IJA # 1521

ברכת אליהו: דרשות על התורה

Berakhot Eliyahu: Derashot al ha-Torah

Duẏikh, Eliyahu

Constantinople, 5560 (1799 or 1800)

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ visible fragment from bookbinding

visible fragment from bookbinding قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ visible fragment from bookbinding

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ visible fragment from bookbinding

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ visible fragment from bookbinding

visible fragment from bookbinding قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ

הקדמת המחבר

חזי שזית עד דיי כרשון רמית ועתיק ומין יתיר וחזות ובלי נפש שרש חית ליח סכוך מיוחד ברישון [illegible]
לחם מלאכי שערת לוכלין · מכרזת כלפי שמיית כת תלך סיח יסבת בתרדיל מחם מחדיל
עלים סכנסן סרפיס חיגר ע"ב סומת לחקום בכנדיל כתי שמחטר לסרי יום לילה ומעולם [illegible]
מוצקת לשעבר מרגלית טופס חיתם לי בר לי הקום שלגין · שח מוח יב לם שרש שלגים · [illegible]
כרכו שדר כתחתונים שסס שלגים · תשתיקל מלגל יקל ומומר מסכיכת דקדקם ותיקון תכיר לעבר [illegible]
כרגלי שבעלים · ותי קשייא מם ח תשוסס שח לח רחייל חיישין לסשידל ותר דשכיח סיוקל שלגלי את שח [illegible]
לחתי לח חיים מר לקלקולה חסוד לחכול טבלין · ולח עוד גלח לסתח חטחת כוכל ובל וכסיל עגדי כים [illegible]
דיעבידים בתר ימנית עיכו קל שחל תולין עיכסם ומולולין · טוב ילד מסכן וחכם כגם לן מר עד לוחיח דקל [illegible]
לרבשר וכין מלכה לחלכה מבדש ויוצח שיש לבעין שכי דרכים סיימן שכי שבילין כל כי סלי מילתא סרך לחודעי דין בדבר [illegible]
לים עבדי ליסדלה לשחל בכיסוסל דלחל דלחו דילוך משולחן בכוסס קל וכי בכבדי לבן שלולין · שרי מוחין בסוקין [illegible]
עמיק ובסח בסית לחסתכולין דלסתוחים נמצלין · מסבת יניכ מחלבה שיטתיס לחכל מדילים ושתי מדילים כוכין כ [illegible]
פשלו סתו לו לחני כלבי טלגל סב לן מידי לחכול קשוכר לת ספוכלים · סח בעלמח דין סח חפרל טבח לבוחים קוכרת [illegible]
מבח לפוחים ועל על שלוית סחמדים שבח בעלים · ויולר כדמוחן כללמן מח ייל גידולי גידולין · סמב ווכס לבן [illegible]
פתבי לים לבדים כבי דב מחכמן בחמוק מלבים ומכסם סחוב מושל עלין לללמרן יכולב מוללירין חותן לשבח חולב [illegible]
סלולים · כיון דמקק לים מרסוחים יפל סחד בן חורין עבידי יומל מבח לידבן לחיל ומודם שסחיבן וקיימי בחמח תפולין [illegible]

לדידי ובכלין ולילך מנוס רמיית על סבן סנס שכרו לתן לעבר מנת גדול המנוסס ושנוס כמס גדולים :
חזי לי שלול שחילתל מס לל מלילוסלעבי מלבים מלן מלבי לבבן רבבן תקיבי דבבן מבוחלי מלן חשיב [illegible]
סבלינים מלן דבדרי מעלין :

אמנם כל מידי דטריחה כל סרופק לעשות עמהן ת"ק דקתי כתיבי וס סספר לים יעבר כמוני דכרים שחוסרין לה שלל [illegible]
לדם בכל פומות שלתם פוסק מעסקי קעולם וללן סדרוסים שדרשתי לבעלי כתים מידי שנת בשנתן בכל [illegible]
שרשם ופרשם כעניינו של יום וקן עתק בעזר ק' יתברך יבל סדבר לידי בעזר טוב לכל סקרסיות ולכל סקולות ומשובות [illegible]
סלולת סומין לי ק' לרבים מסיבי סצרי סיחלסן לרם סבביר סמדומם על כל מעלם דמם סכסיס סל' **יצחק אלתרס**
זמן גם בר וקנס ושיבס לחלים על ישובהו ויוכס לרחוק כנים לבניו חלוקים בתורם ובמנות מסוכלין [illegible]
ולענת רות סוסב סבניס כניו סרחסן שבחלסן שוחל ומשיב סומע ומוסיף רבדים ישנים סתתקבלים על [illegible]
שפתיים ישק על כל קון וקון תלי תלים ס"ס קנביר סחב' סמדומם על כל מעלם דמם כס"ר סי' **שלמה אלתרס** זמן ס"ס
ושני שבחלסן פילפלת מריפל מדקדק בסלכס חדק סיטב שניסס יחד דובסן ושולחנין ס"ס [illegible]
שבביר שמכס סמדומם על כל מעלם דמם כס"ר סי' **עזרא אלתרס** זמן ושטר שלגים לי [illegible]
עניני בשבדים ישרש ס"ס קנביר מסכיל נכון וחכם כי"ר סי' **משה אלתרס** זמן [illegible]
לשמיל כלבי דמיטב בקדקנות ומטלטלין לכול חכם :
ואחרון לחרון חביב סתלמיד ומחבר קי **יצחק אלתרס** זמן סקטנין יסיס לן
ולמעשים טובים בסיי מר חבין
ואפרון וכבבוד וכבל קודי דמיטב בקדקנות ומטלטלין לכול חכם :
במעיים לסחכמים סחלם שלמים בי ליון סמנוס בקדקנות חלק בל סב
ולסחלם יקר ומחר נעלם מסס שביב קלחר שביב גורלו סמסכי
גם לבבות שלמס מטיבי סעב בס סלסכר ומוכס לסס שמופלחים בע
שבחבים ומנעימים יחדיו יסיו תמיס ליללון לבל דבר שבקדושים המסיל וכ
בקדס שמתעסק בקדשים לשב דשמדל בכל סחו ווגב בשער לגבעים
בירמי ומוקיר לבבן תוכו רמוס לחכם שוביקן דעוכלי בירב לחוכי בלי
לת שמלים יקר ומחר נעלם על בל מעלם דמם כס"ר סי' **אנקונה** זמן ולם יעמדו על מכבדם חסידים בחוכ
יקדס סבביבים ומשפילים סם ס"ר **נסים** וכ
מי שלרן לבבים וכבי כבים דשיב ועגבים יחולן
בחדים טובם מובכם מבולות חבולים לבל יחלים בילה · וז לית ס
שמע בריס לשב עד בס בדבבים ס' מלי לחודות ולשבח שבחן
מוכבי לחכר לת מבקבי **ברכת אליהו** מ
מבחיני וקיימי לגבוה לי
גם בבכח חלים לבקנם לחנו מבנים בבכם לל בינוב
כליך לשב יקום לבי דבבי מקובל בל מעלם דמם כס"ר סי'
ומחדפים שבלם בחבוחם עלי :
עיני לשמיל כמלים לבבי פיוסות מסמיס מב לחתן לי בבנין לם
ובקבם ומיבם חלמים בלל יש יבבו ומבוחם בבבדים בקדקנות

הקדמת המחבר

אשאל ונים וישראל וחתנים מן המניין הנבונים וחכמים שלום ועזרא ובני בניהם אליהו ואליהו ולחיים זכו :

ומעתה הנלדים שפחת אימי ז"ל אח"ה תכליכה אתם כלייה העבר ושפחה אלו מן חפסולין · כלי נללין · ידע ולין בספיכה שפוך ממתק עליהם חכיט חכיט פריז ממעל ושרשין סחוב והאלך השכם והערב עליהם והם כלין וירשות בכתילה טול מה שבחרת קח כא את בנך את ישראל הכעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עמידים · כמוסי התלאות אכלנו סמונו אוכלין ותולין אתמול לא חייש מר לדוחקא דציבורא ויהי להם ממשה נגלך ואריו לך פדיון נפשים גדול מזה ולא עוד אלא שתינוקות של בית רבן ות"ח בטלין · טוט אסר את אשר התרת לאסור ולגוזין וכבדיהם בכבלי דיה לעולם עד כאן ספילם חללים · וטוט שרי את אשר אסרת התר לאמור לאסורים לאו יקום בו מן הכיקעה אל מקום המזבח כיהדר לבללין · את הניתנין למעלה הניעמו כחילך וטבוח טבח שחיטת עכו"ם את דספירא שכבי למיתא אזלן את הניתנין למטה למעלה ממעל לחשב חשיבא בעלמא כמשפט הראשון כפלינן אמא במקדש היו כופלין ירושלים הבנוייה שם כשמחה בו בעולי רגלים כהנים בעבודתם מקריבים ניחוחים לאלהא לשמיא ומללין יביבה כארעה העבי עומד כחון דיקטר ליה לחמרים לימא ליה מר בלה רכב מלך ביופיו יתחזיהם עיכימו בן ישי ברמש ויתי ונחמיכיה בתראה שלים · קול מבשר בעגלא ובזמן קריב בחדש הזה אתם נגאלין · ותפילתי על חיקי תשוב מגליבא באתרא דגריסנא ס' יזכני בחיי ארוכי ומזוני רויחי ובבני סמיכי בר"ב סוכ"ה ור"ב חיל"א ור"ב בכיל"א ויקויים בי מקרא שכתוב לא ימושו מפיך וכו' ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם מבהוכה ליוחסין מעלין :

כה"ס המחבר תורת לאל ומכהן · הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"טפס ארם צובה זך לחדש ניסן

בשנת הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפ"ק :

סלקא דעתין שיבושו על שהוצרך לומר ולא יבושו כיון שאמר והללתם בודאי לא יבושו · גם מה הידיעה שהוצרך לומר וידעתם כי בקרב ישראל אני :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דמתחילה היתה הכשמה ניזונת בחסדו אבל בהית לאסתכולי משום דאכיל דלאו דיליה ואחר בואה לעולם הזה גם כן בהיתה לה מטעם מי הקדימני אבל אם יעשה המצוה בשמחה או ברבים כיון בזרוע מדר הדין ולא מכד החסד ולא בהית לאסתכולי :

עוד נקדים מ"ש בגמרא דברכות פ' שתי על פסוק קדש הלולים שאין אומרים שירה אלא על היין משמע שמילת הלול כמו שירה דהיינו בשמחה וזה אומרו והללתם בלשון רבים דהיינו שתעבחו ברבים או ודאי ולא יבושו לא בהית לאסתכולי לפי שהיו יכולים לשבח בלא שמח' כמי שפורע את חובו או ביחיד ואתם תעשו בשמחה וברבים לזה וידעתם כי בקרב ישראל אני רוצה לומר שתראו עין בעין דלא שייך ידיעה אלא ברואה הדבר בעצמו או ידע בבירור ולא דמי למי שלא ראה אף על פי שמאמין על פי הדיבור שתכלית מה שידעת לא תדע הדבר על בוריו אבל בשתראו עין בעין וידעתם ולא יבושו והיינו דלא בהית לאסתכולי באפיה :

(י"ד) **ואל** זה סובב מה שאמרו במדרש ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים ולחשך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים ואיני יודע באיזה מהם חפץ כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר במעשיהם של צדיקים הוא חפץ ואינו חפץ במעשה הרשעי' והקושי מבואר וכי איני יודע שחפץ במעשה הצדיקים ואינו חפץ במעשה של הרשעים אתמהא ועוד יש כן מהדיוק ולמה נקט מעשה הוה ליה לומ' ואיני יודע אם חפץ בצדיקי' או ברשעים אלא ודאי שכונת המדרש אינו כפשטו אלא תרווייהו צדיקי ניכהו וזה ההפרש ביניהם יש צדיקים שעושים המצות בהשתדלות וביגיעה ובשמח' ובטוב לבב ויש צדיקים שמעשיהם כרשעים חם ושלום בעשיית המצות עושים אותם כפורע חובו ואינו בהשתדלות ובשמחה אלא על כרחם שלא בטובתם וכבר הקדמנו שמי שעושה המצוה בהשתדלות ובשמחה ניזון בזרוע ומי שלא עושה בשמחה ניזון בתורת חסד משום מי הקדימני וזהו תיבת מעשיהם דנקט דהיינו מעשיהם של צדיקים שעושים בשמחה ומעשיהם של רשעים דהיינו שצדיקי ניכהו אבל במעשה המצות עושים אותם כרשעים כמי שפורע את חובו דהיינו שהרשעים לפעמים כשעושי' איזה מצוה עושים אותם בעל כרחו או מחמת יראה וזה הצדיק מקבל הוא מצות ומעשים טובים אמנם עושה אותם כפורע חובו ובעל זה נכנס לבית הספק משום דאיכא עניה לכאן ולכאן דאיכא למימר חפץ במעשה הרשעים דהיינו הצדיקים שעושים כפורעים את חובם כדי שיזונו פתסרו ית ברך ולא ידימו ראש לישא עיניהם ויהיו בושין ואיכ' פנים לומר דאדרבה בעושים בהשתדלות ובשמחה בהם הוא חפץ ואף על פי שניזונין בזרוע ולזה אמר כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב חפץ במעש' הצדיקים אעפ"י שניזונין בזרוע ומסתכלין בו :

(ט"ו) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש וירע אלהים שעתידין לומר זה אלי ואנוהו · ואיכא למידק דלמה פרט מכל מצות התורה דווקא זאת המצוה של זה אלי ואנוהו · אמנם כפי מה שהקדמנו שמכל המצות אומר הקב"ה מי הקדימני מלבד מי שעושה בשמחה דזה ניזון בזרוע מטעם השמחה לפי שהוא מתנאה במצות יותר על חיובו ולזה אמר וירע שעתידין לומר זה אלי ואנוהו · דהיינו

כמו שדרשו ז"ל התנאה לפניו בסוכה נאה טלית נאה ומשום טעם זה אני ראוי לגואלן אבל מטעם קיום המצות לבד בלא הוספה משלהם אין חייב לגואלם מטעם מי הקדימני :

(י"ו) **ובזה** יובן מ"ש במדרש יחיד שוחט ויחיד כשחט מי יאמר לפניך זה אלי ואנוהו דבשלמא שאר מצות שאין לבריה אבל בוראה כלום לא אמרו מי יעשה אבל זאת המצוה על ידי ששמח בה ומתנאה בה זו היא בדין שיטול שכרו ולזה אמרו זאת המצוה ולא אחרת :

(י"ז) **או** נאמר באופן אחר על מ"ש במדרש יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים וכו' והוא בהקדים מאי דאיתא בפסחים דף ב' על מתניתין דקתני אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר · וקא בעי בגמרא והכא דידן מאי טעמא לא תני לילי ומשני לישנא מעליא נקט וכדרבי יהושע ב' לוי דאמר ריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהאמר מן הבהמה אשר איננה טהורה · ותו פריך בגמרא ובאורייתא לא כתיב טמא ומשני לא כל היכא דכי הדדי ניכהו משתעי בלשון נקייה וכל היכא דנפישן משתעי בלשון קצרה · כדאמר רב הונא וכו' לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה וכו' הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבי חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהר' וחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה · אמר רבי מובטחני בזה שמורה הוראות בישראל אמרו לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראות בישראל :

וכתב הר"ן ז"ל דעל מי שאמר ואין מוסקין בטהרה הוא דקאמר מובטחני בזה וכו' דאף שהאריך בלשונו מכל מקום מפני שתפס לשון נקיים ולא אמר מוסקין בטומאה כדקאמר חבירו אמר מובטח אני בו שמור הוראות בישראל · והוא ז"ל הביא משם התוספות דכתבו דאפשר דעל מי שאמר בלשון קצרה הוא דאמר רבי מובטחני בזה שמורה וכו' דאף דאמר לשון מגונה מכל מקום כיון דיתפס לשון קצרה אמר מובטחני בזה שמורה הוראות והוא ז"ל דחה דברי התוספות יעויין שם :

וכבר ידוע שמעשה הצדיקי' הוא בטהרה וכל מעשים שלהם ואפילו חולין עושין בטהרה ומעשה הרשעים בטומאה משום הכי גזרו חכמים ז"ל על מגע עם הארץ שהוא טמא משום שאין נזהרין מן הטומאה ועל פי זה יבא על נכון שבעל המדרש בא לי מנו למ עובדא דהנהו תרי תלמידי שהכאנו אותם לעיל · וזה אומרו והארץ היתה תוהו ובוהו אלו מעשיהם של רשעים רוצה לומר מנינו שדבר הכתוב בלשון מגונה כמו מעשה הרשעי' שהוא מגונה שכל מעשיהם בטומאה ומגונים במה שאמר והארץ היתה תוהו ובוהו והיה לו לומר והארץ היתה מיושבת . ואמר עוד ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקי' רוצה לומר שדיבר לשון נקי כמו מעשיהם של צדיקים שכל מעשיהם בטהרה נקיות ונזה דימה מעשיהם של צדיקים לאור שהוא לשון נקי כמו שאמרו בגמרא ותנא דידן מאי טעמא תנא אור ומשני לישנא מעליא נקט לזה אמר איני יודע באיזה מהם חפץ כמו הנהו עובדא דהנהו תרי תלמידי שזכרנו אם יותר טוב להאריך בלשונו ולדבר בלשון נקי כפירוש הר"ן ז"ל דעל אותו תלמיד שאמר אין מוסקין בטהרה הוא דקאמר רבי מובטחני בזה שמור הוראות בישראל · או אם ידבר בלשון קצר ואף על פי שהוא מגונה כפירוש התוספות שכתבו שעל אותו תלמיד שדיבר בלשון קצר אמר מובטחני אף על פי שדיבר בלשון מגונה כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב שחפץ במעשיהם של צדיקים ר"ל כפירוש הר"ן ז"ל דעל אותו תלמיד שאמר בלשון נקי אמר מובטחני וכו' אעפ"י שדיבר בלשון ארוך ולא כפירוש התוספ' וכמו שדחה הר"ן דבריהם :

(יח) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב כנגדך כל אחרי
פי לומר היות דרך ישרה שיכור לו התדש
שהיה תפארת לעושיו ותפאר לו מן התדש:

וי"ל על לשון דבר שהוא התפא חזון היה דרך ישרה
שיכור לו התדש שהילוך תיסק לדעתיהן שיכור לו
דרך שיהיה תפארת עד שהולכך התכה לשמועינן. ואת
ועוד שכבל דבריו במלות שונות כל שהיה תפארת לעושיה
ותפארת לו מן התדש. וכל המפרשים נתעוררו בזה וכל ר'
לדרכו פנה. ואמנם במה שקדמנו יבא על פל נכון שרבי בא
להורות לנו זה הענין שיהיה שיכור לו התדש שם
ידבר בלשון נקיה אף על פי שלשון אחרך לו ידבר בלשון קצר
אף על פי שהוא לשון מגונה והשיב כל שהיה תפארת לעושיו׳
רוצה לומר שידבר בלשון נקי׳ שיכיח לו ממנה תפאר׳ שיאמרו
עליו שהוא מיושם לפי שדבר בלשון נקי כי ההוא עובדא
דמייתי בגמרא הכמה תרי בהכי חד אמר הניעבי כפול וחד
אמר הניעבי כוכב הלטאה ובדקו אחריו ומצאו בו שהיה פיסח׳
זה אומרו כל שהיה תפארת לעושיה. וחזר ואמר ותפארת
לו מן התדש במה שכת׳ הר׳ן ז"ל דהכי מילי דבריך להכר
בלשון נקיה היכא דכי הדדי ניכו אבל היכא דצריך להחריך
אם ידבר בלשון נקיה ואם ידבר בלשון מגונה יקבר יותר טוב
שידבר בלשון מגונה משום שהוא קצר ומשום שמביאים
התלמידים וכמו שאמרו בגמרא לעולם יסבם אדם לתלמידיו
דרך קצרה זה כפל לשון כל שהיה תפארת לעושיה ותפאר׳
לו מן התדש רוצה לומר שידבר בלשון נקיה כדי שיהיה לו
תפארת שיאמרו עליו שהוא מיושם משום שדבר בלשון נקיה
אבל כתבתי דכי הדדי ניכו לו הוה תפארת לעושה שמביא
לשון המגונ׳ ומדבר בלשון נקיה כיון דכי הדדי ניכו לו היה
גם כן ותפארת לו מן התדש שמביאים מה שאמר נסם אבל
אם היה צריך להחריך בלשונו כדי שידבר בלשון נקי׳ לו מיבא
תפארת לו מן התדש שאין מביאים מה שהוא מומר לו יותר
טוב שידבר בלשון מגונה ויקבר וכמו שאמרו בגמרא לעולם
יסבם אדם דרך קצרה לתלמידיו:

(יט) **ובזה** נבין מה שאמר שלמה הע"ה בנדך כל
אמרי פי אין בהם נפתל ועקש ע"כ.
ויש לדקדק בפל דבריו כיון שאמר בנדך כל אמרי פי אין
תיסק מדעתין שיש בהם נפתל ועקש עד שהוצרך לומר אין
בהם נפתל ועקש:

אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון דהיכא דכי הדדי
ניכו לו צריך לשמוע לשונו ולדבר בלשון נקיים
זה אומרו בנדך כל אמרי פי רוצה לומר בשפן שוא כל אמרי
פי כן ידבר בלשון מגונה וכן אם ידבר בלשון נקיים יהיו שוין
ומלת בנדך הוא בשוה כמו מאזני צדק וכמו ושפטתם צדק
כל דבר שהוא שוה קרוי צדק לו אין בהם נפתל ועקש היכי
יכול לדבר בלשון מגונה לפי שבנדך כל אמרי פי רוצה לומר
לפי שהם שוים כן ידבר בלשון מגונה כן ידבר בלשון נקיים לו
אין בהם נפתל ועקש רוצה לומר דבר מגונה לבל אם צריך
להחריך לשונו כדי לדבר בקיים יותר טוב לדבר בלשון מגונה
כדי שידבר בלשון קצר על דרך שאמרו שנאם לתלמידיו דרך
קצרה:

(ך) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב תורת אמת היתה
בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו. ויש
לנבין בפל הדברים כיון שאמר תורת אמת היתה בפיהו
ובודאי עולה לא נמצא בשפתיו ומאי אתא לאשמועינן בכפלו
הדברים:

אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון דכי הדדי ניכו
לו צריך לשמוע לשונו ולדבר בלשון נקיים ובבר
ידוע שבל דבר שהוא קרוי אמת זה אומרו תורת אמת היתה

(כה) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב כנדך כל אמרי
פי אין בהם נפתל ועקש והקושי ידוע:

אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון דלפעמים חדם
חומר אמת מתחילת אבל כוונתו כדי לומר שקר
לבסוף כמו מרגלים שמתחילה אמרו אמת טובה הארץ מאד
מאד ואחר כך אמרו בנדך כל אמרי פי
זכי תיקח שמתחילה חומר נדק כדי לומר אחר כך שקר כמו
המרגלים תלמוד לומר אין בהם נפתל ועקש אלא היתה
כוונתו כשאמר הנדק כדי לומר שקר אחר כך וסופו סוכיח
על תחילתו:

(כו) **ובזה** נבין מה שאמר ירמיה וידרכו את לשונם
קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי
מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו נאם ה' והקושי ידוע:

אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון דהכוונה לקיים
שקרו חומר אמת מתחילה כדי לקיים שקרו
כמו המרגלים אבל בזמן ירמיה הכניה היו חומרים שקר
מתחילה ועד סוף. זה חומרו וידרכו את לשונם קשתם שקר
זכי תיקח אמת אמרו מתחילה ואחר כך אמרו שקר תלמוד
לומר ולא לאמונה גברו בארץ ר"ל מתחילה ועד סוף דברו
שקר זה חומרו מרעה אל רעה יצאו:

(כז) **או** נאמר בחופן אחר על מה שאמר התכ' כאשר
ר' לומר לאיזהו דרך ישרה שיכור לו התדש כל
שהיה תפארת לעושיה ותפארת לו מן התדש והקושי ידוע:

אמנם יובן במה שאמרו בפרקא קמא דעבודה זרה
ניזיל לפתחיה דשבור זרה רבנים ניהדיר אחר
תידך ניזיל לפתחיה דזונות וכבייה ניהדין ובקבל אגרא מכח
לן ניזיומי תשמור עליך מדבר וימח תשמור עליך ע"כ.
ובזה יבא על נכון לאיזה שיכור לו התדש כל שהיה תפארת
לעושיה ותפארת לו מן התדש שיכור לו התדש שלא יהיה
לו שום הרהור עבירה בלבו שלא יחשוב בלבו שום דבר עבירה
אבל כתבתי דכי הדדי ניכו לו הוה תפארת לעושה שמביא
לשון המגונ׳ ומדבר בלשון נקיים כיון דכי הדדי ניכו לו היה
גם כן ותפארת לו מן התדש שמביאים מה שאמר נסם אבל
אם היה צריך להחריך בלשונו כדי שידבר בלשון נקי׳ לו מיבא
תפארת לו מן התדש שאין מביאים מה שהוא מומר לו יותר
טוב שידבר בלשון מגונה ויקבר וכמו שאמרו בגמרא לעולם
יסבם אדם דרך קצרה להלמידיו:

(ל) **ובזה** נבין מה שאמר שלמה הע"ה בנדך כל
אמרי פי אין בהם נפתל ועקש ע"כ.
ויש לדקדק בפל דבריו כיון שאמר בנדך כל אמרי פי אין
תיסק מדעתין שיש בהם נפתל ועקש עד שהוצרך לומר אין
בהם נפתל ועקש:

אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון דהיכא דכי הדדי
ניכו לו צריך לשמוע לשונו ולדבר בלשון נקיים
זה אומרו בנדך כל אמרי פי רוצה לומר בשפן שוא כל אמרי
פי כן ידבר בלשון מגונה וכן אם ידבר בלשון נקיים יהיו שוין
ומלת בנדך הוא בשוה כמו מאזני צדק וכמו ושפטתם צדק
כל דבר שהוא שוה קרוי צדק לו אין בהם נפתל ועקש היכי
יכול לדבר בלשון מגונה לפי שבנדך כל אמרי פי רוצה לומר
לפי שהם שוים כן ידבר בלשון מגונה כן ידבר בלשון נקיים לו
אין בהם נפתל ועקש רוצה לומר דבר מגונה לבל אם צריך
להחריך לשונו כדי לדבר בקיים יותר טוב לדבר בלשון מגונה
כדי שידבר בלשון קצר על דרך שאמרו שנאם לתלמידיו דרך
קצרה:

(לא) **או** נאמר בחופן אחר תורת אמת היתה בפיהו
ועולה לא נמצא בשפתיו במה שאמרו הרופא
לקיים שקרו שהתחיל לומר אמת כמו שאמר הכתוב במרגלי׳
ארץ אשר עברנו בה טובה הארץ מאד מאד אם כי עז העם
זה אומרו תורת אמת היתה בפיהו וכי תימא שלעול׳ תורתו
אמת אבל היתה כוונתו כדי לומר אחר כך שקר תלמוד לומר
ועולה לא נמצא בשפתיו תיבה כפילא לומר אחר כך שקר תלמוד
פיים כדי לומר אחר כך שקר אלא לעם תורת אמת וסופו
סוכיח על תחילתו:

היא ידיעה זו שה' יודע ולא אחר והלא יש הפרש בין הצדיקי' לרשעים כיתרון האור מן החשך וכ"ע ידעי ליה :

אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון דעובדא דר"א ור' דאמר ליה ניזיל אפתחא דזונות וככפייה ליצרין ונקבל אגרא היינו דוקא כשהולכין הלוך ודבר כדפי' רש"י ז"ל שאין התורה מגינה עליהם אבל אם אינו עוסק בתורה אף על פי שהוא אדם גדול אינו יכול לילך בדרך הזונות כעובדא דאביי דאמר אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי למיקם בנפשיה ומסיק כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו והיינו דוקא כשאין עוסק בתורה כדפירש מהרש"א ז' ובזה יבא על נכון מה שאמרו רז"ל על זה הפסוק אשרי האיש אשר לא הלך שאם הלך סופו לעמוד וכו' אף על פי שאיירי בתלמי' חכם שאמר עליו אשרי אבל כשאינו עוסק בתורה כשהולך אם הלך סופו לעמוד שהתורה אינה מצלת מן החטא אלא בעידנא דעסיק בה אבל בעידנא דלא עסיק בה אף על פי שיש בידו תורה אינה מצלת מן החטא ועל זה סיים ואמר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ומילת כי בכאן כמו אלא אלא אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה אז יהיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועליהו לא יבול רוצה לומר אפילו עלין שבו דהיינו הליכתו למקום הזונות לא יבול אינו נכשל בהם אם שלום כיון שבתורתו יהגה יומם ולילה לא כן הרשעי' כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח רוצה לומר הרשעים שהולכים בלא תורה על פתח הזונות כמוץ אשר תדפנו רוח דהיינו שנכשלים בזונות על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקי' לומ' שכוונתינו במה שהלכנו על פתח זונות כדי לכוף את יצרנו ולקבל שכר אבל אחר כך אונס היצר גרם להם שחטאו ואם כן יש להם התנצלות מעט כלום אתה דן על אונס כרצון לזה נתן טעם שלא יש להם התנצלות כלל כי יודע ה' דרך צדיקים שכל כוונתם בהליכת דרך הזונות כדי לכוף את יצרם ולקבל שכר אבל דרך רשעים תאבד שרגליהם לרע ירוצו בכוונה מכוונת לזנות ואף אם יאמרו בפיהם קודם הליכה דמה שהולכין בדרך הזונות כדי לכוף יצרם זה בשביל התנצלות מבני אדם שאין יודעין דרכם עיקר הליכתם אם לטובה או לרעה אבל ה' יודע דרך רשעים ומה היא כוונתם :

(ל"א) **או** נאמר באופן אחר רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והוא במה שאמרו רז"ל בנזיר גדולה עבירה לשמה וכו' ואמיקו במצוה שלא לשמה. וזה אומרו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כלומר אם יש לפניו עבירה לשמה ומצוה שלא לשמה איזו מהן יברור ועל זה משיב שיותר טוב שיעשה מצוה שלא לשמה מעבירה לשמה לפי שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ועוד דמצוה שלא לשמה עדיף דמתוך שלא לשמה בא לשמה זה אומרו כל שהיא תפארת לעושיה רוצה לומר אותו הדרך שיבא לו ממנה פרי דהיינו מצוה שלא לשמה דמצוה גוררת מצוה וגם מתוך שלא לשמה בא לשמה וזו היא תפאר' לעושי' ותפארת לו מן האדם דחושבין דמצוה לשמה קעביד אע"פ שעושה שלא לשמה מה שאין כן אם יעש' עבירה לשמה תרי רעותא נפקי לו מינה חדא דעבירה גוררת עבירה ועוד שרואין חושבין דעבירה שלא לשמה קעביד וזוהי אינ' תפאר' לעושיה ואינה תפארת לו מן האדם :

(ל"ב) **או** נאמר באופן אחר למאמר הכתוב פתח השע' מה שדרשו במדרש רבה והארץ היתה תוהו ובוהו אלו מעשיהם של רשעים ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים ואיני יודע באיזה מהן חפץ כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר במעשיהן של צדיקים הוא חפץ ואינו חפץ במעשיהן של רשעים :

והקושי' בזה המאמר ידוע. אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם בפרק ששי למסכ' אבות בשמונה פרקיו אשר הקדים ואף שהוא האריך עם נחות לשונו אביאה נא לפניך כללות לשונו הצריך לענייננו שמניח בדברי הפילוסופין הקדמונים שאמרו שיותר מעולה הוא החסי' אשר לא יתאוה נפשו עבירות יותר מאותו האיש שכובש יצרו הנכסף לעשות עבירה ואינו עושה שאותו שנכסף לעבירה אף על פי שאינו עושה עליו אמר שלמה בחכמתו נפש רשע אותה רע והחסיד אשר לא יתאוה נפשו עשות עבירות עליו אמר שמחה לצדיק עשות משפט וזהו הכרח' מדברי הנביאי' נאות למה שהזכירוהו הפילוסופין :

ובזה יבא על נכון שבעל המדרש מיירי בשני מיני צדיקים ודייק בלשונו אלו מעשיהם של צדיקים ואלו מעשיהם של רשעים ולא קאמר אלו הצדיקים ואלו הרשעים דלעולם שניהם צדיקים אבל האחד טבעו טוב וחפץ במעשה הצדיקים ועושה מעשה הצדיקים בלא כפיית טבעו אלא ברצון הטוב והגמור והאחד טבעו רע וחפץ במעשה הרשעים אבל כופה טבעו ואינו עושה מעשה הרשעים אלא עושה מעשה הצדיקים על ידי צער שכופה טבעו והוה סלקא דעתין שטבעו רע וכופה טבעו יותר יש לו שכר לפי שנלחם עם יצרו וזה אומרו ואיני יודע באיזה מהם הוא חפץ במי שטבעו טוב או במי שטבעו רע וכופה את טבעו כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר במעשיהם של צדיקים הוא חפץ דהיינו במי שטבעו טוב הוא חפץ יותר כמו שהקדמנו משם הרמב"ם שמי שטבעו רע עליו נאמר נפש רשע אותה רע ושטבעו טוב יותר מעולה :

(ל"ג) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלא' ה' צבאות הוא תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום וכו' ויש להבין כיון שאמר כי מלאך ה' צבאות הוא ותורת אמת היתה בפיהו מהיכא סלקא דעתין לומר ועולה נמצא בשפתיו עד דאצטריך לומר ועולה לא נמצא וכו' :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דשני צדיקים יש בעולם האחד מי שטבעו טוב והאחר מי שטבעו רע אבל עושה טוב ויש לו שכר אבל אותו שטבעו טוב יותר מעולה וזה אומרו כי מלאך ה' צבאות הוא וכו' רוצה לומר שטבעו טוב כמו מלאך ולזה תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו שלא יש לו טבע רע אלא טבע טוב לגמרי לפי שיש בני אדם אומרים אפשי לעשות רע וכופים טבעם ועושים טוב אבל כאן עולה לא נמצא בשפתיו שיאמר אפשי לעשות רע אפילו זה העולה לא נמצא בשפתיו אלא טבעו טוב :

(ל"ד) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש ו"ל כפל הדברי' כיון שאמר בצדק כל אמרי פי מאי אצטריך עוד לומר אין בהם נפתל ועקש :

אמנם כפי דרכנו יבא על נכון זה אומרו בצדק כל אמרי פי שעושה מעשה צדקות וכי תימא עושה מעשה צדקות אבל בפיו אומר אפשי לעשות רע וכופ' טבעו לעשות טוב תלמוד לומר אין בהם נפתל ועיקש שאפשי לעשות רע וכופה טבעו לעשות טוב אלא אין בהם נפתל ועיקש כלל אפילו אפשי ואפשי אינו אומר :

(ל"ה) **ובזה** נבין וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל רעה יצאו וכו'. ויש להבין כיון שאמר שקר ודאי ולא לאמונה למה חזר ואמר ולא לאמונה :

אמנם כפי דרכנו יבא על נכון שיש בני אדם שאומרים שקר בפיהם אפשי לעשות רע וכופים טבעם לעשות טוב אבל בכאן אומרים אפשי לעשות רע ועושים רע זה אומרו וידרכו את לשונם קשתם שקר שהיו אומרים אפשי לעשות רע וכ"ת בלשונם דוקא היו אומרים אבל כופין טבעם לעשות טוב תלמוד לומר ולא לאמונ' גברו בארץ שלא היו כופין טבעם לעשות טוב אלא מרעה אל רעה יצאו טבעם רע ועושים רע ואותי לא ידעו :

(ל"ו) **ובזה** נבין מה שאמרו באבות רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם ויש להבין על איזה דרך שואל איזו היא דרך ישרה שיבור לו ועוד כפילה מאי אתא לאשמעינן כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם :

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הרמב"ם ונסיים דבריו וזה לשונו הצריך לענינינו שהקשה בעניין שמניחנו בדברי הפילוסופים הקדמונים שאמרו שיותר מעולה הוא החסיד אשר לא יתאוה נפשו עשות עבירות יותר מאותו האיש שכופה יצרו הנכסף לעשות העבירה ואינו עושה ומצא להם סמך בדברי הנביאים נפש רשע אותה רע והנה מצינו לרז"ל הפך זה רשב"ג אומר אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואפשי אלא שהתורה אסרה עלי הרי שיותר טוב הנכסף לעבירה ואינו עושה מחמת ציווי הא-ל יותר ממי שאין נכסף אליה ותירץ כי יש לחלק כי כשהמצוה היא מן השמעיות אשר השכל של בני אדם אינו מחייבה כגון בשר חזיר אז יותר מעולה הוא מי שתאב לעשות העבירה ואינו עושה בשביל ציווי הא-ל יתברך אמנם כשהמצוה היא מן השכליות כגון רציחה וגזל אז יותר מעולה הוא מי שאינו תאב לעבירה ואינו אומר אפשי ואפשי עכ"ל:

ובזה יבא על נכון רבי אומר איזו היא דרך ישר' שיבור לו האדם רוצה לומר יברור אדם הטבע רע ויכפה יצרו או יברור לו טבע הטוב ולא יאמר אפשי לעשות רע ועל זה משיב אמרים נכוחים כל שהיא תפארת לעושיה דהיינו שיברור לו הטבע הטוב לפי שאם יברור הטבע הרע אף על פי שיכפה יצרו נקרא נפש רשע אותה רע ואינה תפארת לעושיה :

אמנם באיזו מצוה אמרתי שהטבעו טוב יותר מעול' היינו דווקא במצות השכליות ששכל בני אדם מחייבם אותפארת לו גם כן מן האדם מי שטבעו טוב בשכליות דווקא זה אומרו כל שהיא תפארת לעושיה ותפאר' לו מן האדם או דווקא יברור הטבע טוב כיון ששכל בני אדם מחייבם וכמו שחלק הרמב"ם ז"ל אבל במצות השמעיות יותר טוב שיאמר אפשי בבשר חזיר אלא מחמת ציווי הא-ל אינו אוכל :

(ל"ז) **או** נאמר באופן אחר בפסוק וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ. ויש להבין כיון שאמר שהיו אומרים שקר מהיכא סלקא דעתין שלאמונה גברו בארץ שהשקר שהיו אומרים כוונתם בשביל אמונה דאצטריך לומר ולא לאמונה גברו בארץ :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בברכות גבי כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני תלמידי חכמים ר"ז וכו' כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו הכריז עליהם אנשים הללו גדולי הדור הם וכו' התחיל הוא מטמא והם מטהרין הוא אוסר והם מתירין וכו' אמר להם מפני מה אני אוסר ואתם מתירין אמרו לו מפני שאתה קובע ומעבר שנים בחוצה לארץ ומקשה בגמרא בשלמא הוא מטהר והם מטמאין לחומרא אלא הוא מטמא והן מטהרין היכי הוי והתניא חכם שטמא אין חבירו רשאי להתיר וכו' כי היכי דלא נגררו בתריה · למדנו משם כשביל שלא להרבות מחלוקות בישראל הותר לומר שקר על טמא טהור ועל טהור טמא וכמו שהקדמנו כי היכי דלא נגררו אבתריה אבל בזמן ירמיה הנביא היו אומרים שקר על טמא טהור ועל טהור טמא ולא היתה כוונתם לשם מצוה כההיא עובדא דחנניא זה אומרו וידרכו את לשונם קשתם שקר רוצה לומר שהיו אומרים על טמא טהור ועל טהור טמא וכי תימא שבזה הענין שהיו אומרים שקר היתה כוונתם לשם מצוה בשביל אמונת התורה שלא ירבו מחלוקות כההוא עובדא דחנניא תלמוד לומר ולא לאמונה גברו בארץ רוצה לומר שלא היתה כוונתם בשביל אמונת התורה שלא ירבו מחלוקת אלא מרעה אל רעה יצאו שהיו אומרים שקר והיו מרבים מחלוקות בישראל :

(ל"ח) **ובזה** נבין מה שאמרו רבותינו ז"ל תורת אמת היתה בפיהו שלא התיר את האסור ולא אסר את המותר שלא טימא את הטהור ולא טיהר את הטמא ויש לדקדק דמה שבח הוא זה שלא התיר את האסו' וכו' ועוד מה סמיכות יש לסיפיה דקרא ורבים השיב מעון :

אמנם כפי מה שהקדמנו בעובדא דחנניא הוא אוסר והם מתירין כי היכי דלא נגררו אבתרי' אבל אהרן כי הוה אתי לידיה כעובדא דחנניא לא היה צריך לאסור את המותר ולהתיר את האסור כדי להחזירם שלא בלא זה ורבים השיב מעון וזהו שבחו :

(ל"ט) **והואיל** ואתא לידן זה הפסוק נימא ביה טעמא כיון שאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו וכו' ישמרו דעת וכו' מה יש טעם במה שאמר כי מלאך ה' צבאות הוא ועוד וכי מלאך הוא והלא אדם הוא :

אמנם יובן במה שאמרו רז"ל הני כהני שלוחי רחמנא נינהו וקיימא לן שלוחו של אדם כמותו ומכל שכן שלוחי דרחמנא צריכים להיות שלימים בכל ותיבת מלאך הוא נאמר גם כן על השליח כמו וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים שזה הפסוק דרשוהו על משה לזה נתן טעם לשבח תדע למה כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו דהא כי מלאך ה' צבאות הוא רוצה לומר שלוחו של מקום ושלוחו של אדם כמותו ומכל שכן שלוחו של הקב"ה שהוא שלם בכל ודוק :

(מ') **ולא** תגעו בו פירש רש"י ז"ל הוסיפה על הציווי לפיכך באה לידי גרעון וכו' דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה והקשה הרב בעל שפתי חכמים ויש מקשים מאי ראייה הוא זה לנחש שדחף לחוה שנגעה בעץ ולא מתה כיון שהיא יודעה בעצמה שלא ציוה השם כי אם על האכילה לבד ע"כ ומה שתירץ הוא ז"ל יעויין בספרו :

אמנם נאמ' באופן זה והוא בהקדי' מה שאמרו במסכ' בסנהדרין בפרק ששי רבי יהודה אומר אם היה יודע שהוא מוזמם אומר להם תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה אמרו לו אם כן כל אדם אומרים כך כדי לנקות את עצמן פירש רב"ע שהוא מוזמם שעדיו הם זוממים לנקות את עצמן מן הבריות ואין הלכה כרבי יהודה ע"כ הרי מצינו לרבנן דאף על פי שעלה ליהרג מאבד חיים עולם הבא ואומר חוץ מעון זה כדי שלא ימצא שקרן גם חוה כדי שלא תמצא שקרנית שתאמר שלא ציוה ה' על הנגיעה קבלה עליה מיתת עולם הזה שאין בו ממש ותחיים לעולם הבא

הכא :

(מ"א) **ואיתא** במדרש רבה פ' ט' וז"ל הוא נתנה לי מן העץ ואוכל אכלתי לא נאמר אלא ואוכל אכלתי ואוכל עכ"ל :

והנה הרואה יראה זה המאמר כמו כברוכיית ואומר דרשוני וחיו וכבר כל המפרשים כל אחד לדרכו פנו בזה המאמר הלא בספרתם ואענה אף אני חלקי כמ"ש מהר"ש פרימו בפ' בחקותי על מה שאמרו רז"ל על פסוק צופה רשע לצדיק וכו' בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו וכו' וקיימא לן דכל השומרים אם בעליו עמו במלאכתו פטורים וכך אני אומר שכל אחד כשעושה עובר על המצוות של הש"ת וגם כשאל עמו כביכול לשמרו ואם כן הוי שמירה בבעלים ופטור אפילו מפשיעה עכ"ל עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בפרק השואל פליגי בפשיעה בבעלים חד אמר חייב וחד אמר פטור ובזה יבא על נכון שאדם הראשון סבירא ליה כמאן דאמר פשיעה בבעלים פטור ולזה אמר אכלתי ואוכל שאפילו לכתחילה יכול אני לאכול כמו שהקדמנו שפשיעה בבעלים פטור אבל האמת הוא כמאן דאמר שפשיעה בבעלים חייב ולזה הענישו הקב"ה ודוק :

(מ"ב) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ויש להבין דכיון שמשלם לאיש כמעשהו למה קורא אותו חסד במה שאמר ולך ה' חסד וכבר המפרשים כולם עמדו על זה ומה שתרצו הלא בספרתם אמנם אענה אף אני חלקי והוא במה שהקדמנו שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו א"כ אף על פי שאדם עושה המצות מצד הדין אין לו שכר כיון שאם לא עזרו הקב"ה לא היה יכול האדם לעשות המצוה לזה אף על פי שעושה אדם בחסרו יתברך מה שמשלם לו שכר זה אומרו ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דהיינו שאתה משלים עמו המצו' שאלמלא עוזרו אין יכול לו דאעפ"י שכמעשהו קרוי חסד דכיון שלא היה יכול האדם לכוף את יצרו אלמלא הקב"ה עוזרו ודוק :

(מ"ג) **או** כאמ' באופן אחר והוא במה שפירשו המפרשי' ז"ל על פסוק מלפניך משפטי יצא במשל אם מלך גוזר על האדם שיכהו מאה מכות אם מכין אותו לפני המלך מרחם עליו ומחסר מן המאה שגזר עליו ואם אומר המלך למשרתיו קחו פלוני והכו אותו מאה מכות אין מחסרין משרתיו אפילו אחת ולענין הטובה אינו כן אם אומר שיתנו לפלוני מאה דינרים אם נותן המלך לו מידו ליד המקבל המתנה אינו מחסר מן המאה דינרים אפילו אחת ואם שולח לו על ידי אחרים מחסרין מן המאה הרבה לזה אמר מלפניך משפטי יצא דבין לענין הטובה בין לענין הרעה היא טובה לאדם שיצא מלפניו יתברך את דינו דאם שולח טובה לאדם על ידי שלוחין אפשר שיקחו ממנה החנוכים ואם חס ושלום אמר למשחיתים שיענשו נקמות באדם אין מרחמין עליו ואם יצא דינו מלפניו יתברך ברעה ירחם עליו ויחסר לו מן הרעה ומן הטובה לא יחסר כל בה :

זה אומרו ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו שהחסד הוא מה שמשלם הקב"ה לאדם שכרו בכבודו ובעצמו שמן הרעה יחסר לו ממנה ומן הטובה לא יחסר כל בה שהחסד הוא מה שאתה בכבודך תשלם לאיש כמעשהו דלכאורה מילת אתה ברא"ה כיתירה והיה די לומר ולך ה' חסד כי תשלם לאיש כמעשהו אבל במה שהקדמנו יבא על נכון שעיקר החסד במה שאתה משלם לאיש כמעשהו · או במה שאמרו פרעה שחרף בעצמו נפרע ממנו בעצמו סנחריב שחירף על ידי שליח נפרע ממנו על ידי שליח וזהו כמעשהו אם בעצמו משלם לו בעצמו ואם על ידי שליח על ידי שליח :

(מ"ד) **או** נאמר באופן אחר דלזה אמר אכלתי ואוכל והוא במה שכתב הרדב"ז ח"א סי' רנ"ו וז"ל איך יכיר בפיו של הקב"ה אחר כל הכבוד שהיה לו כאשר הזכירו רז"ל איך יתפתה אחר עצת אשתו ויעבור על מצוה קלה אשר ציוהו הש"ת והשיב דע כי דבר מושכל הוא כי כל הויה נפסד ולבסוף כל דבר יחזור אל יסודו הראשון אשר ממנו לוקח כל שכן אדם המורכב מארבע יסודות ודבר זה נתברר אל אדם הא' בלי ספק ומה שאמר לו האל כי ביום אכלו ממנו מות תמות מיתה מקרית היא כי המיתה הטבעית אין מנוס ממנה וכו' ומה שיהיה מורכב מחומר בן תמות הוא ולו חיה אלף שנים אם כן ברור היה אצלו שלא יהיה קיים כאיש וכו' גם ידע בברור אשר נטע אלהים בגן עץ החיים אבל לא ידע מקומו ובטענה זו הסית הנחש את חוה דכתיב והייתם כאלהים כלומר כנחיים ויודעים טוב ורע ואכלה מן העץ ונתוסף בה דעת ורוח חדשה והכיר בה אדם שנתוסף בה דעת ואמר בלבו על ידי שאוכל מן העץ יהיה בי דעת להכיר מקום עץ החיים ואוכל ממנו ואהיה קיים כאיש משרת לפני בוראי כאחד ממלאכי השרת העומדים לפניו תמיד ואפשר יותר ולכן אמר בדעתו מוטב אעבור על מצוה זו ואשוב כי אין דבר עומד בפני התשובה כדי להשיג השגה שאין לה ערך וכו' ותכל מקום אדם הראשון לטובה נתכוון שנתאוה להיות כאחד ממלאכיו העומדים לפניו תמיד עד כאן תורף דבריו · ובזה יבא על נכון שלעולם יכיר כפיו יתברך אין כוונתו חס ושלום כשאמר אכלתי ואוכל להמרות פי הש"ת אלא כוונתו לטובה כשאמר אכלתי ואוכל רוצה לומר אכלתי מעץ הדעת כדי שיהיה לי דעת ואכיר מקום עץ החיים ואוכל מעץ החיים ואהיה קיים לעולם לשרת לפניו יתברך כאחד מצבא מעלה העומדים לפניו תמיד אף על פי שאעבור על ציווי מוטב אעבור על מצוה זו ואשוב כי אין דבר שעומד בפני התשובה כדי להשיג השגה אשר אין ערך אליה ועוד הרי אמרו גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה ומה שעבר על עץ הדעת היא עבירה לשמה כדי להשיג לעמוד ולשרת כל הימים כמו מלאכי השרת וזה אומרו אכלתי מעץ הדעת כדי להשיג לעמוד ולשרת כל הימים על ידי שאוכל מעץ החיים ואחיה לעולם ואשרת לפניו יתברך כמלאכים :

(מ"ה) **ובזה** נבין מה שאמר הנחש אל חוה כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע ויש להבין דמה צורך לומר כאלהים היה די אומרו ונפקחו עיניכם וידעתם טוב ורע ותיבת אלהים מאי אתא לאשמעינן ועוד כיצד יהיה זה הדבר להיות כאלהים לדעת דעת עליון דאף על פי שיבחינו בין טוב לרע מכל מקום אינם יכולין להשיג דעת אלהים דתכלית מה שידעת לא ידעת :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון זה אומרו כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם ועל ידי שנפקחו עיניכם ותדעו טוב ורע אם כן בודאי תדעו גם מקום עץ החיים וכשתדעו מקום עץ החיים בודאי תאכלו גם מעץ החיים ועל ידי אכילת עץ החיים תהיו חיים לעד וזהו והייתם כאלהים :

(מ"ו) **ובזה** יובן מה שאמר אדם הא' היא נתנה לי מן העץ ואוכל · מן העץ למאי אתא היה די לומר נתנה לי ואוכל והוא דרשינן אכלתי ואוכל אמנם כפי האמור אתי שפיר היא נתנה לי ואכלתי ולמה כדי

מן

מן העץ ואוכל דהיינו מעץ החיים :

(מ"ז) **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו בגמרא אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה קנסת מיתה על אדם הא' אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה · ואיכא למידק דמה זו שאלה מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון והלא קרא כתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות ועוד האם זאת היתה כוונתם היה להם לומר למה קנסת מיתה ולמה אמרו מפני מה דמשמע דאיכא תרי טעמי ושאלתם היתה מאיזה נד מן שני הטעמים קנסת מיתה אמנם כפי מה שהקדמנו אתי שפיר דאדם הראשון כוונתו לטובה שאכל מעץ הדעת כדי לעמוד לשרת לפני בוראו כל הימי' ולזה שאלו מפני מה קנסת מית' אדא כיון דכוונתו לטוב' כמו שהקדמנו למה קנסת עליו מיתה ועוד מאיזה טעם קנסת אי משום דעבר על הציווי אף על פי שכוונתו לטובה אי משום שאיכך רוצה להיות כאלהים שיהיה חי לעולם והשיב שהטע' שקנסתי אותו לפי שעבר על ציווי אף על פי שכוונתו לטובה לא יפה עשה כיון שאלולי לא עבר על ציווי היה חי לעולם ועומד ומשרתני לעולם כמו המלאכי' ולא היה מת לא מיתה מקרית ולא מיתה טבעית אבל עתה שעבר על ציווי לכך קנסתי עליו :

(מ"ח) **או** נאמר באופן אחר דכיצד אומר אכלתי ואוכל והוא במה שכתב מהר"ב בי רב ז"ל כי המיתה שימות האדם היא תועלת שישיג השגה מעולה ליהנות מזיו השכינה מה שלא יוכל להשיג הן בעודנו חי מורכב מחומר ומגורה וכמו שאמרו רז"ל כי לא יראני האדם וחי בחייהן אין רואים אותו אבל במיתתם רואים אותו ע"כ תורף דבריו · עוד נקדים מה שאמר בתיקונים שאם אדם הראשון לא היה חוטא היה מקיים לעובדה ולשומרה זו מצות עשה ומצות לא תעשה דרך רוחני והיה זוכה ש' מעלה יתירה עד כאן · ובזה יבא על נכון שאדם הראשון היתה סברתו שהיה רוצה לעשות דבר שיתחייב על ידו מיתה כדי להשיג השגה מעלה ליהנות מזיו השכינה שלא יוכל להשיג הן בעודינו חי בעודינו מורכב מחומר ומגורה וכמו שאמרו רז"ל כי לא יראני האדם וחי בחייהן אינם רואין אותי אבל במיתתן רואין אותי ולזה אמר אכלתי ואוכל שאני רוצה לעשות זה המעשה כדי להשיג במותי מה שאין יכולין להשיג בחיי ולא חס ושלום אמר הדברים האלו בחוצפה אלא היתה כוונתו לשמים כאמרו אלה הדברים והקב"ה הענישו לפי שעבר על ציווי דבהדי כבשי דרחמנא למה לך שאלו לא היה חוטא היה יכול להשיג בחייו יותר ממה שהשיג במותו אחר שחטא וכמו שהקדמנו בשם התיקונים ודוק :

(מ"ט) **ובזה** נבין מה שאמרו בגמרא אמרו מלאכי השרת מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה ציויתיו ועבר עליה ואיכא למידק דמה זו שאלה היא זו דקרא כתיב כי ביום אכלך ממנו מות ימות אמנם כפי מה שהקדמנו שכוונתו לטובה אתי שפיר מפני מה קנסת מיתה שהיא טובה לו והשיב שעבר על ציווי שאלולי לא עבר על ציווי היה משיג בחיים חייתו יותר ממה שהשיג במותו לכך קנסתי עליו מיתה אף על פי שהיא טובה כיון שאין כוונתו למרד אלא לטובה :

(נ') **או** נאמר באופן אחר בהקדים מה שאמרו רז"ל בעירובין דף ח"י תניא היה רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה ופי' מן האשה והעלה זרזי תאני' על בשרו וכו' יעו"ש וקשה דאמרינן בבראשית רבה פ' ט' אמר רבי שמעון בן לקיש אדם הראשון לא נטרד מגן עדן עד שחרף וגידף הדא הוא דכתיב ויקו לעשות ענבים וכו' וכבר עמד על זה הרב מהר"ש יפה ז"ל סס דף קל"ר ותירץ דהא דערובין איירי אחר שנטרד מגן עדן כשראה עצמו הולך ורל וקללת האדמה או ראה בעיניו רעתו ושב בתשובה אבל המדרש איירי קודם שנטרד מגן עדן ע"כ ובזה יבא על נכון שמה שאמר אדם הראשון אכלתי ואוכל זה קודם שעשה תשובה לפי שזה הפסוק של ואוכל שאמר היא נתנה לי מן העץ ואוכל ואמרו במדרש אכלתי לא נאמר אלא ואוכל אכלתי ואוכל זה מיירי קודם שעשה תשובה לפי שזה הפסוק של ואוכל כתוב קודם פסוק של ועתה ופסוק של ועתה איירי קודם שעשה תשובה כמו שהקדמנו אבל אחר כך עשה תשובה מעלייא וחלילה לו לאדם הראשון לומר דברים כאלו ודוק :

(נ"א) **או** נאמר באופן אחר שלא היה אדם הראשון בר עונשין שעד עשרים שנה אין בית דין של מעלה מעניש וידוע דביום שנברא אדם הראשון אותו היום חטא וכדאמרינן ברבה פ' אמור ובזה יבא על נכון שלא חס ושלום אמר במרד אכלתי ואוכל אלא כבן שמתחטא על אביו שסברתו שאף על פי שיאכל מה בכך לפי שהוא עדין קטן ואינו מחוייב ולזה אמר אכלתי ואוכל לפי שאין אני מחוייב וזה לפי סברתו אבל האמת אף על פי שהקטן אינו מחוייב אבל הכא שאני לפי שאמר לו כי ביום אכלו ממנו מות ימות משמע שבכאן הזהירו אף על פי שהוא קטן אם אוכל ממנו מות ימות וכיון שעבר על זה הציווי לזה נתחייב. עוד נקדים מ"ש במדרש פ' בראשית פ' י"ד אדם וחוה כבני עשרים שנה נבראו ופיר' הרב ידי משה לפי שהקשו לר"א איך נענשו ביומן הלא אין בית דין של מעלה מענישין אלא מעשרים שנה ומעלה לזה אמר שנבראו כבני עשרים שנימים ואדם הראשון סבר כיון שעדין הוא קטן אינו בר עונשים ולזה אמר אכלתי ואוכל אבל האמת כיון שנבראו כבן עשרים שנה כאלו הוא ן' עשרים ממש ולזה הענישו :

(נ"ב) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרב בינה לעיתים דרוש ע"ג דאדם הראשון נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת באו סבא מכלל עשה דמכל עץ הגן אכל תאכל שריבה הכתוב בו אכילות הרבה לרבות בין מהעץ עצמו בין מפריו לאחר שנתלש ומכללם אתה שומע לאו בעץ הדעת דאסר לאכול בין מהעץ עצמו בין מהפרי לאחר שנתלש מה שלא נצטווה כן בלאו המפורש שלא נאסר לא ממנו ממש דהכי קא אמר קרא ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו ובזה הטעה הנחש את חוה שתאכל מן הפרי לאחר שנתלש וגם בזה טעה אדם הראשון שאכל ממה שנתנה לו חוה וידוע שבני נח נענשים אף על השוגג באומ' מותר שהיה להם ללמוד וכדאמרינן במכות דף ט' לפיכך גר ובני שהרגו נהרגין וכתב רש"י ז"ל לפיכך וכו' ואפי' בשוגג וכן פסק הרמב"ם ז"ל ריש פרק י"וד מהלכות מלכים ומשום הכי נענש אף שהוא שוגג לפי שהיה לו ללמוד ולא למד כדין בני נח וזהו שטעו מלאכי השרת ושאלו מפני מה קנסת מית' על אדם הראשון כיון שאכל מהפרי לאחר שנתלש והשיבם הקב"ה מצוה קלה ציויתיו דהיינו עשה שהוא לאו הבא מכלל עשה עד כאן תורף דבריו · זה אומרו אכלתי ואוכל רוצה לומר מהפרי התלוש וכמו שאמר הכתוב האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל וכיון שהיא נתנה לי ודאי תלושה ונתנה לי וכיון שהוא תלוש אני יכול לאכול ממנו לפי שהציווי היה ומעץ הדעת לא תאכל ממנו ממנו דייקא כשהוא מחובר ולא כשהוא תלוש וכמו שהקדמנו לזה אמר אכלתי ואוכל והקב"ה הענישו לפי שהיה לאו הבא מכלל עשה וכן נח בהרג אף על השוגג כמו שהקדמנו שהיה לו ללמוד ולא למד ודוק :

ובזה

(נג) **ובזה** נכון הני מקראי קדם הנאמרים בעניין
ערום וכו׳ ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל
עץ הגן ותאמר האשה ונו׳ ומפרי עץ אשר בתוך הגן אמר
אלהים לא תאכלו ממנו וכו׳ ויאמר הנחש לא מות תמותון וכו׳
ותאמר וכו׳ ותרא האשה כי טוב עץ למאכל וכי תאוה הוא
לעינים ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל
ויאמר האדם העץ אשר נתתה לבלתי אכול ממנו אכלתי וכו׳
היא נתנה לי מן העץ ואוכל ע״כ ויש להבין דמיותיה טעם
אמר לה הנחש לא מות תמותון והרי אמר להם השי״ת כי ביום
אכלכם ממנו מות תמות ותו דמילי קאמר והרי האשה כי כוב
וכי עד השתא סברה להם נחש עיניים להם ולא ירעו כיוצי העץ
ותו תיקשי להדיוק בפסוק שאמר ותקח מפריו ותאכל
הוה ליה למימר ותאכל ממנו דתיבת ותקח מיותרת ותאכל
דחוק לה עלמא ותו תיקשי עוד האשה אשר נתת עמדי
היא נתנה לי מן העץ ואוכל ודרשו רז״ל מלבלתי ולא שב
אל ה׳ ככל לבבו וכבל נפשו לאמר התאוה לאלהי ישראל ועוד
דמשמע דמה שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי
מן העץ ואוכל נותן טעם לשפת שמסבת שנתנה לי היא
הסיבה שאוכל ומה יתן ומה יוסיף אם לא יתן לו היא לו אם
הוא בעצמו יאכל ובריך להכין מה בפרט יש בעניינם:

ונראה נע״ר כמה שהקדמנו כל זה יבא על נכון
שמה שאמר הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע לא
תאכל ממנו ממנו דייקא דהייטו כשהוא מחובר ולא כשהוא
תלוש דמתחלה כל הנחש עמהם בדבריו כדפירש רש״י ואותם
שעה כיון שדבר עמהם בעניין זה היה עניין תשיב
אמרים ותאמר האשה וכו׳ אמר שהיה לא תאכלו ממנו דייקא
רומה לומר מן המחובר דוקא אמר לנו שלא נאכל מכל מן
התלוש יכולים לאכול ואמרה לנחש טוב זה הדבר או לא תאמר
לה לא מות תמותון שמה שאמר הקב״ה כי ביום אכלך ממנו
מות תמות דייקא מן המחובר כמו שנשמית הדיוק את
הוה טוב מיד ותרא האשה כי טוב רואה בעין השכל שדברי
הנחש כדכריה שהסכימה דעתו עמה או ותקח מפריו
ותאכל רומה לומר על ידי תלישה ומלת ותקח דייקא דהיינו
שתלשה ואכלה ולא אכלה מן המחובר ליה אמר ותקח וזהו
כוונת האדם הראשון שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה
לי מן העץ ואוכל כלומר האשה פיה פתחה באכילתי ואמרת
לי שכפי הדין אמי יכולין לאכול מן התלוש לזה אמ׳ היא נתנה
לי מן העץ רומה לומר היא תלשה ונתנה לי ולא אכלתי
מן המחובר אלא מן התלוש אכלתי וחין עון ולא חטא כלל
באכילתי ולזה אמר אכלתי ואוכל כלומר כמו שאתה אכילת
שאכלתי אני מן התלוש ואוכל פעם אחרת מן התלוש ולא חס
ושלום במרד אמר אכלתי ואוכל אלא כדין אמר והקב״ה
העניש לפי שהתלוש גם כן היה אסור בלשון הבא מכלל
עשה דמכל עץ הגן אכל תאכל כמו שהקדמנו:

(כ״ר) **או** נאמר באופן אחר נאמר אכלתי ואוכל
כמה שאמרו במדרש רבה פ׳ בראשית פ״ה׳
וזה לשונו והנה מאד זה מות רבי חמא בר חנינא אמר
הוי היה אדם הראשון אלא לטעון טעם מיתה
מיתה על ידו אלא בשביל קללת הקב״ה שנתקלל בעבורו
עתידים לעשות עמהם אלוהות לפיכך נקנסה בו מיתה ע״כ
וכזה יבא על נכון שלנו לא אכל מעץ הדעת טוב ורע לא
היה נקנסה מיתה והיו נכוכדנצר וחירם עושים עצמן אלוהות
חם ושלום לזה אמר אכלתי ואוכל כדי שתהא נקנסת מיתה
לעולם ולא יעשו עצמן אלוהות נבוכדנצר וחירם מלך צור:

(נ״ס) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שאמרו במדרש
עוד שם שמוך ונראה וזה לשונו וקבלו מפני מה
נקנסה מיתה על הנדיקים אלא כל זמן שהצדיקים חיים הם
נלחמים עם יצרם כיון שהם מתים הם נחים הדא הוא דכתיב
ושם ינוחו יגיעי כח דייטו מה שיגעתו וכי שתעמוד בן נקיש
אמר ליתן שכר לאלו בכפלים ולהסרב לאלו בכפלים ליתן
שכר לנדיקים אלא הוי רחוקים לטעות טעם מיתה וקבלו
עליהם טעם מיתה לפיכך לכן בארצם משנה ירשו וכזה יבא
על נכון אלא הם ושלום במדבר ובמעל אמר לחלתי ואוכל אלא
בשביל שבי טיטוס שאמרו במדרש חדא כדי לנחם ולינבל
מחלמת יפר הדע וחדא כדי לכפול לו שכרו ולזה אמר
לחלתי ואוכל כדי שיחזור עליו מיתה ויבטל ממלחמת יפר
מדש ובם יוכפל שכרו לזה אמר לחלתי ואוכל:

(נ״ו) **ובזה** נכון מה שאמרו רז״ל אמרו מלאכי השרת
לפני הקב״ה רבונו של עולם מפני מה
קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מנוח קלה ניוותיו
ועבר עליו ויש להבין וכי מלאכי השרת הם חושבים לאדם
עד שעולין למה קנסת מיתה והלא הם מקטרגין על האדם
ובמו שאמרנו מה לחזם כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו וכי
עכשיו חזרו מסברתם הראשונה להלין בעדו עד שאמרו
מפני מה קנסת מיתה ועוד אם תימצי לומר שהלינו בעדו
מה הסיב להם הקב״ה מנוח קלה ניוותיו ועבר עליו והלא
אדם מנוח קלה עבר עדין השלה במקומם עומדת דתדרב׳
אם מנוח קלה עבר מפני מה קנס מיתה עליו. לתמצי כפי
מה שהקדמנו שהמיתה היא טובה וכמו שאמרו רז״ל בעובדא דרבי
שמעון ן׳ יוחאי דאמר ליה לבריה נשים דעתן קלות דלמא
מצערו לה ומגלח לן חזלו וטבו במערתיה משמע בהדיא
דנשים דעתן קלה והכא במדרש אמרו ניתן בה היזק יותר
מהאיש ולכך לעשרה לעמיר לעולם לעולם לך דביה כאיש יותר
מבאיש ומלאי דקאמר דעתן קלה דהיינו להתפתות שהשה
נוחה להתפתות יותר מבאיש הוא ליקח הנסוף שרשה ן׳

משמע בהפך דקאמר מפני מה באיש נוח להתפתות ואין
האשה נוחה להתפתות אמר ליה אדם הראשון מן האדמה
וכיון שאדם נתון עליה מעט מיט מיד בשביל וחוה נבראת
בעצמה והפילו תאב שורה אותה במי׳ כמה ימים היה בשרית
משמע בהדיא דבאיש נוח יותר מן האשה ואם כן
אין יכולין לפרש דבעין קלות להתפתות דלהדיא שמוע
בהפך שהאיש נוח להתפתות יותר מן האשה על כן נראה
לפרש דלעולם היה ניוותו לאשה יותר מבאיש ומלאי דאמרו
דעתן קלה היינו כדאמרו בגמרא את שיתין כפא שיתא
לקל טבלא דהטה אבל האיש לא רמיזו לקל טבלא וכמו
שאמרו רז״ל בשבועות המשמשת אי אמי יש לומר דלעולם ניתן
ביה יותר מבאיש ומלאי דאמרו דעתן קלה היינו כעובדא
דרבי שמעון בן יוחאי דאי מצערא לה מגלח לפי שהיא
מפחדת יותר מן האיש אבל האיש חם ושלום אי מצערי ליה
לא מגלח ונעניו הפחד דפחדא יותר מהאיש וזהו וחן ואין
הפלא לשון ביזה:

(נ״ט) **אי** אמי יש לומר דלעולם ניתן ביזה לאשה יותר
מהאיש ומלאי דאמרו דעתן קלות היינו
להתפתות כדפירש רש״י ז״ל על פסוק ותיבה תשית לפי
שהנשים קלות להתפתות ומ״ש במדרש שהכאתו לעיל האיש
מה להתפתות ולא האשה היינו מה שעבו לאיש על אי זה דבר
ובזה לבקש ממנו מחילה על זה אמרו שהאישה נוח להתפתות
לפי שברייתן מן העפר כמו העפר שתתה נותן עליו מעט
מים הוא נשרה כן האיש מתפייס על דבר שעיערוהו במהר׳
אבל האשה אם ניערוה בשום דבר אינה מתפייסת כמו
העצם שתתילו שורין אותו במים כמה ימים ואינו נשרה וקש
שפירש רש״י שהנשים קלות להתפתות היינו דבר שלא
ניערוהו אם מתפתין לעשות על זה פי רש״י ז״ל שהנשים קלות
להתפתות לפי שרש״י ז״ל פירש נוחות להתפתות על פיתוי
הנחש שפתה לחוה ולא פיתה לאדם שכן פירש״י ז״ל וזה לשונו
ולא כתב לדבר שלא חזה תחילה שלא לפי שהנשים קלות
להתפתות: לי נמי יש לומר דלעולם נתן ביזה באשה ולפי
שרוב ימיה היא בבית לכך דעתה קלה אבל לאיש לא הזכיר
לתת לו ביזה יתירה לפי שכל היום נושא ונותן מתחדד
שכלו:

(ס) **הרבה** הרבה עצבונך והריונך פירש רש״י עצבונך
זה צער גידול בניס והריונך זה צער
העבור ע״כ וכתב עליו הרא״ם ז״ל זה בעוברין פ׳ המונח
תפילין לכל בהרשני׳ רבה אמרו עצבונך זה העבור והריונך
זה הערלי פירוש צער הוספות עד כאן ויש להבין למה
בהרשנית רבה הוסיפו הפסוק ממשמעותו דיותר משמע
הריונך צער העבור וכמו שדרשו בגמרא ומלי ניקשו בפסוק
עד שפירשוהו הענידו:

אמנם הנראה לענ״ד דעתי שנתקשו דקרא כתוב
שלא כסדר כמו שדרשו בגמרא דכיצד חומר
צער גידול בניס קודם צער העיבור שהיו כסדר העולם
לזה דרשו בהרשני׳ רבה עצבונך זה צער העבור וכיון שצער
העבור מעצבונך לכן פירשו והריונך עידוי לבל בגמרא
סובר דמלי דקאמר צער גידול בניס קודם צער העבור לף
על פי שהיו כסדר העולם לבל לבפי חוק כסדר לפי שהיו
לפס בניס קודם שנברחו וכמו שאמרו רז״ל בשמונה שעות עלו
למטה בניס וירדו לארבעה עשרית סרח ולזה קללם על סדר
עצבונך זה צער גדול בניס שיש לם מקודם והריונך כמשמעו
זה צער העיבור קודם גידול בניס ובגמרא דרשוהו לבבי חוה
שהיו לה בניס מקודם ולפי כן כתבה שצער גידול בניס

שהעלוך ויכתבו חם ושלו׳ אשר העלך כדי שלא יהיה תקנה לשונאי ישראל שהתקנה של ישראל שלא כפרו בעיקר וכתבו העלוך לומר שעדין יש לנו חלק באלהי ישראל :

(ס"ד) וירא ה׳ כי רבת רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ויש להבין דהאי קרא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה דמתחילה אמר כי רבה רעת האדם בארץ דמשמע שהרבה עשו רעה ואחר כך אמר רק רע דמשמע מיעוט רע דאכין ורקין מיעוטין ואחר כך אמר כל היום דמשמע דחזר לענין ראשון שכל היום עשו רע :

אמנם יובן במה שאמרו רז"ל אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ופירשו הראשונים שיצר הרע הוא טוב אלא שמלוכלך ברע וזהו אם אבן נימוח רוצה לומר שהלכלוך שעליו נימוח על ידי עסק התורה וישאר טוב עכ"ד ובזה יבא על נכון שהקרא מתמיה עליה׳ כיון שראה כי רבה רעת האד׳ ואמר בתמיה כיון שאין יצר הרע רע לגמרי אלא רק רע דהיינו מיעוט רע יש בו והם מתעסקין בנכל היום עד שרבה רעתם והרבה כיון שאינו רע לגמרי אלא מיעוט רע יש בו היה להם להסיר לרע שבו וישאר טוב :

(ס"ס) ובזה נבין מה שאמרו במדרש והנה טוב מאד זה יצר הרע · ויש להבין דיכיר אמרו במדרש והנה טוב מאד זה יצר הרע והלא לכאורה נראה דאין רע ממנו שיורד ומשטין עולה ומקטרג :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דלעולם יצר הרע הוא טוב אלא שמלוכלך ברע כאבן טובה שמלוכלכת שאין נקראת אבן רעה אלא אבן טובה שמה רק שצריך להסיר הלכלוך מעליה ולזה היצר הרע יורד ומשטין לאדם כדי שלא ישמע ממנו ולהסיר הלכלוך מעליו וישאר טוב וכיון שאין האדם מסירו מעליו אלא מתדבק ברע שיש בו או עולה ומקטרג עליו כיון שאין היצר הרע רע גמור לכן יש לו פתחון פה לקטרג עליו ולומר דלמה לא הסיר הרע שבו ויהיה טוב גמור דאי לאו הכי כיצד יש לו פתחון פה ליצר הרע לקטרג על השומע לו · דאדרבה הוא מקטרג על עצמו שהוא הסיתו לעשות רע אלא ודאי שהוא טוב ומלוכלך ברע וכוונתו להסיתו לאדם כדי שלא ישמע ממנו ויסיר הלכלוך מעליו וישאר טוב לגמרי ולכן יש לו פתחון פה לקטרג על השומע ממנו ולזה אמרו במדרש והנה טוב מאד זה היצר הרע לומר שאין היצר הרע רע גמור אלא שמלוכלך ברע וכשיסירו הלכלוך מעליו על ידי עסק התורה וכמו שאמרו אם אבן הוא נימוח אז יהיה טוב מאד :

(ס"ו) או נאמר באופן אחר למה שאמרו במדרש וישם ה׳ לקין אות אות וא"ו מסר לו למה נקט אות וא"ו ולא שאר אותיות · יובן במה שאמרו רז"ל והביאו רש"י בפירוש החומש על פסוק וה׳ המטיר על סדום כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו כמנא שהוא"ו רומז על הדין וכן איתא בזוהר ויקרא דף ל"ט ע"ב יחתו מריביו מריבו חסר מאי קא מיירי אלא מריבו תכינן מריב ו"ו וכו׳ בדרין רחמין ואתכפיין דינין הדא הוא דכתי׳ ה׳ יחתו מריבו מריב ו"ו ע"כ נמצא שהו"ו רומז לדין · ובזה יבא על נכון אות ו"ו מסר לו לרמוז לו שכפה מידת רחמים על מידת הדין ולא יעשה בו דין על ידי התשובה שעשה וזהו אות וא"ו מסר לו שמסר לו מידת הדין הרמוזה בוא"ו דהיינו שלא תשלוט בו מידת הדין :

או נאמ׳ באופן אחר למה אות וא"ו מסר לו במה שאמרו בזוהר אות וא"ו רמז לאמת כמה דאת אמר ונתתם לי אות אמת עד כאן ולזה אות וא"ו מסר לו לומר שקבל תשובתו באמת :

או נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו בזוהר בראשית דף ע"ג ע"ב וי"ו במילוי יוד מספרם כ"ב רמז לכ"ב אתוון דאורייתא ע"כ · וזה אומרו אות וי"ו מסר לרמוז לו כ"ב אתוון דאורייתא לאמר כמו שהתורה מכפרת שפיכות דמים כמו שאמרו בילקוט על פסוק יערוף כמטר לקחי מה עגלה ערופה מכפר׳ על שפיכות דמים כך התורה מכפרת על שפיכות דמים לכך מסר לו אות וי"ו שהיא רמז כ"ב אתוון מכפרת שפיכות דמים כן התשובה מכפרת על שפיכות דמים לכך אות וי"ו מסר לו :

במדרש ויקם קין שקם מתחתיו אמר לו קין להבל והלא שניים אנו בעולם מה אתה אומר לאבא מיד ויקם קין שקם מתחתיו של הבל :

ויש להבין מאי נפקא מינה אם הם שניים או יותר היה די לומר מה תאמר לאבא ובדבר זה לא היה הורג הבל לקין :

אמנם אם היו יותר משנים היה לו התנצלות להבל אם יאמר לו מי הרג קין היה אומר הבל השאר הרגוהו אבל עתה שהם שנים לא יש התנצלות להבל לכך אמר לו קין והלא שנים אנו מה תאמר לאבא :

פרשת נח

(א׳) מסרה בעצם היום הזה בא נח בעצם היום הזה נימול אברהם · בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה׳ בעצם היום הזה אמר לו הקב"ה עלה אל הר העברים הזה עד כאן · ופירושו שבא להודיע שכמה גדלה מעלת המילה והמשמרה בטהרה שדור המבול השחית כל בשר לבד נח דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה · עוד נקדים שנח נולד מהול ולכך כתיב בנח בעצם היום הזה בא נח כלומר בזכות שלא השחית את דרכו ומכח לן שזכות ששמר בריתו בטהרה היא שעמדה לו שניצול מדור המבול לכך כתוב בעצם היום הזה בא נח וכתיב בעצם היום הזה נימול אברהם וכתיב ואתה את בריתי תשמור וילפינן בגזירה שוה מה בעצם האמור באברה׳ במילה כתיב וכתיב ואתה את בריתי תשמור דהיינו שישמרנה בטהרה שאם אינו משמרה בטהרה כאלו משך עורלתיה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל לבר מישראל הבא על הגויה דמשיך בערלתיה כן בעצם האמור בנח שנולד מהול שמר בריתו ולא כמי שמשכה ערלתו ובזכו׳ ששמר בריתו בטהרה ניצול מהמבול כן ישראל לפי ששמרו עצמן מן הזנות כמו שדרשו רבותינו ז"ל הראובני השמעוני שם יה מעיד עליהם שלא חטאו בזנות וגם דרשו ואת עירום מן המצות נתן לנו דם פסח ודם מילה ומכח לן הא דבשביל שלא חטאו בזנות ודם המיל׳ הם שעמדו להם מייתינן לה בעצם עצם מה עצם האמור באברהם נאמר על המילה ושמרה בטהרה אף עצם האמור בישראל שלא חטאו בזנות במצרים וגם בזכות דם המילה נגאלו ממצרים לכך כתיב בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה׳ ממצרים וגם מה שכתוב בעצם גבי משה היא בשביל המילה לפי שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית לא מלו וכל זמן שמשה חי אין יכולין ליכנס לארץ ומכח לן דבשביל המילה אמר לו עלה אל הר העברים הזה כדי שימות ויכנסו ישראל וימולו לכך כתיב בעצם היום הזה עלה אל הר העברים כי היכי דלידרוש עצם עצם מאברהם מה עצם האמור באברהם נאמר על ידי המילה אף עצם האמור במשה על ידי המילה כדי שימות ויכנסו ישראל לארץ וימולו :

(ב׳) שופך דם האדם באדם דמו ישפך · ויש להבין תיבת באדם לכאורה נראה כיתירה דהוה ליה למימר שופך דם האדם דמו ישפך ודי · ונראה לעניות דעתי יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל סוף פרק ארבע מיתות בני נח בחנק ואבן קיימא לן בישרא׳ שהרג את הנפש שמיתתו בסייף עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל פרק שני דיבמות על פסוק אדם אתם אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם :

זה אומרו שופך דם האד׳ באדם כשהמעשה הוא בישרא׳ שקרויין אדם אז דמו ישפך שמיתתו בסייף ועל ידי שמיתתו בסייף אז דמו נשפך אבל בבני נח אינו נשפך דמן לפי שמיתתן בחנק ואין הדם יוצא לארץ אלא נשאר בפנים ולזה כתיב באדם דמו ישפך באדם יתירה למעט בני נח שלא נקראו אדם שאין דמם נשפך שאין מיתתן בסייף כישרא׳ אלא בחנק ודמם נשאר בפנים :

(ג׳) ובזה נבין סמיכות הפסוק שאמר ואתם פרו ורבו דמה ענין מזה לכאן אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דבא לתת טעם למה שאמרנו מקודם אתם קרוין אדם ואין האומות קרוין אדם ונקדים עוד מה שאמרו ז"ל כל אדם שאין לו אשה אינו אדם עוד אמרו שאין אשות לנכרי לפי שאינו מצווה על פריה ורביה לזה בא לתת טעם דלמה אתם קרוין אדם ואין אומות העולם קרוין אדם לפי שאתם מצווין על פריה ורביה ואין אומות העולם מצווין על פריה ורביה לזה סמך ואתם פרו ורבו לכאן :

(ד׳) או נאמר באופן אחר בהקדי׳ מה שאמרו במכילתא והובא בילקוט רמז שכ"ה וזה לשונו וכי יזיד איש על רעהו להרגו רעהו להוציא את אחרים באמת אמרו פטור מדיני בשר ודם ודינו מסור לשמים ע"כ ובזה יבא על נכון דלמה כפל דבריו האדם באדם היה די לומר שופך דם האדם דמו ישפך ומה צריך לומר באדם :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון וכבר הקדמנו דישראל קרוין אדם ואין א"ה קרויים אדם זה אומרו שופך דם האדם באדם דהיינו שהרג ליש׳ או דינו באדם דמו ישפך דהיינו שדינו מסור ביד בשר ודם לאפוקי ההורג לאחרים שאין דינו מסור ביד בשר ודם אלא דינו מסור לשמים :

(ה׳) ויאמר ה׳ הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החילם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות הבה נרדה ונבלה שם שפתם וכו׳ ויש להבין דלמה כשיהיו לעם אחד וזה החילם ועוד למה כפל דברין עוד לומר ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות מאחר דכבר אמר וזה החילם לעשות :

אמנם כמה שאמרו רבותינו ז"ל אמר ליה ההוא מינא תא וניהוי לעמא חד כולן דכתיב אחרי רבים להטות והם רבי׳ אמר ליה כמה בנים יש לך אמ׳ ליה הזכרתני צערי בשעה שהם יושבים לאכול זה עובד לאיש וזה עובד לאש וכו׳ ודין פגע לדין אמר ליה ואתה כמותן אמר ליה לאו אמר ליה עד שאתה משוה אותנו לך והשוה את בניך וכפי זה אולא לה טענת רבים לפי שכל אחד ואחד עובד מין בפני עצמו ואם כן אדרבה ישראל הם הרבים לפי שכולנו בני איש אחד ואל אחד בראנו ואנו עובדים לאל אחד :

ובזה יבא על נכון כיון שהם עם אחד ושפה אחת לכולם רוצה לומר שכולם בלב אחד ועצה אחת וזה החילם לעשות כמו שאמר הפסוק חבור עצבים אפרים הנח לו ועוד אם נניחם כך על לב אחד ושפה אחת אם יאמרו לנו תא וניהוי כולן לעמא חד דכתיב אחרי רבים להטות לא יש תשוב׳ לזה אמר ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות במו ההוא מינא שאמר תא ונהוי כולן לעמא חד לזה הבה נרדה ונבלה שם שפתם ויהיה מחלוקת ביניהם שכל אחד מדבר בלשון אחד וכל אחד עובד עבודה זרה לעצמו אז אין יכולין לומר תא וניהוי כולן לעמא חד ואדרבה ישרא׳ הם רבים ועובדים לאלוה אחד הם צריכים להיות כמונו :

או נאמר באופן אחר כמו שאמרו רבותינו ז"ל דורו של אחאב היו עובדין ע"ז ויוצאין למלחמה ונוצחין לפי שהיה שלום ביניהם ודורו של שאול היו עוסקין בתורה ועל ידי שהיו דלטורין ביניהם היו עולין למלחמה ונופלין ועוד מקרא מלא חבור עצבים אפרים הנח לו כמצא דעל ידי השלום אף על פי שעובדין עבודה זרה נוצחין זה אומרו הן עם אחד רוצה לומר באחדות אחת ושפה אחת לכולם שכולם שפה אחת בלב אחד וזה החילם לעשות רוצה לומר באחדות אחד ושפה אחת לכולם דעל ידי שהם באחדות אחת זה החילם לעשות דהיינו שמצליחין בכל מה שעושין לפי שכולם באחדות אחד ועתה דהיינו שהם באחדות אחת לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות מה תקנה יש להם הבה נרדה ונבלה שם שפתם על ידי שיהיה בהם פירוד לבבות לא יכלו לעשות שום דבר כיון שיהיה בהם פירוד :

(ו׳) שמוע א׳ נ׳ והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל ויאמר דוד אל האנשים העומדים עמו לאמר מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל וכו׳ ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה וכו׳ ויש להבין במה נסתפק דוד מאחר שכרוזא קרי בחיל גם אומרו והסיר חרפה מעל ישראל הם דברים מיותרים גם מה חדשו העם בהשיבם כה יעשה גם למה אמר מה יעשה בגירי ולא אמר מה יעשה בפתח וכן בהשיבם שהשיבו לו כה יעשה בגירי ולא בפתח :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מור"ם בהגה בחשן המשפט סימן קס"ג וז"ל אם אחד עובד לשר ועל ידי כך פטרו מן המסים חייב עוד שם סמוך ונראה וז"ל קהל שפטרו אחד ממסים פטור וכל דברי הקהל אינן צריכין קנין מיהו יכולין לו׳ שלא פטרוהו רק לשנה ע"כ ובזה יבא על נכון שזהו שנסתפק דוד אי כרין דידיה דמי למי שעובד׳ למלך כיון שהמלך הוא מחוייב ליל׳ בעד הקהל כדכתיב ונלחם את מלחמותינו וכיון דדוד נלחם במקום המלך הוה דינו כמו שכתבנו בשם מור"ם אם אחד עבד לשר ועל ידי כך פוטרו ממסים חייב ואם כן מה שאמר ואת בית אביו יעשה חפשי בישרא׳ דהיינו לפטור אותו ממס אינו נפטר בכך כיון שעבד למלך והמלך פטרו אעפ"י כן חייב או דילמא ואת העבודה היא בשביל ישראל כדכתיב אשר יכה את הפלשתי הלז ויש להבין דלמ׳ אמר הלז דהיינו שהוא משונה מכל אדם שגובהו שש אמות וזרת חייבים ישראל להלחם עמו וזה אומרו הפלשתי הלז דהיינו שהוא משונה מכל אדם והסיר חרפה מעל ישראל ומה שאמר ואת בית אביו יעשה חפשי בישרא׳ היא מצד ישראל ואם כן בית אביו פטורים דדברי הקהל אינם צריכי׳ קנין ולזה אמר מה יעשה בגירי לרמוז שהעשיית בית אביו חפשי היא מצד הקהל ואם כן פטורים ולא אמר יעשה בפתח לשון יחיד דהוה משמע העשיית בית אביו חפשי היא מצד המלך ואם כן חייבים בית אביו במס וזהו ספיקו של דוד ופשטו ליה ויאמ׳ לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו :

(ז׳) ויש להבין דדוד שאל לאנשים העומדים עמו ולמה לאנשים ששאל אותם לא השיבוהו עד שהוצרך העם להשיבו כדכתיב ויאמר לו העם :

אמנם הוא הדבר אשר דברנו דאם היו משיבין האנשים ששאל אותם צריך היה הדבר שקול

אם הפיטור מאת המלך או מאת הקהל לזה הוצרכו העם
להשיבו ויאמר לו העם שהפיטור הוא מצד העם שאף על פי
שהמלך מחוייב להלחם בשביל ישראל ואם אינו יכול להלחם
מה נעשה מי מסיר החרפה מעל ישראל איש גבוה כזה מי
יוכל לו המלך מחוייב להלחם עם אנשי׳ שהם כדרך כל הארץ
אבל איש כזה ששה אמות אורכו וזרת מחויבים כל הקהל
להלחם עמו כדי שיסירו חרפה מעל ישראל ודאי מי שיכנו
הוא נקרא עובד לכל ישראל ואם כן הקהל הם שפטרוהו וזהו
אומרו ויאמר לו העם כדבר הזה רוצה לומ׳ כנדון כזה דהיינו
שהחיוב מוטל על כל הקהל לא על המלך לבדו כה יעשה
לאיש אשר יכנו לפי שמסיר חרפה מעל כל ישראל לזה אמרו
כה יעשה בנירי דהפיטור הוא מהקהל ולא אמרו יעשה
בפתח דהוה משמע לשון יחיד דהיינו המלך שיעשה לבית
אביו חפשי ואינם נפטרים אלא יעשה בנירי לשון רבים
שהקהל הם הפוטרים בית אביו ולזה פטורים מכל וכל :

(ח׳) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה דהוא שאל לאנשי׳
העומדי׳ עמו והם לא השיבוהו והעם השיבוהו
ועוד יש לדקדק דהיה די לומר ויאמר לו העם כה יעשה
ולמה הוצרכו לומר כדבר הזה לאמר ומה רמז רמזו באלו
הדברים כדבר הזה לאמר אמנם כפי מה שכתבנו שספיקו
של דוד אם פיטורו מצד המלך או מצד הקהל אמרו לו נעשה
עמך תנאי שלא תסתפק בו כלל ועיקר שאם התנאי מאת
המלך איכא לספוקי אם התנאי נזאת המלך שלא ברצון
הקהל ואם כן פיטורו של מלך בזה הענין הוא אינו כלום או
אם תנאי המלך ברצון הקהל ואם כן פיטורו פיטור אבל אנו
נעשה עמך תנאי שלא יש בו ספק כלל וזהו ויאמר לו העם
דהיינו שאנו העם נעשה עמך התנאי ודברי הקהל אינם
צריכין קנין כמו שהקדמנו וזה אומרו כדבר הזה לאמר
רוצה לומר בנדון כזה שהעם התנו עמך לאמר באמירה
בעלמא כה יעשה ואינם צריכין קנין ולא שום חיזוק :

(ט) **ובזה** נבין גם כן מאי דכתיב אחר כך ויסוב
מאצלו אל מול אחר ויאמר כדבר הזה
וישבוהו העם דבר כדבר הראשון ויש להבין דמה צריך לשאול
עוד כיון דכבר שאל והשיבוהו דמה צריך ליסוב מאצלו אל מול
אחר לשאול אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דנסתפק
דוד אם פיטורו מאת המלך או מאת הקהל ובשפשטו לו
שפיטורו מאת הקהל עדיין יש ספק שאפשר שיאמרו כד הא׳
שלא שאל אותם יאמרו שפיטורו מאת המלך ואנו אין אנו
מחויבים לפטור את בית אביו וכמו שכתב מור"ם בהג"ה
בסימן קס"ג וזה לשונו הקהל שותפים זה עם זה במסים
הקבועים אבל בעלילות אינם שותפים עד כאן וזה הענין
של הפלשתים שבאו להלחם היא כמו עלילה ואם כן אינם
שותפים ואם פטרו אותו מקצת הקהל אפשר שקצת הקהל
שלא פטרוהו בפירוש אפשר שיאמרו לאחר שיכה הפלשתי
ותהיה ההצלה ואנו אין פוטרין בית אביו אף על פי שפטרוהו
מקצ׳ הקהל כיון דבנדון זה אין אנו שותפי׳ ואין אנו מחוייבים
בתנאי שעשו קצת הקהל שפטרוהו ולזה הוצר׳ דוד לילך לקצת
הקהל האחר כדי שיעשה התנאי עם כל העם ושוב אין פוצה
פה ומצפצף :

(יוד) **ועוד** יש לומ׳ שאפילו אם תימצי לומר שפיטורו
מצד הקהל איכא למשדי ביה נרגא והוא
שעדיין יכולים העם לומר שלא פטרוהו שלא לשנה דוקא וכמו
שכתבנו בשם מור"ם קהל שפטרו אחד ממסים פטור ואין
צריכין קניין מיהו יכולין לומר שלא פטרוהו אלא לשנה· עוד
נקדים מה שכתב מור"ם בהג"ה בסי׳ ס׳ סעיף ג׳ וזה
לשונו יש אומרים דהמקבל עליו לזון חבירו סתם כל ימי חייו
ויש אומרים דאם קבל עליו לזונו סתם נפטר בשנה אחת
מנדרו וכתב הסמ"ע היש אומרים הראשון דהמקבל עליו
לזון את חבורו סתם כל ימי חיין משמע הוא דעת הרשב"א
ז"ל והיש אומרים השני שהוא נפטר בשנה אחת היא דעת
הרא"ש ז"ל וגם הקהל שיכולין לומר לא פטרוהו שלא שנה אחת
הוא דעת הרא"ש ז"ל ע"כ אם כן כמנינו למידין דבמחלוקת
היא שנוייה הך דהקהל יכולין לומר שלא פטרוהו רק שנה
היא דעת הרא"ש ז"ל אבל לדעת הרשב"א ז"ל בין המקבל
עליו לזון את חבירו בין קהל שפטרו אחד ממס בשניהן כל
ימי חייו משמע אבל לדעת הרא"ש בשניהם נפטרין בשנה
אחת וזהו ששאל דוד מה יעשה בנירי לשון רבים ולא אמר
יעשה בפתח דהוה משמע לשון יחיד דאפילו אם תימצי לומ׳
דהתנאי של בית אבין יעשה חפשי הוא מצד הקהל ודברי
הקהל קיימים ואינם צריכים קניין סוף סוף מנו הקהל לעמו׳
ולומר קיימא לן כדעת הרא"ש ז"ל ואין פוטרים בית אביו שלא
שנה אחת או יכול אני לטעון דקיימא לן כדעת הרשב"א
שהפטו׳ שפוטרין הקהל הוא לעולם וחזר דוד והבלי׳ הפירכא
דבנדון דידן מודה הרא"ש ז"ל שפטור לעולם דעד כאן לא
קאמר הרא"ש ז"ל שאין פיטורו שלא שנה אחת שאפש׳ שלאותו
שפטרוהו הקהל לא על מגן אלא שעשה עם הקהל טובה
שהיא כדרך כל הארץ ולזה אמר יכולין הקהל לומר שלא
פטרוהו אלא שנה אחת אבל בנדון כזה מודה הרא"ש ז"ל
שפטור לעולם לפי אשר יכה את הפלשתי הלז ומדקאמר הלז
ולא אמ׳ הזה לרמוז שהפלשתי הלז משונה מכל אדם בגובהו
ובגבורתו ומי שיכה הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל
שכמו שיעש׳ הוא דבר גדול שאין אחר יכול לעשותו כן צריכין
לעשות לו תנאי אף על פי שאין אחרי׳ חייבין בו דהיינו שיהי׳
פיטו׳ שפוטרין אותו לעולם ולזה השיבוהו ויאמ׳ לו העם כדבר
הזה לאמר כה יעשה ר"ל כדבר הזה בנדון כזה שהוא עושה
דבר כה יעשה בנירי דמשמע לשון רבים שלעולם הוא חפשי
ואין יכולי׳ לומ׳ שלא פטרוהו שלא שנה אח׳ דבכאן אפי׳ הרא"ש
מודה שפיטורו לעולם :

(י"א) **ועוד** יש לומר דאפילו אם תימצא לומר שפיטורו
מצד הקהל ודברי הקהל אינ׳ צריכין קניין
ופיטורו לעולם כדעת הרשב"א ז"ל ואף אם תימצא לומר
דהרא"ש יודה בנדון זה שפטור לעולם עדיין יש לבעל דין
לחלוק והוא מה שכתב מור"ם בהג"ה סימן ס׳ סעיף ו׳ וזה
לשונו ומי שפטרו המלך או השר ממסים וארנוניות מכל מקו׳
משאר צרכי העיר לא פטרו וחייב ליתן לכל צרכי העיר וזהו
ששאל לאנשים העומדים עמו לאמר מה יעשה בנירי לשון
רבים דאף אם תימצי לומר שהתנאי מאת העם ודברי העם
אינם צריכין חיזוק ואפילו הרא"ש יודה בנדון זה שפיטורו
לעולם עדיין יש לחלק דדוקא ממסים וארנוניות פטור אבל
בשאר צרכי העיר חייב או דלמא בנדון כזה אשר יכה
הפלשתי הלז שהוא משונה מכל אדם כן הפיטור שפוטרין
למי שיכנו פיטורו משונה מכל הפטורין שיפטור המלך דאף
על פי שמי שפוטר אותו המלך אינו הפיטור אלא ממסים
וארנוניות אבל בשאר צרכי העיר חייב אבל מי שיכה
הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל כמו שהוא עושה
טובה וישיבוהו מכל ששאל ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר
דבנדון כזה כל מה שתרצה כיתן לך כל משאלות לבך לטובה
כך יעשה בנירי לשון רבים דהפיטור מאת העם ולעולם
ממסים וארנוניות ומכל שאר צרכי העיר פטור אתה ובית
אביך :

(י"ב) **או** נאמר באופן אחר דמה נסתפק דוד במה
שאמ׳ מה יעשה והלא כרוזא קרי בחיל אמנם
יובן בהקדים מה שכתב הטור בסוף סימן ר"ד וזה לשונו
האומר ליתן לחבירו מתנה ולא נתנה לו הרי זה ממחוסרי
אמנה

אמנה במה דברים אמורים במתנה מועטת אבל במתנה
מרובה אין בה משום מחוסרי אמנה וכתב מרן בב"י בשם
ההגהות ראשונות דמרדכי פ״ו׳ דמציעא רבים שאומרים
לאדם אחד ליתן לו מתנה אינם יכולים לחזור בהם אפילו אם
היא מתנה מרובה וכל אלו החילוקים פסקן מרן בשלחנו
הטהור :

ובזה יבא על נכון שספק דוד היה במה שאמ׳ יעשרנו
המלך עושר גדול אם הוא בתורת מתנה וכיון
שהוא עושר גדול מתנה מרובה הוא ודאי אם שאול מיקרי
יחיד ויכול לחזור בו ממתנה מרובה או דהמלך דין רבים יש
לו וכמו שהרבים אינם יכולין לחזור בהם אפילו ממתנה
מרובה וכמו שהקדמנו כן המלך אין יכול לחזור בו ממה
שאמר יעשרו המלך עושר גדול אף על פי שהיא מתנה
מרובה או אפילו אם תימצי לומר שהמלך דין יחיד יש לו ויכול
לחזור בו ממתנה מרובה אבל בכאן אינו יכול לחזור בו
שהעושר גדול שיעשרנו אינו מתנה אלא שכירות מה שיכה
הפלשתי והסיר חרפה מעל ישראל ואינו יכול לחזור בו ולזה
השיבוהו ויאמ׳ לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה ויש להבין
במה שאמרו כדבר הזה לאמר והיה די לומר כה יעשה ·
אמנם יובן בהקדים מה שכתב הטור בחושן משפט סימן
של"ו וזה לשונו אם אמר לו שכרך עלי אף על פי ששכרו
לעשות בשל חבירו אין יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך
וזהו כוונת העם לומר כדבר הזה רוצה לומר בנדון כזה של
שכירות לאמר דהיינו שחייב ליתן לך שכרך כמו
שאמר לך עושר גדול ובתו יתן לו ובית אביו יעשה חפשי
ואין יכול לומר לך טול מה שעשית בשכרך וזהו כה יעשה
כמו שהתנה עמך ויתן לך משלם ואין יכול לחזור בו בשום
תנאי מן התנאים הנזכרים לעיל. גם נוכל לפרש כדבר
הזה לאמר דהיינו בנדון כזה של השכירות באמירה בעלמא
שהתנה עמך חייב לשלם לך שכרך משלם ואין צריך לא קניין
ולא שום דבר שזה דין פשוט שמי שהתנה עם הפועל על שום
מלאכה ועשה הפועל אותה מלאכה שהתנה חייב לשלם לו
שכרו משלם כמו שהתנה עמו :

(י"ג) **או** נוכל לפרש כדבר הזה לאמ׳ כה יעשה בהקדים
מה שכתב הרב בעל כנסת הגדולה בשם מהר"י
ווי"ל ז"ל דבעשיר אפילו אם אמר ליתן מתנה מרובה חייב
לקיים דברו ואם אינו נותן יש בו משום מחוסרי אמנה · ובזה
יבא על נכון ויאמר לו העם שאף אם תימצי לומר שעושר
גדול אינו שכירות אלא מתנה כדבר הזה כנדון כזה דהמלך
ודאי עשיר והעשיר חייב לקיים דברו אפילו במתנה מרובה
וכל שכן המלך שהוא עשיר ומה גם שדבר המלך אין להשיב
ובכאן ממה נפשך צריך ליתן לו עושר גדול אם היא שכירות
באמירה בעלמא שאמר הבעל הבית ליתן לשכיר כך ועשה
השכיר מה שאמר לו הבעל הבית קנה השכיר מה שאמר
בעל הבית ליתן לשכיר ועוד אף אם תימצי לומר שהעושר
גדול הוא נותנה קנה באמירה לפי שהוא עשיר ובעשי׳ אפילו
מתנה מרובה צריך לקיים דברו ומכל שכן שהוא מלך ודבר
המלך אין להשי׳ וזה אומרו לאמר כה יעשה רוצה לומר אפילו
באמירה בעלמא וצריך המלך לעשו׳ למי שיכה את הפלשתי
כל מה שאומר ליתן :

(י"ד) **או** נאמר באופן אחר דבמה נסתפק דוד באומרו
מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז
והלא כרוזא קרי בחיל עד שהוצרכו העם להשיבו ויאמר לו
העם כדבר הזה לאמר כה יעשה אמנם יובן בהקדים מה
שכתב הרב בית יוסף בחושן המשפט סימן של"ב בשם
רבינו ירוחם ופסקו מור"ם בהג"ה וזה לשונו בעל הבית
משכר פועל ואמר לו ליתן לו חפץ בשכרו יכול ליתן לו אחר
כך דמיו הואיל ולא משך החפץ לא קנאו ע"כ עוד נקדים
מה שאמרו בגמרא בקידושין פרק האומר דף ס"ג מתניתין
האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עלייך
לשלטון ואעשה עמך כפועל דבר עליה לשלטון ועשה עמה
כפועל מקודשת ובגמרא אמר ריש לקיש והוא שנתן לה שוה
פרוטה ומקשה בגמרא ועוד תנייא שב עמי בגוותא ואקדש
אני לך שחוק לפני רקוד לפני וכו׳ שמין אם יש בו שוה
פרוטה מקודשת וכי תימא הכי נמי כדיהיב לה שוה פרוטה
והא שמין אותו קאמר תיובתא דריש לקיש אמ׳ לך ריש לקיש
האי תנא ברא סבר אינה לשכירות אלא לבסוף ותנא דידן
סבר ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף · וכעין זה איתא
פלוגתא פרק האיש מקדש דף מ"ח דתניא עשה לי שירים
נזמים וטבעות ואקדש אני לך כיון שעשאן מקודש׳ ד"ר מאיר
וחכמים אומרים אינה מקודשת ומוקים לה בגמרא בישנה
לשכירות מתחילה ועד סוף קמפלגי מר סבר אינה לשכירות
אלא לבסוף ופירש רש"י ז"ל כשמחזירן לה והרי לשם קדושין
הוא מוחל אבלה ואין כאן מלוה כשמחזירין לה ומר סב׳ ישנה
לשכירות מתחילה ועד סוף והוה ליה מלוה והמקדש במלוה
אינה מקודשת וכן יש בגמרא פרק קמא דעבודה זרה דף
י"ט אם בנה כיפה לעבודה זרה שכרו מותר ומפרש בגמרא
ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף ובמכוש אחרון לית ביה
שוה פרוט׳ · עוד נקדי׳ הא דתנן האב זכאי בביתו בקידושיה
בכסף ובשטר ובביאה ופירש רש"י ז"ל האב זכאי בביתו
שהכסף יהיה שלו והוא מוסרה לביאה בעל כורחה לשם
קידושין ע"כ :

ובזה יבא על נכון שנסתפק דוד במה שאמר ואת
ביתו יתן לו לאשה שכר הריגת הפלשתי הלז
דלמא דמייא לבעל הבית שאמר לפועל ליתן לו חפץ בשכרו
יכול אחר כך ליתן לו דמים גם כן בכאן שאמר ואת ביתו
יתן לו לאשה שכרו דלמא אחר שיהרוג הפלשתי יאמר שאול
המלך לא אתן לו ביתי אתן לו דמים כמו המתנה על החפץ
לפועל ואם ירצה בעל הבית אחר כך יתן לו דמיו וזו שאלת
דוד מה יעשה יכול אחר כך לומר שאול אתן לו דמי ביתי
אבל ביתו לא יתן לי או לא דמי למתנה עם הפועל ואינו יכול
שאול ליתן לו דמי ביתו אלא ביתו יתן לו דוקא לפי שבנדון
דידן הריגת הפלשתי הם קידושי ביתו מדקאמר יתן לו
לאשה ולפינן בגזירה שוה מדכתיב את בתי נתתי לאיש
הזה דילפינן מיניה בגמרא אביה מקבל קדושיה והכסף
לאביה מהפסוק את ביתי נתתי לאיש הזה אביה מקבל
קידושיה והכסף שלו אף הכא דכתיב את ביתו יתן לו לאשה
אביה מקבל קידושי׳ והכס׳ שלו שהא׳ זכאי בביתו בקידושיה
והכסף שלו אבל הא איכא למפוקי אי ישנה לשכירו׳ מתחילה
ועד סוף ואם כן הוה השכירות מלוה והמקדש במלוה אינו
מקודשת ואם כן יכול לומר אתן לך דמי ביתי כמו בעל
הבית שיכול לומר לפועל אתן לך דמי החפץ או דלמא אינה
לשכירות אלא לבסוף ואין כאן מלוה ובשעה שהורג הפלשתי
מוחל לשכרו והכא לשם קידושין הוא מוחל לו שכרו ואין כאן
מלוה ומקודשת ואם כן חייב ליתן לו ביתו בתר דבעייא הדר
פשטא דבכאן לא שייך פלוגתא אם ישנה לשכירות מתחילה
ועד סוף או לא דעד כאן לא פליגי בגמרא אם ישנה לשכירו׳
מתחילה ועד סוף או לא אלא דוקא דומייא שאמרו במשנה
האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאעשה עמך
כפועל ופירש רש"י ז"ל כפועלת יום אחד ויש להבין דמה היא
כוונתו במה שפירש פעולת יום א׳ אמנם הא אתא לאשמעינן
רש"י ז"ל דאימתי שייך פלוגתא דישנה לשכירות מתחלה ועד
סוף או לא בפעולה ארוכה כמו בפעולת יום אחד בזה שייך
פלוגתא לפי שאין המלאכה נגמרת בבת אחת כל מעט
שעושה

שעושה מן המלאכה שייה הלואה וכמו עשה לו שוריים שאין יכול לעשות בהכאה אחת וכן הבונה כיפה לעבודה זרה אינו יכול לעשות בכאה אחת וכן מה שאמרו בגמרא בעבודה זרה מכו׳ אחרון אין בו שוה פרוט׳ משמע דהמכושין הרבה הוא בוכה ולזה שייך פלוגת׳ אם ישנה לשפירו׳ מתחילה ועד סוף או לא וכן על מכת שאדבר עלייך לשלטון אינו מספיק דבור אחד אלא צריך לדבר עמו דברים הרבה עד שיתרצה בזה גם שייך פלוגתא לאפוקי בדון דידן למי שיכה הפלשתי שבהכאה אחת יכול להמיתו בזה לא שייך פלוגתא אלא כולי עלמא מודו דמקודשת שאין כאן הלואה כלל שאין ממיתו בכל שעה חלק נמנו אלא בהכאה אחת ממיתו וזה הדין רמז לנו רש״י ז״ל בדברות קדשו שפירש פעולת יום אחד לרמוז דהיינו דוקא שהפעולה ארוכה שאין נעשי׳ בבת אחת או שייך פלוגתא לאפוקי היכא שנעשית המלאכה בבת אחת דומייא דהריגת הפלשתי שנהרג בבת אחת בזה לית דין ולית דיין דלא שייך פלוגת׳ וכולי עלמ׳ דמקודש׳ וזהו מודו שפשט הבעייא דוד המלך בדברות קדשו וכה אמר מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל רוצה לומר כיון שיכהו ויסיר חרפה מעל ישראל אם כן מקודשת אליבא דכולי עלמא וצריך ליתן ביתו ואינו יכול שאול ליתן לו דמי ביתו או אם יש חולק בדבר ויאמר לו העם האמת אתך כדבר הזה בנדון כזה לאמר רוצה לומר מילת לאמר קידושין כלשון הזה רבותינו ז״ל עשה בה מאמר דהיינו קידושין דאי לא תימא הכי כדבר הזה לאמר מאי לאמר דקאמר לכאורה נראה הדבר כפול כיון דאמרי כדבר הזה די ומה צריך מלת לאמר אמנם כפי דרכינו יבא על נכון דברי׳ מלת לאמ׳ לרמוז שהקידושין קידושין גמורין כה יעשה רוצה לומר שצריך לתת לו את ביתו ואין יכול לומר לא אתן את ביתי אלא אני אתן לו דמיה כיון שמקודשת בהריגת הפלשתי וצריך ליתן לו את ביתו :

(טו) **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הרמב״ם ספ׳ כ״ג מהלכות אישות שאין אדם משתעבד בדבר שאינו קצוב ומפני מה אמרו הנושא את האשה ופסק עמה לזון את בתה חמש שנים חייב לזונה אבל דמתחתני אהדדי גמרי ומקנו והקשה מר״ן דבהלכו׳ מכירה פרק א׳ כתב דאף שקנו מידו אינו מועיל ובהלכות אישות כתב דקניין מהני אף שלא בשעת קידושין ויש לומר דבשע׳ קידושין אין צריך קניין בין קידושין לנשואין צריך מועיל קניין קודם קידושין אפילו קניין אינו מועיל :

ועוד יש לומר דבאחר אינו מועיל קניין בבת אשתו בשעת קידושין או נישואין אין צריך קניין קודם לכן מועיל בקניין ע״כ דבריו. ובזה יבא על נכון אף ששמע דוד הכרוז שיעשירנו ויתן לו ביתו אפילו הכי שואל מה יעשה כפי הדין שהעושר גדול דבר שאין לו קצבה אם כמו שכתב הרמב״ם ז״ל בהלכות מכירה דאף שקנו מידו אינו מועיל בדבר שאין לו קצבה או כמו שכתב הרמב״ם בהלכות אישות דהמחייב עצמו בדבר שאין לו קצבה קנה אפילו בלא קניין אבל דמתחתני אהדדי גמרי ומקנו וכמו שהקשה מרן על דברי הרמב״ם מהלכות אישות להלכות מכירה דלכאורה נראה דדברי הרמב״ם סתרי אהדדי וזהו שנסתפק דוד מה יעשה בתר דבעייא הדר פשטא כמו שתירץ מרן דבאחר אפילו בקניין אינו מתחייב בדבר שאינו קצוב וזה אומרו לאיש אשר יכנו לפלשתי הלז רוצה לומר כיון דאמר והיה האיש אשר יכנו יעשרנו עושר גדול ואת ביתו יתן לו ובמריכן מקרא דכתי׳ את בתי נתתי לאיש הזה ודרשינן בגמ׳ שאביה זכאי בכסף קידושיה וילפינן בגזירה שוה כמו דקרא דאת בתי נתתי לשון קידושין כן קרא דאת ביתו יתן לו׳ קידושין

וכיון דאת ביתו הוא לשון קידושין אם כן מתחייב בעושר גדול אעפ״י שאין לו קצבה כיון דהכאת הפלשתי הם הקידושין כמו שכתבנו לעיל אם כן דהכא׳ הפלשתי הם הקידושין והעושר גדול שאמר בשעת קידושין בזה מתחייב בדבר שיבא דכולי עלמא אפילו להרמב״ם דאית ליה שאין אדם מתחייב בדבר שאין לו קצבה אבל מודה דבשעת קידושין מתחייב אפילו בדבר שאין לו קצב׳ והסכימו העם על ידו והשיבוהו כדברין ואמרו לו האמת אתך וזה אמר ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר רוצה לומר בנדון כזה דהיינו בשעת קידושין ורמזו לו ענין הקידושין במל׳ לאמ׳ כמו שכתבנו שרז״ל קראו לקידושין בלשון מאמר כן העם רמזו הקידושין במלת לאמר כה יעשה רוצה לומר כיון שהתנאי של עושר גדול היה בשעת קידושין כה יעשה שחייב מן הדין לקיים דברו ולזה באה מילת יעשה בנירי בדברי דוד ובדברי העם ולא נכתבה יעשה בפתח לרמוז שיעשה בנירי לשון רבים דהיינו שיתחייב אפילו שאינו קצוב כיון דהוו בשעת קידושין והשתא אתי שפיר מה שאמר לאליאב אחיו מה עשיתי עתה הלא דבר הוא רוצה לומר רציתי להודיע לעם דבנדון זה כיון דהתנאי היה של עושר גדול היה בשעת הקידושין כמו שכתבנו בדיבור בעלמא בלא קניין נשתעבד וכמו שאמרו רבותינו ז״ל כמה אתה נותן לבי׳ יך כך וכך עמדו וקדשו קנו הן הן הדברים הנקנים באמירה ואין צריך קניין הכא כמי בנדון דידן מהאי טעמא כיון שהיה התנאי בשעת הקידושין מתחייב בדבו׳ וזהו הלא דבר הוא רוצה לומר דבדיבור לחוד קנה כיון דהוי בשעת קידושין ואף על פי שהרב רבי חיים אבולעפייא ז״לה כתב בזה הענין קרוב לזה לא נמנעתי אני מלכותבו לפי שהרב הנז״ל כתבו בענין אחר ומקום הניח לי רבי דלאי לי חספא אשכחנא מרגניתא והמעיין שם בדבריו יראה שאין דבריו נוגעין בדברי אמנם אחר מה שכתבתי זה הענין ראיתי בכנסת יש רמז לדברי :

(יו) **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הטור בסימן ר״ז סעיף כ״ח וזה לשונו ואדוני אבי הרא״ש ז״ל כתב קנס שעושין בשידוכין לקנוס החוזר בו אף על פי שנזים לא הוי אסמכתא דלית כאן מילתא יתירת׳ בי כדי הוא שיתחייב החוזר בו בקנס לדמי בושת שבייש את חבירו והוא כמו אם אוביר ולא אעביר אשלם במיטבא וכתב בבית יוסף בשם המרדכי וזה לשונו ואותן שידוכין דנהגין לעשות בו קנין אי נמי אפילו בלא קנין לא חשיב אסמכתא שהחוזר בו מבייש את חבירו ומשום דמתביישן גמרי ומקנו אהדדי ע״כ ומשם התוספו׳ הביא בבית יוסף בית דין חשוב לא צריך משמע אבל קנין צריך ע״כ ומרן בשולחן ערוך כתב שאין צריך קנין ומור״ם בהגה כתב שצריך קנין וכתב בסמ״ע על דברי מרן שכתב לא הוי אסמכתא פירוש אף על פי שנזים לקנוס עצמו בסך חשוב שהבושה הוא גם כן דבר גדול שכדי הוא להפסידם עבור זה כל כך ויותר מזה ע״כ וכתב השפתי כהן על דברי מור״ם ומיהו קנין צריך ולפי עניות דעתי נראה דבשידוכין כולי עלמא מודו דלא בעי קנין וכן משמע בהדיא ממה שכתבו התוספו׳ והפוסקים שהוא כדי שיתחייב החוזר בו קנס לדמי הבושת וכו׳ והוי כמו אם אוביר ולא אעביר אשלם במיטבא ע״כ. ובזה יבא על נכון שזה שנסתפק דוד מה יעשה בית דין מחייבים אותו לשאול בתנאים שאמר שיעשה לאיש אשר יכנו אפילו בלא קנין באמירה בעלמא כסברת מרן דכמו קנס של הקידושין שאין צריך קנין לפי שדמי הבושת שוה יותר מן הסך של הקנס כל שכן הכא שמותן נפשו בכפו מי שיכה את הפלשתי ואם כן מיחייב שאול בכל התנאים באמירה בעלמא לפי שדמי נפשו שווים יותר מן התנאים הנזכרים לעיל או דלמא

כסברת

כסברת מור״ם דכמו שדמי בושתו שוה יותר מן הסך אף על פי כן צריך קנין וכאן כיון שלא יש קנין אלא אמירה לחוד ואם כן אין בית דין מחייבים לשאול לקיים התנאים וזהו מה יעש׳ כתר דבעיא הדר פשטא הדר הבליע הפירכא באומרו אשר יכה את הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל רוצה לומר דבנדון דידן כולי עלמא מודו דמחייב באמירה בעלמ׳ לחוד השתא ומה דהקנס שהוא דמי בושת כתב השפתי כהן דכולי עלמא שאין צריך קנין כל שכן וקל וחומר באיש כזה שיציל את המלך וכל העם ממות לחיים ומוסר נפשו עליהם שגמר ומקני לו באמירה בעלמא בלא קנין וכל מה שנדר מחייב לקיימו ולזה השיבו לו העם שכך הדין וזהו ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר רוצה לומר בנדון כזה כולי עלמא מודו לאמר דהיינו באמירה בעלמא בלא קנין מחייב לקיים נדרו כיון דאיכא הצלת נפשות ישראל והוא מוסר נפשו להצילם כל מה שנדר לו אינו שוה דמי נפשו ואם כן כה יעשה בנירי אזהרה לבית דין שיכפוהו לשלם נדרו הן הן הדברים הנקנים באמירה מאחר שהציל למלך וגם לישראל מיד הפלשתי הערל הזה ודוק :

או כאמר בהקדים מה שכתב מרן בבית יוסף בחושן משפט סי׳ רז״ס ט׳ בשם רבינו ירוחם וזה לשונו זכו בשדה זו לפלוני על מנת שתתנו לו מאתים זוז אף על פי שרוצים ליתן לו מאתים זוז חוזר בכל משום דתנאי זה פטומי מילי בעלמא שהוא טובתו של לוקח והלוקח היה לו להתנות ולא המוכר ע״כ. ובנדון דידן כן היה המעשה ששאול היה רוצה ליתן לו ביתו ואת העושר אבל מה שאמר ואת בית אביו יעשה חפשי זה אינו יוצא מכיסו אלא מכים ישראל לפי שצרכי המלך מוטלים על ישראל וזה שהוא חפשי שאינו עושה צרכי המלך מוכרח שישראל יעשו במקומו צרכי המלך שצרכי המלך אינם חסרים דבר אם יעשה המלך לשום אחד מישראל חפשי אם כן מה שאמר שאול ואת בית אביו יעשה חפשי זה מכים ישראל אם כן דומה לנדון של רבינו ירוחם ששאול היה רוצה ליתן לו את ביתו והעושר על מנת שיעשו אותו ישרא׳ חפשי ואם כן דוד צריך לומ׳ ולהתנות לפי שהטובה היא שלו :

זה אומרו ויאמר דוד אל האנשים העומדים עמו אלו סנהדראות אמר להם זה הדין של רבינו ירוחם רמז אותו באומרו לאמר מה יעשה לאיש אשר יכנו רוצה לומר לאמר מה יעשה האמירה והתנאי מה שרוצים לעשות לאיש אשר יכנו הוא צריך שיאמר ויתנה לפי שהטובה היא שלו ואם אינו מתנה יכול המלך לחזור בו אף על פי שהם רוצים ליתן וישיבו אותו דבר סנהדרין עמך שהאיש אשר יכה הוא צריך להתנות: זה אומרו ויאמר לו העם כדבר הזה שהדין עמך ואמרו לו לאמר כה יעשה רוצה לומר שצריך שיאמר כה יעש׳ שכך וכך תעשו לי שהוא יתנה וזה אמר לאיש אשר יכנו רוצה לומר שהוא צריך לעשות התנאי לפי שהטובה שלו וכמו שהקדמנו בשם רבינו ירוחם :

או יש לומר שנדר דוד בשאלה דאף על פי שהוא מכים הקהל מה שיעשה בית אבין חפשי עם כל זה צריכין ליתן טעם לו לפי שמלחמה עם איש כזה כל ישראל חייבים להלחם עמו לפי שהוא משוכה שארכו שש אמות וזרת דדוקא שהיא מלחמה כדרך כל הארץ היא מוטלת על המלך והוי בנדון רבינו ירוחם אבל בנדון דידן אינו דומה וכל ישראל והמלך חייבים בה ושכרו מי שיכהו חייבים הקהל והמלך ליתן לו וזה אומרו אשר יכה את הפלשתי הלז שהוא משוכה מכל והסיר חרפה מעל ישראל ואם כן כל ישראל חייבים בשכרו והשיבו לו דברים שדברת טובים והכל הוא שכך וזהו כה יעשה לאיש אשר יכנו בלומר שכר מי שיכנו כל מה שאמרו ואינו תנאי בפני עצמו ולא פטומי מילי אלא הכל הוא שכרו :

או כאמר באופן אחר והוא בהקדים מ״ש מרן בשלחנו הטהור בחושן המשפט סימן רז״ סעיף י״ג וכן תנאים שמתנים בני אדם בכיכוס אף על פי שהם בעדים ובשטר אם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אקנה לך בית זה ואם לא יהיה או אם לא תעשה לא אקנה ולא אתן לך אף על פי שנעשה או שהיה הדבר לא קנה מדין אסמכתא שכל האומר אם יהיה אם לא יהיה לא גמר והקנה שהרי עדין דעתו סומכת שמא יהיה או לא יהיה. עוד נקדים מה שכתב גם כן באותו סעיף אסמכתא שקנו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה. עוד נקדים מ״ש ז״ל על פ׳ את ה׳ האמרת היום וה׳ האמירך היום ככר נשבענו להקב״ה וכו׳ שלא יחליפנו באומה אחרת ע״כ נמצינו למדין שמילת אמירה היא שבועה ובזה יבא על נכון שדוד שמע מה שאמר הכרוז שהאיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה ואת בית אביו יעשה חפשי אבל דוד רצה לעשות הדבר שלא יוכל שאול לחזור בו ולומר שאסמכתא היא וזולא קנייא כיון שזה הוא גבור ומי שרוצה להכותו מספקא ליה אם יכול לו להכותו אם לאו ואם כן לא סמכא דעתי׳ מעיקרא שיכול להכות ואף על פי שיכה אותו לא קנה מה שרוצים ליתן ויכולים לחזור בהם אף על פי שעשה המעשה וכמו שהקדמנו בשם מרן שאסמכתא לא קנייה אף על פי שעשה המעשה אלא צריך לקנות ממנו בבית דין חשוב או ישבע אז אינו יכול לחזור בו אף במידי שהוא אסמכתא. זה אומרו ויאמר דוד אל האנשים העומדים וכו׳ אלו ראשי סנהדראות אמר להם זה הדין לאמר מה יעשה רוצה לומר כמו שהקדמנו שהאמירה הוא שבועה זה אומרו לאמר צריך שישבע על מה שרוצים לעשות טובה עם מי שמכה את הפלשתי לפי שזה הפלשתי הוא גבור כאמור ומי שרוצה להכותו מעיקרא לא סמכא דעתיה אינו יודע אם יכול להכותו אם לאו ואם כן יכולים לחזור בהם ממה שקבלו ליתן לו אף לאחר שיעשה המעשה שהכה אותו כמו שהקדמנו ולזה רצה שיעשה הדבר בשבועה שלא יוכלו לחזור בהם אף על פי שהיא אסמכתא כיון שיעשו שבועה אינם יכולים לחזור בהם וישיבו אותו ויאמרו שהדין עמך זה אומרו ויאמרו לו העם כדבר הזה שהדין עמך לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו ורמזו לו שהשבועה במלת לאמר כמו שהקדמנו שמילת אמירה היא שבועה ואמרו לו לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו רוצה לומר שצריך שבועה על מה שרוצים לעשות טובה עם מי שמכנו שאם לא יעשה שבועה יכולים לחזור בהם מדין אסמכתא דלא קניא לזה צריך שבועה כדי שלא יחזרו בהם אף על פי שהיא אסמכתא אינם יכולים לחזור בהם כמו שהקדמנו ודוק :

פרשת לך לך

(א׳) **ואברכה** מברכך ומקללך אאור ואיב׳ למידק דהוה ליה לומר ואאור מקללך כאשר אמר ואברכה מברכך או יאמר מברכך אברכ׳ כאשר אמר ומקללך אאור ולמה למברך הקדים לו הברכה שאמר ואברכה מברכך ולמקלל איחר לו הקללה כדכתיב ומקללך אאור שיסי׳ זה למה לא יקדים הברכה למברך וקללה למקלל או יאחר הברכה למברך והקללה למקלל :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא מדה טובה מרובה ממדת פורענות דבמדה טובה יותר ממדת לבא ממדת פורענות דאלו במדת פורענות כתיב ויוציאם

והנה

והכה ידו מלורעת וכמודה טוכה כתיב ומיאוס מחיקו והכה
שכה כבשרו ופירש"י אל מחיקו שכה כבשרו מכאן שמדה
טוכה ממהרת לבא ממדת פורעניות שהרי כרלעזוכה לה
כאמר מחיקו ע"כ:

ובזה יבא על נכון לכך שיכה כתוכה והקדיש הכרכה
למכרך ואיחר הקללה למקלל לפי שמדה טוכה
ממהרת לבא ממידת פורעניות לכן ואכרכה מכרכך לומר
שהמכרך יהי מקדים לו הכרכה לפי שמידה טוכה ממהרת
לבא אל המקלל אלא לו הקללה דכתיב ומקללך אאור לפי
שמידת פורעניות ממהרת לבא:

(כ) **או** נאמר כאופן אחר והוא דקיימא לן שה שמחשב
טוכה הקב"ה מצרפה למעשה אל מחשבה
רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה לכן המכרך מעשה
שחשב לברכך הקב"ה מצרפה למעשה כאלו כרכר ביד לכך
הקדיש לו הכרכה כדכתיב ואכרכה מכרכך דהיינו שאכרכו
קודם שיכרך אותך לפי שחשבה טוכה הקב"ה מצרפה
למעשה אל ומקללך אאור דהיינו לאחר שיקלל אותו
ואלה לא יקללהו מקודם שקלל חשבה לקלל שלא לאחר
שיקלל יקלל אותו לפי שחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה
למעשה עד שיעשה המעשה:

(ג) **שיר** המעלות אשרי איש ירא את ה' ההולך בדרכיו
יגיע כפך כי תאכל אשריך וטוב לך אשרך
כעבן פוריה כיריתיך כיך כשתילי זיתים סביב
לשולחניך הנה כי כן יכורך גבר ירא ה' יכרכך ה' מציון וראה
בטוב ירושלים כל ימי חייך וראה כנים לכניך שלום על ישראל:

ויש להכין רלשונה כמקי דקאמר ההולך כדרכיו הוה
ליה למימר העושה מצותיו אל ההולך למה אמ' ההולך
עוד כמקי דקאמר כיריתי כיך הוה ליה למימר כשיך
מהו כירכתי כיך ומאי אתא לאשמועינן כמלת יכרתי
ועוד הכיה די למימר אשרך כעבן פורייה ודי וכי לא ידעינן
דהשתא היא כשיב עד שהמרך למימר כירכתי כיך. ועוד
כמקי דקאמר יכרכך ה' מציון הוה ליה למימר יכרכך ה' מן
השמים מהו מציון ועוד כיון דמיירי כירא ה' כדכתיב אשרי
כל ירא ה' למה נאריך עוד יכורך גבר ירא ה':

אמנם יבא הכל לכלל יאוש והוה דקיימא לן שה שחזרו
ר"ל כגמרא כמסכ' נדה פרק עשירי זה לשונו
מה יעשה אדם ויחכם לאמר לפם ירבה כישיבה אמרי הרבה
עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים מאי שנאמרה שלו
שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה מאי קא משמע
לן דאפ כלא היא לא סגיא אלא יעשה ויהיו לו כניס וכריס
אמר להן יעשו אדם הסונאת לו ויקדש עצמו כתשמיש המטה
אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי
שהכניס שלו שנאמר הנה כחלב כלא היא לא סגיא מה יעשה אדם ויתעשר
קא משמ"ל אפ אאור לא סגיא אלא יעשה אדם ויתן צדקה
אמר להם ירבה כאחורה ושלא ויתן כאמונה אמרו לו הרבה
עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו
שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' מאי קא משמע לן דאפ
כלא היא לא סגיא ע"כ ופירש רש"י ז"ל מאי קא משמע לן
למה ליה למימר לה' ירבה כישיבה הואיל וברחמים הדבר
תלוי. ויקדש עצמו לשמים כתשיעות עכ"ל:

ובזה יבא על נכון לאמרי כל ירא ה' הוא לומר דמיירי
כירא ה' ורוצה ליהנות מעלו ולא יפטרך לבריות
ועם רוצה לזכות לתורה ולכניס נאלו השלשה שזכרו כגמרא
שיהיה עשיר וחכם כתורה עם לכניס וכא דוד המלך ע"ה
לרמוז מה שאמרו כגמרא שיהיה כחורה וכישיבה ויקדש
עצמו ויתפלל דאפ כלא היא לא סגיא כדי שיזכה לתורה
ולאלו השלשה דכריס הנזכרים כנגד מידת התורה שיזכה

שתהלך לפני והיה תמים אחזיקנו לעדך ואת' שמח יש בו דבר
מגונה וכשאת' לו הקב"ה ואתה כריתי כיני וכיניך כתקדרה
דעתו עכ"ל והקשה הרב בעל הון טוב נרך ליודע למה
כתקדרה דעתו כלומרו ואתכה כריתי ביני וכיניך וכי היה
דבר מגונה מה מעלה כי חרפה היא לנו אם כן למה
כתקדרה דעתו עכ"ל:

ונראה לע"ד לתרץ כהקדי' מה שכתב הרב כעצמו
וז"ל לשונו ושמעתי ממורי הרב אלהים שמחיי
מפי סופרים שהיה כהן לעיכוב אכרהם להיותו עד יום מותו
להקב"ה עליהם יען נדול המעוה ועושה יותר ממי שהיו
מעוה ועושה וכל המעוות אפשר לקיימם פעמים רכות לכן
אמר לפלוני עיירכי אכרהם אשר יאמר לו הקב"ה עשה
מעוה זו יחזור לעשותה ויהיה מעוה אחת ועושה אם שהין כן
הפילה שהיו יכול לומל את עצמו שנית וכי תאמר יעשה
מילה לכרה ופריעה אח' כך כיון שעשה לו הקב"ה השהכה
מל ולא פרע את המילה כאו לו מל ועוד שלא היה צריך לאחר
כך פריעה כי פרוע הוא כמו שאמרו רז"ל שכשהעלה כתיב
את כשר עלתו אם שהין כן אכרהם שלא הוצרך לפריעה
אם כן לא נאמר אם לעשות מעוה כהשהות מעוה
מפי הקב"ה לכן כל המעוות קיים חוץ מזו והוא טעם לכון
ע"ל ומעוה הכי ניחא שמתחילה כשאמר הקב"ה לאכרהם
והיה ע"ה התהלך לפני והיה תמים אחזיקנו לעדך אמר שמא
יש כי דבר מגונה שעכה על עוה מעוה שהתעכר לעשותה
שנית קאמר ליה אבל כשאמר ליה ואתכה כריתי ביני וכיניך
כתקדרה דעתו לפי שהי אתעכר לעשותה שנית עיין כפרשת
תזריע כפניס אחרים:

(ח) **או** נאמר כאופן אחר ועוד יש לככין כשמיכה' שלא
הפסוקים כשלמה לו על המילה ולא יקבע עור
את שמך אכרם והיה שמך אכרהם כי אב המון גויים נתתיך
דרש"ל חייכים כמניין אכרהם שמיטל השלימו על
רמ"ח חייכים כמניין אכרהם אם כן למה
לא השלימו על רמ"ח חייכים מעשה שהכיר את
בוראו ועוד מה בורלו על המילה כשהכיר את בוראו ועוד מה
ניתנה טעם לקודם כמה שאמר כי אב המון גויים נתתיך
דכל כי ניתנה טעם על המאור נתפלה ועוד למה אמר
כתתיך לשון עבר וכי נרניך לומר על הקודם דמאי דהוה הוה
שלא ידעו כתי' הוה על המאור ומה טעם יש על המאור
נתפלה דאי על העתיד הוה ליה למימר אב המון גויים
אתתך:

אמנם יבא הכל לכלל יאוש כמו שאמר ר'
כמכילתא וסוכת כילקוט רמז שמ"ט וזה לשונו
חביכיהן הגויים שלא קבלו אכרהם אביהן אלו כן מעשים שהם
ועשה שהם שלהן אלו כן עשרים לא היה כך
יכול להתגייר מכן שלשים שה ומעלה אלא הקב"ה מובלעם
בו עד שהניעו עד ס"ט שלא לעשות דלת בפני הגרים הבאי
ליתן עבר יפים ושנים ולעבות שבר עושי רצונו לקיים מה
שהאמר ה' חפץ לצדקו יגדיל ע"כ ובזה יבא כדי שלא יכעוט
שלא ניתנו על המילה כשהכיר את בוראו כדי שלא יכעוט
דלת בפני הגרים הבאים וליתן לו שכר יפים ושנים ולרבות
שבר עושה רצונו ה' חפץ לצדקו ולזה גם כן כשאמר לו
ואתכה כריתי ביני וכיניך כתקדרה דעתו לפי שהה היה מל
מקודם היה מונע דלת בפני הגרים הבאים ויפה עשה שלא
ניתן אותו על המילה עד שהיה כן ס"ט שנה שלא לעכוע דלת
בפני הגרים ולזה כתקדרה דעתו:

ובזה גם כן יבואו סמיכות הפסוקים כמין הומר
כשאמר לו ואתכה כריתי ביני וכיניך וכו' ולא
יקבע

(ז) **וראה** כניס לכניך שלום על ישראל ויש לככין
דלמה כשאורות כניס לכניו שלום על
ישראל ומאי שייכות להו לישראל. תאנם יובן כהקדים מה
שאמרו כגמרא כפרקומות פרק ח' קדי עליה רמי כר חמא
וחמוו סמלום לא כמהרה יפתק וכתכו התוספות לפי
שלפתק רלו זה אח זה וכו' כיון שהלדם לומד תורה מוא
ובמו וכן כמו מכאן ולילך תורה מחזרת על הכשכייה שלם
ודרים ואני זאת כריתי אותם אמר ה' לא יסורו ממני ומפי
זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם ע"כ. וים
להכין כדכרי התוספות המה כתקשו עד שהוכרכו לומר לפי
שלפתק רלו זה אח זה וגו':

אמנם מובל לומ' הלא חומין שיש כעולם שהוא תלמיד
חכם ובמו ת"ח וכן ת"ח ולפעמים פוסקת
ובימד והרי קרא כתיב והחוט המשולש לא כמהרה יפתק לזה
תירנו לפי שלפתק רלו זה אח זה לכימד היכ פוסקת תורה
מהם לכל אם לא רלו זה אח זה ולא לפעמים פוסקת תורה חם ושלום.
עוד נקדים מה שאמרו דרוש חוטרא מחיוכא לעיקרים קאי
ובודאי כשלן מיירי כתלמיד חכם שדקדקן ורא ה' שאם ימיח
ת"ח חינו נקרא ורא ה' כמו שאמר כתכה אין כור ורא חטא
ולא עם הארץ חסיד ומדקדקן ורא ה' ורמי מיירי כתלמיד
חכם ואיתא כמדרש פ' תשא דמי שהוא ורא ה' כניו תלמידי
חכמים זה אמר לעולם כל ורא ה' דהיינו שהוא תלמיד חכם
הנה כי כן יכורך גבר ורא ה' וכיון שהוא תלמיד חכם ודאי
הנה כי כן תלמידי חכמים ולזה כירכו ורלה כניס לכניך
דהיינו שהשלשה התלמידי חכמים ורלו זה אח זה לו ודאי
שלום על ישראל רופא לומר התופס כקרקע שלום כתכי' וכל
תלמידיהם שלום שוב אין תורה פוסקת מזרעו כיון שרלו זה
אח זה ולו יהיכרכו אח ישראל כדרכי ה' ויסיק שלום על
ישראל:

(ה) **או** נאמר כאופן אחר קרוב לזה וצריך עור כיון
שאמר כתחילה אשרי כל ירא ה' היה לו לומר
הנה כי כן יכורך ה' מציון ולמה צריך לחזור ולומר
הנה כי כן יכורך גבר ירא ה'. תאנם הפי מה שהקדמנו
וחבא על נכון דהיינו כקבא ירא ה' אלא מי שהוא תלמיד חכם
ולזה כיון שאמר אשרי כל ירא ה' דהיינו שהוא תלמיד חכם
לזה הנה כי כן יכורך גבר גבר ירא ה' דהיינו שיהיו כמו
כמותו גבר ירא ה' דהיינו תלמיד חכם ולזה כיון שהוא ת"ח
ובמו ת"ח ודאי גם כן כמו ת"ח דוקא מוטרא מחיוכא לעיקרים
קאי וכיון שהשלשה תלמידי חכמים לזה כירכו ורלה כניס
לכניך דהיינו שירלו זה אח זה כמו שכתכו התוספו' דכרוחין
זה אח זה שוב אין תורה פוסקת מזרעו לו שלום על ישראל
ויוכה לומר התורה שכקרקע שלום שוב אין תורה פוסקת:

(ו) **או** נאמר כאופן אחר והוא כהקדים מה שאמר ר'
עוד דיקדוק אחר למה אמר ורלה כניס לכניך
הוה ליה למימר ורלה ילדיך לילדיך ורלה ילדיך ולילדיך
ככה"ג מה שאמרו רז"ל שכזמן שישראל עושין רצונו של
מקום קרויין כניס ולזה כירכו לירא את ה' ורלה כניס לכניך
דוקא לומר שיהיו כניך עושים רצונו של מקום שיהיו קרויים
כניס וכיון שהוא קכלו ירא ה' ולדיו קרויין כניס דהיינו
עושין רצונו של מקום ולדיו סם ת"ח דאין כור ירא חטא ולא
עם הארץ חסיד וכיון שלשתן תלמידי חכמים לזה כירכו
ורלה כניס לכניך שירלו זה אח זה ואין תורה פוסקת מהם
כמו שהקדמנו כשם התוספות דאו ודאי שלום על ישראל
דהיינו שהורה שכקרקע שלום שהיה תמיד כישראל כי לא
תשכח מפי זרעו וכיון כשר חיי שרה לופים אחרים:

(ו) **במסכת** נדרים אמר רבי יהודה אמר רב
כשאמר הקב"ה לאכרהם אכינו

יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם דהיינו כמו שדרשו רז"ל שהשליטו על רמ"ח איברים במניין אברהם וכי תימא כיון דעל ידי המילה ישלוט על רמ"ח איברים למה לא ציוה אותו על המילה משעה שהכיר את בוראו ולזה נתן טעם לשבח כי אב המון גויים נתתיך דהיינו מה שלא ציויתיך מקודם על המילה היינו כדי שלא תנעול דלת בפני הגרים הבאים ומהיכן הייתה אב המון גויים דהיינו מהיכן תגייר כל הגרים שגיירתה ולזה אמר נתתיך לשון עבר לרמוז מקודם שמל היה אב המון גויים דהיינו שהיה מגייר גיורים ואלו הייתי מצוה אותך על המילה מקודם לא היו מתגיירין מי שהוא יותר משלשי' שנה אבל עתה שלא צויתיך על המילה עד שהייתה בן צ"ט שנה או אפילו יהיו בן מאה שנה יבואו להתגייר וזהו נתתיך לשון הווה משמע על העבר ומשמע על העתיד וסעד לדברי ממה שאמרו במדרש רבה פ' לך לך על פסו' לכל זמן וזמן היה לו לאברהם לימול וימול בן מ"ח שנה כשהכיר לבוראו כדי שלא תנעול דלת בפני הגרים ע"כ :

(ט) **ובזה** יבא על נכון גם כן שני כתובים הבאים כאחד כתוב אחד אומר והיית לאב המון גויים דמשמע לעתיד וכתוב אחר אומ' אב המון גוים נתתיך משמע לעבר · אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דמה שלא ציוהו על המילה כשהכיר את בוראו כדי שלא תנעול דלת בפני גרים הבאים שלא היו מתגיירין בן שלשים שנה ומעלה אבל עתה שלא ציוהו על המילה עד שהיה בן צ"ט שנה או מתגיירין אפי' יהיה בן מאה שנה ובזה יבא על נכון שאמר לו והיית אב המון גויים לשון עתיד לרמוז שאף שימול אחר שיתגיירו אפילו יהיו בן מאה שנים כמו שאתה נימולת בן צ"ט שנים כן הם גם כן יתגיירו וימולו אפילו יהיו רבים בשנים ויהיו זקנים יתגיירו ובא הכתוב השני ואמר אב המון גויים נתתיך לשון עבר לומר שמה שלא צויתיך מקודם על המילה כדי שלא תנעול דלת בפני הגרים מי שהוא מבן שלשים שנה ומעלה שלא היה מתגייר וזה אומרו כי אב המון גויים נתתיך לשון עבר רוצה לומר שקודם שנצטווה על המילה היה מתגייר גיורים ולזה כתוב אחד אומר לשון עתי' וכתוב אחר אומר לשון עבר לרמוז שעיכב מילת אברהם שלא תנעול דלת בפני הגרים . בין לגרים שנתגיירו קודם שמל ובין גרים העתידים להתגייר אחר שמל :

(י) **עוד** איתא בגמר' אמ' רבי יוחנן לא ניחא למרייהו למימר הכי אלא אפילו לא עשה אלא חק אחד ע"כ . ויש להבין דבשביל חק אחד יזכה לעולם הבא אמנם יובן במה שאמרו במסכת מכות פרק ג' על רבי חנינא בן עקשיא אומר הביא הכותב משם הרמב"ם ז"ל מעיקרי האמונה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג כראוי וכהוגן ולא שתף עמה כוונה אחרת מכוונות העולם בשום פעם אלא שיעשה אותה מאהבה הנה כי כן יזכה בה לחיי העולם הבא ע"כ ובזה נבין מה שאמר בסוף פ' עקב נוצר חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו מצותו כתיב ויש להבין למה כתיב מצותו דמשמע בשביל מצוה אחת יזכה לעו"הב : אמנם במה שאמרנו לכך כתיב מצותו לומר וחשוב כאלו קיים מצותיו גם מה שאמרו בשביל חק אחד דהיינו שעושה המצוה כמו' אחר ר"ל בלא פנייה או יזכה על ידה לעול' הבא עיין בפ' בראשי' כמו פירשנו מאמר כל אילין לאבהו :

(יא) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל שאברהם אבינו ע"ה יושב על פתח של גהינם וכל בר ישראל שהוא מהול מציל אותו לבר מישראל הבא על הגויה דלא מכיר ליה וזהו אפילו לא עשה אלא חק אחד שמקיים מצות מילה שנקראת חק כאמרן לעיל יצחק יצא חוק פריעה בעולם :

(יב) **ובזה** נבין מאמר קשה הסכנה בסנהדרין וזה לשונו לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק אמר ריש לקיש למי שמשייר אפילו חק אחד עכ"ל והקשה בספר יד יוסף ז"ל דהנה קשה טובא בסברת ריש לקיש שאמר למי שמשייר אפילו חק אחד אם כן אין גם אחד יהיה לו חלק לעול' הבא שהרי מי הוא זה אשר לא ישייר חוק אחד הרי כמה מצות וחוקים אין אנו מקיימין עכשיו פרה אדומ' ה ותרומות ומעשרות וקרבנות ואיפכא תנן כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא עכ"ל :

אמנם להבין זה נקדים מה שכתב הרי"ף ז"ל בספר כסף מזוקק על מדרש רבה פ' וארא ויקרא אברהם שם בנו הנולד לו יצחק יצא חוק לעולם שהוא על הפריעה כמו שאמרו בספר הזוהר על פסוק שם שם לו חוק ומשפט שהיא הפריעה ע"כ ובזה יבא על נכון שהפריעה נקראת חק שמה שאמר ריש לקיש למי שמשייר אפילו חק אחד היינו על הפריעה קאמר שמי שאינו מקיים הפריעה נופל בגהינם לפי שאברהם אבינו ע"ה אינו מכירו שהוא מורע ישראל להצילו לפי שאינו פרוע כמו שכתבנו לעיל שא"א ע"ה יושב בפתח של גהינם וכל בר ישראל שהוא מהול מציל אותו לבר מישראל הבא על הגויה דלא מכיר ליה ומכל שכן מי שאינו פורע כאלו לא מל · ובזה יבואו דברי ריש לקיש כמין חומר אפילו קיים כל התורה ולא עשה את הפריעה נופל בגיהנם :

(יג) **ובזה** נבין גם כן מאמר תמוה מדרש תנחומא פרשת תמוה סדר תמוה וז"ל ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול כך שנו רבותינו קטן לשמונה נימול מה טעם כשם שנימול יצחק אבינו ע"ה עכ"ל והקושי בזה ידועה וכבר הקשו אותו המפרשים ז"ל והנה המאמר תמוה מאד אם בשאלת השואל קטן לכמה נימול דויל קרי בי רב הוא וביום השמיני ימול בשר ערלתו ואם בתשובת המשיב כך שנו רבותינו וכו' שנראה שאין זה מדברי תורה אלא מדברי סופרי' ויותר תמוה אומרו מה טעם כשם שנימול יצחק אבינו ע"ה ונראה לע"ד שכונת בעל המאמר ששאל קטן לכמה נימול דשאל על הפריעה לכמה דמה שאמר הפסוק וביום השמיני ימול בשר ערלתו היינו שיכרות הערלה אבל הפריעה כל זמן שירצה יעשה לכך השיב לו שנו רבותינו קטן נימול לשמונה דמילת נימול משמע אף על הפריעה צריך שתהא בשמיני דאם לא כן אינו קרוי נימול כמו שאמרו רז"ל מל ולא פרע את המילה כאלו לא מל וכי תימא מנא ליה שצריך שתהא הפריעה בשמיני לזה אמר כשם שנימול יצחק אבינו ע"ה ויצחק אבינו ע"ה הפריעה גם כן היתה בשמיני כמו שכתבנו לעיל בשם הרי"ף ומוק"ל :

(יד) **באופן** שכמה גדולה מעל' המילה שכל המצות כגון תפילין ציצית בשעה שהוא ערום אינו מקיים המצוה אבל המילה אפילו בשעה שהוא ערום מקיים אותה כמו שאמרו במנחות בשעה שנכנס דוד המלך לבית המרחץ וראה עצמו ערו' בלא מצוה אמ' אוי לי שאעמוד ערום בלא מצות וכיון שנזכ' במילה שבבשרו שמח נתיישבה דעתו ולאחר שיצא אמר עליה שירה שנאמר למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמיני' עכ"ל והקשה בספר שנות חיים ז"ל ויש לדקדק אומרו כיון שנזכ' במילה שבבשרו ומן הראוי היה לו לומר כיון שנסתכל במילה שבבשרו ומן הראוי כי זכירה לא שייך בדבר שהוא עמו עכ"ל :

ונראה לע"ד כי האמת לא שייך זכירה ומה שלא אמר נסתכל בדבר שהוא עמו אלא הסתכלו' כמו שמצינו שחסידים הראשונים וגדולי החכמים היתפאר א' מהם

מהם שלא נסתכל במילה שלו וכמו שכתב מרן בשולחן הטהור בסימן כ"ג ומסתמא דוד המלך ע"ה לא נסתכל במילה שלו ומשום הכי אמר כיון שנזכר ולא אמר שנסתכל :

(טו) **מנחות** פרק רביעי תנו רבנן חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן ציצית בבגדיהן מזוזה בפתחיהן ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה שעומד ערום אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצות כיון שנזכר במילה שבבשרו נתישבה דעתו ע"כ ומקשים הראשונים ז"ל דלמה לא נתישבה דעתו אלא דוקא במצו' המילה והלא יש לו מצוה אחרת שהוא בבשרו והיא מצות הפיאה פאת הראש ועוד אני שואל והלא יש לו מצוה אחרת בבשרו לא תשחית את פאת זקניך :

אמנם מכל לומר שפאת הראש ופאת הזקן ושער בית השחי ובית הערוה אין האדם עושה אותם בידיים אלא שאינו מגלח אותם ואם יגלח עובר בלאו אבל אם הניח אותם ולא גילח אותם לא יש מצו' עשה בידים או שאינו מעביר שער בית השחי ושער בית הערוה דהמעבירן יש בו משום לא ילבש גבר שמלת אשה ואמרו רבותינו ז"ל ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה ומי תלה בדי קטון תלה בגדול משמע שאין שכרו כמו עושה מצוה ממש ומוקים לה בגמרא כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימינה אבל אם לא בא לידו דבר עבירה אין נותנין לו שכר כעושה מצוה ודוד היה רוצה שאדם עושה אותם בידים מצות עשה כגון תפילין או ציצית שאדם עושה אותם בידים ולזה לא נתישבה דעתו אלא דוקא במצו' המילה שהיא מצוה שאדם מל ועושה אותה בידים ועוד דמצות עשה עדיפא דאתי עשה ודחי לא תעשה :

(טז) **או** נאמר באופן אחר ועוד שאלה לי לשאול והשאלה השניה מתרצה לראשונה והוא דלמה אמר שאעמוד ערום בלא מצות דמשמע לשון רבים דהיה די לו לומר בלא מצוה . אמנם יובן והוא במ"ש בגמרא דנדרים פרק שלישי רבי יוסי אומר גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים ע"כ : ובזה יבא על נכון שלא נתישבה דעתו במצות הפאה לפי שהוא היה רוצה מצוה שהיא שקולה ככל המצות לפי שקודם שנכנס לבית המרחץ היה לובש ציצית שהוא כמניין תרי"ג מצות וכיון שראה עצמו ערום אמר אוי לי שאעמו' ערום בלא מצות כיון שפשט הטלי' שיש בה ציצית כנגד תרי"ג מצות לא נתיישבה דעתו במצות הפיאה הראש או הזקן שאינן שקולות כתרי"ג מצות ולזה אמ' ערום בלא מצות לשון רבי' אבל כיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו לפי שהמילה היא שקולה ככל המצות וכמו שאמרו בגמרא :

(יז) **ובזה** נבין מה שאמר דוד שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב ויש להבין מאי אתא לאשמועינן במאי דקאמר כמוצא שלל רב היה די לומר שש אנכי על אמרתך ודי . אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון ועוד כמו שדרשו רבותינו ז"ל זה הפסוק על המילה כיון שנזכר במילה שמח ואמר בנאותו שש אנכי על אמרתיך המילה שמתחילה נתנה באמירה ולא בדיבור שנאמר ויאמ' אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור וזהו שש אנכי על אמרתך ונתן טעם לשב' למה אני שש על אמרתך דהיינו על המילה ולא על מצות פאה והרי זו מצוה וזו מצוה וכמו שהקשו המפרשים ותירץ ותדע למה ששתי על מצות מילה דוקא לפי שהיא כמוצא שלל רב שהיא שקולה כנגד כל המצות :

(יח) **או** נאמר באופן אחר דלמה לא נתיישבה דעתו אלא במצות המילה ולא במצות הפאה והוא דלעיל מיניה כתיב באותו פרק ובאותו מזמור ישובו לי יראיך שדרשו ז"ל שנצטרע דוד ופירשו ממנו סנהדרין והיה מבקש ישובו לי יראיך וקיימא לן שהמצורע טעון גילוח כל שער שבו דכתיב את ראשו ואת זקנו ואת כל שערו יגלח ואפשר שבאותו פרק שנכנס לבית המרחץ היה דוד מצורע לפי שהפסוק ישובו לי יראיך שדרשו שנצטרע ופסוק שש אנכי על אמרתך שדרשוהו כשיצא מבית המרחץ אמרן בתרוויהו בחד פרק נאמו וכיון דבחדא מחתא מחתינהו דהיינו ששני הפסוקים הם בקלפא ביתא ודאי שקלפא ביתא כולה בזמן א' אמרה ולזה לא נתיישבה דעתו על מצות הפאה שגילח כל שער שבו כדין המצורע ולזה אמר ערום בלא מצו' בין מצות ציצי' ותפילין ובין מצות פאה כיון שנזכר במילה שבבשרו שמח :

(יט) **או** נאמר באופן אח' דלמה לא נתיישבה דעתו בפאה אלא דוקא במצות המילה והוא במה שכתב הרי"ף ז"ל וז"ל כשאמר שירה על המילה למה תלה בשמיני דמאי איכפת לן אם ניתנה בשמיני או לא והלא עיקר השירה היא על מציאות מצוה של המילה ואם היא בשמיני או לא ותירץ ואפשר לומר שהוא נקשר למה שאמר קודם שדוד אמר על השבעה מצות הללו תפילין בראשו ובזרועו וארבע ציציות ומזוזה בפתחו שבע ביום הללתיך וכשנמצא במרחץ נצטער על שבע מצו' הללו שלא היו במרחץ בהם וכיון שנזכר המילה אמר אף על פי שאין בידי ולא אחת מצות הללו יש בידי השמינית שבא אחר השבעה בחשבון ונתיישבה דעתו לכך כשיצא מהמרחץ אמר מזמור על השמינית לפי שקודם לכן היה מהלל על השבעה שכן אמר שבע ביום הללתיך ועתה בא להללו גם בשמינית שהיא המילה שנתנה בשמינית ואף על פי שאין בידו השבעה יש בידו השמינית שהוא בחשבון אחר השבעה וגם נתנה בשמיני עכ"ד · ובזה יבא על נכון לפי שמתחילה היה מהלל על השביעית כולם וכשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום מן השבע שהיה מהלל בשבילם אף על פי שנזכר מצות הפאה לא נתיישבה דעתו לפי דלא שייכא לענין שהיה משבח בו אבל כיון שנזכר במצות המילה שניתנה בשמיני שהיא בחשבון אחר השבעה נתיישבה דעתו שהיא סמוכה למי שהיה משבח בו :

(כ) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרי"ף ז"ל וזה לשונו ויש לרמוז עוד שיש שתי אזנים שתי עינים ושני נקבי החוטם והפה והם שבעה נקבים והשמיני היא המילה ובמילה שהיא השמינית מתקיימים ונשלמים בשלימות כל אותם השבעה לקדש עצמו בהם כי היא ראש הגוויה וזה שאמר מזמור על השמינית במקום התהלה שאמר כדכתיב שבע ביום הללתיך עכ"ד ולזה אף על פי שנזכר הפאה לא נתיישבה דעתו ואיכה מעיין השבעה שהיה משבח בהם מקודם אבל כיון שנזכר המילה שהיא משלמת להשבעה נקבים והיא שמינית ולזה נתיישבה דעתו וכשיצא אמר למנצח על השמינית :

(כא) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרי"ף ז"ל וז"ל עוד אפשר לבאר כי דוד היה מצטער על הזמן שהיה במרחץ שלא היו עליו אחת משבע מצות הנזכרו' לא ציצית ולא תפילין ולא מזוזה ונשוב' ענין המילה שניתנה בשמינית ללידתו בזמן שאינו בר מצוה ועל האמת היתה ראויה המילה להיותו בן י"ג שנה שבא לכלל המצות

תמנם רצה הקב"ה לזכות את ישראל הצער הילד שיהיו בידו
שום מצוה מתרי"ג מצו' ואיך יתקייים לזה פתן המילה בבשרו
שהיא שקולה כנגד המצות שבתורה כמו שכתבנו ומצא שכל
המצות סובבות אותו לקיים אותו ואם כן גם בזמן הזה
שהוא במדבן וביונקא בו שיהיו מצוה מהשבע מצות יש
בידו המילה שהיא שקולה כנגד כל המצות :

ובזה יבא על נכון שבשביל שבכתם דוד לבית המדרש
שלא על פי שהיה בידו מצות פרה כיון שלא
נתחייב בה בעודו קטן שאר מצות שהיו מתחייב בהם
עד שיגדל ויבא לכלל איש אם כן איפה מניחם על הזהב
בזמן שהיו יכול לעשות מצות רבי מצות הפרה מניחם על
הזהב שלא יהיו יכול לעשות כמו בית המדרש למה לו שהם
על מצות הפרה בעודו קטן כמו שהם על המילה בעודו
קטן כדי שתהא מצות הפרה מניחם על הזהב בזמן שהיו
יכול לעשו' דהיינו בעודו קטן כמו מצות המילה שהם בעודו
קטן כדי שתהא מניחם עליו שלא ודאי מצות המילה שהיו
שקולה ככל המצות מניחם עליו ולכן הוא עליהם בשעת
קטן שתהא מניחם עליו בזמן שהיו חייב במצות לכל מצות
הפרה שהיא שקולה ככל המצות תהיה יכולה להניח עליו
בזמן שהיו חייב במצות ולזה לא הוה על מנו' הפרה בעודו
קטן ולזה תהי שפיר לפי שהיה לו מצות פרה לא
נתקררה דעתו כיון שהיה מניחם בזמן שהיו יכול לעשות
מצה לכל כיון שנזכר במילה שהם שיקולה לכנגד לפי בשעה
ובזמן שהיו יכול לעשות מצות כמו קטן או בית המדרש :

(כב) **או** נאמר כאופן אחר והוה כמה שכתב הריש"ל
וזה לשונו עוד יש לומר כשלשלת דוד עמהן
בבית המדרש אמר הוי לי שהני ערוס מן המצות כיון שנזכר
מילה שבבשרו שהם ואמר למנמה בשביל השמיטה שבתוכם
בשמיטה והטעם הוא לפי שדוד היה מצטער על שבכתם
למדרש כרמן נפשו למקו' שיש בו בטול תורה כי אמר נדבר
במדרש דברי תורה וקיום העולם ולמדם הוא על התורה
ואיך יכנס למדם כרמן בפשו במקום שנדיך לבטל תלמוד
תורה על כרחו וכיון שזכר ונתן אל לבו עכיון מילה שבתכם
בשמיני נתייעצה דעתו לפי שמילה היתה רחוק בזמן
שלמדם בה לכלל מצות ולמה נתנה בשמיני אלא לפי שרצה
הקב"ה שבזמן שלא הגיע למדם אל תלמוד תורה ואילך
יתקיים הוא בלא תורה לכך נתן לו המילה שתהא תמורת
התורה ויתקיים בו כי מיום השמיני והלאה ירגיל לקרבן
שמה לה' ולא על פי שמיום השמיני והלאה אינו זמן שיכל
שיענסוק בתורה וכן בזמן שלמד יעשה בבית המדרש שיהיו
יכול לעסוק בתורה המילה מניחם במקום התורה לכך זכר
למנחה על השמיטה על המילה שנתנה בשמיני ע"כ :

ובזה יתורץ גם כן למה לא נתקררה דעתו במצות קטן
הפרה לפי שהפרה לא נתחייב בה בעודו קטן
אם כן איפה מניחם על למדם בבית המדרש מקום שיהיו
יכול לעסוק בתורה ודאי מניחם על למדם בזמן שהיו עוסק
בתורה למה לא נתן עליה בעודו קטן שהיו חייב לעסוק
בתורה ותהא מניחם עליו ולא ודאי שמצות הפרה היתה
מניחם על למדם בזמן שהיו יכול לעסוק בתורה ולזה
בשהיה בבית המדרש מקום שהיו יכול לעסוק בתורה
נצטער לא נתקררה דעתו במצות הפרה אבל כיון שזכר במילה
שבכתכם שהם בותה הפרה שעה נתקררה דעתו דודאי המילה
יכולה להנח אף בזמן שהיו יכול לעסוק בתורה כמו בבית
המדרש מדנצטער עליה בעודו קטן שעדיין היו מחוייב
במצות וכיון שלו כשהוא קטן לא היה מחוייב במצות למה
נצטער שהיו חייב בתורה ובמצות וניחם כלומר דמניחם אף

לע"ד לתרץ בהקדים מה שכתבו התוספות על זה וזה לשונו
ואם תאמר בהשלמת מי שחטיו עבד וחטיו בן חורין את
רבו ועושה לותו בן חורין ואף על גב דבהדיה פירקא אמר
רבי יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בסם
תעבדו שלמים ורבים דמצוה רבה היא כדאמרי' התם
על רבי אלעזר כשכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה
ושחרר את עבדו כדי להשלים לעשרה מצוה רבים שהי
הכא נמי היכא דאין לך מצוה רבה גדולה כמו
למכנים את התלמיד תחת כנפי השכינה ובמ מצוה דרבי היא
משום הכי לא חשש הקב"ה לזה והניחו בלא מילה כדי
שידבקו בו כמה גרים והכי איתא במכלתא בילקוט רמו
תמ"ט על פסוק וגר לא תונה וזל תניא רבי אלעזר אומר הקב"ה
אמר לו למברהם אבינו אלא בן ג"ט שנה שאלו מל בן שלשים
שנה או בן עשרים שנה לא היה בר יכול להתגייר מבן ג"ט
שנה ומעלה אלא הקב"ה מנלגל בועד שתאחירו לבן ג"ט
שנה שלא לבעול דלת בפני הגרים ליתן שכר יתיר
ובשנה ולרבות שכר עושי רצונו לקיים מה שנאמר ה' חפץ
למען צדקו ע"כ הרי משמע בהדיי דלמדרש יש לו שכר
על שלא מל שלא לבעול דלת בפני הגרים :

ואפלי'ו התם בגמרא עד זה במסכת ע"ב ודף
תתמר מכיון למילם הגוי שהיא פסולה
דתנן כר פפא מצוי' דרב תנן ותתם את בריתי תשמור ובני
יוחנן אמר המול יכול מאי בינייהו לימא בינייהו משם למען
ילמד ותתם את בריתי תשמור לימא דתשם למען ילמד
היא ולמען ילמד אמול יכול תיכף דתתם בתמן דמילה
דמיירי ובתב הריש"ל זל בסוף פרק רבי אלעזר דמילה סילבך
הוכח רליכה בברית יהודאם דידע למיתפל ואיכא לתתם
יהודייתא דידעה למפלח ומפלח שפיר דמיימ לן רב
ורבי יוחנן מלכה כרבי יוחנן וכן פסק הרמב"ם זל בפרק
שני מהלכות מילה וזה לשונו הכל כשרים למול ואפילו עבד
ואשה וקטן מלין במקום שאין שם חיש אבל כותי לא ימול
כלל עכ"ל :

(כה) **ובזה** נבין הפסוקים שלמדם בשלמם
את בכה וזה תורתם ותקח ניפורש סור
ותברות את ערלת בכה ותבוא לרבנין ותאמר כי אתן דמים
אתם ליורף ממנו או תמרם חתן דמים למילות ע"כ ויש
לדקדק דלשונם דמשמע דכח ליתן טעם לרשע הפסוק
בתומרו כי אתן דמים אתם לי דמילת כי היא נתינת טעם
ומה נתינת טעם היא זו ועוד נם תיבת לי יתירה ועוד מאי
מילת זו דקאמר דמשמע שבתחדש לה עתה שום דבר
ונריכים למי לידע מה בתחדש לה ועוד מהו מילת למולות
דקאמר :

אמנם כמה שהקדמנו יבא על נכון והכי קאמר' ותקח
נפורש סור ותברו את ערלה בכה וביה פתחם
בתכמה וכמדברת עם הילד ותאמר כי חתן דמים אתה לי
רוצה לומר ואל תקשה לי היאך הכי מלה אותך והא קיימת לן
דאין האשה מלה לכתחילה כמו שבתבנו לעיל אף היה תשי
לתריה לו ותאמר כיון דהיכא דלא אפשר ובשעת הדחק
יכולה האשה למול אם כן אין לך שעת הדחק גדולה מזה
דשה חתני שהוא תאיב בלעגו תלוך והולך למות ואימי יכול
למול ואחר כן בריתי לא היה עמהם שהרי אשה לבדו ברית
למדין ואם יש עמהם בני אימי יכול למול כמו שאמרו לעיל
כדברי הרמב"ם זל דאשה יכולה למול אם אין שם חיש אבל
גוי לא ימול כלל וזה תומרם ותתם לשבח תומר תרש
למה לי מלה לתוך כי אחן דמים למולות רוצה לומר שהיאך
תולך למות ובם כן מי אפשר לאחר כמו שאמרנו למעלה על
ברחך אתה לי רוצה לומר שהיי מלה תותך לפי שהי אפשר
לעשות ע"י אחרת כעניין אחר אמר עוד וירף ממנו אז אמרם אחן דמי למולות
רוצה לומר כיון שברחת ממנו אז אמרם אחן דמים למולות
רוצה לומר כיון שברחת ממנו המלאך בשעה שאתכה הערלה
דוקא ובעדיין לא עשאתה הפריעה כמו שאמרו בגמרא לפי
שאחלה ומשה במדבר אז אמרם אחן דמים למולות רוצה לומר
אחני שהוא הולך למות עתה כיון שנמול נדיך למול אותך
פעם שנית ויהו אומרו למולו לשון רבים כמו שאמרו רבותינו
זל שאמר ה' ליהושוע שוב מול את בני ישראל שנית שדרשו
רבותינו זל שנזה אותו על הפריעה משמע שהפריעה נקרא
מילה שנית גם כן כאן רוצה לומר שנדיך אחני למולת פעם
אחרת :

(כו) **והואיל** ואתה לידן זה הפסוק ואתה את בריתי
תשמור אתה ובניך אחריך לדוריהם ניתוק
בית מלאתה דיש לדקדק דמלת אחריך מיותי דאלו לא ידעינן
שור שנו אחריו דלמטרוך לשמועינן ובניך אחריך אתוכם
כפי מה שהקדמנו נדיך שיהיה מהול לתי ספיר דסבי קאמר
ליה הקב"ה לאברהם שהוא יהול תחלה ואחר כך יהול את
ובניו ומ"ש קאמר אתה ובניך אחריך אתה תחלה ואחר כך
ובניך :

(כז) **בראשית** רבה רבי יהושע ורבי עקיבה ר'
ישמעאל אומר לאברהם אבינו
כמן גדול היה שנאמר נשבע ה' ולא יבחם אתה כמן לעולם
ונאמר להלן ומלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית
בינו ובינכם בשר להקריב מן הפה אימו בשר להקריב מן
הלב אימו בשר להקריב מהיכן יהול והיה בשר להקריב הוי
אומר זה ערלת הנוף רבי עקיבה אומר מהבע עליות הן
נאמר שלא כאותן שהם אומרים הוסם ונאמר ערלה בפה הן
אני ערל שפתים ונאמר ערלה בלב וכל בית ישראל ערלי לב
ונאמר ערלה בנוף ועדיין זכר ונאמר לו התהלך לפני והיה
תמים אם יהול מן האוזן אימו תמים מן הפה אימו תמים מן
הלב אימו תמים מהיכן יהול ויהיה תמים הוי אומר זו ערלת
הנוף עכ"ל. ויש לדקדק במאי פליגי רבי ישמעאל ורבי
עקיבה ובמאי תלייא פלוגתייהו ולכאורה נראה שהן
בוכיחים כי אם שימוי לשון שרבי עקיבה אמר אימו תמים ורבי
ישמעאל אומר אימו בשר ועלה בלב ובית ישראל ערלי לב
ונאמר ערלה בנוף ועדיין זכר ונאמר ערלה בפה הן

בכי נח אי לא דרבי ישמעאל סבר דיצא מכלל בני נח ויש לו
דין ישראל לכן אמר אם ימול מן האוזן או מן הפה אינו כשר
להקריב שאף שלא חסר אבר שלם מכל מקום כיון שיש לו דין
ישראל אינו כשר להקריב ורבי עקיבא סבר דאברהם אבינו
לא יצא מכלל בני נח ולפיכך אם ימול מן האוזן או מן הפה
כשר להקריב לפי שלא יחסר אבר שלם דלבני נח אינו פסול
כי אם מחוסר אבר לכך אמר אם ימול מן האוזן אינו תמים
מן הפה אינו תמים דאי לאו האי קרא דוהתהלך לפני והיה
תמים שנוה השם יתברך אותו להיות תמים היה יכול למול
את עצמו מן האוזן או מן הפה ואינו נפסל להקרבה אם לא
שנוה אותו השי"ת התהלך לפני והיה תמים :

(כח) **והואיל** ואתא לידן זה הענין ילדים אשר
אין בהם כל מום ומה שאמרו בגמ'
אפילו כריכרא דכסלתא ופי' רש"י ז"ל מקום הסקוה ע"כ
משמע דהסקוה הוי מום והנה לכאורה קשה מכאן לפירש"י
ז"ל במסכת פסחי' דף ז"א על מה שאמרו בגמרא בכור שאחזו
דם אפילו הוא מת אין מקיזין לו דם דברי רבי יהודה וחכמים
אומרי' יקיז ובלבד שלא יטיל בו מום ופי' רש"י ז"ל ואין מקיזין
לו דם אפילו במקום שאין עושה בו מום דהיינו בכל מקום
שבו אם אינו חותך ממנו עצם וכו' וכל שאינו חוזר לקדמותו
הוי מום אידך לא הוי מום משמע דהסקוה לא הוי מום והתם
משמע דכריכרא דכסלתא דהיינו הסקוה הוי מום לכן נראה
דיש לחלק בין מום דאדם למום דבהמה דבאדם הסקוה
הוי מום ובבהמה הסקוה לא הוי מום והתם דמיירי באדם
בחנניה מישאל ועזריה קאמר אפילו כריכרא דכסלתא לא
הוה בהו דלאו הוה בהו הוה מום והתם מה שכתב רש"י בפסחי'
דהסקוה לא הוי מום בבהמה קאמר לא הוי מום אלא מחוסר
אבר :

(כט) **המול** ימול וכבר הקשו רבותינו ז"ל למה כפל
המל ימול וכבר תירצו רז"ל אמנם כי
שבעים פנים לתורה ונראה לע"ד לתרץ בהקדים מ"ש רז"ל
בפסוק חתן דמים למולות שתי מילות מילה ופריעה וכאן
גם כן כאמר שמה שאמר הפסוק המול ימול על המילה
והפריעה קאמר כאותן שאמרו ניתנה פריע' מילה לאברהם
אבינו ע"ה ומשום הכי כפל המול ימול :

(ל) **ואתנה** בריתי ביני וביניך וארבה אותך במאוד
מאוד והקושיי' בזה ידועה וכבר הקשו
אותה המפרשים ז"ל דמה שייכות יש בנתינת טעם ואתנה
בריתי ביני וביניך לוארבה אותך במאוד מאוד אמנם הענין
יובן בהקדים מ"ש הרב בעל חן טוב חמשה דברים גדולי'
הערך על ידי המילה והאח' מהם למעט תאות האבר על ידי
המילה וזהו דרך טבע מחליש כח התאוה ובשביל זה אמר
הקב"ה לאברהם אע"ה אל תחשוב בלבך שעל ידי המילה
אינו פרה ורבה חס ושלום לזה אמ' אף על פי שואתנה בריתי
ביני וביניך ועל ידי זה מחליש כח התאוה אפילו הכי וארבה
אותך במאוד מאוד דשומר מצוה לא ידע דבר רע :

(לא) **ובזה** נבין מה שפי' רש"י ז"ל ע"ה בגמר' במגילה
פ"ג וז"ל ליהודי' היתה אורה ושמחה וששון
ויקר א"ר אליעזר א"ר יהודה אורה זו תורה שמחה זה יום טוב
וששון א"ר אליעזר זו מילה וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך
וכו' ויקר אלו תפילין וכו' ופירש רש"י ז"ל זו מילה שעל כל אלה
גזר ע"כ ויש לדקדק דלמה על התורה ועל יום טוב ועל
המילה פי' רש"י ז"ל שעל כל אלה גזר ועל מצות תפילין לא פי'
שעל כל אלה גזר דמאי שנא והלא הוא גזר על הכל ואף על
התפילין :

אמנם כפי מה שהקדמנו שהמילה ממעטת התאוה
ופריה ורביה אתי שפיר עוד נקדי' מ"ש בגמר'
שפעם א' גזרו על ישראל שלא ימולו את בניהם ואמרו להם
מי שיש לו שונא רוצה שיכחיש או יבריא שיתמעט או שירבה
ובטלוה לגזרתא אם כן מן הראוי היה שלא יגזור על המילה
כמו שהקדמנו. עוד נקדים מה שאמרו בגמרא התורה למה
נקראת תושיה שמתשת כוחו של אדם ואם כן על התורה גם
כן אין ראוי לגזור לפי שהדעת נותן מי שיש לו שונא רוצה
שיעשי' או שיעני וביום טוב צריך הוכחה מן הראוי שלא יגזור
על השלש המצות הללו כמו שהקדמנו ואפילו הכי המן הרשע
היתה כונתו להעבירם על דת וגזר גם על אלה השלשה ולזה
הוצרך רש"י ז"ל לפרש שעל כל אלה גזר לרמוז שאף על פי
שאלה השלשה מן הראוי שלא לגזור ואפילו הכי גזר על כל
אלה ועל מצות תפילין לא היה צריך לפרש כלו' לפי שתפילין
קרוי פאר וגם יש לו מעלה אחרת כמש"ה וראו כל עמי
הארץ וכו' :

(לב) **וביום** השמיני ימול בשר ערלתו ויש לדקדק
דהוה ליה לומר וביום השמיני ימול די
דמלת ערלתו לכאורה נראה יתירה :

ונראה לע"ד בהקדים מה שאמרו בגמרא בשבת
בפרק רבי אליעזר דמילה דף קל"ה אתמר מי
שיש לו שתי ערלות רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר נימול
לשמונה וחד אמר אינו נימול ע"כ . ובזה יבא על נכון דמה
שאמר הכתוב ערלתו יתירה לרמוז דדוקא מי שיש לו ערלה
אחת וביום השמיני ימול הא מי שיש לו שתי ערלות אינו
נימול לשמונה :

(לג) **וימל** אברהם את יצחק בנו בן שמנ' ימים הרא
הוא דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל
זכר לדורותיכם וזה המאמר כתבוהו המפרשי' אמנם אענה
אף אני חלקי דמאי הוה קשייא לן בפסוק ובן שמונת ימים
ימול לכם כל זכר לדורותיכם ועכשיו נתרצה בפסוק וימל
אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים . אמנם בהקדים מה
שאמרו רז"ל מפני מה ניתנה מילה בשמיני כדי שלא יהיו
העולם שמחים ואביו ואמו עצבים . עוד נקדים מה שאמרו
רז"ל ולמה לא הביא שפירסה שרה אמנו נדה ואברהם אבינו
אוכל חולין בטהרה היה . ובזה יבא על נכון מאי דהוה קא
קשייא ליה בפסוק ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר
לדורותיכם דמלת לדורותיכם לכאורה נראה יתירה דודאי
דכל הדורות חייבים במילה דהא כתיב קרא אתה וזרעך
אחריך לדורותם אבל ניחא מדאשכחן באברהם אבינו ע"ה
שמל את יצחק בנו בן שמונת ימים אף על פי שקיים אברהם
אבינו ע"ה אפילו מצות דרבנן ומסתמא קיים שבעה נקיים
ואף על פי כן מל את יצחק בנו בן שמנה ימים דהוה אמינא
אימתי חייבה תורה למול בשמונה דוקא דורות הראשונים
שלא היו שומרים שבעה נקיים ולא יהיו אביו ואמו שמחים
אבל בדורות אחרונים שמשמרים שבעה נקיים לא ימול אדם
את בנו עד שתהיה אשתו טהורה כדי שלא יהיו כל העולם
כולו שמחים ואביו ואמו עצבים וכמו שאין מלין אותו קודם
שמונה מהאי טעמא דהוה לן למול ביום ראשון דזריזים
מקדימין למצות לא מניחים המילה עד יום שמיני כדי שיהיו
אביו ואמו שמחים עם כל העולם הכא נמי שמשמרין שבעה
נקיים הוה לן להמתין עד שתטהר אמו ויהיו אביו ואמו
שמחים עם כל העולם אבל דהשתא חזינן דאברהם אבינו
ששמר את שבעת ימי נקיים ואף על פי כן מל את יצחק
בנו בן שמונת ימים ולא המתין עד שתטהר שרה אמו ולזה
גם כן ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם דהיינו
לדורות שאף שמשמרין ימי טוהר ואין אביו ואמו שמחים
חייבים למולו בשמיני כמו שנימול יצחק בשמיני ואף על פי
שאברה' אבינו שמר ימי טוהר ולא היו אברהם ושרה שמחים
ומל

ימל יצחק בשמונה ימים גם דורות הבאים אעפ"י שמשמרין
ימי טוהר צריכין למול בניהם בשמיני וזה אומרו הרא הוא
דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם שאף
לדורות שמשמרין ימי טוהר צריכין למול בשמיני כמו יצחק :

(לד) **או** נאמ' באופן אחר והוא בהקדי' מאי דאית' במדרש
ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול אמר להם קטן
נימול לשמונה כדרך שנימול יצחק אבינו . וכאן כל עובר
ושב ישתומם דמה זו שאלה דזיל קרי בי רב הוא וביום
השמיני ימול ועוד למה לא השיב להם מקרא מלא וביום
השמיני ימול :

אמנם השאלה היא צריך שמונה ימים מעת לעת או
אמרינן מקצת היום ככולו ונמצא נימול לשבע'
ימים והשיב לו דמקצת היום ככולו כדרך שנימול יצחק
אע"ה ויצחק היה מקצת היום ככולו והוא כמו שאמרו בילקו'
רמז כ"ב על פסוק למועד אשר דבר אותו אלהים רב הונא
בשם רבי חזקיה אמר בחצות היום נולד נאמר כאן מועד
ונאמר להלן מועד בבא השמש מועד צאתך ממצרים ע"כ .
ועוד שאין לך זריז יותר מאברהם אבינו דכתיב וישכם
אברהם בבקר אם כן אמרינן כיון שנולד בחצי היום ומלו
בשמונה ואברהם זריז היה ודאי מלו בבקר אם כן מהא
שמעינן דמקצת היום ככולו ואלו היה נולד בתחילת הלילה
או אחר היה ולא אברהם שהיה זריז הוה אמינא שצריך שמונה
ימים שלימים מעת לעת אבל השתא דיצחק נולד בחצי היום
ואברהם היה זריז יותר וודאי מלו בבוקר שמעינן מינה
מהכא דמקצת היום ככולו וילפינן מינה לדורות הבאים
דמקצת היום ככולו וזהו שהשיב קטן נימול לשמונה כדרך
שנימול יצחק אבינו דהיינו דאמרינן שמקצת היום ככולו כמו
יצחק כדאמרן ובזה יבא על נכון דהאי לאו וימל אברהם את
יצחק בנו בן שמונת ימים לא הוה ידעינן פירוש פסוק ובן
שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם דמקצת היום
ככולו ועוד מילת כל למאי אתא אבל השתא דכתיב ביצחק
בן שמונת ימים ומצינו שמקצת היום ככולו כן נפרש קרא
דכתיב ובן שמונת ימים שכתוב בו ימול לכם כל זכר
לדורותיכם שמקצת היום ככולו לכך כתיב כל זכר מילת כל
לרמוז בין שנולד בתחילת הלילה דהוו שמנה ימים שלימים
בין שנולד בסוף היום קודם בא השמש מעט נימול לשמונה :

(לה) **ובזה** נבין מה שאמרו רבותינו ז"ל בפסיקתא
והובא בילקוט על פסוק וביום השמיני
זה שאמר הכתוב תן חלק לשבעה וגם לשמונה שבעה אלו
שבעת ימי נדה וגם לשמונה שן שמונת ימי מילה את הקב"ה
אם שמרת ימי נדה אני נותן לך בן ואתה מלו לשמונה רבי
אליעזר אומר תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי השבת וגם
לשמונה אלו שמונת ימי מילה ע"כ וכאן היה שואל מר זקיני
הרב המובהק כמהר"ר שמואל דוויך הכהן הגדול ז"לה דכל
מידותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה ואם כן כיצד אמרו אם
שמרת ימי נדה אני נותן לך בן ואתה מלו לשמונה והרי ימי
הנדה הם שבעה והכי הוה ליה למימר ואתה מלו לשבעה
דכך היא המדה ועוד היה שואל למה אמר אם שמרת ימי
נדה אני נותן לך בן ואתה וכו' למה אמר אם שמרת הוה ליה
לומר אם קיימת ועוד מאי ואתה מלת ואתה לכאורה נראית
יתירה והוה ליה למימר ותמולו לשמונה ותירץ הרב הנזכר
במאי דקיימא לן בדין שצריך לפרו' עונה אחת סמוך לוסתה
אם כן הוה להו יומי נדה שמנה ימים ועוד נקדי' כמו שדרשו
רבותינו ז"ל ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי
דהיינו שתעשו סייג שתוסיפו על הזמן כדי שלא יעברו על
דברי תורה ועוד נקדים במה שאמרו רבותינו ז"ל מילה דוחה
צרעת אם היה צרעת על הערלה יקוץ ודאי השמר בנגע
הצרעת ועוד נקדים אם היה צרעת בערלה צריך אחר למולו
לא אביו לפי שאביו מכוין לתקנו ועוד נקדים המשמר ימי
נדה לא יהיו לו בנים מצורעים ואם חס ושלום אינו משמר ימי
נדה הוויין ליה בנים מצורעים ואין האב יכול למולו שמכוין
לתקנו לבנו :

ובזה יבא על נכון דהוה ליה מדה כנגד מדה ממש
זה אומרו אם שמרת ימי נדה דהיינו שתעשה
משמרת למשמרתי ותפרוש עונה אחת סמוך לוסתה והוו
להו ימי נדה שמונת ימים לזה אני נותן לך ואתה מלו לשמונה
לפי שעל ידי שתשמו' ימי נדה כראוי או ודאי לא יהיו לך בנים
מצורעי' ואם כן אתה יכול למולו ואין צריך אחר למולו דדוקא
אם היה בו צרעת במקום המילה צריך אחר למולו לפי שהאב
מכוין לתקן את בנו וקא עבר משום השמר בנגע הצרעת
שאסור לקוץ הצרעת אבל אם שמרת ימי נדה ועל ידי זה לא
יהיו לך בנים מצורעי' ואתה מלו לשמונה תיבת ואתה דייקא
ואין צריך אחר למולו ע"כ דברי הרב ז"ל :

(לו) **ואענה** אף אני חלקי ומקום לי הניח מר זקני
הרב המוסמך הנז"ל לתרץ השאלה
הראשונה והא ימי נדה שבעה ימים וכיצד אומ' ששכרו ואתה
מלו לשמונה הוה ליה לומר ואתה מלו לשבעה וכן יש לשאול
בדברי רבי אליעזר שאמר אלו ז' ימי שבת וגם לשמונה אלו
ח' ימי מילה כיצד יהיה מדה כנגד מדה אם שמרת שבעת
ימי שבת כנגד ח' ימי מילה :

אמנם כפי מה שהקדמנו לעיל דבשמונת ימי מילה
אמרינן מקצת היום ככולו אם כן היו ח' ימי
מילה הם ז' ואם כן שפיר הוו מדה כנגד מדה אם שמרת
שבעת ימי נדה אני נותן לך בן ואתה מלו לשמונה דשמונת
ימי מילה אינם שלימו' דמקצת היום ככולו והוו גם כן שמונת
ימי מילה כמו שבעת ימי שבת והוו מדה כנגד מדה ממש
דשמונת ימי מילה הוו שבעה :

ובזה נבין גם כן מה שאמרו רז"ל וידום אהרן מה היה
לו לומר וביום השמיני ימול וכאן הבן שואל דמה
ענין מיתת בני אהרן לפ' ביום השמיני ימול דמשמע שהיה
לו טענה לאהרן מפסוק ביום השמיני שלא ימותו בניו וידום
וקבל שכר על שתיקתו . אמנם כפי מה שהקדמנו דשמונת
ימי מילה אמרינן מקצת היום ככולו . עוד נקדים מ"ש רז"ל
ובאהרן התאנף ה' להשמידו דרשו רז"ל זה כילוי בנים אלא
שזכותו כפרה מחצה :

ובזה יבא על נכון דהיה לו לאהרן טענה שלימה
וגדולה דהא אשכחן גבי מילה דרך משל אם
נולד בן ביום אחד סמוך לשקיעת חמה חשבינן יום שלם אף
על פי שלא נשאר מן היום רביע שעה אלא אמרינן מקצת
היום ככולו אם כן גם כשהתאנף ה' באהרן להשמידו ודרשו
זה כילוי בנים וכיון שזכותו עמדה להם היה די במות אחד
מהם כמו דאמרינן מקצת היום ככולו במילה אפילו פחות
מרביע שעה שהוא א' מנ"ח ביום וחשיבה כיום אחד שלם
בן מיתת אחד מהם שהיא אחת מארבע מכל שכן שחשיבה
בכל וזה אומרו וידום אהרן מה היה לו לומ' רוצה לומר מה אמ'
וידום משמע שהיה לו טענה והצדיק עליו את הדין ולא אמר
וזהו ששאל מה היה לו לומר כלומר מה יש לו טענה מספקת
והשיב וביום השמיני ימול זו היא טענה שהיה לו לומר מפני
מה אמרינן מקצת היום ככולו במילה ומקצת אפילו כל דהו
ובנדון דידיה מחצה ככל ולא לקח א' וחשיב בכל ולזה קבל
שכר :

(ל"ח) **או** נאמר באופן אחר ובעת איני יודע אם
זכרון נגב הוא אם מפני יצאו כבושין ועל
בן לא נמנעתי מלכותבו חמדא למריה וטיבותא לשקייה
והוא

והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל מפני מה ניתנה מילה בשמיני כדי שלא יהיו כל העולם כולו שמחים ואביו ואמו עצבים כמנא כשהקב"ה מביא שמחה לעול' רוצה שיהיו הכל שמחים ולא יהיה שום עצב באחד מהם עוד נקדים מה שאמרו רז"ל אותו היום שהוקם המשכן נטל עשר עטרות ולא היה שמחה בעולם כאותו היום ובו ביום מתו בניו של אהרן. ובזה יבא על נכון וידום אהרן מה היה לו לומר כלומר מדקאמר וידום משמע שהיה לו טענה עד שאמר וידום והשיב וביום השמיני ימול כלומר למה ניתנה מילה בשמיני כדי שלא יהיו אביו ואמו עצבים וכל העולם שמחים כמנא שרוצה הקב"ה שהשמחה תהיה בכל העולם וביום מיתת בני אהרן לא היה שמחה בעולם כאותו היום כמנא כל העולם שמחים ואהרן לבדו יהיה עצב זו היא הטענה שהיה לו לאהרן מכח פסוק וביום השמיני ועם כל זה הצדיק עליו את הדין לכך קבל על שתיקתו שכר:

(ט"ל) **או** נאמר באופן אחר על מאי דגרסינן בגמרא כשאמר לו הקב"ה התהלך לפני והיה תמים אחזו רעדה את עצמותיו אמר שמא יש בי דבר מגונה כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו. ע"פ - וכל המפרשי' אחזו שער ונתקשו בזה המאמר למה נתקררה דעתו כשאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך והא מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים ואם כן היאך נתקררה דעתו ממאי דאמר בתחילה שמא דבר מגונה יש בי וכי יש דבר מגונה יותר מן הערלה:

אמנם יובן והוא בהקדים מאי דאיתא במדרש רבה והובא בספר עיר דוד דף ל' ע"א שאברהם אבינו נולד מהול ועוד נקדים מאי דקיימא לן בדין אף על פי שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית. ובזה יבא על נכון כשאמר לו הקב"ה לאברהם התהלך לפני והיה תמים לכך אחזו רעדה את עצמותיו אמר שמא יש בי דבר מגונה כיון שידע עצמו שנולד מהול בלא ערל' אם כן אין בי דבר מגונה דהערלה היא מגונה אבל שנולדתי מהול בלא ערלה למה אמר לו הקב"ה והיה תמים והא יודע בעצמי אני שאין בי חס ושלום שום דבר מגונה שאפילו הערלה שהיא מגונה שמגויה אבל שאר בני אדם אני אין בי ואם כן למה אמר לי הקב"ה התהלך לפני והיה תמים מכלל שיש בי דבר מגונה ולכך אחזו רעדה את עצמותיו שמא יש בי דבר אחר מגונה חוץ מהערלה אבל כשאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו רוצה לומר שאף על פי שנולדת מהול ולא יש לך ערלה עם כל זה צריך להטיף דם ברית. זה אומרו בריתי ביני וביניך דהיינו דם ברית ועל דם הברית דווקא אמרתי לך היה תמים לא בשביל ערלה אמרתי לך היה תמי' ובשביל זה אחזה רעדה את עצמותיך שנגלו' וידוע לפני שאין לך ערלה שנולדת מהול ומה שאמרתי היה תמים בשביל בריתי דהיינו שתטיף דם ברית ולכך כשאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו:

פרשת וירא

(א') **וסעדו** לבכם אחר תעבורו כי על כן עברתם על עבדכם ע"כ ויש להבין דכיצד אומ' להם אברהם אבינו כי על כן עברתם על עבדכם דמשמע שבכוונה מכוונ' באו לאכול אצלו והלא אפי' הדיוט שבהדיוטי' שיודע שחבירו בא לאכול אצלו אינו אומר כי על כן באת לאכול אצלי אלא אומר לו הואיל ואתית לגבן תאכל עמנו ואינו מביישו לומר לו לכך באת אצלי כדי לאכול וכיצד אברהם אבינו שהיה ביתו פתוח לרוחה לעוברי' ושבים וכיצד מביישן לומר להם כי על כן עברתם על עבדכם:

אמנם תחילה וראש נאמר כדרך פשוטה והדרשה תדרש והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל והביא רש"י ז"ל בפי' החומש על פסוק פתח האהל כחום היום שהוציא הקב"ה חמה מנרתקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחי' באים הביא המלאכים עליו בדמות אנשים ע"כ. ולזה נתן טעם לדברו לשבח וסעדו לבכם וכו' כי על כן עברתם למה הביא אתכם הקב"ה בזה היום שאין עובר ושב בעולם אלא לפי שראה הקב"ה שאני מצטער בלא אורחים לזה הביא אתכם כחום היום שאין עובר ושב כדי שתאכלו אצלי ולא אצטער ואדרבה אתם עושים עמי טובה שתאכלו עמי אצלי כדי שלא אצטער ואם לא תאכלו אצלי יהיה צערי כפלים שבלא אורחים אני יש לי צער ומכל שכן אם יבואו ולא יאכלו יהיה לי צער כפלים:

(ב') **או** נאמר באופן אחר והוא שנדקדק עוד דכיצד האכילן בשר בחלב כדכתי' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה והלא קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה הוא וביתו וכל הנלוים אליו כדכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' ואפילו שלא יאכל הוא כיצד האכילן ואדרבה היה הוא מגייר גיורים ומלמדן המצות וכיצד היה נותן לפניהם בשר בחלב וקא עבר חס ושלום משום ולפני עור לא תתן מכשול וכל האורחים שהיו באים לביתו היה מגיירן וכמו שאמרו רז"ל לאחר שאכלו ושתו היה אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו ומיד היו מתגיירין ואם כן כיצד האכילן בשר בחלב:

אמנם יובן בהקדים מ"ש רבותינו ז"ל בשעה שעלה משה למרום לקבל את התורה קטרגו עליו המלאכים מה עשה הקב"ה נר קלסתר פניו של משה דומה לאברהם אע"ה ואמר להם הקב"ה לא זה שאכלתם אצלו מיד הודו לו למשה לקבל את התורה ויש להבין לכאורה מה זו טענה לא זה שאכלתם אצלו דאם אורח אכל אכילה אחת אצל בעל הבית ולאחר זמן נזדמן לאורח סחורה שירויח בה הרבה וכי יכול שום אדם לומר לאורח לא תקנה אתה ואת הסחורה תניח שיקנה בעל הבית שאכלת אצלו פעם אחת בימיך ואפילו שיאמרו לאורח תניח בעל הבית שיקנה אותה לפי שאכלת פעם אחת אצלו לא ישמע להם לפי שאומר להם האורח הוא הנאני במנה אניח לו ריוח במאה מנה זה לא יעלה על הדעת ואם כן המלאכים שאכלו אצל אברהם אכילה אחת כיצד יניחו אותו ליקח התורה דכתיב בה לא יערכנה זהב וכו':

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא שבכוונה מכוונת האכילן אברהם אבינו בשר בחלב כדי שלא יוכלו לקבל את התורה לקטרג על נתינת התורה שיקבלוה הם לפי שכבר עברו על ציוי התורה על מצות בשר בחלב וזאת הטענה שאמר להם הקב"ה לא זה שאכלתם אצלו כלומר שאכלתם בשר בחלב וכיון שאכלת' אצלו בשר בחלב מעתה אינה ראויה ליתן לכם את התורה כיון שכבר עברת' על מה שכתוב בה ולזה הודו להקב"ה בנתינת התור' למשה וזה שרמז להם אברהם אבינו ע"ה רמוז ולא נרמזו כי על כן עברתם רוצה לומר הקב"ה הביא אתכם אצלי כדי שאאכיל אתכם אכילה שעל ידה שוב אין יכולין אתם לקבל התורה וישראל יקבלוה:

(ג') **גרסינן** במציעא פ' שביעי ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל להודיע ששרה אמנו צנועה היתה אמר ר' יהודה אמר רב ואיתימא רבי יצחק יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל

היתה

היתה אלא מאי באוהל כדי לחבבה על בעלה ר' יוסי בר חנינא אמר כדי לשגר לה כוס של ברכה ע"כ. ואיכא למידק דמאי בעי מאי באוהל דאלו המלאכים אמרו באוהל שייך למימר כיון דידעו שהיא באוהל למה אמרו הנה באוהל אבל עתה שאברהם אבינו ע"ה אמר הנה באהל כיון דשאלו ליה איה שרה אשתך סבר שאין יודעין היכן היא לכך הוצרך לומר להם הנה באוהל וכך היה לרבי יצחק לומר כיון שיודעים המלאכים ששרה אמנו היכן היא שהוא באוהל למה הוצרכו לומר איה שרה אשתך וישיב כדי לחבבה על בעלה וכך היא הגירסא בילקוט וז"ל איה שרה אשתך יודעין המלאכים היכן היתה אלא להודיע ששרה אמנו צנועה היתה כדי לחבבה על בעלה ע"כ הרי כפי' שהשאלה למה אמרו איה שרה לא השאלה על באהל ואם כן לפי גירסת תלמוד דידן מאי בעי מאי באוהל ועוד כפי גירסת הילקוט שהשאלה למה אמרו איה שרה שייך ר' יוסי לומר כדי לשגר לה כוס של ברכה אבל לפי גירסת תלמודא דידן שהשאלה מאי באוהל מה שייך רבי יוסי לומר כדי לשגר לה כוס של ברכה. אמנם נוכל לומר דמה שאמרו איה כפי תלמודא דידן אין כוונתם לשאול היכן היא אלא כוונתם למה אינה טורחת בשבילנו כמו אברהם דבשלמא אם פירוש איה שרה כלומר היכן היא היה שייך לומר הנה באוהל אבל כיון שיודעים היכן היא אם כן מוכרח לומר שפירוש איה שרה כלומר למה אינה טורחת בשבילנו ואם כן מה שייך לומר הנה באוהל ומשני כדי לחבבה על בעלה רוצה לומר כדי שתדע שרה שהיא חביבה על בעלה כיון שאמר שהיא באוהל כלומר שהיא צנועה ואתא ר' יוסי למימר דמה שאמר הנה באוהל כדי לשגר לה כוס של ברכה רוצה לומר שאברהם אבינו אמר הנה באוהל כלומר סמוכה היא אצלינו לשגר לה כוס של ברכ' כיון שהיא באוהל קרובה:

(ד') **כתב** הרא"ם ז"ל בדיבור המתחיל ורפא שריפא את אברהם הלך משם להציל את לוט וזה לשונו ואם תאמר כיון שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות רפאל איך רפא והציל יש לומר רפואה והצלה אחת היא אי נמי בשני מקומות שאני דכיון שעושה שליחותו במקום אחר אזל ליה מעשה קמא וכשהלך במקום אחר הוה ליה כאילו חזר ושלחו פעם אחרת ואין כאן שתי שליחיות בפעם אחת וזהו היות' נכון מפני שבזה יתיישב גם הגמ' שאמר מיכאל הלך להציל את לוט אך קשה דא"כ בתרי סגי וצריך עיון ע"כ:

אמנם נוכל לתרץ קושיית הרב הנ' שהניחה בצריך עיון והוא בהקדים מה שאמרו בזוהר הקדוש בפרשתינו זאת דף קי"ט ע"א על פסוק ויהי אחר הדברים האלה וזה לשונו ר' יהודה פתח אתה הוא מלכי אלהים דא הוא שלימו דכל דרגין כחדא דא ברא צוה ישועות יעקב כל אינון שליחן דעבדין שליחותא בעלמ' דליהוי כולהו מסטרא דרחמי ובו' אינון שליחן דאתיין מסטרא דרחמי לא עבדי שליחותא דדינא כלל ע"כ. ובזה אזלא קושית הרב הנז"ל שהקשה דבתרי סגי דכיון דשלוחי דרחמי לא עבדי שליחותא דדינא כלל וכמו שאמרו בזוהר אם כן השני שלוחי' שבאו אצל אברהם אבינו מיכאל ורפאל אחד להציל ואחד לרפאות כיון שבאו להציל ולרפאות ודאי שלוחי דרחמנא נינהו וכיון דשלוחי דרחמי נינהו לא עבדי שליחות' דדינא כלל ואם כן היאך אם היו שנים היה אחד מהם יכול להפוך סדום לכן בהכרח שיבואו שלשה שהאחד שהוא מסטרא דדינא הוא יהפוך סדום כן יאבדו כל אויבך ה':

(ה') **מדרש** משלי על פסוק עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא אם ראית אדם שמתעסק בתורה ובגמילות חסדים עתיד להיות בעטרת שיבה צא ולמד מאברה' אבינו על ידי' שעשה כבוד למלאכים זכה לעטרת שיבה שנאמר ואברהם זקן בא בימים וכל כך למה דרך צדקה תמצא והיכן מצינו שעשה צדקה שנאמר ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט צא ולמד מיוסף שמתוך שנתחזק בכבוד אביו זכה לעטרת שיבה שנאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים והיכן מצינו שעשה צדקה דכתיב ויכלכל יוסף את אחיו ואת כל בית אביו וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויש לדקדק דלמה צריך מאברה' ומיוסף ומדוד שמי שעושה צדקה זוכה לעטרת שיבה היה די להביא ראייה מאברה' לחוד ולמה צריך להביא ראיה מאברהם לחוד ולמ' צריך להבי' ראיה עוד מיוסף ומדוד וכן למה צריך להביא שמי שעושה כבוד זוכה לעטרת שיבה מאברה' ומיוסף היה די להביא ראיה מאברהם ולמה בצדקה הביא ראיה מאברהם ומיוסף ומדוד ובכבוד הביא ראייה מאברהם ומיוסף לבד:

ונראה לע"ד לתרץ דמשום הכי הביא ראיה שמי שעושה צדקה זוכה לעטרת שיבה מאברהם ומיוסף ומדוד דאלו הביא ראייה מאברהם לבד הייתי אומר דדווקא מי שעושה צדקה כמו אברהם זוכה לעטרת שיבה לפי שהצדקה שעשה בה אברהם היה בה מצוה אחרת שבצדקה שעשה היה מגייר גיורין כמו שפירש רש"י ז"ל בפי' החומש בפרשתינו זאת וז"ל ויטע אשל ויקרא שם בשם ה' על ידי אותו אשל הנקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם מאחר שאוכלין ושותין אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם עכ"ל. לפיכך הביא מיוסף וכי תימא היה די להביא מיוסף ולמה הוצרך להביא עוד מדוד לפי שהצדקה שעשה יוסף היה בה מצוה אחרת שהיה בה הכנסת אורחים שהביא אחיו ובית אביו לביתו וקיימא לן גדולה הכנסת אורחים כהקבלת פני שכינה וגם היתה בה טובה אחרת שהרעב היה בכל העולם והיה כמו מחיה מתים והייתי אומר דדוקא מי שעוש' צדקה כמו יוסף שיש בה אלו הטובות זוכה לעטרת שיבה אבל מי שעושה צדקה לבד מנא לן שזוכה לעטרת שיבה לפיכך הביא ראיה מדוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ובכבוד הוצרך להביא ראיה מאברהם ומיוסף שאלו הביא ראיה מאברהם לבד הייתי אומר דדוקא מי שעושה כבוד למלאכים זוכה לעטרת שיבה כמו שמצינו באברהם שעשה כבוד למלאכים אבל מי שעושה כבוד לבני אדם מנא לן שזוכה לעטרת שיבה לפיכך הביא ראיה מיוסף שעשה כבוד לאביו וזכה לעטרת שיבה ומיניה ילפינן שמי שעושה כבוד לבני אדם זוכה לעטרת שיבה:

(ו) **למועד** אשר דבר אותו אלהים ופירש"י ז"ל דמלאך יהיה את המועד דבר וקבע כשאמ' לו למועד אשוב שרט לו שריטה בכותל אמר כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד ע"כ ויש להבין זה הענין כיצד כשתגיע חמה בשנה האחרת לשריטה זו:

אמנם יובן במ"ש רז"ל בגמרא בעירובין פ' ה' דף נ"ו חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זהו פני צפון יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זהו פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי יוצאה חמה מחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך הולך סובב הרוח הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב פעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן ע"כ נמצא שבשאר הימים ביום ארוך יוצאה מתחלת המזרח והולכת כל המזרח וכל הדרום וכל המערב ושוקעת שם וביום הקצר יוצאה בסוף המזרח והולכת בפני הדרום ושוקעת בתחלת המערב ובתקופת ניסן ותשרי

יוצאה

יוצאה מחצי המזרח ושוקעת בחצי המערב ולזה בניסן ותשרי היומים והלילות שוין · עוד נקדים מה שאמרו בגמרא דהוו בחג הסוכות ואמר לו בפסח ולשרה בן · ובזה יבא על נכון כיון דהוו בסוכות ואמר לו בפסח ולשרה בן שרט לו שריטה בכותל דהיינו בחצי המזרח ואמר כשתגיע חמה לשריטה זו דהיינו שבחשון ובכסליו ובטבת תהא יוצאה פחות מחצי המזרח עד שבטבת תהא יוצאה מסוף המזרח ואחר כך בשבט ובאדר ובניסן כל יום תהא מארכת מעט ויציאתה מן המזרח עד. שבניסן תהא יוצאה מחצי המזרח דהיינו ממקום ששרט לו בחצי המזרח או ולשרה בן וזהו שרט לו שריטה בכותל דהיינו שתהא חמה יוצאה במועד הבא כמו יציאתה בחג הסוכות בחצי המזרח כך יציאתה בפסח דהיינו בחצי המזרח ולשרה בן :

(ז) **ותאמר** לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה וכו' וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתיך וכו' ויש לדקדק א' במאי דאמ' וירע וכו' בעיני אברהם מילת בעיני מאי אתא לאשמועינן הוה ליה לומר וירע הדבר לאברהם על אודות בנו ועוד במה שהשיב לו הקב"ה אל ירע בעיניך הוה ליה לומר אל ירע לך על הנער ומילת בעיניך מאי נפקא מינה ועוד במה שהשיב לו הקב"ה אל ירע בעיניך וכו' ועל אמתיך למאי אצטריך דאברהם לא הרע לו שלא על אודות בנו ולא הרע לו על אמתו עד שהוצרך להשיב לו על אמתיך :

אמנם הכל יבא לכלל ישוב כמו שאמרו רז"ל כל המסתכל בנשים הויין ליה בנים שאינם מהוגנים וכבר ידוע שאברהם אבינו ע"ה אפילו באשתו לא הסתכל דכתיב הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ואמרו רבותינו ז"ל שראה בבואתה בנהר ולזה כיון שאמרה לו גרש האמה הזאת ואת בנה לפי שאינו הגון לזה וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודו' בנו רוצה לומר שיאמרו הבריות כיון שבנו אינו הגון ודאי נסתכל בנשים ומסיבת עיניו גרם לבנו שיצא לתרבות רעה חס ושלום לזה השיב לו הקב"ה אל ירע בעיניך וכו' כלומר אל תחשוב שמסיבת עיניך שנסתכל' בנשים הוא גרם לנער להיותו איננו הגון אלא סיבתו שאינו הגון ועל אמתיך מחמת שאמו שפחה וקיימא לן ולד שפחה כמוה ואמו האמה גרמה לו להיותו איננו הגון ולא אתה :

(ח) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש וירע הדבר מאד בעיני אברהם הדא הוא דכתיב ועוצם עיניו מראות ברע ע"כ ויש להבין דמה סמיכות יש ועוצם עיניו עם פסוק וירע הדבר בעיני אברהם · אמנם כפי דרכינו יבא על נכון דוירע הדבר בעיני אברהם דלמה הרע לו בעיניו שלא יאמרו חס ושלום נסתכל אברהם בנשים ולזה יצא ישמעאל לתרבות רעה ולזה בא בעל המדרש ואמר הדא הוא דכתיב ועוצם עיניו מראו' ברע וכוונתו כמו שדרשו רז"ל זה שאינו מסתכל בנשים בשעה וכו' ובודאי אברהם אבינו ע"ה שקיים כל התורה כלה ואפילו עירובי תבשילין דרבנן ומכל שכן דברי נביאים קיים וכיון שאמר הנביא ועוצם עיניו מראות ברע ודרשו ז"ל זה שאינו מסתכל בנשים וכו' א"כ אי אפשר לאברהם אבינו להסתכל בנשים וכמו שאמר הפסוק הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את דאפילו בדידיה לא אסתכל ולזה וירע בעיני אברהם שלא יאמרו מדנפק בנו לתרבות רעה יחשדו הבריות שעיניו נסתכלו בנשים ולא קיים מה שאמרו ועוצם עיניו וכו' שאינו מסתכל בנשים ויאמר לו הקב"ה אל ירע בעיניך וכו' ועל אמתיך שולד שפחה כמוה :

(ט) **דרשו** רז"ל בשעה שראתה שרה אמנו שאין משה נכנס לארץ ישראל באותה שעה אמרה שרה גרש את האמה הזאת ואת בנה עכ"ל ויש להבין דלמה כשראתה שרה אמנו שאין משה רבינו ע"ה נכנס לארץ ישראל אמרה גרש את האמה וכו' :

אמנם יובן הענין בהקדי' מ"ש רז"ל על פסוק ושמה לא תעבור מה תלמוד לומ' ושמה לא תעבור אמר משה אם איני נכנס חי אכנס כשמת אם איני נכנס מלך אכנס בה הדיוט אמר ליה ושמה לא תעבור לא חי ולא מת לא מלך ולא הדיוט · עוד נקדים מ"ש בגמרא בסוטה פ"א אמר רבי חמא בר חנינא מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם מפני שגלוי לפני הקב"ה שעתיד בית המקדש ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם שמא יבואו לקבורתו של משה באותה שעה ויעמדו בבכיה ויתחננו למשה ויאמרו לו משה רבינו עמוד בתפלה בעדינו ומבטל הגזירה מפני שחביבים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם ע"כ · עוד נקדים מה שכתב רש"י ז"ל על פסוק באשר הוא שם לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והקב"ה השיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק וכו' והיכן המית בצמא את ישראל כשהגלם נבוכדנצר שנאמר משא בערב לקראת צמא התיו מים כשהיו מוליכים אותם אצל ערביים היו ישראל אומרי' לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו שנאמר אורחות דדנים אל תיקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר מלוח ודגים מלוחים ונודות נפוחים כסבורין ישראל שהם מלאי' מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנס בגופו ומת ע"כ · ובזה יבא על נכון אלו היה משה נכנס לארץ לפחות מת היו ישראל קוברין אותו והיו יודעין את קבורתו והיו בוכין לפניו והיה עומד בתפילה ומבטל את הגזרה ולא היו בני ישמעאל ממיתים את בני ישראל בצמא ולא הוה איכפת לשרה אם יניחנו לישמעאל בנו אבל כיון שראתה שאין משה נכנס לארץ אפילו מת ועל ידי כן ולא ידע איש את קבורתו וכיון שאין יודעין את קבורתו גזר' החרבן והגלו' איננה בטלה וילכו בגלות ויהרגום בני ישמעאל לזה אמרה לאברהם אבינו ע"ה גרש את האמה הזאת ואת בנה כי מי שעתיד להמית בניך בצמא נאכילהו ונשקהו ונגדל אותו בביתינו גרש אותו או יבא יומו או ה' יגופנו לפי שהשטן הוא מקטרג בדרך :

(יוד) **ובזה** נבין גם כן מה שאמ' הכתוב ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה ע"כ ויש להבין כפי מה שדרשו רז"ל והביאו גם רש"י ז"ל בפירוש החומש מצחק לשון רציחה כמה דתימא יקומו הנערים וישחקו לפנינו שרצה להרוג את יצחק והוה ליה לומר ציחק לשון עבר דהיינו שציחק ולא הרגו ולמה אמר מצחק לשון עתיד :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שראתה ברוח הקדש שעתיד להמית את ישראל בצמא לזה אמר מצחק לשון עתיד זה אומרו ותרא שרה את בן וכו' דאתה ברוח הקדש שעתיד להמית את ישראל בצמא וזהו אומרו מצחק לשון רציחה כמו יקומו הנערים וישחקו לפנינו דהיינו רציחה לזה אמרה שרה לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה דמי שעתיד להמית את בניך בצמא תגדלהו ותאכילהו ותשקהו גרש אותו ואפשר שהשטן מקטרג עליו בדרך או ה' יגופנו או יבא יומו :

ויאמר

(יא) **ויאמר** יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני. ויש להבין דלא אמר כלום רק אבי ובני והכי הוה ליה למימר ויאמר יצחק אל אברהם אביו הנה האש והעצים ואיה השה לעולה ותיבת אבי ובני מאי אתא לאשמועינן מאי אמר יצחק לאביו ומה השיב לו אביו :

אמנם יובן בהקדים שכבר ידוע שבקש אבימלך מאברהם שישבע לו אברהם שלא יהרוג לא לאבימלך ולא לבניו כדכתיב ויאמר אבימלך לאברהם ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקור לי ולניני וכו' ויאמר אברהם אנכי אשבע · עוד נקדים מה שאמרו רז"ל שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה וזה אומרו ויאמר אבי הכונה עתה מחזיק מה שאומרים ליצני הדור שמאבימלך נתעברה שרה שאלו אתה אבי היאך אתה שוחטיני שלא ודאי יאמרו שאין זה אבין לכך הוא שוחטו והשיב לו אברהם ויאמר הנני בני רוצה לומר במעשה זה יתאמת לעולם שאתה בני ויצא הלעז שאלו היית בן אבימלך כיצד אני שוחטך ואעבור על השבועה שנשבעתי לאבימלך שאיני הורג אותו ולא בניו וכבר ידוע שאני נביא כדכתיב ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ואלו אתה בן אבימלך הייתי יודע וכיצד אעבו' על השבועה ועוד כיצד ציוה לו ה' שאעלך עולה וכבר ידוע לפניו ית' ברך שנשבעתי שלא אהרוג לבני אבימלך ושו אתה בן אבימלך כיצד אמר לי שאעלך עולה אלא מכאן מודעה רבה שאתה בני וזה אומרו הנני בני רוצה לומר ממעשה זה נתברר הדבר ושקר הלעז ויאמרו הכל שאתה בני :

(יב) **ובזה** נבין מה שפירש רש"י ז"ל וסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמנה בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ע"כ וכתב בשפתי חכמים ואם תאמר וכמעט שנשחט הוה ליה למכתב ומה שתירץ הוא יעויין בספרו · ועוד מקשים הראשונים וכי שרה אמנו הצדקת לא ניחא לה שישחט בנה עולה לגבוה :

אמנם כפי מה שהקדמנו ניתרץ הכל דלעולם ניחא לה שישחט כדי שלא יאמרו מאבימלך נתעברה שרה ומה שפרחה נשמתה לפי שלא נשחט וזהו שדייק רש"י ז"ל בדבריו שלא נשח' לפי שאין יודעין העולם לדייק דאברהם נביא וידע שיצחק בנו ולכך הלך על מכת לשוחטו שתאמר שיצחק בנו שאלו בן אבימלך היה כיצד הלך לשוחטו והא נשבע שלא יהרו' לזרעו של אבימלך לשוחטו שלא ודאי מדהלך לשוחטו ודאי יצחק בנו ולכך פרחה נשמתה שלא יתאמת הלעז חס ושלום אבל האמת מהליכת אברהם לעקידה יצא הלעז :

(יג) **ילקוט** בשם המדרש על פסוק ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח עמדו מלאכי השרת שורות שורות ואמרו זה לזה יחיד שוחט ויחיד נשחט אמרו מי יאמר לפניך על הים זה אלי ואנוהו עכ"ל · ויש להבין דלמה אמרו זאת המצוה ולא אמרו מצוה אחרת · אמנם יובן במה שאמרו רז"ל בילקוט בשם המדרש על פסוק ויבקע עצי עולה בשכר שתי בקיעות שבקע אברהם את עצי העולה זכה שיבקע הים לפניהם של בניו נאמר כאן ויבקע עצי עולה ונאמר להלן ויבקעו המים ע"כ · ובזה יבא על נכון דלכך נקטו המלאכים זה הפסוק לפי שבזכו' שעשה אברהם ויבקע עצי עולה צריך שיבקעו המים ואם ישחוט את יצחק מהיכן יבקע הים ויאמרו זה אלי ואנוהו לכך נקטו זה הפסוק לרמוז על בקיעת הים שנאמר בה זה אלי ואנוהו :

(יד) **אף** נאמר באופן אחר דלמה אמרו מלאכי השרת זאת המצוה של זה אלי ואנוהו ולא אמרו מצוה אחרת משאר תרי"ג מצות · אמנם כפי מה שכתבנו בפ' בראשית והמעיין ארוך ועיין עליו במקומו · אבל הצריך לעניננו דכל המצו' כבר מקדים הקב"ה לאדם וכמו שאמרו מי הקדימני ואשלם שאין לבריה אצל בוראה כלום שלא דוקא מי ששמח במצוה ומתנאה במצוה · עוד נקדים מה שדרשו רז"ל זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות · ובזה יבא על נכון שאלו נקטו מ"ה אחת משאר מצות צריך הקב"ה להקדים להם עד שיעשו אותם ואין להם שכר טוב אצל בוראם אלא בתורת חסד ואין להלין בעד יצחק בשאר מצות כיון שהם בתורת חסד לכך אמרו מ"ה מי יאמר זה אלי ואנוהו רוצה לומר כמו שדרשו ז"ל התנאה לפניו במצות וזאת המצוה שיתנאה בה האדם במצו' לוקח שכר בזרוע עליה לכך אמרו זאת המצוה שיכולה להלין בעד יצחק ולהציל אותו מן השחיטה ובזה נבין מה שאמרו במדרש שמות פ' כא וידע אלהים בשביל ערה קדושה שעתידה לומר זה אלי ואנוהו וכו' :

(טו) **אף** נאמר באופן אחר ונדייק עוד מה שאמרו יחי' נשחט מאי נפקא מינה אם יחיד או איננו יחיד ולמה אמרו גם כן דוקא זה אלי ואנוהו · אלא יובן במה שדרשו רז"ל התנאה לפניו במצות ועוד דרשו הידור מצוה עד שליש במצוה לכך אמרו יחיד נשחט דבשלמא אם איננו נשחט יחיד ויש לאביו בנים אחרים היה שוחטו כדי לקיים הידור מצוה וכמו שאמרו רז"ל עד שליש דרך משל אם היה לו שלשה בני' היה שוחט אחד מהם אבל עתה שהוא יחיד איננו מחוייב לעשות הידו' מצוה בכל מה שיש לו ולכך אמרו מי יאמר לפניך זה אלי ואנוהו לפי שמזה הפסוק מוכח התנאה לפניו במצות ודרשו רבותינו ז"ל עד כמה עד שליש · ובזה נבין וידע אלהים ידע שעתידין לומר זה אלי נכתבנו במקומו בעזרת האל :

(טז) **ובזה** נבין מה שאמר במדרש על פסוק ותקרא אסתר להתך לדעת מה זה ועל מה זה שמא כפרו ישראל בזה אלי ואנוהו ע"כ · והיכא למידק דלמה נקט זאת המצוה דוקא שמא כפרו ישראל בזה אלי ואנוהו יותר משאר מצות · אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דבשלמא שאר מצות אין לבריה אצל בוראה כלום מצד הדין אבל זאת שמן הדין יש להם שכר למה לא הצילתם ואת הגזרה לכך אמרה שמא כפרו בזה אלי ואנוהו :

(יז) **מאמר** תמוה דאיתא במדרש רבה וזה לשונו אמ' אברהם לפני הקב"ה אדבר שיחותי לפניך אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע והדר אמרת לי קח נא את בנך והדר אמרת לי אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הקב"ה מוצא שפתי לא אשנה כלום אמרתי לך שחטהו העלהו אסקתיה אחתיה והנה שמאמר הוא כל המפרשים אחזו שער והוא כי אדרבה כשאמר לו אל תשלח ידך כמעט התימה שסוף סוף חזר לענין ראשון כי ביצחק יקרא לך זרע במה שאמר אל תשלח ידך ותקן את אשר חזר לומר קח נא את בנך ואם היה אברהם רוצה להקשות כשאמר לו קח נא וכו' אותה שעה היה לו להקשות אתמול אמרת לי כי ביצחק ועכשיו אתה אומר לי קח נא את בנך ומדלא הוקשה לו באותה שעה משמע שבשעה שאמ' לו קח נא את בנך שלא יש קושיא כלל :

אמנם יובן במה שהקדמנו לעיל שעל ידי מעשה העקידה יצא הלעז שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה וגם כי פירוש כי ביצחק יקרא לך זרע יתפרש על שני פנים האחד שיצחק יפרה וירבה והוא יתיחס לך ויקרא זרעך לאפוקי ישמעאל שאינו נקרא זרעך

א

או פירושו כי על ידי מעשה שתעשה ביצחק יקרא זרעך ולא זרעו של אבימלך ואם כן פירו' כי ביצחק יקרא לך זרע שעל ידי המעשה שתעשה יקרא זרעך ולא בן אבימלך ולכן כשאמר לו קח נא את בנך את יחידך וכו' לא שאל אברהם כלום לפי שסבר אברהם שפירוש כי ביצחק יקרא לך זרע שעל ידי מעשה העקידה יקרא יצחק זרעך ולא זרעו שאלו היה בן אבימלך כיצד היה יכול לשוחטו והא כבר נשבע שלא יהרוג לא לאבימלך ולא לזרעו אלא ודאי שיצחק בני לכך יכול אני לשוחטו ולזה לא שאל אברהם כשאמר לו קח נא את בנך אתמול אמרת לי לפי שלא יש קושיא כלל ועיקר שהדרכה על ידי קח נא יתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע דהיינו זרעי יקרא ולא יקרא זרעו של אבימלך אבל עכשיו שאמרת לי אל תשלח ידך אל הנער למפרע יש לתמוה על מאמר קח נא שהוא בטול מאמר כי ביצחק יקרא לך זרע כפי הכונה האמתית המובן ממאמר אל תשלח ידך למען הקים מאמר כי ביצחק יקרא לך זרע שיצחק דוקא יורש והוא הנקרא זרעך לאפוקי ישמעאל שאינו נקרא זרעך והשיבו הקב"ה מוצא שפתי לא אשנה ופירוש ביצחק יקרא לך זרע שהוא יורש אותך וצריך להיות קיים יצחק ולא לשוחטו כלום אמרתי שחטהו העלהו אסקתיה אחתיה :

(יח) ובזה כבין גם מה שאמרו במדרש אל תשלח ידך וכו' אחנקנו או אוציא ממנו טיפת דם ואל תעש לו מאומה ע"כ. ויש להבין דמה צריך שיחנקנו או יוציא ממנו טיפת דם מאי נפקא מינה :

אמנם כפי מה שהקדמנו אתי שפיר כדי להוציא הלעז שלא יאמרו מאבימלך נתעברה שרה אחנקנו או אוצי' טפת דם שאם היה בן אבימל' כיצד אחנקנו או אוציא טפת דם והא כבר נשבעתי שלא אזיק לזרעו אמר לו ואל תעש לו מאומה אין צריך לעשות שום דבר שכבר הלך חלף לו הלעז על הליכתך לעקידה כאמור :

(יט) ובזה כבין גם כן מאמר תמוה דאיתא במדרש ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב מהיכן יצא מהר המוריה יצא ע"כ· וכאן הבן שואל הר המוריה מי הכניסו שיצא · ועוד יש להבין מה הוא רע שהיו יכולין לומר עד שבא הר המוריה ולא יכלו לדבר לצאת רע :

אמנם כמה שכתבנו יצא על נכון שעל ידי הר המוריה בטל הלעז שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה· שאלו יצחק היה בן אבימלך היה יודע אברהם כי נביא הוא וכיון היה לוקח יצחק על מות לשוחטו אלא ודאי ידע אברהם שיצחק בנו לכך לקחו לשוחטו שאלו היה בן אבימלך כיצד היה לוקחו ליצחק לשוחטו והרי כבר נשבע אברהם לאבימלך שלא להרוג לא אותו ולא את בנו נמצא שעל ידי מעשה של הר המוריה בטל הלעז של יצחק לזה אמרו מה' יצא הדבר רוצה לומ' שהלעז שהיו ליצני הדור אומרים על יצחק שמאבימלך נתעברה שרה יצא וחלף הלך לו אותו הלעז ועל זה שאלו במדרש מהיכן יצא והשיב מהר המוריה יצא ונתבטל הלעז ולזה אמרו לא נוכל דבר אליך רע לומר מאבימלך נתעברה שרה ואם כן יצחק תם ושלום ממזר ולא ניתן לו את בתינו לפי שמה' יצא הדבר רוצה לומר מאת ה' היתה זאת לבטל הרע ועל זה שאל במדרש מהיכן למדנו שיצא הלעז ונתבטל והשיב מהר המוריה יצא מה' היתה זאת לבוותו על העקידה לאברהם אבינו דאלו מאבימלך כיצד היה לוקחו אברהם ליצחק לשוחטו ועובר על שבועת אבימלך אלא ודאי שיצחק בן אברהם היה מהר המוריה יצא זה הדבר :

(ך) או כאמר פירוש מהר המוריה יצא כלומר כיון שפשט צוארו על גבי המזבח של הר המוריה לשוחטו יש גוף קדוש כזה וראוי ליתן לו את רבקה וזהו מהר המוריה יצא כלומר ממעשה של הר המוריה :

(כא) או כאמר באופן אחר למה שאמרו במדרש בשעה שאמר לו הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער אמר אברהם אברר שיחותי לפניך אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע והדר אמרת לי קח נא את בנך והדר אמרת לי אל תשלח ידך אמר לו הקב"ה מוצא שפתי לא אשנה כלום אמרתי שחטהו העלהו אסקתיה אחתיה ע"כ , והקושי ידוע :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב אמרת ימים בחלק שני בסופו בפ' הולדות משם ספר גוף עץ החיים על מה שאמרו רבותינו ז"ל בפסוק מה' יצא הדבר מהיכן יצא מהר המוריה יצא כי כל זמן שהיה ליצחק מסטרא דנוקבא נשמה לא היה לו בת זוג אבל בעקידה שפרחה אותה הנשמה כלל וזכה לנשמה מסטרא דדוכרא זכה לזיווג ולכן אחר הדברים האלה ויוגד שנתבשר מרבקה בת זוגו וזהו כוד והעלהו לעולה שבה היל' היה קשור במדת גבורה ועכשיו והעלהו במדת חסד ולפי זה דבשע' עקידה נכלל בחסד ויצא מכלל נוקבא ע"כ :

ובזה יצא על נכון לפי שידע אברהם שיצחק מסטרא דנוקבא היה ועל ידי העקיד' יצא מכלל נוקבא ויהיה מסטרא דדכורא ויהיה ראוי להוליד אבל היה סבור אברהם שישחט יצחק ותצא נשמה שיש לו מסטרא דנוקבא ויברא אותו הקב"ה בריה חדשה ממש מסטרא דדכורא ולזה בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם קח נא את בנך והעלהו לעולה כמו שהקדמנו דבשעת העקידה נכלל בחסד ויצא מכלל נוקבא לא הוקשה אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע דהיינו שיצחק יוליד ועכשיו אתה אומר לי קח נא את בנך ואם כן מהיכן יוליד דאדרבא בלא העקידה שהיה מסטרא דנוקבא לא היה מתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע אבל עתה על ידי העקידה יצא מכלל נוקבא ויבא לכלל דכורא ועתה יתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע. אבל בשעה שאמר לו הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער או נתקשה אברהם כיון שלא נשחט יצחק סבר שעדיין יצחק הוא מסטרא דנוקבא וסבר אברהם שהעקידה בלא שחיטה לא תועיל כלום להוציא יצחק מכלל נוקבא לכך באותה שעה נתקשה אברהם ואמר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע דהיינו שיוליד ואני יודע שיצחק מסטרא דנוקבא ואינו ראוי להוליד אלא אמרתי כי אין מעצור לה' להושיע על ידי שום מעשה יוציא ליצחק מכלל נוקבא ויהיה בכלל דכורא ולזה כשאמרת לי קח נא את בנך אמרתי שודאי על ידי העקידה ושחיטה יצא מכלל נוקבא ויחיה ויהיה בכלל דכורא ואז יתקיים שפיר כי ביצחק יקרא לך זרע אבל עתה שאמרת לי אל תשלח ידך אל הנער שלא אשחטהו אם כן כיצד יתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע כיון שיצחק מסטרא דנוקבא הוא ולזה השיבו הקב"ה לאברהם מוצא שפתי לא אשנה כלום אמרתי שחטהו דהיינו שעל ידי שחיטה יצא מכלל נוקבא אמרתי העלהו לעולה רוצה לומר בעליה לחודה יצא מכלל נוקבא ואין צריך שחיטה כדי לצאת מכלל נוקבא :

(כב) ובזה כבין מה שפירש רש"י ז"ל ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמנה בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה וכתב בשפתי חכמים ואם תאמר וכמעט שנשחט הוה ליה למנקט ומה שתירץ יעויין בספרו ועוד מקשים הראשונים וכי שרה הצדקת לא ניחא לה שישחט בנה עולה לגבוה

לגבוה :

אמנם כפי מה שהקדמנו יצא על נכון דשרה גם כן סברא לומ' כמו שסב' אברהם דעל ידי עקידה לחוד אינו יוצא יצחק מכלל המוקבא אלא צריך גם כן שחיטה כדי שיצא מכלל מוקבא ולכך פרחה נשמתה לפי שלא נשחט ולדרכה היתה שמחה אם נשחט שאז ודאי יצא מכלל מוקבא ויהיה ראוי להוליד אבל עתה שלא נשחט סברה שעדיין יצחק בכלל מוקבא וזהו שדייק רש"י ז"ל בדבריו ולא כתב ונשחט דהוא משמע שבשביל שנשחט פרחה נשמתה אלא כתב שלא נשחט לאורויי לן דבשביל שלא נשחט פרחה נשמתה אבל אלו ידעה דעל ידי העקידה לחוד יצא מכלל מוקבא לא היה פרחה נשמתה :

(כג) ובזה כבין גם מה שאמ' ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני . ויש להבין דויאמר אבי ויאמר הנני בני לא אמר כלום רק אבי ובני · גם במה שאמר ואיה השה לעולה תיבת לעולה לכאורה נראת יתירה והיה די לומר ואיה השה דהמכוון לבקש השה אם ירצה יעשה עולה או שלמים יהיה מה שיהיה ואם כן מילת לעולה למאי אתא וגם במה שהשיב לו אברהם יראה לו השה לעולה בני היה די לומר יראה לו השה ומלת לעולה בני למאי אצטריך :

אמנם כפי מה שהקדמנו ועוד שנקדים מה שאמרו רז"ל היה לו בן סרים לא קיים פריה ורביה . זה אומרו ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי כלומר צריך שתרחם עלי כרחם אב על בנו וכיון שאתה אבי כיצד זה המעשה שלא תרחם עלי לזה השיבו אברהם הנני בני רוצה לומר שעל ידי זה המעשה אתה קרוי בני כלומר שעתה אני קיימתי מצות פריה ורביה לפי שקודם זה המעשה אתה מסטרא דמוקבא ואיכך ראוי להוליד וכיון דאיכך ראוי להוליד עדיין לא קיימתי מצות פריה ורביה אבל עתה על ידי זה המעשה תצא מסטרא דמוקבא ותהיה בסטרא דדכורא ותהיה ראוי להוליד ואז תקרא בני . וזהו שרמז במילת הנני דלכאורה מלת הנני יתירה דהיה די לומר ויאמר בני כמו שאמר ויאמר אבי כן היה לו לומר ויאמ' בני ומלת הנני למאי אתא דהנני משמע עכשיו אתה בני אבל מקודם איכך בני וכיוצא בכיון זה הענין · אמנם כפי האמור אתי שפיר דקודם העקידה היית מסטרא דמוקבא ואיכך ראוי להוליד כאלו איכך בני שלא קיימתי מצות פריה ורביה אבל הנני כלומר עתה תקרא בני שעתה קיימתי מצות פריה ורביה על ידי העקידה תהיה בסטרא דדוכרא ותהיה ראוי להוליד וכיון שהשיב לו אברהם ליצחק ופירש לו ענין העקידה שעל ידה יהיה בסטרא דדכור' אז הבין יצחק שמוכרח שתכנס נשמתו באיל ויהיה מסטרא דחסד ויצא מכלל מוקבא כמו שהקדמנו · זה אומרו ואיה השה לעולה כלומר ואיה השה שתכנס נשמתו בו ויהיה לעולה דהיינו שיכנס במידת החסד ויצא מכלל מוקבא ולזה השיבו אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני כלומר אלהים יזמין שה ותכנס נשמתך בו ותהיה לעולה בני דהיינו שתהיה במדת החסד ותצא מכלל מוקבא ותהיה מכלל דדכורא ותהיה ראוי להוליד :

(כד) ובזה כבין מה שאמרו במדרש רבה ויעלהו לעולה תחת בנו אמ' לפניו רבון העולמים הוי רואה דמו של איל זה כאלו דמו של יצחק בני אימוריו כאלו אימורי של יצחק בני כהדא דתנינן הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו הרי זו חילופי זו הרי זו תמורה ע"כ ויש להקשות דאיך עבר אברהם אבינו ע"ה על מה שכתוב בתורה לא יחליפנו ולא ימיר אותו וכו' והיה הוא ותמורתו יהיה קדש ויש לומר חוץ מדרכינו דכי כתיב לא יחליפנו וכו' ותמורתו יהיה קדש היינו דוקא בבהמה שהיא ראויה להקרב' כדכתיב ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' לא יחליפנו וכו' מה שאין כן באדם שאינו ראוי לקרבן כמו שדרשו רז"ל אשר לא צויתי זה יצחק וכיון שאדם אינו ראוי לקרבן לא שייך בו תמורה ולכך שפיר אמר אברהם זה תחת זה וזה חליפי זה אי כמי יש לומר דאף אם תימצי לומר דשאני יצחק שקדוש מבטן אמו ושייך ביה תמורה ואם כן כיצד אמר אברהם הרי זה תמורת זה אין זה תמורה ממש אלא לשון מושאל :

אמנם כפי מה שהקדמנו בעקידה שפרחה אותה הנשמה באיל אם כן מה שאמר אברהם הרי זה תמורת זה אין זה תמורה ממש אלא לשון מושאל כלומר שחיטתו והקרבתו כאלו יצחק נשחט ונקר' על גבי המזבח כיון שנשמת יצחק נכנסה באיל וכל מה שנעשה באיל כאלו נעשה ביצחק כיון שנשמתו נכנסה באיל :

(כה) ובזה כבין מה שאמרו במדרש רבה כשאמר לו לאברהם אל תשלח ידך אל הנער אמ' לו אחנקנו אמר לו אל תשלח ידך אל הנער אמר לו אוציא ממנו טיפת דם אמר לו אל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים ולא חשכת את בנך את יחידך ע"כ ויש להבין דבשלמא מתחילה כשאמר לו קח נא את בנך והעלהו לעולה וסבר אברהם שהציווי שישחטהו ממש לעולה לא קשה ולא מידי דאף על פי שקיים אברהם כל התורה עד שלא ניתנה לא קשה כיצד סבר לשחוט את יצחק וקא עבר משום לא תרצח לפי שהפה שאסר הרציחה הפה שהתיר והעליהו לעולה אבל עתה שאמר לו אל תשלח ידך אל הנער כיצד אומר לו אחנקנו ועבר משום לא תרצח ועוד קשה גם כן במה שאמר אוציא ממנו טפת דם והא קא עבר משום פן יוסיף להכותו וכן פסק מרן בשולחנו הטהור בחושן המשפט סי' ת"ך אסור לאדם לחבות את חבירו ואם הכהו עובר בלאו פן יוסי' ואם הקפידה תורה בהכאת רשע שלא להכותו יותר על רשעו קל וחומר בהכאת צדיק וכו' החובל בחבירו חייב בחמשה דברים נזק צער רפוי שבת בושת ע"כ וכי תימא דוקא בחבירו אסור אבל בבנו מותר והא אמר ינן בגמרא ההוא גברא שהכה לבנו הגדול וחזיתיה אמתא דבי רבי ואמרה ליה ליהוי ההוא גברא בשמתא משום דקא עבר אלפני עיור לא תתן מכשול ולא כהגו חכמים קלות ראש בכידויה ואם כן כיון דיצחק בזמן העקידה היה בן ל"ז שנה כיצד רוצה לחבול בו ולהוציא ממנו טיפת דם וקא עבר משום לפני עור וחייב בחמשה דברים :

אמנם כפי מה שהקדמנו שסבר אברהם שישחט יצחק ותצא נשמה שיש לו מסטרא דנוקבא ויברא אותו הקב"ה בריה חדשה ממש מסטרא דדכורא ולא יספיק העקידה לבדה כדי להיות מסטרא דדכורא ועוד נקדים מה שאמרו בגמרא שטיפה של מרה תלויה בחרבו של פלוני ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות ואלמלא יקרא דברייתא הוה פרעגא ליה לבית השחיטה ע"כ · ובזה יצא על נכון דסבר אברהם דעקידה לבד לא תספיק כדי להיות מסטרא דדכורא אלא צריך מיתה ממש ואח"ך יברא אותו הקב"ה בריה חדש' מסטרא דדכורא ולכך כשאמר לו אל תשלח ידך אל הנער דהיינו שלא ישחטיהו סבר משו' יקרא דיצחק שלא לפרוע לו בית השחיטה אבל לצול' צריך להמיתו לכך אמר אחנקינו כדי שלא לפרוע לו בית השחיטה או אוציא ממנו טפת דם ובאותה טפה תצא ממנו נשמה דנוקבא אמר אל תעש לו מאומה כלומר שאין צריך לשחיטה ולא חניקה ולא טפת דם כדי לצאת נשמה של מוקבא שא בעקידה לחודא תהיה נשמתו מדכורא ויהיה

ויהיה ראוי להוליד :

(כ"ו) **ובזה** נבין גם סיפיה דקרא מה שאמר ולא חשכת את בנך את יחידך דלכאורה נראים הדברי' כפולים דהיה די לומ' או את בנך או את יחידך דבשלמא בתחלת ציווי העקיד' אמר את בנך את יחידך כמו שדרשו רז"ל כדי להרבות שכרו אבל עתה שאמר אל תשלח ידך מה שייך ריבוי שכר ואם כן תרתי למה לי בן ויחיד :

אמנם כפי מה שהקדמנו דמתחיל' היה יצחק כשמתו מגד נוקבא ואין ראוי להוליד ואם כן איך יצחק קרוי בנו של אברהם שלא קיים על ידו מצות פריה ורביה ועל ידי העקידה נעשית נשמתו של יצחק מגד דכורא וראוי להוליד וקיים אברהם אבינו מצות פריה ורביה על ידי יצחק ואין צריך להוליד בן אחר זה אמרו ולא חשכת את בנך כלומ' שעתה על ידי העקידה שנעשית נשמתו מגד דכורא וראוי להוליד קרוי בנך דהיינו שעל ידו קיימת מצות פריה ורביה ואת יחידך כלומר ואין צריך עוד להוליד בן אחר אלא ישאר יחיד ויתקיים בו כי ביצחק יקרא לך זרע :

(כ"ז) **ובזה** נבין מה שאמרו בגמרא בסנהדרין פרק הנחנקין קדמו שטן אמר לו הנסה דבר אליך תלאה אמר לו אכי בתומי אלך אמר לו כך שמעתי השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר לו כך עונשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו ע"כ · והקשה הרב מהרה"א ז"ל דמי אמר לו שאומר אמת ומתרץ יעו"ש :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שעל ידי העקידה יתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע מכאן מודעה רבה שאמר אמת השה לעולה ואין יצחק לעולה לפי שצריך שיתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע :

(כ"ח) **או** נאמר באופן אחר למה שהקשינו לעיל כיצד אמר אברהם אחנקנו או אוציא ממנו טיפת דם · והוא כמה שכעתיק תחלת דברי המדרש וז"ל ויאמר אל תשלח ידך וסכין היכן היה נשרו שלש דמעות ממלאכי השרת ונמחה הסכין אמר לו אחנקנו אמר אל תשלח ידך אל הנער אמר לו אוציא ממנו טיפת דם אמר לו ואל תעש לו מאומה ע"כ ובזה יבא על נכון דסבר שמה שאמ' לו אל תשלח ידך אל הנער משום שהושחתה הסכין לכך אמר אברהם אף על פי שהושחתה הסכין אקיים מצותו יתברך שאמר לו העלהו לעולה על ידי חנק או שאוציא ממנו טיפת דם לזה השיבו ואל תעש לו מאומה כלומר שמה שאמרתי אל תשלח ידך לא כמו שסברת משום שהושחתה הסכין אלא ואל תעש לו מאומה לא בסכין ולא בשום דבר וכמו שסיים במדרש כלום אמרתי שחטהו העלהו אמרתי אסקתיה אחתיה :

(כ"ט) **או** נאמר באופן אחר למה שאמרו במדרש מה' יצא הדבר מהיכן יצא מהר המוריה יצא ונלך בעקבי הרב מוף עץ החיים שהעתקנו דבריו לעיל דעל ידי הר המוריה והעקידה יצא יצחק מכלל נוקבא ובא לכלל דכורא וראוי להוליד ואכי אוסיף מפך משלי והוא שכבר ידוע שרבקה היתה גם כן עקרה ובנאו ולא ידעו מה נבאו באמרם מה' יצא הדבר ובאו במדרש ופירשו כוונתם דכיון דרבקה היתה עקרה מה תועלת יש בנשואיה ליצחק כיון דאין ראויה ואין אשה אלא לבנים ולזה אמרו מה' יצא הדבר ופירשו דבריהם במדרש מהיכן יצא מהר המוריה יצא כלומ' כמו שיצחק לא היה ראוי להוליד ועל ידי הר המוריה נעשה ראוי להוליד כן רבקה אף על פי שעתה עקרה מה' תתרפא עקרותה ותוליד :

(ל') **או** נאמר באופן אחר דלמה כשאמר לו הקב"ה קח נא את בנך את וגו' לא אמר אברהם אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועתה אומר קח נא את בנך ולמה המתין מלשאול עד שאמר לו אל תשלח ידך אל הנער :

אמנם יובן בהקדים מאי דאיתא בילקוט תהילים מזמור כ"ט על פסוק הבו לה' בני אלים וזה לשונו הבו לה' בני אלים בני אלמים בני חרשים בני שיש להם מה להשיב למקום ואינם משיבים וכן ישעיה אומר מי עור כי אם עבדי וכן אברהם ויקרא את שם המקום ההוא ה' יראה מהו ה' יראה אמר לו רואה מה היה לי להשיבך ולא השבתי אלא החרשתי כך כשיבואו בני לידי עבירות תחרים אמר לו הקב"ה מה היה לך להשיב אמר לו אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי קח נא את בנך וכו' כשם שהיה לי להשיבך ולא השבתי כך כשיבואו בני לידי עבירות תזכור ואת השעה לכך נאמר הבו לה' בני אלים עכ"ל :

ובזה יבא על נכון דלעולם בשעה שאמר לו הקב"ה קח נא את בנך היה יכול להשיב אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי קח נא את בנך ולמה החריש עד שאמר לו אל תשלח ידך אל הנער שבכוונה מכוונת החריש כדי שהקב"ה יחריש לבניו בשעה שבאין לידי עבירו' ויזכור להם שעת העקיד' וכמו שהקדמנו בשם הילקוט ובמדרש לא הביאו הענין מתחילתו כי אין שם מקומו ובמדרש הביאו מה שצריך לשם כי היכי דלא תיקשי מפסוק כי ביצחק יקרא לך זרע דמשמע לכאורה שהוא הפך מה שצוה לו על העקידה ותירץ לו ומוצא שפתי לא אשנה כלום אמרתי שחטהו העלהו אמרתי אסקתיה אחתיה אבל עיקר מקומו על פסוק הבו לה' בני אלים כמו שדרשו בני אלמים וכמו שאמרנו שבכוונה מכוונת כשאמ' לו קח נא את בנך החריש כי היכי שיחריש הקב"ה לבניו בשעת העבירות ויזכור להם שעת העקידה :

(ל"א) **ויקרא** אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום ה' בהר יראה · ויש להבין יראה יראה למאי אצטריך · אמנם יובן והוא בהקדים מ"ש בגמרא בעבודה זרה פ' רבי ישמעאל ריש לקיש איקלע לבצרה חזא מייא דסגדי להו גוים ושתו ישראל ואסר להו אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה ז"ל הדר דרבי יוחנן לטעמיה דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק מים של רבים אינם נאסרים ופריך הא של יחיד נאסרים תיפוק לי דמחוברין נינהו ומשני לא צריכא דתלשינהו גלי כיון דלפעמים המה כתלושים כתלוש דמי ואין מותרין אלא דווקא של רבים ע"כ ונודע כמי שהר המוריה נעקר ובא כשהלך יעקב לחרן כמו שפירש רש"י ז"ל פרשת ויצא שזהו קפיצת הדרך הנאמר בשחיטת חולין ומבינו כמי דנעקר אבל קרקע' יש סוף כדאיתא בילקוט פ' בשלח ודינו כתלוש כמו התירוץ של הגמרא הנזכר במים הכתלשים דתלשינהו גלי ומינה יש להוכיח דאם הר המוריה הוא על יחיד או המשתחוה להר המוריה אסרו דתלוש מיקרי אבל אם הר המוריה הוא של רבים לא נאסר ואפילו דתלוש מיקרי :

עוד נקדים מה שאמרו רז"ל כל מקום שאתה רואה הר גבוה וגבעה נשאה בידוע שיש שם עבודה זרה עוד נקדים מה שתרגם אנקלוס למה שאמר הפסוק ה' יראה הכא יהון פלחין דרייא · ובזה יבא על נכון ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה כתרגומו הכא יהון פלחין דרייא וכי תימא והא כיון דנעקר הר המוריה כדאמרן כמאן דינו כתלוש כתירוץ של הגמרא כמים דתלשינהו גלי דאם הוא של יחיד אזי המשתחוה להר המוריה אסרו דתלוש מיקרי וכיכד אמר הכא יהון פלחין דרייא ולזה הוצרך לכפול דבריו ולומר אשר יאמר היום בהר ה' יראה כלומר שהיום יאמר

הר ה' וכיון דנקרא הר ה' ודאי של רבים כמו שמצינו בגמר' שאני משה כיון דאלים זכותיה כרבים דמי ומכל שכן גדול אדונינו ורב כח דרבים מיקרי וכיון דיש לו דין רבים אף אם יעקר ממקומו ויהיה לו דין תלוש אינו נאסר וכמו שאמרה ר' יוחנן מים של רבים אינן נאסרים אף דתלשינהו גלי כמו כן הר המוריה אף דכתלש אין נאסר כיון דיש לו דין רבים · אמנם הקב"ה חידש לו טעמא אחריכא שאף אם לא יקרא על שמו של ה' ויקרא על שם ישראל וגם אם יתלש ואף אם ישתחוו להר המוריה אין נאסר והוא כי ברך אברכך והרב' ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים אם כן אין לך מרובים יותר מישראל ומעתה אני נותנו להם בירושה כדכתיב וירש זרעך את שער אויביו וכיון שמעתה נותנו לישראל בירושה וגם ישראל רבים נינהו כדאמרן אף אם ישתחוו לו ואפילו תלוש אינו נאסר כיון שהוא של רבים כאמור :

(ל"ב) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב לכו ונעלה אל הר ה' בית אלהי יעקב ויש להבין למה צריך סימן בתוך סימן הר ה' ועוד בית אלהי יעקב היה די לומר או הר ה' לחוד או בית יעקב לחוד שני סימנים למה לי תיסגי בחד :

אמנם כפי האמור אתי שפיר דלכך אתא דלא תימא שהשתחוו להר המוריה לשם עבודה זרה וכיון שיש לו דין תלוש נאסר הם ושלום ואם כן למה נעלה ולזה הוצרכו לומר אל הר ה' רוצה לומר כיון שקרוי הר ה' אין לך רבים יותר ממנו ואפילו שנתלש ואף אם עבדוהו אינו נאסר כדאמרן דבשל רבים אין נאסר לכך אמרו אל בית אלהי יעקב כלומר שקבל עליו בהלוה שם כיון שהוא הר ה' דהיינו של רבים ואינו נאסר בית אלהים ונעבדנו שם :

(ל"ג) **או** נאמר באופן אחר למה שאמרו במדרש בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מי יאמר לפניך זה אלי ואנוהו ע"כ · ויש להבין דמה נשתנית מצוה זו מכל מצותיה של תורה שזכרו אותה מלאכי השרת כדי להציל את יצחק :

אמנם יובן בהקדים מ"ש בזוהר הקדוש בפ' תרומה דף ק"ע ע"ב וז"ל ויהי באשמורת הבוקר אשגח קב"ה בזכותא דאברהם דאקדים בצפרא למעבד רעותיה דמאריה כדכתיב וישכם אברה' בבוקר כדין אהדר ימא וערקו מקמייהו דישראל דכתיב וישב הים לפנות בוקר לאיתנו עכ"ל · ובזה יבא על נכון דמה שזכרו מלאכי השרת זאת המצוה זה אלי ואנוהו שאמרו ישראל על הים הוא משום שבזכות שהקדים אברהם בבוקר לעשות רצון הקב"ה צריך גם כן הקב"ה לשלם לו שיעשה גם לבניו בבוקר בקריעת הים ואם ישחט ליצחק מהיכן ישלם לבניו שיקרע הים בבוקר ויאמרו זה אלי ואנוהו ע"כ :

פ"ן דמציעא אמר רב יהוד' אמר רב כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכי השר' בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו וכל מה שעש' אברהם אבינו ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח ול הבקר רץ אברה' ורוח נסע מאת ה' ויקח חמאה וחלב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' יוקח נא מעט מים והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ע"כ וכתב הרב רבי יהודה רוזאכים ז"ל בדרוש כ"א על זה המאמר וזה לשונו הכלל העולה דמשמע שאם היה אברהם אבינו נותן למלאכי השרת חמאה וחלב על ידי שליח היה ה' פורע לו מדה כנגד מדה והיה נותן המן על ידי שליח דומיא דבשביל שאמ' יוקח נא מעט מים על ידי שליח עשה הקב"ה לבניו על ידי שליח כדכתי' והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויש לתמוה בזה ממאי דאמרינן בפ"ק דתענית אמר רבי יוחנן שלשה

מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון והקשו ורבי יוחנן מאי טעמ' לא קאמר לה להאי אמר לך רבי יוחנן גשמים נמי היינו פרנסה ע"כ · משמע דמפתח פרנס' לא נמסרו ביד שליח שלא היא בידו של הקב"ה דווקא והמן פשיטא דהוי פרנסה וכדאמרינן בפ"ק דתענית אמר רבי יוחנן מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים מטר בשביל יחיד דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב פרנסה בשביל רבים דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הרי דהמן הוי פרנסה ואם כן היכי אמרינן דבשביל אברה' אבינו נתן ה' לבניו המן בעצמו ולא ע"י שליח תיפוק לי דמפתח של פרנסה בידו של הקב"ה היא ולא נמסרה ביד שליח והניח הדבר בצריך עיון · ונראה לענייות דעתי דאחר המחילה מכבודו דאין הכי נמי דבשביל אברהם אבינו נתן הקב"ה המן לבניו בעצמו ולא על ידי שליח דאי מטעמא דמפתח של פרנסה היא בידו של הב"ה ולא נמסרו ביד שליח אעפ"כ היה יכול לשלוח המן ההוא ע"י שליח דרך משל אם האדם יש לו אוצר ואינו מוסר המפתח לשום אדם אינו שולח מן האוצר שום דבר לשום אדם ע"י שליח כך הקב"ה אעפ"י שלא מסר המפת' של הפרנסה לשליח יכול היה לשלוח המן על ידי שליח ולא היה צריך ליתן המפתח של הפרנסה לשליח אלא היה נותן המן לשליח והשליח היה מוריד אותו לישראל אבל בשביל כבודו של אברהם אבינו נתן להם המן בעצמו ולא מטעמא שלא נמסר המפתח של פרנסה לשליח ומלבד שדברים אלו ניתנו ליאמר מגד עצמן ועוד שמוכרחים אנו לומר דאף על פי שלא נמסר המפתח לשליח שולח על ידי שליח כדאמרינן בגמרא בתענית ארץ ישראל משקה אותה הקב"ה וכל העולם כולו על ידי שליח שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות והא אמרינן דמפתח של גשמים לא נמסר ביד שליח וכיצד שולח לכל העולם כולו על ידי שליח אלא ודאי כדאמרן דאף על פי שלא נמסר לשליח שולח על ידי שליח :

או נאמר באופן אחר והוא על דרך שפירש רש"י ז"ל וז"ל שלש מפתחו' שלא נמסרו ביד שליח היינו שלא נמסרו לשליח אחד ביחד ע"כ · ובזה יבא על נכון דאי לאו טעמא דאברהם היה שולח המן על ידי שליח והיה נותן מפתח של הפרנס' לבדו לשליח ואחר היה מניח אבלן אבל בשביל כבוד אברהם בכבודו ובעצמו נתן להם מן כדי לשלם לו מדה כנג' מדה . או נאמר באופן אחר והוא על דרך מה שאמרו התוס' וזה לשונו שלש מפתחות שלא נמסרו ביד שליח · ואם תאמר והא אמרינן דמפתח הגשמים נמסרין לשליח לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאלישע ויש לומר דהא דקאמ' שלא נמסרו לשליח אינו רוצה לומר שלא נמסרו מעולם דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם עכ"ל ובזה יבא על נכון דאי לאו טעמא דאברהם אבינו היה שולח המן על ידי שליח והיה נותן המפתח של הפרנסה לשליח דמה שאמרו שלא נמסרו היינו בקביעות לעולם אבל דרך עראי נותן המפתח לשליח כמו שהקדמנו בשם התוספות · אבל בשביל כבוד של אברהם אבינו הקב"ה בכבודו ובעצמו נתן להם מן כדי לשלם לאברהם אבינו מידה כנגד מידה :

בגמרא בתענית פ"א אר"י ג' מפתחות שלא נמסרו ביד שליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים וכתבו התוספות תימה אמאי לא חשיב פורענותן של רשעים דכתיב פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו ותירצו לפי שאינן אלא ליום הדין ואינו הווה תמיד לא חשיב ליה ע"כ ואכי שמעתי ולא אבין והרי תחיי' המתי' אינו הווה אלא לעתיד

פתחיית המתים וקחשיב וגם פורענות של רשעים אף על פי שהוא לעתיד אמאי לא חשיב. ואם כן הדרא קושיא לדוכתא אמנם התוספות הם אמיתים ודבריהם אמת דיש לחלק בין פורענות של רשעים לתחיית המתים דפורענות של רשעים שרוצה לכלותם מן העולם אינו הווה אלא דווקא לעתיד ולכך לא חשיב ליה בהדי מפתחות שלא נמסרו ביד שליח אבל תחיית המתים אף על גב שהוא לעתיד קרוי הווה משום שהחייה מתים כמה פעמים כגון ליצחק בשעה שנעקד פרחה נשמתו ואחר כך החייה אותו וגם בן הצרפית ובן השונמית ומתים שהחייה יחזקאל בבקעת דורא אם כן תחיית המתים קרוי הווה לכך חשיב ליה בהדי הנך מפתחו' שלא נמסרו ביד שליח:

קידושין דף כ"ט דאיתא התם האב חייב למול את בנו ובעי בגמרא למולו מנא לן דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו וכו' והדר בעי בגמרא איהי מנלן דלא מחייבא דכתיב כאשר צוה אותו אלהים אותו ולא אותה וכתבו התוספו' ואם תאמר למה ליה קרא תיפוק ליה דמצות שהזמן גרמא הוא שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות. ויש לומר כיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא. ואם תאמר אכתי מצות עשה שהזמן גרמא דאין מלין אלא ביום כדאיתא בפ' הערל. ויש לומר דאתיא כמאן דאמר התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום בין בלילה עכ"ד ואכתי קשה לי למה לי קרא תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא דהא אין נוהג בי"ט ושבת כמו שכתבו התוספות לקמן דף ל"ד וראיתי להרב בעל עצמות יוסף שהקשה זאת הקושייא בעצמה ותירץ דבשלמא תפילין אינו נוהג כלל בשבתות וימים טובים אבל מילה כבר נוהגת בשבת ויום טוב אם היא בזמנה עכ"ד ולי אכתי קשה למה לי קרא תיפוק לי דמצות עשה שהזמן גרמא דבזמנה אינה נוהגת אלא ביום כמו שכתבו התוספות ושלא בזמנה אינה דוחה את השבת והוי כמו התפילין דהוי מצות עשה שהזמן גרמא משום דאינו נוהג בשבתות:

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם אעפ"י שכבר דרשו רז"ל בכמה פנים אחר דבריהם כאמר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה והוא כמה שאמרו בגמרא בבבא בתרא בעובדא דרבי בנאה חבוטו קברא דאבוכון ובנו לא רצה לחובטו נתברר שמי שלא חבט הוא בנו בודאי עוד נקדים שליצני הדור היו אומרי' מאבימלך נתעברה שרה ע"ב ולפיכך נסה הקב"ה בעקידה כדי שיתאמת שיצחק בן אברהם היה ולא בן אבימלך שאלו הם ושלום היה בן אבימלך כשיעקוד אברהם שהיה זקן בן קל"ז שנה ויצחק בחור בן ל"ז שנה כיצד יניח יצחק לאברה' שיעקוד אותו כדי לשוחטו ולא היה חובט יצחק לאברהם אבל לפי שיצחק בנו ובנו אינו חובט לאביו לפיכך לא אמר שום דבר לאברהם כשעקדו. ובזה יבא על נכון ויהי אחר הדברים האלה דהיינו אחר דברי ליצני הדור שהיו אומרי' מאבימלך נתעברה שרה כדי להוציא הלעז והאלהים נסה את אברהם כדי שיעקוד את יצחק על מנת לשוחטו ולא יחבוט לאברהם נתברר בזה המעשה אברהם הוליד את יצחק:

ובזה נבין גם כן מה שאמר הפסוק ויעקוד את יצחק בנו ויש להבין לכאורה מילת בנו יתירה דהיה די לומר ויעקוד את יצחק ומה צריך לומר בנו וכי כמה יצחק היו באותו זמן כדי שלא נטעה ולומר שיצחק אחר היה עד דאצטריך לומר בנו והוא יחיד היה בעולם ששמו יצחק ואין יצחק אחר באותו זמן ואם כן מלת בנו למאי אתא. אמנם לפי דרכנו אתי שפיר דלכך אומר יצחק בנו כלומר על ידי ויעקוד את יצחק על מנת לשוחטו ולא בעט באברהם מכאן מודעא רבא שיצחק בנו ולא בן אבימלך שאילו היה בן אבימלך היה כועס יצחק באברהם ולא היה מניח לעוקדו ומדהניחו לעוקדו ולא בעט בו לפי שאברהם הוליד את יצחק ולכך לא בעט בו ונתאמת שיצחק בנו של אברהם:

במדרש כחום היום מכאן שהחום יפה למכה וזהו כמה שאמרו בגמרא בבבא בתרא פרק ראשון על פסוק וה' בירך את אברהם בכל רבי שמעון בן יוחאי אומר מרגלית טובה היתה לו לאברהם תלויה בצוארו שכל חולה שרואה אותה מיד נתרפא ובשעה שנפטר מן העולם נטלה הקב"ה ותלאה בגלגל חמה והיינו דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא ופירש רש"י ז"ל אידלי יומא הוגבה השמש כשחמה זורחת. אידלי קצירא מיקל החולה ע"כ:

ויש להבין דהא קא חזינן בהפך שהחולה בבוקר יותר טוב משתגביה השמש ואדרבא כל מה שתגביה השמש יותר מתבלבל החולה וכיצד אמרו אידלי יומא אידלי קצירא מיקל החולי כשתגביה השמש יותר מן הבוקר:

אמנם יובן בהקדים מה שכתבו התוס' שם בדיבור המתחיל שכל חולה שרואה אותה מתרפא ואם תאמר והא בימי אברהם אכתי לא היה חולה בעולם כדאמר בהשוכר את הפועלים דעד יעקב לא הוה חולשא ומבינו למימר דהכא בחולי של מכה מיירי ע"כ. ובילן למו הספא ואשכחנא מרגליתא תותא דוה המאמ' בחולי של מכה מיירי אם כן מאי דאמר אידלי יומא אידלי קצירא בחולי של מכה דווקא שהחום יפה למכה אבל בשאר חולי אין מועיל חום השמש לקדחת אלא אדרבה בבוקר הקרירות יותר טוב לו ובחום היום יכבד עליו החולי וכמו שאמרו רבותינו ז"ל לא ליסעיד איניש קצירא לא בתלת שעי קמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא לא יבקר את החולה לא בשלש שעות הראשונות של היום לפי שהחולי קל בבוקר עלוי ואינו מבקש עליו רחמים שסבור שנתרפא ולא יבקר את החולה בשלש אחרונו' של היום לפי שבסוף היום יכבד עליו החולי ומתייאש ממנו ואינו מבקש עליו רחמים נמצא כל מה שגבה היום יכבד עליו החולי וכיצד אמרו כאן אידלי יומא אידלי קצירא שמיקל החולי אלא ודאי כדאמרן דבחולי של מכה דווקא אמרו כל מה שגבה היום מיקל החולי ובדידי הוה עובדא והיה לי חולי של מכה לא תקום פעמים צרה ובבוקר הייתי חלש הרבה וכשגבה היום שבח לאל יתברך היה מיקל החולי אבל בשאר החולי כל מה שגבה השמש מכביד החולי חס ושלום וזהו שאמרו במדר' כחום היום מכאן שהחום יפה למכה שנתקשו בעלי המדרש כיון שאברה' אבינו היה חולה מחמת המילה ולמה הביא הקב"ה חום בעולם ואדרבא היה צריך לקרר העולם בשביל אברהם שהיה חולה וכמו שאנו רואים שהקרירות יפה לחולה ולזה אמרו מכאן שהחום יפה למכה לרמוז כמו שחלקנו דדווקא למכה יפה החום ולכך נעשה חום בעולם כדי לרפאת את אברהם שהיה חולי של מכה אבל בשאר חולי הקרירות יותר טוב לחולה לרפאתו:

ובשהייתי חולה מחולי של המכה חילקתי זה החילוק בין חולי של מכה לשאר חולי ופירשתי מה שאמר דוד המלך עליו השלום אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני ונתקיים בי זה הפסוק והוא שיום אחד מימי החולי של המכה נתמלא כל גופי אבעבועות מכף רגלי ועד קדקודי ואמרתי לפניו רבונו של עולם היאך אני יכול לסבול היאך אקשור כל אחת בפני עצמה דבר שאי אפשר ואותו הלילה עלה עלי חום כתנור אש ונצטערתי הרבה ומחמת החום נתייבשו כל האבעבועות ונפרדו והלכו להם ובבוקר משתי כל גופי ולא נשאר מהם אחד אז נתתי שבח לשמו יתברך ואמרתי אודך ה' כי אנפת בי בחום

הקדחת

הקדחת שהיה כמו אש אוכלת ונצטערתי אבל היה לטובתי שנתייבשו כל האבעבועות על ידי החום וזהו ישוב אפך ותנחמני שהיה לי לרפואה:

עוד נתקיים בי זה הפסוק באופן אחר שהיה לי מיעוט שינה והיה לי צער גדול ונחלשתי הרבה מחמת מיעוט השינה ובליל ששי לא יכולתי לישן כלל ועלה עמוד השחר ולא ישנתי כלל ונחלשתי הרבה ושבח לאל יתברך בליל שבת קדש ישנתי כל הלילה כדרך כל הבריאים וכשעמדתי בבוק' ביום שבת קודש אז אמרתי אודך ה' כי אנפ' בי אעפ"י שנצטערתי הרבה בליל שישי שלא ישנתי כלל ועיקר היה לטובתי כדי שלא אצטער מחמת מיעוט השינה בשבת וזהו ישוב אפך ותנחמני:

פרשת חיי שרה

(א) **ופגעו** לי בעפרון בן צוחר ויתן לי את מערת המכפלה וגו' בכסף מלא יתננה לי בתוככם וכו' לעיני בני עמי נתתיה וכו' לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו ויש להבין דלמה אמ' ויתן לי דמשמ' במתנה והרי תוך כדי דיבור אמר בכסף מלא ואם כן הוה ליה לומר וימכור לי ועוד במה שאמר בכסף מלא יתננה לי בתוככם מילת בתוככם למאי איצטרי' דמשמע אם אינו בתוככם לא הוי נמכר עד דאיצטריך לומר בתוככם כדי לקיים המכר ועוד במאי דקאמר לעיני בני עמי נתתיה לך מה צריך לעיני בני עמי בלא בני עמי היה די לומר נתתיה לך ועוד שפי"ל לסיפי' דקרא דקאמר לאברה' למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו מה צריך לומר לעיני בני חת בכל באי שער עירו היה די לומר לאברהם למקנה מעפרון שעפרון המוכר לא בני חת המוכרים ועוד במאי דקאמר עפרון ארץ ד' מאות שקל כסף מה היא משמע שנותנה במתנה ואחר כך לקח משלם עובר לסוחר ואף על גב שכבר אמרו רז"ל ארורים הרשעים שאומרים הרבה ואפי' מעט אינם עושים היכא דאיכא למדרש דרשינן כי שבעים פנים לתורה. אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא במאי דקי"ל כדין מתנה לית ביה משום דינא דבר מצרא ועוד לפעמי' אפילו במכר לית דינא דבר מצרא כגון שהי' המצרן עומד בשעת המכר ושתק או שהיה סירסור מדלא מיחה איבד את זכותו ע"כ ובזה יבא על נכון שאברהם בהאי פחדא הוה יתיב משום דינא דבר מצרא ולזה אמר ופגעו לי בעפרון דהיינו בקשו ממנו וכיון שאתם עומדים בשעת המכר ואתם הסירסורים אזל דינא דבר מצרא ועוד טעמא אחרינא איכא ויתן לי דהיינו מתנה ולית בה דינא דבר מצרא ואם אינו רוצה ליתן במתנה אלא במכר בכסף מלא יתננה לי בתוככם דהיינו שתעמדו בשעת המכר ותו לא מצו למטען דינא דבר מצרא ולזה איצטריך בתוככם ועפרון שהוא רמאי אמר לעיני בני עמי נתתיה לך כלומר לעיני הרואים נתתיה לך במתנה משום דינא דבר מצרא אבל האמת רוצה מעות משלם ובמכר מכר לו ולכך לעיני בני עמי אמר ארבע מאות שקל כסף ביני וביניך מה היא כדי שיאמר בפני עמו שנותן במתנה אבל דעתו שבשבועה ימכור לו מכר גמור וכמו שהוכיח סופו על תחילתו שלקח עובר לסוחר אבל כל זה הוא מנהג של רמאות ואברהם לא רצה בזה וכיון שראה אברהם מבין רמזי עיניו שאינו נותן במתנ' בגורה עשה סכר דלית ביה דינא דבר מצרא ואפילו במכר וקנה בפני כול' וכיון דלא מיחו אבידו זכותייהו ולזה איצטריך לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו כלומר שקנה בפני כולם וזהו ויקם השדה שנתקיים המכר לאברה'

OI יוד

דתו לא מצו למיטען דינא דבר מצרא כיון שהי' המכר בפני כולם ושתקו:

אמר עוד ארבע מאות שקל כסף מה היא וגו' וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם לעפרון ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר ויש להבין כי נר אמר וישמע אברהם וישקול וגו' הול"ל ולא שמע אברהם לעפרון שלא וישקול וגו' לפי שעפרון אינו רוצה ליקח שלא ממון ואברהם לא שמע דבריו ליקח בחינ' שלא וישקול וגו' ועתה כיצד יהיה קשר וישמע וישקול אמנם כפי מה שפירשנו שעפרון רוצה לעשות רמאות שלעיני בני עמו נותן במתנה אבל בינו ובינו רוצה ארבע מאות דמי השדה יבא על נכון זה אומרו ארבע מאות שקל כסף ביני וביניך כלומר תתן השקלים ביני לבינך כדי שלא יכירו המצרנים שאני מוכר אותה לך ויטענו דינא דבר מצרא ולעיני בני עמו יתן אותה לו במתנה ומה שאמר מה היא כלומר אבל אברהם לא אבל עפרון ולזה וישמע אברהם לעפרון כלומר הבין דבריו שרוצה ליקח ממון ולעשות רמאו' אברהם לא רצה לרמאות שלא אמר אתן הכסף לעיני הכל ולא ביני ובינו ולזה וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני דהיינו עפרון נתן באזני בני חת כלומר ברשו' בני חת ותו ליכא דינא דבר מצרא:

או כאמר וישמע אברהם לעפרון והרי לא שמע דבריו אמנם הבין אברהם דמה שאמר עפרון ארבע מאות שקל כסף ביני וביניך מה היא כדי שיאמת שראוות לעיני בני עמו יתן במתנה ולעיני בני עמו גם כן אמר ארבע מאות וגו' מה היא וישמע אברהם הבין כונתו שמ"ש ד' מאות מה היא כדי לקיים שלעיני בני עמו דווקא נותן במתנה אבל עדיין עיניו בממון לכך וישקול אברהם:

ימי חיי שרה פירש"י ז"ל כולן שוין לטובה ויש להבין כיון דפירש רש"י בת מאה כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי מה צריך לקרא לומר ימי חיי שרה ואיצטרך רש"י ז"ל לומר ולפרש כולן שוין לטובה ודאי שוין לטובה כיון שאין בהם חטא אמנם במה שאמרו בגמרא על פסוק כי אורך ימים ושנות חיים וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים שלא שו שמתיו של אדם שמתהפכים עליו מרעה לטובה כלומר אם היו כל ימיו ובסוף ימיו נהפכו לטובה חשובים כאלו כל ימיו היו בטובה עוד נקדים מה שפירש רש"י על פסוק הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי שמי שאין לו בן קרוי מת ושרה בת תשעים שנה היתה בלא בן וקרויה מתה וכיון שנולד יצחק לאחר תשעים קרוייה חיה הוי כאלו כל ימי' קרוים חיים ולכך איצטריך לומר ימי חיי שרה ופירש רש"י ז"ל כולן שוין לטובה דלא תימא שכל התשעים שנה שעדיין לא נולד יצחק קרוייה מתה ומשנולד יצחק ואילך דווקא קרויין חיים שלא כולן שוין לטוב' כיון שנולד יצחק בסוף ימיה הוי כאלו ימיה קרויים חיים ה' ייטיב אחריתנו מראשיתינו אכי"ר אכס"ו:

(ב) **ויקם** אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר וכו' ויענו בני חת את אברהם שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכינו איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבור מיתיך וכו' ועפרון יושב בתוך בני חת וכו' ע"כ והדקדוקים באלו הפסוקים רבו כמו רבו דלמה אמר תנו לי אחוזת קבר הו"ל לומר תנו אחוזת קבר דמילת לי יתירה ועוד במה שאמרו נשיא אלהים אתה בתוכינו ואמרו מלך את עלינו ולמה בקשו באותה שעה למנות עפרון גם כן למלך כמו שאמרו במדרש רבה על פסוק ועפרון יושב ישב כתיב אותו היום מינוהו מלך הגם שאמרו לכבוד אברה' מינוהו מלך היכא דאיכא למדרש דרשינן ועוד דלמה אמר איש ממנו את קברו לא יכלה ממך

מקבור

מקבור מתיך מלת ממך יתירה הוה ליה לומר לא יכלה מקבור מתיך וגם לא מור יתר · ונוכל לתרץ בהקדים מה שכתב מרן בשולחנו הטהור ביורה דעה בסי' שס"ו המוכר קברו ודרך קברו באים בני המשפחה וקוברים אותו בעל כורחו של לוקח ומחזירין את דמיו עכ"ל · עוד נקדים מה שכת' הרב בעל שיירי כנסת הגדולה ביורה דעה בסי' רכ"ח דאם השבועה חלה על דורות הבאי' לדעת מהריב"ל והרא"נם אם היתה השבועה במעמד גדולי העיר חלה על דורות הבאים ולדעת הגדולים אפילו היתה השבועה במעמד גדולי העיר אינה חלה על דורות הבאי' אבל ברית שכורתי' המלכים או שבועה שנשבעים חלה עליהם ועל זרעם שיבא דכולי עלמא · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגיטין דף כ"ג את ה' האמרת היום נשבענו להק"בה שאין אנו מעבירין אותו בא אחר ואף הוא נשבע שלא להעביר אותנו באומה אחרת דכתיב וה' האמירך היום ע"כ ובזה יבא על נכון וכבר ידוע שחברון שהיה בה מערת המכפלה היתה לבית הקברות שדרשו רז"ל על פ' וחברון שבע שנים נבנתה שהיתה טרשים שבכל ארץ ישרא' ועשו אותה לבית הקברות ונמצינו למידים שחברון היתה בית הקברות ואברהם אבינו ע"ה רצה לקנותה ומתיירא שמא יחזרו ויקחו אותה ממנו כמו שהקדמנו שהמוכר קברו ודרך קברו כנז"ל וכדי שלא יוכל אחד מהם לחזור בו רצה להשביע אותם במעמד כל בני העיר שלא יוכל אחד מהם לחזור בו וזה אומרו וידבר אל בני חת לאמר דמילת לאמר היא שבועה כמו שהקדמנו שאמירה היא לשון שבועה את ה' האמרת נשבעת והוא רצה להשביע' במעמד גדולי העיר דהיינו לסברת מהריב"ל והריב"ש שבשבועת גדולי העיר חלה אפילו על דורות הבאים ויענו בני חת את אברהם שהשבועה שאתה רוצה להשביעינו כדי שלא נחזור איננה אליבא דכולי עלמא אם כן יכולים דורות הבאים אחרינו לחזור בהם אבל מה שאנו נעשה ערך טובה שתעש' שבועה אליבא דכולי עלמא ואפילו דורות הבאים אינ' יכולי' לחזור בהם והוא שנשים אותך מלך עלינו ועפרון גם כן נשים אותו מלך עלינו ובזה אליבא דכולי עלמא שהשבועה שנשבעים המלכים זה לזה אפילו דורות הבאים אינם יכולים לחזור אליבא דכולי עלמא כמו שהקדמנו בשביל זה אמרו נשיא אלדים אתה בתוכינו מלך את עלינו ועפרון גם כן מל' כמו שכתבו רבותינו ז"ל ועפרון יושב ישב כתיב מינוהו מלך עליהם דהיינו כיון שאיהם מלכים אז השבועה חלה אפילו על דורות הבאים ואז באותה שעה נשבע עפרון לאברהם לאחר שמינוהו מלך ועפרון יושב בתוך בני חת ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר דמילת לאמר היא שבועה כמו שהקדמנו ומה שדקדקנו דמילת לי יתירה ומלת ממך יתירה נוכל לומר בדרך פשוטה דרוצה אברהם אבינו לקנות הקרקע בשבילו גם כן ומה שרצה לעשות כל החזוקים האלה בשבילו דמסתברא דמה שפסק מרן דהמוכר קברו באים בני המשפחה וקוברים אותו בעל כורחו של לוקח היינו דווקא בשלא קבר מת בו וודאי אין מפנין את המת מקבר לקבר ואפילו מבזוי למכובד' וגם כן מה שרצה אברהם אבינו ע"ה לעשות את כל החזוקות האלה היינו בשביל עצמו אבל בשביל שרה לא צריך כל החזוקות או זה אומרו וידבר אל בני חת לאמר תנו לי אחוזת קבר עמכם דמה שאני משביע אתכם בשבילי אבל בשביל שרה איננו צריך כל זה כמו שאמרנו וזה אומרו תנו לי אחוזת קבר וכו' והם השיבו לו נעשה שאפילו בשבילך אינם יכולים לחזור וזה אומרו נשיא אלהים אתה בתוכנו מלך את עלינו וכמו שהקדמנו שהשבוע' שנשבעים המלכים חלה אפי' על דורות הבאים או עכשיו איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבור מתיך לא יוכל שום אדם לעכב לא עליך ולא על מתיך לפי שהשבועה שנשבעים המלכים זה לזה חלה אפילו על דורות הבאים :

(ג) **ובזה** יובן הכתוב שאמר אברהם לאבימלך כשרצו לעשות שבועה ביניהם וגם שתחול על זרעם כמו שאמר אם תשקור לי ולניני ולנכדי אמר לו אברהם אנכי אשבע דמלת אנכי דחיק ליה עלמא דהוה ליה לומר ויאמר אברהם אשבע ומאי אנכי דקאמר אבל במה שהקדמנו יבא על נכון שהשבועה שנשבעים המלכים זה לזה חלה על דורות הבאים זה אומרו ויאמר אברהם אנכי אשבע אנא לפי שאני מלך השבועה חלה אבל אינים אחרינא לא ואפילו ישבע אין השבועה חלה על דורות הבאים ומלת אנכי דייקא :

(ד) **או** כאמר באופן אחר ויאמר אברהם אנכי אשבע עם מה שאמרו ז"ל על פסוק ובו תדבק ובשמו תשבע אם יש בך ממדותיו יכול לישבע · ובזה נבין ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו וזקן זה שקנה חכמה לפי זה ראוי להשביעו :

(ה) **או** כאמר באופן אחר עם מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות שבועות דחסידים ואנשי מעשה מקיימים שבועתם ואין עושין התרה וכתב מרן ז"ל כמו ר' יהושע בן לוי לזה אמר אברהם אנכי אשבע שאין אני עושה התרה · ולזה גם כן כתב זקן ביתו רוצה לומר זקן שקנה חכמה שאין מתיר שבועתו אבל אינים דעלמא מתיר :

(ו) **במדרש** וממה שדה ותקחהו זו שרה שלקחה שדה המכפלה ע"כ וקשה אם כן למה אברהם קנה השדה מעפרון כיון שקנתה שרה · ונראה לע"ד במה שהקדמנו שכל החיזוקים שעשה בשביל עצמו עשה לכך חזר אברהם וקנה כדי שלא יטענו על קניית שרה טענה של המוכר קברו באין בני משפחתו וקוברין בעל כורחו של לוקח לכך הוצרך אברהם לעשות חיזוק בשביל עצמו :

(ז) **או** כאמר דלעולם לא קנתה שרה מדכתיב וממה ולא כתיב לקחה של פירוש וממ' חשבה בדעתה ליקבר במערת המכפלה ומה שחשבה בדעתה עשה לה הק"בה כפועל ומה שאמרו במדרש שלקחה שדה המכפלה אינו רוצה לומר שלקחה בממון אלא משום דקיימא לן שאין מפנין את המת מקברו לכך אמרו שלקחה שדה המכפלה דהיינו שלקחה אותו לעולם שאין מזיזים אותה ממנו לעולם אבל עיקר הקניין אברהם קנה כדכתיב לאברהם למקנה :

(ח) **או** כאמר דמה שהוצרכו לממות לעפרון מלך יובן במה שכתב הרמב"ם מהלכות טוען ראשי גליות שהיו בימי חכמים לפי שהיה בהן כח לרדות את העם אין חזקתן חזקה ובזה יבא על נכון זה אומרו נשיא אלהים אתה בתוכינו מלך את עלינו וכיון שאתה מלך ועפרון אינו מלך אם כן אפילו שתחזיק אינו חזקה לכך נמנה את עפרון מלך ותהיו כמו שאר העם וחזקתן חזקה כיון שתהיו שוין במלכות :

(ט) **ונחזור** למקר' ונדייק עוד למה צריך לומר ויתן לי את מערת המכפלה אשר בקצה שדהו הוה ליה למימר ויתן לי את מערת המכפלה ודי למה צריך לומר אשר בקצה שדהו ועוד למה אברהם שאל המערה לבד ועפרון אמר ליה השדה והמערה ועוד למה אמר עפרון לעיני בני עמי נתתיה לך מה צריך לעיני בני עמי אינו יכול למכור שלא לעיני בני עמו :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הטור בחושן המשפ' סי' קע"ה סעיף מ"ה קנה הלוקח מעט קרק' באמצע שדה המוכר ואחר כך מכר לו שאר הקרקע שבנגד אותו שבאמצע רואים את אותו המעט שקנה תחלה הוא דבר הראוי לימכר בפני עצמו כגון שהיא עידית או זבורית לגבי זו שקנה באחרונה יש לו דין כשאר מצרן וכו' ואם לאו שהוא כמו שאר שדה או ודאי כיון לסעדים ואין לו דין מצרן ופסק רב האי גאון ז"ל שאף אותו מעט שקנה באמצע אין קנוי לו וישאר ביד המוכר וכתב מרן ז"ל בבית יוסף ונראה לי דהוא הדין לכל שינוי שיהיה באותו מעט מבשדה שקנה לבסוף שקנא וזכה הלוקח ע"כ · נמצינו למידין שאם קנה דבר שהוא מסויים כגון בית או דבר אחר ויש עניין דבר אחר מפסיק בינו לבין המצרן שאין יוכל לסלקו בעל המצר ללוקח . ובזה יבא על נכון שאברהם אבינו היה מתיירא שלא יבואו בני המצר ויסלקוהו בשביל זה רצה לקנות המער' לבד דהוי דבר מסויים וכיון שהשדה מפסקת בין המערה ובין בן המצר ותשאר השדה ביד עפרון ואז לא יוכל בן המצר לסלק אברהם לפי שהשדה מפסקת בינם לבין אברהם זה אומרו ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו רוצה לומר כיון שהשדה מפסקת בין המערה ובין בן המצר לא יוכל בן המצר לסלק לי לזה בקש מערה לחוד בלא שדה ואם אקנה השדה והמערה אז יבואו בניהם ויסלקו לי ועפרון השיב לאברהם קח את השדה והמערה ואני אעשה תקנה שלא יוכל בן המצר לסלקך והוא שאעמיד בני המצר בשעת המכירה ואז לא יוכלו אחר כך לסלקך דכך הדין כיון שעמד בן המצר בשעת המכר ולא מיחה אבד זכותו זה אומרו השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך רוצה לומר שאף על פי שאם אמכור לך השדה תחלה שהוא סמוכה להם ואחר כך המערה לא יוכלו לסלקך לפי שלעיני בני עמי נתתיה לך שאעמיד אותם בשעת המכ' ואז לא יוכלו לסלקך לזה אמר לעיני בני עמי :

(י) **או** כאמר באופן אחר ועוד יש להבין למה אמר אברהם בלשון נתינה ויתן לי דמשמע לשון מתנה והא אברהם קנה בכסף שלם והוה ליה לומר וימכור לי אלא לכך אמר ויתן לי משום דקיימא לן מתנה לית בה משום דינא דבר מצרא ולזה אמר גם כן עפרון בלשון נתינה השדה והמערה לך נתתיה ואם כן לית כאן בן המצר :

(יא) **טבעו** בארץ שעריה וכו' מלכה ושריה בגוים אין תורה ע"כ · ויש להבין דלמה צריך נתינת טעם לומר אין תורה וכי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא עד שצריך לתת טעם לומר אין תורה אלא יובן במה שאמרו בגמרא על פסוק רק אתכם ידעתי מכל העמים על כן אפקוד עליכם עונותיכם וכו' ומשל האוהב השונא כל אחד לוה מכ' אוהבו נפרע ממנו בבת אחת יעו"ש ונמצינו שעל ידי התורה ישראל נבדלו מן האומות וכמו שאמר הכתוב והייתם לי סגולה מכל העמים על ידי מה על ידי ששמרתם את בריתי שהיא התורה זה אמרו טבעו בארץ שעריה וכו' דהיינו שנפרע מה' בבת אחת הכל כמו מי שיש לו שונא חס ושלום ולמה לזה תירץ ואמר אין תורה וכיון שעזבו את התורה אז שוו בשיעוריהן לגויים ומשו' הכי נפרע הכל בבת אחת וק"ל :

(יב) **ובזה** יובן כילה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותי' לא האמינו מלכי ארץ וכו' וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים ע"כ . והדבר קשה עד מאד דמפני מה לא האמינו אמנם לא האמינו מלכי ארץ וכו' שהשם יעשה כך לכלות חרון אפו כולו בבת אחת ואיך אמר כאן כילה ה' חמתו שפך חרון אפו ומשום הכי לא האמינו לפי שישראל הק"בה נפרע מהם מעט מעט וכאן הק"בה נפרע מהם הכל ביחד ואיך אפשר זה וזו היתה התמיהא של הגוים מלכי ארץ :

(יג) **ובזה** יובן מה שאמר ישעיה הנביא ס"ה לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק ויהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת ה' צבאות על כן חרה אפו ה' וגו' ויש לדקדק דמה צריך נתינת טעם כי מאסו את תורת ה' ומי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דהק"בה נפרע מן ישראל מעט מעט ובכאן הגזרות הם תכופות כמו שאמר לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה וגו' לכן צריך לתת טעם כי מאסו את תורת ה' צבאות ואז שוו לגויים כמו שהקדמנו כיון שמאסו את תורת ה' על כן חרה אפו שעל ידי התורה הם נבדלים מהאומות כמו שאמר הכתוב ושמרתם את בריתי וכו' והייתם לי סגולה מכל העמים ודוק :

(יד) **או** כאמר באופן אחר בכל הפסוקים הנזכרים לעיל על פי מאי דקיימא לן כדין דאין אדם מת ומשלם כתבו המפרשים ז"ל דוזהו דווקא בישראל אבל באומות העולם נידון בתרתי וישרא' על ידי התורה נבדלו שהם סגולתו יתברך ולא עם אחר וכיון שבטלו את התורה אז נידונו בתרתי כמו אומות העולם במיתה ותשלומין :

(טו) **איוב** י"ב ימששו חושך ולא אור · ויש להבין דכוון דימששו חושך ודאי ולא אור יובן בהקדים מה שאמרו ז"ל במגילה פ' ג' דף כ"ד על פסוק והיית ממושש בצהרים כאשר ימשש העור באפילה וכי מה איכפת לעיור בין אפילה לאורה פעם א' ראיתי סומא ואבוקה בידו וגו' אמר ליה כל זמן שאבוקה בידו בני אדם מצילין אותו · זה אמרו ימששו חשך ולא אור לא יזדמן להם אבוקה כדי שיצילום בני אדם :

(טז) **ה'** מי יגור באהליך מי ישכון וכו' הולך תמים וכו' לא עשה לרעהו רעה וכו' ויש לדקדק מאחר שיש בו כל המדות טובות הללו מהיכן תיתי שיעשה לחבירו רעה ועוד דהוה ליה למימר לא עשה רעה אם רוצה לומר שאינו עושה עונות ויש להבין מלת לרעהו יתירה מאי אתא לאשמעינן ונראה לע"ד בהקדים מאי דגרסינן בב"מ פ' שוא' בשבת אמר ר' יעקב בריה דבת יעקב כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הק"בה מנא לן וכו' ושקיל וטרי בגמר' ומייתי מהכא גם ענוש לצדיק לא טוב אין טוב אלא רע וכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע לא יגור במגורך רע ע"כ · ומקשים המפרשים והרי מצאנו כמה גאוני עולם שהיו מעבישים לאחרים וכי חס ושלום אין מכניסין אותם במחיצתו של הק"בה ומתרצים דדווקא מי שחבירו נענש על ידו רוצה לומר חבירו בדומה לו אבל אם יענש אדם שאינו כמותו לית לן בה · נמצינו למידין שאף אם יהיה צדיק גמור וחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הק"בה זה אומרו ה' מי יגור באהליך מי הוא הראוי לבא שם במחיצתך תמים ופועל צדק ודובר אמת וכו' ואף אם יהיו בך כל המדו' האלו בתנאי צריך שיהיה שלא עשה לרעהו רעה רוצה לומר שחבירו לא נענש על ידו שאם חבירו נענש על ידו אף על פי שהיה צדיק גמור אין מכניסין אותו במחיצתו של הק"בה כמו שהקדמנו אבל העיקר צריך שיהיה אין חבירו נענש על ידו או מכניסין אותו במחיצתו של הק"בה :

(יז) **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין דף נ"ט המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא · זה אומרו לא עשה לרעהו רעה דהיינו שלא הלבין פני חבירו ברבים וזהו לא

עשה לרעהו רעה :

(יח) **איוב** כ"ב ונדריך תשלם ותגזור אומר ויקם לך ועל דרכך נגה אור בכתובות דף ע"ז ריב"ל כי הוה שכיב אמרו למלאך המו' זיל עביד ליה רעותיה אזל אתחזי ליה אמר ליה אחזי לי דוכתאי אמר ליה לחיי אמר ליה הב לי סכינא דלמא מבעתת לי באורחא יהבא ליה כי מטא להתם דלייה קא מחוי ליה שוור נפל להוא גיסא נקטיה בקרנא דגלימא אמר ליה בשבועתא דלא אתינא אמר קב"ה אי איתשיל לשבועתיה ניהדר אי לא לא נהדר ולא החזיר לו הסכין עד שהתנה עמו שלא יהיה נגלה אלא על המת דווקא ע"כ · וכזה יבא הכתוב כמין חומר דהיינו כשתדור נדר ואתה משלם את הנדר ולא תעשה התרה אז כשתגזור אומר כמו ריב"ל באותה שעה אז ויקם לך עושים לך רצונך וגם על דרכיך נגה אור שלא יהיה נגלה על אחרים ומקיימים לך השבועה :

(יט) **כתב** הרמ"בם ז"ל פ' י"וד מהלכות מכירה מי שאנסוהו עד שמכר ולקח דמו המקח אפילו תלאוהו עד שמכר ממכרו ממכר בין במטלטלין בין בקרקעות שמפני אונסו גמר ומקני ועוד כתב הרמ"בם פ' רביעי מהלכות אישות הלכה א' וז"ל האיש שאנסוהו עד שקידש בעל כורחו הרי זו מקודשת וכתב עליו הרב המגיד וז"ל ובהשגות א"א והוא שיאמר רוצה אני ע"כ ואני אומר שהרי זה כמי שמכר באונס שהמכר קיים אף על פי שלא אמר רוצה אני כמבואר פ' י"וד מהלכות מכירה וכל שכן כאן שהוא קונה שאף על פי שהוא באונס שקניינו קנין ולא ראיתי שהצריך שם הרא"בד ז"ל שיאמר רוצה אני עכ"ל והקשה הרב בעל לחם משנה בפ' י"וד מהלכות מכירה וזה לשונו קשה בדברי הרב המגיד שכתב בפרק ד' מהלכות אישות דלא הצריך כאן הרא"בד לומר רוצה אני דהיינו במכר ובפ' א' מהלכות גזלה גבי חמסן כתב רבינו ז"ל כל החומד עבדו או ביתו או אמתו וכו' הרי זה עובר בלא תחמוד וכתב עליו הרא"בד ז"ל ולא אמר רוצה אני כוונתו לומר דאי אמר רוצה אני היינו דאמרינן בגמרא תליוה וזבין זביני זביניה וחמסן לא בקרא שא שלא אומר רוצה אני אבל וזבין שיאמר רוצה א' כדברי הגמרא ונתבאר מכאן דעתו של הרא"בד ז"ל שהצריך לומר רוצה אני במכר עד כאן דבריו והניח הדבר בצ"ע :

ונראה לע"ד להליץ בעד הרב המגיד דלעולם לא הצריך הרא"בד לומר רוצה אני בתליוה וזבין אלא אף על פי שלא אמר רוצה אני קנה והראייה אני והטעם שאין צריך לומר רוצה אני דאגב אונסיה גמר ומקניה ואי צריך לומר רוצה אני ומה שכתב בהלכות גזילה והוא שלא אמר רוצה אני משמע אבל אם אמר רוצה אני קנה משמע שהצריך לומר רוצה אני התם דווקא הצריך לומר רוצה אני לפי שלא אנסו שא הרבה עליו ריעי' והפציר בו עד שמכר לו ולא אנסו כדמשמע מלשון רבינו שלא אנסו שא דווקא הרבה עליו ריעים ולפי שלא יש טעם אגב אונסיה גמר ומקני לפיכך אינו קונה עד שיאמר רוצה אני אבל היכא דתליוה וזבין דאיכא טעמא דאגב אונסיה גמר ומקנה לעולם אינו צריך הרא"בד שיאמר רוצה אני ובזה נתיישבו דברי המגיד ודוקיוהא דמשמע בגמ' בפ' הכונס דף ס"ב דבעינן שיאמר רוצ' אני כמ"ש בגמ' א"ל רב אדא ובו' מה בין גזלן לחמסן א"ל חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי א"ל אי יהיב דמי חמסן קרית ליה והאמר רב הונא תליוה וזבין זביני זביניה לא קשייא הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני ע"כ דמשמע אף על גב דאיכא אונס בעינן שיאמר רוצה אני דהא תליוה וזבין אוקמא ליה צריך שיאמר רוצה אני יש לומר דהרא"בד יפרש כפירוש הסוגייא דפרק הכונס הנז' דהן את דדעת המקשה דהא בהא תלייא דכל שהמקח קיים אינו נקרא חמסן ולא עבר על לא תחמוד אבל המתרץ תירץ לו דהאמת הוא דאף בחמסן מקחו קיים ומיירי שאנסו אלא שלא אמר רוצה אני ולזה מיקרי חמסן אבל ההיא דרב הונא דלא מיקרי חמסן דאמר רוצה אני ובשלא אמרן רוצה אני מקרי חמסן אבל לענין קיום המקח שניהם שוים דבתרווייהו המקח קיים והא דמקרי חמסן משום שלא אמר רוצה אני ומה שהכריחו לפרש כן משום דבסוגייא דפרק חזקת השמ' דבמסקנא לא בעינן שיאמר רוצה אני דבתחיל' רצו להביא ראייה מדתנייא יקריב אותו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ופריך עלה והדר מייתי מדתנן בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ופריך וכו' ומשני התם וכו' אלא סברא היא אגב אונסה גמר ומקני ע"כ והשתא למסקנא משמע מדאמר אלא וכו' שבא לעקור מאי דהוה סלקא דעתין דבעי בההיא דרב הונא עד שיאמר רוצה אני אלא דסברא הוא דאגב אונסה גמר ומקני אם כן מסתמא אמרינן הכי דגמר ומקני אף על פ' שלא אמר רוצה אני דאי לא תימא הכי מאי עקר ממאי דהוה סלקא דעתין עד דקאמר אלא אלא ודאי דמוכרחים אנו לומר דבא לעקור מאי דהוה סלקא דעתין דבעינן שיאמר רוצה אני דכיון דמוכרח סברא היא אף בסתמא כמי זביניה זביניה ומקחו קיים אף בדלא אמר רוצה אני א"כ מאי דקא משני בשלהי הכונס הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני · לאו לענין קיום מקח וביטולו קא מפליג · אלא דלעולם המקח קיים ובלא רוצה אני ראוי לקרותו חמסן אבל באמר רוצה אני אין בקרא חמסן · ולעולם דאף חמסן מקחו קיים · ולפי זה כיון דמהאי סוגייא למדנו דהא דרב הונא מקחו קיים לפיכך בהלכות מכירה לא אמר הרא"בד שצריך שיאמ' רוצה אני לפי שאנסו ואגב אונסה גמר ומקני ונתקיים המקח ואין צריך לומר רוצה אני ומה שהצריך בהלכות גזילה לומר רוצה אני לפי שאין שם אונס אלא הרבה עליו ריעים כמו שכתבנו לעיל לפיכך הצריך שם לומר רוצה אני עד שיתקיים המקח ודוק :

(כ) **בגמרא** בבבא בתרא על פסוק וה' בירך את אברהם בכל ר' מאיר אומר שלא היתה לו בת ר' יהודה אומר שהיתה לו בת אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה ע"כ ויש לדקדק דבמאי פליגי · אמנם נוכל לומר דהאי פלוגתא תלייא בפלוגתא אחריתי דאיתא התם לעיל על פסוק ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם ר' יהודה אומר באה בת לעולם באה רבייה לעול' ר' שמעון אומר באה בת לעולם באה מריבה לעולם · ע"כ:

ובזה יבא על נכון דרבי מאיר דאמר שלא היתה לו בת סבירא ליה כר' שמעון דאמר באה בת לעולם באה מריבה לעולם וכיון דהבת היא מריבה ובאברהם כתי' וה' בירך את אברהם בכל הוכרח לומר שלא היתה לו בת ור' יהודה דאמר שהיתה לו בת אזיל לטעמיה דאמר באה בת לעולם באה רביה לעולם וכיון דסבירא ליה שבת היא רביה והוי בכלל ברכה לכך אמר שהייתה לו בת והיא בכלל שברכו ור' מאיר גם כן סבירא ליה כרבי יהודה דהבת היא בכלל ברכה אם כן היה די לומר וה' בירך את אברהם והבת שהיא בכלל ברכה ידעינן שהיה לו בת למה הוצרך לכתוב מילת בכל לכך אמר בת היתה לו לאברהם ובכל שמה :

(כא) **ויאמר** אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי ·

יש להבין דמלת זקן ביתו לכאורה נראה יתירה ומאי אתא לאשמעינן והיה די באומרו ויאמר אברהם אל עבדו שים נא

ידך תחת ירכי · ונראה לעניות דעתי בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בשבועות דף ל"ח ע"ב הא דייקא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וכתבו התוספות ואף על גב דהשביע אברהם אבינו את אליעזר במילה הא אמרינן בסמוך דת"ח לכתחילה בתפילין וכזה יבא על נכון שאברהם אבינו רוצה להשביע לאליעזר במילה והיא כמו תפילין וכדי שלא כאמר הא אמרינן בגמרא האי דייקא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר לזה אמר זקן ביתו ולפי שהוא דבוק נקוד זקן ביתו והוה כמי שאמר אין זקן אלא ת"ח זה קנה חכמה ומהני המיל' כמו התפילין לפי שהוא תלמיד חכם וכמו שהקדמנו בשם התוספות ולזה אתא מלת זקן לומר שהוא תלמיד חכם ודוק :

(כב) **ויאמר** אל עבדו וכו' ויש להבין דמלת עבדו יתר דהיה די לומר אל אליעזר ויאמ' עבד אנכי מה בא לאשמועינן שהוא עבד גם אומרו וישביעני אדוני הוה ליה למימר וישביעני אברהם :

ונראה לעניות דעתי דנשבע על דעת חבירו אם לא קבל הנאה בשעת השבועה מתירין שלא מדעת המשביעו וכתב המרדכי דנשבע מחמת יראה אין מתירין לו אלא מדעת המשבי' ולזה רמז במלת עבדו ובמלת עבד אברהם אנכי וגם וישביעני אדוני לומר שאין מתירין לו אלא מדעת אברהם :

(כג) **ויפתח** הגמלים פירש רש"י ז"ל התיר זמם שלהם ע"כ וכתב הרא"ם ז"ל התיר זמם שלהם בבראשית רבה רב הונא ורבי ירמיה שאלו לרבי חייא לא היו גמליו של אברהם דומין לחמורו של רבי פינחס בן יאיר כלו' איך אפשר שהיו גמלי אברהם זמומים וכי אפשר שיהיה חסידות בביתו של רבי פנחס בן יאיר גדול מביתו של אברהם אבינו ע"ה דחמרתיה דרבי פנחס ן' יאיר גנבוה ליסטאי עבדת גביהון תלתא יומין ולא טעימת כלום אמרי השתא מיהא מיתה ומסרחה שלחו יתה ועלת בביתא דמרא כיון דעלת נהקת וחכים קלא אמר פתחו לאותה עבייה ויהבו לה דתיכול דאית לה תלתא יומין דלא אכלת ולא טעימ' כלום יהבי לה שערי ולא טעמיתינון אמר לון תקינתון אמרו לו אין אמר לון אפיקת יכון דמאי וכו' אמר לון מאי נעביד לה היא מחמרא על גרמא וכו' ולפי מה שכתבתי לעיל גבי מגמלי אדוניו דבמקום דשכיח היזקא שאני לא קשייא ולא מידי ע"כ · והא לך לשונו מה שכתב לעיל על פסוק מגמלי אדוניו ופירש רש"י ז"ל ניכרים היו משאר גמלים שהיו יוצאים זמומים מפני הגזל וכתב הר"אם ז"ל בראשית רבה דאם לא כן מגמלי אדוניו למה לי ואף על פי שבהמתן של צדיקי' אין הק"בה מביא תקלה על ידן כדאית' בפרק קמא דחולין גבי חמורו של ר' פנחס ן' יאיר הני מילי היכא דלא קביע היזקא אבל היכא דקביע היזקא כגון בעברו בין השדות לא וכו' ואם כן הא דשאלו רב הונא ור' ירמיה מרבי חייא וכי לא היו גמלי של אברהם כחמורו של רבי פינחס אינה שאלה ע"כ · ואנכי שמעתי מה שתירץ הר"אם ולא אבין דמה שחילק בין היכא דשכיח היזקא וכו' והרי הר"אם בעצמו הביא דברי הבראשית רבה דחמורו של ר' פנחס יאיר דהיה לו שלשה ימים בתענית ואפילו דמאי שמותר לבהמה החמירה על עצמה ולא אכלה ומכל שכן גזל דלא אכלה ואין לך קביע היזקא יותר מזה שהיתה בתענית ג' ימים ונתנו לפניה ולא אכלה וגם מן השדות ממקום הלסטים לא אכלה עד שבאתה אל בית רבה מהקאמ' ר' פינחס ן' יאיר דאית לה תלתא יומין דלא אכלא ולא טעימת מידי ואם אכלה מן השדות בבואה לבית ר' פנחס ביכד אמר דלא טעימת מידי אלא ודאי דלא אכלה מן שדות הלסטים ולא טעימת ואם כן מהו דין דקאמר הא דשאלו מרבי חייא אינה שאלה והא שאלה במקומה עומדת שהרי שכיח היזקא גבי חמורו של ר' פנחס שהיתה בתענית ולא אכלה לא מן השדות ולא מן הבית אפילו דמאי ואם כן גמליו של אברהם למה היו זמומות וכעת צריך לי עיון :

(כד) **וגם** צריך לי עיון בדברי הרמ"בן והביא דבריו בעל מתנות כהונה וזה לשונו לא היו גמליו של אברהם דומין לחמורו של ר' פנחס הרמ"בן ז"ל פירש שהוא תמיהא קיימת ובא לסתור דברי מי שאמר שהיו זמומין שאם כן יהיה החסידות יותר גדול בבית ר' פנחס מביתו של אברהם אבינו ודעתו שלא היה להם זמם כלל והאי דכתיב ויפתח קאי על קשרי האוכף כדברי הרא"בע ז"ל ע"כ :

ואנכי הרואה דאין יכול לסתור דברי האומר שהיו זמומין שהרי קרא כתיב מגמלי אדוניו ודרשו רז"ל והביאו רש"י ז"ל בפי' החומש ניכרים היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומים וכתב הרא"ם ז"ל שמוכרחי' הדברים דאם לא כן מגמלי אדוניו למה לי ואם כן הרמ"בן והרא"בע כיכד יכולין לסתור דברי האומר שהיו זמומין ומה יענו בפסוק מגמלי אדוניו דמשמע שהיו ניכרים על ידי שהיו זמומין ועוד דבירושלמי דשקלים פ' ה' איתא בהדיא ויפתח הגמלים התיר זממיהם רב הונא ור' ירמיה שאלו לרבי חייא רבה לא היו גמליו של אברהם דומין לחמורו של רבי פנחס וכו' וכעת צריך לי עיון להבין דבריהם :

ונראה לע"ד דלעולם שהיו זמומין ומה ששאלו ולא היו גמליו של אברהם כחמרתיה דרבי פנחס בן יאיר לזה יש לומ' דמה שהיו זמומין כדי שילמדו מהם שלא יפשטו בני אדם ידיהם בגזל שילמדו ומה בהמותיו של אברה' אבינו זמומין כדי שלא יאכלו גזל בני אדם לא כל שכן שלא יאכלו גזל אבל אין הכי נמי בלא זמומין לא היו אוכלין גזל כמו חמורו של ר' פנחס ומה שהוצרכו לזמום אותם כדי ללמד בהם דעת את העם שיהיו פורשין מן הגזל :

(כה) **תוספות** שבת דף נ"ג ע"ב בדיבור המתחיל רבי נתן אומר קרא והטה הכא ובמכות גבי יהודה ן' טבאי שהרג עד זומם ובהאשה רבה גבי הא שנקרע ספר תורה בחמתן לא פריך ומה בהמתן של צדיקים אין הק"בה מביא תקלה על ידן וכו' · אומר ר"ת דלא פריך בשום מקום אלא גבי אכילת איסור שגנאי הוא לצדיק ביותר והיא דערבי פסחים דרב ירמיה אשתלי וטעים קודם הבדלה והנהו דמסכת ראש השנה דקאמר בסים בשולא דבבלאי בצומא רבה דמערבא התם לא הוי מאכל איסור אלא השעה אסורה ובבראשית רבה רבי ירמיה שלח לר' זירא חד טרסקל דתאיני ומסיק בין דין לדין אתאכול טבלא רוצה לומר התאינים אתאכול בטבלייהו הא קאמר עלה רבי אבא בר מנא בש' רבי אליעזר זעירא אם הראשוני' מלאכים אנו בני אנשים ואם הראשונים אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של ר' פנחס ן' יאיר ע"כ :

ונראה לתרץ בעובדא דתאינים דלא פריך הא דאין הק"בה מביא תקלה וכו' דלא היה אכילת איסור דאורייתא דאפשר לומר שהיו בחוצה לארץ וכמו שאמרו בגמרא דרבי זירא הוה קא משתמיט מרב יהודה דבעי למיסק לארעא דישראל משמע שהיה רבי זירא בחוצה לארץ וכיון דהיה בחוצה לארץ אין חייבים בתרומה ובמעשר מדאורייתא :

(כו) **או** אפילו אם תימצי לומר שהיה בארץ ישראל אפילו הכי טבל ליכא איסור דאורייתא

דקיימא לן מן התורה אין חייב בתרומה ובמעשר אלא דגן תירוש ויצהר דווקא והתאינים אפילו בארץ ישראל אם חייבן מדרבנן וכיון דליכא בתאינים אכילת איסור דאורייתא לכך לא פריך והא אין הק"בה מביא תקלה וכו' וכמו שכתבו התוספות דלא פריך מאשתלי ואכיל קודם הבדלה ובכוונה רבה דמערבא אף על גב דאיכא איסור דרבנן כיון דליכא אכילת איסור דאורייתא לא פריך הכא כמו גבי תאינים אף על גב דאיכא אכילת אסור דרבנן כיון דליכא אכילת אסור דאורייתא לכך לא פריך והא אין הק"בה מביא תקלה וכו' והא דקאמר ולא כחמורו של ר' פנחס משום דחמורו של רבי פינחס אפילו דמאי שאיסורו מדרבנן לא אכלא וגבי תאינים אכיל אסור טבל דרבנן לכך קאמר ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר:

(כז) **או** נאמר באופן אחר לך אכול בשמחה לחמיך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך בהקדים מה שכתב מהרו"ט בשם מהרלב"ח על פסוק גמלתהו טוב ולא רע עם מה שאמרו בגמר' על הנשי' קשות דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא ואותן הנשים הקשות אין בהם טובה זולתי בימי הנעורים דאיכא גידול בנים והצלת חטא אבל אשה טובה גמלתהו טוב ולא רע אותן הטובות ולא רע דלא מצערה ליה כל ימי חייו יושב עמה בשלוה וזה אומרו לך אכול בשמחה לחמיך אין לחם אלא אשה כמו שאמר הכתוב כי אם הלחם אשר הוא אוכל שתהיה בשמחה כל הימים אתה ואשתך ושתה בלב טוב יינך שתהא בשלוה ובטובה כל הימים ונתן הכתוב טעם לשבח כי כבר רצה האלהים את מעשיך כמו שאמרו בגמרא אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכיון שראה אלהים את מעשיך ודאי שיזמין לך הק"בה אשה כשרה ומלבד שמגדלת בניך ומצילתך מן החטא תהיה בטובה כל ימיך:

(כח) **או** נאמר באופן אחר במה שאמרו בגמרא פ' הזהב כל ההולך אחר עצת אשתו נופל בגיהנ' ופרכינן והא אמרינן אתתך גוצא גחון ולחוש לה ומשני כאן במילי דעלמא כאן במילי דשמייא וכתב מהרו"ט ז"ל אבל אשה טובה איכא כן דבין במילי דעלמא בין במילי דשמייא צריך לשמוע מעצת אשתו כמו שמצינו באבינו ע"ה עכ"ד · וזה אומרו לך אכול בשמחה לחמיך דמיירי באשה כמו שהקדמנו לעיל דהשרוי בלא אשה שרוי בלא טובה בלא שמחה והוא לא ידע אתם מה בבית כי אם היא תאמר לו קום אכול ועל מילי דשמייא אמר ושתה בלב טוב יינך על התורה שנקראת יין כמו שאמר הכתוב ושתו ביין מסכתי דאף במילי דשמיי' צריך לשמו' ממנה ולמ' כי כבר רצה האלהים את מעשיך וכמו שהקדמנו שאין מזווגים לאדם אשה אלא לפי מעשיו ובודאי כיון שהוא ירא שמים גם היא אשת חיל ובודאי שתאמר לו יעסוק בתורה ובמצות לכן אף במילי דשמיא צריך לשמוע ממנה:

ובזה יבא סמך הכתוב ראה חיים עם האשה אשר אהבת דהיינו כיון שאתה ירא שמים והיא אשת חיל בשביל זה ראה חיים עם האשה לרמוז מה שאמרו ז"ל שלשה חייהם אינם חיים ואחד מהם מי שיש לו אשה רעה אבל על אשה טובה אמרו ז"ל אשה טובה מתנה טובה חיי בעלה כפליים זה אומרו ראה חיים עם האשה רוצה לומר שחיים שלך קרויים חיים ודוק:

(כט) **או** נאמר באופן אחר בהקדים מה שאמרו במשנה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת עוד נקדים שהתורה נקראת לחם ויין כמו שאמר הכתוב לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי וזה אומרו לך אכול בשמחה לחמיך שיעסוק בתורה שנקראת לחם ושת' בלב טוב יינך גם כן על עסק התורה שנקראת יין דהא כבר רצה האלהים את מעשיך שאתה ירא שמים ובזה יבא סמיכות הפסוק ראה חיים עם האשה ובודאי כיון שיראתך קודמת לתורתך מתקיימת והיא נותנת לך חיים כמו שכתוב אורך ימים בימינה וזה אומרו ראה חיים עם האשה שהתורה נקראת אשה ונותנת לך חיים וכמו דאיתא בילקוט אשת חיל מי ימצא זו תורה:

(ל) **ובזה** יובן מה שאמר שלמה המלך ע"ה אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה ע"כ יובן במה שהתורה נקראת אשה עוד נקדים מ"ש רז"ל האי צורבא מרבנן לא מעני ואם איתא דמעני אהדורי אפתחא לא מיהדר · עוד נקדים מה שאמרו במשנה רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ושאר אומניות אינן כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן שמשמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו ובזה יבא על נכון דזה הפסוק מיירי בתורה שנקראת אשה ובא לרמוז שהתורה אינה מתקיימת אלא מתוך עוני וכמו שהקדמנו · עוד נקדים מה שפיר' ה' הרא"בע מכרה קנייתה · עוד נקדים מאי דאיתא בילקוט אשת חיל מי ימצא זו תורה ועוד מאמר התנא כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' וכמו שהקדמנו מדלים שבהם תצא תורה וזה אומרו אשת חיל מי ימצא באיזה מקום התורה מצוייה במי שרחוק מפנינים מכרה דהיינו מתוך עוני ואמר אחר כך ושלל לא יחסר לומר שאף על פי שעוסק בתורה מתוך עוני לא יחסר כל בה וכמו שהקדמנו אהדורי אפתחא לא מהדרי שהקב"ה מזמין להם מזונותיהם וזה אומרו ושלל לא יחסר ואמר אחר כך גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה לומר שכל חייו וימיו יהיו בטובה וכמו שאמרנו לעיל משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו חיים טובים ואחרית ותקוה בזקנותו וזה אומרו גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה:

(לא) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה בהקדים מה שאמרה ברתיה דקיסר לרבי יהושע ן' חנניה אי חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה אבוך במאי רמאי חמרא אמרה ליה במאני דפחרא אמר לה כולי עלמא במאני דפחרא ואבוך במאני דפחרא אמרה ליה במאי ירמי אמר לה כגון אתון דחשביתון רמאו במאני דכספא ודהבא אזלא אמרה ליה לאבוה ועבדו הכי ואתקיף אמר לה מאן אמר הכי אמרי ליה רבי יהושע ן' חנניא וכו' כמבואר במדרש שמי שאינו יפה החכמה מתקיימת אצלו וזה אומרו אשת חיל מי ימצא רוצה לומר במי תמצא התורה הנקראת אשה במי שהוא רחוק מפניני' רוצה לומר במי שאינו יפה תמצא התורה אצלו ועוד נקדים מה שאמרו ז"ל על פסוק בני ציון היקרים המסולאים בפז שהיו מגנים את הפז ביופיין כמנא היופי הוא נקרא פנינים וכמו שכתבנו לעיל:

(לב) **והואיל** ואתא לידן זה הפסוק אשת חיל מי ימצא וכו' בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר נימא ביה מלתא דיש להבין מה היא ההבטחה שאמר הכתוב בטח בה לב בעלה:

ונראה לע"ד יובן בהקדים מה שאמרו בספרי פ' נשא יברכך ה' וישמרך וכו' יברכך בבנים וישמרך בבנות שהבנות צריכין שימור כי אבי הבנות גם בלילה לא שכב לבו בנערות שלא תתפתה ואם אשה רשעה היא צריכה שימור אבל אם אשה כשרה היא אינה צריכה

שימור

שימור · זה אומרו אשת חיל וכו' בטח בה לב בעלה שאינה צריכה שימור כיון שהיא כשרה ובאופן כמו שהקדמנו שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו עיין אופנים אחרים ותשלום כל הפסוקים בפרשת וזאת הברכה:

(לג) **ובזה** נבין הכתובים שאמר דוד המלך ע"ה אשרי כל ירא ה' וכו' אשריך וטוב לך אשתך כגפן פורייה בירכתי ביתיך וכו' הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' וכו' · ויש להבין במה שאמר הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' דמשמע פלוגתא דעתין שיברך למי שאינו ירא ה':

ונראה לע"ד יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא בפרק הבא על יבמתו כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא ברכה בלא שמחה בלא ברכה דכתיב להניח ברכה אל ביתיך וכתב מהרו"ט דהא דכתיב להניח ברכה אל ביתיך היינו כשהיא יראת שמים וראויה לברכה דהא גבי חלה כתיב אבל היכא דלית לה זכותא ואינה בעלת מעשים אין הברכה מצוייה עכ"ד:

ובזה יבא על נכון כל הכתובים שמברך ליראי ה' ואומר לו אשריך וטוב לך אימתי בזמן שאשתך כגפן פורייה בירכתי ביתיך דמי שאין לו אשה אין לו ברכה אבל בזמן שיש לו אשה שרוי בברכה וברכו בניך כשתילי זתים סביב לשולחניך ואמר הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' דלא תימא אף מי שאינו ירא ה' כיון שנשא אשה ויש לו ברכה לזה אמר הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' דדווקא מי שהוא ירא ה' יש לו ברכה לזה אמר כיון שהוא ירא ה' ודאי אשתו כשרה כמו שהקדמנו שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכמו שהקדמנו בשם מהרו"ט דאם האשה כשרה יש לו ברכה ואם לאו אין לו ברכה לזה אמר הפסוק הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' דווקא ודוק:

(לד) **והואיל** ואתו לידן אלו הכתובים נימא בהו מלתא כי כן יבורך גבר ירא ה' אשרי וטוב לך אשתך כגפן פורייה בירכתי ביתיך בניך כשתילי זתים סביב לשולחניך וכו' וראה בנים לבניך שלום על ישרא' · ויש להבין דלמה כשיהיה לו טובה ויהיה לו אשה בירכתי ביתו ויהיה לו בנים יהיה שלום על ישראל:

אמנם הענין יובן והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא היינו דאמרי אינשי כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא דכתיב חלב חטים ישביעך השם גבולך שלום · עוד מה שאמרו ביבמות מי שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא שלום דכתיב וידעת כי שלום אהליך וכו' ועוד מאי דאיתא במדרש פ' ויצא על פסוק אסף אלהים את א"ר לוי בר זכריה עד שלא תלה האשה הסרחון תלוי בה לאח' שתלה האשה הסרחון תלוי בבכה מאן אכל הדא מקמת' ברך מאן תבר הדא מקותא ברך כמבינו למדים ששלשה דברים אלו גורמים שיהיה לו שלום דיהיה לו מזונות ואשה ובנים · ובזה יבואו הכתובים כמין חומר דמי שהוא ירא ה' ברכו דוד המלך ע"ה שיהיו לו השלשה דברים אלו וזה אמרו אשריך וטוב לך דהיינו מזונות בטוב אשתך שיהיה לו אשה זו אשתך בירכיתי ביתיך וברכו גם כן שיהיו לו בנים ובני בנים לבניך שלום וכו' וכשיהיו לו השלשה דברים הנז"ל ודאי יהיה לו שלום כמו שהקדמנו שאו השלשה דברים הנז"ל הם גורמים השלום זא"ל שלום על ישראל:

(לה) **או** נאמר באופן אחר דלמה כשיהיה לו אשה ובנים יהיה שלום על ישראל ונלע"ד יובן בהקדים מ"ש ת"ר ובנוחה יאמר שובה ה' ריבבות אלפי ישראל מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני ריבבות וכו' הרי שהיו ישרא' וכו' חסר אחד וזה לא עסק בפרייה ורבייה לא נמצא וזה גורם לשכינה שתסתלק מישראל ע"כ · אם כן כשיש לך אשה ובנים ראוי שתשרה שכינה על ישראל זה אומרו אשתך כגפן פורייה וכו' ביתיך בניך וכו' וראה בנים לבניך שלום על ישרא' רוצה לומר השכינה עוזינו שנקראת שלום שורה על ישראל:

(לו) **או** נאמר באופן אחר וראה בנים לבניך שלום על ישראל דלמה כשיהיה לו בנים ובני בנים יהיה שלום על ישראל:

אמנם נלע"ד יובן בהקדים מ"ש במדרש פ' נשא דאלו הפסוקים מיירי בגר שאמרו אשרי כל ירא ה' אלו הגרים שהם יראי ה' · ובהקדים עוד מאי דגרסינן בגמרא דגר שמת ואין לו יורשים יש קטטה כל המחזיק בנכסיו זכה בהם ובודאי כשמת ואין לו יורשים יש קטטה זה רוצה ליקח וזה רוצה ליקח אבל כשיש לו בני' לא יש קטט ולא שום דבר ובזה אתי שפיר דמיירי בגר כמו שהקדמנו זה אומרו וראה בנים לבניך שלום על ישראל רוצה לומר כשיש לו בנים ובני בנים אז לא יוכל שום אדם להחזיק בנכסיו ולפיכך יהיה שלום על ישראל דלא ליתו לאנצויי ולהחזיק בנכסיו ודוק:

(לז) **ייראו** מה' כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים עצת ה' לעול' תעמוד מחשבות לבו לדור ודור · ויש להבין מאי כתיבת טעם יש במאי דאמר כי הוא אמר ויהי לקרא דלקמיה ייראו מה' כל הארץ הוה ליה למימר הוא אמר ויהי ועוד במאי דקאמר ה' הפיר עצת גויים דמאי שייך למאמר כי הוא אמר ויהי ועוד מאי אתא לאשמועינן עצת ה' לעולם בכאן בזה הענין:

אמנם הכל יבא לכלל ישוב במאי דאמרו רז"ל שאמרה לו היא מטרונא לרבי עקיבא בכמה ימים ברא הק"בה את העולם אמר לה בששה ימים ומאותו היום ועד עכשיו מאי עביד אמר לה מזווג זיווגין אמרה ליה ודא היא אומנותיה הלכה לביתה ואמרה פלן יסב פלניתא ופלן יסב פלניתא למחר דין ידיה תביר ודין מוחיה פציע אמר ליה לר"ע אמת הוא תורתכם אמת הוא שהכון · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל על זה הפסוק כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו הבנים שהק"בה גוזר על האדם שישא אשה ואו לא גזרה חכמתו יתברך על האדם לישא אשה לא היה יכול לישא כעובדא דמטרונא וזה אומרו ייראו מה' כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל דהיינו שיאמרו אמת הוא שהכון כשהיא מטרונא ונתן טעם לשבח דמאי זה סיבה שיודו לה' כל הארץ אפילו אומות העולם ויהי כמשיב כי הוא אמר ויהי כמו שאמרו ז"ל זו אשה שהוא יתברך גוזר על האדם לישא אשה וכי תימא מנא לן שאין יכול להשיא אדם אשה אף על פי שלא גזר עליו יתברך לזה אמר הראיה גדולה יש ה' הפיר עצת גויים דהיינו עובדא דמטרונית' שהפיר ה' עצת' והניא מחשבתה ולא יכלה להשיאם אשה אבל עצת ה' לעולם שהק"בה גוזר על האדם לישא אותם הנישואין מתקיימי':

(לח) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל דאמר ליה בת קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא שהפיל תרדמה על אדם הראשון ולקח אחת מצלעותיו אמר להם תנו לי קסדור אחד אמר ליה למה אמר להם שבאו גנבים בלילה וגנבו כלי כסף ונתנו חילופיהן כלי זהב אמר להם הלואי שיבואו אצלינו אמר לה כך הק"בה לקח ממנו צלע אחד ונתן לו שפחה לשמשו · וזה אומרו ייראו מה' כל הארץ אפילו האומות כמו בת קיסר שאמרה מתחלה אלהיכם גנב הוא חס ושלום אחר כך חזרה והודת שה' אמת ועל ידי מה הודת שלא לומר עוד גנב חס ושלום

ונתן

עתן בעם לברכה כי קח אמר ויהי זו עשה רוגס לומר
שהק"ב לקח אחת מבלעתיו לא לקח כיר חם ושלום חלה
דברורו יתברך לקח הבלע ועשה לו חום והוא מה ויעמוד שו
הכבים שעל ידי שעשה לו חום כלו הכבים וכי תימה לומה
ברה אדם נבדו ולקח אחת מבלעתיו היה לו לברוא מתחילה
אדם וחוה ולא היה מקום לשאלת בת קיסר שלהכון נגב הוא
חם ושלום לזה אמר ה' הפיר עצת גויים שלא יתורו אתי
רשויות הם ושלום כמו שתורו שאי אפשר לומרים שני שלוחות בעולם אם ושלום
שלא יהיה אתחון פה לאומרים שני שלוחות בעולם אם ושלום
ואחד ברוא אדם ואחר ברוא חוה ועל ידי זה ה' הפיר עצת
חלה ה' לאחר ושתו אלה עצת ה' לעולם עומדת שלא יתברך שבעת
חרם מלכדו מכאן מודיעים רבים שר' לאחר ושמו אחר:

(נט) **ויבא** אברהם לספור לשרה לבכותה ולאיתה
כמפרש כף דולבכותה קטנה וים ושמר
דלמה לא בכה כשרוך שאם על הפדקת כוחת לא יבדל הכבי
על גוי יבדל ואספר ויאמר ונראה לע"ה יובן בהקדים
מ"ש רבותינו ז"ל שלשה לבבי שבעה להספר וכבד ידוע
דמקום העקידה היה רחוק מבאר שבע ג' ימים כדכתי' ויום
ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחו
ואם כן בחזרתו גם כן היה צריך לעבור ג' ימים וכבר ידוע
מה שאמרו ז"ל וכמעט שלא בשתה פרחה נשמתה ואם כן
כבר חלפו ימי הבכי של שרה קודם שהוא הדרך שלשת ימים
מהר המוריה עד בואו לביתו לפיכך לא בכה עליה כל כך
לזה נכתב כף דולבכותה קטנה לומר שלא בכה עליה כל
כך והוק · ואחר שכתבתי זה לפשר זכרון גנב והיום
כדור מגלי וה' יודע:

(ס) **ויתן** לי את תערת המכפלה אשר בקצה שדה
בכסף מלא יקנה לי בתוככם · יש
להבין מילת בתוככם לב תורה נראה פיתורה וכבי הוה ליה
למימר בכספ מלא יתנה לי ומאי אתא לאשמועינן בתוכך
ע"ד יובן דאמרי לאחר תיבת בתוככם משום דיש לומר
מערת שוב תינו יכול לעשות וכוה יבא על בכון דמה שהוכרכתי
לפרוט ככם ולומר לכם שמעוני ופנעני לי בעפרון ודרשו
סרסיריות דהיינו להיות סרסורים ביני ובן עפרון לפי שהוא
בתוככם ומתעיר שמא תטענו טענת בת המלך שלא בתוכנו
ופנעני לי בעפרון ושוב אין יכולים לטעון דיעץ דבר מערת
כיון שאתם הסרסורים:

(סא) **ויאמר** אברהם אל עבדו זקן ביתו משל כל ידך
תחת יריכי וכו' ומקודם אמר ואברהם
זקן בא בימים וכו' וים להבין מה צריך לאשמועינן זקן בא
בימים אם הוא זקן או לא הוא בחור מאי נפקא מינא ועוד
זקן ביתו ודרשוהו כמו זקן ולפי שהוא שמוך בקיר זקן בפתח
ולא בגופי מאי נפקא מינא אם הוא לגיסור הים זקן או לא הים
בחור ועוד במה שאמר משל כל תיבת בא למאי הצטריך הים
לומר משל ידך תחת יריכי ותיבת בא משמע עכשיו ולא
קודם מאי אשמועינן · יובן במה שאמרו רז"ל יד למחק
תקנו משום סרהוב ובאן כיוצא אתר כשהוא עבד לבך לאיצטריך
וים חשש משום סרהוב אבל גם סרסור הבבד לבך לאיצטריך
לומר ואברהם זקן בא בימים והעבד גם כן זקן ועל ידי
שאברהם זקן בא בימים לא היה מיישי להרהור זה לומרו
שאיסוס זקיבים בטלת תלוותם ולא מיישי לאיסוס שים כל ידך תחת
יריכי כלומר עכשיו לפי שאיבנו זקיבים שים כל ידך תחת
יריכי ולזכות חשש הרהור אבל מקודם שהיבו זקיבים אסור
לשום ידך תחת יריכי והייתי משביעך במקום אחרת:

(סב) **מדרש** הדבר מהיכן יצא מהר המור וה יצא
על

עמוק כי אם הלחם אשר הוא אוכל זה אומרו לך אכול בשמחה
לחתך דהיינו שתקח את זוגך היא לחתיך שהכרעין עליה
מקדמת דנא וכתן טעם למה תזכה לחתיך דהיינו
את זוגך ולא תליך ויוצך לחתרא לפי שהבר רצה השלחים את
מעשך:

פרשת תולדות

(ו) **במדרש** ולמה תולדות יצחק בן אברהם זה
שאמר הכתוב גיל יגיל אבי צדיק
ויולד אבם שמח בו ע"כ · ויש להבין למה אמר שמח בו
שתי פעמים גיל יגיל אבי צדיק ואבם אמר שמח בם
דבתיב ויולד אבם שמח בו:

אמנם יובן וזה שאמרו רז"ל אין כור ירא חטא ולא
עמוס וכמו שאמרו רז"ל אין הבתמם מתירא
עם הארץ חסיד כיון שיודע מיזה דבר לסור ומיזה
דבר מותר ועושה את הבסור מותר ואת המותר לסור וכיון
שבקיא בדיק ודאי שהוא תלמיד אבם אלא אבם הפשר
שהוא אבם בהבמת התורה לבל מיזה ירא ה' כמו שמצינו
בדוגמא ואתפועל שהיו אבמים בתורה והיו מספרים לשון הר'
ואין להם חלק לעולם הבא · ולזה בדיק שהוא ודאי אבם
וגם ירא את ה' אומר גיל יגיל אבי צדיק שתי גילות יש בשמ
שהוא אבם ובבל מעשים טובים בבל מבל מקום יש שאומר
מי שהוא אבם שאומר אחת יש שלשה בשל מעשים
טובים בבל מבל מקום יש שאומר שבל ידי קורתו סלוד שבם
מלחזירו לנוטה ולזה אמר ויולד אבם ישמח בו שאומר אחת
לפי שאבם בשין שים לו אבמיה וסוף שבבר לבא שיהיה בשל
מעשים טובים:

(ב) **או** נאמר בלופן אחר והוא עם מה שנדייק עוד
וכך הוה ליה לומר במו שהתחיל וסיים גיל יגיל
אבי צדיק וישמח אבי שאחר אבי צדיק ויולד אבם שמח בו לומר שאחר אבי צדיק
ויולד ח' ישמח בו לומר שאחר אבי צדיק לאבם וכתב הגילם
בתחילה והשמחה בתב בסופו:

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל פרק
קמא דקידושין בא והוא רבו מי שעמד מפני
חבירו ולא הפשיטו וכתב מרן בבית יוסף בשיר דעם סי' רס"ן
שאם"ם היום שעלה לגדולה לא דר במקום אחיו ע"ב אבל
אם יש לו בן תלמיד אבם והוא עם האדון וכן בא תלמיד אבם
בן יבולין לדור במקום אחר ואין נריך לעשות במו שעשה
אה"ם ז"ל שאמרו שעלה לגדולה לא דר במקום אחיו ואין
שאחת אחיו שאחם שליאם לפי שהיו דולה את בא אבל
כיון שבן בא גם בן הוא תלמיד אבם אף על פי שהוזקן עם האדון
יבולין לדור במקום אחד וכיצד יעשו הבן מלך תחלה ואחר
בך הזקן שבן הבן אחיו מחוייב בבבוד לפי אחיו זה אומרו
גיל יגיל אבי צדיק אף על פי שהיו זקין אבל תמיד בזמן
שהבן צדיק הוליד אבם הזקן יאמר בו שאחם שליאם
שיהולין לדור במקום אחד הזקן והבא הבן אבם אבם
וילד הצדיק בתחילה ואחריו אחבם ואחר אחבם הזקן שבן
בא אחיו מחוייב בבבודו ע"ב:

(ג) **ויתרוצצו** הבניס בקרבה ודרשו רבותינו ז"ל
בשהיתה עוברת על פתח בית
הבנסת יעקב מפריס לעשו שבית מדרשו של שם ועבר
עבודה זרה עשו מפריס לעשו שבית מדרשו של עבר
פרק חלק על מה שאחרו בגמרא אמר לו אבטוניוס לרבי
מאימתי יהי הרע שולט בילד מעת שיהיה אחר לו משעת יציאה
אחר ליה משעת יציאה אחר ליה אם בן יבעט באחיו ויצא
אלא משעת יציאה אחר רבי דבר זה למדנו אבטוניוס

אמנם הענה אף אני חלקי ונוא בהקדי' מה שאמרו בגמרא בנדה פרק שלישי דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו וכו' נר דלוק על ראשו וכו' ומלמדים אותו תורה וכו' וכיון שבא לצאת לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר לפתח חטאת רובץ וכתב מהר"שא ז"ל שנאמר לפתח חטאת רובץ בפרק חלק אמרינן אימתי יצר הרע שולט באדם משעת יציאה דכתיב לפתח חטאת רובץ והיינו יצר הרע והיינו מלאך המות כדאמרינן בפרק קמא דבבא בתרא ע"כ: ויש להבין דלמה הוצרך מהרש"א לאתויי הכא מפרק חלק דאמרינן אימתי יצר הרע שולט באדם משעת יציאה דמה היה קשה לו עד שהוצרך לאתויי מימרא דפרק חלק דלכאור' נראה דלאו אשמעינן שום חדוש:

אמנם שנתקשה מהר"שא ז"ל על מה שאמרו בפרק חלק אימתי יצר הרע שולט באדם משעת יציאה דהוה ליה לומר משעה שידבר או משעה שילך על רגליו או לפחות משעה שיכיר את אמו דאז יש לו דעת מעט ואז מסיתו לעשות רע אבל משעת יציאה מה שייך לומר שולט באדם אין בו דעת כלל להסיתו ומה שייך הסתה בשע' יציאה אין יכול לעשות שום דבר ובפרט מה שייך שליטה כשהוא קטן שאינו מחוייב במצות עדיין ואם תאמר שמסיתו עתה כדי לכשיגדל יעשה רע אם כן הוה ליה לומר יצר מאימתי מסיתו לאדם ולמה אמר שולט באדם לשון שליטה דמשמע שמשעת יציאה שולט באדם ומה שייך שליטה בשעת יציאה וזהו שנתקשה מהר"שא ז"ל ולזה עתה כיון שאמרו בגמרא בנדה וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר לפתח חטאת רובץ אז ניחא כיון שמשכיחו בשעת יציאתו שמשכחו כל מה שלמד במעי אמו אין לך שליטה גדולה מזו שמשכחו כל התורה וזהו שכוונו רבותינו ז"ל בפרק חלק שאמרו אימתי יצר הרע שולט באדם משעת יציאה דהיינו שמשכחו משעת יציאה כל מה שלמדו במעי אמו והיינו ששולט באדם ורוצה לומר שהמלאך שמשכחו הוא יצר הרע כיון דמהדר קרא כפקי דהיינו לפתח חטאת רובץ מייתי מיניה למה ששולט בשעת יצירה ומייתי כמי לת' שאמרו שמשכחו כל התורה בשעה שבא לאויר העולם שמע מינה שיצר הרע הוא המשכחו וזהו כוונת מהר"שא ז"ל וזהו שכתב מהרש"א ז"ל לפתח חטאת רובץ והיינו יצר הרע רוצה לומר הוא מה שאמרו עליו המשכחו והוא מה שאמרו עליו השולט בו משעת יציאה:

ומעתה מוכל לומר דכמו שהמלאך אשר משכחו הוא יצר הרע כן המלאך המלמדו תורה במעי אמו הוא יצר הטוב דאם כן מוכל לומר שיצר הטוב עמו כשהוא שרוי במעי אמו וכן משמע גם כן ממה שדרשו ז"ל על פסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה כשהיתה עוברת על בית המדרש יעקב מפרכס לצאת משמע גם כן שיצר הטוב שרוי עמו במעי אמו ועוד מצאתי סעד לדברי שיצר הטוב עמו במעי אמו ממה שכתוב בפסקי תוספות וז"ל ונר דלוק על ראשו זה יצר הטוב הרי משמע בהדיא מפסקי תוספו' דיצר הטוב עמו שרוי במעי אמו:

ובזה יבא על נכון מה שאמרו בגמ' ובמדר' ודברי הרשב"ז ז"ל דלא קשו אהדדי דלצנו' אימא לך שיצר הטוב בא אל האדם קודם דהיינו כשהוא במעי אמו ואחר שיצא ממעי אמו בא יצ"הר ומשכחו כל מה שלמד תורה כשהי' במעי אמו ואז הולך היצר הטוב ממנו ואינו שב אליו אלא עד אחר י"ג שנה ומשעת יציאה לאויר העולם עד אחר י"ג שנה נשאר היצר הרע לבדו כל הי"ג שנה אצל האדם: ומעתה מה שאמר בנדרים ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר הטוב ודקדקו מדקאמר ומצא משמע שכבר מצוי יצר הטוב קודם יצר הרע מיירי בשעה שיוצא לאויר העולם שכבר היה עמו יצר הטוב קודם במעי אמו ולמדו תורה וצל אותה שעה הוא אומר ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע שבא לשכחו אותה תורה שלמד במעי אמו ובאותה שעה ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר הטוב שהיה מצוי עמו במעי אמו ומה שקורא ליצר הרע מלך זקן וכסיל במדרש ובספר הזוהר וליצר הטוב קורא ילד מסכן וחכם מיירי לאחר הי"ג שנה כשחוזר אליו היצר הטוב אז קורא להיצר הרע זקן וכסיל שנתגדל עמו י"ג שנה מיומא דאתיליד ויצר הטוב ילד כמו שאמרו בזוהר מיומין זעירין עמיה דבר נש דהא מתליסר שנין עימיה משמע שזה הפסוק טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל מיירי לאחר הי"ג שנה וכמו שאמרנו ואם כן לאחר הי"ג שנה יצר הרע קודם אבל בזמן שהיה במעי אמו יצר הטוב היה שרוי עמו:

(ה) **ובזה** יובן מה שאמרו במסרה חמשה ויאמר לי דסמיכי אהדדי וסימן ויאמר לי הנך הרה וילדת בן ויאמר לי יתמוך דברי לבך ויאמר לי מי אתה ויאמר אליו עמלקי אנכי ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר ויאמר לי שלמה בנך ימלוך אחרי ע"כ: ויש להבין קשר וסמיכות דברי המסרה:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון והוא שיצר הטוב בא אל האד' כשהוא במעי אמו וכשיוצא לאויר העולם היצר הטוב הולך לו ואז בא אליו יצר הרע ומתגדל עמו לבדו י"ג שנה ואחר הי"ג שנה חוזר אליו היצ"הט וזהו שכיון בעל המסרה ויאמר לי הנך הרה וילדת בן ויאמר לי יתמוך דברי לבך רוצה לומר דכימי הריון ויאמר לי יתמוך דברי לבך וכמו שאמרו בגמרא כשהוא במעי אמו מלמדו תורה ומזה הפסוק מייתי ראייה בגמרא למלאך המלמדו ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך עד כאן דברי יצר הטוב מכאן ואילך דברי יצר הרע ויאמר לי מי אתה רוצה לומר היצר הרע אומר לאדם מי אתה כדי להכנס עמו בדברים וכמו שדרשו רבותינו ז"ל ענין הסתת הנחש שהוא יצר הרע על פסוק אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן כדי להכנס עם האדם בדברים כדי להסיתו:

או מוכל לפרש כמו שדרשו רז"ל על פסוק למי אתה של מי אתה גם כאן נפרש מי אתה של מי אתה הלך אחר עבתי ושלי אתה ויאמר אלוי עמלקי אנכי רוצה לומר שהולך אחר עבתו ועושה מעשה עמלק כיון שיצר הטוב עוזבו והלך לו משעה שיצא מבטן אמו ונשאר היצר הרע לבדו ואין לו מי שיורה לו הדרך הטוב לזה אמר לו שעשה מעשה עמלק והכי איתא בזוהר פ' שלח לך על פסוק עמלק יושב זה יצר הרע גם אנו נאמר ויאמר עמלקי דהיינו שהולך בעצת יצר הרע שנקרא עמלק וכמו שדרשו בזוהר או אומר לו היצר הרע ויאמר לי עבדי אתה רוצה לומר כמו שאמרו בזוהר שיצר הרע שליט על כל בני עלמא: או נפרש ויאמר לי עבדי אתה כמו שדרשו רז"ל בתחילה יצר הרע דומה לחוט של כוביא ואם ישמע לו לבסוף נעשה כעבות העגלה ולזה כיון שמתחלה שאל אותו שאלה בעלמא מי אתה כמו חוט של עכביש והוא משי' לו עמלקי אנכי דהיינו שמוכן ומזומן לשמוע לו אז משיב ויאמר לי עבדי אתה רוצה לומר שאיכך יכול ליפטר ממני עוד שקניתי אותך עבד עולם לפי כיון ששמע ממנו בפעם ראשון אז נעשה כעבותות העגלה וקשרו בכבלי ברזל ואינו יכול להשמט ממנו עוד וכי תימא מתי תעשה גם אנכי לביתי להבין כזה דהיינו לעולם הבא ויהי כמשיב ויאמר לי כי שלמה בנך ימלך אחרי רוצה לומר שלמה לחיות שלם בבך רוצה לומר להיות בנוי ומשוכלל

בעבודת

בעבודת הש' ימלוך אחרי דהיינו לעת זקנה באחרית ימיו יעזבנו ליצר הרע ואז יעבוד לאל יתברך ויקבל עליו עול מלכות שמים וזהו ימלוך אחרי דהיינו מלכות שמים אחרי דהיינו אחר שישמע לעצתי ואחר כך ישוב:

או נפרש ויאמר לי עבדי אתה ישראל היצר הטוב הוא דקאמר ליה עבדי אתה רוצה לומר שלמדתיך תורה כדי שתעבוד לשמו יתברך ותהיה עבד האל ישראל ישר אל ואז משיב היצר הרע ויאמר לי כי שלמה בנך ימלוך אחרי רוצה לומר אחר הי"ג שנה ימלוך שלמה דהיינו יצר הטוב אבל קודם הי"ג שנה המלכות היא שלי וצריך לילך אחר עצתי אבל אחר כך ילך אחר עצת יצר הטוב:

(ו) **במדר"ש** ותלך לדרוש את ה' וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו שם והלא לא היה אלא מדרשו של שם ועבר בלבד אלא לומר לך כל המקביל פני זקן כאלו מקביל פני שכינה ע"כ: וכל המפרשים כולם אחזו שע"ר בזה המאמר הלא בספרתם:

אמנם הענה גם אני חלקי והוא במה שיש לדקדק דמתחלה שאל בעל המדרש וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו שם משמע שלא היה להם באותו מקום בתי כנסיות ובתי מדרשות והדר אמר בתוך הקושייא והלא לא היה אלא מדרשו של שם ועבר בלבד משמע דהיה שם מדרשו של שם ועבר ואם כן מאי מקשה מתחילה וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו שם כיון דידוע שהיה שם מדרשו של שם ועבר ואימא שהלכה למדרשו של שם ועבר:

אמנם יובן במה שאמרו בגמ' פרק קמא דברכות אמר רבין ב"ר אמר רב יצחק ומניין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל ומניין לשלשה וכו' ומנין לב' וכו': ומנין לא' וכו' וכי מאחר דאפילו אחד וכו' ומשני עשרה קדמא שכינה ואתייא תלתא עד דיתבי ע"כ: וזהו שנתקשה בעל המדרש דהוה ליה לומר ותלך ותדרוש את ה' דהוה משמע באיזה מקום ימצא ה' שתדרוש מעמו על ויתרוצצו ומדלא קאמר הכי שלא אמר ותלך לדרוש את ה' משמע שהלכה למקום דקביעא שכינה דהיינו למקום דקדמא שכינה ואתייא וזה לא ימצא אלא היכא דשכיחי עשרה דאתו דאז קדמא שכינה ואתייא ושייך לומר ותלך לדרוש את ה' דמשמע למקום דקביעא שכינה וזה לא שייך אלא במקום דאתו עשרה ואז קדמא שכינה ואתייא ולזה הקשה וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו שם דהיינו שקבועים דיש עשרה דאתו לשם וקדמה שכינה ואתייא ולזה אמר ותלך לדרוש את ה' דמשמע למקום דשכיחא שכינה דהיינו דקדמא ואתייא והלא לא היה שם אלא מדרשו של שם ועבר בלבד וכיון דלא יש עשרה לא אתייא שכינה עד דיתבי ואם כן הוה ליה לומר ותלך ותדרוש את ה' דהוה משמע שהייתה מחפשת באיזה מקום תבא שכינ' ולמה אמר ותלך לדרוש את ה' דמשמע למקום דשכיח' שכינה ולזה תירץ ואמר לומר לך כל המקביל פני זקן כאילו מקביל פני שכינה ושפיר שייך לומר ותלך לדרוש את ה' כיון דשם ועבר קבועי' היו שם והמקביל פני זקן כאלו מקביל פני שכינה ולזה אמר ותלך לדרוש את ה':

(ז) **ובזה** יובן מה שאמר הפסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ויהי בישורון מלך. ויש להבין דהוה ליה לומר יהי בישורון מלך שמשה היה מתפלל על העתיד ולמה אמר ויהי בישורון מלך לשון עבר:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דבכל מקום שעתידים להתאסף עשרה קדמא שכינה ואתייא: זה אומרו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב רוצה לומר שבמקום שמתקבצי קהל דהיינו עשרה אז ויהי בישורון מלך מלכו של עולם דקדמא שכינה ואתייא ולזה אמר ויהי לשון עבר שקודם שמתקבצים הקהל ויהי בישורון מלך על הק"בה קאמר וכמו שפירש"י ויהי הק"בה בישורון מלך תמיד עול מלכותו עליהם ע"כ: ויש להבין דמאי דוחקיה דרש"י ז"ל לפרש ויהי הק"בה דאימא על מלך ישראל קאמר משה ולמה פירש אותו על הק"בה אמנם כפי דרכנו יבא על נכון שזהו שנתקשה רש"י דאי כוונת משה על מלך ישראל קאמר הוה ליה לומר לשון עתיד ויהי בישרון מלך דעדיין לא היה לישראל מלך באותו זמן ולמה אמר ויהי לשון עבר ולזה פירש"י ויהי הק"בה:

(ח) **ויובן** סוף הפסוק שאמר בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל והוא במה שהקשינו הא דהכא אסיקנא דעשרה קדמא שכינה ואתייא ואיך אמר ר' יוחנן בשעה שבא הק"בה לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס הא אמרינן הכא עשרה קדמא שכינה ואתייא ואם כן ממה כועס שלא באו העשרה קודם דהא דרך השכינה להקדים במקום שמתקבצים שם עשרה להתפלל. והרש"בא ז"ל בתשובותיו סימן ג' פירש קדמא לא שתקדם לביאתן אלא שבא עמהם מיד כשהן באין ואינו ממתין עד שיבואו העשרה וישבו וכענין שאמרו בתלתא עד דיתבי ויש קדימה כיוצא בזה כדאמרינן אוזן כלי שטומאתו קודמת לפתחו שפירושו שנכנס דרך פתחו מיד שמצאתו פתוח ולישנא דקרא הוא כי תקדמנו ברכות טוב מהר יקדמונו רחמיך שפירושו יקדמונו להיות עמנו תמיד ולא יתפרדו ממנו ע"כ ובזה יבא על נכון תורה צוה לנו משה מורשה קהל' יעקב במקום שיתקבצו קהל דהיינו עשרה אז ויהי בישורון מלך מלכו של עולם כדפי' רש"י ז"ל דהיינו שקדמה שכינה ואתייא ולא תימא דפירוש קדמא כמשמעה דהיינו מקודם אלא שפירושו שבא עמהם כדפירש הרש"בא ז"ל וזהו אומרו בהתאסף ראשי עם דהיינו כשמתחילים להתאסף אז יחד שבטי ישראל רוצה לומר ביחד כשבאין ראשי עם אותה שעה ויהי בישורון מלך דקדמא שכינה ותבא עמהם לא כמו תלתא עד דיתבי לאחר שישבו עד שבא אלא בעשרה יחד באים העשרה והשכינה ביחד:

(ט) **ובזה** יובן מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא בברכות פרק שביעי וזה לשונו אמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו באים מאה אחריו נוטל שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נותנים לו שכר כנגד כולם וכתב מהר"שא ז"ל הכל כי עשרה שכינה שרייא והם העשרה ראשונים שהביאו השכינה לבית הכנסת והבאים אחר כך אינם עושים כלום בזה רק מה שמתפללין עם העשרה שהביאו השכינה לשם עכ"ל דלכאורה הוה קשה דאי כפשטא לשון המאמר דכל כי עשרה קדמא שכינה ואתייא שקודם שיבואו העשרה קדמא שכינה ואתייא אם כן למה העשרה הראשונים מקבלין שכר כנגד כל הבאים אחריהם והלא הם לא הביאו השכינה אלא השכינה קדמא ואתייא בשביל כל הבאים לבית הכנסת ואם כן למה מקבלין שכר כנגד כל הבאים אחריהם וגם מי הכריחו למהרש"א ז"ל לומר שהעשר' הראשונים הם הביאו השכינה אימא שהשכינה קדמא ואתיא בשביל כולם:

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הרש"בא ז"ל שפירוש קדמא לא שתקדים לביאתן אלא שבא עמהם כשהן באין כמו מהר יקדמונו רחמיך יבואו על נכון דברי הגמרא שאמרו שעשרה ראשונים מקבלין שכר כנגד כל הבאים אחריהם וכמו שפירש מהר"שא ז"ל לפי שהם העשרה שהביאו השכינה לפי שאין השכינה אתייא קודם שיבואו

כדמשמע

כדמשמע פשט קדמא אלא שבא עמהם כשהן באין וכיון
שהן הביאו השכינה כביאתן תחילה לזה מקבלין שכר כנגד
כל הבאים אחריהם :

ועוד יש לומר למה שהקשה הרש"בא ז"ל דאם הדין
הוא דקדמא שכינה למה כיון שבא לב"ה ולא מצא
עשרה מיד כועס נוכל לתרץ במה שאמרו בזוהר דהעשרה
לא מיעולו פיסקי פסקי אלא צריך שיבואו ביחד ואם כן יש
לומר דלעולם אימא לך דקדמא שכינה ומה שאמרו כיון שבא
לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד רוצה לומר בבת אחת
כמו שאמרו בזוהר כועס לפי שלא באו מיד דהיינו במהרה
אלא באו פיסקי פיסקי דאי לא תימא הכי תיבת מיד דחיק
ליה עלמא והכי הוה ליה למימר ולא מצא עשרה כועס ולמה
אמר ולא מצא עשרה מיד כועס אלא ודאי דתיבת מיד
לעיל קאי ולא מצא עשרה מיד ולא אדלקמיה קאי על תיבת
כועס :

(י) **מכרה** כיום את בכורתך לי ויש להבין מלת כיום
למ' כתבה בכ"ף הדמיון הוה ליה לכותב'
בהא היום :

אמנם יובן בהקדים מאי דאיתא בילקוט רמז קנ"ח
פ' ר' אל ז"ל וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו
אמר עשו ליעקב חלוק כל מה שהניח אבא לשני חלקים ואני
בוחר שאני הוא הגדול אמר יעקב עשו הרשע אינו מלא עינו
מן העושר מה עשה חילק כל מה שהניח אביו לבד אחד וארץ
ישראל ומערת המכפלה לחלק אחד הלך עשו לישמעאל
להמלך בו אמר לו הכנעני יושב בארץ ויעקב בטוח לרשת
את הארץ טול מה שהניח אביך ואין ליעקב מאום' ולקח עשו
כל מה שהניח לו אביו וארץ ישראל ומערת המכפלה נתן
ליעקב וכתבו שטר ביניהם ע"כ זה אומרו מכרה כיום
רוצה לומר תשאר במעלתך כמו קודם מכירת הבכורה
שאתה בוחר בחלק שתרצה כן תשאר בזאת המעלה ואתה
תבחר ולא אני וזהו מכרה כיום דהיינו אף על פי שתמכור לי
הבכורה תשאר מעלתך כיום הזה שהוא קודם מכירה
שהבחירה בידך ליטול מנה יפה ראשון ולפי דעתך תשאר
הבכור לך לענין העושר והבחירה אבל לפי דעתי אני אהיה
בכור להיות בוחר בארץ ישראל ובמערת המכפלה אף על
פי שהכנעני עדיין יושב בארץ אבל אני בטוח בהק"בה
שינחיל לי את ארץ ישראל שהיא שקולה לי כנגד כל העולם :

(יא) **ויאמר** יעקב השבעה לי כיום ויש להבין
דלכאורה מילת כיום דחיק ליה עלמא
דהיה די לומר השבעה לי ולישתוק :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל נשבעים
לאנסים ומקשי וכיצד נשבעין לשקר ומשני
שאומר בלבו היום רוצה לומר שהיום דווקא ובזה יבא על
נכון שכיון יעקב במלת כיום שלא יאמר עשו שהוא אנוס
מחמת שהוא עייף ורעב ויאמר בלבו היום רוצה לומר שהיום
דווקא מוכר לו הבכורה ולמחר יחזור בו ולזה כיון יעקב
בחכמתו ואמר לעשו השבעה לי כיום רוצה לומר כמו שהיום
מכרת לי כן לעולם תהיה השבועה קיימת והמכירה קיימת
לעולם :

(יב) **במדרש** ויבז עשו את הבכורה אמר רבי לוי
מה בזה עמה תחיית המתים בזה
עמה ע"כ · ואיכא למידק דמה ענין תחיית המתים עם
הבכורה שבזה עמה :

אמנם יובן עם מה שאמר הר"ר שמואל פיכטו ז"ל
מור וקני על פסוק מכרה כיום דלמה אמר
כיום הוה ליה לומר מכרה את בכורתך לי ותיבת כיום מאי
אתא לאשמועינן ופירש הרב הנז' ז"ל דהכי אמר לו יעקב
אבינו הניח לנו עולם הבא ועולם הזה אני אטול עולם הבא
כולו ושלי' עולם הזה ועשו יטול שני שלישי עולם הזה ואני לפי
דעתי שמודה בעולם הבא אני בכור והוא שכופר בעולם
הבא ואינו מודה בעולם הבא הוא בכור לפי דעתו זה אומר,
מכרה כיום רוצה לומר לפי דעתך שאינך מודה בעולם הבא
תשאר כיום בכור אעפ"י שתמכור לי הבכורה ע"כ · ובזה
יבא על נכון שבזה תחיית המתים על ידי מכירת הבכורה
דאי לא בזה תחיית המתים כיצד מוכר הבכור' בנזיד עדשים
אלא ודאי לפי שבזה תחיית המתים לזה מכר לפי דעתו של
יעקב אבל לפי דעת עשו לא מכר כלום לפי שכפר בתחיית
המתים ואם כן לפי דעת עשו לא הניח להם אלא עולם הזה
דווקא ועשו יטול שני שלישי עולם הזה כמי שלא מכר כלום
ליעקב :

(יג) **ובזה** נכון גם כן מה שאמרו במדרש על פסוק
ויאכל וישת ויבז עשו את הבכורה הכניס
עמו כת של פריצים אמרו ניכול מדיליה וניחוך עלויה ורוח
הקדש אומרת ערוך השולחן סדר פתורא צפה הצפית סדר
מנרתא קומו השרים אלו מיכאל וגבריאל משחו מגן כתבו
הבכורה היא ליעקב ולפי שהיו כמשחקים הספים הקב"ה
ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב הדא הוא דכתיב בני
בכורי ישראל ע"כ :

ואיבא למידק דמה היתה דעת עשו שהיה אומר
ניכול מדיליה וניחוך עילויה והלא כבר מכר
ונשבע לקיים המכר וגם למאי אצטריך הק"בה להטריח
המלאכים שיכתבו שטר אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על
נכון לפי שעשו כפר בתחיית המתים ובעולם הבא כמי שלא
מכר ליעקב שום דבר כיון שנוטל שני שלישי עולם הזה
לזה אמר ניכול מדיליה וניחוך עילויה לפי דעת עשו כמי
שלא מכר שום דבר ליעקב לזה הוצרך הק"בה להטריח
למלאכים שיכתבו הבכורה ליעקב שלא יחזור בו עשו ויאמר
או הייתי יודע שיש עולם הבא לא הייתי מוכר לכך הוצרך
להטריח למלאכים ולכתוב כדי לקיים הבכורה ליעקב :

(יד) **ואוהב** את יעקב אמר עשו לפני הק"בה למ'
אהבת את יעקב והלא נשא שתי
אחיות שעתידה תורה לאוסרן ואם תאמר אני גרמתי לו ·
אם כן למה תסתירני בבל סוכה ע"כ והמאמר הזה תמוה
מאד אמנם יובן במה שנקדים מה שכתב הרמ"בן ז"ל דכיצד
נשא יעקב שתי אחיות ותירץ דקודם מתן תורה לא קיימו
האבות את התורה אלא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ לא
קיימו כל המצות כי המצות משפט אלהי הארץ והראייה
כיון שבא לארץ מתה רחל כדי שלא יעבור יעקב על איסור
תורה באיסור שתי אחיות עוד נקדים מה שאמרו בגמרא
פרק קמא דעבודה זרה ובבין מה שאמר הכתוב זאת תהיה
חטאת מצרים וחטאת כל הגויים אשר לא יעלו לחוג את חג
הסוכות ע"כ ויש להבין וכי אין להם לאומות אלא חטאת חג
הסוכות דווקא והלא כמה וכמה חטאות ופשעים יש להם
ולמה לא נקט הפסוק אלא עון של חג הסוכות :

אמנם כמה שהקדמנו ונקדים מה שאמרו בפרק
קמא דעבודה זרה לעתיד לבא אומרים
אומות העולם תנה לנו מראש ונעשנה אומר להם הק"בה
מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה מיד כל אחד
ואחד עושה סוכה והק"בה מקדיר עליהם חמה ומיד כל
אחד ואחד מבעיט בסוכתו ויוצא ועל דבר זה נחתם גזר
דינן לבאר שחת · זה אמר זאת תהיה חטאת מצרים
וחטאת כל הגויים אשר לא יעלו לחוג את חג הסוכות שאלו
היו מקיימים מצות סוכה אפשר יש להם תקנה אבל על ידי
שלא קיימו מצות סוכה נתגלגל עליהם כל העונות שעשו

בקודם

מקודם · ובזה המאמר אמר עשו לפני הק"בה למה אהבת
את יעקב והלא נשא שתי אחיו' שעתידה תורה לאסור אותם
ואם תאמר אני גרמתי לו שהלך לחוצה לארץ והמצות משפ'
אלהי הארץ הם דווקא בארץ והם פטורים מן המצות אם
כן גם עשו פטור מן המצות כיון שהוא דר בחוצה לארץ
כדכתיב ויתן לעשו את הר שעיר ואם תסתירני בבל סוכה
רוצה לומר תעשה לי הסתר פנים ובושת וכלימה על שאיני
מקיים מצות סוכה לעתיד לבא ותגלגל עלינו כל עונות של
כעורים והלא נתת לי הר שעיר שהוא חוצה לארץ וכמו
שאהבת את יעקב ולא חשבת עליו איסור שתי אחיות לפי
שהיה בחוצה לארץ גם אני תאהוב אותי ולא תשנאני אבל
האמת ימלא פיהו חנן דתשובתה בצידה דשאני יעקב קודם
מתן תורה לא קיים המצות אבל אחר מתן תורה קיימו בכיון
המצות אפילו בארץ מה שאין כן עשו לא קיים לא הוא ולא
בניו לא קודם מתן תורה ולא אחר מתן תורה לא בארץ ולא
בחוצה לארץ :

(טו) **או** כאמר באופן אחר וכמו שהביאו המפרשים ז"ל
שהגירסא למה תסתירהו בבל סוכה ורוצה
לומר על יעקב והוא בהקדים מה שכתבו המפרשים ז"ל
שיעקב קיים מצות סוכה על פסוק ויעקב נסע סכותה ·
עוד נקדים מה שאמרו בזוהר על פסוק ויעקב נסע סכותה
אתכטיל לקבלא חולקא דמהימנותא · עוד שהמקובלים
קורים לסוכה צילא דמהימנותא אם כן כיון שאמרו בזוהר
לקבלא חולקא דמהימנותא על פסוק ויעקב נסע סכותה
אם כן ודאי קיים יעקב מצות סוכה ועל זה אמרו בזוהר
לקבלא חולקא דמהימנותא ובזה יבא על נכון אמר עשו למה
אהבת את יעקב והלא נשא שתי אחיות שעתידה תורה
לאוסרם ואם תאמר אני גרמתי לך על שהלך לחוצה לארץ
והמצות משפט אלהים הארץ וכמו שכתב הרמ"בן ז"ל אם כן
למה תסתירהו בבל סוכה דהיינו מה שאמרו בזוהר לקבלא
חולקא דמהימנותא בשכר שעשה סוכה והלא בשעה שעשה סוכה
עדיין היה בחוצה לארץ ומקשי עשו ממה נפשך אם המצות
משפט אלהים הארץ שלא יחשוב לו איסור שתי אחיות כן על
מצות סוכה אין לו שכר כיון שאינו מחוייב במצות בחוצה
לארץ אם כן בידו עון של איסור שתי אחיות אבל האמת
הוא דבחוצה לארץ אינו מחוייב לקיים המצות ולזה אין
ליעקב איסור שתי אחיות אבל אם מקיים בחוצה לארץ
המצות יש לו שכר ולזה ואוהב את יעקב שאינו מחוייב ועם
כל זה מקיים בכל"או :

פרשת ויצא

ויפגע במקום וילן שם וכו' וישכב במקום ההוא ויש
להבין דמה יש סמך ויפגע לוילן שם ועוד מלת
שם למאי אתא והא כיון דכתיב ויפגע במקום וכתיב וילן
שם וידענא שאם לן ואם כן שם למאי אתא ועוד במקו' ההוא
למה ליה למכתב והא כיון דכתיב ויפגע וילן וישכב די ואנא
ידענא שבמקום ההוא שכב ואם כן במקו' ההוא למאי אתא
ועוד במאי דקאמר אכן יש ה' במקו' ההוא ואנכי לא ידעתי
ודרשו רבותינו ז"ל שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה
ע"כ ואיכא למידק וכי לא ידע שמקום הזה קדוש והא
אמרינן בפרק גיד הנשה כד מטא לחרן אמ' אפשר עברתי
על מקום שהתפללו אבותי ולא אתפלל בו יהב דעתיה
למיהדר קפצה ליה ארע' והתפלל בעי למהדר אמר הקב"ה
צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד שקעה לו
השמש ע"כ ואם כן איך אמר אכן יש ה' במקו' הזה ואנכי
לא ידעתי שמתחלה ידע המקום שהתפללו אבותיו ומשום
הכי חזר מחרן להתפלל שם וקפצה לו הארץ ואיך אומ' ואנכי
לא ידעתי שאלו ידעתי לא ישנתי במקום הזה מאי ספיקיה
ועוד יש להבין מה צריך לומר ליעקב הארץ אשר אתה שוכב
עליה לך אתננה ולזרעך והיה זרעך כעפר הארץ והא כבר
אמר לאברהם ושמתי את זרעך כחול הים וירש זרעך וכודאי
דמה שאמר לאברהם זרעך הוא על יעקב לא על עשו דזרע
כשר קרוי זרע וזרע פסול לא אקרי זרע ואם כן מה רמז
עתה ליעקב באומרו לך אתננה ולזרעך והיה זרעך כעפר
הארץ ועוד כמה שאמר יעקב אין זה כי אם בית אלהים והא
כיון דכתיב לעיל מיניה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים
בו ודאי שהוא בית אלהים ומה חדש יעקב באומרו אין זה כי
אם בית אלהים ועוד למה אמר בלשון שלילה אין זה כי אם
בית אלהים היה די לומר זה בית אלהים :

אמנם נבא אל הישוב והוא בהקדים מה שאמרו
בגמרא דעבודה זרה בפרק רבי ישמעאל
ריש לקיש אקלע לבצרה חזא מייא דסגדי להו גויים ושתו
ישראל ואסר להו אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ז"ל הדר
דרבי יוחנן לטעמיה דאמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן
יוצדק מים של רבים אינן נאסרי' ומקשי תיפו'לי דמחובר
נינהו ומשני לא צריכא דתלשינהו גלי כיון דלפעמים הם
תלושים בתלוש דמי ואין מותרים אלא דוקא של רבים ע"כ
ומודע שהר המוריה נעקר ובא אצל יעקב כשהלך לחרן כמו
שפירש רש"י ז"ל בפרשתינו וזאת שוו היא קפיצ' הארץ הנאמר
בשחיטת חולין ומצינו כמי דנעקר אצל קריעת ים סוף
כדאיתא בילקוט פ' בשלח ודינו כתלוש כמו התירוש של
הגמרא הנז' כמים דתלשינהו גלי ומינה יש להוכיח דאם הר
המוריה הוא של יחיד אזי אם משתחוים לו נאסר כתלוש
מקרי ואם הר המוריה הוא של רבים אפילו שנעקר ואף אם
ישתחוו לו לא נאסר כיון שהוא של רבי' וכמו שאמרו בגמר'
הנז"ל · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל כל מקום שאתם
מוצא הר גבוה וגבעה נשאה בידוע שיש שם עבודה זרה :

ובזה יבא על נכון דלעולם יעקב אבינו ידע שזהו
המקום שהתפללו אבותיו ולכך הוה בעי למיהדר
וכמו שאמרו בגמרא אלא כיון דחזא שנעקר ממקומו ובא
אצלו סבר שהוא של יחיד וכיון שנתלש ויודע אין מניחין הר
אלא אם כן עובדין אותו וכודאי נאסר ותיזיל קדושתיה ולא
יבנה בו בית המקדש חס ושלום ואם כן אזלא קדושתיה
דבשלמא קודם שנעקר כיון דמחובר הוא אף אם ישתחוו לו
אין נאסר דהמחובר אף שהוא של יחיד אינו נאסר אבל עתה
שנתלש ובא דין תלוש יש לו ונאסר ולא יש לו שום קדושה ח"ו
זה אומרו ויפגע במקו' ההוא דהיינו שקפצה לו הארץ דהיינו
שנעקר הר המוריה ובא אצלו לכך וילן שם לכך אצטריך מלת
שם לומר שבאותה שעה שראה שנתלש ,לכך וילן שם ,שאותר
לו ללון שם אף על פי שהיה מקודש מקוד' וכן וישכב במקום
ההוא למאי אצטריך במקום ההוא כיון דאמ' וילן שם ולכתוב
וישכב לחוד ואנא ידענא דבמקום ההוא שכב אלא אתא
לאורויי דמלבד שמותר ללון בו ואין לו דין קדוש' בית הכנסת
שלא יכנס בהם בחמה או מפני הגשמים אלא אף שכיבה
מותר כיון שנתלש וזהו במקום ההוא דהיינו שאינו במקומו
אלא במקום ההוא דייקא ויחלום וכו' סולם וכו' תמה כיון
שנתלש כיצד ישרה בו שכינה והנה ה' ניצב עליו להשיב לו
תמיהתו הארץ אשר אתה שוכב עליה כמו שאמרו שקיפל
ארץ ישראל תחתיו לך אתננה כלומר מצבשיו היא שלך
ולזרעך והיה זרעך כעפר הארץ לומר שהר המוריה הוא של
רבים שאין נאסר לכך קדושתו במקומה לזה אמר ואנכי לא
ידעתי כלומ' שסברתי אני שהוא של יחיד וכיון שנתלש נאסר
שאם שהוא של רבים ואין נאסר לא ישנתי במקום קדוש כזה

דהיינו

דהיינו אף על פי שנתלש עדיין קדושתו בו ואין נאסר וחוזר ואמר אין זה כי אם בית אלהים כלומר אין זה צריך לטעם שתתן אותו אלי ולזרעי ולזרע זרעי קרוין רבים כי אם בית אלהים והאי כי דרשינן לה אלא רוצה לומר דאין צריך לטעם זה דישראל יש להם דין רבים והא איכא טעמא דעדיף שהוא בית אלהים וכי יש לנו רבים יותר מאלהים והלא אמרו בגמרא שאני משה כיון דאלים זכותיה כרבים דמי ומכל שכן גדול אדוננו שיש לו דין רבים ודי לנו שיהיה בית אלהים יו"ר שיבנה במהרה בימינו כו"ר :

(ב) **או** באמר באופן אחר למה שהקשינו במה שאמר ואנכי לא ידעתי ודרשו ז"ל שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה דהיאך אמר שאם ידעתי דהיאך אפשר שלא ידע והלא אמרו ויפגע במקום אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ולא אתפלל יהב דעתיה למיהדר מיד קפצה לו הארעא ויפגע במקום כד גלי יהב דעתיה למיהדר מיד השקיע הקב"ה חמה שלא בעונתה וילן שם וכו' שהרי כבר ידע שזה מקום מקדש והיכי קאמר ואנכי לא ידעתי וכבר עמדו על זה קמאי ובתראי הלא בספרתם :

אמנם אענה אף אני חלקי והוא במה שאמרו ז"ל שנעקר הר המוריה ובא אצלו ובודאי הנה לא ישן על הר המוריה של אצלו ושכור היה מתחלה שאין קדושה אלא דוקא על הר המוריה ולא אצלו ולזה ישן אצל הר המוריה אבל אחר כך כשחלם וראה כל המקום מקודש לזה אמר ואנכי לא ידעתי ודרשו רבותינו ז"ל שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה רוצה לומר אפילו אצלו שהייתי סבור שאין קדושה חלה אצלו לפי שנעקר ממקומו ובא למקום חול ולזה ישנתי אצלו אבל אם הייתי יודע שאפילו שבא למקום חול שיש אצלו גם כן קדושה לא ישנתי במקום קדוש כזה :

(ג) **והנה** ה' ניצב עליו ופירשו ז"ל ניצב עליו לשומרו ע"כ ואיכ' למידק למה בלכתו עלו תחלה מלאכי ארץ ישראל ובשאר יחידי והנה ה' ניצב עליו לשומרו שלא ישאר יחידי ובשובו ויפגעו בו מלאכי אלהים שהם מלאכי ה' ועדין לא עלו מלאכי חוצה לארץ ומשום הכי ויקרא שם המקום ההוא מחנים שתי מחנות של ארץ ישראל וגם של חוצה לארץ ולמה לא עלו תחלה מלאכי חוצה לארץ ואחר כך ירדו מלאכי ארץ ישראל ובשאר יחידי כמו שעשו בלכתו :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם ז"ל שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ אלא דוקא לישא אשה וכו' ובזה יבא על נכון דיעקב אבינו הותר לו לצאת לחוצה לארץ כדי לישא אשה אבל המלאכים לא הותר להם לצאת לחוצה לארץ בשביל זה בתחלה בלכתו לחוצה לארץ מלאכים שהיו עמו בארץ ישראל אינם יכולים לצאת חוץ מגבול ארץ ישראל ומלאכים של חוצה לארץ אם יכנסו לגבול ארץ ישראל שוב אינם יכולים לצאת לחוצה לארץ ולזה בגבול שבין ארץ ישראל לגבול חוצה לארץ בלכתו שם נשאר יחידי אבל בשובו מלאכי חוצה לארץ נכנסו עמו לארץ ישראל על מנת שלא לצאת עוד לחוצה לארץ ונמצאו מלאכי חוצה לארץ ומלאכי ארץ ישראל עמו לשומרו ביחד ואין צריך שמירה עוד כיון שמלאכים של ארץ ישראל ושל חוצה לארץ היו עמו ביחד ולזה עתה בשובו ויקרא שם המקום ההוא מחניים :

(ד) **או** באמר באופן אחר דלמה היה צריך והנה ה' ניצב עליו שדרשו רז"ל לשומרו ויובן במה שאמרו בילקוט רמז קכ"ח כתיב ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תיחת ישראל מדבר ביעקב דכתיב ויחלום והנה סולם אלו שרי אומות העולם מלמד שהראה הקב"ה ליעקב שרה של בבל של מדי ושל יון ושל אדום באותה שעה נתיירא יעקב אבינו אמר לו הקב"ה אל תחת ישראל ע"כ וכיון שהראהו גליות ונתיירא לכך והנה ה' ניצב עליו לשמרו מן המזיקין דהיינו מן הגליות שהם כמו המזיקין שהבטיחו על שמירת ישראל בגלות והיינו ואל תיחת ישראל :

(ה) **ויפגע** במקום ודרשו רבותינו ז"ל אין פגיעה אלא תפילה · והואיל ואתא לידן נימא ביה בעניין תפלה פלפלת אחת במה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק שני מהלכות תפלה הלכה י"ו וזה לשונו משבעה ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר גשם במה דברים אומרים בארץ ישרא' אבל בשנער ובסוריא וכו' והדומין להם שואלים את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי מקומות שהן צריכין וכו' להם בשומע תפלה עד כאן דברי הרמב"ם ז"ל וכתב הרב בעל כסף משנה וז"ל וכתב רבינו בפירושו על המשנה שכל הזמנים שהזמן לגשמים אינו אלא בארץ ישראל והארצות שאוירם כאויר ארץ ישראל אבל בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהן צריכים לגשמים באותה הארץ ויעשו אותה וזמן כאלו הוא שבעה במרחשון ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון בימות החמה אינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדים אותם וממיתים אותם והיאך ישאלו אנשי הארץ במרחשון את הגשמים הלא זה שקר גמור וכל זה סברא נכונה וכראית לעין ע"כל :

וכתב הרא"ש בתשובותיו כלל ד' רביעי שאלה עשירית דלפוס ריוטא משמע שפירוש המשנה סותר מה שכתב בחיבורו כי בפירוש כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון אלמא שואלים בברכת השנים ובחיבורו כתב שאיי הים שואלין בשומע תפלה ותירץ הרא"ם ז"ל והרב בעל כסף משנה והקשה על תירוץ ז"ל ותירץ בעניין אחר יעויין בספרו :

והנראה לע"ד דיש שלש מיני ארצות ארץ ישראל היא באמצע העולם ומשבעה במרחשון צריכה גשמים לכן מתחילים בשאלה משבעה במרחשון וכימי' החמה אינה צריכה כלל אבל בשנער ובסוריא והדומין להם שיותר עמוקים מארץ ישראל וארצם לחה אינם צריכים הגשמים של עד יום ששים אחר התקופה של תשרי ומכל שכן שאינם צריכים הגשמים בימות החמה כן שנער וסוריא והדומין להם אינם צריכים גשמים בימות החמה אבל איי הים היא ארץ יבשה ביותר ואפילו בימות החמה צריכה גשם וכל ימות השנה צריכה גשם ולזה בחיבורו שצריך לפרש כל עניין המקומות כתב שאיי הים כששואלין בימות החמה שואלין בשומע תפלה אבל בפירוש של המשנה לא מיירי במשנה בעניין כיוה ואיי הים לכך לא פירש אימתי שואלין בכיוה ואיי הים אבל בפירוש המשנה כוונתו לפרש שהזמנים שנשנו במשנה לשאלת הגשמים אינו אלא בארץ ישראל והארצות שאוירם כארץ ישראל ומה שכתב בפירוש המשנה אבל שאר ארצות כוונתו כמו שכתב בחיבור על ארץ שנער וסוריא והדומין להם שאינה צריכין או כלומר כשבעה במרחשון של אחר ששים יום אחר תקופת תשרי וכמו שכתב בחיבור וזהו שכתב בפירוש המשנה שאינם צריכים או דהיינו הזמן הנז' במשנה אלא בזמנים אחרים דהיינו אחר תקופת תשרי ששים יום ומה שכתב בפירוש המשנה ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון מיירי על יום ששים שאחר התקופה ואו ודאי כיון שעדיין אפילו בני ארץ ישראל שואלין בשאלה גם אותם ששואלין אחר התקופה ששים יום שואלין בשאלה כיון שעדיין ימות הגשמים בארץ ישראל ומסוף לשונו מוכח דמיירי באותם שאינם צריכין בשבעה במרחשון

במרחשון של אחר כך שהרי כתב ויש ארצו' במרחשון בימות החמה אינם טובים להם הגשמים מאבדים וממיתים והיאך ישאלו אנשי הארץ במרחשון הגשמים והלא זה שקר גמור במנא דמה שכת' ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון מיירי באותם שאינם צריכין גשמים כו' במרחשון אלא אחר תקופת תשרי ששים יום כמו שנער וסוריא והדומין להם ואז יעשו יום ששים אחר התקופה כשבעה במרחשון ויאמרו השאלה בברכת השני' ובודאי אותם שאינם צריכים כשבעה במרחשון אלא עד אחר ששים יום אחר התקופה מאחר שמחמת שארצם לחה יותר מארץ ישראל בודאי אינם צריכי' גשמים בימות החמה ומה הו' שגבוהה יותר מארץ שנער אינם צריכים גשמי' בימות החמה ופוסקין מלשאול הגשמים מן הפסח מכל שכן שארץ שנער שהיא עמוק' מא"י ולחה יותר מא"י שהרי אינם שואלי' בשבע' במרחשון של עד אחר התקופ' ששים יום מחמת שהיא עמוקה ולחה יותר לא כל שכן שאינם צריכין גשמים ופוסקין מלשאול הגשמים בפסח ואם כן מה שכתב בפירוש המשנה ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון מיירי ביום ששים אחר התקופה עד הפסח דהיינו כל ימות הגשמים ובימות החמה לא איירי כלל שאינם צריכין להם בימות החמה וכן משמע בהידייא מדבריו שאינם צריכים לגשמים בימות החמה מדכתב בסוף דבריו ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון בימות החמה אינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדים וממיתים הרי לך בהדיא מדמדמי ימות חשון לימות החמ' שאין טובים להם הגשמי' משמע דמיירי במקומות שאין טובים להם הגשמים בימות החמה ואם כן אין שואלין הגשמים בימות החמה של דווקא בזמן הצריך להם דהיינו מאחר התקופה ששים יום עד הפס' ולזה קאמר ששואלין בשאלה כמו בני ארץ ישראל כיון שהוא ימות הגשמי' אבל בהכך כמו אנשי ניניוה שצריכין אף בימות החמה וכמו שאמרו בגמרא בסוף פרק קמא דתענית שלחו ליה בני ניניוה לרבי כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה ע"כ מדקאמרי אפילו בתקופת תמוז משמע דלא מבעייא בימו' הגשמים ודאי צריכי מטרא אלא אפילו בתקופת תמוז צריכין דאי לא מאי אפילו דקאמרי ועוד מדקאמרי כגון אנן משמע דווקא אינהו צריכי כל השנה אבל לכולי עלמא אינן צריכין אלא דווקא בימות הגשמים וכן משמע ממה שכתב הרב בעל תוספת יום טוב על מה שכתב הר"בע ובגולה אין שואלין אלא אחר שלשים יום כתב הוא ז"ל משם רש"י ז"ל לפי שהוא מקום נמוך ואין צריך מטר כל כך ע"כ הרי משמע בהדייא דבני הגולה אינם צריכים מטר בימות החמה ורבינו בפירוש המשנה מיירי בבני הגולה דווקא וכיון דהוי' צריכים מטר אלא דווקא בימות הגשמים לזה קאמר שואלין בשאלה · כיון שהוא ימות הגשמים ולא מיירי כמו נינוה שצריכים גם בימות החמה נמצאו דברי רבינו מכוונים בחיבורו ובפירושו על המשנה ולא קשה ולא מידי והכל עולה לסגמון אחד :

(ו) **ויקץ** יעקב משנתו וכו' · דרשו רבותינו ז"ל משנתו ממשנתו · ויש להבין מהו ממשנתו ומה שייך בכאן משנה ועוד על איזה משנה מיירי ועוד למה הוציאו רז"ל הפסוק ממשמעו ודרשוהו לשון משנה ומה הוה קשייא להו בפסוק אם היו מכיחין הפשט שינה ממש:

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא במגילה במשנה פרק שלישי אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם רבי יוסי אמר מוכרין אותו לשם חצר ועוד אמר רבי יהודה בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו ואין מפשלים בתוכו חבלים וכו' שנאמר והשמותי את מקדשכ' קדושתם אף כשהן שוממין ע"כ וכת תוספת יום טוב ועוד אמר ר"י וכו' קשה מאי ועוד יש לומר דקאי אהא דאר"י בריש' מוכרין אותה לשם חצר ודוקא לשם חצר קאמ' אבל סתם אינה יורדת מקדושתה והיינו ועוד הרי דלחכמים דסברי מוכרין אותו ממכר עולם אף כשהוא בנוי ילפינן שאין קדושה לבית הכנסת שחרב דכמו דעל ידי מכירה יוצאה קדושתו מכל שכן כשהוא חרב פקעה קדושתו וכן כשלא נבנה אין לו קדושה אבל רבי יוסי פליג ואמר דדווקא לשם חצר מוכרין אותו אבל רבי יהודה סבר קדושתן אף כשהן שוממין אם כן גם כשלא נבנה יש לו קדושה :

ובזה יבא על נכון שנתקשו רבותינו ז"ל כיצד אומר ואנכי לא ידעתי ודרשו שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה והרי כבר דרשו רבותינו ז"ל אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא אתפלל יהב דעתיה למיהדר קפצה לו הארעא ובא לבית המקדש והתפלל ואם כן כיצד אומר ואנכי לא ידעתי ולכך הוצרכו רבותינו ז"ל להוציא הפסוק מפשוטו ולדרוש ממשנתו רוצה לומר דמעיקרא סבר לה כחכמים שבית הכנסת שחרב אין לו קדושה וכל זמן שלא נבנה כאלו חרב ולכך ישן אבל כשחלם סולם מוצב וכו' ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו אז ויקץ יעקב משנתו ודרשו ממשנתו לומר דהלכתא כרבי יהודה דאף כשחרב יש לו קדושה וקודם שנבנה גם כן יש לו קדושה ולכך אמר ואנכי לא ידעתי שאם ידעתי דהלכתא כרבי יהודה לא ישנתי במקום קדוש כזה :

(ז) **ויש** להבין דמלת כזה לכאורה נראית יתירה והיה די לומר לא ישנתי במקום קדוש :

אמנם נוכל לומר שרמזו רז"ל לרמוז במלת כזה לומר דאפילו חכמים דסברי בית הכנסת שחרב שאין לו קדושה וכן כל זמן שלא נבנה אבל בבית המקדש שקדושתו עדיפא מקדושת בית הכנסת יש לו קדושה אף שעדיין לא נבנה וזהו אמרם לא ישנתי במקום קדוש כזה רוצה לומר שזה המקום שעתיד ליבנות בו בית המקדש אף שעדיין לא נבנה יש לו קדושה :

(ח) **פרקי** רבי אליעזר והובא בילקוט בסוף רמז ק"ך על פסוק ויקח את האבן והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וענו העליונים ואמרו ברוך אתה ה' האל הקדוש ע"כ · ויש להבין מאי שייך עתה לומר האל הקדוש :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מ"רן בא"ח בבית יוסף סימן ק"ב בשם שיבולי הלקט וז"ל כתוב בשבולי הלקט מצאתי אגדה כשניצול אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם כשנעקד יצחק אמרו מחייה המתים · כשבא יעקב ופגע בשערי השמים והקדים שמו של הק"בה אמרו האל הקדוש כשלימד גבריאל את יוסף שבעים לשון אמרו חונן הדעת כשעשה ראובן מעשה בלהה ונכנסה עליו מיתה ושב בתשובה וחיה דכתיב יחי ראובן ואל ימות אמרו הרוצה בתשובה · כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף ואמר צדקה ממני ונסלח לו אותו עון אמרו חנון המרבה לסלוח כשאמר הק"בה לישראל במצרים והוצאתי אתכם אמרו גואל ישרא' · כשריפא רפאל לאברהם אמרו רופא חולים · כשזרע יצחק ומצא מאה שערים אמרו מברך השנים כשבא יעקב למצרים ונתקבצו השבטים עם יוסף אמרו מקבץ נדחי עמו ישראל · כשאמר הק"בה ואלה המשפטים אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט · כשטבעו המצריים בים אמר שובר אויבים ומכניע זדים · כשאמר הק"בה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך ובטח על דברו ואחר כך נתקיים אמרו משען ומבטח

ומבטח לנדיקים · כשבנה שלמה בית המקדש אמרו כותה
ירושלים · כשעברו ישראל כים סוף ואמרו שירה אמרו
מוציא קרן ישועה · כשלמדו ישראל ויעקב ושמע ה׳
כאקתם אמרו שומע תפלה · כשירדה שכינה
במשכן אמרו המחזיר שכינתו לציון · כשהכניס שלמה
הארון לבתי לקדשים ושבחוהו כתן אודות ושבח אמרו הטוב
שמך ולך נאה להודות · כשבנכנסו ישראל לארץ ונתקיים
בהם ונתתי שלום בארץ אמרו המברך את עמו ישראל בשלום
אמן ע״כ · ובזה יבואו דברי פירקי רבי אליעזר על
כבוד מה שעמו העליונים ואמר הלל הקדוש כמו שאמרו
בתנדם כשבא יעקב ופגע בשערי רחמים והקדים שמו של
הק״בה אמרו הלל הקדוש ובזו מה שאמרו בפירקי רבי
אליעזר בשאמר יהיה בית תלמיד דמיינו שהקדים שמו
יתברך לו עמו העליונים ואמרו הלל הקדוש וכמו שאמרו
בתנדם :

(ט) **פסיקתא** והוא כילקוט רמז ק״כח וז״ל רבי
ברכיה פתח רבי מאיר תלמיד
שהלה הק״בה ליעקב לכשיבוא שרה של כנסת ישראל ויורד וכו׳
ושל תרוס עולה ויורד אמר לו הק״בה לך לתך עולה בחותם
שעה כתיב יעקב לכשיבוא ואמר תאמר כשם שיש לשו׳ ירידה
כך יש לי ירידה אמר לו הק״בה לך אל תירא ישראל אם אתה
עולה אין לך ירידה ולא החתן ולא עלם בכל זאת חטאו עמי
ולא החמיצו בכפלותיו וה יעקב לכשיבוא שלא החתן ולא עלם
ע״כ · ותיבת למידך כיוצ לא החתן יעקב לכשיבוא וכי יעקב
מקטני החנם הם ושנום היה שלא החתין :

אמנם יובן והוא בהקדים מה שאמרו בבראשית כתיב
והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכו׳
ואתיב ויירא יעקב מאד ויינר לו הכה אמר אגרום החטאת
ע״כ · גם הנה נאמר רמז שלא החתין יגרום אגרום
החטא :

(י) **או** נאמר בחופן לחד והוא בתה שכתב בעל שפתי
חכמים ז״ל על פסוק אם יהיה אלהים עמדי וזה
לשונו דיעקב היה סבור שמא חלום הוא ואין חלום כלום כדברי
בטלים משום הכי אמר אם יהיה וכו׳ והוא יבא על נכון דמה
שלא אמר ובמר כדעתו והחתין יגרום אגרום ואין חלום כלום
דברי׳ כטוני לכך לא החתין לכל אם היה אומ׳ הק״בה ליעקב
בהקין שתתה עולם ואיך יורד היה מתחתין :

(יא) **או** נאמר בחופן לחד והוא בתה׳ דאיתא בילקוט
רמז ק״לח וזה לשונו ויירא יעקב מכאן אתה
הכטוח לצדיקים בעולם הזה כתיב הנה אנכי עמך וכתיב
אם יהיה אלהים עמדי מכאן אתה הכטוח לצדיקים לעולם
הזה כתיב ואמר כי אהיה עמך ואין דבר רע מזיקך וכתיב
ויהי כדרך ויפגשהו מכאן אתה הכטוח לצדיקים בעולם הזה
ע״כ · ובזה יבא על נכון דמה שלא החתין יעקב לפי
אתה הכטוח לצדיקים בעולם הזה :

(יב) **אבל** קשה על מה שאמרו אתה הכטוח לצדיקי
בעולם הזה והרי אמרו בגמרא כל דיבור
ודיבור שיצא מפי הק״בה לעוטה תפילו על תנאי אינו חוזר
וכאן אם כיוצ אמרו אתה הכטוחה לצדיקים בעולם הזה :

אמנם יובן עם מה שכתב הר״אם ז״ל דלמה נתיירא
שמא יגרום החטא והא אמרו בפ״ק דברכות
כל דיבור ודיבור שיצא מפי הק״בה לפילו על תנאי אינו
חוזר בו וכו׳ והכא כמי אינו יכול לאחזר ולמה נתיירא ויש לומר
לפי שהכטוחה לעצמו ולא יש בחילופה הכזבת הכניה אבל
כשהכטוחה היא לאחרים יש בחילופה הכזבת הכניה
לפילו על תנאי אינו חוזר ע״כ · ובזה יבא על נכון דמה
שאמרו אתה הכטוחה לצדיקים בעולם הזה מיירי שהכטוחה

נרכי

כרכי יהושע אינו נקרא רבי עקיבא בזה מכריע לומר
הלכה כדברי המכריע לכך קונקר מרן לומר משום דהלכה
כרבי עקיבא מתכוירנו לכך פסק רבינו הלכה כרבי עקיבא
וגם נדברי התוספות שכתבו דגם נבי יין של תרומה הלכה
כמכריע בכאן נבי פלונתא דתפילה מודו התוספות שאין
נקרא רבי עקיבא מכריע דשאני נבי יין של תרומה כמו
שכתבו התם מתחר שהזכיר בדבריהם שים לחלק בין בית
לשדה מדהזכירו לומר בין בבית בין בשדה הלכה כמכריע
מה שאין כן נבי תפלה דלא הזכיר שום דמן שים לחלק
בדברי רבן גמליאל ובין רבי יהושע וכה רבי עקיבא וחילק
הוה לחלוק אין הלכה כאחת דהויין שבהם שלישית לנחמי
לכך הזכרך מרן לומר דפסק רבינו הלכה כרבי
עקיבא לפי שהוא הלכה כדברי המכריע משום דכאן אין
נקרא רבי עקיבא מכריע כמו שהזכרנו לעיל משום דהלכה

וקשה מכאן על מה שפסק הרמ״כם פרק ז׳
מהלכות תרומות הלכה ג׳ וז״ל יין של תרומה
שנתגלה הוחיל ואמור בשעיין יפסך ע״כ ולא חילק בין בית
לשדה אלא אתם כתב יפסך ובקשה ולמה לא פסק כרבן
גמליאל המכריע שאמר בבית יפסך ובשדה יעשה וילוף
דבשלמא לרשז״ל דאמר דסכרת רבן גמליאל היא שבהם
שלישית ואין הלכ׳ כדברי המכריע ניחא שלא פסק הרמ״כם
כרבן גמליאל שהוא מכריע והיה נרין לחלק בין בית לשדה
כמו שחילק רבן גמליאל · ועוד קשה לפילו יסבור הרמ״כם
דסכרת רש״י דבאוזנא דתרומה לא מיקרי מכריע לכך לא
פסק כרבן גמליאל לכל סוף סוף קשה למה הרמב״ם הניח
סכרת בית אלא דהלכה כמותם בכל מקום דסכרי בין בבית
בין בשדה יעשה זילוף ופסק בבית שאמרי דאמרי בין בבית
בין בשדה יפסך ולכך כתב אתם יפסך דמשמע בין בבית
בין בשדה יפסך בסכרת בית שאמרי וש לומר כדי להלין בעד
הרמ״כם שלא יהיה קיימא לן כותם מאחם ואתם מאחם
בפרק ח׳ דתרומות אמר יפסך וכן כתב מרן בכסף משנה
משנה כפ׳ ח׳ דתרומות ואפשר לומר דהרמ״כם סבר דהלכ׳
בסתם משנה לפילו אסתם נגד דברי המכריע ונם נגד
דברי בית הלל דהלכה בסתם משנה וכיון דסתם משנה
ליה יפסך אתם ולא חילק בין בית לשדה לך על פי שהוא נגד
המכריע ונגד בית הלל · ואפשר לומר דהרמ״כם ז״ל
סניח דברי המכריע ודברי בית הלל ופסק בבית שאמרי
משום דחמירא סכנתא מילסורא והוא אתם שנפרש טעם
פלונתא דבי שאמי ובית הלל שכבר ידוע דטעם יין שנתגל׳
ליכור הוא דחייסינן משום חרס כחם לכך ב״ש מחמירין טפי
דילפילו בשדה יפסך ולא קתירו לזלף לפי׳ בשדה שאין שדה
גמור אם לפילו הכי אחרו לזלף אמת יעבור חדש בשדה ויצא
לו ריח היין ולולי יש בו חרס כחם ואתי בית הלל שבבי דבין
בבית בין בשדה יזלף דאין יהוש שיש ביין שנתגלה חרס
כחם בוודאי ודיינו שנשהה שלא לזלף לא נצוד
לפילו בבית כיון שאין בו חרס משום חשש בשלמא אתם יש
בו חרס כחם אבל בשדה שאין מצויים כל כך בני חדם וכיון
דחשש הוא שמא יש בו חרס כיון דחשש היא לכך קתיר
דבן גמליאל בשדה · ובזה יבא על נכון כיון דמשום סכנתא
נגיעי בה לכך הרמ״כם ז״ל הניח דברי ב״ם ודברי המכריע
ופסק בבית שאמרי דמחמירי טפי משום סכנתא וכיון דקיימא
לן מחירא סכנתא מילסורא לכך פסק הרמ״כם בבית שאמרי
דאמרי שפך ומזרח לחלק זה החילוק דאי לא תימא הכי
קשיא הלכתא להלכתא דקיימא לן הלכה כתתם משנה
וקיימא לן הלכה בבית הלל וניחד אתם דבי במשנה אליבא

דבר והייטיב לזה מיעקב ולכך תומרים לבו ונעלם ל הר ס"ל
בית אלהי יעקב כיעקב שקראו בית אלהים דהיינו שכל
אלהים הוא שהוא רבים ואינו כאחר ומצא בו קדושה ואלו
כמי כיומל דכוותיה ויורינו מדרכיו . וזהו פירשנו גם כן
הפסוק ויקדא לתרכסם שם המקו' סהוא אחר יתכר היום כהר
ה' יראה עיין פרשת וירא ושם תמצאנו :

פרשת וישלח

(ל) **וישלח** יעקב מלאכים וכו' עם לבן גרתי ודרשו
רבותינו ל ותרי"ג מצות שמרתי :

ויש להבין דלמה נזכר כאן יעקב אבינו לסניגור לעשיו
ותרי"ג מצות שמרתי כדי לתרגו רבותינו ל על על
פסוק והנכם לכת עם אלהיך ומה דכתיב שדרכן לעשות
כפרסיים שמרכב תורה והנכם לכת עם אלהיך דכתיב שדרכן
לעשות כהנכם כל אחת כמה והמה כדי מכלן דאין דרך
לנהוג מעשה סטובים ושם כן גילה יעקב לעשו ותרי"ג
מצות שמרתי :

אמנם כפי מה שהקדמנו לעיל כפ' ויצא דאמר
לצחק מארץ ישראל לאומה לארץ אחר דווקא
מותר כדי לישא אשה . לזה הוסיף יעקב אבינו ע"ה להגיד
לעשו ותרי"ג מצות שמרתי שלא תאמר שיש בידי עון לפי
שיצאתי מארץ לאומה לארץ אחר ושם כן גילה לו
תלונה אלא יציאתי מארץ ישראל והלכתי לאומה
לארץ מגל לבן היה גרתי לו ותרי"ג מצות שמרתי רומז
לומר מצות פרים ורבים שהיו מקוים בכנד כל האומות
ולמו שכתב הרב בעל כלי יקר שפרשת ויהי בשנות חרון
ספר בפני עצמו והקשה מה הוא ספר שבפני עצמו אין
התורה כולה לא נאמרה אלא למצוותיה וספר ויהי נכשוב
בו שום דבר מזה מצות ותירץ הרב הנו' שספר זה נכתב
בפני עצמו לגודל מצות פרים ורבים והביא הרמזה בו כי במצות
זו תלויה קיום העולם וזהו כיון שהלכתי לאומה
לארץ אחר לבן לקיים מצות פרים ורבים
ושם כן הלכתי לאומה לארץ ובמו שהקדמנו דאומתי לצחק
לאומה לארץ כדי לישא אשה לזה אינך יכול לי לא מבעיית
שלא יש לי שום חטא בהלכתי לאומה לארץ אחר הלרכה
מזה קבעידנא ושם כן לא נתקיים ויהי כאשר תריך ושו
ופרקת עולו מעל מוחריך אלא שדיין הטעל הוא על מוחרין
ואינו יכול לפרקו :

(כ) **או** נאמר כאופן אחר לאמת אמת ותרי"ג מצות
שמרתי ולא אחר קיימתי ולא אחר עשיתי ועוד
מה ראיה לומר ולא למדתי ממעשי הרעים :

אמנם יובן במה שכתב הלח"כן דכיבד כשר יעקב
שהי לחיות ותירץ דקודם מתן תורה המצות
משפט אלהי הארץ . וזהו יבא על בכון שכוונת יעקב
לומר לעשו אלא תאמר מעון שבאתי אצי לחיות אתה יכול
לי אלא אלהים עם בן גרתי דהיינו באומה לארץ וזהו תרי"ג
מצות שמרתי כמו ואבין אמר את הדבר ואינו מחויב לקיים
מצות ועם כל זה לא למדתי ממעשי הרעים :

(ג) **במדרש** וירא יעקב מאוד ויצר לו לא היה
ירא הי היה ירא מעון ויצר היה לי לכתוב
אחת מהם או וירא לחוד ו ויצר לחוד ומשני
וירא שלא יהרוג ויצר שלא יהרגו ע"כ . תמהני מכל
בלומר אחר כי שכתבים פניס בתורה והוא משכתב הם שכתב
בספר חסידים סי' תע"ב ולל תרס שמעתי שבאים עליו בני
עיר עלוני לעשות לו רעה אל יתמה הרשיבני מהנשי אותה

ואתכח היש עמו עד עלות השחר וכמו שפירש רש"י שהרי
כשאר יעקב לבדו והוזק הוא לתינוק כדרך שהוא רחוק מן
העיר דומיא דיעקב שהוא רחוק מן העיר לכך הוזק אבל
אם הוא קרוב לעיר מצא לן דלא נגע משום סכי סכנת מבוע
דלף על גב שהיה בגורן ושתם גורן הוא סמיל לעיר ותפילו
הכי תלמים לה חמותה לא יבא לכיתו לשכב וכדפירש רש"י ז"ל
שבאי לתלמיד חכם לצאת בלילה . ואי מייתי כמי דווקא
מכוונו הוא לתיבה דווקא כשהיתה הולך לבדר מצוה אלא יצא
יחידי כלילה דומיא דכוונו שלא היה דבר מצוה בהליכתו
שהיה אלמון בחותו פרק כמו שתמרו רז"ל בזוה שכתב רות
לותו היום מתם לשתו אלא הכל אם הולך לדבר מצוה
לזה תלמיד דווקא כשהיתה מצוה דקיימא לן שלוחי מצוה
אין ניזוקין קמשמע לן שתלכתם דלף על פי שהולך לדבר
מצוה דומיא דלכתם שהלך להתפלל אלא סדום כמו שהקדמנו
בשם התוספות תפילו הכי לא הלך כלילה אלא ממתין עד
שהבוקר כדכתי' וישכם אברהם בבוקר ולא הלך כלילה להתפלל
ונראה כמו שתמרו בגמרא היכא דשכיח הזיקא שלחי
ואי מייתי לתייב דווקא מאברהם הוא תלמיד דווקא מי שהולך
לדבר מצוה שהיה ממהר כל כך כמו אברהם שהלך בשכיל
שהוא אלא יצא יחידי בלילה אבל מי שהולך לממה ממהר כמו
כיוצא בו אם שהוא בבוקר ולא הלך בלילה להתפלל
לדבר מצוה שהיה ממהר כל כך כמו אברהם שהלך בשכיל
שהוא אלא יצא יחידי בלילה אבל מי שהולך לממה ממהר כמו
כיוצא בו אם שהוא בבוקר ולא הלך בלילה להתפלל
בגמרא יצא לדרס כבי טוב דקיימו לה לתלמים את התור כי
טוב :

(ו) **מדרש** תכבידי הכה בילקוט רמז קל"ב ול"ל
ויברך אותו שם אתר ליה יהי רצון שיהיו
כניך נדיקים כמותך ע"כ . ויש להבין מדיבן מדקאי
שברכו שיהיו כניו נדיקים כמותו ימיא ברכו בברכה אחרת :

אמנם יובן בהקדים מה שתמרו בגמרא בפרק קמא
דתענית כי הוה מיפטר רב כתמן מרב יצחק

רביעי ומוכרח שלא שמע בפטירת רבי לכך לא אתא ואם
כן למה בת קול אמרה בר מן קצרא עד דנפל מן הגג ומת
אמרה להם אף ההוא קצרא · אמנם הוא הדבר אשר
אמרנו לפי שהלכה חמה לאט ולא הרגישו מזה שהיה שבת
לכך מי שלא נתעצל בהספדו של רבי אף על פי שהיה שבת
כיון שעסוק בהספד אף שחלל שבת מזומן לעול' הבא אבל
מי שהיה באשכבתיה דרבי ונתעצל בהספידו של רבי חלל
שבת ולא עשה מצוה אינו בכלל המזומנים לעולם הבא ולכך
אמרה בת קול בר מההוא קצרא לפי שחלל שבת ולא עשה
מצוה עד שקיבל דינו ונפל מן הגג ומת או אמרה אף ההוא
קצרא מזומן לחיי העול' הבא ובזה נתרץ מה שהקשו תוספו'
בכתובות פ' ו"ב בדיבור המתחיל מזומן לחיי עולם הבא
קשה והלא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ע"כ ומה
שתירצו יעויין בדבריהם · אמנם כפי מה שאמרנו בשם
הירושלמי שהן מניקין ואמרין דלמא מחללין שבתא לכך
יצתה בת קול ואמרה כל מי שלא נתעצל בהספידו של רבי
מזומן לחיי העולם הבא אבל האמת פשוט דכל ישראל יש
להם חלק לעולם הבא :

(ח) **במדרש** תנחומא פרשת פקודי וזה לשונו
תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן
דופי אמר ר' יהושע בן לוי אם תדבר בעשיו שהוא אחיך
סופך שתדבר בבן אומתך זה משה רבן של כל הנביאים
שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה ע"כ ויש להבין אם
ידבר בעשו מהיכן יבא לדבר במשה המבדיל כמה אף מיני
הבדלות :

אמנם נכין תחלה מה שאמרו בפסיקתא ואחר כך
נחזור לעניין וזה לשון הפסיקתא טוב וישר
ה' על כן יורה חטאים בדרך למה טוב לפי שהוא ישר ולמה
הוא ישר מפני שהוא טו' ע"כ והנה המאמר נראה כי כרוכייא
דרשוני וחיו מה מקשה ומה מתרץ מה שואל למה הוא טוב ואם
הוא אינו טוב מי יהיה טוב · ועוד מה שואל שנית למה ישר
ואם הוא אינו ישר מי יהיה ישר :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל צדיק וטוב לו
צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע
רשע וטוב לו רשע בן צדיק רשע ורע לו רשע בן רשע וכאן
שואלין הראשוני' והא הרבה אחים בני איש אחד לאחד טוב לו
ולאחיו השני רע לו והלא אב אחד להם אם האב צדיק צריך
שיהיו כל בניו טוב להם אם יהיה האחד צדיק ואם יהיה האחד
רשע צריך שיהיה רע לכול' בין אם יהיו צדיקי' או יהיו רשעים
שהכל תלוי באב אם הוא צדיק צריך שיהיה טוב להם ואם
הוא רשע צריך שיהיה רע להם ולמה לאחד טוב לו ולאחד רע
לו ותירצו דמה שאמרו צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע
לו צדיק בן רשע רשע וטוב לו רשע בן צדיק רשע ורע לו
רשע בן רשע אינו רוצה לומר אביו ממש אלא פירוש בן צדיק
רוצה לומר שבאותו גלגול היה צדיק ובזה הגלגול בין אם הוא
צדיק בין אם הוא רשע טוב לו מפני שבאותו גלגול היה צדיק
ופירוש צדיק בן רשע ורשע בן רשע רוצה לומר שבאותו
הגלגול היה רשע ובזה הגלגול יהיה רע לו בין אם יהיה צדיק
בין אם יהיה רשע מפני שבאותו גלגול היה רשע ולזה רע לו
בזה הגלגול ולזה מה שאנו רואים שני אחים בני איש אחד
לאחד טוב לו לא' רע לו לא יש קושיא שטוב לו זה היה באותו
גלגו' צדיק ובין אם יהי' עכשיו צדיק או רשע ולזה שרע לו היה
באותו גלגול רשע בין אם יהיה עתה צדיק או רשע רע לו
מפני שבאותו גילגול היה רשע ואין הדבר תלוי באב בין אם
יהיה האב צדיק או רשע אלא הכל תלוי באותו גילגול אם
היה רשע היה רע לו עכשיו בגילגול הזה ואם באותו גילגול
היה צדיק אז טוב לו בגילגול זה :

ואפשר שזהו כוונת בעל המאמר למה טוב רוצה
לומר מפני מ"ש צדיק וטוב לו ותירץ מפני
שהוא ישר רוצה לומר צדיק וישר פעלו וראה אותו באותו
גלגול שהוא צדיק לזה בזה הגלגול טוב לו בשביל אותו
הגלגול שהי' צדיק ולזה טוב לו בזה הגלגול בין אם הוא רשע
בין אם הוא צדיק בזה הגלגול ולזה שאל למה הוא ישר רוצה
לומר תיכף כצדיק שיהיה טוב לו כיון שהוא צדיק בן צדיק
רוצה לומר בין בגלגול זה בין בגלגול אחר הוא צדיק לזה
ראוי שיהיה טוב לו אבל רשע בן צדיק רוצה לומר שבזה
הגלגול הוא רשע אף על פי שבאותו גלגול היה צדיק למה
יהיה טוב לו דבאשר הוא שם הוא רשע היה צריך שיהיה רע
לו ולכאורה אין זה ישר חס ושלום וזה אומרו ולמה הוא ישר
רוצה לומר בכדון כזה אין זה ישר ותירץ לפי שהוא טוב רוצה
לומר לפי שהוא יתברך טוב ואינו מקפח שכר כל בריה אף
על פי שעתה הוא רשע כיון שבאותו גלגול היה צדיק משלם
לו שכר שעשה באותו גלגול ולזה אף על פי שעתה הוא
רשע כיון שכוונתו יתברך באותו גלגול היה צדיק ולזה טוב
לו :

(י) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמרא
במסכת מכות פרק שני רבי חמא בר חנינא
פתח לה פתחא להאי פרשתא פירוש פרשת רוצחים מהכא
טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך אם לחטאים מורה
להם קל וחומר לצדיקים וכתב מהר"שא ז"ל זה הקל וחומר
פירושא דקרא ועל פי מה שכתבו בסוף פרק ארבע מיתות
כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקוויו משל לאדם שיש לו
פרדס כשהו' משקה משק' כולו כאחד וכשהו' עודר אינו עודר
אלא טובים שבהם ר"ל הטובה שבא לרשעים לפעמים הוא
על ידי הצדיקים וזהו שאמר הכתוב טוב וישר ה' לעשות
טובה לצדיקים כמו שאמרו ועל כן יורה גם חטאים בדרך
כדי שישא קל וחומר בעצמו אם כך עושה טובה לחטאים קל
וחומר לצדיקים ועל ידי זה ישוב וניחם ויהיה צדיק דהשתא
עיקר הטובה שעשה לו הק"בה מתחלה לצדיק היה כמו
שאמרו כל חטאתיו לא תזכרנה עוד ע"כ :

זה אומרו למה הוא טוב רוצה לומר למה הוא טוב לכל
ואפילו לחטאים והא כתיב טוב ה' לקוויו וכמו שהקשו
בגמרא ולזה תירץ לפי שהוא ישר לרמוז פירוש מהר"שא ז"ל
כדי שישא קל וחומר החוטא בעצמו אם כך עושה לחטאים
קל וחומר לצדיקים ועל ידי זה ישוב ויהיה צדיק דהיינו שכל
דרכיו בישרות עושה אפילו הטובה שמתן לחטאים לפי שעל
ידי הטוב המתן לחוטא גורם לו שיהיה צדיק חוזר ואמר למה
ישר רוצה לומר לכאורה אין זה ישר שנותן לחוטא טובה אף
פי שעל ידי הטובה חוזר בתשובה סוף סוף כאשר הוא שם
הוא חטא והנפש החוטאת היא תמות ולמה נותן לו טובה
ותירץ לפי שהוא טוב לרמוז מה שתירץ מהר"שא ז"ל דעיקר
הק"בה שעשה לו מתחל' לצדיק היה כמו שאמרו כל חטאתיו
אשר עשה לא תזכרנה עוד וזה אומרו לפי שהוא טוב רוצה
לומר החוטא שעושה תשובה מעיקרא נקרא טוב וזה אומרו
על כן יורה חטאים בדרך רוצה לומר על ידי הטובה שעושה
לחוטא וישא החוטא קל וחומר בעצמו ויורהו בדרך הטוב על
ידי שעשה עמו טוב כשהיה חוטא וילך בדרך הטוב :

(יא) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו
ז"ל הודו למי שגובה חובתו במזונותיו · עוד
נקדים מה שאמרו על פסוק ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך
בשני יצריך דהיכי יכול אדם לעבוד בשני יצרים ותירצו כמו
שאמרו אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן
הוא נימוח רוצה לומר הרע שבו נימוח וישאר הטוב שבו לכך
ובזה עובד בשני יצרים :

ובזה יבא על נכון ששואל למה טוב רוצה לומר למה
עושה לאדם כל הטוב הזה שגובה חובתו בטובתו
שנתן לו מה זה פרעון חוב שגובה ממה שנתן לו כי הכל שלו
יתברך ותירץ לפי שהוא ישר לעולם ואין עול ח"ו בחיקו ית'
לפי שהוא גרם לו שברא לו יצר הרע ולזה מתרצה שגובה
חובתו בטובתו והדר שאל ולמה ישר רוצה לומר מעיקרא
דדיקא פירכא ולמה ברא יצר הרע כדי להחטיאו ואחר כך
יעשה עמו ישר לגבות חובתו בטובתו ותירץ לפי שהוא טוב
רוצה לומר היצר הרע אינו רע לגמרי דאם היה רע גמור לא
היה בורא אותו אבל לפי שהוא טוב אלא שיש מעט רע ויכול
האדם למשכו לבית המדרש והרע שבו נימוח ויהיה טוב
גמור ויכול לעבוד בשני היצרים לזה בראו לפי שהוא טוב וזה
אומרו מפני שהוא טוב :

(יב) **או** נאמר באופן אחר במה שאמרו כד דמך רבי
בון בר ח"ה שנה מביא משל למלך ששכר
פועלים וראה אחד מתכשר במלאכתו וקראו והיה מטייל
עמו לעת ערב נתן לו שכרו משלם אמרו הפועלים אדונינו
המלך זה עסק במלאכה שתי שעות ואנו עסקנו כל היום
וביטול שכר כשוה אמר להם יגע זה בשתי שעות מה שלא
יגעתם אתם כל היום כולו כך יגע זה בכ"ח שנה מה שלא
יגע תלמיד ותיק במאה שנה ולזה נותן לו שכרו כאלו חי
מאה שנה ועסק בתורה זה אומרו למה טוב רוצה לומר כמו
זה שחי בכ"ח שנה ונתן לו שכר כאלו חי מאה שנה למה נותן
לו שכרו משלם כמו שאר הפועלים ולזה תירץ לפי שהוא ישר
ואין עול בדינו יתברך ולפי שנטלו קודם זמנו ואלו היה מניחו
בעולם היה עוסק בתורה והוא גרם שנטלו לטייל עמו ולזה
משלם לו טוב משלם והדר מפרש ולמה ישר רוצה לומר
לכאורה אין זה ישר שמשלם לו משלם אף על פי שאם היה
מניחו בעולם הזה עוסק בתורה אבל עם כל זה היה צריך
טורח לכפות את יצרו ולעשות מלחמה עם יצרו · ולזה
תירץ לפי שהוא טוב רוצה לומר לפי שהיצר כבר נעשה טוב
לפי שנימוח הרע שבו על ידי עסק התורה שיגע בכ"ח שנה
שעסק בכל כחו ואם כן אפילו אם היה מניחו בעולם הזה
היה מניחו עוסק בתורה בלי עמל וטורח לפי שכבר נעשה
היצר הרע טוב ואם כן בדין הוא שיתן לו שכרו משלם כאלו
חי מאה שנה ·

(יג) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו
ז"ל כל אחד ואחד מישראל יש לו מקום בגן עדן
ומקום בגיהנם זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן
שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו נתחייב
רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם שנאמר משנה שברון
שברם · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל מי שזכיותיו
מרובין על עונותיו דומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא
שייר ממנה אות אחת ומי שעונותיו מרובין על זכיותיו דומה
כמי שקיים כל התורה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת ע"כ
ושואלין הראשונים ז"ל תנח בצדיק שנותן לו יסורין על מיעוט
עונותיו בעלמא הדין כדי להיות נקי לעולם הבא ויטול שכרו
משלם לעולם הבא אבל גבי רשע היה לו לתת לו יסורין
הרבה בעולם הזה כנגד עונותיו וכיון לו מעט זכיות בעולם
הבא ולמה משלם לו שכר מיעוט זכיותיו בעולם הזה ומניח
לו היסורין לעולם הבא ותירצו לפי שבוחן לבות יודע שהצדיק
כל כונתו לעשות טוב ורע שעושה בלא מתכוין בהעברה
בעלמא ולזה המצות בין שעשה אותם בכוונה שלימה מניח
לעולם הקיים אבל העון כהעברא בעלמא ולזה נפרע ממנו
בעולם הזה בעולם העובר והרשע בהפך עד כאן תורף
דבריהם · זה אומרו למה טוב רוצה לומר למה עשה זה
הטוב עם הצדיק שנותן לו יסורין בעולם הזה כדי לירש
בעולם הבא חלקו וחלק חבירו ועליו נאמר אמרו צדיק כי
טוב כי פרי מעלליהם יאכלו היה צריך ליתן לרשע יסורין
הרבה בעולם הזה וליטול הרשע חלקו בגן עדן כמו הצדיק
שסובל יסורין בעולם הזה כך היה צרי' שיסבול הרשע יסורין
בעולם הזה כדי שהוא ירש כתרו בעולם הבא ולזה תירץ לפי
שהוא יתברך ישר ואין עול בחיקו ומתן לאיש כדרכיו כאמור
ולזה נותן טוב טעם לצדיק חלקו וחלק חבירו תנא והדר
מפרש ולמה ישר רוצה לומר לכאורה אין זה ישר תיכף חלק ;
לפי שמצוה עוש' אותם בקבע מניח לו שכרה בעולם הקיים
והעוון שעושה כהעברה בעלמא משלם לו בעולם העובר
אבל עדיין יש לשואל לשאול למה הצדיק יקח חלק הרשע
בגן עדן דבר שלא עמל בו ולא גדלו לכאור' אין זה ישר וזהו
ששאל ולמה ישר ותירץ מפני שהוא טוב רוצה לומר לפי
שהצדיק תמיד מחזר על המצות וכל מצוה שתבא לידו עושה
ואינו מניח מלעשות מצוה מפני הטורח וכמו שכתב בטור
ביורה דעה סי' שמ"ד מצוה גדולה להספיד על המת וכו'
ומוסיפין בהם קצת ומקשה בטורי זהב מה לשקר מעט מה
לשקר הרבה ותירץ דדבר מסתבר הוא שכל מי שעושה
איזה מצוה וכו' אם היה בא אליו לידו דבר הצריך קצת יותר
וודאי לא היה מניח מצות הרבה מלעשות וכו' על כן נחשב
לו כאלו עשאו עכ"ד וזה שאמר מפני שהוא טוב רוצה לומר
וכיון שעשה מצות הרבה אם היו באים לידו מיעוט של מצות
שעשה הרשע לא היה הצדיק מניח מלעשות לזה נוטל חלקו
וחלק חבירו ועליו הוא אומר צדיק כי טוב :

(יד) **ובזה** נכין מה שאמר דוד המלך ע"ה רבים
אומרים מי יראנו טוב נסה עלינו אור פניך
ה' נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו בשלום יחדיו
אשכבה ואישן וכו' ויש להבין ראשונה במאי דקאמר מי
יראנו טוב צריך לידע מהו הטוב שמתאוין לו ועוד במאי
דקאמר נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו ולשמח'
מה זו עושה וכי אם הם דגנם ותירושם רבו איהו מאי איכפת
ליה שישמח דקאמר נתת שמחה בלבי וכו' ועוד במאי
דקאמר בשלום יחדיו אשכבה ואישן לכאורה מילת יחדיו
יתירה הוה ליה למימר בשלום אשכבה ואישן :

ונראה לע"ד יובן במ"ש האר"י זלה"ה על מה
שאומרי' בתפלה ותן שכר טוב לכל הבוטחי'
בשמך באמת ושים חלקנו עמהם ושאל הרב הנז' למה
מתפללין ותן שכר טוב לכל הבוטחי' בשמך הלואי שנתפלל
על עצמנו ועל עצמנו לא בקשנו אנו מבקשים על הבוטחים
שיתן להם שכר טוב ועוד במה שאמר ושים חלקנו עמהם אם
אנו צדיקים בלא בקשה יהיה חלקנו עמהם ואם אין אנו
צדיקים מהיכן יהיה חלקנו עמהם אף על פי שנתפלל
שיהיה חלקנו עמהם לא יהיה חלקנו עמהם ותירץ הרב ז"ל
עם מה שאמרו רבותינו ז"ל כל אחד ואחד יש לו מקום בגן
עדן ומקום בגיהנם זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן
עדן נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם וכתב
הר"ב ז"ל לאחר שנתקן הרשע בגיהנם ומבקש חלקו שבגן
עדן וחלקו נטל אותו צדיק שלא יש לו שכר הרבה אינו מחזיר
לו חלקו של הרשע שיש לו בגן עדן לפי שנתרווח בחלקו של
הרשע לפי שחלקו של אותו צדיק היה בצמצום ועכשיו עושה
ברווח על ידי חלקו של אותו רשע שיש לו בגן עדן אבל אם
צדיק שיש לו שכר הרב' מצד מעשיו הטובי' וזכות לו חלקו של
רשע שיש לו בגן עדן לאחר שנתקן אותו רשע בגיהנם אז
אותו צדיק שיש לו חלק מרובה מצד עצמו השנתקן הרשע אז
מחזיר לו חלקו שיש לו לאותו רשע בגן עדן כיון שהצדיק יש
לו שכר הרבה מצד עצמו :

זה חומלו וכן שכר טוב לכל הכוטחים רוצה לומר שיהיה
חלקם של הכוטחים כשהוך בריות וגם חם ושלום
חלקנו יהא חלקו הצדיקים שיש חותו עם חותם שכשרם הרבה
כדי שאחר שכתקן יחזירו לנו חלקנו עד כאן תורף דבריו:

ובזה יבא על נכון רבים חומרים מי ירחמו טוב רוצה
לומר חלקנו שנטלו חותו הצדיקים בזמן שחמו
מתקנים בניהם או שולטין הם יחזירו לנו חלקנו אחר
שנתקננו וכרחה הטוב שכבן עדן או הם ושלום לא יחזירו לנו
חלקינו שכבן עדן כשה עלינו חור פניך ס' נוסף לשותו חור או
חם ושלום לא נזכה ויהי כחשיב כתת שחמה בלבי חעת
דנפש ותירוסש רבו רוצה לומר כיון שנשבר על הצדיקים לשתיד
לבא חרוכה או וודאי בשלום יחזירו חשכבה ושיהן דהיינו
יחדיו עם הצדיקים נשב עמהם בגן עדן לפי שיש להם הרבה
וכוודאי מחזירין לנו וכמו שהקדמנו:

(טו) ובזה נבין גם כן חם שחמר הכתוב חמרו צדיק
כי טוב כי פרי מעלליו יאכלו דיש להבין
דלמה פרט בלשון יחיד חמרו צדיק כי טוב ופיש בלשון רבי
מעלליהם יאכלו או יחמר חמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליו
יאכל או יחמר חמרו צדיקים כי טובים כי פרי מעלליהם
יאכלו:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון ועוד מה
שחמרו בגמרא על זה הפסוק דמי שהוא טוב
לשמים ולבריות זהו צדיק טוב וכיון שמייחי בצדיק שהוא טוב
לשמים ולבריות שכמו שכחיין היה טוב לבריות מכל שכן
שלאחר מותו שמטיב לבריות דהיינו חלק הרשע שנתקנין לו
בגן עדן לאחר שנתקן הרשע בגיהנ' מחזיר חלקו של הרשע
זה חומרו חומרו צדיק כי טוב רוצה לומר שבכח יחתרו
כל פועלי און שבכח לצדיק כי טוב דהיינו טוב לשמים
ולבריות וכמו שהרשעים בגהנ' חלקו ורלי מעלליהם יאכלו
רוצה לומר שהוא הבא יאכלו פרי מעלליהם כי טובים
יחדיו עם הצדיקים בגן עדן לפי שיש להם הרבה
זכויות שעשו בעולם הזה ועיקר הכל שבן עדן הוא
מחוץ לעולם הזה שכולו טוב:

(יח) או נאמר בחותן לאחר שחמרו חם תדבר בעיני חותך
לדבר בקשה והוא כמו שחמרו מעשה בחשיך לחקי
שהיה מהלך בדרך וכמו עמו מצא החשיך כלב שיצוחר בדרך
חמר הם כלב כל' רכה תלך מכחן חמר לו כמו כלב הוא ולחם
תחמר לו בלשון רכה היה לך לנעוד בו ולקללו שילך ויחשיך לו
אכיו כדי שיהיה רגיל לדבר בלשון רכה ולא יהא רגיל לדבר
לשון קשה עם הכל אבל עתה שחדברתי לאחב בלשון רכה
מכל שכן שחדבר עם בני חדם בלשון רכה ע"כ וזהו יהא
על כנין שהיה חדם מדבר לשון הרע על חשם ירגיל לשונו
לדבר לשון הרע גם על חדם טוב כן על חדם רע וכמעשה
של חותו חשיך שחמרו זה חומרו חם תדבר בעשו לוקח על פי
שהוא רשע יוכל לשוכך לדבר בחשם:

(יט) או נחמר בחותן לאחר והיה כחשחמרו בחשדרין
דף כ"ט חנו רבנן חת ה' הוא חעבוד זה חפץ
שהיה דומה בלבדות של רופי לחר לפיים למשה לכתוב לא
ואחות לומן חמנע ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ויצא ממנה
וכו' עוף חמנע וכו' והיתה פילגש לאליפז בן עשו ויצא ממנה
עמלק ע"כ זה חומרו חם תדבר בעשו רופא לומר למה כתב
כתוב ה ענניין עשו דהיינו ותמנע חיתה פילגש לאליפז בן
עשו כופף לדבר במשה כלומר סוף סוף עיקר קבייתך על
משה למה כתב בעניין עשו:

(כ) ויהי לי שור וכו' לומר שיש לי כד אחר שיצחתי
ברכות כמו שהקדמנו בשם הרמב"ם שיכול
להיות לחותם לארץ כשביל סחורה · זה חמר ויהי לי שור
ופירש רשי' זל דרך חרץ לומר על שוורים חרבה שור רומה
לומר שיצחתי לחותם לחרץ כדי שיהיה לי שדיר וחחוריה ונחן
כמו שיכול לנחת בשביל על הסחורה גם כן יצחתי בשביל
שיהיה לי שוורים וחמוריה ונחן וחם כן כדרין יצחתי וחיוך יהול
עלי · זה חמרו לשמוח מן בעיניך רומה לומר מהשתא
שכות הנוכרות יצחתי ברכות לחותם לחרץ וחיוך יכול עלי
ודוק:

פרשת וישב

(א) **בחדרש** וישב יעקב חכיהו על ידי
שבקש לישב בשלוה הוה
כוזרוק לו שטנו של יוסף וישב יעקב לא שלותי ולא שקטתי ולא
נחתי לא שלותי מעשו ולא שקטתי מלבן ולא נחתי מדיכה
ויבא רוגז על עלי רוגזו של יוסף ע"כ · וים לדקדק דלמה
בכאן בפסוק וישב דרש לא שלותי חו שים לו לדרשו
זה בתחלת הענייו כשנים שנמשט מעשו חו בסוף
בשעת מכירת יוסף ולמה דרש חותו על וישב לומר שיעקב
דרשה על וישב יעקב שבקש לישב בשלוה בעולם הזה והוא
דעיקר השנאת של עשו עם יעקב יעקב בשביל שנטל
הברכות ולפ לא היה מבקש יעקב לישב בשלוה בעולם הזה
לא היה עושה לו המיעשים בשביל הברכות דהברכות שם
כולם לעתיד לעולם הזה דמה כתיב בשם מטל השמים

ומשמני

ומשמני הארץ שם ברכות העולם הזה עוד מה כתיב בשם
ורוב דגן ותירוש וכו' כולם שם בשביל עולת העולם הזה ועל
ידי הברכות כעשה ו שבקש שעירו בקש לישב בשלוה כתיב
על ידי שלא יזכה ויבקש בשלוה חלא הדרכה יפה לי נער שעל ידי
הברכות כעשה עין שוקק ולבו חומן לכי ומחן לכי ועל ידי כך
סומכתיי להיות בבוך לכי ומחן לכי ולברוח ולנפת חלבן
שלחני הברכות הנאמרים של עשו הייתי יושב בבית לבי
ויהיו שולח לכי אחר מעבדיו ומכיח לי חשה כמו שעשה
לחברים לכיהם שנאמר היקבע אדם אלהים כי אתם קובעים
ידי שבקשתי לישב בשלוה בעולם הזה ולקח הברכות כתיב
השבאלי בשלוה ובקשתי מ

ר' אלעזר בן עזריה בישיבה ·
שנזכרו שלא לשכן · כשרים ·
שלשם חוברה · חיין מן הפסח ומן
בן עזאי אלא העולה · ולא הזרולו
אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית ·
וגזר אלעזר בן עזריה מעשר שני ·
לישער בן עזריה עליך ראיה ללמד ·
הפחמיר עליו יוציא ללמד · אמר לו
ישמעאל אחי אני לא שניתי מסדר
אחרו שינה ועליו ראיה ללמד · השיבו טרפון
זה הלארץ · עמון ומואב חוצה לארץ · מה בשביעית ·
עני בשביעית · אף עמון ומואב מעשר עני בשביעית ·
ר' אלעזר בן עזריה בבבל חוצה לארץ · עמון ומואב
מצרים מעשה חדש ובבל כיעשה ישן ·

(ב) **או** נאמר בחותן לאחר שחמרו חם תדבר בעיני חותך
לדבר בקשה והוא כמו שחמרו מעשה בחשיך לחקי
שהיה מהלך בדרך וכמו עמו מצא החשיך כלב שיצוחר בדרך
חמר הם כלב כל' רכה תלך מכחן חמר לו כמו כלב הוא ולחם
תחמר לו בלשון רכה היה לך לנעוד בו ולקללו שילך ויחשיך לו
אכיו כדי שיהיה רגיל לדבר בלשון רכה ולא יהא רגיל לדבר
לשון קשה עם הכל אבל עתה שחדברתי לאחב בלשון רכה
מכל שכן שחדבר עם בני חדם בלשון רכה ע"כ וזהו יהא
על כנין שהיה חדם מדבר לשון הרע על חשם ירגיל לשונו
לדבר לשון הרע גם על חדם טוב כן על חדם רע וכמעשה
של חותו חשיך שחמרו זה חומרו חם תדבר בעשו לוקח על פי
שהוא רשע יוכל לשוכך לדבר בחשם:

(ג) **תנחומא** סוכה כילקוט שוף פמו קל"ה ול"ל
הלה תולדות יעקב יוסף בן שבע
עשרה שנה הו בפרק חתה רחל ויקם חשלוחים יוסף עד
שלוך בניימין שחמר שחרי כשלוך יוסף חמר יעקב
שחי כמות ועבר עמו שש שנים לחר לידת יוסף והלך יעקב
מבית לבן ונתכבב בדרך שתי שנים כמו שחמרו רבותינו ול
נמלח כשנגיע יעקב לארץ ישראל היה יוסף בן שמונה שנים
וכו כפרק מולד בניימין ותתה רחל וחם כן יוסף היה בן
שמונה שנים בשחתה רחל וכיצד חמרו יוסף בן שבע עשרה
שנה וכן כפרק חתה רחל ויהי יש ספרם חשע שנים מיוחת
רחל צד שבעשה יוסף בן שבע עשרה שנה · ויש לומר
חלו היה ספר ס עשרה שנים לח היו חומרים בוכפרק מתה
רחל חבל כיון שלח יש ספרם כי חם חשע שנים כיון שהם
פחו ת מעשרה שנים שביר קרוי כפרק היון שעדיין הם
בכלל לחדים שהם היו בכלל עשרות הוו כלל לחר ולח היו
חומרים בו כפרק וכן לחני חת המרומה כה"ר משם הלוך
יוסף ויעקב חלך יעקב היה
ים סעד לדברי
בראל · לחר כך
זותו כרק מתה לחת
ו שבשלותו כרק מתה
ים:
ו וישבשלו חותו כשביל
ו לכבין ליהודה והיה די
נזרת השעבוד מבן
למה רחל היה ויכם
ו ויצח החומה · וכזה
תו וימכרו חותו ויבח
כזבות ויכם היה רחל

ים ויש להבין תיבת
ידם ויש לומר שלח
ר"ש מיעקב חוי כלשו בו
ויש סעד לדברי
עין שפירו דבראל ולל
ברחל · לחר כך
זותו כרק מתה לחת
ו שבשלותו כרק מתה
ים:
ו וישבשלו חותו כשביל
ו לכבין ליהודה והיה די
נזרת השעבוד מבן
למה רחל היה ויכם
ו ויצח החומה · וכזה
תו וימכרו חותו ויבח
כזבות ויכם היה רחל

قطعة شظية وُجدت مع مادة مفردة fragment found with item

זה תומרו ותן שכר טוב לכל הכוטחים בוך לומר שיהיה חלקם על הכוטחים בשמך בריות וחס ושלום שיהיה הטובה לנו והרעות לעשו ולמו רוחים בחפך ויבח לידי כפירות חס ושלום כמו שמזינו כשיחסר להם שום דבר בחדבר מה כתי' וידבר הע' כ'אלהים ומשה ובחו לידי כפירות חס ושלום לבך לומר דור שלח חדבר כעשו למה זה לי כל הטובה שתין מעטמין לותו חלח נרוך שתשוה בחו שלמר דור נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו

ובזה יבח מלקט שנטלו לותו הנדיקים בזמן שלמו מתקנים בביתם חו שולין חס יחזירו לנו חלקנו לחר שנתקננו וברחה הטוב שבגן עדן לו חס ושלום לח יחזירו לנו חלקינו שבגן עדן כשם שלינו לור פניך ה' כוכה לותו לור לו

(טו) ובזה

אמנם

(יא) ואו

אמנם

(יז) ונחזור

פרשת וישב

(ה) במדרש וישב יעקב יבחו של יוסף וישב בשלוה בעולם הזה

כזורות לו שטנו של יוסף וישב יעקב לח שלותי ולח שקטתי ולח נחתי לח שלותי מעשו ולח שקטתי מלבן ולח נחתי מדיכם ובח רוגז בח עלי רוגזו של יוסף ע"כ . וזש לדקדק דלמה בכתוב בפסוק וישב דרש לח שלותי חו סיש לו לדרשו זה בתחלת הענין בשבח שבשמם מעשו חו בחוף בשיעת מכירת יוסף ולמה דרש חותו על וישב ולמה חמכם מציקה דרשה על וישב יעקב שבקש לישב בשלוה בעולם הזה והוח דעיקר הסבלים של עשו עם יעקב בשביל שנטל יעקב הברכות ולח לח היה מבקש יעקב לישב בשלוה בעולם הזה לח היה עוסק כל המעשים בשביל הברכות דסברכות שם כולם נשלות מעולם הזה דמה כתי' בחם מטל השמים ומשמני

לח הרבה סופך לדבר כמשה כלומר שיבפור בתורת משה ויומר שם דברים שמוה לנו משה שם מן השמים היה נדיך שיהיה הטובה לנו והרעות לעשו ולמו רוחים בחפך ויבח לידי כפירות חס ושלום כמו שמזינו כשיחסר להם שום דבר בחדבר מה כתי' וידבר הע' כ'אלהים ומשה ובחו לידי כפירות חס ושלום לבך לומר דור שלח חדבר כעשו למה זה לי כל הטובה שתין מעטמין לותו חלח נרוך שתשוה בחו שלמר דור נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו

ובשבח שמור לעולם הבח שכולו טוב

(יח) ואו בחו'לחומן מחר לתם שלמרו תם תדב'כעשו מוף

פרשת וישב

(ה) במדרש וישב יעקב יבחו של יוסף וישב בשלוה בעולם הזה

שבקש לישב בשלוה בעולם הזה שנאוה בחסיד מחר שהיה מהלך בדרך ובח עשו מצח התפיד כלב שנאוה בדרך חתם חת הלב כל דבר מכשול מכלן לומר לו שמ כלב הוח ולתם לך לנעוך בו ולקללו שילך והשיב לו בשכר כך בשכר כך ולח יהח רוגזך לנבר שתיב לי כלום ולח נחתי ולח שקטתי ולח נחתי מדיכם ובח רוגזו של יוסף ע"כ וזה יהח לנבר שבקש לישב בשלוה בעולם הזה ולקחתי לח די שלח שנותי חלח נרוגזתי ולח נחתי ולח שקטתי מלבן ולח נחתי מדיכם ובח רוגזו של יוסף ע"כ וזש לדקדק דלמה בכתוב בפסוק וישב דרש לח שלותי חו סיש לו לדרשו זה בתחלת הענין בשבח שבשמם מעשו חו בחוף בשיעת מכירת יוסף ולמה דרש חותו על וישב ולמה חמכם מציקה דרשה על וישב יעקב שבקש לישב בשלוה בעולם הזה והוח דעיקר הסבלים של עשו עם יעקב בשביל שנטל יעקב הברכות ולח לח היה מבקש יעקב לישב בשלוה בעולם הזה לח היה עוסק כל המעשים בשביל הברכות דסברכות שם כולם נשלות מעולם הזה דמה כתי' בחם מטל השמים ומשמני

זמשמני הלרן הם ברכות העולם הזה עוד מה כתי' בהם ורוב דגן ותירוש וכו' כולם הם בשביל שלות העולם הזה ועל ידי הברכות נעשה לו שבחה עם עשו זהו לומרו לח שלותי על ידי שלמר ויבח ובקה שפירושו בקש ליישב בשלוה בחם הדרשה לח שלותי בקשתי ליישב בשלוה על ידי הברכות ולח די שלח ישבתי בשלוה חלח חדרבה יש לי נער שעל ידי סברכות כעשו עוד בקה לחרוב חותי ועל ידי כך סובבתי להיות בבוך חבי ומתן לבי ולברוח ולנלות לבל נלגלתי הברכות ושבחה של עשיו הייתי יושב בבית חבי וישן שולח חבי חחל מעבדיו ומכיח לי לחם כמו שעשה חברהם חבינו שלח חליעזר ומכיח לחבי לתבי חת בקה שלח על ידי שבקשתי לישב בעולם הזה ולקיח סברכות בחה בשלוה לעשיו וברחתי ממנו ושיב חחרי חליו בן עשיו ובקה לח מת ביום חחד ולח נחתי מדיכם ובשביל זה סובבתי לעבוד חת בבן שעשיו שנם לי בבן שבשביל שבקשתי לישב בשלוה בעולם הזה ולח נחתי ולח שקטתי מלבן לפי שלח יש לי חוש רבר וזהו לומרו לח שלותי ולח שקטתי מעשו ומלבן וכל הנער והעבודה שעבדתי עם לבן עשיתים שנם בחנת שלמי בחמתי לעשות לפי שבקשתי לישב בשלוה בעולם הזה חלח לח בקשתי לישב בשלוה חלח מהר ותתן לי בחתי ולח נחתי ומבית חבי ולח נחתי מדיכם ובח רוגזו של יוסף ע"כ :

(ג) אז נאמרו על ידי שבקש לישב בשלוה ע"כ :

(כ) או נאמר בחופן לחר חתן מדרכו של המדרש שפירש כח עלי רוגזו של יוסף כי שבעים פנים לתורה והוח כי ויבח רוגזו רומה לומר רוגזו של יוסף על עשיו והוח שיעקב חמר לחי נרמתי על ידי שבקשתי לישב בשלוה בעולם הזה ולקחתי סברכות לח די שלח שנותי חלח נרוגזתי מבקה עם עשו וברחתי ממנו ושיב לחרי חליו בן עשיו ובקה לח מת ביום חחד ולח נחתי מדיכם ובשביל זה סובבתי לעבוד חת בבן שבשביל שבקשתי לישב בשלוה בעולם הזה ולקחתי סברכות לח די שלח שנותי חלח נרוגזתי מבקה עם עשו וברחתי ממנו ושיב לחרי חליו בן עשיו ובקה לח מת ביום חחד ולח נחתי מדיכם ובח רוגזו של יוסף ע"כ וזש לדקדק דלמה בכתוב בפסוק וישב דרש לח שלותי חו סיש לו לדרשו זה בתחלת הענין בשבח שבשמם מעשו חו בחוף בשיעת מכירת יוסף ולמה דרש חותו על וישב ולמה חמכם מציקה דרשה על וישב יעקב שבקש לישב בשלוה בעולם הזה והוח דעיקר הסבלים של עשו עם יעקב בשביל שנטל יעקב הברכות ולח לח היה מבקש יעקב לישב בשלוה בעולם הזה לח היה עוסק כל המעשים בשביל הברכות דסברכות שם כולם נשלות מעולם הזה דמה כתי' בחם מטל השמים ומשמני

(ג) רנחומא סובח בלקוט סוף פמו קל"ח וזל"ק

חלח תולדות יעקב יבן שבע עשרה שנה בן בפרק מתה רחל וקשה מנלדת יוסף עד שנולד בימין שמכת שנים שרבי כשנולד יוסף חתר יעקב שלקח בי חל זן יהי חסיכו חרבע עשר שנה שם עבודת

שתי כמת ועבר עמו שש שנים חחר לידת יוסף והלך יעקב מבית לבן ונתעכב בדרך שתי שנים כמו שחמרו רבותינו ז"ל נמלח כשהגיע יעקב לחרן ישרחל היה יוסף בן שמונה שנים וכן בפרק נולד בנימין ומתה רחל ושם בן יוסף היה בן שמונה שנים כשמתה רחל וכיון חמרו יוסף בן שבע עשרה וכן בפרק מתה רחל והרי יש ספרם תשע שנים מחיית רחל עד שנעשה יוסף בן שבע עשרה שנה . ויש נומר חלו היה ספרם עשרה שנים לח היו חומרים בובפרק מתה רחל לבל כיון שלח יש בספרם כי לם תשע שנים כיון שהם פחות מ עשרה שנים שפיר קרוי בו בפרק היון שעדיין לם בכלל לחדים שלם היו בכלל עשרות הוו כלל לחר ולח היו חומרים בו בפרק ובן לחי חת המרומם כה"ר משה הדרשן הכהן נ"ו תרין בכל זמן שהיה יוסף חלל יעקב היה מתנחם בו על רחל לבל בשעה שפירש מיעקב סוי בחלו בו בפרק מתה רחל ודברי הימים מן . ויש סעד לדברי ממה שחמר בזוהר שפירו דיוסף העין שפירו דרחל וכך הוה מסתכל ביוסף כללו הוה מסתכל ברחל . לחר כך מנלתי במדרש תהומות שהנירסת בלותו פרק מתה רחל לכך כתבתי זה :

(ד) במדרש וישכחו לומה וישכחו לותו בשביל שיקדש היה ויש להכין בחדרבה ה' ברי' לישוב לותו חלח יהן שכבר נגזרה נזרת השעבוד מבן הפלגים עוד בקדים מה שחמרו רז"ל לומה רחש היה ויכח כוכות חרוכו של יוסף דכתי' כי יוסף היה בן שמונה שנים כשמתה רחל וכיון ויכח חמוש . וכזה יבח לנבון שהיתה סיכת שישנחו לותו ויחכרו לותו ויכח למעשה של חדונתו ויכח חמוש וכוכות ויכם היו רחש עריין הוח בריך הנלח מהך"כ :

(ו) לכו ונמכרנו לישמעאלים ודנו לו תסי מי ויש להבין מהי חשמיענו בזה שחמר ונמכרנו ונוודלי כיון שמוכרים לותו חין ידע זה ידע לומר ונמכרנו ונוודלי כיון שמוכרים לותו חין ידע בו ומה כן מהי חשמיענו במה שחמר וידינו לל תסי בו :

אמנם יובן במ"שחמרו רבותינו ז"ל בגמרת בסנהדרין פ' עשירי דף ק"ו לגובא בפא מיעקרא לימו חייב עד שיכניסינו לרשותו רבי יהודה חומר עד שיכניסינו לרשותו ויתקנם בו שנחמר ותתעמר בו ומכרו ותכח קמץ לח בעני עימור חמר רב לחח כריס דרבח עיפור פחות משוה פרוטה חיכח כיניהו עד כחן . וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכזה יבח על כנון שחמר יהודה לחיחו כדי שלח להתחייב מיתה על מכירת יוסף לבן ומכרנו קודם שנשתתם הדי שלח נסיו חייבים מיתה על מכירת יוסף וח לומרו ויד ול תעשנו בו דהיינו שלח להשתתם בו קודם שנמכרנו כדי שנהיה פטורים :

(ו) או נאמר בחופן לחר כפי מה שפירשתי לומו חייב עד שינמנו תחלה ולחר כך נכנו פטור וכמו שפירשנו נם כן שלח תחלה ולחר כך נכנו פטור וכמו שפירשנו נם כן שלח משכחו

גשבוהו השבטים מן הבור אלא מכרוהו תחלה למדיינים והמדיינים הם משכוהו מן הבור · ובזה יבא על נכון לכו ונמכרנו וכו׳ וידינו אל תהי בו רוצה לומר שלא נגנוב אותו תחלה וגם ידינו אל תהי בו דהיינו אפילו משיכה אין אנו מושכין אותו אלא המדיינים הם ימשכוהו וזהו וידינו אל תהי בו אלא נמכרנו תחלה שלא להתחייב אבל עדיין יש לו לשאול כיון שאין לשבטים עון וגונב נפש מישראל אם כן טעם עשרה הרוגי מלוכה מהו ויש לומר כמו שאמרו רבותינו ז״ל על פסוק ויפוזו זרועי ידיו כען נפרציו בקרקע ויצאה שכבת זרע מבין צפורניו וכנגד עשרה טפות עשרה הרוגי מלוכה :

(ח) **ויעברו** אנשים מדינים סוחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה ופירש רש״י ז״ל ויעברו אנשים מדינים היא שיירה אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה וימשכו בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדנים והמדנים למצרים ע״כ :

והרא״ם ז״ל נשא ונתן בדברי רש״י ז״ל כמה שפירש שאחיו מכרו אותו לישמעאלים והישמעאלים למדנים והמדנים מכרו למצרים וכתב לבסוף אך לא ידעתי מה יעשה בפסוק ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים אשר הורידוהו שמה ע״כ · וגם אני שואל מה יעשה בפסוק הזה וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרים דמשמע דהישמעאלים הביאו את יוסף למצרים דלפי דברי רש״י ז״ל הוה ליה לומר והמדני׳ הביאו אותו ליוסף למצרי׳ באופן שהרא״ם ז״ל הניח על רש״י ז״ל קושיא מפסוק ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים דמשמע בהדיא דהישמעאלים מכרוהו לפוטיפ׳ ואני בעוניי לפי מה שפיר׳ רש״י ז״ל שהמדנים מכרוהו למצרים והא קרא כתיב וימכרו את יוסף לישמעאלים ויביאו את יוסף מצרים דמשמע גם כן שהישמעאלי׳ הביאוהו למצרים ולא המדנים אכן אף על פי שהרא״ם ז״ל הניח עליו קושיא ואני מקוצר דעתי לא הבנתי דבריו ובודאי שדבריו כולם מיוסדים על אדני פז כי הוא המאיר עיני חכמים בהלכה ואיני יכול להשיב על דבריו · אבל נוכל לפרש בענין אחר והוא כי שבעים פנים לתורה ונקדים מה שאמרו בגמרא בסנהדרין הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו דהיינו שיגנבנו ואחר כך ימכרנו אבל מכרו ואחר כך גנבו פטור וכן פסק הרמב״ם ז״ל פרק ט׳ מהלכות גניבה הלכה ב׳ וז״ל אין הגונב חייב מיתת חנק עד שיגנוב את ישראל ויכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו לאחרים שנאמר והתעמר בו ומכרו ע״כ · ובזה יבא על נכון שהשבטים נתחכמו שלא להתחייב מיתה על גניבת יוסף ומכירתו ומכרו את יוסף למדינים ועדיין יוסף הוא בבור כדי שלא יגנבוהו תחילה ואחר כך ימכרוהו אלא מכרוהו תחילה קודם שגנבוהו · וזה אומרו ויעברו אנשים מדיינים סוחרים ומדהזכיר הפסו׳ שמדיינים תחלה משמע שמכרוהו למדייני׳ והמדייני׳ וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור והמדיינים מכרוהו לישמעאלים ומה שאמר הכתוב וימכרו את יוסף לישמעאלים לא אחיו של המדיינים וישמעאלים הם הורידוהו למצרים ובזה יבואו סמיכות הפסוקים וימכרו את יוסף לישמעאלים ויביאו את יוסף מצרים דהישמעאלים הם הביאוהו אל מצרים והם מכרוהו לפוטיפר · ובזה לפי דרכנו נחה שקטה תלונת הרא״ם ז״ל מה שכתב אך לא ידעתי מה יעשה בפסוק ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים כפי דרכנו יבא על נכון דפוטיפר קנאו מיד הישמעאלים ולזה אמר הפסוק ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים ואל תשיבני ממאי דכתיב והמדנים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר דמשמע דהמדנים מכרו אותו אל מצרים ולא ישמעאלים יש לומר כמו שפירש הרא״ם בקושייתו על רש״י ז״ל וז״ל יהיה פי׳ והמדיינים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר שמכרוהו לישמעאלים להורידו למצרים כדכתיב והנה ארחת ישמעאלים באה וכו׳ להוריד מצרימה וזה שכתב אל מצרים ולא כתב במצרים ופירוש לפוטיפר שנתגלגל הדבר ונמכר אל פוטיפר :

(ט) **אי** נמי יש לומר ולפרש הפסוקים חוץ מדרכו של רש״י ז״ל כי היכי דלא לקשו קראי אהדדי כתיב וימכרו את יוסף לישמעאלים וכו׳ ויביאו את יוסף מצרימה דמשמע דהישמעאלים הם הביאו יוסף מצרים וכתי׳ והמדנים מכרו אותו אל מצרים והלא ישמעאלים הביאוהו למצרים וכיצד אומר המדנים מכרו אותו אל מצרים ועוד קשה והא קרא אחרינא כתיב ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים אשר הורידהו שמה דמשמע דישמעאלים הם הורידוהו למצרים והם מכרוהו למצרי׳ וכיצד יובנו הפסוקי׳ דמפסוק אחד משמע שהמדייני׳ מכרוהו למצרים ומפסוק אחד משמע דהישמעאלים מכרוהו לפוטיפר :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במדרש בראשית רבה פרשה פ״ד וז״ל ויעברו אנשים מדינים עברו אותם הדינים וכתב בעל מתנות כהונה הדינים מן קטטות ושנאה שהיו ביניהם וכו׳ ודייק מדכתיב מדינים והלא ישמעאלים היו ע״כ · ובזה יבא על נכון דלעולם הישמעאלים הם שקנו והם הורידוהו והם מכרו. והא דכתיב והמדני׳ מכרו רוצה לומר מסיבת מדנים דהיינו הקטטות והשנאות שהיו ביניהם הם גרמו ומכרוהו למצרים :

(יוד) **ויש** להלין בעד רש״י ז״ל מה שכתב הרא״ם ז״ל לא ידעתי מה יעשה בפסוק ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים כמו שפירש הרא״ם על פסוק והמדנים מכרו אותו למצרים שנתגלגל הדבר גם כן אנו נאמר ונפרש מיד הישמעאלים רוצה לומר שהיה תחלה ביד הישמעאלים ונתגלגל הדבר ויקנהו פוטיפר מיד המדינים שקנאוהו מיד הישמעאלים :

(י״א) **ילקוט** רמז רל״ה וכבר היו רבי טרפון וזקני׳ ונשאלה שאלה זו בפניהם מאי דכתיב וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט להודיע זכות של צדיקי׳ עד כמה הוא מסייען שאלו ירד הידיד והאהוב הזה עם ערביים לא היו ממיתים אותו מריח גמלים ומריח העטרן אלא זמן לו הקב״ה שקין מלאים בשמים וכל טוב שלא ימות מריח הגמלים ומריח העטרן אמרו לו למדתנו רבינו השותה מים לצמאו כיצד הוא מברך אמר להם בורא נפשו׳ רבות וחסרונן ע״כ ויש להבין דמה קשר וסמיכות יש ברכת בורא נפשות רבות למאי דסליק מיניה שגמליהם נושאים שקים מלאים בשמים לנשות רמון צדיק :

אמנם יובן במה שכת׳ מר״ן בא״ח סי׳ ר״ז וז״ל פירוש של הברכה בורא נפשו׳ רבות וחסרונן וכל מה שהם חסרים וכו׳ כלומר וחסרונם הוא מלשון כל מחסורך עלי · שהוא כל צרכי סיפוק והכי קאמר בורא נפשו׳ רבות וכל צרכי סיפוקן שאין הדברים הצריכים לצורך קיום חיותן ואינם אלא להתענג דהיינו פירות והיוצא בהם שאינם מוכרחין לצורך קיום חיותן ע״כ · ובזה יבא סמיכות וקשר כמין חומר דכיון שאמר תחלה זמן לו הקב״ה שקין מלאין בשמים וכל טוב שלא ימות מריח הגמלים והעטרן אם כן שהקב״ה מזמין לאדם כל מה שצריך לו דהיינו המלומד על התענוג כמו יוסף שהיה ידיד ואהוב שהיה מלומד על התענוג הזמין לו בשמים שלא ימות והערביים אף על פי שנושאים כל ימיהם עטרן אינם מתים נמצא שמזמין לכל גוים

גוים די מחסורם כפי מנהגה לכך סמכו שאלתם על ברכת בורא נפשות שרמוז בה בין צרכי הגוף בין צרכי התענוג :

(י״ב) **פרקי** רבי אליעזר הובא בילקוט רמז קמ״ב וז״ל וימכרו את יוסף לישמעאלי׳ בעשרי׳ כסף כל אחד מהם נטל שני כספים לקנות מנעלי׳ לרגליהם שנאמר על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים ע״כ · ויש להבין וכי כל כך היו השבטים עניים חס ושלום שלא היה להם לכל אחד לקנות מנעל עד שהוצרכו למכור יוסף כדי לקנות בדמיו מנעלים ועוד לרגליהם למאי אצטריך וכי היה סלקא דעתין אם לא אמר לרגליהם הייתי אומר לידיהם קנו המנעלים ובודאי המנעלים הם לרגליהם ואם כן למאי אצטריך לומר לרגליהם היה די לומר לקנות מנעלי׳ ולשתוק :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מהרח״א בפרשתינו זאת על זה שאמרו רז״ל ויבא יוסף את דבתם רעה שמזלזלין בבני השפחות לקרותם עבדים פירש הוא ז״ל עם מה שכתב הרמב״ם ז״ל פרק ראשון מהלכות עבדים שאסור לעבוד בעבד עברי עבוד׳ עבד כנעני שיוליך כליו למרחץ ושיחלוץ מנעליו שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד אבל ישראל שאינו עבד אין דעתו שפלה עליו מותר וזה אמרו מזלזלין בבני השפחו׳ לרדותן בעבודה בזויה וכוונתן להורות שהן בני השפחות ועדיין הם עבדים ע״כ :

ובזה יבא על נכון שהשבטים סברי כיון שאחיהם קטנים חייבים בכבוד אחיהם הגדולים ולכך היו חולצים להם מנעלים ואין אסור בדבר לכך קנו מנעלים בדמיו להורות לו שמותר לחלוץ להם אחיהם הקטנים ולפי שהביא דבתם רעה אל אביהם בשביל שאחיהם הקטנים היו חולצין להם המנעלים לכך קנו מנעלים בדמיו ולהורות שמותר לחלוץ להם אחיהם הקטנים וזהו שאמרו לרגליהם יתירה כדי לרמוז שקנו מנעלים כדי שינעילום אחיהם לרגליהם ולחלוץ אותם גם כן להם :

(י״ג) **ירמיה** כ״ט כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אנכי חושב עליכם נאום ה׳ מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקוה ע״כ · ויש להבין כיון דאמר לשלום ודאי ולא לרעה ואם כן מה צריך לומר ולא לרעה כיון דאמר לשלום די · ועוד כיון דאמר חושב די מה צריך לומר עוד מחשבות :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במדרש בראשי׳ רבה פרשה פ״ה על זה הפסוק וז״ל כי אנכי ידעתי המחשבות שבטים היו עסוקי׳ במכירתו של יוסף וכו׳ ויהודה עסוק ליקח לו אשה וכו׳ והקב״ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח שמפני המכירה ירד יהודה מאת אחיו ונתגלגל הדבר שנזקק לתמר ויצא מזרעו מלך המשיח : עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל כדי לקיים מה שנאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך אלא שזכותו גרמה לו במכירת יוסף כדי לירד בכבוד אצל יוסף שהיה מלך :

ובזה יבא על נכון כי אנכי ידעתי המחשבות כמו שהקדמנו בשם המדרש שבטים עסוקים במכירתו של יוסף ואף על פי שחשבוה לרעה אבל אלהים חשבה לטובה הדא כדי שלא ירד יעקב בשלשלאות של ברזל אלא ירד בכבוד ועוד טובה אחרת נפקא ממכירת יוסף וירד יהודה מאת אחיו ונתגלגל מזה שנזקק לתמר ויצא מזרעו מלך המשיח זה · אומרו אשר אנכי חושב עליכם נאם ה׳ מחשבו׳ שלום ולא לרעה כלומ׳ אף על פי שמחשבותם היתה לרעה ולא לשלום אבל אני חושב עליכם כאלו מחשבותיכם שחשבתם במכירת יוסף לשלום ולא לרעה כמו שהיה אשר חשבתם עליו רעה במכירתו אלא אדרבה אני חושב כאלו

היה מחשבותכם לשלום כאלו ידעתם שבשביל שירד יעקב אבינו למצרים וגם כדי שיתגלגל על ידי המכירה וירד יהודה מאת אחיו ויזקק לתמר כדי לצאת מלך המשיח שיבא במהרה בימינו אכי״ר :

ובזה נבין גם מה שאמר בנביא כי לא מחשבותי מחשבותיכם · ויש להבין מהיכא תיתי שמחשב׳ האדם היא כמחשבתו יתברך עד דאצטרי׳ כי לא מחשבותי מחשבותיכם :

אמנם כפי האמור אתי׳ שפיר כי לא מחשבותי כלומ׳ אני חושב עליכם בדין כמו שאתם חושבים שאף על פי שמחשבתכ׳ היתה לרעה כיון שיצא ממנה טובה אני חוש׳ לכם בדין לטוב׳ וזהו כי לא מחשבותי מחשבותכם :

(י״ד) **בגמרא** פרק קמא דסוטה דף ה׳ ע״ב על פסוק ותשב בפתח עינים שנתנה עינים לדבריה אמר לה שמא קבל כך אביך קידושין אמרה לו יתומה אני ופירש״י ז״ל יתומה אני והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחי ואין לער ואונן כנשואים ליאסר עליו משום כלתו דאין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה אלא האב זוכה בה כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה לאשה ולהך סברא לאו ביתו של שם היתה שמשכ׳ שהיו ליעקב כלים שכותיו של שם ויעקב כבר יותר מבן ק״ך שנה ע״כ · ויש להבין בדברי רש״י ז״ל שפיר׳ שיעקב היה יותר מבן ק״ך לכאורה קשה ממה שכתבנו לעיל משם הרב מתנו׳ כהונה שמפני המכירה ירד יהודה מאת אחיו ונתגלגל מזה שנזקק יהודה לתמר והפסוק מסייעו ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו וגו׳ ואם כן כיצד באותו הפרק שנמכר יוסף היה יעקב יותר מבן ק״ך והא כבר אמרו בגמר׳ שפירש יוסף מאביו כ״ב שנה וכשירד יעקב למצרים בן ק״ל שנה היה אם כן כשנמכר יוסף היה יעקב בן ק״ח שנים וכיון שמעשה יהודה כשנזקק לתמר כשנמכר יוסף ובאותו הפרק היה בן ק״ח שנה ואם כן כיצד אמר רש״י שבאותו הפרק כשנשא יהודה לתמר היה יעקב יותר מבן ק״ך :

אמנם כפי מה שהקדמנו משם סדר עולם דברי רש״י מיוסדים על אדני פז ואין צריכין חיזוק והוא כמו שהעתקנו לעיל משמו וירא שם יהודה בת איש כנעני שנה אחת לעיבורו של ער הגדול הגדיל שבע שנים ונשא אשה הרי יצאו שמונה שנים מעת שנמכ׳ יוסף ועוד שנה אחת לאונן שנה אחת לשלה שנה אחת שבי אלמנה ושנה אחת וירבו הימים הרי ארבעה שנים אחרי׳ ושמונה שנים הנזכרים עיבור ער וגדולו הרי יצאו ממכירת יוסף עד שנזקק יהודה לתמר שנים עשר שנים וכיון שהיה יעקב בעת המכירה בן ק״ח ושנים עשר שנים הנזכרים של ער ואונן ושלה וכו׳ הרי יעקב בעת שנזקק יהודה לתמר בן ק״ך שנה כמו שאמר רש״י ז״ל :

(ט״ו) **אבל** עדיין נשאר לנו לבאר מה שכת׳ מהרש״א ז״ל על דברי רש״י וז״ל יתומה אני וכו׳ פירש רש״י שהייתי קטנה וכו׳ עכ״ל לא ידענא מי הכריחו לפרש כן דהא ודאי יהודה לא נתכוון לכך שהרי לא ידע שכלתו היא אבל איכא לפרש דאיכא למימר דשמא קבל אביך קידושין מאחר בלי ידיעתך בקטנותי׳ ואין את פנויה כמו שאמרת ואמרה ליה יתומה אני שכבר מת אבי בהיותי בבטן אמי כמו שאמרו באביי ובודאי לא קבל אבי קידושין עלי והשתא ניחא דיש לקיים שפיר דבתו של שם היתה ע״כ · וקשה כיון שפירש רש״י שמשכת שהיו ליעקב כלים שכותיו של שם ויעקב כבר היה יותר מבן ק״ך שנה אם כן באותו פרק תמר בת ששים שנה היתה וכיצד יהודה השיא לבנו בת ששים שאינה ראויה לילד כדאמרינן בפרק ח׳ דבבא בתרא תניא

רבי

רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו קטנה שבהן דהיינו כמות צלפחד לא נשאת פחות מארבעים שנה ופירש רש"י ז"ל שהיו מצפות להגון להם ומקשי' בגמרא איני והאמר רב חסדא נשאת פחות מעשרים שנה יולדת עד ששים בת עשרים יולד' עד ארבעים בת ארבעים שוב יולדת אלא מתוך שצדקניות נעשה להם נס כיוכבד · ופירש רש"י ז"ל שוב אינה יולדת ואם נתעכבו עד ארבעי' שנה לא היה אדם משא אותם והם למה נתעכבו עד ארבעים שנה מאחר שלא ילדו עוד · ומשני מתוך שצדקניות היו בטוחו בצדקתן שיעשה להם נס כיוכבד ולכך נתעכבו עד מ' לינשא להגון כיוכבד שילדה אחר ארבעים שנה ומיהו נישואיהם איכא למימר שהיו קודם ארבעים ע"כ · הרי אם נשאת לאחר ארבעים שנה אינה יולדת ואם כן כיצד יהודה השיא לבנו בת ששים דבשלמא בנות צלפחד ידעו בעצמם שצדקניות היו וכמו שאמרו רז"ל ידע איניש בנפשיה אם צדיק גמור הוא וכיון שידעו בעצמן שצדקניות היו וכמו שפי' רש"י ז"ל בטחו בצדקתם שיעשה להם נס כיוכבד שילדה אחר מ' ולכך נתעכבו עד מ' שנה לינשא להגון להם אבל יהודה מי התיר לו שישיא לבנו תמר בת ס' שנה ומי ידע שתמר צדקת היתה ושיסמוך על צדקותה שאף אם נשאת בת ששים תלד :

ויש לומר בהקדי' מה שכתבו התוספות משם הריט"בא ז"ל על מה שאמרו בגמרא מתוך שצדקניות היו נעשה להם נס פירוש וגם הבעלים שנשאום על דעת כן נשאום דסמכו על זכותם ע"כ גם אנו נאמר שיהודה סמך על זכות אביה שם בן נח שהיה צדיק גמור ומפורסם מדרשו של שם ולכך השיא אותה לבנו אף שהיתה בת ששים כשנשאת סמך על זכות אביה וזכותה וסופה הוכיח על תחילתה שיצא ממנה פרץ ויצאה ממנו מלכות בית דוד ומשיח צדקנו שיגל' במהרה בימינו כי"ר :

(יז) **ויאמר** הבה נא אבוא אליך וכו' ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי ויאמר אנכי אשלח גדי עזים וכו' ויאמר תקח לה פן נהיה לבוז · ויש להבין א' במה דאמרה היא מה תתן לי כי תבוא אלי היה די לומר מה תתן לי דודאי יבא אליה דבביאה לא פליגי כי פליגי בנתינה דהוא אמר שהוא יתן והיא אמרה שהוא יתן ועוד מילת אנכי דחיק לה עלמא והו"ל לאשלח גדי עזים ועוד שפיל לסיפיה דקרא דקאמר תיקח לה פן נהיה לבוז דאטו בשביל שלא לבוז יהיה צריך ליתן לה דווקא והא אף על פי שלא יהיה לבוז צריך ליתן לה שכרה מן הדין ויש בו משום גזל אם אינו נותן וכן הוה ליה למימר תקח לה בשכרה :

אמנם יבא הכל על נכון בהקדי' מה שאמרו במדרש רבה פ' פ"ה וז"ל יהודה קיים מצוות יבום תחלה ע"כ וכן כת' הרא"ש בשם הרמ"בן כי בימי' הראשוני' קודם מתן תורה היה מנהגם לישא אשת המת הקרובים אח או האב או היותר קרוב מן המשפחה ע"כ עוד נקדים מ"ש מר"ן בח"מ סי' קס"ב המייבם את יבמתו זוכה בנכסי המת ועומד במקומו ליטול חלקו ע"כ · עוד נקדים מ"ש רז"ל בגמרא פרק אלו נאמרים אמרו ליה רבנן קא מקיים רבינא כל מאי דאמור רבנן · ובזה יבא על נכון דיהודה בא לרמוז שני ענינים האחד במלת הבה נא רוצה לומר שתתן לו נכסי המת כיון שרוצה ליבם אותה ולקום על שם המת וליטול את נחלתו · ועוד רמז במלת אבא אליך דמן התורה אין צריך קידושין לא ביאה דווק' דהקנו לו מן השמים ותאמר מה תתן לי כי תבא אלי רמזתו ונרמז דאף על פי דמן התורה אין צריך קדושין ליבמה אלא ביאה דווקא כיון דתקון רבנן קידושין עם הביאה צריך לקיים מאי דאמור רבנן א"כ צריך קידושין וביאה וזהו אומרו מה תתן לי כי תבא אלי צריך לקיים שתיהן ושמע יהודה לדבריה ויאמר אנכי אשלח גדי עזים אנכי דייקא שאני מקיים מאי דאמור רבנן אבל אניש אחרינא לא צריך ואם בא עליה ולא קדיש קנה וכמו שפסק מרן בסי' קס"ו ז"ל אם בא עליה בלא מאמר קנה אותה ואין צריך לחזור ולקדש ע"כ וזהו אומרו אנכי אשלח גדי כיון שאני תלמיד חכם וזהו אומרו גם כן תקח לה פן נהיה לבוז דווקא משום בזוי ת"ח שלא יאמרו אינו מקיים מאי דאמור רבנן אבל מן הדין אין צריך לשלוח לה כיון שכבר קנית אותה בביאה ואין צריך לחזור ולקדש אותה וכמו שפסק מרן שאין צריך לחזור ולקדש אלא דווקא תקח לה פן נהיה לבוז ואין זה שבח לת"ח :

או נאמר באופן אחר הבה נא מה צריכה היא לתת לו · יובן במה שפסק מרן בריש הלכות נחלות בסימן רע"ו וז"ל סדר נחלות מי שמת בנו ירשו לא כמנא וכו' תחזור הירושה לאביו של מת וכתב הסמ"ע ואף על גב דזה לא מבואר בהדי' בקרא מכל מקום דרשינן לה מדכתיב ונתתם את נחלתו לשארו ואביו הוא שארו יותר מאחיו ע"כ · וזה אומרו הבה נא הבא כלומר כיון שער ואונן מתו בלא בנים גם רוצה לומר עכשיו שלא יש להם בנים הבי ירושתם לי :

(יז) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מאי דאיתא בסנהדרין פרק כהן גדול המלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין לאשתו ר' יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו אין שומעין לו ופירש"י בגמרא חליצה גנאי הוא לו לקום על שם אחיו ע"כ ועם מה שהקדמנו לעיל יבא על נכון דיהודה ניבא ולא ידע מה ניבא שהייבמה אינה צריכה קדושין לזה אמר הבה נא אבא אליך שאין את צריכה קדושין דמן השמים אקנו ליך לדידי ותאמר מה תתן לי רוצה לומר שאתה מלך וצריך אתה ליתן לי קידושין שגנאי הוא לך ליקח אותי מטעם יבום בלא קידושין וכמו שהקדמנו שהמלך אינו מייבם וכמו שאמרו חכמים לר' יהודה אין שומעין לו וכמו שפירש רש"י דגנאי הוא לו לקום על שם אחיו הנה לבא לבית דין ולחלוץ זה הוא דווקא בפניו וכן היבום גנאי הוא לו לקום על שם המת דהיינו שיקדשנה בקידושי המת אלא צריך ליתן קידושין מחדש אלא אם תרצה ליקח אותי תן לי עכשיו קידושין מחדש ולא ליקרא על שם המת ויאמר אנכי אשלח גדי מן וכו' ומלת אנכי דייקא שאני מלך והמלך אינו מייבם דגנאי הוא לו לזה אשלח גדי עזים מן וכו' לקידושין :

ובזה יבא על נכון סיפיה דקרא תקח לה פן נהיה לבוז רוצה לומר דמן הדין אף על פי שלא אשלח לה לא יש איסור בדבר דמן השמים הקנוה לי אבל עתה שאני מלך וגנאי הוא לי לקום על שם אחיו המת כדפירש רש"י ז"ל דדווקא משום פן נהיה לבוז תיקח אבל אלו לא הוה טעם בזו אין איסור בדבר אם לא תיקח לה דמן השמים הקנוה לי :

(יח) **עוד** יש לדקדק במה שפי' רש"י ז"ל הבא נא הכיני עצמך ודעתך לכך ע"כ ויש להבין מה צריך הכנה ודעת לכך · אמנם יובן במה שאמרו ז"ל אבא שאול אומר כל הכונס את יבמתו לשם נוי לשם ממון קרוב בעיני להיות הולד ממזר וקרוב לזה כתב מרן באבן העזר סי' קס"ה ואם שניהם רוצים בייבום אין מניחים אותם לייבם אלא אם ניכר ויודע שמכוונים לשם מצוה :

ובזה יבא על נכון שזה שרמז יהודה באומרו הבה נא ופירש"י הכיני והזמיני עצמך ודעתך לכך רוצה לומר לשם מצוה וכמו שהקדמנו שצריך ששניהם יכוונו לשם מצוה וזהו כוונתו הכיני עצמך ודעתך לכך דהיינו לשם מצוה :

(יט) **עוד** נדקדק במילת נא דקאמר יהודה הבה נא לכאורה נראה דדחיק לה עלמא דהיה די לומר הבה אבא אליך ומאי מילת נא דמשמע עכשיו למעוטי מאי :

אמנם יובן בהקדים מאי דגרסינן בפרק החולץ מצות יבום קודמת למצו' חליצה בראשונ' שהיו מכוונים לשם מצוה עכשיו שאין מכוונים לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת ע"כ · ובזה יבא על נכון דמילת נא בא לרמוז דעכשיו דהיינו בדורות הראשונים דווקא שמתכוונים לשם מצוה הבא אליך רוצה לומר שמצות יבום קודמת לאפוקי דורות האחרונים שאין מכוונים לשם מצוה מצות חליצה קודמת וזהו מילת נא למעוטי דורות האחרונים :

(כ) **או** נאמר באופן אחר דמאי אתא לאשמעינן במלת נא ונדקדק עוד במאי דאמרינן לעיל מינה ותמת בת שוע אשת יהודה מאי אתא לאשמועינן אם מיתת אשת יהודה קודם מעשה תמר או אחר כך :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מרן בבית יוסף א"ה סי' קס"ה בשם הריב"ש וז"ל בסי' ש"כ שאפילו לדברי הפוסקים דמצות יבום קודמת אם היבם נשוי לכ"ע מצות חליצה קודמת והביא ראייה לדבר ע"כ · ולזה הוצרך הפסוק לתת טוב טעם לשבח לאשמועינן שמיתת אשת יהודה קדמה למעשה תמר דאלו לא מתה אשתו באותו זמן לא היה מיבם יהודה לתמר וכמו שכתב הריב"ש אם היבם נשוי לכולי עלמא מצות חליצה קודמת · וזהו אומרו הבה נא רוצה לומר עכשיו שמתה אשתי אבוא אליך ואקיים מצות יבום כיון שאין לי אשה מצות יבום קודמת למעוטי אלו לא מתה אשתו מצות חליצה קודם כמ' הריב"ש אליבא דכולי עלמא וזהו מילת נא רוצה לומר עכשיו דהיינו שמתה אשתי מצות יבום קודם :

(כא) **או** נאמר באופן אחר דמילת נא עכשיו לרמוז מה שכתב רש"י ז"ל על פסוק ולא יסף עוד לדעתה יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא פסק וכתב הרב שפתי חכמים הכי פירושו מאן דאמר לא הוסיף סבר דעתו של יהודה לא היה לבא עליה אלא כדי להקים זרע על שם המת וכיון שקיים לא בא אליה עוד ומאן דאמר לא פסק סבר כמאן דאמר כיון שראה יהודה שמתאוה להוליד ממנו בנים וכוונתה לשם שמים לא פסק מלדעתה ע"כ וזהו אומרו הבה נא רוצה לומר עכשיו דווקא דהיינו ביאה ראשונה כדי להקים שם המת אבל ביאה אחרת לא יבא עליה כיון שקיים מצות יבום בביאה ראשונה כך היה התנאי מתחילה שלא יבא עליה אלא ביאה אחת דווקא ואליבא דמאן דאמר לא הוסיף קיים תנאו ולא הוסיף דהיינו שלא בא עליה עוד ואליבא דמאן דאמר לא פסק מתחילה סבר שמא ביאות האחרונות לא יהיו לשם שמים וכמו שכתבנו לעיל משם אבא שאול הבא על יבמתו שלא לש"ש קרו' בעיני להיו' ממזר וכמו שכתבנו בשם מרן צריך ששניהם יכוונו לשם שמים ולזה בביאה ראשונה אמר הבה ופירש רש"י ז"ל הכיני והזמיני עצמך ודעתך לכך ופירשנו כוונתו לעיל דהיינו שיכוונו לשם שמים שניהם לשם מצות יבום ומתחילה סבר יהודה שמא לא תתכוין בכל הביאות לשם שמים ולזה אמר לה הבה נא לפחות עכשיו בביאה ראשונה תכוין לשם שמים ולא יבא עליה עוד שמא לא תוכל להתכוין בכל הביאות לשם שמים וקרוב הדבר להיות הולד ממזר אבל כיון שהוא ראה שכוונת' לשם שמים להוליד ממנו בנים לא פסק ממנה :

(כב) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד אליבא דרש"י ז"ל שפירש הבה לשון הזמנה וכיצד אומר נא דהיינו עכשיו דלאו רישיה סיפיה דרישא אמר הבה לשון הזמנה דמשמע לאחר זמן ואחר כך אמר נא דמשמע עכשיו אם כן בטלה לה הזמנה דמקודם :

אמנם יובן במה שפסק מרן ביורה דעה סי' קנ"ב תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים עוד בסעיף ב' שבעת ימים הללו מונים אותם משעה שהיא סומכת בדעתה ומכינה עצמה לחופה ע"כ . עוד נקדים מה שאמרו במדרש רבה שאמרה לו טהורה אני ע"כ · ובזה יבא על נכון דבתחילה סבר יהודה שלא הכינה עצמה לביאה וכמו שפסק מר"ן שמשעה שתבעה לינשא צריכה למנות שבעה נקיים ולזה אמר לה הבה וכמו שפירש"י ז"ל הכיני עצמך והזמיני דעתך רוצה לומר כוונת רש"י דהיינו משעה שהיא סומכת בדעתה ומכינה עצמה לכך שתספור שבעה נקיים אבל כיון שאמרה לו טהורה אני דהיינו שכבר הכינה עצמה ודעתה לכך אז אמר לה נא רוצה לומר עכשיו דכיון שהיא מוכנת ומזומנת :

(כג) **או** נאמר באופן אחר במאי דקאמר תקח לה פן נהיה לבוז דמשמע דווקא מטעם בזוי תקח אבל אם לא היה מטעם בזיוי לא היה שולח לה ועוד צריך להבין מהו בזיוי :

אמנם יובן במה שכתבנו לעיל בשם מרן מן התורה אין צריך לקדש היבמה אלא בא עליה וחכמים תקנו לה קידושין וסיים מרן ז"ל ואם בא עליה בלא קידושין קנה אותה ואין צריך לחזור ולקדש ומכין אותו מכת מרדות · עוד נקדים מה שכתב הטור ביורה דעה סי' של"ד בשם הרא"ש ז"ל תלמיד שסרח אין מנדין אותו בפרהסייא אבל יכולין להלקותו ופי' דבריו מרן בב"י ושמא יש לומ' דס"ל קא"ת' אבל יכולין להלקותו בפרהסייא מה שאין כן בנדוי דבנכנעא אין בפרהסייא לא ע"כ: עוד נקדים מה שכתבו בגמרא במערבא ממנו אנגידא דמורבא מרבנן ולא ממנו אשמתא · עוד נקדים מ"ש הרמב"ם פ"ז מהלכות תלמוד תורה ואפי' מכת מרדות נמכין להכותו ופירש מרן דבריו כלומר ואפילו לא עבר אלא על דברי חכמים נמכין עליו להכותו מכת מרדות ע"כ :

ובזה יבא על נכון דכאן לא היה צריך מן התורה אלא ביאה דווקא ואין צריך קדושין אלא מדרבנן ואם לא יתן הקידושין קנה אותה ומתחייב יהודה מכת מרדות חס ושלום ואילו היה חייב נידוי כיון שיהודה ת"ח לא היו מנדין אותו חס ושלום בפרהסייא ולא היה בזוי בדבר כל כך אבל כיון שנתחייב מכת מרדות ואפילו הוא תלמיד חכם מכין אותו בפרהסייא וזה אומרו פן נהיה לבוז רוצה לומר מכת מרדות שמכין אותו בפרהסייא משום בזיוי דווקא תיקח לה אבל מן הדין כבר קניתי אותה בביאה :

(כד) **בגמרא** בסנהדרין פרק ח' דורות הראשונים היו מולידין בני שמונה שנים מנא לן ומייתי ראייה מדכתיב הלא זאת בת שבע וכו' ודחי הראייה ומייתי ראייה גם כן אלה תולדות תרח וכו' ודחי הראייה ומייתי מהכא ובנלאל וכו' וקשה אדרבה תלמודא מכל הני ראיות לאתויי שהיו מולידין בני ח' שנים אמאי לא אשמועינן חדוש יותר שהיו מולידין בני שבע שנים כדאית' בסדר עולם והובא בילקוט רמז קמ"ה וזה לשונו וירא שם יהודה בת איש כנעני שנה אחת לעיבורו של ער הגדיל שבע שנים ונשא אש' הרי שמונה שנים שנה אחת לאונן שנה אחת לשלה שנה אחת שני אלמנה ושנה אחת וירבו הימים שנה אחת לעיבורו של פרץ הגדיל שבע שנים ונשא אשה הרי שמונה שני' שנה אחת לחצרון שנה אחת לחמול ירדו עמו למצרים ע"כ ופירוש לפירושו לפי שמשנה שירד יוסף עד שירד יעקב למצרים

שנים ועשרים שנה דכתיב יוסף בן שבע עשרה שנה כשמכרוהו ובשעה שעמד יוסף לפני פרעה כתיב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים נמצא משבעה עשר עד שלשים שנה שלשה עשר שנה ושבע שנים של השבע הרי עשרים וכתיב כי זה שנתיים הרעב ודה אלו של תעמוד הרי שנים ועשרים שנה שפירש יוסף מאביו ואחר מכיר יוסף ירד יהודה מאת ונשא אחיו אשה והולי' בנים ובני בנים עד שנולד חמול בן בנו שהיה מיורדי מצרים שנים ועשרים שנה משעה שירד יהודה מאת אחיו עד שירדו אל מצרים לא וחשוב שהיו מולידין בני שבע שנה כיצד כשירד יהודה מאת אחיו וירא שם יהודה בת איש כנעני שנה אחת לעיבורו של ער הגדיל עד שבע שנים ונשא אשה הרי שמונה שנים מן העשרים ושנים שנה שפירש יוסף מאביו ואחר שנש' לתמר מת ער המתינה שנה עד שנשאה אונן הרי שמונה שנים עיבורו ער וגידולו · שנה המתינה לאונן ונשאה אונן ומת הרי תשע שנים ושנה אחת המתינה לשלה הרי עשר שנים ואחר כך אמר לה שבי אלמנה שנה אחת הרי אחד עשר שנה ועוד וירבו הימים שנה הרי שנים עשר ואחר כך בא אליה יהודה ושנה אחת עיבורו של פרץ הרי שלשה עשר שנה הגדיל פרץ שבע שנים עד שנשא אשה הרי עשרים שנה ושנה אחת לעיבור של חצרון הרי אחת ועשרים שנה אחת לעיבור חמול הרי שנים ועשרים ואחר שנולד חמול ירדו למצרים מדחשיב לחמול עם יורדי מצרים הרי לך בהדייא חשבון השנים ועשרים שנה שפירש יוסף מאביו ובאותן השנים ועשרים שנשא אשה יהודה עד שנולד חמול שהיה מיורדי מצרים מוכרח שפרץ הוליד בן שבע שנים מער ליכ' ראייה לפי שמת ולא הוליד אבל מפרץ שהוליד יש ראייה שדורות הראשונים היו מולידין בן שבע שנים ואם כן למה לא הביאו בגמר' ראייה מכאן שדורות הראשוני' היו מולידין בני שבע שנים · ויש לומר דתלמוד דידן שלא הביא ראייה מכאן דדורות הראשונים בני שבע שנים היו מולידין סבר משום דאיכא למידחי דלעולם פרץ הוליד בן תשעה שנים והכי הוא החשבון בן תשע שנים היה ער כשנשא אשה ובשנה אחת היו נשואין ער ואונן ושבי אלמנה וירבו הימים הרי עשרה שנים ואחר כך נשאה יהודה והוליד פרץ ופרץ בן תשעה שנים כשנשא אשה הרי תשעה עשר שנים נשאר שלש שנים לארבע עיבורים עיבור ער עיבור פרץ עיבור חצרון עיבור חמול לכל עיבור תשעה חדשים ובגמר' דידן חשיב לכל עיבור שמנה חדשים כמו שאמרו בגמרא תרי שנין לתלת עיבורין ולכך לא הביאו ראייה בגמרא מכאן משום דאיכא למידחי דלעול' אימא לך דורות הראשוני' היו מולידין בן תשע שנים כמו החשבון שכתבנו לכך הביאו ראייה מבצלאל שהיו מולידין בני שמונה שנים:

(כה) **ויהי** אחרי הדברים ותשא אשת אדוניו את עיני' אל יוסף לאמר שכבה עמי וימאן ויאמר הן אדוני לא ידע אתי מה בבית ואיך אעשה הרעה הגדולה וכו' ויש להבין מהו הדברים שראתה בו שנאמר ויהי אחר הדברים ותשא אשת אדוניו וכו' עד שאמרה לו שכבה עמי ומה תשובה השיב הן אדוני לא ידע אתי מה בבית:

אמנם יובן במ"ש בזכות שלש דברים נגאלו אבותינו ממצרים והאחד מהם שלא שינו את לשונם דשנוי הלשון גורם זנות חס ושלום כמו שאמר הכתוב ויבואו בבלה וידברו אשדודית וישאו להם נשים נכריות מי גרם להם שישאו נשים נכרי' בשביל ששנו את לשונם ודברו אשדודית עד כאן:

ובזה יבא על נכון שבכאן יוסף מוכרח לדבר בלשונם לפי שלא ידע אתו מאומה וכל אשר לו נתן בידו והוא המוציא והוא המביא ואשת אדוניו לא ידעה בשביל שהוא אפטרופוס בשביל זה שנה לשונו אלא סברה בשביל שרוצה לעשות זנות חס ושלום לזה שינה לשונו זה אומרו ויהי אחרי הדברים הללו רוצה לומר שראתה שדבר בלשונם לזה ותשא אשת אדוניו אל עיניה אל יוסף לאמר שכבה עמי דאם לא כן למה שינית את לשונך ועל זה השיב הן אדוני לא ידע אתי מה בבית רוצה לומר אפטרופוס שמני ולזה אני מדבר בלשונכם לפי שאני המוציא והמביא וכיצד אדבר עם המצריים בלשון הקדש ואין כוונתי מה שדברתי עמכ' בלשונכם לעשו' זנות חס ושלום ואיך אעשה הרעה הגדולה:

(כו) **או** כאמר באופן אחר ויהי אחרי הדברים האלה ותשא אשת אדוניו אל יוסף לאמר שכבה עמי וימאן ויאמר הן אדוני לא ידע אתי מה בבית ואיך אעשה הרעה הגדולה ע"כ · ויש להבין מילת האלה לכאורה נראית שפת יתר והוה ליה לומר אחרי הדברים ותשא עיניה אל יוסף לאמר שכבה עמי ומאי אתא לאשמועינן במלת אלה ומה תשובה השיב יוסף הן אדוני לא ידע אתי מה בבית:

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע בלשון הרע סלקא דעתך אלא אימא באבק לשון הרע · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל כך אומנותו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שהולך ועושה עבודה זרה · עוד אמרו אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה ועוד אמרו שכר עבירה עבירה · ובזה יבא על נכון ויהי אחרי הדברים האלה ר"ל הא שימוש ומלת אלה דרשינן ליה נוטריקון אבק לשון הרע וראתה באצטגנינות שלה שהביא דבה על אחיו לזה אמרה לו כיון שיש בידך עון לשון הרע לאמר שכבה עמי דעבירה גוררת עבירה וימאן ויאמר מה שאת סוברת שהוצאתי דבה ויש בידי עון לשון הרע חלילה לי והראייה הן אדוני לא ידע אותי מה בבית רוצה לומר מעולם לא ספרתי לשון הרע על שום אדם לאדוני ואם כן ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת השתא ומה לשון הרע שהוא מצוי ביד כל אדם לא נמצא אני עריות שהוא נמצא במיעוט בני אדם לא כל שכן שלא אעשה זה אומרו ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת:

(כז) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש וחטאתי לאלהים לאלהים אני עושה ואין אלהים עושה לי וכולו מקשה דמהיכן סלקא דעתין שאלהים עושה לי דבר זה חס ושלום עד שהוצרך לומר ואין האלהים עושה לי דבר זה:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה מטמאין אותו מלמעלה זה אומרו וחטאתי לאלהים דבשלמא אי היה בידי עון אחר מקדמת דנא אפילו עון קטן הוי שפיר האלהים עושה לי דבר זה כמו שהקדמנו אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה מטמאין אותו מלמעלה אבל עכשיו שאין בידי עון אשר חטא מקדמת דנא ואם אעשה הרעה הגדולה חס ושלום לאלהים אני עושה ואין אלהים עושה לי:

(כח) **במדרש** וימאן אם לדבר מצוה ממאנין לדבר עבירה לא כל שכן ע"כ והמאמר הזה תמוה כי כבוצא דרשוני וחיו ונראה לעניות דעתי יובן במה שאמרו בגמרא גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה וכתבו המפרשים אם יש לפניו מצוה שלא לשמה ועבירה לשמה הי מינייהו עדיף וכתבו דמצוה שלא לשמה עדיף מעבירה לשמה משום דשכר מצוה מצוה ושכר

עבירה

עבירה עבירה זה אומרו אם לדבר מצוה ממאנין רוצה לומר אם נזדמנה לו עבירה לשמה אפילו היא לדבר מצוה ממאן לדבר עבירה דהיינו עבירה שלא לשמה לא כל שכן שממאן:

(כט) **או** כאמר באופן אחר ואיך אעשה הרעה הגדול' היה די לומר ואיך אעשה הרעה ולשתוק ומאי אתא לאשמעינן במלת גדולה דמשמע שהתמיהא לפי שהיא גדולה ואם היא קטנה לא היה תימא:

אמנם הענין יובן כמה שאמרו רז"ל גזרו על פיתן משום יינם ועל יינם משום בנותיהם ועל בנותיהם משום דבר אחר זה אומרו ואיך אעשה הרעה הגדולה דהיינו בנותיהם דבשלמא אם אכלתי פיתן ושתיתי יינם ואם אעשה חס ושלום לא יש תימא גדול כל כך אבל עכשיו שלא אכלתי פיתן ולא שתיתי יינם איך אעשה הרעה הגדולה דהיינו בנותיהן תחלה שאפגע בעון חמור:

(ל) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הכתוב סרו מהר מן הדרך אשר צויתים . ויש להבין מלת מהר מאי אתא לאשמעינן הוה ליה לומר סרו מן הדרך אשר צויתים ודי ולמה כתב מהר מאי איכפת לן אם במהר סרו או בנחת הכל אחד:

אמנם כמה שהקדמנו יבא על נכון דגזרו על פיתן משום יינם ועל יינם משום בנותיהם ועל בנותיהם משום דבר אחר דהיינו עבודה זרה זה אומרו סרו מהר רוצה לומר מתחילה עבדו עבודה זרה אלו מתחילה אכלו פיתן ואחר כך יינם ואחר כך בנותיהן ואחר כך עבוד' זרה לא היה תימה גדול . כל כך אבל סרו מהר וכו' עשו עגל מסכה:

(לא) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב גם כן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדול' ויש להבין תיבת גדולה מאי אתא לאשמועינן אם היא גדולה או קטנה דמשמע דהתמיהא היא בשביל שהיא גדולה ואם היא קטנה לא יש תמיהא כל כך:

אמנם כמה שהקדמנו שגזרו על פיתן משום יינם ועל יינם משום בנותיהן ועל בנותיהן משום ד"א דהיינו ע"ז ובזה יבא על נכון זה אומרו מה עשה לך העם וכו' רוצה לומר מה עשו מתחלה דבשלמא אם אכלו פיתן ושתו יינן ולקחו בנותיהן אז אם עבדו עבודה זרה לא היה תימא כל כך אבל עכשיו שלא עשו שום דבר מכל הנזכר מה עשה לך העם מתחילה כי הבאת עליו חטאה גדול' זו היא התמיה' שעשו הגדולה תחילה:

(לב) **במדרש** רבה פ' פז' וחטאתי לה' אין כתיב כאן אלא חטאתי לאלהים לאלהים אני עושה הדבר הרע הזה ע"כ : ויש להבין מה יש הפרש אם אמר לה' או אמר לאלהים והא השם אחד ושמו אחד:

אמנם כבר ידוע שם הויה רחמים ושם אלהים הוא דין ובזה יבא על נכון חטאתי לה' אין כתיב כאן כלומר שאם החוטא בשם רחמים הייתי אומר אפשר שירחם עליו בדינו אבל החוטא בשם הדין וודאי ידונו בדין חמור וזהו אומרו ואיך אעשה הרעה הגדולה כלומר אם יעשה זה המעשה יבא עליו רעה גדולה ולזה אמר לאלהים אני עושה הדבר הרע הזה וכמו שפירש בעל מתנות כהונה כשבע ליברו ואמר בשבועת אלהים אכבי כשבע שאיפי עושה וכו' השבועות שבמקרא ושבתלמוד מצינו לשון אלהים ואולי לשון דין ודיין ליפרע אבל שם הויה ברוך הוא רחמים הוא ירחם על כל ישראל אמן כי"ר:

פרשת מקץ

(א) **מדרש רבה** ויהי מקץ ולא פנה אל רהבים זה יוסף על ידי שאמר כי אם זכרתני והזכרתני ניתוספו לו שתי שנים ע"כ וכל המפרשים נתקשו בזה המאמר וכל אחד לדרכו פנה אתנם אענה אף אני חלקי דקשה רישיה לסיפיה דמתחילה אמר ולא פנה אל רהבים זה יוסף דהיינו שלא בטח יוסף במצרים שנקראו רהבים כדכתיב אזכיר רהב ובבל ליודעי · והדר אמר על ידי שאמר כי אם זכרתני והזכרתני ניתוספו לו שני שנים משמע שבטח על המצרי:

אמנם כמה שכתב מה"רם אלשיך יובן על פסוק כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו ופירש מה"רם אלשיך ז"ל דלמה כפל הפסוק דבריו והיה די לומר ארור הגבר אשר יבטח באדם ומה צריך לומר עוד ושם בשר זרועו ומה' יסור לבו כיון דבטח באדם וודאי מן ה' יסור לבו ותירץ ה"ר משה ז"לה הנז"ל דאיכא שלש מדות באדם חסיד צדיק ורשע החסיד כל בטחון שלו בשם השם ואינו רוצה שיהיה לו תועלת על ידי אדם בלתי לה' לבדו על ידו יתברך יהיו מזונותיו וכל מה שצריך לו אבל הצדיק בטחונו בה' אבל מבקש מן ה' שיתן חנו בעיני הבריות כדי שיתנו לו מתנות וכל צרכו אבל אינו בוטח באדם אלא בטחונו בה' ועל ידי בני אדם שיעשו לו צרכיו וזהו הנקרא צדיק אבל הרשע בוטח באדם ומן ה' יסור לבו ולזה כפל הפסוק דבריו ארור הגבר אשר יבטח באדם דאימתי הוא בכלל ארור בזמן שמאדני יסור לבו ואינו בוטח בה' כלל כלל לא אלא כל בטחונו באדם אבל אם בוטח באדני ומבקש על יד אדם לעשות צרכיו לו אינו בכלל ארור וזהו הנקרא צדיק ולא חסיד ע"כ תורף דבריו ז"ל ובזה יבא על נכון דיוסף נקרא יוסף הצדיק ולא נקרא חסיד ולזה עשה כמדת הצדיקים דלעולם עיקר בטחונו בה' וזה אומרו ולא פנה אל רהבים זה יוסף שלא הסיר מה' לבו כמידת הרשע חס ושלום וכמו שדרשו רבותינו ז"ל אל תפנו אל האלילים אל תפנו אל מדעתכם כן יוסף ולא פנה אל רהבים שלא פינה אל מדעתו אלא עיקר בטחונו בה' אלא עשה כמידת הצדיקים שיצא מבית האסורים על ידי המצרי אבל עיקר בטחונו היה בה' ועל ידי שאמר כי אם זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים דלמה עשה כמדת הצדיקים ולא עשה כמידת החסידים שאין מבקשים צרכיהם אלא על ידי הקב"ה דווקא ואין תולין על ידי אדם ולא היה לו לומר למצרי שום דבר דהק"בה מתיר אסורים כמו שאמר יוסף לאדוניו קוד' שכתב והק"בה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה על ידי שאמר כי אם זכרתני והזכרתני ודייק לשון המאמר שאמר על ידי שאמר ולא אמרו על ידי שבטח אלא על ידי שאמר אמירה בעלמא ולא בטח במצרי חס ושלום אפילו הכי ניתוספו לו שתי שנים לכפר לו על האמירה ואדרבה לטובתו ניתוספו שאלו היה זוכרו בעת שיצא היה מוצאו מבית האסורין ולא נעשה מלך אבל על ידי התוספת הזה נעשה מלך:

(ב) **במדרש** פרשה פז' כי לא ינוח שבט הרשע זו אשתו של פוטיפר על גורל הצדקי' זה יוסף ותשא אשת אדוניו אל יוסף לכן אנשי לבב שמעו לי מה היה אמונתו של הק"בה כי פועל אדם ישלם לו וכאורח א"ש ימציאנו ע"כ ויש להבין מה שייך בכאן זה הפסוק לכן אנשי לבב וכו' כי פועל אדם ישלם לו וכו' ואף שפירש הרב מתנות כהונה לפי שהביא דיבה על אחיו לפי שתולין עיניהם בבנות הארץ לכך ותשא אשת אדוניו וכו' שכבה עמי אבל

אכן

אכן דדרשינן לשבח יוסף · ואגב אורחין נדייק דיוק אחר
במה שאמר תולין עיניהם בבנו׳ הארץ לכאורה מלת הארץ
נראה כיתירה דהיה די לומר תולין עיניהם בבנות ודי ועוד
דהוה ליה לומר תולין עיניהם בבנות האדם כדכתיב ויראו
בני האלהים את בנות האדם אבל עכשיו שאמר בבנות
הארץ משמע שנולדו מן הארץ וכי הארץ מולידה בנות :

אמנם יובן במה שכתב הרב בעל לוחות הברית
דכיצד יהיה זה הענין אם אמת הוא שתלו
עיניהם בבנות הארץ כיצד שבטי יה עשו זה המעשה
ואם שקר היה כיצד יוסף הצדיק מוציא שקר על אחיו חס
ושלום ועוד אלו אמר הפסוק ויבא יוסף דבה משמע שהוציא
שקר עליהם אבל עכשיו דכתיב ויבא יוסף את דיבתם
משמע שכך הוא האמת ולא הוציא שקר מפיו ואם כן כיצד
שבטי יה עשו זה הדבר ותירץ כמו שאמרו בגמרא רבה
ברא גברא ושדריה קמיה דרבנן והכירו בו שנבראה על יד
אדם ואמרו ליה תוב לעפריך גם השבטים על ידי ספר יציר׳
היו בוראין בנות מן הארץ והשבטים סברו כיון שאינם בנות
אדם ממש היו תולין עיניהם בהם ויוסף הצדיק סבר אף על
פי שאינם בנות אדם ממש אסור לתלות עיניהם בהם עכ״ד ·
ומקום הניח לנו רבינו ודלה לנו חספא ואשכחנא מרגליתא
ולזה כדי להגיד שבחו של יוסף אמרו רבותינו ז״ל שאמר
תולין עיניהם בבנות הארץ דברים כהוייתן דאלו אמר תולין
עיניהם בבנות שהם או בבנות האדם הוה משמע בנות
האדם ממש לכך אמר בבנות הארץ לומר שנבראו מן הארץ
על ידי ספר יצירה ומשום חומרא אסר להו ואם כן כיון
שיוסף לא דבר שקר על אחיו וכוונתו לחומרא גם אכן
דרשינן לשבח מה שהביאו בזה הענין כי פועל אדם ישלם
לו · והוא בהקדים מה דאיתא בפירקי דרבי אליעזר והובא
בילקוט בסוף רמז קל״ד ושכב שכם עם דינה והרת וילדה
את אסנת ואמרו בני יעקב להורגה יאמרו בכל הארץ שיש
בת זנות באהלי יעקב מה עשה יעקב כתב על ציץ של זהב
שם הקדש ותלה על צוארה ושלחה והכל גלוי לפני הק״בה
וירד מלאך מיכאל ונטלה והורידה למצרים לביתו של פוטיפר
שהיתה אסנת ראויה ליוסף והיתה אשתו של פוטיפר עקרה
וגדלה אותה כבת ולקחה יוסף לאשה · עוד נקדים מאי
דאיתא במדרש אכביר והובא בילקוט רמז קמ״ו רצה
פוטיפר להרוג ליוסף עד שבאת אסנת בסתר אל פוטיפר
ונשבעה לו וספרה לו האמת אמר לה הק״בה חייך הואיל ואת
למדת עליו זכות שבטים שאני מעמיד ממך על ידיך הם
באים עוד נקדים מה שאמרו רז״ל אין מזווגין לאדם אשה אלא
לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקי׳
ע״כ · עוד נקדים מה שכתב הרמ״בם בחלק שני
מהלכות איסורי ביאה פרק ט״ו הלכה ג׳ כותי ועבד הבא
על בת ישר׳ הולד כשר בין פנוי׳ בין אשת איש בין באונס בין
ברצון ע״כ · ומעתה אלה׳ ויאר לנו שזהו כוונת המדרש
כי לא ינוח שבט הרשע זה אשתו של פוטיפר וכמו שדרשו
בגמרא מזה הפסוק שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו
לכך לא ינוח שבט הרשע זו אשתו של פוטיפר על גורל
הצדיקים זה יוסף והשא אשת אדוניו אל יוסף וכיון שיוסף
הצדיק כל מעשים שעשתה אשתו של פוטיפר ולא שמע
אליה ובזה יבא גמר הפסוקים מה שאמר למען לא ישלחו
הצדיקים בעולתה ידיהם דהיינו שלא יקח הצדיק אשה
שאסורה לו כמו יוסף שלא לקח ולא נגע באדונתו וסיים
הטיבה ה׳ לטובים לרמוז על ענין אסנת שספרה האמת
שלא נגע יוסף באדונתו הטיבה לה ה׳ ואמר לה לפי שעשתה
טובה עם יוסף והצילתו מן ההריגה ואמר לה כל שבטים
שאעמיד ממך על ידיך הם באים וזהו הטיבה ה׳ לטובים

שלא קיפח שכרה אלא נתן לה שכרה משלם :

(ג) **וזהו** שהביאו במדרש לכן אנשי לבב שמעו לי
מה הוא אמונתו של הק״בה כי פועל אדם
ישלם לו וכאורח איש ימציאנו · ויש להבין דלכאורה נראים
הדברים כפולים דהיינו כי פועל אדם ישלם לו והיינו וכאורח
איש ימציאנו ועוד למה באחת אמר אדם ובאחת אמר איש
ועוד למה באחת אמר ישלם ובאחת ימציאנו :

אמנם דאחת בא לרמוז על אסנת כי פועל אדם ישלם
לו דהיינו שישלם לה הק״בה לאסנת שנשבעה
ואמרה האמת והצילה ליוסף ממיתה שלם לה כל שבטים
שעתיד להעמיד יהיו על ידיה · ומה שכפל דבריו במילות
וכאורח איש ימציאנו לרמוז על יוסף לפי שהיה צדיק לא
הניחו לנגוע באדונתו לפי שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי
מעשיו והזמין לו אסנת אף על פי שנבעלה אמה לשכם בן
חמור כבר הקדמנו בשם הרמ״בם ז״ל דכותי ועבד הבא על
בת ישראל הולד כשר ואם כן אסנת כשרה ליוסף וזהו וכאורח
איש ימציאנו דהיינו כאורחו שהוא צדיק ימציאנו אשה טובה
ולכך אמר ימציאנו כמו מצא אשה מצא טוב וזהו ימציאנו
לשון רבים דלכאורה הוה די לומר וכאורח איש ימציא לו לשון
יחיד ימציא הוה אמינ׳ ומצא הוא מר ממות את האשה דכתי׳
חדא מציאה השתא דכתיב ימציאנו מציאות דכתיב באשה
טובה מצא אשה מצא טוב שהמציא לו אסנת בת דינה
שכשרה לו מן הדין :

(ד) **ומעתה** אולה לה קושיא מאי דהוה קשיא לן
כיצד זימנה הקב״ה ליוסף אסנת בת
פוטיפר איש מצרי דהויא מצרית ראשונה שהיא אסורה לבא
בקהל וכן פסק הרמב״ם פ׳ י״ב מהל׳ איסורי ביאה ה׳ י״ט
מצרי אחד זכרים ואחד נקבות דור ראשון ודור שני אסורין
לבא בישראל דבשלמא אם היתה משאר אומות כיון שגיורה
מותרת לבא בקהל וכן פסק הרמב״ם פרק ט״ו הלכה ט׳
ישראל שנשא גיורת הולד ישראל אבל בת פוטיפר מצרית
שעתידה תורה לאוסרה כיצד נשאה והא הוה מביא דיבה על
אחיו שתולין עיניהם בבנות הארץ שאם גיורים מותרות
אבל מצרית ראשונה אף אם נתגיירה אסורה ואם כן כיצד
נשאה יוסף · אמנם כפי מה שהקדמנו שאסנת בת דינה
היתה וגדלה פוטיפ׳ וקראת בתו לפי שגדלה בביתו וקיימא
לן דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר ואם כן אסנת כשרה
ליוסף :

(ה) **אבל** סוף סוף במחלוקת היא שנוייה במדרש
אכביר שהעתקנו לעיל דאיכא מאן דאמ׳
בתו של פוטיפר היתה אסנת ויש אומרים בת דינה היתה של
שגדלה פוטיפר בשלמא למאן דאמר בת דינה הותה שפיר
נסיב לה יוסף דאף על פי שאביה נם שכם בן חמור כבר
כתבנו בשם הרמב״ם דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר
אבל לתנא קמא דאמר דבתו של פוטיפר היתה ופוטיפר
מצרי כדכתיב איש מצרי ומצרית בין ראשונה ובין שנייה
אסורה כדכתבנו לעיל משם הרמב״ם ובת פוטיפר מצרית
ראשונה היא ואם כן כיצ׳ נשאה מה שעתידה תורה לאוסרה ·
ויש לומר בהקדים מאי דאיתא במדרש רבה פ׳ פ״ו וז״ל איש
מצרי גבר ערום ופירש בעל מתנות כהונה גבר ערום חכם
ולכן אמר איש מצרי שהמצריים היו חכמים וערומים ביותר
ע״כ · ויש להבין מי הכריחם לבעלי המדרש להוציא קרא
מפשטיה אימא מצרי ממש ולמה דרשוהו גבר ערום חכם ·
אמנם הוא אשר דברנו משום דקשיא להו דאי מניח קרא
כפשטיה מצרי ממש כיצד נשא יוסף בתו לכך דרשוהו מצרי
ערום וסעד יש להביא לדברי המדר׳ שלא היה פוטיפר מצרי
ממש מן הפסוק דכתיב ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע
כהן

כהן און לאשה · ויש להבין למה כשקנה את יוסף כתיב
איש מצרי וכשנשא יוסף את בתו כתיב כהן און ושינו זה
למה לכך דרשו במדרש דהא דכתיב מצרי לאו מצרי ממש
אלא שהיה ערום ומה ערימות שבטל ערב שלא יאמרו יוסף
בן חורין ובטל ערב שיוסף עבד ואחר כך קנאו כמו שאמרו
במדרש אבל כשנשא יוסף בתו הוצרך ליחסו בכהן און כדי
שנדע דלאו מצרי ממש אלא מאון קאתי ולכך נשא יוסף בתו
כיון דמשאר אומות קאתי ולאו מצרי ועל ידי גירות מותרת
כמו שכתבנו לעיל בשם הרמב״ם ובודאי יוסף גיירה ונשאה
כדין תורה :

(ו) **במדרש** פרשה ז׳ פז׳ ויהי אחרי הדברים האלה
כתיב כי לא ינוח שבט הרשע על
גורל הצדיקים רבי אבא בר כהנא ורבי יצחק רבי אבא אומ׳
אין לו נייחא בגד חבורה של צדיקים אלא בגד חבורה של
רשעים רבי יצחק אמר אין לו הנחה בגד חבורה של רשעים
אלא בגד חבורה של צדיקים למה למען לא ישלחו הצדיקים
בעולתה ידיהם ע״כ · ואיכא למידק דבמאי פליגי ועוד
בשלמא סברת רבי אבא אתי שפיר מה שאמר אין לו נייחא
בגד חבורה של צדיקים כדכתיב כי לא ינוח שבט הרשע על
גורל הצדיקים אלא רבי יצחק שאמר בהיפך אין לו הנחה
בגד חבורה של רשעים אלא בגד חבורה של צדיקים כיצד
יהיה לו הנחה בגד חבורה של צדיקים והא קרא כתיב כי לא
ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וכיצד מייתי רבי יצחק
ראיה לדבריו שאמר שיש לו הנחה בגד חבורה של צדיקים
שאמר למה הלומר מאי טעמ׳ ומייתי ראיה לדבריו מדכתיב
למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם ואדרבה מן הפסו׳
שמייתי משמע להיפך ועוד למה אמר
רבי אבא אין לו נייחא ובדברי רבי יצחק אמר אין לו הנחה
שינוי זה למה או תרוויהו לימרו אין לו נייחא או לימרו תרוויהו
אין לו הנחה :

אמנם כדי לבא אל הכלל ישוב נקדים מה שכתב
הרב אליהו כהן ז״ל על מה שאמרו בגמרא אם
פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח
פירש הוא ז״ל שיצר הרע דומה לאבן טובה שמלוכלכת על
פניה כשמסיר הלכלוך מעליה תיראה טובתה כך יצר הרע
אין כולו רע אלא על פניו יש רע ועל ידי עסק תורת האדם
ילך הכיעור · עוד נקדים מה שאמר דוד המלך ע״ה ולבי
חלל בקרבי ואמרו רבותינו ז״ל שיצר הרע בתחילה כלחם עם
האדם כשרואה שאינו שומע לו הולך לו היצר הרע כיון שאינו
שומע לו למה יאבד זמן עמו · ובזה יבא על נכון דמר
אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי רבי אבא אשמעינן אין
לו נייחא בגד חבורה של צדיקים רוצה לומר כי לא ינוח כמו
ויחן את פני העיר והוי פירושו כי לא יחנה דהיינו שלא יחנה
יצר הרע בגד חבורה של צדיקים כיון שאין שומעין לו אלא
הולך אצל חבורה של רשעים ורבי יצחק אתא לאשמועינן
חדושא אחרינא מה שהקדמנו בשם הרב אליהו כהן שיצר
הרע דומה לאבן טובה שמלוכלכת על פניה הצדיק מסיר
הלכלוך ותראה האבן טובה אבל הרשע מלכלכה ביותר
לכלוך על הלכלוך שהיה קדם ומחזיר שלא תהיה נכרת
אם היא אבן טובה אלא יאמר שאין רעה כמותה שלא יוכל
שום אדם לאחוז אותה בידו וזה פירוש רבי יצחק שאמר אין
לו הנחה ליצר הרע בגד חבורה של רשעים כלומר שאין לו
נחת רוח מן הרשעים לפי שמלכלכין אותו ביותר אלא בגד
חבורה של צדיקים יש לו הנחה כלומר לפי שהם הצדיקים
מסירין הלכלוך מעליו ויראה שהוא טוב ולכך יש ליצר הרע
נחת רוח מן הצדיקים וגלל זה סיים דבריו למה כלומר למה
הצדיקי׳ מסירין הלכלוך מן יצר הרע יפיתוהו בלכלוכו וירחקו

ממנו ומשני למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם כלומר
שאם יפיתוהו בלכלוכו מתיראין שלא יתלכלכו בו וגם למען
לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם לכך הצדיקים מסירין
הלכלוך ויהיה טוב :

(ז) **או** יאמר באופן אחר ויהוא בהקדים מה שאמרו
בגמר׳ בסנהדרין פרק חלק תמי׳ היה בדורותיו
אמר רבי יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים וריש לקיש אמר
בדורותיו וכל שכן בדורות אחרים ע״כ · עוד נקדים מה
שפירש רש״י ז״ל פרש המקרא ודרשיהו לא ינוח גורל הצדיקים
עם של רשעים ע״כ :

ובזה יבא על נכון דפלוגתא דרבי אבא ורבי יצחק
תלויה בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דרבי
אבא סבר כרבי יוחנן בדורותיו היה נחשב צדיק אבל בדורו׳
אחרים אינו נחשב צדיק ורבי אבא דריש כפירוש רש״י פרש
המקרא ודרשהו כי לא ינוח גורל הצדיקים עם של רשעים
דהיינו דור המבול לא הניח להם צדיקים גמורים שאין כח שלא
היה צדיק אלא בדורותיו כסברת רבי יוחנן ולזה אמר רבי
אבא על נח אין לו נייחא בגד חבורה של צדיקים דהיינו שאו
היה נח בגד חבורה של צדיקים לא היה נחשב לכלום אלא
בגד חבורה של רשעים דהיינו בדור המבול שהיו רשעים
נחשב צדיק וזהו למה כלומר למה לא ימצאו צדיקים גמורים
עם דור הרשעים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם
דהיינו שאין בכבודם שימצאו עם הרשעים ורבי יצחק מניח
הפסוק בסדר וסבר כריש לקיש לשבח ולזה אמר רבי יצחק
אין לו הנחה בגד חבורה של רשעים אלא בגד חבורה של
צדיקים כל שכן בדורות צדיקים שהיה צדיק יותר :

(ח) **או** יאמר באופן אחר דמר אמר חדא ומר אמר
חדא ולא פליגי והוא דרבי אבא מיירי ביצר
הרע ורבי יצחק מיירי בהקב״ה וכמו שפירש רש״י ז״ל פרש
המקרא ודרשיהו לא ינוח גורל הצדיקים עם של רשעים
ורבי אבא סבר כפשוטו כי לא ינוח שבט הרשע על גורל
הצדיקים לכך אמר אין לו נייחא דהיינו יצר הרע בגד חבורה
של צדיקים אלא בגד חבורה של רשעים ורבי יצחק מיירי
בהקב״ה ולכך קאמ׳ אין לו הנחה דהיינו הקב״ה בגד חבורה
של רשעים אלא בגד חבורה של צדיקים וכמו שפירש רש״י ז״ל
כי לא ינוח גורל הצדיקים עם של רשעים רוצה לומר הקב״ה
שהוא גורל הצדיקים לא ינוח בשל רשעים אלא בגד חבורה
של צדיקים וזה אומרו למה רוצה לומר ומה צריך לנוח בגד
הצדיקים כיון שבלאו הכי הם עושים רצונו ולזה תירץ למען
לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם כלומר כדי שלא יתגוללם
יצר הרע לכך נח אצל הצדיקים לשומרם בשביל שלא ישלחו
בעולתה ידיהם :

(ט) **או** יאמר באופן אחר בהקדים מה שכתב בספר
חסידים סי׳ קנ״ה וז״ל יצר הרע טוב לאדם שאו
לא היה היצר הרע שולט על האדם מה שכרו אשר יקבל על
הטובה עתה שיצרו מתגבר עליו וכופה אותו בעבו׳ הקב״ה
הרי יש לו שכר טוב עכ״ד · וועתה דמר אמר חדא
ומר אמר חדא ולא פליגי דרבי אבא הפשטא דמלתא מיירי
וזה אומרו אין לו נייחא בגד חבורה של צדיקי׳ אלא בגד חבורה
של רשעים כפשוטו שיצר הרע אין שולט על הצדיקים אלא
על הרשעי׳ דוקא ורבי יצחק אתא לאשמועינן מה שהקדמנו
בספר חסידים שעל ידי יצר הרע ששולט באדם וכופיהו
בעבור הקב״ה הרי יש לו שכר טוב וזה אומרו רבי יצחק אין
לו הנחה בגד חבורה של רשעים רוצה לומר שאין בא היצר
הרע הנחה לרשעים שאין כופים אותו אלא אדרבה שומעין
לו ונטרדים על ידו מן העולם אלא בגד חבורה של צדיקים יש
להם הנחה ממנו שעל ידי שמתגבר עליהם ואין שומעין לו
יבא

יצא לצדיקים הנאה מיצר הרע וזהו שאמר למה רוצה לומר
למה יוצא הנאה מיצר הרע לצדיקים ומשני למען לא ישלחו
הצדיקים בעולתה ידיהם דהיינו לפי שמתגרה בהם ואין
שולחין בעולתה ידיהם לכך יש מנוחה לצדיקים מיצר הרע :

(יוד) **או** נאמר באופן אח' קרוב לזה והוא כמה שאמרו בגמרא כינוס לצדיקים טוב להם וטוב לעולם
פיזור לצדיקים רע להם ורע לעולם כינוס לרשעים רע להם
ורע לעולם ע"כ · ולא פליגי דרבי אבא איירי ביצר הרע
ולכך קאמר אין לו נייחא בכד חבורה של צדיקים דהיינו
כשמתחברים הצדיקים לפי שכינוס של צדיקי' טוב להם וטוב
לעולם ויצר הרע אין חפץ בטובת העולם אלא ברעה ולכך
יש לו נייחה בחבורה של רשעים לפי שכינוס של רשעים רע
להם ורע לעולם והוא חפץ ברעה ורבי יצחק איירי בהקב"ה
לכך קאמר רבי יצחק אין לו הנחה בחבורה של רשעים
דהיינו כשמתכנסים רשעים בחבורה לפי שכינוס לרשעים
רע להם ורע לעולם ואין הקב"ה חפץ ברעה אלא בכד חבורה
של צדיקים יש לו הנחה לפי שכינוס לצדיקים טוב להם וטוב
לעולם והקב"ה חפץ בטובה ומה שאמר למה רוצה לומר
למה חפץ בכינוס הצדיקים ומשני למען לא ישלחו הצדיקים
בעולתה ידיהם דהיינו שבכינוס הצדיקים אין שולחין ידיהם
בעולתה אלא בטובה :

(יא) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שכת' מהרש"א פרק ג' דאבו' על משנת ר' אליעזר הכיעזר
בלילה על זה הפסוק כי לא ינוח וז"ל לפי שיש ג' מינים בבני
אדם הכשרים יש שהוא טוב לעצמו אבל אם יתחבר לרשעים
על נקלה ילמד ממעשיהם הרעים ויש אחרים שהם חזקים
בצדקתם אפילו שיתחברו לרשעים אבל אין בהם כח להטות
הרשעים לדרך הטובה ויש אחרים שיש בהם כח להטות
הרשעים מדרכם הרעה ולהחזירם למוטב ומתפלל שלא
ינוח שבט הרשע לשיות שכן אבל הצדיקים כדי שלא ילמדו
הצדיקים להרע כמותם עכ"ד :

נמצא שלמדנו חלוקה א' ממה שדרש מהרש"א כפסו' ורבי אבא אתא לאשמועינן חלוקה שנייה שהם
חזקים בצדקתם אף שיתחברו לרשעים אבל אין בהם כח
להטות הרשעים לדרך הטובה לזה אמר רבי אבא אין לו
נייחא בכד חבורה של צדיקים אלא בכד חבורה של רשעים
כלומר שהרשע אין לו נייחא בכד חבורה של צדיקים של כת
שניה שאין יכול להטותם לדרך הרשע לפי שהם חזקים יותר
אלא בכד חבורה של רשעים דהיינו שיש לו נייחא אצלם
להטותם לרשעותו ואתא רבי יצחק לאשמועינן כוחן של כת
שלישית שיכולין להטות הרשעים מדרכם הרעה ולהחזירם
למוטב זה אמרו רבי יצחק אמר אין לו הנחה בכד חבורה
של רשעים דהיינו הרשע לא ילמוד מן הרשעים דבר שימצא
לו הנחה אלא בכד חבורה של צדיקים דמיירי בכת שלישית
שחזקים יותר ימצא הנחה מהם שיחזירוהו למוטב כיון שהם
חזקים ביותר :

(יב) **למה** שלמתם רעה תחת טובה הלא זה אשר ישת' אדוני בו והוא נחש ינחש בו הריעות'
אשר עשיתם ע"כ · ויש להבין כפל הדברים כיון שאמר
תחלה למה שלמתם רעה תחת טובה מה צריך לומר עוד
הרעותם אשר עשיתם דהיינו הך ועוד מה צריך לומר הלא
זה אשר ישתה בו והוא נחש ינחש בו כפל הדברים היה די
לומר כאחד מהם או אשר ישתה אדוני בו די או והוא נחש
ינחש בו ועל כל פנים חייבין הם בין אם היה שותה בו לבד
או אם היה מנחש בו לבד :

אמנם יובן דבכר ידוע דאם אדם נאבד לו שום דבר אם היה אותו דבר שנאבד או שנגנב דבר
שמתשמשין בו לפרקים כיון שאין צריכים לו כל שעה אפשר
שלא יעלה על זכרונם אותו דבר וישכחוהו לאחר כמה ימים
עד שרוצים להשתמש בו ואז יבקשוהו ואין יכולין להכיר מי
גנבו שאחר כמה ימים כמה בני אדם הלכו ובאו אצלם מי
יודע אבל מי הכלי הנגנב ומי גנב אותו אבל אם יגנב כלי
ששותין בו מים כל שעה יכולים להכיר מי גנבו כיון שמקודם
שעה היה אותו הכלי והיו שותים בו ואחר שעה לא מצאוהו
יכולים להכיר מי גנבו כיון שבכל שעה משתמשין בו יודעין
מי נכנס אצלם באותה שעה לידע שמי גנבו · זה אומרו
למה שלמתם רעה תחת טובה למה גנבתם מאחר שקבל
אתכם והאכיל אתכם וזהו למה שלמתם רעה תחת טובה
שהאכיל אתכם והשקה אתכם והגניבה שגנבתם בכל שעה
הוא צריך לה שלפעמים רוצה אותו לשתות בו ולפעמי' מנחש
בו אם כן לרגעים יבחננו · וזהו אומרו הלא זה אשר ישתה
אדוני בו והוא נחש ינחש בו אם כן כל שעה הוא צריך לו וזהו
הרעותם אשר עשיתם קלקלתם מלאכת הגנבים אם אדם
יגנוב דבר ומכירין שהוא גנבו מה תועלת יש בו אדרבה
לצבו וקלם לו ויכקמו ממנו אלו גנבתם דבר שאין צריך לו כל
שעה היה אפשר שלא ידעו שאתם גנבתם אותו כיון שאין
צריך לו כל שעה אלא לפרקים אפשר שלא היה צריך לו עתה
ואין צריך לו אלא לאחר זמן לא ידעו שאתם גנבתם אותו
שכמה וכמה עברו בני אדם לביתו עד שהוצרך לאותו דבר
מי ידע מי גנבו אבל עכשיו שגנבתם דבר שצרי' לו כל שעה
ששותה בו אדוני וגם נחש ינחש בו אם כן צריך לו כל שעה
אם כן ודאי שאתם גנבתם שבאותה שעה לא היה אחר בבית
כי אם אתם אם כן הרעותם אשר עשיתם :

(יג) **או** נאמר באופן אחר דלמה אמר והוא נחש ינחש בו הוה ליה למימר ישתה בו וינחש בו ואם כן
מילת והוא יתירה למאי אתא :

אמנם יובן במה שכתב רש"י על פסוק ינחש איש אשר כמוני הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני
יודע ולנחש ולדעת מדעת ומסברא ובינה ע"כ · זה אמר
הלא זה אשר ישתה אדוני בו כלומר אינו מוציל זה הגביע
אלא לשתיה דוקא והוא נחש ינחש בו כלומר בעצמו ולא
בגביע לא מסברא ולא על ידי הגביע אם כן הרעותם אשר
עשיתם שאתם סוברי' שעל ידי הגביע מנחש וכיון שגנבתם
הגביע מהיכן יודע שאתם גנבתם לא כן אלא והוא נחש
ינחש בו דהיינו מעצמו ולא בגביע אלא מסברא ובינה וידע
שאתם גנבתם:

(יד) **אשר** ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדי' ויאמר גם עתה כדבריכם
כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים ·
והקושי' ידוע באלו הפסוקים שהם אמרו לו אשר ימצא אתו
ומת וכולם יהיו עבדים וכיצד אומר להם כדבריכם כן אעשה
אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים. ומר זקיני
הרב המובהק כמהר"ר שמואל דוויך הכהן הגדול ז"ל היה
מתרץ לזה במאי דקיימא לן דאסמכתא לא קניא והם אמרו
לו דברי אסמכתא וכמו שאמרו רבותינו ז"ל אמר אם אוביר
ולא אעביד אשלם במיטבא חייב ולא אמרינן פטור אבל אם
אמר אם אוביר אשלם הו"ל אסמכתא ופטור ובאסמכתא
לפעמים קנה אם אמר מעכשיו אבל אם לא אמר אסמכתא
לא קנייא ובכאן הם אמרו דברי אסמכתא אשר ימצא אתו
ומת וכולם יהיו עבדים כמו אשלם במיטבא אלפא זוזי הם
פטורים לפי שלא אמרו מעכשיו דהיינו מעתה וזהו אומרו
גם עתה כדבריכם כן הוא רוצה לומר אלו הייתם אומרים
מעתה דהיינו מעכשיו היה צריך לעשות כדבריכם כן הוא
אבל עתה שלא אמרתם עתה דהיינו מעכשיו אתם פטורים

מכל התנאים שאמרתם דאסמכתא לא קניא אם כן כחזור
לענין הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים
מכל וכל שמכל התנאים שהתנה ביניכם אתם נקיים
דאסמכתא לא קניא דברי פי חכם חן ושפתים ישק ודבריו
ראויים אליו :

(טו) **אמנם** מקום הניחו לנו רבותינו כי שבעים פני' לתורה ונוכל לומר והוא בהקדים מה
שכתב הרב רבי חיים אבואלעפייא ז"ל דפלוגתא דיוסף
עם השבטים במה שאמר חשודים בניך על אבר מן החי
וכמו שכתב הרא"ם ז"ל שהיו חותכין מהמפרכסת לאחר
ששחט קודם שתצא נפשה דפלוגתייהו תלייא אם יכולין
השבטים לקבל קולות ישראל או דווקא חומרות ישראל
דהשבטים סבירא להו שיכולין לקבל קולות ישראל ולזה
אכלו מן בהמה המפרכסת כיון דלישראל שרי אבל יוסף
סבירא ליה דווקא חומרות ישראל יכולין לקבל אבל לא
קולות ישראל ולזה אמר חשודין בניך על אבר מן החי עד
כאן תורף דבריו ז"ל · אם כן כמכינו למידין דהשבטים
סבירא להו דיש להם דין ישראל גמור ויוסף סבירא
ליה דעדיין יש להם דין בני נח כיון שעדיין לא נתנה תורה
עוד נקדים דבן נח נהרג על פחות משוה פרוטה שגנב אבל
ישראל שגנב אינו חייב מיתה לא אם אין לו ונמכר בגניבתו ·
ובזה יבא על נכון שחשבו השבטי' שיוסף איש נכרי הם ושלום
ודן אותם כדין בני נח שהגנב חייב מיתה ולזה אמרו לו אשר
ימצא אתו מעבדיך ומת כדיניהם ובא יוסף ורמז להם ולא
ברמזו ואמר להם גם עתה כדבריכם כן הוא וצריך להבין
במילת גם דקאמר הוה ליה לומר עתה כדבריכם כן הוא
ומה צריך לומר גם אלא לרמוז להם גם עתה כמו שאתם
פסקתם הדין כפלוגתא דאבר מן החי שהיה בידי ובניכם
ואמרתם שיכולין לקבל קולות בני ישראל ולזה אכלתם מן
המפרכסת קודם שתצא נפשה גם עתה בדין הגניבה
כדבריכם כן הוא דהיינו שאני דן אתכם בדין ישראל וישראל
שגנב אינו חייב מיתה אלא נמכר לעבד לזה אמר אשר
ימצא אתו יהיה לי עבד כדין ישראל ולא כדין בני נח ואתם
תהיו נקיים :

(יו) **או** נאמר באופן אחר ונדייק בכפל הפסוק למה שלמתם רעה תחת טובה הלא זה אשר ישתה
אדוני בו והוא נחש ינחש בו הריעותם אשר עשיתם ·
ונדייק גם כן גם עתה כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו
יהיה לי עבד והם אמרו אשר ימצא אתו ומת גם שינוי הלשון
בתחלה אמר מעבדיך ואחר כך אמר אנחנו :

אמנם יובן והוא דהניחוש בכלל מכשפה לא תחיה והוא תבע מהם שני דברים האחד הגניבה
זהו למה שלמתם רעה תחת טובה דהיינו שגנבתם הגביע
תחת טובה שעשה עמכם שהאכיל אתכם והוא צריך לו אשר
ישתה אדוני בו ואם כן חייבים תשלומים על הגניבה ועוד
נחש ינחש בו וכיון שלקחתם אותו אם כן רוצים לנחש בו
ואם כן חייבים מיתה ותשלומים כלחת מיתה על הניחוש
ותשלומי' על הגניבה ואומרים אשר ימצא אתו מעבדיך ומת
ר"ל אם ימצא הגביע אבל עבדיך דהיינו מאומן העולם כיון
שהם מנחשים בו ומת חייב מיתה דבן נח מוזהר על הניחוש
וב"נ אזהרתו זו היא מיתתו וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדי'
לפי שאנחנו נאסר לנו הניחוש ואין אנו מנחשים בו ואין אנו
חייבים אלא דווקא על הגניבה ולזה נהיה לאדוני לעבדים
בשביל הגניבה דווקא ולא על הניחוש שאין אנו מנחשים
והשתא אתי שפיר ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא רוצה
לומר שודאי אין אתם מנחשים ולזה אין אתם חייבים אלא
על עון הגניבה לזה אשר ימצא אתו יהיה לי עבד שאינכם

מנחשים ואין לי לתבוע מכם עון הניחוש אלא דווקא עון
הגניבה ולזה יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים רוצה לומר
מעון הניחוש דאי לאו הכי כיון דאמר מי שימצא אתו יהיה
לי עבד וודאי יהיו נקיים לא אמר תהיו עבדים אלא אמר
יהיה לי עבד לשון יחיד וודאי יהיו נקיים ומה צריך לומר
ואתם תהיו נקיים אלא ודאי אתם תהיו נקיים מעון
הניחוש :

(יז) **או** נאמר באופן אחר דכיצד אמר כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד והא לא אמרו
הם כן אלא אשר ימצא אתו ומת :

אמנם כפי מה שהקדמנו לעיל דבן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ובישראל אם אין לו
ונמכ' בגניבתו זה אומרו אשר ימצא אתו מעבדיך ומת רוצה
לומר מבני נח דהיינו אם אחד מעבדיך דהיינו המצריים
המשרתים פניך גנב אותו ומת לפי שהוא מבני נח ובן נח
נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון אבל אנחנו
בני ישראל אם גנב אינו חייב מיתה אלא יהיה עבד כדכתיב
אם אין לו ונמכר בגניבתו וזה אומרו כדבריכם כן הוא
רוצה לומר שאני דן אתכם כדין ישראל ואיני דן אתכם כדין
בני נח במיתה אלא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד כדין
ישראל :

(יח) **או** נאמר באופן אחר דכיצד אומר גם עתה כדבריכם כן הוא והם לא אמרו כן ויובן במה
שכתב הרמב"ם ז"ל אם לא כפל התנאי היה התנאי בטל
שאפ' לו אם יעברו חלוצים לא היה חייב ליתן להם מעבר
לירדן הבעיקן תנאי כפול אבל אם אמר מעכשיו אין צריך
תנאי כפול וכן פסק מרן א"ה זה אומרו גם עתה כדבריכם
כן הוא רוצה לומר אלו אמרתם מעכשיו אף על פי שלא
כפלתם התנאי אבל עתה שלא אמרתם מעכשיו היה צריך
לכפול התנאי וכך היה לכם להתנות אשר ימצא אתו ומת
ואנחנו נהיה עבדים ואם לא ימצא נהיה נקיים אבל עתה
שלא כפלתם התנאי וגם לא אמרתם מעכשיו עלו לשלום ·
ובזה נכון ועתה שפי בניך וגם ועתה אם שמע תשמעו
בקולו עיין במקומו :

אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך · ויש לדקדק תיבת כל לרבויי מאי
אתא' וכו' לע"ד נעם מה שאמרו פ' אלו דברים כל המתייסר
דלוי בן סיסי שעשו לו בימה נחה דעתו עליו ושאל ליה ולא
אתיבון ע"כ · ובזה יבא על נכון שבכאן עלה לגדולה
כמו שאמר הכתוב ויגלח ויחלף שמלותיו ועוד שבא לדבר
עם המלך ואין לך עולה לגדולה יותר מזה שדבר עם המלך
פה עם פה ואף על פי כן לא נסתלקה חכמתו ממנו ופירש
החלום בטוב אם כן זה יותר טוב מכל החכמים שאף על פי
שעלה לגדולה לא נסתלקה ממנו חכמתו זה
אומרו אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת ובא לרבויי
במלת כל אף על פי שעלית לגדולה ולא נסתלקה חכמתך
אם כן אין נבון וחכם כמוך :

אף נאמר באופן אחר ונדייק עוד מילת זאת מכלל דאיכא אחריתי והוא בהקדים מ"ש ז"ל אין השכינה
שורה לא מתוך עצבות וכו' אלא מתוך שמחה ויוסף אף על
פי שהיה בעצבון כשהיה בבית האסורים ולא בשמחה אף
על פי כן פירש החלום של שר המשקים ושר האופים בטוב
זה אומרו אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין וכו'
ומלת זאת מכלל דאיכא אחריתי שתי טובות נמצא בך חדא
שפירשת לי החלום שלא היה שום אדם יכול לפרשו ועוד מלת
אחריתי שהשתכחת בך מה שלא נמצא באדם אחר שפירשת
חלום

חנוך של שר המשקים ושר האופים לף על פי שהייתה חבוש בבית האסורים והיית עכב עם כל זה פ׳ פירשת בטוח הם כן אין סכון וחכם כמוך:

ויאמר לשכח מרגלים תתם ויתמרו אלו ועבדיך כאן לשכור חוכל ושוכח נמידק דמיחר שלחר להם מרגלים תתם לית יכח להם בחומרם ועבדיך כאן לשכור חוכל דמשכח פעכם שלחר להם מרגלים תתם הם אמרו אחותם היה נריכם בשביל לשכור חוכל:

ונראה לעכיות דעתי יוכן ושלו דמפני מה חשדם במרגלים מפני שכבשנו כל אחד בשער אחד בשביל לשכור חוכל. רוצם לומר מפני ימי הפיצב חם ושלום ולח ים מכני הדכם למכור אם כל אחד בח מכית אחד מוכרים לו פלם ואם כאים שנים מכית אחד אין מוכרים להם שני פלים אלא פלם אחד ואחד ואין מוכרים להם שני פלים וזהו שתרגו לו דמפני מה חשדת בנו במרגלים לפי שכל אחד בכנם בשער אחד וח הדכר שנשמעו לפני שנימים ימי רעב ואין הדבר נכנו ואם היינו בכנסין שנים בשער אחד לח היו מוכרים לנולנו אלא חמשם פלים לו שהם פלים לפי שלומרים נמן שברכת הבית ברוב לכל עכשיו שנכנסנו כל אחד משער אחד לכל אחד מוכרים לותו פלם בפני עלמו. וזהו יפה על נכון שמחתה טענה שחשדם במרגלים כאותה טענה עלמך׳ תמרו לו ועבדיך כאן לשכור חוכל ודוק:

פרשת ויגש

(ע) **ויגש** לולי יהודם ויחמר כי חדוכי ידכר כף עבדך דכר כאוזני לדוכי ואל יחר לחף וכו׳ ויש להכין דלשנוכה דמלוים טענה חמר לו ואל יחר לחף בעבדך ועוד מילת בעבדך לכאורה כדאיתא יתר הכבר חמר ידכר כף עבדך:

ונראה לעניות דעתי ויובן במה שכתבו המפרשים על מה שחמרו דאל דלמה חסדרו מלנותיו של יוסף עשר פעמים לפי שחמרו לו עשר פעמים עבדך לכי והקשו המפרשים דלף יש בפרשה כי הם ס׳ פעמים ותירצו דחשכח פעמים הם חמרו לפלין וחשכח פעמי׳ לחמר המלין כי עשרה פעמים הם חומרו ידכר כף עבדך דכר כאוזי לדוכי לומר שמלת עבדך חלף חמי לדכר כיני לכיך ותרוית מזה שמלת עבדך תהיה די לומר כאלו חמרו פעמים על ידי המלין זה חומרו ידכר כף עבדך דכר לומר שמלת עבדך תהיה דבר ס׳ על ידי שבאוזי לדכר ולף על ידי תורגמן בעבדך חדכר עבדך שלף על ידי תורגמן בעבדך מסיבת עבדך שלף תהיה שני פעמים:

(כ) **מדרש רבה** כפי שם ערכת לגיעיך וה יהודה הכני חערבנו תקעת כחמרי ניך וה לוך כניך וה יהודה מידי תבקשנו מוקשת כחמרי ניך וה יהודה שם לף הכיותיהו חלניך ואחלתיך לך לגמוי חלוקה שלישית דעבד שחכר חתן חעות שם נשבע חתניה ואתה עשית עכמך כאלו ערכות שלך אחר חתן חעות ואחותי וחטחתי וכאו שחמרו חלל שניהם שם לף יביח חת כנימין וכניהו חוח השבועה ושם כן אפילו שם יהיה ערכות שלך לאחר חתן חעות דשיעון לאחר שנלח חת כנימין עכ׳ עם כל זה מחמת חמרי חעות מכיחת כתקיעת כערכות אלף שם היה ערכות לאחר שנלח חת כנימין וכשיעת כל טנדקי הערכות לאחת שערכו היתה קודם חתן חעות אשכנית שקנו מידך שחמרת חמרי תבקשנו השלישית שחיינת עכמך כניהו וחיה כמו המחייב עכמו כשבועה לכך לך התרפם והכח ד יעיך ע״כ:

ונראה לעניות דעתי יובן מה שכתב הרב רבי חליעזר ן שכנ״ל שכספר דת ודין כפרשת ויקרא על פסוק ויחמר חליו לכל הנשם נשוחלי ויבשו כל הנשם חלין ויפח ה׳ חת חזכח ויקח חליהו שנים עשר חבנים כמספר שבטי כני יעקב חשר היה ד׳ חלין לומר ישראל יהיה שמך וכו׳ ומה שדקדק כאן חפסוק יעויין בספרו והביח הקדמים מה שחמרו כגמרא כוכחים דף ס״ע פלוגתת דרב ורבי יוחנן לי כיצלי חיים כידחין חו לא וחביח גם כן משם חתוספות שם דכשנמנם המזכח כיון שביד לתקן המזכח דשוב ליה כמחובר זמן דכי מטו וחזו שדר

וכשרים יע״ש כתוספות:

ואחרי סידיע חלהים לותנו חת כל זחת ממנו נקח לישראל כעבדות דלף שבדתו ושתחוו לעבודת זרה לח מפני זה יקרלו דחוץ דשם השני שנמי שלנו מודקים כשם ס׳ שנחמר דכנלי חיים נידחין וכמו דשכירה ליה לרב ולי דיכין שבידים לחזור כתשובה ולקנן חת חשר עותנו כעובדים עבודה זרה ולינן כדחין מיד דשוב מיושר ומן בנופו וכעלים ומידי דשוב לחזוכה שכשנפ״דכיין שבידו לקנן שרלה ושכמו כן ישראל עוד יהיו נלחין כשיחזרו כתשובה על מה שעבדו עבודה זרה וכפרש מן הפרט כיון דשמילה כבשרם לח יקרלו דחויין לף על פי שחטלו ישראל הוח:

אמור מעתה שזהו כוונת הפסוק שלהו דכין בו ויחמר חליהו לכל הנשם נשוחלי ויבשו ושמו לומר לשם דלף מפני שהיו פוסקין על שתי הסעיפים יקרלו דחוין ולף יכולו לחזור עוד ולחזור עוד ולרלות מהטעמים הנ״ל כי בלותו פרק ובלותו מקום תכף ומיד וירכח חת מוכח ה׳ הסדום ולית לתפשר זה ושלף כשעה שכאתרו הפר לה׳ ושקדם היה המוכח פנוס והוה ליה דיעוי דכיון דלידחי לידחי ולית לקרכיו חת הפר הזה חלף ושלי נריכין חמו לומר דכעלי חייב חינו נקרל לתקן המוכח ושמו מקרל דיעוי חלף כשעיין כידו לתקן ושם כן מיפס כשעה דחוק הדין ושוב הטעם כישראל חלף יקרלו דחויין מי מפני שהם כעלי חיים כידחין ולי משום דכידו לתקן ולי משום מילה שכשרים זה חומרו ושלמה שרים שפתיו רופא לומר כביח מקדי של שיהו שהקדימו לעכינו ומעתה הכח נכח לך מה שחמר הכביח הושע שובם ושוב חל ה׳ חלקי דיחוי בפ כן ישראל יעשו תשובה ולף מיקרו דחוין ושלמה חמן מכל מני שעתי דחמרן:

ואחרי סידיע חלהים לותנו חת כל זחת ממנו נקח לישראל כעבדות דלף שבדתו ושתחוו לעבודת זרה לח מפני זה יקרלו דחוין דשם השני שנמי שלנו מודקים כשם ס׳ שנחמר דכנלי חיים נידחין וכמו דשכירה ליה לרב ולי דיכין שבידים לחזור כתשובה ולקנן חת חשר עותנו כעובדים עבודה זרה ולינן כדחין מיד דשוב מיושר ומן בנופו וכעלים ומידי דשוב לחזוכה שכשנפ״דכיין שבידו לקנן שרלה ושכמו כן ישראל עוד יהיו נלחין כשיחזרו כתשובה על מה שעבדו עבודה זרה וכפרש מן הפרט כיון דשמילה כבשרם לח יקרלו דחויין לף על פי שחטלו ישראל הוח:

אמור מעתה שזהו כוונת הפסוק שלהו דכין בו ויחמר חליהו לכל הנשם נשוחלי ויבשו ושמו לומר לשם דלף מפני שהיו פוסקין על שתי הסעיפים יקרלו דחוין ולף יכולו לחזור עוד ולחזור עוד ולרלות מהטעמים הנ״ל כי בלותו פרק ובלותו מקום תכף ומיד וירכח חת מוכח ה׳ הסדום ולית לתפשר זה ושלף כשעה שכאתרו הפר לה׳ ושקדם היה המוכח פנוס והוה ליה דיעוי דכיון דלידחי לידחי ולית לקרכיו חת הפר הזה חלף ושלי נריכין חמו לומר דכעלי חייב חינו נקרל לתקן המוכח ושמו מקרל דיעוי חלף כשעיין כידו לתקן ושם כן מיפס כשעה דחוק הדין ושוב הטעם כישראל חלף יקרלו דחויין לי מפני שהם כעלי חיים כידחין ולי משום דכידו לתקן ולי משום מילה שכשרים זה חומרו ושלמה שרים שפתיו רופא לומר כביח מקדי של שיהו שהקדימו לעכינו ומעתה הכח נכח לך מה שחמר הכביח הושע שובם ושוב חל ה׳ חלקי דיחוי בפ כן ישראל יעשו תשובה ולף מיקרו דחוין ושלמה חמן מכל מני שעתי דחמרן:

(ד) **ובזה** יוכן מה שחמר חליהו ויחמר חליהו קנחתי לף׳ כי עזכו כריתך כני ישראל ויש להכין למה קינח חליהו כשביל ישראל עזכוהכרית ולף חמר שקינח כשביל עכודת זרה:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבח על נכון דכשיזים טענ׳ חמר לשם לף מיקרו דחויים כשביל העבודת זרה דיש לשם מילה שכבשרם ולף על פי שחטלו ישראל הוח מפני מילה שכבשרם לף יקרלו דחוין ולוח לף קינח חליהו כשביל העבודת זרה דכיון שיש לשם מילה שכבשרם לף מיקרו דחויין ויש לשם תקנה בתשובה חכל כיון שרלה חותם כי עזכו כריתך וז מילה חמר שם ושלום חין לשם תקנה ולוח לף קינח כשביל העבודת זרה ולף חלף כשביל שעזכו כריתך וה חומרו קנחתי כי עזכו כריתך כני ישראל:

(ה) **ובזה** יוכן גם כן שחמר הפסוק ושחר ישובו כית ישראל ובקשו חת ה׳ חלהיהם ודחו לחל ה׳ ולחל טובו כחחרית ימים. וים להכין מילת ושחר ולחל טובו חלו חתת לשמעיהן ועוד דמשמע שפחדו חל ה׳ כשביל טובו וסף חנן חל תהיו כעבדים המשמשים חת הרב על מנת לקבל פרס:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבח על נכון דשום סלקא דעתין כיון שחטלו ישראל לף ים לשם תקנה חם ושלום דכעלי חיים נידחין ובחיום טענה יש לשם תקנה מטעם מילה שכבשרם דלף על פי שחטלו ישראל הוח. ויש לומר חלחר שיובו כית ישראל רוצה לומר מטעם כית ישראל מיקרי לף על פי שחטלו וחוזר וכתן טעם להכרינו לתם חעבל שחטלו מיקרו כית ישראל ויש לשם תקנה בתשובה ויהי כמשיב כית ישראל חל ה׳ ולחל טובו רוצה לומר מילם שכקדמת שחטלו מיקרו כית ישראל ויש לשם תקנה בתשובה ומשום הכי חיים כידחין ולי משום מילה שכבשרם לף יקרלו דחויין ולוח לף קינח חליהו כשביל העבודת זרה ולף חלף כשביל שעזכו כריתך כני ישראל ויש להכין למה קינח חליהו כשביל ישראל עזכוהכרית ולף חמר שקינח כשביל עכודת זרה:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבח על נכון דכשיזים טענ׳ חמר לשם לף מיקרו דחויים כשביל העבודת זרה דיש לשם מילה שכבשרם ולף על פי שחטלו ישראל הוח מפני מילה שכבשרם לף יקרלו דחוין ולוח לף קינח חליהו כשביל העבודת זרה דכיון שיש לשם מילה שכבשרם לף מיקרו דחויין ויש לשם תקנה בתשובה חכל כיון שרלה חותם כי עזכו כריתך וז מילה חמר שם ושלום חין לשם תקנה ולוח לף קינח כשביל העבודת זרה ולף חלף כשביל שעזכו כריתך וה חומרו קנחתי כי עזכו כריתך כני ישראל:

(ו) **ובזה** נכין מה שחמרו רז״ל כח ולחם כמה גדולים כמוכי הרוח לפני הקב״ה כזמן שכית המקדש קיים וכו׳ ולף עוד חלף שתין תפלתו כמחלת עד שהזכיר לכניית כית המקדש כך נשכר ומדכה חלהים לף תכזוה וכל חמר לנדכו פנה הלף כספרתה:

אמנם חעכם לף חני חלקי וזה דלעיל מוה שחמרו על הפסוק וכו׳ כתיב קרל חחריה הגיעי מדמים יחמרו כחדרש וכוכח כילקוט תהלים שלעני מדמים מדמו של שלול לף כשכילי נהרג מדמו של נכל לף כשכילי נהרג מדמן של חורים לם כן דוה שלקח דעתין דכעל תשוכה דכיון דלידחי לידחי כמו שהקדמנו ולוח לף עוד חלף כמחלת ולוח לף כמחלת ולוח לף עוד חלף שתין תפלתו כמחלת עד שהזכיר לכניית כית המקדש כך נשכר ומדכה חלהים לף תכזוה וכל חמר לנדכו פנה הלף כספרתה:

כתיב ויהי ראוי יעשה וכתי׳ ואת שופתי ישמע ויעשה חמכם יכן כתם שכתב כספר החסידים סי׳ תתצ״ז וזימן תתצ״ח מלחך מוכו של חדם שהוח מתפלל על חדם ש׳ שמיע קל״ה תפילתו של חדם ע״כ. וכזה יבח על נכון שהוח חמר ראוי יהיו יעשה מיידי כתפילת המלחכים דהיינו המוכות ומה שחמר ואת שופתי ישמע ויעשה מיידי כתפילת החדם:

ומעתה נחזור למאמר שהתחלנו ממנו שתמרו במדרש
ויגש אין ויגש אלא לשון הקרבה היך מה
דאת אמר ויגש את פר החטאת אשר לו ויש להבין דמאי אתא
לאשמועינן שהוא לשון הקרבה תאמר כפי דרכנו יבא על
כגון דהוה סלקא דעתיה דכיעל תשובה כיון דלישנא לישנא
דהבאה להם רחייה אלוהו מן הפר שהקדים קודם שנכנה
המזבח ואף על פי שנדחק חזור ונדחק כשיעשה תשובה כן
הדחק אעפ"י בחטאת נדחק חזור ונדחק כשיעשה תשובה ורחיק
מן הקרבן זה יתמרו ויגש אין ויגש אלא לשון הקרבה כך
לרמוז ליוסף דאף על פי שחטאתו בעון על מכירתו יתקף
כמו שאמר הכתוב החלטים תכה את עון עבדיך שהם ושנוס
לו יש להם תקנה להבין שאיהי אלוהי אלא שחוזרין ונדחין
ורחייה מהפר של אלוהו וזה שתמרו לו אין ויגש אלא לשון
הקרבה רוצה לומר כמו הקרבן דאף על פי שאיהי חוזר
ונדחק הן אמן אף על פי שנדחקו על ידי עון ונדחין:

(ח) **או** נאמר באופן אחר דמהיכא סלקא דעתין
שתתלה נפלאתך לתמרוך לומר ולא עוד אלא
שאין תפלתו נפלאת אלא שתמרו במדרש ר' נן על זה
הפסוק זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא
תבזה אמר רבי לוי לדעת בר יוחאי כל מה שכתב ה' בכתבו'
הכשיר בתורה בכל בהמה שהוא שסוע וכשיר בחזיר לפי שכתב
ונדכה אלהים לא תבזה אמר רבי יהודיה הוה אם מתעקש
בכלים שהורים נגעי הוא בא לא אכל הקב"ה כלי תשמישו
שהורים קודם ר' לנשהרי לב וכו' ע"כ ולזה מיבעי ליה
לומר ולא עוד אלא שאין תפלתו נפלאת אלא דלמא תימא
כמו שכתב בהמה שהוא כן בכל בהמה ושוב כמו שנאמר
להדיוט להתעקש בשהוא זה יתמרו ולא עוד אלא שאין תפלתו
נפלאת:

(ט) **ובזה** נבין גם כן מה שתמרו במדרש פרשה מ"ד
בחרניך ולא מאסתיך בחרתיך באברהם
ולא מאסתיך באברהם עכ"ל. ויש להבין דמיסיפין סלקא
דעתין שימוש לאברהם חס ושלום עד שהוצרך לומר ולא
מאסתיך באברהם:

אמנם כפי מה שהקדמנו ועוד נקדים מה שתמרו
רבותינו ז"ל כשהיה שמו מברם קודם שנימול
הקליטו על רמ"ב חיברים בקניין חברם ואחר שנימול
הקליטו על רמ"ח חיברים הוסיף לו אחת שי ואז הן שתי וזכיים
ושתי עיניים ולשם הגוויה:

ובזה יבא על נכון שלא תאמר בשעה שנימול נקרא
חברם ובמלת חסר מעשה שבכרא ובמה שהבטיח
החסירה היה מלוסף לפני הקב"ה ונם ההדיוט ימול מעשתי
בכלים שהורים ואם כן לברהם שנחסר על ידי המילה יהיה
מלוס חס ושלום ליה ולא מאסתיך באברהם להיותו אף על
פי שחסרת מעשתי בריאתך על ידי המילה ועל ידי זה
נקלקלת לברהם לא מאסתיך אלא לברהם חסרונו הוא
יתרונו:

(יוד) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים כמו שנירסת
הרמ"ם ז"ל לשכול תאמר לו אתה ממאים עכשיו
בפני שוכלך ע"כ ובזה יבא על נכון בחרתיך באברהם קודם
שנתלה ולא מאסתיך באברהם לתאר שתלתה כמו שתאמר לך
תשכול אתה ממאים עכשיו בפני שוכלך אלא בחרתיך ולא
מאסתיך:

(יא) **במדרש** וקחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואמרו
שנאמר את הדברים האלה ע"כ.
ויש להבין מי הכריחו לבעל המדרש לפרש דברי תורה לשון
דברי פיוסין לומר לפני ה':

אמנם יובן במה שתמרו במשנה בשעה שטיהרו של
הדם אין מלווין לו לא בכסף ולא זהב ולא מכלים
טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים ע"כ. וזהו
שהכהן לבעל המדרש ומה כסף וזהב שיש בהם ממש אינן
נקחין עמו לפני הקב"ה דברים שאין בהם ממש לא כל שכן
שאין נקחין עם הדחה לפניו יתברך לכך דרשו קחו עמכם
דברים אלו דברי תורה שהן נקחין עם הדחה לפני הקב"ה:

(יב) **או** נאמר באופן אחר וזהו שהתחלה בפסוק
דלעיל מיניה כתיב שובה ישראל עד ה' אלהיך
כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואמרו אליו
כל תשא עון וקח טוב קושיית רשותם דמה הם הדברים
שיוציאו לכפר הטעון ועוד במה שאמר כל תשא עון יש להבין
בחינה טעמה לומרים לו כל תשא עון ועוד במה שאמר וקח
טוב מהו הטוב שנתנו לו שאמר וקח טוב:

אמנם יבא בכל לבבו שהוא בהקדים עוד מה שאמר
בספרי על פסוק וערוף במטר לקחי מה
ענלה מכברת על שפיכות דמים כך דברי תורה מכפרת
על עבירות ע"כ. וזה יבא על נכון שהוא ישראל עד
ה' אלהיך כי כשלת בעונך וכי תימא כיצד יתכפר לו על
העון לזה כתיב טעם קחו עמכם דברים כמו שדרשו ז"ל דברי
תורה והתורה מכפרת וכיון שתעסקו בתורה תמהו אלילי כל
קשה עון וקח טוב דהיינו שתעשו תשובה על ידי עסק התורה
וזהו וקח טוב דהיינו חלופי לשון קח טוב שהיינו התורה
דכתיב כהפי לקח טוב עיין בפרשת משפטים לופניס
לאחריס:

(יג) **ומזה** הטעם תקנו לאמרו בתפלת
מוסף בתפילת
תחחיה אתה ואחר
כך חלה לנו לרמוז שעל ידי עסק התורה ועל ידי עסק
מכפרת עבירות כמו שהקדמנו דאם לא כשוב אל התורה כמוה
יצלח לנו חלה השיבינו לתורתיך ועל ידי עסק התורה חלה
לנו:

אלכה ורחמנו כטרם תמות ויש להבין היה לומר
חלבה ורחמנו מהו נרוך לומר כטרם תמות
ודאי כטרם שימות שאם ימות מיסין ירחם עוזו:

אמנם יובן במה שאמרו בזוהר מאן דחזי יעקב
בחלמיה חייס תחוספו ליה. עוד הומה
מה שתמרו ר"ל בן זקוניס שהיה זיו ליקונין של יוסף הומה
ליעקב ע"כ וליון שבני יוסף דומה ליעקב והמסתכל ביוסף
כאלו מסתכל ביעקב וה אומרו אלכה ורחמנו כדי שיתוספו
לו חייס וזהו כטרם תמות שירוש כטרם כמו שהיה רש"י על
פסוק טרם יהיה בארץ כל טרם שבמקרא עד לא הוה נם כן
כפרש כטרם עד לא כלומר שלא תמות לפני שיתוספו לו חייס
על ידי רחמיך יוסף:

ויזבח זבחים לאלהי אבין יצחק וכתב רש"י ז"ל
חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו
ועטין עליו הרמ"בן ז"ל ולישנו משפיק שהיה רוצה לומר שהי
אבותיו כלי שייחד אדם ע"כ:

אמנם יובן חוץ מדרכו של רש"י ז"ל דלמה אביו יצחק
דוקא וזהו במה שכ' מהר"ר חיים לבוש בפיוש
ז"ל"ם כפ' ויגש על פסוק אני אל' אלהי אברהם אביך
ואלהי יצחק וז"ל ואיכא למידרש דהוה ליה לומר אלהי אברהם
ויצחק אבותיך נם כפ' ויצא כתיב אלהי אבי אברהם ואלהי
אבי יצחק והיה הסבטחה על פה והזכיר אבי לשמיטת כפך
ממה שתמר לו השית פה שלא יזכיר רק באברהם
ותירוץ תירוץ ר' עזר כתב לי כמו עם מה שתמרו התוספות
פרק קמא דסוטה שבשה כמו שתמר דור דלפקים משבעה
קדושי נהוסם ואם תקחר בכרק חלק תמרינן ואין מדידי
מנהל

מנהל אין לאברם מנהל אלא ישמעאל ואין יצחק מנהל את עשו·
ויש לומר על ידי תפלה מנהל ועוד יש לומר דבשעברו
עבודה זרה אין בה כוח יכיר להכניעו לכך השית סביבות ליה
תירוץ ראשון של תוספות דתפלה מועיל משום הכי תמר
לאברהם שבבר תת לה על עשו ולא על עשו שתעשה מה
שאין כן יצחק יתכן שיתפלל עליו ויקרע לאביו גם כן לאבל
לאחר שעבר עבודה זרה ואינה מועלת התפלה כתירוץ שני
תמר גם כיצחק לאבי ולא לאביו של עשו זה תומרו סיליני כי
מיד לאחי מיד עשו כי ירא לתוכי לותו כן יבא ובסבי תיבת
בן סויא ספק אם יועיל תפלת לאבי עליו כתירוץ ראשון של
תוספות או לא יועיל תפלת אבי ע"כ כתירוץ ראשון של
תוספות דבר שקול אם יועיל תפלת יצחק על עשו כתירוץ ראשון של
תוספות ולא יועיל תפלת יצחק לעשו כיון שעבר עבודה זרה
ואינו נקרע יצחק דוקא לאביו של יעקב ואינו נקרע לאביו
של עשו אבל עתה כיון שעבר יצחק ולא התפלל על עשו לו
כשעשה הבעייא ולאביו דכולי עלמא אינו נקרע יצחק לאביו
של עשו אלא נקרע יצחק לאביו של יעקב דוקא ואינו נומרו
ואיבא למאי דאמר יצחק ולא לאמר לאביו דכתיב דזה פסוק לו
מקודם שתמר לו השית לאברהם אביך ואינו נקרע לא לאביו של
יעקב ולא לאביו של עשו אלא לאביו של יעקב אבל לאבי
יצחק סבירא ליה לישעבו אם נקרע יצחק לאביו של יעקב
לו אם נקרע נם כן לאביו של עשו ובכשעשה שיצחק אינו נקרע
עשו אף לאביו יעקב דוקא לזה אמר ואיבא דאיכא למאי דאמר
יצחק שבשעה לו עתה שיצחק לאביו דוקא ולא לאביו של עשו·

(יד) **ובזה** נבין ג"כ מה שתמרו במדרש שבשעה שאמר
בתחלה לאברהם אביו יצחק ולבסוף אמר לו
כתוב תירוצים ור' ברכיה תרגם אלהי אבי יצחק ותירוצו
מת ע"כ. ויש להבין דמה היה כותב ר' ברכיה במה שתמר
שבבר מת יצחק ולכך אמר לאלהי אביו יצחק:

אמנם עם האמור יתי שבשעתה היה מסבק
ליה ליעקב דדילמא מועיל תפלת יצחק על
עשו אף שהוא עצ"ע ואם כן יקרע יצחק לאבי יעקב ועשו אין
דילמא כיון דעשו עצ"ע אף אם יתפלל יצחק על עשו אין
מועיל לעשו ולא יקרע יצחק אלא דוקא לאבי יעקב ולא לאבי
עשו ויעקב כהאי גוונא אמת יצחק ולא התפלל
על עשו נפשטה ליה הבעייא ליעקב דיצחק אביו דוקא ואינו
נקרע לאבי עשו ולכך אמר לאלהי אבי יצחק ואינו נומרו
ברכיה אמת יצחק ולכך אמר לאביו יצחק ווהו כופת רבי
ברכיה:

(טו) **אל** תירא מדרש מנרשים כי לגוי גדול אשימך
שם ויש להבין מהי כתיב טעם במהי דאמר
לו כי לגוי גדול אשימך שם ואם ישימו לגוי גדול לא לא
יתיירא מדרש לנרשים והא יריעתו למנרשים לקניים השיעבוד
של ת' שנים:

אמנם יובן בהקדים שתמרו רבותינו ז"ל שמגידים
היתה ת' שנה ולפי יפלו בכרך ר"ו שנים ותירצו
שרבוני של הושלוסין הלילים המעין:

ובזה יבא על נכון לא תירא מדרש מנרשים דהיינו
מגידים את' שנה של השעבוד אל תירא ואת לא
תתפלל על עשו ובשעשה שיצחק אינו נקרא לאבי עשו אף לאביו
יעקב דוקא לזה אמר ואיבא דאיכא למאי דאמר יצחק שבשעה
לו עתה שיצחק לאביו דוקא ולא לאביו של עשו·

(טז) **הקטן** יהיה נלחם והפעיר לגוי עצום ומי מי
בעתה תחישנה ותירגו זכו בעתה·
בעתה ובתיב תחישנה ותירגו זכו בעתה·

את הגאולה חס ושלום אבל אם יעשו תשובה דהיינו בכיה יתרבו הדמעות ויספיקו להחיות בהם המתים וזהו גדולה תשובה שמקרבת הגאולה בקרוב אמן כ"ר :

(כא) **הן** אל כביר לא ימאס ויש להבין דהוה ליה לומר הן אל כביר יאהב ומדלא אמר יאהב ואמר לא ימאס משמע שמן הראוי שימאס אבל לפי שהן רבים לא ימאס ולמה היה ראוי לימאס אבל לפי שהן רבים לא ימאס :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים איתיביה ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון ומשני הא ביחיד הא בצבור דהיינו היחיד צריך שיתפלל בכל לבו עד שתשמע תפילתו אבל הצבו' אף על פי שלבם לא נכון עמו והוא רחום יכפר ע"כ · ובזה אתי שפיר שאמר הן אל כביר לא ימאס דמן הראוי כיון שלבם לא נכון עמו שימאס אלא לפי שהן כביר לא ימאס דזכות רבים עדיף :

(כב) **בגמרא** ברכות כל הקורא קרית שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו גהינם ויש להבין דהוה ליה לומר אינו יורד לגהינם · ומדקאמר מצננין לו גהינם משמע שאי אפשר שלא ירד לגהינם אלא בזכו' שמדקדק בקרית שמע מצננין לו גהינם ועוד מדקאמ' כל הקורא משמע שהכל יורדין לגהינם מדקאמר כלו ואיך זה הדבר והרי כמה צדיקי' יש ועוד דאי דוקא מיירי ברשעי' ולפי שמדקדקין בקרית שמע מצננין להם גהינם הוה ליה לומר הקור' קרית שמע בלא מילת כל דלהוי משמע דמיירי ברשעים דוקא אבל השתא דקאמ' כל משמע דמיירי אפילו בצדיקים · יובן במה שאמרו בזוהר אפי' צדיק צריך טבילה בגהינם לפי שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא · והשתא אתי שפיר מילת כל לרמוז מה שאמרו בזוהר שהכל צריכין טבילה בגהינם והמדקדק בק"ש מצננין לו גהינם כאלו טובל במים שאין חמים כל כך :

ועתה אל תעצבו כי מכרתם אותי הנה ע"כ ויש להבין במה שאמר ועתה אל תעצבו כי מכרתם אותי דמקאמר ועתה משמע שעכשיו אל תעצבו אבל לאחר זמן הם עצבים על שמכרו אותו :

ונראה לע"ד יובן בהקדים מה שאמרו ז"ל שלא נתקן עון מכירת יוסף עד שבא אחשורוש ומכר את ישראל או נתקן עון מכירת יוסף מידה כנגד מידה וזה אמרו ועתה אל תעצבו כי מכרת' אותי הנה ר"ל שעכשיו לא יש לא צער ולא עצב על שמכרתם אותי דהיינו בימי אחשורוש עד שיתקן עון מכירתי אבל עכשיו לא יש להם עצב וזה אומרו ועתה אל תעצבו כי מכרתם אותי הנה כי למחיה · או יאמר באופן אחר במ"ש שעשרה הרוגי מלוכה הם תיקון עשרת השבטים שמכרו ליוסף וזה אומרו ועתה אל תעצבו דהיינו עכשיו אל תעצבו על מכירתי אבל כשיבואו עשרה הרוגי מלוכה יפרע מכירתי · ובזה יובן גם כן מה שאמר ועתה לא אתם שלחתם אותי ויש להבין מלת ועתה למאי אתא ועוד במה שאמר לא אתם והלא הם מכרוהו :

אמנם עם האמור אתי שפיר שעתה לא יבא לכם נזק ממכירתי אלא לאחר זמן וגם לאחר זמן לא אתם תתקנו מכירתי או כמו שאמרו שעשרה הרוגי מלוכה או בזמן אחשורוש תתקנו וזהו לא את' כלומר לא יהיה תיקון על ידכם אלא כדאמרן יהיה התיקון :

אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה · ויש להבין תשא מיבעי ליה לומר ולמה אמר נשאת לשון עבר משמע שכבר נשאת :

ונראה לענ"ד יובן בהקדים מ"ש ז"ל בפסחים עשרה דברים נבראו קודם מה שנברא העול' ואחד מהם התשובה שנבראת קודם שנברא העולם · ובזה יבא על נכון שאין צריך אלא וידוי שכבר התשובה נבראת קודם שנברא העולם · וזה אומרו אמרתי אודה עלי פשעי לה' שאין צריך אלא וידוי ואתה נשאת שכבר נשאת כיון שנבראת התשו' קודם שנברא העולם ואמרת שכשיחטא האדם ויעשה תשובה אתה מקבלו ודיבורו של הק"בה אף על פי שלא נעשה עדיין הדבר כמי שכבר נעשה כמה דאיתא בזוהר על פ' כי לך ולזרעך נתתי את כל הארצות האל שאף על פי שלא נתן עדיין לגבי קודשא בריך הוא כמי שכבר ובתשובה גם כן כיון שאמרת שכשיחטא האדם ויעשה תשובה אתה נושא לו כמי שכבר נשאת וזה אומר ואתה נשאת ודוק :

פרשת ויחי

(א) **ויחי** יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה · ויש להבין דלכאורה ויהי ימי נראה יתירה והיה די לומר ויהי שני יעקב שבע שנים וכו' גם תיבת חייו למאי איצטריך :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בזוהר בפרשתינו זאת וזה לשונו תא חזי כד קריבו ישראל אינון יומין קמי מלכא קדישא אי הוא זכאה כד בר נש נפיק מעלמא סליק ועאל באינון יומין ואינון לבושי יקר מתלבשא ביה נשמתיה ואינון יומין דלא חב בהון יזכה זכאה חולקיהון אינון צדיקייא דיומיהון זכאן ואשתארו לעלמא דאתי וכד נפקין מתחברן ואתעבידו לבוש יקר לאתלבשא ביה וכו' ובההוא לבושא זמינין לאחייא למיקם וכל אינון דאית להון לבושא יקומון דכתיב ויתיצבו כמו לבוש ע"כ :

ובזה יבא על נכון שבהיות יעקב אבינו ע"ה כל ימיו נזהר בהם והיו כלם בקדושה ובטהרה לזה ימיו יש להם הוייה וזה אומרו ויהי ימי יעקב רוצה לומר שיש בהם הוייה לימיו לפי שכל ימיו בעבודת האל יתברך וגם הימים הם שני חייו דהיינו שעל ידם יחיה לעול' הבא וכמו שהקדמנו ובההוא לבושא זמינין לאחייא :

ובזה נבין גם כן מה שאמר פרעה ליעקב אבינו ע"ה כמה ימי שני חייך ויאמר יעקב מעט ורעים היו ימי שני חיי ויש להבין למה לו לשאול על חייו לו כמה ימי שני חייך הנם שדרשו רז"ל שבשבא אברהם אבינו אצל פרעה גבה הפתח שלא להשתחוות לעבודה זרה שהייתה כנגד הפתח גם כשבא יעקב אבינו גבה הפתח וחשב שהוא אברהם לכך שאל לו כמה לו כמה ימי שני חייך אי הכי כך היה לו לומ' כמה ימיך או שניך או כמה חייך ולמה לו להאריך כל כך ימי שני חייך ועוד התורה למה כתבה כמו שאמר הוא אי לאו לאשמועינן חידושא ועוד במה שהשיב לו יעקב מעט ורעים היה צריך לומר שלשים ומאת שני דו :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון חוץ מדרך רבותינו ז"ל שאמרו שחשב פרעה שיעקב הוא אברהם נוכל לומר שידע שאין זה אברהם כי שבעים פנים לתורה ואף על פי שידע שאינו עם כל זה שאל כמה ימי שני חייך וכוונת שאלתו כיון שראה שגבה הפתח אמר וודאי שיש לו זכיות הרבה כמו אברהם ולכך גבה הפתח ולכך אמר במה ימי שני חייך רוצה לומר כמה ימים שעשית בהם מצות שהם מחיים אותך לעולם הבא וזהו אומרו כמה ימי שני חייך וכיון ששאלתו על הימים שעשה בהם מצות ומעשים

טובים

טובים ויעקב שהיה מקטין עצמו כדכתיב קטונתי מכל החסדים לכך אמר לו מעט ורעים ימי שני חיי דהיינו שלא יש לי זכות כמו אבותי וזהו אומרו ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי כי הפרש הרבה יש ביניהם ובין אבותי לפי שהיה מקטין את עצמו ולא היה מחזיק טיבותא לנפשיה :

ובזה נבין גם כן מה שאמר לו הק"בה למשה הן קרבו ימיך למות כנראה שהיו רחוקים עד עתה למרחוק ועתה נתקרבו היה לו לומר בא יומו ועוד אמר ימיך לשון רבים היה לו לומר קרב יומו למות כי ביום אחד ימות האדם ולפעמים בשעה אחת :

אמנם כפי מה שהקדמנו שזכאין יומין דצדיקייא דיומיהון זכאן ואשתארו לעלמא דאתי ולכן שבהיות משה רבינו ע"ה כל ימיו נזהר בה' והיו כלם בקדוש' ובטהרה או כהסתלקו מן העולם תכף נקרבים כל ימיו לפני הק"בה בלי בושה כלל כל ימיך ואז נעשו אותם ימים לבוש ויתלבש נפש משה בהם על כן אמר הן קרבו ימיך כלומר נקרבו לפני בלי בושה כלל כל ימיך לפי שהם בקדושה ובטהרה :

(ב) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר משה רבינו ע"ה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ועל מה שאמרו בגמרא שאין תלמוד לומר היום ומה תלמוד לומר היום חוץ מדרכם של רז"ל יש לומר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה ומקום הניחו לנו רבותינו ז"ל ומר"ל לתרץ קושיית הגמרא כפי מה שהקד'. נגו שהימים של הצדיק כשמסתלקו מן העולם תכף מתקרבים כל ימיו לפני הק"בה בלי בושה וזה אומרו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום רוצה לומר המאה ועשרים שנה כולן קרבו היום לפניו יתברך בלי בושה כלל לעשות לו לבוש :

(ג) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק והמלך דוד זקן בא בימים ויש להבין מהו בא בימים היה די במה שאמר והמלך דוד זקן ומה צריך לומר עוד בא בימים :

אמנם יובן והוא בהקד' מה שאמרו בזוהר בפרשתינו זאת וז"ל תא חזי באברהם דזכה כתיב ביה ואברהם זקן בא בימים כד אסתלק מהאי עלמא באינון יומין ממש דיליה על ואתלבש בהו ולא גרע מההוא לבוש יקר כלום דכתיב בא בימים ביומין דיליה דכולהו הוו טהירין וקדישין ע"כ · גם אנו נאמר בדוד דזכה מה כתיב ביה והמלך דוד זקן בא בימים כד אסתלק דוד מהאי עלמא באינון יומין ממש דיליה על ואתלבש בהו ולא גרע מההוא לבוש יקר כלום דכתיב בא בימים ביומין דיליה דכולהו הוו טהירין וקדישין :

(ד) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק ויקרבו ימי דוד למות ויש להבין למה אמר ויקרבו כנראה שהם רחוקים עד עתה למרחוק ועתה נקרבו היה לו לכתוב ויבא יום דוד למות עוד אמר ימי לשון רבים היה לו לומר ויקרב יום כי ביום אחד ימות האדם ולפעמים בשעה אחת :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון ולכן שבהיות דוד המלך ע"ה כל ימיו נזהר בהם והיו כולם בקדושה ובטהרה או כהסתלקו מזה העולם תכף כל ימיו נקרבו לפני הק"בה בלי בושה כלל ואז נעשו אותם ימים לבוש אחד ונתלבשה נפש דוד בהם לכן אמר ויקרבו ימי דוד אותם ימים של דוד כולם נקרבו לפני הק"בה בלי בושה כלל לפי שכולם היו בקדושה ובטהרה :

(ה) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב בספר ברכת אברהם על פסוק יראת ה' תוסיף ימים וכו' הנה כשאדם אומר לחבירו כמה שנים יש לך ודאי מראים

דברים של דברי הבלים וסכלות כי מה יש בידו מאותם השנים שעברו ומה שנראה שראוי לומר הוא כמה שנים נקנו משמותיו שדברים אלו ראוי לאומרם ליראי ה' שבכל יום הם מסגלים מצות וכל יום הוא היות בפני עצמו לקנות בו חיי עולם הבא ועל זה אמרו יראת ה' תוסיף ימים שאם יש לו חמשים שנה אנו אומרים לפי מספר שס"ה ימים לשנה יש לו כל כך רבוי ימים שסגל בהם מצות עכ"ד :

ובזה יבא על נכון ויהי ימי יעקב שני חייו ימי רוצה לומר כי לא לבד שנותיו ימנו אלא גם רבוי הימים על ידי מצות שהיה מסגל בכל יום קנה בהם עולם הבא וזהו ויהי ימי יעקב דהיינו שהיה הויה גם לימים לפי שהיו שני חייו דהיינו שקנה בהם חיי עולם הבא · ובזה נבין מה שאמר למשה הן קרבו ימיך למות ויש להבין דהוה ליה למימר שניך ולמה אמר ימיך אבל עם האמור אתי שפיר שבא לרמוז שמונין לו מספר שס"ה ימים לשנה ובזה יובן והמלך דוד זקן בא בימי' ולא אמר בשנים ובזה יובן ואברהם זקן בא בימים ולא אמר בשנים ובזה ויקרבו ימי דוד :

(ו) **ובזה** יובן מה שאמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם והיה די לומ' שמארכת שנותיו ומכל שכן ימיו ולמה צריך גם כן ימיו אבל עם האמור אתי שפיר לאשמועינן כי לא לבד שנותיו מארכת התשובה אלא אף ימיו מארכת שימנו שנותיו בשס"ה ימים כל שנה לא ימיו כש"כד וזהו שמארכת ימיו ושנותיו על ידי רבוי הימים שיחשבו שס"ה ימים יהיו שנותיו ארוכים · ובזה ניחא מאי דהוה קשה דהוה ליה לומר שמארכת ימים ושנים אבל עתה שאמר ימיו ושנותיו משמע הקנויים והקנויים מה שייך אריכות שכבר מה שנקנה כבר נקנה :

אמנם כפי האמור אתי שפיר שאף הקנויים שייך בהו אריכות שאין חושבין אותן לש"כד ימים אלא לשס"ה וזהו שמארכת ימיו ושנותיו של אדם שנקנו לו על ידי שמחשבין אותם שס"ה ימים כל שנה ושנה :

(ז) **בגמרא** פסחים פרק שני עולא רמי כתיב בלע המות לנצח וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות לא קשיא הא בישראל הא באומות העולם ואומות העולם מאי בעו התם אין דכתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם וכתב הרי"ף ז"ל כתיב בלע המות וכו' תימא דלא משני כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח ע"כ ויש לומר דעדיפא מינה קא משני כאן בישראל כאן באומות העולם ואידי ואידי לימות המשיח ועוד דקרא בלע המות לנצח משמע דלימות המשיח מיירי כדמשמע מקרא דכתיב בתריה ותנוח יד ה' בהר הזה ולא יתכן תנוח יד ה' בהר הזה בימות המשיח דאלו בעולם הבא לא ישאר הר ועוד כתיב ונדוש מואב תחתיו דמיירי במלחמות שעתיד להלחם באומות ולעולם הבא לא יש מלחמות דבכבר המלחמות כלות מימות המשיח כדכתיב לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה דברוח שפתיו ימית רשע וכיון דקרא דבלע המות לנצח מיירי לימות המשיח ליכא לאוקומי קרא הנער בן מאה שנה ימות לעולם הבא כיון דימות המשיח בלע המות לנצח כ"ש דיהיה לעולם הבא הנער בן מאה שנה ימות לכך תירץ עולא דאידי ואידי לימות המשיח כאן בישראל כאן באומות העולם · ומעתה אזלא לה תמיהתו של הרי"ף ז"ל ועוד כיון דהאומות צריכין לבן לימות המשיח לזרוע לכך מאריך להם והנער בן מאה שנה ימות מוקמינן ליה באומות העולם · ועוד יש לומר דלא מצי לשנויי אידי ואידי בישראל וכאן לעולם הבא וכאן לימות המשיח משום דקרא דהנער בן מאת שנה ימות ליכא לאוקומי בישראל אלא דווקא באומות העולם משום דלעיל מיניה כתיב וששתי בעמי ולא ישמע בה קול בכי וקול בכי

וזעקה

זעקה ואחר כך כתיב והנער בן מאה שנה ימות ואי דהנער בן מאה, שנה ימות מיירי בישראל והא כבר אמר בישראל וששתי בעמי ולא ישמע בה קול בכי וקול זעקה ואפילו אם יהיה בן מאה שנה כשימות אי אפשר שלא יבכו עליו ושלא יזעקו עליו וכיצד מתקיים וששתי בעמי וכו׳ אלא ודאי בישרא׳ בלע המות לנצח ובזה יתקיים שפיר וששתי בעמי וכו׳ אלא ודאי בישראל וכו׳ אם כן מוכרחים אנו לומר דהא דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות מיירי באומות העולם ומשום הכי תירצו בגמרא כאן בישראל כאן באומות העולם ולא תירצו כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח משום דקרא כי הנער בן מאה שנה ימות ליכא לאוקומי אלא באומות העולם דווקא כדאמרן ומעתה אזלא לה תמיהתו של הרי״ף ז״ל:

(ח) **וכתב** עוד הרי״ף ז״ל ודווקא לשמואל צריך לאוקמי כאן בישראל כאן באומות העול׳ וקשה דכיצד אומר דדווקא לשמואל והא הוכחנו מפסוקים דאליבא דכולי עלמא דקרא דכי הנער וכו׳ ליכא לאוקומי אלא דווקא באומות ולא בישראל ואם כן כיצד אומר הרי״ף ז״ל ודווקא לשמואל צריך לאוקומא כאן בישראל כאן באומות העולם והא לכולי עלמא צריך לאוקומא כאן בישראל כאן באומות העולם ועוד קשה דלשמואל דסבר אין בין העולם זה ה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כיצד יכול לשנות כאן בישראל כאן באומות העולם דמשמע דישראל דווקא יש שינוי בין העולם הזה לימות המשיח והא שמואל סבר אין בין עולם הזה לימות המשיח של׳ שעבוד מלכיות בלבד ויש לתרץ לקושייא שנייה דלעולם דלשמואל נמי יתרץ כאן בישרא׳ כאן באומות והאי דקאמר שמואל אין בין היינו דווקא לענין עשירות ועניות מדמייתי ראייה מדכתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ אבל לענין בלע המות לנצח מודה שמואל דיש שנוי בין העולם הזה לימות המשיח משום קל וחומר דהמתים חיים לימות המשיח לא כל שכן שאין מתים החיים ועוד דקרא כי הנער בן מאה שנה ליכא לאוקומי אלא דווקא באומות כמו שהוכחנו מן הפסוקים לעיל א״כ מוכרח לאוקמי כאן בישרא׳ באומות והאי תירוצא ליכא לאוקומי אידי ואידי לעולם הבא וכאן בישראל וכאן באומות דהאומות מאי בעו לעולם הבא וליכא למימר משום ועמדו זרים ורעו צאנכם דעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה דבשלמא לימות המשיח שיש בו אכיל׳ ושתייה צריכין האומו׳ שיעשו מלאכתנו אם כן מוכרח דשמואל נמי צריך לאוקומי אידי ואידי לימות המשיח וכאן בישראל וכאן באומות ומודה שמואל דיש שינוי בין העולם הזה לימות המשיח דלימות המשיח בלע המות לנצח:

(ט) **ילקוט** תורה רמז תתל״ב וישתחו ישראל על ראש המטה שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמר לו הק״בה ליעקב הרי שהיית מתאוה כל ימיך שיהיו בניך מעריבין וקורין קריאת שמע מכאן אמרו הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא ע״כ ולכאורה הוא תמוה היאך מוכח דבר זה מכאן:

אמנם יובן בהקדים מאי דאיתא בגמרא בברכות פלוגתא חד אמר שמע בכל לשון שאתה שומ׳ וחד אמר שמע שצריך להשמיע לאזניו · עוד נקדים מה שאמרו בילקוט וזה לשונו כשהיה יעקב אבינו ע״ה נפטר מן העולם וכו׳ אמר שמא יש בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם אמרו לו שמע ישראל כשם שאין בלבך אלא אחד ולא יש מחלוק׳ כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמ׳ והיה העולם ה׳ אלהינו ה׳ אחד ע״כ ובוודאי מאן דאית ליה שמע בכל לשון שאתה שומע אין מפרש שמע לשון שמיעה אלא לשון הבנה בכל לשון שאתה שומע כלומר בכל לשון שאתה מבין אבל מאן דאי׳ ליה שמע השמע לאזניך אין מפרש שמ׳ לשון הבנה אלא לשון שמיעה ממש:

ובזה יבא על נכון כשאמרו השבטים לאביהם שמע ישראל כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבינו אלא אחד לא שייך לפרש שמע לשון הבנה אלא שמע לשון שמיעה ממש שאמרו לישראל אביהם שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד אם כן כיון דאין פירוש שמע שאמרו לישראל לשון הבנה אלא לשון שמיעה ממש לכך אמרו בילקוט מכאן אמרו הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא כיון דאין פ׳ שמע לשון הבנה אלא לשון שמיעה ממש צריך להשמיע לאזנו דבשלמא אילו פירוש שמע לשון הבנה לא היה צריך להשמיע לאזניו אבל עתה דהוכחנו שפירוש שמע לשון שמיעה ממש שפיר קאמר מכאן אמרו הקורא את שמע ולא השמיע לאזניו לא יצא כיון דפירוש שמע לשון שמיעה·

(י) **ובזה** נבין מאמר תמוה בירושלמי דנדרים וזהו לשונו בן זומא אומר מצינו פסו׳ כולל יותר והוא שמע ישרא׳ ה׳ אלהינו ה׳ אחד בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר ואהבת לרעך כמוך בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים עמד רבי פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו ע״כ והנה צריך לדעת מהו הכולל שאמרו ומהיכא מפיק כל חד וחד מקרא דידיה הכולל ומאי מוסיף כל אחד על חבירו ועוד הראייה דמייתי מפסוק את תבנית המשכן דהלכה כבן פזי שהביא מפסוק את הכבש אחד תעשה בבקר מה היא:

אמנם נוכל לומר דפירוש הכולל דהיינו שיהיו ישראל כללות כאיש א׳ לעבדו שכם א׳ ועוד מה שהקדמנו שאמרו לו שמע ישראל כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבינו אלא אחד משמע שיהיו כללות אחת לעבוד את ה׳ ועל זה בא בן ננס ואמר מצינו פסוק כולל יותר ואהב׳ לריעך כמוך רוצה לומר דמפסוק שמע ישראל למדנו שנהיה כללות אחת לעובדו אבל לא למדנו שצריך שנהיה גם כן אנו שנאהוב זה את זה ונהיה כללות ממש אבל אם נהיה כללות א׳ לעובדו ויהיה פירוד חס ושלום בלבבות אין זה כללות נקרא כל כך לכך הביא הפסוק היותר כולל ואהבת לריעך כמוך לפי שכשנקיים מצותיו ואהבת לריעך כמוך שמעינן שנהיה כולל לעובדו מדקיימינן מצות וכשיאהוב את חבירו נהיה גם כן כללות אחד זה עם זה נקרא יותר כולל שאמרו הראשונים כשישראל אוהבים זה את זה אם אחד מישראל עושה מצוה נחשב כאלו כל ישראל עשו אותה מצוה וזהו כולל יותר לעבדו שכם אחד ובא בן פזי והוסיף כולל יותר את הכבש האחד תעש׳ בבוקר רוצה לומר דמפסו׳ ואהבת לרעיך כמוך לא שמעינן אלא כללות לעבודת ה׳ ולאהוב זה את זה אבל עדיין לא שמעינן שהמצוה מקובלת אצלו יתברך ובכללות לכך הביא פסוק את הכבש אחד דהיינו שיתן כל אחד מחצית השקל לכל השנה ומעלה עליו כאלו כל אחד מישראל הקריב את הכבש אחד וכו׳ וזהו כולל יותר שבכל מצוה שעושין ישראל בחברה אחת מעלה עליהם כאלו עשאוה בפרטות כל אחד ואחד עשה את המצוה לבדו וזהו מטעם כולל ועמד רבי פלוני ואמר הלכה כבן פזי והביא ראייה מפסוק את תבנית המשכן וכו׳ יובן בהקדים מה שאמרו בזוהר שמות דף רל״ר ע״ב על פסוק ויקם משה את המשכן קיומא דיליה הוה באינון אתוון דאתבריאו בהו שמייא וארעא · עוד נקדים מה שאמרו במדרש רבה הכי ח ברכות כנגד י״ח ציוין במשכן שכתוב י״ח פעמים ויעש ופירש היפה מראה זה כוונה שתפלתינו יערב כאלו הקריב

קרבן

קרבן · עוד נקדים שתפילות כנגד תמידין תקנום וזהו שמייתי ראייה ממלאכת המשכן לבן פזי דבן פזי הביא לכללות מאת הכבש האחד וגו׳ דקרבן אחד יספיק לכל ישראל שזה מורה על הכללות וראייה גם כן מן המשכן על הכללות דהיינו חדא דקיומא דיליה הו׳ באינון אתוון דאתברי בהו שמייא וארעא ועוד י״ח ציוין שבמשכן כנגד י״ח ברכות והתפילות כנגד תמידין מן המשכן ראייה את הכבש אחד וגו׳ שמורה על הכללות ועוד רוצה לומר דמפני מה חושב לכל אחד כאלו הקריב את הכבש א׳ בפני עצמו מוכרח הוא מגד כללות שכל ישראל חשובים כללות אחד וכל זה הוא גם כן מורה כשו הוא יתברך כלול עצמו עמנו מאהבתו היתירה בישראל ולזה מייתי ראייה מפסוק את תבנית המשכן וכו׳ וכן תעשו רוצה לומר דלמה נוה לעשות המשכן משל למלך וכו׳ לפרוש מכם אי אפשר ובמנם שכינתו בין בדי הארון כל זה מורה אהבתו יתירה ואם כן מחמת האהבה מעלה על כל אחד ואחד כאלו קיים הכבש אחד וזהו כוללות ה׳ עם ישראל לכללות ישראל זה עם זה:

או נאמר באופן אחר למה קורא את הכבש אחד פסוק כולל והוא בהקדים מה שאמרו במדרש שיר השירים בסוף פסוק כי טובים דודיך מיין וז״ל אמר רבי חנינא שו היה יודע משה מה הקורבנות חביבין בשעה שבאו ישראל לאותו מעשה היה מקריב כל הקרבנות שבתורה אלא רץ לו לזכות אבות שנאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל ע״כ ויש להבין מהיכן היה מקריב והלא משה באותה שעה היה בשמי׳ ואמר לו הרף ממני ואשמידם ואמחה והכל היה כעשה ברגע ולא היה ממתין עד שירד ויקריב לכך מיסר והתפלל דבר שיכול לעשותו בשמים וא״כ כיצד אמר אלו היה יודע שחביבין הקרבנות היה מקריב:

אמנם יובן בהקדים מ״ש בגמר׳ פעם גזור גזרתא וגזור גם שלא להתענו׳ כדי שלא לבטל הגזר׳ אמרי היכי ניעביד אמרי מקבלין התעני׳ מעכשיו וכי בטיל גזרה יתענו דכתיב בדניאל מיום אשר נתת ליבך להתענות כשמעו דבריך ע״כ גם אנו נאמר היה מקבל עליו מש׳כשירד מן השמים יקריב קורבנות והיה חושב לו כשו הקריב באותה שעה:

או נאמר כיצד היה מקריב בשמים והוא במה שאמרו בגמרא כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו׳ שנאמר זאת התורה לעולה לחטאת לאשם וכו׳ וכן אמרו בזוהר הקדוש קריאת הקרבנות מבטל כל גזרות קשות ומהפך מידת הדין למידת הרחמים גם אנו נאמר שמשה היה עוסק בתורת הקורבנות והיה מהפך מידת הדין למדת הרחמים באופן שכמה גדולה מעלת הקורבנות לכך קורא את הכבש אחד פסוק כולל לפי שהקרבנות ותורת הקורבנות מבטלין כל הגזירות ולכך ר״פ ראייה הביא ואת המשכן תעש׳ לפסוק את הכבש אחד שהוא כולל לפי שעיקר עשיית המשכן בשביל הקרבנות כדי לכפר על ישראל ולהשרות בו השכינה:

או נאמר באופן אחר למה קורא לפסוק את הכבש את׳ פסוק כולל והוא בהקדים מה שאמרו במדרש בשעה שאמר הק״בה למשה ונתנו איש כופר נפשו אמר משה לפני הק״בה וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו אמר לו הק״בה לא כשעלה על דעתך אלא זה יתנו מחצית השקל ויקריבו ממנו את הכבש אחד וכו׳ מעלה עליהם כופר נפשם:

ובזה יבא על נכון כיון דאת הכבש אחד הוא כופר נפש לכך קרי ליה פסוק כולל לפי שחשוב כופר נפש ולזה גם כן הביא ראייה מפסוק ואת המשכן לפסוק את הכבש אחד כדאמרן שעיקר עשיית המשכן בשביל

הקרבנות ולהשרו׳ שכינתו בתוכו ישרה שכינה בינינו בקרוב אכי״ר:

או נאמר באופן אחר דמה מייתי מפסוק את המשכן תעשה לפסוק את הכבש אחד והוא בהקדים מה שכתב רבינו בחיי בפ׳ פינחס וז״ל כשהוא מבקש מישראל אינו מבקש אלא לפי כחן ראה מה כתיב ואת המשכן תעשה עשר יריעות ע״כ ובזה אתי שפיר כיון ואת הכבש האחד מקבל מהם כופר נפש במחצית השקל כפי כוחן לזה מייתי ראיה שפיר ואת המשכן תעשה עשר יריעות כלומר שמקבל מהם כפי כחן שהיו במדבר ולא בקש מהם בתים ועליות ואכסדראות כמו בתי המלכים של׳ ואת המשכן תעשה עשר יריעות ומקבל את המועט כמרובה:

או נאמר באופן אחר דלמה קורא פסוק את הכבש אחד פסוק כולל יותר מכל והוא במאי דאיתא במ״ז והובא בספר פנים מסבירות בתחלתו וז״ל שמע ישראל משל לחכם שהיה לו בן אחד והיה עושה לו שתי סעודות בכל יום אחת בבוקר ואחת בערב אחר ימים הצני אותו בן אמר לו עד עכשיו היית עושה לי ב׳סעודות בכל יום ועכשיו איני מבקש לא שתהייה דורש לפני שני פעמים בכל יום כך אמר הק״בה לישראל לשעבר כשהיה בית המקדש קיים הייתם מעלים לי שני תמידין בכל יום אחד בבוקר ואחד בערב ועכשיו שבית המקדש חרב איני מבקש תמורתן שאתם קורין לפני שמע ישראל בבוקר ושמע ישראל בערב ע״כ · ובזה יבא על נכון שקורא את הכבש הא׳ וכו׳ כולל יותר מפסוק שמע ישראל כמובן ממה שהקדמנו לפי שלא יוכל לקיים את הכבש אחד וכו׳ לכך כוה שיאמרו שמע ישראל וכיון דשמע ישראל הוי תשלומין לאת הכבש אחד וגו׳ שפיר קאמר את הכבש אחד כולל יותר משמע ישראל לי שהוא עיקר:

או נאמר באופן אחר על מה שאמר בן פזי פסוק כולל יותר את הכבש האחד וגו׳ ועמד רבי פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ויש להבין מה ענין את תבנית המשכן לפסוק את הכבש אחד דמייתי מיניה ראייה דהלכה כבן פזי שאמר את הכבש אחד כולל יותר משמע ישראל:

אמנם יובן כמה שאמרו בזוהר ויקרא דף רס״ר ע״ב וז״ל בליף ואתקין משה כ״ה אתוון ברזא דפסוק דייחודא דכתיב שמע ישרא׳ ה׳ אלהינו ה׳ אחד ואינון כ״ה אתוון בליפין מתקקין ברזא דלעילא יעקב בעא לאתקנ׳ לתתא ברזא דיחוד׳ ואתקין בכ״ד אתוון ואינון״ש כ״ח ל״ו ולא אשלים לכ״ר אתוון בגין דעד לא אתתקן משכנא כיון דאתקין משכנ׳ ואשתלי׳ מלה דהוה נפיק מיניה כדאשתלים דלעילא דאתיא ויקרא ה׳ אליו מאוהל מועד לאמר הא כ״ה אתוון ונל רא כ״ה זכין לאשלמא תיקונא דמקדשא וכל הכי אתנן אוקימנא באינון אתוון בליפין דאוליפנא ממר ובנין דמשכנא אשתלים ברזין אלין אקרי כ״ה ביחודא דשלימו דמשכנא וע״כ וחסידיך יברכוכ״ה כתיב רזא דשלימו דכל משכנא ותיקונא דיליה כ״ה לקבל כ״ה אתוון ותורה ונביאים וכתובים דאינון כללא חדא ע״כ:

ובזה יבא על נכון דמפסוק שמע ישראל דאית ביה כ״ה אתוון לזה קורא כולל ואתא בן פזי ואמר כולל יותר את הכבש אחד כדפירשנו שפסוק שמע ישראל הוא תשלומין לפסוק את הכבש אחד אם כן את הכבש כלול יותר ועמד רבי פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי את תבנית המשכן דבקרי׳ המשכן פסוק ב״ש כ״ח ל״ו ואית כ״ר אתוון ולא אשלים לכ״ה אתוון משום דעד לא אתתקן משכנא כיון דאיתקן משכנא ואשתלים מלה וידבר ה׳ אליו מאהל

מועד

מועד לאמר הוי כ"ס לתתון וכוונתו לכפיה רמיה לכן פוי
ממשכן את הכבש האחד תעשה בבוקר את היום וי' לתתון
כנגד חי העולמי' ואת הכבש השני תעשה בין הערבים את
היום כ"ס לתתון רוח וכמו שהמשכן משתלים כ"ה לתתון רוח
דלעילא כן את הכבש האחד תעשה בבוקר דאית בי' לתתון
כנגד חי העולמים ואת הכבש השני תעשה בין הערבים חי'
היום כ"ס לתתון רוח דלעילא:

או כאמר דעיקר עשיית המשכן בשביל הקורבנות
וכיון דהמשכן משתלים כ"ה לתתון רוח דלעילא על
ידי הקורבנות לכך שפיר מייתי רמיזים דמשכן לקורבנות ועל
ידי הקורבנות והמשכן משתלים רוח דלעילא:

או כאמר דמאי דקרי לפסוק את הכבש אחד ובו' כולל
יותר משמע ישראל לפי שבפסוק שמע ישראל אית
כ"ס לתתון דווקא אבל בפסוק את הכבש אחד ובו' אית היכ
תרתי הי' וכ"ס לכך קרי לפסוק את הכבש אחד כולל יותר
מפסוק שמע ישראל:

או כאמ' בתוכן אחד כמה שכת' ביבוקר אחד בפוף פ'
פנחס וזה שנים ליום פרקליטין סן מלינין סן בכגד
כל ישראל עולת תמיד זאת העולה תמיד מלין על
ישראל יוסר את הכבש אחד היה לו לומר האחד ובו' ולכך
אמר את הכבש אחד לרמוז את הכבש של אחד העשויה בפר
פיני כלותה שנעשית בימי אתילותיה קודם שנעשית הכבוד
מהר סיני אל המשכן:

ובזה יבא על נכון דלכך קרי לאת הכבש אחד כולל
יותר משמע ישראל לפי שבפסוק שמע ישראל
אין בו כי אם אחד דווקא אבל בפסוק את הכבש אחד ובו'
תרתי אית ביה אחד מהות מלין יוסר על ישראל ועוד יש בו
אחד לגוף מייתי רמיזה את המשכן שנעשתה הכבוד של העולי'
מהר סיני אל המשכן:

או כאמר בתוכן אחד לגוף לפסוק שמע ישראל כולל
ועוד את הכבש אחד לגוף לפסוק את הכבש אחד ובו'
תרתי אית ביה אחד מהות מלין יוסר על ישראל ועוד יש בו
אחד לגוף מייתי רמיזה את המשכן שנעשתה הכבוד של העולי'
מהר סיני אל המשכן:

אמנם יכון כמאי שאמרו בגמרא אמר הקב"ה לישראל
תקם עשיתוני חטיבה אחת ר"ל שבא אחד לתי תעשה
בעולם דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד לף תני תעשה
תתפסו חטיבה אחת ר"ל שבא אחד בעולם שנאמר ומי
כעמך ישראל גוי אחד בארץ ע"כ: ועוד נקדים מה שאמרו
דכתיב זאת תמיד של אחר מכפר על עונות של לילה תמיד
של בין הערבים מכפר על עונות של יום נמצא לף לן לדם
הירושלים אכידו עון ועוד נקדים מ"ש ריש וכך המשכן
ויכפר על מעשה העגל ע"כ:

ובזה יבא על נכון דמשום הכי קרי לשמע ישראל בפסוק
כולל לפי שבשביל שאומרים שמע ישראל ובו' אתה כן פוי
והיכו לפסוק ומי כעמך ישראל ובו' אתה כן פוי ואתה את
הכבש ה' כולל יותר משום דאית ביה תרתי אדא דנם בפסוק
את הכבש אחד כוזר בו אחד כמו שכוזר אחד בשמע ישראל
ומשקיף עלינו את הכבש אחד שמכפר קעומת כמו שאמרו
שבשל ידי התמידין לף לן לדם בירושלים ובידו עון ולזה אמר
רבי פינחס הלבה כבן פזי ומייתי רמיזים מפסוק את המשכן
לומר דכמו שהמשכן שבשל ידי וכה המשכן כתכפר עון העגל
שחטאו מכל שכן שאר עבירות שיתכפרו על ידי התמידין:

(יא) **ויאמר** לי חמי מפרק והרהרתיך ונתתיך לקהל
עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך
אחריך לחזות עולם ועתה שמי כיוך סמלדים לך עד בוקי
תלוך מפלימים לי סם לפרים ומנשה כרחובו ושמעון יהיו לי
ומלדתך אשר הולדת לפריסם לך יהיו על סם לחריסם יקרלו
בנחלתם ולחי כבוקי תפדון מתם עלי רחל בדרך וכו' ויש

להכין דמם נדיך להזכיר ירושת הארץ פם ונתתי את הארץ
הזאת לזרעך נם תיכת ועתם טפילה ויתירה נם מם שייכות
מיוחדת רחל פם למם שתאר יקרלו בנחלתם:

אמנם יכון בהקדים מם שכתב מרן בכית יוסף
בלורח חיים סי' תקנ"ו בשם הלבוש שכשתא
המפורסמת היא ונקידת יצחק היום לזרעו תזכור והמדקדק
לומר לזרע יעקב תזכור משום מטבע שטבעו אבותים
בברכות ואינו לגי טועם כי לף מחכמת שלל על ואת שרי
שכיכו קוטם שהיכי כהכם לזרע אברהם אמר כישראל ומותר
כלומות משום שנאמר כי בישחק יקרא לך זרע עכ"ל וכתב
עלין הרב בכנסת הגדולה אמר המיחס גראם שרלוית
הלבוש ואינו טועת משום דכתיב כי בישחק יקרא לך זרע
משום דזרע בשר אחרי זרע זרע פשול לף אחרי זרע ואם
כן הוה הדין דזרע פשול בשאר לף אחרי זרע יחתן שלף זרע
יעקב דווקא ע"כ: עוד נקדים מה שפירש רש"י ז"ל
על פסוק ולף יחלל זרעו בישרים הי' שאר אחת מן
הפגולות ודעו הישיבה חלל: עוד נקדים מה שכתב
הרמ"בן ז"ל דאיך אשא יעקב אתי לחותת ותירוץ דלף היו
שוכרים המלות בחוכה לזרע ומשום הכי הכתובו בזרע אחרי
רחל שבאה בבכורה לזרע: עוד נקדים מה שפירש רש"י ז"ל
על פסוק ותי בתיבי לך בשם אחר על לחיך לפי שאתה טורח
בקבורתי וגם אני בתיבי לך בשם אחר שתקבר בם תיזו ו' שבם
וכו' דבר אחר היא שכבורה שיעלו בניו שבי חלקים ושבם
לשון חלק: עוד נקדים מה שכתב הטור ח"מ סי' רן סעיף
ז' בשם הרמ"בם ז"ל אם אלך לחקום פ' או ביום פ' תביא
לי דבר פלוני אמכור לך בות זה או אתנה לך חקיים תבא הלך
למקום פלוני ביום פלוני ואחר כך החזיק בבית לף חקנה שום
הסכתת היא ואסכתת לף קנייא: עוד נקדים מה
שכתב הטור בח"מ סי' רי סעיף טו בשם הרמ"בם ז"ל כל
המאמר מעבדיו אין כאן הסכתת וכתב בית יוסף בפרק
חזייהו כאך הסכתת ין על הקלות על שיאמר אתי לחזות
וזרע פשול מיקרי אם ואפילו לף היה מוטל חלק בהכנסת לזרע ישראל
הוה הכי אבל עתה שהסכת רחל בהכנסת לזרע ישראל
אם כן יש לומר דין לחזות אתי לחזות וזרע זרע מיקרי

ומוטל

ומוטל חלק בארץ ליזה סמך יקרלו בנחלתם לזוזי בבואי
מפדן תתם עלי רחל בדרך:

(יב) **או** כאמר בתוכן אחר דלמם מרוך לומר ועתם
לחכם כמה שהקדמנו בם"ר ז"ל דמם ש לומר
לו יעקב ליוסף לפרים ומנשה כרחובו ושמעון יהיו לי דסייכו
שיטלו שבי חלקים בארץ בשכר שסטרחתיך לסולוך קותי
לארץ כנען: עוד נקדים מה שכתב מרן בכית יוסף
כ"מ סי' רז מחורטין: ז"ל כתב המרדכי בפרק זה בורר
בשם מם"רם על רחובן שאמר לחתנו תעשיר תלמוד בבך
ואני אתן לך בך וכך פעמי רחובן דכלהו שבי מנשה לגמוד את
בנו ובשיר הוא ובניו כדי שיקיימו המנשה שמושלת עליו ומצי
למר ליה משטה אני בך וכשהיה רשים בורח מבית אסוריס
וכן אתן על מנת שתתן לך מאתים זוז דמצי למר ליה
משטה אני בך וכבל אלו וכיוצא בהן תפילו לף טענין טענינן
ליה ע"כ: וכבר הקדמנו דכשמבקת אם אמר מעבדין
קנס ולף מצי אמר ליה משטה אני בך: ובזה יבא על
כהן דכיון דיוסף מחוייב לקיים דברי אבין להוליכו לארץ
כנען מה שאמר לו יעקב ש שבי בניו יהלו שבי חלקים בשביל
שהשרירו להוליכו לארץ כנען אפילו לף טענין לחן
טענינן ליה ומשטה אני בך וכמו שהקדמנו דקודם גמר המכר כל
תנאי שהתנם חיזם מסס קיים אבל כיון שזם טענינן שאמר
לו יעקב ליוסף שבשי בניו יהלו שבי חלקים בארץ לאחר שגמר
עניין הולבתו לארץ כנען וכבר נשבע לו יוסף על טענין
ועשבע לו זה תומרו ויהי אחרי הדברים האלה ויגם
שבבר נגמר זה: טענין ונשבע יוסף שיעשה כדבריו ורופס
יעקב לשתמות שי טול בניו שבי חלקים בארץ בשביל טורח
הולבתו לארץ כנען ובדי שלף יטענו השבטים על בני יוסף
לומר כיון שהתנאי שהיה אתי חלקים היה אחר גמר המעשה
ובבר נשבע יוסף שיולך אותו לארץ כנען ואחר כך אמר לו
זה התנאי נדיך קיימי וביון שלף היה קיימין כדבר לף תטלו
שבי חלקי בארץ לזה הוברך יעקב לומר ועתי, דסייכו מעבדין

שהרשעים מהפכין מדת הרחמים למדת הדין ולכך נתן עיניו בו משמע בשתי עינים העניים אף בעין ימין שהיא טובה וכן מה שאמרו כל מקום שנתנו חכמים עיניהם לשון רבים בשתי עינים אף בעין של ימין כדאמרן שהרשעים מהפכין מידת הרחמים למידת הדין אבל לעולם עין של ימין היא טובה ולכן אמרו ז"ל עין טובה מתלמידיו של אברהם אבינו ולא אמרו עינים טובות וכן אמרו כל הנותן בעין יפה הוא נותן וכן עין יפה אחד מארבעים גבי תרומה וכהנה רבות כל עין טובה בלשון יחיד לפי שעין טובה היא של ימין שהיא ממידת החסד:

(יו) **וישבע** יוסף את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם והדיקדוק מבואר מאליו דמאי אתא לאשמועינן בפקוד יפקוד והיה די לומר וישבע יוסף את בני ישראל והעליתם את עצמותי דוודאי לא השביעם אלא כשיפקדם הק"בה באותה שעה יעלו את עצמותיו דמקודם שיעלו שיפקדם אין יכולת בידם להעלות את עצמותיו ועוד דהא כבר אמר להם בפסוק שלפניו ויאמר יוסף אל אחיו וגו' פקוד יפקוד אלהים אתכם והעלה אתכם למה חזר בשעת השבועה לומר להם פעם אחרת פקוד יפקוד לא על מגן עוד מלת לאמר לאחרים משמע מה צריך בכאן אמירת אחרים:

אמנם יובן בהקדים מאי דקיימא לן בדין הנשבע על דעת חבירו אין מתירין לו אלא בפניו ומדעתו במה דברים אמורים כשקבל ממנו הנאה בשעת השבועה אבל אם לא קבל ממנו הנאה בשעת השבועה מתירין לו שלא מדעת של המשביע · עוד נקדים מה שכתב הרב בעל הטורי' וזה לשונו פקוד כמניין פק"וד שהוא ק"ן שנים יפקוד לשון חסרון יחסר רוצה לומר שיחסר מן השעבוד ק"ן שנים כמניין פק"וד ואין טובת הנאה יותר מזה ואין יכולין להתיר השבועה כיון שקבלו בשורה טובה בשעת השבועה עוד נקדים מה שפירש רש"י ז"ל על פסוק השבע השביע השביעם שישביעו את בניהם ולזה חזר לומר לאמר פקוד יפקוד דמתחילה כשרצה להשביע את ישראל ורצה ליתן להם טובת הנאה בשעת השבועה אמר להם הסימן של פקוד יפקוד והשביעם באותה שעה כדכתיב בתריה וישבע את בני ישראל אותם שבדורו ואחר כך אמר להם לבני דורו לאמר לאחרים כשישביעו את בניהם יאמרו לבניהם סימן של פקוד יפקוד כדי שגם בניהם יקבלו טובת הנאה של הבשורה טובה בשעת השבועה כדי שלא יוכלו להתיר השבועה שלא מדעת יוסף לא הם ולא בניהם:

(יז) **ויקרבו** ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי · ויש להבין דתיבת לבנו לכאורה נראית יתירה דהיה די באומרו ויקרא ליוסף ולמה אמר לבנו ליוסף · ונראה לעניות דעתי יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בשבועות דף ל"ח ע"ב האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר וכתבו התוספות ואף על גב שהשביע אברהם אבינו את אליעזר במילה הא אמרינן בסמוך דתלמיד חכם לכתחילה בתפילין ובזה יבא על נכון שיעקב רוצה להשביע ליוסף במילה והיא כמו תפילין וכדי שלא נאמר הא אמרינן בגמרא האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר לזה אמר לבנו לומר שהוא תלמיד חכם כמו שאמרו כי בן זקונים הוא לו בר חכים הוא ליה ומהני המילה כמו התפילין לת"ח ולזה צריך לומר מילת לבנו ואף על פי שנראית כיתירה מפני דאי לא כתב אלא ליוסף הוה אמינא כמו שהשביע ליוסף במילה הוא הדין לאיש אחר שמשביעין אותו ומיתורא דבנו אמרינן אם אינו עניין לגופו תניהו עניין לומר דבנו שהוא ת"ח כמו בן זקוני' בר חכים אבל איניש אחרינא אין משביעין אותו במילה:

ויאמר אנכי אעשה כדבריך ויש להבין דמילת אנכי לכאורה יתירה דהיה די לומר ויאמר אעשה כדבריך ומאי אתא לאשמועינן במילת אנכי ונלע"ד יובן בהקדים כמאי דקיימא לן שאין השבועה חלה על דורות הבאים ולזה איצטריך מילת אנכי לומר דדווקא אני מחוייב לקיים השבועה אבל אם ימות יוסף קודם אביו בניו אינם חייבים לקיים השבועה שנשבע אביהם זה אומרו אנכי אעשה כדבריך רוצה לומר דווקא אני אבל בני אינם מחוייבים לעשות דאין השבועה חלה על דורות הבאים ודוק:

(יח) **ויקרבו** ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף וכו' שים נא ידך תחת ירכי וגו' ויש להבין מילת נא למאי אתא דמשמע נא עכשיו ולא קודם. אמנם יובן עם מה שאמרו בגמרא יד לאמה תקצץ והטעם משום הרהור זה אומרו ועיני ישראל כבדו מזוקן ויקרבו ימי ישראל וגו' לזה אמר שים נא כלומר עתה שזקנתי ולא יש לי הרהור שים נא ידך תחת ירכי מותר לאחוז באמה ולישבע אבל קודם שזקנתי היה אסור לאחוז באמה לכך אמר נא דהיינו עתה:

(יט) **ואני** נתתי לך שכם אחד על אחיך יובן בהקדים מה שאמרו ז"ל בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד · עוד נקדים מה שפירש רש"י בפ' זאת שירבעם היה מאפרים זה אומרו ואני נתתי לך שכם אחד רוצה לומר שבשכם ימלוך ירבעם על ישראל שהוא מזרעך מסבת אחיך שמכרו אותך בשכם על מסיבת כמו על אשר מריתם פי שפירושו מסיבת · זה אומרו על אחיך מסבת אחיך שמכרו אותך כמו שהקדמנו בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד ונתנה לירבעם ודוק · הוא יחזיר את מלכות בית דוד ועטרה ליושנה אכי"ר:

(כ) **ואתם** חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב. ויש להבין דקאמר למען עשה כיום הזה משמע שיבא זמן שצריך הק"בה לעשות כזה העניין בשביל זה חשבה לטובה כמ"ש אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה והכי הוה ליה למימר אלהים חשבה לטובה להחיות עם רב ועוד יש לומר כמאי דקאמר אחר כך ועתה במשמע שעכשיו לא תיראו אבל יבא זמן שיראו חס ושלום:

ונראה לע"ד יובן במה שאמרו רז"ל שעשרה הרוגי מלוכה הם תיקון מכירת יוסף ועוד נקדים מה שכתב האר"י ז"ל קודם אל נקמות יכוין באותם העשרה הרוגי מלוכה יתעוררו ויעלו ניצוצי הנשמות מן הקליפות וכאשר יכלו הניצוצות באה הגאולה ע"כ זה אומרו ועתה אל תעצבו רוצה לומר עתה דהיינו עכשיו אל תעצבו לא יהיה לכם שום עצב על מכירתי אבל בזמן עשרה הרוגי מלוכה יהיה לכם עצב לתקן עון עשרת השבטים שמכרו אותי אבל עם כל זה ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב דהיינו על ידי עשרת השבטים שמכרו אותי ועל ידי זה היצון גורם עשרה הרוגי מלוכה ועם כל זה עשרה הרוגי מלוכה היא לטובה שעל ידיה יתעוררו עשרה הרוגי מלוכה ויעלו ניצוצות הנשמות מן הקליפות ואז באה הגאולה ואז יחיו המתים וזהו כיום הזה שעל ידי מכירתי למצרים החייתי העולם ברעב בחכמתי שאצרתי להם תבואה לאכול כן מכירתי היא סיבה לתחיית המתים על ידי הרוגי מלוכה שהוא מסיבת שמכרו אותי

השבטים

השבטים ובשיתעוררו ויצאו הנשמות ויהיה תחיית המתים בקרוב אמן וזהו להחיות עם רב:

או נאמר כמה שאמרו שמכירת ישראל בימי אחשורוש תיקון מכירת יוסף זה אומרו עשה למען כיום הזה בימי מרדכי ואסתר להחיות עם רב לישראל אז ורבים מעמי הארץ מתיהדים וכמו שהמחטיא את חבירו כאלו הרגו כן המזכה כאלו החייהו וזהו מה שאמר להחיות עם רב לגרים שבימי מרדכי ואסתר ואומרו כיום הזה כמו שאל למצריים כן בימי מרדכי מתייהדים:

פרשת שמות

(א) **ואלה** שמות בני ישראל וכו' ובני ישראל פרו וישרצו וירבו · ויש לדקדק דמה סמיכות יש דמתחילה בא לומר לנו שמות בני ישראל ומה יש עניין סמיכות עד שאמר אחר כך ובני ישראל פרו וישרצו:

ונראה לעניות דעתי דיובן בהקדים מה שכתב בעל הטורים שמות בני ישראל הבאים ראשי תיבות שבו"ה שאף כשהיו בשביה לא שינו את שמות ונגאלו ממצרים בשביל שלא שינו את שמותם עד כאן דבריו · עוד נקדים מה שכתבו המפרשים שבא"וזה טעמו יצאו בר"ו שנה שריבוי האוכלסים השלים המניין · זה אמר ואלה שמות בני ישראל שעל ידי שלא שינו שמותם על ידי זה ובני ישראל פרו וישרצו שעל ידי ריבוי האוכלוסין השלים המניין ויצאו ודוק:

ובזה יובן פסוק אל תירא מרדה מצריימה כי לגוי גדול אשימך שם ועיין בפ' ויגש ושם הארכתי:

(ב) **ובזה** נבין סמיכות הפרשה פקוד יפקוד ואלה שמות ונקדים עוד מה שכתב בעל הטורים כמנין פקוד יפקו' כמו כי מושבו ובזה אתי שפי' דבאיז' זכות פקוד שירדנ על הקץ בזכות ואלה שמות דהיינו שלא שינו את שמותם ודוק:

(ג) **איתא** במדרש פרשת בהר כיוצא בו ויקם מלך חדש על מצריים כבעל חוב ושטרו בידו ע"כ ודשו ביה רבים · ואשר אני אחזה לי והוא בהקדים מה שכתב מרן בחושן משפט סמן ס"ט הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו וכו' אם טען פרעתי נאמן ונשבע היסית ונפטר ואינו יכול לומר שטרך בידי מאי בעי שאינו חושש להניחו בידו כיון שאינו שטר גמור וכו' או שטוען אמנה היתה הודאתי זאת בידי לביכו אבל לא הלויתי הלואה זו מעולם נאמן בהיסית דמגו שאם היה רוצ' היה אומר פרעתי · עוד נקדים מה שכתב מר"ן סימן נ"ט מלוה שהוציא שטר חוב מקויים וטוען הלוה שהוא פרוע וכו' וזכור אני בבריא שאינו פרוע גובה בו . עוד נקדים מה שכתב בסימן ס"ס המוציא שטר אבלי ואינו יודע מה טיבו אם המלוה הפקידו או הלוה וכו' יהא מונח עד שיבא אליהו וכו' ועוד הביא תשובת הרש"בא ז"ל שאם המלוה בעצמו לקחו קודם שבא ליד אחר ופירש הסמ"ע רוצה לומר קודם שנודע הספק לא אמרינן יהא מונח ואפילו לקחו מבית היורש קודם שיבא ליד היורש ע"כ כמבינו למידין דבכתב ידו יכול לטעון כל מה שירצה במיגו דפרעתי אבל בשטר אינו יכול לטעון פרעתי דשטרך בידי מאי בעי ואם נמצא השטר ביד אחר ואינו יודע מי הניחו אצלו המלוה או הלוה יהיה מונח עד שיבא אליהו אבל אם לקחו המלוה קודם שנדע הספק לא אמרינן יהא מונח עד שיבא אליהו גובה משלם · ובזה יבא על נכון ויקם מלך חדש על מצרים כבעל חוב ושטרו בידו רוצה לומר אלו היה כתב יד יכולין לטעון כל מה שירצו במגו דפרעתי ועוד אם היה שטר ולא נמצא בידו יהא מונח עד שיבא אליה אבל בכאן שדן דין לעצמו כבעל חוב ושטרו בידו שאין יכולין לטעון שום טענה כמי ששטרו בידו שאין יכול לומר פרעתי משום דאמר ליה שטרך בידי מאי בעי:

(ד) **או** נאמר באופן אחר על מה שאמרו במדרש ויקם מלך חדש על מצרים כבעל חוב ושטרו בידו ע"כ · ודשו ביה רבים ואשר אני אחזה לי והוא במה שכתב הטור בחושן המשפט סימן מ"ט סעיף ג' ופסקו מרן בשולחנו הטהור וזה לשונו יצא עניין שני יוסף בן שמעון אבל אם הם מוצאים שטר חוב על אחד ולא יכול האחר לומר לא אליך נתחייבתי אלא לחברך ששמו כשמך שכל מי שהשטר בידו מחזקינן ליה כבעל ע"כ · ובזה יבא על נכון מאמר רז"ל דכאן הגזירה היתה בארץ לא להם ולא גור בארץ מצרים ודמי לשני יוסף בן שמעון מי שהשטר יוצא מתחת ידו מחזקינן ליה בהאי שטרא וכיון שישראל נתחייבו להשתעבד באומ' מן האומות הוה ליה כשני יוסף בן שמעון ומי שהשטר בידו ידו על העליונה · אבל אם באו שני יוסף בן שמעון וטענו כל אחד בלא שטר וכל אחד אומר ההלואה היא שלי אף על פי שהלוה מודה שהוא חייב לא' מהם ז"ל הכא קמידחי ליה וז"ל הכא קמידחי ליה לכל אחד אומר לו אני לא לויתי ממך אלא מחברך וכן פסק מו"רם ז"ל בהגהה וזה לשונו אבל אם אין השטר יוצא מתחת ידו אף על פי שמודה שחייב לאחד מהם אינם יכולים להוציא ממנו אלא בהרשאה שיתנו זה לזה · עכ"ד · ואם כן כאן שהגזירה לא נגזרה בארץ מצרים אלא בארץ לא להם או יכתבו הרשאה האומות זה לזה כמו שכתב מור"ם או צריך שטר הגזירה יהיה ביד אחד מהם וכמו שפסק מרן ז"ל שכל מי שהשטר יוצא מתחת ידו מחזקינן ליה וכאן לא כתבו האומות הרשאה זה לזה . ולא יש ביד א' מהם שטר הגזירה כדי שיחזיק בישראל מכח השטר · והכא גבי פרעה ומצרים באיזה כח עמדו לשעבדם ואפילו שטר אין ביד' לדון עמהם כמו שפסק מרן שכל מי שהשטר בידו מחזקינן ליה דלכל הפחות בעינן מיה' שיצא שטר מתחת ידו וזהו שכתב ויקם מלך חדש על מצרים כבעל חוב ושטרו בידו שדן דין לעצמו כאלו שטר חוב יוצא מתחת ידו אפילו שהגזרה סתמית בארץ לא להם ודמייא לשני יוסף בן שמעון דבכל כי האי גוונא לפחות בעינן שטר יוצא מתחת ידו מכל מקום הוא דן לעצמו כבעל חוב ושטר בידו · ע"כ:

(ה) **עוד** יש לדקדק במה שאמר כבעל חוב ושטרו בידו למה אמר ושטרו הוה ליה למימר ושטר בידו:

אמנם נוכל לומר שבא לרמוז מה שכתב הרב שפתי כהן ז"ל על דברי מרן שכל שהשטר בידו אבל אם מודה זה שהשטר בידו שהוא של יוסף בן שמעון האחר ושקנהו ממנו אינו כלום דאף ששמו כשמו אינו נקנה במסירה לחוד כן הוא בבעל התרומות שער ל"ג ריש חלק ד' בשם הרא"בד והרמ"בן וכן הוא בספר המלחמות להרמ"בן פרק גט פשוט ודלא כבעל המאור וכן הסכמת הפוסקים וכן כתב הרב בהגהה סימן ס"ו סעיף א' עכ"ל · ובזה יבא על נכון דהכא בפרעה ומצרים הגזרה היתה סתמית בארץ לא להם ודמייא לשני יוסף בן שמעון והיה צריך או יכתבו האומות הרשאה זה לזה או יהיה ביד מצרים שטר הגזרה ואפי' אם היה שטר הגזרה ביד מצריים ומודה שקנה את השטר מכל האומות אינו כלום ואינו נקנה במסירה כסברת כל הפוסקים שכתב כן בשם הרב שפתי כהן ואם כן מצד הדין אינו יכול לשעבד בישראל שהגזרה סתמית אלא שדן דין לעצמו כאלו שטרו בידו ולא קנה השטר מן האומות של כאלו שטר הגזרה

כתוב

כתוב על שמו דווקא וזהו שרייך בעל המאמר שכתב ושטרו בידו ולא כתב ושטר בידו דהוה משמע שהוא שקבה השטר מן שלומות דליכא לכלוס דהכא בקבה בהמירה של כתב ושטרו בידו כלומר השטר כתוב על שמו דהיינו שהוא על שמו ולא קבלו מאחר שמעו כשמו וכמו שכתב מרן ז"ל שכל מה שהשטר בידו מחזיקין ליה ואינו יכול לדחותו לומר לא לך כתחייבתי ללא ליוסף בן שמעון אחר כיון שהשטרו בידו :

(ו) **ובזה** נכון גם כן מה שאמרו במדרש והלל לא קללת ודאי ע"כ . דיש לפרש מה ודאי דקאמר למעט מהי שפיר שכבחן כיון שהוא שבועה שתלויה יכול להכילם בודאי שפרעה לא ידע לו שטר וגם לא כתבו לו הרשעה שהר שלומות שיתעבר בישראל שלא על פי שמודיע ישראל שחייבים גלות יאמרו לפרעה מי יאמר שהלך הוא שעבוד יתקיים בלומה אחרת וכמו שכתב מוה"ם בהנה' שלא יהי השטר יוצא מתחת ידו לא על פי שהיה מודע לאחר מיתה אין יכולים להוציא ממנו ללא בהרשעה וגם המצריים אין יכולים להשתעבד עד שיכתבו כל שלומות שטר הרשעה וזהו שאמרו ודאי הוא לומר ללא דין פשוט הוא ואין בו שפק ולמה לא נקרא :

(ז) **ויאמר** אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו הנה עכשו עם בני ישראל רב ועצום מהם . ויש לדקדק דמילת ממנו לכאורה נראה יתר והוה ליה למכתב רב ועצום ואין לו . ונראה לענינות דעתי כמה שכתב הרב רבי חיים אבולעפיה ז"ל בדרשותיו בפרשתינו על פסוק ויקומו מפני בני ישראל על מה שאמרו שהיו יולדות שם כבכרם אחד וי"א בכרם אחד ויש מוסרים שהם בכרם אחד ובליבי במתי דכתיב בהו ומוציא ילד את לודים עצמים לכאים בפתוחים כסלוחים פתרוסים הרי שהם ממשפחת מצרים שהיו משתעבדין בהם בישראל בכרם כן יתכן שהם בכרם אחד ולמען דאמר ז"ל דרוש בן יצרון גם כן ולמען דאמר שהם בכרם אחד הרים יפרון התחדים נעשו עשרות ועם זה אתי שפיר כלומרו ויקומו מפני בני ישראל קנו בחייהם אמרו תמות נפשי עם פלשתים שעל ידי היותם שהם חומות גרם לישראל ריבוי ע"כ ז"ה יומרו הכה עם בני ישראל רב ועצום ממנו לומר שבהכתם שלמחו שהם חומות נתרבו ותתעצמו בני ישראל ולזה אמר הכה נתחכמה לו פן ירבה לומר שלעצמינו לא נעשה שום דבר שהי לחיפצר שבהרוב את עצמינו כדי שלא יהיו הם ושונאיהם לנו ליישראל דווקא כדי שלא יהיו הם ושונאיהם לנו נתחכמה לו פן ירבה :

(ח) **או** כלומר בלופן בלחר וזהו בלמה שכתב' הרב הלוי ז"ל על פסוק עד אשר שלטו הלדם בלדם לרע לו כי שלימת הקליפות על ישראל בגלות רע להם כי על ידי כן מוליחין הנשמות הטהורות מתוכם . וזהו שאמרו ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו רוצה לומר שמלקטים נישמות הקדושה זה אומרו ממנו רוצה לומר שמכתיבתינו שהם שולטים בהם ומעשה זה לטובתם של ישראל :

(ט) **ויאמר** אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו פירש בעל התנדים עצום מלשון עוצם עיניו מדלות ברע לשון כניסה ולסיפה שהקשה עליו הרב בעל כפף נכתר תשבוני ז"ל בפרשה זו דמתי מיני שם שם יחד בכניסה לו נלאו ותריץ לזה שם שתרין יעו"ש בפפרו :

ונראה לענינות דעתי בהקדים שם שאמרו ז"ל בפרק הלשם כי שמה חדשים יצא וילד עד שכרית כל זכר בלדוש ותתן בשם שני יתביתו בהרן אמרו ליה לא

ידעתיהו מלי תעבדו תיכלנוני' לאולהו ליתנסו בנייהו תכלו מלי דלית בנייהו קרו לכו מלכות קטיעת שמר ליה בפה דהוהי בהם בלקין והרא ניתיבון ע"כ ולזה כיון בעל התנחומ מילת ועצום לשון כניסה ולסיפה לומר שהיו שהם מכוכסים ליכא טעמא דמלכותא קטיעתא : וזו אומרו הנה עם בני ישראל רב ועצום ופירש בעל התנדים שהם מכוכסים ולא כן ליכא טעמא דמלכותא קטיעתא וז"ל כן הכה ניתחכמה לו כל מה שלמו דאיש יכולים לעשות בהם ולזה ושימו עליו שרי מסי' לומרו שיותר טוב שנקח מהם מיסים מהרוג אותם שלא יש לנו תועלת יותר טוב שלא שכניסה אותם ונקח מהם מס ודוק :

(יד) **והבה** נתחכמה לו דרשו ז"ל נתחכם למושיען של ישראל ועזור דרשו הבה נתחכמה נשבעו מהם את השבת מכל לומר דלא פליגי דהא בהא תליא ושניהם לדבר אחד נתכוונו ואזו בהקדים מה שאמרו בגמ' ועזור דרש בם את ה' שלמרת היום וז' שלמירך היום אמר להם הק"בה לישראל שתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם לף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם ופתחו התוספות בדיבור התחיל ומי כעמך ישראל במדרש יש שלשה מעידין זה לזה ישראל ושבת והק"בה . הק"בה ושבת מעידין על ישראל שהם יחידים בלומות ישראל ושבת מעידים על הק"בה שהוא אחד . הק"בה וישראל מעידים בשבת שהוא יום מנוחה אחד . הק"בה וישראל מעידים ז"ל כוותיה דהוקשה לתוספות על פשט הגמרא דאיך ישראל והק"בה מעידין זה על זה והלא חייבין לנומלין והדתנן פרק שלישי דדמאי שלי יאמר מתוקן ושל חבירי מתוקן אינם כתנים ותירצו דליתיה במדרש שהם מעידין זה וכיוון דהוו שהם תו לא חייבין לנומלין . ע"כ . ובזה יבא על נכון שכל זמן שישראל מקיימין את השבת תו לא חייבין לנומלין ושבת וישראל מעידין על הק"בה שהוא אחד והם שנים יבטלו את השבת לו חייבין לנומלין ומי מעיד על הק"בה שהוא אחד :

(יג) **וזו** הוא כוונת ושתי הרשעה שהיתה מביאה בעת ישראל בשבת ויש לחכין דהם כוונתה להשביתם על דת תבטל מהם שלר מנות להתכילם מלכלות שמחות וכיוצא לזה שבת דווקא בשלה לותם הלא לפי שעל ידי

שהם מבטלת מהם את השבת מי כשאר לחעיד ישראל וחיישינן לנומלין :

(יד) **ובזה** נכון מה שאמרו ישראל כיון שסגליתנו לכיון שלומות בדין הוא שלא נשמור את השבת כלומר כיון שסגליתנו חיקר מעיד עלינו ומי כעמך ישראל גוי אחד בלרץ דמייתו בלרץ ישראל אם כן גם הם לא ישמרו שבת כדי שלא יהיו לו חזק בישראל :

(טו) **או** כלומר בלופן אחר וזהו בלמה דקיימא לן בדין דשם העבד הוציאו רבו לחופה לארץ יצא לחירות אבל אמתת אם הוציאו רבו על מנת לבחזירו לא יצא לחירות ואם כן עדיין מחוייבים בלומות ובשבת . אבל ישראל שברו דכיון שהגליתו לחוכם לארץ אם כן יצאו לחירות לכך אמרו שלא נשמור שבת אבל אמתת הוא כיון שהוציאנו על מנת לחזור לא יצאו לחירות וחייבים לשמור שבת :

או כלומר בלופן אחר דלמה דנו לבטל מהם את השבת לא משבעבדים בהם שבת ימי המעשה יום ולילה אלא שבותיהו הוא גם רוצים לבטל מהם את השבת :

אמנם יכון בהקדים מה שפסק מרן בחושן משפט סי' קנ"ו וזה לשונו שלש שנים שלמרו לעניין חוקה מיום ליום לפילו היו חמרים יום אחד לא החזיק בתם דבריהם תמורי בקרקע שהם עושים פירות תמיד כבון בתי' וכו' וכן בעבדים וכו' ע"כ . וזהו יבא על נכון לבכך רנו לבטל מהם את השבת לפי שרוצים להחזיק לישראל בעבדים ואם שיעבדו בהם כל שבת ימי המעשה וביום שבת יבטלו מלעבוד לו סוי חוקה כמו שהקדמנו לפילו אין חמרים יום אחד לא החזיק ואם רוצים להחזיק בישראל בשלש שנים שלומות לבך רנו לבטל את השבת כדי שיהיו שנים של החוקה שלומות והוי חוקתן חוקה לא כן לא סוי חוקה בישראל . וזהו יכון גם כן שרשו לא יכלו לומר שהרי ז"ל שמיתה ושתי שרש עם מכירים בתות ישראל בשבת ועושה בהן מלאכה בשבת . וזהו יכון שאמרו רבותינו ז"ל שבקש משה מפרעה שיבטלו ישראל יום השבת מלאכה כדי שלא יהיה לו חזק בישראל :

(י) **ובאשר** יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ יכון עם מה שפי' הרב רבי חיים אבולעפיה ונוסף עוד כדי להמתיק הענין שכתב הוא ז"ל עם מלי דאמרינן פרק ב' דבילה ויהי בני עולם הבשים בבורי חיל מרבים בנים על ידי שהיו גבורים משלין על הבטן ואשה מזרעת תאלה וילדת זכר . וזהו אומרו ובאשר יענו אותו כן ירבה רוצה לומר לפי הענינו הוא שריבוי שלין יכולין להשתות על הבטן ועל ידי זה יולדות נקבות אלו דבריו ז"ל . וגוסף עוד מה שאמרו ז"ל דאיתא בילקוט גזרה טופה שגזר על הזכרי' ולא גזר על הנקבות לם גזרו אם בת היא ומיתתן ותתעטו מוכתים של ישראל לפי שרבו של פרעה היה ליטרי לו עבר בשיס לפרות ולרבות ואין דרכה של אשה להפיל אפילו בבני הרס שכולו שרבו הנקבות הוא ריבוי בלא ריבוי הזכרים לפי שזכר אחד יכול ליטרי כמה נקבות אבל אם יהיה זכרים בלא ריבוי נקבות אין ריבוי לפי שאין הנקבה יכולה ליטרי שני זכרים . זה אומרו וכאשר יענו אותו כן ירבה ר"ל לפי הענינו הוא הריבוי שאין יכולים להשתות על הבטן ועל ידי זה שם יולדות נקבות ועל ידי לידת הנקבות יהיה הריבוי יותר מהם היו ילדים זכרים :

(יו) **ויעבידו** מצרים את בני ישראל בפרך ויש לדקדק תיבת מצרים יתר דלעיל אמר וישימו עליו ולא אמר מצרים ועוד דהוה ליה לומר ויעבידו מצרים לבני ישראל אבל אתיא דכתיב את בני ישראל משמע שהשתעבדו מצרים עם בני ישראל דבל את

ונראה לע"ד דלגופיה לא איצטריך ותחיינה דמדכתיב ולא עשו משמע שלא המיתו את הילדים ומילת אליהן יתירה לדרוש שתבען לתשמיש ואם כן תרוויהו ילפינן מולא עשו כאשר דבר אליהן ואייתר לן ותחיינה את הילדים לדרשת שהיו מספקות להן מים ומזון והכי פירושו ולא עשו כמו שאמר להמית את הילדים וגם לא עשו מה שאמר איהן דהיינו שתבען לתשמיש והוי ולא עשו משך עצמו ואחר עמו:

(כא) **או** כאמר באופן אחר והוא במה שדרשו רבותינו ז"ל זמן ומנס ומניהם דהוה ליה למכתב זמן וכתב ומניהם כאלו כתב זמן וזמנם ומניהם הכא נמי כימא מדכתב אליהן והוה ליה למכתב להן כאלו כתב אליהן ולהן ואם כן ממילת אליהן דרשינן שתבען לתשמיש ולא עשו וממילת להן דרשינן שלא המיתו את הילדים אם כן אייתר לן ותחיין לדרוש שהיו מספקות להן מים ומזון וכן מצינו הרבה יבמ' נער נערה הנערה ולא כתיב את הנער' בלבד וכן נער נערה הנערה וכן בתולה בתולת בתולת הבתולות ולא כתיב את הבתולו' דווקא ודרשו בתולה בתולו' הבתולות:

(כב) **במדרש** וידע אלהים ידע שעתידין לומר זה אלי ואנוהו ויש להבין דמה נשתנית מצוה זו יותר משאר מצות שבשבילה צריך לגואלם · ואומנם העניין הוא כתוב באורך בפ' בראשית דבל המצות שייך מי הקדימני ואשלם אבל במצות התנאה לפניו במצות לא שייך מי הקדימני לכך בשביל שאר מצות אין ראוי להצילם שאין לבריאה אבל בוראה כלום אבל במצות התנאה לפניו שנוטלים בזרוע לכך אמרו במדרש וידע אלהים ידע שעתידין לומר זה אלי ואנוהו וכמו שדרשו רז"ל התנאה לפניו במצות:

(כג) **ויאמר** משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה · ויש לדקדק דהפסוקים האלו לכאורה נראים כפולים במה שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה די ולמה אמר עוד וכי אוציא את בני ישראל ממצרים אם במה שהשיב לו הק"בה כי אהיה עמך די ולמה אמר עוד בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה דמה מתרץ על מה ששאל משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים מה משיב לו האלהים במה שאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה דדי לו במה שאמר כי אהיה עמך:

ונראה לע"ד דיובן במה שאמרו רז"ל הני אוכלוסי דמחוזא אילא עבדי חלשי · עוד נקדים מה שכתבו ז"ל תושיה שמתשת כחו של אדם · ובזה יובן שמשה רבינו ע"ה שאל שתי שאלות חדא בדרך ענוה מי אנכי כי אלך אל פרעה ועוד שאף שצריך לילך לפי שצריך לשמוע ממך אדרבה אם אוציא את ישראל ממצרים רעה היא להם לפי שהיו בחומר ובלבנים ובשיצאו למנוחה נחלשים כאוכלוסי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי לפי שמלומדים לעשו' מלאכה ואם יבטלו מן המלאכה חלשי וזהו אומרו וכי אוציא את בני ישר' ממצרי' כי שתי שאלות של משה מהק"בה והשיב לו הק"בה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון דמה ששאלת מי אנכי שאף שלפי דבריך אינך כדאי כי אהיה עמך ולמה ששאלת וכי אוציא את בני ישראל שאמרת שרעה היא לבנייהו לפי שמלומדין על עבודה ואי לא עבדי חלשי לזה תירץ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר דהיינו שאני נותן להם את התורה שהיא תושייה שמתשת כוחו של אדם ואם כן אף על פי שהורגלו במצרים אם יוצאים לא יהיה להם נזק כלל לפי שאני נותן להם תורה וזהו אומרו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה רוצה לומר שניתן להם התורה ודוק:

(כד) **או** כאמר באופן אחר במה שאמרו רבותינו ז"ל מאי דפריש ממינות מיית וכתב הרב רבי שלמה אלנקאוי זלה"ה דהיינו דווקא יחיד אבל רבים לא ובזה מפרש הפסוק כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו וכו' ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום · ובזה יבא על נכון שמשה רבינו ע"ה שאל שתי שאלות האחת מי אנכי דרך ענוה ועוד וכי אוציא את בני ישראל ממצרים שנכנסו במ"ט שערי טומאה ומאן דפריש ממינות מיית ועדיין לא ידע משה שיש חילוק בין יחיד לרבי' והק"בה תירץ לו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון דמה ששאל מי אנכי השיב לו כי אהיה עמך וזה לך וכו' ומה ששאלת וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ומאי דפריש ממינות מיית תירץ לו היינו דווקא ליחיד אבל לרבים לא וזהו שרמז לו במה שאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה רוצה לומר תעבדון לשון רבים ודוק:

(כה) **ובזה** נבין גם והצלתי אתכם מעבודתם רוצה לומר מן עבודה זרה שלהם ולא תימא מאי דפריש ממינות מיית דהיינו דווקא יחיד אבל רבים לא תראו ותהיו חיים והייתי לכם לאלהים:

(כו) **או** כאמר באופן אחר ונדקדק עוד במאי דקאמר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך מהו האות דליכא למימר דקאי אדלקמיה בהוציאך את העם וכו' דמהו האות אחר המעשה והלא האות צריך להיות קודם · אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במדרש כשעשו ישראל העגל אמר משה להק"בה לי צוית ולא להם כלום אמרת אנכי ה' אלהיכם והלא אמרת אנכי ה' אלהיך לי אמרת ע"כ וחוץ מדרכינו נבין מה שאמרו רז"ל ונחזור לעניין והוא מ"ש על פסו' ומדוע תתנשאו על קהל ה' והביאו רש"י ז"ל בפירושו על התורה וזה לשונו לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה שמעו · וישמע משה ויפול על פניו מפני המחלוקת שכבר זה בידם סרחון רביעי חטאו בעגל ויחל משה במתאוננים ויתפלל משה במרגלי' וכו' במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתיים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב' אמר שמא לא יקבל עוד ממני ע"כ ובת' הרא"ם ז"ל זה סותר למה שפירש' בפ' דברים ואמרו' מחלוקת של קרח שהרי כתוב ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן שמשם שולחו המרגלים אלמא מחלוקתו של קרח קדמה לשלוח מרגלים ושמא הן אגדות חלוקות והרב ז"ל הביא את שתיהן ע"כ:

והנה יש להבין דבשלמא לפי האגדה האחת דסברא דמחלוקתו של קרח היתה חסרון רביעי לפי זה וישמע משה ויפול על פניו שנתרשלו ידיו מן התפלה כמו שכתבנו לעיל כמשל הבן מלך בסרחון רביעי שמא לא יקבל עוד אבל לפי האגדה האחרת שהביאה רש"י ז"ל בפרשת דברים דמחלוקתו של קרח קודם המרגלים למה ויפול על פניו שנתרשלו ידיו מהתפילה והלא זה בידם סירחון שלישי · אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דבאיזה טעם את ישראל הציל מהעגל בטענת שלא אמרת אנכי ה' אלהיכם אלא לי אמרת אנכי ה' אלהיך בלשון יחיד וכיוון שעכשיו עדת קרח אמרו כולם שמעו בסיני אנכי ה' אלהיך רוצה לומר שהיה מדבר עם כל אחד ואחד לישראל לזה וישמע משה ויפול על פניו שנתרשלו ידיו מן התפלה שעכשיו על ידי דברי קרח

מתגלגל

מתגלגל עון העגל שלא יש פיתחון פה להצילם ואם כן עכשיו יש בידם שתי עבירות ביחד עון העגל ועון המחלוקת:

(כז) **או** כאמר באופן אחר דלמה נתרשלו ידיו של משה מהתפלל במחלוקתה של קרח וכדייק כדברי רש"י ז"ל שכתב ויפול על פניו מפני המחלוקת שכבר זה בידם סירחון רביעי למה הוצרך רש"י לומר מפני המחלוקת דאטו לא ידעינן שעשו מחלוקת והיה די לומר שזה בידם סירחון רביעי אלא שכיון רש"י ז"ל לתת טעם לפי האגדה דסברה שזה סרחון שלישי למה ויפול על פניו שלא עשה תפלה לזה אמר מפני המחלוקת רוצה לומר כמו שאמר הכתוב חבור עצבים אפרים הנח לו דבשלמא כשהוא בשלום אף על פי שעשו את העגל יכולתי להתפלל עליהם על עון העגל וזהו שאמר מפני המחלוקת לתת טעם למה לא התפלל משה אליבא דמאן דאמר זה היה סרחון שלישי אבל אליבא דמאן דאמר סרחון רביעי סיים דבריו כמשל הבן מלך שמא לא יקבל עוד ממנו בסרחון רביעי:

(כח) **ונחזור** לעניינו דבאיזה טענה הציל משה לישראל מעון העגל לפי שאמר אנכי ה' אלהיך לשון יחיד לי צוית ולא להם והקשה הרב יפה תואר האיתיכה אנכי ה' אלהיך יכול לומר לי צוית אבל אשר הוצאתיך מארץ מצרים מאי איכא למימר והלא משה לא היה בשעבוד מצרים ותירץ שהצילו מיד פרעה כשהרג את המצרי וישמע פרעה ויבקש להרוג את משה והכניסוהו לפני פרעה ונעשה לו נס וברח ונעשו כל משרתיו חרשים ועורים וכיוצא זהו אומרו מי אנכי רוצה לומר אנכי ה' אלהיך של קבלת התורה כשיעשו העגל מה אני יכול להליץ בעדם וכי תימא שאשיב לך לי אמרת כיון שאמרת בלשון יחיד הציווי לי ולא להם אבל עדיין יש קושיא אחרת גבי אוציא את בני ישראל ממצרים דהיינו קושיית היפה תואר אשר הוצאתיך מארץ מצרים דישראל יצאו מארץ מצרים שהם היו בשעבוד ואני איני בשעבוד שאוכל לומר שציוה לי ולא להם ולזה השיב וזה לך האות כי אנכי שלחתיך רוצה לומר שהצלתיך מיד פרעה כשהרגת למצרי כדי שתוכל להליץ בעד ישראל לי צוית ולא להם ואשר הוצאתיך גם כן נתקיים כך בתירוץ היפה תואר ומה שאמר עוד בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה הוא עניין בפני עצמו ואינו שב על מה שאמר וזה לך האות אלא דיבור בפני עצמו ודוק:

(כט) **או** כאמר באופן אחר וכדייק עוד דקדוק אחר דהוה ליה למימר מי אני כי אלך אל פרעה ולמה אמר אנכי ומדכתב אנכי ולא אני כאלו כתב אני ואנכי כמו שדרשו ז"ל על פסוק בזמניהם מדהוה ליה למכתב זמן או זמנם וכת' בזמניהם דרשו כאלו כתוב זמן זמנם זמניה' וכן דרשו בתולה הבתולה הבתולות וכן נער נערה הנערה ונקדים עוד מה שאמרו רז"ל למה נתנה התורה על ידי משה שהוא כבד פה וכבד לשון ולא ניתנה על ידי אהרן או על ידי אחר שהוא בעל לשון ותרצו אלו ניתנה תורה על ידי איש דברים היו אומרים שהתורה מצד עצמה אינה נעימה אמרי' אלא על ידי בעל לשון היא נעימה לפיכך ניתנה על ידי משה שהוא כבד פה וכבד לשון כדי שידעו שהתורה מצד עצמה היא נעימה · וזהו אומרו מי אנכי ומדכתב אנכי ולא אני כאלו כתב אני ואנכי וכוונתו מי אני שתנתן התורה על ידי שאני לא בעל דברים שתנתן תורה על ידי שכתוב אנכי ה' אלהיך כדי לטעים הדברים ולזה השיב לו וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בכוונה מכוונת עשיתיך כבד פה וכבד לשון וזהו האות כדי שידעו שהתורה מצד עצמה היא נעימה

ונאמנים דבריה ולא מצד מי שניתנה תורה על ידו שהרי הוא כבד פה וכבד לשון ומה שאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון הוא דיבור בפני עצמו ואינו שב על דיבור וזה לך האות ופסקים לקרא ודוק:

(ל) **או** כאמר באופן אחר והוא במה שכתבו התוספות על מה שאמרו ז"ל בגמרא ואין מידי מציל שאין אברהם מציל את ישמעאל וכו' והקשו והרי מצינו שדוד הציל את אבשלום ומתרצים דבשעובד עבודה זרה אין מציל עוד תירצו דעל ידי תפלה מציל וזהו אומרו וכי אוציא את ישראל ממצרים שעבדו עבודה זרה וכתירוץ הראשון של התוספות וחדית ליה הק"בה כתירוץ השני של התוספות דעל ידי תפל' מציל אף שעובד עבודה זרה וזהו אומרו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה רוצה לומר אף שעבדו עבודה זרה במצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה זו תפלה שהיא עבודה כמו שאמרו עבודה בלב זו תפלה ועל ידי תפלה מועיל אף שעבדו עבודה זרה:

(לא) **ובזה** נבין כפל הפסוק ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך את אשר תדבר דהיינו אהיה עם פיך והיינו והוריתיך אלא עם האמור אתי שפיר אהיה עם פיך זו תפלה שאף שעבדו עבודה זרה מועיל תפלה ואסייע אותך ואקבל תפלתך על ישראל והוריתיך אשר תדב' על הדיבור שתדבר עם פרעה:

(לב) **או** כאמר באופן אחר קרוב לזה והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל דלמה שלח למשה אל פרעה כיון שאינו יכול להטעים הדברים לפרעה לפי שהוא כבד פה והי' לו לשלוח איש דברים כדי להטעים הדבר לפרעה ותירצו של היה שולח איש דברים היו אומרים בכח לשונו הוציא את ישראל אבל עתה ששלח את משה כבד פה וכבד לשון או' אומרים שיד ה' עשתה זאת ולא מכח הלשון וזהו אומרו מי אנכי לא איש דברים אנכי כי כבד פה וכבד לשון והיאך אוציא את ישראל ממצרים ואדרבא שלח נא ביד מי שראוי שתשלח בעל לשון כדי שיוכל להוציאם וכקושיית רבותינו ז"ל והשיב לו ה' כי אהיה עמך אף על פי שאתה אינך בעל לשון ותוכל להוציאם וזה לך האות וידעו כי אנכי שלחתיך אבל אלו הייתי שולח בעל לשון היו אומרים בכח לשונו הוציאם אבל אתה שאינך בעל דברי' ידעו כי אנכי שלחתיך וכתירוץ רבותינו ז"ל כמו שכתבנו וזהו האות כי אתה כבד פה ומה שאמר עוד בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה זה דיבור בפני עצמו ולא קאי על וזה לך האות:

(לג) **או** כאמר באופן אחר דלמה כפל דבריו דהיינו מי אנכי כי אלך אל פרעה והיינו וכי אוציא את בני ישראל ועוד למה צריך לומר עתה בהוציאך את הע' ממצרים תעבדון את האלהים · אמנם יובן במאי דקיימא לן דהקדש מפקיע מידי שעבוד ובזה יובן על נכון דמשה שאל שתי שאלות האחת דרך ענוה מי אנכי ואיני יכול לעשו' זה הדבר קשה והשנית וכי אוציא את בנ' ממצרים דעכשיו הם משועבדים והיאך יכול להפקיע השעבוד והשיב לו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון דמה שאמרת מי אנכי שאינך יכול לעשות הדבר הזה כי אהיה עמך ואף על פי שאינך יכול ועל ידי זה אתה יכול לעשות זה הדבר ומה ששאלת עוד וכי אוציא את בני ישראל ממצרים תעבדון את האלהים שעל ידי זה שתעבדון אותי תהיון הקדש והקדש מפקיע מידי שעבוד עיין בפ' וארא שיש אופן אחר:

(לד) **ובזה** נבין מה שאמר המגיד וזה לשונו רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם

לכם

לכם ולא לו ולפי שהניח את עצמו מן הכלל כפר
כעיקר לפיכך נקרא שיניו ולא נולדו היה שם לא היה בגנאל
ה' לי בעזרתי מצרים לי ולא לו ולולי היה שם לא היה בגנאל
ויש להביו דקרי החכם ג"כ שאל מה העבדות ולמה נרעש
שלמה מה העבודה הניחו מן הכלל ואמר מלו היה שם לא
היה בגנאל ליעקב כמו שהחכם שאל כדי להבין גם הרשע
שאמר שאל כדי להבין ולפי שהיה בשלותו ואמר מלו היה
העבודה הזאת הניחו מן הכלל ועוד כמה שאמר מלו היה
שם לא היה בגנאל וקרי ישראל בפרעה במצרים אמרו ז"ל מהשו
לפי מלו עובדי עבודה זרה ואמרו ולא שמעו אל משה מקוצר
רוח ומעבודה קשה היה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה
זרה שבידיהם ולפי שפשפנו במ"ש שעריס כדי שלא
יכנסו בשער החמשים גלגל מיד · ואמנם כפי דרכינו
יבא על נכון דכתיב ועבדה הוקמו מידי שעבור על ידי
שקבלתו את עבודתו יתברך כמו שאמר תעבדון את האלהים
על הר הזה ועל ידי זה יהיו קדש והקדש מפקיע מידי
שעבור ולזה החכם שאל שלמה מה העבדות ולא שאל מה העבודה
ודאי כוונתו כדי להבין לכל כרשע שאמר מה העבודה ודאי
כוונתו שלא נקבל עבודתו יתברך ולזה הוציאו מן הכלל ואמר
מלו היה שם לא היה בגנאל לפי שהיו רשעים בתורה
כיון שקבלו עבודתו ועשה קדש והקדש מפקיע מידי
שעבור לכל הרשע שיהיו מקבל העבודה מי מפקיעו מידי
שעבור ולזה אמר מלו היה שם לא היה בגנאל:

(נה) **ובזה** כבין גם כן הפסוק כפ' וארא והוצאתי
את נסבלותיכם וכו' וגאלתי אתכם וכו'
ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וגומר ומחלוי
(נו) **ובזה** נבין גם כן אתם רואיתם אשר עשיתי
למצרים וכו' ואשא אתכם על נשרי תשמעו וכו'
ואתם תהיו לי וכו' ובני קדוש רוצה לומר מוכרחים לשוית
קדוש שבוח השעבוד אשר עשיתי למצרים ואניח אתכם
אלי:

(נז) **ספ"ק דברכות** אחיה אשר אהיה אמר
לו קח לכם לעשה אהיה
עמהם בשעבוד זה ואהיה עמהם בשעבוד אחר אמר לבני
רבונו של עולם ליגרם בשעתם אמר לו כה תאמר לבני
ישראל אהיה שלחני אליכם ע"כ · וקשה דמה לו לשוית
לבשרם בשעבוד אחר ומה שיש בזה שאמר אהיה עמהם
בשעתם:

אמנם יובן בהקדים מה שכתבו מפרשים דכיוצ
יפלו ישראל מפרעה כר"ת שכם ותירגו שני תיבותים
והן הגורם היתה תלות מצות שכם ותירגו שני תיבותים
לחחר מה שאסר בנלות מצרים השלים בנלות החחר
השני תוקף השעבוד השלים שמניין ע"כ · ובזה יבא על
נכון שפה"ב רגש לרמוז למשה תירוץ הראשון כדי שלא
יקשה לו למשה כיצד תוציאם קודם שנשלם קץ זה אמר
לו להיות עמהם בשעבוד זה ואהיה עמהם בשעבוד אחר
כלומר מה שאסר עתה מצות השלים אותו בנלות אחר
כתירוץ הראשון של הפרשים ועל זה אמר לו משה אין צריך
להשלים מה שחסר מזה בנלות בנלות אחר שלא דיים לגרם
בשעתם כלומר תוקף השעבוד השלים המניין כתירוץ השני
שתרנו הפרשים וזה שאמרו דיים לגרם בשעתם רוצה לומר
תוקף השעבוד השלים שמניין בתירוץ השני צריך עוד
להשלים שמניין בנלות אחר שלא דיים בגרם זו וזה שלמת
המניין על ידי תוקף השעבוד שבשעת · ולפשר שלזה
כיון רש"י ז"ל בפירוש שכתב דיים בגרם זו ע"כ וזה
להבין למה לא כתב בלשון הגמרא והמדרש וילקוט שכולם
כתבו דיים לגרם בשעתם ורש"י כתב דיים בגרם זו

לחכמים וחרבם ירושלים זהו לומרו שחסרו בכפלים לפי
שעיקר עונם שהחריב את ירושלים שכיון תלמידי חכמים
כמו שאמרו במקח שעונם כפול ר' שכן בה תלמידי חכמים
נאמרו ששתים ח"ו את לרבות שני רשויות חם ושלום ולזה
אמרו ז"ל כל המכזה תלמידי חכמים אין תרופה לפיכוחו שכיון
שכזה תלמידי חכמים לא דרים את לרבות תלמידי חכמים
אלא לרבות חם ושלום שתי רשויות והוה ליה משתף שם שמי
ודבר אחר כעקר מן העולה לזה אין תרופה לפיכוחו ולזה גם
כן אמרו ז"ל המכזה תלמידי חכמים נקרא אפיקורוס ואין לו
חלק לעולם הבא ואמרו ז"ל האפיקורוסים בהיכם כלם וחס
אינם כלים לפי שכזה תלמיד חכם לא דרים את לרבות
תלמידי חכמים אלא חם ושלום שתי רשויות והוה ליה משתף
לזה בהיכם כלם והוא היה כלה ולזה אמרו עץ פנים לבהיכם
דמי שהוא עץ פנים ואלו מעלין בפני תלמידי חכמים וחס כך
לא דרים את לרבות תלמידי חכמים אלא חם ושלום מרכם
שתי רשויות לזה ולזו בהיכם הכל מי שהוא כוס פנים ואלו
ירח מתלמידי חכמים ודרים את לרבות תלמיד חכם ולא
שתי רשויות אלא ר' אחד ולזה נקרא עדן שאמרו מורח רכך
כמורח שנים ותדרוש את לרבות תלמידי חכמים ותבין:

(מ) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק את ה' אלהיך
תירא אותו תעבוד וכו תדבק ובשמו תשבע
ויש להבין למה אמר אותו תעבוד כלא וה"ו ל' למימר אותו
תעבוד כמו שאמר וכו תדבק אלא ודאי מדקאמר אותו
משמע דקאי אשלשתן על מה שאמר את ה' אלהיך תירא
דלזה אמר כפי שהקדמנו יבא · אמנם כפי מה שהקדמנו יבא
על נכון נומן שאמר את ה' אלהיך תירא דהיינו
לרבות תלמידי חכמי' לו ודאי אותו תעבוד לרבות מרכם
רשות אחרת ר"ו ושם כן הוא בספרי אלהיך נומן את ה' תירא
דהיינו לרבות תלמידי חכמים אותו תעבוד לרבות דאותו
תעבוד היכם מלא כמו שאמרנו שנרוץ לומר אותו כוח"ו כמו
שאמר וכו תדבק ובשמו תשבע שכל אחת מהם כפי עצמו
לבל אותו תעבוד היכם מלא כפי עמהם אלא עם ה' אלהיך
תירא ולזה אמר אותו תעבוד כלא וה"ו:

(מא) **ובזה** נבין ב"כ מה שאמר בגמרא בשבת פ'
ו' לא חרבם ירושלים עד שסנו בה קטן
וגדול · וקשה דמה כון יש בזה אמנם וכפי דרכינו יבא
על נכון לפי שלא היו עושים כבוד לגדול ולו דרשו את
לרבות תלמידי חכמים וה' אחד לבל כיון שהשוו קטון וגדול
אם כן לא יש הפרש בבני אדם אלא חרבם בעת בכפן ואם כן
דרשו את לשתי רשויות ולזה חרבם ירושלים:

(מב) **או** יאמר כיוצא אחר דלמה אמרו בזה פעמים לבד
עדן ובזו פעמים לבהיכ' ובזה נבין מה שאמרו
בגמרא דשבת פרק ו' לא חרבם ירושלים אלא בשביל שלא
היה בזה פעמים זה מזה חרבם דמה עון גדול יש בזה
אמנם יובן דאם יש להם בזה פעמים זה מזה אם אחר עושה
עון וכל העיקר ומכיוון הוא נמנע. ומשנון לבל בשלא יש
בזה פעמים לא יוכיח ר' את חבירו לפי שכשם שמצוה לזקר
דבר הנשמע כך מצוה שלא לזקר דבר שאינו נשמע ולזה
אמרו לא חרבם ירושלים וכו' שאם היו מוכיחין לזה אחר
את חבירו ומוכיחים זה את זה ומתביים אחר מחבירו היו
חוזרים בתשובה ולא נחרבה לזה חרבם ירושלים בשביל
שלא היה להם בזה פעמים לבקל תוכחת וזהו שאמרו ובזה פעמים
לבן עדן ובזו פעמים לבהיכם אמנם אלא שהיה בזה פעמים
על פי שיטתו דחין בדיק בארץ וכו' לפ על פי כן יתכן
בדור גדול ממנו שיכיחו ויחזור בתשובה לזה אמרו ובזה פעמים

בילקוט רמז תרצ"ד מזמור כ"ג שבטך או יסורין ומשענתך זו תורה יכול בלא יסורין תלמוד לומר אך יכול בעולם הבא תלמוד לומר אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ע"כ · וכבר פירשנו בפרשת בראשית זה המאמר יכול בלא יסורין רוא"ו לחלק או על ידי יסורין או על ידי תור' ומשני אך כלומר שצריך יסורין מלבד התורה יכול לעולם הבא כמו שהקדמנו דיש לאדם שיש לו יסורין בעולם הזה ויש אדם שיש לו יסורין בעולם הבא ולזה קאמר שגם יסורין של עולם הבא הם ינחמוני ולזה השיב אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי רוצה לומר דדווקא יסורין של עולם הזה הם ינחמוני אבל טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי דהיינו בעולם הבא שהם חיים הנצחיים ה' יזכינו אכי"ר :

(מז) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה והוא במה שאמרו בקידושין מי שזכיותיו מרובין על עונותיו דומה כמי ששרף כל התורה כלה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת ומי שעונותיו מרובין על זכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת דהיינו לרשע משלמין לו מיעוט זכיותיו בעולם הזה ועונשו שמור לעולם הבא והו אומרו אין לך אדם בלא יסורין רוצה לומר אחד צדיק ואחד רשע אבל יש הפרש ביניהם דהצדיק באין לו בעולם הזה והרשע לעולם הבא לזה אמר אשריו לאדם שיסורים באין עליו רוצה לומר באין בעולם הזה כדי שיהיה נקי לעול' הבא השם יתברך יזכנו להיות מהצדיקים לבנין לעשות רצונו ולעבדו באמת וביראה ובאהבה אכי"ר נס"ו :

(מח) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שפירש מהר"שא ז"ל בפרק קמא דברכות על מה שאמרו בגמרא יסורין של אהבה פירש רש"י ז"ל כדי לזכות את הרבים שחטאו שיתכפרו ביסורי הצדיק כמו שאמרו שם כל הענין מחולל מפשעינו וכו' ובחבורתו נרפא עכ"ל · וזה אומרו אין לך אדם בלא יסורין או לכפר חטאתו או לכפר חטאות אחרים אבל איזהו אשריו שיסורים באין עליו מעלמא דהיינו לכפר חטאות אחרי' לזכותם אלו הם יסורים של אהבה כדפירש מהר"שא ז"ל ועל זה נאמר אשריו של אדם שיסורין באין עליו :

(מט) **או** נאמר באופן קרוב לזה והוא בהקדים מאי דאיתא בירושלמי דכלאיים אמר רבי בון כל אותן שלש עשרה שנה שהיה לו לרבי יסורין לא מתה חיה בארץ ישראל ולא הפילה עוברה ובשעה שנתרפא רבי אמר אי לכון היות שבארץ ישראל ע"כ משמע שהצדיק בא עליו יסורין כדי לסבול עון הדור וזה אומרו אין לך אדם בלא יסורין או בשביל הדור או בשביל עונותיו אבל אשריו לאדם שיסורין באין עליו רוצה לומר עליו דווקא וכל העולם יהיו בהשקט ובשלוה ובשלום אכי"ר :

פרשת וארא

(א) **לכן** אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וכו' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים · ויש להבין דמה צריך לומר עתה ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים ועוד מה יש סמיכות מה שאמר קודם לכן והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם :

אמנם במה שפסק מרן בחושן המשפט סימן קי"ו סעיף ו' עבד שעשאו רבו אפותיקי ושחררו יצא לחירות וכתב סמ"ע יצא לחירות שהשחרור מוציא מידי שעבוד עוד נקדים מה שאמרו ז"ל במשנה אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה שנאמר חרות על הלוחות אל תיקרי חרות אלא חירות חירות משעבוד מלכיות וכו' :

ובזה יבא על נכון באיזה טעם והצלתי אתכם מעבודתם כיון שמשועבדים לפרעה ולזה איצטריך לומר עתה ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים דהיינו שתקבלו את התורה ותהיו בני חורין על יד קבלת התורה ואז השחרור שהוא על ידי התורה מפקיע מיד שעבוד מצרים ועל ידי זה והצלתי אתכם והוצאתי אתכם :

(ב) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר משה בפרשת שמות ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא וכו' דמה צריך לומר ולסיים בדברות קדשו וכי הליכתו אל פרעה לא בשביל להוציא את בני ישראל מארץ מצרים ואם כן למה כפל דבריו במה שאמר וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים · ועוד מה צריך לומר עתה בהוציאך את העם תעבדון את האלהים על ההר הזה והלא עתה עסוקין ביציאת ישראל ממצרים ולאחר שיצאו ישראל ממצרים יאמר להם על קבלת התורה :

אמנם במה שהקדמנו אתי שפיר שהשחרור מוציא מידי שעבוד ועל ידי קבלת התורה יהיו בני חורין ויופקע שיעבוד מצרים · וזה אומרו מי אנכי כי אלך אל פרעה דרך ענוה איני כדאי לילך אני תשלח אחר גדול ממני ועוד של וכי אוציא את בני ישרא' כלומר כי משועבדים למצרים וכיצד אפקיע שעבוד מצרים ואוציא את בני ישראל ממצרים · והשיב לו הק"בה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון דמה שאמרת מי אנכי כי אהיה עמך וכיון שאהיה עמך אף על פי שאינך כדאי לך בשליחותי ותצליח ומה שאמרת וכי אוציא את בני ישראל ממצרים דהיינו שכיצד יופקע שיעבוד מצרים תעבדון את האלהים כלומר וכיון שיקבלו מעתה עליהם לקבל התורה יהיה להם שחרור משיעבוד מצרים דשחרור מפקיע מידי שעבוד :

(ג) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה דקיימא לן כדין דהקדש מפקיע מידי שעבוד לזה איצטריך לומר באיזה טעם והוצאתי אתכם משעבוד מצרים בטענה ולקחתי אתכם לי לעם ופירוש ולקחתי הוא קידושין כמו האומר לאשה הרי את לקוחתי קיימא לן דמקודשת כדכתי' כי יקח איש אשה גם ולקחתי דהיינו שתהיו מקודשין לי ואז הקדש מפקיע מידי שעבוד :

(ד) **ובזה** נבין גם כן מה שהשיב הק"בה על מה שאמר וכי אוציא את בני ישראל ממצרים דהיינו שכיצד יופקע שיעבוד מצרים ולזה השיבו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים כלומר על ידי שתעבדו את האלהים תהיו קודש כדכתיב ואתם תהיו וגו' וגוי קדוש וכיון שתהיו קדש וקיימא לן דהקדש מפקיע מידי שעבוד על ידי שהקדישו :

(ה) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל הני אוכלוסי דמחוזא אי לא עבדי חלשי עוד נקדים מה שאמרו ז"ל תושייה שמתשת כוחו של אדם · וזהו אומרו והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ושמא תאמר רעה הוא להם לפי שהיו בחומר ובלבנים וכשיצאו חלשי כאוכלוסי דמחוזא שמלומדים לעשות מלאכה ואם יבטלו חלשי לזה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים רוצה לומר שאני נותן לכם התורה שעל ידה תהיו לעם והתורה היא מתשת כוחו של אדם ואם כן אף שהורגלתם במצרים בעבודה אם תצאו לא יהיה לכם היזק כלל שאני נותן לכם את התורה שהיא מתשת כחו של אדם :

(ו) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו ז"ל מאי מאן דפריש ממיכות מיית וכתב הרב שלמה אלגאזי ז"ל היינו דווקא מאן דפריש כבת אחת אבל מאן דפריש

[...] חיים אימא שהם מים מבטלין הכשפים . [...] כהנרה פירש רש"י דדווקא מים חיים [...]וף אבל מים שאינם במקום נביעתם אין מבטלין הכשוף דאי לא תימא הכי הוה קשיא תלמודא אדידיה דהכא בעובדא דזעירי משמע שהמים מבטלין הכשפים וכן ממה שדרשו רז"ל גבי אליעזר עבד אברהם על פסוק ויברך הגמלים [...] על באר המים שהרכיב עשרי' גמלים וע"ז ורכב הוא על העליון ולמה על באר המים שלא יאמרו מעשה כשפים אלא זכותו של אברהם שאלו מעשה כשפים היו המים מבטלין הכשפים משמע מזה שהמים מבטלין הכשפים וכן משמע גם כן ממה שדרשו רבותינו ז"ל גבי פסוק וירב בנחל שבדקן בנחל משום כשפים שאם יהיו מעשה כשפים המים שבנחל מבטלין אותן ואלו גבי אליהו דרשו רז"ל למה אמר אליהו ענני שני פעמים ותירצו ענני שלא יאמרו מעשה כשפים ועגני שתרד מן השמים אש ולמה היה צריך לאליהו להתפלל שלא יאמרו מעשה כשפים והרי כיון שנתן מים על העצים ועל הבשר כדכתיב ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העולה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו וכיון שנתן כל כך מים מקיבן יאמרו מעשה כשפים עד שהוצרך להתפלל שלא יאמרו מעשה כשפים אלא ודאי שגם במים שייך כשפים לכך הוצרך להתפלל שלא יאמרו וכן משמע בהדייא בגמרא גבי רבי חנינא אקלע להאוא אתרא בעא מינייהו מים למישתי אתיא הסיא אתתא מים חזייא דהו' מרחשת בשפוותא שדי' מינייהו בארעא והוו נחשים ועקרבים ע"כ הא קמן דבמים עצמם היו עושים כישוף וכן אמרו רבותינו ז"ל בשעה שהטביע הק"בה למצרים בים היו עושין כישוף ויוצאין על שפת הים [...]אין אותם לים והיו שם שני [...]ויר עד שגלה הק"בה [...]ל פני המים הרי [...] הכשפים ואם [...] וממעשה [...] דשיאן [...]מים [...] בושין כשפים ומעתה לא קשה ולא מידי דעובדא דזעירי פירש"י ז"ל מים חיים לכך בטלן הכשפים וכן באליעזר על באר המים וכבר ידוע שמלת בור על המתמלא ממקום אחר או מן הגשמים אבל מלת באר נאמרת על מים חיים כדכתיב באר מים חיים ולכך גבי אליעזר הצריך הגמלים על באר מים חיים שלא יאמרו מעשה כשפים אלא זכותו של אברהם שאלו מעשה כשפים המים חיים היו מבטלין הכשפים וכן גבי שאול בנחל שהם מי חיים שמבטלין הכשפים אבל גבי אליהו שמלאום בכדים ונתנום על גבי המזבח כיון שאינם בנביעתן לכך הוצרך להתפלל ענני שלא יאמרו מעשה כשפים כיון שאינם מים חיים וכן גבי רבי חנינא המים שבאתן בכלי לאחר שנתנן בכלי עשתה בהם כישוף חזייא דהוה מרחשת שפוותיה בשעה שהביאה לו המים באותה שעה היתה עושה הכשוף במים בשעה שהן בכלי שאינם מים חיים ואל תשיבני מעובדא דמצרים שהיו עושים כשפים בים ולא בטלום המים דים כמי אקרי מקוה כדכתיב ולמקוה המים קרא ימי' לפי שכל הנחלים הולכים אל הים וכיון דהיה אינו מים חיים אלא מקוה לכך לא יכולו המים לבטל הכשפים לפי שאינם מים חיים כל זה רמז אותו רש"י ז"ל בלשונו לשון הזהב במילה אחת שפירש אמיא אמים חיים ולכך משה אמר לפרעה רק ביאור תשארנה כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם שהרי המים חיים מבטלין הכשפים ואם הם מעשה כשפים היה היאור מבטלן דיאור הוא נילוס והוא נפה מנביעתו ומשקה כל ארץ מצרים לזה אמר משה רק ביאור תשארנה ואם הם מעשה כשפים כיצד נשארים ביאור ואין היאור מבטלן אלא ודאי אצבע אלהים היא :

(יט) **ובזה** נבין גם כן בהתראה שאמר לו ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתו ובעבדיו יש להבין למה הוצרך לומר ושרץ היאור צפרדעים מאי איכפת ליה אם ישרוץ היאור צפרדעים או לא העיקר ובו ובעמו ובעבדיו והגם שיש לומר שיאור עובדים אותו ורצה ליפרע מאלוהיהן תחילה וכמו שדרשו רבותינו ז"ל אמנם נאמר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה וכי תימא למה אמר לו ושרץ היאור כדי שישרצו ביאור ויעלו מן היאור ויבואו לביתו ולבית עבדיו זה אינו צריך שהרי אמרו רבותינו ז"ל במדרש בפרשתינו זאת פרשה יוד וז"ל אמר רב אחא ובכה ראייה רוצה לומר ממלת ובכה ראייה למה שרוצין לומר שהיה שותה מים וטיפה אחת יורדת על לבו ונעשת צפרדע ונבקעת שם רבי יוחנן אמר מקום שהיה שם עפר והיה טפח של מים בו היה נעשה צפרדע חוקייה ברבי אמר אם בשיטה הזו לא נקו בתיהם של גדולים שהיו עשויים בשיש ובפסיפס שלא מלמד שהיה הצפרדע עולה מן התהום ובוקע אפילו שיש אם כן שריצת היאור למאי איצטריך אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון כדי שלא יאמרו מעשה כשפים לכך אמר לו בתחלה ושרץ היאור כיון דהיאור מים חיים הם היו הצפרדעים מעשה כשפים היה היאור מבטלן וכמו שהקדמנו דמים חיים מבטלין הכשפים אלא ודאי אצבע אלהים היא :

(כ) **חסדי** ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו וכרוב חסדיו ויש להבין דהאי קרא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה דרישא פתח לנוכח גמלנו וסיים אשר גמלם שלא לנוכח :

אמנם יובן במה שכתב הרב המוסמך הרי"ף ז"לה במסכת ברכות פרק תשיעי על מאמר אמר רבי יוחנן אמר רב ארבעה צריכין להודות וכו' שכל אחד מאלו הארבעה צריך להודות על נסו ויכלול בסיפור נסו גם נפלאות שעושה השם יתברך עם אחרים . וכזה פירש הוא ז"ל הפסוק יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם שהכוונה יודו לה' חסדו הפרטי שעושה עמו וגם יודה על הנפלאות שעושה לבני אדם וכן פסק מרן באורח חיים בסימן רי"ט ומה מברך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב ובזה יבא על נכון בחסדי ה' אזכיר תהלות ה' משבחו על אשר גמלני לנוכח מה שעשה לי נס וגם כן אני מזכיר נס שעשה לאחרים וזה ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו שלא לנוכח דהיינו הניסים של אחרים וכמו שכתב הר"ן שצריך להזכיר נס של אחרים עם נסו :

(כא) **או** נאמר באופן אחר ונדייק דיוק אחר מהו שאמר כעל כל אשר גמלנו מאי אתא לרבות במה שאמר כעל כל אשר גמלנו יובן עם מאי שאמרו שכתב מרן בסימן הנז"ל וזה לשונו בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולי סכנה ולא מכה של חלל אלא כל שעלה למטה וירד מפני שדומה שהעלוהו לגרדום לידון ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע צריך לברך ע"כ והרב בעל המפה כתב בה"גה ויש אומרים דאינו

fragment found with item قطعة شظية وُجدت مع مادة مفردة

כיצלקום רמן תרצ"ר מזמור כ"ג שבתוך לו יסורין ומשענתיך
זו תורה יכול כלא יסורין תלמוד לומר לך טוב ואסר ירדפוני כל ימי חיי ע"כ · וכבר
תלמוד לומר לך טוב ואסר ירדפוני כל ימי חיי ע"כ · וכבר
פירשו בפרשת בראשית זה שאמר יכול כלא יסורין
רוח"ו לאלקן לו על ידי יסורין לו על ידי תורה ומצות לך כלומר
שנדיך יסורין מלבד התורה יכול לעולם הבא כמו שהקדמנו
דיש לאדם שיש לו יסורין בעולם הזה ויש לאדם שיש לו יסורין
בעולם הבא ולזה הקושר שנם יסורין של עולם הבא הם
בחמוני ולזה הסיפ לך טוב ואסר ירדפוני כל ימי חיי רוצה
לומר דדווקא יסורין של עולם הזה הם שיכחמוני אבל טוב
ואסר ירדפוני כל ימי חיי דהיינו בעולם הבא שסם חיים
בפנחיים ס' יוכיחו אלקי׳

(מו) **או** נאמר בחופן אחר קרוב לזה והוא בשם שאמרו
בקידושין מי שזכיותיו מרובין על עונותיו
דומה כמי שעבר כל התורה כלה ולא שייר מתנה אחילו
אות אחת ומי שעונותיו מרובין על זכיותיו דומה כמי שקיים
כל התורה ולא שייר ממנה אחילו אות אחת דהיינו לרשע
גמור לו מיעוט זכיותיו בעולם הזה ונעשו שכור לעולם
הבא והו לומרו אין לך אדם בלא יסורין רוצה לומר אחד נדיך
ואחד רשע אבל יש הפרש כיניהם דהנדיך בחין לו בעולם
הזה והרשע לעולם הבא לזה אמר תשרין לאדם שיסורים
בחין עליו רוצה לומר בחין בעולם הזה כדי שיהיה נקי לעולם
הבא השם יתברך יזכנו להיות מהנדיקים נאמין לעשות רצונו
ולעבדו בחמת ובירלה ובהכה אלקי נם"ן :

(מח) **או** נאמר בחופן אחר והוא בהקדים מם שקידש
מסר"ש אל בפרק קמא דברכות על מה
שאמרו בגמרא יסורין של אהבה פירש רש"י אל כדי לזכות את
הבריות שיתכפרו ביסורי הנדיק כמו שאמרו שם בל
העניין מחולל מפשעינו וכו' ובחבורתו נרפא עב"ל · זה
לומרו אין לך אדם בלא יסורין או לכפר חטאתו או לכפר
חטאות אחרים אבל לזיקו תשרין שיסורים בחין עליו מעלמת
דהיינו לכפר חטאות אחרי לזכותם לגו שם יסורים של אהבה
כדפירש מסר"ש אל ועל זה נאמר אשרין של אדם שיסורין
בחין עליו :

(מט) **או** נאמר בחופן קרוב לזה והוא בהקדים מלי
דאיתא בירושלמי דכלאיים אמר רבי בון בל
אותן שלש עשרה שבה שהיה לו לרבי יסורין לא מתה מיה
בחרן ישראל ולא הפילה עוברה ובשעה שנתבפה רבי אמר
מי לכון היות שבחרן ישראל ע"ב משמש שהקדיק כח עליו
שיסורין כדי לסבול עון הדור וה לומרו אין לך אדם בלא יסורין
או כשביל הדור או בשביל עונותיו אבל תשרין לאדם שיסורין
בחין עליו רעק לומר עליו רווקא וכל העולם יהין בהשקט
והשלוה וכשלום אכלר :

פרשת וארא

(ס) **לכן** אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם
מתחת סבלות מצרים וכו' והצלתי אתכם לי
לעם והייתי לכם לאלהים · ויש להבין למה נאמר לומר
עתה והצלתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים ועוד מה יש
במיכות מה שאמר קודם לכן והוצאתי אתכם מתחת סבלות
מצרים והצלתי אתכם מעבודתם :

אמנם כמה שפסק מרן בחושן המשפט סימן
קיו סעיף ו' עכד שנשלו רבו לחנותיקי ושחרנו
יצא לחירות וכתב סמ"ע יצא לחירות שהשחרור מוציא מידי
שעבוד עוד נקדים מה שאמרו אל במשנה יש לך בן חורין
שלא מי שנוסק בתורה חנות על הנחות אלא על תיקני

חנות שלא חירות חנות משעבוד מלכיות זכו :

ובזה יבא על נכון בחיוב טענה והצלתי אתכם
מעבודתם כיון שמשועבדים לפרעה ולא
תוציאתיך לומר עתה ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם
לאלהים דהיינו שתקבלו את התורה ותהיו בני חורין על ידי
קבלת התורה ולו השחרור שהוא על ידי התורה מפקיע מיד
שעבוד מצרים ועל ידי זה והצלתי אתכם והוצאתי אתכם :

(ב) **ובזה** נבין נם כן מה שאמר משה בפרשת שמות
ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה
וכי אוציא וכו' דמה ענין לומר ולהעיד כדברות קדשו וכי
הצלתיהו אל פרעה לא כשביל להוציא את בני ישראל מתחת
מצרים ולא כן לומר כשביל דכריו באמר שאמר וכי אוציא את
בני ישראל מארץ מצרים · ועוד מה ענין לומר עתה
כהוציאך את העם תעבדון את האלהים על הר הזה והלא
עתה עסוקין בגאולת ישראל משעבוד מצרים ולאחר שיגאלו ישראל
ממצרים יאמר להם על קבלת התורה :

אמנם בשם שהקדמתי אחי שפיר שמשחרור מוציא
מידי שעבוד ועל ידי קבלת התורה יפרו כח
חורין ויפקעו שיעבוד מצרים · זה לומרו מי אנכי כי אלך
אל פרעה דרך עמנה מיני כדאי לילך אחי שלמה אחד נדול
ממני ועוד שלא וכי אוציא את בני ישראל כלומר כי משועבדים
למצרים וכיון שפקעו שעבוד מצרים והוציא את בני ישראל
ממצרים · והשיב לו הק"ב על ראשון ראשון ועל אחרון
אחרון דמה שאמרת מי אנכי כי אלך עמך וכיון שאלך
עמך חף על פי שאיך כדאי לך באלוהים
שתמרת וכי אוציא את בני
יעקב משעבוד מצרי
וכיון שיקבלו מ
שיהיו משעבד

(נ) **או**

לומר כ
ולקחתי

(ו) **או** נאמר בחופן אחר והוא בשם שאמרו אל שלו
מלך דפרים ממימות מיית וכתיב והבא שלמה
מלך מלך דפרים

שאמר וכי אוציא את בני ישראל מן מצרים
דהיינו שכיון שתצאו מצרים ולזה השיבו כהוציאך
את העם ממצרים תעבדון את האלהים כלומר על ידי
שתעבדו את האלהים תהיו קדוש כרכתיב ואתם תהיו וגו'
וגו קדוש וכיון שתהיו קדש ותקיימו לן דהקדש מפקיע מידי
שעבוד על ידי שהקדישו :

(ה) **או** נאמר בחופן אחר והוא בשם שאמרו רבותינו
אל הני חוכלוסי דמחוזא מי לית עבדי מלכי עזר
נקדים מה שאמרו אל תושייה שמתשת כוחו של אדם · וזה
לומרו והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ושתי תאמר
רעה הוא לפי שהיו כאומר בלבבם וכשיצאו מלבי
כולכלוסי דמחוזא שמשלמדים לעשות מלאכה ואם יבטלו
חלשי לזה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים
רוצה לומר שהי נותן לכם התורה שעל ידם תהיו לעם
והתורה היא מתשת כוחו של אדם ואם כן לף שהורגלתם
במצרים בעבודה אם תנאו לא יהיה לכם היוק בלל שהי
נותן לכם את התורה שהיא מתשת כחו של אדם

(ו) **או** נאמר בחופן אחר והוא בשם שאמרו אל שלו
מלך דפרים ממימות מיית וכתיב והבא שלמה
מלך מלך דפרים

חיים ליתא מתם מים מבטלין מכשפים .
בהברה פירש רש"י דדווקא מים חיים
שוף לכל מים שאינם במקום נביעתם אין
מבטלין מכשפים דאי לא תימא הכי הוה קשיין תלמודא
מדידיה דתניא התכת בעודה רועיה משמע שמים
מבטלין מכשפים וכן מקה שדרשו רז"ל נבי אליעזר עבד
אברהם על פסוק ויברך השם את אברהם בכל אשר לו
עשרי׳ גמלים וגו׳ וכתיב הוא על העליון ולמה על כאר מים
שלא יהיו לו עשה כשפים שלא ובוזו של אברהם שלו מעשה
כשפים היו מים מבטלין מכשפים משמע מזה שמים
מבטלין מכשפים וכן משמע נם כן ממה שדרשו רבותינו
ז"ל נבי פסוק ויהי כאשר כלו הנמלים לשתות ויבן
מעשה כשפים מים מבטלין אותן ולזה נבי
אליהו דרש רז"ל למה אמר אליהו עגיני שני פעמים ותירנו
עגיני שלא יהיו מעשה כשפים ועגיני שתרד אש משמים ומה
למה היה צריך לזה להתפלל שלא יהיו מעשה כשפים
ומדי היה לו לומר ותוכל האש ותאכל העולה ואת העצים ואת
מלוא החפעה כדיש מים ויקלו על העולה ועל העצים ואת
אכו ושמו ואת שלשו ויכין שהיו כל כך מים מיכין
יהיו מעשה כשפים עד שהוצרך להתפלל שלא יהיו
מעשה כשפים שלא יהיו ואלו שנה במים שייך כשפים לכך הוצרך
להתפלל שלא יהיו ומשמע בהדיא בנמרא נבי רבי
חניכא לקלע להזות תרומת העשה כעשרה מים למיתני תניא
סיפא לתרומת מים חזיין דהו׳ תרומת כשפוותא שרי מיבעיא
בתרומת ומה מכשפים ועקרבים ע"כ הא קיימן דבמים עצמם
היו עושים כישוף וכן תמרו רבותינו ז"ל בשעה שהטביע
הק"ב למצרים בים היו עושין כישוף ויוצאין על שפת הים
והיו סופיו רודפין אחריהם ומכניסין לותם לים ויהו שם שני
מכשפים גדולים ועשו כשפיי׳ נתנו כאויר עד שעלה הק"ב
לנבריאל וחזה בניעת לשון ושיקעו על פני המים הרי
כיש עשו כשפים והיכך תמרו שהמים מבטלין מכשפים ואם
כן קשיין דמעשה דועירי ומעשה דחליעזר ומעשה
דשלוח מקחה שהמים מבטלין מכשפים ולזו מעשה דשלוין
ומרבי חניכא ומן המצרים שעשו כישוף כיש מעשה שהמים
מבטלין מכשפים לכך הוצרך רש"י ז"ל לפרש דאי לא תימא הכי
חיים כי היכי דלא ניקשו לאהדדי דיש לחלק שהמים שם
חיים דהיינו מקום נביעתן שם מבטלין מכשפים אבל שלח
במקום נביעתן דהיינו אי בכלי או במי מקוה לפלוגי בתוך
המים עצמן או במים בעצמן עושים כשפים ומעתה לא קשה
ולא מידי דעובדא דחליעזר פירש"י ז"ל מים חיים לכך בתלו
מכשפים וכן בחליעזר על כאר המים וכבר ידוע שחלת כור
על המתמלא ממקום אחר או מן מכשפים אבל חלת בחי
נתערב על מים חיים כדפתיב בחר מים חיים ולכך נבי
חלעזר מכרך הנמלים על כאר מים חיים שלא יתערבו
מעשה כשפים חלח זכותו של אברהם שהלו מעשה כשפים
המים חיים היו מבטלין מכשפים וכן נבי שאול בחחל שם
מי חיים שמבטלין מכשפים אבל נבי אליהו שמלחום בכרים
וכתוכם על נבי המוקח כיון שחיכה נביעתן לבך הוכרך
להתפלל שלא יהיו מעשה כשפים כיון שחיכה מים
חיים וכן נבי רבי חניכא המים שבחלתן בכלי לאחר שתנתן
בכלי עשתה בהם כישוף חזיין דהוה מרפחת שפוותא
בשעה שבאותו מים בעודם שעה מים חיים ולא תשיבני
מעובדא דחמצרים שהיו עושים כשפים בים ולא בטלום
מים בים מקרי מקום כדפתיב ולמקום המים קרא ימי,
לפי שכל הנחלים הולכים אל הים וכיון דיכיל היכו מים חיים
אלא מקום לכך לא יכולו המים לבטל המכשפים לפי שהים

قطعة شظية وُجدت مع مادة مفردة fragment found with item

מברך רק על חולי שיש בו סכנה · וזה אמר חסדי ה' אזכיר חייב אני להזכיר חסדי ה' דהיינו שצריך לברך כעל כל אשר גמלנו ה' לרבות כל מיני חולי אפילו אין בו סכנה צריך לברך כסברת מרן:

(כב) **או** נאמר באופן אחר למה פתח לנוכח וסיים שלא לנוכח יובן עם מה שאמרו בגמרא בברכות פרק הכז"ל רבי יהודה חלש ואתפח על לגבי רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להו פטרתון יתי מלאודויי ובזה יבא על נכון לפעמים שאני חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' דהיינו שאני מברך בשביל עצמי ולפעמים אני מברך בשביל אחרים שאני אומר ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו דהיינו שגמלם לאחרים והם יוצא יס ידי חובתם בהודאתי כעובדא דרבי יהודה דרבנן אמרי ליה בריך רחמנא ואמר פטרתון יתי מאודויי:

(כג) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויש להבין דהוה ליה למימ' יודו לה' חסדו ונפלאותיו ודי ומה שאמ' לבני אדם מיותר דוודאי הנפלאות הם לבני אדם אמנם כפי מה שהקדמנו יבאו יודו לה' חסדו דהיינו מה שעשה עמהם חסד הם מודים לשם יתברך ולפעמים מה שהם מודים לא שעשה להם הנס אלא לבני אדם אחרים עשה הנס והם מודים כעובדא דרב יהודה שזכרנו:

(כד) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שאמרו ז"ל כל המודה בניסו עושין לו נס אחר · ובזה יבא על נכון כשיודו לה' חסדו דהיינו שמודים בנס או ודאי עושה להם נפלאותיו וזה אומרו ונפלאותיו לבני אדם רוצה לומר ועושה נפלאותיו לבני אדם שהודו לחסדו שעשה עמהם ולפי שהודו בניסן או ודאי ראוי לעשות להם נס אחר כמו שהקדמנו כל המודה בניסו עושין לו נס אחר:

(כה) **ובזה** נבין גם כן דיוק אחד בפסוק שזכרנו מה שאמר ורב טוב לבית ישראל מה שייך לעניין שלפני אמנם כפי הקדוש כל המודה בניסו עושים לו נס אחר יבא על נכון כשחסדי ה' אזכיר תהלות ה' דהיינו שאני מודה בניסי או ודאי יבא על ידי ורב טוב לבית ישראל ביון שאיני כפוי טובה אלא מודה בנס שעשה לי הק"בה לזה מביא עוד ורב טוב לבית ישראל דגדול נס אחרון מן הראשון:

(כו) **או** נאמר באופן אחר חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלני ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ולהבין הדיוק שדייקנו למה פתח בלשון נוכח וסיים שלא לנוכח למה גם כן ה' ה' ומה שאמר גם כן ורב טוב לבית ישראל מה שייך לעניין שלפניו:

ויבא הכל לכלל ישוב בהקדים מה שכתב מרן בשולחנו הטהור באורח חיים בסי' רי"ח וזה לשונו הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שבקש עוג וכו' מברך שעשה ניסים וכו' בהזכרת שם ומלכות כשמברך על נס שנעשה לקצת ישראל וכל זמן שלא נעשה לכל ישראל או רובן ואפילו נעשה לקצת שבטים אין מברכין עליו ע"כ . וזה אמר חסדי ה' אזכיר תהלות ה' ה' ב' פעמים לרמוז על נס שנעשה לכל יחיד ויחיד שחייב לברך אשר גמלני שצריך להזכיר שם ומלכות כשמברך על הנס ומתחילה אמר אשר גמלנו לרמוז על נס שנעשה לכל יחיד ויחיד שחייב לברך אשר גמלני לנוכח ואחר כך אמר ורב טוב לבית ישראל לרמוז על הנס שעשה לכל ישראל או לרוב ישראל דרוב ככל והם נקראים בשם [illegible] יחיד הרואה מקום שנעשה הנס לכל ישראל [illegible] לאמר אשר גמלם שלא לנוכח דהיינו שנעשה ניסים במקום הזה ולא אמר אשר גמלני דהיינו שעשה לי נס ושוה לא נעשה לו נס אלא לאחרים לזה אומר אשר גמלם דהיינו שעשה נס לאבותינו והיינו דווקא כשהנס נעשה לבית ישראל דהיינו לכל ישראל או רובם שקרויין בשם בית ישראל או מחוייב לברך לאפוקי כשלא נעשה הנס לכל ישראל או לרובם אלא למיעוטם שאין קרויין בשם בית ישראל או אינו מחוייב לברך שהקדמנו לעיל:

(כז) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד דיוק אחר דלמ' אמר ורב טוב לבית ישראל בוא"ו דמשמע דמוסיף על ענין ראשון הוה ליה למימר רב טוב לבית ישראל בלא וא"ו:

אמנם יובן עם מה שכתב מרן בסי' ר"ט אם בירך אחר הגומל לעצמו ונתכוון להוציא את חבירו ושמע חבירו וכיון לצאת יצא אפילו בלא עניית אמן כיון שהמברך גם כן חייב יצא האחר בלא עניית אמן עד כאן דבריו · וזה אומרו כשחסדי ה' אזכיר אני לבדי והאחרים לא הזכירו שום דבר ואפילו עניית אמן לא ענו אלא אני לבדי המזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלני רוצה לומר כיון שאני מחוייב בדבר לפי שאשר גמלני ה' יוציא הזכרתי גם לאחרים וזה אמר ורב טוב לבית ישראל וה"ל מוסיף על עניין ראשון כמו שאני עשה רב טוב לבית ישראל אשר גמלם ואני לבדי דווקא אזכיר תהלות ה' ויוצאין כולם ידי חובתם בהזכרתי מדקאמר חסדי ה' אזכיר ולא אמר נזכיר לשון רבים אלא אמר אזכיר לשון יחיד:

(כח) **מדרש** סוף מיכה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אראם לבנים מה שלא הראיתי לאבות באבות כתיב נורא תהלות עושה פלא בבנים כתיב אראנו נפלאות ע"כ הקשה הרב מהר"א ז"ל על זה המאמר בפ' בא וז"ל דקרא משמע דשקולין הם דקאמר כימי צאתך ואיך אומר אראם לבנים מה שלא הראיתי לאבות עד כאן דבריו · ומה שתירץ הרב ז"ל יעויין בספרו ונאמר תחילה דרך פשוטה כדי לתרץ מה שהוקשה לו ז"ל דפשט הכתוב הכי פירושו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות רוצה לומר דכמו שעשיתי פלא במצרים לעתיד אראה לבנים נפלאות כפלים ולזה אמרו במדרש אראה לבני' מה שלא הראיתי לאבות כתיב עושה פלא בבנים כתיב אראנו נפלאות לשון רבים אבל באבות כתיב פלא לשון יחיד ומה שהושווה אותם הוא לעניין הגאולה:

(כט) **או** נאמר באופן אחר ונדקדק דלמה באבות כתיב עושה פלא ולא אמר הראה פלא כמו שאמר בבנים אראנו ובבני' גם כן למה אראנו אמר ולא אמר אעשה נפלאות כמו שאמר באבות עושה פלא או בבנים ובאבות יאמר לשון עשייה או בבנים ואבות יאמר לשון ראייה ולמה באבות אמר לשון עשייה ובבנים אמר לשון ראייה:

אמנם יבא הכל לכלל ישוב בהקדים מה שכתב הרב בעל שבות חיים בפ' קדושים דף קל"א עמוד רביעי משם אביו ז"ל על פסוק ופדויי ה' ישובון שלא יהיה כפדיית מצרים שהיוצאים ממצרים לא זכו ללכת לארץ ישראל אלא שו עצמם ישובון ובאו ציון ברנה עד כאן דבריו ועוד קרא כתיב כי לא יראו את הארץ זולתי כלב בן יפונה ויהושע בן נון · ובזה יבא על נכון דלכך כתיב באבות עושה פלא ולא אמר לשון ראייה לפי שלא ראו ארץ ישראל אלא הפדייה דווקא שפדה אותם ממצרים אבל אבנים דכתיב

ראייה

[illegible] לא מייתי דחולי הנפש כמו חולי הגוף זה [illegible]ם מעבודתם רוצה לומר מעבודה זרה וכו' [illegible]ים ממיכות מיית לזה אמר ולקחתי אתכם לי [illegible] והייתי לכם לאלהים רוצה לומר מעט מעט ולזה כפל דבריו ואמר ולקחתי אתכם לי לעם רוצה לומר תשובה מעט וסדר והייתי לכם לאלהים תשובה שלימה ובשביל זה לא נתן להם התורה ביציאת מצרים כדי שיחיו לחזור מתחילה מעט עד זמן מתן תורה נקבל הכל:

(ז) **עוד** יש להבין דלמה בחדא אמר מתחת סבלות מצרים ובחדא אמר מעבודתם ויש לומר דלכאורה נראים הדברים כפולים דהיה די במה שאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ולמה חזר ואמר והצלתי אתכם מעבודתם ועוד במאי דקאמר והצלתי אתכם הוה ליה למימר ואציל אתכם אבל והצלתי משמע לשעבר:

ונראה לע"ד דיובן בהקדי' מה שכתב הרב מהר"א ז"ל בפרשה זו שנתן טעם למה שאמרו בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו ולא נגאלו עד ניסן שלו נגאלו בבת אחת הוה להו כמו פועלי דמחוזא כיון דלא עבדי חלשי מה שאין כן עתה שמרא' השנה עד ניסן היו משתעבדין בפה רך אינם ניזוקין עד כאן · וזהו אומרו והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים רוצה לומר כשעת היציאה מוציא אתכם מתחת סבלות מצרים רוצה לומר מן העבודה הרבה אבל מקודם לכן מבטל מהעבודה הקשה בתורת חסד שמעט מעט מסיר מעליכם השיעבוד כדי שלא יזיק לכם זהו אומרו והצלתי אתכם מעבודתם רוצה לומר מן העבודה הקשה אני מציל אתכם קודם היציאה שלא יזיק אתכם ולזה אמר והצלתי לשון עבר לפי שאמר על עבודה הקשה כמו שאמר מעבודתם לזה אמר והצלתי ודוק:

(ח) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש רבה על פסוק ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וכו' היה קשה בעיניה' לפרוש מעבודה זרה ויש להבין דמילת מקוצר רוח לכאורה נראית יתירה לפי מה שאמרו במדרש הכי הוה ליה לומר ולא שמעו אל משה מעבודה קשה ונדרוש שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה ומלת מקוצר רוח למאי אתא לאשמועינן וכמו שהקדמנו הני אוכלוסי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי וכמו שהקדמנו גם כן שהתורה נקראת תושייה שמתשת כוחו של אדם על פי דרכינו למדנו שיצאת' ממצרים קשה להם לישראל לפי שהיו בחומר ובלבנים ובשיצאו ממצרים חלשי כמו אוכלוסי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי לפי שמלומדים לעשות מלאכה ואם יבטלו מן המלאכה חלשי כמו כן ישראל כיון שנתלמדו לעשות מלאכה ואם יצאו למנוחה חלשי בשביל זה ולא שמעו אל משה מקוצר רוח היו מתייראין שלא יהיה להם קוצר רוח דהיינו חלשי כיון שנתלמדו על העבודה וכו' אמר להם הק"בה שלא יפחדו מזה שנותן להם התורה כמו שאמר הכתוב והייתי לכם לאלהים והתורה מתשת כוחו של אדם ואם כן יצאו מעבודה לעבודה ולא חלשי על ידי קבלת אלהותו יתברך ועל ידי קבלת התורה זה אומרו ולא שמעו אל משה שלא רצו לצאת ממצרים שרעה היא להם דאי לא עבדי חלשי ז"א מקוצר רוח רוצה לומר לפי שהם עכשיו בקוצר רוח בחומר ובלבנים ואם יצאו למנוחה חלשי בשביל זה ולא שמעו אל משה ומה שאמר הק"בה שנותן להם התורה ובזה לא בטלי מעבודה ולא חלשי הם היו עובדי עבודה זרה והיה קשה להם לפרוש ואם כן אינם רוצים לקבל התורה ואם כן אי לא עבדי חלשי ואם כן רעה היא להם יציאת מצריים ובשביל זה ולא שמעו אל משה וכו':

(ט) **או** נאמר באופן אחר ויש להבין וכי כל כך היו אדוקים בעבודה זרה שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה והלא לא עבדו אלא מתוך אונס ומתוך טירוף הדעת אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דמאן דפריש ממיכות מיית ולזה ולא שמעו אל משה וכו' מעבודה קשה דקשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה שהיה בידם לפי דמאן דפריש ממיכות מיית ולא ידעו שיש חילוק בין יחיד לרבים ועיין בפרשת שמות כזה:

(יוד) **והצלתי** אתכם מעבודתם דרשו ז"ל מעבודה זרה שלהם והואיל ואתא לידן עניין עבודה זרה נימא ביה מילתא והוא מה שכתב הרמ"בם ז"ל פרק שלישי בהלכות עבודה זרה הלכה יו"ד וזה לשונו אסור לעשות צורות לנוי ואף על פי שאינם עבודה זרה וכו' ולפיכך אין מציירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת אדם והוא שתהא הצורה בולטת וכו' וכתב עוד אסור לצור צורת חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ומלאכים וכו' ואפילו על הלוח דהיינו שאינו בולט עכ"ל . וכתב מרן בשם הר"ן טעם לדברי רבינו שמחלק בין צורת אדם שאינו אסור אלא בבולט וחמה ולבנה ושאר שמשים אף בשוקע אולי סבר דמלאכי השרת מפני שאינ' בעלי גוף וכן חמה ולבנה וכוכבים ומזלות מפני שאינם נראים בולטים אלא משוקעים ליכא לאפלוגי בהם בין בולט לשוקע אבל דיוקן אדם מפני שאינו נראה שא בולט לא מיתסר שא בכי האי גוונא וכתב מרן ואיני יודע למה כתב הר"ן טענה זו בספק עיין לקמן:

ונראה לע"ד דמה שהכריחו להר"ן לומר טענה זו במספק הוא משום דחמה ולבנה מפני שאינם נראים בולטים לא למטה ולא למעלה אף בשוקע אסור אבל באדם איכא למימר כיון שיש למטה בולטין איכא למימר שלא אסרה תורה אלא בולטים ואיכא למימר לאידך גיסא שאף בשוקעים אסור באדם כיון דלמעלה לא יש צורת אדם בולט שא שוקע ומה שאסרה תורה כעין למעלה כמו שאמרו בגמרא לא תעשון אתי לא תעשו אותי בשביל זה הר"ן לא כתב בפשיטות שא במסתפק:

(יא) **עוד** שם כאותו הפרק הלכה ז"א כתב מרן בשם הרמ"ך ותימא למה לא פסק כאביי דהא ליכא מאן דפליג עליה רוצה לומר למה לא כתב דמות ארבע פנים אסור והניח הדבר בצריך עיון · ותימא למה הניחה דלכאורה נראה דלא יש תימא על רבינו מה שלא הביא מה שאמר אביי דמות ארבע פנים בהדי הדדי אסור דכיון שכתב שאפילו אדם לחוד מכל שכן דמות ארבע בהדי הדדי ולמה הניח הדבר בצריך עיון:

אמנם מה שהניח הדבר בצריך עיון הוא משום דיש להקשות דהיה צריך לאשמועינן ארבעה פנים אף על פי שכבר השמיענו באדם לחוד כמו שאמרו התוספות בע"ז דף מ"ג ע"א ובדיבור המתחיל לא תעשון איתי לחיובי אף כשמוצא צורת אדם והשלים לארבעה פנים אי ממי לעבוד בשני לאוי וכראש השנה תירצו התוספות עוד דסלקא דעתך אמינא דאם עשה ארבע פנים גרע מאדם לבדו ולפי זה התמיהא במקומה עומדת דלמה השמיט הא דאמר אביי דמות ארבע פנים בהדי אהדדי אסור דלא הוה שמעינן ממה שכתב צורת אדם לחוד ולזה הניח דבריו בצריך עיון:

(יב) **עוד** שם סמוך ונראה פרק שביעי הלכה ב' עבודה זרה ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתיים אחת משום ולא תביא ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם עכ"ל

עכ"ל וכתב הרב בעל פרי חדש ומשום ולא תביא תועבה וכו' וקשה המאן לימא לן דהך קרא מיירי להכנה דלמא כפשוטו דהיינו שמכניס עבודה זרה והביא הדבר,בנ"ע :

ונראה לע"ר דליכא קושיא על רבינו כלל דמן הגמרא משמע בהדייא דלקי משום לא תבי' אף על פי שלא הביא לתוך ביתו דהכי איתא במכות פרק אלו הן הלוקין דף כ"ב אוקימנא על הא דתנייא המבשל גיד בחלב ואכלו לוקה חמש דהיינו שבשלו בעצי אשרה ואזהרתי' מולא ידבק בידך מאומה מן החרם אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי ולילקי נמי משו' ולא תביא תועבה אל ביתיך ומוקים לה שבשלו בעצי הקדש ואם כן שלוקה שש מבעי ליה הרי דהנאה מאשרה לוקה שתיים מלא ידבק ולא תביא והוא הדין להנאה מכל מילי דעבודה זרה ומרן הביא זאת הסוגייא ומעתה אין מקום להקשות על רבינו כלל דמדפריך בגמרא סתם ולילקי נמי משום ולא תביא ולא קאמר ולילקי נמי משום לא תביא היכא דהביאה לתוך ביתו ש"מ פריך סתם משמע שאף על פי שלא הביאה לתוך ביתו לוקה משום לא תביא על ההנאה . ומעתה אין קושייא על רבינו כלל דאיהו אזיל לשיטת הגמרא המשמע דלקי משום לא תביא על ההנאה לבד אבל עדיין נשאר לנו להבין דלמה הביא רבינו קרא דלא תביא קודם שהביא קרא דולא ידבק בידך דמת חל' היה לו להביא קרא דלא ידבק לפי שבגמרא מתחל' הביא קרא דלא ידבק ואחר כך פריך ולילקי משום לא תביא משמע דקרא דלא ידבק יותר פשוט ונראה לעניות דעתי שרבינו רצה להשמיעינו חידושא דעל ההנאה לוקה משום לא תביא בשביל זה כשכתב אסור בהנאה כתב שנאמר ולא תביא לאשמעינן דלוקה על ההנאה משום לא תביא וכיון שכתב מתחילה לא תביא לאשמעינן האי חידושא כשכתב אחר כך לוקה שתים כמשך אחר לשון ראשון וכתב לא תביא קודם לא ידבק ודוק :

(יג) **ומענין** לענין באותו ענין כתב בהלכות סנהדרין פ' י"ח הלכה ב' כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל את חבירו בשם ע"כ . ויש לתמוה על רבינו למה השמיט דין הנשבע והנודר בשם עבודה זרה דלוקה משום ושם אלהים לא תזכירו אף על פי שאין בו מעשה וכמו שכתב בהלכות עבודה זרה פ"ה דין י"וד ומדכתב כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין חוץ מנשבע וכו' ולא כתב חוץ מנשבע ונודר בשם עבודה זרה משמע שאין לוקה משום שאין בו מעשה · ונראה לעניות דעתי דלא איצטריך למכתב חוץ מנשבע בשם עבודה זרה דממילא ידעינן דלקי אף על פי שאין בו מעשה או משום חומרא דעבודה זרה כמו שכתב מרן שם דאף על פי דבעלמא קיימא לן דאין לוקין על לאו שאין בו מעשה הכא משום חומרא דעבודה זרה לקי אף על פי שאין בו מעשה ע"כ ולזה לא איצטריך לאשמועינן חוץ מנשבע בשם עבודה זרה או משום דקיימא לן דהמודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה כדנפקא לן מקרא וכיון שכופר בכל התורה כמו שעובר על לאו שיש בו מעשה דבכל התורה לא יש לאו שיש בו מעשה וכיון שכופר בכל התורה כמו שעבר על לאו שיש בו מעשה ולזה לא איצטריך לאשמועינן חוץ מנשבע בשם עבודה זרה וממילא ידעינן דלקי אף על פי שאין בו מעשה כמי שיש בו מעשה דמי:

(יד) **לולי** ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וגו' נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו יובן במה שכתב האר"י זלה"ה בשער המצות בפרשת ראה במצות יציאת מצרים בטעם שכינה בגלות מה ענייננו כי הנה הסיבה שעל ידי חטא אדם הראשון עירוב טוב ברע וכל הנ[illegible] נפלו לתוך הקליפה ואין כח בהם לצאת [illegible] יתברך שבכל צרתם לו צר ושכינת עוזו הולכת בגלו' תוך הקליפו' וכיון שנכנס בתוכם מלקט אותם [illegible] עכ"ל וזה אמר לולי ה' שהיה לנו שמסייע אותנו בקום עלינו אדם רוצה לומר אדם הקליפה אזי חיים בלעונו רוצה לומר ניצוצות הקדושה שהם חיים שלנו היו מובלעי' באדם הקליפה ולא היינו יכולין להוציא ניצוצות הקדושה מהם שברחמיו יתברך שסייע אותנו דהיינו הקליפות הפח נשבר ואנחנו נמלטנו ניצוצות נשמתנו:

(טו) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם והקושייא בזה הפסוק כבר הקשו אותה רבותינו ז"ל מאחר שלא עבר היכן ישב ומה שתירצו ידוע אמנם נוכל לומר באופן אחר כי שבעים פנים ומקום הניחו לנו רבותינו והוא במ"ש המפרשי' שעל ידי חטא אדם הראשון כל נשמות הקדושה נפלו לתוך הקליפות ונצטוו ישראל לגלות סבי' ללקט הנשמות שנפלו לתוך הקליפות ולזה רמזו רבותינו ז"ל באומרם על פסוק צדקות פרזונו בישראל דרשו רבותינו ז"ל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרן בין האומות רוצה לומר הצדקה שפזר לישראל בין האומות כדי ללקט הניצוצות של הקדושה שאם לא יתפזרו מהיכן ילקטו הניצוצו' ואם לא ילקטו הניצוצות אין בן דוד בא כמו שכתב האר"י ז"ל שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף להתברר מכל האומות לזה אמר צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרן לבין האומות כדי ללקט נצוצות של קדושה מבין האומות :

ובזה יבא על נכון ארץ לא עבר בה איש רוצה לומר שלא נפלו ניצוצות באותה ארץ ולזה לא ישב אדם שם לא הוצרך שם אדם לשבת שם כי עיקר פזירת ישראל כדי ללקט הניצוצות מבין האומות והארץ שלא נפלו ניצוצות לא הוצרך אדם לשבת שם זה אמר לא ישב אדם שם רוצה לומר ישראל שנקראים אדם כמו שדרשו רבותינו ז"ל אדם אתם לא ישבו שם כיון שלא נפלו ניצוצות בהוכה לארץ ודוק :

(טז) **וסרו** הצפרדעים וכו' רק ביאור תשארנה ע"כ ויש להבין למה ביאור תשארנה וכי חס ושלום לא יוכל להסירה גם כן מן היאור מי שהסירם מכל מצריים אינו יכול להסירם מן היאור:

אמנם נאמר תחלה דרך פשוטה והוא שהובא בילקו' בענין עשר מכות אמר לו הקב"ה בדבר שנתגאה בו ואמר לי יאורי בו יתחיל הפורענות ע"כ · גם עתה בשעת שהסיר הצפרדעים ממצרים אמר לו משה רק ביאור תשארנה לפי שהוא מתגאה ביאור ואמר לי יאורי לפיכך הניח בו הצפרדעים שאם הוא עשה את היאור יסיר ממנו הצפרדעים:

(יז) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שפירש רש"י ז"ל על ונהפכו לדם ומצריים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ע"כ · ולזה ניחא דמצרים הסיר ממנה הצפרדעים והשאיר את הצפרדעים ביאור דהיינו נילוס שאם הוא אלוה יציל את עצמו מן הצפרדעים ויוציאם ממנו לכך אמר משה רק ביאור תשארנה :

(יח) **או** נאמר לפי שהיו המצרים אומרים שכל מה שעשה משה חס ושלום על ידי כשפים ועוד נקדים מה שאמרו בגמרא זעירי זבן חמרא מאסכנדריא של מצרים אזל למשקיה מייא נהפך לאסקוריתא פירוש עץ אזל לחזור אמרו ליה אי לאו דזעירי את דהיינו אדם גדול לך הוה מהדרנ' לך ליתא לך מאן דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא . ופירש"י ז"ל אמיא מים חיים ויש להבין מי הכריחו לרש"י

ראיה לפי שענין בעין יראו את הארץ ואם כן' מה שהשוה הכתוב כימי צאתך לענייין הגאולה דווקא אבל לענין הראיה לא השוה וזהו מה שאמרו במדרש אראה לבנים מה שלא הראיתי לאבות ולא אמר אעשה לבנים מה שלא עשיתי לאבות דלענין העשית הפלא דהיינו הגאולה האבות והבני' שוים אבל לענין הראי' אינם שוין דהאבות לא ראו את הארץ והבנים יראו את הארץ:

וזהו מה שאמרו אראה לבנים מה שלא הראיתי לאבות דבאבות כתיב עושה ובבנים אראנו . ובזה נבין גם כן מה שאמרו במדרש מתנחמים בכפלים ויש להבין דמאי אכפת בנחמה אם תהיה כפולה אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון לומר שיפדנו מהגלות וגם יביאנו לארץ ישראל וזו היא מתנחמים בכפלים :

פרשת בא

(א) **במדרש** אמר פרעה מי ומי ההולכי' עתידים עתידים אתם אומרים מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו וזהו מי ומי ע"כ · והוא תמוה מאד מאד ועוד דבשלמא כפי פשטיה דקרא ששאל פרעה מי הם שרוצים לילך אתי שפיר· התשובה בבנינו ובבנותינו נלך כלומר הכל רוצים לילך אבל לפי המדרש שפרעה שאמר מי ומי ההולכי' כוונתו על מה שעתידין לומר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו מה זו תשובה בבנינו ובבנותינו נלך ועוד מה נתקשו במדרש בפסוק כפשטיה עד שהוצרכו לדרוש שכוונתו ששאל מי ומי היא על מי יעלה וכו' אמנם שזהו שנתקשו במדרש בפסוק מיל' נלך שאמר משה לכאורה נראית כיתירה כיון דשאלת פרעה היא מי ומי ההולכים בפשטה היה די להשיב לו בבנינו ובבנותינו ומה צריך לומר נלך דודאי התשובה מה שאמר בבנינו ובבנותינו היא תשובה למה ששאל מי ומי ההולכים ואם כן מלת נלך למאי איצטריך ולזה הוצרכו במדרש להוציא הקרא מפשטותיה ולומר שעיקר שאלתו על על מי יעלה בהר ה' והכוונה על סיפיה דקרא שאמר נקי כפים ובר לבב וכו' כלומר כיון שהם היו עובדין עבודה זרה וכמו שדרשו רבותינו ז"ל מה אלו אף אלו אם כן אינם ראוין לילך דכתיב מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב וכיון שהם אינם ברי לבב לפי שעובדים עבודה זרה אינם יכולים לעלות להר ה' ולא לקום במקום קדשו לפי שאינם ברי לבב עם ה' ולזה איצטריך משה להשיב בבנינו ובבנותינו נלך לרמוז למה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים לשמוע וללמוד ונשים באות לשמוע טף למה באים כדי ליתן שכר למביאיהם עוד נקדים מה שאמרו במשנה הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו וזה שאמר משה בבנינו ובבנותינו כלומר אפילו שאין כדאים אנו עם כל זה יש לנו שכר בשביל בנינו ובנותינו וכמו שאמרו ליתן שכר למביאיהם ועוד רמז לו במלת נלך כלומר אפילו אינו עושה שכר הליכה בידו ולזה איצטריך לומר נלך שעל כל פנים יש לנו שכר הליכה כאמור :

(ב) **פ"ק דברכות** דבר נא באזני העם וכו' אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה קב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם · ע"כ · והמאמר הזה כולו מוקשה וכבר עמדו עליו המפרשים וכל אחד לדרכו ענו ואענה אף אני חלקי והוא דיש לדקדק ראשונה למה צריך בקשה ליטול כסף וזהב כמו שאמר לך אמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב · שנית למה הקפיד הכתוב על הכסף ועל הזהב ואמר נא לשון בקשה ולא הזכיר השמלות בבקשה דמשמע מדברי הפסוק דלא היה צריך כי אם על הכסף ועל הזהב ולא על השמלות · השלישית דלמה אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם דמשמע דמן הדין לא היה חייב ליתן להם :

ונראה לע"ר להבין קושיא א' וב' בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמר' ודי זהב אמרי דבי ינאי אמר הקב"ה בשביל כסף וזהב שהרבתי להם עד שאמרו די הוא גרם לעשות להם אלהי זהב:

ובזה יבא על נכון שישראל לא היו רוצים כסף וזהב שאם אינם נביאים בני נביאים הם שיודעים שבשביל רבוי הזהב יהיו חוטאים וכמו שאמר הכתוב וכסף וזהב ירבה לך וכתיב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך לזה היה צריך בקש' ליטול כסף וזהב ולא על השמלו' ומטעם זה הפסוק לא אמר שצריך בקש' אלא על על הכסף ועל הזהב ולא על השמלות:

(ג) **ובזה** נבין ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל ויש לדקדק דמה קשר יש רישי' דקרא לסיפיה אמנם כפי מה שהקדמנו דהכסף והזהב הם גרמו לעשות העגל עוד נקדים מ"ש בזוהר שהערב רב עשו העגל ולא ישראל וזו אומרו אף על פי שויציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל דהיינו שלא עשו את העגל ישראל אלא הערב רב הם עשו את העגל :

(ד) **ולתירוץ** קושייא שלישית נאמר והוא שמה שאמר הקב"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול מדין הענקה ועבד עברי מעניקין לו עבד כנעני אין מעניקין לו וישראל בשעה שיצאו ממצרים היה להם דין גוים כמו שאמר הכתוב גוי מקרב גוי מה אלו עובדי עבודה זרה אף אלו עובדי עבודה זרה ובשמות רבה אמרו ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וכו' היה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה . עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא פ"ק דעבודה זרה תנייא ולנכרי אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי אחד גוי ואחד גר בין בנתינה בין במכירה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר דברים ככתבן לגר בנתינ' ולגוי במכירה רמ"ל לרבי יהודה דאסור לתת לגוי מתנת חנם וכן פסק הרמב"ם בהלכות זכיה ומתנה פרק ג' הלכה י"א וז"ל אסור לישראל ליתן לגוי מתנת חנם ע"כ ובזה יבא על נכון לפי שמצד הדין לא היה להם לצאת ברכוש גדול לפי שהוא מדין הענק' ועבד כנעני אין מעניקין לו וישרא' באותו זמן היה להם דין גוים כמו שהקדמנו אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק לסברתו שיש לו טענה לומר כי לסברת רבי מאיר יכול ליתן להם מתנת חנם בשביל זה אמר בעל המאמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם דמן הדין לא היה חייב להם ליתן ע"כ:

(ה) **אף** נאמר באופן אחר לתרץ קושיא שלישית והוא דאפילו אם תימצי לומר שיש להם דין ישראל גמור כסברת הרמב"ם ומהר"ש יפה דסבירא להו דיצאו מכלל בני נח לגמרי מימי אברהם אבינו ואם כן היה יכול ליתן להם מתנת חנם אפי' הכי מצד הדין לא היה חייב ליתן להם והוא במאי דקימא לן בדין המוכר או הנותן לחבירו קרקע לאחר זמן לא קנה · כתב הר"ן בשם הרשב"א בנדרים דף ל"ו דאפי' בקדשי בדק הבית האומר זה עולה לאחר שלשים יום יכול לחזור בו ובנדרון דידן היתה המתנה לאחר זמן

זמן

זמן כמש"ס ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אם כן אף אם תימצי לומר שיצאו מכלל כנינה לנכרי והיה יכול ליתן להם מתנת חנם אפי' הכי מצד הדין לא היה חייב ליתן להם לפי שמתנה שאמר ליתן להם היתה לאחר זמן כמו שהקדמנו ואם כן מצד הדין לא היה חייב ליתן להם אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם וכו' לפי שיש מקום לאברהם אבינו ע"ה לטעון לפי שבירושלמי איכא דסבירא ליה המוכר או הנותן מתנה לאחר זמן אינו יכול לחזור אפי' שהיה לאחר זמן בשביל זה אמר בעל המאמר כדי שלא יאמר אותו צדיק דווקא נתן להם אבל מן הדין לא היה חייב ליתן כמו שהקדמנו:

(ו) **או** נאמר באופן אחר לתרץ קושיא ב' דלמה אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' דמשמע מן הדין לא היה חיב ליתן להם:

אמנם יובן בהקדים מ"ש רבותינו ז"ל בקידושין פרק ב' רבי מאיר אומ' כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר ויאמר להם משה אם יעברו בני גד ובני ראובן וכו' וכתיב ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם נקטינן הככא דבעינן תנאי כפול דקיימא לן כרבי מאיר וכן פסק הרמב"ם ואם לא היה כופל התנאי היה התנאי בטל שאפילו יעברו חלוצים לא היה חייב ליתן להם מעבר לירדן דבעינן תנאי כפול ואם כן הכא נמי בעינן תנאי כפול וכיון שלא כפל התנאי אלא אמר ועבדום וענו אותם ארבע מאו' שנה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ולא כפל התנאי א"כ משום הכי לא היה חייב ליתן להם אף על פי שעבדום וענו אותם אינו חייב ליתן להם רכוש גדול כיון שלא כפל התנאי אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' שיש לו טענה לאברהם אבינו משום דרבנן במליצ' פליג עליה דר"מ וסבירא ליה דלא בעינן תנאי כפול משום הכי אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק דווקא נתן להם אבל מן הדין לא היה חייב ליתן להם ודוק:

(ז) **או** נאמר באופן אחר ועוד יש להבין במאי דקאמר קיים בהם מילת בהם לכאורה דחיק ליה עלמ' והיה די לומר ועבדום וענו אותם קיים ואחר כך יצאו ברכוש גדול לא קיים ומילת בהם מאי אתא לאשמעינן · אמנם יובן דהגזרה היתה דווקא על הזכרים ולא על הנקבות דהנקבות לא היו בכלל כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום לפי שהנקבות לא נטלו חלק בארץ דדווקא בנות צלפחד שלא היה לאביהם בן נטלו חלק בארץ אבל כל הנקבות לא נטלו חלק בארץ וכיון שהנקבות לא נטלו חלק בארץ אינם בכלל גזרת השעבוד כמו שדרשו על פסוק וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו אמר עשו איני נוטל חלק בארץ ואיני פורע שטר חוב של גזרת השעבוד וגם שבט לוי לא היו בשיעבוד ולא נטלו חלק בארץ אינו בכלל גזרת השעבוד ולא בכלל ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ומכיון שנשתעבדו הנקבות גם כן כמו שאמרו ז"ל שהחליפו מלאכת האנשים לנשים ומלאכת הנשים לאנשים ולזה אמר הכתוב וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה דמן הדין כיון שהנשים אינם בכלל הגזרה אין להם רכוש גדול ואף על פי שנשתעבדו בהם המצרים עשו עול ושעבדו בהם בנשים אבל ה' לא גזר על הנשים השיעבוד ולא הבטיחם ברכוש אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם דהיינו בנשים שלא היו בכלל הגזרה אתקיימ' בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם כמו בגזר' לא היו בכלל ונתקיימה בהם כן הרכוש גדול אף על פי שלא הבטיחם צריך שיתקיים בהם:

(ח) **או** נאמר באופן אחר במאי דקיימא לן עבד עברי יצא בזמנו מעניקין לו ברח קודם זמנו אף על פי שפגע בו יובל אין מעניקין לו והרכוש גדול מדין הענקה נגעו בו וכיון שאמרו לפרעה דרך שלשת ימים נלך ואחר כך ברחו כדכתיב כי ברח העם כיון שברחו קודם הקץ של הארבע מאות שנה מן הדין אין מעניקין להם דהיינו הרכוש גדול שכן כתיב ועבדום ארבע מאות שנה ואחר כך יצאו ברכוש גדול הא אם לא יעבדו מאות שנה לא יתן להם רכוש גדול כדין עבד עברי שברח קוד' זמנו שאין מעניקין לו שכן אמרו בגמרא פרק קמא דקדושין עבד עברי שברח אין מעניקין לו ותוקף השיעבוד בשביל שעש' אגבריא כתלמידי חכמים כדכתיבנא בפרשת שמות במאמר אתם למה בשם תוספות אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם רוצה לומר שתוקף השיעבוד השלים המנין לא בשביל האגברייא היה תוקף השעבוד אלא כדי להשלים המנין וכיון שתוקף השיעבוד השלים המניין כיצאו בזמנם ומעניקין להם דהיינו הרכוש גדול וזהו אומרו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם כיון שתוקף השיעבוד השלי' המנין טיצאו בזמנם דמי וחייב ליתן להם הרכוש גדול:

(ט) **או** נאמר באופן אחר במאי דאיתא בילקוט פ' לך לך על פסוק אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם רבי יודן ורבי הונא תרוויהון משם רבי יוסי בן זמרא רבי יודן אמר כל מקום שנאמר אחרי סמוך אחר מופלג רב הונא אמר כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג ע"כ ורש"י ז"ל בפירוש החומש פי' בדברי רב הונא משמע דסבירא ליה כוותיה ואם כן יכול הקב"ה לקיי' רכוש גדול בביזת הים כיון דאחרי הוא מופלג כהנא דמן הדין אינו חייב לקיים רכוש גדול במצרי' אלא יקיים אותה על הים כיון דאחרי מופלג אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק דלמא הדין כרבי יודן ואחרי סמוך ואם כן חייב לקיים רכוש גדול במצרי' לזה אמר וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב:

(יוד) **או** נאמר באופן אחר דלמה אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק כמשמעו דמן הדין אינו חייב ליתן להם ועוד במאי דקאמר ועבדום וענו אות' קיים בהם מהיכא תיתי שלא יקיים בהם ושלא ככר נגזרה גזרת בין הבתרים ומה טענה יש שלא לקיים הגזרה דמשמע דיש טענה שלא לקיימה ואעפ"כ קיימה מדקאמר ועבדום וענו אותם קיים בהם ומאות' הטענה שקיים השעבוד צריך לקיים הרכוש גדול:

אמנם יובן במה שכתב מרן בבית יוסף חושן משפט סימן ר"ט סעיף ב' בשם תוספות והרשב"א ואף על גב דאין אדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם מכל מקום יכול לשעבדו והנה בשם נמוקי יוסף יש חולקים עוד נקדים מה שכתב הטור בחשן המשפט סי' רי"ז וזה לשונו כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כך אין אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם כמו המזכה לעובר ואפילו הוכר העובר חשוב כדבר שלא בא לעולם והמוכר והמזכה לו קנה וכתב הרמ"ה אפילו אמר לכשיולד לא קנה אבל רבינו חננאל אמר שאם אמר לכשיולד קנה ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל עכ"ל נמצא כי במחלוקת היא שנוייה המשעבד דבר שלא בא לעולם וגם המזכה לדבר שלא בא לעולם וכאן שעבד לזרעו של אברהם ועדיין לא באו לעולם וגם זכה להם רכוש גדול ועדיין לא באו לעולם אבל אמר כי גר יהיה זרעך דהיינו לכשיולד ואף על פי שאמ' לכשיולד עדיין במחלוקת היא שנויה · וזהו אומרו ועבדום וענו אותם קיים בה' רוצה לומר כיון דפלוגתא היא המשעבד לדבר שלא בא לעולם הוה לך לפסוק לקולא כמאן דאמר דאין אדם משעבד לדבר שלא בא לעולם לא מרקיים ועבדום וענו אותם אלא סבירא ליה כמאן דאמר דאדם משעבד דבר שלא בא לעולם אם כן הוא הדין והוא הטעם דצריך לומר דאדם מזכה לדבר שלא בא לעולם ואם כן ואחרי כן יצאו

ברכוש

ברכוש גדול לא קיים בהם בתמיהא יכול אברהם לטעון דממה נפשך אתה תפיש חדא מתרין רישין או היה לך שלא לשעבדם כסברת מאן דאמר דאין אדם משעבד לדבר שלא בא לעולם ותהיה פטור גם כן מרכוש גדול מטעם דאין אדם מזכה לדבר שלא בא לעולם אבל מדקיים ועבדום וענו אותם אלמא סבירא ליה דאדם משעבד לדבר שלא בא לעול' אם כן זכו ברכוש גדול מטעם דאדם מזכה לדבר שלא בא לעולם דחד טעמא ניהו המשתעבד לדבר שלא בא לעולם דאם תחשוב דבר שלא בא לעולם כמאן דליתיה דמי אין מחויבים בשיעבוד ולא זכו ברכוש ואם תאמר כיון דאמר כי גר יהיה זרעך כאלו אמר לכשיולד וכמאן דאיתיה בעולם דמי ולזה קיים ועבדום וענו אותם אם כן יאמר אותו צדיק בדינא ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם בתמיהא כיון דסבר דכמאן דאיתיה דמי אם כן צריך מן הדין ליתן להם רכוש גדול:

(יא) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שפסק מרן בחשן משפט סימן ס' סעיף ב' וזה לשונו המחייב עצמו כדבר שאינו קצוב כגון שנתחייב לזון את חבירו או לכסותו חמשה שנים אף על פי שקנו מידו לא נשתעבד להרמב"ם ז"ל וחלק עליו כל הבאי' אחריו לומר שהו' משועבד והכי נקטינן ע"כ וכתב סמ"ע לכסותו ה' שנים דאף דהשנים קצובים הכסות והמזון אינו קצוב דשמא יתיקרו וכתב עוד סמ"ע בסי' רז' סעיף קטן ס' להרמב"ם לא נשתעבד וטעמו דאין דרך בני אדם לגמור ולשעבד נפשם בדבר שאין יודע קצבתו · ובזה יבא על נכון שאמר ה' רכוש גדול ולא נתן בו קצבה להרמב"ם לא נתחייב ולשאר פוסקים חייב דמן הדין היה יכול הקב"ה לומר דהלכה כהרמב"ם ואם כן אינו חייב ליתן להם רכוש גדול כיון דהוי דבר שאין לו קצבה דהרכוש הוא שמלות וכלים ודלמא יתייקרו כמו שאמר אותו צדיק דילמא הלכתא כשאר פוסקים דאדם מתחייב בדבר שאינו קצוב לזה צריך ליתן להם רכוש גדול ועוד כדי שלא יאמר אותו צדיק דאפילו הרמב"ם יודה בנדון דידן דעד כאן לא אמר הרמב"ם דאינו חייב בדבר שאינו קצוב היינו דווק' לגבי בני אדם וכמו שכ' הסמ"ע דאין דרך בני אדם לגמור ולשעבד נפשם בדבר שאינו קצוב כקצוב אפי' הרמב"ם מודה דמחויי' הקב"ה לקיים דברו בדבר שאינו קצוב כאדם שהוא מתחיי' בדבר הקצוב דלגבי דידיה גלייא שאינו קצוב כקצוב וכדי שלא יחלק אותו צדיק זה החילוק דלגבי הקב"ה הכל שוין שאינו קצוב כקצוב:

(יב) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שפסק מרן בחשן משפט סי' קל"א סעיף יב וזה לשונו מי שלא פירש קצב הדבר שערב כגון שאמר לו כל מה שתתן לו תן לו ואני ערב להרמב"ם אין זה הערב חיי' כלום וכל הבאי' אחריו חלקו עליו וכתב סמ"ע המחבר סביר' ליה דהרמב"ם פוטר את הערב משום דאזיל לטעמיה דסבירא ליה דהמקנה לחבירו דבר שאין לו קצבה לא משתעבד וכמו שכתב הטור בשמו בסי' סמ"ך וכסוף סימן רז' וממילא החולקים עמו באותו הדין חולקין עליו גם כן בהא ובפרישה כתבתי והוכחתי מלשון הטור והראב"ד דאף המחייבים בעלמא במקנה דבר שאינו קצוב מודה הכא דפטור כיון דנצטרף לו רעותא לאסמכתא דערבות ואף על פי דכל אחר בפני עצמו אמרינן דקנה מכל מקום כשנצטרפו יחד לו קנה ומשום הכי הראב"ד רס"ל שם דקנה לגמרי כאן כתב דלא קנה לגמרי אלא לאחר אומדנא ועיין דרישה מה שכתב עוד הוכחות ודוק כי זה נלע"ד ברור לדינא · וכתב שפתי כהן וכל הבאים חולקין עליו ובתשובת כן לב ספר א' כתב סוף כלל ז"ב דמצי למימר המוחזק קים לי כהרמב"ם וכי האי גונ' כתב בתשובות מהרשד"ם סימן פ"ב וסי' קכ"א וקכ"ד וקע"ט וצ"ע כיון דהבאים אחריו חלקו עליו וכן נרא' מדברי המחבר ושאר אחרונים דלא קיימא לן כלל כהרמב"ם בהא ובסמ"ע כתב בס"ק כ"ה דהמחבר סבירא ליה דאזיל הרמב"ם לטעמיה דסבירא ליה המקנה לחבירו דבר שאין לו קצבה לא משתעבד וכמו שכתב הטור בשמו סי' ס' וממילא החולקים עמו שם חולקין על כורחך בדין זה ובפרישה כתב דאף החולק שם מודה כאן כיון דאיכא שתי רעות' דאסמכת' וערבות דלא קני ובתשובת ריב"ש כתב דאפי' נשבע הערב לזר אין צריך לקיים מכח השבועה דבטעות נשבע דהיה סבור דמשתעב' עיין שם ועיין עליו בסמ"ע סי' ע"ב ונראה לפרש לפי עניות דעתי שיעקר כהבי יוסף וכן מוכח להדי' בתשובת מהריב"ל סימן א' כלל ז"ב וה' המ' שזה תלוי במחלוק' דלעיל סי' ס' ופסק כאן המחבר והראב"ד שעשה פשרה וככר השיג הרב המגיה עליו עכ"ל · עוד נקדים מה שאמרו בגמרא כשבאו בני אלכסנדריא של מצרים לדון עם ישראל תנו לנו רכוש גדול שלקחתם והשיב להם גביהה בן פסיס' תנו שכר פעול' של ששים רבוא ע"כ א"כ משמ' שהרכוש גדול הוא שכר פעולתם וכן משמע מהמקרא ג"כ דכתיב ועבדום וענו אותם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול משמ' כי הרכוש גדול הוא שכר העבוד' והעינוי ומדקא' יצאו ברכוש ולא אמ' אוציאם ברכוש הבטיחם שיצאו ברכוש והוי כמו תן ואני ערב שהערב הקב"ה כדבורו שבוראי יצאו ברכוש גדול וכיון שאמר ברכו' גדול הוי כמי שלא פירש קצב הדבר שערב כגון שאמר לו כל מה שתתן לו אני ערב דלסברת מרן להרמב"ם אינו חייב כלום וכל הבאים אחריו חלקו עליו ולסברת הסמ"ע דאף המחייבים בעלמ' במקנה דבר שאינו קצוב הם מודי' בערב בדבר שאינו קצוב דפטור כיון שנצטרף לו עוד רעותא לאסמכתא דערבות · וכתב הסמ"ע בסוף דבריו כלע"ד ברור לדינא ואם כן כיון דלסברת הסמ"ע כולי עלמ' שהערב בדבר שאינו קצוב פטור יש מקום לבעל דין לחלק דקים לי כסמ"ע אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק קים לי כמרן וכיון דרבו המחייבי' אם כן צריך ליתן להם רכוש גדול כיון שרבו המחייבי' הערב בדבר שאינו קצוב כמו שכתב השפתי כהן משם תשובת הריב"ל ומהרשד"ם דמצי למימר המוחזק קים לי כהרמב"ם דפטור והקב"ה הוא המוחזק אם כן מן הדין פטור הקב"ה לסברת הפוסקים הנז' ועוד גם כן לסברת הריב"ש שאפילו נשבע הערב על זה אין צריך לקיים מכח השבועה דבטעות נשבע דהיה סבור דמשתעבד ועוד לסברת הראב"ד דמחייב במקנה דבר שאין לו קצבה פטור בערב שאין לו קצבה ובזה אתי שפיר דמצד הדין אין הקב"ה חייב ברכוש גדול דכמה הוא קרוי רכוש גדול אם כן הוה ליה דבר שאין לו קצבה וכיון דהוי דבר שאין לו קצבה והבטיחם בדבורו שיצאו ברכוש גדול הוי כמו ערב שמבטיח למלוה ואומר תן לו ואני ערב וכין דערבות הקב"ה ברכוש גדול הוי כמי שאין לו קצבה · תכנא לדינא דלסברת הסמ"ע לכולי עלמא פטור ולסברת מהריב"ל אית ליה קים לי כהרמב"ם דפטור ולסברת מהרשד"ם אפילו נשבע פטור ולהראב"ד אפי' דמחייב במקנה דבר שאין לו קצבה מלבד מרן דסבר חייב אם כן אוזלינא בתר רוב הפוסקים דסברי דפטור ואם כן מצד הדין הקב"ה פטור מערבות רכוש גדול אבל להפיס דעתו של אותו צדיק שלא יאמר כיון דמרן מחייב צריך לצאת אליבא דכולי עלמא ולעשות לפנים משורת הדין ולתת להם ועוד דטעמא רבה איכא הכא ויכול לטעון אותו צדיק דמירי הוא טעמא דפטרי לערב בדבר דלגביה הוא דבר שאין לו קצבה לפי דלא ידע כמה דלשעבד נפשיה אבל לגבי קב"ה הכל גלוי ולא שייך למימר דלא ידע כמה דלשעבד

לשעבד נפשיה דדבר שאין קצוב הרי הוא לפניו כקצוב וזהו אומרו לא קיים בהם רוצה לומר אין יכולת בידו חס ושלום לקיים בהם אף דבר שאינו קצוב ולזה דבר נא וישאלו כדי לקיים הבטחתי :

(י"ג) **עוד** יש לפרש במ"ש ועבדום וענו אותם קיים בהם דמשמע דיש מקום פטור שלא לקיים העינוי והא כבר נגזרה ועוד במה שאמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ואח' כך יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם ויש להבין דאי לא אמר אותו צדיק מהיכן יש מקום פטור ליפטר ממה שהבטיח ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ועוד דמשמע דהא בהא תליא אמנם יובן במה שכתב הטור בחשן המשפט סי' דמ"א ס' וא"ו וזה לשונו כתב הרמב"ם כשם שהמוכר צריך לסיים הממכר כך הנותן כיצד הכותב לחבירו קרקע מנכסי קנויה לך או שכת' כל נכסי קנוין לך חוץ ממקצתן הואיל ולא סיים הרב' שנתן לו ואינו ידוע לא קנה כלום ואינו יכול לומ' תן לי פחות שבנכסין עד שיסיים לו המקום שנתן לו וכו' ואני כתבתי למעלה שגם במכר יכול להקנות דבר שאינו מסוים וכו' וכן השיב עליו הרא"ש ז"ל עכ"ד כמנא שהנותן דבר שאינו מסוים במחלוק' היא שנויה דלהרמב"ם לא קנה והטו' והרא"ש סברי דקנה ומרן בשולחנו הטהור פסק כהרמב"ם דלא קנה ואחרי כך כתב ויש חולקין שבין במכר בין במתנה יכול להקנות דבר שאינו מסוים עכ"ד ועיין עליהם הרא"ש וטור והר"ן פרק עשרה יוחסין והם היש חולקין ודון מינה ואוקין באתרין כי היכי דהמקנה דבר שאינו מסוים היא מחלוקת גם אנו נאמר דהמשעבד לדבר שאינו מסוים היא גם כן במחלוקת דהשיעבוד הוא מדין קנין וכי היכי דלא קנה הלוקח דבר שאינו מסוים כן גם כן להרמב"ם לא נשתעבד ולהטור ולהרא"ש ולהר"ן נשתעבד וזהו אומרו כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קים בהם רוצה לומר כיון דהגזירה היתה בארץ לא להם ולא סיים השיעבוד לאומה ידועה אלא אמר בארץ לא להם אם כן הוי משעבד לדבר שאינו מסוים וכיון שהיה הקב"ה יכול לפסוק כסברת הרמב"ם שאין אדם משעבד לדבר שאינו מסוים והיה יכול להציל את ישראל מן השיעבוד בטענה שאין אדם משעבד לדבר שאינו מסוים כסברת הרמב"ם כיון שאמר בארץ לא להם ולא יחד אומה ידועה ואף על פי כן פסק כסברת הטור והרא"ש והר"ן דסברי דכמו דהמקנה דבר שאינו מסויים קנה כן סברי גם כן המשעבד לדבר שאינו מסוים נשתעבד ולזה קיים ועבדום וכו' דבלא זה היה טענה להקב"ה כיון שאין אדם מקנה דבר שאינו מסוים לסברת הרמב"ם והרכוש גדול דבר שאינו מסוי' הוא והיה יכול לומר קיים לי כהרמב"ם שאין מקנה דבר שאינו מסוי' אבל עכשיו שקיים ועבדום בארץ לא להם דהיינו דבר שאינו מסוים אם כן פסק כהטור והרא"ש והר"ן דאדם מקנה דבר שאינו מסוים והוא הדין והוא הטעם דאדם משעבד לדבר שאינו מסויים דהשיעבוד הוא מדין קניין וכיון דסברי דאדם מקנה דבר שאינו מסויים כן משעבד לדבר שאינו מסויים דהיינו בארץ לא להם וכיון שפסק כדין שיעבוד לדבר שאינו מסויים שלמדנו מדין מקנה דבר שאינו מסויים בהכרח גם כן לפסו' כסברת הפוסקים דסברי דאדם מקנה דבר שאינו מסויים דהיינו הרכוש גדול אבל אם לא היתה הגזרה בארץ לא להם לאומה ידועה או היה יכול לומר קים לי כסברת הרמב"ם דסבר דאין אדם מקנ' דבר שאינו מסויים והיה הקב"ה פטור מרכוש גדול אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק קים לי כהטור והרא"ש והר"ן לזה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב :

(י"ד) **אף** נאמר באופן אחר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וכו' קים בהם ואחר כך יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם דמשמע דמן הדין אין להם רכוש גדול :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה וזה לשונו והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה הרי גזר על המצרי' לעשות רע וכו' ולמה חזר ונפרע מהם לפי שלא גזר על אומה ידועה וכו' והשיבו הרא"ש ז"ל ותירץ בענין אחר וזה לשונו והמצרי' רשעים היו וכו' ואו שמעו למשה בתחילה לא היו לוקין אבל זדונו ובזותו את ה' בפני עבדיו ושלוחיו הוא גרם לו והשנית וכו' על דרך אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה עכ"ל והנה על תירוץ השני איכא למידק לפי מה שכתבו המפרשים ז"ל דנהי שהגזרה היתה על ארבע מאות שנה כדכתיב קרא ועבדום וכו' והם יצאו בר"ד שנים ונשאר עליהם שיעבוד עוד ק"ץ שנה ולמה דילג על הק"ץ אלא משום דקושי השיעבוד השלי' המנין ע"כ ולמה יענישם על קושי השעבוד דהגם שהם עזרו לרעה מכל מקום לא עלתה בידם שום הנאה של כולם שאם לא עשו כן היו צריכין ישרא' להשתעבד בשיעבוד הקל ארבע מאות שנה תמימות וכיון שמצינו שהענים למצרים על קושי השיעבוד כמצאת אומר למפרע דישראל לא השלימו הת' שנה ולמה ביום שיצאו ברכוש גדול וצריך לא השלימו וקשיא ממה נפשך או לא יענים את המצרי' או לא יתן רכוש גדול דאין שתי ידים זוכות כאחת וזאת הקושיא הקשה אותם הרב בירך יצחק ז"ל וכתב אשר ע"כ היה נלע"ד לומר דתירוץ ראשון של הרא"ש ז"ל עיקר שזדונו שלא שמע לשלוחיו של מקום זה היה מחייבו העונש וחיזקו הרב הנז' לתירוץ זה במסמרים עכ"ל · ונוה יבא על נכון דהקב"ה סבירא ליה כתירוץ השני של הרא"ש דמה שהענים למצריים על דרך אני קצפתי מעט והם עזרו לפי זה אין לישרא' רכוש גדול וכיון שמצינו שהענים המצריי' על קושי השיעבוד כמצאת אומר למפרע דישרא' לא השלימו המניין של הת' שנה ואם כן מן הדין אין להם לישראל רכוש גדול דהגזרה אם יעבדו ת' שנה יצאו ברכוש והם לא עבדו ת' שנה ואם לא הענים המצריים הייתי מתרצים שתוקף השיעבוד השלים המנין אבל עכשיו שהענישם אין להם תירוץ על תשלום המנין וכיון שלא השלימו המנין מנין להם רכוש גדול כמנא מן הדין אין לישראל רכוש גדול אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק דהלכה סבירא לי כתירוץ הראשון של הרא"ש דמה שהענים למצרים משום בזותו את ה' לפני שלוחיו לא הענישם בשביל תוקף השעבוד ואם כן תוקף השיעבוד השלים המנין וכיון דהשלי' המנין יאמר אותו צדיק ועבדום וכו' קיים דהיינו על ידי תוקף השיעבוד רכוש גדול לא קים בהם :

(ט"ו) **ואשר** אני אחזה לי אחר המחילה מהרב ז"ל להלין בעד הרא"ש על תירוץ השני ומה שהקשה על תירוץ השני הרב הנז' שמעתי ולא אבין דלעולם אימא לך דמה שהענים המצרי' על תוקף השיעבוד הוא ומה שהקשה הרב ואם כן אין להם רכוש גדול נוכל לומר דאף על פי שהענים למצרים ישראל מה איכפת להו בעונש המצרים סוף סוף הם כבר השלימו המנין מה שעליהם לעשו' צריך ליתן להם שכרם כיון שהשלימו עבודתם מה שעליהם לעשות צריך ליתן דרך משל אם בעל הבית שכר פועל לעשו' אצלו פעולה יום אחד בשכירות כדרך כל הארץ ובעל הבית דחק לפועל ועשה הפועל מלאכת יום א' בחצי יום ובא אחר והכה לבעל הבית בשביל שדחק לפועל במלאכה מאי איכפת ליה לפועל במה שהכה לבעל הבית הפועל מחייבו בדין לבעל הבית בשכירות יום שלם כיון שעשה מלאכ' יום שלם אף על פי שעשאה בחצי יום כיון שטרח הרבה שלא כדרך הפועלים ואף על שהכו לבעל הבית מה איכפת

ליה

ליה לפועל מהכאת בעל הבית הוא צריך שכירותו משלם לפי שטרח הרבה דיותר ניחא ליה לפועל שיעשה כדרך כל הארץ ביום שלם מלעשות מלאכה של יום שלם בחצי יום ומחייבו הפועל לבעל הבית לתת לו שכרו משלם כך ישראל הם מחוייבים למכור ארבע מאות שנה כדרך הפועלי' ויותר ניחא להו להשלים ארבע מאות שנה כדרך הפועלים אלטרו' בתוקף השיעבוד אף על פי שנענשו המצריים ומה הנאה יש להם בעונש המצריים ואם כן מן הדין יש להם רכוש גדול כיון שהשלימו בתוקף השיעבוד מה שיש להם לעשו' בארבע מאות שנה ואם כן אולא לה קושיית הרב בעל בירך יצחק ונתרצו דברי הרא"ש ז"ל :

(ט"ז) **ועל** מה שהקשה הרמב"ם ז"ל והלא כתו' בתור' ועבדום וענו אותם ת' שנה וכו' ולמה חזר ונפרע מהם ואני לפי קוצר דעתי שמעתי ולא אבין ואחר המחילה מהרמב"ם ז"ל קושיא מעיקרא ליתא דכך היתה הגזרה ועבדום וענו' וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול משמ' בהדיא שגזירת הכתוב שישעבדו לישראל ויענים למצריי' וישראל יקחו רכוש גדול וכמו שאמרו בגמרא הם מחוייבים מיתה ולא מסרם הקב"ה בידו אלא כדי ליפרע דמיהם מידו ואמרו לא זזו משם עד שפגעו את מוחי כך ישראל נתחייבו להשתעבד ואעפ"כ לא מסרם ביד המצריים אלא כדי להפרע מהם כדכתיב וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וכמו שאמר הלל על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון הרי אעפ"י שחייב מיתה מי שהרגו סופו ליהרג :

ויש לומר דהכי כוונתו של הרמב"ם ז"ל הבשלמא אלו עבדו ארבע מאות שנה צריך לקיים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי אבל עתה שלא השלימו ישראל ת' שנה למה ידון למצריים ולזה תירץ שלא היתה הגזרה על איש ידוע שאלו היתה הגזרה על איש ידוע אם לא השלימו לא היה דן את הגוי כיון שלא השלימו ישראל אבל המצריים מי שם אותם שופטים על ישראל · והרא"ש תירץ לפי שלוחי ה' ובתירוץ שני שתוקף השיעבוד השלים המנין וזהו כוונתו במה שאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה והוי השלימו ישראל המנין ולכך דן את המצריים כן יאבדו כל אויביך ה' :

(י"ז) **על** מה שאמרו בגמרא משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם למחר מוציאין אותך מבית האסורים ונותנין לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני מיד ואיני מבקש כלום ע"כ ויש להבין דהמשל אינו דומה לנמשל דהמשל לפי שאמרו לו למחר נוציא אותך וכו' לפי שרוצין לעכבו עד מחר לזה אמר הוציאוני מיד וכו' אבל אם היו אומרים לו טול ממון ועכשיו צא לא היה אומר כלום ואיני רוצה ממון אלא אומר תנו לי ואצא וכאן ישראל אלו היה אומר להם למחר מוציאין את כם ונותנים לכם ממון ודאי שהיה צריך בקשה כדי שיתנינו למחר בגלות אף על פי שנותנין להם ממון הרבה לפו שאומרים הלואי שנצא בעצמנו אבל עכשיו שלא אמרו להם למחר מה צריך בקשה כיון שאמר להם שאלו כלי כסף וכלי זהב וצאו :

אמנם שבכאן גם כן היה דומה לנמשל שאמר להם ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר ומכת בכורות היתה בחצי הלילה וחשבו המצריים שכולם ימותו כמו שאמר הכתוב כי אמרו כולנו מתים כיון שראו שאין בית אשר אין שם מת והם אינם יודעים שבשותיהם זינו עם רווקים וכל אחד מהם הוא בכור מאב אלא חשבו המצריי' שכולם ימותו ולזה היו ממהרי' לשלחם מן הארץ שפחדו שלא

ימותו כולם וגרשו את ישראל שיצאו בחצי הלילה ומשה אמר להם שיתעכבו כל הליל' כדי שישאו ולא יצאו עד אור הבוקר שאחר מכת בכורות כתיב וישאלו ולזה מחלו על הרכו' גדול דרילמא כיון שיראו שלא ימותו עוד ותהיה הרוחה יכני' להם לפי שכל הבכורות מתו בחצות הלילה כדפירש רש"י בחומש שכולם מתו כרגע אחד ואם יתעכבו ישראל בשביל הממון עד אור של בוקר שמא כשיראו המצרים מחצי הלילה עד הבקר שלא מתו עוד יחזקו את לבם ולא ישלחום לזה מחלו ישראל על הרכוש ואמרו הלואי שנצא בעצמנו בחצי הלילה בשעת מכת בכורות שחושבים שכולם ימותו ולא ימותו חצי' ולא נמתין עד אור הבקר בשביל ממון וזהו ממש דומה לנמשל :

(י"ח) **ויחזק** ה' את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל מארצו ויש להבין דלכאורה נראה דמלת מארצו יתירה ודי לו לומר ולא שלח את בני ישראל ואנא ידענא שלא שלח מארצו ועוד למה צריך לומר ויחזק ה' את לב פרעה היה לו לומר ולא שמע פרע' ולא שלח וכמו שאמרו להם ה' ולא ישמע אליכם פרעה ומאי אתא לאשמועי' במלת ויחזק ה' את לב פרעה · ונראה לעניות דעתי דיובן במה שכתב הרב האר"י ז"ל בפרשת ראה במצות זכירת יציאת מצרים על פסוק עת אשר שלט האדם באדם לרע לו רוצה לומר האדם דקליפה באדם דקדושה שהם הנשמות כי הם לרע לו דקליפה כי שליטת הקליפות על ישראל בעת הגלות הוא לרע להם כי על ידי כן מוציאין מתוכם נשמות הטהורו' ולרע להם היתה שליטתם על ישראל וזהו אומרו ויחזק ה' את לב פרעה רוצה לומר שהחזיק עליה' כדי לשעבדם ולא שלח את בני ישרא' מארצו רוצה לומר מסיבת ארצו שהיו בה נשמו' הקדושות וכמו שכתב האר"י כי במצריים היו כל ניצוצות של כל ישראל מעורבין בהם ולא נגאלו משם עד שיצאו ונתבררו מתוכם כל הנשמות עכ"ד ולזה נתן הקב"ה בלבו לחזק עליהם השעבוד כדי ללקט הניצוצות כמו שאמרנו עת אשר שלט האדם באדם לרע לו לזה איצטריך ויחזק ה' את לב פרעה רוצה לומר בשעבוד הקשה ולא שלח את בני ישראל והיה משעבד בהם מארצו מסיבת ארצו שיש בה נשמות קדושות ועל ידי השעבוד הקשה ילקטו הניצוצות של הקדוש' ממצריי' מארצו ואז יוכלו לעלו' מארצו ואם לא ילקטו הניצוצו' של הקדושה ממצריים אינם יכולים לעלות אמנם על ידי שעבוד הקשה ילקטו הניצוצות הקדושה ואז יוכלו לעלות מן הגלות גאולה שלימה :

(י"ט) **ובזה** נכון גם מה שאמר וישלח את בני ישרא' מארצו ויש להבין דתיבת מארצו יתירה והיה די לומר וישלח את בני ישראל ודי מארצו למאי אתא אמנם לרמוז שכל הניצוצות שהיו מארצו ומסיבתם ירדו למצריים עתה נתקנו לכן וישלח את בני ישראל מארצו:

ובזה יובן והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם דלכאורה נראה הדברי' כפולי' היינו והוצאתי היינו והצלתי אמנם במה שהקדמנו יבא על נכון שבא לרמוז על הוצאת ישראל ועל הצלת הניצוצות על הוצאת ישרא' אמר והוצאתי ועל הצלת הניצוצות שהציל עשוק מיד עושקו אמר והצלתי אתכם רוצה לומר ניצוצות שלכם מעבודתם מסיבת עבודתם שמשתעבדין בכם או והצלתי הניצוצות וכמו שהקדמנו על פסוק עת אשר שלט האדם באדם לרע לו כי שליטת הקליפות על ישראל בעת הגלות הוא לרע להם שעל ידי כן מוציאין מתוכם נשמות הקדושות וזהו שאמר והצלתי אתכם מעבודתם :

(כ') **ובזה** נכון מה שאמר הפסוק הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם . ויש

להבין

לחכין דתיבת מארץ מצרים יתירה וכי אין אני יודע שהיו במצרים ועוד מהו על צבאותם כיון דאמר הוציאו את בני ישראל ודאי שכל צבאותם יצאו ואם כן על צבאותם למאי אתא אמנם בא לרמוז שעיקר הניצוצו' היו במצרים וזהו אומרו הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם מארץ מצרי' שעם עיקר הניצוצות על צבאותם דהיינו הנשמות המפוזרו' שם שכבר נתקנו :

(כ"א) **במדרש** החדש הזה לכם זה"ש הכתוב כי מלכים ימלוכו · ויש להבין דמאי יש קושיא בפסוק החדש הזה לכם עד שהוצרך בעל המדרש לומר זה שאמר הכתוב כי מלכים ימלוכו :

ועוד מה יש קשר בפסוקים לכאורה נראים רחוקים כרחוק מזרח ממערב אמנם יובן במאי דתנן בראש השנה באחד בניסן ראש השנה למלכים ואמרו בגמ' דוקא למלכי ישראל מניכן מניסן כלומר אם מלך בכ"ט באדר כשיגיע ניסן קורין שנה שנייה למלך אבל מלכי א"ה לא מניכן מניסן ונוכל לומר שנתקש' בעל המאמ' במילת לכם לכאור' נראה יתירה וכי החודש לישרא' הוא דוקא עד שהוצרך לומר לכם והלא החדש הוא לכל העול' כולו ואם כן הוה ליה למימר החודש הזה ראש חדשים ומלת לכם למאי אתא ולזה השיב זה שאמר הכתוב כי מלכים ימלוכו כלומר לכם דוקא ראש חדשים כי מלכים ימלוכו למלכי ישראל הוא ראש חדשים דמניכן להו מניסן אבל למלכי אומות העולם לא מניכן מניסן ואחר שמצאתי זה מצאתי בייר שכתוב בו זה הפירוש וכתוב בו דברי שמואל ושמתי כעל כל הון שנמצא כדברי ואעפ"כ לא נמנעתי מלכותבו חדא שאין ספר דברי שמואל מצוי ביניכו ועוד חמרא למריה וטיבותא לשקייה :

או כאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמ' על פסוק אשר תקראו אותם אתם כתיב חסר וא"ו ודרשו שקביעות חדשים מסורה לבית דין וגם דרשו אתם אפילו שוגגין וגם דרשו על פסוק אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בתולה יותר משלש שנים ויום אחד אין בתוליה חוזרים אם נבעלה ונשרו בתוליה ואם עיברו בית דין השנה בתוליה חוזרין לפי שאו לא נגמרו השלש שני' וזהו לפי שמסר קביעו' החדשים והשנים לישראל לזה גומר עלי דהיינו שיגמור הבתולים עוד איתא בירושלמי אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה אימתי ראש השנה אימתי יום הכפורים אומר להם אני ואתם נשאל לבית דין של מטה ע"כ ונוכל לומר שבעל המאמר נתקשה בפסוק כי מלכים ימלוכו דהוה ליה לומר כי ימלוכו מלכים אבל השתא דכתיב מלכים ברישא מה צריך לומר ימלוכו כיון שנעשו כבר מלכים ונקדים עוד מאן מלכי רבנן וזהו כונת בעל המאמר שנתקשה בפסוק החדש הזה לכם שנתקשה במילת לכם כדכתיבנא ועל זה השיב שפיר איצטריך מילת לכם לומר שקידוש החדש מסור לכם לכן זה שאמר הכתוב כי מלכים ימלוכו כלומר שגם ימלוכו צריך לכותבם אחר מילת מלכים דהיינו מאן מלכים רבנן על ידי קידוש החדש ימלוכו מלכות אחרת מלבד המלכות שבידם שלמדו התורה ועל ידה נקראו מלכים עוד ימלוכו כששואלים המלאכים להקב"ה אימתי ר"ה אימתי יוהך ואומר להם אני ואתם נשאל לב"ד של מטה וגם כשבתוליה חוזרין יודעין שמן השמים הסכימו על ידם בעיבור השנה או ימלוכו מלכו' שמים שצריכין מן השמי' לידע אימתי ר"ה אימתי יוהך :

(כ"ב) **מכילתא** והובא בילקוט רמז קפ"ח רשב"י אומר והלא כל הדברות שנדבר עם משה לא נדבר עמו אלא ביום והחדש הראהו לו בלילה הא כיצד נדבר ביום עמו והראהו החדש ביום רבי אלעזר אומר נדבר ביום עם חשיכה והראהו החדש עם חשכה ויש להבין מאי דוחקיה דרבי אלעזר שאמר הראהו החדש עם חשיכה לימא שהראהו ביום כמו שאמר רשב"י וכי הכוכבים והירח הולכין ביום מן הרקיע והלא הם קבועים ברקיע בין ביום בין בלילה ומה שאין אנו רואין אותם ביום מחמת אור השמש ועוד שאמרו רז"ל אדם אם יהיה ביום בבור עמוק ויסתכל ברקיע רואה הכוכבים ביום ברקיע ואם כן למה לא אמר רבי אליעזר שהראהו ביום את החדש יכהה גלגל חמה ויוכל לראות החדש ביום ועוד רש"י ז"ל בפירוש החומש לא הביא סברת רשב"י שאמר שהראהו החדש ביום אלא הביא סברת רבי אליעזר דוקא שאמר שהראהו החדש עם חשיכה וזה לשונו של רש"י ז"ל וכיצד הראהו והלא לא היה נדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' אל משה ביום צותו מן היום אשר צוה ה' והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשיכה ע"כ · ויש להבין בתמיהת רש"י ז"ל דמאי מתמה וכיצד הראהו והלא לא נדבר עמו אלא ביום וכו' אימא שהכהה גלגל חמה והראהו ביום וכן צריך לומר לדברי רשב"י שאמר שהראהו הלבנה ביום מוכרח שהכהה לו גלגל חמה עד שראה את הלבנה ביום ולמה הוצרך לומר שעם חשיכה הראהו הלבנה ויש לומר דרבי אליעזר סבר יותר סברא שהראהו עם חשיכה ולא שינה לו טבע העולם כיון דאיפשר להראותו עם חשיכה ולא שינה לו הטבע שיכהה לו גלגל חמה ולכך נחלק על רשב"י ורש"י ז"ל דרכו להביא דבר שקרוב לפשוטו ולכך הניח סברת רשב"י דסבר שישנה לו הטבע והכהה גלגל חמה עד שהראהו הלבנ' ותפס סברת רבי אליעזר שהראהו עם חשיכה בלא שינוי טבע העולם אלא עולם כמנהגו נוהג ולכך תמה רש"י ז"ל וכיצד הראהו והלא לא נדבר עמו אלא ביום כלומר כיצד הראהו בלא שינוי טבע העולם ותשני הראהו עם חשיכה בלא שינוי טבע העולם :

(כ"ג) **אל** תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו ויש להבין למה צוה צלי אש דוקא ועוד למה צריך שיהיה שלם ולמה לא ינתחו אותו לנתחיו ואחר כך יצלו אותו · אמנם יובן בהקדים מאי דאיתא כרז"ל שהצלי אש הוא מאכל גדולי' ולכן כדי להראות שאנו בני חורין לכן צוה להיות צלי אש ושלם כמו הגדולים שמביאים לפניהם צלי ושלם ולא חתיכות ומזה הטעם גם כן ועצם לא תשברו בו לפי שהעניים משברין את' העצם לאכול מה שבתוכו ומגררין ומשברין את העצמות אבל הגדולים אוכלים הבשר ומשליכין העצמות כמו שהם ולכן כדי להראות בני חורין צוה אותנו ועצם לא תשברו בו כמו הגדולים :

(כ"ד) **פסחים** דף קכ"א תוספות דבור המתחיל המפטירין אחר מצה אפיקומן ואם תאמר אחר פסח מאי טעמ' אין מפטירין הא כפיש טעמיה יותר ממצה יש לומר כדמפרש בירושלמי דמשום הכי נאכל על השבע שלא יבא לידי שביר' עצם וכתיב ועצם לא תשברו בו ומשום הכי אין אוכלין דבר אחריו וכו' וחגיגה באה עם הפסח אעפ"י דאיכא למאן דאמר דאית בה משום שבירת העצם ואפי' הכי אינה נאכלת על השבע היינו משום דפסח בן שנתו הוא ורכיך וחיישינן לשבירת העצם אבל חגיגה לא עכ"ד · והקשה מוהר"ר מולכו ז"ל והביאו הרב מהרח"א ז"לחם בס' מקראי קדש בפרק ח' מהלכות חמץ דף נ"ח וזה לשונו מאן שמעת ליה דיש בה משום שבירת עצם בן תימא וכן תימא סבירא ליה דבאה בן שנתה וצריך עיון :

אמנם נוכל לתרץ באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא בפסחים דף ט' ע"ב תניא ר' יהודה בר דוסתאי אומר וכו' אם יבא אליהו ויאמר להם לישרא'

מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הן אומרים לו וכולי אמר רב מאי טעמא דבן דורתאי דכתיב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר והלא אין פסח אלא מן הכבשים ומן העזים אלא צאן זה פסח בקר זו חגיגה ואמר וזבחת פסח ע"כ הרי תנינו בהדייא לרבי יהודה דחגיגה דוחה שבת ולבן תימא אינה דוחה שבת ומה לבן תימא דאית ליה דחגיגה אינה דוחה את השבת בעי בגמרא אי יש בה משום שבירת העצם או לא ופשיט דיש בה משום שבירת העצם ודחי לה ומכל שכן לרבי יהודה דאית ליה דחגיגה דוחה שבת שודאי דאית ליה שיש בה משום שבירת העצם ואפילו דאית ליה לרבי יהודה דדוחה שבת ויש בה משום שבירת העצם אפילו הכי אית ליה לרבי יהודה דחגיגה באה מן הבקר כדמפ' טעמיה רב מקרא וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר צאן זו פסח ובקר זו חגיגה :

ומעתה אל ה' ויאר לנו דכונת קושיית התוס' אליבא דרבי יהודה אית ליה שיש בה שביר' העצם והא אקשו ואפילו הכי אינה נאכלת על השבע והא תירצו היינו משום דפסח בן שנתו ורכיך וחיישינן לשבירת העצם אבל חגיגה לא כונת התוספות במה שאמרו אבל חגיגה לא היינו אליבא דרבי יהודה דאף על גב דאית בחגיגה משום שבירת העצם אפי' הכי לא הצריכו שתהא נאכלת על השבע דדוקא פסח שהוא מן הצאן ובן שנה לפי שהוא רכיך לכך הצריכו שיאכל על השבע כיון שהוא רכיך חיישינן לשבירת העצם אבל חגיגה לפי שהיא באה מן הבקר אליבא דרבי יהודה אעפ"י שיש בה משום שבירת העצם אפי' הכי לא אמרו שתהיה נאכל' על השבע משום שבירת העצם כיון שהחגיגה באה מן הבקר ואינה רכיך לא חיישינן לשבירת העצם אף אם לא יאכלנה על השבע :

אבל סוף סוף אי סברי התוספות כפרק עשירי כדפי' רש"י ז"ל דרבי יהודה מיירי בחגיג' ארבעה עשר ניחא מה שאמרו דרבי יהודה אית ליה דחגיגת ארבע עשר אית בה משום שבירת העצם ובאה מן הבקר אבל כפי מה שפירשו התוספות בפרק שני דרבי יהודה איירי בחגיגת חמשה עשר אם כן מאן תנא דאית ליה דיש בה משום שביר' ואית ליה שבאה מן הבקר וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמנם כבר ידוע דהתוספו' לא חכם אחד אמרן ונוכל לומר דהתוס' דפרק עשירי סברי כפירוש רש"י ז"ל לפי שהוא יותר פשוט בגמ' דרבי יהודה איירי בחגיגת ארבעה עשר כמו שיראה המעיין ודוק :

(כ"ד) **והיה** הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית · ויש להבין מלת לכם לכאורה נראית יתירה והא כיון שאמר אח"כ אשר אתם שם ופסחתי עליכם ודאי שכתיבת הדם היא לישראל ואם כן מלת לכם למאי אתא והיה די לומר והיה הדם לאות על הבתים ועוד אשר אתם שם למאי אצטריך ודאי שיניחו הדם במקום שהם שם והיה די לומר על הבתים ותו לא מידי ואם כן אשר אתם שם למאי אתא וכי הוה סלקא דעתין שיניחו הדם על בתים שאינם שם עד דאצטריך לומר אשר אתם שם ועוד כיון דאמר ופסחתי עליכם למה צריך לומר עוד ולא יהיה בכם נגף למשחית מהיכן היה סלקא דעתין לומר שחס ושלום יהיה משחית עד דאצטריך לומר ולא יהיה בכם נגף למשחית :

אמנם בהקדים מה שאמרו במדרש בפרשת החדש הזה שישרא' היו עובדין לאלוהי מצרים כלומר שהיו עובדים גם ישרא' לשה ולפי זה תקשי מאי אהני לישרא' שיקחו שה והא קיימא לן דאין קטיגור נעשה סניגור · עוד נקדים שבגמרא מחלק דאימתי אין קטיגור נעשה סניגור דוקא בפנים אבל בחוץ קטיגור נעשה סניגור וכמו שאמרו רבותינו ז"ל תבא פרה ותקנח מעשה העגל אעפ"י שהעגל והפרה מין אחד הם אפילו הכי הפרה מכפרת על מעשה העגל כיון דמבחוץ דפרה קטיגור נעשה סניגור · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל שעיקר התשובה באותו פרק ובאותו מקום ועיקר התיקון למה שעבדו לשה שישחטו את השה והוי ממש באותו פרק ובאותו מקום וכיון ששחטו השה כפרו בעבודה זרה וכל הכופר בע"ז כאלו קיים כל התורה כולה :

ובזה יבא על נכון והיה הדם לכם כלומר לא תימא כיון שהיו עובדי' לשה והלא אין קטיגור נעשה סניגור לזה אמר והיה הדם לכם כלומר כיון שבטלתם ע"ז והוצאתם דמה מועיל לכם ואעפ"י שמתחלה הייתם עובדים אותם כיון שמבטלין ובטלתם אותה עכשיו תועיל לכם · ועוד טעמא אחריגא איכא הכא על הבתים אשר אתם שם דהיינו מבחוץ לכך מועיל דאימתי אמרי' דאין קטיגור נעשה סניגור היינו דוקא בפני' אבל הבתים אשר אתם שם הוא מבחוץ וקטיגור נעשה סניגור כמו פר שמכפרת על מעשה העגל ולא יהיה נגף למשחית דלא תימא דאין קטיגור נעשה סניגור אלא יועיל לכם ובזכות שתשחטו השה ותבטלו העבודה זרה ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם · ואעפ"י שהרב בעל ברך יצחק ז"ל כתב על זה הפסוק קרוב לזה עם כל זה לא נמנעתי מלכתוב לפי שיש שינוי בדקדוקי' קניתיו בשינוי ועוד חמרא למריה וטיבותא לשקייה :

פרשת בשלח

(א') **ולא** נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא בזה נבין מה שאמר הפסוק זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה קודש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם ה' · ויש להבין כיון דאמר במדבר ודאי איכו זרוע ומה צריך לומר בארץ לא זרועה ועוד מה יש סמך לכתך אחרי במדבר לקדש ישראל · ועוד מה צריך לומר כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם פשיטא מהיכא סלקא דעתין שלא תבא עליהם רעה עד שהוצרך לומר רעה תבא אליהם :

אמנם יובן דתמן תנינן היה לו בהמת קדשים והיה לו להוליכה בדרך קצרה והוליכה בדרך ארוכה מעל עוד נקדים למה הוליך הקב"ה את ישרא' בדרך מדבר שהוא רחוק ולא הוליכם בדרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא · לפי כיון ששמעו אנשי ארץ כנען את הנסים והנפלאו' שעש' להם לישראל בארץ מצרים אמרו ודאי ישראל יקחו ארצם מה עשו החריבו את בתיהם וכרתו את האילנות וסתמו את המעיינות וכשיבואו ישראל יראו ארצם חריבה ושממה מה עשה הקב"ה עיכב' במדבר כיון שראו אנשי כנען שנתעכבו במדבר אמרו חס ושלום סר צילם מעליהם ולא יבואם עוד לארץ כנען חזרו ובנו את בתיהם ונטעו את כרמיהם וזרעו את שדותיהם אותה שעה הביאם הקב"ה לישרא' לארץ :

ובזה יבא על נכון דהוה סלקא דעתין מדלא הוליכם בדרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והוליכם בדרך רחוקה שמע מינה דאין לישראל דין קודש חס ושלום ואם יאכלו מהם אומות העולם אין חייבין אשם כדין נהנה מן ההקדש דאי יש לישראל דין קדש כיצד לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והוליכם בדרך רחוקה דרך המדבר והרי בהמת קדשי' שהיה לו להוליכה בקצרה והוליכ' בארוכה מעל ולזה בא הכתוב ליתן טעם לשבח דלעולם

דיש לישראל דין קדש והנהנה מהם חייב אשם כדין הנהנה מן ההקדש ומה שלא הוליכם בדרך קרוב לטובתם שלא היתה אותה שעה ארץ ישראל זרועה לפי שהחריבוה אנשי ארץ כנען וזה אמר לכתך אחרי במדבר והטעם שלא הולכתים בדרך קרוב והולכתיך במדבר בארץ לא זרועה רוצה לומר שלא היתה ארץ ישראל זרועה באותה שעה ולזה דלעולם קדש ישראל לה' ולזה כל אוכליו יאשמו שחייבים אשם כדין נהנה מן ההקדש ורעה תבא אליהם נאם ה' כו"ר :

(ב') **אבל** עדיין יש לדייק דיוק אחר דמילת כל מאי אתא לאשמועינן והיה די לומר אוכליו יאשמו ואנא ידענא שכל הנהנה מישראל מן האומות יחטא ואשם כיון שכבר אמר קדש ישראל לה' אם כן דינם כמו הנהנה מן ההקדש וכמו שכל מי שנהנה מן ההקדש מעל כן ישראל כיון שהם קדש כל הנהנה מן האומות מישראל ודאי מעל וחייב אשם וא"כ מה צריך לומר כל אוכליו יאשמו והיה די לומר אוכליו יאשמו :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק ז' מהלכות מעילה הלכה ד' וזה לשונו אין מועל אחר מועל בקדשים אלא בבהמה וכלי שרת בלבד כיצד רכב על בהמה ובא חבירו ורכב ובא חבירו ורכב כולן מעלו. עוד כתב שם סמוך ונראה כמועל במזיד שהיה מעלו שהרי לא נתחלל הקדש עד כאן ולזה איצטריך כל אוכליו לומר דהנהנה מהאומות מהישראל כולם מעלו ויש מועל אחר מועל דלא תימא דישראל יש להם דין שאר הקדש דאין מועל אחר מועל חדא דכמזיד שעברו בכו ועוד כדין בהמה וכלי שרת יש לישראל · וזה אמר קדש ישראל לה' דהיינו שיש להם קדושת הגוף ולזה כל אוכליו יאשמו שכולם מעלו :

(ג') **ויקח** משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל ודרשו במכילתא בסוטה חכם לב יקח מצות זה משה שכולם נפנו על כסף וזהב ומשה הלך לבקש ארונו של יוסף ופגעה בו סגולה וכולי ויש להבין תחלה למה במשה אמר יקח ובישראל אמר נפנו או בשתיהם יאמר לשון לקיחה כמו שאמר במשה יקח יאמר בישרא' לקחו או יאמר בשניהם לשון פנייה כמו שאמר בישרא' לשון נפנו כך היה לו לומר במשה נפנה ש' המצות :

אמנם יובן במאי דתנן בפ' אבות בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים עד כאן ובזה יבא על נכון דמשה שנתעסק במצוה אמר יקח מצות דהמצוה שעוש' לוקח אותה עמו בשעת פטירתו אבל לגבי ישראל אמר נפנו על כסף וזהב ולא אמר לקחו כסף וזהב לפי שהכסף והזהב אין לוקחין אותם עמהם בשעת פטירתם אלא אמר נפנו כלומר פנייה בעלמא לפי שעה ולא נשאר להם והא ראיה לבסוף וכמו שאמרו רבותינו ז"ל שלשה חזרו למטעתן וא' מהם כסף מצרים דכתיב עלה שישק מלך מצרים ויקח את אוצרות :

(ד') **ועוד** יש להבין במה שאמר המאמר הזה וכי ישראל לא ידעו שגאולתן היתה תלויים בארונו של יוסף שהיו מושבעין ועומדין והיאך יכולין לצאת בלא ארונו של יוסף והרי כבר השביע' והעליתם את עצמותי מזה אתכם :

אמנם לכאורה יובן במה שכתב הרב בשירי כנסת הגדולה ביורה דעה סי' רכ"ח דאם השבועה חלה על דורות הבאים לדעת מוהרי"בל והרדב"ז אם הייתה השבועה במעמד גדולי העיר חלה על דורות הבאים ולדע' הגדולים איכה חלה על דורות הבאים עד כאן :

והנה השבועה שהשביע יוסף לאחיו היתה במעמד כל ישראל דכתיב וישבע יוסף את בני ישראל ולא כתיב וישבע יוסף את אחיו אלא ודאי מדכתיב וישבע יוסף את בני ישראל משמע שבמעמד כל גדולי ישראל השביעם כדי שתחול השבועה על דורות הבאים דאות שהיו בדורו מי יימר שיחיו עד זמן שיכלה השעבוד וסופו הוכיח על תחילתו דכתיב וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא והיוצאים ממצרים הם לא נשבעו אלא אבותם נשבעו וכשלא מצאוהו בנקל אז מצאו להם מקום פטור לפטור את עצמם מן השבועה כסבר' הגדולים דאפילו היתה השבוע' במעמד כל גדולי העיר איכה חלה על דורות הבאי' אך חכם לב יקח מצות זה משה כדי לחוש לסברת מהרי"בל והרדב"ז דסברי דאם השבועה היתה במעמד כל גדולי הדור חלה על דורות הבאים לזה יגע שלשת ימים כדי למצוא ארונו של יוסף משום חומר שבועה אליבא דמוהרי"בל והרדב"ז :

(ה') **אבל** עדיין יש לשאול איכא דרש"י ז"ל שפירש על פסוק כי השבע השביע השביע' שישביעו לבניהם ואם כן בוודאי השביעו את בניהם כיון שהשביעם שישביעו את בניהם ואם כן בוודאי שהבנים נשבעו וכמצא אין כאן מקום פטור לבנים שיפטרו את עצמם מן השבועה ואם כן כיצד נפנו על כסף וזהב והא אין יכולין לצאת בלא ארונו של יוסף דהא מושבעין ועומדין מאבותיהם שלא יצאו עד שיקחו ארון יוסף עמהם :

ויש לומר דקיימא לן בדין הנשבע על דעת חבירו אין מתירין לו אלא מדעתו ורצונו של המשביעו אימתי בשקבל הנאה הנשבע אבל אם לא קבל הנאה מתירין לו וכתב המרדכי בפרק השולח דשבועה מאהבה או מיראה מקרי קבל' טובה ואין מתירין שלא מדעתו ורצונו של המשביע עכ"ל. ואם כן בכאן השבועה שהשביע יוסף את אחיו ואת דורו אין לה התרה כיון שהוא מלך והיו יראים ממנו אם כן מיקרי טובת הנאה אבל מה שהשביעו אחיו ודורו את בניהם יש לה התרה שלא מדעת המשביע כיון שבשעה שהשביעום אבותם כבר מת יוסף אזלא לה יראה אם כן לא מיקרו קבלו הנאה כמו אבותם ויכולין להתיר שלא מדעת יוסף והדור שיצאו ממצרים כיון דאזלא יראה ולא קבלו הנאה ויכולין אנו כאמר כיון שלא מצאו ארונו של יוסף עשו התרה על שבועה שנשבעו הם מאבותם מה נשאר עליהם השבועה שהשביע יוסף את אבותם דאין לה התרה דמחמת יראה נשבעו ומיקרו טובת הנאה אם כן חזר הדין כבתחילה לסברת מוהרי"בל והרדב"ז חלה עליה' שבועת אבות' ולסברת הגדולים לא חלה עליהם שבועת אבותיהם וכיון שלא מצאו ארונו של יוסף פסקו כסברת הגדולים אבל חכם לב יקח מצות זה משה לחוש לסברת מהרי"בל ז"ל והרדב"ז ז"ל מפני חומר שבועה הניח הכסף והזהב ונתעסק בארונו של יוסף :

(ו') **אבל** עדין יש מקום לבעל דין לחלוק ולטעון דמסתמא כשהשביעם שישביעו את בניהם ודאי ביום שישביעום שבועה שאין לה התר' דהיינו שיקבלום הנאה בשעת השבועה דאי לא מאי איכפת ליה משבועה שיש לה התרה כיון שיכולין להתירה מאי נפקא מינה אלא ודאי ביום שיקבלום הנאה בשעת השבועה ואגב אורחין יש להבין מה היא ההנאה שנתן להם ולבניהם והיכן רמוזה בתורה ואחר כך נחזור לתרץ מה ששאלנו כיצד נפנו על כסף וזהב ושבועה מה תהא עליה :

(ז') **ותהלת** כל דבר נבין מה שאמרו במדרש רבה וזה לשונו עמד משה על קברניט של מלכי' אמר לו יוסף אתה ידעת היאך השבעת לישרא' לאמר פקוד יפקוד אלהים אתכם אל תעכב גאולתן של ישראל · ע"כ. ויש להבין מהו שאמר משה ליוסף אתה ידעת היאך

השבעת

השבעת את ישראל הוה ליה לומר אתה השבעת לישראל · וצריך להבין מה היא הידיעה שידע יוסף כשהשביע את ישראל ועוד במאי דקאמר לאמר פקוד יפקוד אלהים אתכם מאי אתא לאשמועינן · ויש להבין גם כן בפסוק דקאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם ויש להבין לכאורה פקוד יפקוד נראה כיתר דהיה די באומרו כי השבע השביע את בני ישראל והעליתם את עצמותי מזה אתכם ודי ופקוד יפקוד מאי אתא לאשמועינן · ועוד יש להבין במלת לאמר דמשמע לאחרים :

(ח') **אמנם** כפי מה שהקדמנו דהנשבע על דעת חבירו אין מתירין לו אלא מדעתו אימתי בשקבל ממנו טובת הנאה אבל אם לא קבל ממנו טוב' הנאה מתירין אף בעל כרחו של משביע עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש על פסוק אמור להם פקוד פקדתי אמר להם מסורת בידם מיוסף הצדיק שבלשון הזה אני גואלן לך אמור להם זה הסימן עכ"ל · עוד נקדים מה שכתב הרב בעל הטורים וזה לשונו במנין פקוד שהוא ק"ץ יפקוד לשון יחסר כמו כי יפקד מושבו ולא נפקד ממנו איש רוצה לומר שיחסר מן המנין של ארבע מאות שנה ק"ץ שנים זה אומרו כי השבע השביע את בני ישרא' וכי תימא המשביע לחבירו אם לא קבלו ממנו הנאה מתירין לו בעל כרחו של משביע ולמה מטריח משה על עצמו כל כך שלשה ימים כמו שאמרו בגמרא בשביל השבועה כיון שלא קבלו הנאה על השבועה ולזה נתן טעם לשבח שבכאן בשעת השבועה קבלו הנאה הדא שנתן להם סימן של הגאולה שמי שאומר פקוד פקדתי הוא הגואל האמתי ועוד שבשר אותם שיחסר להם במנין פקוד דהיינו ק"ץ שנים מן השעבוד ומילת לאמר ביום שבשעה שישביעו את בניהם יאמרו להם הסימן של פקוד פקדתי כדי שיקבלו בניהם גם כן הנאה בשעת השבועה ולא יוכלו להתיר את השבועה ולזה אמר כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקוד פקדתי לרמוז שבשעה שהשביע' אמר להם הסימן של פקוד יפקוד וגם בשעה שישביעו את בניהם לאמור פקוד יפקוד :

(ט') **ובזה** יבאו דברי המדרש כמין חומר שאמר לו משה ליוסף אתה ידעת היאך השבעת את ישראל לאמר פקוד יפקוד כלומר אם לא אמרת להם סימן של פקוד יפקוד וגם לאמר שיאמרו לבניו הסי' של פקוד יפקוד בשע' השבועה שישביעו לבניהם לא אהני ולא מידי בשבוע' אם לא היו מקבלין הנאה בשעת השבועה היו יכולין להתיר השבועה שלא מדעתך ולזה אמר לו משה אתה ידעת היאך השבעת לישרא' לאמר פקוד יפקוד שנתת להם בשעת השבועה הנאה סימן של פקוד יפקוד וגם לאמר שיאמרו לבניהם הסימן של פקוד יפקוד ואז אין להם התרה ולזה אל תעכב גאולתן של ישראל :

(יוד) **אבל** עדיין קושיא קמייתא כיצד נפנו על כסף וזהב כיון שהשבועה דהשביע אותם הייתה בקבלת הנאה של סימן פקוד יפקוד ואין יכולין להתירה ואם כן כיצד נפנו על כסף וזהב ולא נתעסקו למצוא ארונו של יוסף ואם לא ימצאוהו אין יכולין לצאת :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרדב"ז ז"ל הביאו מור"ם בהגה"ה סי' רכ"ח ביורה דעה וזה לשונו דהנשבע על דעת חברו מתירין לדבר מצוה בלי ידיעתו של חבירו · והקשה הרב שפתי כהן דאין מצוה במשה שהלך לגאל את ישראל ואפילו הכי מצינו שאמר לו הקב"ה במדיין נדרת לך והתר נדרך במדיין ויש לומר דהתם גבי משה יכול היה להתקיים הדבר על ידי אחר דהרבה ריוח והצלה לפניו יתברך אבל כשאי אפשר לעשות המצוה אם לא בהתרת הנשבע אז מתירין לו שלא מדעתו עכ"ל. ומעתה ניהדר לנדון דידן כיון שלא מצאו ארונו של יוסף בנקל יש להם התרה דאין לך מצוה כמו גאולת ישראל ואם לא יעשו התרה יעכבו גאולת ישראל דבשלמא גבי משה אם לא ילך משה לגאול את ישראל ילך אהרן או אחר משבעים זקנים וכיון דהיה אפשר לעשות המצוה על ידי אחר לכך אמר לו במדין נדרת לך והתר נדרך במדיין אבל גבי גאולת ישראל אם לא ילכו הם למי יגאל וכיון דאי אפשר לעשות מצות גאולת ישראל על ידי אחרים מסתמא עשו התרה אפילו שלא מדעתו של יוסף כיון דאי אפשר לעשות המצוה על ידי אחרים ונפנו על כסף וזהב אבל חכם יקח מצות זה משה שבשעה שנפנו על כסף וזהב הלך לחזר ממידת חסידות כיון שבלאו הכי הם מתעכבין כדי לשאול איש מאת רעהו אותה שעה הלך אבל לא היה מעכב גאול' ישראל בשביל השבועה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בסוטה בשעה שעמד משה על שפת הים ואמר יוסף אם אתה מרא' עצמך מוטב ואם לאו אנו פטורי' משבועתך ע"כ וכיצד יהיו פטורים וכי אם אדם אינו יכול לקיים שבועתו בנקל פטור מן השבועה והא קיימא לן יתפלש באפר ויקיי' שבועתו אלא לפי שלדבר מצוה יכולין להתיר שלא מדעתו :

(י"א) **ויאמר** ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך על הים איכא למידק לכאורה ואתה מפילה ויתירה דעמו מדבר ודי אומרו והרם את מטך ויראה עם מה שאמרו רבותינו ז"ל והביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש על פסוק ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרותם וכו' ופירש"י ז"ל אמור אל אהרן לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדע ע"כ ובזה יבא על נכון לפיכך הוצרך לומר ואתה שאל יחשוב משה כמו שמכת מצרים של היאור לא היתה על ידו אלא על ידו של אהרן כן מכת הים לא תהיה על ידו אלא על ידי אהרן לכך הוצרך לומר במכת הים ואתה דהיינו שאתה בעצמך הרם את מטך על הים ולא על ידי אהרן אלא אתה בעצמך :

(יב) **כתב** הרב בעל שמות חיים בפרשתינו זאת וז"ל אחר שני מאמרים דלכאורה דסתרי אהדדי והם בפרק קמא דמגילה וזה לשונו אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להם מעשה ידי טבועים בים ואתם אומרים שירה לפני ע"כ הרי שלא הניח למלאכי השרת לומר שירה ובתנחומא קדמו שרים אחר נוגנים כיון שעלו ישראל מן הים בקשו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה אמר רבי אבין משל למה הדבר דומה למלך שירד למלחמה ונצח ובאו בניו ועבדיו ועטר' בידם ליתן בראשו של מלך באו ואמרו לו בניך ועבדיך עומדים ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך אמר להם שוטים שבעולם עבדי קודם לבני יכנסו בני תחלה כך כיון שעלו ישראל מן הים אמר להם הקב"ה למלאכי השרת הניחו ישראל תחילה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל כמצאן הנסים ומלאכי השרת עומדין אמר רבי חייא בר אבא רב השלום עשה שלום ביניהם וכו' הרי ממאמר תנחומא נראה שמלאכי השרת אמרו שירה ואיך אמרו במגיל' שבאו מלאכי השרת לומר שירה ולא הניחם הקב"ה בטענת מעשה ידי טבועי' בים ותירץ הרב הנז"ל אמנם לענין סתיר' המאמרים

נראה

הרלא שהכוונה היא שבשעה שהיו טבועים בים המצרים או לא הניחם לומר שירה וזהו האמור במגיל' מעשה ידי טבועי' בים ואתם אומרים שירה אמנם כיון שטבעו המצרים ועלו ישראל מן הים או הניחם לומר שירה אחר ישראל ע"ב"ל הרב ז"ל וכן מהרש"א ז"ל אזיל לשיטתו וחילק כמו שחילק הרב ז"ל בין שעת טביעה לאחר טביעה שבשעת טביעה לא אמרו שירה אבל לאחר טביעה אמרו שירה ע"כ דברי הרבנים ז"ל:

(יג) **ואשר** אני אחוה לי אחר שמחילה מהרבנים הנז"ל אלו ראו לשון המכילתא הובא בילקוט לא היו מחלקין בין קודם הטביעה לאחר הטביעה דמשמע בשביל טביעת מצרים לא הניחם לומר שירה אלא עיקר החילוק הוא בין קודם שיצולו ישרא' מן הים ובין אחר שיצולו ישראל ויבאו מן הים שכל זמן שהיו ישרא' בים שעדיין לא עלו מן הים לא הניחם למלאכים לומר שירה בשביל ישרא' עדיין לא יצולו אבל אחר שעלו יש' מן הים אמרו שיר' שהשיק' שלא הניחם לו' שירה בשביל ישר' שעדיין לא יצולו מן הים לא בשביל לטביעת המצרי' דבאבוד רשעי' רנה כתי' ומה שאמרו במגיל' מעשה ידי טובעי' בים ואתם אומרי' שירה לא בשביל טביעת המצרים אלא בשביל שעדיין היו ישראל בתוך הים ועדיין לא עלו מן הים אמר מעשה ידי טבועים בים דישראל קרוין מעשה ידיו כדכתיב על בני ועל פועל ידי תצווני משמע דישראל קרויין מעשה ידיו ואם כן מה שאמר מעשה ידי טבועים בים על ישרא' אמר וכן משמע בהדיא במכלת' ובמדרש רבה דבשביל שלא עלו ישראל מן הים לא הניחם למלאכים לומר שירה והילך לשון המכילתא הובא בילקוט בפרשתינו זאת ברמז רמ"א על פסוק ויאמרו לאמר וזה לשונו דבר אחר או ישיר משה בשעה שהיו ישראל חונים על הים באו מלאכי השרת לקלס להקב"ה ולא הניחם שנאמר ולא קרב זה אל זה ואומר וקרא זה אל זה ואמר למה היו דומין למלך שנשבה לו בנו לבש נקמה כאוייביו והלך להביא אותו ובאו הבריות לומר לו הימנון פירוש שירה אמר להם לכשאני פודה את בני כך ישראל היו נתונים בצרה בים באו מלאכי השרת לקלס להקב"ה גער בהם אמר להם בני נתונים בצרה ואתם מקלסין אותי כיון שעלו מן הים בקשו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה אמר רבי אבין הלוי משל למה הדבר דומה למלך שירד למלחמה ונצח ובאו בניו ועבדיו ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך באו למלך ואמרו לו בניך ועבדיך עומדים ועטרה בידם מי יכנס תחלה אמר להם שוטים שבעולם עבדי קודם לבני יכנס בני תחילה כך כיון שעלו ישראל מן הים באו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקב"ה למלאכי השרת הניחו ישראל תחילה שנאמר או ישיר משה ובני ישראל וכו' ע"כ וכך הוא הלשון במדרש רבה שמות פ' כ"ב הרי לך בהדייא דמה שלא הניחם לומר שירה משום בני נתונים בצרה ואתם אומרים שירה משמע בהידי' דבשביל שעדיין לא עלו ישראל מן הים לא הניחם והראייה גם כן ממה שאמר כיון שעלו ישרא' מן הים אמרו שירה מכל זה נראה דטעמא שלא הניחם לומר שירה בשביל ישראל לא בשביל טביעת המצרים דבאבוד רשעים רנה:

(יד) **ובזה** ניחא מאי דהוה קשה כפי מה שאמרו הרבנים הנזכרים שאין הקב"ה שמח אפילו במפלת רשעי אומות העולם והרי אמרו בגמר' באבוד רשעי' רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה הרי בהידייא אפילו אחאב שהיה מישראל רנה ומכל שכן רשעי אומות העולם שיש רנה ואם כן קשייא על אומ' רשעים אמרו רבותינו ז"ל שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים:

אמנם כפי דרכינו ניחא דמה שאין שמח במפלת רשעי ישראל אבל ברשעי האומות שמח ואפי' אחאב כיון שהיה עובד עבודה זרה דינו כמו האומות וכמו שמצינו דבעבודה זרה דינו כאומות דמחשבה רעה בישראל אין מצרפה למעשה ובאומות מצרפה ומחשבה של עבודה זרה מצרפה למעשה אף בישרא' וטעמא משו' שחשבו בעבודה זרה דינם כאומות גם אחאב כיון שעבד עבודה זרה דינו כאומות ולכך באבוד אחאב רינה. וכפי דרכם של הרבנים הנו"ל שאין שמח אפילו ברשעי האומות יש לומר דמה שאמרו באבוד אחאב רינה קיינו לאחרים וכמו שאמרו הוא אינו שש אבל אחרים משיש אלא הקב"ה שמח במפלת מכעיסיו כדאית' בספרי והובא בילקוט רמז תשכ"ח ונעתיק לשונו לקמן בעזר האל יתברך שמו:

(ט"ו) **ובזה** נכון ג"כ מה שאמרו בגמ' בסוטה דרש רבי יוסי הגלילי בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לו' שירה וכיצד אמרו שירה עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו ותינוק שמט דד מפיו ואמר שירה זה אלי ואנוהו וכו'. ויש לדקדק במה שאמר נתנו עיניהם לומר שירה וזה דבר מבואר אין צריך להודיעו כלל לא היה לו לומר אלא בשעה שעלו ישראל מן הים עולל הגביה וכו' ותינוק שמט וכו' ועוד במה שאמר בשעה שעלו ישראל מן הים למה מייחס זה אל השעה ועוד במה שאמר בשעה שעלו ישראל מן הים וכו' כיצד אמרו שירה דמאי קא קשייא ליה לבעל המאמר על אומרם שירה שאמר וכיצד אמרו שירה ולא הוה ליה למימר אלא ומי אמר שירה וכבר עמד על זה הרב בעל שבות חיים ותירץ כפי חלוקו שחילק בין קודם טביעת מצרים לאחר טביעת מצרים:

אמנם כפי מה שחלקנו דכל זמן שלא ניצולו ישראל מן הים לא אמרו שירה עד אחר שעלו כל ישראל מן הים עד שאמרו שירה ובזה אבא לבאר כוונת רבי יוסי הגלילי שישראל בראותם שלא הניח למלאכים לומר שירה כשהיו ישראל בתוך הים אף הם לא אמרו שירה בתוך הים:

אמנם בשעה שעלו מן הים נתנו עיניהם לומר שירה כלומר שמא עדיין יש שום אחד מישרא' שעדיין לא עלה מן הים שהיה הדבר צריך עיון וזהו שאמרו נתנו עיניהם לומר שירה כלומר בשיקול הדעת שמא לא נשאר שום אחד מישראל בים וצריכין לומר שירה לתת שבח לשמו יתברך על הצלתינו או שמא נשאר שום אחד מישרא' שעדיין לא עלה ולא ניחא קמיה לומר שירה ובתר הכי בעו וסוף סוף וכיצד אמרו שירה כלומר מהיכן ידעו שעלו כל ישראל ולא נשאר אחד בים עד שאמרו שירה בתר דבעייא הדר פשטא שהפשיטות כיון שראו עולל מוטל ותינוק שמט דד מפיו ואמ' זה אלי ואנוהו כיון שראו את השכינה כלומר ששרתה רוח הקדש עליהם וידעו שלא נשאר שום אחד מישרא' בים ופתחו העולל והיונק בשירה או שרו הגדולים עם הקטנים גם כן ולולא שראו העולל והיונק את השכינה ועולל הגביה צוארו ואמרו זה אלי ואנוהו איפשר שלא היו אומרים שירה בשעה שעלו מן הים אלא לאחר זמן עד שיצא הספק מלבם שלא נשאר שום אחד מישרא' בים מהטעם שגער הקב"ה במלאכי' השרת לומר שירה ועדיין היו ישראל בים וזהו שאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז שהם היו יסוד של שירה שיאמרו בשעה שעלו ישראל מן הים שאם לא היו שם איפשר שלא יאמרו בשעה שעלו ישראל מן הים עד אחר זמן שידעו בודאי שלא נשאר שום אחד מישראל בים ואז היו אומרים שירה:

ובזה

(י"ו) **ובזה** נכון מה שאמר הפסוק או ישיר משה ובני ישראל ויש להבין לכאורה מילת או דחיק לא עלמא דהוה ליה לומר שר משה ובני ישראל ועוד סמיכות הפסוק וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים אל פסוק או ישיר משה ובני ישראל. אמנם כפי מה שהקדמנו ועוד נקדים מה שאמרו בתנחומא למה ראו ישראל את מצרים מתים על שפת הים אחד מן הטעמי' שלא יאמרו גם מישרא' מתו לכן הוצרך לראות את ישראל למצרים מתים על שפת הים ובזה אתי שפיר סמיכות הכתוב וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים מכאן מודעא רבה שעלו כל ישראל מן הים ולא נשאר שום אחד מישראל בים או ישיר משה ובני ישראל רוצה לומר באותה שעה שראו ישרא' את מצריים מת על שפת הים וידעו בבירור שלא נשאר מישראל שום אחד בים או ישיר משה ובני ישראל אבל אלו לא ראו המצריים מתים על שפת הים לא היו יודעין בודאי שעלו כל ישראל מן הים ולא נשאר אפילו אחד מהם ולא היו יכולין או בשעה שעלו מן הים לומר שירה אלא לאחר זמן מטעם שגער הקב"ה במלאכים בני נתונים בצרה ואתם אומרים שירה גם ישראל לא היו יכולין לומר שירה שמא שום אחד עדיין בצרה בים אבל כיון שראו את מצרים מת על שפת הים או ישיר משה ובני ישראל:

(י"ז) **ובזה** נתרץ למה שהקשה מהרש"א ז"ל בפרק קמא דברכו' על שאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאה ושלש פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. וכתב מהרש"א ז"ל מכאן קשה למה שכתבו המפרשים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמרו מעשה ידי טובעים וכו' לפני והרי הכא אמרו בהפך דלא אמר דוד הלל עד שראה במפלתן של רשעי' ע"כ. אמנם כפי מה שכתבנו בשם המכילתא דהא דלא הניחם לומר שירה בשביל ישראל נתונים בצרה בים וכמו שפירשנו דמה שאמרו מעשה ידי טובעים בים על ישראל קאמר שנקראו מעשה ידיו של הקב"ה כדכתיב קרא על בני ועל פועל ידי תצווני אם כן מה שאמרו במדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרי' שיר' לפני בשביל ישראל קאמר וכו' שהיו נתונים בצרה בים לא בשביל טביעת המצריים ונוכל לפרש דמה שאמר דוד הלל על מפלת הרשעים על שראה מפלת רשעי אומות העולם:

(י"ח) **או** נאמר באופן אחר כפי מה שתירצו הרב בעל שבות חיים והרב מהרש"א ז"ל דבשעת הטביע' לא אמרו שירה אבל לאחר הטביעה אמרו שירה נוכל לומר דדוד כשאמר הלל לאחר שנעשית המפלה של הרשעים כמו שלאחר הטביעה אמרו שירה כן דוד אחר שראה מפלת של רשעים אמר הלל:

(י"ט) **ובפי** זה הקושיא שהקשו הרבנים ז"ל הנו"ל מהגמ' דמגילה למה שאמרו בתנחומא אולם לם דמה שאמרו בגמרא לא הניחם למלאכים לומר שירה קודם שיאמרו ישראל ומה שאמרו בתנחומא שאמרו שירה אחר שאמרו שירה ישראל שהם בעלי הנס אח"כ אמרו גם המלאכים שירה:

(כ) **ובזה** נתרץ הקושיא של מהרש"א דמה שאמרו מעשה ידי טבועים בים ואתם אומרים שירה למלאכים אמר ולא לישראל אמר שלא יאמרו ואדרבה קא חזינן שישרא' אמרו שירה על מפלת אויביהם והכי נמי דוד אמר שירה על מפלת אויביו וכיון דמפלת הרשעים היא בשביל ישראל כמו שאמרו אבותינו שירה על מפלת המצריים לפי שניצולו מידם כן דוד כיון שראה מפלת הרשעים שהיא הצלת ישראל אמר שירה דדוקא למלאכים לא הניח לומר שירה שאין הנס להם מי שהנס בשבילו צריך לומר שירה ואם אינו אומר שירה על הנס שנעשה לו אדרבה יבא לו הפסד וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בקש הקב"ה לעשות לחזקיה משיח ובשביל שלא אמר שירה לא עשאו משיח:

(כא) **אמנם** עדיין יש לבעל דין לחלוק דהאמת כמו שהבינו הרבנים ז"ל דפירו' מעשי ידי טבועים בים על המצריים קאמר דהא מייתי בגמר' ומייתי כהא דהא כתיב בצאתו לפני החלוץ אומרים הודו לה' כי לעולם חסדו ואמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ופירש"י ז"ל בצאתו לפני החלוץ ביהושפט כתיב כשיצא להלחם על העמונים משמע דמה שאמר שאין שמח אף על האומו' ואם כן צריכין אנו לומר דמה שלא הניחם לומר שירה בשביל ישראל שהיו בים ובשביל טביעת המצריים ומה שחלקו הרבנים ז"ל הנז"ל ומה שחלקנו הכל אמת ובדין ולא פליגי ובגמרא ובמכילתא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

(כב) **ועוד** נראה לומר כדפירשנו דמאי דקא' בגמ' מעשה ידי טבועים בים ואתם אומרים שירה הוא בשביל ישראל שעדיין לא ניצולו וכמו שאמור בתנחומא משל למלך שנשבה בנו והלך להצילו וכו' ולישראל קורא מעשה ידי טבועים בים שעדיין לא ניצולו ומאי דקא' גם כן שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים על רשעי ישר' קאמר דברשעי האומות אמרו שהקב"ה שמח במפלתן וכדאיתא בספרי הובא בילקוט רמז תשכ"ח יש שמחה לפני המקום כשיאבד מכעיסיו מן העולם שנאמ' באבוד רשעים רנה ואומר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם וכו' ע"כ וכיון דשמח במפלת רשעי האומות אם כן מוכרח דמה שאין שמח במפלתן של רשעים ברשעי ישראל קא'. והראייה מדמייתי מפסוק כן ישיש להאביד דבישראל מיירי והא דמייתי מפסוק בצאתו לפני החלוץ לא אמר כי טוב והתם ביהושפט מיירי שהלך להלחם בעמון מה שלא אמר כי טוב לא בשביל מפלתן של עמון אלא בשביל ישראל שהלכו למלחמה ועדיין לא נצחו וכמו שאמרו בתנחומ' למלך שנשב' בנו וכו' וכמו שהלך הקב"ה להציל את ישראל אעפ"י שודאי יצילם לא רצה שיאמרו שירה כן במלחמת יהושפט על עמון אעפ"י שודאי יצילם לא רצה שיאמרו שירה במלחמת יהושפט על עמון אף על פי שודאי ינצחו לאויב לא אמר כי טוב כל זמן שלא ניצולו ישראל. ובזה נתרצה קושיית מהרש"א דמה שאמר דוד הללויה מיירי ברשעי האומו' וכמו שהעתקנו מספרי דפסוק ורשעים עוד אינם מיירי ברשעי האומות ולכך אמר הללויה ומה שאמרו בגמרא מעשה ידי טבועים בים וכו' הוא בשבי' ישראל שעדיין לא ניצולו אבל מפלת רשעי האומות שמח:

(כג) **או** נאמר ונוכל לתרץ באופן אחר למה שהקשה מהרש"א ז"ל דכיצד אמר דוד שיר' על מפלתן של רשעים והא אמרינן מעשה ידי טבועים בים וכו' ונהדייק עוד למה אמר במפלתן וכו' ולא אמר במיתתן של רשעים וזהו במה שאמרו גם בגמרא סמוך ונראה וז"ל הנהו בריוני דהוו בשיבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלייהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריא דביתהו מאי דעתיך דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה ע"כ הרי בפירו' מצאנו דאיכו דפירוש הפסוק יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם אין פירושו על מיתת הרשעי' אלא על החטאי' ועונו'

ואם

ואם כן מה שאמרו בגמרא כיון שראה דוד מפלתן של רשעי' ואמר שירה אין פירושו על מיתת הרשעים אלא מפלת החטאים והעונות דהיינו שיחזרו בתשוב' ולכך אמר במפלתן של רשעים ולא אמר במיתתן של רשעים ולזה אמר שירה לפי שיש להם תקנה בתשובה וא"כ מה שאמר שירה לא על מיתתן אלא על מפלתן של רשעים דהיינו על החוזרי' בתשובה דמהשתא קרא דמייתי ראייה בגמרא שראה במפלתן של רשעים יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה הוא הפסוק הזה פירשה אותו ברוריה לא מיתת הרשעים אלא על העונות והחטאים ואם כן גם מה שאמרו בגמרא ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה לא על מיתת הרשעים אלא השבים בתשובה :

(כה) **וכתב** מהרש"א ז"ל חטאים כתיב ויש לעיין בזה דודאי האדם המבקש רחמים על עצמו לחזור בתשובה פיהא דאף על גב דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הרי אמרו בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו והרוצה ליטהר מסייעין אותו וזה המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה הרי זה בכלל הבא ליטהר וכו' אבל לבקש רחמים על חבירו להחזירו בתשובה קשה מה מועיל בקשתו הא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואלו מתפללין והחזירנו בתשובה שלימה וכו' לא קשה כל כך כיון שהוא כולל עצמו ויש ליישב ודוקא"כ · ומכל לומר דכונת מהרש"א ז"ל במה שכתב ועוד יש להבין דלמה היו מצערין ליה וכי ר' מאיר לא היה יכול להכל מהם ויש ליישב והוא במה שכתבו המקובלים ז"ל דאע"ג שאדם השלים את חוקו כל זמן שלא השלימו את חוקם אותם שהם משור' נשמתו צריך לא נשלם הוא עד שישלימו את חוקים אותם שהם משורש נשמתו ע"כ . יש להבין למה רבי מאיר מעיקרא לא בעי דילהדרו ונרייק עוד במאמר מה צריך להודיע לנו הנהו בריוני דהוו בשכיבותיה אם היו בשכיבותי' או היו רחוקים היה די לומר הנהו בריוני דהוה בעי רחמי עלייהו דלימותו ואמרה ליה דביתהו דליבעי רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה ומלת בשכיבותיה מאי אתאי לאשמעינן אלא ודאי פירוש בשכיבותיה שהיו משורש נשמתו וזהו דהוו מצערו ליה טובא ורבי מאיר סבר כיון שלא נתקנו יש לו צער כוון שהם משורש נשמתו כמו שהקשה מהרש"א ז"ל כיון שהכל בידי שמים מה מועיל רחמים על אחרים להחזירו בתשובה כיון דהכל בידי שמים חוץ מירא' שמים להכי הוה בעי רחמי דלימותו כדי שלא לעשו' עוונות יותר ויתעכב בשבילם אמרה ליה דביתהו בעי רחמי דילהדרו בתשוב' דמועיל רחמי כיון דשכיבותי' דהיינו שהם משור' נשמתו וכמו שכת' מהרש"א דמה שאנו מתפללין והחזירנו בתשו' לא קשה מידי כיון שהו' כולל עצמו גם או מכל שכן שהוא מתעכ' על ידם כמצא שיותר מכולל עצמו שעיק' תיקונו מתעכ' על ידם וזה שאמרו לו כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם ויש להבין דהיה די לומר מי כתיב חוטאים חטאים כתיב מה צריך להשלים הפסוק ורשעים עוד אינם אלא לרמוז ורשעים עוד אינם רוצה לומר שאינם מעכבים עליו ובזה יבא סמיכות הפסוק ברכי נפשי רוצה לומר כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם לזה ברכי נפשי את ה' לפי שאז נתקנה נפשי כיון שחזרו בתשוב' אותם שהם משורש נשמתו ולא תתעכב נפשי על ידו לכך ברכי נפשי את ה' :

(כ"ו) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו ויש להבין מהו וכל קרבי דהיה די לומר ברכי נפשי ואף על גב שכבר דרשוהו רבותינו ז"ל נאמר באופן אחר כפי מה שהקדמנו בשם המקובלים דצריך כל הנשמות שבשורש נשמתו שיתקן עד שיתקן הוא וזה אומרו ברכי נפשי את ה' רוצה לומר שעלי להודות לה' ונתן טעם לדבריו לפי שוכל קרבי את שם קדשו רוצה לומר שכל הקרובים לנפשי דהיינו שהם משורש נפשי כולם עובדים לשם קודשו ואז לא יהיה לו שום עיכוב ולזה ברכי נפשי את ה' :

(כ"ז) **או** נפרש ברכי נפשי את ה' דהיינו שאתפלל לה' שכל קרבי דהיינו שה' קרובים לשורש נשמתי יהיו כולם עובדים את שם קדשו :

(כ"ח) **ובזה** אתי שפיר סמיכות הפסוקים ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו יש להבין מלת כל למאי אתא הוה ליה לומר ואל תשכחי גמוליו ומלת כל למאי אתא לאשמעינן גם כמה שאמר אחר כך הסולח לכל עוניכי הוה ליה למימר הסולח לעוניכי ומילת כל לרבוי מאי אתא גם עוניכי בכינוי לאיזה אמנם כפי מה שהקדמנו שמתפלל על נשמות שהם משורש נשמתו שיחזרו בתשובה ואף על גב שהם לא התפללו על עצמם שיחזרו ומן הראוי שלא תועיל עליהם כיון דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכמו שהקשה מהרש"א ז"ל :

אבל עם כל זה כיון שהם משורש נשמתו כמו שכולל עצמו עמהם כיון שאי אפשר לו להתקן הוא אם לא יתקנו גם הם לכן מועיל תפילתו עליהם וזה אמר ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו רוצה לומר עלי לברך את ה' ואל תשכחי כל גמוליו דהיינו על הטובה שגמלני שמקבל תפילתי עליהם וזהו כל לרבות שמקבל תפילתי גם בשביל שהם משורש נשמתי וזהו גם כן בשביל שהם משורש נשמתי וזהו גם כן אומרו הסולח לכל עוניכי ומיל' כל לרבות שסולח לכל שהם משורש נשמתי ולזה כתב עונייכי ולא אמר עונות לרמוז דביכול מועיל תפילתי להחזירם בתשובה והא הכל בידי שמים וכו' לזה נתן טעם וכתב עונייכי בכינוי לומר דאף על גב שלא יש עוונות לנפשי אבל עוונות שהם משורש נפשי חשובים כאלו הם עונייכי של נפשי וכיון שהם חשובים כאלו הם עונייכי של נפשי לזה ראוי שתתקבל תפילתי עליהם ויחזרו בתשובה וזהו הסולח לכל עונייכי ומילת כל לרבות שמוחל לכל שהם משורש נפשי על ידי תפילתי ובזה נבין מה שאמרו בגמ' הנהו בריוני' דהוו בשבבותיה דר' זירא כי כח נפשיה אמרי עד האידנא הוה בעי עלן רחמי וכו' ויש להבין מה מועיל רחמי' לאחרים שיחזרו בתשו' והא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמי' ועוד מאי נפקא מינה דהוו בשבבותי' ועוד כמו שהיה ר' זירא בעי רחמי עלייהו גם אחרים יבקשו משמע דאחרים אין יכולים לבקש עלייהו אמנם כפי מה שפירשנו בשכיבותיה שהוא משורש נשמתם מועיל לבקש עליהם אבל אחר שהוא אינו משורש נשמת' אינו מועיל לבקש וכמו שכתב מהרש"א וקרוב לזה נבין הפסוק טוב שכן קרוב מאח רחוק כמו שכתב הרב אליאו כהן מי שהוא משורש נשמתו אפילו אינו ממשפחתו יהיו אהובים אבל אח שרחוק שורש נשמתו אין אוה' לאחיו וזה אומרו טוב שכן קרוב דהיינו שהוא משורש אחד והיה קרוב לנשמתו אז הוא טוב לו ואוהב לו יותר מכח שהוא רחוק דהיינו שרחוק משורש נשמתו אבל הקרוב אוהב יותר :

(כ"ט) **ויושע** ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו · ויש להבין למה הזכיר כאן ויאמינו בה' דמה בא ללמדנו והלא כבר כשהיו במצרים כתיב ויאמן העם בה' קודם שעשה להם הניסים והנפלאות ומכל שכן הכא שראו הניסים והנפלאות ודאי יאמינו ומה צריך לכתוב תו ויאמינו ועוד למה בתחילה

בתחילה אמר כמה פעמים ישראל ובכי האמנה אמר ויראו העם את ה' ויאמינו ולא אמר ויראו ישראל את ה' ויאמינו אמנם יובן מה שנקדים מה שכתב ה"ר חיים אבולעפיא"ה ז"ל בפרשת בא על פסוק למען שיתי ווה לשונו שאמרו שארשטו אלו היה רואה יציאת מצרים וקריעת ים סוף לא היה אומר עולם קדמון אלא היה מאמין בהקב"ה שהוא חדש את העולם ע"כ ובזה יבא על נכון כיון שראו ישראל יציאת מצרים וקריעת ים סוף וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים דהיינו קריעת ים סוף ואמר עוד וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים דהיינו האותות והמופתים שעשה במצרים והוציאם מתחת יד מצרים ולזה ויאמינו העם בה' רוצה לומר אפילו הערב רב שנקראו בשם עם ולא בשם ישראל שמתחילה היו סוברים וחושבים שהעולם קדמון חס ושלום עכשיו כיון שראו יציאת מצרי' וקריעת ים סוף ויאמינו בה' ולא אמר ויאמינו ישראל בה' דפשיטא ישראל מאמינים בני מאמינים ולא צריך לאשמועינן דמתחלה כשהיו במצרים האמינו כדכתיב ויאמן העם בה' אלהי אבותם דמתחילה היו קרויין ישראל בשם עם אלא איצטריך לאשמועינן שאפילו העם דהיינו הערב רב האמינו ומכל שכן ישראל :

(ל) **ובזה** נבין גם מה שאמר הכתו' גבי יתרו וישמע יתרו ודרשו מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף שמע ובא ויציאת מצרים שמע ובא ועיין במקומו :

או נאמר באופן אחר והוא בהקדים שיש כת מהמחקרים אומרי' מרוב רוממותו יתברך אינו משגיח בתחתוני' ומסר עולמו ביד המזלות ולזה עובדי' למזלות ועושי' כשופים על ידי המזלות ובטוחים במזלות ובכשופים עוד נקדים מה שפירשו ז"ל על פסוק ויחזק ה' את לב פרעה אמר לו פרעה למשה תבן אתה מכניס לעופריים כך מצרים שכולה כשפים עוד נקדים שמצרים עובדים למזל טלה שהוא ראשון של המזלות ועשו כשוף על ידי מזל טלה שאין עבד יכול לצאת ממצרים עוד נקדים מה שכתבו רז"ל שבים עשו מצרי' כשוף ויצאו מן הים והיו מחזרים המים ורצים אחריהם ומחזירים אותם למים ליס להטביעם ויוחני וממר' שני מכשפי' גדולים היו ופרחו ונתלו באויר ובאו גבריאל ומיכאל ועשו בהם שפטים עוד נקדים שיציאת מצרים היתה על ידי הקב"ה כדכתיב ועברתי בארץ מצרים ודרשו רבותינו ז"ל אני ולא מלאך וכו' אני ה' אני הוא ולא אחר מכאן מודיע רבה לאדוני האדונים שהקב"ה משגיח בתחתונים ובזה יבא על נכון ויושע ה' ביום ההוא דהיינו שהקב"ה בכבודו ובעצמו הושיע את ישראל מיד מצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף אלא הוא בעצמו מכאן שמשגיח בתחתונים ולא מסר עולמו ביד המזלות כסברת המחקרים ועוד ראייה שאין כח למזלות ולמכשפים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים רוצה לומר שעשו המצרים כשופים וברחו להם מן הים והמים רצו אחריהם והמיתום והשליכום על שפת הים אם כן אין כח למזלות ולכשופים ועוד ראייה לזה וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים דהיינו אף על פי שהיו מצרי' מכשפים אף על פי כן עשה ה' בהם אותות ומופתים ולזה וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו רוצה לומר הערב רב שבכל מקום שנאמר עם על ערב רב נאמר ויאמינו בה' שחזרו מסברתם של כת המחקרים שהיו אומרים מסר עולמו תחת המזלות והיו עובדים למזל טלה ועשו כשוף על ידו שאין עבד יוצא ממצרים והאמינו א"כ שלא מסר עולמו תחת מזלות הלילה אלא הוא בעצמו משגיח בתחתונים כיון שראו ויושע ה' את ישראל וכו' בעצמו והכשוף שעשו במצרים ובים לא הועילו אז ויראו העם הערב רב דישראל כבר האמינו

בשהיו במצרי' קודם הניסים ומכל שכן עכשיו שהאמינו ואין צריך לכתוב הפסוק ויאמינו ישראל דאפילו הערב רב האמינו ומכל שכן ישראל ובזה נבין גם כן יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק שמע ובא ועיין במקומו ובזה נבין ויאמר ברוך ה' אשר הציל וכו' ועיין במקומו :

(ל"א) **או** נאמר באופן אחר ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים יובן עם מה שאמרו על פסוק ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי רוצה לומר כשהישועה מאת ה' יוכל לראות במפלת אויביו אבל אם הישועה היא בזכות אחרים כמו לוט שניצול בזכות אברהם אמרו לו אל תבט אחריך ובזה נבין ויבא על נכון ויושע ה' רוצה לומר כיון שהתשועה על ידי ה' לא בזכות אחרים כמו לוט ולזה וירא ישראל את מצרי' מת על שפת הים שיכלו לראו' במפלת אויביהם כיון שויושע ה' אז וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים :

(ל"ב) **תנחומא** ויאמינו בה' ובמשה עבדו אם במשה האמינו בה' לא כל שכן מה תלמוד לומר במשה לומר לך כל המאמין ברועה ישראל כאלו האמין בהקב"ה ואיכא למידק דהוה ליה לסיומי מה תלמוד לומר בה' ויש לומר דהכי פירושו אם במשה האמינו רוצה לומר אם היה אומר הפסוק ויאמינו במשה לבד הייתי יודע שגם בה' האמינו שכיון שהאמינו בשליח גם האמינו במשלח ועכשיו שאמר ויאמינו בה' לא כל שכן שאני יודע שהאמינו במשה שעל ידי משה ידעו שהותו יתברך וכיון שהאמינו בה' מכל שכן שמשה הודיעם בו שהאמינו במשה אם כן מה תלמוד לומר במשה אלא לומר לך כל המאמין ברועה ישראל כאלו האמין בהקב"ה :

(ל"ג) **אז** ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו וכו' ויש להבין א' למה אמר השירה בלשון נקבה כמו שאמר השירה ולא אמר שיר ועוד במאי דקאמר אז ישיר דמילת אז לבאורה דחיק ליה עלמא דמשמע באותה שעה דוקא לא אחר כך ועוד במאי דקאמר ויהי לי לישועה היה לו לומר היה לי לישועה דתיבת ויהי משמע לעתיד ועוד למ' בתחילת השירה התחיל לשון נקבה כמו שאמר השירה הזאת ולא אמר השיר הזה ואחר כך אמר לשון זכר זה אלי ואנוהו :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדים מה שאמרו רז"ל בערכין פ' שני כנור של עולם הבא של עשר נימין שנאמר בנבל עשור אזמרה לך זמרו לו שירו לו שיר חדש ופירש רש"י ז"ל בנבל עשור של עשרה נימין ולעולם הבא משתעי מדכתיב שיר חדש לשון זכר דשירות העולם הזה לשון נקבה כדאמרינן במכילתא כשם שהנקבה זו יולדת כך התשועות הללו סופן לילד צרות אבל שיר של עולם הבא לשון זכר ע"כ זה אמר אז רוצה לומר בזאת התשועה של יציאת מצרים שיולד צרות אמרה בלשון נקבה את השירה הזאת לה' אשירה לה' אבל לעתיד לבא עזי וזמרת יה ויהי לי לעתיד לבא כאותה שעה אני אומר שירה זה אלי ואנוהו בלשון זכר כמו הזכר שאינו יולד כך שיר שאנו עתידים לומר על גאולתינו בקרוב אינו יולד צרה אחר · ובזה נבין מה שאמרו כנגד אמרו ישראל שירה כלומר מי הגיד להם שגאולתם יש אחריה גלות עד שאמרו שירה בלשון נקבה לומר מה נקבה יולדת אף שירה לשון נקבה כלומר שיולדת גלות ומשני תינוק מוטל על ברכי אמו וכו' ולמדו מן הקטנים וזהו מפי עוללים ולא אמר כפילומר שלמדו מן הקטנים ששרתה עליהם רוח הקדש תחל' וכמו שאמרו שהם הכירוהו תחילה

תחלה וכמו שאמרו הקטנים וכו' אמרו הגדולים אי נמי כמה שאמרו בזוהר שגאולת מצרים על ידי המטרוניתא לעתיד על ידי אלהי ישראל לכן אמר שירה לעתיד זה אלי ואנוהו וכיצד אמרו שירה מי הודיעם זה ומשמי תינוק וכו' וזהו מפי עוללי' שלמדו משה ולא אמר כפי:

(ל"ד) **מכילתא** את השירה הזאת לה' לה' אמרוה ולא לבשר ודם כמו שאמר שמואל א' סי' יח ותצאן כל הנשים ותאמרנה הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו והקושי ידוע דודאי דלה' אמרוה ולא לבשר ודם ומאי אתא לאשמועינן דלה' אמרוה ועוד מאי מייתי וכה"א וכו' אדרבא משם משמע בהיפך אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרא"ם ז"ל בפרשת יתרו וז"ל ז"ל משום דלגבי את כל אשר עשה לא מני לפרושי קריעת ים סוף משום דלמשה ולישראל כתיב והקריעה לא היתה בעבורם שהרי בעמידת הענן בין ישראל ובין מצרים כבר היו בטוחים ולא היו יראים מהם ואם כן לא היתה הקריעה רק להטביעם להתכבד ה' על ידם כדכתיב ואכבדה בפרעה ובכל חילו ולא להצלת ישראל ע"כ. ונוכל לומר שבעל המכילתא נתקשה שבכל השירה לא מזכיר שבחו לה' כהצלתן על ידי קריעת ים סוף ושלקא דעתין שעיקר הצלת ישראל היתה על ידי קריעת ים סוף ולמה לא זכרו זה העניין בשירה ולזה כיון המכילתא לרמוז מה שכתבנו בשם הרא"ם דקריעת ים סוף לא היתה בשביל הצלת ישראל אלא בשביל ואכבדה בפרעה וזה אמר לה' אמרוה דעיקר השבח של קריעת ים סוף הוא לה' אמרוה כמו שאמרו אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים שהעיקר להתגאות על פרעה ולהטביעו בים ולא לבשר ודם דהיינו בשביל הצלת ישראל על ידי קריעת ים סוף דזה אינו והמשך הלשון ולא לבשר ודם כמו שאמר הכה שאול באלפיו וכו' וכי תימא היכן מצינו שאומרים שירה על הצלתן מן האויבים לזה אמר כמו שאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו רוצה לומר על ידי שהכה שאול אלפים ניצולו ישרא' מאויביהם דהתם על ידי הכאת שאול באלפיו נעשית הצלת ישראל מן האויבים לזה אמרו שירה על מה שניצולו אבל כאן כיון שכבר ניצולו על ידי הענן וקריעת ים סוף לא היתה בשביל הצלת ישראל אלא בשביל ואכבדה בפרעה ובכל חילו וכמו שכתבנו בשם הרא"ם ז"ל לזה לה' אמרוה ולא לבשר ודם דהיינו רוצה לומר שאמרו כי גאה גאה סוס ורוכב רמה בים ולא לבשר ודם דהיינו על הצלת ישראל מן האויבים כמו שמצינו בשאול דכאן לא הייתה הצלתן על קריעת יום סוף שכבר ניצולו על ידי הענן:

(ל"ה) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש ה' ימלוך לעול' ועד למה כי בא סוס פרע' וכל המפרשי' נוחו על זה המאמר דמה הקשה ומה תירץ וכל אחד לדרכו פנה אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הרא"ם דקריעת ים סוף לא היתה בשביל הצלת ישראל דישראל כבר היו ניצולין על ידי הענן וקריעת ים סוף לא היתה אלא כדי להתגדל שמו יתברך על ידי טביעת המצרים וכמו שאמר הכתוב ואכבדה בפרעה ובכל חילו וזהו שנתקשה בעל המדרש ה' ימלוך לעולם ועד לפה רוצה לומר למה בשירה הזאת שבחו על גדולתו יתברך שנתגדל שמו בקריעת ים סוף דוקא ולא הזכירו עניין הצלת ישראל ממצרים שהוטבעו בים גם כן ולזה תירץ בעל המאמ' כי בא סוס פרעה רוצה לומר דעיק' הקריעה לא היתה אלא כדי להטבי' את המצרי' לכדי שיתגדל שמו על ידי טביעות מצרים וזהו אומרו ה' ימלוך לעולם ועד ועוד כי בא סוס פרעה דווקא ולא בשביל הצלת ישראל דיש' ככר היו ניצולין על ידי הענן כמו שהקדמנו בשם הרא"ם ז"ל:

או נאמר באופן אחר והוא כמה שאמרו רז"ל אסור לומר לה' עולה דילמא יאמר לה' ולא יספיק לומר עולה וימות ונמצא מזכיר שם ה' לבטלה אלא יאמר עולה לה' עוד נקדים שבשעה שעושה דין ברשעי' אין עושה דין בישרא' שלא יאמרו מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וזהו שנתקשה' במדרש ה' ימלוך למה כלומר כיצד מזכיר ה' קודם ימלוך והא אסור לומר לה' עולה כדאמרן ומשני כי בא סוס פרעה כלומר וכיון שעושה דין ברשעים אין עושה דין בישראל ולכך אמר ה' ימלוך ולמיתה לא חיישינן דהא כי בא סוס פרעה שעושה דין ברשעים וכיון שעושה דין ברשעים אין עושה דין בישרא' ולכך שפיר אמרו ה' ימלוך לעולם ועד אכ"ר:

(ל"ו) **זה** אלי ואנוהו דרשו רבותינו ז"ל התנאה לפניו במצות ויש להבין דעכשיו שהיו אומרים שירה מה נשתנית מצוה זו של התנאה לפניו במצות מכל המצות לרמוז אותה בשירת הים· אמנם יובן בהקדים מאי דגרסינן בפרק קמא דבבא קמא אמר רבי זירא במצוה עד שליש במצוה ומסיק התם אלא אמר רבי זירא להידור מצוה עד שליש במצוה אמרי במערבא עד כאן משלו מכאן ואילך משל הקב"ה ופירש"י ז"ל שהקב"ה ישלם לו שכרו בעולם הזה ע"כ אבל הרב נימוקי יוסף פירש עד שליש משלו רוצה לומר צריך להוסיף מיגיעו ודוחק את חייו כדי להדר המצוה משליש ואיל' משל הקב"ה אם זמן לו הקב"ה ממון שלא מיגיעו יוסיף ואם לאו חייו קודמין ודיו בתוספ' שליש ע"כ· עוד נקדי' מ"ש רז"ל גדולה ביזת הים יותר ממה שלקחו ממצרים ולזה בשע' שהיו על שפת הים שנטלו הביזה בלא עמל וטורח וזהו משל הקב"ה כדפירש הרב הנימוקי ולזה באותה שעה אמרו זה אלי ואנוהו כוונתם לרמוז מה שאמרו רבותינו ז"ל התנאה לפניו במצות לפי שאותה שעה בא להם ממון הרבה משל הקב"ה בלי יגיעה ואז חייבים להדר מצוה על אחת כמה וכמה טובה כפולה ובשביל זה בכאן דרשו רז"ל זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות· ובזה נבין גם כן מה שאמרו במדרש ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתי' לך ה' הגדולה ועיין במקומו ובזה נבין גם כן מ"ש רז"ל בשעה שעקד אברהם את יצחק בנו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה יחיד שוחט ויחיד נשחט מי יאמר לפניך זה אלי ואנוהו ועיין במקומו:

(ל"ז) **ובזה** נבין ג"כ מה שאמרו ילקו' שיר השירי' הראיני את מראייך בלקיחת לולב נאה ואתרוג נאה השמיעני את קולך בהלל כי קולך ערב בהודו לה' כי טוב כל"ח ומראיך נאוה באנא ה' הושיעה נא ע"כ ויש לומר דמאי קשר ושייכות יש לקיחת לולב נאה להודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ולאנא ה' הושיעה נא ועוד דלמה פרט מן הלל אלו הפסוקים הודו וכו' ואנא ה' וכו' היה די לומר השמיעיני את קולך בהלל ועוד דלמה נוס עכשיו על לקיחת לולב נאה יותר מכל המצות אמנם כפי מה שהקדמנו דאם יבא לאדם ממון הרבה צריך להדר המצוה יותר משליש במצוה עוד נקדים שאלו הפסוקים נאמרו על שפת הים דלעיל מיניה כתיב יונתי בחגוי הסלע ופירש"י ז"ל זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולאחריהם חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנס לנקיקי הסלעים והיה נחש נושף בהם וכו' עוד פרש"י ז"ל על פסוק שאחר זה אחזו לנו שועלי' קטנים שאף הקטנים היו מחבלין כרמים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו וכו' והן מביאין תינוקות מבית המצרי ותינוק ישראל עונהו ממקום שטמונים והיו תופסין ומשליכין ליאור ע"כ שנמצא שזה הפסוק של הראיני את מראייך נאמר על שפת הים ואז באותה שעה שנטלו ביזת הים בלא עמל וטורח אף

כן צריכין להדר את המצוה לזה אמר הראיני את מראייך בלולב נאה ואתרוג נאה ואם כן צריכין לומר הלל שלא תהיו כפויי טובה כטובתו של מקום לזה אמר השמיעיני את קולך בהלל ומה תאמרו בהלל כי טוב כל"ח וקיימ"לן כל מי שמור' בניסו עושין לו נס אחר לזה אמר ומראיך נאוה באנא ה' הושיע' נא רוצה לומ' כשתבקשו בגאולה לעתיד הושיעה נא נאוה דברים כיון שהודיתם בכם ראוי להושיע אתכם:

(ל"ח) **נחית** בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען תיפול עלה' אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית וכו' ויש להבין אחת דמתחלה אמר נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך משמע שכבר הגיעו לבית המקדש כמו שתרגם אונקלוס לדירה דקודשך והרי כשאמרו שירה היו על שפת הים עדיין ומהיכן הגיעו לבית המקדש עד שיאמר נהלת בעזך אל נוה קדשך משמע בית המקדש ואם תימצי לומר שאמרו על העתיד שדיבורו של הקב"ה שאמר להם שיוליכם לביתו כאלו כבר הגיעו ולזה אמר אל נוה קדשך אם כן שכבר אמר שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אלי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען כיון שכבר נפל אימה ופחד על כל האומות מה צריך להתפלל עליהם תו תפול עליהם אימתה ופחד עד יעבור עמך וכו' והא כיון שאמר בתחילה אל נוה קדשך כאלו כבר הגיעו ונפלה האימה על כל האומות מה צריך להתפלל עוד תפול עליה' אימתה ופחד עד יעבור עמך וכו' והא בלא תפילה כבר נפל עליהם אימה:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב בעל כסף נבחר אשכנזי בפ' יתרו ובפ' תבא וזהו לשונו שנתקשו הראשונים במאמר הכתוב ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת פירש"י ז"ל ויביאנו אל המקום הזה זה בית המקדש ויתן לנו את הארץ כמשמעו והקשו איפכא מיבעי ליה למימר ויתן לנו את הארץ ואחר כך ויביאנו אל המקום הזה דהא כיבוש ארץ ישרא' קדמ' לבניין בית המקדש ותירצו דאיתא בתרגום יונתן על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים דבליל פסח שאכלו קורבן פסח הוליך אותן על כנפי נשרים בענני כבוד לאתר בית מקדשא ואם כן שפיר ויביאנו אל המקום הזה ואחר כך ויתן לנו את הארץ הזאת והשתא היו ישרא' במקום מקדש קודם באם לארץ עכ"ד. ובזה יבואו הכתובים כמין חומר נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך כדפירש"י כתרגומו לשון נוה וסוכ' דהיינו בית המקדש לרמוז על מה שהוליכם לבית המקדש ליל פסח על כנפי נשרים אז באותה שעה שמעו עמים ירגזון שמעו שמועה זאת שהוליכם על כנפי נשרים לבית המקדש אז חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אלי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען כיון ששמעו שהולי' על כנפי נשרים אמרו ודאי שיבואו ויירשו את ארצם ואחר שאכלו קרבן פסח חזרו ולזה היה צריך תפילה על הביאה העיקרית שמא יגרום החטא חס ושלום ולזה אמר תיפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך וגו' על הביאה העיקרית ביאה ראשונה וביאה שנייה נזכה לביאה שלישית בעגלא ובזמן קריב אכי"ר:

(ט"ל) **או** נאמר באופן אחר כיון שכבר רגזו ונמוגו מה צריך עוד תפילה תפול עליהם אמתה ופחד ידמו כאבן יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל כיון שיצאו ישראל מן הים כנס עמלק את כל אומות העולם ובא ועשה מלחמה עם ישרא' והתפלל משה בעד העם דממו כלם כאבן לכך נאמר בגדול זרועך ידמו כאבן ע"כ לזה בא הכתוב להודיע רשעתו של עמלק אפילו בשעה שרגזו נמוגו כל יושבי כנען וכל האומות והיו ישראל כיורה רותח הוא בא לעשות מלחמ' בישראל ולזה הוצרך משה להתפלל תפול עליהם אימת' ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש וכו' ויש להבין כיון דאמר בהר נחלתך מכון לשבתך סימן בתוך סימן לא ידענ' שהוא מקדש עד דאצטריך לומר מקדש ועוד למה אמר תביאמו ותטעמו הוה ליה לומר תביאנו ותטעינו הנה שכבר הרגישו ז"ל ואמרו שאותו הדור נתנבאו ולא ידעו מה נתנבאו שהם אינם באים לארץ אלא בניהם באים מכל מקום יכולין לומר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה. ועוד דאי על ישראל קאמר מה שייך לשון נטיעה בישראל עד דאמר ותטעמו הנה שמצינו נטיעה בישרא' כדכתיב נטעתיך שורק נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמרא עתידין בתי כניסיות ובתי מדרשות שיקבעו בארץ ישראל וגם מצינו לשון נטיעה בבית המקדש כדכתיב ויטע אהולי אפדנו ועוד אמרו על פסוק ואהי להם מקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות וזה אומרו תביאמו ותטעימו כוונתם על בתי כנסיות ובתי מדרשות בהר נחלתיך מכון לשבתך ונתן טעם למה יביאם לב"כ ולב"מ בתי מקדש כיון שהם נקראו מקדש לכך יביאם בב"י אכי"ר נס"ו:

(מ) **מדרש** ה' ימלוך לעולם ועד למה כי בא סוס פרעה לכאור' כולו מקשה דמה נתקשה בעל המדרש ומה תירץ אמנם יובן בהקדים מה שאמרו והקשו המפרשים דבגמרא אומר בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני היינו דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה אות שכתוב בהם וקרא זה אל זה ואמר קדוש ולא קרב זה אל זה כל הלילה משמע דלא אמרו שירה לפי שמעשה ידיו טבועים בים ובמכילתא משמע בהדייא שאמרו שירה וזה לשונו שבח ישראל ומלאכי השרת מי ישורר תחיל' השיב וכי עברי קודם לבני ע"כ· הרי משמע שאמרו שירה ובגמרא משמע שלא אמרו שירה אמנם נוכל לתרץ זאת הקושייא והוא שנדייק עוד במאמר הגמרא שאמרה ואתם אומרים שירה דלכאורה מילת ואתם נראית כשפת יתר דאי כפשטיה שלא רצו לומר שירה כלל הוה ליה למימר ואומרים שירה לפני מילת ואתם מאי אתא לאשמועינן אלא ודאי מדקאמר ואתם משמע דהכי פירושו מעשה ידי טבועים בים רוצה לומר למה הטבעתים בשביל ישראל לא בשביל המלאכים לזה אמר ואתם אומרים שירה דישראל מיבעי להו לומר שירה לפי שבשביל' הטבעתי מעשה ידי לא בשביל המלאכים הוטבעתים כדי שהמלאכים יאמרו שירה אבל לא רצה שלא יאמרו כלל אלא שלא רצה שיאמרו המלאכים קודם ישראל אלא ישראל יאמרו תחלה וזהו שאמרו במכילת' וכו' וכי עברי קודם לבני רוצה לומר דעיקר הנס הוא נעשה בשביל בני ואם כן בני קודם אבל אין הכי נמי שאלו ואלו יאמרו שירה אבל ישר' אל קודמין ואם כן דברי הגמרא והמכילתא שוים כחדא ולא פליגי: ומהר"ר רבי חיים אבואלעפייא זלה"ה תירץ באופן אחר דבשע' הטביעה לא אמרו שירה אבל אחר כלות הטביעה אמרו שירה וזה אמר מעשה ידי טבועים בים ואתם אומרים שירה לפני רוצה לומר בשעת טביעה דווקא שלא יאמרו שירה אבל אחר הטביעה יאמרו· ובזה יבא על נכון שנתקשה בעל המדרש ה' ימלוך לעולם ועד רוצה לומר למה אמרו שירה כדסלקא דעתין מעיקרא שפירוש מעשה ידי טבועים בים ואתם אומרים שירה שלא יאמרו שירה על טביעת מצרים לעולם ולזה תירץ בעל המאמר כי בא סוס פרעה ורכבו ופרשיו

ביום רוצה לומר כי כלפי הסכיעה ויכולין לומר שירם וכמו
שפלפל סרס מסרס"ו ולפ"ז דים חלוק כין כסעת הסכיע׳
ולפחר הסכיעה דלפחר סכיע׳ לפחר:

(מ"ו) **ובזה** כיון שם שלפחרו רצ"ל יפחרו גחולי ס׳
לפם לפר גלפם מיד כר רוצם ולקושי ירוע
לפחם כפי שם שלפחרו גחולי ס׳ כפלפל דסלקא דעתין דכמו
שלא סניח למלפלים לומר שירם כך לא יניח לישראל שילפחרו
ולזה תירץ לפר גלפם מיד כר רוצם לומר דלדוקא למלפלים
לא סניח לומר שירם לפי שסכלם לינם לפם לכל לישראל
לפר גלפם מיד כר יפחרו שירם:

(מ"ב) **ובזה** כיון גם כן שם שלפחרו כגחולת כגרכות
כשעם שלפא דוד מפלפן של רשעים
לפר שירם ולקושי מכרש"ו צ"ל ושיפר לפר שירם ולפ
לפחרינן מעשה ידי טבועים כים וכו׳ לפפם כפי שם שלפחרו
שהמלפלים לא רצם שילפחרו לכל לישראל רצם שילפחרו ולזה
לפר דוד שירם:

(מ"ג) **אז** כלפר כפוקף לפני פחלון סודו
כגפר׳ על פסוק כפלפם לפני פחלון סודו
לפ׳ כי לעולם חסדו לפם לא כלפר כי טוב כהודים זו לפי
שלין שלם כמפלפן וכזה כיון גם כן כלפר יפחרו
גחולי ס׳ לפם לפר גלפם מיד כר ולקושי ירוע דמם הקשה
ומה תירץ לפפם כפי הקדמתינו יבא על נכון ופירוש יפחרו
ישבחו כמו יפלפלו כל כועלי חן רוצם לומר ישלפחו וזם
שלפקשה כעל המדרש יפחרו גחולי ס׳ דהייגו לומר שירם
טוב על גחולת ממנירים שירם לעולם ולזה תירץ לפר גלפם
מיד כר ככר וכיון כי נעשית הנחולה וכגמרה הסכיעה של
מנירים יכולין לומר שירה וכתירוץ מכרש"ו ולפ"ז דלפחר
שכלפת הסכיעה יכולין לומר שירה ולפלת לכני החלוץ עדיין
לא עשו מלחמה לכך לא יפחרו כי טוב אלא לפן כבר גלפם
מיד כר לכך יפחרו כי טוב ושירה:

(מ"ד) **אי** כמי כמה שכתבו המפרשים שלין מסכימים
על מפל׳ החוייב שלי׳ פקפ"ם שלם כמפלתן
של רשעים גלה מסכימים על הגלת ישראל וזקו שכתקשה
כמדרש לפפ כלומר דפיס ס"ם שמסכימים על מפלת החוייב
יפין פקפ"ם שלם ומשני לפר גלפם מיד כר שהשירים על
גחולתן מיד כר לא על מפלת סנר:

או כלמר כחופן לפחר וזקו כמה שכתבו המפרשים לא
ידלימתי כקרא ס׳ מלך כשמלכו כל החומות לו כקרא
ס׳ מלך כדכתיב׳ מלך על יעד אלהו גוים מלרנו דלימת׳
כקרא מלך כשעם שילפחרו גוים מלרנו כולם כלפר וזהו
שכתקשה כעל המדרש יפחרו גחולי ס׳ לפם רוצם לומר לפפ
לא ישכחו גחולי ס׳ שם מלך ולפם לא סוכירו מלכות זכזה
הסכח ומתרץ לפר גלפם מיד כר רוצם לומר לפי שהלפם מיד
כר לפחר לזה יפחרו גחולי ס׳ ולא סוכירו מלכות לכל לעתיד
לכא שילכרו כל חומות העולם נשכחו היים ס׳ למלך על כל
הארץ כיום ההוא יהיה ס׳ לפחד ושמו לפחד כלומר וכזה נכיון גם
כן מה שלפרו כמדרש ס׳ ימלוך לפפ כי כא סום פרעה
רוצם לומר לפם יפחרו גחולי ס׳ ימלוך ולא לפר מלך ומפני כי כא סום פרעה
פרעה רוצם לומר לפי שעתה ליכא פרעה לבד לכך יפחרו
ימלוך לכל בעבלא וזמן קדיש כשילכרו כל החומות והיה
ס׳ למלך על כל הארץ כלומר:

(מ"ה) **או** יפחרו כחופן לפחר ס׳ ימלוך לעולם ועד לפפ
כי כא סום פרעה יכון כמה שלפרו רפואות
של מפני שהיו נוכר שמו של משה כשירת הכאר מפני
שעשם על הגיס ולין לדם מקום לכפקלות שלו ומפני מה
לא נוכר שמו של הקב"ה גם משל לשלטון שעשה כשדוד
למלך לפר המלך בלומי שהיכו שם יפחרו לא לפחר להם

לכם כמו שעשו כשהיו במלרים לפני׳ כיון שרלו החותות
וסמופתים שעשה כמלרים לפחרו ודלי שיכילמו מידם לכן לא
כתיב ויזעקו אלא ויצעקו כשלשה קוראים אלין
ואין יכנס כמניינו למידין שהוצ׳ היו יותר מן הלעקה לכך
נבי חכוק כתיב הסטורים שהוצ׳ כידי לדם ודם מועד
לסויק וגם לדם כחידי כרצון לכך יפחרו ויזעקו מקרוות לכם
שהיו יותר מוצלקות לכו וכמו שמלינו נבי חוקם מלוסתי ואלישע
כשחלם ויכם חוקיהו פניו אל הקיר ודרשו זל׳ מלוך
קרות לכו כשלה שהסולם מלפלל מלוך קרות לכו ולכך
לפר נבי חולה לפר גלפם מיד כר יזעקו שהיו יותר מוצלקות
כלוך מלוך קרות לכו לכל נבי הולכי מדכר לין הולקים
כל כך מקרות לכם כיון שהם כלרילותם ועוד שהולרים
כלכם לפשר שכלפת הדרך לו יעכור הוא לדם עוכד דרך
ויוליכו לת הדרך לכך לפר לפפ ויזעקו כשלה שהיו כלים
לון הוצ׳ כדרמין וכן נבי ירדני היס שהם כלרילותם ועוד
שלומרים שלפשר שיעמוד היס מוצלו לכך לא לפר ויזעקו
אל ויזעקו שהיו כלים לפני עמים וחמי עמים
מרוצים:

(כ"ג) **אבל** סוף סוף עדיין יש להקשות ולשלול עוד
דלמה כהולכי מדכר וכחכוש וכחולם
לפר כשלשתן מלפלוקותיהן וכרכיני שהוצ׳ יורדי היס לחול
ולפלוקותיהן ויזעקו אל׳ לשוסף עשה היס יוסלת כשלשה
יורדי היס יותר מכל השלשה הנזכרים ועוד למה כיורדי ה׳ס
לפר יזעקו יותר מכל השלשה הנזכרים דמשמע דדוקא
יורדי היס יזעקו מלפלילם לינרם לכל השלשה הנזכרים
לינם יזעקו היס ושלש כלם כיון שיתם מן
הנזרם לרווחה:

אמנם דדוקא יורדי היס יזעקו מנזרם לרווחה מיד
דכיון שנפ היס מוצלו יפחו מלפלילם לינרם
לפחרון ארץ היס ומלוכם מנעת מוכיכ היס ומכל לפחם
מיס ולרץ כיס נמוללי מיס ויוכ עס רעכים ויכוכו עיר מוקש
ויוליכו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תכואה ויכרכם וילדו
מלד ובפחתם לל יפעיט ויפעטו ומוכו מעוכר רעב ויבון
שופך כוו על נדיכים ויתעם כתהו לל דרך ויסגם לכיון
לעזובי ויש כעלין ישלים ויעשרו ויעלמו וכל עולם

ויוסע ה׳ ויעמדו כעל כל פין שכוותיו ל דעת גדולים לכל
לפ כירם על יוסיעם של חולם ולפ על שלר סיוויים שוכרנו:
עוד נקדים הא שלמרו רכותינו זל כגמרל לעולם יקדם
לדם לרחמים על יחלם שהם יחלם לומרים לו הכל זכות
ולפעמר עוד נקדים שהחולם נרלך שיעור משה דריש מזליף
ועוד נקדים שהלדם על ידי עזונותיו נכרלים מקטרגים
שלקטרגים עליו:

ובזה יבל על כגון רגכי חכוש שהוש חכוש על ידי
לחרים לכך לפר יוסיעם דהייגו שיוסיעם מיד
שהוכשים לוחו וכמו שפירש רכי לכרהם ן׳ עזרל זל
וכן נבי חולם לפר גם כן יוסיעם דהייגו שיוסיע לוחו מיד
המקטרגים כמו שיוסיע ה׳ לת ישרלל שהוסיעם מן עזוז שהו
של לדרים שהם מקטרג עליהם לכל נבי הולכי מדכרות
שהם כידו יתכרך לו כיד לדם ולו כיד מקטרג לפר יזעלם
הצלה כעלמן שהקטיגות לכל נבי חכוש שהוש כיד לדם ונבי
חולם שהוש כיד המקטרגים לפר יוסיעם שהוש הוללם מיד
וגם תשוקם:

(מ"ט) **אבל** עדיין נשלר לנו לכלר הקפרש שיש כין
הולכי מדכרות וכין יורדי היס דלרוייהו
כידי שהים ולהים כידי לדם לפפ כהולכי מדכרות לפר
יזעלם ויורדי היס לפר יוסיעם קלוב לפר יוסיעם שהיה
מיד לחרים וכן כתם שלמרו רכותינו זל כיון שלתן רשות
לשחית לפחל וכו׳ ויורדי היס שודלי עון הם כידם עון ולכך
הקפיד עליהם רוב סערה לפר לפרע לפר ויזעקו לפר כיד
להוסיף מדקות רוב סערה לפר לפר יוסיף כהיינו
שיוסיף מדקות שכיון לרוב סערה:

(ו) **אבל** סוף סוף לכחוכ נרלוך שהחולם ויורדי
היס לרוייהו כחדל לתק לגיכו דהיגו
לעויים כיד המקטרג לסכן היה לגיך לפר כשניהם כשוה לן
יוסיעם לו יוציאם:

אמנם גם לים יש לפר כעולם שכיש כיד המקטרג
לפל יש הפרש כין חולם ליורדי היס דהחולם
תרתי לית ליה חדא שכיד המקטרג הוא ועוד דלילף
כולים לפר לפר יוסיעם המקטרג תשוקם ותוללם מיד
המקטרג לפל יורדי היס לין לו לייתיב מולים דדוקא פרק
דעונתא לית ליה שהוא כיד של מקטרג דיכתם שלפר
יוסיעם דהייגו שיוסיעם מיד המקטרג:

(כ"ו) **אן** מכל מ"מ כשהולכי מדכרו׳ לפר יזעלם וכיורדי
היס לפר יוסיעם הוא משום דכיורדי היס
לייך לפר יוסיעם מדקות לרשות מן היס ליפשם לפל כהולכי
מדכרות לין לו לייך מדקות מן היס ולכך לפר יזעלם
הוללם לפשם היס הולכין לפר לפר יוסיעם דהייגו שיזעלם
מן הסטיעות וידריכם כדרך ישרה:

(כ"ב) **אן** מכל לפר כפוקף כשהולכי מדכרו׳
וכיורדי היס לפר יוסיעם וכחכוש וכחולם
לפר ויזעקו כפוקף שיש כיון יורדי היס לדרוייהו
כידי שהים ולהים כידי לדם לפפ כהולכי מדכרות לפר
יזעלם וכיורדי היס לפר יוסיעם שהיה קלוב לפר יוסיעם
לחרים וכן כתם שלפרו רכותינו זל כיון שלתן רשות
לשחית לפחל וכו׳ וכיורדי היס שודלי עון הם כידם עון ולכך
הקפיד עליהם רוב סערה לפר לפרע לפר ויזעקו לפר כיד
להוסיף מדקות רוב סערה לפר לפר יוסיף כהיינו
שיוסיף מדקות שכיון לרוב סערה:

(כ"ג) **אן** מכל מ"מ כשהולכי מדכרו׳ לפר יזעלם וכיורדי
היס לפר יוסיעם דהייגו שיזעלם מן הסטיעות
וידריכם כדרך ישרה:

(כ"ד) **ויהי** כהקיל עם וכמוש וקרים יהללוהו
יפס נהרות למדכר ומעלי מים
לפמחון ארץ כרי לקלתה מנעת יוסכי כה יפס מכפר לפחם
מים ולרץ כיס נמוללי מיס ויוכ עס רעכים ויכוכו עיר מוקש
ויוליכו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תכואה ויכרכם וילדו
מלד ובפחתם לל יפעיט ויפעטו ומוכו מעוכר רעב ויבון
שופך כוו על נדיכים ויתעם כתהו לל דרך ויסגם לכיון
לעזובי ויש כעלין ישלים ויעשרו ויעלמו וכל עולם

קפצה פיה מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה׳ והדקדוקי׳
באלה הפסוקים רבו כמו רבו דכיון דמיירי בזקנים כדכתיב
וכמושב זקנים ואין זקן אלא זה שקנה חכמה ואמר וירוממוהו
ויהללוהו משמע דמיירי בבני אדם מהוגנים דהיינו יראי ה׳
למה אמר אחר כך ישם נהרות למדבר ומוצאי מים לצמאון
ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה והא מתחלה מיירי ביראי
ה׳ וכיבר אמר אחר כך מרעת יושב בה ועוד דהכי קראי
לכאורה נראה דלאו רישיה סיפי׳ ולאו סיפיה רישיה דמתחלה
אמר ישם נהרות למדבר ומוצאי מים לצמאון וחזר כי אחר כך
וכתב ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים ויושב שם
רעבים ויכוננו עיר מושב ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו
פרי תבואה ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט ואמר אחר
כך פעם אחרת וימעטו וישוחו והא לעיל מיניה אמ׳ ובהמתם
לא ימעיט והדר אמר וימעטו וישוחו ועוד מה כתיבת טעם
לוימעטו וקאמר מעוצר רעה ויגון דאם מנע מהם הרעה

פרשת יתרו

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلّد visible fragment from bookbinding

קבצם פיה מי מכם וישמור לנו ויתבוננו חסדי ה׳ והקדוקי
בלנו הפסוקים רבו כמו רבו דכיון דמיירי בזקנים כרכתיב
וכמוסה וזקנים ולין זקן לנו זה שקנה חכמה ומאי וירומומוהו
ויהללוהו משמע דמיירי בכבוי מדם מקונניס דקיימו ירחי ה׳
לנו אמר אחר כך יפה נסרות למדבר ומנחלי מים לנו מתנות וממדבר
מרן קרי למלאם מרעית ישראל כה ולה מתפילה מיירי כירחי
ה׳ וכיוצר אמר אחר כך מרעית יעקב כה ועוד דכתי קרחי
לבורה נרחה דלאו דישים סיפי ולאו סיפים דישים דמתחלם
אמר יפה נסרות למדבר ומנחלי מים לנו מתנות וחזר כי אמר כך
וכתיב יפה מדבר לגבם מים וארץ ציה למוצאי מים ויושב שם
דעכים ויכונו עיר מושב ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו
פרי תבואה ויברכם וירבו מאד והכתיב לנו ימעיט ואמר אחר
כך פעם אחרת וימעטו וישוחו ולה לעיל מיניה מנו וכהתם
לנו ימעיט ודבר אמר וימעטו וישוחו ועוד מה ניתיב טעם
לוימעטו ולקמר מעוכר רעה ויבון דלה מנא מסה הרעה
מיכה ניתיב וימעטו ואמר עוד ילאו ישרים וישמחו וכל עולם
קבצם פיה מי מכם וישמר לנו ויתבוננו חסדי ה׳ :

אמנם יכון בסקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל בגמרא
בקידושין פרק קמא כל שזכיותיו מרובין על
עוונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולה
קיימ ממ׳ תלמוד תורה אחת וכל שעוונותיו מרובין על זכיותיו
מוסיפין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולה חסר אות
אחת ממנה ופירש רש״י ז״ל מריעין לו בעולם הזה לקיים
מעוונותיו כי אין נדיק בארץ אשר יעשה טוב ולה יחטא כדי
שיטול שכרו מכל לעולם הבא מוכיחין לו לנדל שכר מצוותיו
בחייו כדי לטורדו מעולם הבא עכ״ל :

ובזה יבואו הכתובים על נכון דמיירי בל
נדיק שרובו וזכיות נדיק שלם יסיק
עוונות והקב״ם נותן לו יסורים בעולם הזה כדי
שלם בעולם הבא ולזה דומה כמי ששרף כל
ושלם ולזה אמר וירומומוהו בקבל עם וכמוסה זק
דהיינו עשם זקינים ונדיקים ולזה בשביל מיע
שבידם שלי לאבד לנלם הזה מיעוט עוונות ש
למדבר ומנחלי מים לנמלוח ארץ קרי למלח דהיינו
עושם פירות עושם אותה לשם כלנו היא מליחה ואינה
עושם פירות ונתן טעם לנבה כיון דמיירי בנדיקים למה
הנקרות למדבר וכ׳ דשיון מיסורים ויסי כמשיב מרעית
יושבי ואמר מרעית ולא אמר דעת לרמוז על מיעוט עוונות
שבידם כדי למרקם בעולם הזה ולשלם לשם שכרם בעולם
הבא וכיון שהשלים עניני הנדיקים חזר לפרש עניני הרשעי,
ואמר מדבר לנה׳ מים וארץ ציה למוצאי מים ויושב שם דעבי,
שים לשון זה נפקא מינה שם שם רעבים לו שביעים דהוה
ליה לומר ושב כי שרש שלש ודמי דמילת דעבים אתת
לשמועינן שהם דעבים מן התורה ומן המצות וכמו שאמר
הפסוק לא דעב לחם ולא כמא למים כי אם למוצא פל דבר
שדבי דמיירי כרשעים שרובם עוונות וכדי לשלם להם מיעוט
מצות שבידם ולזה מלמד שם שאמר מדבר לחם
מים וכו׳ ועוד ויבואו עיר מושב ויזרעו שדות ויטעו כרמים
ויעשו פרי תבואה ויברכם וידבו מאד ובהמתם לא יתעט
כל זה בעולם הזה לשלם לבל לעתיד לבא וימעטו וישוחו ונתן טעם
לדבריו מעוכר רעה ויבון רומז לומר שלש הא לא לחם ויבון
בעולם הזה כדי למרק עוונותיהם בעולם הבא ומעוכר רעה
ויבון בעולם הזה שופך דון על כדיבי׳ כתב נומו על דבר כניה
לפי שהנביאים עמדו לפיכך שופך עליהם בזו רומז לומר
ככויס כמו שאמרו רזל כל המנביס עמהו הקב״ם מתפלל
ויתעם בתוכו לא דרך ויסנב תכון מעוני רומז לומר מנביס

במקומו :

(י״ט) **לא** תשים עליך כי אני ה׳ רופאך כדי לתרץ
מה שהקשו בגמרא כיון שלא ישים רפואה
לנפש . מוכל לומר בתש שאמרו טרם תכף ניץ רפואה ברם
וכיון שהרפואה קודמת לנפש הוי כאלו לא תשים עליך כלומר
חלף על לפי תשים קדיו כאלו לא תשים מחוש ונתן טעם לנפש
קדיו חלף שלא תשים מחוש כי אני רופאך דהיינו
מקודם שלקדים רפואה לנפש דאי לשון עתיד הוה לי לומר
דרפאך דליהוי משמע עתיד ומדכתיב רופאך לשון עבר
דהיינו שהקדים רפואה לנפש ואי כאלו מקודם רופאך :

(ס) **מכילתא** והכיאך רש״י חדוק שנטלו ישראל
מהגרי׳ אלו מתפש ל״ש יום ומפרש
רבי שלש שבתפרנסו היתומים ס״ל שעורות ע״כ שעודש
ביום ושעורה כלילם ושקש דתמרינן בגמרא כתם שעורות
חייב לתם לאכול בשבת רבי חדקל אומר ארבע וחמשים
כותבים שלש יום כן כין לומר וכן לומר הוו לנו טני תם״ס
שעורות בלא יום בשביל שבתות וכי היתה דעדיין לא
הפקוד לשבת ושל תמרינן בגמרא כתם שהקוד לשבת
ודוחק לומר דלעניני התכילתא שלמרו ס״ל שעורות בל״ל
יום שברי לשבת לא שהקוד עדיין ויש לומר דלא פליגי
ושם שהכילתא שברי דכתם ע״קור לשבת שלש לעשות
מלאכה אבל על מניין שעורות של שבת מפיק לה בגמרא
מדכתיב ויאתר משה שלשון היום וכו׳ שמוש למדו כתם
שעורות חייב לתם לאכול בשבת וזש הכסוק לא נאמר על
אחר יחידי שהרי נאמר ויאמרו אל משה ושלום העולה שלשה
מה היום מיוחם ומכאן אם למוד שעדיין לא הניע לנפש משה
ברשת שבת וכו׳ שוא אשר דבר ה׳ שנצטוויהו לומר לנפש ושם
בן מניין שהשעורות לא נאמדו ואכלו כמו בחול ת״ל היום וח׳
כלילה הוו ס״ל :

פרשת יתרו

(ל׳) **במדרש** וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא
קריעת ים סוף שמע ובא ומלחמת עמלק שמע ובא
מדרים שמע ובא וכל המשמרשים כתקשו הוה דלמה כשמעה
קריעת ים סוף ויבוא לתנייר וכל אחד לדרכו
פנה חותנו לתנם לף מני מלכי והוא מדרים ת״ם תקפ״ר
רבי חיים אבן אבי׳ אלמא ל״ל כב׳ כה על פסוק למתן מיתי
לותיתי שלא ושל שמעו אדרים אלו הים ורוחה דקריעת
וקריעת ים סוף לא תימר עמלק דקדמון ת״ק וכוס ובא
על נכון דמיתלם הים מובי שהעמלק קדמון לכל כשמעה
יציאת מדרים וקריעת ים סוף לוה לא לתנייר וחזר כו
והודם שהקב״ם חידש לת עולמו :

(כ׳) **ובזה** נכון גם כן הכתוב שאמר לכני ה׳ לכיך
אשר הנפלתיך מלרן מדרים וש לכיך
לשם אמר אשר הנפלתיך ולא לשם אשר הרשתיך וכי עדיין
לא ידיעו שעשה יתברך קוץ ופיעה לותנו מדרים ולמה
קופרך להזכיר יציאת מדרים כדי שנדע שקוץ ופיעה לנדיקים :

אמנם כפי דרכנו יבא על נכון כדי שלש תתחי
ולא שקוץ שהעולם קדמון לזה שאמר הכתוב ה׳ מלכיך
ה׳ מלך לעולם ועד ולא עוד אלא שהוא מלך לעולם ועד
ש ומשלו העולם קדמון לזה שאמר אשר הנפלתיך מלרן מדרים
קוץ ופיעה לותנו מדרים שרשתיך בעיניהם שהיו רוחם
המוליח לתכם מלרן מדרים שקדמו לו אלא שהם ס״ם רוחה
יציאת מדרים וקריעת ים סוף מלמדין שהקב״ם לחמן ה׳
מכל מכן שלקב רשתיך בעיניהם שמדרים לחמן הכני ה׳
מלכיך ולזה הוסיף לכם קוץ הנפלתיך מלרן מדרים :

למידת סנדיבות דאמר כל הכסין ייתי ויכול לחתני ליתמי ליתמי דאמר אחר
כך לנפש שפלתם בלרעה דישראל כני חורין :

אמנם הכל יבא לכלל יאוב בסקדים מה שאמרו
בגמרא ובוחר אסור לאכול אלל רע עין
ובשביל שישראל אכלו אלל המנדיים שהיו מרי עין לפיכך
נשתעברו אלנם עוד בקדים שהיו המנדיים מחבילין לישראל
את מנה לפי שהמנרי׳ מרי עין ושם יחבילום את חתן יתעבל
בחברים לפיכך היו מחבילין לותם את מנ׳ כדי שלש תתעבל
בחברים . ועוד אמרו רבותינו ז״ל שהעני חינו מניח פיתו
להיות חתן כדי שלש תתעבל בחברים לפי שאין לו מאכל
הרבה ולזש סעני אוכל פיתו מפש . ובזש יבא על נכון הש
לחתן עניינו די אלנו שבסקבת בלרעה דמנדיים רופש לומר
שאכלנו את מנה בחברים כמו שעני שיהו מניח פיתו לזיות
חתן שלש לופה לותם בשהות מנה כדי שלש תתעבל בחברים
ואלל פעם אחרת ולפי שהמנדיים מרי עין לזש היו מחבילין
לאחרים את מנה כדי שלש יאכלו פעם אחרת בחברים ולפי
שהיו מרי עין ואכלו אלל נשתעברו כמו וזה בלרעה דמנדיים
כלומר אוזו היה סיבת שיעבוד בלרעה דמנדיים על ידי
שאכלנו מאתם והם מרי עין ולזה עשה טובה קל מאמש לו
מנדסים בדיבים ועל ידי זש נסיס בני חורין זש לומרו כל
הכפין ייתי ויכול בעודת קול לשנה הבאה בלרעה דישראל
בני חורין דמשו שעל ידי שאכלנו אלל המנדיים שהיו מרי עין
חבא ולבך כיון שעשה לו חק ומשפט ושם ניסהו ויאמר לם שמע
תשמע וכו׳ כל המחלה אשר שמתי במנדיים לא
לא תשים עליך וכו׳ :

איתא במכילתא יהוסף כילקוט רמז רנ״ו ושם ניסהו
נשף לו נדולם דברי רבי יהושע שכאמר בשף
לוש מרודך את רשף יקויכין אלך יהודם ולוקך נשף את רשף
כני נרשון ע״כ . ויש להקשין על המשפט לאמר
ושם נשהו ודרש רבי יהושע נשף לו נדולה ועוד הקייטא לן
שכר מצוות בהאי עלמא ליכא אם כן כיצד נשף לו נדולם אם
יקיימו המשפט ועוד אמר כל המחלה לאשר שמתי במנדיים
לא תשים עליך ומינה משלם לו שכר המשפט בעולם הזה :

אמנם יבון בסקדים מה שכתב הרב בעל עשרה
מאמרות זש לשון הרב עוקר בעול,
שלש שבתפרנסו בני אדם בעולם הזה ומקיים העולם
בזה שלש תתעבל בחברים ומשפטים שדן את ישראל ומקיים העולם
בזה שכר לעתיד לבא שלש תתעבל בחברים ועוד דרשו שכבר יש שכר
בעולם הזה ובעולם הבא שכבר המשפטים הזה
לו שכר בעולם הזה ובעולם הבא שכבר המשפטים הזה
יודעני כיצד נעתיק שתי עיניתים עולם הזה ועולם הבא
עוד כך היה מה שאמרו כנמר׳ כל הדן דין אמת לאמתו נעשה
שותף להקב״ם במעשה בראשית וכיון דנעשה שותף הין
דינו כשועל שם תחל׳ לכסוף :

ובזה יבא על נכון לכך דרש רבי יהושע הסה ניסהו
נשף לו נדולם כיון שהוא על המשפט שהוא תחת
מיעודי עולם שהעולם מתקיים עליו ונם הקב״ם נותן דין אמת
לאמתו נעשה שותף להקב״ם במעשה בראשית כיון נרוך
להתקיים שכרו לעולם הבא בעולם הזה ולעולם
הבא ולכך כיון שעשה לו חק ומשפט הסה ניסהו ויאמר לם שמע
תשמע לו נדולם נם כן על המחלה אשר שמתי במנדיים לא
תשים עליך :

(נח) **ובזה** פירשנו הי׳ עקב תשמעון את המשפטים
עיין במקומו . ונם בפסוק ואלה המשפטים עיין
תשמרו עיין שם במקומו . ונם בפסוק ואלה המשפטים עיין

(ג׳) **ובזה** נבין שמיכות הפסוק לענייני כל ישראל
בהשגת כלה מלכים את המשים ואת
הארץ ממש כפי מה שהקדמנו שיש בת כוכבים ומזלות
שהעולם קדמון ואפילו מדעתו שכומר הנדול שבהם אמר אז
היה העולם יכילת מלכיות וקריעת ים סוף היה מזדמן
מיד את עולמו יכה על כמן דלעיל מיניה בתיב לכל
קלותות והמופתים אשר שלחו ה׳ לעשות בארץ מצרים לפרעה
ולכל עבדיו ולכל ארצו ובו׳ לעיני כל ישראל ולו ולדורי הארות
הרא מלכים את המשים ואת הארץ ואין לנו יכולין לומר כמו
עוד מלבדו׳ ובזה נם כן נבין מה שאמר הכתוב וירא ישראל
את היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרים ויראו העם את ה׳
ובמשה עבדו ועיין במקומו:

(ד׳) **במדרש** דבר אחר וישמע יתרו מה שמועה
שמע ובו׳ שמע ויבא משה מדברי שמע ובו׳ ויש להבין למה
וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק שמע ובו׳ ויש להבין למה
כשמע יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק שמע
ובו׳ להתנייר:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב בעל פפר נבחר
השכלו וכן׳ בשלח וזל׳ שנרוך לעניינינו כי טעמ
קין בטענות שטענו המחקרים כתורם מרוב הוחמות הל חיום
משניף על התחנונים ומסר את העולם תחת כוכבים ומזל׳
ומזל הרשעות הוא שלח ולכן פרעה רשיעו שורש קין שמזיק
לעבודם זרם מזל שלח ובכח זותו הכוכב היה עושה בשמים
שלח יכול לעשות משה ושם היה כוחת פרעה בשמים
דשכר חיטם יכולים לברוח משה ובו׳ ולכן נאוה ויי שמלאם כי
כוחות לח יכולים לברוח משה ובו׳ ולכן נאוה ויי שמלאם כי
ברח מלכים את המשים ואת הארץ ואין לנו יכולין לומר כמו
עוד מלבדו׳ ובזה נם כן נבין מה שאמר הכתוב וירא ישראל
את היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרים ויראו העם את ה׳
ובמשה עבדו ועיין במקומו:

(ד׳) **במדרש** דבר אחר וישמע יתרו מה שמועה
שמע ובו׳ שמע ויבא משה מדברי שמע ובו׳ ויש להבין למה
וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק שמע ובו׳ ויש להבין למה
כשמע יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק שמע
ובו׳ להתנייר:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב בעל פפר נבחר
השכלו וכן׳ בשלח וזל׳ שנרוך לעניינינו כי טעמ
קין בטענות שטענו המחקרים כתורם מרוב הוחמות הל חיום
משניף על התחנונים ומסר את העולם תחת כוכבים ומזל׳
ומזל הרשעות הוא שלח ולכן פרעה רשיעו שורש קין שמזיק
לעבודם זרם מזל שלח ובכח זותו הכוכב היה עושה בשמים
שלח יכול לעשות משה ושם היה כוחת פרעה בשמים
דשכר חיטם יכולים לברוח משה ובו׳ ולכן נאוה ויי שמלאם כי
כוחות לח יכולים לברוח משה ובו׳ ולכן נאוה ויי שמלאם כי
ברח מלכים את המשים ואת הארץ ואין לנו יכולין לומר כמו
עוד מלבדו׳ ובזה נם כן נבין מה שאמר הכתוב וירא ישראל
את היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרים ויראו העם את ה׳
ובמשה עבדו ועיין במקומו:

(ה׳) **ובזה** נבין נם הפסוקים שאמר יתרו ויאמר
יהי ברוך ה׳ אשר הציל אתכם מיד
מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים
עתה ידעתי כי נדול ה׳ מכל האלהים כי בדבר אשר זדו
עליהם ע״כ ויש להבין דלשונות דלכאורה שהפסוק נראה
כפול ומכופל דהיינו מיד מצרים והיינו מיד פרעה ומזה
ומזה עוד מתחת יד מצרים הרי הך ועוד במאי דקאי אחזר
עתה ידעתי כי נדול ה׳ מכל האלהים דיש להבין דלמה
הפסוקות את ישראל מתצרים ידע כי נדול ה׳ מכל האלהים:

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הכל נכון עור נקרים
מה שפירשו זל׳ בפ׳ וארא על פסוק ויהוה נתן
פרעה לומר על ידי מכשפיו אלא עשים כן תבין אלא
מכנים לעפרים עיר שכולה תבן אף אתם מביאים כשפים
למצרים שכולה כשפים ע״כ אם כן מניינו למדין שמצריים
נם כן היו מכשפין ולזה אמר יתרו בדוך ה׳ שבריך לכתך לשמו
יתברך תדע אשר שניל אתכם ככבודו ובעצמו כדכתיב
ובעברתי בארץ מצרים ודרשו רבותינו זל׳ אני ולא מלאך אני
ולא שרף אני ה׳ הוא ולא אחר ועוד אמר שלח כפכרת
המחקרים שמרומתן יתברך אינו משניח בתחתונים ומסר
עולמו תחת המזלות ויש כח למכשפים אתם ושלוש דמה קמיעין
שמקב״ה בכבודו ובעצמו הניל אתכם אם כן מצינו
בתחתונים ונם כן אין כח למזלות ולמכשפים שמרי הניל
אתכם הוא בעצמו מיד מצרים אשם מכשפים ומיד פרעה
המלך הנדול ומה שאמר עתה עתה מיד מצרים
כדפירש״י זל׳ כתרנומו לשון בידוי ומרות סיר שהיו מכבדים
עליהם סיח העבודה ולזה אמר עתה ידעתי כי נדול ה׳ מכל
האלהים חזרתי מסברתי של המחקרים שחוזרים אחר
מניחי ויש כח למזלות אלא אם שהרי מכחן מודעת רבה
שמקב״ה משניח בתחתונים ואין כח למזלות ולא כשפי׳ ואין
עוד מלבדו כתיב. וזה נבין הפסוק וירא ישראל את מצרים
על שפת הי׳ וכו׳ וכמשה עבדו. ועיין
עלין במקומו:

(ו׳) **או** נאמר כאופן אחר דלמה כשמע מלחמת
עמלק בא להתנייר ולהתדבק בישראל יובן
במה שאמרו בבמדרש בפרק חלק דף ל״ט ע״ב
ותנינא סיתם כילנא נאליפו כן עשו בעגיית נאמירי בתתם
לכל מכרסם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה וסיתם כילנא
לשיפו כן עשו מתרם מוטב שתהא שפחה לאומה זו ולא תהא
נבירה לאומה אחרת נשק מיכא עמלק דעבדינכו לישראל
מלי טעמא דלא מיכבי להו לרחוקה ע״כ וזה יבא על נכון
כיון שמשה מלחמת עמלק היינו מיוחד כח נלחם עמלק
ונעבדינכו לישראל שלא היתה שום אומה יכולה לעמוד כנניהם
וכמו שדרשו רבותינו זל׳ על פסוק אשר קרך בדרך ותזנב בכל
הזמין לזורה רותחת ועמלק בא וקרך תחלה משום שחמו

היתה

(ט׳) **יש** להבין דלמה כשמע בידידת המן כא
להתנייר כדמשמע מפי׳ רש״י זל׳ על פסוק
את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כידידת המן
מהכם כפי מה שהקדמנו שיש בת כוכבים ומזלות שפועל
סטוב לחד ופועל סרע לחד עוד נקרי׳ מה שאמרו בתענוית
לכם מן השמים כלומר יתן לכוכב מסם נתן מזון
לישראל שכאחד כחני מתעיר לחם מן השמים ע״כ סרי
מידידת המן לישראל שמקום אחד יורד סטוב לישראל
והרע לחומו׳ שפועל ככבר יודע שיתרו לא היה עבודם זרם
שלא עבר ובודאי חיים נם מכת כוכבים שמזיקים שפועל
הרע לחד ופועל סטוב לחד כיון שמשה ידידת המן לא
נתחנת לו שהרע והטוב כל מקום אחד ושהוא יתברך
לחד ואין שני לו לזוז כח להתנייר:

(יב) **וזהו** נם כן פירוש הפסוק כם ידין עמים רופס
לומר על ידי השמים מחויבים בדין
לשתרים שעתי רשויות שהרי מן השמים ירד רע וטוב אם
כן לחד הוא ואין שני לו לכוחן כשהם שמש וכמה כוכבים
תולות העולם לשתות ונעשה מר כפיסם:

(י״ג) **במכילתא** דבר זה שלא יהודה חיים ערוב
את רבן במלחמת עמלק שהיה לחם ואף לא
משה לומר כי יבא אלי העם לדרוש אלהים לחד ליה ואף לא
אהרן לחד ליה אלא כל הנדול שבהם לדרוש אלהים אמר ליה
מה שאמר כשהוא חומר לדרוש אלהים אמר ליה ומה לאו מה
שאמר כשהוא חומר לדרוש אלהים יפה אמר:

יובן כמה שאמרו בספרי והביאו רש״י זל׳ בפ׳ בהעלותך
על פסוק ויהי העם כמתאוננים ווה לשונו אין
העם

טעם אלא רשעים וכן הוא אומר מה תעשה לעם הזה וגומר
הטעם הרע הזה וכמה כתובי׳ קרויים עמי שנאמר שלח עמי
וגו׳ עמי מה עשיתי לך · וכתיב הרב בעל שפתי חכמים
על מה שהזכיר לעיל טעם אלא רשעים ואת תאמר הלא מצינו
הטעם שהם נדיקים שנאמר ועמנו כל העם יחדיו ויאמרו כל
אשר דיבר ה׳ נעשה ונשמע ע״כ ומה שתירץ הוא יענין
בספרו :

אמנם מכל נתרץ למה שהקשה דלעולם כל מקום
שנאמר העם אלא רשעים הוא רמז דמיירי בנדיקים
מיירי כרשעים אבל היכא שיש רמז דמיירי בנדיקים כגון
וימצו כל העם יחדיו כיון דכתיב ויאמרו כל אשר דבר ה׳
נעשה ונשמע מיירי בנדיקים גם כאן כיון שמיים לדרוש
אלהים לעצמן שכתב העם מיירי בנדיקים וכן ויאמן העם
וכו׳ ויקדו וישתחוו כיון שיש שם רמז דמיירי בנדיקים דכתיב
ויאמן העם ויקדו וישתחוו וכן וירמיהו ויאמינו בה׳ וגו׳
ובמשה עבדו כיון דכתיב וירמיהו ויאמינו בה׳ וגו׳ שהוא רמז מיירי
בנדיקים :

ובזה יבא על נכון דמלת העתים דיתורא הוא בפר
ערב דכל מקום שנאמר העם מיירי ברשעים
דוקא ולא חילק כמו שחלקנו ולכך אחל בראשונה מה
שהם נאמר כי יבא אלי העם כיון דכל מקום שנאמר
העם מיירי ברשעים וכן ר״ב וחילק כמו שחלקנו וזה תורתו
כשהוא אומר לדרוש אלהים יפה אמר כלומר הלא מקום
שנאמר העם מיירי ברשעים דוקא במקום שיש שם
רמז על נדיקי׳ מיירי ברשעים דוקא אבל כאן כיון שמיים
לדרוש אלהים לא על פי שאמר העם פירושו נדיקים כיון
שאמר לדרוש אלהים יפה אמר ומיירי בנדיקים · ולי נראה
כאופן אחר והוא כמה שאמרו רבותינו ז״ל כל מקום שנאמר
העם על ערב רב קאמר כמו ויקבל העם על אהרן שדרשו
רבותינו ז״ל דערב רב שם נקבלו על אהרן זה אומרו מה ראה
משה לומר כי יבא אלי העם דהיינו הערב רב ויעמוד העם
על משה מן הבוקר עד הערב ומניח תורתו כדי להתעסק
כל היום בעסק הערב רב ומצאני כשהוא אומר לדרוש אלהים
יפה אמר כלומר שהלומדו תורה והלומדו תורה מעלה עליו
כאלו ילדו וכמו שאמר ואת הכפש אשר עשו כאהן שדרשו
רבותינו ז״ל שהיו מנייעין ביורים וחשב עליהם ואת הכפש
אשר עשו כאהן גם משה רבינו היה מתעסק כל היום כולו
עם העם דהיינו הערב רב כדי ללמדם תורה ומעלה עליו
כאלו ילדם לכך יפה אמר כי יבא אלי העם שהם הערב רב
לדרוש אלהים דהיינו ללמוד תורה וכמו שתרגם יונתן בן
עוזיאל לבקבע אולפן מן קודם ה׳ דהיינו ללמוד תורה :

ובזה נכון מה שאמר בפסוק בקריבון לי פירוש ז״ל על דבר
אשר יקשה מכמה בקריבון לי פירוש ז״ל על דבר
זה נסתלק ממנו משכט כבוד בלבחר ובזה נבין מה שאמרו
בכילתא וכו׳ דבר זה שהל יתורם מה רחם משה לומר כי
יבא אלי העם וכו׳ כשהוא אומר לדרוש אלהים יפה אמר ע״כ
יש להבין מה היה שלחם תשובה למשה כפי מה
שפירש רש״י ז״ל שנעשם לפי שאמר בקריבון אלי ואם כן למה
לא נענש על שאמר כי יבא אלי העם ונלה תירץ כיון שאמר
לדרוש אלהים יפה אמר כלומר שלא תלם שנדולם הו שלא
בהלהים לכך לא נענש וזהו יפה אמר אבל בכאן שאמר
בקריבון אלי ולא סיים לדרוש אלהים לכך נענש אבל אם
מסיים לדרוש אלהים יפה אמר ומיירי בנדיקים שם
כאופן אחר :

(י״ב) **כל** העם הזה על מקומו יבא בשלום ויש להבין
למה לא אמר יבא לשלום שכן אמרו רז״ל
בפרק מפלת בראות אחר רבי אלעזר מקריבין אין

פרק עומד עמדי מקשו ממה שאמרו פרק הפועלים ר׳ יהושע
בן קרחה יראי שמעון בן גמליאל יראי מפפסלי וכבי
אלעזר בן שמעון יראי חטאת ועירן ויראי אשם וכבי
לקשות דהם נראיין לתלמידין דבר קשה מוקר ליישב
הרב כדי לעיין ולהכין לתלמידיו ע״כ ומה שהקשה ליתרו
מה הרבה הוא דאיכא לאחריתי לפילו שכולכם יושבים ואתם
על גבי סוס והם על גבי קרקע היית עובר על מה שכתב
רש״י שלא יבא הרב על גבי סוס שנאמר עומד עמדי מכ״ש
שאתם יושב לכבוד והם עומדין ויתירן לו משה כתירוץ
הר״ן דאיכא חילוק בין רכות לקשות זה אומרו כי יהיה לסם
דבר פה אלי הכבר יהיה המילת דבור קשה וכיון שכאלין
לשאול דבר קשה יכול אלי ליישב כתירוץ הר״ן ודוק :

או כאשר כתבתי לאחר דהכי הוה ליה למימר מדוע
אתה יושב לבדך ודי דיעיקר הקשלה למה יושב לבדו
ולזה מביא הוא לפיישנו ומה כיון יתרו בזה שאמר כי
העם נצב עליך ומה הביא לו משה על זה בזה שאמר כי
יהיה לסם דבר בא אלי :

ונלע״ד בזה שאמרו רבותינו ז״ל בשבועות דף ל׳
ע״ב הב יימר הוה ירע ליה סהדותא למר
זוטרא לתא לקמיה דאמימר לותבינהו לכולהו אמר ליה רבי
אינזר לך מימר ושלי מחלוקת בכעלי דינין אבל בעדי
דברי הכל בעמידם אמר ליה אלי עשה ואלי עשה עשה
דבכור תורם עדיף ופירשו אלי עשה ואלי עשה עשה
דאת ה׳ תלמיד להכות תלמידי חכמים ע״כ וזו היא
כוונת יתרו במה שאמר וכל העם נצב עליך מן בוקר וזו
לומרו שלא יעמוד תלמיד חכם בעדים או בבעלי דינים ולעם
תניהם עומדים ולא תושיבם דעשה דכבוד תורם עדיף ועל
זה תירץ משה כי יהיה לסם דבר בא אלי רוצה לומר כולם
תלמידים שלי ואיני מחוייב לעשות לסם כבוד ולהושיבם אלא
אדרבה הם מחוייבי בכבודי ועדיף שיעמדו לפני ומה שאמרו
בגמרא עשה דכבוד תורם עדיף כשניהם שוין בחכמה
הדיין והבעל דין ועדים :

מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר
עד ערב וכו׳ כי יהיה להם דבר בא אלי
והודעתי את חוקי וכו׳ ים להבין שהל יתכן לכאורה יתירה כבי
סוף ליה למימר מדוע אתה לבדך דהכי משמע שעיקר
שאלתו למה לבדו ואין מניח שום אדם לפניו ועוד וכל העם
נצב מלת וכל למאי אתיא :

ונראה לע״ד יתכן עפ״ם דכיתהו דרב חנא אתיא
לקמיה דרב נחמן אמר ליה דסכי ליה למימר מדוע
כר חוזיף דאמת חבר הוא כחבר משמע דאלחיר חכם
שכא לפני הדיין שצריך לעמוד הדיין לפניו וזו היא שאמר
יתרו בשאלתו שאעל דסבר יתרו דמה שלא עמד משה מפני
כבעלי דינים ולי ליפשר שלא היה בהם תלמיד חכם מפני
שהיה עוסק בדין ודיינין כישובם ועל זה שלל מדוע אתה
יושב לבדך ואינך קם מפניך וכל העם נצב עליך ולי ליפשר
שלא היה בהם תלמיד חכם ולפ בעת שדין שצריך הדיין
ליישר צריך לקום מפני תלמיד חכם כדמשמע מעובדא
דרבינהו דרב חנא והשיב לו כי יבא אלי העם לדרוש שהיה
בי יהיה להם דבר בא אלי רוצה לומר שהאחת אחד לפ
בשעה שצריכין הדיינין לישב מפו לקום מפני תלמיד חכם
ומה שאין אלי קם מפניהם לפי שכולם תלמידים שלי ואינו
מחוייב לעמוד מפניהם זו אומרו כי יהיה להם דבר בא אלי
כל מה שצריכין למדין מפני ודוק :

משלי י״ל ומדוע גם הוא יורה ויש לפכין דלמה שהם
יורה דמשמע שיש להכין שום תרוש מן השיבוי ומרמה לעבירת

תנאו ע"כ ובזה יבא על נכון כדי שלא להאריך בלשון דלעול' ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה דהיינו צריך להאריך כדי לכפול התנאי אם שמוע תשמעו ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה ואם לא תשמעו לי ולא תשמרו את מצותי לא תהיו לי סגולה ואם לא כפליה לתנאיה אף אם ישמעו וישמרו התנאי בטל ואינו חייב לעשות סגולה לכך אמר ועת' דהיינו מעכשיו אף על פי שלא כפל התנאי קיים וכמו שפסק מרן כל האומר מעכשיו אין צריך לכפול · ובזה פירשנו גם עתה כדבריכם כן הוא ועיין במקומו . ובזה פירשנו גם כן ועתה שני בניך הנולדים לך ועיין במקומו :

(י"ו) או נדייק עוד למה כפל הדברים שמוע תשמעו היה די לומר או שמוע או תשמעו ועוד למה אמר ושמרת' את בריתי היה לו לומר ותקיימו את בריתי ומהו ושמרתם:

אמנם יובן במה שכתבנו בפ' בראשית 'באורך אבל ככתוב כאן הצריך לענינו מה שאמרו במדרש על פסוק מי הקדימני ואשלם מי מל את בנו עד שלא נתתי לו בן וכו' נמצא שאין לברייה אבל בורא בלום וככר בפרש' בראשית כתבנו שלא יש לאדם שכר בזרוע אלא דווקא שכר המשמרת דהיינו הסייגים והגדר שעושה כדי לקיים בהם המצות ובזה יבא על נכון דלכך כפל הדברים ואמר אם שמוע תשמעו ושמרתם לנותם אף על הייגים והגדר שתעשו כדי לקיים המצות או והייתם לי סגולה מכל העמים דהיינו שתהיו מופרשים מן העמים רוצה לומר שאתם על ידי שתעשו משמר 'למשמרתי תקחו שכרכ' מן הדין אבל העמים אף על פי שיקיימו שבע מצות בני נח אין להם שכר בטענת מי הקדימני והו אומרו כי לי כל הארץ דהיינו טענת מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא :

(י"ז) או נאמר באופן אחר למה כפל הדברים שמוע תשמעו ושמרתם ועוד מה סמיכות יש לפסוק ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ועוד וכי כל ישראל כהנים הם שקורא אותם ממלכת כהנים ועוד במאי דקאמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל מה צריך לומר אל בני ישראל שהרי ודאי כל הציווים הם בשביל ישראל ודי לומר אלה הדברים אשר תדבר ודי ועוד מלת ואתם דחיק ליה עלמא דלהם הציווי למה צריך לומר ואתם היה די לומר ממלכת כהנים תהיו לי :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב בהקדי' מה שאמרו בתנא דבי אליהו והובא בילקוט רמז סס"א וז"ל זה שאמר הכתוב אין כאל ישורון אשרי אדם שיש בו דברי תורה לאמתו ולא יצאת ממנו שכבת זרע חנם ואפילו הוא ישראל ראוי הוא להעלות עולה על גבי המזבח ככהן גדול שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ע"כ · וזה אומרו אם שמוע תשמעו רוצה לומר שתבינו הדברים של תורה כמו שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש וכו' · שפירושו לשון הבנה וכפל הדברים שמוע תשמעו על דרך מה שאמרו הפוך בה והפוך בה דכולא בה גם כאן אמר שמוע תשמעו דהיינו שתחזרו בהם פעמים רבות ועל ידי זה תבינו דברי תורה לאמיתותן ואמר עוד ושמרתם את בריתי דהיינו שתשמרו ברית קדש בטהרה ולא תוציאו שכבת זרע חנם אז ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים דהיינו שתקרבו על גבי המזבח עולות ושלמים ככהן גדול וזה אומרו ואתם אף על פי שאתם בני ישראל אם יש בכם שתי מידות הנזכרו' תהיו לי ממלכת כהנים ואמר עוד אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל לומר אף על פי שאתם בני ישראל ולא מבני הכהנים תהיו כהנים ככהן גדול ותקריבו עולות על גבי המזבח:

(י"ח) או נוכל לומר דמאי דקאמ' ואתם תהיו לי ממלכת אמר על שבט לוי שאני יודע שלא ימצאו שתי מדות או הנזכרים ביותר בישרא' ולזה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי וכו' דהיינו שבט לוי ואף על פי שאני יודע אין ידיעתי מכרעת הבחירה ודעת לא קאמר אבל עם כל זה אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל אם יקיימו יהיו ממלכת כהנים והרי הם ככהן גדול :

(י"ט) וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידיך וכו' כי שמרו אמרת' ובריתך ינצורו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחיך · ויש להבין מה נתינת טעם יש דקאמר כי שמרו אמרתיך ובריתך ינצורו דמילתא כי היא נתינת טעם דאם לא כן הוה ליה למימר שמרו אמרתיך וכו' :

אמנם כפי מה שהקדמנו דצריך שני דברים עד שיזכה להקריב על גבי המזבח האחד שיש בו דברי תורה לאמתו והשני שלא יצא ממנו שכבת זרע חנם:

ובזה יבא על נכון וללוי אמ' תומיך ואוריך וכמו שדרשו רבותינו ז"ל אורים ותומים ולזה בא ליתן טעם לשבח למה זכו לאורים ותומים כי שמרו אמרתך דהיינו התורה ששמרו אותה לאמתה וגם ובריתך ינצורו דהיינו ששמרו בריתם בטהרה שלא יצאת מהם שכבת זרע לבטלה ולחנם ולזה זכו להקריב על גבי המזבח זה אומרו ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחך דהיינו שיקרבו עול' שהיא כליל לפי שיש בהם השתי מדות דהיינו שיש בהם תורה לאמתו ולא יצאת מהם שכבת זרע חנם לכך וכו לכהונה גדולה.

(ך) או נדייק דיוק אחד מה יש סמיכות ושמרתם את בריתי להייתם לי סגולה מכל העמים ועוד מה צריך לומר מכל העמים דהיה די לומר והייתם לי סגולה והא ידענא שכיון שיהיו סגולה לשמו יתברך ודאי שיהיו סגולה מכל העמים ואם כן מכל העמים למאי איצטריך :

אמנם יובן במ' שאמרו רבותינו ז"ל בגמר' בסנהדרין אמר ליה ההוא מינא תא וניהוי כולן לעמא חד אמר ליה אנן דלא מהליתו יכלי למהוי כוותנא אנן דמהלינן לא מצינא למיהוי כוותייכו ע"כ . ובזה יבא על נכון ושמרתם את בריתי זו מילה ועל ידי המילה והייתם לי סגולה מכל העמים רוצה לומר תוכלו להשיב דבר לכל העמים שיאמרו לכם למיהוי כוותהון תשיבו להם על ידי המילה לא מצינא למיהוי כוותייכו אבלאיכון דלא מהלי מצו כוותנא וזה אומרו כי לי כל הארץ רוצה לומר על ידי מצות המילה צריכים הם להיות כמו ישראל ואז יהיה כי לי כל הארץ דהיינו והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ולעבדו שכם אחד בעגלא ובזמן קריב אכי"ר :

(כ"א) או נאמר באופן אחר במה שאמרו רבותינו ז"ל שעל ידי המילה אדם זוכה לתורה ואומות העולם על ידי שאינם מהולים אינן לומדין תורה ע"כ . זה אומרו אם שמוע תשמעו בקולי דהיינו אם אתם רוצים להבין התורה ופירוש שמע לשון הבנה כמו שמוע בין אחיכם ושפטת' צדק שפירושו לשון הבנ' גם כאן כפרש שמע תשמעו אם אתם רוצים להבין התורה ושמרתם את בריתי זו מילה ועל ידי המילה והייתם לי סגולה מכל העמים שאתם על ידי זכות המילה תזכו לתורה ותבינו אותה ולאומות העולם אינם מהולים אין יכולים ללמוד תורה וזהו סגול' מכל העמים דהיינו שתהיו מופרשים מן האומות שאתם תלמדו תור' והם אינם יכולין ללמוד תורה לפי שאתם מהולים והם אינם מהולין :

(כ"ב) ילקוט ברמז על ממלכת כהנים וזהו לשונו רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מניין אתה אומר שכל אחד מישראל עתיד להיות לו בנים כיוצאי מצרים שנאמר תחת אבותיך יהיו בניך אי בנים יכול דווים ובעופים תלמוד לומר תשיתמו לשרים אי לשרים יכול פרגמוטין תלמוד לומר ממלכת עכ"ל ונוכל לומר דאף על פי שאין מחסור לה' לעשות דבר זה שכל אחד מישראל יהיה לו בנים כפלים וכפלי כפלים כיוצאי מצרים. אכן נוכל לומר לשכך את האוזן מה שיכול לשמוע עם מה שאמרו בשם המכילתא על מה שדרש רב אשה ילדה במצרים ס' ריבוא ופירשה יוכבד שילדה למשה ששקול כששים רבוא הכי נמי באער דמה שאמרו שכל אחד מישראל עתיד להיות לו בנים כיוצאי מצרים דהיינו שכל אחד מישראל יהיה לו בן שקול כמשה כששים ריבוא לפי שלעתיד לבא ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים · ועוד במה שאמרו במדרש ילמדנו והובא בילקוטי ישעיה כ"ד שבעולם הזה לומדין מפי בשר ודם וכמו שבשר ודם עובר כך תלמוד ממנו משכח אבל לעתיד לבא שלומדין מפי הגבורה כמו שהוא יתברך חי וקיים כן תורה שלמידין ממנו יתברך קיימת וכמו שמשה למוד מפי הגבורה והיה שקול כששי' רבוא כן לעתיד שלמדין כל ישראל מפי הגבורה כל אחד יהיה שקול כששים רבוא כיון שאין שוכחין מה שלומדין והכי אית' בילקוט רמז רע"ב על פסוק ביום הזה באו מדבר סיני דהתורה שלומדין לעתיד אין שוכחין אותה וזה לשונו בעול' הזה נתתי לכם את התורה והיו יחידים יגיעים בה אבל לעתיד לבא אני מלמדה לכל ישראל והן לומדין אותה ואינם שוכחים שנאמר זאת הברית אשר אכרות את בני ישראל וגומר נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה :

(כ"ג) במדרש כאה היה לישראל שאמרו נעשה ונשמע שמא היה כאה שאמרו אלה אלהיך ישראל יובן במה שכתב הרב רבי' חיים אבולעפייה ז"ל שפירוש נעשה ונשמע להיות כמו המלאכים גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו אין להם שכר אלא רווק' עושה שליחותו כדי שיזכה לשמוע בקול דברו שישמע מפיו יתברך לילך בשליחות אחרת כן ישראל אמרו נעשה המצוה כדי לשמוע מצוה אחרת ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה :

ובזה יבא על נכון כאה היה לישראל שאמרו נעשה ונשמע דהיינו שהיו מבקשין לעשות מצו' משום ששכר מצוה מצוה כדי לזכות לעשות מצוה אחרת שמא היה כאה לומר אלה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים דהיינו אעפ"י שלא כפרו בעיקר שלא אמרו אשר העלוך מארץ מצרים אלא אשר העלוך מארץ מצרים וכמו שאמרו רבותינו ז"ל אלמלא וי"ו שהעלוך וכו' אבל על כל פנים עבירה היא בידם וקיימא לן שכר עבירה עבירה והוי דבר והפכו מתחילה בקשו לעשות מצוה בשביל ששכר מצוה מצוה ועכשיו עברו עבירה ושכר עבירה עבירה:

(כ"ד) או נאמר באופן אחר והוא כמ' שאמרו רבותינו ז"ל בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע ירדו ששים רבוא מלאכים ולכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע ובשעה שעשו את העגל ירדו מאה ועשרים רבוא וכטלו אותם הכתרים זה אומרו כאה היה לישראל שאמרו נעשה ונשמע ועל ידי זה קשרו לכל אחד מישראל שני כתרים שמא כאה היה לישראל שיאמרו אלה אלהיך ויתנצלו את עדיים והוי ממש דבר והופכו וכמו שאמרו בגמרא בחורב טענו בחורב פרקו :

וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וגו' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ויובן במה שהקדמנו ששכר המלאכים שכר מצוה מצוה ושכר ישראל מלבד מצוה שמשלם לנו הקב"ה אל גם שכר מצוה מצוה · זה אומרו וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו דהיינו שנותן להם שכר מצות שעושין ולזה ברכו ה' מלאכיו אלו תלמידי חכמים שנקראים מלאכים כמו כי מלאך ה' צבאות הוא חייבים לברך לה' שמלבד וחסד ה' וכו' אלא גם כן גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו דהיינו שכר מצוה מצוה מלבד שכר המצוה ובזה נבין ויצונו ה' לעשות את כל החוקים לטוב לנו כל הימים כדכתבתי אותו במקומו בעזרת השי"ת באורך ע"ש:

(כ"ה) השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו אפילו בקצהו וכתב הרא"ם ז"ל דא' לא כן עלות בהר למה לי אם בקצהו לא בהר לא כן שכן ולשון מכילתא עלות בהר יכול לא יעלה אבל יגע תלמוד לומר ונגוע יכול לא יעלה ולא יגע אבל יכנס בלקטט' פירוש ש אינו מגוף ההר שהוא בשפל' שהוא המקום שממנו מתלקט והולך מעט מעט כדפירש רש"י ז"ל בפרק הזורק גבי תל המתלקט עשרה מתוך ארבע תלמוד לומר ונגוע בקצהו ע"כ פירוש לפירושו שכוונת הרא"ם ז"ל לפרשו דברי רש"י ז"ל דמה שהוצרך רש"י לפרש ונגוע בקצהו אפילו בקצהו כלומר שפירוש הפסוק עלות בהר ודאי אסור אלא אפילו ונגוע בקצהו אסור ולזה כתב הרא"ם ז"ל דאם לא כן עלות בהר למה לי רוצה לומר אם לא תפרש ונגוע בקצהו אפילו בקצהו כמו שפירש רש"י ז"ל אלא כפשוטו בלא אפילו אם כן קשיא עלות בהר למה לי אם כן בקצהו אסור בהר לא כל שכן ואם כן עלות בהר למה לי אבל השתא שפירש רש"י ז"ל אפילו בקצהו ניחא דהוי פירוש הפסוק לא זו אף זו דהיינו שאין צריך לצוות על עליית ההר דודאי אסור אלא אפילו ונגוע בקצהו אסור ומה שהוצרך הרא"ם ז"ל להביא לשון המכילתא כדי לפרש גם לשון המכילתא כמו שפירש"י ז"ל אפילו בקצהו דאם לא כן על הלשון שאמרו במכילתא שלא יכנס בלקטטא מנגוע בקצהו עלית בהר למה לי השתא בלקטטא אסור ומכל שכן עלות בהר שאסור אלא ודאי שגם לשון המכילתא יתפרש כמו שפירש רש"י ז"ל אפילו בלקטטא והוי פירוש הפסוק גם כן לא זו אף זו שאין צריך לצוות על עלות בהר אלא אפילו בלקטטא אסור:

(כ"ו) ויתיצבו בתחתית ההר בגמרא שבת פ"א אמר רבי עקיבא אמר רבי אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא והקשה הרשב"א ז"ל בחידושיו אי הכי למה גלו והירץ הוא ז"ל שעל מנת כן נתן להם ארץ ישראל שנאמר ויתן להם ארצות גויים בעבור ישמרו חוקיו וכו' עכ"ד והקשה הרב רבי חיים אבולעפייה ז"ל בספר מקראי קדש בפתיחתא דחכימי וזה לשונו למה נתחייבו מיתה בבית ראשון שנאמר ממקדשי תחילו ולטעם הרשב"א אף שגלו 'נתחייבו מיתה אין מתחייבין והניח הדבר בצריך עיון:

אמנם נוכל לתרץ והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא בנדרים שכרת משה ברית עם ישראל על התורה ומצות והשביעם על כך ובפרק אלו נאמרין שקבלו כל התורה בהר גריזים ובהר עיבל והביאה רש"י ז"ל בפירוש החומש בפרשת לך לך על פסוק אלוני מורה ובפרשת תבא על פסוק והנגלות לנו ולבנינו ואם כן כיון שקבלו בהר גריזי' ובהר עיבל ברצון בלא אונס לכך המית' כשעברו על המצות אף על פי שכמעמד הר סיני קבלו באונס כיון שחזרו וקבלו בהר גריזים ובהר עיבל לכך נענשו · אבל כפי זה שקבלו

ברצון כהר גריזים וכו׳ למה אמרו בגמרא הדור קבלו בימי אחשורוש עיין בפרשת תבא ישוב לזה שכתוב שם באורך :

ובעת צריך לי תלמוד שיש להקשות גם כן עדיפא מינה לפי דבריו של הרשב"א ז"ל למה הרג אות׳ בסייף כעגל שאמר הרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ויפול מן העם כשלשת אלפי איש כיון שעדיין לא נתן להם ארץ ישראל וכי תימא דיבורו של הקב"ה כמעשה כיון שכבר הבטיחם שיתן להם ארץ ישראל עוד היום יש להקשות אם גלות נתחייבו מיתה מי נתחייבו למה הרגם בסייף :

אמנם לעניות דעתי יובן ויבא הכל לכלל ישוב מה שהקשה הרשב"א ומה שהקשה הר׳ רבי חיים אבולעפייא ז"לה ומה שהקשינו עוד בהקדים מה שכתב הרב הרי"ף ז"לה בשם מדרש תנחומא שהתורה שבכתב קבלו ברצון ועל תורה שבעל פה כפה עליהם את ההר כגיגית ובזה אזלא לה קושיא של הרשב"א ז"לה דמה שהקשה למה גלו כיון דכאונס קבלו התורה יש לומר דמה שגלו על שהיה בהם שלש עבירות עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים והם מתורה שבכתב קבלו ברצון כמו שהקדמנו בשם התנחומא ועברו על תורה שבכתב אז ודאי נתחייבו גלות ומה שהקשה גם כן הרב רבי חיים ז"לה למה נתחייבו מיתה לפי שגלוה נתחייבו לטעם הרשב"א מית׳ אין חייבים והני הא בצריך עיין השתא ניחא כיון שעברו על תורה שבכתב שקבלו ברצון אז ודאי נתחייבו מיתה ומה שהקשינו עוד למה נתחייבו מיתה בעגל כיון שיש להם מודעא לא הוה כלל כיון שעשו העגל שעברו על תורה שבכתב לזה נתחייבו מיתה כיון שכבר קבלו תורה שבכתב ברצון שאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע :

(כ"ז) **או** נאמר באופן אח׳ דאף אם נאמר דמה שאמרו שכפה עליהם את ההר כגיגית אף על תורה שבכתב כדמשמע מדברי התוספות ז"ל ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא היו חוזרים כשרואים האש הגדולה שיצאה נשמתם עד כאן דבריו דמשמע דמה שכפה עליהם את ההר אף על תורה שבכתב ואם כן חוזר הקושי׳ למקומו נתחייבו מיתה יש לומר דמה שנתחייבו מית׳ בשביל העבודה זרה שהיא משבע מצות בני נח שקבלוה עליה׳ ואף על פי שהתורה כולה קבלוה באונס כיון שהשבע מצות קבלו ברצון מזמן בני נח כמ"ש על פסוק ויצו ה׳ אלהים על האדם אין צו אלא עבודה זרה היוך מה דאת אמר כו לכו לזה נתחייבו מיתה בעגל ובבית ראשון כיון שעבדו עבודה זרה שמקובל בידם מקדמת דנא ברצון :

(כ"ח) **ויש** להבין דלמה בעשרת הדברות יש מהם בלשון נוכח ויש מהם בלשון נסתר כגון אנכי ה׳ אלהיך לנוכח וכן אשר הוצאתיך לנוכח ולא אמר אנכי ה׳ אלהים וכו׳ אשר הוציא אתכם לשון נסתר ואחר כך אמר לשון נסתר פוקד עון אבות על בנים ולא אמר לנוכח אפקוד וכן ועושה חסד נסתר ולא אמר אעשה לנוכח וכן לא ינקה את אשר ישא שמו לשוא נסתר ולא אמר לא אנקה את אשר ישא שמי לשוא לנוכח וכן ששת ימי׳ עשה נסתר ולא אמר עשיתי לנוכח וכן ברך ה׳ נסתר ולא אמר ברכתי לנוכח וכן ויקדשהו ולא אמר וקדשתיו ואם כן שינוי זה למה פעם לנוכח פעם נסתר הוה ליה לומר או כולהו לנוכח או כולהו נסתר :

אמנם יובן במה שכתבו הראשונים טעם בברכות דכל הברכות מתחילין ברוך אתה לנוכח ומסיים בנסתר קדשנו ולא אמר קדשתנו שהחיינו ולא אמר שהחייתנו וכן המוציא ולא אמר הוצאתי וכן כולם ותירצו שה׳ ברוך הוא נגלה ונסתר מן העין לכך מתחילין הברכו׳ לנוכח ומסיימין לשון נסתר · גם אנו נאמר לכך בעשרת הדיברות אמר נוכח ונסתר לרמוז שנגלה ונסתר מן העין :

(כ"ט) **בגמרא** בשבת פרק ט׳ תנו רבנן בששה בחדש נתנו עשרת הדיברו׳ לישראל ר׳ יוסי אומר בשבעה וכו׳ כי פליגי בקביעא דירחא ר׳ יוסי סבר בחד בשבת איקבע ירחא וכו׳ ורבנן סברי בתרי בשבא איקבע ירחא וכו׳ תא שמע ניסן שבו יצאו ישראל וכו׳ ובחמשה עשר יצאו ואותו היום חמישי בשבת היה מדחמיסר בניסן חמישי בשבת ריש ירחא דאייר שבת׳ וריש ירחא דסיון חד בשבת קשיא לרבנן אמרי לך רבנן אייר דהסיה שתא עבורי עברוה ע"כ :

וחוץ מדרכנו נתרץ תחלה מה שהקשה הבאר היטיב בסימן תצ"ד כא"ח סעיף ב׳ ואף שבשבת ניתנה תורה ובחמישי יצאו ממצרים ובששי התחילו לספור כמנה יום ששי יום חמישים ומה שתירץ הוא יעויין בספרו :

אמנם כפי מה שהקדמנו אייר דהסיה שתא עיבורי עיברוה לא קשה ולא מידי דאין הכי נמי אלו היו עושין אייר חסר הוה יום ששי יום חמשים אבל השתא דעיברו לאייר דהסיה שתא וכמו שאמרו בגמרא אתי שפיר ששה בסיון ביום שבת אבל סוף סוף כפי מה שאמרו דעברו לאייר אם כן ביום חמשים ואחד נקבע חג שבועות והכתיב חמשים יום והקרבתם ויש לומר שבאותו זמן עדיין לא נכתוו חמשים יום והקרבתם ונחזור לענייננו תא שמע ויהי בחדש הראשון באחד לחדש הוקם המשכן תנא אותו היום נטל עשרה עטרות ראשון למעשה בראשית וכו׳ ומדריש ירחא דהאי שתא חד בשבת דאשתקד ארבע בשבת וכו׳ שאין בין ראש השנה לראש השנה אלא ארבע ימים בלבד הוה ליה ריש ירחא דאייר מעלי שבתא וריש ירחא דסיון שבתא קשייא בין לרבי יוסי בין לרבנן ומשני לרבי יוסי שבעה חסרין עבוד לרבנן שמונה חסרין עבוד ופירש רש"י לרבנן שמונה חסרים עבוד ולא היו בין פסח דאשתקד לפסח דהאידנא אלא שני ימים בלבד וכגון דאשתקד בערב שבת עד כאן דבריו ז"ל :

וקשה לפי זה התירוץ לרבנן שמונה חסרין עבוד וא׳ כן דאשתקד ניסן בערב שבת קשייא לרבנן מברייתא קמייתא דאמרה דניסן שיצאו ישראל ממצרים בחמישי בשבת היה ועדיפא מינה הו"ל לשנויי כי היכי דליתו רבנן אליבא דכולהו ברייתות ולימא הכי לרבנן נמי שבעה חסירין עבוד ולא היו אלא שלשה ימים בין פסח לפסח הילכך דאשתקד בחמישי בשב׳ וגם אייר דהסיה שתא עיבורי עיברוה וסיון בשני בשבת אבל השתא דמשני שמונה חסרין עבוד וניסן דאשתקד בערב שבת קשי׳ להו מברייתא קמייתא דניסן שיצאו ישראל ממצרים בחמישי בשבת היה ויש לומר דהא דלא משני לרבנן נמי שבעה חסירין עבוד וגם אייר דהסיה שתא עיבורי עברוה משום דלא מסתבר לומר שחודש שראוי להיות מלא עשו חסר כדי לעשות שבעה חסרין אייר שחסר יעשו אותו מלא ויעשו חודש שראוי להיות מלא יחסר והו ויחסרו חודש אחר שראוי להיות מלא במקום אייר שראוי ליהיות חסר משו׳ הכי לא משני לרבנן נמי שבעה חסירין עבוד וגם אייר עיבורי עברוהו :

ומאי דקשה סוף סוף לרבנן דמשני שמונה חסירין עבוד והוי דאשתקד ניסן בערב שבת וברייתא קמייתא אמרה דניסן שיצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה :

גם זה לא קשייא לרבנן דברייתות פליגי אהדדי דהדא סברא דניסן שיצאו ישראל ממצרים בחמישי בשבת היה ואידך ברייתא סברא בערב שבת היה ורבנן הס לא

הזכירוהו

הזכירוהו ניסן אימת היה ועיקר דברי רבנן על סיון דבתרי בשבת היה ועיקר תירוצם כי היכי דליתו אליבא דכולי עלמא דסיון בתרי בשבת אבל בניסן לא איכפת להו לרבנן אם פליגי ברייתות אהדדי דברייתא חדא סברא בחמישי בשב׳ היה ניסן וברייתא חדא סברא דבערב שבת היה ניסן כל זה לא קשייא להו לרבנן אבל עיקר תירוצם דליתי סיון בשני בשבת אליבא דכולי עלמא :

(ל׳) **אמר** רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד ופירש רש"י ז"ל יראת שמים דומה לפתחים החיצונים שדרך להם נכנסים לפנימים כך אם יראת שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות מוטב ואם לאו אינו חס לתורתו וכתב הרי"ף ז"ל ויש לדקדק דמשמע דהיראה היא מפתח החיצון והכתוב אומר יראת ה׳ היא אוצרו ועוד שמכריז רבי ינאי הפך מזה דאמר חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד דהיראה היא בית וקרא לחכמה פתח ודוחק לומר דפליגי ומה שתירץ הוא ז"ל יעויין בספרו :

אמנם נוכל לפרש ולתרץ במה שכתב מהר"ש אוזידה בפירוש על אבות דהקשה הוא ז"ל על מה שאמרו במשנה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימ׳ משמע דהיראה צריך להיות קודם לחכמה ובמשנה אחרת אמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד משמע דהחכמה צריכה להיות קודם היראה ותירץ הוא ז"ל דשני מיני יראה הם אחת בכח ואחת בפועל דמה שאמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו מיירי על יראה בכח דהיינו קודם שילמוד יקבל עליו יראת ה׳ שכל מה שילמד יקיים בפועל אחר שילמוד ומה שאמרו אין בור ירא חטא מיירי על יראה בפועל דהיינו קיום המצות דכיון שלא למד היאך יכול לקיים מהיכן יודע אסור להזהר ממנו שלא לעשותו והיכן ידע לקיים המצות ועל זה אמרו אין בור ירא חטא כיון שלא ידע איזה אסור ואיזה מותר עד כאן תורף דבריו :

ובזה נתרץ מה שהקשה הרי"ף ז"ל דמה שאמ׳ רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים רוצה לומר שלא קבל עליו יראת שמים קודם שלמד דהיינו יראה בכח על מנת לקיים וכמו שפירש רש"י ז"ל דמה שאמר על דברי רב הונא כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות מוטב ואם לאו אינו חס לתורתו כמבא דדברי רבה בר רב הונא מיירי ביראה בכח וכדפירש רש"י ז"ל על דבריו נעשה חרד לשמור ולעשות ולזה קרא היראה שהיא בכח מפתחות החיצונות ואמר בהי עייל וכדפירש רש"י ז"ל ואם לאו אינו חס לתורתו וכמו שאמרו במשנה כל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת ומאי דמכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא דקרא ליראה בית והחכמה פתח דמשמע שצריך שתהיה החכמה קודם היראה מיירי על יראה שהיא בפועל דאם לא למד חכמה מהיכן יקיים היראה בפועל וכמו שאמרו במשנה אין בור ירא חטא ואם כן מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דרבה בר רב הונא מיירי על יראה שהיא בכח ורבי ינאי מיירי על יראה שהיא בפועל ולזה הקדים התלמו׳ דברי רבה בר רב הונא לדברי רבי ינאי לפי שרבה בר רב הונא מיירי ביראה שהיא בפועל שצריכה להיות קודם הלימוד ואחר כך הביא התלמוד דברי רבי ינאי דמיירי ביראה שהיא בפועל שצריכה להיות אחר הלימוד ומה שאמר הפסוק יראת ה׳ היא אוצרו מיירי על יראה שהיא בפועל והיא העיקר :

אי נמי יש לומר למה שהקשה הרי"ף ז"ל דמדברי רבה בר רב הונא משמע דהיראה מפתח החיצון והכתוב אומר יראת ה׳ היא אוצרו ועוד מדברי רבי ינאי משמע דהיראה היא פנימית יובן בהקדי׳ מה שאמרו בזוהר ויקרא דף דס"ג ע"א וז"ל ליראה באורח כלל ובאורח פרט באורח כלל אית לדחלא ובתר באורח פרט כד ידע בר נש מאן איהי יראת ה׳ ודא איהו דחלא דחכימתא דאיהי עיקר׳ ויסודא למרחם ליה לקב"ה האי יראה עביד לנטרא כל פיקודי אורייתא למהוי בר נש עבד נאמן לגבי קב"ה כדקא יאות ע"כ ובזה יבא על נכון דמאי דקרי רבה בר רב הונא ליראה מפתח החיצון מיירי ליראה באורח כלל ומאי דכתיב יראת ה׳ היא אוצרו מיירי ביראה באורח פרט שהיא לבתר לנטרא כל פיקודי אורייתא וכן רבי ינאי מיירי ביראה באורח פרט ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ולזה הביא התלמוד דברי רבה בר רב הונא בתחילה דמיירי ביראה באורח כלל שהיא בתחילה ואחר כך דברי רבי ינאי דמיירי ביראה אורח פרט שהיא לבסוף ובזה הדרך אזלא לה גם כן מה שהקשה מהרש"א ז"ל משנת כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו׳ דמשמע דהיראה צריך להיות קודם החכמה וממשנת אין בור ירא חטא משמע דהיראה אחר החכמה :

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הזוהר אתי שפיר דמה שאמרו כל שיראת חטאו קודמ׳ לחכמתו מיירי באורח כלל ומה שאמרו אין בור ירא חטא מיירי ביראה באורח פרט וכמו שאמרו בזוהר האי יראה עביד לנטרא פקודי אורייתא לזה אין בור ירא חטא כיון שהוא בור מהיכן נטיר פיקודי אורייתא אלא צריך שיקדים החכמה ואז היראה שהיא אחר החכמה אורח פרט עביד לנטרא כל פיקודי אורייתא :

או נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרב בעל ראשית חכמה בשער היראה בפרק ג׳ ותורף דבריו דאית יראה מהעונש שהיא יראה רעה ולא יראת ה׳ ואית יראה דאיהו דחיל מגו אורייתא כמו שאמר דהע"ה דע את אלהי אביך ועובדהו אבל עם כל זה יראת העונש בשביל הקבור מתוך שלא לשמה בא לשמה ובזה יבא על נכון דרבה בר רב הונא מיירי ביראת העונש וקרי מפתח החיצון דמתוך שלא לשמה בא לשמה והפסוק שאמר יראת ה׳ היא אוצרו דמשמע היראה פנימית מיירי בדחילו דאורייתא וגם רבי ינאי דקרי ליה ליראה פנימית מיירי בדחילו מגו אורייתא ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכן המשנה שאמרה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו מיירי ביראה מהעונש דמתוך שלא לשמה בא לשמה ומה שאמרו אין בור ירא חטא מיירי בדחילו שהוא מגו אורייתא כיון דבור הוא מהיכן יזכה ליראה שהיא מגו אורייתא אבל צריך ללמוד כדי לזכות ליראה שהיא מגו דחילו דאורייתא ה׳ יזכנו ללמוד ולקיים את כל דברי התורה אכי"ר נס"ו :

(ל"א) **ויאמרו** אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות ויאמר ה׳ אל משה כה תאמר אל בני ישראל וכו׳ ויש להבין אחת למה כפל דבריו כיון דאמר דבר אתה עמנו ונשמעה למה חזרו ואמרו עוד ואל ידבר עמנו אלהים דהיינו הך שאמרו דבר אתה ואכן ידעינן שרוצים לשמוע מפי משה ולא מפי הגבורה פן ימותו ועוד במאי דקאמר פן נמות ספק שמא ימותו והא אם ישמעו מפי ה׳ ודאי ימותו וכמו שאמר הכתוב נפשי יצאה בדברו ואם כן הוה ליה למימר ואל ידבר עמנו אלהים ונמות ולמה אמר לשון ספק ועוד מילת כה תאמר למה היה צריך לומר אתה תאמר כמו ששאלו הם דבר אתה :

אמנם

אמנם הענין יובן בהקדים מה שאמרו במדר' ילמדינו משה נתנבא בכה הנביאים נתנבאו בכה הוסיף עליהם משה שנתנבא בזה שנאמר זה הדבר ופירשו המפרשים שכל הנביאים לא היו אומרים אותו הדבור בעצמו שאמר להם הקב"ה אלא היו אומרים כה אמר ה' רוצה לומר כמו אלו הדברים אמר לנו ה' ולא אלו הם בעצמם דברי ה' הוסיף עליהם משה שנתנבא בזה אין זה אלא מורה כאצבע מלמד שהיה הדבור יוצא מפי הקב"ה והיה הקב"ה מדבר והדבור בעצמו נכנס בתוך גרונו של משה והיה אותו הדבור בעצמו יוצא מפי משה וכל העם רואים:

ובזה נכון מה שאמר הכתוב וכל העם רואים את הקולות היה די לומר את הקול אלא שבא לרמוז שהיו רואים הקול כשהי' יוצא מפי הקב"ה ונכנס בתוך גרונו של משה וגם רואים שהקול היה יוצא מפי מרע"ה לכך אמר קולות תרי משמע אחד קול הקב"ה ואחד קול משה היו רואין. ובזה יבא על נכון שאמרו ישראל למשה דבר אתה עמנו ונשמעה רוצה לומר שיהיה דבור מפיך כמו שאר הנביאים ואל ידבר עמנו אלהים שיהיה דבור אלהים נכנס בפיך ואותו הדיבו' בעצמו יצא מפיך פן נמות דכיון שבשעת הדיבור שדבר עמנו מפיו לפינו יצאה נפשינו מתייראין גם כן כשדבורו נכנס לתוך פיך ואותו הדיבור בעצמו יוצא מפיך לפינו פן נמות ואמרו פן לשון ספק דאיכא למימר דכיון שהוא הדבור בעצמו של הקב"ה יש פחד מן המיתה או דלמא דשאני התם שהדיבור של הקב"ה בא אלינו לפיכך יצאה נשמתינו אבל עכשיו כיון שהדיבור יוצא מפי משה אף על פי שהוא בעצמו דיבורו של הקב"ה אין אנו מפחדין כל כך כיון שיוצא מפי משה ובהאי פחדא הוו יתבי ולזה השיב להם ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל רוצה לומר תתנבא להם כמו שאר הנביאים בכה שיהיה הדיבור ממך לא דיבורו בעצמו אלא בכה שלא יפחדו אמנם מתחילה שעדיין לא נתיישבה דעתם מחמת שיצאה נפשם בדברו לא היו רוצים שהדיבור בעצמו שיצא מפי הקב"ה אותו הדיבור בעצמו שיצא מפי משה ויתנבא בזה אלא יתנבא בכה אבל אחר שנתיישבה דעתם התנבא בזה כדאשכחן בתורה אחר זה הענין כמה פעמים כתוב זה הדבר וכמו שדרשו רז"ל משה נתנבא בזה ובזה נכון מה שאמרו ויקחו לי תרומה דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות עיין בפרשת תרומה:

פרשת משפטים

(א') ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כי תקנה עבד עברי וכו' ויש להבין למה פתח בענין עבד עברי בתחלת המשפטים ואין הכי נמי אי פתח בענין אחר הייתי שואל למה פתח בזה הענין בתחלת המשפטים:

אמנם היכא דאיכא למדרש דרשינן סמוכים והוא בהקדים מה שכתב הרב בעל עשרה מאמרו' וזה לשונו והא דיש לאדם עושר בעולם הזה הוא בסיבת המשפטים שהוא יושב ודן את ישראל והוא מקיים את העולם שהוא אחד מעמודי עולם על כן נותנים לו שכר בעולם הזה ועולם הבא וגם דרשו ישככר יש שכר בעולם הזה ובעולם הבא וגם יודעי בינה לעתים שתי עתים בעולם הזה ובעולם הבא בשכר משפטים עוד נקדים מה שאמרו בגמרא כל הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשי' וכיון שנעשה שותף וכמו שהשותף אינו ממתין לסוף השותפות עד שיטול ריווח אלא בכל יום ויום נוטל לפי חשבון הריווח כן הדן דין אמת בכל יום ויום נוטל מן הריווח לפי חשבון והקרן קיימת לו לעולם הבא ומה שאמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא היינו בשאר מצות לפי שדינו כשכיר ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף:

ובזה ניחא נ"כ מה שאמרו רבותינו מפני מה נעשים עשירים מפני שמכבדים את השבת ולכאורה הוה קשה והא קיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא אמנם השתא אתי שפיר לפי מה שאמרו המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכיון דהוי שותף לכך נעשה עשיר לפי שנוטל מן הריווח לפי חשבון קמא קמא והקרן קיימת:

ובזה יבא על נכון דלכך סמך כי תקנה עבד עברי לאלה המשפטים לרמוז שאם תשב ותהי דן במשפטים תהיה עשיר ותקנה עבדים שיעבדוך ומבשרך הכתוב שתהיה כל כך מופלג בעושר שאפילו יבא זמנו לצאת לחירות רוצה הוא שישא' עבד אצלך ולא יהיה בן חורין בביתו ומקבל עליו להיות נרצע עבד עולם כי אהבך ולמה אהבך להיות לך עבד עולם ולא להיות בן חורין ברשו' עצמו אלא ודאי שרואה אותך עשיר ויש מאכל ומשתה מרוב כל לכך רוצה להיות לך עבד עולם ומהיכן תזכה לזה העושר ואף על פי דקיימא לן שכר מצות בהאי עלמא ליכא אפילו הכי לפי שאתה יושב ודן במשפטים שהוא אחד מעמודי עולם ועל ידך העולם מתקיים לכך ראוי שכר עולם הזה ועולם הבא ובזה נכון ג"כ את משפטי תשמרו וכו' וישבתם על הארץ לבטח וגם נכון מה שאמר הכתוב והיה עקב תשמעון את המשפטים ואהבך וברכך נכתבים במקומם אם יעזור ה':

(ב') או נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמרא שלא רצו להתענות על הציבור משום שלא יקחו גדול' לעצמן אמר להם וכי מגלה אני נותן לכם עבדו' אני נותן לכם. וזה אומרו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כלומר לפני הדיינים שאתה ממנה שאין רוצין גדולה תאמר להם כדי שיקבלו על עצמם להיות דיינים כי תקנה עבד עברי רוצה לומר מילת כי כמו דהא וכאן דרשינן כי דהא תקנה עבדות כלומר שאין נותן לכם במינוי להיות דיינים גדולה אלא עבדות אני נותן לכם כדי שיקבלו להיות דיינים לכך סמך כי תקנה עבד לאלה המשפטים מלתא אגב אורחיה קא משמע לן בשביל למנות דיינים:

(ג') כי תקנה עבד עברי מה שהקשה הרא"ם ז"ל ואם תאמר לכתוב כי תקנה עברי ומה שתי' הוא יעויין בספרו:

אמנם נוכל לתרץ דמה שהוצרך לכתוב כי תקנה עבד עברי מילתא אגב אורחיה קא משמע לן מה שאמרו חכמי המוסר מי שעושה עצמו עבד להקב"ה נקרא עברי כמו אברהם אבינו שנקרא עברי להקב"ה כדכתיב ויגד לאברם העברי ודרשינן מילת כי כמו אם וזה אומרו כי תקנה עבד דהיינו אם תקנה עבדות האל לעצמך שתהיה עבד לקונך אז תקרא עברי כמו אברהם שנקרא עברי וזהו כי תקנה עבד עברי:

(ד') וכי ימכור איש את בתו לאמה אמר הקב"ה בת היתה לי ומכרתיה לכם וכתב הרב בעל כסף נבחר אשכנזי וכל שן מקראי קדש מסבבי' על תורתינו הקדושה שנתנה לנו בתורת מכירה ולכן אמר אם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה והפדה רוצה לומר אשר אינו רוצה ליעדה רוצה לומר ללמוד תורה וללמד אשר נתנה לנו בתורת ארוסה כדכתיב תורה צוה לנו משה מורשה אל תיקרי מורשה אלא מאורסה היא לישראל והפדה מסייע בפריונה רוצה לומר יחזיק ביד לומדי התור' ויספיק אותם שהם ילמדו אותה

אותה אבן לעם נכרי לא ימשול למכרה רוצה לומר לא ללמוד לעם נכרי דבר מבואר בזוהר שנענש הלומד עם הנכרי ע"ש בבגדו בה משום דגוי שלמד תורה חייב מיתה והשתא דקאי על התורה צריך להתיישב איך קאמר בתר הכי ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה ונראה דהכי ירמוז דברי רבותינו ז"ל מפני מה בנים של תלמידי חכמים עמי הארץ מפני שאינם מברכים בתורה תחילה שנאמר על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתי ואמר רב יהודה אמר רב על שלא ברכו תחלה וקיימא לן כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה וכך פירוש הדבר ואם לבנו ייעדנה שירצה להיות התורה לבנו כמשפט הבנות יעשה לה רוצה לומר כמשפט הכנות שכלה אסורה לבעלה בלא ברכה ככה יעש' ויתנהג בתורה לברך תחלה על התורה ע"כ דבריו ז"ל:

ואענה גם אני בתשלום של הפסוקי' אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף ויש להבין דמה שייך בתורה אם אחרת יקח לו ועוד מהו שארה כסותה ועונתה שייך בתורה כיון שאלו הפסוקים כלם מדברים על התורה צריך לפרש גם אלו הפסוקים בתורה:

אמנם יובן והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי לא צריכא אלא ליומי רוצה לומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים תלמוד ותסיק תלמוד שלמו בלול במקרא בלול במשנה בלול בתלמוד עוד נקדים שהמקרא קרוי לחם והמשנה קרויה כסות כמו שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק בביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה וכך דרשו גם כן על פסוק ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש לחם זה מקרא ובגד זה משנה גם אנו נאמר שהתלמוד דהיינו הפלפול קרוי עונה כמו שהעונה המודה בתורה פרים ורבים בני אדם על ידה כן הפלפול פרה ורבה התלמוד והתורה על ידו זה אומרו אם אחרת יקח לו דהיינו שרוצה לעסוק בתור' שבעל פה ולזה יזהירו בתנאי שארה דהיינו המזונות שהוא המקרא שקרוי לחם וכסותה דהיינו המשנה שנקראת בגד ושמלה דהיינו הכסות ועונתה רוצה לומר דהיינו הפלפול לא יגרע וכמו שאמרו בגמרא שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ואם חס ושלום שלש אלה לא יעשה לה דהיינו שאין בידו לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד אז ויצאה חנם אין כסף רוצה לומר הנשמה אין כסף דהיינו שאין לו שכר לעולם הבא:

(ה') או נאמר באופן אחר בתשלום הפסוקים כמה שפירשו בזוהר וזה לשונו וכי ימכור איש דא קב"ה את בתו דא נשמתא קדישתא לאמה למיהוי אמה משתעבדא בהאי עלמא וכו' לא תצא כצאת העבדים דלא תיפוק מלכלכא בחובין אם רעה בעיני אדוניה בטינופי חובין כדין לא יעדה באלף ואתאביד ההוא גופא בר ההיא דמרה איתרעי בתיובתא והפדה כמה דאת אמר פדה נפשי מעבור בשחת לעם נכרי לא ימשול למוכרה מיצריין מכראין באורחא דנהיג' בבגדו בה ואם לבנו ייעדנה קב"ה אשתכח ביה ואמר חמו ברא קדישא ע"כ לשונו בקיצור הצריך אל עניינינו אבל נשאר לנו לבאר תשלום המאמר אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע כיצד יתפרש על הנשמה:

אמנם יובן במה שכתבו המקובלים לפעמים על ידי מעשה הטוב יתעבר באדם נשמת צדיק בחיים חיותו ע"כ ועוד כפי מה שהקדמנו שארה זו מקרא כסותה זו משנה ועונתה זו פלפול. וזה אומרו אם אחרת יקח לו דהיינו שנתעברה בו נשמה צריך ליזהר במעש' הטוב ביותר דהיינו שארה מקרא כסותה משנה עונתה פלפול ואם שלש

אלה לא יעשה לה דהיינו לא מקרא ולא משנה ולא פלפול ויצאה חנם רוצה לומר שיוצאה אותה נשמה שנתעברה בו כיון שרואה שאין מתנהג בה כהוגן ושיא מלומדת על התור' לכן צריך לעסוק בתורה כדי שתשאר בו. או נאמר כמה שאמרו שהנשמה יתירה אם רואה האדם שאין עוסק בתורה אלא בדברים בטלים או ברוח תברח ממנו ע"כ ונפרש הא' אם כמו אם כסף תלוה שאין פירושה רשות אלא חובה:

ובזה יבא על נכון אם אחרת יקח לו דהיינו הנשמה יתירה מלבד הנשמה שיש לו שארה מקרא כסותה משנה עונתה פלפול ואם שלש אלה לא יעשה לה דהיינו לא מקרא ולא משנה ולא פלפול או ויצאה דהיינו שיוצאה והולכת לה לפי שרואה שביאתה חנם אין כסף שלא הרויחה לא תור' ולא מצות בביאתה שכל ביאתה כדי להרויח תורה ומצות או נפרש ואם שלש אלה כדרשת רבותינו ז"ל לא יעדה לא לו ולא לבנו ולא גרע מפדיונה כן בתורה לא יעדה לו שלא למדה הוא, ולא לבנו שלא למדו תורה וגם לא פדאה דהיינו שלא החזיק ביד תלמידי חכמים שהוא פדיון מי שאין לו פנאי ללמוד יחזיק ביד תלמידי חכמים דהוי כאלו למד הוא:

(ו') אם כסף תלוה את עמי את העני עמך ונפרש המאמר תחלה ואחר כך נחזור לפסוק תחילה מאמר גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך ע"כ ושואלין הדרשני' הראשונים למה הביא ראייה מנביאים ולא מן התורה דכתיב ושבת עד ה' אלהיך ומה שתרצו הלא בספרתם:

אמנם יובן במה שכתבו הראשונים על זה הפסוק כמה שאמרו ז"ל היכי דמי בעל תשובה באותו מקום ובאותו פרק ובאותה אשה ובזה פירשו הפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך באותו מקום שכשלת באותו עון ממש צריך תשובה וזה אמר כי כשלת בעונך באותו הכשלון שובה ובזה יבא על נכון שבעל המאמר לא הביא מן התורה דכתיב ושבת עד ה' אלהיך לפי שאין רמוז היכי דמי בעל תשובה באותו פרק לפי שכתוב בתורה סתם ושבת אעפ"י שלא יהיה באותו פרק ולזה הוצרך להביא מן הנביאים מפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך לפי שרמז בו שעיקר התשובה באותו פרק ואז אותה התשובה שבאותו פרק אפשר מגעת עד כסא הכבוד אבל תשובה שאינה באותו פרק אפשר שאינה מגעת עד כסא הכבוד:

(ז') אמר עוד קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ויש להבין דקאמר קחו עמכם מאי עמכם בשלמא דבר שיש בו ממש שייך שפיר לומר עמכם אבל דברים מאי שייך לומר עמכם והלא דברים אין בהם ממש והוה ליה למימר אמרו דברים ושובו אל ה'. אמנם יובן במאי דתנן בפרקי אבות בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לאדם לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים ע"כ עוד נקדי' מה שדרשו רז"ל קחו עמכם דברים אלו דברי תורה תורה היך מה דאת אמר אלה דברי הברית. והשתא אתי שפיר דקאמר קחו עמכם רוצה לומר הדברים של הוידוי והתשובה והתורה ועל ידם העונות נעשו הזכיות אלו דוקא שלוקחין עמהם לעולם הבא אבל הכסף והזהב אין לוקחין אותם לעולם הבא אלא נשארו בעולם הזה וזהו קחו עמכם דברים דהיינו התשובה והמעשים טובים ודברי התורה דברים אלו תקחו אותם עמכם לעולם הבא:

(ח') ובזה נכון גם כן אם כסף תלוה את עמי את העני עמך ויש להבין מילת עמך למאי אתא אף עפ"י שכבר דרשוהו רבותינו ז"ל עניי עירך קודמין לעניי

לעניי עיר אחרת . אמנם נאמר באופן אחר כפי מה שהקדמנו דהמצות דוקא הולכין עם האדם ולא כסף וזהב ועוד נקדים מה שאמרו בשמות רבה פרשה ל"א וזה לשונו אם תהיה ידו פתוחה לעניים הרי הוא אוכל ממנו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אבל העשיר שעינו רעה ואבד העושר ההיא בענין רע וכן וכספם בחוצות הושלכו למה על מה שעברו בתורה את כספך לא תתן לו בנשך ע"כ ובזה יבא על נכון לכך כתב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך מילת עמך אתא לאשמועינן כל הני דאמרן חדא שאין מלוין לא כסף ולא זהב אלא המצות וזהו עמך שתלך המצות עמך ועוד כמה שאמרו במדרש אם ידו פתוחה לעניים הוא אוכל מהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וזהו עמך שיהיה עמו כל הימים בין בעולם הזה בין בעולם הבא ולא כמו ואבד העושר וכו' ולא כמו כספם בחוצות השליכו שאפי' הם לא יהנו ממונם אלא אתה יהיה עושרך עמך דהיינו שתהנה ממנו בעולם הזה ובעולם הבא וזהו עמך ובזה נכון מה שאמר הכתוב חכם לב יקח מצות וכו' והמאמר ועיין בפרשת בשלח באורך :

(ט') **אך** נאמר באופן אחר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב . ויש להבין דבאיזה טענה יאמרו כל תשא עון ועוד מהו הטוב שיקח כאומרו וקח טוב . אמנם אכן כמה שאמרו בגמרא ביומא פרק ח' אמר ר' לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה עד ה' אלהיך ואפילו רבי יוחנן דאמר ולא עד בכלל מודה בכבוד עד ועד בכלל כדמסיק בגמרא עוד שם סמוך ונראה דתשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות ותשובה מאהבה זדונות נעשות כזכיות וכתב הרי"ף ז"ל נראה לי דהני דכשלת בעונך מיירי בתשובה מיראה אבל רישיה דקרא דקאמר שובה ישראל מאהבה דהתשובה שנעשית עד עתה היא מיראה כי כשלת בעונך ע"כ . וזה אומרו שובה ישראל עד ה' אלהיך כמו שפירש הרי"ף ז"ל שובה ישרא' מאהבה דמתחל' שעכת מיראה כי כשלת בעונך כמו שאמרו בגמ' דזדונות נעשות כשגגות אבל עתה דקאמר על תשובה מאהבה זדונות נעשות כזכיות . ועוד כיון דקאמר בלשון רבים קחו עמכם דברים או ושובו אל ה' דהיינו כיון שהם רבים אליבא דכולי עלמא מגעת עד כסא הכבוד וזהו שאמר ושובו אל ה' ולא אמר עד ה' דאי כתב עד ה' איכא למדרש אי עד ועד בכלל או ולא עד בכלל אבל השתא דכתיב אל ה' אליבא דכולי עלמא ועד בכלל וכיון שהם רבים מאהבה או ודאי שהעונות נעשו זכיות וזהו אמרו כל תשא עון וקח טוב כלומר שהעון המזיד בעצמו יהיה זכות וזהו וקח טוב שיהיה זכות . עיין בפ' ויגש שיש אופן אחר בזה :

(יד) **כי** תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו ויש להבין לפי מה שדרשו רבותינו ז"ל והביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש וזה לשונו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל כגון זקן ואינה לפי כבודו ע"כ . ויש להבין למה הפסיק הענין וכתב וחדלת לדרוש פעמי' שאתה חודל קודם שישלים הענין וכתב וחדלת תחילה והוה ליה לכתוב תחילה עזוב תעזוב עמו ואחר כך יאמר וחדלת ונלפינן מיניה פעמים שאתה חודל . ועוד כפל למאי אתא כמה שאמר עזוב תעזוב והיה די לומר או עזוב לחוד או תעזוב לחוד :

אמנם יובן והוא בהקדים פלוגתא דהרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל וכתוב ענין זה באורך עיין בפרש' ראה אבל הצריך לעניינו דהרמב"ם ז"ל אית ליה דאפילו זקן ואינו לפי כבודו יכול למחול על כבודו ויעשה לפנים משורת הדין לקיי' המצוה אבל להרא"ש ז"ל אינו יכול למחול על כבודו אלא יקיים המצוה בממון שישכור לאחרי' שיקיימו המצו' במקומו:

ובזה יבא על נכון דאי כתב וחדלת לבסוף למדרש מיניה פעמים שאתה חודל כגון זקן ואינו לפי כבודו שאין יכול למחול על כבודו ולכך כתב וחדלת קודם עזוב תעזוב כדי לחזור עזוב תעזוב על וחדלת לומר שאף על פי שאמרתי לך וחדלת פעמים שאתה חודל זהו מן הדין אבל אם תרצה תעשה לפנים משורת הדין ולכך אתא כפל עזוב תעזוב חד לגופיה סיכא שאין יכול לחדול וחד כגון זקן ואינו לפי כבודו עם כל זה עזוב תעזוב וימחול על כבודו ויקיים את המצוה וזהו אליבא דהרמב"ם שימחול על כבודו ויקיים הוא בעצמו המצוה אבל אליבא דהרא"ש ז"ל שאינו יכול למחול על כבודו יקיים תעזוב על ידי אחרים שיתן להם ממונו שכר כדי לקיים המצוה במקומו :

(יא) **ובזה** יובן גם כן מה שאמר הכתוב כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו ויש להבין למה כפל דברים השב תשיבנו לו והיה די לומר או השב לחוד או תשיבנו לחוד ויש לומר דאתא כפול לומר במאי דקיימא לן בדין זקן ואינו לפי כבודו להרמב"ם ז"ל ימחול על כבודו ולהרא"ש ז"ל אף על פי שאין יכול למחול על כבודו עם כל זה יעשה לפנים משורת הדין ויקיים המצוה על ידי ממון שישכיר אחרים במקומו כדי לקיים המצוה על ידי ממון או למאי דקיימא לן אבידתו ואבידת חבירו שלו קודמת ועם כל זה יעשה לפנים משורת הדין וישיב אבידת חבירו או שמצא מציאה במקום שרובו כותיים אף על פי שמן הדין אינו חייב להחזיר אפילו הכי יעשה לפנים משורת הדין ויחזיר :

ובזה יבא על נכון דלכך איצטריך כפל השב תשיבם לרבות כל הני דאמרן דאף על פי שמן הדין פטור אפי' הכי תשיבם לפנים משורת הדין וכזקן ואינו לפי כבודו להרמב"ם ז"ל תשיבם אתה בעצמך ותמחול על כבודך ולהרא"ש ז"ל שאין כבודו מחול אפילו הכי תשיבם ע"י אחרים שתתן להם ממון ויעשו המצוה במקומך :

(י"ב) **אשר** ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו וכו' יובן במה שאמרו מודה בקנס פטור וזה אומרו אשר ירשיעון אלהים דהיינו אם ירשיעו אותו הבית דין והוא כפר ונתחייב על ידי בית דין או ישלם שנים דהיינו שנתחייב בקנס לאפוקי אם הוא מודה בקנס פטור וכמו שדרשו בגמרא פרט למרשיע את עצמו דהיינו שהוא מודה בקנס פטור :

(י"ג) **כי** יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים אם זרחה השמש עליו דמים לו ע"כ . והקשה הרב רבי חיים אבואלעפייה איכא למידק אחרי אומרו אין לו דמים למה ליה למימר והוכה ומת ומה שתירץ יעויין בספרו :

ונראה לעניות דעתי יובן בהקדים מה שאמרו ז"ל בכתובות דף ל"ד ע"ב גנב והכה במחתרת פטור פירש"י ז"ל במחתר' שחתר בית והוציאו וטבחו במחתר' עצמה דההיא שעתא בר קטלא הוא אי הוה משכחיה בעל הבית זה אמרו כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו ה' בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה זה מיירי שגנבו שלא בדרך מחתרת ואינו מחויב מיתה לפי זה חייב לשלם תשלומי ארבעה וחמשה אבל אם גנבו בענין שהוא חייב מיתה פטור מן התשלומין זה אומר ואם במחתר' ימצא הגנב רוצה לומר שהגניבה היתה דרך מחתרת ולא מחויב מיתה כמו שאמר והוכה ומת אין לו דמים רוצה לומר לבעל

השור

השור אינו לוקח ארבעה וחמשה לפי שגנבו דרך מחתרת ואז הוא מחוייב מיתה אם מצאו בעל הבית כמו שהקדמנו לפיכך פטור מתשלומין ולפעמים אף אם גנבו דרך מחתרת חייב לשלם כגון אב הגונב לבנו דרחים ליה כדפירש רש"י ז"ל אם ברור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך או דמים לו רוצה לומר בעל השור לוקח תשלומין מן הגנב לפי שאינו מחוייב מיתה אף אם גנבו דרך מחתרת זה אמר דמים לו רוצה לומר לבעל השור שלוקח דמי שורו :

ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה ויש להבין למה אמר ושש בוי"ו מאי מוסיף על ענין ראשון איכא הוה ליה לומר שש שנים בלא וי"ו ועוד דלמאי איצטריך לומר ואספת את תבואתה דודאי אם יזרע יאסוף ומה צריך לומר ואספת . אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במכילתא והובא בילקוט רמז שנ"ג ז"ל ושש שנים וכולי רבי ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום הן עושין שמטה אחת בשבוע אחד שנאמר ושש שנים תזרע את ארצך וכשאין עושין רצונו של מקום עושין ארבע שמיטות בשבוע אחד כיצד כרם שנה וזורעה שנה כרם שנה וזורעה שנה נמצאו שהן עושין ארבע שמטו' בשבוע אחד ע"כ ויש להבין דהיכא יש רמז דהפסוק דושש שנים תזרע וכולי מיירי בעושין רצונו של מקום אימא דבין עושין או אין עושין שש שנים תזרע :

אמנם דלזה איצטריך לכתוב ושש שנים בוי"ו להוסיף על ענין ראשון דמצוה על הדיינין ועל המצות דאם מקיימין מה שכתוב בענין או ושש שנים תזרע ותעשה שמיטה אחת בשבוע הא אם אין מקיימין הם ושלום עושה ארבע שמטות דמכלל הן אתה שומע לאו ולזה איצטריך לכתוב ושש בוי"ו לרמוז להוסיף על ענין ראשון דמיירי בציווי המצות דהיינו שעושין רצונו של מקום ומבשרן שיזרעו כל שש דאי לאו הכי מה צריך ציווי על זריעה שש שנים אם ירצו יזרעו ואם לאו לא יזרעו דעיקר הציווי הוא על השנ' השביעי' ואם כן ושש שנים תזרע יתר למאי איצטריך ועוד ואספת את תבואתה למאי איצטריך וכי יזרע ולא יאסוף ודאי כשיזרע יאסוף את תבואתו אלא ודאי דלא בא לצוות על זריעת השש שנים אלא בא לבשר שאם תקיימו מה שכתוב בענין או תזרע כל השש שנים ולעפ"י כן ואספת את תבואתה ואיך צריך לסיו' כרם שנה וזורעה שנה כדי שתאסוף תבואה כהוגן אלא אעפ"י שתזרענה כל השש שנים כסדרן תוציא תבואה כמצטרך :

(י"ג) **אך** נאמר באופן אחר קרוב לזה במה שאמרו בזמן שישראל עושין רצונו של מקום הם אוספים תבואה ואם לאו וזרע ישראל ובא אדם ואסף ועוד בקללות כתיב זרע רב תוציא וכו' יחסלנו הארבה . וזה אומרו ושש שנים וי"ו מוסיף על ענין ראשון שמיירי בדינים שעושין רצונו של מקום לכך מבשרך ואספת אתה את תבואתה ולא יאספינו אויבך ולא הארבה לא אתה ואספת את תבואתה :

(י"ד) **אך** נאמר במה שכתב מדרש שמואל טעם שציותה התורה שמטה אחר לשבע שנים כמה שאמר להם רבא לתלמידיו לא תיתו קמן לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי דהיינו בימי הזריעה והקצירה כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כוליה שתא ולזה בשש שנים מבטלין שנים עשר חדש ובשנה השביעי' יעסקו בתורה כנגד מה שבטלו בשש שנים לכך שמיטה אחת לשבע שנים ע"כ ובזה יבא על נכון שש שנים תזרע ואספת לרמוז מה שאמר רבא שיעסוק ימי הזריעה והקצירה וזהו שש שנים תזרע ואספת וכי תימא ואותן שני עשר חדשים שבטלו תורה בשש שנים בזריעה ובקצירה מה תהא עליהם ויהי כמשיב והשביעית תשמטנה ועושה תשלומין בשנה השביעית כנגד שנים עשר חודש שביטל תורה בשש שני' בשביל הזריעה והקצירה בשני עשר חדש בשביעית תעסוק בתורה :

(ט"ו) **מהרי"ט** ח"א שאלה כ"ב וזה לשונו כשאלתי בתותין הללו שאוכלין העלים שלהם לתולעי המשי אם מותר לעשות כן בשביעית הואיל ומאכל אדם הן ומפסידין אותו בלקיטת העלין וכו' ושקיל וטרי ומסיק דמותר ומכשבן של ישראל תורה היא הואיל דמימות אבותינו הגדולים לא נשמע מי שמחה בדבר וכו' כאותה שאמרו בהקומץ תלמידו של רבי עקיבא שהיה קושר תפילין בלשונות של ארגמן ולא אמר לו דבר אפשר אותו צדיק ראה תלמידו ולא מיחה בו ותנו בפרק רביעי דף ע"א בעא מיניה רבי שמעון בן לקיש מרבי חנינא עתלונים של עוש מהו אמר ליה לא הלכת לבור ממך וראית ישראל ובוי שספתו שתי קדרות על פי כירה אחת ולא מחו להם חכמים משום בשר בכלה וכו' אלמא מייתי מדלא מיחו בהם חכמים. אבל קשה מסוגיא דפרק אלו מגלחין דמכבסין כלי פשתן במועד בעי לאתויי בר סידייא דשרי דלדידיה חזי ליה ימים דטבריה דמפקי ליה משבלי דמאני דכיתנא כחלא דמועדא. ומתקיף לה אביי מאן לימא לן דברצון חכמים עבדי דילמא שלא ברצון חכמים עבדי ומה שתירץ יעויין בספרו ומסיק אם איתא דאיכא איסור בדבר היה להם לחכמים למחות ע"כ דבריו ז"ל :

וקשה לי על דבריו ממה שכתב הר"ן סוף פ' הבא על יבמתו וזה לשונו דבר הנשמע למקבל מצוה דכתיב הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים אבל למי שאינו מקבל מצוה וחובה שלא להוכיחו והקשו ז"ל מהא דאמרינן במסכת ערכין שחייב להוכיח עד שיכנו או שיקללנו התם ביחיד אבל לרבים לא ומקשי עוד ומסיק דלרבי' אינו חייב להוכיחם אלא פעם אחת ע"כ תורף דבריו ואם כן כהרון דידן עלי תותים בשביעית מאי ראיה מייתי מדלא מיחו בידם חכמים דשרי דלמא לעולם אימא לך דאסור ומה שלא מיחו בידם חכמים הראשוני' לפי שאינם מחוייבי' למחות רק פעם אחת כיון דרבים ניננהו וכמו שכתבנו בשם הר"ן דלרבים אינו מחוייב להוכיחם רק פעם אחת ואפשר שמיחו בידם פעם אחת ולא שמעו מהם ושוב אין מחוייבין למחות בהם ואם כן דלמא שלא ברצון חכמים הוו עבדי ומנא לן דשרי מדלא מיחו בידם ומה שהקשה הרב הנו' על ההיא דפ' הקומץ ופ' הנזיקין ונז' כלע"ד לא קשה כמ"ש בשם הר"ן דיש חילוק בין יחיד לרבים דליחיד מחייב עד הכאה לרבים אין מחוייב רק פעם אחת אתי שפיר דההיא דפרק הקומץ תלמידו של רבי עקיבא שהיה קושר תפילין בלשונות של ארגמן יש ראיה שפיר דשרי דאם איתא דאיכא איסור בדבר כיון דיחיד הוה ליה להוכיחו אפילו מאה פעמים אלא ודאי מדלא הוכיחו אין איסור בדבר וכן ההיא דהנזיקין ודפ"ק דעז' כולם ביחיד מיירי אם איתא דאיכא איסור בדבר היה להם להוכיח כן אותם כיון דיחידים הוו מחוייבין להוכיחם אפילו מאה פעמים אלא ודאי מדלא הוכיחו שרי אבל ההיא דפרק אלו מגלחין כיון דרבים הוו כמו שאמרו בגמ' דמפקי מאני דכיתנא מדקאמר דמפקי משמע דרבים הוו שפיר פריך אביי ממאי דברצון חכמים הוו עבדי דלמא שלא ברצון חכמי' הוו עבדי כיון דרבים הוו אפשר שהוכיחום פעם אחת ולא שמעו ושוב אין מחוייבים להוכיחם ואם כן שפיר פריך ממאי דברצון חכמים הוו עבדי כיון שאין מחוייבים להוכיחם ואם כן קשה על הרב דמהרי"ט כיון דרבים הוו מאי ראיה מייתי מדלא מיחו בידם חכמים הראשונים דילמא מיחו

בידם

בידם ולא שמעו מהם ושוב אין מחוייבים להוכיחם ודלמא
שלא כדעת חכמים הוו עכדי וחילוק שחילק הר"ן מוכרח הוא
דאי לא תימא הכי קשה מה שקשה הר"ן מקשיא דכשם
שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא
נשמע על מה שלמדו בתוספתא ערכין שחייב להוכיח עד
שיכנו לו יקללנו אלא ודאי מוכרח כמו שחילק הר"ן כן יהיר
לדבים דסניא דעבדינן שחייב להוכיח עד שיכנו מיירי ביהיר
ושניא דמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע מיירי בדבים :

ונראה לע"ד דמהרי"ט ז"ל יתרץ קושיית הר"ן בהוכן
לחר כמו שחלקו התוספות ושם כן לית ליה
חילוק שחילק הר"ן בתבו התוספות סוף פרק חזקת הבתים
והוכחו דבריהם בהנהות מהרי"ו וזה לשונו הנה לפום ישראל
מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין בדבר שאין מן יודעין
לם יקבל מהנו בשמחה כירם לו לאו נריך למחות כדמוכח
ע' כמה דנה אמרם מדת הדין נבחי הקב"ם לם לפניך בלוי
לפניהם מי בלוי ונעבדו אבל בדבר שהו יודעין בודאי שלא
יקבלו אין למחות מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין ואפילו
בלישור של תורה אין למחות כדאמרינן בריש המביא כדי יין
דסך תוספת יום הכפורים דלולי' ואתו עד שתשיכה
ולא אמרינן להו ולא מידי עד כאן דבריו :

ואם כן מהרי"ט יתרץ קושיית הר"ן בחילוק של תוספות
דמהי דאמרינן דבשם שמצוה לומר דבר הנשמע
כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע בידוע בבירור
שלא יקבלו ממנו ומהי דאמרי' עד שהיה מיירי שהיו יודע
לם מקבלין הם לאו לו מחוייב להוכיח עד שהיה ושם כן
לית ליה למאי דחילק של הר"ן אלא בחילוק של תוספות
ומעתה שפיר מייתי ראיה דברי הגדון דידים מדלא מיחו
כידם דאי לאפשר לקבל שלא לומ"ע אלא שהיו יודעים
בשם שכמו דורם בבירור שלא יקבלו תוכחה ובשביל זה לא
מיחו כידם דבר זה לי לאפשר לאומרו שלא ודאי מדלא מיחו
כידם שפיר מייתי ראיה דברי הגדון דידים מדלא שלא היו
בשם שפשה לם מקבלין תוכחה הם לאו לו ושם כן מחוייבים
להוכיחם משפשה שמא יקבלו משם ומדלא מיחו כידם שפיר
מייתי ראיה דברי :

ובזה נכון מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא בשבת שלא
מרכה ירושלי' ז"ל מפני שלא היה להם בושת פנים
זה מזה ותמר בבי יפתה לא מרכה ירושלים ז"ל מפני שמושו
קטן וגדול . ויש להבין דמפני מה מרכה להם משעה מפני
שלא היה בושת פנים זה מזה או מטעם שמושו קטן וגדול :

אמנם בשם שהקדמונו בשם התוספות דלשם כן יהיה
לם מקבלין לם לאו מ"מ מחוייב לעשות מצות תוכחה
שאין מקבלין ממנו או אינו מחוייב לעשות מצות תוכחה
ולמחות יבא על כגון דבל זמן שהיה להם בושת פנים זה
מזה לא מרכה ירושלים שלפני שיוכיחו אותם ויחזרו בתשובה
אבל בשביל שאין להם בושת פנים והושו קטן וגדול להם כן
היכם מחוייבים להוכיחם וכיון שלא יוכיחום מיבין יחזרו
בתשובה בשביל זה מרכה ירושלים יהי רצון שתבנה במהרה
בימינו אמן :

ועוד יש לתרץ על מה שהקשה הר"ן מהסיא דפרק
הבא על יבמתו מצוה שלא לומר דבר שאינו
בשמע על הסיה שאמרו בערכין שחייב להוכיח עד שיכנו
או יקללנו והוא בשם שהבא מהר"ם אלשקאר סי' ל"ם על
סדיה דפרק המניח המקיקין דאפילו בתירוצא
אבקינהו להו דייקא וכו' שאין לומרו קבוע לו זמן ואין נכר
לומרו כמו תוספת יום הכפורים שאסרו לאכול ולשתות
שאין מקבלין ממנו או אינו מחוייב לעשות מצות תוכחה
ולמחות יבא על כגון דבל זמן שהיה לפם בושת פנים זה
מזה לא מרכה ירושלים שלפני שיוכיחו אותם ויחזרו בתשובה
אבל בשביל שאין להם בושת פנים והושו קטן וגדול לם כן
היכם מחוייבים להוכיחם וכיון שלא יוכיחום מיבין יחזרו
בתשובה בשביל זה מרכה ירושלים יהי רצון שתבנה במהרה
בימינו אמן :

שובגין ולא יהיו מזידין ע"כ תורף דבריו . וכזה לא קשה
מידי דאמרי' דאמרינן מצות תוכחה עד שכתוב מיירי בשאינו
מקיל דאמרי' בשבת ובסיה דאמרי מצות לא תעשה
לומר דבר שהיו נשמע מיירי בשאין מקיל אלא שהיה חייב
להוכיח בחילוק שחילק הר"ן כמו תוספת יום הכפורים שבשעת
חולכין ושותין הם סבורין שעדיין לא קדש היום ולו היו חייב
להוכיח שודאי לא שמעי כיון שעדיין הם סוברים לא קדש
היום ועל זה אמרי מצות שלא לומר דבר שהיו נשמע :

או נאמר בהופן אחר קרוב לזה והוא בשם שכתב הרמ"ם
ז"ל בפרק שמיני בשם בעל העיטור דוקא בתירוי
דעתיה בהורייתא בהדיא מחיק בשם ועבשיו לה עד
דפרשי עד כאן ומעתה לא קשה מידי דאמרינן עד
שכאם מיירי בדבר שפורש בתורה לו חייב להוכיח עד
שכאם והשתא דקאמר בשם שמצוה לומר וכו' כך מצוה שלא
לומר דבר שהיו נשמע מיירי בדבר שאין מיסורו מפורש
בתורה כמו תוספת יום הכפורים לו מצוה שלא להוכיח כמו
שאמרו בגמרא מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין . ומעתה
קשיית על נדון דמהרי"ט מדברי הרמ"ם ז"ל דכי חילוק שחילק
הר"ם בתירוי דעתיה בהורייתא ולא לפשה ודאי לא
מחיק בשם ואמרינן מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין ומה
תוספת יום הכפורים מייתי לה הרמב"ם ז"ל מלכות שביתת
עשור פרק ו' שלכה ו' וז"ל וצריך לשמוע מפול על הקדש
בכניסתו וביציאתו שבאחר ובניתם את נפשותיכם בתענית
לחדש בערב כלומר התחיל לעוט מערב תשיבו שבתכם
לעשרה וכו' נפשי שלוכלות ושותות עד שתשבה וחן חיוב
יודעין שבאוס לשוטיע בפול על הקדש לין מתחן כירן שלא
יבואו לעשות בשאין מיודעין ע"ב ואם כן קשה מה שכתב
הרמב"ם ז"ל וכזה לא קשה דבשלמא מוכל לומר דמה
שכתבו הרמב"ם והרמ"ם דבל שאין מפורש

אין התורה לין מוחין בשם רוקא לנשים שאין יודעות שאסור
וכמו שהעתקנו לשון וכן ירלה מדבריו מדכתב בתחילת
דבריו בנשים שלוכלות עד שתשיבם דמשמע לנשים דוקא אין
מוחין לבל לאנשים מוחים דאם אית ליה חילוק בין נשים
לאנשים הוה ליה לומר כני אדם שלוכלין עד שתשבם אין
מוחין בשם ולמה כתב נשים וכן משמע מלשון סנהדרי דקאמר
הני כני דלבלן עד וכו' ולא אמרו הני כני אדם ומשמע
דלאנשים מוחין בשם אף על פי שאינו מפורש בתורה דוקא
לנשים אין מוחין בדבר שאינו מפורש כמו שכתב הרמב"ם
ז"ל וזן היכם יודעים שאסור לוסיף מחול על הקדש אבל
אדם יודע שאסור לוסיף מחול על הקדש לא דברה
תורה בעבור אדם שלא עלתה בקולי קולי בהבנת ניבשו
לו יודע לו שהוא אסור לוסיף מחול על הקדש מוחין בו ואם
אין מוחין בנשים בשביל שאסור לוסיף שלא יבואו לעשות
בשאינם יודעים וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל וזן היכן יודעו שאסור לוסיף שלא יבואו
בודין הם דאית ליה סיודע וכלולי הכי מיודע הוא ודאי מוחין בו
ועוד מדמיודכתב הרמב"ם לו אפשר שיהיו שוטר בבית בל
אחד ואחד לוסיר בשיו שאסור הם שהוא בתקום דאפשר לף על
פי שיהיו מפורש מוחין ואם בן בנדון דמהרי"ט דבר שהוא
בלשנים ואם אפשר לשעמיד שוטרים בשדה אם אית' דאסור
אם מוחין בהו ומדלא מיחו מייתי שפיר מהרי"ט דשרי לסו
זהו לסתוייק דברי מהרי"ט ז"ל . אבל בראם לעניות דעתי
פיקנמו עלי אלילות אחותים לו קודם שיהיה בשם פרי לו
בשביעית לעונת שמעשרות וכמו שהעתקנו בתירוץ בשם
הרמב"ם ז"ל וכזה אלינה עלמה שרי בן בראם בי :

פרשת תרומה

(ז) **במדבר** רבה ויקהל לי תרומה תרם תרומה
דבתיב תורת זה לבן משה מוסשם
דרש רבי שמלאי תלה מצות נתנו לישראל על ידי משה שבן
מניין תורה ושם בן תינן אלא תרו"ם ושנים סיבן שם אלא
אמרי דבבן אבבי ולא יהיה לך אפי הבבורה שמצוה ותרו"ם
אמר להם משה שנאמר תורת זה לבן משה מורשה ע"ב
ויש לסבין דמשה יש קשר בפסוק של תורה זה לבן משה עם
פסוק ויקהל לי תרומה ועוד ר' שמלאי לתם דבר זה של הדרשה
בבאן ולא תניח את הדרשה שבבאן יבול לדרוש זה של הדרשה ואלו היה
מקומה לא היה יבול לדרוש שהיה יוצא עליה קושיית ובבאן
ניתרצה הקושיא :

אמנם יבן בהקדים מה שאמרו בגמרא זבור ושמור
בדיבור אחד נאמרו שתות אחיך לא תגנוב
יבמה יבא עליה בדיבור אחד נאמרו לא תגנבו שעשה
גדולים תעשה לך בדיבור אחד נאמרו מה שאין בפה יבולה
לדבר וכו' ויקשה מהרש"א ז"ל הם בן מוכרח שאין בדיבור
אחד נאמרו מפי הגבור שמעצמו ואם בן היבד דרשו שבתובין
תרו"ם מפי משה ושם בתרי לה אותן שבדיבור אחד נאמרו
ואם בן לא הוו תרו"ם מפי משה ומה מתיבין יעויין
בספרו :

אמנם בדי לתרץ קושיית מהרש"א ז"ל ואוה בהקדים
מה שאמרו במדרש ילמדנו ווה לשונו משה
מתבבא בבה וכל הנבואות נתנבאו בבה סופיה עליהם משה
שנתנבא בוזם ע"ב ובן ישנו שמפרשים ז"ל שמשה נתנבא ב זה
שהיה הדיבור יוצא מפי הקב"ה ויהיה בבוי של משה
ולותו הדיבור בעצמו יוצא מגרונו של משה וכל ישראל היו
רואין רחין זה שלא מוזב בתנבא בל בל הנבואים היו בבה
במו שלו שהדברים לשר דבר לנו ה' לא שהדברים הסה בעצמם
לות בלות הם שיצאו מפי ה' וכזה ביחל קושיי' סרב מהרש"ל
ז"ל דלעולם תיתל לך תרוץ מצות שמצאנו מפי משה ומה
שהעתקנו תיתל לך תרוץ מצות שאין הסה יכול לדבר
בלות הם שיצאו מפי ה' וכזה ביחל קושיי' סרב מהרש"ל

בעצמם

בעצמה:

(ב) ובזה יבואו דברי המדרש שאמ' ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב תורה צוה לנו מש' מורשה דלכאורה מה שייכות יש תורה צוה לנו משה לענין ויקחו לי תרומה וכבר ידוע שכל מקום שאומר הדא הוא דכתיב היה קושיא ועכשיו נתרצה מה היה קשה בכאן ועכשיו יתרץ:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דהיה קשה כיצד אומר תורה צוה לנו משה מורשה דהיינו תרי"א כמנין תורה צוה לנו משה והא בכרי להו הנך דבדיבו' אחד נאמרו שאין הפה יכולה לדבר מוכרח שנשמעו מפי ה' ובזה הפסוק גם כן היה קשה כפל לאמר דבר אבל עתה נתרצו שני הפסוקים אבל עתה דכתיב לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וכמו שפירשנו שהאמירה בעצמה דבר אל בני ישראל שנתכנה בזה והיה הדיבור שיוצא מפי הקב"ה הוא בעצמו היה יוצא מפי מש' אם כן גם מ' שנאמרו בדבור אחד שמענו אותם מפי משה אם כן עתה יבא על נכון מ"ש תורה צוה לנו משה דהיינו כמניין תרי"א צוה לנו משה לפי שכאן כתוב לאמר דבר לכך דרש בכאן כדאמרן ובזה נכון גם כן הפסוק שכתוב בפרשת יתרו ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה וכו' כה תאמר אל בני ישראל וכו' ועיין בפרשת יתרו שכתוב שם באורך:

(ג) או נוכל לתרץ באופן אחר הקושיא של הרב מהרש"א ז"ל שאמר שאלו שבדיבור אחד נאמרו מוכרח מפי הגבורה שמענום ואם כן כיצד דרשו במנין תורה על ידי משה והא בכרי להו הנך מצות דמפי הגבורה שמענום וקשה לי על דבריו דאם אותם מצות שבדיבור אחד נאמרו הם מפי הגבורה למה לא יצאה נפשם כמו שיצאה נפשם באנכי ולא יהיה לך שנאמר נפשי יצאה בדברו ויש לדקדק בפסוק למה אמר בדברו ולמה לא אמר באומרו וכן יש להבין בעשרת הדברות למה אמר וידבר אלהים ולא אמר ויאמר אלהים ועוד יש לדקדק במה שאמרו במדרש אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום דאם כוונתם שאלו דווקא מפי הקב"ה והשאר מפי משה הוה ליה לומר מפי הקב"ה שמענו' ולמה אמר מפי הגבורה אלא ודאי כוונה אחרת יש:

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא במה שאמרו בגמר' פרק שביעי דברכות על פסוק והאלהים יעננו בקול שאין תלמוד לומר בקול ומה תלמוד בקול בקולו של משה כביכול השפיל קולו בקולו של משה ויש להבין דא' שאר הדברו' לא שמענו מפי הקב"ה אלא מפי משה מה צריך הקב"ה להשפיל קול בקול של משה היה די שידבר עם משה בלחש ולמה הוצרך להשפיל קולו בקולו של משה כביכול אלא ודאי מדהוצרך להשפיל קולו כביכול כדי שיוכלו כל ישראל לשמוע כל המצות מפיו יתברך ואם כן הדרא קושי' לדוכתא כיצד אמרו במדרש אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום דמשמע אלו דווקא מפי הגבורה ולא שאר מצות והלא מדהוצרך להשפיל קולו כביכול משמע שכל המצות מפיו יתברך שמענו אלא ודאי דלעולם אימא לך שכל המצות כן מה שנאמרו בדיבור אחד בין מה שנאמרו בדיבור בפני עצמו כולם שמענו מפיו יתברך אלא דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום רוצה לומר בקול גבורתו יתברך שלא השפיל קולו ולזה נפשי יצא' בדברו דהיינו שכל דבור קושי הוא ולזה אמר בדברו ולא אמר באומרו לפי שהאמירה בלשון רכה וכאן היה מדבר עמם בקול גבורתו וזהו שכתב בתחלת עשרת הדברות וידבר ולא אמר ויאמר שהאמירה בלשון רכה והדיבור לשון קושי ולזה אמר וידבר וזהו שדקדק בעל המדרש שאמר אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה ולא אמרו מפי הקב"ה דהיינו אלו דווקא מפי הגבורה רוצה לומר בגבורתו יתברך שלא השפיל קולו אבל שאר המצות והשאר יעננו בקול בקולו של משה כדי שנשמע כל המצות מפיו יתברך ומה שדרשו במניין תורה מפי משה רוצה לומר כמו קול של משה:

(ד) **ומצאתי** סעד לדברי שכל המצות שמצינו מפי יתברך ממה שכתב מהרש"א ז"ל על המאמר שהבאנו בקולו של משה וזה לשונו משה היה קורא והקב"ה הוא המתרגם דמשה לא היה קורא אלא בלשון הקדש שאין הכל מכירים בו אבל דיבורו של הקב"ה היה בו שבעים לשון כדי שיבינו הכל עד כאן משמע שכל המצו' היה מתרגם כדי שיבינו הכל:

ועוד יש לומר דאי מה שאמרו בקולו של משה על אנכי ולא יהיה לך למה יצאה נשמתם כיון שהיה כמו קולו של משה אלא ודאי דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה דהיינו שלא השפיל קולו ולזה יצאה נשמתם אבל בכל המצות בקולו של משה שמענו מפיו יתברך בין מה שנאמרו בדיבור אחד בין מה שנאמרו כל דיבור בפני עצמו והא דכתי' וישמע את הקול מדבר אליו ודרשו קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו כבר הקשו זה בגמרא ותירצו הא בסיני הא באוהל מועד ואי בעית אימא הא בקריאה הא בדיבור אם כן נוכל לומר איכא דתירוצא קמא דהדברי' שנאמרו בדיבור אחד בסיני היו כדי שישמעו אותם כל ישראל בדיבור אחד מה שאין הפה יכולה לדבר ואליבא דתירוצא בתרא הדברים שנאמרו בדיבור אחד בקריאה הוו עד ששמעו כל ישראל דבסיני שמעו כל ישראל כמו משה כמו שדרשו רז"ל ויקרא אל משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה ולעול' בסיני כל ישראל שמעו כמו משה ובקריאה ג"כ שמעו כל ישראל כמו משה ולעולם כמו שתירצנו דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום דהיינו בקול גבורה ולזה נפשי יצאה בדברו ושאר המצות ששמענו או בסיני או בקריאה כתירוץ הגמר' ובשביל המצות ששמעו מפיו יתברך והמצוות שנאמרו בדיבור אחד השפילו קולו כביכול כמו שדרשו בגמרא יעננו בקול בקולו של משה:

(ה) **ומצאתי** סעד לדברי אלה דלאו דווקא אנכי ולא יהיה לך שמענו אלא גם שאר מצות שמענו ממה שכתב הרב יפה תואר במדבר פרשה י"ד על פסוק ומועדתי לך שם לך היתה היעידה וזה לשונו יתכן שלהיות הקול כבואיי שהיה במתן תורה שנשמע לכל ישראל היה עניינו כי יצא השפע הגבולי מאת ה' כשיעור שיגיע לכל א' חלקו כפי הכנתו כמו שאמרו במדרש זקנים כפי כחן הבחורים לפי כחן עכ"ל ומוכרחים אנו לומר דמאי דקאמר קול הנשמע לכל ישראל לפי כחן היינו בשאר מצות דאי משום אנכי ולא יהיה לך למה יצאה נשמתם כיון שהוא כפי כוחן אלא ודאי דבשאר מצות היה כפי כחן ואנכי ולא יהיה לך לא היה כפי כחן ולכך יצאה נשמת' ובשאר המצות שמעו הקול שכבואיי כפי כחן ומהתירוצי' של הגמרא שהבאנו משמע בהדייא דלאו דווקא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום אלא גם בשאר מצות שמענו מפיו יתברך מתירוצא קמא משמ' דכל מה שנאמר בסיני שמעו כל ישרא' ומתירוצא בתרא משמע כל דהוה בקריאה אפילו באוהל מועד שמעו כל ישראל ומה שאמרו תרי"א מצות מפי משה שמענום רוצה לומר מן הנבואה הראוייה להיות מפי משה וכמו שסיים בדבריו הרב יפה תואר וזה לשונו שכל השפע ההוא שיצא מתחלה ונתחלק לכל ישראל זכה משה ונטלו זולת מה שהיה מגיע לחלקו מצד עצמו עכ"ל:

(ו) **אבל** עדיין יש להקשות על דברי רבי שמלאי שאמר דווקא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבור' שמענום

שמענום אבל שאר עשרת הדיברות לא שמענו ממה שאמרו במכילתא והובא בפסוק בילקוט רמז רס"ה וזה לשונו את כל הדברים מלמד שאמר המקום עשרת הדברים בדיבור אחד וחזר ופרטן כל דיבור ודיבור בפני עצמו שומע אני אף כל הדיברות כן נאמרו בדיבור אחד תלמוד לומר האלה הדברים האלה נאמרו בדיבור אחד ושאר דיברות שבתורה נאמרו דיבור דיבור בפני עצמו ע"כ ואם כן יקשה על דברי רבי שמלאי מן המכילתא שאמרו כל עשרת הדיברות בדיבור אחד נאמרו וכיון דבדיבור אחד נאמרו כיצד שמענו מקצת' דהיינו אנכי ולא יהיה לך והשמנ' דיברות אחרונות לא שמענו אלא ודאי כל עשרת דיברות שמעו כיון דבדיבור אחד נאמרו וכיצד אמר רבי שמלאי דדווקא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו דווקא · וכן קשה גם כן ממכילתא אחרת שהביא רש"י ז"ל בפירוש החומש וזה לשונו את כל הדברים האלה מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדיברו' בדיבור אחד מה שאי אפש' לאדם לומר כן אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דיבור ודיבור בפני עצמו ע"כ · הרי מדאמרו בדיבור אחד מוכרח ששמעו כל עשרת הדברות בכת אחת דאם לא כן כיצד שמעו מקצתן ומקצתן לא שמעו כיון דבדיבור אחד נאמרו ואם כן כיצד אמר רבי שמלאי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבור' שמענום בדווקא ויש לומר בהקדים מה שכתב מהרש"א בפרק שלישי דמכות וזה לשונו הצריך לעניינינו על מה שנחלקו בעירובין בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לאדם שנברא והללו אומרי' נוח לאדם שלא נברא אבל העניין שנתן לנו הקב"ה תרי"ג מצות וכל הרבוי מצד המקבל כי מצד הנותן ברוך הוא כולם הם כמצוה אחת וזה שאמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום · ואמרו במדרש כל הדברים אשר דבר ה' ומה תלמוד לומר אנכי ולא יהיה לך מלמד שאמר המקום עשרת הדברים בדיבור אחד מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן והוא מבואר כי הוא אחד ומצותיו אחד ולא יקבלו רבוי מצדו יתברך והוא במצות אנכי שהיא אמונת היחוד והפוכה לא יהיה לך שלא אשתף שם שמים ודבר אחר נכללו כל הלאוין והעשין אלא שאי אפשר לאדם לומר כי הוא מוטבע בחומר ובזמן בא לו הריבוי ועל כן אמרו כי כל המצות נכללו בעשרת הדברות כמו שכתב רבינו ושוב כלל כולם במצות אמונה שהוא השורש והמקור לכולם אבל אי אפשר לנו להבין רק ברבוי עכ"ל ובזה יבא על נכון דפירוש בדיבור אחד היינו שנכללו כולן בשורש האמונה וזהו פירוש בדיבור אחד נאמרו דאף על פי שנכללו בדיבור אחד חזר ופרטן ולא שמענו מפיו אלא אנכי ולא יהיה לך ומה שנאמרו בדיבור אחד כפי כח הנותן אבל כפי כח המקבל צריך רבוי כדי שנבין:

(ז) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הרא"ם ז"ל על דברי המכילתא שהביא רש"י ז"ל על פסוק את כל הדברים האלה שהעתקנו אותה וזה לשונו הצריך לעניינינו אם כן מה תלמוד לומר אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דיבור ודיבור בפני עצמו במכילתא ואינו רוצה לומר מה בא ללמדנו בכתיבתן וכו' אלא למה נאמרו פעם שניה מפי השם ולא הספיק לו הפעם הראשונה שאמרן בדיבור אחד למשה וכו' ואם תאמר מנא להו לרבותינו ז"ל שחזר הקב"ה ואמרן פעם שניה וכו' דילמא לא אמרן אלא בפעם א' בדיבור אחד ושמען משה וכתבן כדי להודיע דאלולי זה לא היו יודעים מה דבורים היו יש לומר דאי אפשר לומר שאלה הדברות שכתבו הן הן שנאמרו בדיבור אחד וכתבן כדי להודיען דא"כ היה לו לכותבן כולן בלשון מדבר בעדו אנכי על פני וכן כל הדברות היה לו לכותבן כן לא תשא את שמי וכן ששת ימים עשיתי למה קבען אמר בלשון מדבר בעדו אנכי על פני וקבען לשון נסתר לא תשא את שם ה' לשוא ששת ימים עשה ה' לשון נסתר מכיון שהמדבר הוא היה השם בעצמו ובכבודו אלא מוכרח לומר כתב שני דיבורים אנכי ולא יהיה לך בלשון מדבר בעדו כפי מה ששמעום בפעם שנית מפי הגבורה וכתב שאר הח' דבורים בלשון נסתר כפי מה ששמעום מפי משה שלא יכלו לשומעם מפי הגבורה ובזה יבואו דברי רבי שמלאי על נכון דלעולם לא שמענו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך דווקא ומה שאמרו במכילתא דעשרת הדברו' בדבור אחד נאמרו משה שמען דווקא ומה שאמרו במכילתא אבל ישראל לא שמעו אלא כשחזר ופרטן וכמו שכתבנו בשם הרא"ם ז"ל ואחר שכתבתי זה התירוץ מצאתי ברש"י ישן ובשפתי חכמים קרוב לדברי' וגם בסוף לשון הרא"ם הקושיא עושה אותה הכרח לדבריו:

(ח) **אבל** עדיין קשה מסוף דברי המכילתא שהעתקנו לעיל דקאמר תלמוד לומר האלה האלה נאמרו בדיבור אחד ושאר דיברות שבתורה נאמר דיבור דיבור בפני עצמו ומכאן קשה על מה שאמרו בגמרא וכן איתא במדרש רבה סדר יתרו פרשת כ"א וזה לשונו זכור את יום השבת לקדשו וביום השבת שני כבשים בני שנה בדיבור אחד נאמרו ערות אשת אחיך לא תגלה כי ישבו אחים יחדיו בדיבור א' לא תלבש שעטנז גדילי' תעשה לך כולן בדיבור אחד נאמרו דמשמע בהדייא דלאו דווקא עשרת הדברות בדיבור א' אלא גם הני דאמרן בדיבור א' נאמרו ומדכתיב האלה דמשמע אלה דווקא ודוחק לומר שהם אגדות חלוקות:

אמנם נוכל לומר כדי שלא יהיה אגדות חלוקות כפי מה שפירשנו בדיבור א' היינו שנכללו בעשרת הדברות כל המצות לפי ששורש האמונה והיחוד כתובין בהן דמה שאמרו במכילתא מדכתיב האלה האלה דוקא נאמרו בדיבור א' ושאר כל המצות נאמרו דיבור דיבור בפני עצמו היינו דבעשרת הדברות נכללו כל המצות לפי ששורש האמונה והיחוד כתוב בהם אבל בשאר המצות אף על פי שיש מהם הני דאמרן בדיבור א' נאמרו אינם חשובין אלא דיבור דיבור בפני עצמו כיון שאין כלולין בהם כל המצות כמו בעשרת הדברות שכתוב בהם שורש האמונה שהוא כלל כל המצות ולזה במכילתא אמרו אלה דוקא לפי שכלול בהם כל המצות שכתוב בהם אמונת היחוד אבל אין הכי נמי דמודים המכילתא בהני דאמרן שהן בדיבור אחד נאמרו והא דלא חשיב להו בהדי עשרת הדיברות לפי שאין כלולין בהם שאר המצות והא דחשיב בגמרא ובמדרש להנך דבדיבור אחד נאמרו לאו משום שכלול בהם מצות אחרים אלא למילתייהו נאמרו בדיבור אחד זכור את יום השבת וביום השבת הוצרך לאומרם בדיבור אחד לפי שמזכור את יום השבת אסור מלאכה בשבת וביום השבת להתיר מלאכת הקרבנות בשבת דלא ליקשו אהדדי לכך נאמרו בדיבור אחד וכן ערות אחיך אסור אשת אח ויבמה יבא עליה התיר אשת אח וכן לא תלבש שעטנז אסר כלאים גדילים תעשה לך להתיר כלאים בציצית דלא ליקשו אהדדי לכך הוצרך לאומרם בדיבור אחד ולא משום שכלולים יחד בהם שאר מצות כמו עשרת הדברו' וא"כ הגמרא והמכילתא לא פליגי דמר אמר חדא ומר אמר חדא:

(ט) **אבל** סוף סוף קשה על רבי שמלאי שאמר דווקא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו מתירוצא קמא דגמרא דקאמר הא בסיני הא באוהל מועד משמע דכל מה שאמר בסיני שמענו ועשרת הדברות כולן בסיני נאמרו ואם כן מן הגמרא משמע דכל עשרת

הדברות שמענו דכולן נאמרו בסיני ודוחק לומר דסבר כתירוצא בתרא דוקא דמשני הא בקריאה הא בדיבור ועשרת הדברות כיון דכתיב בהו וידבר לא שמעו מהם אלא אנכי ולא יהיה לך ויצאה נשמתם והשאר כיון דכתיב בהו וידבר לא יכלו לשמוע וזה דוחק לומר דפליג אתירוצא קמא דסתמא דתלמודא הוא דמשני ליה :

אמנם כפי מה שפירשנו לעיל אתי רבי שמלאי אפי' כתירוצא קמא דמה שאמר אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה דהיינו בקול גבורתו שלא השפיל קולו ולזה יצאה נשמתם אבל אחר כך כשהשפיל קולו כקולו של משה מודה רבי שמלאי כתירוצא קמא ששמעו ישראל כל מה שאמר בסיני :

(יו"ד) **או** נאמר באופן אחר על מה שהקשה מהרש"א ז"ל על רבי שמלאי שאמר אנכי ולא יהיה לך דוקא מפי הגבורה שמענום והקשה עליו ממה שאמרו רז"ל אותן שבדיבור א' כגון זכור ושמור ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך שכל אלו בדיבור אחד נאמרו שאין הפה יכולה לדבר אם כן מוכרח שמפי הקב"ה שמענו אותן שבדיבור א' נאמרו וכיצד אמר רבי שמלאי דדוקא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו:

אמנם נוכל לתרץ בהקדים מה שאמרו רז"ל במדרש שיר השירים דף ד' ע"ב על פסוק ישקני מנשיקות פיהו וזה לשונו דבר אחר ישקני מנשיקות פיהו אמר רבי יוחנן מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקב"ה על כל דיבור ודיבור ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבל אתה עליך את הדיבור הזה כך וכך דינין יש בו וכו' כך וכך שכר יש בו והיה אומר לו ישראל הן וכו' הדא הוא דכתיב אתה הראית לדעת על ידי שליח ע"כ · ובזה יבא על נכון דלעולם אימא לך כמו שאמר רבי שמלאי דדוקא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ומה שהק' מהרש"א ז"ל מאותן שבדיבור אחד נאמרו כיצד שמענו מפי משה לפי שאין הפה יכולה לדבר שני דברים כאחד לזה יש לומר כיון שהמלאך היה מוציא כל דיבור ודיבור מלפני הקב"ה ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל והמלאך היה מראהו הדיבור כמו שיצא מפי הקב"ה אם היה הדיבור אחד אם היה שני דברים כאחד אבל לעולם אימא דלא שמענו מפי הקב"ה אלא שני דברים בלבד אנכי ולא יהיה לך דוקא והשאר מפי משה ולא מפי הקב"ה והמלאך היה מראהו הדיבור ראיה בעלמא ובכללם ראינו על ידי המלאך אותן שבדיבור אחד נאמרו אבל לא שמענו השאר אלא מפי משה :

(י"א) **אי** נמי יש לומר במה שכתב הרמב"ן על פסוק אנכי עומד בין ה' וביניכם אנכי ולא יהיה לך שמענום והבינום ושאר הדברות שמענו ולא הבננו :

ובזה אתי שפיר דמה שאמר רבי שמלאי שתים מפי הגבורה שמענום והבננו אותם ולכך קרוי שמענום כיון שהבינום אבל שאר כל הדיברות אף על פי ששמענו שמענו ולא הבינו וכיון שלא הבינו קרוי כאלו לא שמענו מפיו של הקב"ה וכיון שהבינום על ידי משה וקראו ששמעו מפי משה ואם כן מה שנאמרו בדיבור אחד שמע בדיבור אחד מה שאין הפה יכולה לדבר שמעו בדיבור אחד מפיו יתברך אבל לא הבינום עד שבא משה והבינ' כל דיבור בפני עצמו ובזה גם כן אתי אליבא דרבי שמלאי תירוצא קמא דכל מה שאמר בסיני שמעו ולא הבינו ותירוצא הא בקריאה וכו' גם כן שמעו ולא הבינו והשתים דוקא שמעו והבינו:

(י"ב) **אי** נמי יש לומר בהקדים מה שאמרו במדרש שיר השירים עוד שם סמוך ונראה וזה לשונו רבי יהושע בן לוי ורבנן רבי יהושע אומר שני דברות שמעו ישראל מפי הקב"ה אנכי ולא יהיה לך הדא הוא דכתי' ישקני מנשיקות פיהו ולא כל הנשיקות ורבנן אמרי כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה ע"כ הרי במחלוקת שנויה וא"כ נוכל לומר דרבי שמלאי סבר לה כרבי יהושע ומה שאמרו אותן שבדיבור אחד נאמרו שאין הפה יכולה לדבר דמשמע שאר דברות שמענו גם כן מפי הקב"ה היא סברת רבנן דאמרי כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה ומעתה גם הקשינו גם כן על סברת רבי שמלאי מן המכילתא מה שדרשו את כל הדברים האלה מלמד שכל עשרת הדברים בדיבור אחד נאמרו וחזר ופרטן וכיון שבדיבור אחד נאמרו היאך שמענו שתים מהם והשאר לא שמענו לזה יש לומר גם כן שמה שאמרו במכילתא היא סברת רבנן דסברי שכל הדיברות שמעו מפי הקב"ה לכך דרשו במכילתא שכל י' הדברות נאמרו בדיבור אחד כיון דסברי שכל הדיברו' שמעו ישראל מפי הקב"ה אבל רבי שמלאי סבר כרבי יהושע דדוקא אנכי ולא יהיה לך מפי הקב"ה שמענו סבר דלא נאמרו כל עשרת הדיברות בדיבור אחד :

(ט"ו) **דבר** אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף וכו' ויש להבין מלת כל לרבויי מאי אתא ועוד לגבי מאת כל איש כתב תרומתי בכינוי ולגבי מאתם כתב תרומה וזהב וכסף וגו' :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרמב"ם פרק שני מהלכות שקלים וז"ל הכהנים והלויים חייבים במחצית השקל ואין ממשכנין אותם ומישראל ממשכנין אותן ולוקחין כסותן עכ"ל · וזה אומרו מאת כל איש אשר וכו' לרבות הכהנים והלויים גם נאמר בדרך רמז כל כ' כהנים ל' לויים לכך לגבי כהנים לויים אמר תקחו את תרומתי בכינוי לומר דדוקא מחצית השקל תקח מהכהנים והלויים ולא משכון אבל מאתם דהיינו מישראל זהב וכסף וגו' דהיינו שממשכנין כסותו וכל מה שנמצא אתו :

(י"ד) **במדרש** ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב אהבתי אתכם אמר ה' ויש להבין דמה יש קשר וסמיכו' ויקחו לי תרומה לפסוק אהבתי אתכם בכר ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל יבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל וזה שנתקשה בעל המדרש ויקחו לי תרומה רוצה לומר יבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל וכי תימא והלא אומות העולם עובדין עבודה זרה הם ולמה לא צוה אותם שיעשו משכן כדי לכפר על עבודה זרה שהם עובדין ולנו דוקא צוה לעשות משכן כדי שיבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל ויהי כמשיב הדא הוא דכתי' אהבתי אתכם אמר ה' כדכתיב הלא אח עשו ליעקב ואוהב את יעקב לפי שאתכם אהבתי לכן צויתי אתכם לעשות משכן כדי שיבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל וכמו שאמר הכתוב רק אתכם ידעתי פירושו אהבתי על כן אפקוד אהסור מעליכם עוונותיכם אבל אומות העולם שלא אהבתי לכך לא צויתי אותם :

או נפרש אפקוד אחסר כמו כי יפקד מושבך וכמו ולא נפקד ממנו איש שפירושו לא נחסר מידת יהודית זה אומרו רק אתכם ידעתי דהיינו אהבתי על כן אפקוד אחסור מעליכם עוונותיכם על ידי מעשה המצות והיסורין כדי שתהיו נקיים :

או נאמר באופן אחר דמה נתקשה בעל המדרש והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל לא היו ישראל ראויין לאותו

לאותו מעשה אלא אם חטא רבים אומרים להם כלך אצל רבים ואם כן כיון שאין בידם עון אלא כדי ללמד דעת את העם שיעשו תשובה אם כן כפרה למה ולמה צוה לעשות משכן ויהי כמשיב הדא הוא דכתיב אהבתי אתכם רוצה לומר כמו שאמרו במדרש וזה לשונו משל למלך שהיה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה בקש לילך לו לארצו וליטול את אשתו אמר לו בתי שנתתי לך יחידה היא לפרוש ממנה אי אפשר לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא טובה זו עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש ממנה איני יכול לומר לכם אל תטלה איני יכול אלא בכל מקום שאתם הולכים בית א' עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ע"כ לזה אמר אהבתי אתכם אמר ה' שעיקר עשיית המשכן לא בשביל כפרה דלא היו ישרא' ראויים לאותו מעשה אלא משום אהבה כאמור במשל ולכך ויקחו לי תרומה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם מפני אהבה שאהבתי את ישרא' ונתתי להם את התורה לפרוש הימנה איני יכול לומר לכם אל תטלוה איני יכול אלא עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם :

(ט"ז) **במדרש** ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם ויש להבין דכבר ידוע שבכל מקום שאומר הדא הוא דכתיב יש קושיא בפסוק ראשון ומתרצה בפסוק השני ובכאן מה היה קשיא בפסוק הראשון ותרצה בפסוק השני אמנם יובן עם מה שאמרו במשנה חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשוטה וקטן ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בשעת מתן תורה נתרפאו כל בעלי מומין האלם נתרפא ויכול לדבר וחרש נעשה פקח וכו' וזהו שנתקשה בעל המדרש כיצד אומר הפסוק ויקחו לי תרומה מאת כל איש והא אי אפשר ששים רבוא ישראל שלא יהיה בהם אלמים חרשים וכיצד אומר מאת כל איש והא חמשה לא יתרומו וכדתנן והשיב הדא הוא דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם לרמוז שעל ידי הלקח טוב שנתתי לכם דהיינו התורה נתרפאו כולם כל שיש בו מום נתרפא ולכן כל ישראל יכולים לתרום כיון שנתרפאו ואין בהם בעל מום ולזה ויקחו לי תרומה מאת כל איש דהיינו שכולם יכולים לתרום כיון שנתרפאו כלם :

(י"ז) **והואיל** ואתא לידן זה הפסוק כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו נימא ביה מלתא והוא דיש לדקדק דבתחלה אמר לקח ואחר כך אמר נתתי ועוד למה אמר תורתי בכינוי כיון שהיא או מקח או מתנה הרי היא להם ואם כן הוה ליה לומ' תורה אל תעזובו ולמה אמר תורתי בכינוי :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל שהלוחות ששה טפחים היו שני טפחים ביד הקב"ה ושני טפחים בידו של משה ושני טפחים נשארו באמצע השני טפחים שביד משה הם תורה שבכתב והם כמו מקח כמו שנים שהגביהו מציאה שכל אחת קנה מה שבידו והשני טפחים אמצעיים הם תורה שבעל פה וכיון שלא החזיק בהם משה לא קנה אותם בדין מקח כמו תורה שבכתב אלא נתנה לו במתנה ושני טפחים שביד הקב"ה הם סוד התורה ע"כ זה אומרו כי לקח טוב זה נאמ' על תורה שבכתב ומה שאמר נתתי על תורה שבעל פה ומה שאמר תורתי בכינוי על סוד התורה אף על פי שנשארו בידי אל תעזובו ונחזור לענין דבמתן תורה נתרפאו כלם ולא אחר בהם בעל מום וכולם יכולים לתרום :

(י"ח) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב תורה צוה לנו משה

מורשה והקושי ידוע שבכל מקום שאומר הדא הוא דכתיב יש קושיא בפסוק הראשון ומתרצו בפסוק השני וכאן נתקשה בפסוק הראשון דכיצד אומר ויקחו לי תרומה מאת כל איש הא אי אפשר בששים רבוא ישראל שלא ימצא בהם אלמים או חרשים וכיצד אומר מאת כל איש והא תנן חמשה לא יתרומו האלם והחרש וכו' ולתרץ זאת הקושיא אמר הדא הוא דכתיב תורה צוה לנו משה רוצה לומר שעל ידי נתינת התורה נתרפאו כולם וכל ישראל יכולין לתרום כיון שנתרפאו כולם ואם כן שפיר קאמר ויקחו לי תרומה מאת כל הששים לפי שלא יש אחד בעל מום אלא כולם בריאים ויכולים כולם לתרום וזהו מאת כל איש :

(י"ט) **וכפי** מה שהקדמנו יבא זהב המשכן ויכפר על המעשה העגל ובזה יובן מה שדרשו במדרש על פסוק אף סוררים אמר הקב"ה למשה מה אומות העולם אומרים שאיני חוזר עמהם על שעברו ועבדו עבודה זרה שנאמר סרו מהר אפילו סוררים הם איני מניח אותם ועמהם אני דר שנאמר אף סוררים לשכון יה אלהים ע"כ · ויש להבין וכי משוא פנים יש בדבר כיון שעבדו עבודה זרה היכן נתכפר העון ועוד יש להבין למה בעל המדרש דרש זה הפסוק אף סוררים על מה שהביא תחילה ויקחו לי תרומ' היה לדורשו במקומו בתהלים :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל לכך דרש זה הפסוק אף סוררים אחר שהביא ויקחו לי תרומה כדי שלא יקשה עליו וכי משוא פנים יש בדבר על מה שעבדו עבודה זרה ולכך הביא זאת הדרשא על ויקחו לי תרומה שכתוב בו זהב המשכן שהוא לכפר על מעשה העגל וזהו אף סוררים לשכון יה אלהים רוצה לומר מאיזה טעם אף סוררים לשכון דהיינו שעל ידי זהב המשכן יכפר על מעשה העגל וזהו לשכון יה אלהים :

(כ') **במדרש** ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם והקושי ידוע דמה יש קשר וסמיכות כי לקח טוב עם פסוק ויקחו לי תרומה :

אמנם שנתקשה והא כתיב השמים שמים לה' ולמה אמר ויקחו לי וגו' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכ' וכפי מה שהקדמנו לעיל דלפי שנתן לנו את התורה לכך צוה לעשות משכן שאינו יכול לפרוש ממנה :

(כ"א) **אבל** אגב אורחין נאמר לפי מה שהקדמנו ועוד מה שאמרו בגמרא לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה אלא אם חטא רבים אומרים כלך אצל רבים אם כן אין לישרא' עון ואם כיצד אמרו רבותינו ז"ל יבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל כיון דלא היו ראויים לאותו מעשה אין בידם עון ואם כן כפרה למה שאמרו יבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל ועוד יש להביא לפי מה שאמרו בזוהר שהערב רב הם עשו את העגל דכתיב ויקהל העם על משה וכל מקום שנאמר עם הוא ערב רב אם כן ישראל אין להם עון כפרה למה וכי ישראל מחייבין ליתן להם זהב ממונם כדי שיהיה כפרה לגרים ועוד יש להבין במה שאמרו רבותינו ז"ל משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח צואתו · ויש להבין במה שאמרו רבותינו ז"ל משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח צואתו יש להבין דאם ישראל עשו העגל אעפ"י שחטא ישראל הוא וכתיב בנים משחיתים אעפ"י שהם משחיתים קרויין בנים ואם כן כיצד קורא אותם בן שפחה ועוד אפילו אם תמצא לומר בזמן שאין עושין רצונו של מקום נקראים עבדים היה לו לומר לעבד שטינף ומה לו בכבוד של אמהות שקורא לישראל בן שפחה אלא ודאי מדאמרו

מדקאמרו ר"ל משל לבן שפתח מכריזים ואנו לומר דכוותיה
על ערב רב לכך קורא אותם בן שפתח שפח טניפו דסיימו
שפח עשו את העגל ואם כן למה ישראל נתנו בערב ערב
רב זהב תמונה:

אמנם יכול כמה שאמרו במשל תבא ותקנה אמו ותקנה
מעשה בכח דסיימו שישראל נקרא אמו של ערב
רב כמו שאמרו בגמרא אמר הבי אתרה לי שם דיהבי יתום
הים ומגדלתו היה קורא לו שם כן ישראל שם לערב רב
כיון שגדלו ישראל לערב רב שקבלו עמם ונקראו ערב רב
כן לישראל כמו שאמרו דכתיב לא תתגדדו יתום כתלו ילדו
גם ערב רב כיון שנתגדלו אצל ישראל נקראו ערב רב כן
לישראל זהו גומרו כן שפתח שטיקף כן שפתח שטיקף
דסיימו שהם ערב רב שטיכפו דסיימו שעשו את העגל תבא
אמו דסיימו לישראל לפי שגדל לערב רב נתן וקראו אמו ותקנה
מה שטיקף בכח דסיימו הערב רב שנקראו בשם לפי שגדלום
וכיון שגדלום ולפי היו שומעין שם היו ישראל מוחין בהם
לכך הוכיחו ישראל לקנא הם שטיכפו הערב רב לפי שלא
מיחו בידם ומה שאמרו יכה זהב המשכן ויכפר על מעשה
העגל לא לומן כפרם דישראל אין צריכין כפרה כיון שלא
הם עשו את העגל וגם כמו שאמרו לא היו ישראל רוויין
לגותו מעשה ונם אין חייבין לכתיב כפרת במזנם בשכל
הערב רב שלא פירום ויכפר ויקנה כמו שמוזכרים שנקראו
כיפורי על שם שמקנאי שכפניס את יריסם בשפת שמוזרקי'
נקראו שמוזרקים כיפורי וכמו בעי לכפורי ידים בשפוך
נברא שפירושו לקנותי לכאן כפרם ויכפר צל מעש' העגל
דסיימו שיקנה מעשה העגל ישראל וקנאו מעשה העגל לפי
שלא מיחו וזהו שנתקשה בעל המדרש ויקחו לי תרומה לפי
צריך להפריש מתרומה נדבה כדאיתיה רש"י ואתיא נדבה
לשם כיון דאיתרויין לאותו מעשה ונם ערב רב עשו ולפי
השיב הלא הוא דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם וכיון שנתתי
לכם את התורה ואיני יכול לפרוש ממנה לכך ויקחו לי תרומ'
ועשו לי מכאן ואילך כתוכח:

(כ"ב) **ובזה** נכון הם שאמר שכתוב במדרש ויקחו
לי תרומה שהוא דכתיב תורם תורם
לנו משם יש להכניע עם קשר ושייכות עם פסוק ויקחו לי
תרומ' ועוד שכבר ידוע שכל מקום שתומר במדרש שהוא
דכתיב יש קושיא בפסוק שלמטה ומתרצם בפסוק שלמעלה:

אמנם שנתקשה בעל המדרש דכתיב אמר ויקחו לי
תרומה וכו' ועשו לי מקדש ואכנתי בתוכם
ואכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ולמה שהוא
שהוא רוצה לדור בתוכינו ועוד כמו שאמרנו שלמה חזו
רחויין לגותו מעשה ועוד שהעבה רב שם עשו את העגל אם
כן למה צריך לעשות משכן לדור בתוכינו ולזה השיב שהוא
שהוא דכתיב תורם תורם לנו וכיון שנתן לנו תורם ואינו יכול
לפרוש ממנה לכך שהוא ויקחו לי תרומ' ועשו לי מקדש ואכנתי
בתוכם:

(כ"ג) **במדרש** ויקחו לי תרומה רבי ברכיה פתח
שהוא דכתיב לך ה' הגדולה
והגבורה וכו' כי כל בשמים ובארץ וכל מה שבהן שהרי הקב"ה
במעלה כהא למטה וכו' הוי כי כל בשמים ובארץ ע"כ ויש
להבין דעיקר הדרש מכי כל בשמים ובארץ למה פתח
בתחלת הפסוק לך ה' הגדולה הוה ליה להתחיל כי כל בשמי'
ובארץ וגם יש קשר וסמיכות לך ה' הגדולה עם ויקחו לי
תרומה:

אמנם יכון הקשר והסמיכות והוא דהקדים מה שאמרו
רבותינו ז"ל בגמרא בפרק קמא דסוטה ר' קטינא
אמר רבי זירא דיהודה מנשה עד שלים בפסוק ה' אמרי ויתנו

ואמר ויקחו ולזה תיריץ לך ה' הגדולה וכו' כי כל בשמים
ובארץ וכיון שהכל כרשותו יתברך ולא כן שפיר אמר ויתנו
לפי שהיו צריך כתיבה דלכל היכא דליתיה לישראל כי גוף דרכה
ליתי' כיון שנדבו לכו כדכתי' אשר ידבנו לבו ולזה אמר ויתנו
שהבכלין יקחו אותו לזה אמר ויקחו לי ולא אמר ויתנו תרכי
בתכיים נתקשה קושיית הרב הנזל ותיריץ תירוצו:

(כ"ו) **או** נאמר כאופן אחר ולזה כתוב שהאמרו רבותינו
ז"ל אלהיכם כתן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה
עוד נקדים כתוב שהאמרו המפרשים ז"ל דכיצד יש לישראל
תקנה כתוב שעברו עבודה זרה כיון שהקב"ה כתן ואינה
כתן שוינתה כין כתונם כין כרצון אמותם לבעלה ותירצו על
אלכי ולא יהיה לך ע"כ ולזה אמר רבי ברכיה פתח לך ה' הגדולה
אחר ויקחו לי תרומה דמויקחו לי תרומה משתע שהקב"ה
כתן וכיון שהוא כתן כיצד יש לישראל תקנה אחר שעשו העגל
ולזה פתח לך ה' הגדולה לרמוז שהלא אלכי ולא יהיה לך:

(כ"ז) **ויקחו** לי תרומה מתת כל איש אשר ידכבנו לבו
תקחו את תרומתי ויש לפרש דלתת את
תרומתי כבשמי הוא לומר תרומה כמו שאמר בתהלים
תרומה ועוד דתהלה הוא ויקחו משתע שחיוב עליהם ליתן
כמו כל מצות שבתורה שחייב אדם לעשותם וכאן גם כן
אמר לשון נתינה ויקחו ואחר כך אמר מתת כל איש אשר ידכבנו
לבו תקחו את תרומתי דמשתע שם נתנדב יתן ואם לאו לא
יתן ואינו ממוייב:

אמנם יכון כמה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק שלש
מהלכות שקלים הלוקח מעות בידו ואמר הרי
אלו לשקלי חתן הרי השקל והשאר חולין שמותר שקלים
חולין ע"כ. זה לומרו ויקחו לי תרומה כדיבור כמו שפורש
כאן תשא מחצית השקל ואם כתנדב יותר שלקח מעות ואמר
הרי אלו לשקלי זה לומרו ואשר ידכבנו לבו דהיינו שהתנדב יותר
מחצית השקל ואמר הרי אלו לשקלי תקחו את תרומתי
בכיומי דהיינו מחצית השקל שהוא חייב כח קויים תרומתי
ושאר חולין לא זה לומר לשאר שהם נתנו לבו שהתנדב יותר תקחו
את תרומתי דוקא ואם חולין ואם עשרי גרם השקל
מחצית השקל תרומה לה' וכתבנו במקומו בחומר בעזרת
השם:

(כ"ח) **או** נאמר כאופן לקח ונדייק עוד מילת כל מה
שהוא לרבוי והוא כמו שמצינו בכמה
דשקלים פרק ג' אמר רבי יהודה שעיר כן בזמרי כיבנים כל
כהן שפוקל אינו חוטה ופירש הרב רבינו עובדיה וקח על
פיה שאינו חייב לשקול ושלקח דעתך תמיכה שם פוקל כמצה
קרבן נבור משל יחיד קל משתע לן דאינו חוטה לפי שהוא
מוסר אותו מחצית לציבור לגמרי ולא חיישינן שמא לא יבמור
למוסרו יפה ע"כ זה לומרו דבר אל כני ישראל שלקח ויקחו לי
תרומה שחיוב דוקא לבני ישראל דעתין לתיבה
שהבהנים לא יביאו שום יבולן מהבהנים שהרי לא יבמור
למוסרו יפה וכמצה קרבן ביבור כח משל יחיד קל משתע לן
מתת כל איש אשר ידבנו לבו שהבהנים ונאמר דרך רמז כל דאתי
מהבהנים ונאמר דרך רמז כל דאתי מבני ישראל תיבות כ' כהנים ל' לויים
אמר ידבנו לבו רומה לומר שבבל לבו מתנדב וכיון שבבל יום
לבו מתנד' כודאי מוסרו יפה לגמרי ולזה תקחו את תרומתי
ולא יום אחד שבת כלל ועיקר שהוא לא יפסרנו יפה לגמרי ואמ'
אשר ידבנו לבו לומר שום נדבו לבו יביא ואם לא נדבו לבו
אין מהבהנין לוחו כמו ישראל וכזה נכון פסוקים של כי תשא
כמו שנתבאר במקומו כחומר בעזרת ה':

(כ"ט) **במדרש** ויקחו לי תרומה סדא הוא דכתיב
קשר ומסיכות ויקחו לי עם פסוק כי לקח טוב נתתי לכם
תורתי אל תעזבו

(ל) **ובזה** נכון הם שאמר שכתוב ויקחו לי תרומה
ידי הבילם ע"כ:
נכון הם שאמר שפסוק ועתה אם שמוע
תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי דלכתורם
דכרים כופלים דסיימו תשמעו בקולי סיימו ועשיתם ושמרתם
את בריתי:

אמנם כפי מה שהקדמנו שאין לחדש וזכה לתורה אלא
על ידי הבילם יבא על כן זה שאומרו אם
שמוע תשמעו בקולי דסיימו שתזכו לתורה שהוא כתבלי ושמרתם
את בריתי זו בילם שעל ידי הבילם תשמעו בקולי דסיימו
שתזכו לתורה וזהו יבואו דברי המדרש על כן ויקחו לי
תרומה רוצה לומר לומן על הבילם שנקראת תרומת סנוף
ותדע לשם שם על התרומה דסיימו על הבילם שהוא סוף
דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם דסיימו התורה ואין יכולין
לזכות לתורה אלא על ידי הבילם לכך ואיתי לתכם ויקחו לי
תרומה דסיימו הבילם לפי שלקח טוב נתתי לכם שפי' התורה
שעל ידי הבילם תזכו לתורה:

(ל"א) **ובזה** נכון נם כן מה שאמרו במדרש ויקחו לי
תרומה סדא הוא דכתיב תורם לנו
משם כ"ו לומן למה שם על התרומה דסיימו הבילם
כדאמרן ומתרץ סדא דכתיב תורם שהוא לנו כלומר וכיון
שנתנו על התורה וזין זוכה לתורה אלא על ידי הבילם' כלומר
לכך שם על התרומה דסיימו הבילם:

(ל"ב) **או** נאמר כאופן אחר לומר שהוא שמיכות
ויקחו לי תרומה עם פסוק כי לקח טוב נתתי
לכם תורתי אל תעזבו כמו שכתבנו לעיל דהוה ליה למימר ואל
תעזבו תורתי כדי לרמוז על השלש ומנים הנוכרים
תרומות כדי לרמוז על השלש ומנים הנוכרים
לעיל ולזה כתרומה דלשכה אמר רבי אלעזר ויקח
לי תרומה ולא אמר ויתנו לרמוז על ומן הרלשון שלא היה כי

כתיבם אלא כרוצא קרי כמו שאמרו באדר משמיעין על השקלים זה אומרו דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומ' דהיינו דיבור בעלמא וכדפירש"י ז"ל ופירשו מממונכם נדבה דהיינו שיזמנו מחצית השקל לתת אותו בעתו כשישבו השלחנין אמר עוד מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי ומדקא' ידבנו לבו משמ' דברצונו תליא' מלת' אי בעי יהיב אי בעי לא יהיב לרמוז על זמן הכ' שבט"ו באדר תובעין בנחת וכל מי שלא נתן אין כופין אותו ליתן ולזה אמר ידבנו לבו תובעין אותו בנחת אומרים לו תתן אם יתן יתן ואם לא יתן לא יתן אמר עוד גבי תרומה שלישית וזאת התרומה אשר תקחו מאתם דמשמע בעל כרחם מדקאמר מאתם דאי לא תימא הכי מאתם למאי אתאי היה די לומר התרומה אשר תקחו ואנא ידענא שהוא מאתם ואם כן מאתם למאי אתא אלא ודאי לאשמעינן אפילו בעל כרחו ממשכנין אותו ואפילו כסותו וזהו מאתם דהיינו שלוקחין כסותו מאתו לרמוז הזמן השלישי שבכ"ה בו ומכאן ואילך כופין את מי נתן וממשכנין אותתו ואין ממשכנין הכהנים זה אומרו אשר תקחו מאתם דהיינו מישראל דווקא תקחו מאתם בעל כרחם והמשכנין וזהו מאתם דייקא דהיינו מישרא' ממשכנין אבל לכהנים אין ממשכנין ובזה נכון גם כן פ' של תשא ושל ויקהל ונכתבם בעזר ה' במקומם באורך:

(נ"ד) **מאת** כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומ' אשר תקחו מאת'

ויש להבין דלמה ביחיד כתב את לרבות ומה בא לרבות דכתב איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וכשאמר בלשון רבים אשר תקחו מאתם לא כתב את לרבות:

אמנם יובן במה שפירש"י ז"ל בבכורות דף נ"ו ע"כ דהיחיד חייב בקולבון אבל אם שניים נתנו שקל שלם פטורים מן הקולבון ולזה בא לרמוז מאת כל איש אשר ידבנו לבו דהיינו יחיד תקחו את תרומתי את לרבות הקולבון כסברת רש"י ז"ל דהיחיד חייב בקולבון אבל כשהם שנים פטורים מן הקולבון ולזה כשאמר בלשון רבים וזאת התרומה אשר תקחו מאתם לא כתב את לרבות הקולבון לפי בשהם שנים פטורים מן הקולבון כסברת רש"י ז"ל ובזה יובן פסוקים של ויקהל נכתבם במקומם בע"ה:

(נ"ה) **אך** נאמר באופן אחר למה שאמרו במדרש ויקחו לי תרומה רבי ברכיה פתח לך ה' הגדולה.

ויש להבין דמה ענין לך ה' הגדולה לפסוק ויקחו לי תרומה ועוד דבעל המדרש לא דרש אלא סוף הפסוק כי כל בשמים ובארץ ואם כן למה התחיל מתחילת הפסוק לך ה' הגדולה אלא ודאי מדהתחיל לך ה' הגדולה שנתקשה קושיא בפסוק ויקחו לי תרומה והוכרח להביא הפסוק לך ה' הגדולה כדי לתרץ מאי דהוה קא קשיא ליה בפסוק ויקחו לי תרומה שכן דרך של המדרש כדקשיא ליה בפסוק ראשון מייתי פסוק שני כדי לתרץ מאי דהוה קשה ליה בפסוק הראשון והכא מאי הוה קא קשייא ליה בפסוק ויקחו לי תרומה:

אמנם יובן הוא בהקדים מה שדרשו רז"ל בפסוק ויתן לך האלהים למה אמר ויתן בוא"ו והו"ל למימר יתן ותרצו מדלא אמר יתן ואמר יתן יתן ויחזור ויתן גם אנו נאמר אלו אמר יקחו הוה משמע פעם אחת ותו לא אבל השתא דכתיב ויקחו משמע שיקחו ויחזרו ויקחו וזהו שנתקשה בעל המדרש כיון דכתיב ויקחו משמע לקיחות הרבה ולא חיישת לדוחקא דצבורא ולזה פתח לך ה' הגדולה לומר שאף על פי שיתנו הרבה לצדקה אין אדם מעני מן הצדקה כיון שכל הגדולות ממנו יתברך מי שנתן הממון בתחילה הוא יתן לך כפלי כפליים כשתתן ממנו לצדקה וזהו אומרו לך ה' הגדולה לומר שכל הגדולות ממנו יתברך וממך הכל ומידך נתנו לך:

(נ"ו) **וידבר** ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ויש להבין דלמה כפל לאמר דבר היה די באחת או לאמר לחוד או דבר לחוד ועוד במה שאמר ויקחו הוה ליה לומר ויתנו והלא הם נותנים לא לוקחין עד שיאמר ויקחו:

אמנם שבא לרמוז מה שאמרו רז"ל בגמ' הנותן פרוט' לעני מתברך בששה ברכו' והמפייסו בדברים מתברך באחד עשר ברכות:

עוד נקדי' מה שאמרו רז"ל על פסוק האיש אשר עשיתי עמו היום בועז עשה עמי לא נאמר אלא עשיתי מכאן אמרו יותר מה שעוש' בעל הבית גמילות חסדים עם העני העני עושה עם בעל הבית גמילות חסדים שעל ידי שקבל הע"נ כי הצדק' מבעל הבית זוכה בעל הבית לחיי עוה"ז ולחיי עוה"ב ע"כ ולזה כפל לאמר דבר לרמוז שידבר דברי פיוס ויתן לו צדקה לזה אמר ויקחו ברכות על ידי הנתינה והדיבור כאלו הם לוקחין מן העני ברכות לחיי עוה"ב ועולם הזה ה' יזכנו לעשות רצונו ונזכה לחיי עולם הזה ולחיי עולם הבא אכי"ר כן"ו:

שייך לפרשת תצוה

(א') **במדרש** ואתה תצוה הה"ד זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך כאמ' תחילה

זה הענין ונחזור לדברי המדרש והוא מ"ש הכתוב אשתך כגפן פורייה בירכתי ביתיך בניך כשתילי זתים וז"ל הכי תרי מילי כנגד מי גפן וזית דנקט ולא שאר פירות ואם נקט להו לפי שהם מז' המינים למה נקט הני טפי משאר המינים:

ונראה לע"ד יובן כמ"ש רז"ל פ"ב דתמיד כל העצי' כשרים למערכה חוץ משל גפן וזית ובגמרא מ"ט מפני ישוב א"י וכן פ' הרמב"ם ז"ל פ"ז מה' איסורי מזבח וכ' הר"ב ל"מ הכל תלוי בישוב א"י וגפן וזית דאי עבדי פירי אסור למשקל מינייהו ואי לא עבדי פירי מותר ליקח הגפן וזית בשביל עצים למערכה:

שוב נקדים מ"ש רז"ל בכתר' פ"ח כל מי שאין לו בן הקב"ה מתמלא עליו עברה:

ובזה יובן לפי שמצינו שהגפן והזית אם עושים פירות אין שורפין אותם ואם אין עושים פירות לוקחים מהם עצים למערכה לזה אמר אשתך כגפן פורייה ר"ל כגפן שעושה פירות תהיה אשתך שכמו שגפן שעושה פירות הפרי מציל אף דאב גם אשתך תהיה כגפן שעושה פירות והפרי יציל אותך דבר' מזכי אבא דכל מי שאין לו בן הקב"ה מתמלא עליו עברה אמר עוד בניך כשתילי זתים כמשובח שבזיתים ר"ל כזיתים שעושים פירות יהיו בניך שכמו שהזית שעושה פירות הפרי מציל את האב גם בניך יעשו פירות והפירי יציל אותם כדי שלא יתמלא הקב"ה עליהם עברה וזאת הברכה שבירך לבנים היא נוגעת לאב דאם הבנים לא יעשו פירו' כמגא' קיים פריה ורביה כמ"ש רז"ל ביבמות דף ס"ב ע"ב כמגא הכן סרים לא קיים פריה ורביה לז"א בירך לאב שבניו יעשו פירות כדי שיקיים האב מצות פריה ורביה:

(כ') **איוב** ט"ו יחמוס כגפן בסרו וישלך כזית נצתו וז"ל למה קלל לרשע כמו גפן וזית שאין עושים פירות ונלע"ד עם מה שהקדמנו יען לפי שמצינו שהגפן והזית אם עושים פירות אין שורפים אותם ואם אין עושים פירות לוקחים מהם עצים למערכה לזה קלל לרשע שיהיה כמו גפן וזית שאין עושים פירות ששורפים אותם כן קלל לרשע שלא יהיה לו בן להציל אותו וכמו שמצינו באברה' אבינו שהציל את תרח כמ"ש במדרש ז"א יחמוס כגפן בסרו וישליך כזית ניצתו ר"ל שכמו שהגפן אם לא יתן פריו והזית אם ישליך ניצתו לשרפה אולי כן הרשע לא יהיה לו פרי כדי שלא יהיה לו תיקון:

(ג') **חבקוק** ג' כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים' כיחש מעשה זית תרגם אבקלו' ארי מלכות בבל לא תתקיים ולא תעבר שולטן על ישרא' יתקטלון מלכי מדיע ובברי יון לא יצלחון וכו' וז"ל למה קלל אותם כמו תאנה וגפן וזית שאין עושין פירות אמנם עם מה שהקדמנו עוד נקדים דפריך שם בגמ' למ"ד משום ישוב א"י דהא קתני סיפא שהיו רגילין במורכיות של תאנה ובתאנה נמי למה לא היו חוששין לישוב א"י ומשני בתאנה דלא עבדא פירי ע"כ נמצא דבין בתאנה בין בגפן וזית אם עושין פירות אין שורפים אותם ואם אין עושין פירות לוקחים מהם עצים למערכה לזה קלל לבבל ומדי ויון כמו תאנה וגפן וזית שאין עושים פירות שלוקחים מהם עצים למערכה ושורפים אותם כן אלו קלל אותם שלא יהיה להם בנים שלא יזכו על ידם וכמו שמצינו באברהם אבינו עליו השלום שהציל אף תרח אביו קלל לאל שלא יזכו לבנים ויזכו על ידם וז"א כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים מעשה זית ר"ל כמו התאנה שלא תפרח והגפן שלא יתן פריו והזית שכיחש מעשיו לשרפה אולי כן אלו לא יעשו פרי ולא יהיה להם תיקון:

(ד') **יחזקאל** ס' י"ו לכן כה אמר ה' כאשר עץ הגפן בעץ היער אשר נתתיו לאש לאכלה כן נתתי את יושבי ירושלים:

וי"ל למה דימה לעץ הגפן הו"ל למימר עץ סתמא כאשר העץ נתתי לאש כן נתתי את יושבי ירוש' ועוד למה אמר עץ הגפן בעץ היער מאי אתא לאשמעינן בעץ היער הול"ל כאשר עץ הגפן נתתי לאש ועוד היכן מצינו כעץ הגפן אשר בעץ היער נתן אותו כאש אוכלת אמנם עם מה שהקדמנו דעץ הגפן אם עושה פירות אין שורפין אותו על גבי המזבח ואם אין עושה פירות לוקחים ממנו לעצי המערכה כן האדם אם עושה פירות דהיינו אם עתיד לעשות תשובה או עתיד ליצא ממנו ברא מעלייא מתקיים בעולם ואם לאו אין מתקיים בעולם ז"א כאשר עץ הגפן בעץ היער ר"ל שאינו עושה פירות אשר נתתיו לאש לאוכלה שהתרתי ליקח ממנו עצים למערכה דליכא טעמא דיישוב א"י כן נתתי את יושבי ירושלים ר"ל שאינם עושים פירות בשביל זה נתתים לאש לאכלה לפי שאין עושים פירות:

(ה') **ירמיה** ח' אסוף אסיפם נאם ה' אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה ז"ל דאם אין ענבים בגפן ואם אין תאנים בתאנה למה יאסוף אותם לישר' אל ח"ו אמנם עם מה שהקדמנו יען דהגפן והתאנה אם יעשו פירות דפרי מציל את העץ משריפה שאין לוקחים מהם עצים למערכה ואם אין עושים פירות לשרפה אולי כן האדם אם עתיד לעשות פירות דהיינו מצות ומע"ט או אם אינו הגון ועתיד לצאת ממנו ברא מעלייא או קמתקיים בעולם ואם לאו אין מתקיים בעולם ז"א אסוף אסיפם וכ"ט למה לפי שאין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה ר"ל שאין עתידין לעשות מצות ולא לצאת מהם ברא מעלייא א"כ נעשה דינם כמו הגפן והתאנה שאינם עושים פירות לשרפה אולי שאין להם פירות שיצילם בשביל זה ריא' אותם

לגפן ותאנה:

(ו') **ישעיה** כ"ד אבל תירוש אומלל הגפן וז"ל ויעד בא להשמיענו דאם אבל תירוש אמלל הגפן דודאי אם אין עושה פירות דהיינו תירוש ודאי כורתים הגפן מה בא ללמדנו חידוש בזה אבל עם מה שהקדמנו יבא על נכון דאם עץ הגפן עושה פירות אין לוקחים ממנו עצים למערכה משום ישוב א"י ואם עושה פירות לוקחים ממנו עצי' למערכה דליכא טעמא דמשום ישוב א"י וזה הדין אתא לאשמעינן דליכא טעמא דמשום ישוב א"י ז"א אבל תירוש וכיון שאין עושה פירות לזה אומלל כגפן דליכא טעמא משו' ישוב א"י:

(ז') **ובזה** נכון מ"ש כי מגפן סדום גפנם ומשדמות עמורה ענבימו ענבי רוש אשכלות מרורות למו חמת תנינים יינם וכו' ופירש"י מוסב למעלה אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש וזכרם לפי שמעשיהם מעשה סדום ע"כ וז"ל דאם מעשיהם דומים למעשה סדום למה דימה אותם לגפן שאין עושה פירות כמ"ש ענבימו ענבי ראש ר"ל שאין פירותיהם כשאר האילנות אלא כמו פירות אילן סרק שאין חשובים פירות:

אמנם עם מה שהקדמנו דעץ הגפן אם עושה פירות אין שורפין אותו ע"ג המזבח דהפרי מציל את האב ואם אין עושה פירות שורפין אותו כן האדם אם עושה פירות דהיינו אם עתיד לעשות תשובה או עתיד ליצא ממנו ברא מעלייא מתקיים בעולם ואם לאו אין מתקיים בעולם ז"א מגפן סדום וכמו שפירש"י שמעשיהם דומים למעשיהם של סדום ואל תאמר שמא יש בהם ברא מעליא וברא מזכה אבא לזה דימה אותם כמו גפן שאינ' עושה פירו' כמ"ש ענבימו ענבי רוש לומר שאינם עושים פרי לזה אמר אשביתה מאנוש וזכרם כמו גפן שאינה עושה פירות לשרפה אולת כן אלו שאינם עושים פירות אשביתם מאנוש וזכרם אבל אם היו עושים פירות היו מתקיימים:

(ח') **ובזה** נכון מ"ש הכתוב התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך ע"כ וז"ל דמה ז"ש התאנה חנטה וגו' קומי לך דאם התאנה חנטה והגפנים סמדר באיזה טענה אומר קומי לך ואם ר"ל בזכות הבנים שנתנו ריח טוב יגאלו דברא מזכי אבא ז"ל למה דימה אותם לגפן ותאנה אמנם עם מה שהקדמנו דהתאנה והגפן אם עושים פירות אין שורפים אותם דהפרי מציל את האב לזה דמה אות' לתאנה ולגפן ז"א התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח ר"ל שיש להם בנים מהוגנים כמ"ש נתנו ריח וכמ"ש ז"ל עתידים בחורי ישרא' טעמו טעם חטא שיתנו ריח בזכות הבני' קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך:

(ט') **יואל** ב' תאנה וגפן נתנו חילם ובני ציון גילו ושמחו כו' וז"ל מה זה הדימוי שמדמה בני ציון לתאנה ולגפן אמנם עם מ"ש דהתאנה והגפן אם עושים פירות אין שורפין אותם דהפרי מציל את האב לזה דימה אותם לתאנה ולגפן ז"א תאנה וגפן נתנו חילם וא"כ ניצולו מן השרפ' כן בני ציון שיש להם פרי דהיינו מצות ומע"ט ניצולו מן השריפה ונהנין מזיו השכינה ז"א ובני ציון גילו ושמחו כו':

(יוד) **ובזה** נכון מ"ש במדרש ואתה תצוה את בני ישראל וגו' הה"ד זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך ע"כ וז"ל מה נתקשה בעל המדרש בפסוק ואתה תצו' ומה תירץ בפסוק זית רענן וכו':

ונלע"ד שנתקשה בעל המדרש מה שהקשו בגמרא על פסוק מחוץ לפרוכת העדות וכו' וכי

לאורה

לאורה הוא צריך וכאן נ"ב נתקשה בעל המאמר זאת הקושי' וכי לאורה הוא צריך שצריך לצוות שיקחו שמן זית זך ומתרץ הה"ד זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך ולמה נקראו ישראל זית אלא כמו שהקדמנו שכמו שהזית שעושה פירות אין לוקחים מהם עלים למערכה שהפרי מציל את העלים כן ישראל המצות מצילין אותם שהוא הפרי שלהם לזה קראם זית כמו שאמרו זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך ר"ל לזית שעושה פירות דימה אותם ובשביל זה צוה אותם שיקחו שמן זית זך לא בשביל שצריך לאורה ח"ו אלא לרמוז שכמו שהזית הפרי מציל את העלים כן אתם תעשו פירות כדי להציל אתכם בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית כדי לרמוז להם דבר זה :

(יא) **או** נאמר באופן אחר והוא דלעולם נתקשה זאת הקושיא וכי לאורה הוא צריך ומתרץ הה"ד זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך ומסיים במדרש וכי לא נמשלו ישראל אלא לזית והלא בכל מיני אלנות נאות ומשובחות נמשלו ישראל וכו' אלא מה זית זה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו וכו' וא"כ מורידין אותו מן הזי' ונהכש וכו' וא"כ טוחנין אותו וכו' וא"כ נותנין שמנו כך ישראל באין א"ה וחובטין וחובשין אותן וכו' וא"כ עושים תשובה וכו' הוי זית רענן בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית לא בשביל שצריך לאורה ח"ו אלא לרמוז שכמו שהזית הם שחובטין אותו וטוחנין אותו והוא לטובתו כדי להוציא שמנו שהוא העיקר כך ישראל אע"פ שחובטין אותן וחובשין אותן הוא לטובתן כדי לכפר עונותיהם ולהחזירם למוטב ולהרבות שכרם לעוה"ב בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית כדי לרמוז להם הדבר הזה :

(יב) **או** נאמר באופן אחר דלעולם נתקשה זאת הקושיא וכי לאורה הוא צריך ומתרץ הה"ד זית וכו' ואיתא עוד במדרש ר"א מה ראה ירמיה למשול ישראל לזית אלא כל המשקין מתערבין זה בזה והשמן אינו מתערב לעולם אלא עומד כך ישראל אין מתערבין עם האומות שנא' לא תתחתן בם וגו' ע"כ בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית לא בשביל שצריך לאורה ח"ו אלא כדי שיעשו עצמן כמו השמן מה השמן אינו מתערב כן הם לא יתערבו באומו' בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית כדי לרמוז להם דבר זה או נאמר באופן אחר דלעול' נתקשה זאת הקושיא וכי לאורה הוא צריך ומתרץ הה"ד זית רענן וכו' לרמוז למ"ש עוד שם השמן הפי' אתה מערבו בכל מיני משקים הוא נתון למעלה מן הכל כך ישראל בשעה שהם עושים רצונו ש"מ נתונים למעלה מן האומות שנא' ונתנך ה' עליון הוי זית רענן ע"כ בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית לא בשביל שצריך לאורה ח"ו אלא כדי לתקן מעשיהם שיהיו נתונים למעלה מן הכל כמו השמן זית שהוא למעלה מן הכל בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית כדי לרמוז להם דבר זה :

(יג) **או** נאמר באופן אחר דלעולם נתקשה בע"ה זאת הקושיא וכי לאורה הוא צריך ומתרץ הה"ד זית רענן וכו' לרמוז למ"ש שם עוד ד"א זית רענן ראה היאך ד"ת מאירין לאדם בשעה שעוסק בהם וכל מי שאין עוסק ואין יודע הוא נכשל משל למי שעומד באפילה בא לילך מצא אבן נכשל וכו' למה שלא היה נר בידו כך ההדיוט שאין בידו ד"ת מצא עבירה ונכשל אבל אתם שעוסקים בתורה הם מאירים בכל מקום משל למי שעומד באפילה ונר בידו רואה אבן ולא נכשל בה אמר הקב"ה נר בידך ונרך בידי ע"כ בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית לא בשביל שצריך לאור' ח"ו אלא לעסוק בתורה הנקראת נר ותאיר לכם כמו השמן זית ולא תכשלו בשביל זה ציוה שיקחו שמן זית כדי לרמוז להם דבר זה :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

ספר ברכת אליהו

פרשת תצוה

(א) **במדרש** ואתה תצוה את וכו' עד ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הה"ד ממנו יתר ממנו פנה ויש לפרש קשר הפסוקים דמה שייך ממנו יתר ממנו פנה עם ואתה הקרב אליך אמנם יובן בהקדים מה שכתבו המפרשים ז"ל על מה שאמרו רז"ל על פסוק ויעש כן להגיד שבחו שלא שינה :

(ב) **והקשו** מסיקא תיסק אדעתין שישנה ח"ו עד שהוצרך לומר ויעש כן אהרן והוצרכו רז"ל לומר להגיד שבחו שלא שינה דמשמע שמן הדין שישנה לא משום שבחו שלא שינה וחוץ מדרכם נוכל לתרץ לקושייתם באופן אחר ואחר כך נחזור לדבריהם והוא בהקדים מרז"ל במדבר רבה פ' ט"ו וז"ל ד"א בהעלותך את הנרות וכו' זה שאמר הכתוב גם חושך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה ולכן אומר בהעלותך למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב ואמר לו המלך תדע שהיום אנלך אני סועד תלך ותקין לי הלך אוהבו ותיקן לו מנורה של הדיוט ושלחן של הדיוט כיון שבא המלך באו עמו שמשים סיבבו מיכן ומיכן מנורות של זהב לפניו כיון שראה אוהבו את כל הכבוד התבייש והטמין כל מה שהתקין לו שהיה הכל הדיוטות אמר לו המלך לא אמרתי לך שאנלך אני סועד למה לא התקנתה לי כלו' אמר לו אוהבו ראיתי את כל הכבוד שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה שהתקנתי לך שהיו כלי הדיוטות אמר לו שאני פוסל את כל כלי שהבאתי ובשבי' אהבתך איני משתמ' אלא בשלך וכן הק"בה כולו אורה שנאמר ונהורא עמיה שרא וכו' ע"כ ובזה יבוא על נכון דהוה סלקא דעתין שעשה אהרן כמו המשל כיון שראה השכינה שנתמלא המשכן אורה מזיו השכינה הטמין המנור' ולא העל' אות' שאין כבוד להשתמש בכלי הדיוטות לזה הוצרך הכתוב לומר ויעש כן אהרן ודרז"ל להגיד שבחו שלא שינה שידע אהרן שאין הוא צריך לאורה שהוא יתברך המאיר לעול' ומה שצוה על האור כדי לזכותינו והמפרשים ז"ל תרצו לקושייתם ופרשו לפי שבסדר הדלקת הנרות כולן פונים אל נר האמצעי משמע האמצעי הוא העיקר ובאהרן כתיב וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון משמ' שהראשון הוא עיקר והיה סלקא דעתין שיעש' אהרן שיהיו כולם פונים לנר הראשון כדי שיהיה הראשון עיקר לכך הוצרך הכתוב לומר ויעש כן אהרן ודרז"ל להגיד שבחו שלא שינה דהיינו שלא היטה הנרות לנר הראשון כדי שיהיה הא' עיקר ויהיה גם כן אהרן עיקר שהוא ראשון שלא הטה כולם לנר האמצעי אע"פ שיראה האמצעי עיקר ויבא לו גרעון כבוד שזהו שבחו שלא שינה מציווי יתברך עכ"ד :

ובזה יבוא קשר וסמיכות לדברי המדרש דלעיל מקרא דואתה הקרב אליך את אהרן אחיך כתיב באוהל מועד יערוך אותו אהרן והוה סלקא דעתין מעריכת הנרות שהאמצעי הוא עיקר וא"כ אין כבוד לאהרן ח"ו לפי שאהרן ראשון ולא אמצעי לזה אצטריך בעל המדרש להביא פסוק ממנו יתר ממנו פינה כשהביא הפסוק של ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך שלא תאמר מהו המעלה והחשיבות של אהרן לגבי עריכת הנרות לכך הוצרך לומר ממנו יתר ממנו פינה לומר כבוד לאהרן שהוא ראשון במקומו והאי לחודיה והאי לחודיה :

(ג) **ויהי בימי** אחשורוש הוא אחשורוש וכו' ויש להבין לכאורה דתיבת הוא אחשורוש יתר אמנם יובן במה שאמרו במדרש כל ויהי בימי צרה ויהי בימי אחשורוש הוא המן עוד נקדים מה שאמרו במדרש על פסוק בכל אשר שוה המן הוא שוה הק"בה לא שוה המן שוה להשמיד להרוג ולאבדו הק"בה לא שוה ומה שוה ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו וכן הוית ליה ובזה יבא על נכון ויהי בימי אחשורוש וכמו שדרז"ל הוא המן דהיינו הצרה אבל עם כל זה אל תירא ואל תחת ולזה בא תיבת הוא לרמוז שהוא שוה על הצרה אבל הק"בה לא שוה על הצרה שלא ישוב מחשבתו הרעה על ראשו וכן הוית ליה או נאמר באופן אחר דתיבת הוא מאי אתא לאשמעינן ונדייק עוד דמתחילה אמר מהודו ועד כוש דמשמע מסוף העולם ועד סופו ואח"כ אמר קכ"ז מדינה והא עולם רכ"ב אפרכיות ואע"פי שדרשו רז"ל תחילה מהודו ועד כוש ולבסוף קכ"ז היכא דאיכא למדרש דרשינן :

(ד) **אמנם** הכל יבא לכלל ישוב והוא במה שנפרש מה שאמר דוד המלך בתהלים נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו ויש להבין מהו הפח נשבר ואנחנו נמלטנו דבאיזה ענין קמיירי אמנם יובן בהקדים מה שכתב מו"הריט ז"ל על מה שאמרו במדרש רב נחמן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך ופירש הוא ז"ל לפי שרמה המן למלך באומרו בכל מדינות מלכותיך וככוב דנגר פיזרן בד' רוחות העולם ואחשורוש נחלק מלכותו ומשום הכי אמרה אסתר למלך כי אין הצר שוה בנזק המלך זו היתה התשובה שהגזירה באה על ידי אדם הוא המן שאלו המלך לא היה חושש לטענת מלכותא קטיעתא והיה גוזר הגזרה מדעתו שוב לא היתה הצלה לישראל ח"ו עכ"ד כמבינו למ ידי שבטענת מלכות' קטיעתא ניצולו ישראל עוד נקדים מ"ש רז"ל משל לבעל התל ובעל החריץ שאחשורוש גם כן רצה להרוג את ישראל או לאו טענת מלכותא קטיעתא וזה אומרו נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים דהיינו אחשורוש והמן שניהם היו רוצים להרוג את ישראל ובאיזה טענה ניצולו לפי שפח נשבר דהיינו שנחלקה מלכותו ויש מקום לטענת מלכותא קטיעתא לזה ואנחנו נמלטנו אבל אם לא נחלקה מלכותו לא היה מקום לטוען לטעון ולא היה תקומה ח"ו וזה אומרו הוא אחשורוש הוא גרם לעצמו אחרי היותו מלך מהודו ועד כוש שנתחלק אחר זה לקכ"ז לפי שגם הוא היה רוצה להרוג

להרוג את ישראל כמו שהקדמנו משל לבעל התל וכו' לפיכך נחלקה מלכותו כדי שיגולו ישראל בטעבת מלכותא קטיעת' כמנא שעל ידי גזרתו על ישרא' גר' שתחלק מלכותו שנתחל' מלך מהודו ועד כוש ועתה נחלקה מלכותו וכשאר לו קה"ז והו' גרם לעצמו זה הדבר לזה אמר הכתוב הוא אחשורוש או כאמר באופן אחר במה שאמר לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו ויש להבין דלמה פתח בלשון יחיד וסיי' בלשון רבים וכך הוה ליה למימר בקום עלינו בני אדם בלשון רבים או יסיים בלשון רבים אזי חיים בלעונו או כמו שהתחיל בלשון יחיד בקום עלימו אדם יסיים אזי חיים בלענו :

(ה) **אמנם** יובן במה שרז"ל על פסוק מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום כמו שאו קם עבר לא היה מרחם עליו עוד נקדים ישרא' נקראו אדם עוד נקדים ישרא' נקראו נפש אחד וגבו הרשע נפשות ביתו ולזה פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבי' שעיקר השיר שקם עלינו מישראל שקרויים אדם ומרוצין בלשון יחיד וגם מרחמין שלו קמו עלימו אומות העולם שמכונין בלשון רבים אזי חיים בלעונו שאין להם רחמנות :

(ו) **פ"ק** דמגילה מיטות זהב וכסף תניא רבי יהודה אמר הראוי לכסף לכסף והראוי לזהב לזהב א"ל רבי נחמיה א"כ קנאה אתה מטיל בסעודה אלא הם של כס' ורגליהם של זהב ופר"שי ז"ל מטות זהב וכסף קדריש שר הראוי לזהב והגרוע לכסף ע"כ ויש להבין דמאי קשיא ליה לרש"י ז"ל עד שהוצרך לומר מטות זהב וכסף קדריש דודאי על פסוק מטות זהב וכסף קדרי' אמנ' יובן בהקדים מה שאמרו התוספות ז"ל ואם תאמר דפליגי רב ושמואל על פסוק בחצר גינת ביתן המלך הראוי לחצר לחצר והראוי לגינ' לגינ' והראוי לביתן לביתן וחד אמר הושיב' בחצ' ולא החזיקת' וכו' ולא אמרו קנא' אתה מטיל בסעודה ויש לומר מאחר שאין רואין זה את זה לא שייך קנאה ע"כ ובזה יבא על נכון דהכי קשיא ליה לרש"י ז"ל דמה הקשה רב קנאה אתה מטיל בסעודה דילמא לא היו רואין זה את זה כמ"ש התוספות דליכא קנאה ובמקום אחד היו החשובים בזהב ובמקום אחר הגרועים בשל כסף משום הכי אמר מטות זהב וכסף קדריש דאם אית' דלא היו רואין זה את זה הוה לו לומר מטות זהב כסף בלא תוספת וא"ו כי היכי דאמר בחצר גינת ביתן המלך בלא וא"ו והוה אמינא דבחצר של כסף ובגינה של זהב אבל השתא דכתיב מטות זהב וכסף בוא"ו משמע דבמקום אחד הוו מטות זהב וכסף משום הכי קאמר לו רבי נחמיה קנאה אתה מטיל בסעודה ורבי יהודה סבירא ליה שר הראוי לזהב לזהב והגרוע לכסף דליכא קנאה אלא ברומין וכיון שאינן רומין ליכא קנאה :

(ז) **או** כאמר באופן אחר דמאי קשיא ליה לרש"י עד שהוצרך לפרש מטות זהב וכסף קדריש יובן במה שאמרו בילקוט מטות זהב וכסף ויש מטות זהב וכסף אלא כסתין שהיו תחתיו של זהב וכסף היו ע"כ ובזה יבא על נכון משום דקשיא ליה לרש"י למה דריש מטו' ממש עד דקשי' להו קנאה אתה מטיל בסעודה אימא כסתין שהיו תחתיו של זהב וכסף היו וליכא קנאה משום הכי הוצרך לומר מטות זה' וכסף קדריש ר"ל דהכסתין אינו קורא אותן מטות ועוד דאם על כסתין דוק' מיירי הול"ל מט' דעל המה מטו' יושב על מט' א' וכיצד אמר מטות לשון רבים אלא ודאי מטות המוסבין קאמר וזהו שפרש"י ז"ל מטו' זהב וכסף קדרי' שר הראוי לזהב הגרוע לכסף דליכא קנא' אלא ברומין וכיון שאינן רומין ליכא קנאה :

(ח) **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמר' במדרש רבה ז"ל ורבי תחליפא בר בר חנה אמר של זהב היו והיו ידיו מכופתין של כסף ושמואל אמר הגשים החיצון של זה' והפנימי של כסף ופי' הרב בעל מתנות כהונה מכופתין מקושרים בעקלים של כסף הגשים כרעי המטה קרוי גשים ע"כ ובזה יבא על נכון דקשיא ליה לרש"י ז"ל אמאי לא דריש של זהב היו והיו מקושרים בעקלים של כסף או כרעים החיצונים של זהב והפנימיים של כסף ולא הוה קשה קנאה אתה מטיל ומשום הכי פרש"י ז"ל מטות זהב וכס' קדריש רוצה לומר דאם איתא דשל זהב היו ומקושרים היו בכסף הוה ליה לומר מטות זהב בכסף דהוה משמ' דשל זהב היו ומחושקים בכסף אלא מדכתיב מטות זהב וכסף וא"ו לחלק משמע של זהב בפני עצמו ושל כסף בפני עצמו וזהו שכתב רש"י ז"ל מטות זהב וכסף קדריש דהיינו מדכתיב וכסף בוא"ו ולא כתיב בכסף בבי"ת ואליבא דמאן דאמר הכרעיים החיצונים של זהב והפנימיים של כסף הוה ליה לומר כרעיים זהב וכסף דהוה משמע בכרעים קא מיירי אבל השתא דכתיב מטות משמע במטו' עצמן קא מיירי דהכרעי' אינם קרויים מטות אלא כרעים וזהו שפ"רשי ז"ל מטות זהב וכסף קא דריש רוצה לומר דמדכתיב מטות ולא כתיב כרעים משמע דהמטות בעצמן יש מהן של זהב ויש מהם של כסף דאין קנאה אלא ברומין אבל אם אין רומין אין קנאה :

(ט) **להביא** את ושתי המלכה לפניו וכו' ותמאן המלכ' ושתי לבא וכו' איכא למידק דקוד' אמר להבי' את ושתי ואחר כך א' המלכה ואח"כ אמר ותמאן המלכה ואחר זה היכת ושתי :

אמנם מה"ל לומר שאמר להמליכה בשכר שתבא זה אומרו להביא את ושתי המלכה דהיינו ויעשה אותה מלכה ותמאן המלכה דהיינו שמיאנה להיות מלכה ותישא ושתי בלא מלכה ולא תבא שרז"ל שפרחה בה צרעת ונעשה בה זנב והיאך יעשה אותה מלכה אדרבא תתבזה ולא ישאר לה שמה הראשון ויכנו לה שם לגנאי הלואי שנשאר לה שם ושתי לכן ותמאן · אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויש להבין דמילת מלכות לכאורה נראית יתירה דהוה ליה לומר יצא דבר מלפני המלך דהיינו הגזרה שרוצה לגזור ומילת מלכות מאי אתא לאשמועינן :

(י) **אמנם** יובן במה שאמרו בגמרא פרק ב' דיומא אמר רבי יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנ' ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה וכתיב ויצא נחש הקדמוני ופרש"י ז"ל נענש שאול לבא לידי דבר שיצא נוטל ממנו מלכותו עכ"ד זה אומרו אם על המל' טוב שנעשת ושתי הרשעה ותמחול לה על מה שעשתה יצא דבר מלכות מלפניו דהיינו שתלקח ממנו המלכו' כמו שמצינו בשאול על ידי שמחל על כבודו ניטלה ממנו המלכות כן אחשורוש אם ימחול על כבודו על שבזתה אותו ושתי תבטל המלכות ממנו וזהו יצא דבר מלכות מלפניו דהיינו שתלקח ממנו המלכות :

(י"א) **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמור בתרגום שלח לה פעם שנית עם כרשנא שתבא שלחה ליה שוטה יהרגנו אותך בשבילי לפי שהיא יפה ויהרגו אותו ויקחו אותה ובזה יבא על נכון אם על המלך טוב ר"ל אם ייטב בעיניך זה הדבר שבזתה אותך ואיכך חושש לביזוי ואיכך הורג אותה יהרגו אותו בשבילה כיון שאמרת להם שהיא יפה ויקחו מלוכה ממך וזה אומרו יצא דבר מלכות מלפניו דהיינו שיקחו המלוכה ממנו על ידי שיהרגו אותו בשבילה כיון ששמעו שהיא יפה אבל אם תהרוג אותה תשאר המלכות בידך :

(י"ב) **במדרש** ותקרא אסת' להתך לדעת מה זה ועל מה זה אמר' שמא כפרו בזה שי' והמוהו

ע"כ

ע"כ ויש להבין דלמה נקטה זאת המצוה יותר משאר מצות אמנם הענין בארוך כמו שכתבנו בפ' בראשית שכל המצות שייך בהו מי הקדימני ואשלם אבל התפלה במצות לא שייך מי הקדימני ואשלם לכך לא אמרה שאר מצות דבשלמא שאר מצות אין כדאי להגילם משום מי הקדימני ואשלם אבל התפלה לפני במצות למה לא תגילם מאחר דלא שייך בה מי הקדימני לכך אמרה שמא כפרו בזה שי' והמוהו :

(י"ג) **וצומו** עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום במדרש והובא בילקוט וז"ל וכי יש אדם צם ואוכל ע"כ כלומר כיון שאמרת וצומו ודאי שלא יאכלו ולא ישתו ומה צריך ואל תאכלו ועיין שם מה שתירץ אמנם כאמר באופן אחר ונדייק עוד מילת עלי מאי אתא לאשמועינן ועוד למה אמר' לילה ויום דהא די לומר ג' ימים וכי תאמר דליכנו ימים ולילות הוה ליה לומר לילות ימים לשון רבים ולמה אמר' לילה ויום דמשמע לילה ויום אחד דמשמע דווקא ואי הכי קשיא רישיה דקרא דמרישיה משמע ג' ומסיפיה משמע לילה ויום א' דווקא אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במדרש וז"ל ג' ימים אלו הם י"ג י"ד ט"ו בי"ג ניסן שלח לה והרי בהם יום א' ראשון של פסח אמרה לו זקן שב ישרא' למה הוא פסח מיד שמע מרדכי והודה לדבריה הדא דכתיב ויעבור מרדכי תמן אמרין שהעביר יום טוב של פסח בתענית ע"כ ונקדים עוד מה שכת' מהר"חא וז"ל שאמר מרדכי איך יכול לגזור תעני' ולבטל מצות עשה דאכילת מצה ודאכילת יום טוב של פסח דהוייא דאורייתא משום הכי אמרה תיבת עלי דהוי לשון נדר ונדרים חלין על דבר מצוה כמו שנתבאר בטור י"ד סימן ר"טו וזה אומרו עלי לילה ויום של פסח שהנדר חייל עליהם עכ"ד ולזה אצטריך לומר ואל תאכלו ואל תשתו כדי לצוותם שלא יאכלו מצה ולא לשתו' ד' כוסו' וזהו אומרו כיון שנתקבלו בלשון נדר וצומו עלי דעלי לשון נדר או אל תאכלו ואל תשתו לא מצה ולא ד' כוסו' דהנדר חל אפילו על דבר מצוה :

(י"ד) **או** כאמר באופן אחר על מה ששאלו במדרש וכי יש אדם צם ואוכל ולמה צריך לומר ואל תאכלו ועוד למה צריך לומר לילה ויום כיון דאמר ג' ימים די וכי תימא כי היכי דליכנו לילה ויום הוה ליה לומר ג' ימים ולילות ועוד דמרישי' דקרא משמע ג' ימים ומסיפיה לילה ויום דווקא אמנם יבא לכלל ישוב והוא בהקדים מה שאמרו בילקוט ז"ל והיאך היו צמים ג' ימים לילה ויום ולא היו מתים שלא שהיו מפסיקין מבעוד יום עד כאן וצריך פירוש לפירושו דכיצד מתרצא הקושיא במה שתירץ שהיו מפסיקין מבעוד יום אדרב' הוספת מים הוסיף קמח ויגדל התימ' מאח' שהיו ג' ימים וגם בהפסקה מבעוד יום אמנם נוכל לפרש בהקדים מ"ש הרב חז' בשם רבו ז"ל דרך משל אם מתענה אדם סוף יום א' שעה אחת וליל ב' כולו ויום ב' כולו ושעה אחת מליל ג' נחשב לו כאילו התענה א' וב' ושלישי ובזה יבא על נכון דמה שאמרו בילקוט שהיו מפסיקין מבעוד יום דהיינו שעה אחת מיום י"ג וליל י"ד ויום י"ד ושעה א' מליל ט"ו נחשב להם שלשה ימים שלמים זה אומרו וצומו עלי ג' ימים ואל תחשבו שלושה ימי' ולילו' שלמי' שלא ואל תאכלו ואל תשתו לילה ויום דווק' שלמים אבל שני ימים אפילו שעה אחת נחשב יום אחד דקיימא לן מקצת היום ככולו אך מה שאמרו רז"ל ויעבור מרדכי שהעבי' יום ראשון של פסח וכן מה שאמרו י"ג וי"ד וט"ו אינו רוצה לומר שלמים אלא מקצת היום ככולו דלא היה שלם אלא י"ד ואפי' הכי נחשב ג' ימים דמקצ' היום ככולו :

(ט"ו) **או** כאמר באופן אחר כמ"ש הרב בעל שנות חיים בפ' תצוה דף ל"ד ע"ב וז"ל מה ששמעתי בפסו' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה שגם שם נופלת הקושיא גם כן שאפשר היותו עם ה' ואכל ושתה אם כן למאי אצטריך לומר לחם לא אכל ומים לא שתה שלד מצינו באליהו הנביא ז"ל דכתיב ביה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה אם כן כאמר גם במשה קודם שעלה למרום אכל ושתה וב כח האכילה ההיא ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לזה אמר לחם לא אכל ומים לא שתה כלומר מקודם עכ"ד אם כן מצינו שלא אכל קודם שצם ובאליהו מצינו שאכל קודם שצם והיה סלקא דעתין שבימי מרדכי ואסתר לא אכלו קודם שצמו דהיינו שלא אכלו סעודת המפסקת שעשו כמו משה שלא אכל קודם שצם לזה מתמה והיאך היו צמים ג' ימים לילה ויום בלא סעודת המפסקת ולא היו מתים ומשני שלא שהיו מפסיקין מבעוד יום דהיינו שעשו סעודת המפסקת קודם לצום כמו אליהו שאכל קודם לצום וכיון שאכלו מבעו' סעוד' המפסקות וילכו בכח האכיל' ההי' ג' ימים לילה ויום :

(י"ו) **במסרה** ולו שתי נשים ולו הכין כלי מות ולו שם בשלשה רמז לה"ש רז"ל ג' מלכו בכיפ' נבוכדנצר אחאב אחשור' וכבר ידוע שאחשורו' המליך לושתי הרשעה ואחר כך המליך לאסת' ועוד אעפ"י שהיו לו נשי' הרבה עיקר המלכות לא נתן אלא דווקא לושתי ולאסתר · ועוד מ"ש רז"ל על העץ אשר הכין לו תבא לו הכין · ומעתה נוכל לומר שבעל המסר' בא לרמוז על אחשורו' ועל המן הרשע זה אמרו ולו שתי נשים רמז על אחשורו' שהיו לו שתי נשים ושתי ואסתר וגם יש לו שם בשלשה דהיינו שיש לו גם עם ב' שמלכו בכיפה ולו הכין כלי מות רמז על המן כמ"ש לו הכין דהיינו העץ שהכין כלי מות לו הכין וכן אמרו במדרש רבה על העץ אשר הכין לו ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל :

(י"ז) **מדרש** רבה רבי יצחק אמר לעבדים ולשפחות אין אתם נקני' אבל נקנין להשמי' להרוג. ולאבד שכן אסתר אומרת לאחשורוש ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי שכן כתב לנו משה בתורה והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה שמא להשמיד להרוג ולאבד ע"כ ואיכא למידק מה צריך רבי יצחק לאתויי ראיה לדבריו שכן אסתר אומרת והא ר"ג קרא קדריש מדכתיב לעבדים ולשפחות ואין קונה ומינה דייק הא להשמיד להרוג ולאב' יש קונה ועוד מה היא תמיהת אסתר שמא להשמיד וכו' והא מדיוקא דקרא משמע כן לעבדים ולשפחות אין קונה אבל להשמיד יש קונה · אמנם כי הפסוק יתפרש בשני אופנים או כמו שפירשו רבי יצחק או מ"ל לפרשו באופן אחר והוא אפילו לעבדים ולשפחות אין קנין לאומות העולם בישרא' קנין הגוף ומכל שכן שאין לאומות קנין הגוף בישרא' להשמיד להרוג ולאבד ואתא רבי יצחק וגעשה דייק מן הפסוק לריעות' ומנא ליה לרבי יצחק לעשות הדיוק לריעותא יאמר הדיוק לטיבותא כמו שפירשנו לזה איצטרי' לאתויי ראיה לדיוקו שכן אסתר אומרת כמו שדייק רבי יצחק שדיוק הפסוק לריעותא וזו היא תמיהת אסתר מנא לן לדיוקי הך דיוקא אימא לדיוקי לטיבותא דאפי' לעבדים אין קונה ומכל שכן שגם להשמיד להרוג ולאבד אין קונה דקיימא לן דאין קנין הגוף לאומות העולם בישרא' כלל ועיקר וכמו שפסק הרמ"בם ז"ל פ"ט מה' עבדים גוי הקונה עבד מחבירו בין עברי בין כנעני אין גופו קנוי דווקא מעשה ידיו אבל המלך שקנה עבד גם גופו קנוי לו וזה שאמרה אסתר כי אין הצר שוה בנזק המלך רוצה לומר כיון שרוצה להרוג אם כן עשה דין לעצמו כדין המלך והוה מורד במלכות וזהו שאמר מי הוא זה ואיזה הוא רוצה לומר מי מלאו לבו לומ' שקנהקניין הגוף כדין המלך אני לא הקניתי לו שלא למעשה ידיהם כדין הדיוט ובזה יובן בקום עלינו אדם ולא מלך עיין פ' לך לך לתוב' שם בארוך :

מי

(יח) **כי** הוא זה ואיזה סיוע מלאך לבו לעשות כן יש
להבין והלא הוא מכרן למען ובידוע שאל מי הוא
זה ואיזה סוג מלאך מלאו לבו לעשות כן והוא כאצמנו מלאו
לבו לעשות כן. ואמנם כהקדים מה שאמרו במדרש רבה ווש
לשומו ועשה לעשות כו כתוב בציציך כסה לא כתוב שלא כן כל
המוסיף כסה כאן מגרע כו שבאמר בכל מרעה לו מר ע"כ משו'
הכי לא מכרתיים לו רק לתרתי ועשה לעשות כו כה שלת מם
תעשה כטוב בציציך אם תוכל לעשות כו בתילה ואח"כ תוכל
לעשות כעשה זה לומרו מי הוא זה ואיזה הוא מם ר מלאו לבו
לעשות כן רוצה לומר מי מלאו לבו לעשות בעשה בתילה אמי
אמרתי אם תוכל לעשות ח"ו בו תחלה ואחר כך תעשה
כעשה מה שתרצה אבל כיון שאינך יכול לעשו כו שוב דבר
אם כן מה יש לו לעשות כישראל דבל המוגע בכסה כאן מגיע
בו יתברך ואיתיה לפר' מהרח"א שבתב קרוב לזה ושמתי
כעל כל הון:

(יט) **ותאמר** לשתף שיש נר ואויב המן קרוב
הוש ויש להבין דתיבת הזה לכאורה
נראית יתירה ושפילה ופי כמה המן הזה דאטרינך לומרשוה
אר הזה והלוואי קבראי לש כן היה לי לומר המן קרוב ותיבת
הזה מיתי לתת לאמונים:

אמנם יובן בהקדים שאמרו בגמרא בעובדא דלוי
ושלו אותו סנדמת בהם שיש חולבת ולא השיב עור שלהו אותו
דקקה דם מהו ולא השיב והשבתו לפני רבי השיב לו בשיניה
ולא יש לו למחוסית דוק כאר אמר לו רבי לש כן לתת לו
השבת לפס ואמר לו עשו לי בשיש נדולה וזהה דעתי עלי
ונשתלקה מהני חכמתה:

ובזה יבא על כמן שלא תאמר כיון שנעשה משניה
למלך ובדול ליהודים שהם ושלום וזהה דעתו עליו
ונשתלקה חכמתה מהמו שלא לף חכמתו לו לף על פי
שיצא לנדול' זה ומהו כי מרדכי סיהודי משפ' למלך לחשורו
ובדול ליהודים לף על פי שיש בידו כל המעלה הזאת לא זה
דעתו עליו ולא נשתלקה מכמתו שלא דורש טוב לעמו דסיינו
דורש לעמו טוב שתורה שבקרבתיב כי לקח טוב
נתתי לכם וגם ואזכר שלום לכל זרעו דסיינו נם כן שתורה
שבקרבתיב שלום כדכתיב וכל בתיבותיה שלום:

(כג) **או** יאמר כאומן לאחר דורש טוב וכו' ואזכר שלום
לכל זרעו ויש לתכון דלשון ואזכר לאו בכלל
עמו הוא ולאמרי לישנא דאמר ואזכר שלום לכל זרעו ועוד
כיון דלעמו דורש טוב ומכל שכן לזרעו דסיינו בניו ודאי
הר"ן ולא יות על ט"ו דסיינו ו' הוש מפרשי' המעם' ולא יותר
על כל מקום לפי ומהו דסיינו כן עיר שאינו יכול לקרו' כט"ו
יהוה לאמיתו דכי כתיב ולא יעבור בין על סיהודים הקודיש
כו"ה כן הכן על הקודיש כט"ו דכמו שכן ט"ו ואינו יכול לקריות
כיו"ה כן הכן על הקודיש כו"ה שאינו יכול לקריות כט"ו דלא
יעבור כתיב קל מעמע לן דכי כתיב ולא יעבור קיינו דוקא
לבן ט"ו שלא לקריות' כיו"ה אבל כן יו"ד שהלך לכרך ולא סיה
דעתו לחזור למקומו קורא בט"ו וזכן כן עיר שלא נודמנה לו
מגילה כו"ה קורא בט"ו וש"ו ולא יותר על ט"ו דהיינו ו"ר"ל
דכי אמרן בכפר' ולא יותר דוקא על ט"ו דהיינו ו"ר"ל
בן ו"ר אמרו ולא יותר על ב' בעבמי' קור' בט"ו וקכ"ם מרן:

(כב) **כי** מרדכי סיהודי משנה למלך אחשורוש וגדול
ליהודי' ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו ודובר
שלום לכל זרעו · כדי להכין סמיכות סדברים ועור מרדכי
הצדיק מה נריך קרא לאמרו שנעשו' דורש טו' לעמו ודובר שלום
לכל זרעו ועוד משיטת רשם מרדכי חם ושלום אין דובר שלום אלא
מי שדבר שלום:

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא בעובדא דלוי
כר סיפי עשו לו בימים נדולי ווחם דעתו עליו
ושלו אותו סנדמת בהם שיש חולבת ולא השיב עור שלהו אותו
דקקה דם מהו ולא השיב והשבתו לפני רבי השיב לו בשיניה
ולא יש לו למחוסית דוק כאר אמר לו רבי לש כן לתת לו
השבת לפס ואמר לו עשו לי בימים נדולים וזהה דעתי עלי
ונשתלקה מהני חכמתה:

ובזה יבא על כמן שלא תאמר כיון שנעשה משניה
למלך ובדול ליהודים שהם ושלום וזהה דעתו עליו
ונשתלקה חכמתה מהמו שלא לף חכמתו לו לף על פי
שיצא לנדול' זה ומהו כי מרדכי סיהודי משפ' למלך לחשורו
ובדול ליהודים לף על פי שיש בידו כל המעלה הזאת לא זה
דעתו עליו ולא נשתלקה מכמתו שלא דורש טוב לעמו דסיינו
דורש לעמו טוב שתורה שבקרבתיב כי לקח טוב
נתתי לכם וגם ואזכר שלום לכל זרעו דסיינו נם כן שתורה
שבקרבתיב שלום כדכתיב וכל בתיבותיה שלום:

(כג) **או** יאמר כאומן לאחר דורש טוב וכו' ואזכר שלום
לכל זרעו ויש לתכון דלשון ואזכר לאו בכלל
עמו הוא ולאמרי לישנא דאמר ואזכר שלום לכל זרעו ועוד
כיון דלעמו דורש טוב ומכל שכן לזרעו דסיינו בניו ודאי
מניח כן כרך הוה ליה לשמועינן עדיפא מיניה דכן עיר
לימו מוניח כל חד לגבי חבריה מחייב כרכר לו לא ולא
הי מי מקרו כל חד לגבי חבריה מחייב כרכר לו לא ולא
לעשיה והתוספות תפסו לו אחר דכל חד לגבי חבריה
לימו מחייב כרכר ולימו מוניח את חבירו ידי חובתן וסס
כתבו כל כמי הכפרים בקיפין וקורין ומעמא דמקדימין כמו
שאמרו כירושלמי פ"ק תני שמוע מפני מה מקדימין ליש
הכפיס שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין ע"כ וכיון
דאיכא טעמא כרי שיספקו לכך תפסו התוספות נר החומר
משום לף על פי שיצא מוניח · ול שהתוספות סברו דיש
לחלק דדוקא כיום חיובו לף על פי שיצא מוניח לכל כן עיר
שאין כן עיר מוניח לבני כרך אלא סס קורין לעצמן ורש"י ול
שאין כן עיר מוניח דהיינו נר מקולא שבן עיר מוניח לף
שהעם לזון לחרון דהיינו נר מקולא שבן עיר מוניח לף
לגי שאין קורין בלר חד' דבכל דוכתא קיימא לן כיש לוחריש
בתרא ולכך תפס הנר שלחרון וצור טעמא רבה איכא
דדוקא כמו חרש שוטה וקטן שאין לסס נר חיוב לו לחריכין
כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוניח את הרבי' ידי חובתן
אבל נדול סמחוייב לעצ"ו שעתה אינו מחוייב קריכן
כיש מחוייב בדבר ומוניח ידי חובת לחרים ואכי ליתא
כתדיא בתוספות פרק ז' בדיכור סמתחיל ער שיאבל
כוית דנן נרלה לחלק דקטן שאינו נר חיוב כלל ד לוריית'
לפי לן לכל כדי שבשיבה הלכך אינו מחוייב בדבר קריכן כיש
ולב"ל לא מפיק ליה לנדול לי לכל שיעור דלוריית' לבל
נדול שהוא נר חיובה מן התורה כי לפיכל כדי שבשיבה
מחוייב בדבר קריכן כיש לפי לן לא לכל כלל כדאמרי' בריש
השבח כל הברכות לף על פי שיצא מוניח חון מברכת הלחם
ויין והיינו טעמא רבל ישראל ערבין זה בזה והוא הדין
בברכת המזון לעצ"ו שיצא בדבריהם וכוית דנן אינו אלא
שיובל לזכר שהכלנו מצלו ע"כ · הרי מינאו שבל נדול לף על
פי שעתה אינו מחוייב קריכן כיש מחוייב בדבר ומוני' לחרי
ידי חובתן ולעצ"ו שיצא נם בתגילה לעצ"ו שבן
עיר לחן מוניח לכיון דמחוייב כתגילה בלר מוני' לבני

כפרים כיום הכניסה וז היא סברת רש"י:

מעתה יש להכין דברי התוספות מה שבתבו בשם
רבינו תמרו דבן עיר אינו מוניח בן כרך
דמשמע כיון שיצא אינו מוניח ולו בברכות מה שהעתקנו
משום לף על פי שיצא מוניח · ול שהתוספות סברו דיש
לחלק דדוקא כיום חיובו לף על פי שיצא מוניח לבל בן עיר
שאין בן עיר מוניח לבני כרך לא סס קורין לעצמן ורש"י ול
לף על פי שיצא חייב בתגילה לבל כיום שאינו מחוייב מוניח לבני כפרים
שהקדימין וכמו שחלקנו אינא דתוספות בן צריך לחלק אינא
דירושלמי דלו מירושלמי שהעתקנו דבן עיר אינו מוניח בן
כרך משמע מי שהוא פטור אינו מוניח את החייב ולו כפ' מי
שאינו חייב כירושלמי והביאו מרן בבית יוסף תורח חיים
סי' תפ"ד וש לשונו כל מצות שהאדם פטור מהם אינו מוניח את
אחרים ידי חובתן ולא כן לבאורה קשיית דידיה אדידיה:

אמנם כפי מה שחלקנו אתי שפיר דבן עיר שאינו
מוניח בן כרך היינו טעמא כיון שבאותו יום
אין לו חיוב לבן עיר כלל לכך אינו מוניח בן כרך ומה שאמרו
בירושלמי כל מצות שהאדם פטור מהם מוניח אחרים שהיום חייב
באותו יום ושוה לבר יצא לף על פי שעתה הוא פטור כיון
שהיום חייב באותו יום קריכן כיש מחוייב בדבר ומוניח ידי
חובה אבל רש"י ול סובר דכל מי שהוא נדול בבן בן עיר מוני'
בן בפר כיום הכניסה ולף על פי שביום הכניסה לו יש חיוב
לבן עיר כראש מאה שבשם מרן בלבות ר"ם סי' תק"פ פט כל
שאינו מחוייב בדבר אינו מוניח אחרים ידי חובתן חרש
שוטה וקט פטורי לאחר שיצא בבר יכול לתקן להוציאן וכן בשם
בהלבות מגילה סי' תר"פ והוא שישמע ממי שהוא חייב
בקריאתה לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה
השומע מיכן יצא ואם לאחת דשבר מרן דבן עיר אינו
מוניח

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכו' ליהודים היתה וכו' לזה אחר כך אומרים הש' המושיע ולזה גם כן תיקנו לנו תחל' ארור המן לפי שהכוונה נעשה בו תחילה ואחר כך עלה מרדכי כדי לעלו' למעל' מש' למלך ולכן אחר שאומרי' ארור המן אח"ך אומרים ברוך מרדכי שכך הוא הסדר ועוד מוציאין את המת ואח"כ מכניסין הכלה ואח"כ מה שאמרו עד דלא ידע בין ארו' המן לברוך מרדכי אין פירושו שיאמרו חס ושלום ארור מרדכי לפי שאף על פי שישתכר כל כך אינו אומר אלה הדברים אלא רוצה לומר על ידי שישתכר שוכח הסדר ואומר ברוך מרדכי קודם שיאמר ארור המן והיינו דלא ידע: יהי רצון שימח זכרו של המן וגם ימח זכרו של עמלק אכי"ר בקרוב:

(כב) **למנצח** על איל' השחר מזמו' לדוד אלי אלי למה וכו' ואתה קדוש יושב תהלות ישרא': וכבר ידוע מה שדרשו רבותינו ז"ל למה נמשלה אסתר לאילה וכו' נוכל לפרש באופן אחר ויבא סמיכות של הפסוקים מה שאמר אחר כך אלי אלי למה עזבתני ועוד מה ענין השחר ועוד במה שאמרה תחילה אלי אלי למה עזבתני רחו' מישועתי משמע שנתרחק ואחר כך אמרה ואתה קדוש יושב תהלות ישראל משמע שיושב בתוך ישראל והאי לאו רישיה סיפיה ולא סיפיה רישיה אמנם יובן במ"ש בזוהר פ' שמות דף ז' שהקב"ה נדמ' לאילה שאף על פי שבורח מחזיר פניו לקימו כך הק"בה אף על פי שהניח בית המקדש והלך משגיח על ישרא' עוד נקרים שהקב"ה נקרא שחר דכתיב ויבא כגשם לנו והשחר נכון מוצאו:

ובזה יבא על נכון זה אומרו למנצח על איילת השחר כלומר חדא שנדמית לאילת וכמו שאילת אף על פי שהולכת ממקומה מחזרת פניה ומשגחת על מקומה כן אתה אף על פי שהחרבת בית המקדש והלכת עם כל זה צריך להשגי' עלינו ועוד שנמשלה לשחר כמו השחר שבכל יום מאיר לעולם כך אתה צריך שבכל יום יאיר סוכך עלינו וזה היא התמיהה אם כן אלי אלי למה עזבתני רחו' וכו' אקרא יומם וכו' ולא דומיה לי ולמה נתרחקת כל כך של' כך מנהגך ואתה קדוש יושב תהלות ישרא' בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו וגו' ואנו גם כן בטוחים בשמך וכמו שפלטת לאבותינו כן תפלטינו מן הגלות הזה במהרה בימינו אכי"ר:

(כו) **ובזה** יובן גם כן מה שאמר הפסוק ברח דודי ודמה לך לצבי ויש להבין דכיצד אומר ברח דודי ודמה לך וגו' לצבי בבריחתו דימה אותו לצבי:

אמנם עם האמור אתי שפיר זה אמרו ברח דודי על ידי מעשים המקולקלים איכך יכול לראות אבל עם כל זה לא תברח בריח' גמורה ולא תחזיר פניך חס ושלום אלא ודמה לך לצבי מה צבי זה אף על פי שבורח ממקומו מחזיר פניו ומשגיח על בניו כך דודי אף על פי שהנחת בית המקדש והלכת לך שלא לראות מעשים מקולקלים עם כל זה צריך שתשגיח על בניך ודמה לך לצבי שמשגיח על בניו כן אתה תשגיח עלינו לטובה כנ"ל:

פרשת כי תשא

(א) **זה** יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצי' השק' תרומה לה' כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל ע"כ ויש להבין אחת למה שלש תרומות ואף שכבר רש"י ז"ל תירץ לזה אמנם היכא דאיכא למדרש דרשינן ועוד יש להבין למה אבל תרומ' א' לא אמר נתינה ובבי תרומה שנייה ושלישית אמר נתינה שהרי בתרומה ראשונה אמר מחצית השקל תרומה לה' ובשתים השניות לא אמר נתינה שהרי כתב מבן עשרים שנה ומעל' יתן תרומת ה' העשיר וכו' ממחצית השקל לתת את תרומת ה' ועוד למה גבי תרומה שניה אמר יתן דמשמ' מרצונו הטוב והגמור יתן מעצמו ולא על ידי אחרים שיכפוהו ובתרומה שלישית אמר לתת המשמע דבעל כורחו לוקחין ממנו ועוד למה צריך קרא לומר ולקחת את כסף הכיפורים מאת בני ישרא' דבולי עמיכא בישרא' כתיב דכתיב כי תשא את ראש בני ישראל ועוד דכתיב כל העובר על הפקודים ושבט לוי לא נמנ' בכלל ישרא' דכתיב אך את מטה לוי לא תפקוד וכו' בתוך בני ישרא' ואם כן למה צריך לומר מאת בני ישרא' אמנם יובן במה שכתב הרמ"בם ז"ל פרק ראשון מהלכות שקלים הלכה ט' וזה לשונו באחד באדר משמיעים על השקלי' כדי שיכין כל אחד ואחד מחצי' שקל שלו ויהיה עתיד ליתן בט"ו בו ישבו השולחנות בכל המדינות ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן בכ"ה בו ישבו השולחנות במקדש לגבות ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו כל מי שזכו מחויב ליתן בשקלים אף על פי שדרכו ליתן או הוא עתיד ליתן אין ממשכנין אותו ואין ממשכנים הכהנים לעולם מפני דרכי שלום:

ובזה יבא על נכון הכתובים כמין חומר דהוה שהזכיר שלש תרומות כדי לרמוז על השלש ז' זמנים ולזה בתרומה ראשונה לא אמר נתינה כדי לרמוז על זמן הראשון שלא היה בו נתינה של' כרוז וקריאה כמו שאמרו במשנה באחד באדר משמיעין על השקלים וזה אומרו זה יתנו כל העובר על הפקודים וכו' מחצית השקל תרומה לה' ולזה גבי מילת תרומה לא כתב נתינה לפי שאינו זמן נתינה ואף על גב דברישיה דקרא כתיב נתינה כדכתיב זה יתנו הכרוז אומר שיתנו בזמנו אבל עכשיו אינו זמנו מדלא כתיב גבי מילת תרומה נתינה ועוד דקרא דזה יתנו אצטריך כמו שפירש"י ז"ל הראה לו כמין מטבע של אש ואמר לו כזה יתנו ובתרומה שנית אמר יתן תרומת ה' משמע דברצונו תליא מלתא אי בעי יהיב אי בעי לא יהיב מדלא אמר לתת כמו שאמר בתרומה שלישית דהוה משמע בעל כורחו ואמר יתן דמשמע מרצונו לרמוז על הזמן השני שבט"ו באדר ישבו השולחנות ותובעין בנחת וכל מי שלא נתן אין כופין אותו ליתן לזה אמר יתן תרומת ה' תובעין אותו בנחת אומרים לו תן אם יתן יתן ואם לא נתן לא יתן ואין כופין אותו ובבי תרומה שלישית אמר לתת את תרומת ה' ומדקאמר לתת דמשמע לתת על ידי אחרים דהיינו שכופין אותו אחרים לתת לרמוז הזמן השלישי שבכ"ה בו ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן וממשכנין אותו כדי לתת חוץ מן הכהנים שאין ממשכנין אותן וזה אומרו ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישרא' לומר דמאת בני ישראל דווקא ולקחת בעל כרחם לאפוקי הכהנים שאין לוקחים בעל כרחם כמו שאמרו שאין ממשכנים הכהנים לזה אמר ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישרא' ובזה פירשנו גם כן לעיל הפסוקים של פרשת תרומה עיין לעי' במקומ' וגם בזה יפר' פסוקי' של ויקהל עיין עליהן במקומן:

(ב) **זה** יתנו כל העוב' על הפקודי' מחצי' השק' בשקל הקדש עשרי' גרה השקל מחצי' השקל תרומ' לה' ויש להבין למה חזר ואמ' מחצי' השקל תרומ' לה' והרי כבר אמר מחצי' השקל בשקל הקדש למה הוצרך לומר עוד מחצי' השקל תרומ' לה' מאי אתא לאשמועינן לכאורה כו' ביתר חס ושלום

ושלום:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק א' מהלכות שקלים ונותן מחצי' השקל כסף ע"כ לזה חזר ואמר מחצית השקל תרומה לה' שצריך מחצית השקל דווקא ולא שוויו דאי מקרא קמא דמחצית השקל בשקל הקדש הוה אמינא דשיעורא אתא לאשמועינן שהשיעור הוא שיהא מחצית השקל ולא מחצית השקל דווקא דקיימא לן בכל מקום שוה כסף ככסף וכמו חמשה סלעים של פדיון בכור נותן לו שווי חמשה סלעים יצא ידי חובתו הו"א גם כן בשקלים אם נתן שוויו של מחצית השקל שפיר לזה אתא קרא יתירה מחצית השקל תרומה לה' לומר דמחצית השקל דווקא וזה אומרו מחצית תרומה לה':

(ג) **או** נאמר באופן אחר והוא דיש להבין למה חזר ואמר עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה' דהרי כבר אמר מחצית השקל בשקל הקדש ומאי אתא לאשמועינן בהאי כפילא ועוד במאי דקאמר תרומה לה' מאי אתא לאשמועינן ודאי תרומה לה':

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא בקידושין דף נ"ן מועלין בחדתי ואין מועלין בעתיקי דברי ר' יהודה ר"מ אומר מועלין אף בעתיקין שהיה ר"מ אומר מועלין אף בשיירי הלשכ' ופירש"י ז"ל מועלין בחדתין שופרו' היו במקדש ובהם היו נותנים שקלי' בא' כתוב עליו תקלין חדתין ומי שלא שקל שוקלו באדר שמביאו בתוך שנתו ומתנו לקופה והגוברי' כותבי' אות' בלשכה כשמגי' א' מפרקי השנה של התרומ' שב ג' פרקי' בשנה תורמין אות' ובב' כתוב עליו תקלין עתיקין ומי שלא שקל אשתקד מביאו לשנה הבאה ונותן לתוך שופר זה והגוברים מפנין אותם מעות לשיירי הלשכה משנה שעברה · מועלין בתקלין חדתין שהרי לקרבנות צבור הן עומדים ואין מועלין בעתיקין שתורת שיירי הלשכה עליהם וניתנין לחומת העיר ומגדלותיה וכל צרכי תיקון העיר כדלקמן וקסבר ר' יהודה אין מועלין בשיירי הלשכה ר' מאיר אומר מועלין בשיירי הלשכה עכ"ל כמנינו למידים דעד כאן לא פליגי ר' יהודה ור' מאיר אלא אי מועלים בשירי הלשכה אי לאו אבל כולי עלמא מודו דשקלים של שנה שעברה ניתנין לשיירי הלשכה לחומת העיר ומגדלותי' אבל אין קונין קרבנו' צבור משקלי' של שנה שעבר' לא קרבנו' צבו' נקני' במשקלי' של שנה זו וכ"מש על פ' זאת עולת חודש בחדשו חדש והבא מתרומה חדשה וזה אומרו כ' גרה ה שקל לפעמי' שהבי' שקל שלם כגון שלא שקל בשנה שעבר' או דיבא הכי מחצי' השקל תרומה לה' ר"ל שמחצי' האח' תרומ' לה' שלוקחין אותו לתרומ' הלשכ' בשביל הקרבנות: אבל מחצית השני אינו לתרומת ה' דהיינו לתרומת הלשכה בשביל הקרבנות לא ניתן לשיירי הלשכה בשביל חומת העיר ומגדליה וכמו שהקדמנו:

(ד) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ג מהלכות שקלים וזה לשונו הלוקח מעות בידו ואמר הרי או לשקלי או שהיה מלקט מעה מעה אופרוטה פרוטה וכשהתחיל ללקט אמר הרי או לשקלי אפילו לקט כים מלא נותן מהן מחצית השקל שהוא חייב והשאר חולין שמותר השקלים חולין ע"כ ובזה יבא על נכון על דאיצטריך כפילא לאשמועינן זה הדין וזה אומרו מחציתו השקל בשקל הקדש איכך מחויב ליתן לא מחצית השקל דווקא ואם כן אם לקחת עשרים גרה ואמרת הרי או לשקלי או אם לקטת בשביל שקלך וכמה יותר ממחצית השקל אף על פי שקודם שלקטת אמרת בשביל שקלך אתה מלקט אין חלין על היותר ממחצית השקל קדושה לא דווקא מחצי' השקל תרומה לה' בשביל מחצית השקל והשאר חולין וזה אומרו עשרים גרה השקל דהיינו שלקחת שקל שלם עשרים גרה או שלקטת בשביל שקלך שקל שלם מחצית השקל דווקא תרומה לה' והשאר חולין וכזה פירשנו לעיל בפרשת תרומה אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי · או נאמר באופן אחר בהקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות שקלים וזה לשונו אם שלחו שקליהם ונגנבו ונתנו אחרים תחתיהם ואחר כך נמצאו הראשונים תרומה והשניים חולין ע"כ וזה אומרו עשרים גרה השקל רוצה לומר לפעמים שנתן שקל שלם ונגנב ונתן פעם שנית ובמצא שנתן פעם שנית והיו שקל שלם ואחר כך נמצא הראשון שלא תאמר כיון שכבר שקל פעם שני אין צריך לו להחזיר את השני לא מחצית השקל תרומה לה' דהיינו המחצה הראשון תרומה והשני חולין ולזה אמר השקל בה"א הידיעה לרמוז על הראשונה שיהיה של תרומה דאי לאו הכי הוה ליה לומר מחצית השקל תרומה:

(ה) **והדל** לא ימעט ממחצית השקל לתת את תרומ' ה' ויש להבין דלכאורה לתת את תרומת ה' נראה כיתר דהיה די במה שאמר והדל לא ימעיט ממחצית השקל למאי אצטריך לתת את תרומת ה' שבודאי יתנהו לתרומת ה' ועוד למאי אצטריך לומר ממחצית השקל דהכי אמר מחצית השקל תרומה לה' ובלאו קאי ואמר והדל לא ימעיט ממחצית השקל הנזכר ולמאי אצטריך לומר עוד מחצי' השקל:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק א' מהלכות שקלים ז"ל ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת ע"כ · להכי אצטריך קרא יתירה ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לומר שמחצית השקל יתן אותו בפעם א' וזה אומרו והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' שאף על פי שהוא דל לא יתן אותו בפעמים רבות אלא בפעם אחד כשעה שיתן יתן מחצי' השקל בפעם אחד ולא יתנו מעט מעט:

(ו) **לתת** את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם ויש להבין דלכאורה נראית מילת את דחיק ליה עלמא ומאי בא לרבות במילת את והיה די לומר לתת תרומת ה' ובמו בתרומה ראשונה שאמר מחצית השקל תרומ' לה' ולא אמר את וכן בתרומה שניה שאמר יתן תרומ' ה' ולא אמר את ובפסוק של תרומה שלישית אמר את גם מילת נפשותיכם למאי אצטריך והיה די לומר לתת את תרומת ה' לכפר ולשתוק ולמאי אצטריך מילת נפשותיכם:

אמנם יובן בהקדים במה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק שלישי מהלכות שקלים וזה לשונו הכל צריכין לה' כדי שיתן כל אחד ואחד חצי השקל שהוא חייב בו לפיכך כשהיה אדם הולך אצל השולחני ומצרף שקל בשני חצאין יתן לו תוספת על השקל ואות' התוספת נקראת קולבון לפיכך שנים שנתנו שקל שלם שניהם חייבין בקולבון ע"כ · כמנינו למדים דאם האדם יתן מחצית השקל לבדו אין מחויב בקולבון אבל אם שנים נשתתפו ביחד ונתנו שקל שלם בין שניהם או מחוייבים בקולבון וזה אומרו לתת את תרומת ה' ומילת את לרבות הקולבון ולא תימא דכולם חייבין בקולבון לזה אמר לכפר על נפשותיכם רוצה לומר כשיתנו שתי נפשות דהיינו שנים או מחוייבין בקולבון אבל יחיד שנתן מחצית השקל אינו מחוייב ליתן שום דבר עוד ולזה בשתי תרומות הראשונות שמדברים בלשון יחיד לא אמר את לפי שאין היחיד מחוייב בקולבון אבל כאן שמדבר בלשון רבים כמו שאמר נפשותיכם אמר את לרבות הקולבון:

(ז) **ובזה** נכון גם כן מה שאמר הפסוק ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישרא' ויש להבין

דמלת

דמלת את לכאורה אין לה מקום והיה די לומר ולקחת כסף ומלת את למאי אתא ועוד במאי דקאמר מאת בני ישראל למאי אצטריך שבודאי שיקח מאת בני ישראל · אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון והוא שהיחיד פטו' מהקולבון אבל אם שנים שביאו שקל ביחד חייבי' בקולבון וזה אמרו ולקחת את כסף הכפורים ומלת את לרבות הקולבון וכדי שלא נאמר דהוי חידו' ג"כ חייבי' בקולבון לכך סיים ואמר כל' רבי' מאת בני ישראל לומר דדוק' מן הרבים תקח קולבון אבל לא מן היחיד:

(ח) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרמ"בם פרק שלישי מהלכות שקלים וזה לשונו כל מי שאינו חייב בשקלים כגון שתי נשים או שני עבדים שנתנו שקל פטורים מן הקולבון וכן הכהני' פטורים מן הקולבון וכן אם היה אחד חייב ואחד פטור ונתן החייב על הפטור כגון נתן שקל עליו ועל אשה או עבד פטור מן הקולבון והשוקל על ידי הכהן פטור מן הקולבון עד כאן · נמצינו למדין דדווקא אם שניהם חייבים בשקלים דהיינו אם שני בני ישראלים או חייבין בקולבון לאפוקי אם שני כהנים או שני נשים או ב' עבדי' או א' מהן כהן או א' מהן אשה או א' מהן עבד והב' ישרא' אז פטו' מן הקולבון וזה אומרו ולקח' את כסף הכפורים ומלת את לרבות הקולבון אתא וכדי שלא נאמר דכל שנים שיביאו שקל שלם חייבים בקולבון אפילו שיהו כהנים או נשים או עבדים או שיהיה אחד מהן כהן ואחד ישר' או א' ישרא' וא' אשה או עבד להכי סיי' ואמ' מאת בני ישר' שניהם מבני ישרא' מחוייבין בקולבון אבל אם אחד אינו מבני ישרא' כגון שהא' כהן או אשה או עבד ומכ"ש אם הב' כהנים או נשים או עבדים פטורים מן הקולבון לא צריך שיהיו שניהם מבני ישרא' או מחייבין בקולבון:

(ט) **ולקחת** את כסף הכפורים ונתת אותו על עבוד' אוהל מועד · יש להבין במאי דקאמר ונתת אותו על עבודת אוהל מועד לאיזה ענין יתן את כסף הכפורים לאיזה דבר קרוי עבודת אוהל מועד דקאמר ונתת אותו על עבודת אהל מועד:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרמ"בם ז"ל בפרק שלישי מהלכות שקלים וזה לשונו והקלבונות אינם כשקלים לא מניחין אותן השולחנין בפני עצמן עד שיסתפק ההקדש מהן וכתב מרן בכסף משנה ירושלמי סוף פ"ק דקידושין להיכן היו הקולבונות נופלים ר"מ אומר לשקלים רבי אלעזר אומר לנדבה רבי שמעון אומר ריקועי פחים ציפוי לבית קדשי קדשים בן עזאי אומר שולחנין היו נוטלין ועושין בשכרן ויש אומרים להוצאת דרכים ורבי מאי' דאמר לשקלים הוי יחידאה לגבי אינך ומשום הכי כתב רבינו הקולבונות אינם כשקלים ע"כ · וזה אומרו ולקחת את כסף הכפורים רוצה לומר את לרבות הקולבון ולא תימא אותן הקולבונות עם השקלים לזה אומר ונתת אותו על עבודת אוהל מועד רוצה לומר בשביל עבודה השייכא לאוהל מועד או ריקועי פחים ציפוי לבית קדש הקדשים או בשביל שכר השולחנין או בשביל הוצאת דרכים לשלוחין שמחזרין בעיירות לגבית השקלים לעבודת אוהל מועד ולא תתן אותן הקלבונות עם השקלים לקנות מהם קרבנות:

(יו"ד) **את** שבתותי תשמורו כי אות היא וכו' ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם וכו' ושמרו בני ישרא' את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם וכו' ויש להבין ראשונה דהני קראי לכאורה נראים כפולים ומכופלים ועוד דפתח בלשון רבים את שבתותי לשון רבים וסיים בלשון יחיד ושמרתם את השבת ועוד דבעשרת הדברות אמר וזכור את יום השבת לקדשו לשון יחיד וכאן אמר לשון רבים את שבתותי ועוד דהיה די בגווי עשרת הדברו' על השבת למה חזר וכזה פעם אחרת על השבת ועוד מהו לעשות את השבת הוה ליה לומר לשמור את השבת כמו שאמר בתחילה ושמרו:

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בשבת פרק כל כתבי אמר רב יהודה אמר רב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתיב בתריה ויבא עמלק אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אלמלא משמרין ישרא' שני שבתות כהלכתן מיד נגאלין וכתב המפרשים ז"ל אלמלא משמרין וכו' אלמלא לא חטאו בשבת ראשונה היה די בשבת אחת אבל עכשיו שחטאו בשבת ראשונה צריכין שמירת שני שבתות אחת לתקן מה שעוותו ואחת לזכות בה ליגאל ולזה צריך עכשיו שני שבתותי שישמרו עד כאן:

ובזה יבא על נכון את שבתותי תשמורו שצריך לשמור שני שבתותי ונתן טעם לשבח למה צריך שני שבתות והלא בעשרת הדברות לא ציוה אלא שבת אחת ויהי כמשיב ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם רצה לומר שבת א' שתשמרו כדי לקיים מצות שבת מצד עצמה שהיא קדש דהיינו שמקודשת היא לכם מיום שנברא העולם ושבת השנית כדי לתקן את אשר עיוותו לזה אמר עוד ושמרו בני ישרא' את השבת לעשות את השבת מה שאמרתי עוד ושמרו בני ישרא' את השבת הוא כדי לעשות את השבת רוצה לומר לתקן את השבת אשר חללו אבל מתחלה לא היה צריך אלא שבת אחת ולזה בעשרת הדיברות לא אמר אלא זכור את יום השבת לקדשו דבשביל קדוש' שבת לא היה צריך אלא שבת אחת בלבד:

(יא) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה והוא שכך כוונת הכתוב את שבתותי תשמורו שצריך לשמר שני שבתותי דאלו שמרתם שבת ראשונה היה די ושמרתם את השבת דהיינו שהיה די בשבת א' אבל עתה שלא שמרתם שבת א' צריך שתשמרו שני שבתות א' כדי לקיים מצות שבת וא' כדי לתקן את אשר חללתם וזה אומרו ושמרו בני ישראל את השבת כדי לקיים מצות שבת שצוה בעשרת דברות וזכור את יום השבת לקדשו ואחת לעשות את השבת דהיינו כדי לתקן את השבת ראשונה שיצאו מן העם ללקוט:

(יב) **ובזה** נבין מה שאמרו רבותינו ז"ל כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת מה לילוד אשה בינינו וכו' אמר להם הקב"ה אחוז בכסא כבודי ואחזור להם תשובה ויש להבין דהוה ליה למימר אחזור להם תשובה ולמה צריך לאחוז בכסא כבוד וכי תימא דהיה משה מתייר' שמא ישרפוהו בהבל שבפיהם כמו שאמרו בגמרא והלא הרבה פתחים למקום שיצילהו ואם כן מה רמז יש מה שאמר לו אחוז בכסא כבודי:

אמנם כפי מה שהקדמנו שאלמלא שמרו ישרא' שבת ראשונה לא היה יכול עמלק לשלוט בישראל עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק אין ה' שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק ובזה יבא על נכון לזה אמר לו אחוז בכסא כבודי ואחזור להם תשובה שמוכרח ליטול את התורה כדי לקיים את השב' ולא יהיה שליטה בעמלק על ישראל מן עמל' אלא אנו שולטין בו ונמחה זרעו ויהיה הכסא שלם ובטעמת הכסא צריך ליטול את התורה ולקיים את השבת ואז אנו שולטין בעמלק ונמחה זרעו של עמלק ויהיה הכסא שלם וזהו

אחוז

אחוז בכסא כבודי ואחזור להם תשובה:

(יג) **ושמרו** בני ישראל את השבת לעשו' את השב' לדורותם ויש להבין למה כפל דבריו במלות שונות שבת שבת שני פעמים היה די באחד ועוד למה שנה דבריו פעם אמר ושמרו ופעם אמר לעשות או תרוויהו לימא לשון שמירה או תרוויהו לימא לשון עשייה ועוד מלת לדורותם דחיק ליה עלמא שודאי שבת לכל הדורו' הוא כמו כל המצות שהם לדורות כן שבת היא לדורות ואם כן לדורותם מאי אתא לאשמועינן:

אמנם יובן בהקדים מה שפסק מרן באורח חיים סי' שכ"ח סעיף ב' מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת והזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים עוד מה שאמרו רבותינו ז"ל חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה וזה אומרו ושמרו בני ישראל את השב' רוצה לומר כמו ואביו שמר את הדבר כלו' לפעמי' כמו חולה שיש בו סכנה ימתינו את השבת דהיינו שיחללו את השבת בשבילו לעשות מלאכה בשבת כל מה שצריך לחולה וכי תימא כיצד יחללו שבת בשביל החולה לזה נתן טעם לשבח לעשות את השבת לדורותם לרמוז מה שאמרו רבותינו ז"ל חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה לזה אמר ושמרו בני ישראל את השבת דהיינו שיחללו עליו את השבת כדי לעשות את השבת לדורות כדי שישמור שבתות החולה הרבה לאחר שיתרפא וגם אפשר שיוליד בנים ובני בנים וגם הם יקיימו את השבת לדורותם ואם לא יחללו עליו וימות מהיכן יקיים הוא ודורותיו את השבת לזה אמר חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה הוא ודורותיו שיוליד אחר שיתרפא:

(יד) **ויגוף** ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן ויש להבין מאחר שאהרן עשה את העגל למה כתב אשר עשו אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא בקדושין פרק שני בכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו חוץ מלדבר עבירה דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים וכתבו התוספות דאם השליח לא ידע דיש עביר' משלח חייב וכן פסק מר"ן בחושן המשפט סי' קפ"ב וכאן לקחו טס שהיה כתוב עליו עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל הזה כדפירש"י ז"ל על פסוק ואשליכהו באש ויצא העגל הזה ופירש"י ז"ל ולא ידעתי שיצא העגל עכ"ד ובשביל שהם ידעו שהם עבירה בדבר והוא לא ידע חשב עליהם הכתוב שהם עשו את העגל וזה שאמר הכתוב אשר עשו את העגל ואף על פי שהקדמנו בשם התוספות שהיכא שהשליח לא ידע שיש עבירה משלח חייב ומשמע שהשליח פטור ואם כן למה כתב אשר עשה אהרן ויש לומר דשאני הכא דאהרן לא היה יודע שיצא במהרה אבל אם לא היה יוצא במהרה היה עושה אותו לפי שהיה מתיירא שלא יהרגוהו וכמו שאמרו על פסוק ויבן מזבח לפניו ויבן מן הזבוח לפניו בשביל זה חשב הכתוב עליו גם כן כאילו עשה דמחשב' כעו"ז מצרפה למעשה ולזה כתב אשר עשה אהרן:

(טו) **איתא** בזוהר הקדו' ויעשהו עגל מסכ' ויעשהו כביכול עשהו עכ"ל והנה דברי הזוהר מיוסדים על אדני פז על פי הקבלה · אמנם כדי להבין על דרך הפשט כיצד כביכול עשהו והרי אמרו רז"ל בא ליטהר מסייעין אותו בא ליטמא פותחים לו ואין מסייעין אותו אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל לא היה דוד וכו' ולא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא אם חטא יחיד וכו' ואם חטאו רבים אומרי' להם לכו אצל רבים ואם כן מעשה העגל כדי ללמד תשובה לרבים ואפשר שזהו כוונת מה שאמר בזוהר כביכול עשהו כדי ללמד תשובה לרבים:

(טז) **או** נאמר באופן אחר לרמוז מ"ש רבותינו ז"ל בשעה שרצה מרע"ה להוציא ארון יוסף מן נילוס כתב שם וכתב עלי שור לרמוז על יוסף דכתיב בכור שורו ונכנו אותו השם ומה שכתוב עלי שור והשליכו בתוך הכור שנתנו בו הזה' כדי לעשו' עז"ו ובכח אותו שם יצא העגל ע"כ ואפשר גם כן שזהו כוונת הזוהר שאמר כביכול עשהו כלומר בכח השם שהשליכו בתוך הזהב ויצא העגל וזהו כביכול עשהו דהיינו בכח השם שהשליכו בתוך הזהב כנעשה והעיקר כדי ללמד תשובה:

(יז) **עת** להשליך אבנים וזמן היה לו למשה לשבר הלוחות ע"כ ויש להבין מה רוצה לומר וזמן היה לו למשה לשבר את הלוחות מאי אתא לאשמועינן במידי דכתיב בתורה אמנם יובן מ"ש המפרשי' דכתיבת עשרת הדברות בששי בסיון ואחר ארבעים יום שאר התורה הוי כאומר לאשה התקדשי לי בפרוטה על מנת שאתן ליך מאתים וזו קודם שלשים יום נתן לה בתוך שלשים יום מקודשת נתן לה אחר שלשי' יום אינה מקודשת עוד נקדים מ"ש רבותינו ז"ל בפרק ט' דשבת בשעה שעלה משה למרום אמר להם לישראל לסוף ארבעים בתחילת שש אני בא ופירש"י ז"ל הם סבורים שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם ארבעים יום שלמים יום ולילו עמו ויום עלייתו אינו מן המניין מפני שאין לילו עמו וכו' ואי אפשר לפרש שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה אלא ביום מחרת עכ"ד זה אומרו וזמן היה למש' לשבר הלוחות שלא תאמר כמו הפירוש שדחה רש"י ז"ל שהזמן בא וטעו בין קודם חצות בין לאחר חצות וכיון שעבר הזמן ולא הביא הלוחות בטלו הקידושין ואין צריך לשבר הלוחו' ואפילו הכי נדונים כפנויה כיון שעבר הזמן זה אינו דאם כן למה לא ירד משה עד יום מחרת כמ"ש רש"י ז"ל אלא ודאי מדלא ירד עד יום המחרת משמע עדיין הזמן לא בא ואם לא היה משבר הלוחות היו נדונים כאשת איש שזנתה ודינה בחנק ביון שהביא הלוחות בזמנן כפירש"י ז"ל שבא בזמן שקבע להם אלא הם טעו וחשבו יום העלייה ויום העלייה לא היה לילו עמו ואינו מן החשבון וא"כ בזמן בא לזה איצטרי' לשב' כדי שתדון כפנוייה ולא תדון כאשת איש כמו שאמרו רז"ל וזה אומרו וזמן היה למשה לשבר הלוחות רוצה לומר כפירוש רש"י ז"ל לא כפירוש שדחה אותו רש"י ז"ל:

(יח) **ובזה** נבין גם כן ויבן מזבח לפניו ראה אהרן חור שחוט לפניו ונתיירא שלא יהרגוהו ועש' להם העגל ויש להבין דלמה חור מסר עצמו על קדוש' השם ואהרן לא מסר עצמו דבמאי פליגי אמנם אהרן סבר כפירוש שדחה רש"י ז"ל שכבר עבר הזמן וטעו בין קודם שש לאחר שש ומה שהקשה רש"י ז"ל על זה הפירוש למה לא בא עד יום המחרת לזה תירצו התוספות שנתעכב בשביל התפילה שהתפלל על ישראל וכיון שעבר הזמן פקעי הקדושין הראשונים כמ"שה ולזה אהרן לא מסר עצמו על קדוש השם דסבר כפירוש התוספות דעבר הזמן וקיימו הפירוש שדחה רש"י ז"ל אמנם חור סבר כמו שהקדמנו שעדיין הזמן שקבע משה לא בא ועדיין הם בתוך הזמן ואין יכולין לקבל קדושין מאחר שהם בתוך הזמן כפירוש רש"י ז"ל שהרי לא בא עד יום המחר ולזה מסר עצמו על קדוש השם:

(יט) **ובזה** נבין מה שאמר ירמיה הנביא תייסרך רעתך ומשובותי' תוכיחו ודעי וראי כי רע

ומר

ומר עוזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך נאם ה' צבאות כי מעולם שברתי עולך נתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבור כי על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן את צועה זונה ע"כ ויש להבין דמאי אתא ירמיה לאשמועינן שרע ומר עזיבת ה' דפשיטא שעזיבת ה' רע ומר ועוד במאי דקאמר ולא פחדתי אליך מהו הפחד שהיה להם לפחוד ולא פחדו עד שהוצרך לומר להם ולא פחדתי אליך ועוד מאי נתינת טעם שייך למאי דסליק מיניה דקאמר כי מעולם שברתי עולך דמלת כי היא נתינת טעם על מה שאמר והו"ל למימר מעולם שברתי עולך בלא כי :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דישראל הוה סבירא להו כפירוש שדחה אותו רש"י ז"ל שהזמן שקבע להם משה עבר וכיון שהתנה עמהם שיבא לסוף מ' יום ולא בא פקעי הקדושין של עשרת הדברות ולזה הוו סברי שאין רע להם על עזיבת ה' ויעשו העגל דכידוכין כפנוי' ועל זה אמר להם ירמיה ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך שהאמת כפירוש רש"י ז"ל דהזמן לא בא דיום ראשון איננו מן המנין וכיון שלא הגיע הזמן שקבע להם זה אמרו ודעי וראי רוצה לומר דעי פירוש רש"י ז"ל לזה רע ומר אמר עוד ולא פחדתי אליך רוצה לומר היה לך לפחוד דילמא האמת כפירש"י ז"ל וכדי לחוש לסברת רש"י ז"ל לא היה לכם לעזוב את ה' ולעשות העגל אמר עוד כי מעולם וכו' אפילו אם תימצי לומר שהאמת כפירוש שדחה אותו רש"י והזמן עבר עוד עליכם טעם אחר כי מעולם שברתי עולך וכו' רוצה לומר כמ"ש מה"רר חיים אבולעפייא ז"לה על פסוק והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ולקחתי אתכם לי לעם שפירש עם מה שאמרו בגמר' האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עליך לשלטון דבר עליה לשלטון הרי זו מקודשת זה אומרו בשכר והוצאתי אתכם מארץ מצרים ולקחתי אתכם לי לעם רוצה לומר מקודשין לי ע"כ תורף דבריו ז"ל זה אומרו כי מעולם שברתי עולך רוצה לומר שברת עול מצרים מעליכם והוי כמו שאדבר עליך לשלטון וחלו הקדושין מזמן יציאת מצרים ואם כן אולא הטענה שנתעכב משה בירידתו דאעפ"י שנתעכב ועבר הזמן שקבע כבר חלו הקדושין בשכר ששברתי עול מצרים מעליכם נתקתי מוסרותיך של מצרים שהיו מייסרים אתכם והצלתי אתכם מתחת ידם שכבר מקודשים מקודם ועשו העגל אז נקראת צועה זונה דקיימא לן דאין קורין זונה אלא שנבעלה לחייבי כריתות כגון אשת איש אבל פנויה שנבעלה אינה קרויה זונה ואל תשיבני דמה שייך ירמיה להוכיחן על עון העגל דהכה קיימא לן דאין פורענות באה חס ושלום אלא אם כן יש בה מעון העגל כמו שאמרו וביום פקדי ופקדתי עליהם וכו' :

או נאמר באופן אחר דישראל סברי כפירוש רש"י ז"ל דמש"כ לא בתו' הזמן וכיון שבא בתוך הזמן והקדושין קידושין גמורים וכיון שעשו העגל נאסרו עליו יתברך וחשבו שלא יש להם תקנה חס ושלום ולזה לא חזרו בתשובה אבל האמת הוא כיון ששבר את הלוחות פקעו הקדושין וחזרו כפנויה ולזה יכולין לשוב אליו יתברך זה אמרו ולא פחדתי אליך דהיינו שלא עשיתם תשובה דסברי כיון שבא בתוך הזמן ולזה חשבו שלא יש להם תקנה חס ושלום לזה נתן להם ירמיה טעם לשבח כי מעולם שברתי עולך דהיינו לרמוז שבירת הלוחות שנתתי בלבו של משה לשבר הלוחות ואמרתי אשר שברת יישר כחך ששברת כדי שתהיו כפנויה ויהיה לכם תקנה בתשובה וזהו כי מעולם שברתי עולך דהיינו הקידושין כבר שברתי אותו נתקתי מוסרותיך הקשר שקשרתי אתכם במעמד הר סיני על מנת שאתן לכם הלוחו' והיו קשורים בי ואם תעברו לש' אחר תאסרו אותו הקשר ככר נתקתי אותו בשבירת הלוחות ואם כן אתם כדוכין כפנויים ואם תשובו יש לכם תקנה :

(כא) **סרו** מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה וכו' יש להבין מלת מהר מאי אתא לאשמועינן הוה ליה למימר סרו מן הדרך וכו' ודי למה כתב מהר ומאי איכפת לן אם מהר או לא :

אמנם יובן הענין במה שאמרו בגמ' גזרו על פיתן משום יינם ועל יינם משום בתם ועל בתם משום דבר אחר דהיינו עבודה זרה וזה אומרו סרו מהר רוצה לומר מתחלה עבדו עבודה זרה הלוואי מתחלה אכלו פיתן ואחר כך יינן ואחר כך בתם ואחר כך עז' לא היה תימא כל כך אבל סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מתחילה עובדי עז"ה היו :

(כב) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה ויש לומר ולהבין תיבת גדולה מאי אתא לאשמועינן אם היא גדולה אם היא קטנה דממנע שהתמיהא היא בשביל שהיא גדולה ואם היא קטנה לא יש התמיהא אמנם במה שהקדמנו שגזרו על פיתן משום יינם ועל יינן משום בתם ועל בתם משום דבר אחר דהיינו עבודה זרה יבא על נכון וזה אומרו מה עשה לך רוצ' לומר מה עשו מתחילה דבשלמא או אכלו פיתם ושתו יינם ולקחו בתם או אם עבדו עבודה זרה לא היה תימא גדול כל כך אבל עכשיו שלא עשו שום מכל הנז' מה עשה לך העם הזה מתחילה כי הבאת עליו חטאה גדול' זו היא התמיה שעשו הגדול' תחילה :

(כג) **ויקהל** העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו וכו' ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ע"כ ויש להבין מלת לנו יתירה די לאמר עשה אלהים ועוד מהו משה אשר העלנו מארץ מצרים וכי משה העלם והלא הק"בה העלם ועוד אלהיך ישראל אלהינו מיבעי ליה ויובן במה שאמרו בזוהר בזאת הפרשה שערב רב הק"בה לא רצה אותם אלא משה הוציאם והם עשו את העגל ובזה יבא לומר זה אומרו לנו ולא לישראל ואח"כ אמרו אלה אלהיך ישראל להחטיא ישראל וזה אמרו כי זה משה אשר העלנו כלומר שמשה רצה בעלייתינו ממצרים אבל הקב"ה לא רצה בעלייתינו :

(כד) **מי** אשר חטא לי אמחנו מספרי ויש להבין מאי קא משמע לן אשר חטא אמחנו פשיטא כפשט החוטא היא תמות וכי היה סלקא דעתין שימחה אחר עמו עד דאצטריך לומר אשר חטא ימחינו אמנם יובן במ"ש בספר ברכת אברהם בפ' וירא דף כ"ח ע"א שהביא משם המדרש תנחומא אמר רבי אבין בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ונתן להם הקב"ה תורה באותה שעה כל מי שחטא הקב"ה פורע ממנו לשעבר כל מי שחוטא היה הדור משלם ושא' הוא ז"ל למה עד מתן תורה היו ערבים זה לזה וממתן תורה עד ערבות מואב פטרם הקב"ה מהערבות ומערבות מואב ואילך חזר לערבות ישראל זה לזה ותירץ עם מה שכתב הרמב"ם ז"ל מי שלא פירש קצב הדבר שנתערב עליו כגון שאמר לו כל מה שתתן לו אני ערב אינו חייב הערב ולזה מאדם הראשון עד מתן תורה היו שבע מצות קצובים לכך היו ערבים וממתן תורה עד ערבות מואב עדיין לא נשלמו התרי"ג מצות והוי דבר שאינו קצוב לכך פטורים מהערבות אבל מערבות מואב שנשלמו התרי"ג מצות הוי דבר שיש לו קצבה לכך נתחייבו בערבות מערבות מואב ואילך ע"כ · ובזה יבא על נכון דלכך אצטריך לומר מי אשר חטא לי אמחנו מספרי דלא תימא כמו קודם מתן תורה שהיה נפרע

מהדור

מהדור כולו משום ערבות גם אחר מתן תורה יפרע מהדור כולו משום ערבות דהיון שנתנה תורה נתחדשה הלכה ואין קצבה למצות שעדיין לא נשלמו התרי"ג מצות פטורים מהערבות :

פרשת ויקהל

(א) **גרסינן** בפ' הרואה אמר רבי שמואל בר נחמני בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר הקב"ה למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך ואמר לו עשה כלים ארון ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואח"כ מכניס לתוכו כלים שמא כך אמר לך עשה משכן ארון וכלים אמר ליה בצל אל הייתה וידעת ע"כ · והנה כבר נוחו קמאי ובתראי על לשון המדרש דכתיב בפרשת ויקהל וזה לשונו דבר אחר תן לחכם ויחכם עוד זה בצלאל את מוצא בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה משכן ארון וכו' בא ואמר לבצלאל עשה משכן אמר בצלאל למה הוא המשכן אמר לו שישרה הקב"ה שכינתו אל הורו ומלמד תורה לישראל אמר לו והיכן התורה נתונה אמר לו משאנו עושין משכן אנו עושין הארון אמר לו רבינו משה אין כבודה של תורה בכך שאנו עושין הארון ואחר כך משכן לפי"דך וזה בצלאל ונקרא על שמו שנאמר ויעש בצלאל את הארון ע"כ וזה סותר דברי הגמרא שאמר דמשה אמר כלים ארון ומשכן ובצלאל אמר משכן ארון כלים וכן עשה · ויותר דרשו דברי המדרש אהדדי דמזה הלשון של המדרש נראה כן נראה דעשה ארון קודם המשכן וזה הפך הגמרא שאמרו שעשה משכן ואחר כך כלים ומדברי המדרש עוד שם סמוך ונראה משמע כדברי הגמרא שעשה משכן ואחר כך ארון וזה לשונו ואתה מוצא כל המשכן על הסדר נעשה בתחילה עשה את הקרשים וחיברם ואחר כך היריעות ופרסם עליו שנאמר ויעש יריעות עזים וכו' ואחר כך עשה הפרוכת וכו' ואחר כך עשה את הארון ואת הכפורת ע"כ הרי מזה הלשון נראה כמו שאמרו בגמרא שעשה משכן תחילה ואח"כ ארון ואלו מלישנא קמא של המדרש משמע בהדיא שעשה ארון תחלה ואחר כך עשה המשכן :

אמנם יובן ה"ל והוא בהקדים מה שכתב הרא"ף ז"ל בפרק קמא דיומא על מה שאמרו בגמרא כתיב ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים וכתב הרא"ף ז"ל וזה לשונו כתוב אחד ועשית לך ארון עץ וכו' יש תימא דהתם מיירי בארון שהודם המשכן שבו היו מניחין שברי לוחות ולא הונחו הלוחו' שנייה שלא לפי שעה עד שנעשה המשכן ולפי שמשה שבר הלוחות לכך אמר לו הק"בה פסול לך שני לוחות כי אתה שברת ואתה פסול לך וכן ועשית לך ארון עץ להניח בו שברי לוחות וזה שאמר הכתוב ועשו ארון עצי שטים הוא במעשה המשכן כי שם ניתנו לוחות העדות כדכתיב ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך ע"כ :

ובזה אתי שפיר דמה שאמרו במדרש בלישנא קמא שעשה הארון תחילה מיירי בארון שעשה משה בשביל שברי לוחות ושם גם כן הניח לוחות שניים לפי שעה עד שנעשה המשכן ואף שמשה עשאו זכה ליקרא על שמו של בצלאל וזה שאמרו בגמרא וכן במדרש בלישנא בתרא שעשה המשכן ואח"כ ארון מיירי בארון שעשאו אחר המשכן וכמו שחילק הרא"ף ז"ל :

או נאמר באופן אחר קרוב לזה והוא בהקדים מה שפירש רש"י ז"ל בפירוש החומש בפרשת עקב וז"ל בינת היה לסוף ארבעים יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון עץ ואני עשיתי ארון תחילה שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זהו ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי בירדתי מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה המשכן תחל' ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונשבו עליו ונשבה ע"כ :

ובזה אתי שפיר גם כן המה שאמרו במדרש בלישנא קמא שעשה הארון תחלה מיירי בארון שעשה משה תחילה קודם שעלה להביא לוחות כמו שפירש רש"י ז"ל שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם לכך עשה ארון קודם שעלה ואף שמשה עשאו זכה ליקרא על שם בצלאל וזה שאמרו במדרש בלישנא בתרא וכן בגמרא שעשה משכן תחילה ואחר כך ארון מיירי בארון שעשה בצלאל אחר שעשה המשכן וכמו שפירש רש"י ז"ל ובצלאל עשה משכן תחלה ואח' כך ארון ואף על פי שהסרח"א הביא תירוץ משם מהרח"א לזה ולהם שהוכחתי בדאמרן עם כל זה לא נמנעתי מלכותבן לפי שקיצר וסמך על המבין אבל אני הרחבתי לאיש אשר כמוני וגם אפשר שכוונתי אחרת :

ילקוט רמז תי"ד ז"ל כשאמר הקב"ה עשה לי מקדש אמר משה לבצלאל פתח תחילה בכלים והארון ויעש בצלאל את הארון תן לחכם ויחכם עוד וזה בצלאל כשבא שאמר לו משה לבצלאל עשה משכן אמר לו בצלאל למה הוא המשכן אמר לו להשרות שכינה ביננו בתורו וללמד לישראל תורה אמר בצלאל והיכן התורה נתונה אמר לו משאנו עושים המשכן נעשה הארון והוא התחיל בארון שנאמר ויעש בצלאל את הארון ע"כ · וליכא למידק דהאי מאמר לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה דאמר ברישא אמר משה לבצלאל פתח תחילה במלאכת של הארון ובסיפא אמר משה משאנו עושים משכן :

אמנם דרישא וסיפא הם מועתקים משמות רבה פ' נ' והך ליין עליו ובשמות רבה כך הוא הגירסא אמר בצלאל ובמה אפתח פתח בארון ואם כן טעות סופר בילקוט ואין לגרו' אמר משה לבצלאל פתח תחילה בארון שלא הגירסא כמו שכתוב בשמות רבה דמשם הוא מועתק ושם כתוב אמר בצלאל ובמה אפתח עת' בארון והשת' אתי שפי' מה שאמר אחר כך תן לחכם ויחכם עוד זה בצלאל שהוא מחכמתו התחיל בארון ולע"ע שהדברים פשוטים כתבתים למי שאין לו שמות רבה כדי שלא יתמה קשיא רישיה לסיפיה לכך הוצרכתי להגיה דברי הילקוט :

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שב' שבתון ויש להבין לפי מה שדרשו רבותינו ז"ל ויקהל למחרת יום הכפורים אם כן למה התחיל בתחילת הדברים אחר שאמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וכי זו היא מצוה ראשונה שיעשה מלאכה בששת ימי המעשה וכי תימא לפי שרוצה לצוות על השבת שלא לעשות בו מלאכה לכך הקדים ששת ימי' תעש' מלאכה היה די לומר וביום השביעי שבת קדש לא תעשה בו מלאכה ואם כן ששת ימים תעשה מלאכה למאי אתא והוי צריך ציווי שיעשה מלאכה בששת ימים שכוונתו יעש' מלאכ' בימי החול בלא ציווי ועוד למה תעשה בנירי תחת התי"ו ולא בפתח תחת התי"ו :

אמנם

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא בברכות דאיכא פלוגתא בין רבי שמעון בן יוחאי ובין רבי ישמעאל. דרבי שמעון בן יוחאי סבר והגית בו יומם ולילה דברים ככתבן שלא לחרו' ולא לקצור ולא לעשו' שום מעשה אלא לעסוק בתורה בלבד ורבי ישמעאל סבר נהוג בהם מנהג דרך ארץ ואמרו בגמרא הרבה עשו כרבי ישמעאל ונתקיים תלמודן בידן והרבה עשו כרשב"י ולא נתקיים בידן תלמודן דאם אין קמח אין תורה:

עוד נקדים מה שאמר להו רבא לתלמידיו במטותא מינייכו דלא תיתו לקמן לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי כי היכי דלא תיטרדו במזונייכו כוליה שתא:

עוד נקדים מה שאמרו לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בתורה ואגב אורחין נימא מלת' חדת' מה שהיה אומר מר אחי ה"ר שמואל דוויק הכהן ז"לה ואחר כך ניהדר לכללין והוא שהיה שואל מר אחי נ"ע למה אמרו רז"ל בלשון שלילה לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בתורה היה להם לומר ניתנו שבתות וימים טובים כדי לעסו' בתורה והיה מתרץ במה שאמרו רבותינו ז"ל הקב' דשתא ריגלא ועוד דכתיב וישמן ישורון ויבעט ובשבתות ובימים טובים אדם אוכל ושותה ומתגאה כמו שאמרו אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר ולזה אמרו רבותינו ז"ל בלשון שלילה לא ניתנו שבתות וימים טובים דמן הראוי שלא ניתנו שבתות וימים טובים דהקב"ה דשתא ריגל' ולמה ניתנו אלא כדי לעסוק בהם בתורה ולפי שבטילין מן המלאכה לכך יתעסקו בתורה עד כאן דבריו ז"ל ודבריו ראויים אליו ואני גם כן אלך בדרכו דרך הישרה ונפרש מהם אמרו רבותינו ז"ל לא לרעתכ' נתתי לכם את השבת אלא לטובתכ' וכל המפרשים נתקשו בזה המאמר טובא דמהיכא סלקא דעתין דהשבת חס ושלום לרעה עד דאצטריך לומר לא לרעתכם נתתי לכם את השבת אלא לטובתכ' אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דלא תימא כיון שבשב' אדם אוכל ושותה ובטל ממלאכה והבטלה מביאה לידי שעמום או לידי זמות חס ושלום אלא עוסקים בתורה ואין לך עסק גדול מעס' התורה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל אדם לעמל יולד או לעמלה של תורה או לעמלה של מלאכה ואם כן אינכם בטלים ולא עוד אלא על ידי שתעסקו בתורה בשבת לפי שאתם פנויים יחשוב לכם כאלו כל הימים אתם עוסקי' בתורה וכמו שאמרו ז"ל על פסוק כי אקח מועד אני מישרים אשפוט וזהו לטובת' שמעלה עליכ' כאלו עסקת' בתורה כל הימים לפי שעסקת' בשבת בתורה ועוד שלא תחשבו כיון שהבטלה מביאה לידי שעמום ובשבת בטלין תבואו לידי שעמום חס ושלום אלא אדרבא ע"י שבטלין בשבת ויעסקו בתורה והתורה מחכימת פתי ועוד שלא תאמרו שהבטלה מביאה לידי זמה שלא אדרב' על ידי שבטלין בשבת ועוסקין בתורה ילך היצר הרע כמו שאמרו אם פגע בך מנוול זה מזימה תשמור עליך מדבר זמ' תשמור עליך תורה:

(ב) **או נאמר** באופן אחר ואחר כך ניהדר לכללין מכל לומר דמאי דאצטריך לומר לא לרעתכם נתתי וכו' אלא לטובתכם והוא שבשבת צריך האדם הוצאה הרבה יותר מימי החול וכל מה שהאדם מרויח כל שש' ימי' מוצי' בשב' וגם בטל ממלאכ' ומהיכן מרויח זה אומרו לא לרעתכם נתתי לכם את השב' דהיינו שצריכין הוצא' מרוב' בשביל השבת ואין מרויחין ומהיכן נהיה עשירים לזה איצטריך לומר אל תחשבו בדעתכם כך אלא השב' לטובתכ' הוא שעל ידי שתכבדו את השב' ותוציאו הוצאה מרוב' בשבי' כבוד השבת תזכו לעושר גדול וכמו שאמרו בגמרא בשבת במעשה דיוסף מוקיר שבי בא אליו אליהו הנביא ז"ל ואמר ליה מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא ועוד מה שאמרו בגמר' פעם אחת נתארחתי אצל אדם אחד והביאו לפניו שולחן של זהב וצלין כל מיני מאכל ואמרתי לו במה זכית לכך ואמר לי קצב הייתי וכל בהמ' שהיא טוב' הייתי אומר זו לשב' ואמרתי לו ברוך המקום שזיכך לכך ועוד אמרו רבותינו ז"ל כל מה שמוציא האדם בשביל המועד הקב"ה שולח לו כפליים ואסמכוהו אקרא מועד מי שמכבד מועד בארבעים כמניין מ' יתן לו הקב"ה כמניין וע"ד דהיינו שמונים וזהו אומרו לא לרעתכם דהיינו שצריך הוצאה מרוב' ותהיו עניים חס ושלום לא לטובתכם דהיינו על ידי שתכבדו את השב' תזכו לעושר:

(ג) **או נאמר** באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו חכמי הקבלה ז"ל שהשבת היא נותנת כח לכל ימי השבוע וכמו שאמרו בתיקונים שביום רביעי באה נפש וביום החמישי באה רוח וביום הששי באה הנשמה ביום א' הולכת הנשמה ועדיין נשאר אצלו נפש ורוח וביום ב' הולכת הרוח ועדיין נשאר אצלו הנפש ובסוף יום ג' הולכת הנפש וחוזרת אצלו פעם אחרת ביום רביעי וכן חוזרין חלילה כל ימי השנה וגם מביאין משל כמו המרכז שסובב החיצון בכח הפנימי כן כל ימי השבוע לוקחין כח מיום השבת ונמצא כל ימי השבוע יש לו לאדם הארה משבת והיא נותנת כח לכל ימי השבוע ועוד שהמרכז סובב החיצון הוא ששה פעמי' כנגד רחבו לפי דקיימא לן כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח והמרכז הוא עומד בחצי הרוחב אם כן אם ההיקף ששה חצאי טפחים כנגד חצי הרוחב גם השבת שנמשל למרכז נותן כח שלו לששת ימי המעשה:

ובזה יבא על נכון לא לרעתכם נתתי לכם את השבת של תחשוב בדעתך כיון שכל הששה ימים עושה מלאכה וביום השביעי כיון שלא יעשה מלאכה מתיירא שלא יהיה כמו פועלי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי ואם כן חס ושלום השבת הוא לרעה שיחלה ביום השבת שאינו עושה מלאכה לזה אמר אלא לטובתכ' לרמוז מה שהקדמנו שאדרב' כח כל ימי השבוע הוא מן השבת ומה שהיה סלקא דעתין שיבא רעה חס ושלום דהיינו חלישות כח מן השבת לפי שיוש' ובטל אלא אדרבא יבא לו טובה דהיינו יבא כח מן השבת לכל הימים:

(ד) **ומעתה** ניהדר לסדרין ויקהל משה וכמו שדרשו רבותינו ז"ל למחרת יוה"ך כשהביא לוחות אחרונות לזה איצטריך לומר ששת ימים תעשה שלא תאמר כיון שהתורה נתנה צריך להגו' בה יומם ולילה כסברת רשב"י דברים ככתבן אלא ששת ימים תעשה מלאכה נהוג בהם דרך ארץ כסברת רבי ישמעאל ואף על פי שהתרתי לך לעשות מלאכה בששת ימים איך יכול לעסוק במלאכה כל היום דאם כן תורה מה תהא עליה לזה אמר תעשה בצירי תחת התי"ו לומר שמקצת היום תעשה מלאכה ומקצת היום תעסוק בתורה כדורות הראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי ואל יקשה לך סוף סוף כיון שעושה מלאכה בימות החול אימתי ילמוד תורה כמצטרך לזה אמר וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לומר כיון ששובת מלאכה או ודאי יעסוק בתור' כמו שהקדמנו לא ניתנו שבתו' וימים טובים אלא לעסוק בתורה. ובזה נבין מה שאמר הפסוק שש שנים תזרע שדך וכו' אכתבנו במקומו בפרשת בהר בע"ה:

או נאמר באופן אחר דמהיכא סלק' דעתין לומ' שהשב' רעה היא חס ושלום עד דהוצרך לומר לא לרעתכם נתתי לכם את השבת אלא לטובתכם אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בזוהר פ' יתרו דף פ"ח ע"א וז"ל זכור את יום השבת

השבת לקדשו ר' יצחק אמר כתי' ויברך אלהים את יום השביעי וכתיב במן ששת ימי' תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהי' בו כיון דלא משתכחי ביה מזוני מה ברכתא אשתכחת ביה אלא הכי תאנא כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין ותאנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה משום דההוא יומא מתברכאן מיניה כל שתא יומין עלאין וכל חד וחד יהיב מזוניה לתתא כל חד ביומוי מההיא ברכה דמתברכאן ביומא שביעאה ע"כ. ובזה יבא על נכון שכוונת בעל המדר' כמו שאמר ר' יצחק בזוהר זה אומרו לא לרעתכ' נתתי לכם את השבת רוצה לומר שלא תאמר כיון שביום השבת אינו יורד מן אם כן חס ושלום שהשבת היא רעה אלא לטובתכם הכוונה כמו שהקדמנו שעל ידי השבת יורד כל הששה ימים מן:

ובזה נבין מה שאמר הפסוק ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה שש' ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו ע"כ. ויש להבין מה צריך לומר ששת ימים תלקטוהו והרי כבר נאמר ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו ועוד מה יש סמך וביו' השביעי שבת לא יהיה בו לששת ימים תלקטוהו ועוד הרי כבר נאמר היום לא תמצאוהו בשדה ומה צריך לומר עוד וביום השביעי שבת לא יהיה בו:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דלא בא לצוות ששת ימי' תלקטוהו שהרי כבר אמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו וגם לא אתא לאשמועינן וביום השביעי שבת לא יהיה בו שהרי כבר אמר היום לא תמצאוהו בשדה אלא אתא לרמוז מה שהקדמנו בשם הזוהר דמאיזה טעם שיזמין לכם ששת ימים תלקטוהו לפי שביום השביעי שבת לא יהיה בו וכמו שאמרו בזוהר משום דההוא יומא מתברכן מיניה כל שיתא יומין וכו':

(ז) **או** נאמר באופן אחר דלמה כשהקהיל משה את ישראל למחרת יום הכפורים התחיל ואמר ששת ימים תעשה מלאכה:

אמנם יובן בהקדי' מה שאמרו במדרש ויקרא רבה פ' כ"ה על פסוק כי תבואו אל הארץ ונטעתם וכו' ר' בר סימון פתח ואמר אחרי ה' תלכו וכי אפש' לאדם להלוך אחר הק"בה אותו שכתוב בו בים דרכך וכו' אלא מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הק"בה אלא במטע תחילה הדא הוא דכתי' ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם אף אתם כשתכנסו לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה הדא הוא דכתיב וכי תבואו אל הארץ ונטעתם ע"כ:

ובזה יבא על נכון ולזה כשהקהיל משה את ישראל למחרת יום הכפורים לכך הזהירם תחילה ששת ימים תעשה מלאכה כדי שיוכלו לקיים התורה דאם אין קמח אין תורה לזה הזהירם על המלאכה תחלה ששת ימים תעשה מלאכה:

(ח) **קחו** מאתכם תרומה כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' ויש להבין דלמה אמר תרומה שני פעמים ולמה בתרומה א' אמר קחו מאתכם תרומה דמשמע בעל כרחכם ואחר כך אמר כל נדיב לבו דמשמע אם נתנדב מלבו יביאה ואם לא נתנדב אין כופין אותו ועוד למה אמר קחו מאתכם מלת מאתכם לכאורה דחיק ליה עלמא דהוה ליה לומר תנו תרומה ומלת מאתכם לאפוקי ממאן קא אתי דודאי שיקחו מאתם ומילת קחו דמשמע על ידי כפייה הוה ליה למימר תנו:

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדים מה שכתב הרמ"בם ז"לה בהלכות שקלים פרק א' וזהו לשונו וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל

כרחו ואפילו כסותו ואין ממשכנים הכהנים ע"כ זה או זרו קחו מאתכם רוצה לומר מישראל לאפוקי הכהנים אמר קחו רוצה לומר בעל כרחם אבל הכהנים אנ' עליהם כל נדיב לב ונוכל לומר בדרך רמז כל ראשי תיבות הכהנים לויים כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' אם נתנדב מלבו יביאה את תרומת ה' ואם לא נתנדב מלבו אין כופין אותו וכמו שהקדמנו:

(ט) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד ברישיה דקרא דקאמ' זה הדב' אשר צוה ה' לאמר קחו מאתכ' ויש להבין דמלת לאמר לכאורה נראה כיותרת דהכי הוה ליה למימר זה הדבר אשר צוה ה' קחו מאתכם תרומה ועוד דלמה כפל דבריו במלות שונות קחו מאתכם תרומה וחזר ואמר כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' מאי אתא לאשמעינן בהאי כפילא ועוד מלת מאתכם מאי אתא לאשמעינן:

אמנם יובן הכל בהקדים מה שכתב הר"ם במז"ל בהלכות שקלים בפרק שני וזה לשונו כשהוא תורם שלש קופות של תורם את הראשונה לשם ארץ ישראל והשניה לשם כרכין המוקפין לה והשלישית לשם בבל ומדיוין ולשם מדינות הרחוקו' כשהוא תורם מתכוין על הגבוי ועל הגבוי שעדיין לא הגיע ללשכה ועל העתיד לגבות ע"כ. זה אומרו זה הדבר אשר צוה ה' לאמר רוצה לומר שיאמרו בשעת הפרשה על מה שעתיד לגבות והגבוי שעדיין לא הגי' שיפרישו עליהם זה אומרו קחו מאתכם ומלת קחו רוצה לומר הפרישו כלומר כמו שדרשו רבותינו ז"ל ויקחו לי יפרישו כאן גם כן הפרישו מאתכם רוצה לומר מן הגבוי על העתיד להביאו ועדיין לא בא ורמז מי שעתיד להביא ועדיין לא הבי' במאי דקאמר כל נדיב לבו יביאה שעדיין לא הביא וכיון שעתי' להבי' שפיר מפרישין עליו ז"א זה הדבר אשר צוה ה' לאמר קחו מאתכם תרומה כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' רוצה לומר לאמר קחו מאתכם שיאמר בשעה שיפרישו מן הגבוי כל נדיב לבו יביאה על מי שהתנדב ועדיין לא הבי' קחו מאתכם בשבילו דהיינו שתפרישו בשבילו:

(יוד) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שכתב הר"ם במז"ל בהלכות שקלים פרק שלישי וזה לשונו הלוקח מעו' בידו ואמר הרי זו לשקלי או שהי' מלק' מעה מעה או פרוטה פרוטה וכשהתחיל ללקט אמר הריני מלקט מעות לשקלי אפילו לקט כיס מלא נותן מהן חצי שקל שהוא חייב והשאר חולין שמותר השקלי' חולין ע"כ וזה אומרו קחו מאתכ' תרומה לה' כדינה כמו שמפורש בכי תשא מחצית השקל ואם נתנדב יותר שלקח מעות ואמר הרי זו לשקלי מחצית השקל שהוא חייב בו נותן אותו והשאר חולין וזה אומרו כל נדיב לבו רוצה לומר שנתנדב יותר ממחצית השקל ואמר הרי זו לשקלי יביאה את תרומת ה' דהיינו מחצית השקל שהוא מחויב בו הויא תרומת ה' והשאר חולין וזה אמ' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' דווקא והשאר חולין:

(י"א) **או** נאמר באופן אחר ויש להבין מלת כל מאי אתא לאשמועינן:

אמנם יובן במה שאמרו במשנה בשקלים פרק ראשון אמר רבי יהודה העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא ופי' הרב רבינו עובדיה ואף על פי שאינו חייב לשקול וסלקא דעתך אמינא אם שוקל נמצא שקרבן צבור בא משל יחיד קא משמע לן דאינו חוטא לפי שהוא מוסר אותו מחצית השקל לציבור לגמרי ולא חיישינן שמא לא ימסור אותו יפה ע"כ. וזה אומרו קחו מאתכם תרומה והחיוב הוא דווקא על ישראל מאתכם דייקא אבל לכהנים לא יש חיוב וכיון שלא יש חיוב על הכהנים הוה סלקא דעתין שלא ישקלו הכהנים כדי שלא יהא קרבן צבור

כה משל יחיד קל משמע לן כל כדיה לה לאכות סיכון תם
שוקל ימו מוטל לפי שהוא מתנדב בכל לבו ובנפשו שלמר כל
כדיה לבו ורצון שמתנדב בכל לבו בוודאי מסרו יפה לציבור
ולזה לתר יביאם את תרומת ה׳ ותרומת ה׳ קרינן בם ולא יש
שום חסם בלל וציקל ולמר כל כדיה לבו לומר שלם נדבו
לבו יביא ואם לא פדבו לבו לא יביא שלין מתשבחין הכתוב
כמו ישרל שמתנדבין ובלמר בדרך רמז שמילת כל רחשי
תיבות כ׳ הכניה ל׳ לויים לומר כסנים ולויים יתר נדבת
ליבייהו קל חזלי הם מתנדבים יביאו ואם לאו לא יביאו:

(כג) **או** בלמר בלוקן לחר ויאמר משה אל כל עדת בני
ישרל לאמר זה הדבר לשר לוה ה׳ לאמר קחו
מאתכם תרומה לה׳ כל נדיב לבו יביאה לת תרומת ה׳ ע״כ
ויש לתבין במלי דלמר זה הדבר לשר לוה ה׳ לאמר דמילת
לאמר בלוקה כלשון התר הכתוב לאמר ש״מ לכל עדת בני ישרל
לאמר ומלי לתת לן שמוניין במל לאמר פיש שנית דכשלמך
חדל לנופים ולידך למלי לטטריך ועזור תרוך, תרי, וזמני
לשם לי ועזור לשם בחדל לת היב קחו מאתכם משתע מעצמך,
ועזור מדהתיב לל נדיב לבו משתע מבדבת לבן לבל לין בופין
לוחו ומדבר בהיב יביאם לת תרומת ה׳ הוה ליה למימר יביאה
לת תרומת ה׳ דהוה משמע שיביא מעצמו המן בריאה
דקרא ומדכתיב יביאה משמ׳ שיופין לוחן על ידי לחרים
שיופין לותו לסביה חם לא הבי׳ מעצמו דהי לא ליכתוב יביא
לת תרומת ה׳:

אמנם יכן בהקדים מה שבתב הרמב״ם ז״ל בהלכות
שקלים וזה לשונו ברש רלשון בלחד לחדש
לזדר משמיעין על השקלים בדי שיבין כל לחד ולחד מחצית
השקל שלו ויהיה עתיד ליתן בט״ו בלדר ט״ו בו ישבו השלחנים
בכל מדינה ומדינה ויושבין בכחת כל מי שיהן לסם וקבלו
ממנו מיד שלא יתן לן יושין לותו ליתן בי״ם כו ישבו
בתקדש לנבות וזכרון ולילך יושין לת שלא יתן עד שיתן
ע״כ:

ובזה יבא על כין שבא הכתוב לרמוז על שלא יזכרו
שלנו זה לומרו ולומר משה ש לכל עבדת בני ישרל
לומר זה הדבר לשר לוה ה׳ לומר ובתב מלת לומר יתירה
לרמוז על זמן שרלשון שלא היה כו בתיבה שלא לומרו בעלמא
כרוח רקי ובמו שלמרו בלחד בלדר משמיעים על השקלים
זה לומרו זה הדבר לשר לוה ה׳ לומר ענין התרומה דהיינו
ענין השקלים לשר לוה ה׳ לומר בלומרא לחוד תלמר לסם
תחילה לומר עוד קחו מלתכם תרומה משתע שבעצמכם
תתנו ואם לא נתנו מעצמם לין יושין לותם דלי לא לכתוב
קחו תרומה וזה משמע שיופין ומדכתב מלתכם יתיכה
משמע שתעצמכם תתנו ואם לאו לין יושין לותם ועזור מדסיים
כל נדיב לבו משתע שבתחלה נבר בלבד ישבו השולחנות שלין
יושין לומר עוד יביאה לת תרומת ה׳ וזה ליה למיכתב יביא
דהוה משתע יביא מעצמו ואם לא הביא לין יושין לותו
ומדסיי ובתב יביאה משתע שיושין להביא אם לא יביא
מעצמו לרמוז על הזמן הסלישי שבתחת, ועשרים שיושין לת
מי שלא נתן עד שיתן ולמר תרומת שני פעמים לומר שבשני
חומשים יש בתיבת דהיינו בט״ו ובי״ם לבל לזמן הרלשון
דהיינו בלחד בלדר לא יש בתיבת שלא לומרים בעלמא שיזהו
מחצית השקל ולזה לזמן הרלשון בתב ש לכל עבדת בני ישרל
לומר דהיינו לומרים לבד דוקא:

(כד) **קחו** מלתכם תרומה לה׳ כל נדיב לבו יביאה לת
תרומת ה׳ ויש להבין דלמה בפלמר בלשון יחיד כל נדיב
לב ולמר לת תרומת ה׳ ועזור תלת לת מלי לרבויי:

אמנם יובן בהקדים מה שבתב הרמב״ם ז״ל בפרוש
המשנה ע״ב דהיחיד חייב בקולבן לבל לם נתנו שקל
שלם פטורין מן הקולבן ובזה כתב הרמב״ם ז״ל בפרוש המשנה
בלשון רבים לף לומר לחוד לו בביתי לחוד· תלמם יובן
בלם שלמרו רבותינו ז״ל בגמרל בברלבות שבדולים מעשה
נדיקים יתר מעשה שמים וארן דהלו במעשה שמים וארן
בתיב לף ידי יסדה לרן ביד לחה ולזו במעשה נדיקי׳ בתיב
מידיך ה׳ בוננו ידך בשתי ידים ע״כ · ובזה יבא על נכון
דלכך בפל דברי׳ בבה בביתי לרמוז שמעלה יתיר יש לו לבי׳
התקדש בלזו שבי בביתי· משום דבתיב מקדש ה׳ כוננו
ידיך דקדוי בביתו בשתי ידים ולזה לומר בבה בביתי:

(יז) **מזמור** שיר ליום השבת טוב להודות לה׳ · ויש
לתבין דהים יש סמך שם השבת לעופ
להודות לה׳ ועזור דתניבא סלקא דעתין שלין טוב חם ושלום
להודות לה׳ עד שיומר טוב להודות לה׳ ומדסמך לשבת לו
נעשה טוב להודות:

אמנם בפי שם שלמרו בגמרל לומר לשם ש בקב״ה
לשרל לתם עשיתוני תטיבה לחת בעולם
דבתיב שתע ישרל ה׳ אלהינו ה׳ לחד לף לתי תעשה לתכ׳
חטיבה לחת בעולם דבתיב ומי בעמך ישרל גוי ח׳ בלרן
והתבו התוספו׳ במדרש יש שלשה מעידין זה על זה בקב״ה
שבת ושרל וקרבנו שמפרשים דמה שהקריבו התוס׳ לתביה
דברי המדרש דהלו הים בקב״ה וישרל לחור מעידין זה
על זה חיישינן לגומלין דקיימלן בדין שלשה מעידין זה לוה ולף
חיישינן לגומלין זה לזה ע״ל· וזהו יבא על כרון שהלו לף
שיה

סיה שבת מעיד לישראל יהולין לקניד דחיישינן לגומלין
לבל עתה שהשבת מעיד עלינו תו לא חיישינן לגומלין ·
וה לומרו מגזור שיר ליום השבת סתכן לבו לת השבת
מעיד עלינו לן טוב להורות לף׳ ולילך חשבת גו ולין וה לת
זה ובזה ביארנו מה שלמרו לף׳ בפיוט הבא על פתחה למוניין שלין ה׳ בבר לתר
כוונו ובבל למה השבת לומרו בפרשת עיון ושם לי ה׳ לתר
בלזה:

(יח) **ובזה** כפין מה שלמר סרוה ויקחו היה על
השבת בתחלה וזה שהקב״ה בתב בתחלה
להבין דהים דוד ס זה שהקב״ה בתחלה
ישראל וכיון שלמר ויקחו היה דוד כרלוי ולקח
דעתין שלמר כרלוי בה ושלום עד שהגיע לומר ובה דוד שהה
שהקב״ה בדולה ונזוד לשם שהקב״ה בדולה:

אמנם כפי שה שהדקדוק מכין על כלי שלא הלמר
כיון שלא ידע הדוד לבבו׳ בזה הקדים לף היה
שהקב״ה בדולה ונזוד לשם שהקב״ה בדולה ולזה היה
היה כהים היו לומרים קטן ונעשה השובה לבל יבשיו שבזה
לותו שלמה מזה ילחלה בל שלזור דוד חטא לולו שלא טו שהה
לזה שהקב״ה בדולה:

או בלמר כלוקן לחר קרוב לזה ושלו על דרך מה שלמרו לף
רבותינו ז״ל מבני מה לף בתב בזה שהקדים לף
חלו היה בזה שלא הקדים היה שהקב״ה בדולה ונזוד לשם
יבזהו שבהקב״ה מעשה ידי דוד מבתו בלרגלף שלמו בהם
לקלוב שהקב״ה היה רולה לשבוך חדרו ולזה בתב בזה שהקב״ה
בדולה ונזוד לשם ולא בתב בזה שהקב״ה בדולה ונזוד לשם
לומר שלא היה בזה שהקב״ה בדולה ונזוד לשם בעולם הזה
ולזה בתב בזה שהקב״ה בדולה ונזוד לשם בעולם הבל:

ובזה יבא על כין ושהו בזה על דרך מה שלמרו
ז״ל בפרק שני לעבודה זרה דף יבם ע״ב בתב
דוד ולזה לומר לף בתב בזה שהקב״ה בדולה ונזוד לשם
יבזהו שבהקב״ה מעשה ידי דוד מבתו בלרגלף שלמו בהם
לקלוב שהקב״ה היה רולה לשבוך חדרו ולזה בתב בזה שהקב״ה
בדולה ונזוד לשם בעולם הבל:

ובזה יבא על כין ושהו בזה על דרך מה שלמרו
ז״ל בפרק שני לעבודה זרה דף יבם ע״ב בתב
דוד ולזה לומר לף בתב בזה שהקב״ה בדולה ונזוד לשם
יבזהו שבהקב״ה מעשה ידי דוד מבתו בלרגלף שלמו בהם
לקלוב שהקב״ה היה רולה לשבוך חדרו ולזה בתב בזה שהקב״ה
בדולה ונזוד לשם בעולם הבל:

אמנם יובן בהקדים מה שבתב הרמב״ם ז״ל בפרוש
המשנה ע״ב דהיחיד חייב בקולבן לבל לם נתנו שקל
שלם פטורין מן הקולבן ובזה בתב הרמב״ם ז״ל בפרוש המשנה
בלשון רבים לף לומר לחוד לו בביתי לחוד· תלמם יובן
בלם שלמרו רבותינו ז״ל בגמרל בברלבות שבדולים מעשה
נדיקים יתר מעשה שמים וארן דהלו במעשה שמים וארן
בתיב לף ידי יסדה לרן ביד לחה ולזו במעשה נדיקי׳ בתיב
מידיך ה׳ בוננו ידך בשתי ידים ע״כ · ובזה יבא על כין
דלכך בפל דברי׳ בבה בביתי לרמוז שמעלה יתיר יש לו לבי׳
התקדש בלזו שבי בביתי· משום דבתיב מקדש ה׳ כוננו
ידיך דקדוי בביתו בשתי ידים ולזה לומר בבה בביתי:

(יט) **מזמור** שיר ליום השבת טוב להודות לה׳ · ויש
לתבין דהים יש סמך שם השבת לעופ
להודות לה׳ ועזור דתניבא סלקא דעתין שלין טוב חם ושלום
להודות לה׳ עד שיומר טוב להודות לה׳ ומדסמך לשבת לו
נעשה טוב להודות:

אמנם בפי שם שלמרו בגמרל לומר לשם ש בקב״ה
לשרל לתם עשיתוני תטיבה לחת בעולם
דבתיב שתע ישרל ה׳ אלהינו ה׳ לחד לף לתי תעשה לתכ׳
חטיבה לחת בעולם דבתיב ומי בעמך ישרל גוי ח׳ בלרן
והתבו התוספו׳ במדרש יש שלשה מעידין זה על זה בקב״ה
שבת וישרל וקרבנו שמפרשים דמה שהקריבו התוס׳ לתביה
דברי המדרש דהלו הים בקב״ה וישרל לחור מעידין זה
על זה חיישינן לגומלין דקיימלן בדין שלשה מעידין זה לוה ולף
חיישינן לגומלין זה לזה ע״ל· וזהו יבא על כרון שהלו לף

יתיו׃ לפיכך כשרצה בתחלה ובתיקון בשעים מתקין ליפרע
כי סנה תוכיח ה׳ לותם שרשים לשמוך לבבו לעתיד לבוא לתיקון
כעולם הזה כשם שהיה שהוא רחמים לכל לעתיד לבא לתיקון
יתברך לכל יחי מקבל עליו תיכי ממך ותרם פרשם קדושי כלותי
כשמן רשמן זרו׳ תבטח עיני בשורי תשיעה שתרחמי בתפרה
בפעלתם ואתה מרום לעולם ה׳ לכל יחי תיכי כמותך לפיכך
הפעלם בתפרה רבי שתרחם׃

(כ) **שמחתי** בישמרים לי בית ה׳ כלך עומדות היו
רגלינו בשעריך ירושלם ויש לתפיון
דתם יש ממך שמחתי בישמרים לי זה׳ עם מם שתמר כך
עומדות היו רגלינו זה׳׃

אמנם כמם שהקדמנו יכח על כמן שהיו ליעקי תדור
תומרי כשהולין לכל חלוקתיה של דוד ותומרו׳
לן לדור תיתי ובכם בית המקדש תיתי כית ה׳ כלך והוא
תומר תלך על פי שהתנבאים לתיבשי שכם תכי ע״כ ויש
להבין למה היה שהה בית המקדש יכן כמה שהתה מהרסו זה בשתמר על פי שהתנבאו
עשה ע״י תת לעזוכה כחיי תומר לן כחיך תיכי תוריב כחיי
שלמה כך תכי תודינו ותה הוא לו תלכה לו תעשה תת המיין
ותירן הוא לו תלו עשה לות הין לומרים תוא ותעשה תשוב׳
לכל שתה תעשה דלת על ידי שלמה שכח תכת שכע תכלן
תולכה רכם הל ה׳ תומר דור תוא תיכו לו׳ עוזה לך תעשה
לותן כיתי שלמה ע״ה עוד נקדים מם שתמרו כשהיו רכם
פרשם ח׳ וזה לשונו ע״ה שיהיה רשתיכה שלמה תמר ספרתן
הוה בשהיה שה שרים לכהן לכך״ה שה עשה תרן של ״תמר ותין ״
תן ״תולי לעכם כתוך ״ תמר ותוך שהיו ש נתין הן שבת
לה שהיה יהללן עמך שלמה והיה מהביש ולא היה
יודע מה לעשות ברחיל להרעלל לפני הקב״ה מה עשה
שלמה תמרו רכותיו זל הלך והביא תרזן של דוד ותמר
ה׳ תלהים תל תשה פני משיחך תמר רבי כרמים בשם רבי
חנכו׳ כתוב שהיה דוד ותכל ממך להדום ופירש בעל
מתנות כהונה ממך ו״ו כרשותך וממך ובך הוא להדום כן
ע״ה תמר דוד ה׳ הינלת מן שיול נפשי חייתני מיורדי בור
והיה שלמה אומר לכן הינלתנו עשה כרחמיו של זה שלמה
זכרה לעבדי דוד שבראי תיך ניצנה ע״ה עוד מה שתמרו
כשהיה בשעה שעשה לו הקב״ה קלות הזה בשכרו בני
שומרי דוד כשלוי קדרה ולבנו כל השם שמעל לו הקב״ה לדוד
על תורה׳ ותן׃

(כא) **ובזה** בשן שמרו׳ הפקודי שלמה׳ דוד תרומת ה׳ כי
הלוים ולא עשה לותר בשעה שהצלית
מן שיול נפשי תיה לותר בשעה שהצלית מן שיול נפשי
רשיהו שהחייתני בשעה שלמה תיה תיכון לבית הקדש
הקדשים ונפלטו בני שונאיו כשולי קדרה לוולא שהחיה לויבי
לי שהיו שהחיה כי׳ תומרים תין לן מלך לעולם טבה ולא
שהחיה לותם שהחיה לי תפלת בניהם כשולי קדרה ׃ וה
שהחיה תומרו שהחיי תומרים לי בית ה׳ כלך כמו שהרשו רבותינו
זל שהשיח תומרים לי בית ה׳ כלך שמחתי כשנתן טעם לשכח
לקח היה שהה היה שהיה לא בשם בית המקדש לותר תמר
עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים לותר שהיו ישבות בשעריך
ובזה תמר ה לא שמחתי כלו זריזה לי בית ה׳ כלך עם עומדות
היו רגלינו בשעריך ירושלים לותר הפל דברים הדברים
ירושלים טבנוים בעיר שחוברה לה יחדו ובזה תמר לעם תמר שבריך
ותיה די לומר ירושלים׃

אמנם יבח ה׳ כ׳ בהלל יישוב והוא כשהרגיש מלי בהיית׳
כוחר חדש דף טז׳ עמוד ד׳ וזל לבן מלמו
הבנויה היות לרוח בשם כשהת דוד המלך ע״ה לא הניחו
המלאכים לעבוד בשערי ירושלים של מעלה עד שבנה שלמה
בית המקדש שלמעה ואז מיכה הקב״ה למיכאל ושאי מלאכי
עמו שיהיה תפוש רופוס של שלמה׳ ואז שבנים מיכאל את
דוד

דוד כשערי ירושלים של מעלה ע״כ עוד נקדים מם שתמרו
בירושלמי שהיו לומרי לותר תומרים דוד תיתי ובכם בית
המקדש תיתי כית ה׳ כלך תף על פי כן תייתי שתה הרש
הוא דכתיב שמחתי כתומרים לי בית ה׳ כלך ע״כ וכוורלה.
שהיה הלוים׳ לכבעים את דוד שלא בכם הוא בית המקדש
לכל מה היה כונתן שהיה שתה מה היה השמחה ושמחת מה
ה עושה׃

אבל עם מה שהקדמנו כשם שהוכר חדש יכח על כמן
ומכל לומר שהוד ברוח הקדש ברוח שלין מכיחין
תיתי מלאכים ליכבם כשערי ירושלים של מעלה עד שיבנה
בית המקדש זה שתמרו תף על פי כן תייתי שתה רוצה לומר
תף על פי שלא בניתי תני רוצה תני שיבנה במהרה בימינו
ותפילו שלא על ידי כדי שיבנם בתים לשערי ירושלים של
מעלה תכל כל זמן שלא נבנה בניך תני להיות עומד בשערי
ירושלים של מעלה׃

ובזה יבואו הפסוקים שעיר שתמרתי לאותרים לי בית
ה׳ כלך והמו שהקדמנו כשם שיהושלמי כשאומרי
לי תיתי בית ה׳ כלך דהיינו תיתי יבנה בית המקדש שתמרתי
ובית תיכת תלי כפקיך לך מיכ תיתי יבנה בית המקדש
כיון שהוא לא בנוי תכלמ תם הוא יבנה לותר נביא
ולמה נתן טעם לשבח תף על פי כן שהא תייתי לעתיד
שעומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים דהיינו כל זמן שלא
יבנה תין מניחין לותי שתלתים ליבנה בשערי ירושלים של
מעלה ובניך תני לעמוד בשעריך ירושלים ותבא ותדבר מופרש
בחיון ירושלים שבמיים בעיר שחוברה לה דהיינו ירושלי׳ של
מעלה לבך שאמתי לאותרים לי בית ה׳ כלך וכי תיתי לעתיד
שהוא לפי שעומדות היו רגלינו בשעריך ולא בשעריך לישב
ולבנות בתוך ירושלים של מעלה עד שיבנה בית המקדש
במהרה בימינו כלמ׃

(כח) **או** בישמרים לי בית ה׳ כלך ע״כ ובוורלה.
שחוברה לה יחדיו ויש לתבין בתומרים שבמיים כעיר
שהי לתת לעשות לעתיד לבוא לתיקון שבמיים
ובמקדש לותר תיתי כית ה׳ כלך ע״כ ובוורלה.
שהוא בית המקדש של מעלה שבמיים ירושלים של מעלה
שבמיים לה יכלכלוך תף כי בית תוא תשר בניתי והקשה הר׳
הגיל תיכח לעתיד בתיבת בית המקדש לשון תמיהה תיך יתיישב

אמנם יבן כמם שתמרו׳ של עשרה קבין תבמה יהיו
לעולם תשנם לקחה ארן ישרל ואחד לכל
שבולם וכן עשרה קבין יופי יהיו לעולם ט׳ לקחה ירושלים זה
ואחד לכל שבולם לכל משחרות ובבנים לה נטלה ירושלים זה
תומרו ירושלים שבמיים וכמו שדרשו על פסוק שבע שנים
בכתיב שמכונה על שתת משבעה תף תכו נתמר שבמיים
כלומר שמכונה דהיינו כדבר טוב כמו שבמה ויופי שהוא
כעין בעיר שחוברה לה יחדיו כלומר שמחוברת מכל דבר
טוב מהבמה ומיופי שבל מן שאמרו׳ ומן הכיפי׳ לה דלת תיפת
כיון שמחוברת מכל הבולם כמו שבטוב לקחה הרבה כן
ברש תם ובולם לקחה הרבה לכך לתנטריך לומר שבמיים בעיר
שחוברה דהיינו שיש שמחוברה מכל חברותיה׃

(כו) **כה** יאמר ה׳ שבמיים כסאי והארץ הדום רגלי תיזה
בית תשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי׳ ואת
כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה׳׃

ויש להבין דקה כה לשבמיעבנו ואת כל אלה ידי עשתה
דמי לא ידע בכל תלה שידה׳ עשתה ואת תמכה
יבן במה שבתב הרב רבי חיים שבלעבפיי״ע ז״ל מפרש
על פסוק ואתה שלי ישרל יאמרו לא דברך תשר הברת לעבדך
דוד תבי כי שתמים יש אלים על הארץ שם שמים ושמי
השמים לא יכלכלוך תף כי בית תוה תשר בניתי והקשה הר׳
הגיל תיכח לעתיד בתיבת בית המקדש לשון תמיהה תיך יתיישב

אלוה מבלעדיך יחיד ואין שני לו:

עוד יש לדקדק למה כפל דבריו במלו׳ שונו׳ כי שמחתני ה׳ בפעליך וחזר ואמר במעשה ידיך ארנן דהיינו הך היינו פעולה היינו מעשה ידיך:

אמנם כפי מה שהקדמנו ושוב נקדים מה שאמרו במדרש רבה וזה לשונו ויעש אלהים את הרקיע זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם ויעש אתמהא והלא במאמר אחד נברא כדכתיב בדבר ה׳ שמים נעשו וכתב מהר״ש יפה ז״ל בשם תהלה לדוד דאיתא במדרש שהשיבו חכמים לבן זומא על קושיא זו שנסתכל הקב״ה שעתידין אומות העולם לעשות שוהות ומשום הכי כתב כאן ויעש לומר שה׳ ברא עכ״ד:

ובזה יבא על נכון כי שמחתני ה׳ בפעלך דהיינו שכתבת בתורה ויעש אלהים וכו׳ אף על פי שבמאמר נבראו וכתבת בהם ויעש לשון פעולה כאלו פעלת אותם בידים כדי שלא יעשו אותם שוהות ומשום הכי חזר ואמר במעשה ידיך ארנן דהיינו שכתבת נעשה אדם ואף על פי שיש פתחון פה למינים אפילו הכי בשביל ללמד דרך ארץ כתבת נעשה ואפילו שטעו המינים כדי ללמד דרך ארץ שיטול רשות גדול מן הקטן וזהו במעשה ידיך ארנן דהיינו במה שכתבת בתורה נעשה אדם שמחתי בגיל ורנן:

(כט) **דברי** הימים ב׳ ו׳ ויאמר ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר אשר שמרת דוד אבי את אשר דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת ביום הזה ע״כ ויש לדקדק מהו שאמר אשר דב׳ בפיו את דברי דוד אבי ובידו מלא לאמר דמאי נפקא מינה אם דבר בפיו את דוד אביו או דבר לו על ידי נביא ׳ ועוד כיון שהבטיח לדוד ודאי צריך לקיים הבטחתו ומאי אתא לאשמועינן דודאי לא איש ש׳ ויכזב ועוד במה שאמר את אשר דברת לו דמאי נפקא מינ׳ אם דבר לו אם על ידי נביא אמנ׳ הענין יובן בהקדים מה שכתב הרא״ם ז״ל בפ׳ וישלח וז״ל על פסוק ויירא יעקב ואמרו רבותינו ז״ל שמא יגרום החט׳ והקש׳ הוא ז״ל דלמה נתייר׳ שמא יגרום החטא והא אמרי׳ בפ״ק דברכות כל דיבור שיצא מפי הקב״ה אפילו על תנאי אינו חוזר בו שנאמר הרף ממני ואשמידם ואעשה אותך לגוי גדול וכתיב ובני רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה למעלה מששים ריבוא והכא נמי אינו יכול לחזור ולמה נתיירא ותירץ לפי שהבטחה לעצמו ולא יש הכזבה אבל כשהבטחה לאחרים אפי׳ על תנאי אינו חוזר ע״כ׳ עוד נקדי׳ שזה הדבר שאמר לו הקב״ה לדוד ששלמה יבנה לא על ידי נביא אלא ששרתה רוח הקדש על דוד ואמר לו ששלמה יבנה הבית כמו שכתוב בדברי הימים א׳ בסי׳ כ״ב וזה תוארו ואמר דוד לשלמה בנו אני היה עם לבבי לבנות בית לשם ה׳ אלהי ויהי עלי דבר ה׳ לאמר דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי וכו׳ הנה בן נולד לך וכו׳ הוא יבנה בית לשמי וכו׳ אז תצליח אם תשמור לעשות את החוקי׳ וכו׳ ע״כ ויש להבין אבב אורחין דלמה צריך לצוות דוד לשלמ׳ אז תצליח אם תשמור לעשות את החוקים והא קיימא לן כל דיבור שיצא מפי הקב״ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר בו:

אמנם עם מה שהקדמנו בש׳הר״א ז״ל לפי שהבטח׳ לעצמו ולא יש בה הכזבת הנביא אם חוטא חוזר בו חס ושלום מן הטובה ובכאן שהבטחה ששלמה יבנה הבית על ידי דוד ולא יש בה הכזבת הנביא לזה הוצרך דוד לצוות לשלמה אז תצליח אם תשמור לעשות את כל החוקים אבל אם לא ישמור את החוקים חס ושלום לא יקיים לו ההבטחה שהבטיחו לדוד שבנו יבנה הבית על ידי דוד ולא יש בה הכזבת הנביא לזה הוצרך דוד לצוות לשלמה אז תצליח אם תשמור לעשות את כל החוקי׳ אבל אם לא ישמור החוקים חס ושלו׳ לא יקיים לו ההבטחה שהבטיחו לדוד שבנו יבנה בית המקדש ומעתה ניהדר לקראין זה אומרו ויאמר ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי רוצה לומר שלא על ידי נביא הבטיחו שבנו יבנה הבית ואז היה על כל פני׳ צרי׳ לקיי׳ הבטחתו שלא יהי׳ הכזב׳ הנבי׳ שלא דבר בפיו את דוד ולא יש בה הכזבת הנביא אם לא תתקיים ועם כל זה ובידו מלא לאמר דהיינו שקיים הבטחתו ואז ודאי לשבח לשמו יתברך ולזה אמר ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר ולזה גם כן אמר אחר כך אשר שמרת לעבדך דוד את אשר דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת ביום הזה רוצה לומר הרבותא היא אשר דברת לו ולא יש בה הכזבת הנביא ועם כל זה ובידך מלאת ביום הזה דהיינו שקיימת דבריך:

(ל) **ובזה** יבא על נכון הכתובים הנאמרים בנבואת ירמיה סי׳ כ״ח וזה תוארו הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יוודע הנביא אשר שלחו ה׳ באמת וכו׳ ע״כ ויש להבין דלכאורה מילת לשלום דחיק ליה עלמא דמאי נפקא מינה אם ינבא לשלום או לרעה חס ושלום והכי הוה ליה למימר הנביא אשר ינבא בבא דבר ה׳ יוודע הנביא אשר שלחו ה׳ באמת ולמה אמר הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר ה׳ יוודע הנביא אשר שלחו ה׳ באמת דמשמע דווקא אם נתנבא לשלום בבא דבר הנביא יוודע הנביא אשר שלחו ה׳ באמת אבל אם נתנבא לרעה חס ושלום אף על פי שלא יבא דברו אין בכך כלום ואין מחזיקים אותו כנביא שקר ויש להבין דמאי שנא:

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז״ל מעולם לא יצאה מדה טוב׳ מפי הק״בה וחזר בה הוץ מזו וכרע׳ אשכחן שחזר בו כמו שאמר הכתוב וינחם ה׳ על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ׳ והספרש ידוע דברעה אם אמר הנביא ולא תבא יאמרו שעשו תשובה ולזה חזר בו הק״בה מהרעה אשר דבר ולא יש בה הכזבת הנביא אבל מן הטובה לא מצינו שחזר בו כמו שאמרו רבותינו ז״ל מעולם לא יצאת מדה טובה מפי הק״בה וחזר בה מדקאמר מעולם משמע אף על פי שבשעה שגזר הטובה היו צדיקים ואחר כך חזרו בהם אף על פי כן אינו חוזר ממדה טובה שאמר להביא לזה אמרו רבותינו ז״ל מעולם לא יצאתה מדה טובה מפי הק״בה וחזר בה ולזה אם יאמר הנביא שתבא טובה ולא תבא אז ודאי הוא נביא שקר לפי שלא מצינו שחוזר הק״בה מן הטובה שנתלה הדבר במעשה הדור אלא תולין בנביא לומר שהוא נביא שקר ובזה יבא על נכון שאמר לו ירמיה הנביא לחנניה נביא השקר הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יוודע הנביא אשר שלחו ה׳ באמת רוצה לומר דווקא אם יתנבא לשלום יתאמת שהוא נביא מה׳ אם יתקיים דברו אבל אם ינבא רעה חס ושלום אף על פי שלא תבא הרעה אנו אומרים שהוא נביא אמת ומה שלא באה הרעה לפי שחזרו בתשובה אחר כך מצאתי להרמ״בם ז״ל בפ׳ מה׳ יסודי התורה שכתב כעין מה שכתבתי ושמחתי כעל כל הון שכוונתי לדעתו ברוך ה׳:

(לא) **אמנם** עדיין יש לי להתלמד והרי מצינו דאמרו רבותינו ז״ל בראש השנה פרק חמישי תמיד עיני ה׳ אלהיך בה עיתים לטובה עיתים לרעה הרי שהיו ישראל בראש השנה וכו׳ דמשמע בין לרעה בין לטובה אינו חוזר בו תשובתה בגדה כמו שאמרו שם בגמרא שאני התם דאפשר בהכי אבל לעולם ברעה חוזר אם יעשו תשובה ובטובה אינו חוזר:

אמנם עדיין צריכה לפנים והרי מצינו שירמיה הנבי׳ בעצמו כתב שבין לטובה בין לרעה אינו חוזר בו ואם ישנו מעשיהם חוזר בו משגזר הגזרה כמו שכתב בסי׳ י״ח רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו ע״כ ואם כן מהו שאמר ירמיה בסי׳ כ״ח הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע אשר שלחו ה׳ באמת דמשמע אם לא תבא הטובה אם דבר הנביא ודאי שהוא נביא שקר ודילמא הנביא אמת שלחו ה׳ והם קלקלו מעשיהם ולזה לא בא הטוב כמו שכתב בסי׳ י״ח רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה רע בעיני ה׳ לבלתי שמו׳ בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להטיב ומאי איכפת לנביא אם לא תבא הטובה חס ושלום ולמה נחזיק אותו בנביא שקר אחר כך מצאתי להר״אם ז״ל שהקשה זאת הקושיא בפ׳ וישלח ומה שתירץ שמעתי ולא אבין מחמת חסרון ידיעתי [illegible] דהתם בדיבור של מת[illegible] גוי ועל ממלכה [illegible] שאמר אותו לבד[illegible] שמעתי ולא [illegible] הרעה אשר ח[illegible] אמרתי להיטיב [illegible] ובטובה כתיב אם אם יעשו רעה יחזו[illegible] ממש והדרא קוש[illegible] וצריך עיון [illegible] ומחמת קוצר [illegible] שכתבתי לא הב[illegible] היא כשאינו מדב[illegible]

אמנם נרא[illegible] [illegible] לשלום בבא דבר[illegible] דמשמ׳ דמן הטוב[illegible] כמו שפירשנו כמו[illegible] טובה מפי הק״בה וחו[illegible] מביא ראיה ממש׳ רבינו ע״ה [illegible] ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו [illegible] רחמים עליה דמילתא ובטלה אוקמיה בזרעיה כתיב הכא ובני ישראל פרו וירבו וכתוב במשה ובני משה רבו למעלה מששים רבוא ומה שאמר ירמיה הנביא בסי׳ י״ח רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי דמשמע שאפילו בדיבור ממש שדיבר הנביא להביא טובה חוזר בו מיירי באומות העולם כדמשמע לישנא דקרא דקאמר רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות וכו׳ ולא אמר רגע אדבר לבנות ולנטוע סתם אלא אמר על גוי ועל ממלכה משמע על גוי דווקא מיירי ולא על ישראל דבישראל מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הק״בה וחזר בה ומה שאמר לו ירמיה לחנניה הנביא אשר ינבא לשלום וכו׳ דמשמע דמן הטובה אינו חוזר התם מיירי בישראל שהיה חנניה מתנבא על ישראל טובה והיה מתנבא לשקר לזה אמר לו ירמיה הנביא אשר ינבא לשלום וכו׳ ומה שחלקנו בין ישראל לאומות העולם דבישראל אינו חוזר מן הטובה אף אם יקלקלו מעשיהם כיון שכבר נגזר עליהם הטובה ובאומות העולם אם יגזור עליהם טובה וישנו מעשיהם חוזר בטובה כעין זה מצינו שיש חלוק

בין ישראל לאומות העולם דמחשב הרעה באומות מצרפה למעשה ובישראל אין מצרפ׳ למעשה וגם מצינו שאמר הקב״ה למלאכי השרת ולא אשא פנים לישראל שכתבתי בתורה ואכל׳ ושבעת והם דקדקו על עצמם עד כזית ועד כביצ׳ ולזה ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום:

פרשת ויקרא

(א) **מדרש** מכתיבת יד והובא בספר כסף נבחר אשכנזי ז״ל ויקרא ש׳ משה הדאסו׳ דכת׳ שמע ישראל ה׳ אלהינו וכו׳ ע״כ ואיכא למידק דמאי שייכות וקשר יש לפסוק שמע ישראל ש׳ פסוק ויקרא:

אמנם יובן במה שאמרו בגמ׳ על פסו׳ את ה׳ האמרת היום אמר הקב״ה לישראל אתם עשיתוני חטי׳ אחת דהיינו שבח וחיבה דכתיב שמע ישראל וכו׳ אף אני אעש׳ אתכם חטיבה אחת דכתיב ומי כעמך ישראל וכו׳ עוד נקדים מה שפירש רש״י ז״ל על זה הפסוק ויקרא ל׳ חיבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר וקרא זה אל זה ואמר וכו׳ ע״כ ובזה יבא על נכון כיון שפירוש ויקרא לשון חיבה כדפירש״י ז״ל זה שנתקש׳ בעל המדרש למה זכה ילוד אשה לומר לו ויקר׳ לשון חיבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו ותירץ הדא הוא דכתיב שמע ישראל וכו׳ רוצה לומר אין תמיהא על משה שזכ׳ ללשון חיבה שהרי כל ישראל זכו לחטיבה אחת בעולם לפי שאומרים שמע ישראל וכו׳ ומכל שכן משה שיזכה ללשון חיבה לכך אמר לו ויקרא לשון חיבה לשון שמשתמשין בו מלאכי השרת ומעתה אין תמיהא על משה שאמר לו ויקרא לשון חיב׳ מה ישראל לפי שאומרים שמע ישראל ה׳ וכו׳ ואמרו רז״ל אפילו לא קרא אדם אלא ק״ש שחרית וערבי׳ לבד קיים מצות והגית בו יומם ולילה וזהו לחטיבה אחת בעול׳ ומכל שכן משה שקיים והגית בו יומם ולילה כמשמעה שיזכה ללשון חיבה של ויקרא משה ועוד קל וחומר ומה ישראל בשביל מצוה אחת שאומרים שמע ישראל וכו׳ זכו שנשתבחו בשב׳ הקב״ה שמשבחי׳ אותו א׳ גם ישראל נשתבחו בא׳ דכתי׳ ומי כעמ׳ ישראל וכו׳ משה שזכ׳ תורה כולה על אחת כמה וכמה שיזכה ללשון מלאכי השרת שאומרי׳ וקרא זה אל זה ואמר שגם משה יאמר לו ויקרא:

(ב) **בזוהר** דף ה׳ ע״א אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ אמר ר׳ אלעזר האי קרא הכי הוה ליה מכתב אדם כי יקריב קרבן לה׳ מהו מכם אלא לאפוקי אדם הראשון דהוא אקריב קורבנ׳ כד ברא קב״ה עלמ׳ והא אוקמוה והכא מכם כתי׳ האי אדם לאפו׳ אדם אחר׳ דלא הוי מכם ע״כ:

והנה דברי הזהר מיוסדים על אדני פז עמוק עמוק מי ימצאנו אבל כדי לשכך את האוזן על פי פשטו יש להבין דמתחילה דריש מכם לאפוקי אד״הר משמ׳ דאה״ר אינו ראוי להקרי׳ והדר אמר דהוא אקריב קורבנ׳ ועוד בסוף דבריו שאמר לאפוקי אדם אחרא איזה הוא אדם אחרא שאינו ראוי להקריב:

אמנם נוכל לומר שכוונת הזהר היא במה שנקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל בזהר סמוך ונראה שם וזה לשונו כל מאן דלא אשתכח דכר ונוקבא וגו׳ לאו הוא בכללא דאדם עוד שם אדם כי יקריב לאפוקי מאן דלא איתנסיב וכו׳ דלאו איהו אדם ולאו בכללא דאדם הוא וכו׳ ע״כ ובזה יבא על נכון שמה שאמרו לאפוקי אדם הראשון שעדיין לא נסיב בשעה שהקריב שאתם אין יכולים להקריב עד דיקרי אדם דהיינו דנסיב אבל אדם הראשון אף על גב דלא נסיב אקריב והיינו טעמא דאדם הראשון כמאן דנסיב דמי דבשלמא שאר אדם כל זמן דלא נסיב אינו נקרא אדם משום דהוי פלגא דגופא אבל אדם הראשון משעה שנברא

[pasted fragment:] [illegible] אחד׳ או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ה[illegible] ההין ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח ניחח לה׳ וכי תעשה בן בקר עלה או זבח לפלא נדר או שלמים לה׳ והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרנים בלול בשמן חצי ההין ויין תקריב [illegible] חצי ההין אשה ריח ניחח לה׳ [illegible] יעשה לשור האחד או לאיל הא[illegible] [illegible]שה בכבשים או בעזים [illegible] אשר תעשו ככה ת[illegible] תעשו לאחד כמספרם כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח ניחח לה׳ וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח ניחח לה׳ כאשר תעשו כן יעשה

fragment found with item قطعة شظية وُجدت مع مادة مفردة

אלוה מבלעדיך יחיד ואין שני לו:

עוד יש לדקדק למה כפל דבריו במלו' שומו' כי שמחתני ה' בפעליך וחזר ואמר במעשה ידיך ארנן דהיינו הך היינו פעולה היינו מעשה ידיך:

אמנם כפי מה שהקדמנו ושוב נקדים מה שאמרו במדרש רבה וזה לשונו ויעש אלהים את הרקיע זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם ויעש אתמהא והלא במאמר אחד נבראו כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו וכתב מהר"ש יפה ז"ל בשם תהלה לדוד דאיתא במדרש שהשיבו חכמים לבן זומא על קושיא זו שנסתכל הקב"ה שעתידין אומות העולם לעשות שוהות ומשום הכי כתב בהן ויעש לומר שה' ברא עכ"ד:

ובזה יבא על נכון כי שמחתני ה' בפעלך דהיינו שכתבת בתורה ויעש אלהים וכו' אף על פי שבמאמר נבראו וכתבת בהם ויעש לשון פעולה כשו פעלת אותם בידים כדי שלא יעשו אותם שוהות ומשום הכי חזר ואמר במעשה ידיך ארנן דהיינו שכתבת נעשה אדם ואף על פי שיש פתחון פה למינים אפילו הכי כתבת נעשה ואפילו שטעו המי[...] שיטול רשות גדול מן הקטן ו[...] במה שכתבת בתורה נע[...]

(כט) **דברי** הימים אשר ד[...] לאמר אשר שמרת דוד אבי ובידך מלאת ביום הזה ע"כ[...] כפיו את דברי דוד אבי וכ[...] אם דבר בפיו את דוד אב[...] כיון שהבטיח לדוד ודאי ל[...] לא שמעינן דודאי לא איש[...] דברת לו דמאי נפקא מינ[...] הענין יובן בהקדים מי[...] על פסוק ויירא יעקב וא[...] והקש' הוא ז"ל דלמה כת[...] בפ"רק דברכות כל דיבו[...] אינו חוזר בו שנאמר הרף ר[...] גדול וכתיב ובני רחביה[...] למעלה מששים ריבוא וה[...] ותירץ לפי שהבטחה לעב[...] לאחרים אפי' על תנאי אינו חוזר [...] שאמר לו הק"בה לדוד ששלמה יבנה לא על ידי נביא אלא שסרתה רוח הקדש על דוד ואמר לו ששלמה יבנה הבית כמו שכתוב בדברי הימים א' בסי' כ"ב וזה תוארו ואמר דוד לשלמה בנו אני היה עם לבבי לבנות בית לשם ה' אלהי ויהי עלי דבר ה' לאמר דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי וכו' הנה בן נולד לך וכו' הוא יבנה בית לשמי וכו' אז תצליח אם תשמור לעשות את החוקי' וכו' ע"כ ויש להבין אגב אורחין דלמה צריך לצוות דוד לשלמ' אז תצליח אם תשמור לעשות את החוקים והא קיימא לן כל דיבור שיצא מפי הק"בה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר בו:

אמנם עם מה שהקדמנו בש'הר"א ז"ל לפי שהסבטח' לעצמו ולא יש בה הכזבת הנביא אם חוטא חוזר בו אם ושלום מן הטובה ובכאן שהסבטחה ששלמה יבנה הבית על ידי דוד ולא יש בה הכזבת הנביא לזה הוצרך דוד לצוות לשלמה אז תצליח אם תשמור לעשות את כל החוקים אבל אם לא ישמור את החוקים חס ושלום לא יקיים לו ההבטחה שהבטיחו לדוד שבנו יבנה הבית על ידי דוד ולא יש בה הכזבת הנביא לזה הוצרך דוד לצוות לשלמה או תצליח אם תשמור לעשות את כל החוקים אבל אם לא ישמור את החוקים חס ושלו' לא יקיים לו ההבטחה שהבטיחו לדוד שבנו יבנה בית המקדש ומעתה ניחא לקראין זה אומרו ויאמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי רוצה לומר שלא על ידי נביא הבטיחו שבנו יבנה הבית ואז היה על כל פנים צריך לקיי' הבטחתו שלא יהי' הכזב' הנבי' שלא דבר בפיו את דוד ולא יש בה הכזבת הנביא אם לא תתקיים ועם כל זה ובידו מלא לאמר דהיינו שקיים הבטחתו ואז ודאי לשבח לשמו יתברך ולזה אמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר ולזה גם כן אמר אחר כך אשר שמרת לעבדך דוד את אשר דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת ביום הזה רוצה לומר הרבותא היא אשר דברת לו ולא יש בה הכזבת הנביא ועם כל זה ובידך מלאת ביום הזה דהיינו שקיימת דבריך:

(ל) **ובזה** יבא על נכון הכתובים הנאמרים בנבואת ירמיה סי' כ"ח וזה תוארו הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת ע"כ ויש להבין דלכאורה מילת לשלום דחיק ליה עלמא [...]א מיכא אם ינבא לשלום או לרעה חס ושלום והכי [...]מר הנביא אשר ינבא בבא דבר ה' יודע הנביא [...] באמת ולמה אמר הנביא אשר ינבא לשלום בבא [...]ע הנביא אשר שלחו ה' באמת דמשמע דווקא אם [...]לום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' [...]בל אם נתנבא לרעה חס ושלום אף על פי שלא יבא [...]יי בכך כלום ואין מחזיקים אותו כנביא שקר ויש להבין דמאי שנא:

[...] יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל מעולם לא יצאה [...]מדה טוב' מפי הק"בה וחזר בה הוץ מזו וברע' [...]זר בו כמו שאמר הכתוב וינחם ה' על הרעה אשר [...]ות לעמו והספרש ידוע דברעה אם אמר הנביא [...] יאמרו שעשו תשובה ולזה חזר בו הק"בה מהרעה ולא יש בה הכזבת הנביא אבל מן הטובה לא מצינו כמו שאמרו רבותינו ז"ל מעולם לא יצאת מדה טובה [...]בה וחזר בה מדקאמר מעולם משמע אף על פי שנגזר הטובה היו צדיקים ואחר כך חזרו בהם אף על פ[י] כן אינו חוזר ממדה טובה שאמר לנביא לזה אמרו רבותינו ז"ל מעולם לא יצאתה מדה טובה מפי הק"בה וחזר בה ולזה אם יאמר הנביא שתבא טובה ולא תבא אז ודאי הוא נביא שקר לפי שלא מצינו שחוזר הק"בה מן הטובה שנתלה הדבר במעשה הדור אלא הולין בנביא לומר שהוא נביא שקר ובזה יבא על נכון שאמר לו ירמיה הנביא לחנניה נביא השקר הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת רוצה לומר דווקא אם יתנבא לשלום יתאמת שהוא נביא מה' אם יתקיים דברו אבל אם ינבא רעה חס ושלום אף על פי שלא תבא הרעה אנו אומרים שהוא נביא אמת ומה שלא באה הרעה לפי שחזרו בתשובה אחר כך מצאתי להרמ"בם ז"ל בפ' מה' יסודי התורה שכתב כעין מה שכתבתי ושמתי כעל כל הון שכוונתי לדעתו ברוך ה':

(לא) **אמנם** עדיין יש לי להתלמד והרי מצינו דאמרו רבותינו ז"ל בראש השנה פרק חמישי תמיד עיני ה' אלהיך בה עיתים לטובה עיתים לרעה הרי שהיו ישראל בראש השנה וכו' דמשמע בין לרעה בין לטובה אינו חוזר בו תשובתה בצדה כמו שאמרו שם בגמרא שאני התם דאפשר בהכי אבל לעולם ברעה חוזר אם יעשו תשובה ובטובה אינו חוזר:

ה' ולא יהיה יי' עמכם: ויעפילו לעלות אל ראש ההר וארון ברית יי' ומשה לא משו מקרב המחנה: וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה:

פ

וידבר יי' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל ארץ מושבתיכם אשר אני נתן לכם: ועשיתם אשה ליי' עלה או זבח לפלא נדר או בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח ליי' מן הבקר או מן הצאן: והקריב המקריב קרבנו ליי' מנחה סלת עשרון בלול ברביעית ההין שמן: ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העלה או לזבח לכבש

אמנם עדיין צריכה לפנים והרי מצינו שירמיה הנבי' בעצמו כתב שבין לטובה בין לרעה אינו חוזר בו ואם ישנו מעשיהם חוזר בו משגזרת הגזרה כמו שכתב בסי' י"ח רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו. ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו ע"כ ואם כן מהו שאמר ירמיה בסי' כ"ח הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע אשר שלחו ה' באמת דמשמע אם לא תבא הטובה אם' דבר הנביא ודאי שהוא נביא שקר ודילמא הנביא אמת שלחו ה' והם קלקלו מעשיהם ולזה לא בא הטוב כמו שכתב בסי' י"ח רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה רע בעיני ה' לבלתי שמו' בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להטיב ומאי איכפת לנביא אם לא תבא הטובה חס ושלום ולמה נחזיק אותו בנביא שקר אחר כך מצאתי להר"אם ז"ל שהקשה זאת הקושיא בפ' וישלח ומה שתירץ שמעתי ולא אבין מחמת חסרון ידיעתי ומה שתירץ הוא ז"ל בזה האופן דהתם בדיבור של מחשבה קא מיירי כלומר רגע אחשוב על גוי ועל ממלכה כמו ודברתי אני אל לבי אבל בדיבור ממש שאמר אותו לנביא אפי' על תנאי אינו חוזר בו עכ"ד ואני שמעתי ולא אבין דאדרבה ברעה אמר הכתוב ונחמתי על הרעה אשר חשבתי ובטובה כתיב ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו ומדשינה לשונו שברעה כתיב חשבתי ובטובה כתיב אשר אמרתי משמע אף על פי שאמר להיטיב אם יעשו רעה יחזור מן הטובה אף על פי שאמרה בדיבור ממש והדרא קושיא לדוכתא וכעת צריך לי תלמוד בדבריו וצריך עיון: הדרי כי דברי הר"אם מיוסדים על אדני פז ומחמת קוצר דעתי מתחלה לא הבנתי כוונתו מה היא ואחר שכתבתי לא הבנתי כתמתכתי בדבריו והבנתי כי כוונתו היא כשאינו מדבר עם הנבי' לא מדבר של לבו לבנות ולנטוע:

אמנם נראה לעניות דעתי לתרץ באופן אחר והוא דמה שאמר ירמיה לחנניה הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת דמשמ' דמן הטובה אינו חוזר בו אף על פי שקלקלו מעשיהם כמו שפירשנו כמו שאמרו רבותינו ז"ל מעולם לא יצאתה מדה טובה מפי הק"בה וחזר בה מיירי בישראל לפי שבגמרא מביא ראיה ממש' רבינו ע"ה שאמר לו הק"בה הרף ממני ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו ואף על גב דבעא משה רחמים עלה דמילתא ובטלה אוקמיה בזרעיה כתיב הכא ובני ישראל פרו וירבו וכתוב במשה ובני משה רבו למעלה מששים רבוא ומה שאמר ירמיה הנביא בסי' י"ח רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי דמשמע שאפילו בדיבור ממש שדיבר הנביא להביא טובה חוזר בו מיירי באומות העולם כדמשמע לישנא דקרא דקאמר רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות וכו' ולא אמר רגע אדבר לבנות ולנטוע סתם אלא אמר על גוי ועל ממלכה משמע על גוי דווקא מיירי ולא על ישראל דבישראל מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הק"בה וחזר בה ומה שאמר לו ירמיה לחנניה הנביא אשר ינבא לשלום וכו' דמשמע דמן הטובה אינו חוזר התם מיירי בישרא' שהיה חנניה מתנבא על ישראל טובה והיה מתנבא לשקר לזה אמר לו ירמיה הנביא אשר ינבא לשלום וכו' ומה שחלקנו בין ישראל לאומות העולם דבישרא' אינו חוזר מן הטובה אף אם יקלקלו מעשיהם כיון שכבר נגזר עליהם הטובה ובאומות העולם אם יגזור עליהם טובה וישנו מעשיהם חוזר בטובה כעין זה מצינו שיש חלוק

בין ישראל לאומות העולם דמחשבה הרעה באומות מצרפה למעשה ובישראל אין מצרפ' למעשה וגם מצינו שאמר הקב"ה למלאכי השרת ולא אשא פנים לישרא' שכתבתי בתורה ואכל' ושבעת והם דקדקו על עצמם עד כזית ועד כביצ' ולזה ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

פרשת ויקרא

(א) **מדרש** מכתיבת יד והובא בספר כסף נבחר אשכנזי ז"ל ויקרא של משה הדאהו' דכת' שמע ישרא' ה' אלהינו וכו' ע"כ ואיכא למידק דמאי שייכות וקשר יש לפסוק שמע ישרא' של פסוק ויקרא:

אמנם יובן במה שאמרו בגמ' על פסו' את ה' האמרת היום אמר הקב"ה לישרא' אתם עשיתוני חטי' אחת דהיינו שבח וחיבה דכתיב שמע ישרא' וכו' אף אני אעש' אתכם חטיבה אחת דכתיב ומי כעמך ישרא' וכו' עוד נקדים מה שפירש רש"י ז"ל על זה הפסוק ויקרא ל' חיבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר וקרא זה אל זה ואמר וכו' ע"כ ובזה יבא על נכון כיון שפירוש ויקרא לשון חיבה כדפירש"י ז"ל זה שנתקש' בעל המדרש למה זכה ילוד אשה לומר לו ויקר' לשון חיבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו ותירץ הדא הוא דכתיב שמע ישרא' וכו' רוצה לומר אין תמיהא על משה שזכ' ללשון חיבה שהרי כל ישרא' זכו לחטיבה אחת בעולם לפי שאומרים שמע ישרא' וכו' ומכל שכן משה שיזכה ללשון חיבה לכך אמר לו ויקרא לשון חיבה לשון שמשתמשין בו מלאכי השרת ומעתה אין תמיהא על משה שאמר לו ויקרא לשון חיב' ומה ישרא' לפי שאומרים שמע ישרא' ה' וכו' ואמרו רז"ל אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבי' לבד קיים מצות והגית בו יומם ולילה וזהו לחטיבה אחת בעול' ומכל שכן משה שקיים והגית בו יומם ולילה כמשמעה שיזכה ללשון חיבה של ויקרא של משה ועוד קל וחומר ומה ישרא' בשביל מצוה אחת שאומרים שמע ישרא' וכו' זכו שנשתבחו בשב' הקב"ה שמשבחי' אותו בא' גם ישרא' נשתבחו בא' דכתי' ומי כעמ' ישרא' וכו' משה שזכ' לתורה כולה עאכ"ו שיזכה ללשון מלאכי השרת שאומרי' וקרא זה של זה ואמר שגם משה יאמר לו ויקרא:

(ב) **בזהר** דף ה' ע"א אדם כי יקריב מכם קרבן לה' אמר ר' אלעזר האי קרא הכי הוה ליה למכתב אדם כי יקריב קרבן לה' מהו מכם של לאפוקי אדם הראשון דהוא אקריב קורבנ' כד ברא קב"ה עלמ' והא אוקמוה והכא מכם כתי' האי אדם לאפו' אדם אחר' דלא הוי מכם ע"כ:

והנה דברי הזהר מיוסדים על אדני פז עמוק עמוק מי ימצאנו אבל כדי לשבך את האוזן על פי הפשט יש להבין דמתחילה דריש מכם לאפוקי אד"הר משמ' דאה"ר אינו ראוי להקרי' והדר אמר דהוא אקריב קורבנ' ועוד בסוף דבריו שאמר לאפוקי אדם אחרא איזה הוא אדם אחרא שאינו ראוי להקריב:

אמנם נוכל לומר שכוונת הזהר היא במה שנקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בזהר סמוך ונראה שם וזה לשונו כל מאן דלא אשתכח דכר ונוקבא וגו' לאו הוא בכללא דאדם עוד שם אדם כי יקריב לאפוקי מאן דלא איתנסיב וכו' דלאו איהו אדם ולאו בכללא דאדם הוא וכו' ע"כ ובזה יבא על נכון שמה שאמרו לאפוקי אדם הראשון שעדיין לא נסיב בשעה שהקריב שאתם אין יכולים להקריב עד דיקרי אדם דהיינו דנסיב אבל אדם הראשון אף על גב דלא נסיב אקריב והיינו טעמא דאדם הראשון כמאן דנסיב דמי דבשלמא שאר אדם כל זמן דלא נסיב אינו נקרא אדם משום דהוי פלגא דגופא אבל אדם הראשון מטעם שנברא

fragment found with item قطعة شظية وُجدت مع مادة مفردة

קרא אדם כדכתי' ויברא שהיה את האד' בצלמו ... וזה שהוא היתה מחוברת בו לכך הקריב אדם הראשון מיוחד דכתיב ומה שסיים בסוף דבריו לאפוקי אדם אחרא היינו לומר דדוקא אדם הראשון אקריב קודם דכתיב כדאמרן אבל מאדם הראשון ואילך מאן דכתיב דאיקרי אדם יקריב אבל מאן דלא כתיב ד לא איקרי אדם לא יקרי' וזהו לאפוקי אדם אחרא היינו מאן דלא כתיב דלא איקרי אדם לא יקריב :

(ג) **או** כאמר באופן אחר והוא כמה שאמרו רבותינו ז"ל דמן הראוי נפש החוטאת היא תמות וזהו אדם כי יקריב מכם דהיינו שהאדם יהיה קרבן אלא שריחם עליו הקב"ה ונתרצה מן האד' שיקריב על חטאתו מן הבהמ' וזהו אומרו לאפוקי אדם הראשון שעדיין לא חטא ולא היה חייב להקרי' לפי שעדין לא חטא ועם כל זה הקריב ותדע כשהקריב עדיין לא חטא ממה שאמר דוד המלך ותיטב לה' משור פר ודרשו רבותינו ז"ל תיטב תפילתי משור שהקריב אדם הראשון ואי אדם הראשון הקריב כשחטא מאי קא בעי דוד המלך שתהא תפילתו מקובלת כקרבן אדם הראשון אלא ודאי שהיה בלא חטא וזהו שסיי' בדבריו לאפוקי אדם אחרא לומר שמאדם הראשון ואילך מי שאינו חוטא אינו חייב להקריב :

(ד) **או** כאמר באופן אחר והוא במה שנפרש לקמן מכם משלכם שאינו גזל בעולה וזהו לאפוקי אדם הראשון שאין צריך להזהירו שיהי' משלו לפי שכל העולם נתנו לו הקב"ה שיהא שלו לכך הקריב ממה שנזדמן לו וזהו שסיים לאפוקי אדם אחרא כלומר דאדם הראשון לא היה צריך אזהר' שיהיה הקרבן משלו כדאמרן אבל מאדם הראשון ואילך צריך אזהרה שיהיה משלו וזהו לאפוקי אדם אחרא שצריך שיהיה משלו :

(ה) **או** כאמר באופן אחר למה שאמרו בזוהר אדם כי יקריב מכם לאפוקי אדם הראשון דאקריב כד ברא עלמא עכ"ל · והנה דברי הזוהר עמוק מי ימצאנו אבל כדי להבין כפי הפשט דמה זה דקאמר לאפוקי אדם הראשון דמשמע מזה הפסוק אדם כי יקריב מכם שלא היה ראוי להקריב ועוד למאי איצטריך לומר כד ברא עלמא דפשיטא שהקריב כד ברא עלמא והיה די לומר דאקריב ולשתוק ולמאי איצטריך לומר כד ברא עלמ':

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בחולין פרק ראשון דף ה' תנא מכם ולא כולכ' להוציא את המומרין ע"כ משמע דתיב' מכם מעט היא מדקאמר מכם ולא כולכם גם אנו נדרוש אדם כי יקריב מכם למיעוטא לענין המקריב על גבי המזבח מכם ולא כולכם יכולים להקריב ע"ג המזב' אלא דוקא הכהנים לבד מקריבים על גבי המזבח לאפוקי ישראל שאין כשרים להקריב על גבי המזבח דכתיב והזר הקרב יומת אפי' לאחר שקבלו ישראל את התורה אין ישראל יכולים להקריב על גבי המזבח · עוד נקדים שאדם הראשון לא נצטווה אלא על שבע מצות בני נח דווקא ועוד נקדי' מאי דאיכא פלוגתא בין הרמב"ן ודעימיה אי יצאו ישראל מכלל בני נח לגמרי מזמן האבות או לא אבל לכולי עלמא קודם זמן האבות הרי הם בכלל בני נח ואם כן אדם הראשון הוא בכלל בני נח ואם כן כיצד הקריב על גבי המזבח ואפילו אם תימצי לומר שהיה בכלל ישראל כיון שלא מצינו שהיה כהן היאך הקריב ואפילו ישראל לאחר שקבלו ויצאו מכלל בני נח לגמרי אליבא דכולי עלמא כתיב בהו והזר הקרב וכו' ומכ"ש אדם הראשון שלא קבל את התורה כולה אלא דוקא שבע מצות בני נח ועדיין היה מכלל בני נח היאך הקריב וכן יש לשאול על נח כיצד הקריב וכו' :

אמנם לזה יש תירוץ דקודם מתן תורה היתה עבודה בבכורו' ואדם הראשון היה בכורו של עולם וכן נח היה בכור מדלא מנה אחד מבני למך קודם שהזכיר נח לכך הקריבו אדם ונח שהיו בכורות וקודם מעש' העגל היתה עבודה בבכורות ואברהם אבינו גם כן היה בכור דכתי' ויחי תרח שבעי' שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן ומדחשי' אברם תחילה משמ' שהיה בכור לכך הקריב ואפי' אם תימצי לומר כמו שמקש' בגמרא דילמא אבר' זוטר' דאחוהי הוה והא דקא חשיב ליה ברישא דרך חכמתן קחשי' אם כן כיצד הקרי' אברהם לזה יש לומר דאברהם אבינו עליו השלום היה כהן וכמו שאמרו רבותינו ז"ל שניטלה כהונה משם וניתנ' לאברהם לכך הקריב אברהם כיון שהיה כהן ויצחק אבינו עליו השלום גם כן לפי שהיה בכורה של שרה שהיא היתה עיקר הבית וישמעאל אינו חשוב בכור לגבי יצחק כדכתי' כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק ודרשו רבותינו ז"ל עם בני עם יצחק עם בני אף על פי שאינו יצחק עם יצחק אף על פי שאינו בני ומכל שכן עם בני עם יצחק והסכים הקב"ה על ידה דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצח' יקרא לך זרע ולו משפט הירושה דישמעאל בן פלגש ופילגשי' בלא כתובה ובלא קדושין אבל שרה ודאי בכתוב' ובקידושין דאאע"ה קיים אפילו עירובי תבשילים ומכל שכן שהקדושין שהם מדאורייתא שקיים ואם כן כיון ששרה היתה בקידושין והגר פלגש היתה ואינה צריכה קידושין מן הדין א"כ משפט הנחלה והבכורה היא ליצחק לכך הקרי' יצחק קרבן כיון שהוא בכור והעבודה היתה בבכורות ויעקב אע"ה גם כן היה בכור כמו שדרשו רבותינו ז"ל שהיה טיפה ראשונה ועוד שקנ' הבכורה מעשו ואמרו רבותינו ז"ל קרא למיכאל ולגבריאל כתבו הבכורה ליעקב וכיון שהיה בכור לכך הקריב קרבן שהעבודה היתה וכו' ע"כ :

ומעתה יבואו דברי הזוהר על נכון אדם כי יקריב מכם וכוונתו כמו שאמרו בגמרא מכם ולא כולכם דהיינו דוקא הכהני' יקריבו על גבי המזבח ולא ישרא' לאפוקי אדם הראשון אף על פי שלא היה כהן הקריב וה טע' לפי שהוא היה בכורו של עולם והעבוד' היתה בבכורו' שעדיין לא נפסלו הבכורות מלהקריב ויש כמו כדברי הזוה' שהטעם שהקריב אדם הראשון לפי שהיה בכור מדקאמר דאקרי' כד ברא עלמא לכאורה נראים יתירים הדברים דהיה די לומר לאפוקי אדם הראשון ולמאי איצטריך לומר כד ברא עלמ' וכי לא הוה ידענא דאדם הא' כשנברא העולם הקריב דהוא היה התחילה לנבראים ואם כן למאי איצטריך לומר כד ברא עלמא אלא ודאי לאשמועינן טעמא וכי תימא כיצד הקריב אדם הא' והלא לא היה כהן וגם לא יצא מכלל בני נח לכך אצטריך לומר כד ברא עלמא לומר שהוא היה תחילת הנבראים ויש לו דין בכור לפי שהוא בכורו של עולם לכך הקריב אבל עתה נתחדשה הלכה מכם ולא כולכם כהנים דוקא ולא ישראל ולא בכורות מקריבין ע"כ :

(ו) **או** כאמ' באופן אחר שאף אם תימצי לומר שלא יצאו מכלל בני נח העבודה היתה בבכורות · ומזה הטעם הקריבו אדם נח ואברהם ויצחק ויעקב כמו שאמרנו שהיו בכורות אבל עדיין יש לבעל דין לחלוק דילמא דוקא מי שהוא פטר רחם קרוי בכור ויכול להקריב קודם שנפסלו הבכורות אבל אדם הראשון כיון שלא היה פטר רחם אימא שאין לו דין בכור כמו יוצא דופן אף על פי שהוא ראשון כיון שאינו פטר רחם אין לו דין בכור וכמו שפסק מרן ז"ל בשלחן הטהור בחושן המשפט סימן רע"ז סעיף ז' ואם כן אד"הר כיון שאינו פטר רחם אף על פי שהוא ראשון לנבראים אימא דאין לו דין בכור כמו יוצא דופן שאין לו דין בכור וא"כ כיצד הקריב

הקריב אדם הראשון ויש לומר שכבר ידוע ליודעי חן שכל נשמות ישראל היו תלויים באדם הראשון וגם נשמו' הבכורות והכהנים לכך הקריב בכח הבכורות והכהנים התלויים בו ובזה יבואו דברי הזוהר כמין חומר אדם כי יקריב מכם וכוונת הזוהר כמו שאמרו בגמרא מכם ולא כולכם דהיינו הכהנים דווקא יקריבו על גבי המזבח ולא ישראל ולא הבכורו' לאפוקי אדם הראשון אף על פי שלא היה כהן ולא היה פטר רחם והוי כמו יוצא דופן ואין לו דין בכור אפ"ה הקריב והטעם לפי שכל הנשמות תלויים בו ובכח נשמות הבכורות והכהנים התלויים בו הקריב ויש סעד לדברינו מדברי הזוהר שהטעם שהקריב אדם הראשון לפי שכל הנשמות תלויים בו מדקאמר דאקריב כד ברא עלמא דלכאורה נראים הדברים יתירים דהיה די לומר לאפוקי אדם הראשון דאקריב ולמאי איצטריך לומר כד ברא עלמא וכי לא הוה ידענ' דאדם הראשון כשנבר' העולם הקריב והלא הוא היה תחילת כל הנבראים ואם כן למאי אצטריך לומר כד ברא עלמא אלא ודאי לאשמועינן טעמא וכי תימא כיצד הקריב אדם הראשון והלא לא היה כהן ולא היה פטר רחם ואין לו דין בכור דכית' שהעבודה בבכורו' היתה לכך אצטריך לומר כד ברא עלמא לומר שהוא היה תחלת הנבראים וכיון שהיה תחלת הנבראים כל הנשמות תלויים בו והקריב בכח הנשמות הבכורות והכהנים התלויים בו אבל עתה נתחדשה הלכה מכם ולא כולכם כהנים דווקא מקריבים ולא ישרא' ולא בכור יכולים להקריב ע"כ :

(ז) **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר ויאמר לו איכה לאן נטה לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה שנאמר והמה כאדם עברו ברית וכתיב את בריתי הפר רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא כאדם עברו ברית וכתיב על אשר עזבו את ברית ה' עוד נקדים מה שאמרו בגמרא בחולין פרק א' דף ד' תניא מכם ולא כולכם להוציא את המומרים ע"כ ובזה יבא על נכון שכוונת דברי הזוהר בפסוק אדם כי יקריב מכם כמו שאמרו בגמרא מכם להוציא את המומרים וכיון דאדם הראשון מין היה וכמו שאמרו בגמרא לכך אמרו בזוהר לאפוקי אדם הראשון בשנעשה מין אסור להקריב וכי תימא אם כן כיצד הקריב לזה תירץ דאקרי' כד ברא עלמא רוצה לומר בתחיל' הבריאה הקריב קודם שהיה מין דהיינו קודם שחטא הקריב דאי לא תימ' הכי מה צריך לומר כד ברא עלמא וכי לא ידעינ' שאדם הקריב כד ברא עלמ' שהוא היה תחלת הנבראים ואם כן למאי איצטריך לומר כד ברא עלמא אלא ודאי לאשמועינן שקודם שחטא הקריב וזה אומרו דאקריב כד ברא עלמא דהיינו בתחילת בריאתו קודם שחטא הקריב ע"כ :

(ח) **אדם** כי יקריב מכם קרבן לה' ויש להבין דמילת מכם דחיק ליה עלמא דנראה כיתירה והכי הוה ליה למימר אדם כי יקריב קרבן ודי ומילת מכם מאי אתא לאשמועינן ועוד מילת לה' מאי אתא לאשמועינן ודאי הקרבן לה' והוה ליה לומר כי יקריב קרבן ודי ועוד למה אמ' מכם גבי עולה ולא אמר מכם גבי שאר קרבנו' אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בתורת כהנים והביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש על זה הפסוק אדם למה נאמר מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל עכ"ד עוד נקדים מה שאמרו בגמרא על פסוק שונא גזל בעולה משל למלך שעבר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו עבדיו אדונינו המלך כל המכס שלך הוא אמר המלך ממני ילמדו עוברי דרכים שלא יבריחו מן המכס כך אמר המלך מלכי המלכים הקב"ה ממני ילמדו בני וירחיקו עצמם מן הגזל עוד נקדים מה שאמרו רז"ל

ולקחתם לכם משלכם ובזה יבא על נכון שגם אנו נדרוש מכם משלכ' ולא מן הגזל וזה אומרו אדם כי יקריב מכם רוצה לומר משלכם ולא מן הגזל ואף על פי שהקרבן הוא לה' ולא תימא כיון דכתיב לה' הארץ ומלואה ואני מקריב אותו כליל לה' כמו עולה שכולה כליל לגבוה סלקא ואיני נהנה ממנו כלו' אף אם יהיה מן הגזל אין בכך איסור גזל לכך אצטריך לומר לה' שאף על פי שהוא לה' כולו כמו עולה צריך שיהיה מכם דהיינו משלכם ולא מן הגזל ומכל שכן שאר קרבנות דאיכא בהו אכילת אדם שוודאי אסור להביא מן הגזל ולכך כת' מכם בקרבן עולה ולא כתב מכם בשאר קרבנות דאי כתב מכם דהיינו משלכם בשאר קרבנות לא הוה ילפינן עולה מינייהו דהוה אמינא דשאני שאר קרבנות דאסר מן הגזל לפי שיש בהן אכילת אדם לכך אסר מן הגזל אבל עולה דכולה לגבוה סלקא דעתין כיתי מן הגזל כיון דאין בהם אכילת אדם לכך כתב מכם בעולה לאסור את הגזל אף על פי שאין בה אכיל' אדם כדי שממני ילמדו בני וירחיקו עצמם מן הגזל ואכא אמינא מכל שכן שאר קרבנו' דאית בהו אכילת אדם שאסור להביא מן הגזל :

(ט) **או** כאמר באופן אחר ונדייק עוד למה אמר יקריב הוה ליה למימר יביא קרבנו כמו שאמר בשאר קרבנות יביאנו אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא גנב ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולים להקדיש דהיינו לא בעליו ולא הגנב בעליו לפי שאין ברשותו עתה והגנב לפי שאינו שלו ע"כ · ונפרש מילת יקריב יקדיש כמו מן הבהמה הטמאה אשר יקריבו וכי בהמה טמאה קריבה אלא פירושו יקדישה דהיינו קדושת דמים ומוכרין אותה ולוקחין בדמיה בהמה טהורה וזה אומרו יקריב דהיינו יקדיש צריך שתהיה מכם דהיינו משלכם ותהיה גם כן ברשותכם ומדכתב מכם ולא כתב לכם כמו גבי לול' דהו' משמ' משלכ' הוה אמינא דהבעלי' יכולים להקדיש אעפ"י שהיא ברשות הגנב כיון שהוא שלהם לפי שעדיין לא נתייאשו לכך כתב מכם דמשמ' שצריך שתהיה משלכם גם תהיה ברשותכם לאפוקי הבעלים שהיא שלהם אבל לפי שאינה ברשותם אינם יכולים להקדיש וגם הגנב אף על פי שהיא ברשותו לפי שאינה שלו אינו יכול להקדישו לכך כתב מכם שצריך שתהיה משלכם וגם תהיה ברשותו עד שיוכל להקדיש ע"כ :

(יו"ד) **או** כאמר באופן אחר למאי איצטרי' למיכתב מכם ועוד לכאורה מילת קרבנכם למאי אתא אלא לרמוז מה שאמרו רז"ל דמן הראוי שצריך האדם החוטא הוא בעצמו ישחט דכתיב נפש החוטאת היא תמות אלא שחס רחמנא עלן ואמר הביאו כפרה הבהמה בעדכם וזה אומרו אדם כי יקריב מכם דהיינו שאתם בעצמכם תהיו קרבן אבל אין בעל הרחמים פוגע בנפשות לכך נוה מן הבהמ' מן הבק' וכו' ולכך כתב קרבנכם יתירא לומר שחשוב הקרבן לפניו יתברך כאו קרבו עצמם לפניו ע"כ :

(י"א) **או** כאמר באופן אחר קרוב לזה והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל שצריך המקריב לחשוב בעצמו שחיטת הקרבן כאלו הוא נשחט וכן הפשיטו וניתוחו כאלו הוא נפשט וניתח וזריקת דמו כאלו הוא נזרק דמו ושריפתו כאלו הוא נשרף וזה אומרו אדם כי יקריב מכם רוצה לומר כאלו הוא נעשה בעצמו כל מה שעשו בעצמו בקרבן וזה מכם כאלו הקרבתם עצמכם ולזה כתב קרבנכם יתירא שמעלה עליכם כאלו הקרבתם עצמכם וזהו קרבנכם דהיינו כאלו אתם נעשתם קרבן וזהו קרבנכ' בכנוי לרמוז כאלו הם נעשו קרבן ע"כ :

(י"ב) **או** כאמר באופן אחר ונדייק עוד למה אמר אדם כי יקריב ה"ל למימר איש כי יקריב או נפש כי תקריב

תקריב ולמה תמר לדם כי יקריב ועוד תיבת מכם למה
תתץ׳:

אמנם יובן כמה שתמרו כאשר זה לשונו לדם כי יקריב
מכם קרבן לה׳ לתפוקי מאן דלית ליה תתנסיב
דקרבנו לאו קרבן ולכיהוה תוכחת דכתיב ותצא אש
וכו׳ ע״כ ול׳ דודחי דכרי הזהר מיוסדין על תרי פו ורזין
גריכין חיזוק לכל עם כל זה מהיכן מפי לה לתפוקי מאן דלית
ליה תתנסיב:

אמנם יובן כמה שתמרו בגמרא כל לדם שאין לו
תשה אינו לדם וזוקף כתרחקו תועות העולם
מלהקריב:

ובזה יבא על נכון לדם כי יקריב לתפוקי מאן דלית
ליה תתנסיב מדכתיב לדם וכל לדם שאין לו
תשה אינו לדם ולתפוקי מאן דלית ליה תתנסיב
לפי שאינו נקרא לדם ולכן כשיבין מי שנקרא לדם יבול להקריב
ומי שאינו נקרא לדם אינו יכול להקריב וכזה יתי שפיר גם
כן מה שתמר מכם בפסוק דלתת לתפוקי תועות העולם כיון
דכשיבין מי שקרוי לדם יקריב מי שאינו קרוי לדם לא יקריב
ומי שאין לו תשה אינו לדם ואיימינן לן דאין לישות לבכרי ולבך
לא נקרלו תועות העולם לדם ולבך נתרחקו תועות העולם
מלהקריב קרבנות וזה לתמרו לדם כי יקריב דהייגו מי שנקרא
לדם יקריב לתפוקי מאן דלית ליה תתנסיב לפי שלא נקרא לדם
לבך מכם כשיבין לתפוקי תועות העולם לפי שלא נקרלו לדם
לפי שאין לישות לגוי לבך כשיבין מכם והייגו מישראל דווקא:

(יג) **ובזה** נכון גם כן מה שתמרו בגמרא רבה לדם
כי יקריב מכם וזה שתמר הכתוב הבן יקיר
לי אפרים וכו׳ עכ״ל ויש להבין מה יש קשר ומשיכות פסוק
לדם כי יקריב וכו׳ עם פסוק הבן יקיר וכו׳ אמנם כפי האמור
בדרש׳ לדם כי יקריב מכם לתפוקי תועות העולם יתי שפיר
ועוד נקדי מה שתמרו רבותינו ז״ל שישרש קרויין בניי דכתיב
בניים אתם לה׳ שהיכה דהייגו דווקא אתם קרויין בניים לתפוקי
תומר הינעל שאין קרויין בניי שאין לישות לבכרי ואין תבוא
לבכרי ובזה יבואו על נכון דכרי המדרש זה שתמרו לדם כי
יקריב לתפוקי תועות העולם כמו שתמרו וזו שנתקשה בעל
המקדש קיים הקרבנות מכפרים לכל בזמן שאין בית
המקדש קיים מה תהא עלן מי יכפר בעדינו ולא היו
יודעים שסדר קריאת התקרבנות נמי מכפרת לכך היו
מתיירלים עד שחידש להם משה כמו שהשי׳ הק״ב לאהרהם
שסדר קריאת התקרבנות נמי מכפר כמו התקרבנות כך תמר
משה התעסקו בתורה ואין אתם מתיירלים הדא הוא דכתיב
זאת התורה לעולה למנחה וכו׳ כלומר כל העוסק בתורת
עולה כאלו התקריב עולה וכו׳ ובחשב לכם קריאת׳ סדר התקרבנות
כאלו התקריבתם אותם ומכפר לכם:

(טו) **וכמו** שתמרו בתנא דבי אליהו והוא כילקוט
רמז ת״ס וזה לשונו כל זמן שבני ת המקדש
קיים מזבח מכפר בתוכם לאחר שבחרבים ותלמידיהם כפרה
לישראל שבתמר תקריב מנחת וכו׳ ואומר ואיש כי יכא מכם
שליש ויבא נתי׳ וכו׳ וכבוריס וכו׳ הא למד׳ שכל המוקן לתלמיד׳
ותלמידיהם כאלו עשאה רמן תבין שבתמים וכו׳ וזה יבא על
נכון מה שתמר משה התעסקו בתורה ואיבא לתידך דהוה
ליה למימר למדו תורה או קראו בתורה למה תמר התעסקו
שלא לדמון שיתעסקו כלומדי התורה להספיק להם
כל צרכם כדי שתלמידי חכמים יהי פנויים ויעסקו בה
כמוצרך וכמו שבזמן שבית המקדש קיים הדריס בחוכם
לארץ שלין מקריבים אלא תבח דבי אליהו שיודקקו לתלמידי
חכמים ומעלה עליהם כאלו הקריבו נם בזמן הזה יחזיקו
כיד ת״ח לכך תמר התעסקו דהייגו שיחזיקו כיד ת״ח:

(יז) **או** כתמר באופן אחר לדם כי יקריב מכם מן הבהמה
וכו׳ ויש להבין דתיבת מכם למאי אתת הוה ליה
למימר לדם כי יקריב מן הבהמה ועוד מן מהמה לכאורה
נראה יתירה הוה ליה למימר כי יקריב מן הבקר ומן הצאן
מן הבהמה מאי אתת לאשמועינן:

אמנם יובן כמה שתמרו במדרש רבה על פ׳ ואתם
נאני נתן מרעיתי לדם את לא נתן לתם לדם
ואם לדם למה נתן חלא לדם לשכר ופתן ליעוסם עכ״ל:

ובזה יבא על נכון לדם כי יקריב רומה לומר תיבת
יקריב יקריבו כמו מן הבהמה הטמאה ממה שהקריבו
יקריבו ממנה וכי בהמה טמאה מקריבין אותם אלא פירושו
יקריבו יקריבו ממנה דהייגו שקדשה קדו את דמים ותמכר
ויבואו בדמים לחברת טהורה וכמו שפירשו יקריבו יקדישו כן
נפרש לדם כי יקריב יקדים זה לומרו דהייגו לדם שקדש
משעה לא נקרא לדם וכתב לחבר כך מכם מן
הבהמה רומה לומר אף על פי שהוא מכם בכורת לדם חשוב
מן הבהמה כשהוטעה והוצרך להקריב מן הבקר ומן הצאן וכן
וכן דרשו בתולין פרק ר׳ מן הבהמה אלו בני לדם הדומי׳
לבהמה ע״כ:

(יח) **או** כתמר באופן אחר כיון דכתיב לדם כי יקריב
מינלת מכם למאי אתת די לומר לדם כי
יקריב קרבן ומצד לתם כפל דברים מן הבהמה מן הבקר
ומן הצאן לאשמועינן וכי תימא לאשמועינן בהמה
דאיזו נקראת בהמה הבאה לקרבן לשתוק ממילת בהמה
ולכתוב קרבן מן הבקר ומן הצאן דהצריך לאשמועי׳ שבבקר
והצאן כשרים לקרבן לאפוקי שאר מינים שאין כשרי׳ לקרבן
ומאי נפקא מינה אם הם מן בהמה או מן חיה ועוף כן מן
הבהמה לגבורה נראה אם הם מן בהמה או מן חיה ועוף כן מן

בהמות שבו לפי שהקרבן בא על השובע והשובע חטא בחלק
בהמות לפיכך דין בקרבן בהמה דוקא ומאמרו מן שבהמה רומה
לומר שחטא בחלק בהמות שבו לפיכך דין מן הבקר ומן הצאן
שהם מין בהמה ואין צריך בשביל חלק שבהמות שחטא בו
לחבר על חלק אחר ממעל לכך דין לחזות קרבנו מן הבקר
ומן הצאן שהם מין בהמה ולפי שחטא בחלק שבהמות לכך
לא בחלק חלוש דין בקרבן בהמה ע״כ:

(יט) **ובזה** נכון מה שהביא הרב בעל רקחי תכמה
בהמות שבהמה זה לומרו מן שהשם רומה
לומר שחטא בחלק בהמות שבו לפיכך דין מן הבקר ומן הצאן
שהם מין בהמה ולפי שחטא בחלק שבהמות לכך
לא בחלק חלוש דין בקרבן בהמה ע״כ:

אמנם יש לקיים הגירסא זו והוא דהשפש חוש נפש
בהמית שתתלוים לשם להנאות העולם והרוח
היא חלק חלוש ודמו פירושו נפש שפלה כלומר שתעסיל תאות
נפש הבהמית לבל הרוח נבוהה שתשוב לבריאו שהרוח היא
נבוהה ויליך לתנוח את׳ שבל דבר שהוא נבוה פנוח מרוכה
ועל ידי שחושב שרוחו נבוהה אינו חוטא הלא מהלך בדרכי
ה׳ וכן מלינו ביהושפט מלך יהודה שהיה ירא ה׳ כתיב ביה
ויבבה לבו:

(כ) **אם** עולה קרבנו מן הבקר זבר תמים יקריבנו אל
פתח אהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה׳
ויש להבין דלבחורה יקריב אותו נרלה כיתר דכבר תמר
יקריבנו ולא על כי שרש״ז אל תתיראם ואת תיבת
תמים אם על הבאת הקרבן אל אהל מועד הוה ליה למימר
פתח אהל מועד יביא אותו ואי על הקרב׳ הקרבן מיירי והלא
הקרבתו היכה פתח אהל מועד הלא בתוך אהל מועד והכי
הוה ליה למימר באהל מועד יקריבי אותו ולמה תמר פתח אהל
מועד יקריב אותו:

אמנם יובן בהקדים מה שתמרו רבותינו ז״ל על הלך
סוקן שמימיו לא מעל לדם בעולתו כיצד היש
עושה היש מביא בהמתו לעזרה ואחר כך מקדישה כדי שלא
יבא תקלה על ידו ע״כ זה תמרו עולה קרבנו מן הבקר זבר
תמים יקריבנו בפשוטו דהייגו אם עולה מן הבקר זבר
תמים יקריבנו ואחר כך עשה טוכה קל משמע לן שמי שיש
עליו עולה שיעשה כמו הלך הזקן שיביא לותו תחלה לעזרה
ואחר כך יקדיש לותו וזה שתמרו אל פתח אהל מועד יקריבי לותו
רומה לומר יקדיש לותו בפתח אהל מועד שלא יבא יקריב ויקדיש
לותו קודם שיביאנו אל אהל מועד כדי שלא יבא תקלה על
ידו וכמו שתמרנו בהלך שלא היה מקדיש שיביאנו לעזר׳
ובזה יבא על נכון אל פתח אהל מועד יקריב לותו רומה לומר
יקדיש כמו שדרשו רבותינו ז״ל על פסוק הב תשר בו מום לא
תקריבו שפירושו לא תקדישו וכן פסוק מן הבהמה שתמתם
תשר יקריבו מתוכה שפירושו נם כן יקדישו וכן פירוש יקריב
לותו אל פתח אהל מועד יקדיש לותו פתח אהל מועד כמו
אלא חזקן:

(כא) **ומה** שתקשים על מה שתמרו רבותינו ז״ל נדולה
תורה יותר מכל הקרבנות שבתמר׳ זאת התור׳
לעולה וכו׳ מקשים מנה לן דייתר נדולה תורה וכו׳ לומר דשוין
התורה והקרבנות וכו׳:

אמנם יובן כמה שתמרו רבותינו ז״ל כילקוט שמוא על
פסוק להשתחות ולזבוח ר׳ לחא בר יוסף כשם
רבי יצחק התעלה נדולה מן הקרבנות דכתיב להשתחות
ואחר כך לזבוח׳ נם מנו פלמר מדכתי׳ תורה תחילה ואח״כ
קרבנות משמע שהתורה יותר נדולה מן הקרבנות

(כב) **או** כתמר כאופן אחר קרוב לזה והוא שהעול׳ כולה
על הרהור הלב על הרהור עבודת זרה עוד
תמרו שאם עשאם הלדם המצוה בהלבב ובשמחה ולא כמו

פרשת צו

(א) **צו** את אהרן ואת בניו לאמ׳ זאת תורת העולה היא
העולה וכו׳ ויש להבין למה בפעל דבריו במילות
שונות העולה היא העולה עולה עולה שבי פעמים למה לי
ועוד יש להבין דברי רשי״ז שפירש וזו מלת זירוז מיד
ולדורות אמר רבי שמעון וכיותר מריך הכתוב לזרז במקו׳ שיש
חסרון כיס ועוד מילת לאמר למאי אינטריך ויש די לומר צו
את אהרן ואת בניו לאמר ואת תורת העולה וכו׳ ועוד חסרון
כיס שאמר רבי שמעון מה ענייבו לבאן:

אמנם יבא הכל בלבל ישו׳ והוא כמה שאמרו רבותינו
ז״ל עיקר ולבא תרי סרסורי דעבירה כיסו עין
רואה ולב חומד ושאר הלבריס נומר יס מעשה עוד בקדי׳
מה שאמר הפסוק כי בעד אשה ועוד עד ככר לחם עוד
בקדים שהעולה באה על הרהור הלב עוד בקדים מה שאמרו
רבותינו ז״ל אמ׳ הקב״ה נומן שליו בית המקד׳ קיים תקבל׳
להם סדר קריאת הקרבנות שבאמר זאת התורה וכו׳ זה לומר
לו את אהרן ואת בניו ולא דריך לזה בעבין העול׳ ולהודיע
שיעור מעון שהרהור הלב במדה כדי שלא יבא חס ושלו לידי
זמת וכזמן שבית המקדש קיים יבא עולה וכזמן שליו בית
המקדש קיים לאמר תורת העולה שבאמירה יבא ידי חובתו
לזה אמר מיד ולדורות לאמר תור׳ העולה ומיד דהייגו
כזמן שבית המקדש קיים היא העולה כאשר שם
כמשפט שאם אינו מודרו ושב מיד מעון שהרהור הלב של עבודה זרה
יבא לעבוד עבודה זרה חס ושלום וגם חשוב כמעשה ויבא
לידי עניות וחסרון כיס אשה ושלום כי בעד אשה זוכה עד
ככר לחם זה לומרו וביותר במקום שיש חסרון כיס רומה לומר
שלא לבא לידי חסרון כיס לזה העון של הרהור נריך לזרז מו
יבא עולה מו יאמר תורת העולה ולזה אינטריך כפילת הדבור
לפעמים לאמר תורת העולה דהייגו סדר קריאת הקרבנות
ולפעמים היא העולה כמו בזמן המקדש קיים יעשה עולה
כמשפט:

(ב) **או** כתמר כאופן אחר והוא בהקריס מה שנומרו
רבותינו ז״ל דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא עוד
תמרו שאם עשאם הלדם המצוה בהלבב ובשמחה ולא כמו

שפורע את חובו שכר תהכה והשמחה משלם
לו בעולם הזה עוד נקדים מה שכתב הרב בעל כפף נכחר
לשכנני בשם בעל סוד רזי וזה לשונו דיש שלשה מיני בני אדם
מין ג׳ עובד מתהכה וזה רחוי להקריב עולה כדמיומו
בהברתם חובני שקרתו תכתוב חובני דכתיב חובני
ולכך נזה לו להקרי׳ עולה כדכתיב קח נא את בנך וכו׳
ואם כן אדם מקריב עולה מוכח שעובד מתהכה עכ״ל
וכזה יבא על נכון שכאלו דמיירי בעולם וכמו שהקדמנו אם
אדם מקריב עולה מוכח שעובד מתהכה לזה מזדו בעבודתו
מתהכה שעל ידי שעושה המצוה משמחה יש לו שכר בעולם
הזה שכר השמחה והתהכה לבל עיקר שכר המצוה הוא שמן׳
לעולם הבא זה יומרו לין לו שלא זירוז מיד ולדורות דהיינו כין
מיד בזמן המשכן ובית המקדש שיקריבו עולה יוצרו לעשותם
בתהכה ובשמחה כין להורות שאין בית המקדש קיים
שקורלין תורת העולה יקרלו אותה בשמחה ובתהכה ולזה
כת רבי שמעון נומר כיותר נדרין כתוב לזרז במקום שיש
חסרון כים שרוצה נומר שאם לא יעשה המצוה בתהכה שלא
כמי שפורע חובו אין לו שכר בעולם הזה דשכר מצוות בהאי
עלמא ליכא ויבואו לידי חסרון כיס חס ושלום לבך מזדו
לעשות המצוה בתהכה ובשמחה כדי שיהנו לו שכר השמחה
והתהכה בזה העולם ולא יבא לידי חסרון כיס וזהו שכיוון רבי
שמעון שאמר וביותר במקום שיש חסרון כיס דהיינו שיעשה
בשמחה ויתנו לו שכר השמחה ולא יבא לידי חסרון כיס וכזה
נבין גם כן למה נבי עולם כתב בו ודרשו אין בו מלא זירוז
וכו׳ ואמר רבי שמעון וביותר במקום שיש חסרון כיס ולמה
לא כתב בו גבי שאר קרבנות והיו דורשין מה שדרשו
בכאן:

(ד) **אמנם** כפי מה שהקדמנו שם אדם מקריב עולה
מוכח שעובד מתהכה לבל שם מקריב
שאר קרבנות מלין נימה לן שמתהכה עשה דילמא משום
יסורין כמו שכתב בעל סוד רזי חטאת משום יסורין שלמים
משום עושר ואם כן בשאר קרבנות לא יכול להקשות בו ודרשו
בו מה שדרשו לכך כתב בעולה דווקא בו ודרשו שם שדרשו
לפי שהמקריב עולה מוכח מתהכה עושה ושכר התהכה היא
בעולם הזה וכבר על זה רבי רבי שמעון שם שאמר וביותר
במקום וכו׳:

(ה) **או** כאמר בחולין לחר שם שאמר מיד ולדורות יכול
כמה רחמים על יצר הרע של עבודה זרה וקטלוהו ויצר הרע
של זנות כחילהו לעיני׳ זה לומרו לין לו שלא זירוז מבעיי׳
מיד בשרץ וזרו בהדהוד הלב להביא קרבן עולה מיד ולעשות
תכף שלא ישתכח כו החטא לפי שעדיין יצר הרע של עבודה
זרה היה קייס ויצר הרע של זנות היה רוחה בעיניו ושרץ זירוז
יותר להכניל משם שלא לא לדורות דיצר הרע של עבודה זרה
בטל ויצר הרע של זנות כחילהו לעיניים לפילו הכי שרץ זרוז
ולאמר תורת העולה ושאר כתשוב׳ ולא יבא לידי מעשה גמור
ויבא לידי חסרון כיס חס ושלום:

(ו) **או** כאמר בחולין לחר ולפי דרכנו מתרץ קושיא לחת
מה שהקשה לותם בספר דרוש שמוש וזה לשונו לן
את לחבן משמע משום לחת לחר כך לאמר תורת העולה כשלן
קייס כל התורה וכן הקשה גם כן ממה שאמר יעקב אבינו
ותרי״ג מצות שמרתי וכמה מצות שלא היה לפשר לקייס ומה
אתי רבן יעוינן שם בספרו גם אני לוסיף מופך משלי ולאחר כך
יבא לכלל שאור ולפ על פי שכתוב מקבת מן העניין בפרשת
לך לך נעתיקנו כאן כדי שיהא העניין שלם והוא מה שאמרו
לבני חוק לאמר היה לקיים לנו שנשייר חק לאחר לאחר ניים דבני

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הרמב״ם שכל מי
שעושה מצוה בלהכה בלי שום פניים כאן קייס
כל תרי״ג מצות אתי שפיר שאינו שכל הנדיקים שיש
בעשיית המצוות שיש עושה הרבה ויש עושה מעט לבל עם
כל זה לו לי שפטר אדם על כל פניים יזכה לו מצוה לחת שעשה
מלהכה בלי שום פניים ומעלה עליו כאלו קייס תרי״ג מצוה לזה יש
לומר רבי יהושע בן לוי שהכל שוין שכל פדיק ופדיק יש לו שלש
מאות ושבע עולמות כיון שכולם זכו לתרי״ג מצות לחד
כפועל ולחר על ידי שקייס מצוה לחת כתקנה ומעלה עליו
כאילו קייס כל התרי״ג מצות לכך שלש מאות ושבע עולמות
לכל פדיק ופדיק והדחיים שהכניל רבי יהושע בן לוי מסייע לן
דכתיב להכניל לותכי יש ואיכא למידק למה לומר הפסוק
לותכי הוה ליה לומר להכניל עושי מצותי ולמה לומר לותכי
אלא לאשמועינן דלמה כולן שוין לכל לחד ולחד שלש מאות
ושבע עולמות וכי כל לחד שוין אלא לפי שהן לותכי דהייבו
שעושים מלהכה אפילו פדיק שעשה מעט מצות כיון שעשה
מלהכה מעלה עליו כאילו קייס כל התרי״ג לכך לכל לחד
ולחד המרבה ולי הממעיט יש לו שלש מאות ושבע עולמות:

(ז) **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו התם המרבה
ולחד הממעיט ולבד שיכוין לבו לשמים
ואיכ׳ למיד׳ כיב יהיה זה הדבר לחד המרבה ולחד הממעיט
בשוה ועוד למה קייס דברין ולבבר שיכוין לבו לשמים
בלשון יחיד כיון דמיירי על המרבה והממעיט הוה ליה למימר
ולבבר שיכוונו לבם לשמים:

אמנם כפי דבריהם יבא על נכון דלמעיט קא מזהיר
שיכוין לבו לשמים דהיינו שיעשה המועט
מצות שיעשה בלי שום פניים לעולם הזה שלא בכל כוחו
לשמים כדי שיחשב המועט כמרובה כאן קייס כל התרי״ג
ויטול שכרו לעולם כמרובה:

(ט״ו) **ובזה** נבין ג״כ מה שאמרו רבותינו ז״ל יש קופה
עולמו בשעה אחת ואיכא למידק
כיצד יכול לקייס אדם תרי״ג מצות בשעה אחת ועוד יש
לשאול לאחדינהו כיצד נתן לנו תרי״ג מי יוכל לקייס תרי״ג
אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דכיון שעושה
אדם מצוה בלי שום פניים כאלו קייס תרי״ג לזה יש
מי שקושה עולמו בשעה אחת דהייבו שעשה מצוה כתקנה בלי
שום פניים ומעלה עליו כאלו קייס כל תרי״ג לבך קושה
עולמו בשעה אחת ולבך גם כן נתן לנו תרי״ג אע״פ שלא
יוכל אדם לקייס תרי״ג כיון שכל רבים אפשר שיזדמן לו
שיעשה שום אחת כתקנה ויעלה עליו כאלו קייס תרי״ג:

ובזה נבין גם מה שאמרו רבותינו ז״ל כל דמך רבי
אבהו אחוו ליה ז״ג מרבי דאפרסמופ דכייא אמר
כל תלין לאבהו ואני אמרתי לריך יבעתי לתזו והבל כחי
כליתי אכן משפטי את ה׳ ופעולתי את תלוני וכל המפרשים
כל אחד לדרכו פנה אמנם אשר אני אחזה לי דמה ו תמיהה
כל תלין לאבהו ואת אמרו רבותינו ז״ל ולאמ׳ ליטול שכרן ועוד
מה זה שאמר אני אמרתי לריך יבעתי ואת הקב״ה אינו
מקפח שכר כל בריייה אפילו שכר שיחה בלה ולא כן כיצד
אומר לריך יבעתי ועוד מדאמר כל תלין משמע שלא כולן
אלא מקצתן ומדר אמר לריך משמע שלא יש לו בלל ועיקר
ועוד מה היא תשובה שהשיב ופעולתי את תלוני וכי לא ידע
עד השתא שפעולתו את תלוניו:

אמנם כפי דרכינו יבא על נכון ומוכל נומר שיב
נסרי סס שכר תרי״ג מצות לפי שסס נכנד ג״ב
מידות שהתורה מדרשת בהס לו נכנד שלש עשרה בריותיה
שכרת עם אברהם על המילה שהיא שקולה כנגד תרי״ג
מצות לו נכנד ג״ב תיקוני דיקנא ג״ב עיקרי התורה ג״ב מדות
וענבור

ויעבור ז"ג מי אל כמוך או כמו שכתב רבינו בחיי שיש ז"ג מעלות בגן עדן כנגד ז"ג פעמים בן שכתוב בפרש' בראשי' ולזה תמה רבי אבהו שמי שמקיים תרי"ג יש לו שכר ז"ג כהרי ואני לא זכיתי להשלי' תרי"ג לכך תמה ואמר כל אילין לאבהו וכו' וזהו שדייק בדבריו ואמר כל אילין והוה ליה לומר למה אלין אלא לומר כל אילין למי שמקיים תרי"ג כלם ואני לא קיימתי כל תרי"ג ברי' שיתנו לי כפי מה שאני קיימתי מן תרי"ג מקצתם או רובם ולזה אמר כל אילין כלומר שכר תרי"ג מצות יתנו לי ואני בוודאי לא קיימתי כל תרי"ב ולזה ואני אמרתי לריק יגעתי לא מבעייא שכר כל תרי"ב לא יתנו לי שלא אפי' שכר כנגד מה שעשיתי לא היה בדעתי שאני אמרתי לריק יגעתי כלומר כיון שלא השלמתי תרי"ג שהייתי סבור מי שמשלים תרי"ב יש לו שכר משלם אבל מי שלא השלים תרי"ב אלא מקצת' או רובם אין לו שכר כלל כיון שלא השלי' עבודתו אין לו כלום ואם כן לתוהו והבל כחי כליתי כלומר כיון שלא השלמתי תרי"ב כל כחי מה שיגעתי הוא להבל אבל בשעה דאחמו ליה ז"ג כהרי שכר תרי"ג והוא לא קיים תרי"ג אז סבין סברת הרמב"ם ז"ל שעל ידי שפועל אמת אף על פי שלא השלים תרי"ג מצות מעלה עליו כאילו קיים תרי"ג ונותנים לו שכר תרי"ג אכן משפטי את ה' דהיינו ששופט אותי במדת הרחמים בשם הויה ברוך הוא שמעלה עלי כאילו השלמתי תרי"ג שפעולתי לא היה בה פנייה לעולם העובר אלא לשמו יתברך לפי שפעולתי היית' לשמו ולא לשמי זה אומרו ופעולתי את אלהי רוצה לומר שפעולתי לשם אלוהי היתה ולכך מעלה עלי כאילו השלמתי תרי"ג לכך אהא ליה ז"ג כהרי דהיינו שכר תרי"ג משלם ועיין בפרשת בראשית באופן אחר ויונעם לך :

(י"ז) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק קוה אל ה' ושמור דרכו וכו' דהוה ליה למימר ושמור דרכיו אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דבדרך אחד דהיינו מצוה אחת בלי פנייה יזכה בה לעולם הבא זה אומרו ושמור דרכו דהיינו כמו שדרכו יתברך אין שום פנייה בו כך אם תשמור אפילו דרך אחד כמו דרכו שאין בו שום פנייה קוה אל ה' שתהיה מחלקו יתברך :

(י"ח) **ובזה** נמי נבין גם מה שאמרו רבותינו ז"ל כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ושנותיו ויש להבין חוץ מדרך רבותינו שאמרו העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו וכיצד אם עושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו :

אמנם כפי מה שהקדמנו דאם עושה מצוה אחת כתיקונה בלי שום פנייה כמו שכתב הר"מ כמז"ל וזכה על ידה לעולם הבא אתי שפיר דעל ידי מצוה א' כתיקונה מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ושנותיו :

(י"ט) **ונחזור** לסדרין אין צו אלא זירוז מיד ולדורו' אמ' רבי שמעון וביותר במקום שיש חסרון כיס נאמר באופן אחר בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל דעולו' היו מכפרים על עון לקט שכחה ופאה וכתיב בהו כי ברך יברכך · זה אומרו אין צו אלא זירוז דהיינו שאם בא לידי עון לקט שכחה ופאה שיזדרז לשוב בתשוב' ואמר מיד ולדורו' ופרוש מיד בזמן שבית המקדש קיים יביא קרבן ויכפר לו ולדורות שיעסוק בתורת עולה ויכפר אמ' רבי שמעון וביות' במקום שיש חסרון כיס רוצה לומר שאם לא ישוב בתשובה עבירה גוררת עבירה ויבא פעם אחרת לידי עון לקט שכחה ופאה ותמנע ממנו הברכה וזהו חסרון כיס לכך תורו על מצות העולה ויכפר לו עון לקט שכחה ופאה ומכאן ואילך יקיים מצות שכחה ופאה ויקיים בו מקרא שכתוב כי ברך יברכך :

(ך) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין דכתיב אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן זה אומרו זאת תורת דהיינו על ידי עסק התורה העולה רוצה לומר שעולה במעלה על ידי עסק התורה ופירוש מיד ולדורו' מיד לאוכלי המן ולדורות כמו בזמן שצריכין לעשות מלאכה כדי להתפרנס אפילו הכי צריכין לעסוק בתורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימ' מעושר ולזה אמר רבי שמעון וביותר במקום שיש חסרון כיס רוצה לומר כמו בזמן הזה שיש חסרון כיס צריך ליזהר בעסק' התור' ביותר כדי לקיימ' מעושר במהר' בימינו שיבנה בית המקדש ונהיה עשירים ונקיימה מעושר :

(כא) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד דיוק אחר למה אמר זאת תורת ולא אמר וכן תעשה עולה · אמנם יובן במה שאמר הכתוב יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק למען יחזיקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת וכל מי שאין מחזיק בתורת ה' אין לו מנת זה אומרו צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת רוצה לומר שהכהני' יעסקו בתור' מיד דהיינו בזמן שבית המקדש קיים שנותנים להם ארבעה ועשרים מתנות כדי שיהיו פנויים ויעסקו בתורה ללמד דעת את העם ולדורות כגון בזמן הזה שאין נותנים להם ארבעה ועשרים מתנות אפי' הכי צריכין לעסוק בתורה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל כל המקיי' את התורה מעוני סופו לקיימ' מעושר וזהו שאמר רבי שמעון וביותר במקום שיש חסרון כיס דהיינו שיותר צריכין לעסוק בתור' בזמן שיש להם חסרון כיס דהיינו שחסרים ארבעה ועשרים מתנות כהונה · אם כן אם מקיימין את התורה בזמן הזה שהם עניים שאין נותנים להם ארבעה ועשרים מתנות כהונה יזכו לקיימה מעושר דהיינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן יתנו להם ואז יקיימו את העושר :

(כב) **משנה** סוף מסכת יומא אמר רבי עקיבא אשריכם ישרא' לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל ע"כ · ואיכא למידק למה כפל דבריו דקאמר לפני מי אתם מטהרין למה חזר ואמר ומי מטהר אתכם ועוד מאי ואומר היה די במה שהביא ראייה מוזרקתי עליכם וכו' למה צריך לומר עוד ואומר מקוה ישראל ה' ועוד מה זו שאלה לפני מי אתם מטהרין וכו' והא קרא כתיב והזה הטהור על הטמא ורחץ במים וטהר ודרשו רבותינו ז"ל מי מקוה ואם כן מה צריך שאלה לפני מי אתם מטהרין ועוד מה צריך לטהרת הקב"ה והרי די מי חטאת ומי מקוה :

אמנם דהטמא צריך הזאה ואחר כך טבילה וכמו שטומאת הגוף צריכ' הזאה וטבילה כן טומאת העונות צריכה הזאה וטבילה דכמו שמצאנו בעבודה זרה שהעבודה זרה מטמאה במשא כנדה כמו שאמר במשנה בשבת פרק ט' רבי עקיבא בעצמו ועתה בא רבי עקיבא לפרש טהרת העוונות וכמו שהנדה צריכה הזאה וטבילה כך טהרת העונות צריך הזאה וטבילה ומכינו בטמא שעומד לפני כהן והכהן מזה עליו ואחר כך טבילה · ולזה כפל רבי עקיבא דבריו לאשמועי' ההזאה והטבילה של עונות ופסק הרמב"ם כמה בני אדם כמה כלים שהזה עליהם בבת אחת כל מי שמגיע אליו ההזאה טהור · זה אומרו לפני מי אתם מטהרין רמז על ההזאה וכמו שהטמא עומד לפני הכהן והכהן

והכהן מזה עליו כך ישראל יעמדו לפני הקב"ה והקב"ה מזה עליהם · ושאלה ראשונה של על הזאה מביא ראיה להזאה מפסו' וזרקתי עליכם מים טהורי' וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גילוליכם אטהר אתכם וגילוליכם היינו העוונות אם כן מכינו ראייה להזאה בשביל עונות ואחר כך מה שאמר ואומר מקוה ישראל ה' מביאו ראייה לענין הטבילה ואמר מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל רוצה לומר מן העונות וזה הפסוק מקוה ישראל וכו' לעיל מיניה כתיב אם עונינו ענו בנו וכו' כי רבו משובותינו וכו' וסמיך ליה מקוה ישראל וכו' משמע בהדייא דמיירי על טהרת העונות ולהכי נמי הוצרך לכפול דבריו מה מקוה מטהר את הטמאים לענין טבילת הטומאה אף הקב"ה מטהר את ישראל מן העונות דאי לאו על טומאת עונות מייתי ראיה אלא דווקא על טבילת הטומאה היה די במה שהביא ראייה מן מקוה ישראל ואנא ידענא שהמקוה מטהר את הטמאים ומה צריך להאריך בלשונו מה מקוה מטהר את הטמאים וכו' ועוד דאי הראיה דמייתי על טהרת הטומאה ולא על העונות ומה צריך לשאול ומי מטהר ושיב שהקב"ה דהרי כמה מקוואות יש בעולם שמטהרים את הטמאי' ולמה צריך שהקב"ה יקרא מקוה כדי לטהר את ישראל אלא ודאי מיירי על טהרת העוונות שלא מצינו להם טהרה במקוה לכך הוצרך לאתויי ראייה שהקב"ה נקרא מקוה לטהר עונות ישראל ואמר מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל :

(כג) **וזרעתם** לי בארץ ואמרת' ללא עמי עמי אתה ויש להבין דלמה אמר לשון זריעה דהוה ליה לומר והגליתים ועוד דמשמע דמטעם הזריע' יאמ' ללא עמי עמי אתה וכיון שהם לא עמי כיצד יקראו עמי :

אמנם יובן בהקדים במאי שפירש רש"י ז"ל במס' נדה דף ז"ז מים טמאים נטהרים בהשק' דהוי זריע' וזריעה מטהר מדתנן שתילי תרומה טמאים ששתלן טהורים ע"כ ובזה יבא על נכון דלכך אמר וזרעתם לי בארץ וכיון שקראם זריעה וזריעה מטהר את הטמאים ולכך ואמרתי ללא עמי דהיינו שאינם ראויי' להיות עמי עמי אתה שהזריע' מטהרת הטמאים ובזה נבין גם כן מה שדרשו רבותנו ז"ל על פסוק צדקות פרזונו בישראל שדרשו צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפיזרן לבין האומות העולם ע"כ · וחוץ מדרך רבותינו ז"ל יש להבין מה היא הצדקה שעשה הקב"ה עם ישרא' שפיזרן אמנם כפי דרכנו יבא על נכון דכיון שפיזרן והוי כמו הזורע שמפזר החטים כדי לזורעם וכמו שהזריעה מטהרת כך פזור ישראל לבין האומות היא טהרתם וזהו הצדק' שעשה הקב"ה עם ישראל שפזרן כדי שיהיו נטהרים על ידי הזריעה שפזרן לבין האומות כדי לטהרם :

(כד) **או** נאמר באופן אחר למה שאמר רבי עקיבא הכפל לפני מי אתם מטהרין וחזר עוד ואמר ומי מטהר אתכם דהיינו הך קמייתא והיה די באחת מהם גם בראיות שהביא שתים היה די בראיה ראשונה וזרקתי עליכ' מים טהורים וטהרתם ואם כן מאי ואומר מקוה ישראל ה' לומר מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל :

אמנם יובן במה שכתב הרב בעל ר"ח וזה לשונו בקיצור הצריך לענייננו יש טומאה במישוש כגון זב נדה נוגע במת בנבילה בזכות וביוצא ויש טומאה במחשבה כגון בראיית עיניו ברע בשמיע' אזניו בכלו' בלשון בנבלות בלשון הרע בשבועות מחרף וביוצא בו ויש טהרה במחשבה שמטהר לבו ומחשבותיו מכל רע וכל מחשבתו בעבודת קונו ויש טהרה במישוש כגון מי חטא' דהיינו באפר פרה אדומה ובטבילה ע"כ · ולזה כפל רבי עקיבא דבריו במילות שונות לאשמועינן כנגד טהרת המישוש וטהרת המחשבה מטומאת המישוש ומטומאת המחשבה כנגד המישוש אמר לפני מי אתם מטהרין כדאמרן כמו הטמא שעומד לפני כהן ומזה עליו · ולזה הביא ראיה וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וכו' ומכל גילוליכ' אטהר אתכ' וכנגד המחשבה אמר ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים ולזה הביא ראיה על המחשבה מקוה ישראל ה' ואמר מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישרא' וזה הפסוק מקוה ישראל לעיל מיניה כתיב אם עונינו ענו בנו וכו' כי רבו משובותינו וכו' וסמיך ליה מקוה ישראל משמע בהדייא דמיירי על טהרת העונות ואמר אף הקב"ה מטהר את ישראל דהיינו טהרת המחשב' שהיא טהרת הלב כדכתי' והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר בעגל' ובזמן קריב אכי"ר :

פרשת שמיני

(א) **גמרא** עירובין פ"ו אמר רבא בפניו אסו' וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה ושלא בפניו לא והתניא לא מתו בניו של אהרן אלא על שהורו הלכה בפני רבן משה וכו' ותלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהורה הלכה בפני רבו אמר לה רבי אליעזר לאימא שלום אשתו תמהני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו וכו' והי' רחוק ממנו שלשה פרסאות בפניו הוה והקשה הרי"ף ז"ל וזה לשונו וקשה דמשמע דהקשו מבני אהרן והרי התם הורו בפני משה רבם ואם הקושי' היכא מבני אהרן לא מאותו תלמיד לבד אם כן למה הביאו בתחלת הברייתא בני אהרן הוה ליה לאתויי מעשה דאותו תלמיד דוקא עכ"ר ומה שתירץ יעויין שם בספרו :

אמנם דלעולם אימא לך מדמייתי הברייתא מתחלתה משמע שכוונת המקשה להקשות מבני אהרן וממעשה דהסוא תלמידא וכשתירץ תירץ בקיצור · וכונתו לתרץ על בני אהרן ועל ההוא תלמידא על שניהם ביחד והוא שכוונת המקשה דעובדא דבני אהרן שלא בפניו הוה כדמשמע מתורת כהנים שלבית קדש הקדשים נכנסו ושם נשרפו והוה סלקא דעתיה דמקשה כיון דעובדא הוה בבית קדש הקדשים ומשה לא היה באותה שעה בבית קדש הקדשים אם כן שלא בפניו הוה ואשכחנא שמתו על אותה הלכה שהורו אם כן שפיר מקשה גם מבני אהרן דשלא בפניו הוה ואשכחנא דמתו על שהורו הלכה שלא בפני משה רבם והיכי קאמר רבא שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה ומאי דקאמר בברייתא על שהורו הלכה בפני משה רבם דמשמע דבפניו הורו והדרא קושיא לדוכתא ואם כן מאי מקשה מבני אהרן לזה יש לומר שהמקשה יפרש הברייתא דקאמר בפני משה רבם שעדיין משה היה חי כמו שפירש מהרש"א ז"ל על מה שאמרו והוה רחוק ממנו וכו' וזה לשונו אף על גב דברייתא נופא קתני בהדיא תלמיד אחד בפניו הורה משמ' ליה בפניו לאו דוקא אלא כל זמן שהיה רבי אליעזר חי עכ"ר גם אנו נאמר דהמקשה משמע ליה מאי דקאמר בברייתא בפני משה רבם שהיה משה חי בשעה שהורו ואת ההלכה אבל לעולם שלא בפני משה שההלכה שהורו בבית קדשי הקדשים ולא היה משה באותה שעה עמהם בבית קדש הקדשים ואם כן שפיר מקשי גם מבני אהרן דאף על גב דשלא בפני משה הורו כעכבו וכיצד אמ' שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה ומשני בפניו הוה רוצה לומר שגם עובדא דבני אהרן בפניו הוה ואף על גב שנכנסו לבית קדש הקדשי' ושם הקריבו ולא היה עמהם משה בשעת הקרבה אבל קודם שנכנסו

שנכנסו לבית קדש הקדשים הורו הלכה בפני משה רבם ואח"כ נכנסו לבית קדש הקדשי' ולכך נענשו לפי שההוראה היתה בפני משה ממש ומה שאמרו גם כן בברייתא בפני משה רבם בפני משה ממש אבל לעולם אימא לך שלא בפניו אינו חייב מיתה כדאמר רבא שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה :

(ב) **אי** נמי יש לומר למה שהקשה הר"ף ז"ל דמשמע דקא פריך מבני אהרן והתם בפניו הוה ואם כן מאי מקשה מבני אהרן :

אמנם נוכל לתרץ והוא בהקדים מה שכתב הרא"ש ז"ל בגמרא בסנהדרין פרק קמא וזה לשונו · ומסקינן בעירובין פרק הדר דתלמיד מופלג בתוך שלש פרסאות חייב מיתה כבני אהרן שלא הורו בפני משה ממש אלא בתוך מחנה ישראל וכאותו תלמיד שהורה בפני ר' אליעזר בתוך שלש פרסאו' ע"כ ואם כן שפיר פריך מבני אהרן דמה שהורו לא בפני משה ממש אלא בתוך שלש פרסאות בתוך מחנה ישראל וכמו שהקדמנו בשם הרא"ש ז"ל ואם כן הקושי' הוא מבני אהרן ומאותו תלמיד דאתרוויהו לא בפניו ממש הורו וכיצד אמרו בגמרא שלא בפניו אינו חייב מיתה ומשני בפניו הוה רוצה לומר דאף על פי שלא בפניו ממש הורו כיון דבתוך שלש פרסאות הורו כבפניו דמי ולכך מתו בני אהרן ואותו תלמיד ומה שאמרו בגמר' שלא בפניו אינו חייב מיתה היינו חוץ לשלש פרסאו' קרוי שלא בפניו אבל בתוך ג' פרסאו' אעפ"י שאינו בפניו ממש קרוי בפניו :

(ג) **אבל** עדיין איכא למידק בדברי הברייתא למה אמר בלשון שלילה לא מתו בניו של אהרן אלא על שהורו וכו' הוה ליה לומר מתו בני אהרן על שהורו הלכה בפני משה רבם :

אמנם יובן במה שאמר בויקרא רבה פ' כ' אמר ר' ירמיה בן אלעזר בארבעה מקומות מזכיר מיתתן של בני אהרן ובכולם מזכיר סורחנם כל כך למה להודיעך שלא היה בידם אלא עון זה בלבד ע"כ ולזה אמר בברייתא בלשון שלילה לומר שלא היה בידם אלא עון זה בלבד לזה אמרו לא מתו בני אהרן אלא על שהורו בל' שלילה לומר שלא היה בידם אלא עון זה בלבד ולזה יומתק מילת לא בשלול שאר עונות שלא היה אלא שהורו דוקא ולפי שהקב"ה מדקדק עם חסידיו לכך נענשו על זה בלבד :

(ד) **ובמה** שאמרו רז"ל שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כתב הרב בעל שבות חיים בפרשתינו זאת דף קי"א ע"א וזה לשונו ויש לדקדק דלמה זה הקב"ה מדקדק עם הצדיקים טפי מבשאר אינשי דאדרבא לצדיקים היה צריך לוותר יותר ונראה לי הטעם דאמרו רבותינו ז"ל צדיקים נוטל מהם יצר הרע ונותן להם יצר הטוב שנאמ' ולבי חלל בקרבי ורשעים בהפך נמצא אם כן כחוט השער' דצדיק כעבות העגלה של רשע ולכן מדקדק עמו שלא היה ראוי שיעשה אפילו אותו דבר עכ"ד ונעת צריך לי עיון בדבריו ממה שאמרו רבותינו ז"ל לעתיד מביא הקב"ה את יצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים לצדיקים נדמה להם כהר גבוה ולרשעים נדמה להם כחוט השערה והטעם דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ואם כן משמע דיצר הרע של צדיקים יותר גדול מיצר הרע של הרשעים ואם כן הדר' קושי' לדוכתא דהיה צריך לוותר יותר לצדיקים לפי שיצרם גדול יותר ולדקדק עם הרשעים לפי שאין יצרם גדול אלא כחוט השערה ולמה לא כבשוהו לחוט השערה לכך היה צריך יותר לדקדק עם הרשעים וא"כ למה מדקדק עם הצדיקים :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל מי שזכיותיו מרובים מעונותיו דומה כמי ששרף את התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת ומי שעונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אח' דהיינו שהצדיקי' משלם להם עונותיהם בעולם הזה כדי שיהיו נקיים לעולם הבא ולשלם להם שכר מצות בעולם הבא אבל הרשעים בהפך שכר מצות בעולם הזה ועונשם לעולם הבא לכך הרשעים אינו מדקדק עמהם על עונותיהם בעולם הזה כדי שיקבלו עונשם לעולם הבא אבל לגבי הצדיקים מדקדק עם חסידיו בעוה"ז כחוט השערה על עוונות שעושים בעוה"ז כדי למרקם מן העונות בעוה"ז כדי שיהיו נקיים לעוה"ב ויאכלו שכרם משלם בעולם הבא לכך מדקדק עם חסידיו בעוה"ז כחוט השערה ויש לתרץ דברי מהר"א נח דלעולם כמו שאמר שנזהר בטל מן הצדיק ומקרא מסייעו ולבי חלל בקרבי ומה שאמרו רבותינו ז"ל נזכר נדמה לצדיקים כהר גבוה היינו לפי שבתחילה קודם שכבשוהו היה כהר גבוה לכך גם כן לעתיד נדמה להם כהר גבוה וכן מה שאמרו כל הגדול יצרו גדול ממנו היינו בתחילה אבל אחר שנלחם עמו כמה פעמים ואינו יכול לו בטל יצר הרע ממנו וזה מה שאמר דוד ולבי חלל בקרבי וכמו שכתב מהרא"נח :

(ה) **במכילתא** דמילואים ויקרא אל מישאל וכו' מכאן אמרו אין הכהני' מטמאי' למתים שהרי אלעזר ואיתמר כהנים היו ולא נטמאו להם מי נטמאו להם הלויים ע"כ כתב בעל קרבן אהרן נראה לי דהכי קאמר אף על פי שהותר לכהנים להטמא לקרוביהם מכאן אמרו שאם יש מי שיטמ' להם שהם אינם מטמאים שהרי אלעזר ואיתמר שהם היו אחיהם של נדב ואביהוא שהכהנים הדיוטים היו והיו רשאים להטמא לאחיהם ולהוציאם לחוץ ועם כל זה לא אמר משה להם שישאו אותם אלא אמר ללוים וכתב על דבריו הרב בעל שבות חיים בדף קי"ז ע"ד וז"ל ולא ידעתי לו מאין לו דבר זה שהרי אמרו בפרשת אמור לה יטמא מצוה ומעשה ביוסי הכהן שמתה אשתו בערב פסח ולא רצ' להטמ' לה ודחפוהו וטמאוהו ע"כ ומעשה רב ואיך מצינו למימר דאם יש מי שיטמא שלא יטמא הוא ע"כ · ונראה לעניו' דעתי יובן בהקדים מה שכתב הרמ"בם ז"ל בפ' שני מהלכות אבל והביאו הטור סימן שע"ג ופסקו מרן בי"ורה דעה המאבד עצמו לדעת אין הכהן מטמא להם ואם כן הכא כיון שהורו הלכה בפני משה רבם הוו להו כמאבד עצמו ואינו מן הדין שיטמאו להם אלעזר ואיתמר וזהו שאמר שאין הכהנים מטמאים למתים והכוונה למתים כאלו שאבדו עצמם שגרמו מיתה לעצמם על שהורו הלכה בפני משה רבם לכך ויקרא אל מישאל ואל אלצפן שהיו לויים ולא קרא לאלעזר ולאיתמר שהיו כהנים שאין יכולים להטמאו' להם לפי שחשובים כמאב' עצמו לדעת שאין כהן מטמא לו :

(ו) **ועוד** יש לומר דדוקא גבי אשתו דרשו לה יטמא מצוה לפי שאשתו בגמרא מדמי לה למת מצוה שאומרים הקרובי' בעלה יורשה והם יתעסקו בה וכיון דאשתו כמת מצוה שוויה רבנן לכך מצוה לטמא אבל גבי שאר קרובים אם יש מי שיתעסק בהם לא יטמאו קרוביהם הכהנים לכך אמרו במכילת' מכאן אמרו וכו' :

(ז) **ואי** נמי יש לומר דלעולם כמו שאמרו במכילתא דהיכא דמצי לשוויה שליח אין הכי נמי דלא יטמא הכהן לקרוביו והוא מעשה דיוסי הכהן בערב פסח הוה וכולי עלמא צריכין להיות טהורין משום קרבן פסח ומי יטמ' בעדו ויבטל קרבן פסח לכך טמאוהו ליוסי הכהן דלגבי דידיה קבורת מתו קודם לקרבן פסח :

(ח) **תורת כהנים** והובא בילקוט רמז תקמ"ו על פסוק כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים על תנאי כך הוצאתי אתכם מארץ מצרים

מצרים שתקבלו עליכם עול מצותי · חמורים שרצים שכל המודה במצות שרצים מודה ביציא' מצרים וכל הכופר במצות שרצים כופר ביציאת מצרים ע"כ · ויש להבין דמה יש קשר וסמיכות ענין שרצים ליציאת מצרים דלכאורה נראה דתלי תניא בדלא תניא :

אמנם יובן בהקדים מה שכתוב שם עוד סמוך ונראה והובא בילקוט והוא בגמרא בבבא מציעא דף ס"א וזה לשונו אמר ליה רבי חנינא מסורת דפרת לרבינא יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים ורמשים למה לי אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכו' לטיפ' שאינה של בכור ואני הוא שעתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים ומוכרם לישראל ע"כ · ובזה יבואו דברי תורת כהנים על נכון שכל המודה במצות שרצים דהיינו שמוד' שהקב"ה מבחין מי שמערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים ועל ידי זה אינו מערב טמאים וטהורים כדי שלא למוכרן לישראל שאף על פי שאין בני אדם מבחינים בו אם ערב אם לאו ואף על פי כן אינו מערב לפי שמודה שהקב"ה מבחין בו וכיון שמודה שהקב"ה מבחין בו גם כן מודה שהקב"ה הבחין במצרי' בין טפה של בכו' לטפ' שאינה של בכור אבל מי שמערב קרבי דגי' טמאי' עם קרבי דגים טהורים כדי למוכרן לישראל ואומר כשם שאין בני אדם מבחינים אם ערבתי אם לאו כך חס ושלום אינו מבחין כי הקב"ה אם ערבתי אם לאו וכיון שאינו מוד' שהקב"ה מבחין אם ערב שרצים וכו' כך אינו מודה שהבחין הקב"ה במצרי' בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור וזהו אומרו כל המודה במצות שרצים דהיינו שהקב"ה מבחין מודה ביציאת מצרים שהקב"ה הבחין וכל הכופר במצות שרצים שאומר שאין הקב"ה מבחין כך כופר ביציא' מצרים שאומר חס ושלום לא הבחין :

(ט) **ובזה** נכון מה שהובא בילקוט רמז תקנ"ו והוא גמרא בבבא מציעא וזה לשונו תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שלא יטמאו בשרצים כשאר אומות העולם דיי ע"כ · ואיכא למידק דלמה בשביל שלא יטמאו בשרצים דוקא העלה את ישראל ממצרים · אמנם עם האמור יבא על נכון דכיון שעל ידי שמודים שהקב"ה מבחין מי שמערב טמאים בטהורים ועל ידי כך פורשים מן השרצים לפיכך מדותיו יתברך מדה כנגד מדה דן אותם והבחין בין טיפה של בכור ואם עשרה רווקים באו על אשה אחת מתו כולם ועל ידי זה אמרו כולם מתים לפיכך וימסרו לשלחם מן הארץ אבל אם חס ושלום לא היה מבחין ולא היה מת אלא דוקא בכור הראשון בלבד לא היו משלחין את ישראל שלא היו אומרים כולם מתים וזה אומרו אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שלא יטמאו בשרצים רוצה לומר על ידי שמודים שמבחין הקב"ה לכך הבחין והוציאם לפי שעיקר יציאתם על ידי ההבחנה כמו שאמרנו :

(י) **ובזה** נכון מה שאמרו במדרש תנחומא והובא בילקוט רמז תקנ"ו וזה לשונו לעתיד לבא הקב"ה מוציא כרוז כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו ואף הכותים אומרים כן תן לנו שכרינו שאף אנו עושים מצות אמר הקב"ה כל מי שלא אכל בשר חזיר ושקצי' ורמשים יבא ויטול שכרו באותה שעה הם נוטלים אפופסין שלהם שנאמר אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדיו יסופו נאום ה' · עכ"ד · ואיכא למידק למה לא יתן להם שכר מצות שעשו בשביל שאכלו שקצים ורמשי' וכי כל המצות תלויים במצות שקצים ורמשים ועוד היה לו להעניש על שאכלו שקצים ורמשים וליתן להם שכר על מצות שקיימו ולמה מאבד להם שכר שאר מצות שעשו בשביל שקצים ורמשים שאכלו :

אמנם כפי מה שכתבנו יבא על נכון דמי שמקיים מצות שקצים ורמשים מודה שהקב"ה מבחין ואם כן כשמקיים המצות הוא לפי שיודע מי רואה אותו ועושה המצו' לשמו ית' לכך יש לו שכר על עשיית המצו' אבל מי שלא מקיים מצות שקצים ורמשים כופר בעיקר שאומר שחס ושלום אינו מבחין ואומר מי רואה אותי והמצו' שעושה הם מצות אנשים מלומדה מנהג אבותיהם בידיהם לכך אין להם שכר לזה אומר הקב"ה לעתיד לבא כל מי שלא אכל שקצים ורמשים יבא ויטול שכרו רוצה לומר כיון דמקיי' מצות שקצים ורמשים מודה שהקב"ה מבחין ואם כן כשעושה המצות בשביל השגחתו יתברך לכך יש לו שכר אבל הכותי' שאכלו שקצים ורמשים אם כן אומרי' שאינו מבחין חס ושלום ואם כן המצות שעושי' לא בשביל השגחתו יתברך לא משום מנהג אבותיהם לכך אין להם שכר אפילו על מצות שעושים לפי שלא עשאום אלא משום מנהג :

(יא) **או** נאמר באופן אחר דלמה בשביל שלא קיימו מצות שקצים ורמשים לא יתן להם שכר שאר מצות שעושים · אמנם דהשבע מצות שנצטוה אדם הראשון הם מצות שכליות ואף על פי שמקיימים אותם אין מקבלין עליהם שכר וכמו שאמרו בגמרא על פסוק ראה ויתר גויים לומר שאם מקיימים אותם אין מקבלין עליהם שכר ואיכא למידק דלמה אם מקיימין אותם אין מקבלין עליהם שכר דאף על שלא קיימו שאר מצות הדין מתן שיתן להם עונש יתן להם שכר שבע אם מקיימין אותם ולמה תלה שכר שבע מצות כשאר מצות · אמנם דהשבע מצות הם שכליות לומר שהשכל מחייבם ואם כשמקיים אותם אין מקיימין בשביל ציווי יתברך אלא לפי שהשכל מחייבם ואם כן אין להם שכר אפילו אם מקיימים אותם כמו שאמרו בגמ' לומר שאין מקבלין עליהם שכר אבל מצות השמעיו' נקראו חוקים לומר חוקה חקקתי גזרה גזרתי וכיון שמקיימין ישראל החוקים מכאן מודעה רבה לשכליות שמקיימים בשביל ציווי האל יתברך לכך יש שכר לישראל בין על השמעיות בין על השכליות ובזה יבואו דברי התנחומא על נכון זה אומרו אומר הקב"ה כל מי שלא אכל בשר חזיר שקצים ורמשים יבא ויטול שכרו רוצה לומר שאלו הדברים הם חוקים וכל מי שמקיימם אף על פי שאין השכל מחייבם מן השמעיות מודעה רבה שהשכליות שמקיי' לא לפי שהשכל מחייבם אלא בשביל ציווי יתברך לכך יש לו שכר על השכליות כמו על השמעיות אבל אומות העולם כיון שאוכלים אלו השקצים ורמשים נמצא שאין מקיימים השמעיות וכיון שאין מקיימין השמעיות אין כוונתם במה שמקיימים השכליות בשביל לקיים ציווי האל יתברך אלא לפי שהשכל מחייבם לכך עושים אותם לפיכך אין להם שכר על מה שעשו השכלי' ולזה דייק בעל המאמר באומרו שיבואו הכותים ויאמרו אף אנו עשינו את הוא הדבר אשר דברנו שאין יכולים לומר קיימנו דקיימנו משמ' שקיימנו בשביל ציווי הא' ית' וזה אינו שהרי מצינו שלא קיימו השמעי' ואי מה שעשו לקיים מצותיו יתברך למה לא קיימו השמעיות אלא ודאי לא עשו אלא לפי שהשכל מחייבם לכך דייק באומרו אף אנו עשינו מצות אומר להם הקב"ה מי שלא אכל בשר חזיר וכו' רוצה לומר מי שמקיים השמעיות יטול שכר גם על השכליות ומי שלא קיים השמעיות גם השכלי' שעשה אין לו עליהם שכר לפי שלא עשה השכליות בשביל ציווי הא' יתברך מן השמעיות מוכח על השכליות :

(יב) **אמנם** שכל זה לפי הסלקא דעתין של הגמרא שאמרו שאם מקיימי' אותם אין מקבלים עליהם שכר כלל אבל לפי המסקנא שאמרו בגמרא שאין מקבלים

מקבלים עליהם שכר כמצוה ועושה אלא כמי שאינו מצווה
ועושה קשה דבגמרא משמע שיש להם מיהא כמי שאינו
מצווה ועושה ומן התנחומא משמע שאין להם שכר כלל לפי
שאכלו חזיר שקצים ורמשים · אמנם דגם התנחומא מוכל
לומר שיסבור כמו הגמרא דיש להם שכר כמי שאינו מצווה
ועושה והכי פירושו מוציא כרוז כל מי שעוסק בתורה יבא
ויטול שכרו רוצה לומר משלם כמו ישראל והם אומרים שאף
אנו עשינו מצות וכמו שפירשנו שעשינו עשייה בעלמא ואף
על פי שלא עשינו בשביל ציווי וזהו שמשיב להם כל מי שלא
אכל חזיר וכו׳ וכמו שפירשנו מי שמקיים השמעיות יש לו
שכר משלם גם על השכליות אבל מי שלא קיים השמעיות
אין לו שכר משלם על השכליות של כמי שאינו מצווה ועושה
זהו הנראה לי ליישב כדי שלא יהיה פלוגתא בין תלמודא דידן
עם המדרש תנחומא ומה שאמר בתנחומא באותה שעה
הם מטלים אפופסין שלהם אינו רוצה לומר שלא יש להם שכר
כלל אלא לומר שאין להם שכר משלם כמו שמצווה ועושה של
כמי שאינו מצווה ועושה זהו הנראה לעניות דעתי כדי
להשוות תלמודא דידן עם המדרש תנחומא :

(י"ג) **ובזה** כבין גם המאמר של תורת כהני׳ שכתבנו
לעיל מה שאמרו על תנאי כך הוצאתי
אתכם מארץ מצרים שתקבלו עליכם עול מצות חמורים
שרצים שכל המודה בשרצים מודה ביציאת מצרי׳ וכל הכופר
בשרצי׳ כופר ביציאת מצרים ואיכא למידק למה היה התנאי
על מנת שיקבלו מצות שרצים וכי לא יש מצוה חמורה יותר
מהם היה לו לומר על מנת שתקיימו מצות כיבוד אב ואם
שהיא החמורה מן החמורות כמו שאמרו בגמרא אשרי מי
שחמאן ואשרי מי שלא חמאן לפי שהיא מצוה מן החמורות
ועוד יש להבין דלמה כל המודה במצות שרצים וכו׳ וכל שאינו
מודה בשרצים אינו מודה ביציאת מצרים דתלי תניא הרלא
תניא :

אמנם כפי מה שכתבנו יבא על נכון דמי שמקיים
החוקים נראה דכל מה שעושה אפילו השכלי׳
אינו מקיים לפי שהשכל מחייב אלא לקיים מצות בוראו אבל
מי שאינו מקיים החוקים אפילו השכליות מקיים אינו נראה
שמקיים מצות בוראו אלא לפי שהשכל מחייבם לכך מקיים
ולזה נקט בתנאי מצות שרצים לפי שהיא מן החוקים ולכך כל
מי שמקיים אפילו השכליות אינו מקיימם לפי שהשכל מחייב
אלא לקיים מצות בוראו מן החוקים מודעא רבה על
השכליות שמקיים הכל בשביל צווי יתברך לכך לא נקט
בתנאי מצות כיבוד אב ואם לפי שמצות כיבוד אב ואם היא
מן השכליות ואף על פי שיקיימו מצות כיבוד אב ואם אין
ראייה שמה שמקיימו׳ בשביל מצות בוראם של מה שמקיימי׳
אותם לפי שהשכל מחייב לכך לא נקט בתנאי על מנת
שתקבלו מצות כיבוד אב ואם אלא נקט בתנאי מצות שרצים
לפי שהיא מן השמעיות :

(י"ד) **ומה** שאמר כל המודה במצות שרצים מודה
ביציאת מצרים וכל הכופר במצות שרצים
כופר ביציאת מצרי׳ יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל דכל ניסים
של יציאת מצרים היו חוץ מן הטבע זה אומרו כל המודה
במצות שרצי׳ שהיא מצוה שאין השכל מחייב גם מודה בניסי
יציאת מצרים שהיו חוץ מן הטבע שאין השכל סובל שאלו
הניסים נעשו כמו שמודה במצות שרצים שהם חוץ מן השכל
גם מודה בניסי יציאת מצרים אף על פי שהם חוץ מן הטבע
והשכל והכופר במצות שרצים ואינו מודה בשמעיות אלא
בשכליות דווקא וכל שהוא חוץ מן השכל אינו מודה בו גם כן
כופר בניסי יציאת מצרים שהיו חוץ מן השכל:

(ט"ו) **ובזה** כבין גם המאמר של הגמרא שכתבנו
לעיל שאמרו אלמלא לא העלתי אתכם
ממצרים אלא בשביל שלא יטמאו בשרצים כשאר אומות
העולם די ואיכא למידק למה נשתנית מצות שרצים יותר
משאר מצות שבשבילה יצאו ממצרים :

אמנם כפי האמור אתי שפיר לפי שמצות שרצים היא
מן השמעיות ומן השמעיות מודעא רבה
לשכליות שמקיימים לא מפני שהשכל מחייב שהרי השמעיו׳
אין השכל מחייב ועם כל זה מקיימים אותם נמצא מה
שמקיים השכליות למצות בוראו לכך עשה ניסים חוץ מן
הטבע להוציא ישראל ממצרים כיון שמקיימים חוץ מן השכל
כאלו חוץ מן הטבע :

(ט"ז) **ומענין** לענין באותו ענין גרסינן פרק אלו
דפסחים תנו רבנן לעולם ימכור אדם
כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם וכו׳ ולא ישא בת עם
הארץ מפני שהם שקץ ונשותיהם שרץ ועל בנותיהם הוא
אומר ארור שוכב עם כל בהמה וכתב הרי"ף ז"ל וזה לשונו
וקשה טובא מהא דכתובות פרק י"ג אמר רבי אלעזר עמי
הארץ אינם חיים שנאמר מתים בל יחיו רפאים בל יקומו
דתניא מתים בל יחיו יכול לכל תלמוד לומר רפאי׳ בל יקומו
במרפה עצמו מדברי תורה הכתו׳ מדבר אמר ליה רבי יוחנן
לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי וכו׳ אמר ליה מקרא
אני דורש דכתיב כי טל אורות טליך כל המשתמש באור
תורה אור תורה מחייהו וכל שאינו משתמש באור תורה אין
אור תורה מחייהו כיון דחזייה דקא מצטער אמר ליה רבי
מצאתי להם רפואה מן התורה ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם
חיים כולכם היום וכי אפשר לידבק בשכינה והכתיב כי אש
אוכלה הוא אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה
פרקמטייא לתלמי׳ חכם והמהנה תלמיד חכם מנכסיו מעלה
עליו הכתוב כאלו מתדבק בשכינה והשתא תימא מה שאמר׳
הברייתא ולא ישא בת עם הארץ מפני שהם שקץ ונשותיהם
שרץ ועל בנותיהם אמר הכתוב ארור שוכב עם כל בהמה
ע"כ דבריו ז"ל ומה שתירץ הוא ז"ל יעויין בספרו ואשר אני
אחזה לי שקשה לי גם כן ממה שאמרו עוד בפסחי׳ אמר רבי
יוחנן בת כהן לישראל ובת תלמיד חכם לעם הארץ אין זווגם
עולה יפה מאי היא אמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או
זרע אין לה במתניתא תנא או קוברה או קוברתו או מביאתו
לידי עניות ואם כן כמו שמשיאין בת תלמי׳ חכם לעם הארץ
אין זווגם עולה יפה כן בת עם הארץ לתלמיד חכם אין זווגם
עולה יפה וכן משמע בגמרא דקאמר ולא ישיא בתו לעם
הארץ משל לענבי הגפן בענבי הסנה ומדקרי לעם הארץ
לענבי הסנה בן תלמיד חכם הנושא בת עם הארץ קרוי
ענבי הגפן בענבי הסנה וכן כתב מהרש"א ז"ל וכן כתב
הרי"ף ז"ל תלמיד חכם עם בת עם הארץ או בת תלמיד חכם
לעם הארץ אין זיווגם עולה יפה וכיצד אמרו בכתובות ישיא
בתו לתלמיד חכם חדא כמו שהקשה הרי"ף ז"ל כיון שהם שקץ
ונשותיהם שקץ ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל
בהמה כיצד התלמיד חכם ישא בת עם הארץ ועוד כמו
שאמרנו שאין זווגם עולה יפה וא"כ כיצד התלמיד חכם ישא
בת עם הארץ ודוחק לומר דלהם רפואה דהיינו לעמי הארץ
ולת"ח נפיק חורבה ח"ו ועוד יש לדקדק במה שאמרו
בכתובות במרפה עצמו מדברי תורה למה לא אמרו מי שלא
למד תורה ועוד למה היה רבי יוחנן מצטער על עם הארץ
מדקאמר חזייה דקא מצטער כיון שלא למדו תורה דכתיב
כי היא חייך ואורך ימיך והם לא למדו לכך לא יחיו וכמו
שאמרו בגמרא הוא על חיי עצמו לא חס ועוד למה אמר רבי
יוחנן לא ניחא למרייהו למה לא ניחא פיחא וניחא כיון שלא
למדו

למדו תורה ועוד במאי דקאמר כל המשתמ׳ באור תורה הוה
ליה לומר כל הלומד דברי תורה תורה מחיה אותו ולמה אמר
כל המשתמש באור תורה :

אמנם כדי לתרץ מה שהקשה הרי"ף ז"ל וגם מה
שהקשינו וכל הדקדוקים שדקדקנו יבא הכל
לכלל ישוב והוא בהקדי׳ מה שאמרו בגמרא בברכות פרק ז׳
דף מ"ז ע"ב תנו רבנן איזהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש
שחרית וערבית דברי רבי אליעזר וכו׳ אחרים אומרי׳ אפילו
קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמי׳ הרי זה עם הארץ אמ׳ רב
הונא הלכה כאחרי׳ ופירש רש"י ז"ל שלא שמש תלמידי חכמים
הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו מתרצים לדברי המשנה
טעם והיו מתאספים יחד ועוסקי׳ בכך והיא דוגמת הגמרא
ע"ש ע"כ · ובזה יבא על נכון דהגמרא דפסחים שאמרו על
עם הארץ שהם שקץ ונשותיהם שרץ וכו׳ ומן מה שאמרו אין
זיווגן עולה יפה מיירי בעם הארץ שאינו קורא קריאת שמע
ובגמרא דכתובות שאמרו מצאתי להם רפואה שישיא בתו
לתלמיד חכם מיירי בעם הארץ שקרא ושנה ולא שמש ת"ח
דהיינו שלא למד גמרא ולזה אמרו במרפה עצמו מדברי תורה
דהיינו שלא למד גמרא ולא אמרו דלא למד תור׳ דהוה משמע
שלא למד כלל לא קרא ושנה של שלא למד גמרא לכך אמרו
במרפה עצמו מדברי תורה דהיינו שאינו רוצה לטרוח כדי
ללמו׳ גמרא וזהו מרפה עצמו ולא אמרו שלא למד לפי שקרא
ושנה של שלא שמש ת תלמידי חכמי׳ ולכך היה מצטע׳ עליהם
ר׳ יוחנן ואמר לא ניחא למרייהו דאמרת אין חיים כיון דמיירי
בעם הארץ שקראו מקרא ושנו משנה של שלא למדו גמרא
מדקאמר במרפה עצמו מדברי תורה ולא קאמר לא למדו
תורה וכיון הלמדו מקר׳ ומשנה קורא אני עליהם כי היא חייך
ואורך ימיך ומה שאמרו בגמרא הוא על חייו לא חס מיירי
במי שלא למד לא מקרא ולא משנה אבל בכאן דמיירי שקרא
משנה ומקרא לכך היה מצטער ואמר לא ניחא למרייהו
דאמרת עלייהו הכי שאינם חיין כיון שקראו מקרא ומשנה :

(י"ז) **ובזה** ניחא גם כן מאי דקאמר כל המשתמש
באור תורה אור תורה מחייהו ולא אמר כל
הלמד דאי הוה אמר כל הלמד הוה משמע אפילו מי שלמד
מקרא ומשנה בלבד אור תורה מחייהו אפילו שלא למד גמרא
דהיינו שלא שמש תלמידי חכמים וזה נקרא עם הארץ כיון
שלא שמש תלמידי חכמים אליבא דאחרים שפסק רב הונא
הלכתא כותיה ולכך אמ׳ כל המשתמש באור תורה אור תורה
מחייהו דהיינו שמש תלמידי חכמים שקרא גמרא אור תורה
מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה דהיינו אף על פי שקרא
ושנה ולא שמש תלמידי חכמים אין אור תורה מחייהו ובעל
עם הארץ כזה דהיינו שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים
קאמר מצאתי להם רפואה שישיא בתו לתלמיד חכם ועם
הארץ כזה שקרא ושנה ואעפ"י שלא שמש תלמידי חכמים
מותר לתלמיד חכם שנושא בתו ולא על עם הארץ כזה אמרו
שהם שקץ וכו׳ ולא עליו אמרו אין זווגם עולה יפה אלא ת"ח
שנושא בת מי שקרא ושנה כיון שיש בו ריח תורה אפשר
שמלמדו תורה :

(י"ח) **ובזה** כבין מאי דאית׳ בפסיקתא והוב׳ בילקוט
וז"ל בשעה שבא עמלק להלחם בישראל
מה כתיב ויבא עמלק וילחם בישראל ברפידים על ידי שרפו
ידיהם מן התורה ע"כ · ויש להבין דלמה אמר שרפו ידיהם
הוה ליה לומר שלא למדו תור׳ לכך בא עמלק ואעפ"י שמפיק
לה ממלת רפידי׳ אבל היכא דאיכא למדרש הכי ניכן ועוד יש
להבין והרי כבר אמרו נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע
משמע שרוצים בתורה ואם כן למה רפו ידיהם מן התורה :

אמנם יובן בהקדים מה שכתבו התוספות דלמה כפה
עליהם את ההר כגיגית כדי לקבל את התורה
והרי כבר קבלו ברצון ואמרו נעשה ונשמע ותירצו דמה
שאמרו נעשה ונשמע ברצון על תורה שבכתב אבל תורה
שבעל פה לא רצו לקבל עד שכפה עליהם את ההר כגיגית
עד כאן תורף דבריהם · נמצא דתורת שבעל פה לא רצו
לקבל ובזה יבא על נכון דלכך לא קאמר שבא עמלק על שלא
למדו תורה דהוה משמע אפילו תורה שבכתב לא למדו ולא
אפשר לומר כן שהרי תורה שבכתב הם רוצים בה שהרי
אמרו נעשה ונשמע לכך קאמר על שרפו ידיהם מן התורה
רוצה לומר שרפו ידיהם מן התורה שבעל פה שצריכה חיזוק
וטורח ללמוד תורה ואם כן אפילו שקראו תורה שבכתב כל
זמן שלא למדו תורה שבעל פה דהיינו הגמרא הנקראת
שימוש תלמידי חכמים הם בכלל עמי הארץ דקיימא לן
כאחרים שאמרו אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים
הרי זה עם הארץ דרב הונא קאמר בגמרא הלכתא כאחרים
ולכך קאמר שרפו ידיהם מן התורה דהיינו שלא למדו תורה
שבעל פה · אבל תורה שבכתב למדו הוא יזכנו ללמוד וללמד
לשמור לעשות ולקיים אכי"ר כן י"ר :

פרשת תזריע

(א) **דבר** אל בני ישראל אשה כי תזריע וילדה זכר
וטמאה שבעת ימים וכו׳ וביום השמיני
ימול בשר ערלתו ע"כ ויש להבין דלמה צריך לומר אל בני
ישראל ודאי הציווי הוא לבני ישראל ואף על פי שבכל המצות
כתב אל בני ישראל היכא דאיכא למדרש דרשינן ועוד מה
יש סמך וקשר וטמאה שבעת ימים לפסוק וביום השמיני
שדרשו רבותינו ז"ל וביום השמיני אפילו בשבת ועוד ערלתו
למאי איצטריך והיה די לומר וביום השמיני ימול ואנא ידענא
שימול ערלת שהרי כבר בשמוס לא ברא אבינו כתיב ומלתם
את ערלתו בשרכם ושא דשנאו כאן כדי לדרוש בשמיני אפילו
בשבת ואם כן ערלתו למאי איצטרי׳ לגבי היתר מילה בשבת
ועו׳ ביום למאי אתא והיה די לו׳ בשמיני ודרשינן אפי׳ בשבת:

אמנם יבא הכל לכלל ישוב בהקדים מה שפסק מרן
באורח חיים בשולחנו הטהור בסימן של"א
ס"ה וז"ל אנדרוגינוס ונולד בה"ש ונולד כשהוא מהול ויוצא דופן
ובכרית שילדה ואחר כך נתגיירה ומי שיש לו שתי ערלות אין
מילתן דוחה את השבת ע"כ ובזה יבא על נכון דמה שכשנה
כאן וביום השמיני כדי להתיר מילה בשבת כמו שדרשו רז"ל
ולזה בא לרמוז מה שפסק מרן כל הנזכרים שאינו דוחה את
השבת ולזה אמר אל בני ישראל דדווקא לבני ישראל וביום
השמיני אפי׳ בשבת לאפוקי בכרית שילדה ואחר כך נתגיירה
שאין דוחה את השבת וזהו ישראל וילדה דהיינו כשהיא ישראל
ילדה אז וביום השמיני אפילו בשבת לאפוקי כבריית אף על
פי שנתגיירה אינה דוחה את השבת ואמר וילדה זכר לומר
דמי שכולו זכר דוחה את השב׳ לאפוקי אנדרוגינוס שחציו זכר
וחציו נקבה שאין דוחה את השבת וסמך וטמאה וביום השמיני
דדווקא מי שנולד כדרכו שאמו טמאה דוחה את השבת אבל
יוצא דופן דקיימא לן שאין אמו טמאה אין דוחה את השבת
וזהו וטמאה אז וביום השמיני אפילו בשבת אבל יוצא דופן
שאין אמו טמא׳ אין דוחה את השב׳ ואמ׳ עוד וביום והיה די לו׳
ובשמיני ימול לרמוז דדווקא נולד ביום ודאי דוחה את השבת
אבל נולד בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה אינו דוחה
את השבת ואיצטריך לו׳ ערלתו לומר דדווק׳ מי שיש לו ערלה
ימול בשבת אבל מי שנול׳ מהול שאין לו ערלה ואעפ"י שצריך
להטיף ממנו דם ברית אין דוחה את השבת וגם במילת
ערלתו

ערלתו בא לרמוז דדווקא מי שיש לו ערלה אחת אז בשמיני אפילו בשבת לאפוקי מי שיש לו שתי ערלות אין דוחה את השבת :

(ב) **אשה** כי תזריע וילדה זכר וטמאה׳ שבעת ימים וגו׳ ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת וגו׳ ויש להבין מילת לבן או לבת יתו״ר כפ״ש והיה די לומר ובמלאת ימי טהרה וידעינן דלבן ולבת דרישיה דקרא קאי דכבר אמר לעיל וילדה זכר ואם נקבה תלד ולמה חזר ואמר לבן או לבת :

ונלע״ד שהענין יובן והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא המפלת כמין בהמ׳ חיה או עוף בין טמאים בין טהורים אם זכר תשב לזכר ואם נקבה תשב לנקבה ואם אינו ידוע תשב לזכר ולנקבה דברי רבי מאיר והכמי׳ אומרי׳ כל שאין בו מצור׳ אדם אינו וולד ואין אמו טמא׳ לידה ופסק הרמ״בם בפרק עשירי מהלכות איסורי ביאה כחכמים יעויין שם ובזה יבא על נכון דאלו אמר אשה כי תזריע וילדה זכר וגו׳ ואם נקבה תלד וכו׳ ולא אמר לבן או לבת הוה אמינא דאם ילדה חיה ועוף או בהמ׳ אם זכר תשב לזכר ואם נקבה תשב לנקבה דלא הקפיד הכתוב שלא שנרע אם הוא זכר או נקבה משום הכי אצטריך קרא למכתב ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת לומר שאין דין זה נוהג אלא דוקא ביולדת בן או בת אבל היולדת בהמה חיה ועוף אעפ״י שהוא זכר או נקבה אין דין זה נוהג בו להכי אצטריך למכתב ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת כאמור :

(ג) **מדרש** ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול לשמונה כדרך שנימול יצחק אבינו וכאן כל עובר שאול ישאל דמה זו שאלה קטן לכמה נימול דזיל קרי בי רב הוא וביום השמיני ימול בשר ערלתו ועוד דלמה השיב רב בשם שנימול יצחק אבינו יותר טוב היה לו להשי׳ מקרא מלא וביום השמיני ימול בשר ערלתו :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במשנה מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג חוגג את כל הרגל ויום טוב אחרון של חג ע״כ וזהו שאלתם קטן לכמה נימול אף על גב דכתיב וביום השמיני ימול דלמא לתשלומין וביום השמיני אבל הזריז הרי זה משובח או דילמא דווקא משמיני ואילך אבל קודם שמיני לא להכי לא השיב להם מקרא ביום השמיני דהשאלה עדיין במקומה עומדת להכי איצטריך לאתויי מאברהם דאם איתא דקרא ביום השמיני לתשלומין והזריז הרי זה משובח וכי יש זריז יותר מאברהם אבינו דכתי׳ ביה וישכם אברהם בבוקר אפילו לשחיטת יצחק ומכל שכן במילתו של יצחק היה מלו מיום ראשון אם היה מותר למול קודם שמיני אלא ודאי מדלא מל את יצחק עד יום השמיני שמע מינה שמיני ואילך דווקא אבל קודם שמיני לא וטעמא כמו שאמרו בגמרא מפני מה אמרה תורה מילה בשמיני כדי שלא יהיה כל העולם כולו שמחים ואביו ואמו עצבים ואם כן מה שאמר הכתוב שמיני לעיכובא ולא קודם ולכך השיב מיצחק ולא מקרא כדי לפשוט להם דמשמיני ואילך דווקא ולא קודם שמיני :

(ד) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכ׳ ע״כ ויש להבין מה יבא לנו חידוש מפסוק וימל אברהם וגו׳ לפסוק ובן שמונת ימים דבשניהם כתוב בפירוש שהמילה בשמיני :

אמנם כפי האמור אתי שפיר דאילו פסוק בן שמונת ימים יתפרש בשני פנים או לתשלומין בשמיני והזריז הרי זה משובח או שמיני לעיכובא דווקא ואסור למול קודם שמיני אבל כיון דאברהם חזינא בו שהוא זריז במצות ולא מל את יצחק עד בשמיני שמע מינה דשמיני לעיכובא ולא קודם זה אומרו הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם כלומר עכשיו ידעינן שפירוש בן שמונת דוקא ולא קודם :

(ה) **או** נאמר באופן אחר דמה נסתפקו עד שנפשם לשאול הגיעה קטן לכמה נימול וגם הרב לא היה יכול לפשוט ספיקם שלא מיצחק ולא מפסו׳ וביו׳ השמיני :

אמנם נסתפקו לפי הטעם שאמרו בגמרא מפני מה אמרה תורה מילה בשמיני כדי שלא יהיו כל העולם כולו שמחים ואביו ואמו עצבים דתינח לדין תורה שכל ל״ב ימים דמי טוהר ושפיר אביו ואמו שמחים בשמיני אבל לדידן דלא שייך האי טעמא דאביו ואמו שמחים שמחמירין בכל הדמים אפילו בל״ב ימים וחושבים אותם דמים טמאין או ימול בראשון משום זריזין או ימתין עד שתטהר ויהיו אביו ואמו שמחים גם כן או דלמא דטעמא משום כדי שיבלע דמו בו לכך ממתינין לשמיני או דוגמת הקרבן משמיני ואילך ירצה ולא קודם וכד אתי שמיני מצוה הבאה לידו אל יחמיצנה לא משום כדי שיהיו אביו ואמו שמחים אלא אפילו שאינן שמחים אין מעכבין המצוה וזה הספק אינו יכול לפשוט להם מפסוק וביום השמיני ימול לכך הוצרך להביא כדרך שנימול יצחק וכבר ידוע שאברהם קיים אפילו עירובי תבשילין והרי אפילו עיסה שהיתה עושה שרה ופירס׳ נידה לא הביא אותה הפת וזאת החומר אין נוהגין בה עתה ואפילו הכי קיים אברהם אבינו מכל שכן חומרא שעושין בזמן הזה מאי דאמור רבנן שכל ל״ב ימים כל הדמין טמאין ולא נהגינן בדמי טוהר ודאי נהג אברה׳ אבינו ואפ״ה לא מל יצחק קודם שמונה משום זריזין ולא המתין שתטהר שרה ויהיו הוא ושרה שמחי׳ שלא מל יצחק בשמיני שמע מינה אף בזמן הזה שאין אביו ואמו שמחין שמיני דוקא ולא קודם ולא יתעכב עד שיהיו אביו ואמו שמחים :

ובזה יובן מה שאמרו במדרש וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים הדא הוא דכתי׳ ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם והוא שנתקשו למה צריך לומר לדורותיכם ודאי כל המצות הם לכל הדורות ומאי איצטריך בבן שמונת ימים לומר לדורותיכם :

אמנם עם האמור אתי שפיר דהוה אמינא דדוקא בדורות הראשונים ימול בשמונה כדי שאביו ואמו יהיו שמחים אבל בזה הזמן אימתי שירצה ימול ואם כן לדורותיכם מה תלמוד לומר כיון דשמונה איכה נוהגת לדורות אבל עתה שמצינו שאברהם אבינו קיים כל חומרות ואפילו הכי מל יצחק בשמיני שפיר אתי מה שכת׳ לדורותיכ׳ לומר שגם לדורות בשמיני דווקא · עיין בפרשת לך לך שיש אופנים אחרים באלו המאמרים :

(ו) **או** נאמר באופן אחר למה שאמרו במדרש ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול קטן נימול לשמונה כשם שנימול יצחק אבינו וכאן כל עובר שאול ישאל דמה זו שאלה קטן לכמה נימול דזיל קרי בי רב הוא וביום השמיני ימול בשר ערלתו ועוד דלמה השיב הרב כשם שנימול יצחק אבינו יותר טוב היה לו להשיב להם מקרא מלא וביום השמיני ימול בשר ערלתו :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רז״ל בתורת כהנים והובא בילקוט בפרשתינו זאת וזה לשונו אמר תלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא לפני רבי עקיבא צריך לאומרו דהיינו וביום שלו נאמר וטמאה שבעת ימים ובשמיני ימול שומע אני שבעה של טומאה ושמונה של מילה אחר שבעה של טומאה הרי ביום חמשה עשר ימול תלמוד לומר וביום אמר ליה נללת במים אדירים והעלית חרס בידך הר׳

כבר נאמר ובן שמונת ימים ימול וכו׳ וביום אפילו בשבת ע״כ :

ובזה יבא על נכון כיון דוביום איצטריך משום למשרי שבת אם כן יבא לנו ספק גדול אם פירו׳ בשמיני ימול שמיני ללידתו או שמיני אחר שבעת ימי טומאה דהוה ליה חמשה עשר יום ללידתו ולזה לא השיב הרב מפסוק וביום השמיני ימול משום דיש ספק בפירוש זה הפסוק או שמיני ללידה או שמיני אחר שבעת ימי טומאה דהוה ליה חמשה ימים ללידה לכך השיב להם קטן נימול לשמונה מה טעם כשם שנימול יצחק ומאי דקאמר בתשובתו מה טעם רוצה לומר מאי טעמא פשיטא לן שפירוש שמיני ללידה ולא שמיני אחר שבעת ימי טומא׳ דהוו ט״ו יום דהיינו טעמ׳ כשם שנימול יצחק אבינו דכתיב וימול אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים והתם גבי יצחק ליכא לפרושי שמונת ימים אחר שבעת ימי טומאה דהתם גבי מילת יצחק לא הוזכר ענין טומאת שבעת ימי טומאה מקודם כדי לבא לכלל ספק זה ועוד דכתי׳ בן שמונת ימי׳ והתם מוכרח בן שמונ׳ ללידה ומשם נלמוד שגם פירוש וביום השמיני שמיני דוקא ללידה אע״ג דאצטריך וביום למשרי שבת הוא דאתא עם כל זה לא אמרינן שמיני אחר שבעת ימי טומאה דהוו חמשה עשר יום ללידה שלא שמיני ללידה כמו יצחק שנימול ביום שמיני ללידה כן פירוש וביום השמיני שמיני ללידה ולא שמיני אחר שבעת ימי טומאה :

(ח) **וכי** תימא דהוה ליה להשיב להם שמיני ללידה מפסוק ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר דהתם ליכא לספוקי אם שמיני ללידה או שמיני אחר שבעת ימי טומא׳ דהתם כיון דלא נזכר ענין טומא׳ שבעה מקודם אם כן בודאי פירוש ובן שמונת ימים הוא שמיני ללידה א״כ הדרא קושיא לדוכתא למה הביא ראיה מיצחק ולא הביא ראיה מפסוק ובן שמונת ימים וכו׳ :

אמנם גם לזה יש לומר דגם בפסוק ובן שמונת ימים אע״ג דלא הוזכ׳ לפניו שבע׳ ימי׳ של הטומאה הוה אמינא דתנא והדר מפרש דתנא בפרשת לך לך והדר מפרש בפרשת תזריע וכמו שבפרשת תזריע השמונה אחר שבעת ימי טומאה הם כתובים כן בפרשת לך לך הוי כאלו כתוב ובן שמונת ימים ימול וכו׳ לאחר שבעת ימי טומא׳ אם כן כמו דאיכא לספוקי בפסוק וביו׳ השמיני אי שמיני ללידה אי שמיני לאחר שבעת ימי הטומאה דהוי חמשה עשר יום ללידה כן איכא לספוקי בפסוק ובן שמונת ימים להכי הביא ראיה מיצחק דליכא לספוקי ולא הביא ראיה מפסוק ובן שמונת ימים ימול משום דאיכא לספוקי בפירושו ע״כ :

(ט) **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו רז״ל במדרש וימול אברה׳ את יצחק בנו בן שמונ׳ ימים הה״ד ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם ויש להבין דמה היה ספק בפסוק ובן שמונת ימים כיון שאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונה הלך הספק והבינו פירוש של פסוק ובן שמונת ימים שהוצרך לומר הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים וכו׳ :

אמנם כפי האמור אתי שפיר משום דהוה מספקא לן פירוש הפסוק ובן שמונת ימים אי שמונה ללידה אי שמונה אחר שבעת ימי טומאה דהוו חמשה עשר יום ללידה אבל עתה שראינו הלכה למעשה וימול אברה׳ את יצחק בנו בן שמונת ימים שהם שמונה ללידה אם כן גם מה שאמר הפסוק ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר וכו׳ גם כן פירושו שמונה ללידה לזה אמר הה״ד ובן שמונת ימים ימול דהיינו שמונה ללידה דוקא כמו וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים :

(יוד) **אמרו** רבותינו ז״ל בשעה שאמר הקב״ה לאברהם התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעדה את עצמותיו אמר שמא דבר מגונה יש בי כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך מיד נתקררה דעתו ע״כ וכל המפרשים פה אחד כולם נתקשו בזה המאמר דלמה כשאמר לו ואתנה בריתי וכו׳ נתקררה דעתו והלא אין לך דבר מגונה מהערלה שנתגנו בה הרשעים :

אמנם יובן במאי דאיתא במדרש תנחומא והובא בילקוט בפרשתינו זאת וז״ל שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא איזה מעשים נאים של הקב״ה או של בשר ודם ואמר ליה של בשר ודם נאים אמר לו השמי׳ והארץ אתה יכול לעשו׳ כאים מהם אמר לו לא תאמ׳ לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטים בו אלא תאמר לי דברים שהם מצויים בבני אדם אמר ליה למה אתם מלים אמר אף אני יודע שעל הדברים האלו אתה שואל ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בשר ודם נאים משל הקב״ה הביא לו שבלים וגלוסקאות ואמר ליה או מעשה הקב״ה ואלו מעשה בשר ודם אין אלו נאים מאלו אמר לו הואיל והוא חפץ במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו אמר לו לפי שלא נתן הקב״ה לישראל את המצות אלא לצרף בהם ולכך אמר דוד אמרת ה׳ צרופה ע״כ · ובזה יבא על נכון כשאמר לו הקב״ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים סבר אברהם שעל ידי עצמו יהיה תמים דהיינו שהוא יתמים עצמו ואם כן מעשה שמים יהיו תמים על ידי בשר ודם לכך אחזה רעדה את עצמותיו ואמר שמא דבר מגונה יש בי רוצה לומר כיון שאני מעשה שמים אי אפשר שיהיה בי דבר מגונה ועל ידי מעשה בשר ודם יהיה נתקן זו היא תמיהתו של אברהם אבינו שמעשה בשר ודם יהיו נאים יותר ממעשה שמים אבל כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו רוצה לומר כמו שהשיב לו רבי עקיבא למה לא נגמרה ברייתו שיצא מהול ממעי אמו כדי לצרף אותנו זה אומרו ואתנה בריתי ביני וביניך דהיינו כדי שאצרף אותך אם תשמור בריתי אם לא לכך לא יצאת מהול ממעי אמך בשביל ואתנה בריתי ביני וביניך כדי שאצרף אותך שתקיים את בריתי :

(יא) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו ז״ל על פסוק וכרות עמו הברית שאחז הקב״ה הסכין עם אברהם ונימול אברהם על ידי הקב״ה ועל ידי עצמו ולזה הלכה התמיהה של אברהם אבינו שכיצד יהיה זה הדבר שמעשה שמים יתקנו על ידי בשר ודם כיון שלא נתקנו על ידי בשר ודם לבדו אלא על ידי שסייעו הקב״ה וכרות עמו הברית זה אומרו ואתנה בריתי ביני וביניך רוצה לומר שלא תחשוב בדעתך שאתה לבדך תמול את עצמך ועל ידי זה יבא לך תמיהא כיצד יהיה זה הדבר שמעשה שמים יהיו נתקנים על ידי בשר ודם אלא ואתנה בריתי ביני וביניך דהיינו שבין שנינו יהיה התיקון וכיון שהתיקון נעשה על ידי שנינו לא מיקרי תיקון מעשה שמים על ידי בשר ודם שמלא שאני מסייעך אינך יכול למול את עצמך זו תשובה על מילת אברהם שאינו צריך צירוף לכך סייעו כדי שלא תהיה מלאכת שמים נגמרת על ידי בשר ודם אבל שאר בני אדם מה שלא יצאו ממעי אמם מהולים כדי לצרפם דכתיב אמרת ה׳ צרופה :

ובזה נבין מה שאמר דוד המלך בתהלים מזמור י״ח האל תמים דרכו אמרת ה׳ צרופה ויש להבין דמאי אתא לאשמועינן תמים דרכו מי לא ידע בכל אלה שתמים דרכו ועוד מה יש קשר וסמיכות תמים דרכו עם סיפיה דקרא אמרת ה׳ צרופה :

(י"ב) **אמנם** עם האמור יבא על נכון שלא תאמר היון שלא יצא אדם מהול ממעי אמו וצריך תיקון על ידי בני אדם אם כן חס ושלום אין מעשה שמים תמימים לזה הצטריך דוד המלך לעקור סברת טורנוסרופוס לכך הצטריך לומר האל תמים דרכו דהיינו שמעשה שמים תמימים ואינם צריכים תיקון וכי תימא אם כן למה אינו יוצא תמים ממעי אמו שיצא מהול ויהי כמשיב אמרת ה' צרופה דהיינו המילה שנתנה באמירה כדכתיב ויאמר ה' אל אברם ואתה את בריתי תשמור זה אומרו אמרת ה' דהיינו מילה למה ניתן תקונה על ידי בשר ודם ומשיב צרופה כדי לצרף את ישראל בה וכמו שאמרו במדרש תנחומא:

(י"ג) **וכיון** שפירשנו רישיה דקרא דמיירי בענין מילה גם סיפיה דקרא נפרש שמדבר בענין מילה מה שאמר מגן הוא לכל החוסים בו ויש להבין כיון דקרא מיירי במילה למה דימה אותה למגן:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב בעל הטורים ז"ל המול בגמטריא שמונים ואחד כמנין כסא שמי שהוא מהול יושב תחת כנפי הכבוד עוד נקדים מה שאמרו בגמרא שאברהם אבינו יושב על פתח גהינם וכל בר ישראל שהוא נימול אינו מניחו לירד לגהינם לבר מבר ישראל הבא על גויה דמשיך בערלתי' ולא מבשקר ליה ובזה יבא על נכון מגן הוא לכל החוסים בו רוצה לומר על ידי מצות המילה דמיירי בה קרא כדפירשנו כמו המגן שמגין על הנושאו במלחמ' כן המילה מגינה על הנימול חדא שחוסה עליו תחת כסא הכבוד וחדא שחוסה עליו מלירד לגהינם וכמו שהמגן כל זמן שנושאו בעליו מגין עליו ובשעה שמשליכו מעליו אם נפל שדוד כן מצות המילה כל זמן שנשמר בריתו בטהרה אינו יורד לגהינם ולא עוד אלא שיושב תחת כסא הכבוד אבל בזמן שאין משמר בריתו בטהרה דהיינו שבא על הכותית או משיך בעורלתיה ויורד לגהינם לכך דימה מצות המילה למגן משום דהוי כמו המגן ממש כל זמן שנושא המגן עליו נצול ובשעה שמשליכו מעליו מיד מת כן מצות המילה כל זמן שמשמר בריתו בטהרה ניצול מגהינם ויושב תחת כסא הכבוד ואם אינו משמר בריתו בטהרה בהפך חס ושלום:

(י"ד) **או** נוכל לפרש מה שאמרו בתנחומא הואיל והוא חפץ במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו והשיב לפי שלא נתן הקב"ה את המצות לישראל אלא כדי לצרף בהם נוכל לפרש כמו המצרף כסף שמברר הכסף מן הנחשת ומכל דבר רע כן הקב"ה צירף את ישראל דהיינו שישראל יקיימו ויהיו על ידי קיום המצות כמו כסף מזוקק בלי שום סיגים והאומות שלא יקיימו הם יהיו הסיגים ולזה אינו יוצא ממעי אמו מהול דאלו היה יוצא ממעי אמו מהול היה צריך גם האומו' יצאו מהולים ממעי אמם וגלוי לפניו יתברך שאין מקיימים את המצות ותהיה מצות מילה בבשרם ולא יקיימו את המצות זה אי אפשר ואם ישראל דווקא יצאו מהולים ממעי אמם והאומות יצאו ערלים יהיה להם פתחון פה לעתיד לבא כשיאמר להם למה לא קיימתם את המצו' יאמרו לפניו יש' שיצאו מהולי' ממעי אמם חייבים לקיים המצות אבל הם שיצאו ערלים ממעי אמם אינם חייבים לקיים המצות אלו היתה הנאה שנקיים המצות למה לא הוצאתנו מהולים ממעי אמנו לכך הוציא הכל ערלים ממעי אמם שלא יהיה להם לאומות פתחון פה על ידי שלא קיימו המצות אבל עתה שהוציא הכל ערלי' ממעי אמם יהיה כמו מצרף לכסף ישראל על ידי שנמולים יצאו כסף נקי והאומות שאינם נמולים יהיו כמו סיגי' וזהו שאמרו בתנחומא לצרף בהם דהיינו שיודע לעיני הכל מי הכסף ומי הסיגים:

(ט"ו) **ובזה** אתי שפיר בשעה שאמר הקב"ה התהלך לפני והיה תמים רעדה אחזה את עצמותיו אמר שמא דבר מגונה יש בי רוצה לומר כמו שפירשנו בפירוש הראשון סבר אברהם שפירוש והיה תמים שעל ידי עצמו יהיה תמים לכך אחזה רעדה את עצמותיו ואמר שמא דבר מגונה יש בי וכיון שאני מעשה שמים אי אפשר שיהיה בי דבר מגונה ועל ידי מעשה בשר ודם יצא נתקן זו היא תמיהתו של אברהם אבינו שיהיו מעשה בשר ודם יותר ממעשה שמים ואלו היה רוצה במילה היה צריך לצאת מהול ממעי אמו ועל זה השיבו ואתנה בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריך וכו' רוצה לומר שאני ודאי חפץ במילה ומעשה שמים אינם צריכים תיקון ומה שלא הוצאתי הוולד מהול ממעי אמו הוא לפי שהיה צריך להוציא גם כן האומות מהולים וזה אי אפשר כיון שאין מקיימים מצות הילך הוציאם מהולים ואם הוציא ישראל דווקא מהולים ממעי אמם יהיה פתחון פה לאומות כמו שאמרנו לכך מוציא גם את ישראל ערלים ממעי אמם שעל ידי המילה יצטרפו ישר' על ידי מצות המילה שיקיימו אותה ויהיו ככסף צרוף והאומו' שלא יקיימו מצות של מילה ויהיו סיגים וזה כשאמר לו ואתנה בריתי ביני וביניך דהיינו שעל ידי מילה תהיו נבדלים מן האומו' ואכרות ברית עולם עמכם ולזה נתקררה דעתו על תמיהתו שתמה כיצד יהיו מעשה שמים נתקנים על ידי בשר ודם ולמה לא יצא מהול ממעי אמו אם הוא חפץ במילה אבל כפי מה שאמרנו דמוכרח להיות המילה על ידי בשר ודם שלא ליתן פתחון פה לאומות לכך לא יצא מהול ממעי אמו וגם כדי לצרף אותנו על ידי מצות המילה כדכתיב אמרת ה' צרופה לכך נתקררה דעתו וכל אלו המאמרים כבר כתובים בפנים אחרים בפרשת לך לך עיין שם:

(ט"ז) **ובזה** נבין המאמר שהעתקנו לעיל וזה לשונו וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם ואיכא למידק דמה היה חסר ומה יש קושיא בפסוק ובן שמונת ימים ועכשיו נתרצה כשאמר וימל אברהם דכן משמע הלשון כשאמר וימל אברהם וכו' אמר הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים וכו' דמשמע דעתה נתיישב פסוק ובן שמונת ימים וכו' אבל מקודם היה קשיא ליה:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דמתחלה הוה קשיא ליה בפסוק ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר דאם הקב"ה חפץ במילה למה לא יצא ממעי אמו מהול וכי מעשה אדם עדיף ממעשה שמים עד שנוה ובן שמונת ימים ימול אבל עתה דכתיב וימול אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים ומה צוה אותו ואתנ' בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריך וכמו שאמרו בתנחומא כדי לצרף את ישראל וכמו שכתבנו דמוכרח שתהיה המילה על ידי בשר ודם ולא יצא מהול ממעי אמו כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות ועל ידי מצות המילה נהיה מובדלים מהאומות ונכרות ברית עולם עמנו ולזה אמרו הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם דהיינו שאתם שתמולו ומוכרח שלא יצא מהול ממעי אמו כדי שישראל יקיימו מצות המילה ויצטרפו על ידה כצרוף את הכסף:

(י"ז) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו בילקוט על פסוק למנצח על השמינית וזה לשונו על שבע מצות שנצטוה אדם הראשון שנאמר ויצו ה' אלהים וכו' ואברהם על המילה לכך נאמר על השמינית עכ"ד ובזה יבא על נכון דמתחלה הוה קשיא ליה לבעל המאמר

המאמר בפסו' ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם למה לא צוה על המילה שתהיה ביום ראשון ללידתו דקיימ' לן זריזין מקדימין למצו' ועוד שמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה ואם כן למה צוה על המילה בשמיני אבל עתה שראה פסוק וימול אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים ר"ל כיון שצוה אותו אלהים לאברהם שהיא מצות שמינית לגבי שבע מצות שנצטוה אדם הראשון ולכך מל אברהם את יצחק בן שמונת ימים לפי שהיא מצוה שמינית וכי יש לך זריז יותר מאברהם דכתיב וישכם אברהם בבקר ואף על פי כן לא מל אברהם את יצחק קודם יום השמיני שמע מינה לפי שהיא מצוה שמינית ולכך מל אותו בשמיני לכך קאמר הדא הוא דכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם רוצה לומר מעתה ניחא מאי דהוה קשיא ליה אמאי לא ציוה על המילה ביום ראשון משום מצוה הבאה לידו אל יחמיצנה אבל כיון שמצינו באברהם שמל את בנו בשמיני מטעם לפי שהיא מצוה שמינית כדכתיב כאשר צוה אותו אלהים דהיינו לפי שהוא מצוה שמינית מזה הטעם בעצמו צוה לדורות על המילה בשמיני לפי שהיא מצוה שמינית לגבי שבע מצות שנצטוה אדם הראשון:

(י"ח) **ובזה** נבין גם כן המאמר הנזכר בפתח השער ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול והשיב קטן נימול לשמונ' כדרך שנמול יצחק אבינו שנאמר וימול אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים ע"כ והקושי ידוע כמו שנתבאר לעיל:

אמנם כפי מה שהקדמנו דהטעם של המילה בשמיני לפי שהאדם הראשון נצטוה על שבע מצות ואברהם נצטוה על המילה מצוה שמינית לכך נתנה מילה בשמיני עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל שאלה מטרונא לר' פלוני לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם אמר לה לששה ימים ומאותו יום ועד עכשיו מה הוא עושה אמר לה מזווג זווגים בת פלוני לפלוני אמרה ליה ודא היא אומנותיה וכו' ויש להבין דמה זאת הכוונה בזאת השאלה לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו והא כולי עלמא ידעי כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ אלא כדי ליכנס עמו בדברים כדי שישיב לה בששה ימים ברא עולם שלם יגדל התימה מאותו יום ועד עכשיו מה הוא עושה דבשלמא אם חס ושלום נתעכב כשעשה את העולם אין תימה בכל כך דאפשר שעושה עולמות גם כן ומתעכב בהם לכך שאלה שאלה ראשונה ללא צורך כדי שיגדל התימה בשאלה שניה גם כן הם יודעים שהקטן נימול לשמונה ומה ששאלו לכמה נימול כדי שישיב להם לשמונה ואז ישאלו למה אינו נימול ביום ראשון דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה דזריזי' מקדימין במצו' והרב הבין כוונתם שרוצים לשאול למה נימול לשמונה ולא ביום ראשון ללידתו לכך קודם ששאלו השאלה הב' השיב תשובה על השאלה הראשונה ומילא אלא מה שרוצין לשאול לכך קאמר כדרך שנימול יצחק אבינו וכו' דאלו השיב להם מקרא דוביום השמיני לא יתורץ מה שרוצים לשאול למה בשמיני ולא בראשון אבל עתה שהשיב כדרך שנימול יצחק אבינו אזלא מה שרוצין לשאול דטעמא מאי אברהם מל את יצחק בשמיני ולא ביום ראשון וכי יש לך זריז יותר מאברהם וישכם אברהם בבקר אלא טעמא מאי מל ליצחק בשמיני כדכתיב כאשר צוה אותו אלהים רוצה לומר כיון שצוה אותו על המילה במצות שמינית לגבי אדם הראשון ולכך מל את יצחק בשמיני מהאי טעמא גופיה אנן נמי מהלינן בשמיני:

(י"ט) **ומעתה** נחזו' לפסו' שכתבנו לעיל האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו וכבר פירשנוהו דמיירי במילה:

אמנם עדיין נשאר לנו לדקדק מילת לכל לרבויי מאי אתא נאמר תחילה כדרך פשוט לרבות הגרים כמו שישראל כל מי שהוא מהול אברהם אבינו מצילו מגהינם כן הגרים הנימולים אם שמרו ברית' בטהרה מצילם אברהם אבינו בזכות המילה לזה אמר לכל לרבות את הגרים:

(כ') **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדי' מה שאמרו רז"ל והובא בילקוט יונה על פסו' וגו' וזה לשונו וימן ה' דג גדול כנכנס לתוך פיו וכו' אמר ליה הדג ליונה אי אתה ידע שיומי בא להתאכל לתוך פיו של לויתן אמר לו הוליכני אצלו ואני אציל אותי ואותך מפיו הוליכו אצלו וכו' הראהו חותמו של אברהם אבינו הביט לברית וראה לויתן וברח מפניו מהלך שני ימים עכ"ד ובזה יבא על נכון לכך אמר לכל לרבות שהמילה זכותה מציל אפילו לדג מלויתן כמו שמצינו ביונה שנכנס והציל לדג גם כן מפיו של לויתן לפי שראה חותמו של אברהם אבינו דהיינו המילה:

(כ"א) **והואיל** ואתא לידן זה הענין נוכל לתרץ מה שהקשה מהרש"א בסוף פרק שני דנדרים וזה לשונו והוא מבואר במדר' דדג גדול זכר היה והיה עומד יונה שם בריוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים והיו מצערים את יונה והיה שם בדוחק שנאמר ויתפלל יונה וכו' ממעי הדגה אך קשה לפי המדרש וטעמו מאי קאמר בתר הכי ויאמר ה' אל הדג ויקא את יונה אל היבשה הוה ליה לו' ויאמר ה' לדגה וכו' שהרי בדגה היה לבסוף ואם נאמר דשוב אחר כך כשהתפלל פלטתו הדגה לתוך פיו של הדג לא ידענא למה לא פלטתו הדגה עצמה ליבשה ויש לישב ודוק ע"כ ונלע"ד שכוונת מהרש"א במה שכתב ויש לישב והוא דעיקר טעמו של המדרש שאמרו שמתחלה בלעו דג ואחר כך פלטו לדגה נקבה כדכתיב בפסוק מתחילה וימן ה' דג גדול לשון זכר ואחר כך כתיב ויתפלל יונה ממעי הדגה לשון נקב' לכך אמרו במדרש שמתחלה בלעו דג זכר ואחר כך פלטו הדג הזכר לפיה של נקבה כדי שיהא שם בדוחק ויתפלל שם ואם כן דברי המדרש מוכרחים מן הפסוק מדכתיב תחלה דג לשון זכר ואחר כתיב דגה לשון נקבה ולמה שהקשה מהרש"א ז"ל יש לומר מידי הוא טעמ' למה פלטו הדג הזכר לנקבה לפי שהיה שם בריוח וכיון שהתפלל למה יניחו בצער עד שיוליכו לשפת הים עד שיקיאו ליבשה הקיאו מיד לזכר והזכר יוליכו לשפת הים ושם יקיאו ליבשה לכך כתיב ויאמר ה' לדג ויקא את יונה וכתב לדג לשון זכר ולא כתב לדגה לשון נקבה לפי שלא נתעכב בנקבה שהיא תקיאנו ליבשה לפי שיהיה לו צער עד זמן שתוליכנו לשפת הים אלא מיד שהתפלל פלטתו לדג הזכר כדי שלא יצטער ואמר ה' לדג הזכר והקיאו לכך כתיב ויאמר ה' לדג דהיינו לזכר ויקא את יונה:

(כ"ב) **אי** נמי יש לומר בהקדי' מה שאמרו ז"ל בזוהר פ' פקודי ויקהל דף קנ"ח ע"ב וזה לשונו פתח רבי אבא ואמר ויאמר ה' לדג וכי באן אתר אמר ליה אלא בשעתא דברא קב"ה עלמא בעובדא דבראשית ביומא חמישאה ברא נוני ימא כדין פקיד ואמר דיהא זמין חד נונא למבלע ליונה וכו' ולבתר דירמי ליה לבר וכו' עכ"ד והנה דברי הזוהר מיוסדים על אדני פז ואינם צריכים חיזוק אבל כדי להבין הענין כפי פשוטן של דברים תחלה וראש יש להבין מאי בעי באן אתר אמר ליה קב"ה לדג אימת באותה שעה שהיה יונה במעי הדג אמר לו קב"ה ויקא את יונה ועוד יש להבין במה שתירץ בשעתא דברא קב"ה עלמא פקיד לנוני ימא דיבלע ליונה ויקא אותו מנא לן הא אימ' בשעתא דבלע ליונה לאחר ג' ימים אותה שעה אמר הקב"ה לנונא ויקא

ויקא

ויקא את יונה :

אמנם לפי שהפסוק חסר מה אמר לו הקב"ה לדג והכיסוס ליה לומר ויאמר ה' לדג הקיא את יונה ויקא את יונה אבל השתא דכתיב ויאמר ה' לדג ויקא את יונה לכך בעי בזוהר כיון דכתיב ויאמר סתם אם כן מוכרח שמקודם אמר לו על זה בעי וכי כאן אתר אמר ליה עד שכתב ויאמר סתם והשיב בשעתא דברא קב"ה על מה אתני עם נוני דהיינו עם מין הדג שיבלע את יונה ויקיא אותו לכך כתב ויאמר סתם לרמוז שהאמירה שאמר לדג מקודם היתה האמירה ובזה אזלא לה קושיא שהקשה מהרש"א ז"ל דלעולם אימא לך שפלטתו הדגה הנקב' אחר שהתפלל והא דלא כתיב ויאמר לדגה לפי שלא באותה שעה אמר ליה אלא שכבר אמר זה התנאי מששת ימי בראשית ולכך שינה הכתב ויאמר סתם וגם שינה וכתב לדג ר"ל למין הדג אמר משעת' דאברי עלמא כמו שאמרו בזוהר ולעולם כמו שאמרו במדרש שמתחי' בלע אותו זכר כדכתיב וימן ה' דג גדול לבלוע זכר ואח"ך פלט אותו דג הזכר לדג הנקבה כדכתיב ויתפלל ממעי הדגה לשון נקבה והא דכתי' ויאמר לדג רוצה לומ' למין הדג אמר לו מששת ימי בראשית ולכך לא כתב עתה בצווי שיקיא שכבר מצווה על זה וכתב ויאמר בלא ציווי שיקיא לרמוז שזאת האמירה כאמרה לו מקודם דהיינו מששת ימי בראשית :

(כג) **אי** נמי יש לומר דלעולם מתחלה בלעו דג זכר ואחר כך פלטו דג הזכר לדגה נקבה כדי שיתפלל ואחר שהתפלל פלטו הנקבה לזכר כמו שאמרנו כדי שלא יטער עד שתוליכו לשפת הים עד שתקיאנו ליבשה וכי תימא מנא לן הא שחזרה הדגה הנקבה ופלטתו לזכר בזה יש לומר כמו שהפלטה הראשונה שפלטו הזכר לנקבה לא נכתבה בפסוק אלא מדשני קרא בדיבוריה שמתחלה כתב דג לשון זכר ואחר כך כתב דגה לשון נקבה שמעינן שפלטו הזכר לנקבה כן אנו למידין בסיפיה דקרא מדשני באמצע לבסוף דבאמצע כתב דגה לשון נקבה ולבסוף כתב דג לשון זכר למדנו גם כן שגם הנקבה החזירתו לזכר ולכך כתב ויאמר לדג לבסוף לשון זכר לפי שלבסוף חזר לדג הזכר לכך הדג הזכר פלטו ליבשה ולא הדגה פלטתו ליבשה לפי שלא נשאר אצלה שפלטתו לדג הזכר ומצאתי סעד לדברי מדברי הזוהר דף קכ"ט ע"א וז"ל ואתני בנוני ימא לאזדמנ' נונא חד למבלע ליונה ולאשדרא ליה לבר ע"כ משמע מדקאמר נונא חד וכו' משמע שאותו שבלע ליה איהו בעצמו אשדיה ליה לבר לכך כתיב ויאמר לדג שהזכר אשדיה ליה לבר :

(כד) **אי** נמי יש לומר דלעולם לאחר שפלטו הזכר לנקבה נשאר בנקבה והנקבה היא הקיאתו ליבשה והא דכתיב ויאמר לדג ולא כתיב ויאמר לדגה יש לומר שלפי שמתחלה מסרו לדג זכר לכך קאמר ויאמר לדג שהוא יאמר לדגה שתקי' אותו ליבש' לפי שאין דרך שהקב"ה ידבר עם הנקבה לכך אמר לדג שהוא יאמר לדגה לכך כתיב ויאמר לדג והראייה לפי שכתוב ויקא פועל יוצא לאחרים דאי הדג הוא הקיא את יונה הוה ליה לומר ויקיא דהוה משמע שהדג הוא הקיא אבל עתה דכתיב ויקא משמע על פי דיבורו ויקא דהיינו שהדג דבר לדגה לכך כתיב ויקא אבל סוף סוף נראה דפליגי הזוהר והמדרש וזה לשון הזוהר דיהיב זמין חד נונא למבלע ליונה ויהא במעוי תלתא יומין ותלתא לילון ולבתר דירמי ליה לבר ע"כ הרי משמע מדברי הזוהר שאותו שבלעו נשאר במיעיו ג' ימים והוא בעצמו אשדי ליה לבר ולא כמו שאמרו במדרש שפלטו הזוכר לנקבה :

(כ"ה) **אמנם** יש לומר עדיין ולהבין לפי דברי הזוהר דחד נונא הוה הוא שבלעו והוא שנשאר במעוי והוא דאשדי ליה לבר למה שינה הפסוק דבתחלה כתב דג לשון זכר ואחר כך כתב לשון נקבה ולבסוף כתב דג לשון זכר יש לומר דלעולם חד דג הוה הוא דבלעיה והוא שנשאר שלשה ימים ושלשה לילות במעוי והוה דג זכר והא דבאמצע כתב דגה כדי לדרוש גזרה שוה כמו שאמרו בזוהר ויקהל דף קכ"ט ע"ב וז"ל האי נונא כיון דבלע ליונה מית וביה הוה יונה תלתא יומין ולבתר אתקיים כמלקדמין ואקי ליונה לבר והא אוקמוה דכתיב ויתפלל יונה אל ה' ממעי הדגה כתיב הכא הדגה וכתיב התם והדגה אשר ביאור מתה ע"כ ואם כן הא דכתב הדגה כדי ללמוד בגזרה שוה שמתה הדגה אבל לעולם אימא לך דחד דג הוה ולכך בתחיל' ובסוף כתב דג ובאמצע דכתב דגה כדי ללמוד הגזרה שוה :

(כ"ו) **ואם** כן כעת עדיין צריך עיון דמדברי הזוהר משמע דחד נונא הוה ושו מדברי המדרש משמע דבלעו דג זכר ואח"ך פלטו לדגה נקבה וצריך עיון ויש לומר כי היכי דלא ליפלגו המדרש והזוהר דלעולם כדשנינן מעיקר' דברי המדרש דמתחלה בלעו הזכר ונשאר שם שלשה ימים ואחר כך פלטו הזכר לנקבה ואח"ך פלטתו הנקבה לזכר כדי שלא יטער בתוך הנקבה עד שתוליכו לשפת הים ואחר שחזר לדג הזכר הדג פלטו ליבשה והזוהר לא מיירי מה דהוה ביני ביני אלא מיירי דוקא בבליעה ראשונה ודאשדיה ליה לבר לבסוף ומאי דאמר בזוהר חד נונא מיירי על הבליעה הראשונה ועל הפליטה ליבשה אבל אפשר דאין הכי נמי יודה הזוהר מאי דהוה ביני ביני שא דלא איירי הזוהר מה דהוה ביני ביני וגם המדרש מודה שהבליעה הראשונה והפליטה אחרונ' בחד נונא הוה כמו שאמרו בזוהר והזוהר לא זכר מה דהוה ביני ביני כמו הפסוק שלא פירש בהדייא מה דהוה ביני ביני אבל לעולם לא פליגי המדרש והזוהר ולעולם הוא הדג שבלעו בתחלה הוא הדג שפלטו באחרונה ליבשה :

(כ"ז) **או** נאמר באופן אחר במה שאמר דוד האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה במה שהקדמנו לעיל ששאל המין אם הוא חפץ במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו והשיב לו כדי לצרף את הבריות ונבין מהו לצרף הבריות במצות המילה ונקדים מה שכתב הרב בעל כסף נבחר אשכנזי בפרשת משפטים וזה לשונו כל אדם הישראלי צריך להסיר ממנו הערלה ולשדייה לעפרא וזאת נהיתה באשמתו של אדם הראשון שאילולי חטא אדם היה כלי טהור אף ערלה טהורה כטעם עצו ופריו שוים אך היום צריך לתקן המצוות זה אומרו האל תמים דרכו שכל מה שברא הקב"ה שלם ואינו צריך תיקון· וכי תימא למה אינו נולד מהול ויהי כמשיב אמרת ה' צרופה רוצה לומר המילה שנתנה באמירה צרופה דהיינו לצרף את בריותיו כלומר לתקן בה חטא אדם הראשון שאלולי חטא היה כלי טהור אף ערלה טהורה כטעם עצו ופריו שוה וזהו תמים דרכו דהיינו אף ערלה טהורה ולא היה צריך להסיר הערלה אבל עתה כדי לתקן המצוות צריך להסיר הערלה וזהו מה שאמרו בגמ' בתנחומא לצרף בריותיו דהיינו מה שמסירין הערלה כדי לתקן חטא אדם הראשון :

(כח) **אי** נמי יש לומר מה היא כוונת התנחומא במה שאמרו כדי לצרף את הבריות יובן במה שאמרו רז"ל אמר ליה ההוא מינא תא ונהוי כולן לעמא חד אמר ליה ליחיי מיהו אנן דמהליכן לא מצינן למיהוי כוותיכו אתון דלא מהליתו מנו למהוי כוותן ובזה יבא על נכון דאלו נולדים הכל מהולים לא היה להם תשובה דלא מצינן למהוי כוותיהו אבל עתה שהכל נולדו ערלים וישראל נימולים והם

אינם

אינם נימולים או יש לנו תשובה נכחת אכן דמהליכן לא מציכא למיהוי כוותייהו איכון דלא מהילין מנו למיהוו כוותן וזהו פירוש לצרף את הבריו' כלומר לתקן כמו המתקן את הכסף שמוציא הסיגים מן הכסף כן על ידי המילה יצטרפו אומות העולם ויסירו הערלה ויהוי כולן לעמא חד לעובדו שכם אחד בעגלא ובזמן קריב והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

(כ"ט) **גרסינן** במדרש תהלים ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך אמר רבי שמעון בן יוחאי בא וראה שאין חביב לאדם יותר מבניו וכדי לעשות רצון בוראו רואה בנו שנשפך ממנו דם מילה ומקבלו עליו בשמחה אמר רב הונא ולא עוד אלא שמוציא הוצאות ועושה אותו היום יום שמחה מה שלא נצטוה וזהו שנאמר ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך ע"כ· ויש להבין למה נתקשו בפסוק עד שהוצרכו לדרשו על המילה ולומר שעושין אותה בשמחה ולא עוד אלא שמוציא הוצאות ועושה אותו היום יום שמחה :

אמנם ז"ל שנתקשו דכיצד אמר דוד המלך ע"ה ז"ל והוספתי על כל תהלתיך והא כתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו אם אמר איש יבולע ואם כן כיון שכל תהילתו אין יכול להלל כיצד אומר והוספתי על כל תהלתך ולזה אמרו שמה שאמר והוספתי על כל תהלתך על תוספת המצוה קאמר שמלבד מה שעושה המצוה לקיים מצות בוראו שלא גם עושה אותה בשמחה וגם מוציא הוצאות כגון מצות מילה וכיוצא בה שהשמחה שמח במצוה וגם ההוצאות שמוציא בשביל המצוה מה שלא נצטוה על השמחה ועל ההוצאה שלא נצטוה אלא על המצוה דווקא לעשותה ועל השמחה ועל ההוצאות שלא נצטווה עליהם קאמר והוספתי שעשיתי תוספת למצוה בהוצאה ובשמחה :

פרשת טהור

(א) **בגמרא** בערכין פ"ב צדקתך כהררי אל אלו נגעי בני אדם משפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים מה שפירש רש"י יעויין במקומו :

אמנם נאמר באופן אחר דלכאורה דברי הגמרא כסתומים וחתומי' דמו אמנם כדי להבין דברי הגמרא על בוריין נקדים מה שאמרו בזוהר דצדק הוא דינא קשיא ומשפט הוא דינא רפיא יבא על נכון זה אומרו צדקתך כהררי אל רוצה לומר כשדן את האדם בצדק שהוא דינא קשיא כהררי אל או מביא הנגעים על גופו שהוא קשה עליו שמצטער גופו אבל אם דן את האדם במשפט שהוא דינא רפיא כתהום שהוא מים שהם רכים או מביא לו הנגעים על ביתו שאין לו צער כל כך כמו צער שבגוף :

(ב) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל זאת תורת המצורע תורתו של מוציא שם רע נמצא שהמספר לשון הרע נדון בנגעים עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל כל המספר לשון הרע כבר כפרתו ד"ה שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות נמצא המספר לשון הרע חייב כרת והקב"ה עושה עמו צדקה ומביא עליו צרעת במקום כרת דמצורע חשוב כמת כמו שאמרו רבותינו ז"ל ועל ידי הצרעת ישוב בתשובה וניצול מכרת זה אומרו צדקתך כהררי אל רוצה לומר שעושה הקב"ה עמו צדקה גדולה כהררי אל שהם גדולים כשמביא על האדם נגעים על גופו שעל ידי הנגעים מתכפר לו עון לשון הרע שספר ושב בתשובה וניצול מכרת נמצא שבנגעי

אדם שמביא עליו עושה עמו צדקה וזהו שאמרו צדקתך כהררי אל אלו נגעי אדם אמר עוד משפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים לרמוז מה. שאמרו רבותינו ז"ל מי שעינו צרה בממונו שאינו משאיל כליו לאחרים ומבקשים ממנו שום דבר לשאול ואומ' אין לו ויש לו מה עושה הקב"ה מבי' נגעים על ביתו וצריך להרוס הכותלים ונגלה כל אשר לו לעיני הכל שנאמר ובא אשר לו הבית שעושה ביתו שלו עוד נקדים שכל דבר שהוא נכסה נקרא תהום כמו שקורין רז"ל לטומא' שהיא מכוסה טומאת התהום כמו התהום שהוא מכוסה כן לכל דבר שהוא מכוסה נקרא תהום ובזה יבא על נכון זה אומרו ומשפטיך תהום שו' נגעי בתים רוצה לומר למי אתה עושה משפט ומביא על ביתו נגעים מי שכל ממונו מכוסה מבני אדם שאין משאיל כליו לשום אדם ומכסה כל מה שיש לו כתהום שהוא מכוסה מבני אדם מבי' על ביתו נגעים וסותר את ביתו ומגלה כל מה שיש לו לעיני הכל וזהו משפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים :

(ג) **והואיל** ואתא לידן זה הפסוק נימא ביה מלתא וזה תוארו יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו וכו' אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ע"כ · ואיכא למידק ראשונה במה שאמר מי אדון לנו הגם שרבותינו דרשו כאלו כופר בעיקר המספר לשון הרע והביאו ראייה מזה הפסוק מי אדון לנו נוכל לומר בענין אחר כי שבעים פנים לתורה ועוד איכא למידק במה שאמר אמרות ה' אמרות טהורות מי לא ידע בכל אלה שהם טהורות ועוד מהיכא סלקא דעתין שח"ו אינם טהורות עד שהוצרך לומר טהורות ועוד מה קשר יש ושייכות אמרות טהורות למאי דסליק מיניה שאמר מי אדון לנו :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו דמעיקר' כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי ע"כ· עוד נקדים מה שאמרו בזוהר פ' בראשית על פסוק שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה דרשו מילת מי על כביכול ע"כ :

והנה הרשעים המשני' בדבורם מוצאים להם מקום פטור לפי סכלות דעתם כיון שמצינו כביכול שנה חס ושלום בדבורו שאמר ואני זקנתי ממנו ילמדו ח"ו לשקר שכמו שכביכול שינה בדבורו גם הם משנים בדבורם כדי להפר את מחשבות' הרע בא דוד להסיר ממנו זה הרע טפשות זה מלבן ואמר יכר' ה' כל שפתי חלקו' לשון מדברת גדולות על כבודו יתברך ואומרים שפתינו אתנו לומר ברשות אנו משקרים שהרי מי כביכול דאקרי מי אדון לנו שהוא ח"ו שינה תחלה שאמר ואני זקנתי לזה כדי להוציא מסברתם הנפסדת הוצרך לומר אמרות ה' אמרות טהורות רוצה לומר הא דשינה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו אמרות טהורות דהיינו זכים ונקיים שאין בהם שום דופי :

(ד) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו בירושלמי חנות' דכתנאי הוה לן נמות פירוש מס והוה להון חד דאתקרי יוחנן ולא אתא אמ' חד מנהון לית אנן מבקרים את רבי יוחנן ביכי ביכי אתיוה ליוחנן אמר רבי זה אמר לשון הרע בצדק ע"כ · זה אומרו יכרת ה' כל שפתי חלקו' לשון מדבר' גדולות אשר אמרו ללשוננו נגביר דהיינו שיספרו לשון הרע מי אדון לנו רוצה לומר שמחפשים להם אדון דהיינו חכם ששמו כשמו של אותו האיש שלא בא כדי שיזכרו שמו אותו שלא בא כדי שיביאו אותו ואומרים ל"ה בצדק ואומרי' שכונת' לטובה שהקב"ה נוה בכבוד החכמים

ואומר

ולומר שכונתו לבקר החכ׳ ולעשו׳ כבוד לחכם אעפ״י דנפיק מיניה לשון הר׳ אין בכך כלום כדי להסיר המכשלה הזאת בא דוד ואמר אמרות ה׳ אמרות טהורות רוצה לומר שתעשה אמרותיו יתברך בטהרה שלא יהיה בהם שום לכלוך שלא יהיה נפיק מן המצוה עבירה אלא צריך שתהיה המצוה כמו כסף צרוף דהיינו מזוקק בעליל לארץ דהיינו שתהיה המצוה גלויה ומפורסמת לכל שלא יהיה בה שום דופי וכמו שאמר התנא חכמים הזהרו בדבריכם אעפ״י שכונתם לטובה שמא תתחייבו ילמדו לשקר ומכל שכן לעשות רע רעה תחשב לו אף על פי שאמר הלשון הרע בדרך :

(ה) **ובזה** נבין גם מה שאמר הכתוב משוד עניים מאנקת אביונים דעתה דמיירי במספרי ל״ה מה שייך עתה לומר משוד עניים מאנקת אביונים :

אמנם כפי האמור אתי שפיר דזה שאמר לשון הרע בדרך שו לא אמר זה כלך ונבקר את רבי יוחנן אפשר שהיו שוכחין אותו יוחנן ועל ידי זה שוכר רבי יוחנן אתיה ליוחנן ולקחו ממנו מזון ואפשר שאותו יוחנן היה עני שאילו היה עשיר לא היו שוכחין אותו מתחילה או ודאי שעני היה ולזה שכחוהו ועל ידי זה שאמר ל״ה בדרך גרם ליוחנן שיקחו האומות ממנו ממון וזה אומרו על ידי זה שאמ׳ מי אדון למו שהלך ונבקר מה שלום האדון גרם הפסד ממון לזה אמר משוד עניים דהיינו על דבורו גרם שישדידו ממון העני :

(ו) **או** כאמר באופן אחר על מה שאמרו בגמרא צדקתך כהררי אל אלו נגעי בני אדם ומשפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים והוא בהקדים מה שכתב בעל ספר עשרה מאמרות ז״ל היאך אפשר לתקן בתשובה והלא עיקר התשובה הוא הוידוי וצריך לפרט החטא והלא כמה חטאים שאין אדם יכול לפרוט בוידוי כאשר עלול לשכחה ואם כן איפא תקותו · אך מנאכו ראינו עזר וסעד דתשובה תועיל אף אם אדם אינו זוכר חטאיו כההיא דתנינן במסכת נגעים בית אפל אין פותחים בו חלונות לראות נגעו ככה כל עונות שאין אדם זוכר אינם מעכבים את התשובה דכן כתיב בנגעים לכל מראה עיני הכהן ואם כן מכח נגעים בוכח תשובה שתועיל עכ״ד עוד נקדים מה שאמרו רז״ל שאם היה הנגע בעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאין לפי שאין נראה הנגע כולו כאחת שזופעין אילך ואילך והביאו רש״י ז״ל בפירו׳ החומ׳ ובזה יבא על נכון צדקתך שעושה הקב״ה על האדם על עון השכחה אעפ״י שאין מתוד׳ עליו ומן הראוי שלא לקבלו בתשובה דעיקר התשובה הוא הוידוי וצריך לפרט החטא והלא כמה חטאים שוכח ואין מתודה עליהם ואם כן איפא תקותו אך מן נגעי בני אדם הודעת רבה לחטאים הנשכחים ואינם נראים אעפ״י שלא התודה עליהם אין נחשבין לכלום והראייה על זה כמו נגעי בני אדם אשר בראשי איברים לפי שאין נראים בבת אחת לא מטמו כן עונות הנשכחים ואינם נראים לא מטמו ולא חשובים ואין נחשבים לכלום ועוד ראייה אחרת לעונות הנשכחים ואינם נראים שאין נחשבים לכלום ילפינן מנגעי בתים כמו בית אפל שאין פותחים לו חלונות לראות את נגעו אלא טהור כן עונות הנשכחים שאין נראים לא מטמאו ואין נחשבים לכלום משפטיך רוצה לומר בשעה שאתה יושב ועושה משפט לאדם תהום רבה רוצה לומר כמו התהום שהוא מכוסה וכמו שקראו לטומאה שהיא מכוסה טומאת התהום כן העונות שהם מכוסים כתהום דן אותם כמו נגעי בתים דהיינו כבית שהוא אפל שהוא טהור ואין פותחים לו חלונות לראות את נגעו כן עונות המכוסים דהיינו שכבר נשכחו מן האדם ולא התודה עליהם מחמת שכבר נשכחו ממנו אין מגלה אותם הקב״ה בעת המשפט זהו אומרו משפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים דהיינו שבעת המשפט העוונות שהם מכוסים מן האדם כתהום שהוא מכוסה דן אותו כמו נגעי בתים דהיינו בית אפל שטהור :

(ז) **תמן** תנינן במסכת בבא מציעא פרק הזהב דרש רבא מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב״ה רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים את בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא וקשה למה קאמר דוד ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות דמשמע מכח שעוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש רוצה לומר שלא היה להם כח לדבר עליו ואף על פי כן דברו עליו וצריך לתת טעם נכון למה בשביל שעסוקים בנגעים ואהלות אין להם לדבר עליו ועוד יש להבין במה דקאמר דוד הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא דאם כדבריהם שדוד בא על אשת איש כיון שלא מת בחנק מהיכן יש לו חלק לעולם הבא וכן היה לו לדוד להשיב אני לא באתי על אשת איש כמו שאמרו רבותינו ז״ל כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו אבל עתה שמשיב להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק שמשיב להם כפי טעותם שבא על אשת איש אם כן הקושיא במקומה עומדת דאין הכי כמי אם היה מת בחנק יש לו חלק לעולם הבא אבל עתה שלא מת בחנק מהיכן יש לו חלק לעולם הבא :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל שדוד נצטרע ששה חדשים ועוד אמרו רז״ל דמצורע חשוב כמת וכיון דנצטרע דוד ונחשב כמת הוה ליה במקום חנק ואף לפי דבריהם שדוד בא על אשת איש כיון שנצטרע ונחשב כמת א״כ יש לו חלק לעולם הבא אם כן מכח נגעים שהמצור׳ חשוב כמת ודוד נצטרע ונחש׳ כמת והוה ליה כפרה אף לפי דבריה׳ שבא על א״א לא היה להם לדבר על דוד כיון שכבר קיבל ענשו ע״י שנצטרע ונחשב כמת א״כ מכח נגעי׳ לא היה לדבר בדוד זה אומרו אף על פי שעוסקים בנגעים ומכח נגעים יודעים שהמצור׳ חשוב כמת ודוד כיון שנצטרע ונחשב כמת לא היה להם לדבר בדוד ואף על פי שעסוקים בנגעים היו אומרים לי דוד הבא על איש מיתתו במהי ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא רוצה לומר אף לפי סברתם שבאתי על אשת איש כיון דהבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעו״הב ואני כיון שנצטרעתי והמצורע חשוב כמת הצרעת היא במקו׳ המיתה ויש לי חלק לעולם הבא אף לסברתם שבאתי על אשת איש ובזה נתרץ דמכח נגעים לא היה לדבר בדוד ואף על פי כן הבאו בדוד לזה קאמר דוד ואעפ״י שעוסקי׳ בנגעים דברו בי ואמרו הבא אשת איש מיתתו במה אבל עדיין צריכים אנו למודעי מה דקאמר באהלות דמשמע מכח אהלות לא היה להם לדבר בדוד ואף על פי כן דברו :

(ח) **ובזה** נבין מה שאמר דוד יסור יסרני יה ולמות לא נתנני רוצה לומר על ידי שיסרני יה בצרעת שחשוב כמת נתכפר לי עון בת שבע שהייתי חייב מיתה ועל ידי שיסרני הצרעת למות לא נתנני שנפטרתי מן המיתה :

(ט) **ולמה** שהקשינו על מה דקאמר באהלות אמנם גם לזה יש לומר דמכח אהלות לא היה לדבר בדוד והוא בהקדים מה שדרשו רבותינו ז״ל על פסוק

אדם

אדם כי ימות באהל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם בבית המדרש נמצא שבית המדרש נקרא אהל מועד ועוד מה שדרשו רבותינו ז״ל על פסוק כנחלים נטיו כאהלים נטע ה׳ למה נסמכו אהלים לנחלים לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף בתי כנסיות ובתי מדרשות מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות ובודאי כיון שאדם נמצא בו דבר חכמה ודאי הממית עצמו על התורה וכמו שאמרנו שאין דברי תורה באדם אלא אם כן ממית עצמו בבית המדרש על דברי תורה וכיון שקראו הכתוב מת כדכתיב אדם כי ימות באהל אם חס ושלום עבר עבירה שחייב עליה מיתה התורה מכפרת לו המיתה כיון שממית עצמו על דברי תורה והכתוב קראו מת עוד נקדים מה שאמרו בספרי על פסוק יערוף כמטר לקחי מה עגלה ערופה מכפרת שפיכות דמים אף דברי תורה מכפרין עבירות :

ובזה יבא על נכון שאעפ״י שעסוקי׳ באהלות דהיינו בתי מדרשות שנקראו אהלות כמו שהקדמנו וא״כ מכח אהלו׳ דהיינו בתי מדרשו׳ לא היה להם לדבר בדוד כיון שנמצא חכמה בדוד ודאי הממית עצמו בבית המדר׳ כמו שהקדמנו וכיון דחשוב כמת שהכתו׳ קראו מת אדם כי ימות באהל אף אם חס ושלום עבר עבירה שחייב עליה מיתה התורה שעסק בה מכפרת לו המיתה · זה אומרו אף על פי שעסוקים באהלות דהיינו בתי מדרשות ונמצא מכח אהלות לא היה להם לדבר בדוד שבתי מדרשות מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות ואעפ״י כן היו אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה שכוונתם שיש בידי ח״ו עון אשת איש והייתי משיב להם לפי טעותם שאף אם תימצי לומ׳ שעברתי על עון אשת איש חס ושלום אף על פי כן הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא רוצה לומר שאף לפי דבריכם שיש בידי עון אשת איש חס ושלום עם כל זה כיון שמיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא ואני שהמתתי עצמי בבית המדרש כיון שנמצא בי חכמה ודאי המתתי עצמי על דברי תורה והוי לי כאלו נדונתי בחנק שדברי תורה שעסקתי בהם והמתתי עצמי עליהם בבית המדרש חשוב כאלו נדונתי בחנק כדין הבא על אשת איש וכיון שנחשב לי נצרי שנצטערתי על דברי תורה כמת יש לי חלק לעולם הבא וגם התורה מכפרת ואחר הדברים האלה שאמרתי ראיתי בספר דת ודין שהביא מספר אש דת קרוב לאלו הדברים ואף על פי כן לא נמנעתי מלכותבם לפי שיש בדברי תוספת דברים לכך כתבתים :

(י) **ובזה** נבין מה דאיתא במדרש וירא משה את העם כי פרוע הוא מלמד שאחר מעשה העגל נלקו בצרעת כתיב הכא כי פרוע הוא וכתיב התם ראשו יהיה פרוע מה להלן צרעת אף כאן צרעת ע״כ ולכאו׳ יקשה למה נלקו בצרעת אחר מעשה העגל ולא בשאר עונשים דאף אם תימצי לומר דחזרו אחר מעשה העגל למותן קשה למה פרט צרעת יותר משאר מומים שהיו בהם מקודם וחזרו :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דמצורע חשוב כמת וקיימא לן דהעובד עבודה זרה חייב מיתה לכך נלקו בצרעת כדי שיהיו חשובים כמתים ויכפר להם מעשה העגל על ידי שנלקו בצרעת כיון שנחשבו כמת :

(יא) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק וירא משה את העם כי פרוע הוא לשמצה בקמיהם דלכאורה בקמיהם אינו מובן :

אמנם כמה שהקדמנו יבא על נכון ונקדים עוד מה דאיתא במדרש וזה לשונו רבים אומרי׳ לנפשי אלו אומות העולם שנקראו רבים שנאמר הוי המון מים רבים לנפשי אלו ישראל אומה ששמעה מאלהיהם לא יהיה לך פסל ולבסוף ארבעים יום עשו את העגל כלום יש להם תקנה אין ישועתה לו באלהים סלה · ובזה יבא על נכון דיש לישראל תירוץ על מעשה העגל דכיון שלקו בצרעת ומצורע חשוב כמת וכיון שקבלו עונש על מה שעשו כיון שלקה הרי הוא כאחיך דהעובד עבודה זרה דינו במיתה ומיתתו מכפרת כן ישראל מה שלקו בצרעת וחשובי׳ כמתים הויא להו כפרה אם כן אין שום פתחון פה לאומות העולם על ישרא׳ ממעשה העגל אין ישועתה לו באלהים סלה כיון שכבר קבלו עונשם בצרעת זה אומרו וירא משה את העם כי פרוע הוא דהיינו כמו שדרשו רבותינו ז״ל שנצטרעו וקבלו עונשם וזהו לשמצה בקמיהם רוצה לומר זאת השמצה דהיינו הצרעת שנצטרעו ישראל זאת תהיה תשובה בקמיהם באומות העולם שלא יוכלו עוד לומר לישראל זאת אין ישועתה לו באלהים סלה דהא כיון שלקו בצרעת ונחשבו כמתים הויא להו כפרה :

(יב) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש בראשית רבה פרשה כ״ב וזה לשונו וישם ה׳ לקין אות רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר הזריח לו גלגל חמה אמר רבי נחמיה לאותו רשע היה מזריח לו גלגל חמה אלא מלמד שהזריח לו את הצרע׳ כמנחו כמה דאת אמר והאמינו לקול האות האחרון ע״כ · ופירש רש״י ז״ל גלגל חמה בשביל כדי שידעו הכל שתלה הקב״ה את דינו ולא רצה להורגו ע״כ ולפי זה יש להבין דבשלמא במה שהזריח לו גלגל חמה ידעו על ידי שהזריח לו גלגל חמה שנתקבלה תשובתו אבל במה שהזריח לו צרעת מהיכן ידעו שנתקבלה תשובתו :

אמנם כפי מה שהקדמנו שהמצורע חשוב כמת יבא על נכון דבמה שהזריח לו הצרעת ידעו הכל שקבל את דינו כיון דהמצורע חשוב כמת והמו שבשאר המיתות אמרינן מיתתו כפרתו כן המצורע כיון דחשיב כמת צרעתו כפרתו לכך הזריח לו לקין צרעת כדי שידעו שקבל את דינו ואחר שאמרתי זה ראיתי להרב בעל מתנות כהונה שהביא משם האב״א ז״ל שפירש כדברי ושבח לאל יתברך אשר כוונתי לדעת גדולים ואף על פי כן לא נמנעתי מלכותבו כי האמת יורה דרכו ובוחן לבות וכליות הוא יודע :

(יג) **ומענין** לענין באותו ענין נבין גם מה שאמר ישעיה הנביא ע״ה לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת ה׳ צבאות על כן חרה אף ה׳ וכו׳ והנה הפסוק הזה דרשו אותו במדרש על ענין הצרעת ואין פרח אלא צרעת שנאמר ואם פרוח תפרח ע״כ והנה הוא ואתא לידן זה הפסוק נימא ביה מלתא ויש להבין דלמאי צריך נתינת טעם לומר כי מאסו את תורת ה׳ צבאות דודאי אם לא היה בידם עון לא היה מביא עליהם כל היסורים הנזכרים בפסוק דמי חשיד קב״ה דעביד דינא בלא דינא עד שצריך לתת טעם כי מאסו את תורת ה׳ וכו׳ אלא ודאי שיש קושיא על היסורים שהביא עליהם עד שהוצרך לתת טעם למה הביא כל היסורים הנזכרים :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא על פסוק רק אתכם ידעתי מכל העמים על כן אפקוד עליכם עונותיכם ופירוש ידעתי אהבתי משום דאוהב אותם פוקד עליהם עונותיהם ומשלי משל לאחד שהלוה לשנים לכל אחד מנה האחד אוהבו והאחד שונאו מאוהבו נפרע ממנו מעט מעט אבל מהשונא אינו נפרע ממנו מעט מעט אלא נפרע ממנו הכל בבת אחת כך הנוהג הקב״ה ואוהב

ישראל

ישראל ולומות העולם שנעשים עומת וחייבים לעריב
להקב"ה על מה שנעשו מישראל בפרט מפה בעולם הזה
מעט מעט אבל מן הלומות אין בפרט מפה בעולם הזה אלא
הבל בבת אחת כענ"פ וזהו לפי שידעתי דהיינו שהיבתי
לתתם על כן תפקוד עליכם מעט מעט בעולם הזה ומפיהו
שנל ידי התורה נבללו ישראל מן הלומות בהיבתיב בהמרתם
את בריתי וו תורה ועל ידי התורה והמיתה לי בעולם מכל
העמים דהיינו שיהיו ישראל מובדלים מהלומות ולזה הוצרך
ישעיה הנביא לתת טעם על כל היסורין המזכרי בבת אחת
באו על ישראל כי היכי דלא תיקשי לך והלא ישראל בפרוב
מפה מעט מעט ולמה היסורים על ישראל בבת אחת לזה
הוצרך לתת טעם כי מלפו את תורת ה' רוצה לומר דמידי
הוי טעמא שנבללו ישראל מהלומות ליפרע מפה מעט
מעט אלא בשביל התורה וכיון דמלפו את התורה אז
בי'עוריסם לאומות העולם להיות נפרע מהם בבל בבת
אחת :

(יד) **ובזה** נכון גם כן מה שאמר ירמיה הנביא
טבעו בארץ שעריה וכו' מלכה ושריה
בגוים אין תורה וים להבין דלמה צריך בתיבת טעם לומר אין
תורה וכי תעזיב הקב"ה דעביד דינא בלא דינא עד שהוצרך
לתת טעם אין תורה והדתי אם לא היה בידם עון לא היה
מביא עליהם כל היסורים המזכרים :

אמנם כפי מה שהקדמנו דישראל בפרב מפה מעט
מעט יבא על נכון כי היכי דלא תיקשי למה
הביא על ישראל כל היסורים בבת אחת והלא ישראל בפרב
מפה מעט מעט לזה הוצרך לתת טעם אין תורה וכיון
שעזבו את התורה אז שוו בי'עוריהן לאומות העולם ומשום
הכי בפרב מפה בבת אחת :

(טו) **ובזה** יובן מה שאמר הנביא בלם ה' אמתיו שפך
חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה
לא ה'תימו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי
ירושלים וים להבין דמפני מה לא ה'תימו מלכי ארץ וכל
יושבי תבל והלא כיון שיש בידם עומת אין מוותר לפם דבל
הלומר הקב"ה ותרן יותרון בפי מעוני :

אמנם כפי האמור שלא הקב"ה בפרב מישראל בבת
אחת הבל אלא מעט מעט לבך לא ה'תימו
שפשם ישעשם בבת ליטלות חרון אפו אלא בבת אחת
ולזה אמר בלם ה' שפך חרון אפו וזה היא תמיהת מלכי
ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים
אלא שידעו לפי שעזבו את התורה יהיו בתו לאומות
לפרוב מפה בבת אחת לפי שלא ידעו שיש חילוק בין בתו
בטול תורה לשאר עבירות אלא היו סוברים לאומות בתו
שאר עומות יפרע מישראל מעט מעט בין בטול תורה
גם בן יפרע מפה מעט מעט לבל האמת הוא שעל ידי
התורה נבללו וכל שנעוסקי' בתורה אם יעשו שאר עומות
בפרב מפה מעט מעט לבל בין שביטלו את התורה אז שוו
לשאר לומות ליפרע מפה בבת אחת לבך לא ה'תימו שלא
ידעו לחלק בין שאר עומות לעון בטול תורה :

(טז) **ובזה** נכון מה שאמר הנביא וכול ה' מה טוב
לטן הכישם ולמה את חרפתינו בתלתינו
נפפבה לזרים וים להבין דלמה בפל דבריו בתלות טובות היינו בתלתינו נפפבה לזרים
לנכרים :

אמנם כפי האמור אתי שפיר שתקונן עליו בתלתינו
נפפבה לזרים רוצה לומר בתלה שהיה לנו
לתיקון שהיה בפרב ממנו מעט מעט עתה נהפבה לזרים
ואנו ישראל לזרים דהיינו כמו לומות שבפרב מפה בבת
אחת כן בפרב עתה מישראל בתו שתקנים שנרות תבונת

אמנם כפי האמור אתי שפיר דאתערוך לתכתב ויתת
שם דוגי כתב ויתת פתם בלי מילת שם הוא
לתיעית שתת תהרן תם ושלום בשאר תתים דעלתה שהיבם
חייס עד תחייית המתים לבל העתה דבתיב ויתת שם
מילת שם אתת לשמועינן שם דווקא קרוי תת בלומו הרגש
דווקא תת לבל אחר לומו רגש של תמיתה חי הוא וכוח יכון
ויתת לההרן שם בדרש הסר :

(ד) **ובזה** נכון גם כן ושב העם בקדם ויתת שם
מריס ום להבין מילת שם לתאי לינטריך
בלא מילת שם ידענו דבקדם מתם ויהיה די לומר בקדם
ויתת מריס ולא כן מילת שם לתאי אתת :

אמנם כפי האמור אתי גם כן שפיר לומר שם דווקא
מתם הרגש של מיתה ולא"ך חיים היה נתלה
דבל הנדיקי לישון חייס ועוד דאיה שבל הנו' שם חייס מפ"ש
דז"ל בל מי שבא"כ על פי ה' מת בבשיקה וכל המת בבשיקה
לישן מת ואינו מסריח דווקא המת עי' מלאך המות מלותם
טפה שוורק בו ממנה מת ממנה מסריח וכמ"ש ז"ל ר"ס משם
ואתרן דכתיב בהו עפ"י ה' בבשיקה מתו ואינם מתים ואינם
מסריחים ומריס לשפ"ו שלא כתוב בם עפ"י ה' בבר דרשו ז"ל
והביאו רש"י ז"ל בפי' החומש בפרש חוקת על זה הפסוק ותמת
שם מריס חף היה בבשיקה מתה ומפני מה לא נאמר עפ"י ה'
שאינו דרך בבוד שבל מעלה עב"ל במ' דבם מריס מתם בבשיק'
וכיון דבבשיקה מתם ודאי לא מתם אלא מסריח אף חיים היה:

(ה) **או** נאמר בהופן לאחר דמתי תשמועינן בדבור
הראשון עד דאתערוך לומר ויאמר ה' אל משה
בעם אחרת ועוד למאי אתערוך לומר בקרבתם לפני ה'
וימותו וכל הדקדוקים הנזברים :

אמנם יובן הבל והוא בהקדים מה שהבא בילקוט
דמן רפ"ה ז"ל ותניא ובם הבהנים הנגשים אל
ה' יתקדשו וו פרישות נדב ואביהוא בשלמה למען יאמר וו
פרישות נדב ואביהוא היינו דבתיב בקרובי אקדש ע"ב
משמע שנדב ואביהוא הם הנגשים אל ה' דהיינו קרובים אל
ה' ועוד מדמייתי רחים מדבתיב בקרובי אקדש עוד נקדים
מה שאמרו במדרש אמר משה לאהרן בשאמר לו הקב"ה
בקרובי אקדש הייתי סבור לו אוך ועכשיו שני בניך
קרובים יותר ממני ומנך ע"ב זה שאמרו בקרבתם לפני ה'
וימותו רוצה לומר לפי שהם קרובים לה' יותר מבל ישראל
לפיבך וימותו ועליהם נאמר בקרובי אקדש ואע"ג שבבר
אמר בקרובי אקדש הוא לתיבת תנחומין הם משה לבך
שהם סבורים בך אלא כאן מפי ה' לומר שבן הוא לפי שהן
קרובים לה' לבך אתו שהעיקר לפי שהם קרובים לה' :

(ו) **או** נאמר בהופן לאחר והוא בהקדים מה שהוצרך
בילקוט דמן שם"ב ז"ל ויחזו את האלהי' ויאבל
ושתו מלמד שזנו עיניהם בלפי שביבש בלאם שהוא מביש
בחבירו מתוך מבלו ומשתי' עוד שם נדב ואביהו' זנו עיניהם
מן השבינה ויחזו את האלהי' ולא נתנו מן השבינה ויתת נדב
ואביהוא ע"ב זה שאמרו בקרבתם לפני ה' וימותו רוצה לומר
לפי שקרבו עצמן לרוות את פניך ה' וימותו :

(ו) **או** נאמר בהופן לאחר והוא בהקדים מה שאמרו
במדרש ז"ל וכבר היו מסבימין משה ואהרן והיו
נדב ואביהוא מסבימין לאחריהם והיו אומרים אם ישא
ימותנו שני וקניהם הללו ואתה נוטל את הרוח יבעה את
קול ואמרה בראיה מי בובר מי ע"ב זה שאמרו בקרבתם לפני
ה' וימותו רוצה לומר לפי שהיו מקריבין את עצמן לפניהם
את הרוח ומסבימין מיתת משה ואהרן לזה וימותו

אמנם כפי האמור אתי שפיר דאתערוך לתכתב ויתת
שם דוגי כתב ויתת פתם בלי מילת שם הוא
לתיעית שתת תהרן תם ושלום בשאר תתים דעלתה שהיבם
חייס עד תחייית המתים לבל העתה דבתיב ויתת שם
מילת שם אתת לשמועינן שם דווקא קרוי תת בלומו הרגש
דווקא תת לבל אחר לומו רגש של תמיתה חי הוא וכוח יכון

(ג) **או** נאמר בהופן לאחר דקיבו לזה והוא בתיב שבתב
הרוף ז"ל על זה המאמר שלם מתמת טוכות
על ידי יסורין להיות שאין לדם וזיר בדבר שביתין לו במתנה
במו שהוזיר בדבר שלקח בדברים בדמיס שהוא שומלם יפה
יפה שלא תאבר לבך בתן שבה"ם אלו שלמים על ידי יסורין
יהיה והיל בשמיתתן בלאו בתו לו בדמי' יקריס זה לומרו טוב
לי כי עניתני דהיינו שטופה בחלה עשית עמי שאניתני לתעז
תלמד חוקיך לפי שבתו לי על ידי יסורין בלאו בתו לי דברי
תורה בדמיס יקריס ואתן בל דעתי לתעז תלמד חוקיך בבל
תם לא עוניתי ובאו לי במתנה לא הייתי והיה בתם בי"ב :

(בג) **או** נאמר בהופן לאחר בתם שאמרו בגמרא יבעת
ולא תפלת אל תאמן מפלת ולא יבעת יבעת
ומפלת האמן זה לומרו טוב לי כי עניתני דהיינו שיבעתי
לתעז תלמד חוקיך לפי שיבעת ומפלת האמן ואידך ל תאמן :

פרשת אחרי מות

(א) **וידבר** ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן
בקריבתם לפני ה' וימותו ויאמר אל משה
דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בבל עת אל הבדש ויש להבין
מה אמר לו בדיבור ראשון עד שהוצרך לומר אחר בך ויאמר
ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא וכו' ובדיבור הראשון
לא אמר לו שום דבר חדש ואם אתא לתשמועינן שזה הענוי
היה אחר מיתת בני אהרן לא היה צריך לומר ויאמר היה
די לומר וידבר ה' אחרי מות שני בני אהרן דבר ל אהרן אחיך
וכו' בבל הפעתא דבתיב וידבר ואחר בך ויאמר משמע שבל
אחר ואחר אתא לתשמועינן חדש בפני עצמו ואם בן בדבור
ראשון מאי אתא לתשמועינן היה גם ויאמר יתר דבבר
אמר אחרי מות גם מה בח להודיענו שתה בקרבתם לפני
ה' וימותו וכי לא ידענו עד עבשיו שבקרבת לפני ה' וימותו:

אמנם יובן בבל בהקדים מה שאמרו ז"ל
שבדיקים במיתתם קרויין חיים עוד נקדים
מה שאמרו בזוהר בפרשתינו זאת חק ע"ב על פסוק
ושבח הני את המתים שבבר מתו שבבר מתו בהוה ומפני
לבל בפי' המתים שבבר מתו משמע דווקא בשעת המיתה
טרמי טרי דמיתת בל אחר בך מי' סם זה שאמרו בקרבתם
לפני ה' וימותו דווקא בקרבתם לפני ה' וימותו בחותו הרגש
של שעת הקרבה דווקא מתו לבל אחר בך חיים לימון דמים
שבתב בפרשת שמיני וימותו לפני ה' הוא תמיהת דכיון
דיימותו שמתו חס ושלום לעולם בשאר מתים שמיתתם עד
תחייית המתי' לבל השתא חזר ופירש בקרבתם לפני ה' וימותו
לומר דווקא בקרבתם וימותו לבל אחר בך לימון חיים :

(ב) **ובזה** נכון מה שאמר הפסוק ויתת שם משה
בערבות מואב לומר
בערבות מואב ויש להבין דמה' שם לבתוב
פרשת יתירה דהיה לו לומר ויתת משה בערבות מואב לומר
היבן מת ומילת שם מאי אתא לתשמועינן :

אמנם כפי האמור אתי שפיר דאתערוך לתכתב ויתת
שם רחי כתב ויתת משה בערבות מואב בלא
מילת שם הוא לתיעית שתת משה חס ושלום בשאר מתים
שמתים עד תחייית המתים לבל העתה דבתי' לימות שם משה
מילת שם אתא לתשמועינן דדווקא שם קרוי תת בלומו רגש
דווקא לבל אחר מותו הרגש של המיתה חי הוא :

(ג) **ובזה** נכון גם כן מה שאמר בתובה ויעל אהרן
בההר על פי ה' ויתת שם ויש
להבין דמילת שם מאי אתא לתשמועינן דהיה די לומר על
פי ה' ויתת ולבא לתשמועינן שתת בהר שם ולא כן מילת שם
מאי אתא לתשמועינן :

בשם רבי ירמיה בן אלעזר ר' דמריה מתן בניו של
אהרן על הקריבה ועל הקטרה וכו' אמר רבי ירמיה כריש
דרכי שיער בהרכבה מקומות מזכיר מיתתן ובכולם מזכיר
קרבנם כל כך למה לפי שהיה פתחון פה לבעלי
עולם לומר מעשות מקולקלין בפתר היו בידם על כך
נתנו ע"כ זש"ה לומרו בקרבת קרבתי ויתנו רוגש לומר דוקא
מן הקריבה לו בקריבה היה לפניך ויתנו ולא היה בידם
עון לחוד כלל:

(מ) **או** בהמר בחוקתן לחד והוא במה שנתמרו ר"ל כמו
שכתוב ים מוכה וכתן מקריב עליו קרבנות
כך למעלה יש מוכה ומיבשו את הגדול מקריב בשעות
וכשם שעשו במשכן חיוכל המוכה על ידי הכשיפים
כך כתוכך מוכה שלמעלה בשעות כרה ואהיהו זה שנתנו
בקרבתם לפני ה' ויתנו הוגש לומר בשביל לקריבם לפני
ה' דהיינו לפני כל בשעות קדושים הזכו שיעשו חיוכל
למוכה שלמעלה לפניך ויתנו שיהיו הפרים בשביל ישרש
(לו) **ובענין** עבודת יום הכפורים כתב מהר"ם
ז"ל בפרשת ויאמר ה' אל אהרן ביום הכיפורים
הכוונה הוא דאתא לקמיה דרב אחי אמר ליה טהרות
שנאמרו בעבד ביום הגלוי בטהרו אמר ליה ואימא כאחד
אחר ליה רב אחי מקי מעשה שהתורה החמירה כשן גדול
כיום הכפורים יכול אמר פיגול כאחד ומנחת ידיעין
והכתיב וכל אדם לא יהיה באוהל מועד וכו' ודילמא דאחיוהי
כשעשה קשיא ומוקי הוא מקשה הרב מר וקימו על מה
שאמרו פרק קמא דיומא על כהן גדול שעשיעין אותו שלא
יעשה דבר מכל מה שאמרו לו שהיו חושדין אותו לעבודה
שלא יהיה מתקן מבחוץ ומכנים שהם דורשים כי בעבן
הקטורת תראה ואכנעה ז' למען תעטריכה ולא יהיו
לאותו הן שהעשה כאחד אמר ליה ודילמא דאחיוהי כשעשה
הכתוב מעיד עליו שלא נשתנה אלא כמו שהיה בימי
נעוריו ומקום אכי מעשיעים אותו ע"כ ומה
יכולים לדחות דרך פשטו כמו שאמרו בגמרא ע"כ ומה
שהיה עושה כמו שאמר הכתוב וכל אדם לא יהיה באוהל
מועד עד ניתא ומקום אכי מעשיעים אותו ע"כ ולפי זה
יכולים לדחות דרך פשטו כמו שאמרו בגמרא ע"כ ומה
שהיה עושה כמו שאמר הכתוב וכל אדם לא יהיה באוהל
מועד עד ניתא ומקום אכי מעשיעים אותו ע"כ ולפי זה
יכולים לדחות דרך פשטו כמו שאמרו בגמרא ע"כ ומה

שתירץ ישעיה בספרו:

אמנם כדי לתרץ הקושיא שהביא משם ספרי זקיני
ז"ל בקדיש מה שאמרו בגמרא בסוכה
בעשה בחור שניסך על גבי דגלגי זרגמוהו כל העם
בתרנגוליהם ע"כ ואעפ"י שהגדולי על גבי המזבח רוחים
תורגמן רחים רחמו ורגמוהו וקף שיודע שרוחים לותו
ורגמוהו תעפ"כ ניסך על גבי דגלגי ברי לבט דברי חכמים
ח"ו ונם ביום הכפורים תעפ"י שרוחים אותו דרך בשפע מתן
הקטורת מבחוץ כדי לקיים שכרת המינים ע"פ קף על פי
שיודע שיהרגוהו לכך מעשיעין אותו כדי שלא יקלקל
עבודת יום הכפורים:

(לז) **ומה** שהקשה מהרי"ף ז"ל על דברי הרמב"ם
בס לוק יש לומר דלעולם יכולים לחלותו
לבדון דרך בשפע כמו שאמרו בגמרא לבל מעשה שיעשה
יכולים לחלות שמחויב בני מכנגד בשפע ועשה מה
שבבו חפץ כדי לקיים שכרת המינים וקף על פי שידעו
הכשגן בן בשפע קודש שהגיעו לארון ואפילו יהרגוהו לא
תיכשת לומר ולזה כתב הרמב"ם ומשעיעין אותו על דבר
שיש לחשב לחדם שיוכל לחחזיר בניו
מכנגד בשפע ולזה לא יוכל שום אדם לחלות מה שהוא
עושה וכן יש לפרש מה שכתב הרמב"ם ז"ל ובאותה שעה לא
יוכל אדם לחלות מה שהוא עושה דהיינו שיפסוק בניו מכנגד

תחריך ימיים:

(לח) **באופן** שכתוב בגדול מעלת הכהן הקף משתבח
כיה קרא בי שפתי כהן ישמרו דעת
ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא תורת אמת
שיתה בפיהו ושלה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך
אתי ורבים השיב מעון ומה לכהן כיון שאמר תורת אמת
שיתה בפיהו והלך ה' מלאך ה' צבאות הוא לכך דיתיון לומר
שעולה נמצא בשפתיו עד שתאמרך לומר ושלה לא נמצא
בשפתיו:

אמנם יכון בשפתיו מה שאמרו בגמרא פרק
שכותב הגדות מכין לדיין שיודע בדין שהוא
מיומה שלא יאמר לחבירו תלוי ברחש עדיים תלמוד
לומר מדבר שקר תרחק וכתב הרמב"ם פרק כ"ד דסנהדרין
יהלך עצמו מן הדין השיודע שהתובע רמאי והרמ"ם ז"ל
כתב מפלך עצמו ורוחב לבתבע דשוא לדם לא ידוכיהו ולזה
חיטטריך לומר ושלה לא נמצא בשפתיו לשמועינן היכא
דהתובע רמאי לא נמצא עולה בשפתיו לומר שחתובע
והקולר תלוי ברחש העדיים כיון שהתובע רמאי אינו מוציא
עולה בשפתיו לומר כיון דלפי העדים בחלת קול כיד
התובע לחתבע על פי עדים כיון דסוף סוף יודע שהוא
רמאי נמצא עולה מוציא בשפתיו לפי לא נמצא עולה בשפתיו
לף לפי דברי העדי שפתובע לומר לחתן ומלבד שלא חתך
הדין שפ"ה העדי שלא עשים כמו שרש"י ז"ל דכות לתבע
דשוא לא ידוכיהו ואינו ורבים משיב מעון שלא ישתו ולא
ידעינן שהתובע רמאי לבך היא כוונ' לפתב' דשוא לדם לא ידוכיהו
(לט) **ובזה** נבין מה שאמר שלמה המלך ע"ה כאבן
כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש וים
לפנים כיון דאמר כל אמרי פי לומר שיחטטריך לומר
אין בהם נפתל ועקש כיון שכבר אמר בדבר כל אמרי פי:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על פי מה שאמרו
בגמרא בתחלת פרק ד' מיתות
ואיתה בהדיא בתוספתא דסנהדרין בפרק ד' שאמרו
שהדיינים היכא דחלבי יודע שהדין מרומה
מחתכנו הוא קולר תלוי בראש העדים כיון דחלבי רמאי
שהתובע רמאי אינו מוציא בשפתיו לומר אין בהם נפתל ועקש
לפי שהתובע רמאי אינו מוציא בשפתיו לומר אין בהם נפתל ועקש
(מ) **או** יאמר בחוקתן לחבוקי בהם שאמרו רבותינו ולא
יאמר הגדול כיון שכולם פתחו לחובה אם כן חיוב ואם אומר
אני גם אני חייב יבוטל ויבוא ויאמר שהוא חייב להקדיש כפרתי
ותורתי בטור וידוכיהו על פי סדוב לחובה זה אמור לפף על פי
סכרת הגדול כדי לחיכיהו שלא יאמר סכרתו שחייב וקף על פי
שהוא חייב ופטרוהו שכך הדין וזה שאמרו כולך כל אמרי פי
דיינו מה שהוא עלין חייב כך דעתי שהוא חייב ומה שהוא
מהפך בקרבתי והוא חיטטריך לומר אין בהם נפתל ועקש אלא
שגיתי דעתי ולא שגיתי בדברי:

(מא) **ובזה** יבא על כיון בם כך תורת אמת היתה
בפיהם דהיינו כמו שדעתון נוטה היה
לומר שהם חייב וגם פטור ואחטטריך לומר ועולה
לא נמצא בשפתיו דיוק' דהיינו שם פרוש שהוא לחובה
שידוכיהו כיון שהוא יודע שחייב חלף על פי כן לא היה
מוציא עולה בשפתיו לומר פטור כדי שידוכיהו כיון
שהוא מחייב בלבו הוא לומר כשפתיו שהוא חייב לף
על פי שיודע שהוא חייב:

(מב) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב בברו דשוקם
קשתם שקר ולא נתגברו באמונה כאשר
שהיתה כוונתם לטובה כגון שאמרו כלם לחובה והגדול
שבהם גם כן סברתו שחייב וסיים שקרו כאשר ראוי פטור
כדי שידון אחר סרוב שיסיים חייב כשבריהו שהוא חייב ואם
סיים חומר שחייב כשבריהו יצא פטור כיון שהיה כוונתו
לשקר ולכך היה משקר שכשבריהו שאומר כדי שידון לחובה פשבריהו
לא כך היתה כוונתם ולכך היו מסקרים אלא לחייבו מרשע
שהיה יכול לומר לא כך היתה כוונתי אלא כך היתה כוונתי
ולא שגיתי בדברי:

(מג) **ובזה** יבא על כיון בם כך תורת אמת היתה
בפיהם דהיינו כמו שדעתון נוטה היה
לומר שהם חייב וגם פטור ואחטטריך לומר ועולה
לא נמצא בשפתיו דיוק' דהיינו שם פרוש שהוא לחובה
שידוכיהו כיון שהוא יודע שחייב חלף על פי כן לא היה
מוציא עולה בשפתיו לומר פטור כדי שידוכיהו כיון
שהוא מחייב בלבו הוא לומר כשפתיו שהוא חייב לף
על פי שיודע שהוא חייב:

(מד) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב בברו דשוקם
קשתם שקר ולא נתגברו באמונה כאשר
שהיתה כוונתם לטובה כגון שאמרו כלם לחובה והגדול
שבהם גם כן סברתו שחייב וסיים שקרו כאשר ראוי פטור
כדי שידון אחר סרוב שיסיים חייב כשבריהו שהוא חייב ואם
סיים חומר שחייב כשבריהו יצא פטור כיון שהיה כוונתו
לשקר ולכך היה משקר שכשבריהו שאומר כדי שידון לחובה פשבריהו
לא כך היתה כוונתם ולכך היו מסקרים אלא לחייבו מרשע
שהיה יכול לומר לא כך היתה כוונתי אלא כך היתה כוונתי
ולא שגיתי בדברי:

(כ"ו) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שכתב הרמב"ם ז"ל פ' רביעי מהלכות סנהדרין הלכה א' וז"ל אין בית דין עונשין מאומד הדעת אלא על פי עדים בראיה ברורה וכו' שאפילו וכו' שנכנסו לחורבה אחריו ומצאוהו הרוג מפרפר והסייף מנטף דם ביד ההורג הואיל ולא ראהו בעת שהכהו אין הורגים בעדות זו וכן אחד שהעיד שעבד ללבנה ואחד שהעיד שעבד לחמה אין הורגים אותו ע"כ זה אומרו וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ רוצה לומר שלא תאמר שמה שהיו משקרים היתה כונתם לטובה כגון שראוהו שנכנס אחר חבירו לחורבה ונכנסו אחריו ומצאו הסייף מנטף דם וההרוג היה מפרפר ולכך באו ושקרו שבפניהם הרגו שאם כעיד כמו שמכינו לא יהרגוהו שאין הורגים מאומד ולכך היו משקרים שלפי אומד העדים שחייב מיתה לכך איצטריך לומר ולא לאמונה גברו בארץ דהיינו שמה שאמרו שקר היתה כונתם לאמונה אלא מרעה אל רעה יצאו ר"ל אדרבא דלא מבעיא שלא העידו על דבר שהוא מאומד דאיכא מקום פטור קצת אלא מרעה אל רעה יצאו שעשו הפך מן הקצה אל הקצה :

(כז) **ובזה** נבין מה שאמר שלמה בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש' שלא תאמר שהצדק שאמרתי הוא מאומד הדעת ואני קורא אותו צדק אלא אין בהם נפתל ועקש לא מאומד שלא צדק של אמת ברור :

(כ"ח) **ובזה** נבין מה שאמ' הפסוק תורת אמת היתה בפיהו ועולה וכו' שלא תאמר מה שאני קורא אותו תורת אמת שהעידו העדים שמאומד ידעו ודנתי על פיהם ואני קורא אותו תורת אמת דנתי שבודאי שזהו שהרגו שהרי הסייף שבידו מנטף דם וההרוג מפרפ' זהו ודאי עולה כיון שלא ראו שהוא הרג שלא מאומד ידעו ואין דנין על פי אומדנא לכן הוצרך לומר ועולה לא נמצא בשפתיו שלא דן על פי אומדנא אלא עד שיעידו שראו וזהו תורת אמת בלא עולה :

(כ"ט) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק שני מהלכות דיינים וז"ל אסור לבית דין לחוס על מי שנתחייב קנס שלא יאמרו עני הוא וזה שלא בכונה עשה אלא מגבין ממנו כל שיש לו בלא חנינה שנא' ולא תחוס עינך וכן בדיני ממונות אין מרחמין על הדל לומ' עני הוא זה ובעל דינו עשיר הואיל ואני והעשיר חייבים לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בכבוד על זה הוזהר' תורה ודל לא תהדר בריבו וכו' שנים שבאו לדין אחד חכם ואחד הדיוט לא תקדים לשאול בשלומו של גדול ולא תסביר לו פנים ולא תכבדנו כדי שלא יסתתמו טענותיו של אחר וכו' עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו אראה בבושתו לכך נאמר ולא תהדר פני גדול באו לפניך שנים אחד כשר ואחד רשע אל תאמר הואיל ורשע הוא וחזקתו משקר וחזק' זה שאינו משנה בדיבורו אטה את הדין על הרשע ע"ז נאמ' לא תטה משפ' אביונך בריבו אעפ"י שהו' אביון מן המצות לא תטה דינו וכו' כל דיין שבא לפניו דין והתחיל לדמותו בדין פסוק שכבר ידע אותו ויש במדינה גדול ממנו בחכמה ואינו הולך ונמלך וכו' ע"כ · ובזה יבא על נכון תורת אמ' היתה בפיהו וכי תימא מה שקורא תורת אמת כגון עני שנתחייב קנס תאמר שלא בכוונה עשה לא אחייבנו הואיל והוא עני או דיני ממונות והלוה עני והמלוה עשיר הואיל ואני והעשיר חייבים לפרנסו אזכנו בדין או אחד חכם גדול ואח' הדיוט מצוה לכבד לחכם או אם הנתבע עשיר היאך אביישנו או אחד כשר ואחד רשע אטה הדין על הרשע או אם בא לפניו דין ויש לדמות לדין פסוק כל הנזכרים סלקא דעתין שאם עשאן זה נקרא תורת אמת כיון שהדעת נוטה שיעשה אותם לכך הוצרך לומר ועולה לא נמצא בשפתיו לאפוקי כל הנזכרים שלא עשה אחד מהם שכל הנזכרים הם עולה אלא דן אותם תורת אמת ובזה יבא על נכון גם כן בצדק כל אמרי פי שלא תאמר שכל הנזכרים הם בכלל צדק כיון שהדעת נוטה להם לכך אמ' אין בהם נעקש ונפתל שלא עשיתי אחד מכל הדברים הנזכרים לפי שהם נפתל ועקש :

(ל) **ובזה** יבא על נכון גם כן וידרכו את לשונם קשתם שקר וכי תימא שכל מה שאמרו שקר כגון הני דאמרן שהדעת נוטה שיעשה אותם תלמוד לומר ולא לאמונה גברו בארץ דלא מבעיא הני דאמרן שהדעת נוטה להם והם אסורים מן הדין לא כוונו לאמונה לעשותם משום אמונה אלא אדרבה מרעה לרעה יצאו שכל כונתם לרעה ואותי לא ידעו :

(ל"א) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה דקיימא לן בדין ופסקו הרמב"ם פכ"ב דסנהדרין דמשנגמר הדין אינך רשאי לבצוע אלא יקוב הדין את ההר זה אמרו תורת אמת היתה בפיהו ואחר שאמר האמת דהיינו שגמר הדין או ועולה לא נמצא בשפתיו דהיינו שלא עשה פשרה אעפ"י שמצוה לבצוע קודם גמר דין אבל לאחר גמר דין אם יעשה פשרה או מעוול הדין זה אומרו ועול' לא נמצא בשפתיו דהיינו שלא עשה פשרה לאחר גמר דין ובזה יבא על נכון בצדק כל אמרי פי דהיינו לאחר שהצדקתי את הדין לא עשיתי פשרה דאסור לאחר גמר דין לעשות פשרה וזהו אין בהם נפתל ועקש שאם עשיתי פשרה לאחר שהצדקתי את הדין נמצא מעקש את הדין :

(ל"ב) **ובזה** גם כן יובן וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא תימא שעשו פשרה לאחר גמר דין שיש להם התנצלות לומר שמצוה לבצוע ואין מחלקים בין קודם גמר דין לאחר גמר דין לא כך היתה כונתם וזהו ולא לאמונה גברו בארץ שלא היתה כונתם בשביל פשרה אלא אדרבה מרעה אל רעה יצאו שכל כונתם לעשות רעה היתה :

(ל"ג) **או** נאמר באופן אחר כמה שאמרו בגמרא לא חרבה ירושלים אלא שדנו דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין וגם בפרק האומנים עובדא דרבה בר רב נחמן הב להו גלימיהו הב להו אגריהו וארחות צדיקים תשמור שלפעמים צריך לעשות לפנים משורת הדין וזהו דין תורה וזה אומרו תורת אמת היתה בפיהו רוצה לומר שעושה כאמיתה של תורה שכתוב בה והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ודרשו רז"ל שיעשה לפעמים לפנים משורת הדין וגם הוא לפעמים עושה לפנים משורת הדין וזהו תורת אמת דהיינו אמיתותה של תורה ולא תימא שזה ח"ו נקרא עולה כיון שאינו עושה כפי מה שמחוייב כדין לזה אמר ועולה לא נמצא בשפתיו דהיינו מה שעושה לפנים משורת הדין אין זה נקרא עולה אלא כך היא אמתתה של תורה :

(ל"ד) **ובזה** יבא גם כן בצדק כל אמרי פי רוצה לומר כל מה שאני דן בין אם דן כפי הדין בין אם דן לפנים משורת הדין כולם קרוין צדק ולא תימא מה שאני דן לפנים משורת הדין נקרא חס ושלום מעקש את הדין וזהו אין בהם נפתל ועקש אלא כולם צדק :

(ל"ה) **ובזה** יבא גם כן וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא תימא מה שהיו משקרי' משום שעושים לפנים משורת הדין דלא היתה כונתם לאמונה וזהו ולא לאמונה גברו בארץ כדי שתתקיים הארץ ולא תחרב אלא מרעה אל רעה יצאו רוצה לומר מלבד מה שלא היו מרחמים בדין על העני לעשות לפנים משורת הדין אלא אדרבה היו לוקחים

לוקחים ממנו אף על פי שאינו חייב כלוה :

(ל"ו) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שכתב הרמב"ם פרק כ"א דסנהדרין הלכה יו"ד וז"ל הביא עד אחד לא יאמר לו לנטען אין מקבלים א' שלא יאמר לו זה העיד עליך הלואי שיודה ויאמר אמת העיד עד שיטעון הוא ויאמר עד אחד הוא ואינו נאמן עלי ע"כ זה אומרו תור' אמת היתה בפיהו רוצה לומר היה נזהר במה שאומר לבעלי הדין שלא יצא מהם עולה אעפ"י שהדין כך שאין עדות של אחד מקיימ' הענין לא היה אומר אין מקבלים עד אחד שלא יצא ממנה עולה ויתחזק הנטען ולא יודה וזהו ועולה לא נמצא בשפתיו שלא נתחזק הנטען מדבריו שלא יודה של אדרבה היה אומר לנטען הרי זה העיד עליך הלואי שיודה :

(ל"ז) **ובזה** גם כן בצדק כל אמרי פי רוצה לומ' הייתי נזהר בדברי במה שאומר לבעלי הדין שלא יתעקש הנטען דהיינו שלא אמרתי אין מקבלים עד אחד אעפ"י שהדין כך שאין מתקיימת העדות באחד שלא יתחזק הנטען ולא יודה וזהו אין בהם נפתל ועקש שלא נתחזק הנטען מדברי שלא יודה אלא אדרבה הייתי אומר לנטען הרי זה העיד עליך והלואי שיודה :

(ל"ח) **ובזה** נבין וידרכו את לשונם קשתם שקר וכי תימא שמה שהיו משקרים מחמת מה שאמר הדיין אין מקבלים עד אחד ויש לו התנצלות לדיין לומר שכך הדין שאין העדות מתקיימת בעד אחד לכך אמרתי אין מקבלים עד אחד ולא ידעתי שמתוך דברי ילמדו לשקר לזה אמר ולא לאמונה גברו בארץ דהיינו שלא היתה כוונתם להלוך באמונה ומתוך דבריו ילמדו לשקר של אדרבה שמה שאמר אין מקבלין עד אחד לא לפי שכך הדין שאין מקבלין עד אחד אלא כוונתו כדי שמתוך דבריו יתחזק הנטען ברשעו ולא יודה וזהו מרעה אל רעה יצאו :

(ט"ל) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה דקיימא לן בדין אם ראה חביריו רבו עליו לזכות או לחובה ואף אם יאמר סברתו אינה מעלת ומורדת דאחרי רבים להטות כותה תורה ומאחר דלא יש תועלת בסברתו ואדרב' יש היזק שישנאהו הרשע שחייבו כובש סברתו ומסכים לדברי הרבים ועל זה הוהירה תורה לא תעשו עול במשפט אף שבמשפט ידונוהו הרבים והוא אינו עושה רק לישא פני דל ולהדר פני גדול השמר לך מעשות ככה רק בצדק תשפוט את עמיתך מה שהוא סברתך תאמר אף שאינה עושה פירות ע"כ וזהו אמרו תורת אמת היתה בפיהו רוצה לומר שהוא אומר סברתו ואף שישנאהו הרשע ואף שאין דבריו מעלין ומורידין כיון שכבר רבו חביריו לא היה משנה סברתו אף שאין סברתו מעלה ומורדת ואף שישנאהו הרשע וזהו ועולה לא נמצא בשפתיו אף שלא היה דבורו מעלה ומוריד אמר סברתו שלא להוציא עולה בשפתיו מה שהוא הפך סברתו ובזה יבא ג"כ בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש אפי' שכבר רבו חביריו ואין דבריו לא מעלין ולא מורידין לא היה אומר אלא צדק דהיינו סברתו אין בהם נפתל ועקש דהיינו שלא למד לומר הפך סברתו כדי שלא ישנאהו הרשע הואיל ואין דבריו מעלין עם כל זה אין בהם נפתל ועקש שלא אמר הפך סברתו :

(מ) **ובזה** יבא גם כן וידרכו את לשונם קשתם שקר דהיינו שהיו אומרים הפך וכי תימא מה שאמרו שקר היה להם התנצלות לומר כיון שרבו חביריו ואין דבריו לא מעלין ולא מורידין ואדרב' אם יאמר סברתו יבא לו היזק מן הרש' ולכך הפך סברתו כדי שלא יהיה לו היזק ומאח' שאין דבריו מעלין ומורידין לכך הפך סברתו לזה אמר ולא לאמונה גברו בארץ שאין כוונת' שלא יבא להם היזק ומאחר שאין דבריו מעלין וכו' לכך אמר שקר אלא א' דרבה בכל קצת אולי בתר איפכא כל כוונתם לרעה היתה וזה' מרעה אל רעה יצאו :

(מ"א) **או** נאמר באופן אחר וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו במה שכתב הרב בעל שבט מוסר ז"ל ילמוד הרשע מן הזבובים כשם שיושבים במקום הסרחון כך הם יושבים על הדבש והרשע אינו לומ' מהם אלא כל ימיו במושב לצים דהיינו במקום הסרחון ואינו הולך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות במקום הדבש דלפחות כמו שהולך למושב לצים כן היה לו לילך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות אלא כל ימיו אינו יושב אלא במקום סרחון ואינו לומד אפילו מן הזבובים ומביא משל אחר שילמד מן העכבים כמו שעושה בתים על האשפה כך עושה בתים בהיכלי מלך ע"כ זה אומרו וידרכו את לשונם קשתם שקר וכי תימא שהן עושים כמו הזבובים והעכבים אלא ולא לאמונה גברו בארץ אפילו לפעמים אינם מדברים באמונה ואפילו כמו הזבובים והעכבים אינם עושין אלא מרעה אל רעה יצאו :

(מ"ב) **ובזה** נבין מה שאמר בצדק כל אמרי פי ולא תימא שעושה חס ושלום כמו הזבוב והעכביש שלפעמים כך ולפעמים כך אלא אין בהם נפתל ועקש :

(מ"ג) **ובזה** נבין תורת אמת היתה בפיהו ולא תימא עושה כמו הזבוב חס ושלום שלפעמים כך ולפעמים כך אלא ועולה לא נמצא בשפתיו :

(מ"ד) **או** נאמר באופן אחר וידרכו את לשונם קשתם שקר וכו' יובן במה שמפרש מהרש"א ז"ל מאמ' כל הדן דין אמת לאמתו וכתב הוא ז"ל כי יש לדקדק בדבריהם אם הוא דין אמת פשיטא שהוא לאמתו ומאי לאמתו דקאמר אלא לפי שאף אם ידין הדיין דין אמת אם הוא רוצה וחפץ שאירע הדין כן לזכות את ראובן שהוא אוהבו ושמח הוא במה שיצא הדין אמת בזכותו של ראובן לא יכתן לדיין זה שכר דן דין אמת לאמתו אפילו שהוא אמת לפי שהוא לא דן אותו לתכלית האמת עצמה כי אם לאהבת ראובן ולכן אמרו כל הדן דין אמת לאמתו ע"כ · זה אומרו וידרכו את לשונם קשתם שקר וכי תימא הא דקרי להו שקר שלעולם הוא אמת אבל לפי ששמחו במה שיצא דין האמת בזכותו של ראובן שהו' אוהבו לכך איצטריך לומר ולא לאמונה גברו בארץ שלא היה אמת הדין אלא אדרב' מרעה אל רעה יצאו שמלבד שלא היה דין האמת לאוהבו אלא היה חייב ואמרו זכאי לפי שהוא אוהבו :

(מ"ה) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב תורת אמת היתה בפיהו וכי תימא שאמת הדין שדן לא שהיה שמח במה שיצ' דין האמת בזכותו של ראובן שהוא אוהבו לכך איצטריך לומר ועולה לא נמצא בשפתיו שלא היה כוונתו בשביל שהוא אוהבו אלא כוונתו לתכלית האמת :

(מ"ו) **ובזה** נבין בצדק כל אמרי פי וכי תימא שהאמת דן צדק אבל שמח במה שיצא אוהבו זכאי לכך איצטריך לומר אין בהם נפתל ועקש לומר שלא היתה כוונתו שמח בשביל אוהבו אלא כל כוונתו לדון צדק :

(מ"ז) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמרא אמר רבי שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחרב' ורצתי אחריו ומצאתי חרב בידו מטפטף דם והרוג מפרפר אמרתי לו רשע מי הרגו לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים יקום דבר ע"כ ובזה יבא על נכון וידרכו לשונם קשתם שקר וכי תימא כגון

מעשה

ברכת פרשת אחרי מות אליהו כד

(ב׳) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ויש להבין למה אמר תהיו דמשמע לעתיד לבא הוה ליה לומר ואתם היו דהוה משמע מעתה היו גוי קדוש:

אמנם כפי מה שהקדמנו דלעתיד יאמרו לפני הצדיקים קדוש ולא עכשיו ולזה כתב ואתם תהיו דהיינו לעתיד לבא יאמרו לפניכם קדוש:

(ג׳) **ובזה** נבין מה שאמר ישעיה הנביא סימן מ״ב שירו לה׳ שיר חדש תהלתו מקצה הארץ ויש להבין דלמה אמר מקצה הארץ הוה ליה לומר מן הארץ או מכל הארץ ותיבת מקצה למאי אתא ועוד למה אמר שיר חדש הוה ליה לומר סתם שירו לה׳ ומאי נפקא מינא אם שיר חדש או שיר ישן:

אמנם כפי מה שהקדמנו ונקדים עוד מה שדרשו בגמרא על הפסוק והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים מי שעושה עצמו כשיריים דהיינו מי שאין מחשב עצמו אלא עושה עצמו כשארית וכנותר קדוש יאמר לו ובזה יבא על נכון שירו לה׳ שיר חדש דהיינו שנתקן לה׳ שיר חדש שלא נאמר לו קדוש דווקא כמו בזמן הזה ונתן טעם לדבריו תהלתו שהיינו אומרי׳ בזמן הזה קדוש אומרי׳ אותה למקצה הארץ רוצה לומר כמו ומקצה אחיו שפיר׳ רש״י ז״ל מן הפחותים שבהם גם כאן כפרש מקצה הארץ דהיינו מי שדעתן שפלה עליהם דהיינו הנשאר והנותר יזכו לתהלתו יתברך דהיינו שקדוש יאמר לו ולכן כדי שלא יהיו כל אפייא שוין שירו לה׳ שיר חדש מלבד קדוש שהייתם אומרים עד עתה נתן טעם לשבח תהלתו מקצה הארץ רוצה לומר הקדוש שהוא תהלתו יתברך עתה יאמרו קדוש למקצה הארץ שאין מתגאים בעצמם כמו שהוא עיקר אלא כמו שהוא טפל שהוא סוף כמו קקן שנתים ימים וכמו מקץ שבע שנים שפירושם מסוף גם כאן כפירש מקצה הארץ שעושים עצמם כאלו הם סוף אנשי הארץ ולכך יזכו שיאמרו להם תהלתו דהיינו שיאמרו להם קדוש:

(ד׳) **או** נאמר באופן אחר על מה שאמרו במדר׳ יכול כמוני עד שהוצרך לומר תלמוד לומר כי קדוש אני ולמדו לומר קדושתי למעלה מקדושתכם יובן בהקדים מה שאמרו במדרש תנחומא והובא בילקוט רמז תר״ד וז״ל משל למה הדבר דומה למלך שקדש אשה אמר לה הואיל ונתקדשתי לשמי אני מלך ואת מלכה כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך למה שאת אשתי כך אמר לו הקב״ה למשה לך קדש לי ישראל שנא׳ לך אל העם וקדשתם קדשם בא הקב״ה ואמ׳ להם ואתם תהיו לי ממלכת וגוי קדוש למה כי קדוש אני אף אתם תהיו קדושים וכו׳ הוא קדוש בכמה מיני קדושות דבורו בקדושה שנאמר אלהים דבר בקדשו· דרכו בקדושה שנאמר אלהים בקדש דרכך הלוכו בקדושה הליכות אלי מלכי בקדש קילוסו בקדושה מי כמכה נאדר בקדש חשיפת זרועו בקדושה שנאמר חשף ה׳ זרוע קדשו ע״כ· ומעתה נוכל לפרש שהמדרש שאמר יכול כמוני כוונתו מה שאמרו בתנחומא אלא שקצר במקום שאמרו להאריך והכוונה כיון שאמר קדושים תהיו רוצה לומר כמו שאמרו בתנחומא משל למלך שקדש אשה ואמר לה אני מלך ואת מלכה וכשם שהוא קדוש כך נהיה קדושים כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך ועל זה תמה יכול כמוני וכי בשוין הכתוב מדבר שתהא קדושתי כמו קדושתכם ולזה תירץ תלמוד לומר כי קדוש אני קדושתי למעל׳ וכוונתו כמו שאמרו בתנחומא שהוא ית׳ דבורו בקדושה דרכו בקדושה הלוכו בקדושה קילוסו בקדושה חשיפת זרועו בקדושה:

(ה׳) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה והוא בהקדים מה שאמרו בתורת כהנים והובא בילקוט רמז תר״ד וז״ל קדושים תהיו בכל מיני קדושות כי קדוש אני דבורו בקדושה דרכו בקדושה הלוכו בקדושה קלוסו וחשיפת זרועו בקדושה ע״כ ונוכל לומר שכוונת המדרש כמו שאמרו בתורת כהנים זה אומרו קדושים תהיו רוצה לומר בכל מיני קדושות וכמו שאמרו בתורת כהנים ועל זה תמה יכול כמוני רוצה לומר שכל מיני קדושות שיש בי יהיו בכם והשיב ת״ל כי קדוש אני קדושתי למעלה מקדושתכם דהיינו שאף על פי שצויתי אתכם שתהיו בכל מיני קדושות אבל לאו כל אפייא שוין שקדושתי למעלה מקדושתכם שאני דבורי ודרכי והלוכו וקילוסי וכו׳ בקדושה:

(ו׳) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמר בתורת כהנים והובא בילקוט רמז תר״ד וז״ל קדושים תהיו כי קדוש אני אם מקדשים אתם את עצמכם מעלה אני עליכם כאלו קדשת׳ אותי או אינו שלא אם קדשתם אותי הריני מקודש ואם לאו איני מקודש תלמוד לומר כי קדוש אני בקדושתי אני בין מקדשין אותי ובין שאינ׳ מקדשין ע״כ ונוכל לומר שזהו כוונת המדרש קדושים תהיו כי קדוש אני אם מקדישים אתם את עצמכם מעלה אני עליכם כאלו קדשתם אותי ועל זה תמה יכול כמוני רוצה לומר כמו שאני מי שמקדשו מקודש ומי שאינו מקדשו אינו מקודש וגם אתם אם מקדשים אותי איני מקודש ואם אין אתם מקדשים אותי איני מקודש ולזה אמר תלמוד לומר כי קדוש אני קדושתי מצד עצמי וזהו כי קדוש אני:

(ז׳) **קדושים** תהיו וכו׳ את שבתותי תשמורו ויש להבין דלמה נסמכה את שבתותי תשמורו לקדושים תהיו דמשמע שבשביל שנוה אתכם קדושים תהיו הוצרך לומר את שבתותי תשמורו:

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל כל היושב בתענית נקרא קדוש מנא לן מנזיר דכתיב קדוש יהיה ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ע״כ ובזה יבא על נכון כיון שאמר קדושים תהיו דהיינו שתהיו קדושים לישב בתענית וכי תימא כיון שהשרוי בתענית נקרא קדוש כדכתיב כי קודש היא לכם סלקא דעתין לישב בתענית ח״ו אפילו בשבת כיון שזה קדוש וזה קדוש לזה בא הסמיכות את שבתותי תשמורו ראף על פי שאמרתי קדושים תהיו שצריך לישב בתענית כדי שתהיה קדוש אפילו הכי את שבתותי תשמורו שצריך לענג את השבת כדכתי׳ וקרא׳ לשב׳ עונג דאימתי היושב בתענית נקרא קדוש היינו דווקא בחול אבל בשבת אסור לישב בתענית ולזה נסמך את שבתותי תשמורו לקדושים תהיו:

(ח׳) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הרב עיר דוד בית ה׳ דף ה׳ ע״ב בשם המפרשים שישראל נעשו ארוסה להקב״ה על ידי שבת ובגאת ישרא׳ ממצרים היתה יהודה לקדשו על ידי שבת וזהו זכור את יום השבת לקדשו שקדשתי אתכם בו עכ״ד· וזהו אומרו קדושים תהיו דהיינו שתקדשו עצמכם לי ותהיו כארוסה ע״י שתשמרו את השבת וזהו את שבתותי תשמורו ולזה נסמך את שבתותי תשמורו לקדושים תהיו:

(ט׳) **את** שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו ויש להבין דלמה בזאת הפר׳ אמר את שבתותי תשמורו לשון רבים ובעשרת הדברות אמר לשון יחיד שמור את יום השבת ועוד למה נסמך את שבתותי תשמורו למקדשי תיראו

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל שאם ישמרו ישראל שתי שבתות מיד הם נגאלי׳ והטעם אחת כדי לתקן שבת שחללו ואחת כדי לקיים מצות שבת ובזה יבא על נכון שבעשרת הדברות אמר שמור את יום השבת לשון יחיד שבתחילה לא צוה אותם אלא על שבת אחד כמו שהקדמנו שאלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון ואחר שחללו שבת ראשונ׳ צוה אותם לשמור שתי שבתו׳ וכמו שהקדמנו שאם ישמרו ישראל שתי שבתות מיד הם נגאלים לזה אמר כאן את שבתותי תשמורו דהיינו שתשמרו שתי שבתות ותהיו נגאלי׳ ואז יבנה בית המקדש וצריך לירא מבית המקדש אבל בזמן החרבן אין צריך לירא מבית המקדש וכמו שאמרו ובאו פריצי׳ וחללוה כיון שנכנסו פריצי׳ נעשה חול אבל כשתשמרו שתי שבתות כהלכתן ואז תהיו נגאלים ויבנה בית המקדש אז צריך לירא מן המקדש ולזה נסמך את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו:

(י״ד) **או** נאמר באופן אחר בסמיכות קדושי׳ תהיו את שבתותי תשמורו והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל חסידים הראשוני׳ לא היו משמשין מטותיהן אלא מיום רביעי ואילך כדי שלא יבא יום לידה בשבת משום דאשה יולדת לרע״א ימים או לרע״ב ימים או לרע״ג ימים עוד נקדים מה שאמרו בגמרא דיבמות פרק שני אמר רבא קדש עצמך במותר לך זה אומרו קדושי׳ תהיו דהיינו כדאמר רבא קדש עצמך במותר לך דהיינו שלא תשמשו מטותיכם בא׳ וב׳ וג׳ אעפ״י שמותר לך ולמה מזהירך שלא תשמש מטתך אלא מרביעי ואילך ותאסור עצמך במותר לך כדי שאת שבתותי תשמורו שלא יבא לידה ביום שבת ויצטרך לחלל שבת ולזה נסמך קדושים תהיו לאת שבתותי תשמורו:

(י״א) **ובזה** נבין גם כן הסמיכות איש אמו ואביו תיראו לקדושי׳ תהיו ועוד יש להבין למה אמר איש אמו ואביו תיראו ולא אמר לשון צווי ירא את אביך ואת אמך כמו שאמר כבד את אביך וכו׳ שהוא לשון ציווי:

אמנם כפי מה שפירשנו שפירוש קדושים תהיו קדש עצמך במותר לך עוד נקדים מה שאמרו רז״ל התקדש עצמך בשעת תשמיש הוין ליה בנים מהוגנים זה אומרו קדושי׳ תהיו רוצה לומר קדש עצמך במותר לך דהיינו שיקדש עצמו בשעת תשמיש ועל ידי זה יהיו בניך בנים מהוגני׳ ואז מבטיח לך איש אמו ואביו תיראו דהיינו הבנים שיצאו מכם כשמקדשים עצמם האב והאם בשעת תשמיש שיהיו הבנים יראים מאביהם ואמם לפי שהם מהוגנים:

(י״ב) **או** נאמר באופן אחר סמיכות קדושי׳ תהיו לאיש אמו ואביו תיראו ונדייק עוד דמה איצטריך לומר אני ה׳ אלהיכם יובן בהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל בגמרא מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים יקדש עצמו בשעת תשמיש ופריך בגמר׳ והלא הרבה עשו כן ולא הועילו ומשני שצריך גם כן תפילה שנאמר הנה נחלת ה׳ בנים שכר וכו׳ מאי קא משמע לן דהא כלא הא לא סגיא דהיינו שצריך שיקדש עצמו בשעת תשמי׳ וגם צריך תפילה ע״כ זה אומרו קדושי׳ תהיו רוצה לומר קדש עצמך במות׳ לך דהיינו שיקדש עצמו בשעת תשמיש וגם תדעו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם רוצה לומר שגם יתפלל לה׳ כמו דע את אלהי אביך ועבדהו ועל ידי שתקדש עצמך בשעת תשמיש וגם תעשה תפילה שיהיו לך בנים או איש אמו ואביו תיראו שיהיו לך בנים ויהיו יראים ממך ורוצה לומר איש אמו וכו׳ על הבנים שיהיו איש דהיינו זכרים על שתקדש עצמך בשעת תשמי׳ וגם תתפלל הנה נחלת ה׳ בנים:

(י״ג) **או** נאמר באופן אחר על מה שאמרו בגמרא שאלמלא משמרי׳ ישרא׳ ב׳ שבתות כהלכתן מיד הם נגאלי׳ ויש להבין מהו פירוש שתי שבתו׳:

אמנם יובן כמה שכתב הרב בעל זרע ברך וז״ל המענג שבת במאכל ובמשתה משפיעים לו שבת גשמי בעולם הזה והעוסק בתורה בשבת זוכה לשבר רוחני לעולם הבא עכ״ד משמע שתי שבתות גשמי ורוחני ונוכל לומר שכוונת רבותינו ז״ל במה שאמרו אלמלא משמרים ישראל שתי שבתות מיד הם נגאלים רוצה לומר אחד על שבת הגשמי שיענג שבת במאכל ובמשתה ואחר שבת הרוחני דהיינו שיעסקו בתורה בשבת או בודאי הם נגאלי׳ כעגלא ובזמן קריב אכי״ר:

(י״ד) **גרסינן** פרק י״ב דשבת דף ק״ג ע״א מתניתין הכותב שתי אותיות וכו׳ חייב אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך היו כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו · ע״כ לשון מתניתין ובבריתא אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב והלא אינו חייב משום כותב אלא משום רושם שכך רושמים על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו לפיכך שרט שריט׳ אחת על גבי שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחד חייב ע״כ והרמ״ז כתב בפירוש המשנה וז״ל ורבי יוסי אומ׳ כי כותב שתי אותיות אינו חייב משום כותב שא משום רושם ורושם אצלינו הוא מאבות מלאכות כיון שהיה במשכן והיו כותבין על הקרש הראשון בגדו האחד א׳ ובגדו של הקרש ב׳ חייב משום רושם וההפרש שיש בין משום כותב או משום רושם הוא כי לדעת האומר משום כותב יתחייב על שתי אותיות כשכתב כתיבה בשבת בשוגג ואחר כך כתב שתי אותיות בהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת לפי שהיא מלאכה אחת והאומר משום רושם מונה רושם מאבות מלאכות יתחייב שתים ע״כ והקשה בכאן החכם כה״ר ישראל ששון נ״ו דלמה הרמב״ם ז״ל הניח נפקותא המפורשת בבריתא בדברי רבי יוסי שאם שרט שריטה אחת בלא כתיבה חייב כדקאמר בהדייא בבריתא לפיכך שרט שריטה אחת על שני נסרים חייב ותפס לו שטה אחרת בנפקותא כגון שכתב כתיבה בשוגג ואח״ך כתב שתי אותיות בהעלם אחת וכו׳ דהאומר משום כותב אינו חייב שא אחת והאומר משום רושם יתחייב שתים ועוד אני מוסיף מפך על דבריו דלמה במשנה קאמר בדברי רבי יוסי שכך כותבין על קרשי המשכן ובבריתא קאמר בדברי רבי יוסי שכך היו רושמי׳ ועוד למה בבריתא קאמר בדברי ר׳ יוסי לפיכך שרט שריט׳ וכו׳ חייב ובמשנה לא אמר לפיכך שרט שריטה חייב ומחמת שתי קושיות הנז׳ דבמתניתין קאמר שכך כותבין על קרשי המשכן ובבריתא קאמר שכך היו רושמים ועוד דברייתא קאמר לפיכך שרט שריטה אחת חייב ובמתניתין לא קאמר שרט שריטה חייב ולפי זה יש לומר דבהא פליגי תנא דידן ותנא ברא אליבא דרבי יוסי דתנא דידן סבר דבמשכן לא היה שריטה אלא היו כותבין אותיות על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו ולכך קאמר תנא דידן שכך היו כותבין ולא קאמר היו רושמים דלא היה רשימה במשכן וכיון דלא היה רשימה במשכן מהיכא תיתי לחייב על השריטה לכך לא אמר תנא דידן אליבא דרבי יוסי אם שרט דהשריטה לא היתה במשכן שא דווקא היו כותבים אותיות על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו אבל תנא ברא סבר אליבא דרבי יוסי דבמשכן לא היו כותבין אותיות כדי לידע איזה בן זוגו שא היו רושמים ולכך לא אמר תנא ברא היו כותבין שא היו רושמים וכיון דשריטה היתה במשכן לכך קאמר תנא ברא לפיכך אם שרט חייב כיון דשריטה היתה במשכן ומעתה הלכה לה הקושיה

שהקשה החכם הנז"ל דלמה הרמב"ם שבק נפקותא דאמרו בברייתא דאם שרט אליבא דמאן דאמר דשתי אותיות משום כותב אם שרט פטור ואליבא דמאן דאמר שתי אותיות משום רושם אם שרט חייב ואמר נפקותא אחריתי כגון שכתב כתיבה בשבת בשוגג ואח"כ כתב שתי אותיות למאן דאמר משום כותב אינו חייב אלא אחת ולמאן דאמר משום רושם חייב שתים דבשלמא אליבא דתנא ברא ואליבא דרבי יוסי שהיו רושמין במשכן משכחת לה שפיר נפקותא אם שרט אליבא דמאן דאמר משום כותב השורט פטור דלא היתה שריטה במשכן ולמאן דאמר משום רושם השורט חייב כיון דהיתה שריטה במשכן אבל אליבא דתנא דידן דסבר אפילו אליבא דרבי יוסי לא היו רושמין במשכן כדי לידע אלא היו כותבין כדי לידע אם כן אפילו אליבא דרבי יוסי אם שרט פטור ולזה הוכרח הרמב"ם לאשכוחי נפקותא אחריתי כגון שכתב כתיב׳ בשוגג וכו׳ כדי שיהיה נפקותא בין תנא קמא דאמר משום כותב ובין רבי יוסי דאמר משום רושם ודברי הרמב"ם ז"ל הם אליבא דתנא דידן דאפילו לרבי יוסי לא היו רושמים שלא כותבים ואין הכי כמי דהרמב"ם ז"ל יודה דאיכא דתנא ברא הנפקות׳ היא אם שרט איכא דמאן דאמר משום כותב פטור ואיכא דמאן דאמר משום רושם חייב והרמב"ם ז"ל לא איירי איכא דתנא ברא אלא איכא דתנא דידן דווקא ומעתה נשאר לנו לבאר איכא דרש"י ז"ל והרב רבינו עובדיה שפירשו הנפקות׳ דאם שרט במתניתין כמו תנא ברא דס"ל דהיו רושמים במשכן איכא דרבי יוסי ואפשר לומר דרש"י ז"ל והרב רבינו עובדיה סברי דלא פליגי תנא דידן ותנא ברא איכא דרבי יוסי וצריך לומ׳ לפירושם דמאי דאמר במתניתין שכך היו כותבין על קרשי המשכן לאו דווקא כותבין אלא רוצה לומר רושמין והא דלא קאמר במתניתין אם שרט חייב צריך לומר דמאי דשייר במתניתין תני בברייתא כן נראה ליישב דברי הרמב"ז ורש"י ז"ל ורבינו עובדיה ז"ל ומה שחלקנו בין דברי הרמב"ז לדברי רש"י ז"ל ורבינו עובדיה ז"ל דלהרמב"ם דדווקא היו כותבים על קרשי המשכן ולכך אם שרט פטור ולרש"י ז"ל ולרבינו עובדי׳ דסבירא להו שהיו רושמים ולכך אם שרט חייב שהרמב"ם בפירוש המשנה פירש אליבא דרבי יוסי היו כותבין על הקרש הראשון א׳ ועל הקרש השני ב׳ ולא אמר סי׳ שהיו עושין בקרשי׳ משמע שלא היו עושים סי׳ ואם כן שריטה לא היתה במשכן ואם כן מה שאמרו במשנה כותבים סבירא ליה להרמב"ם כותבי׳ דוקא ולכך לא פירש הרמב"ם הנפקותא אם שרט לרבי יוסי חייב ולרבנן פטור אבל רש"י ז"ל ורבינו עובדיה שפירשו בדברי רבי יוסי משום רושם סימן שהיו עושי׳ בקרשי המשכן מפני שמפרקין אותו ולכשיקימוהו לא יחליפו סדר הקרשים ואתא רבי יוסי למימר דאפילו לא כתב אלא רשם שתי רשימות בעלמא לסימן חייב אלו דברי רש"י ורבינו עובדיה בשיטה חדא אזלי ומדאמרו סימן היו עושין ולא אמרו שהיו כותבין א׳ על קרש הראשון וכו׳ כמו שכתב הרמב"ם ז"ל משמע דרש"י ז"ל ורבינו עובדיה או שהיו גורסים במשנה כמו גירסת הברייתא שהיו רושמים על קרשי המשכן או שמפרשים כותבים לאו דווקא קאמר במתניתין אלא סימן בעלמא והא דקאמר כותבין רוצה לומר כעין כתיבה דאינו צריך אלא סימן בעלמא שלא יתחלפו קרשי המשכן ומעתה נתרצו דברי רש"י והרמב"ם ורבינו עובדיה אליבא דגמרא :

(ט"ו) **איש** אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו ויש להבין דמה יש קשר וסמיכות איש אמו ואביו למצות את שבתותי תשמורו :

אמנם יובן בהקדים מה דאיתא בילקוט ואתחנן רמז תק"ל וז"ל זכור את יום השבת כבד את אביך ואת אמך וכי מה הענין זה לזה אלא ללמד שכל מי שמכבד אביו ואמו אין חלול שבתות באות על ידו ע"כ ובזה יבא סמיכות על נכון איש אמו ואביו תיראו דהיינו כשתקיי׳ מצות כבד את אביך וכו׳ או בודאי תקיים מצות ואת שבתותי וכמו שאמרו בילקוט שכל מי שמכבד אביו ואמו אין חלול שבתות באות על ידו לזה אמר ואת שבתותי תשמורו לשון רבים לרמוז למה שאמרו בילקוט אין חלול שבתות באות על ידו ולא אמ׳ אין חלול שבת בא על ידו לשון יחיד שלא אין חילול שבתו׳ באות על ידו לרמוז שישמור שבתות הרבה לכך אמר את שבתותי תשמורו לשון רבים לו׳ שישמור שבתות הרבה :

(יו) **אל** תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני ה׳ אלהיכם ויש להבין דלמה צריך לו׳ עתה אני ה׳ אליכם וכי לא ידעי׳ עד השתא שה׳ הוא אלהינו ואין עוד מלבדו ומדאצטריך לומר השתא אני ה׳ אלהיכם משמע דאצטריך לכתיבת טעם לשלפניו ומה כתיבת טעם יש לשלפניו:

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב משה אלשיך ז"ל אבל שעיר המשתלח וז"ל מאי איכפת ליה להקב"ה בעובדי ע"ז הלא אין תרעומת למלך כשמשתחוים לעבדיו ותירץ נשמת ישראל חלק אלוה ממעל נמצא כביכול משתחוה לעבודה זרה חס ושלום והקשה על זה הרב דרוש שמואל וז"ל ולפי זה קשה איך אנו קמים לפני זקן ואב ואם ותירץ משם הרב הגדול רבי העשיל ז"ל דלכך אמרו בגמרא אני שקיימתי מצות זקן תחילה עכ"ד· זה אומרו אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם וכי תימא מאי איכפת ליה להקב"ה בעובדי ע"ז הלא אין תרעומת למלך כשמשתחוים לעבדיו לכך אמר אני ה׳ אלהיכם רוצה לומר שמי וחלק ממני שרוי בכם ונמצא כביכול משתחוה וזהו אני ה׳ אלהיכם לכך אל תפנו אל האלילים :

(יז) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה׳ ויש להבין דמה צריך עתה לומר אני ה׳ ועוד למה צריך לומר גם כן ויראת מאלהיך ואף על פי שכבר דרשוהו רז"ל כאמר באופן אחר במה שהקדמנו זה אומרו מפני שיב׳ תקום והדרת פני זקן וכי תימא ויראת מאלהיך רוצה לומר כיון שיש בו חלק אלוה כיצד אני קם מלפניו לכך אמר אני ה׳ דהיינו כמו שדרשו רבותינו ז"ל אני ה׳ שקיימתי מצות זקן תחלה ומכל שכן אתם שחייבי׳ לקום לזקן אף על פי שיש בכם חלק ממש כיון שאני שקיימתי מצות זקן תחלה :

(יח) **הוכח** תוכיח את את עמיתך ולא תשא עליו חטא ויש להבין דהוה ליה לומר הוכח תוכיח לרשע ולמה אמר עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות ומי שהוא בתורה ובמצו׳ אינו צריך תוכחה ועוד במה שאמר ולא תשא עליו חטא מהו החטא שלא ישא עליו :

אמנם יובן בהקדים מה שפירש הרב בעל הכלים על פסוק אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך שפירושו כשהחכם דורש להוכיח לעם לא יסתכל בלץ וידרוש הליצנות הוא עון גדול שהלץ אומר שהחכם הוא בכונה מכוונת הוא אומר בשבילו ולא ישמע לחכם ולא יקבל התוכחת ממנו אלא צריך שיסתכל בחכם אחד שאינו לץ וידרוש בענין הליצנות ואז הלץ אוהב החכם הדורש ומקבל התוכחת שאומר הלץ שהחכם אין כוונתו בשבילו שאם כך הוא האמת שהרי מסתכל בחכם ודורש וזה אומרו אל תוכח לץ רוצה לומר אל תסתכל בלץ ותדרוש פן ישנאך יחשוב שכוונה בלב הלץ ואין מקבל תוכחה אלא הוכח לחכם ויאהבך רוצה לומר הסתכל בחכם ותדרוש ואז ויאהבך הלץ ויקבל התוכחת זה אומרו הוכח תוכיח את עמיתך רוצה לומר כשתדרוש ברבים להוכיח תעשה דבריך כאלו אתה מוכיח את

את

את עמיתך דהיינו למי שהוא עמך בתורה ובמצו׳ כשתעשה כן אז ולא תשא עליו חטא רוצה לומר כיון שאינך מסתכל ברשע בתוכחת לא יהיה לו הלבנת פנים לרשע אבל אם מסתכל ברשע בתוכחת יהיה לו הלבנת פנים אומר כיון שהחכם מסתכל בו אם כן החכם מכיר ברשעו ועוד יהיה הלבנת פנים מאשר העם אומר הרשע כיון שהחכם מסתכל בו ידעו בו העם שאלולי לא היה בו עון זה לא היה החכם מסתכל בו ועל ידי זה יהיה לו הלבנת פנים מהעם והדין הוא שאסור להוכיחו ברבים כמו שאמרו רבותינו ז"ל אשר הרים יד במלך שהוכיחו ברבים ולזה אמר ולא תשא עליו חטא שאם תוכיח לעמיתך דהיינו שתסתכל בעמיתך ותוכיח אף על פי שיהיה הרשע ברבים אינו קרוי מוכיחו ברבים ואינך נושא עליו חטא כיון שתסתכל בעמיתך :

(**תולעת יעקב** שמעתי באומרים לי פירוש על פסוק זה בשם הרב הקדוש האר"י זיע"א דאם המוכיח יש לו איזה עוונות· וזה שכנגדו לא רצה לקבל התוכחה· כל העוונות של המוכיח הם נחשבים עליו ומקבל עונשם· וזה הוא מ"ש· הוכח תוכיח את עמיתך· כי מצות התוכחה היא גדולה עד מאד· אבל תהיה כוונתך רצויה כדי שישוב בתשובה· ואל יעלה בדעתך להוכיחו לתכליתך כדי שלא יטה לך אוזן· ולהשליך עליו חטאתיך ופשעיך וזהו ולא תשא עליו חטא עכ"ד ושי׳· ובזה פירשתי כוונת דהע"ה (תהלים סימן נ"א) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו· כי היה מלמד לפושעים דרכי ה׳ הישרים ורבים השיב מעון· אבל כל מגמתו ותכליתו היה כדי שישובו אל ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם· ולא להנאתו ולטובתו חלילה לחשוב מחשבת פיגול שלא ישמעו דבריו ובזה יפטר מעונש עוונותיו כדבר האמור· אלא בכל כחו היה מדבר על לבם כדי שישובו מדרכם הרעה לטוב להם כל הימים):

והואיל ואתא לידן זה הפסוק אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך נימא ביה מלתא והוא דיש לדקדק חדא דכיצד אומר אל תוכח לץ והא מצוה להוכיח דכתיב הוכח תוכיח ועוד אמרו רבותינו ז"ל עד היכן מצות תוכחה עד נערה עד נזיפה עד הכאה וכיצד אומר אל תוכח לץ שמצוה שלא להוכיחו הפך דברי תורה ועוד במה שאמר הוכח לחכם שהחכם אינו צריך תוכחה ועוד דאם כוונתו שלא להוכיח ללץ הוה ליה לומר של תוכח ללץ למה אמר אל תוכח לץ אלא ודאי כונה אחרת היתה לו ועוד במאי דקאמר הוכח לחכם דאם הכונה שיוכיח לחכם הוה ליה לומר תוכיח לחכם ולמה אמר הוכח לחכם דמשמע שהחכם הוא המוכיח :

אמנם הכל יבא לכלל ישוב והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל התקוששו וקושו קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים ואם לא יקשט את עצמו אם יאמר לו טול קיסם מבין שיניך יאמר לו טול קורה מבין עיניך ונוכל לומר ששלמה המלך ע"ה בא להזהיר למוכיח אל תוכח לץ רוצה לומר שלא יהיה המוכיח לץ פן ישנאך דהיינו שישנאך בעיני הבריות שיאמר לך שאתה לץ ואתה בא להוכיח אלא קשט עצמך תחילה וזהו אומרו הוכח לחכם רוצה לומר המוכיח צריך להיות חכם שלם בכל ואז ויאהבך :

(כ׳) **או** כאמר באופן אחר אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך בהקדי׳ מה שאמרו בתנא דבי אליהו והובא בילקוט רמז תרג"ב וז"ל לעם שאתך בתורה ובמצוות אתה מוכיח ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך שנאמר יוסר לץ לוקח לו קלון וכו׳ תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד תלמיד לרב מנין תלמוד לומר תוכיח מכל מקום וזה אומרו אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך דהיינו אפילו לחכם אפילו תלמיד לרב חייב להוכיח :

(כא) **גרסינן** בגמרא לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות ואפי׳ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ויש להבין מלת לעולם לכאורה דחיק ליה עלמא מאי אתא לאשמועינן במילת לעולם פשיטא דכל התורה היא קיימת לעולם וכל המצוות חייב לעשותם לעולם והכי הוה ליה לומר יעסוק אדם בתורה ובמצוו׳ והכא ידענא שחייב זה הוא לעולם :

אמנם יובן בהקדים עם מה שאמרו בנזיר גדולה עבירה לשמה ואסיקו כמצוה שלא לשמה ובזה פירש מהרח"א ז"ל מה שאמרו במשנה הוי רץ למצוה קלה כבחמורה אף שעבירה לשמה שקולה כמצוה שלא לשמה הטעם שהלך אחר התכלית שמצוה אף שהיא שלא לשמה גוררת מצוה ועבירה אף שהיא לשמה גוררת עבירה עכ"ד ונלה לן חספא ואשכחנא מרגניתא ונלמוד מדבריו ונתרץ מה שמקשים הראשונים ז"ל בזה המשנה דמאי קאמר תנא מצוה קלה וחמורה כיון שאין אנו יודעים מתן שכרם של מצות דבשלמא אם היינו יודעים שכרם כל אחת ואחת מן שכר המצות היינו יודעים אם היא קלה או חמורה אבל עתה שאין אנו יודעים שכרם של מצות כמו שאמר התנא אם כן מהיכן יודעים אם היא קלה או חמורה עד שהוצרך לומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה :

אמנם כפי מה שפי׳ מהרח"א ז"ל אתי שפיר דלעולם כל המצוות שוין כיון שאין יודעים מתן שכרם ומאי דקרי לה קלה היינו מצוה שלא לשמה ומאי דקאמר ודקרי לה חמורה היינו מצוה לשמה וזהו אומרו הוי רץ למצוה קלה דהיינו שהיא שלא לשמה כבחמור׳ דהיינו כמצוה לשמה לפי ששכר מצוה ומתוך שעושה שלא לשמה סופו לעשות לשמה :

(כב) **ובזה** אתי שפיר מה שאמרו רז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו שלא לשמה ומילת לעולם שאמרו לרמוז אפילו שיש לפניו עבירה לשמה ומצוה שלא לשמה לא תימא כיון שהעבירה לשמה והמצוה שלא לשמה יעשה העבירה לשמה ויניח המצוה שלא לשמה לא יעשה כן חדא כיון ששקולי׳ הם העבירה לשמה והמצוה שלא לשמה כמו שאסיקו בגמרא כמצוה שלא לשמה ותרא שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה וזהו אומרם לעולם אפילו אם יש לפניו עבירה לשמה לא תימא שיעשה עבירה לשמה ויניח המצו׳ כיון שהיא שלא לשמה אלא לעולם יעסוק בתורה ובמצות ואפילו שלא לשמ׳ שמתוך שלא לשמה בא לשמה לפי ששכר מצוה מצוה ולכך קאמר לעולם דלא מבעיא אם יש לפניו עביר׳ שלא לשמה ומצו׳ שלא לשמה כיון ששתיהם שלא לשמה דודאי שיעשה המצוה אף אם היא שלא לשמה אלא אפילו אם יש לפניו עבירה לשמה ומצוה שלא לשמה יניח העבירה אף אם היא לשמה ויעשה המצוה אף אם היא שלא לשמה לפי ששכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה :

(כ"ג) **כי** בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנו׳ חיים ויש להבין דהוה ליה לומ׳ כי בי ירבו לך ימים ומהקאמר ימיך משמע ימים הקצובים לך ירבו וכיון שכוונתו על הקצובים מה שייך רבים דבשלמא אם כוונתו שיוסיפו על הקצובים הוה ליה לומר ירבו לך ימים וכמו שאמר ויוסיפו לך שנות חיים ושייך תוספת על הקצובי׳ אבל השתא דקאמר ימיך משמע על הקצובים מיירי וכיצד ירבו הקצובים ועוד כפל הדברים למה כיון שאמר כי בי ירבו ימיך די ומה צריך לשנות עוד ולומר ויוסיפו לך שנות חיים :

אמנם

אמנם יובן בהקדים מה שפירש הרב אליהו כהן על מה שאמרו ז"ל גדולה תשובה שמארכת ימיו של אדם ופי' הוא ז"ל אם אדם ישן עד שלש שעות ביום או ימיו מתקצרים לפי ששינה אחד מששים במיתה וכל זמן שהוא ישן כאלו הוא מת וכל זמן שהוא ער הרי הוא חי שרואה את העולם כמנהג שהישן עד שלש שעות לא נשאר לו מן היום כי אם תשע שעות והרי כאלו ימיו מתקצרים אבל מי שהוא קם קודם היום שלש שעות ועוסק בתורה הרי שרואה היום ארוך שכל יום הוי חמש עשר' שעות וזהו גדולה תשובה שמארכת ימיו של אדם ע"כ ובזה יבא על נכון דלעול' מיירי בקצובים מדקאמ' ימיך ושייך רביה בקצובי' על ידי שקם קודם עלות השחר ועוסק בתורה רבה היום ויהיה היום ארוך וזהו כי בי ירבו ר"ל על ידי עסק התור' דהפסוק מיירי בתורה ותעסוק בתורה יומם ולילה ירבו ימיך הקצובים לך ותראה היום ארוך יותר משאר בני אדם הישנים כל הלילה וגם מן היום ולזה הוצרך לכפול ולומר ויוסיפו לך שנות חיים דמתחילה מיירי בקצובים שירבו ועוד הוסיף לו ברכה על ברכתו שיוסיפו לך שנות חיים על הקצובים בתוספת מרובה על העיקר :

(כ"ד) ובזה אתי כמי שפיר שנוי הלשון דמתחלה אמר ירבו ולבסוף אמר יוסיפו ויש להבין שנוי זה למה או בתרווייהו לימא לשון רבוי או בתרווייהו לימא לשון תוספת

אמנם כפי דרכנו אתי שפיר דמתחלה דמיירי בקצובים לא שייך תוספת אלא רבוי שירבה היום לכך קאמ' כי בי ירבו ימיך אבל בסיפיה דקרא דמיירי בתוספת על הקצובים לכך קאמר ויוסיפו לך שנות חיים :

(כ"ה) ובזה נבין מה שאמר הפסוק כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך ויש להבין מהו אורך ימים הוה ליה לומר ימים הרבה או ימים רבים אמנם כפי דרכנו אתי שפיר שעל ידי עסק התורה שקם קודם היום ועוסק בתור' יהיה היום ארוך וזהו אומרו כי אורך ימים רוצה לומר שהימים הם בעצמ' יהיו ארוכי' ולזה ושנות חיים ושלום יוסיפו לך על ידי האריכות היום בעסק התורה שקם קודם אור היום ועוסק בתורה :

(כ"ו) ומענין לענין באותו ענין וכחזו' אח"כ לענינו נבין סמיכות הפסוקים שאמר דוד המלך ע"ה חצות לילה אקום להודות לך חבר אני לכל אשר יראוך יובן במה שאמרו בגמרא לעולם ישתדל אדם להיות מעשרה ראשונים הבאים לבית הכנס' שאפילו אלף בני אדם באים אחר כך נוטל שכר כנגד כולם ע"כ וזה אומרו חצות לילה אקום להודות לך וכיון שחצו' לילה הוה קם ודאי שיהיה מעשרה ראשונים הבאים לבית הכנסת ואם כן חבר אני לכל אשר יראוך דהיינו שאני נוטל שכר כנגד כל אחד ואחד זהו אומרו לכל אשר יראוך כיון דמחצות לילה קם ודאי היה מעשרה ראשונים ולכן נוטל שכר כנגד כולם :

(כ"ו) ונחזור לענין כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמרא על פסוק כי אורך ימים ושנות חיים ומקשי בגמרא וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים ומשני אלו שנותיו שמשתנים עליו מרעה לטובה כמנהג שפירוש שנות חיים שחיי שלוה שנים של חיים אבל חס ושלום חיי צער אינם שנים של חיים זהו אומרו כי בי דהיינו בזכות התורה ירבו ימיך יתגדלו כמו ורבו יתירה הוספת לי דהיינו שיתגדלו ימיך שתהיה בגדולה בימיך דהיינו הקצבים ועל ידי שיהיו ימיך הקצובים בגדולה אז יקרא ויוסיפו לך אעפ"י שלא הוסיפו על הקצוב לך יקרא ויוסיפו על ידי שיהיו שנות חיים דהיינו שתהיה בשלוה וכמו שהקדמנו שהשנים של שלוה קרויים שנות חיים :

(כ"ח) שבענו בבוקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו שמחינו כימות עניתנו ויש להבין במאי דקאמר ונשמחה בכל ימינו מילת ימינו מאי אתא לאשמועינן שודאי בימינו נשמח וכי אדם שמח שלא בימיו אין אדם שמח אלא בימיו וכי תימא שהבקשה שבקש דוד שבכל ימינו יהיה שמחה כך היה לו לומר נשמחה כל הימים ואם כן מילת ימינו למאי אתא ועוד במאי דקאמר שבענו בבוקר מילת בבוקר למאי איצטריך היה די לומר שבענו חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו ומדקאמר לבסוף בכל ימינו משמע מבוק' לערב ואם כן מאי אתא לאשמועינן מילת בבוקר דקאמר בתחלה :

אמנם במאי דאמרו הראשונים ז"ל דכיצד יתקיים שמחינו כימות עניתנו והרי לא נשאר מימות העולם כמנין שנים שישבנו בגלות דשיתא אלפי שני הוי עלמא ובעונותינו יצאו מהם התק"ן שנים ולא נשאר משנות העולם כי אם ת"ם שנים ובגלות ישבנו אלף ושבע מאות שנים ויותר וכיצד ישמחנו אלף ושבע מאות שנים ויותר והלא לא נשאר כי אם ת"ם שנים ותרצו שיאריך הקב"ה הימים הנשארים כדי שיתקיים שמחינו כימות עניתנו וזה אומרו שבענו בבוקר רוצה לומר תביא הגאולה בתחלת הגלות כמו הבוקר שהוא תחילת היום ועל ידי זה אין צריך להאריך הימים כדי שיתקיים כימות עניתנו אלא אם תביא הגאולה בבוקר נשמחה בכל ימינו דהיינו ימים שלנו ויתקיים שמחנו כימות עניתנו במהרה בימינו יחיש לגאלינו אכי"ר :

פרשת אמור

(א') אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו · ופירש רש"י ז"ל לא יטמא בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה וכתב הרא"ם ז"ל בתורת כהנים וכו' ויש לתמוה למה לי בעמיו תיפוק לי מנזיר וכו' ועוד ליתי מקל וחומר דכהן גדול ומה כהן גדול שקדושתו חמורה אמר קרא לאביו ולאמו לא יטמא ודרשו רז"ל בתורת כהנים לאביו ולאמו לא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה כהן הדיוט לא כל שכן ושקיל וטרי והניח הדבר בצריך עיון :

אמנם נוכל לתרץ והוא בהקדים מה שכתב מרן בשולחנו הטהור ביורה דעה סי' שע"ג סעיף ז' וז"ל אסו' לכהן להטמא למת אפי' בעת שמטמא לקרוביו לפיכך כהן שמת לו מת צריך ליזהר ולקברו בסוף בית הקברות ולא יטמא בקברות אחרים כשקובר מתו ע"ל ומזה אנו למידין גם כן כשהתירו להטמא למת מצוה לא התירו אלא דווקא לקוברו חוץ לבית הקברות אבל בבית הקברות לא דומיא דשאר מתים שמותר להטמא להם ולא התירו לקוברם אלא חוץ לבית הקברות ובשביל זה הדין הוצרך הכתוב לכתוב לנפש לא יטמא בעמיו ודרשו בתורת כהנים אבל מטמא הוא למת מצוה אף על פי שכבר למדנו מכהן גדול ומנזיר שמותר להטמא למת מצוה אפילו הכי הוצרך להשמיענו בכהן הדיוט לפי שכתוב לנפש לא יטמא בעמיו ואנו יכולים לדייק ולומר שאעפ"י שהתיר לו להטמא למת מצוה אפילו הכי לנפש לא יטמ' בעמיו בעת שהתעסק במת מצוה דהיינו שלא יקבור המת מצוה בתוך בית הקברו' אלא בסוף בית הקברות שלא יאמר הואיל והותר להטמא למת מצוה יטמא בקברות אחרים וזה הדין לא למדנו מכהן גדול ולא מנזיר לפי שלא כתוב בהם לנפש לא יטמא בעמיו :

ובזה

(ב) ובזה נבין מה שאמרו במדרש אמור אל הכהני' ואמרת אליהם אמירה ראשונה למת מצוה יטמא והשנית לאחרים לא יטמא לפיכך נאמר אמור ואמרת מה כתיב אחר הענין והכהן הגדול מאחיו ע"כ ויש להבין והלא מת מצוה ילפינן מכהן גדול ומכהן הדיוט ומנזיר ואם כן למאי הוצרכו במדרש לומר אמירה ראשונה למת מצוה יטמא ועוד במה שאמרו והשנית לאחרים לא יטמא והרי מקרא מלא בפירוש שלא יטמא לאחרים ומה צריך ללמוד מאמירה שנייה מדיוקא שלא יטמא לאחרי' ועוד יש לדקדק במה שאמר מה כתיב אחריו והכהן הגדול מאחיו דלכאורה נראה דאין לו סמך למאי דסליק מיניה :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דאף על גב שהותר להטמא למת מצוה אסור להטמא בקברות אחרים בעוד שמתעסק בקבורת המת מצוה וזהו שבא בעל המדרש לרמוז שלא יטמא בקבורת אחרים אפילו בעת שהוא מתעסק במת מצוה זה אומרו אמירה ראשונה למת מצוה יטמא ואף על פי שמותר ליטמא למת מצוה באה אמירה שניה לומר לאחרים לא יטמא אפילו בעת שמתעסק במת מצוה אבל עדיין צריכין אנו למודעי דדילמא דמה שאמרו שלא יטמא לקברות אחרים אפילו בעוד שעוסק במת מצוה היינו דווקא בכהן הדיוט דכתיב ביה לנפש לא יטמא בעמיו ודרשו אבל מטמא הוא למת מצוה ודרשינן אנן גם כן שאפילו בשעה שעוסק במת מצוה לא יטמא לאחרי' אבל בכהן גדול מנא לן שבשעה שהותר לו לעסוק במת מצוה מנין שאסור לו להטמא לאחרים לזה בעל המדרש הוצרך לומר מה כתיב אחריו והכהן הגדול מאחיו לומר שמפני סמיכות שכתב אחריו והכהן הגדול ילפינן שגם כהן גדול אפילו בשעה שעוסק במת מצוה לא יטמא לאחרים כמו כהן הדיוט וילפינן כהן גדול מכהן הדיוט מדנסמך כהן הדיוט לכהן גדול :

(ג) ואחר שכתבתי זה הענין הייתי עם חכמי הישיבה יצ"ו הקשו לי והא קיימא לן דמת מצוה קנה מקומו וכמו שאמרו בגמ' על כל פסיעה ופסיעה כאלו שופך דמים שטלטל מת מצוה ממקומו ואם מצא מת מצוה בבית הקברות מותר להטמאות בשאר מתים כדי לקבור המת המצוה במקומו ומעתה הדרי בי ונתרץ באופן אחר במה שהקדמנו אסור לכהן להטמא למת אפילו בעת שמטמא לקרוביו ומת מצוה שקנה מקומו אם מצאו בבית הקברות מותר ליטמא במתים אחרים שהם סמוכים למת מצוה בעת שקברו כיון שקנה מקומו אבל קרוביו כיון שאפשר שיקברם רחוק משאר מתים לא יטמא בשאר מתים אפילו בעת שיטמא לקרוביו :

ומעתה ש"ה ואחר לנו נוכל לומר כדי לרמוז זה הדין שמותר להטמא לשאר מתים בעוד עסוק במת מצוה לכך איצטריך לנפש לא יטמא ודרשו אבל מטמא למת מצוה אעפ"י שכבר למדנו מכהן גדול ונזיר שמטמאין למת מצוה ואם כן למאי אצטריך לכתוב בכהן הדיוט לנפש לא יטמא בעמיו ולדרוש אבל מטמא למת מצוה וכמו שהקשה הרא"ם ז"ל יש לומר כדי ללמוד זה הדין דבשאר קרובים אף על פי שמותר להטמא להם מכל מקום יקברם במקום רחוק משאר מתים כדי שלא יטמא בשאר מתים כיון דיכול לקוברו באיזה מקום שירצה אבל מת מצוה שקנה מקומו אם מצאו בבית הקברות יכול ליטמא במתים אחרי' בשעה שקברו כיון שקנה מקומו ואינו יכול ליטלו למקום אחר ולזה איצטריך לנפש לא יטמא בעמיו כלומר אפילו בשעה שמטמא לקרוביו לנפש לא יטמא בעמיו דהיינו שלא יטמא בשאר מתים בעת שמטמא לקרוביו ועל זה דרשו

אבל מטמא למת מצוה לומר דבעת דמטמא למת מצוה אם הוא בבית הקברות מותר לקוברו במקומו בבית הקברות אף על פי שמטמא בשאר מתים בעת שקברו וזה הדין שמותר להטמא בשאר מתים בעת שמתעסק במת מצוה לא למדנו לא מכהן גדול ולא מנזיר לכך איצטריך בכהן הדיוט לכתוב לנפש לא יטמא בעמיו כדי לדרוש אבל מטמא למת מצוה ואפילו בשאר מתים בעת שמתעסק במת מצוה :

(ד) אבל עדיין נשאר לנו לבאר דהיכא דגלי גלי והיכא דלא גלי לא גלי ואם כן מנא לן שכהן גדול ונזיר שמותרין להטמאת בשאר מתים בעוד שמתעסקין במת מצוה כגון שמצאו בבית הקברות אימא אם מצאו רחוק מבית הקברות שאין צריך ליטמא בשאר מתים בעוד שמתעסק בו מותר ליטמא למת מצוה אבל מצאו כהן גדול או נזיר למת מצוה בבית הקברות מנא לן דמותרים ליטמא בשאר מתים בשביל מת מצות :

ויש לומר במה שהקדמנו בשם המדרש אמור אל הכהני' ואמרת אליהם אמירה ראשונה למת מצוה יטמא והשנית לאחרים לא יטמא לפיכך נאמר אמור ואמרת מה כתיב אחר הענין והכהן הגדול מאחיו ויש להבין והלא מת מצוה ילפינן מכהן גדול ומכהן הדיוט ומנזיר ואם כן למאי הוצרכו במדרש לומר אמירה ראשו' למת מצוה יטמא ועוד במה שאמרו והשנית לאחרים לא יטמא והרי מקרא מלא בפירוש שלא יטמא לאחרים ומה צריך ללמוד מאמירה שניה מדיוקא שלא יטמא לאחרים ועוד יש להבין במה שאמר מה כתיב אחריו והכהן הגדול מאחיו דלכאורה נראה דאין לו סמך למאי דסליק מיניה :

אמנם הוא הדבר אשר דברנו שהמדרש בא לרמוז דלמת מצוה מותר ליטמא בשאר מתים בעוד שמתעסק בו אבל לקרוביו אסור להטמא בשאר מתי' בעודו מתעסק בקרוביו · זה אומרו אמירה ראשונה למת מצוה יטמא דהיינו שיטמא באחרים גם כן בעוד מתעסק במת מצוה והשנית לאחרי' לא יטמא דהיינו בעוד מטמא לקרוביו לא יטמא לאחרים וסיים דבריו מה כתיב אחר הענין והכהן הגדול מאחיו בא הסמך כהן גדול לכהן הדיוט לומר מה כהן הדיוט מותר ליטמא לשאר מתים בעודו מתעסק במת מצוה אף כהן גדול מותר ליטמא לשאר מתים בעודו מתעסק במת מצוה לכך נסמך והכהן הגדול לכהן הדיוט ומעתה ילפינן נזיר מכהן גדול דמותר ליטמא לשאר מתים בעוד מתעסק במת מצוה דנזיר וכהן גדול חדא קדושה הם וילפי מהדדי :

(ה) ובזה נבין לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו ויש להבין תיבת בעמיו מיותרת והיה די לומר לנפש לא יטמא ודי בעמיו למאי אתא ואף כל גב' שכבר דרשו רבותינו ז"ל נוכל לומר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה גם מאחר דשארו זו אשתו הוה ליה לומר ולאמו בוי"ו כמו שאמר ולבנו ולאביו וכן כולם אלא ודאי מדכתב לאמו בלא וי"ו משמע דשארו זו אשתו חלוקה דינה לחוד ודין השאר הקרובים לחוד דאם דין טומאת אשתו שמטמא לה שוה לדין שאר הקרובים הוה ליה לכתוב ולאמו מוסיף על ענין ראשון כדין שטמא לאשתו כן מטמא לאמו וכן שאר הקרובים האמורים בענין אלא ודאי מדכתב לאמו בלא וי"ו שחלוקה אשתו לענין ליטמא לה מדין שמטמא לשאר הקרובים :

אמנם עם האמור דלשאר הקרובים כשמטמא להם אסור להטמא בשאר מתי' דהאיכא צריך לקוברם

רחוק

רחוק משאר מתים אבל מת מצוה אם מ״מ סמוך לשאר מתים מותר להטמאות בשאר מתים כדי לקבור מת מצוה :

ועוד בהקדים מה שאמרו בגמרא פרק האשה רבה אשתו עשאוה כמת מצוה שאין לו קוברין כיון דאבוה לא קיירית לה קרייא ולא עבי זה אומרו לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו דהיינו שאין יכול ליטמא לנפש משאר עמיו כי אם לשארו והאי כי כמו אלא רוצה לומר אלא כשמטמא למת מצוה יכול ליטמא לשאר עמיו ואף על פי שאין מטמא לשאר מתי׳ כשמטמ׳ לאשתו מ״מ כיון דקרויי׳ מת מצוה וילפינן למת מצוה שמותר להטמא בשאר מתים בעת שעוסק במת מצוה ולהכי כתב לאמו בלא וי״ו שלא להוסיף על ענין ראשון לומר דדוקא במת מצוה יכול להטמא לשאר מתים כשמתעסק בקרוביו :

(ו) **או** נאמר באופן אחר לתרץ מה שהקשה הרא״ם דלמאי איצטריך לאשמועי׳ בכהן הדיוט דמותר להתטמא למת מצוה והרי כבר למדנו מכהן גדול ומנזיר שמותר להתטמא למת מצוה ומכל שכן כהן הדיוט שמותר להתטמא למת מצוה :

אמנם מכל לומר והוא בהקדים מה שאמרו בגמ׳ נזיר דף מ״ב ע״ב אמר רב חסדא אמר רב. נקטע ראשו של אביו אינו מטמא לו מאי טעמא אמר קרא לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר אמר ליה רב המנונא אלא מעתה קאזיל בפסקא דערבות ופסקוה גנבי לרישיה הכי נמי דלא ליטמא ליה אמר ליה מת מצוה קאמרת השתא יש לומר באחריני מחייב באביו לא כל שכן ע״כ כמבינו למדין דלאביו אינו מטמא עד שיהיה שלם אבל אם נחתך ראשו אינו מטמא לו אבל למת מצוה מטמא לו אף על גב שנחתך ראשו ובשביל זה הוצרך לכתוב הכתוב לנפש לא יטמא בעמיו ודרשו בתורת כהנים לנפש לא יטמא בעמיו אבל מטמא הוא למת מצוה אף על פי שכבר למדנו מכהן גדול ומנזיר שמותר ליטמא למת מצוה אפילו הכי הוצרך לאשמועינן בכהן הדיוט דאלו אשמעינן בכהן גדול ובנזיר ולא אשמועינן בכהן הדיוט והיינו למדים כהן הדיוט מכהן גדול ומנזיר הייתי אומר דומיא דאביו מה אביו אם נחתך ראשו אינו מטמא לו אף מת מצוה בעינן שיהא שלם עד שיוכל להטמא לו אבל אם נחתך ראשו אין להטמא לו דומייא דאביו דעיקר לימוד מכהן גדול מדכתיב לאביו ולאמו לא יטמא ודרשינן לאביו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ומוכרח הוא דמה שאסר לכהן גדול להטמא לאביו אף כשהוא שלם דאם חסר אף להדיוט אסור אלא ודאי דמה שאסר לכהן גדול אביו אף כשהוא שלם ודייקינן לאביו לא יטמא אף כשהוא שלם אבל מטמא הוא למת מצוה דוקא כשהוא שלם אבל לא כשהוא חסר להכי איצטריך קרא יתירה לנפש לא יטמא בעמיו ודרשינן אבל מטמא הוא למת מצוה דאף על פי שנחתך ראשו מטמא לו וז״ל הטור כשם שמטמא לקרובים כך מטמא למת מצוה ואפילו הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה מטמא לו ואינו נקרא מת מצוה אלא אם כן מצא ראשו ורובו או שדרה וגולגלת ואם מצא שדרה וגולגלת או ראשו ורובו וקברו ואח״כ מצא אבר חוזר ליטמא בשביל אותו אבר וכזה אמור מקרובים שאינו מטמא להם אלא אם כן הם שלימים וכתב מרן בבית יוסף ואינו נקרא מת מצוה אלא אם כן מצא ראשו ורובו או מצא שדרה וגולגלת באבל רבתי תניא לעולם אינו מת מצוה עד שימצא ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגולגולת אף הם רובו וכתבה הרמב״ן בתורת האדם ומשמע לרבינו דרבי יהודה לפרש דברי תנא קמא אתא ולא לאפלוגי ע״כ :

(ז) **ולבאורה** קשה דלמה פסק רבינו כברייתא דאבל רבתי והניח תלמוד דידן היא סוגיא דנזיר שהעתקנו לעיל דמשמע מינה אפילו נחתך ראשו מטמא למת מצוה דקאמר פסקוה גנבי לרישיה הכי נמי דלא לטמא ליה אמ׳ ליה מת מצוה קאמרת השתא יש לומר באחריני מחיי׳ באביו לא כל שכן משמע בהדיא דלמת מצוה אף על גב דפסקוה לרישיה מחייב ליטמא לו וכיון פסק רבי׳ כברי׳ דאבל רבתי דבעי׳ שיהא ראשו עד שיטמ׳ לו והניח תלמוד דידן דמשמע דאע״ג דפסקוה לרישיה דחייב ליטמא למת מצוה ועוד דקיימא לן הלכה כאמוראי והלכה כבתראי וכיון דרב ורב המנונא סברי דבמת מצוה אפילו פסקו לרישיה חייב ליטמא לו למה כתב רבינו שצריך שיהיה ראשו אבל אם חסר ראשו אינו נקרא מת מצוה ותירץ לי ה״ר חיים עטיה יצ״ו דמאי דקאמר בגמרא דידן דאפילו פסקו לרישיה מקרי מת מצוה היינו דמונח ראשו בצדו דלגבי אביו אפילו מונח ראשו בצדו אינו מטמ׳ לו והבאתי סעד לדבריו מפירוש רש״י ז״ל על מה שאמרו בגמ׳ לאביו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר ופיר׳ רש״י ז״ל ואף על פי שנמצא ראשו בצדו דכיון שאינו כברייתו אין מטמא לו ואם כן מה שאמרו בגמרא בנזיר מת מצוה קאמרת השתא יש לומר באחריני מחייב באביו לא כל שכן מיירי שנמצא ראשו בצדו דלאביו אין מטמא ולמת מצוה מטמא אבל לעולם בעינן שיהיה ראשו ורובו במת מצוה אבל אם נחסר ראשו אינו נקרא מת מצוה ומעתה לא קשה ולא מידי על דברי רבינו :

ועוד יש לומר למה שהקשה הרא״ם ז״ל למה לי בעמיו להתיר מת מצוה בכהן הדיוט תיפוק לי מנזיר דכתיב לאביו ולאמו לא יטמא ודרשו אבל מטמא למת מצוה ועוד ליתי מכהן גדול דכתיב ביה גם כן לאביו ולאמו ודרשו אבל מטמא למת מצוה · אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב בעל שפתי חכמים וז״ל דלשאר אדם אסור לו ליטמא אפילו למת מצוה ולאביו ולאמו כשהן מת מצוה מותר ליטמא להן ע״כ · ולזה איצטריך בכהן הדיוט לנפש לא יטמא בעמיו ודרשו אבל מטמא למת מצוה להתיר בכהן הדיוט מת מצוה דשאר העם דכהן גדול אינו מטמא למת מצוה דשאר העם ומנזיר גם כן לא הוה ילפינן כיון דמאביו ואמו דרשו אבל מטמא למת מצוה הוה אמינא נזיר דומיא דכהן גדול דוקא אם אביו ואמו מת מצוה מטמא אבל לשאר העם אף אם הוא מת מצוה לא יטמא כיון דילפותא דנזיר מאביו ואמו לכך אצטריך בכהן הדיוט לנפש לא יטמא בעמיו ודרשו אבל מטמא למת מצוה להתיר שאר עמיו במת מצוה משום דעיקר הילפותא מבעמיו ומעתה ילפינן נזיר מכהן הדיוט דמותר נזיר גם כן בשאר עמיו במת מצוה מקל וחומר ומה כהן הדיוט שקדושתו קדושת עולם מותר במת מצוה דשאר עמו נזיר שאין קדושתו קדושת עולם לא כל שכן שמות׳ במת מצוה דשאר עמיו ואם כן מה שדרשו בנזיר אבל מטמא למת מצוה אפילו לשאר עמיו :

(ח) **במנחות** פ״ד דף ע״ה כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמ׳ לא יאכלו הכהנים הכהנים הוא דלא אכלי הא ישראל אכלי אמר רבי יוחנן פסוק זה אליהו עתיד לדורשו רבינא אמר כהנים אצטריכא ליה הו״א ואשתרי מליקה לגבייהו אשתרי נמי נבלה וטרפ׳ קמ״ל ע״כ ויש להבין דמה קשיא להו בזה הפסוק עד דאצטריך לומר אליהו עתיד לדורשו אימא דהא דקא מוזהר לכהנים על הנבלה משום טומאה קא מוזהר וכמו שפירש רש״י בפרשת אחרי ובפרשת אמור על פסוק נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה לענין הטומאה הזהיר כהן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה

הבליעה ע״כ אימא דגם יחזקאל דקא מזהר לכהנים כל נבלה וכו׳ לא יאכלו הכהנים משום טומאה קא מזהר ויש לומר תרא דשאני הכא דכתיב לא יאכל לטמאה בה ובפסוק דיחזקאל לא כתיב לטמאה משמע דלאו משום טומאה קא מוזהר אלא משום איסור אכילה דוקא קא מזהר ולכך קשיא ליה כהנים הוא דלא אכלי הא ישראל אכלי ועוד דפסוק דיחזקאל כתיב מן העוף ומן הבהמה ונבלת בהמה אינה מטמאה באכילה אם לא נגע בה כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה כדאמרינן בגמרא בנידה פרק ה׳ דף מ״ב יכול תהא נבלת בהמה מטמאה בבית הבליעה תלמוד לומר נבלה וטרפה לא יאכל לטומאה בה מי שיש לה טומאה בשעת אכילה יצאת זו שמטמאה קודם שיאכלנה · ולכך לא מצי לאוקומי קרא דיחזקאל בטומאת אכילה דנבלת בהמה כתיב טומאתה קודם אכילתה אלא ודאי משום אכילה מיירי והא קשיא להו כהנים הוא דלא אכלי הא ישראל אכלי ומשני כהנים אצטריך ליה וכו׳ אבל בתורה לא כתיב נבלת בהמה אלא נבלה לחוד משום הכי מוקים לה בנבלת עוף ומשום טומאת בית הבליעה ולא משום איסור אכילה דאיסור אכילה כבר הזהיר אפילו לישראל לא תאכלו כל נבלה סתם אפילו ישראל במשמע :

(ט) **תושב** כהן ושכיר לא יאכל קדש ופירש רש״י איזהו שכיר זה קנוי קניין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו עכ״ד והם מן הגמרא דיבמות פ״ח דף ע׳ וקשה מהא דאמרינן בגמרא בקידושין פ״ק דף ט״ז תנא וקונה את עצמו בשטר ובגמרא שחרור למה לימא ליה באפי בי תרי ז״ל אי נמי באפי בי דינא וז״ל אמר רבה זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול הרי מהגמרא דיבמות משמע בהדיא דעבד עברי אין גופו קנוי ומגמרא דקידושין משמע בהדיא שגופו קנוי ויש לומר דפליגי וראיה ממאי דקאמר רבה זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי למה ליה לרבה לומר זאת אומרת הוה די לומר שמע מינה עבד עברי גופו קנוי אלא ודאי מדקאמר זאת אומרת משמע שאית הברייתא אומרת גופו קנוי אבל איכא ברייתא אחרת והיינו הך דיבמות שאומרת שאין גופו קנוי :

(י) **אבל** סוף סוף קשה דהרמב״ם ז״ל זיכה שטרי לבי תרי ופסק לתרוויהו דבהלכות עבדי׳ פרק ב׳ ה׳ ז״א פסק הרב שמחל לעבד על הכסף שנשאר לו לעבוד כנגדו אינו מחול עד שיכתוב לו שטר שיחרור ע״כ משמע דגופו קנוי מדמצריך שטר שיחרור ולא סגי במחילה ואלו בהלכות תרומות פרק ו׳ הלכה ה׳ פסק דעבד עברי אינו אוכל בתרומה משמע שאין גופו קנוי דדוקא עבד כנעני גופו קנוי ואוכל בתרומה אבל עבד עברי שאין גופו קנוי אינו אוכל בתרומה ואם כן יש להבין למה גבי תרומה אמרינן שאין גופו קנוי ואין אוכל בתרומה ולמה גבי גט שיחרור אמרינן שגופו קנוי וצריך גט שיחרור :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב דלא פליגי גמרא דיבמות ודקידושין וסבא לחומרא ולכך הרמב״ם פסק כתרוויהו והוא במה שנקדים מה שאמרו בגמרא בבבא בתרא פרק יש נוחלין דף קל״ו ע״א הכותב נכסיו לבנו גוף מהיום ופירות לאחר מיתה אתמר מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב אמר רבי יוחנן לא קנה לוקח קנין פירות שיש לו לאב כקנין הגוף דמי וריש לקיש אמר קנה לוקח קניין פירות לאו כקניין הגוף דמי ופסק הרמב״ם בפ׳ י״ב מהלכות זכייה ומתנה כריש לקיש וכן פסק הטור בח״מ סי׳ רנ״ח וכן פסק בשלחן ערוך וכתב בבית יוסף והלכה כריש לקיש דהא הוה חדא מתלת דאמרינן בריש החולץ דהלכתא כריש לקיש לגבי רבי יוחנן ע״כ וכיון דפלוגתא הוא אי קנין פירות כקנין הגוף או לא דלרבי יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי ולריש לקיש לאו כקנין הגוף דמי ובכל הכא קיימא לן כרבי יוחנן ובהא קיימא לן כריש לקיש משום הכי אזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא וקנין עבד עברי הוא קנין פירות דלאו קנין עולם אלא דוקא מעשה ידיו של שש שנים וכיון דעבד עברי קנין פירות הוא באנו למחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש משום הכי צריך גט שחרור דהעבד הוא בחזקת רבו והמוציא מחבירו עליו הראיה דלא מחל לו רבו יכול לחזור בו רבו משום דאמר כיון דקיימא לן בכל דוכתא הלכה כרבי יוחנן גם בעבד עברי פסקינן כוותיה דקנין פירות כקנין הגוף דמי ולא סגי במחילה משום הכי צריך גט שיחרור ובגבי תרומה משום חומרא דתרומה וזר האוכל תרומה חייב מיתה משום הכי פסקינן כריש לקיש דקניין פירות לאו כקנין הגוף דמי ואם כן עבד עברי אינו קרוי קנין הגוף משום הכי אמרו בגמרא דעבד עברי אינו אוכל בתרומה ועוד דהא דקניין פירות חד מתלת דהלכה כריש לקיש ובזה אתי שפיר דהרמב״ם פסק גבי שיחרור שצריך גט משום חומרא דילמא הלכתא כרבי יוחנן דבכל דוכתא קיימא לן כוותיה וסבר רבי יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי ובגבי תרומה נמי פסק לחומרא שאינו אוכל בתרומה דבהא קיימא לן כריש לקיש דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי :

(י״א) **דבר** אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי אלה מועדי ה׳ מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם ויש להבין כפל הכתובים באים כאחד ועוד בפסוק שני למה אמר במועדם כיון דכבר אמר מועדי ה׳ ודאי שהם במועדם בזמן שמוה לעשותם ומה צריך לומר עוד במועדם ועוד למה בפסוק ראשון לא אמר במועדם ועוד יש להבין דלמה בפסוק ראשון אמר מקראי קדש אחר אשר תקראו ובפסוק שני הקדים מקראי קדש קודם אשר תקראו אותם ועוד למה בפסוק שני התחיל במלת אלה אלה מועדי ה׳ דמשמע אלה דוקא ובפסוק ראשון לא התחיל באלה אלא מועדי ה׳ ולא כתב אלה דמשמע לאו דוקא :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא בראש השנה וזה לשונו אמר רבי יהושע בן לוי מאיימין על החדש שנראה בזמנו לעברו ואין מאיימין על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו פירוש אומרים לעדים שראו את החדש בזמנו בליל שלשים אל תעידו על ראיית החדש כדי לעברו לעשות ביום שלשים ואחד בשביל יום הכפורים שלא סמוך לשבת אבל אם לא ראו אותו ביום שלשים אין אומרים להם שיעידו שקר לומר שראוהו ליל שלשים אלא מעברים אותו דהיינו ביום שלשים ואחד אף על פי שיחול יום הכפורי׳ סמוך לשבת ע״כ ובזה יבא על נכון דלזה בא הכפל לרמוז השני ענינים שאמרו בגמרא דבקרא קמא בא לרמוז שמאיימים על העדים על החדש שנראה ביום שלשים שלא יעידו כדי לעברו דהיינו ביום שלשים ואחד לזה בקרא קמא לא אמר אלה בתחלת המקרא כיון דהאמת לא עשו בזמנו לא אמר מועדי ה׳ בלא אלה לומר שהמכוון שתעשו מועדי ה׳ אף על פי שתעבירו זמנו ורמז עוד במה שאחר מקראי קדש שכתבה אחר אשר תקראו אותם לומר שיש לך רשות לאחר המועד לכך כתב מקראי קדש אחר אשר תקראו אותם שאף על פי שאחרתם אלה הם מועדי מעלה אני עליכם כאלו עשיתם במועדי דהיינו בזמנם ולזה לא אמר בקרא קמא מועדים כיון שאינם מועדם כיון שעשו אותם שלא בזמנם ואתא בפסוק השני לרמוז כפל ענין השני שאם לא ראו החדש ביום שלשים אין אומרים להם שיעידו שקר שראו אף על פי שלא ראו

(ד) **או** נאמר כאותן אחר במה שהקדימו שבשלישי
עושין רגלו על מקום ולא עוד אלא שמלאכתם
של אחרים נעשית על ידם שנאמר ואבד חויבו וזה אומרו כל
מלאכת עבודה לא תעשו דומה לומר כיון שבבואן מיידי
כאלו עשה רגלו על מקום כמו שבתבנו לזה אמר כל מלאכת
עבודה לא תעשו דלא מבעיא מלאכת אחרים שבקהלת
עבודה כמו שנאמר ועבד את חויבו וזהו שנאמר מלאכת
עבודה שהיא עבודת חויבך ודלי לא תעשו אלא תפילו
מלאכת כם לא תעשו ליהכם נרמים לעשותם אלא ועמדו
זרים ורעו כאנכם ואלו בתה אלא מלת כל לרבות אבי
אתם לא תעשו אלא מי חומות הם שיעבדו אתכם כל
ואתם כל תעשו מלאכה כדכתיב ככי תשה מוקדמין ליה בעושים
רגלו על מקום

(ה) **ובזה** יבא שמיות הפסוק אלא שהדברים אשר
צוה ה׳ לעשות אותם דהיינו כשתעשו
אותם לו בשבת ימים תעשה מלאכה וכתיב תעשה בשבתי לומר
שמלאכתם נעשית על ידי אחרים כיון שעושים רגלו של
מקום עוד נקדים מה שכתבנו הרמשוני ז״ל על פסוק כי תקח
מוצד אבי מישרים אשפוח דהיינו שם עוסק בתורה בשבתות
וביום טובים מעלה עליו כאלו עסק בתורה כל יום
השבת הרמיה בשבת וביום טוב שהוא שמי עוסק בתורה גם
בחול אלו היה עוסק בתורה ומה אלא עסק בתורה
כימי החול לפי שהיה טורח במלאכתו:

ובזה יבא על הכון דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם
מועדי ה׳ רבים לומר אותי מקראי קדש דהיינו שתתכנו בהם
בזמן שתקראו אותם מקראי קדש דהיינו שתקבעו אותם
קדושת התורה אותם שם מועדי נקראים
מועדי ואם שלנום מתבתבו שלא בקדושת התורה עליהם
נאמר חדשם ומועדם שהרי בשני חינם נקראים אלא
מועדם וכיון שתקראו אותם מקראי קדש ואלה הם מועדי
ונקראו מועדי אם כן מי אותם כלל השבת עסקן בתורה
וכיון שעושים רגלו של מקום אותם כאלו עסקו בתורה
על כן שבת ויום טוב נקראים מועדי ה׳ שנאמר
כל תעשו מלאכה דכתיב ככי תשה מוקדמין ליה בעושים
רגלו על מקום

(ו) **ויש** להבין מלת כל מאי אתא לאשמעינן ומאי
כל מלאכת עבודה לא תעשו הא תעשו אתם די שיתנו
מלאכה לא תעשו ואתה כתוב עבודה
דהיינו מלאכת חייכו עבודה:

אמנם יכון במה שאמרו בגלגולו רמז שנ״א על
פסוק אשת ימים תעשה מלאכה וזה לשונו אשת
ימים תעשה מלאכה ובתוך אחר לומר אשת ימים תעבוד
כיצד יתקיימו שני כתובים הללו פירוש הקושיא דפסוק יעשה
מלאכה מדבתיב בשירי תחת הזוד ולא בפתח משמע
מלאכה על ידי אחרים נעשית מלאכתם ואינם לריכי לעבוד
הם בעצמם במלאכתם ובתוך אחר לומר אשת ימים תעבוד
דמשמע שהוא צריך בעצמו לטרוח במלאכתו ואינה נעשית
על ידי אחרים אלא על ידי עצמו ותמני אלא כשישרץ כוחים
רגלו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרי, וכן הוא אומר
ובכי נכר תחרכם וכארמכם וכשתין־שרץ עושין רגלו של
מקום אשת ימים תעבוד מלאכתם נעשית על ידי עצמם ולא
עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנאמר ועבדת
את אויבך אכ״ל:

(ז) **ויש** להבין תחלת מהיכן רמז בפסוק אשת ימים
תעבוד שמלאכת אחרים נעשית על ידן
ולפי על פי שמביא הלום מפסוק ועבדת את אויבך אבל
כל מקום מפסוק אשת ימים תעבוד מהיכן יש רמז
שמלאכת אחרים נעשית על ידן:

אמנם מוסב לומר מדכתיב אשת ימים תעבוד ועשית
כל מלאכתך ומילת כל לכלולה כראה כיתר
והיה די לומר ועשית מלאכתך כי מילת כל
לרבות והכא לרבויי מאי אתא לאשמעינן:

אמנם דמילת כל אתא לרבויי מלאכת אחרי שנעשית
על ידם דמלבד שצריך לטרוח במלאכתו אלא
גם צריך לטרוח במלאכת אחרים ומילת כל
אתא לרבויי מלאכת אחרים.

(ח) **אבל** עדיין יש לשוש לשחול דלפי על נב דמדקאמר
קראי אהדדי דפסוק יעשה מלאכה משמע
דמלאכתם נעשית על ידי אחרים ומפסוק תעבוד משמע
על ידי עצמו מיוכרחים לומר דפסוק יעשה מלאכה בזמן
שישראל עושים רגלו של מקום ופסוק אשת ימים תעבוד
בזמן שאין עושין רגלו של מקום ואיכא לא תניא אמרת
לבל מכל מקום מהיכן רמו דאשת ימים יעשה מלאכה מיירי
בעושים רגלו של מקום ויש לומר דדרשינן סמוכים הלי
לדסמיך

(ט) **דבר** אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה׳
אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה
הם מועדי אשת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת
שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו ויש להבין למה אמר
תעשה בשירי תחת התיו ולא אמר תעשה כפתח ועוד מה
צריך לומר אשת ימים תעשה מלאכה הם יכול יעשה מלאכה
ולא לא יכול לא יעשה מלאכ׳ שניקר הכתוב הוא על יום השבת
שלא לעשות מלאכה וזהו די שיאמר וביום השביעי שבת
שבתון ואם כן אשת ימים תעשה מלאכה למאי אתא ועוד
דכתן גרירי בשבין המועדות ולמה נסמכה פרשת שבת
לכאן:

אמנם הוא מדדכימו לזה יש לומר וזהו כמה שאמרו
ביבמותיו ז״ל חייב אדם ללמד בנו אומנות וכל
שאין מלמד בנו אומנות כאלו מלמדו לסטות לכך אינטריך
לומר אשת ימים תעשה מלאכה לומר שחייב לעשות מלאכה
כדי שיהנה מיגיעו ולא ילטטם הבריות. ונחזור לעניננו
ועוד יש לדקדק במאי דקאמר וביום השביעי שבת שבתון
מקרא קדש די מה צריך לומר כל מלאכה לא תעשו כיון
דאמר שבת שבתון מקרא קדש יודע אני שאסורות מכל
המלאכות ואם כן כל מלאכה לא תעשו למאי אינטריך:

אמנם יכון זהו כמה שאמרו בגלגולו רמז שנ״א על
פסוק אשת ימים תעשה מלאכה וזה לשונו אשת
ימים תעשה מלאכה ובתוך אחר לומר אשת ימים תעבוד
כיצד יתקיימו שני כתובים הללו פירוש הקושיא דפסוק יעשה
מלאכה מדבתיב בשירי תחת הזוד ולא בפתח משמע
מלאכה על ידי אחרים נעשית מלאכתם ואינם לריכי לעבוד
הם בעצמם במלאכתם ובתוך אחר לומר אשת ימים תעבוד
דמשמע שהוא צריך בעצמו לטרוח במלאכתו ואינה נעשית
על ידי אחרים אלא על ידי עצמו ותמני אלא כשישרץ כוחים
רגלו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרי, וכן הוא אומר
ובכי נכר תחרכם וכארמכם וכשתין־שרץ עושין רגלו של
מקום אשת ימים תעבוד מלאכתם נעשית על ידי עצמם ולא
עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנאמר ועבדת
את אויבך אכ״ל:

(ט) **ויש** להבין תחלת מהיכן רמו בפסוק אשת ימים
תעבוד שמלאכת אחרים נעשית על ידן
ולפי על פי שמביא הלום מפסוק ועבדת את אויבך אבל
כל מקום מפסוק אשת ימים תעבוד מהיכן יש רמז
שמלאכת אחרים נעשית על ידן:

אמנם מוסב לומר מדכתיב אשת ימים תעבוד ועשית
כל מלאכתך ומילת כל לכלולה כראה כיתר
והיה די לומר ועשית מלאכתך כי מילת כל
לרבות והכא לרבויי מאי אתא לאשמעינן:

אמנם דמילת כל אתא לרבויי מלאכת אחרי שנעשית
על ידם דמלבד שצריך לטרוח במלאכתו אלא
גם צריך לטרוח במלאכת אחרים ומילת כל
אתא לרבויי מלאכת אחרים.

(י) **אבל** עדיין יש לשוש לשחול דלפי על נב דמדקאמר
קראי אהדדי דפסוק יעשה מלאכה משמע
דמלאכתם נעשית על ידי אחרים ומפסוק תעבוד משמע
על ידי עצמו מיוכרחים לומר דפסוק יעשה מלאכה בזמן
שישראל עושים רגלו של מקום ופסוק אשת ימים תעבוד
בזמן שאין עושין רגלו של מקום ואיכא לא תניא אמרת
לבל מכל מקום מהיכן רמו דאשת ימים יעשה מלאכה מיירי
בעושים רגלו של מקום ויש לומר דדרשינן סמוכים הלי
לדסמיך

יכולים לעמוד בה אבל הם עשו אליבא דכולי עלמא אפילו
בשביל השינה זה אומרו ויעשו סוכות מלא בוא"ו לרמוז שעשו
סוכות הרבה כדי לישן איש עם אשתו בסוכה וזהו שאמר איש
על גגו ובחצרותיהם רוצה לומר מדקאמר על גגו לשון יחיד
ולא אמר על גגיהם לשון רבים כמו בחצרותיהם לשון רבים
אלא אמר על גגו לשון יחיד לרמוז שכל אחד עשה סוכה על
גגו שמי וחד לו לבדו במקום שישן עם אשתו כל השנה כדי
לישן עם אשתו בסוכה ולצאת אליבא דמרן שאסר אפילו
שינת עראי חוץ לסוכה זה אומרו וישבו בסוכות מלא בוא"ו
לשון רבים כל אחד ואחד ישב בסוכה בפני עצמו ויכול לישן
בה עם אשתו כי לא עשו בימות ישוע בן נון רוצה לומר שלא
היו עושים סוכות הרבה לכל בני הבית אלא עושים סוכה
אחת לכל בני הבית בשביל אכילה דווקא והיו מקילי' בשינה
כסברת מהרמ"א ז"ל לכן עתה שעשו אפילו אליבא דמר"ן
ז"ל ותהי שמחה גדולה מאוד שיצאו ידי חובתן אליבא דכולי
עלמא :

(כ"ב) **או** נאמר באופן אחר דלמה בתחילה כתב
לעשות סכת חסר וא"ו ובסוף דבריו כתב
ויעשו סוכות מלא בוא"ו ועוד למה איצטריך וישבו בסוכות
כיון דעשו סוכה ודאי שישבו בסוכות ועוד למאי אצטריך
לומר איש על גגו ובחצריהם ודאי שעשו סוכות תחת אויר
הרקיע או בחצר או בגג ועוד כי לא עשו כן מימי ישוע וכי
מימות ישוע עד ימות עזרא לא עשו סוכות ועוד וישמחו
צריך לידע לשמחה מה זו עושה שודאי שמחו דכתיב ושמחת
בחגיך :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בערכין פרק ט'
דף ל"ב ע"ב על זה הפסוק דבעי רחמי על
יצר הרע דעבודה זרה ובטלוה ואגין זכותא דעזרא עלייהו
דישראל עוד נקדים מה שאמרו בגמרא דבעו רחמי ואמסר
בידייהו יצר הרע דעבודה זרה אמרו הואיל ועת רצון הוא
ניבעי רחמי איצר הרע דעבודה זרה ואמסר בידייהו ע"כ :

ובזה יבא על נכון שמתחילה אמרו לעשות סכת
חסר וא"ו לומר שיבקשו רחמים על יצר הרע
של עבודה זרה דווקא שיגין עזרא עליהם כסוכה על ידי
הריגת של יצר הרע של עבודה זרה וישבו לבטח בטוחין
מיצר הרע של עבודה זרה כסוכה שמגינה מהחמה ומהצינה
ואחר שנמסר היצר הרע של עבודה זרה אמרו הואיל ועת
רצון הוא ניבעי רחמי על יצר הרע דזנות דלמסר בידן ובעו
רחמי ואמסר בידייהו גם כן יצר הרע דזנות וזהו ויעשו סוכו'
מלא בוי"ו לומר על שני יצר הרע של עבודה זרה ושל זנות
גם כן :

(כ"ג) **ומה** שהוצרך לומר ולכתוב איש על גגו
ובחצריהם לרמוז אל מה שאמרו רז"ל
אל ירבה אדם בגגות משום מעשה שהיה בא לרמוז בכאן
שעתה שנמסר יצר הרע של זנות אפילו ישב בגג או בחצר
דאותו מעשה שהיה על ידי שעלה לגג עדיין לא נמסר יצ"הר
של זנות אבל עתה שנמסר יצר הרע של זנות לא יש פחד
מישיבת הגג או החצר וזה אומרו איש על גגו ובחצריהם וזה
וישבו בסוכות על ידי שנמסרו בידם יצר הרע של עבודה
זרה ושל זנות הגין עזרא עליהם כסוכות ובטוחין משני
יצר הרע כסוכות שמגינין מהחמה ומצנה כך עזרא הגין
עליהם כסוכות והמגן הוא שעשה עזרא לא נעשה מימי
ישוע שהיה יכול לעשותה שהיתה לו זכות ארץ ישראל ואעפ"י
כן לא עשאה גינהו הכתוב וקראו ישוע כמאמרם ז"ל וזהו
וישמחו לפי שנמסרו שני יצרים גדולים לכך וישמחו שמחה
גדולה :

(כ"ד) **זאת** תהיה חטאת מצרי' וחטאת כל הגוים
אשר לא יעלו לחוג את חג הסוכות ויש
להבין וכי זו כלבד חטאתם שלא עשו את חג הסוכות והלא
חטאו עד אין מספר ועוד מה נשתנה חג הסוכות מחג
המצות ומחג השבועות :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא לעתיד לבא
באים אומות העולם ואומרים לפניו יתברך תן
לנו מצות ונעשה אומר להם הקב"ה מצוה קלה יש לי וסוכה
שמה מיד כל אחד ואחד עושה לו סוכה מוציא הקב"ה חמה
מנרתקה וקודרת עליהם חמה מיד כל אחד ואחד מבעט
בסוכתו ויוצא וכו' ועל דבר זה נחתם גזר דינם של א"ה
לבאר שחת ע"כ נמצא שעיקר חתימת גזר דינם לבאר שחת
בשביל שלא יקיימו מצות סוכה ולזה בא הכתו' לרמוז כאמרו
זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים אשר לא יעלו
לחוג את חג הסוכות לומר שעיקר חתימת גזר דינם לבאר
שחת בשביל שלא יקיימו מצות סוכה וכמו שאמרו בגמרא·
ובזה נבין סר צלם מעליהם עיין פ' שלח לך:

(כ"ה) **במדרש** לא נתקררה דעתו של איוב עד
שרא' דפנות הסוכ' שתי' כהלכתן
ושלישית אפילו טפח וכל המפרשי' אחזו שער בזה המאמר
וכל אחד לדרכו פנה והוא דיש להבין מאי הוה קשיא ליה
לאיוב ולמה כשרא' דפנות של סוכה שתים כהלכתן ושלישית
אפילו טפח אז נתקררה דעתו :

אמנם יובן והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל לעתיד לבא
אומרים אומות העולם לפני הקב"ה כלום
כפית עלינו את ההר כגיגית תן לנו מצות עתה ונקיי' אומר
להם מצוה סוכה והולכין ועושין סוכה ומוציא חמה מיד
מבעטין בסוכ' ומנתקין אותה ועל דבר זה נחתם גזר דינם
לבאר שחת עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל איוב מאומות
העולם היה :

ובזה יבא על נכון שזהו שנתקשה איוב כמו שעתידי'
אומות העולם להקשות לעתיד לבא כיון שראה
יסורין באין עליו אמר ודאי יסורין הם מעון שלא קיים מצות
וקשיא ליה אי כפית עלינו את ההר כגגית הייני מקבלין
את התורה והייתי לומד בתורה ולא היו באין עליו יסורין
ולזה לא נתקררה דעתו של איוב וכי משא פנים יש בדבר א"ו
למה לישראל כפית את ההר ולאומות העולם לא כפית את
ההר וזו היתה תמיהתו של איוב כתמיהת א"ה לעתיד לבא
אבל כשראה דפנות הסוכה שתים כהלכתן ושלישית אפילו
טפח רוצה לומר דהויא קלה שבקלות דלא מבעיא ארבע
דפנות שהיה צריך טורח גדול לא חייב הקב"ה כדי שלא
לטרוח דמן הראוי היה צריך ארבע דפנות כהלכתן דתשבו
כעין תדורו ומה בית בארבע דפנות כן היה צריך לעשות
סוכה של ארבע דפנות ולא מבעיא שאין צריך ארבע דפנות
אלא אפילו שלש כהלכתן אין צריך אלא די בשלישית אפילו
טפח וכל זה שלא להטריח את האדם במצוה ואם כן עם כל
זה שהיא מצוה קלה שבקלות מבעטין בה כל שכן וקל וחומר
לשאר המצות שהן חמורות כיצד יכולים לקיים אם כן יפה
עשה שכפה את ההר לישראל ולא כפה את ההר לאומות
העולם וכמו שאמרו רז"ל כיון שראו שרו של עשו ושרו של
ישמעאל שהתורה כתיב בה לא תרצח לא תנאף אמרו אין
התורה ראויה אלא לבנך לישראל ולכן כשראה דפנות הסוכה
שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח נתקררה דעתו כלומר
ומה מצות סוכה שהיא קלה כל כך דסגי לה בשלישית אפילו
טפח לא מצו האומות לקיי' כל שכן שאר מצות שאין חמורות
כיצד יכולין לקיים ולזה נתקררה דעתו שלא נתן תורה לא"ה
אלא לישראל להן ראויה וישראל מקיימין אותה :

או

(כ"ו) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו
רבותינו ז"ל בפסיקתא והובא בילקוט
פרשתינו זאת רמז תרכ"ג על פסוק בסוכות תשבו שבעת
ימים זה שאמר הכתוב וסוכה תהיה לצל יומם אמר רבי לוי
כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה אמר הקב"ה הוא
קיים מצות סוכה אני מסיך עליו מחמתו של יום הבא רבי
יונתן וריש לקיש אמרו אין גהינם לעתיד לבא אלא היום הבא
הוא מלהט את הרשעים שנא' כי הנה היום הבא בוער כתנור
וכו' והיו כל זדים וכל עושי רשעה לקש וליהט אותם היום
הבא אשר לא יעזב להם שורש וענף באותה שעה הקב"ה
עושה סוכה לצדיקים ומטמין אותם לתוכה שנאמר כי
יצפנני בסוכה ביום רעה וכו' ה' אלהים עוז ישועתי
סכותה לראשי ביום נשק ע"כ :

(כ"ז) **ונפרש** סמיכות הפסוק תחלה ואחר כך
נחזור לענין והוא במה שאמר דוד
המלך ע"ה כי יצפנני בסוכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו
בצור ירוממני ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי וכו' ויש
להבין ועתה שאמר מה יש לו סמיכות למאי דסליק מיניה
לענין סוכה המשמע מטעם מצות סוכה ירום ראשי על
אויבי · אמנם כפי מה שהקדמנו שכל מי שמקיים מצות
סוכה הקב"ה עושה לו סוכה ליום הבא ומסתירו מן החימה
עוד נקדים מה שאמרו רז"ל לעתיד לבא אומרים אומות
העולם תן לנו מצות ונעשה אומר להם מצות סוכה לסוף
מבעטין ומנתקין אותה ויוצאין ועל דבר זה נחתם גזר
דינם לבאר שחת ובזה יבא על נכון כי יצפנני בסוכו ביום
רעה רוצה לומר בזכות שקיימתי מצות סוכה יצפנני בסוכו
ועתה ירום ראשי על אויבי דהיינו על ידי מצות סוכה ירום
ראשי על אויבי שמוכרח מה שאני הסתירני בצל סוכה ואויבי
לא הסתיר ודאי שאני קיימתי מצות סוכה והם על ידי שלא
קיימו אותה נחתם גזר דינם לבאר שחת :

וזה אומרו ועתה דהיינו על מצות סוכה האמורה לעיל
מיניה ירום ראשי על אויבי ונחזור לענין ונקדים
עוד מה שאמר להו רבא לתלמידיו במטותא מינייכו דלא
תירתו תרתי גיהנם דהיינו שהיו בצער בעולם הזה ולא יעשו
עונות חס ושלום ויצטערו גם כן בעולם הבא · חוץ מדרכינו
נאמר מה שאמר תרתי גהינם לרמוז מה שאמרו רבותינו ז"ל
נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגהינם וזהו לא תירתו
תרתי גהינם דהיינו חלקו וחלק חבירו בגהינם אלא תזכו על
ידי מעשים טובים ותירתו חלקו וחלק חבירו בגן עדן :

עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל איוב מישראל היה
ובזה יבא על נכון לא נתקררה דעתו של איוב
רוצה לומר כיון שהוא יסורין באים עליו אמר דלמא חס ושלום
לירות תרתי גהינם כמו שהיה בצער בעולם הזה כן יהיה
בצער בעולם הבא ונמצא תרתי גהינם ולזה לא נתקררה
דעתו אבל כשראה דפנות הסוכה שתים כהלכתן ושלישית
אפילו טפח נתקררה דעתו רוצה לומר ומה בשביל מצוה
קלה שלא הוצרך ארבע דפנות שתהיה תשבו כעין תדורו
כמו הבית שיש לו ארבע דפנות ולא כמו אפסדרה שיש לה
שלש דפנות שלימות אלא הקילו עלינו בשלישית אפילו טפח
ואפילו שהיא קלה כל כך על ידה יעשה לנו הקב"ה סוכה
לעתיד לבא ומסתירין בה משום חימה שאר מצות שהן
חמורות לא כל שכן שזוכה על ידם לעולם הבא ואפילו ריקן
שבישראל מלא מצות כרימון וזהו שנתקררה דעתו כשראה
דפנות הסוכה דהיינו שאפילו על מצות סוכה שהיא קלה
יסתירנו בסוכה לעתיד לבא מיום החימה ומכל שכן שאר
מצות שיגין עלינו :

(כ"ח) **או** נאמר באופן אחר ונקדים מה שאמרו שם
בפסיקתא ז"ל לעתיד לבא עתידין כל
אומות העולם להכנס על ארץ ישראל ולעשות מלחמה וכו'
ומה עושה מסכך על ראשם של ישראל שנאמר סכותה
לראשי ביום נשק :

ובזה יבא על נכון דאיוב כיון שדבר ה' עמו כדכתיב
ויען ה' את איוב ודאי ידע שעתידין כל האומו'
להלחם בישראל וזהו שלא נתקררה דעתו סבר מי יוכל
לעמוד לפני כל האומות אבל כיון שראה דפנות הסוכה
שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח נתקררה דעתו דהיינו
בזכות מצות סוכה דסגי לה בשלישית אפילו טפח יעשה לנו
הקב"ה סוכה ונצילנו מידם :

(כ"ט) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו
עוד בפסיקתא וזה לשונו דבר אחר וסוכה
תהיה לצל יומם כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה
הקב"ה מסיך עליו מן המזיקין שלא יזיקו אותו שכן אומר
הכתוב באברתו יסך לך :

ובזה יבא על נכון כיון שראה שבאו עליו יסורין כל
כך סבר דילמא לא משכחת לה שילכו היסורין
אבל כיון שראה דפנות הסוכה שלישית אפי' טפח נתקררה
דעתו דהיינו אפילו על מצוה קלה דסגי לה בשלישית אפילו
טפח הקב"ה מסיך עליו מן המזיקין שאר מצות החמורות
לא כל שכן שעל ידם ילכו היסורין לכך נתקררה דעתו :

(ל) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו
עוד בפסיקתא ז"ל כל מי שמקיים מצות סוכה
בעולם הזה הקב"ה נותן לו חלק לעתיד לבא בסוכתה של
סדום שנאמר אלהים דבר בקדשו אעלוזה אחלקה שכם
ועמק סוכות אמדד מהו עמק סוכות זו סוכתה של סדום
שהיתה מסוככת בשבעה אילנות שהן מסוככות זו על גב זו
גפן תאינה ורימון ופרסק ושקדים ואגוז ותמרים על גביהם
ע"כ ובזה יבא על נכון שלא נתקררה דעתו של איוב על
שכר עולם הבא מי יזכה כיון שבאו עליו יסורין סבר דאפילו
פירות של המצות לא אכל מהם בעולם הזה מי יימר דיזכה
לקרן לעולם הבא אבל כשראה דופני הסוכה שלישית אפילו
טפח נתקררה דעתו רוצה לומר דאפילו על מצוה קלה דסגי
בשלישית אפילו טפח זוכה לסוכה כמו סוכה של סדום שיש
בה שבעה מינים שאר מצות החמורות על אחת כמה וכמה
שיזכה על ידם לעולם הבא מינים ממינים טובים לכך
נתקררה דעתו שיש לו שכר לעולם הבא והוא ראוים ממצות
סוכה :

(ל"א) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדי' מה שאמרו
עוד בפסיקתא ז"ל דבר אחר כל מי שמקיים
מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מושיבו בסוכתו של לויתן
לעתיד לבא שנא' התמלא בסוכות עורו אתה מוצא בשעה
שבאו יסורין על איוב היה עומד וקורא תגר אחר מדת הדין
שנאמר מי יתן ידעתי ואמצאהו אדעה מילין יענני אמר ליה
הקב"ה הרי עורו של לויתן שאני עתיד לעשות לצדיקים
לעתיד לבא אם חסר אני מטלית אחת ממנו יש לי למלאת
שנאמר התמלא בסוכות עורו אם תאמר שאינו דבר מצוי
אמר רבי פנחס סרוחות שלו מבהות בגלגל חמה שנאמר
תחתיו חדודי חרש ע"כ :

ובזה יבא על נכון מה שאמרו במדרש לא נתקררה
דעתו של איוב שכוונת המדרש כמו שהקדמנו
בשם הפסיקתא בשעה שבאו יסורין על איוב היה עומד
וקורא תגר אחר מידת הדין וזהו מה שאמרו במדרש לא
נתקרר' דהיינו על היסורין שבאו עליו שהיה קורא תגר אחר
מידת הדין אבל כיון שראה דופני הסוכה שלישית אפילו

טפח

טעם ״נתקררה דעתו רונה לומר כמו שהקדמנו בשם
הפסיקתא כל מי שנתקיימו מאות סוכה בעוה״ב הקב״ה מושיבו
בסוכתו של לויתן לעתיד לבא דהיינו שרן קל וחומר מעצמו
ומה בשביל מצות סוכה דקנאי לה בשלישית לפילו טעם אחד
ויושב בסוכה של לויתן יסורין שנתקררין כל גופו של אדם על
אחת כמה וכמה שיזכה על ידן לעולם הבא לכך בשרתה
דמצות הסוכה שנתקררה דעתו לפי שעת הסוכה נשא ק״ו
ליסורין שיזכה על ידן לעולם הבא:

(ל״ב) **או** נראה לחופן אחר קרוב לזה והוא בהקדים
מה שאמרו עוד שם בפסיקתא ווה לשונו
אמר רבי אלעזר בר מרום למה אמו עושין סוכה אחר יום
הכפורים אלא מגיד בראש השנה יושב הקב״ה בדין על כל
בני העולם וכיון הכפורים הוא חותם את הדין שמא יפה
דיכם של ישראל בגלות ועל ידי זה עושין וגולין מבתיהן
לסוכה והקב״ה מעלה עליהן כאלו בנאו בבנל שנאמר וכו׳
ע״כ:

עוד נקדים מה שאמרו בגמרא בסוכה דף ו׳ ע״ב תנו
רבנן שתים בהלכתן ושלישית לפילו טעם בדי
אמרן לומר שלש בהלכתן ורביעית לפילו טעם בחתי קל
מיפלבי וכו׳ רב מתנא אמר מעמים דרבי אמרן מסכת
וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם
ומגשם ע״כ עוד שם דף ו׳ ע״ב אמר לביי רבי ורבי אמרן
וגמרי כולה סביבית להו סוכה דירת קבע בעינן רבי אמרן
דתניא שתים בהלכתן ושלישית לפילו טעם רבי אמרן
לומר שלש בהלכתן ורביעית לפילו טעם ע״כ משם דרבנן
דהלכתא כוותייהו דתני כשלישית לפילו טעם סברי דסוכה
דירת עראי בעינן ולא בעינן דירת קבע. וכזה יבא על
נכון מה שאמרו בגמרא לא תיכף על תיכף עד
שתהא עראי בסוכתו כדי שיהא מקיים מצות סוכה
כתיקנה דעתו על היסורין שבאין עליו ומכל מקום
כתיב ״כל האזרח בישראל ישבו בסוכות״ ואמרינן בגמרא
מאי משמע תלית כרעך דא״ר אדר בתסוכה מעיילינא
ליה עוד נקדים מה שאמרו בגמרא שאין יסורין בלא עון:

ובזה יבא על נכון כיון שכאלו יסורין על תיכף ודאי
שיש בידו עון לפי שאין יסורין בלא עון ומה
שלא נתקררה דעתו סבר מי יימר שאפשר בתסוכה
תדירה כפי המוטלת היא תמיד אבל בשארה דצורת הסוכה
שתים בהלכתן ושלישית לפי שלפי צורתה מודעת
רבה שהתעוכל לבבר היא ומה שאמרו בגמרא מ״ט
תלית כרעיך דא״ר אדר בתסוכה מעיילינן ליה לבך
בשארה דצורת הסוכה שתים בהלכתן ושלישית לפילו טעם
שהם עשויים כצורת ס״ה נתקרר דעתו שלו ודי שישרפוך
לאדם על ידי התסוכה:

(ל״ו) **או** נראה בחופן אחר דלמה בשארך תיכף דצורת
הסוכה שתים בהלכתן ושלישית לפילו טעם
נתקררה דעתו:

אמנם כפי מה שהקדמנו לעיל בשם הגמרא מתוך
דתיא ליה שתים בהלכתן ושלישי לפילו טעם
שבר הסוכה דירת עראי בעינן ומתן דשבר שנוש בהלכתן
ורביעית לפילו טעם שבר הסוכה דירת קבע בעינן ואם כן
עוד נקדים מה שכתב מהר״ם אלשיך ז״ל דהסוכה היא
דמיון על האדם בעולם הזה כמו שהסוכה שבעת
ימים כך חיי האדם שבעים שנה וכמו שהסוכה דירת עראי
כך דירת האדם בעולם הזה עראי לגבי עיקר הדירה הוא
בעולם הבא בעולם שכולו טוב עולם שכולו ארוך ע״כ:

ובזה מתחלק לנו נתקררה דעתו של תיכף ע״ש
היסורין שבאו עליו דשבר הלכתי כמתן דאתי
שנש בהלכתן רביעית לפילו טעם אם כן סוכה דירת קבע
בעינן וכמו שאמרו בגמרא דמתן דשבר שנש בהלכתן
ורביעית לפילו טעם שבר דסוכה דירת קבע בעינן ואם כן

דירת

דירת האדם בעולם הזה צריך להיות דירתו קבע בשלוה
בלא יסורין והוא כאן עליו יסורין לכך לא נתקררה דעתו
בתחלה אבל בשארה דצמות הסוכה שתים בהלכתן ושלישית
לפילו טעם לומר דהלכתא כוותיה לו נתקררה דעתו על
היסורים כלומר כיון דהלכתא כמתן דאמר שתים בהלכתן
ושלישית לפי׳ טעם ומתן דאמר הכי ס״ל סוכה דירת עראי
בעינן וכיון שדירת האדם בעולם הזה כמו הסוכה צריך
להיות דירתו עראי בעולם הזה לפי שהוא עובר כן האדם
אבל עיקר דירת האדם בעולם הבא לכך נתקררה דעתו
על היסורין לזכות בהם לדירת קבע לעוה״ב שכולו
טוב עולם ארוך ומוכה ונחים וכירם חיי העולם הבא הטוב
אכ״ר:

פרשת בהר סיני

(ל״ז) **בהר** סיני לאמר וכו׳ ושבתה הארץ שבת לה׳
שם שנים תזרע וכו׳ ואספת את תבואתה
ובשנה השביעית שבת · ואיכא למידק מה צריך בהר סיני
לומר שם שנים תזרע וכי זו מנה לשמוכה שהוצרך לומר
עליה בהר סיני וכי תיקשי לפי שרואה לומר על מצות שבת
שביעית שתהא שבת לה׳ לכך אמר שם שנים תזרע כיון
דלכאורה אין מנה בזריעת השם שנים היה לי לומר ובשנה
השביעית שבת לה׳ דזו היא עיקר המנה שלא יזרע בשנה
השביעית ואם כן שם שנים תזרע למאי אתא וכי צריך ליזהר
שיזרע בשם שנים שבודאי יזרע שהרי זה בפירוש החומש
פירש מה ענין שנאמר בהר סיני וכו׳ אבל מה ענין שם
שנים וכו׳ בהר סיני לא פירש:

אמנם יבן בהקדים מה שאמרו בגמרא בברכות
דתיכא בלוגתא בין רבי שמעון בן יוחאי וכיון
רבי ישמעאל דרשב״י סבר ובצית בו יומם ולילה דכתיב
בכתבן שלא לחרוש ולא לזרוע ולא לעשות שום דבר חלא
לעסוק בתורה בלבד ורבי ישמעאל סבר נהוג בהם מנהג
דרך ארץ וכו׳ ואמרו בגמרא מדבש שנו כרשב״י ולא נתקיימה
תורתם בידם והרבה עשו כרבי ישמעאל ונתקיימה תורתם
בידם אלא אין קמח אין תורה עוד שם בגמרא אמר להו
רבה לתלמידיו במטותא מינייכו דלא תיתו לקמן לא ניתני
ניסן ולא ניתני תשרי כי היכי דלא ליטרדו במזוניכו כלומר
שתא מכל מה נשמע שצריך אדם לעשות מלאכה כדי
שיתפרנס מיגיע כפיו כדי לעסוק בתורה עוד נקדים מה
שכתבו הלבושים לפרש ניסן על השמיטה אחת לשבע שנים
לא פחות ולא יותר לפי שבשש שנים של הזריעה בכל שנה
כשלו שני חדשים חדש לזריעה וחדש לקצירה נמצא בשש
שנים בטלו שנים עשר חדש שהם שתי תמימה בטלו לומר
ההורה לכך נאמר על שנת השביעית לא תזרע כדי שישלמו
שנים עשר חדש שבטלו מן התורה בשש שנים של הזריעה
ותהיה שנת השביעית לתשלומין · וכזה יבא על נכון דלכך
ליפטריך לומר בהר סיני שם שנים תזרע דלא תימא כיון
שכתוב תורה בהר סיני צריך לקיים והנית בן יומם ולילה
כשברית האמור שכתוב בה לחרוש וכו׳ לא תעשה כן
חדש דהרבה עשו כרשב״י ולא נתקיימה תורתם בידם אלא
תעשה כרבי ישמעאל וכדאמר רבה לא תיתו קמאי לא
ניתני ניסן ולא ניתני תשרי כי תימא לא תזרע שם שנים כבשל
שנים עשר חדש מן התורה לזה לומר שם שנים
תזרע לרמוז על ימי הזריעה ותספת לרמוז על ימי הקציר
לכך אמר והשביעית שבת ותשלם בה מה שבשלת בשם שנים
של הזריעה שבת לה׳:

(כ׳) **ויש** להבין מילת לה׳ למאי אתא יבן כמה שכתב
קרב עיר דוד בשם תפארת הגרשוני בשם
מטה משה טעם למיעוטה לפי שבשלמו מוסבים שבת החמה
שם ״ה ימים יש בשבה לחת שתים וחמשים בשנה שבתות
ובשנה שנים יש ג״כ שבתות ולפי שגם בשבת גדלים נמשים
ויהו שבתה שבת לה׳ לתקן שבתות של השם שנים ע״כ:

(כ׳) **אי** נמי יש לומר לכך הפסיק הענין בפר׳ שמיטה
ובתה שם שנים תזרע לרמוז מה שאמרו חז״ל
שחייב אדם ללמד את בנו אומנות וכל מי שאינו מלמדו
אומנות כאלו מלמדו לסטים עוד נקדים מה שאמרו בית הלל
שמותר בשבת לפסוק על התמוך ללמדו אומנות לכך הפסיק
בענין שמתחלה אמר ושבתה הארץ שבת לה׳ והפסיק הענין
ואמר שם שנים תזרע וחזר ואמר ובשנה השביעית שבת לה׳
לומר שמותר לפסוק בשבת על התמוך ללמדו אומנות כמו
שהפסיק בפסוק בענין השמיטה ובתה שם שנים תזרע
ולפסק בשביל מחייתו דכל שאינו מלמד את בנו אומנות כאלו
מלמדו לסטים לכך צריך ללמדו אומנות:

(כ״א) **אי** נמי יש לומר דלמה בשם על התורה בהר
סיני תאמר לנו שם שנים תזרע וכו׳ יבן
בהקדים מה שאמרו במדרש רבה פרשה כ״ה על
פסוק וכי תבואו אל הארץ ונטעתם וכו׳ רבי יהודה בר רבי
סימון פתח אחרי ה׳ אלהיכם תלכו וכי תפשר לבשר ודם ללוך אחרי
הקב״ה אלא לומר שכתוב בו כאיש דרכך וכו׳ אף שמתחל׳ בריותיו
על עולם לא נתעסק הקב״ה אלא במעשה ידי אדה״ר שנ׳ כי ה׳ אלהיך
ויטע ה׳ גן בעדן מקדם לכך וכי תבואו אל הארץ ונטעתם
וכו׳ ע״כ ל״ל וכזה יבא על נכון כשנתן הקב״ה תורה בהר סיני
הזהירם שם שנים תזרע ותספת את תבואתה כדי שיוכלו
לקיים התורה דאם אין קמח אין תורה לכך אמר בהר סיני שיוכלו
ישראל ללמוד אלהיהם את הארץ אשר הוא נותן להם
רומז לעתיד לבא שהארץ לא תתעסקו תחילה אלא שם

(כ״ב) **ויש** להבין מילת לה׳ למאי אתא יבן כמה שכתב
קרב עיר דוד בשם תפארת הגרשוני בשם
מטה משה טעם למיעוטה לפי שבשלמו מוסבים שבת החמה
שם ״ה ימים יש בשבה לחת שתים וחמשים בשנה שבתות
ובשנה שנים יש ג״כ שבתות ולפי שגם בשבת גדלים נמשים
ויהו שבתה שבת לה׳ לתקן שבתות של השם שנים ע״כ:

(כ׳) **אי** נמי יש לומר לכך הפסיק הענין בפר׳ שמיטה
ובתה שם שנים תזרע לרמוז מה שאמרו חז״ל
שחייב אדם ללמד את בנו אומנות וכל מי שאינו מלמדו
אומנות כאלו מלמדו לסטים עוד נקדים מה שאמרו בית הלל
שמותר בשבת לפסוק על התמוך ללמדו אומנות לכך הפסיק
בענין שמתחלה אמר ושבתה הארץ שבת לה׳ והפסיק הענין
ואמר שם שנים תזרע וחזר ואמר ובשנה השביעית שבת לה׳
לומר שמותר לפסוק בשבת על התמוך ללמדו אומנות כמו
שהפסיק בפסוק בענין השמיטה ובתה שם שנים תזרע
ולפסק בשביל מחייתו דכל שאינו מלמד את בנו אומנות כאלו
מלמדו לסטים לכך צריך ללמדו אומנות:

(כ״א) **אי** נמי יש לומר דלמה בשם על התורה בהר
סיני תאמר לנו שם שנים תזרע וכו׳ יבן
בהקדים מה שאמרו במדרש רבה פרשה כ״ה על
פסוק וכי תבואו אל הארץ ונטעתם וכו׳ רבי יהודה בר רבי
סימון פתח אחרי ה׳ אלהיכם תלכו וכי תפשר לבשר ודם ללוך אחרי
הקב״ה אלא לומר שכתוב בו כאיש דרכך וכו׳ אף שמתחל׳ בריותיו
על עולם לא נתעסק הקב״ה אלא במעשה ידי אדה״ר שנ׳ כי ה׳ אלהיך
ויטע ה׳ גן בעדן מקדם לכך וכי תבואו אל הארץ ונטעתם
וכו׳ ע״כ ל״ל וכזה יבא על נכון כשנתן הקב״ה תורה בהר סיני
הזהירם שם שנים תזרע ותספת את תבואתה כדי שיוכלו
לקיים התורה דאם אין קמח אין תורה לכך אמר בהר סיני שיוכלו
ישראל ללמוד אלהיהם את הארץ אשר הוא נותן להם
רומז לעתיד לבא שהארץ לא תתעסקו תחילה אלא שם

(כ״ב) **ואת** משבתי תשמרו ועשית אותם ויושבתם על הארץ
לבטח ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע וישבתם
על הארץ לבטח · ויש להבין הרי קיימוה כל דשבר מצות
בהאי עלמא ליכא ועוד תנן אין תיבי כעבדים המשמשים
את הרב על מנת לקבל פרס ועוד דמידותיו של הקב״ה
מידה כנגד מידה ולמה כשישמרו משפטי ואת חקותי ועשיתם
אותם שהוא מילת עשה יתן לכם הקב״ה שיעשו סוכה ויש
לומר דלכך נאמר לשון עשיה לפי שהוא מילת עשה שיעשו
סוכה לשם מצות סוכה מכל המצות היה לו לעשות
אותם שהוא מילת עשה:

לבטח ונתנה הארץ פריה וברכה כברכה שנתנת לארץ ולא
שאר ברכות ויצוה כיון דכתב את משפטי תשמרו די ומה
צריך לומר עוד ועשיתם אותם דהיינו הך ועוד דכתיב תתם
בלא וא"ו :

אמנם יכון כהקדיש מה שכתב הרב בעל עשרה
מאמרות הא דיש לאדם עושר בעולם הזה
הוא כפיכת משפטי שהוא יסוד ושרש והוא מקיים
העולם להיות הדין אחד מעמודי עולם על כן מתני' לו שכר
בעולם הזה ובעוה"ב וגם דרשו ושכר יש לו שכר בעולם
הזה ובעולם הבא וזה ידעני כיצד לעיתים שתי עיתים עולם
הזה ועולם הבא בשכר המשפטים · וכזה יבא על נכון כיון
דהמשפט אחד מעמודי עולם וכיון דהעושה משפט הוא
מעמיד את הארץ לכך רלוי לו ברכת הארץ כיון דהוא הגורם
ברכת הארץ מידה כנגד מידה ועוד כיון דהוא מעמיד
העולם ומלואו על הדין רלוי גם כן ליתן לו גם שכר בעולם
הזה · וזה לומרו את משפטי תשמרו ועשיתם אותם כמו
שדרשו רבותינו ז"ל ועשיתם אותם ועשית אתם כלומ' עשית
את העול' וכמו שדרשו רבותינו ז"ל כל הדן דין אמת לאמיתו
כלומ' נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכיון שמעלה
עליכם כלומ' שעשיתם אותם לכך רלוי ושכתם על הארץ
לבטח כיון דעל ידי המשפט מקיימי את הארץ" רלוי ושכת'
על הארץ לבטח וגם ברכת הארץ רלוייה לכם כיון שאתם
מקיימין את הארץ רלוי ושכתם על הארץ על ידי המשפט
וזה ונתנה הארץ פריה ואכלתם לחמכם לשובע וחף על גב
דקיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא שלמי המשפט
כיון שהוא קיום העולם וזה מהני' לו שכר בעולם הזה ושכר
בעולם הבא · וכזה נכון והיה עקב תשמעון את המשפטים
וכו' ונכתבנו במקומו בעזרת השם :

(ח) **נחמיה** מי"ר ותהי נעקתם הגדה ושיחם גדולה ש
לחיהם היהודים ושם אשר אומרים בניהם
ובנותיהם מנחמנו רבים ונקחה דגן ונאכלה ונחיה ושם אשר
אומרים שדותינו וכרמינו ובתינו מנחמנו עורבים ונקחה דגן
כרעב ושם אשר אומרים לזונו למדת המלך שדותינו וכרמינו
ופירש רשי"ז ותהי צעקת הגדה ושיחם גדולה לדת הגדה
היו מוציאים מאד על היהודים היהודים כשביל לחיהם כשביל
עשיריהם ושם אשר אומרי' מתן טעם לדבריו למה היו מוציאים
יש מהם בדלת הגדה שהיו אומרים לחכמו רבים עם בניהם
ובנותיהם ונקחה דגן ונתנה יש לנו לעכור בניהם ובנותיהם ליקח
כסף דגן למעון בחייהם כך היו מוציאים על היהודים עשיריהם
שלא היו רוצים לפרנסם ושם אשר אומרים שדותינו וכו' ושם
מהם בעניים שהיו מתאוננים שדות וכתים וכרמים נתין
לאחרי כ"ברכון ובמשכון ליקח דגן למזונותינו כרעב אחרי
שאין מוותרים להם העשיריים מכספיהם לפרנסתינו ושם אשר
אומרי' לזונו הכסף ושם מהם אומרי' ככר לזונו כסף מאחרים
על שדותינו וכרמינו לפרוע מס המלך ומנכסיו אין להם כלום
למרך פרנסתינו עכ"ד ושם להבין דלמה טענותיהם חינן
שוות דלמה כל אחד טען טענה מה שלא טען חבירו דלא
רלי וה כראי זה הגם שיש לומר שמעשה שהיה כך היה שיש
מהם שרוצים למכור בניהם ובנותיהם ושם מהם שרוצים
ושם מהם שרוצים למכור שדותיהם וכרמיהם ובתיהם מכל
מקום כל היכא דשמעת דשמעון טענתן דכל אחד ואחד כפי
טענתו :

אמנם פענין יכון כמה שאמרו רבותינו ז"ל וקונה
בילקוט כפרשתינו ואת ז"ל אמר רבי יוסי בר
חנינא כל מקום שאדם קונה שלו שבישית אדם מוכר
שבת בישבית בשלו שנאמר ומכר ממכר לעמיתך

וכן אתה מוצא בישבית בשבילו שנאמר ושבתי בהמכרי
כולהי שלו שנמכרו לגויים שקנה אותם נחמיה בולהי היה
בידם עון שביעי כמו שהקדמנו שלא גלו אלא בעון שביעית
דולהי לא חשיד קב"ה דשביד דינה בלא דינה שנמכרו לגויים
וזה שאמר נחמיה לחמנו קנינו את לחיינו היהודים שנמכרים
לגויים רוצה לומר דכ"ז שלו שנמכרו לגויים היה בידם
עון שביעית יותר מהלו הנוקנים כיון שנמכרו לגויים כמו
שהקדמנו לא בלת לגדו לבוף וכו' לא בלת לגדו כו' עד לבסוף
מוכר עצמו לגויים וכיון שהלו שנמכרו לגויים עובם יותר
גדול ואף על פי כן קיימו אותם דאף על פי שחטא ישראל
הוא ואין לך דבר שעומד בפני התשובה ומכל שכן שהלו
שנמכרו לגויים שבודאי יש לשם תקנה לחזור בתשובה ושם
לא תתנו לשם כלום שמנת רעב הלויי שיסגיף לבני ביתם
מיכיון יתן לעכויים וכיון שמתיים כרעב תשתו ובניו מוכיח
מרן שצריך להניח מזונות כשביל בניו ושתהו גם כן ולכן
קאמר נעזובם את המשת הוא לא תאמר מחולו לשם שחוב שלא
נעזוב את החוב עד שיעבור הרעב אבל אם לא תעזבו את
החוב ותקחו מכל ולא תניחו להם מזונות כשיחם ובניהם מו
יטתינו בחומות מחמת הרעב ועל פת לחם יפשע לו יחזיקו
ברעב חם ושלום לכך צריך עתה הרעב לעזוב את החוב עד שיגיע
שבע בעולם :

(יב) **או** כאמר כאופן לחר לומ הוצרך כהר סיני לומר
שם שנים תזרע ושנה כתם שאחר ואספת את
תבואתה כיון שזרע ודאי יאסוף את תבואתו ומה צריך לומר
ואספת את תבואתה :

אמנם יכון כהקדי' מה שכתב הרב בעל דרוש שמוש
השם היקוט חדש על מה שאמרו בברייתא כני
חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא שלא במזלא תליא מלתא
ועריך ולא אברהם אבינו מזלו מחייב וזכותו מגינ ותירץ
קודש מתן תורה שמזל גורם ובמתן תורה ניטל כוחו של מזל
שנאמר ומעברנו ומזלות ואברהם אבינו עליו השלום קיים
התורה עכ"ל :

ובזה יבא על נכון לכלל מיעוטיה לומר
שם שנים תזרע ואספת דלא תיעול כיון דמזוני
כמזל' תליא דעי' יעמד דיש לי מזל טוב שיזרע ויתעלה ויעשה
טובה לו ואפילו אם תתנה לומר שתיזרע הוזיעם טובה ומי
יעיר שהוא יאסוף את תבואתו דלמא יזרע הוא ואחר יאסוף
לכך הוכרך לומר עתה כאשר צוה ה' אלהיך כיון דאתה תזרע
מהר סיני לא תקיים מה שקבלת מהר סיני אלי מבטיח לך
שתזרע כל שם שנים ותאסוף את תבואתה ובזה הוציא הקב"ה
כיון שקבלת את התורה יצאת מן המערכות ומן המזלו' ולא
כמזלא תליא אלא בזכותא תליא מלתא לכך מבטיח לך שם
תקיים מה שקבלת מסיני כיון דכזכותא תליא לא על פי
שאין לו מזל טוב שם שנים תזרע ואספת את תבואתה דמה
סיני ואילך כזכותא תליא מלתא ולאו כמזלא תליא מלתא :

(יג) **או** מוכ לתרץ על מה שקשה בילקוט אחרש על מה
שאמרו רבותינו ז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא
תליא שלא במזל' והרי אברהם אבינו ע"ה מזלו מחייב וזכותו
הועיל לזה יש לומר כמה שכתבנו המפרשים ז"ל דאחרש ישרש
בזכותא תליא מלתא ובחנוך לארן כמזלא תליא מלתא
ואם כן מכל מקום דמה שאמרו ז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא
תליא מלתא וכו' בחנוך לארן ואברהם אע"ה כשהיה בחנוך
לארן היה המזל מחייב שלא יהיה לו בן אבל כשהלך לארץ
ישראל ושם לאו כמזלא תליא מלתא בזכותא ובארץ ישראל
לפי שהיו תחת המזל לכך הועיל זכותו והיה לו בן בארץ
ישראל בזכותא תליא :

(יד) **ובזה** נכון מה שפירש רש"י ז"ל בחומש כפ' לך לך
להנאתך ולטובתך ושם תאשר לנוי בחלק
כאן אי אתה מוצא לבניס ושם לאחר הלמד בכאן בבית אלהי

חיים וזכה לבנים ושם כארץ ישראל וזכה לבנים:

אמנם הוא הדבר אשר אמרנו דכאן בתוקף בארץ לכך פירש רש"י ז"ל דכאן לי אתם וזכה לבנים אבל שם בארץ ישראל דלאו בזוגא תליא אלא בזכותא ואתם יש לך זכות לכך אמר בארץ ישראל וזכה לבן:

(ט"ו) **ובזה** כבין בם כן שאמרו לו שטמטו יוסף והשב ישיב וגו' ויאמר אליהם יוסף כי אתם אלהים אני · ויש לכבין מה רוצה לומר אתם אלהים אני ולעצ"ל שרש"ז ל"ל ככר פירשו כאמר בתוכן אחר במה שהקדמנו בשם המפרשים ז"ל דבארץ ישראל בזכותא תליא ובתוקף בארץ במזוגא תליא אלא בזכותא ושבטים חשבו דשביבל מכירת יוסף חייבים מיתה מ"ו ולכן אמר להן שטמטו יוסף והשב ישיב בכל הרעה אשר גמלנו אותו ושמע יתירתו חם ושלום ויאמר להם יוסף אל תיראו כי תחת אלהים אני רוצה לומר כלום אני דר בארץ ישראל שהיא תחת אלהים ובארץ ישראל בזכותא תליא החייב והמות ואדון אתכם על מכירתי ואמית אתכם עכשיו אני דר בחוץ לארץ ואין דחוק לארץ לאו בזכותא תליא אלא במזוגא ואם מזל שלכם מודה על חיים אינו יכול להמית אתכם לכן אל תיראו ממני שאכלכל תלוי במזל:

(ט"ז) **או** כאמר בתוכן אחר ועוד יש להבין מה צריך לומר ואתם תחשבתם וכו' והוא בתם שכתב מוסר"ם אלשיך ז"ל על פסוק ויאמר אשר דבר ז"ל דמחשבה של הקב"ה הוא רוחני בלתי גבול ובלתי תכלית לכן כדור המבול כתיב ויתעצב אל לבו ויאמר אמחה את האדם משום שהיה במחשבה לכל בעבע אשר דבר ויאמר עב"ה ואתם תחשבו השבטים כיון שאתם מחשבתו בלתי מוגבלת יתכן שאמרו לו שטמטו יוסף כיון שאתם דבר והשב ישיב לנו ואתה יוסף להשיב להם ויאמר אתם אלהים אני רוצה לומר כמו שמחשבתכם מחשבת רעה אלהים מחשבה לטובה וכמו שמחשבתכם לא היתה כלום כן אל תירלו ממחשבתי וכמו שאמרו ז"ל מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה כלומר כל מה שיחשוב האדם מתבטל לאותו דבר שרוצה לעשות:

(י"ז) **מדרש** רבה וכי יעמוד לחיך וכו' הם"ד מלוה ה' חונן דל ובמזלו ואיכא למידק מה אתקשה בעל המדרש בפסוק וכי יעמוד לחיך עד שהוצרך להביאו פסוק מלוה ה' חונן דל ובמזלו יש"ל לן שאינו מקפח שכל בריה:

אמנם יובן בתם שאמרו רבותינו ז"ל במסכת בבא בתרא שלשת המין הם אלהיכם הוסב העניין מפני מה אינו מפרנסן אלא כדי להכניס על ידם מדיסי של נחיים אמר ליה אדרבה זו מחייבתם להיותם משל למלך כ"ו שהעם על עבדו וחבשו בבית האסורים וגזר עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו ועמד אחד והאכילו והשקהו כועסים עליו ואתם קרויין עברים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ורוצה לו שישראל נקראים בנים למקום שנאמר בניכם אתם לה' וכו' עוד נקדים מה שכתבו מפרשי התורה פעמים שהקב"ה על השמיטה כדי שלא יהיה לישראל פעמים חזקה ומכח זה מוכח דישראל נקראים עבדים דאי נקראו בניכם אלא אלא קיימא לן דבן אין לו חזקה בבכסי אבין אלא עבדים שורת הדין שלא ליתן צדקה והשתא כיון שהתקשה בעל המדרש דרשינן סמוכין דלעיל מיירי כפ' שמיטה ושעם השמיטה כדי שלא יהיה לשם חזקה וקיימא לן דבן אין לו בבכסי אבין אלא עבדים וכיון שיש לו דין עבדים חזקה מוכח שיש לו דין עבדים ואיך שם ואי משום דיש לו מכח אחר שלא ליתן צדקה מאחר שהחזקת כו לכך מיבעיא בעל המדרש להכניס הדח הוא דכתיב מלוה ה' חונן דל ובמזלו יש"ל לן ואי כפכרת אמין שמשל למלך שבעם על עבדו ואיך יאמר ובמזלו יש"ל לן הוה ליה למימר יפרע ממנו חם ושלום ומדקאמר יש"ל לן משמע כמו שהשיב למין משל למלך שבעם על בנו וחבשו ומה שלא להאכילו והלך אחר והאכילו לויטים כתפיים המלך על בנו ואמר מי שעשה עמי טובה שהפיל לבני בריך לשלם לו גמולו ועשולם יש"ל נקראי בניים לפיכך בשעה שאין עושין רצונו של מקום דכתיב בניים מופיתי ורוממתי נקראו בניי כיון דיש בניים נקראו בניים וקיימא לן דאין לבן חזקה בבכסי אבין אם כן למה הוה על השמיטה לזה יש לומר טעמא אחריתא מ"ש לשמיטה וכמו שכתב הרב בעל כפף משנה ז"ל משם הרב הגאון כשפתי ודעת שלו וזה לשונו מוכרחים ישראל לקיים מצות שמיטה משום דכבל שכח מוכרחים לבטל שני חורשים לחסוך את תבואתם כהסיה דאמר רבה במצותא מכייבו לא תיתו קמאי לא כיומי כיון ולא כיומי תשרי דלא תיתדרו במזוכייכו כולהי שתא ואם כן כשאם חדשים שניים בריכים לבטל שניים עשר חודשים לחסוך תבואתם וסם יגמות השמיטה וכדי למלאות ימי בטול הלמוד הוה הקב"ה לשמור השמיטה כדי שיהלו לישמור ולשל יומי דצריכי לבטל למודם עב"ד · ואם כן טעם השמיטה לא משעם שלא יהיה לנו חזקה ומכאן דיש לנו דין עבדיים ויהיה לשור חם ושלום ליתן צדקה שלא טעם השמיטה כדאמרן כדי למלאת ימי הבטול של תלמוד תורה ולעולם יש לנו דין בניים ומשל למלך שבעם על בנו וכו' ולכך הוה ליה למימר ולכך ובמזלו יש"ל לן:

(י"ח) **או** כאמר בתוקף אחר והוא בתם שאמרו בבראשית רבה בתרא תניא היה רבי מאיר אומר יש פתחון פה לבעל דין להשיב ולומר לך אם אלהיכם אוהב את העניים מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי להנצל על ידם מדינה של גהינום וזו שאלה שאל המין וכו' וכזה יבא על בנין שאלת הקשיה בתקשה בעל המדרש בפסוק וכי יעמוד לחיך וסחוקת כו אם הקב"ה אוהב את העניים מפני מה אינו מפרנסם אלא כן היני גם כן אני מפרנס לכך הניח הפסוק ובמזלו יש"ל לן ולהורות תירוץ בגמרא כדי לזכות על ידם זה אומרו ובמזלו יש"ל לן כדי שיש"ל למה בשמיטה אינו מפרנסם ומצוה לותנו שמפרנסם כדי שנזכה על ידם:

(י"ט) **ובזה** בבין מה שאמר הפסוק נתון נתן לו ולא יר' לכבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וכו' ויש להבין דמהיכא סלקא דעתין שיירא לבבו דאיצטריך לומר ולא ירע:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על בבין זה לומרנו ולא ירע לבבך בתתך לו בטענת אם אלהיכם אוהב את העניים מפני מה אינו מפרנסם גם אני בן אינו מפרנס לפסיל זאת הטענה אמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' וכו' לרמוז תירוץ על הנ"ל כדי לזכות על ידם ולזה הוה אינו מפרנסם ומצוה לותנו שמפרנסם כדי שנזכה על ידם:

(כ') **או** כאמר בתוקף אחר דמק שהקשה בעל המדרש בפסוק וכי יעמוד לחיך וכו' עד שהוצרך להביאו פסוק ומלוה ה' חונן דל ובמזלו יש"ל לן והוה בהקדים מה שכתב מהרש"ל ז"ל בפרשת ויקהל על זה הפסוק ובמזלו יש"ל לן והקשה הלא

הכי · וגמולו יש"ל לן מאי משמעינן מאחר שהלוהו ודאי שישלם לן ותירץ כמה שאמרו בגמרא בפרק כ' דכתובות מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירסם את שתהו חבן לומר אבד מעותיו חמר רבי יוחנן כן זכאי יפה לומר חבן ופסקו הפוסקים כחבן בפרוע חובו של חבירו דאיכא מיניה ואשתו מתקמנת לו היתה עושה ואוכלת וגו' דלמא שהוא פרנסן כלי שלית עניי והלכה כחבן דהניח מעותיו על קרן הבני מחשב לו הקב"ה כאלו הלוהו ומשום הכי כיפהו בשם הלוהו לפי שאינו מחוייב לשלם לו מדינא כאמור ע"כ תורף דבריו:

ובזה יבא על בבין שהקשה בעל המדרש בפסוק וכי יעמוד לחיך והחוק' בן דכתי' תתן לו ולא תלבור לעיניך את מעותיו דקיימ' לן בחבן ואתו יש לנו דין משם לגבי הקב"ה ואם תתן לעניי הוי כאלו המפרנס אתה תבירו שלבור מעותיו זה שכיח בעל המדרש הם"ד וגמולו ישלם לו דלפי שהוא פרנסן כלי שלית עניי והלכה כחבן דהניח מעותיו על קרן הבני מחשב לו הקב"ה כאלו הלוהו ומשום הכי כיפהו בשם הלוהו לפי שאינו מחוייב לשלם לו מדינא כאמור לפילן הכי וגמולו יש"ל לן:

(כ"א) **ואחר** המחילה מהקב"ה הנו' כי תורם היא ולמוד לחי דרך לא הבתי דברי מחמת קוצר דעתי דנלע"ד שאין הבדון דומה לראיה דהיו הכי נמי אם הבעל לוה לאדם אחד לפרנם את שתהו שבודאי חייב הבעל לשלם לו בכאן כיון שהוא הקב"ה שאתו בכחם מקומות לפרנם את הענייים בודאי מדינא חייב לשלם לו דלא אמר חבן שאבד את מעותיו אלא היכא שלא הוה בכחו לפרנם את שתהו אלא נתן לה שלא מדעת בעלה אז אמר חבן אבד את מעותיו כיון שלא ניזוקו הבעל אבל אם ניזוקו הבעל כי נמי מודה חבן שחייב לשלם לו מה שנתן לה אחלי דרבינו הרב כזה הקושיא ולכך אמר בדברין שנתן לעניי בלא שהלת העניי כדי שיהיה דומה למה שאמר חבן ועמד אחד ופרנם את שתהו בלא שהלת השמש:

(כ"ב) **אבל** סוף סוף לפילן אם נתן לשתה בלא שהלת השמש אם הבעל לזה ליתן לשתהו לפילן לא שהלת השמש כיון שזה לו הבעל ליתן לשתהו ודאי דחייב הבעל לשלם לו כיון שהבעל נתן ליתן לשתהו והבה כאי המתין לעניי לפילן אם לא שהלת העניי מבעל הבית ונתן לו בעל הבית בלא שהלת העניי חייב הקב"ה לשלם לבעל הבית מדינא כיון שהקב"ה נזה ליתן לעניי וכ"ע:

(כ"ג) **ובזה** יבין מה שאמר הפסוק נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל וכו' על כן תהבי מצוך וכו' ויש להבין במה שאמר ולא ירע לבבך מהיכא סלקא דעתין שירע לבבו עד שהוצרך לומר ולא ירע לבבך ועוד במה שאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך אשר תעשה ועוד במה שאמר כי יהיה בך אביון מאחד מאחיך בשעריך בארצך אשר ה' אלהיך נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאביונך הנה כל אלה הדברים מורים שהיה לו לאדם לרחם על עניי ישראל ולהלוותם כפי מה שיחסר להם ולא יהיה לו שום חשש בדבר שיחסר לו מפני זה כי הבטיחו הכתוב שיברכהו ה' בכל מעשיו ובכל משלח ידו ולא היה לו לחוש לשום דבר אחר ומה שאמר הכתוב לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאביונך הוא לומר שלא יחשוב בלבו שיש לו הרבה מעות ויאמר בלבו אלך ואלוה לעניי פלוני ואחר שיש לו הרבה מעות לא יחוש אם יחסר לו מהם אחר שהבטיחו הכתוב שיברכהו ה' בכל מעשיו ובכל משלח ידו לכן אמר הכתוב לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאביונך כלומר אל תחשוב בלבך שיש לך הרבה מעות ואחר שהבטיחך הכתוב שיברכך ה' בכל מעשיך ובכל משלח ידך אל תחוש שיחסר לך מהם כלום כי הבטיחו הכתוב שיברכהו ה' בכל מעשיו ובכל משלח ידו ולא היתי חייב ליתן לך אבל עתה שמיתיך לשלם לך שכרך מדינא משלם:

פרשת בחקותי

(ג') **אם** בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם ותנתם הארץ ויבולם וגו' ויש להבין למה כפל דברי במלות שומת תשמרו ועשיתם היינו שמירה היינו ע"ש שייך:

אמנם יובן בהקדים מ"ש מהר"ם פר' יתרו ל"ל כפ' כראשית על מה שאמרו רז"ל על פסוק ויהי ערב ויהי בקר שאם המצות שלדם דש בעקיבין תשמעו כוותם לו' כיון שהוא דורף אחר המצוה שלדם דש בעקיבין אף שכבכם מועט ויהיו דורף אחמורי' שבכבם מרובה במצה שאין עושה זה על מנת לקבל פרס אלא כוותה לעשות כל מלאכת בעל הבית משלם וזהו ועשיתם אותם דהיינו קיום המצוה דוקא לו ושמר ה' לומר שימור שכרכם ומתנתם מרובה ואתכך וברכך ותארין ימים עב"ל זה לומרו אם בחקתי תלכו רוצה לומר אם תשמור החקים שאין עושים ידוע ועל זה לא תדע לשעל בבכם ואף על פי שאין אדם יודע מתן שכרם אף על פי כן אתה חולך לחריסים אם כן כוותך לעשות אלא על מנת לקבל פרס אלא כוותך לעשות מלאכת ה' משלם ובא את מצותי תשמרו רוצה לומר אף אתה כוותי לעשות אבר אלא כוותך לעשות כאשר ציוני ה' אלהי וזהו לומרו ואת מצותי תשמרו ואינך עושה על מנת לקבל פרס לזה אמר ונתתי גשמיכם בעתם ונתנם הארץ יבולה לומר כיון שאין כוותך על מנת לקבל פרס אם כן שכרך כפול ומכופל בשביל זה ברכם בכל אלו הברכות ונתתי גשמיכם בעתם וגומר:

(כ') **ונאמר** בשמיכם הפרשם את שכתותי תשמורו אם בחוקתי ונומר ונתתי גשמיכם וש לבבין את שכתותי את מה בא לרבות ועוד למה אמר גשמיכם משמע שלכם הוה ליה לומר ונתתי גשמים:

(כ"א) **או** כאמר בשמיכם ושעיתם אותם ואם כן היינו שמקיימים המצות כלאו הם עשו את עצמם והוו כלאו הנשם משלכם

סוף ולכן לא יאמר בשם הלוי בשמיכם שהוא שלכם וכו׳ :

(ד) **אם** בחוקותי תלכו ואתיא בשמיכם בעתם מקשי׳ הרשב״ם ז״ל תנן ג׳ תניא כיוצא׳ המשמיע את הרב על מנת לקבל פרס וכיוצא אמר אם בחוקותי תלכו ואתיא בשמיכם דהוי על מנת לקבל פרס וכיוצא אמר אם בחוקותי תלכו וכו׳ ותירוצו דיש לחלק כיון דאיכא לכל שתורתו ומצותיו שלא על מנת לקבל פרס היינו דווקא ביחיד לכל כרכים מותר על מנת לקבל פרס לכך אמר אם בחוקותי תלכו ואתיא בשמיכם עכ״ל וכזה נכון מה שאמרו בבמדבר רבה פרק ראשון כשרצה משה ליכנס לארץ אמרלו הקב״ה כלום לקבל שכר אתה טורח מעלה אני עליך כאלו עשית ע״כ ועפ״ז אין לתמוה על תנאי כיוצאי׳ המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכיוצא אמר לו הקב״ה כלום לקבל שכר אתה טורח :

אמנם כפי מה שהקדמנו דיש לחלק בין יחיד לרבים ויגוד בקדים מה שאמרו בגמר׳ כתענית׳ שלחי משם כיון דאלים זכותיה כרבים דמי ולפ״ז אין קושיא כלום לקבל שכר אתה טורח לי׳ הקב״ה למשה כלום לקבל שכר אתה טורח כיון דכרבים דמי ובמו שהקדמנו דרבים שרי על מנת לקבל פרס לכך אמר לקבל שכר וכו׳ :

(ה) **או** כאמר בלשון אחר דיש לחלק בין שכר עולם הזה לשכר עולם הבא דתנן אל תהי כעבדי׳ המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא יהיו כעבדי׳ המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויראת שמים יהי עליכם עולם הזה דומה לעולם שאדם חורשה בחורף ומיכה בקיץ מיכה חורשה מה לי יכה שכר בעולם הזה מבעוד יומו ולא לכל כשכיל שכר עולם הבא מותר לעבוד על מנת שיתנו לו שכר לעולם הבא ובמו שאמרו בגמרא לעולם מלא יזהר אדם לכשיל שלזכה לחיי עולם הבא הרי זה נמרו ואין כן מה שאת׳ לו הקב״ה למשה כלום לקבל שכר אתה טורח הוא על שכר עולם הבא לאמר שכר עולם הבא דומה ליה דמותר על מנת לקבל שכר עולם הבא ומוכרח הוא דעל שכר עולם הבא קאמר ליה משום דכרים דקאמר ליה מעלה אני עליך כאלו קיימת ואתן לך שכר ואי על שכר עולם הזה ואפי׳ הוא עולם מעולם הזה אימתי ישלם לו שכר עולם הזה אלא ודאי מוכרח שעל שכר עולם הבא קאמר ושכר עולם הבא הרי לעשותמנות כדי לקבל שכר עולם הבא :

(ו) **או** כאמר בלשון אחר אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם׳ אותם ונתתי גשמיכם׳ ויש לתמוה למה כפל דבריו מצותי תשמרו וחזר ואמר ועשיתם אותם דיים די לומר לו מצותי תשמרו לחו׳ לו ועשיתם אותם ותו מיבעי ליה למידע דהוה ליה לומר אם בחוקותי תלכו ועשיתם אותם דיעיר ואחר כך יאמר ואת מצותי תשמרו דכל שאמר פן ולא חיישו חלא לא תעשה ומיהו היש בלאוין באמצע ועוד למה פתח מן השכר ונתתי גשמיכם ויש ליתן טעם מה שמיכות יש ונתתי גשמיכם לואת מצותי תשמרו ועשיתם :

אמנם יובן בפקדים מה שאמרו בגמרא כברכות על פסו׳ עת לעשו׳ לה׳ הפירו תורתיך כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בכמה בשעת איסור הבמות לפי שהפירו תורתיך משום שלפעמים במול המצוה וזהו קיומה וכמו שאמרו חלק עליו שבת אחת כדי שישמו׳ שבתות הרבה ום לומרו אם בחוקותי תלכו שכל כוונתם לעשות רצונו לו ואת מצותי תשמרו ועשי׳ אות׳ כלומ׳ גם הלאוין שהזהרתי לך לעשותם כמו לאו בן תעלה עולותיך בכל מקום יהיה מותר לאסור שבמות והקריב עליהם קרבן ועשיתם אותם ממנים של לא תעשה ולזה כח הרמו ונתתי גשמיכם כמו אליהו שבשבע שלח יהיה מטר ואחר כך כשאמר לו הקב״ה

(יז) **אם** בחוקותי תלכו ופירש״י ז״ל שתהיו עמלים בתורה ויש להכין דמהיכא מפיק לה מהא בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה :

אמנם יובן כמה שאמרו רבותינו ז״ל הולכי על תלמידי חכמי׳ שהלכי׳ מעיר לעיר ומהולכים למדינה ללמוד תורה קורא לותו הכתוב בלשון הליכה וזהו שדייק רש״י ז״ל ממה שאמר בחוקותי תלכו ולא אמר תשמרו או תעשו ואמר הכתוב תלכו דמה שייך הליכה לבחוקותי לזה פירש שתהיו עמלים בתורה דהיינו שילכו ממקום למקום ללמוד תורה ולזה מתר הכתוב בלשון הליכה בחוקותי תלכו :

(יח) **או** כאמר בלשון אחר אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ונתתי גשמכם ויש לתמוה כפל דבריו במלות שונות ואת מצותי תשמרו ועשיתם לותם הפוך מזכון יקיימו שאר מצוות וכמו שאמרו חלק עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה שאם לא יחללו עליו שבת ימותו אם שלום מזכין שמור שבתי׳ הרבה וכמו לזה יש לתת מקרים בכמה מזכין היו ישראל מקיימים שאר מצוות שהרי כבר הודחו אחר עבודה זרה :

(יט) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק ואמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאיך :

ויש להכין למה כפל דבריו שמוע תשמע סיפ׳ לומר לו שמוע לאזה לו תשמע לאזה ושוב בתלי דקאמר כל המחלה וגו׳ לא אשים וסיפ׳ לן דאפי׳ לאחר מצות בהלי עלמא ליכא :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דלעתים שיש בהם שתי מצות בהלי עלמא ותירוצו דמה שיש לנדיקי׳ בעולם הזה הוי רווחת מוסיפין מחול על הקדש לכך שורת הדין נותן להם טובות בעולם הזה עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל ומפורש בתורת עצו תשמרת למקיים שכתבתי בכתובה ואכלת ושבעת וסם המחיו על עצמם עד כדי שיצ ועד כאיזה נקמה כשישלם סם מחמירים הל עצמם ובוטש מצות שורת הדין נותן לישם טובות בעולם הזה דווקא על הקדש שמוסיפין מחול על הקדש שכתבתי תשמרו דהיינו שמוסיפין מחול על הקדש שם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו שם רמז על הסייב דהיינו תשמרו כמו עשו משמרת ועשיתם אותם על גוף של מצות שכר עשיית המצות ודאי לעולם הבא לבד מה שמוסיפין מחול על הקדש ושכר הסייב הוא בעולה״ז כמו שסם מוסיפין על המצות כן הקב״ה מוסיף להם שכר על שכר עוה״ב ולזה ונתתי גשמיכם זהו שבעולם הזה לזה אמר בגשמיכם ולך אמר בשמים כלומ׳ הוא שכר מצותיכם כלומ׳ שמור שכרך וכו׳ ונכתבתם במקומות כנ״ל :

(כ) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק ואמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאיך :

ויש להכין למה כפל דבריו שמוע תשמע סיפ׳ לומר לו שמוע לאזה לו תשמע לאזה ושוב בתלי דקאמר כל המחלה וגו׳ לא אשים וסיפ׳ לן דאפי׳ לאחר מצות בהלי עלמא ליכא :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון זה לומרו אם תבין מעצמך ותעשה חומרא לעצו׳ס״ש למצות ושמרת גם רמז על המצרים דהיינו שתתמיר על עצמך יותר ממה שהוזהרת ליה מידם כנגד מידם כמו שהוספת שמידם על

(י"ז) **ויש** להבין במה שאמרו רז"ל שהמצוה מקדמתו והעבירה מלפפתו ויבן במה שכתב מהר"ש אווידה ז"ל בפירושו על מסכת אבות בפרק ד' על משנת בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה וזה לשונו ואפשר עוד שכוונתו בהזכירו רץ ובורח להשמיענו שלעולם ועד יחשוב האדם כאלו המצוה בורחת ממנו כי היצר הרע מפליגה מנגד פניו ולכן צריך האדם להיות רץ אחריה כדי שישיגנה וכו' וגם לא יעלה בלבך שבהיותך יושב בלתי רודף אחר העבירה שלא תבא לידך כי העביר' היא רודפת אחריך ואתה נרדף ממנה ואם לא תברח בהכרח שישיג אותך כי היצר הרע במשל לאשה זרה הרודפת אחר האדם והחזיקה בו ונשקה לו ע"כ · ועוד נקדים שמידותיו שלהקב"ה מידה כנגד מידה :

ובזה יבא על נכון כמו שבזה העול' המצוה היא היתה בורחת ממנו דהיינו יצר הרע מבריחה והאדם היה הולך אחריה להשיגה כן בעולם הבא מקדמתו המצוה והוא הולך אחריה וכמו שהעבירה בעול' הזה אף על פי שהוא יושב בלתי רודף אחריה היא רודפת אחריו כי היצר הרע במשל לאשה זרה הרודפת אחר האדם והחזיקה בו ונשקה לו כן לעולם הבא מלפפתו מדה כנגד מדה :

(י"ח) **שבת** פרק כ"ב ואלו הם פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו' ר' אליעזר אומר אפילו תתקצ"ט באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול שנאמר אחד מני אלף ע"כ ואיכא למידק בדברי תנא קמא תחילה דאמר אפילו תתקצ"ט מלמדין עליו ואחד מלמד זכות ניצול דכיצד ניצול הא קיימא לן דאזלינן בתר רובא ויש לומר בהקדים מה שכתב הרמב"ם דאם אדם עושה מצוה אחת כהוגן בלי שום פניה כלל שלא כוונתו לשמו יתברך זוכה בה לעולם הבא ונוכל לומר דהאחד מני אלף מלמד זכות מיירי שמעיד עליו שעשה מצוה אחת בכל תנאיה בלי שום פנייה אלא לשמו יתברך ולזה ניצול וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל דעל ידי מצוה אחת לשמה זוכה בה לחיי העולם הבא :

(י"ט) **וכתב** מהרש"א ז"ל וז"ל שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ וכו' מזה כו' מפורש כדעת חכמי האמת שכל מצוה שעושה האדם בורא לו הקב"ה מלאך ומליץ ופרקליט טוב וכן בהפך בעושה מעשה רע בורא לו הקב"ה מלאך רע וקטיגור ומיהו קצת דחוק לרבי אליעזר דאפילו תתקצ"ט באותו מלאך לחובה היאך אפשר דבמעשה אחד יהיה תתקצ"ט לחובה ואחד לזכות ויש ליישב ע"כ ויש לומר שכוונת מהרש"א ז"ל במה שכתב ויש ליישב שהיישוב בהקדים מה שאמרו בגמרא מי שנתכוון לצוד דגים בשבת והיה שם תינו' שנפל למי' והוא לא ידע שנפל שם תינוק ונתכוון לצוד דגים והעלה תינוק הרי זה צדיק גמור ולזה אף על פי שבזה המעשה כל כוונתו לחלל שבת ונברא המלאך תתקצ"ט לחובה כיון שכל כוונתו לחלל שבת היה והתינוק עלה בלא כוונתו לטובה להציל התינוק אף על פי כן הצלת התינוק היא אחת מני אלף ומלמדת עליו זכות וניצול :

(כ') **ובזה** ניחא גם כן מאי דקיימא לן דהאדם נדון אחר הרוב אם רובו זכיות זכאי ואם רובו עונות חייב וכיצד אמר רבי אליעזר אפילו תתקצ"ט לחובה ואחד לזכות ניצול כיון דרוב מלמדין חובה כיצד ניצול :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דאף על גב דרוב' מלמדין עליו חובה לפי שצד דגי' בשבת אפילו הכי כיון דהעלה התינוק וקיימא לן כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא לכך וכו' שהעלה התינוק מכריע את חלול שבת שחלל בצידת דגים וזה מה שאמרו יש קונה עולמו בשעה אחת :

(כ"א) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רז"ל גדולה עבירה לשמה כמו יעל שאף על פי שטבע בעילות בעל אותו רשע אפילו הכי כתיב בה תבורך מנשים יעל ובזה יבא על נכון שתתקצ"ט מעידין שעשה שבע עבירות ואחד מני אלף באותו מלאך מעיד שכוונתה ליבעו מעיד לזכות כיון דנעשית הצלת ישר' על ידה תבורך מנשים· ובזה נכון והיה עקב תשמעון וגם פסוק וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעתות ונכתבם במקומם בע"ה ·

(כ"ב) **או** נאמר באופן אחר לתרץ מה שהקשה מהרש"א ז"ל דכיצד מלאך אחד יהיה מטוב ורע והוא בהקדים מה שכתב הרב בעל שבט מוסר בדרוש תשובה דף א' על מאמרם ז"ל היכי דמי בעל תשובה אמר ר' יהודה באותו פרק ושאל הרב הנז"ל להבין טעם באותו פרק ותירץ נראה דידוע שמהעבירה שאדם עושה מתהוה מזיק ומשטין ועומד לפני המקום לקטרג על החוטא עצמו שעשהו וכו' לכן התשובה היא מעלייא מיד באותו פרק שחטא יעשה תשובה משום שהשטן עלה לקטרג אחר סיום החטא לומר לפני הקב"ה פלוני עשה מזיק אחד בחטאו ועכשיו עולה לעמוד לפניך לקטרג עליו תמיד וכיון שזה תכף ומיד אחר החטא באותו פרק עושה תשוב' העון שעשה מתהפך לזכות כמו שאמרו רבותינו ז"ל ונעשה מלאך אחר ועולה לפני המקום להליץ בעדו ונמצא במקום מזיק עולה מלאך עכ"ל לעניינו· ובזה יבא על נכון דכשחטא נעשה מזיק וכששב מיד נעשה מלאך טוב וזהו תתקצ"ט לחובה כשעשה החטא וכששב נעשה אחד לטובה שמלמ' עליו זכות וכיון ששב ממעשה הרע אף על פי שתתקצ"ט לחובה דהיינו על ידי העון שעשה כיון ששב ונברא מלאך טוב ניצול נמצא המלאך נעשה מרע ומטוב מרע מהעון ומטוב תשובה -

(כ"ג) **ובזה** נבין גם כן מה ששאלנו והא קיימא לן דהאדם נדון אחר רובו וכיון שתתקצ"ט לחובה כיצד ניצול על ידי האחד הטוב אמנם כפי דרכינו לא קשה ולא מידי תתקצ"ט נעשו על ידי העון והאח' נעשה על ידי התשובה וכיון ששב כקטן שנולד דמי וכל פשעיו אשר עשה לא תזכרנה דהיינו תתקצ"ט המלמדין חובה לא יזכרו אלא דווקא המליץ הטוב שנברא על ידי התשובה באחרונה הוא העיקר ועל ידו ניצול :

(כ"ד) **רבי** יהושע בן לוי הוה קאי קמיה קיסר אחוי ליה ההוא מינ' עמא דאהדרינו מריה לאפיה ומה היא כוונת רבי יהושע בן לוי באומרו ועוד ידו נטויה עלינו להבין :

אמנם נוכל לומר שכוונת המין לומר שחס ושלום לא יש תקנה לישראל לחזור לגבי הקב"ה משום דישראל יש להם דין אשה לגבי הקב"ה ועוד שהקב"ה כהן כדכתיב ויקחו לי תרומה וקיימא לן כדין דאש' כהן שנשבית אסורה לבעלה מכיון שנעלמה מן העין אסורה לבעלה וזהו כוונ' המין דאחוי עמא דאהדריכהו מריה לאפיה מיניה רוצה לו' כיון שהלכתם בשביה ואלהים כהן ואשת כהן שנשב' אסורה לבעלה דבשלמא אם לא החזיר פניו מכם כיון שלא נעלמתם מן העין היתה לכם תקנה להחזיר אתכם אליו אבל עכשיו שהעלים פניו מכם אסורים לחזור לו כמו בשר שנעל' מן העין שנאסר ולזה השיב ריב"ל ועוד ידו נטויה כוונתו לרמוז למה שאמרו רבותינו ז"ל אמר רבי זכריה הכהן לא זזה ידה מתוך ידי ולזה מותרת לבעלה כהן זה אומרו ועוד ידו נטויה לומר אף על פי שהחזיר פניו ממנו אבל עוד ידו נטויה לא זזה

ידו

ידו מתוך ידינו ולזה יש לנו תקנה לחזור אליו יתברך בגאולה ובזמן קריב אכי"ר :

(כ"ה) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בזוהר והביאו הכותב בעין יעקב בפ"ק דברכות על מה שאמרו כל האומר תהילה לדוד שלשה פעמים בכל יום וזה לשונו לעניינינו לזמנא בתריתא אתרחקת מהיכלא דמלכא ולא שדי לה מלכא לזמנא רחיקא וכו' והשתא בגלותא לאו הכי אלא קב"ה יחיד בידהא ויוקים לה וכו' ובזה יבא על נכון שכוונת המין באומרו עמא דאהדריכהו מריה לאפיה מיניה רוצה לומר כמו שאמרו אתרחיקת מהיכלא ואשדי לה מלכא לזמנא רחיקא ועל זה השיב לו ריב"ל ועוד ידו נטויה רוצה לומר דיוקים לה בידהא וכמו שאמרו בזוהר :

(כ"ו) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רז"ל כביכול יד ימינו ממושכנת עמנו כדי שלא ישכח אותנו בגלות וזהו אומרו תשכח ימיני בתמיהא אם אשכח ימיני חס ושלום אשכחך וכשם שלא אשכח ימיני גם לא אשכח אתכם בגלות וזהו מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילה עשה למען ימינך כלומר לא לנו ה' לא לנו עשה גאולה אלא עשה גאולה למען ימינך הממושכן עמנו בגלות ובזה יבא על נכון שכוונת המין באומרו עמא דאהדריכהו מאריה לאפיה מאריה מיניה כלומ' אורך הגלו' ואשכח אתכם ואין גואל חס ושלום ולזה השיב לו ריב"ל ועוד ידו נטויה כלומר כיון שעוד ידו נטויה עמנו בגלות לזה אנו מצפים כמו שאין שוכח ימינו גם כן אל ישכחנו שמוכרח לגאול אותנו בשביל ידו הנטויה עמנו : והבאתי אותם אל ארץ אויביהם ויש להבין דלמה אמר והבאתי וכי הוא יתברך צריך להביא אותם אל ארץ אויביהם דבשלמא לא"ו שייך לומר והבאתי אבל לארץ אויביהם הוה ליה למכתב ושלחתים אמנם אם היה משלחם היו אסורים לחזור לו דהשבוייה אסורה לכהן והקב"ה איקרי כהן לכך צריך הוא יתברך שיביאם בעצמו בארץ אויביהם כדי שיוכל להחזירם אליו וכמו שאמרו במשנה א"ר זכריה הכהן המעתק הזה לא זזה ידה מתוך ידי :

ובזה יובן גם כן מה שאמרו ישראל הואיל והגליתנו לבין האומות נעבוד עבודה זרה וישראל סברי כיון שגלו הוי להם דין שבוי' וכיון שאסורין לחזור לכך יעבדו ע"ז והשיב להם העולה על רוחכם היו לא תהיה כיון שהשכי' עמהם לא נאסרו עליו יתברך ובזה נדקו ג"כ מ"ש בגמרא גלו למצרים שכינה עמהם גלו לבבל לעולם ובכל מקום שכינה עמהם דלכאורה ק' מאי אתא לאשמועינן מאי דהוה הוה :

אמנם עם האמור א"ש דטובא אשמועי' כי היכי דלא תימא כיון שגלו דין שבוייה יש להם לכך הוצרכו לומר כל מקום שגלו שכינה עמהם :

או נאמר באופן אחר במאי דאחוי ההוא מינא עמא דאהדריכהו לאפיה מיניה ואחוי ליה רבי יהושע ועוד ידו נטויה עלינו להבין יובן במ"ש ז"ל אמרה כנסת ישראל עזבתני ושכחתני אם כן לישראל דין שכחה וקרא כתיב ושכחת עומר לא תשוב לקחתו :

עוד נקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל שכל עומר שיכול לפשוט ידו וליטלו אינו שכחה ובזה יבא על נכון שכוונת המין במאי דאחוי עמא דאהדריכהו לאפיה מריה מיניה כלומר שיש לכם דין שכחה וקרא כתיב לא תשוב לקחתו דהיינו שאין לישראל חס ושלום תקנה להשיב אתכם אליו ולזה אחוי ליה רבי יהושע ועוד ידו נטויה לרמוז מה שהקדמנו בשם הרמב"ם ז"ל שכל עומר שיכול לפשוט ידו וליטלו אינו שכחה וזהו ועוד ידו נטויה לומר כיון שידו נטוייה עלינו לא מיקרי שכחה ויושיט ידו ויוציאנו מן הגלות בקרוב

אמן כן יהי רצון :

(כ"ז) **בגמרא** פרק קמא דעבודה זרה אמר רבי אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף וכתבו התוספות והא דאמרינן עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח שמא יש לומר גוף חדש ונשמו' חדשות יהיה ע"כ ואף על פי שהם אמרו בדרך שמא הם אמת ודבריהם אמת ומצאתי סעד לדבריהם מדברי הזוהר שעתידות נשמות חדשות להבראות לימות המשיח ואף על פי שדבריהם אינם צריכי' סעד שכל דבריהם הם ודאי ברוח הקדש אבל לפי שכתבו בתירוצם בדרך שמא דמשמע דמספקא להו אם יהיו נשמות חדשות לימות המשיח לכך הוצרכתי להביא להם סעד מדברי הזוהר לומר שספיקות שלהם כך ודאות שלהם על אחת כמה וכמה שהם אמת :

(כ"ח) **אמנם** נוכל לתרץ קושייתם באופן אחר והוא במה שכתב הרב בעל חמדת ימים בחלק מועדים בדף ר"ד ע"ב בשם הרב האר"י ז"לה וז"ל והמצוות התלויות בבנין בית המקדש כולם צריכין להתגלגל בביאת משיחנו ירום הודו ואז יקיימו כל אותם המצוות עכ"ד · ובזה נוכל לומר שמלבד שיהיו נשמות חדשות לימות המשיח צריכה אשה שתלד בכל יום לפי שכולם צריכים להתגלגל לקיים המצות התלויות בבנין בית המקדש וכמו שהקדמנו דאי משום הנשמות החדשות לבד צריכה אשה שתלד בכל יום למה תלד בכל יום היה די שתלד לתשעה חדשים כמו בזמן הזה אלא לפי שכל הדורות שבאו בזמן החורבן צריכים להתגלגל כדי לקיים מצות התלויות בבנין בית המקדש וגם הנשמו' הצריכי' להתחדש לכך אינו מספיק לימות המשיח שתלד לתשעה חדשים ולזה אמרו רבותינו ז"ל עתידה אשה שתלד בכל יום כדי שיספיק לימות המשיח שיבואו הנשמות החדשות וגם נח שצריכים להתגלגל כל הדורות שנולדו בימי החרבן כדי לקיים מצות התלויות בבנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אכי"ר :

(כ"ט) **ונחזור** לענין שבת ילקוט תהלי' מזמור צ"ב כשראה אדם הראשון כחה של שבת אמר מזמור שיר ליום השבת אמר ליה שבת ולי אתה אומר הימנון אני ואתה נודה לה' טוב להודו' לה' ע"כ ואיכ' למידק למה אמר שבת לאדם הראשון שצריך שבת להודות עם אדם הראשון וכך היה לו לשבת לומר לאדם הראשון ולי אתה אומר שבח אמור לה' ועוד איכא למידק בפסוק במה שאמר טוב להודות לה' מלת טוב מאי אתא לאשמועינן שודאי שטוב להודות לה' וכך היה לו לומר מזמור שיר ליום השבת להודות לה' ואם כן מיל' טוב למאי אתא לאשמועינן דמשמ' דבשביל שאמר שבת אני ואתה מודה להקב"ה לכך אמר טוב :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם דכתיב שמע ישראל ה' וכו' אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וכתבו התוספות במדרש יש שלשה מעידין זה לזה הקב"ה ושבת וישראל וכתבו המפרשים ז"ל למה הוצרכו התוספות להביא דברי המדרש שלשה מעידין זה על זה ותירצו דשנים אם מעידין זה על זה חיישינן לגומלין זה את זה אבל בשלשה לא חיישינן לגומלין זה את זה לכך הוצרכו התוספו' להביא דברי המדרש שלשה מעידין זה לזה דאלו מדברי הגמרא משמע דאנו והקב"ה מעידים דווקא זה לזה ולזה נתקשו והא חיישינן לגומלין זה לזה לכך הביאו דברי המדרש דשבת גם כן מעיד עם הקב"ה וישראל והוו שלשה תו לא חיישינן לגומלין זה לזה ובזה יבא על נכון לכך אמר שבת לאדם הראשון אני ואתה מודה לה' וש"ה טוב להודות לה' רוצה לומר דאלו אני לבדי

אודה

אודה או אתה לכך תודה אינו טוב א"ו דחיישינן לגומלים אבל עתה שאני ואתה מודה טוב להודות דמעתה לא חיישינן לגומלין זה לזה כיון דהוינן שלשה וכמו שאמרו במדר' שלשה מעידים זה לזה :

(נ') **והואיל** ואתא לידן זה המזמור נימא פלפלא חדא והוא כמאי דגרסינן בגמרא דתענית פ"ג דף כ"ה דרש רבי חייא בר לולאי מאי דכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה וכו' אם נאמר ארז למה נאמר תמר ואם נאמר תמר למה נאמר ארז אלא אלו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף לכך נאמ' ארז ע"כ משמע דארז גזעו מחליף ושו בגמרא בסנהדרין בפרק חלק ד' ק"ה משמע בהיפך דגרסינן התם אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב נאמנים פצעי אוהב וכו' אבל בלעם הרשע ברכן כארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובים ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ומשבות בו אין מזיזין אותו ממקומו וכיון שבאת רוח דרומית או מערבית הופכתו ועוקרתו על פניו ע"כ הרי משמע בהדיא דארז אין גזעו מחליף וכיצד אמרו בתעני' לכך נאמר ארז דמשמע דארז גזעו מחליף ויש ליישב בהקדים מה שאמרו בתנחומא והובא בילקוט במזמור זה וז"ל מה תמרה וארז אין גזעו מחליף אלא לזמן מרובה אף חליפי צדיק אין מחליף כדיק אלא לזמן מרובה ע"כ ואפשר לומר שמה שאמרו בסנהדרין דארז אין גזעו מחליף לזמן מועט ומה שאמרו בתענית דלכך נאמר ארז דמשמע דגזעו מחליף היינו לזמן מרובה וכמו שאמרו בתנחומא :

(נ"א) **אבל** סוף סוף קשה מדברי התנחומא על מה שאמרו בגמרא דתענית דאלו התנחומא השוה התמרה והארז דשניהם אין גזעם מחליף לזמן מועט אלא מחליף לזמן מרובה ואלו בגמרא בתענית חלק בין תמר לארז דקאמר אלו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף וכו' לכך נאמר ארז ואי כדפירשנו דמה שאמרו לכך נאמר ארז היינו שגזעו מחליף לזמן מרובה והרי גם התמרה גזעה מחליף לזמן מרובה כמו שאמרו בתנחומ' וכיצ' אמרו בגמר' אלו נאמר תמר הייתי אומר אין גזעו מחליף משמע לזמן מרובה דאי סברי דתמר אין גזעו מחליף לזמן מועט והרי גם הארז אין גזעו מחליף לזמן מועט ואם כן למה דימה הצדיק לארז דאי משום דארז גזעו מחליף לזמן מרובה לכך דימה הצדיק לארז והרי היה די במה שדימה הצדיק לתמר כיון שהתמר' גזעה מחלי' לזמן מרוב' וכמו שאמרו בתנחומא ויש לומר דלעולם כדשנינן מעיקרא דמה שאמרו בגמרא לכך נאמר ארז היינו שגזעו מחליף לזמן מרובה ומה שאמרו בסנהדרין דארז אין גזעו מחליף לזמן מועט וכי תימא דהיה די במה שדימה הצדיק לתמר כיון דהתמרה גזעה מחליף לזמן מרובה לזה יש לומר ונדייק עוד דיוק אחר בדברי התנחומא למה אמר התמרה והארז דתמרה לשון נקבה והארז לשון זכר או לימא תרוייהו בלשון נקבה וכך היה לו לומר מה התמרה והארזה גזעם מחליף לזמן מרובה או לימא תרוייהו בלשון זכר וכך היה לו לומר מה תמר וארז גזעם מחליף לזמן מרובה ולמה אמר מה תמרה לשון נקבה וארז לשון זכר אלא ודאי דאיכא לאפלוגי בין תמר לתמרה דתמר' גזעה מחליף לזמן מרובה ותמר הזכר אין גזעו מחליף אפי' לזמן מרובה ומעתה יש לומר דמה שאמרו בגמרא דתמר אין גזעו מחליף ואפילו לזמן מרובה היינו תמר זכר ומה שאמרו בתנחומא דתמרה גזעה מחליף לזמן מרובה היינו תמרה נקבה :

(נ"ב) **אבל** עדיין יש לשאול לשאול דמאמר שהבאנו מסנהדרין קאמר דארז אין שרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ומשבות בו אין מזיזין אותו ממקומו וכיון שבאת רוח דרומית או מערבית הופכתו ועוקרתו על פניו משמע בהדיא דארז אין שרשיו מרובין ורוח דרומית עוקרתו ואלו בפרקי רבי אליעזר והובא בילקוט במזמור זה משמע בהדיא הפך מזה דארז שרשיו מרובין אפילו כל הרוחות שבעולם באין אין מזיזין אותו ממקומו וזה לשונו כארז בלבנון ישגה מה ארז שרשיו מרובין אפילו כל הרוחות שבעולם באין אין מזיזין אותו ממקומו כך דוד כוחו ומעשיו לפני הקב"ה אפילו כל האומות באין עליו אין מזיזין אותו ממקומו ע"כ הרי שחולק תלמוד דידן עם פרקי רבי אליעזר מן הקצה אל הקצה ויש לומר דלא פליגי והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא עשרה מיני ארזים שנאמר אתן במדבר ארז שטה והדס וגו' ואם כן נוכל לומר כיון דעשרה מיני ארזים הם נוכל לומר דיש מין ארז שאין שרשיו מרובים וכיון שאין שרשיו מרובים רוח דרומית עוקרתו ובאותו מין שהוא אין שרשיו מרובים ורוח דרומית עוקרתו בו קלל בלעם הרשע את ישראל דודאי כיון שכל כוונתו לקלל כיון על אותו ארז שהוא מין קללה ולזה דרשו בגמרא בסנהדרין דארז אין שרשיו מרובין ורוח דרומי' עוקרתו ומה שאמרו בפרקי רבי אליעזר ארז שרשיו מרובים ואין רוחות מזיזין אותו ממקומו על מין ארז שהו' מין ברכ' כיון דהפסוק מיירי בברכה דכתיב כארז בלבנון ישגה ודאי כארז שהוא של ברכה ברכם כארז שרשיו מרובים ואין רוח מזיזו ממקומו :

(נ"ג) **ובזה** גם כן ניחא ויתורץ מה שהקשינו לעיל דבגמרא בתענית משמע דארז גזעו מחליף ובגמרא דסנהדרין קאמר ארז אין גזעו מחליף וכו' אמנם עם מה שהקדמנו דעשרה מיני ארזים הם יש מין ארז שאין גזעו מחליף ובלעם הרשע כיון שכוונתו לקלל כיון על אותו ארז שאין גזעו מחליף ולכך אמרו בגמרא דסנהדרין דארז אין גזעו מחליף על אותו ארז שקלל בו בלעם הרשע ומה שאמרו בגמרא דתענית דארז גזעו מחליף מיירי במין ארז דגזעו מחליף כיון דהפסוק מיירי בברכה לצדיק ודאי דהפסוק מיירי במין ארז דגזעו מחליף ולכך אמרו בתענית לכך נאמ' ארז דהיינו שיהיה הצדי' גזעו מחליף כארז של מין ברכה שגזעו מחליף כיון שהפסו' מיירי בברכה דכתי' כארז בלבנון ישגה ודאי בירך הפסו' לצדיק כארז שהוא מין ברכה שגזעו מחליף ואחר שכתבתי הקו' מסנהדרין דארז אין גזעו מחליף למה שאמרו בתעני' דארז גזעו מחליף מצאתי בגמ' דבבא בתרא שמקשה התלמוד זאת הקושיא בעצמה ומתרץ כמו שתרצנו דעשרה מיני ארזים הם ושתי כעל כל הון שכוונתי לדעת חכמי התלמוד :

(נ"ד) **ילקוט** רמז תר"ן מה התמרה הזו אם נקצצה או נעקרה אינה עולה אחרת תחתיה וכן הארז אם נקצץ או נעקר אינה מחליף כך הצדיקים אין להם חליפין בשעה שמתים שנאמר והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה לכך נמשלו הצדיקים כתמר וכארז וקשה דהכא משמ' דארז אינו מחליף ושו מגמר' דתעני' שהעתקנו לעיל משמע דארז מחליף דקאמר אלו נאמר תמר הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף לכך נאמ' ארז דגזעו מחליף ויש לומר כמו שהקדמנו לעיל שעשרה מיני ארזים הם ואם כן יש ארז שגזעו מחליף ויש ארז שאין גזעו מחליף :

(נ"ה) **אבל** עדין לכאורה קשה מכאן על התנחומא שהבאנו דהכא קאמר דהתמרה והארז אין מחליפין משמע לעולם ואלו מדברי התנחומא קאמר -ליפין

שמחליפין לזמן מרובה ויש לומר והוא כמה שנדייק במה שאמר כך הצדיקים אין להם חליפין בשעה שמתים ואי שאין להם ח"ו חליפין לעולם הוה ליה לומר אין להם חליפין ולשתוק דהוה משמע לעולם ומאי צריך לומר בשעת מיתה אלא ודאי הכי קאמר אין להם חליפין בשעת מיתה דווקא אבל אח"ך יש להם חליפין וכמו שאמרו רז"ל על פסוק וזרח השמש ובא השמש יום שמת ר' פ' נולד ר' פ' ומשעה שנולד לא מלא מקום המת אלא לאחר שגדל מלא מקום המת וא"כ גם מה שאמרו כאן אין להם חליפין בשעת מיתה דווקא אבל אח"ך יש להם חליפין וכיון שיש לצדיקים חליפין לאחר זמן גם מה שידמה מתחלה לתמר וארז שאמר כשנקצצים אין מחליפים היינו דווקא בשעה שנקצצים אבל לאחר זמן יש להם חליפין דומיא דצדיקים שיש להם חליפין לאחר זמן כך התמרה והארז יש להם חליפין לאחר זמן ומעתה עלו מה שאמרו כאן ודברי התנחומא בסגנון אחד דהתמרה והארז יש להם חליפין לאחר זמן :

(נ"ו) **אבל** סוף סוף דהכא משמע דהתמרה והארז שוין ואלו בגמרא דתענית שהעתקנו לעיל מן התנחומא על דברי הגמרא דתענית משמע שיש חילוק בין תמר לארז ויש לומר כדשנינן לעיל דיש חלוק בין תמר הזכר לתמרה הנקבה דבגמרא דקאמר דתמר אין גזעו מחליף לא אתמרה תמרה אלא דווקא תמר הזכר אין גזעו מחליף ומה שאמרו בכאן דהתמרה גזעה מחליף לאחר זמן מיירי בתמרה נקיבה מדלא קאמר תמר לשון זכר אלא התמרה שגזעה מחליף לאחר זמן וכמו שחלקנו לעיל וקווי ה' יחליפו כח וכו' אכי"ר :

פרשת במדבר

(א) **וידבר** ה' אל משה במדבר סיני באוהל מועד וכבר נתקשו הראשונים ז"ל מה צריך לנו להודיע שהיה במדבר סיני ועוד למה קאמר באוהל מועד דאם נאמרה בסיני למה אמר באוהל מועד ועוד מה יש קשר הפרשיות דלעיל סיים אלה המצות מה יש קשר למדבר סיני :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא על פסוק וממדבר מתנה אם תשים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו תורה נתנה לו במתנה · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל למה הניח הקב"ה כל ההרים ולא נתן תורה אלא על הר סיני לפי שהוא נמוך מכל ההרים ע"כ · ובזה יבא על נכון דלעולם דבר באוהל מועד ומה שכתב במדבר סיני כדי להבין סמיכות אלה המצות רוצה לומר אימתי תוכל לקיים אלה המצות אם תשים עצמך כמדבר שהכל דשין בו ועוד תעשה עצמך כסיני שהוא נמוך מכל ההרים כך תהיה שפל בעיניך מכל אדם לכך כתב במדבר סיני כדי לקשר סמיכות אלה המצות · ואחר שכתבתי זה מצאתי במדרש קרוב לזה ושמחתי שכוונתי לבעל המדרש :

(ב) **במדרש** ויקרא רבה פ' כ"ה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל הדא הוא דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה ע"כ · ויש להבין דמה יש קשר וסמיכות ונטעתם כל עץ מאכל עם פסוק עץ חיים היא למחזיקים בה ועוד מה נתקשה בעל המדרש בפסוק וכי תבואו אל הארץ ומה תירץ בפסוק עץ חיים היא למחזיקים בה :

אמנם יובן בהקדים מה שדרשו רבותינו ז"ל על פסו' מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה לא כהלל ושבנא אלא כשמעון אחי עוזריה והכוונה דקודם שיעסוק החכם בתורה רשאי להתנות עם המחזיק בידו דניפלוג בהדיה לפי תנאו והיינו כשמעון אחי עוזריה ולא כהלל ושבנא שזה עסק בתורה וזה עסק בפרקמטייא ובאו אחר כך לחלוק דעל זה נאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ע"כ · ובזה יבא על נכון וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל רוצה לומר שנתקשה בעל המדרש דכיצד מצוה מצוה ראשונה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ לכך אמרו הדא הוא דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה רוצה לומר להחזיק ביד לומדי התורה כמו עץ חיים היא למחזיקים ולזה אמר וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל הדא הוא דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה רוצה לומר שכך הסדר מתחלה יטע עץ מאכל דהיינו שיעש' פרקמטייא תחילה ואחר כך יחזיק כשמעון אחי עוזריה ולא יעשה כהלל ושבנא דעליו נאמר בוז יבוזו לו אלא מתחילה ונטעתם ואחר כך עץ חיים היא למחזיקים בה :

(ג) **או** נאמר באופן אחר והוא שנתקש' בעל המדרש דאם הפסוק כפשוטו וכי זו מצוה ראשונה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל שיעסוק בנטיעה תחילה לכך פירש שפירוש ונטעתם כל עץ מאכל זה תלמי' חכם וכמו שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק כי עץ מאכל הוא אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרו גם פירוש ונטעתם כל עץ מאכל והו עץ חיים היא למחזיקים בה דהיינו שימצא לו תלמיד חכם להחזיק בידו ומה שסיים שלש שנים יהיה לכם ערלים כתרגומו אטומים רוצה לומר אף אם תחזיק ביד תלמיד חכם ושלש שנים יהיה אטום מלישא וליתן בתורה עם כל זה אל תעזבנו לפי שסוף הכבוד לבא דהיינו ובשנה הרביעי' יהיה כל פריו קדש הלולים לה' דהיינו שיעש' פרי הלולים שיהיו דברים משובחים :

(ד) **מדרש** אמר רבי אחא עתיד הקב"ה לעשות כל וחופה לבעלי מצות אבל בעלי תורה בגן עדן ואית לן קריין סגיין חדא כי בצל החכמ' בצל הכסף וכתיב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה וכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה ע"כ :

ואיבא למידק תלת קראי למה לי תסגי בחד וצריך דאי אשמועינן בצל החכמה בצל הכסף דוקא הוה אמינא דוקא המביא תלמיד חכם לתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ואומר לו כל מחסורך עלי ואז התלמיד חכם דעתו פנוי ללמוד תורה לכך קאמר עליו כי בצל החכמ' בצל הכסף שכמו שחכם יושב בצל הכסף בעול' הזה כן לעולם הבא יושב בעל הכסף בצל החכם ולכך פליג בעל הכסף עם בעל החכמה לעולם הבא אבל אם נותן העשיר לחכם פרנסתו והחכם יושב בבית בפני עצמו וצריך החכם ליטפל בעצמו מי יימר דפליג העשיר עם החכם כיון דאין החכם דעתו פנוי כל כך כמו אם היה מביא החכם לביתו ועושה לו כל צרכיו לכך איצטריך פסוק אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה לומר דדוקא מחזיק, העשיר ביד החכם דהיינו שנותן העשיר לחכם פרנסתו והחכם מטפל בעצמו ואף על פי שאין דעת החכם פנוי כל כך אפילו הכי כתב עליו אשרי דהיינו שאשריו של המחזיק וכי תימא לשמועינן אשרי אנוש וכו' ובן אדם יחזיק בה ולא אמינא ומה אם המחזיק ביד החכם שאין החכם דעתו פנוי כל כך כתב עליו אשרי מכל שכן אם מביא העשיר לחכם בתוך ביתו שודאי דעתו של החכם פנוי שודאי פליג העשיר עם החכם וא"כ למאי איצט' פסוק בצל החכמה בצל הכסף ויש לומר דאי אשמועי' אשרי אנוש וכו' הוה אמינא איפכא מסתברא דדוקא המחזיק פליג בהדי החכם לפי שבשעה שאוכל החכם בבית בפני עצמו אינו מתבייש מן העשיר ואוכל לשובע נפשו מה שירצ' ומה

ומה שאוהב אבל אם כשמבי׳ העשיר לחכם לביתו שמתביי׳ החכם מן העשיר ואינו אוכל לשובע נפשו ואפשר גם כן שאינו אוהב המאכל של העשיר והחכם היה חפץ בתבשיל אחר אבל מפני הבושה אין אומר החכם איני אוהב זה התבשי׳ ואוכל בעל כרחו הוה אמינא דלא פליג העשיר בהדי׳ החכם לכך איצטריך קרא כי בצל החכמה בצל הכסף לומר לך דאף על פי שמתבייש החכם מן העשיר סוף סוף כיון דדעתו פנוי יותר החכם כשהוא עם העשיר לכך אצטריך תרווייהו דכל חד אשמעינן מדלא שמעינן מקרא דחבריה וכי תימא היה די במה שכתב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה ולמאי איצטריך קרא דעץ חיים היא למחזיקים בה · גם לזה יש לומר דאי כתב קרא דאשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה דוקא הוה אמינא דוקא אם המחזיק בידו יכול לספק לו כל צרכי החכם או אשרי אבל אם אינו יכול לבדו להחזיק בו שא צריכי׳ שנים או שלשה או יותר מנא לן דפליגי בהדיה החכם לכך איצטריך קרא דעץ חיים היא למחזיקים בה לומר דאף על פי דהמחזיקים מרובים פלגי בהדי דחכ׳ וכי תימא א״כ לשמועינן עץ חיים היא למחזיקים בה דהיינו אף אם המחזיקים מרובי׳ פלגי בהדיה דחכם ומכל שכן אם המחזיק אחד דפליג עם החכם ואם כן אשרי אנוש יעש׳ זאת ובן אדם יחזיק בה דהיינו שמחזי׳ אחד למאי אתא גם לזה יש לומר דאי אשמועי׳ עץ חיים היא למחזיקי׳ בה הוה אמינ׳ דכל השכר למחזיקים והחכם אין לו כלום חס ושלום כהו השוכר פועל והפועל נוטל שכרו והבנין הוא לבעל הבית והפועל אין לו בבנין כלום כן החכם נוטל שכר מהעשיר וכל התורה שלמד החכם הוא לעשיר ואין לחכם כלום בתורה שלמד והכי משמע קרא עץ חיים היא למחזיקים בה דמשמ׳ דכל השכר למחזיקים ולא כתב שום שכר לחכם קא משמע לן קרא דאשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה דהיינו יש בו שכר לחכם שכתב עליו יעשה זאת דהיינו החכם שעוסק בתורה דכתיב וזאת התורה וגם שכר למחזי׳ דכתי׳ ביה ובן אדם יחזי׳ בה שגם למחזי׳ יש לו שכר לכך אצטריכו תלתא קראי :

(ס) **ומעניין** לענין באותו ענין מצינו שמי שהוא כשר קוראי׳ לו מן השמי׳ וכמו שאמרו בגמ׳ דפסחי׳ סוף פרק רביעי ארבעה צווחות צווחה עזרה יכנס יוחנן בן נרבאי וכתב מהרש״א ז״ל וז״ל יש לדקדק בזה דחשי׳ ליה הכא בכלל הכהנים הכשרים ובפרק קמא דיומא לא הוציאו מכלל שמות רשעים שלא הוציאו שנתן אלא שמעון הצדיק וכו׳ ומה שתירץ יעויין בספרו :

אמנם דלעולם כשר היה מדצווח׳ לו עזרה יכנס והא דלא חשיב בהדי שמעון הצדיק וחביריו שהאריכו ימים ומשמע דהיה בכלל אותם שלא הוציאו שנתם נוכל לומר לפי שלא מיחה באנשי דורו וכבר ידוע שכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס על אנשי דורו וכיון שהוא היה כהן גדול והיה לו למחות בהם ולא מיחה לכך לא הוציא שנתו ומש״ה לא חשיב ליה בהדי שהאריכו ימים :

(ו) **עוד** שם סמוך ונראה כתב מהרש״א ז״ל וז״ל וקצת קשה אמאי לא חשיב התם בכלל הכהנים הכשרים את מתתיהו כהן גדול דודאי כהן גדול כשר היה שמזכירין אותו בנס חנוכה ויש ליישב ודוק ע״כ · ונוכל לומר דהיישוב הוא משום מלתא יתירה דהוה ביה שנעשה נס על ידו לכך לא הוצרך למחשב ליה בהדי הנך שהאריכו ימים דכיון שנעשה נס על ידו ודאי היה כשר וודאי האריך ימים אבל השאר שלא נעשה נס על ידם לא הוה ידעינן שהאריכו ימים לכך איצטריך לומר שהאריכו ימים :

(ז) **והואיל** ואתא לידן ענין הכהנים נפרש מה שאמר הפסוק כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה ויש להבין דלמה מפני שהיא פנימה זוכה למשבצות זהב לבושה · אמנם יובן במה שאמרו בגמרא שבעה בנים היו לה לקמחית וכלן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי ובזה יבא על נכון כל כבוד׳ בת מלך פנימה על ידי שצנועה ויושבת פנימה זוכה להיות לה בנים כהנים גדולים שלובשים בגדי כהונה דכתיב בהו משבצות זהב לבושה דהיינו בגדי כהונה ואחר שכתבתי מצאתי במדרש קרוב לזה :

(ח) **או** כאמר באופן אחר פירוש הפסוק והוא במה שפירשו המפרשים על מה שאמרו בגמרא ד׳ משפחות היו וכו׳ עניות שבהם אומרות קחו מקחכם לשם שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים ושואלים הראשונים ז״ל דכיון שהעניות אינן בכלל מיוחסות וגם היו עניות ואין להם שום דבר כיצד עושין תנאי ובלבד שתעטרונו בזהובים וכי מי שיש לו מקח שאין שוה כל כך אומר איני מוכר אלא בזהב והלואי שיקנו אותו בכל דבר אפילו בסובין כן העניות היו צריכין לומר מה שתירצו אתם תלבישונו וכיצד אומרו׳ ובלבד שתעטרונו בזהובים ותירצו משום דקיימא לן אם היה על האיש חוב ובא בעל חוב לגבות אם האשה היא מיוחס׳ גובה בעל חוב מתכשיטין אשת הלוה הזהובים שהם בעין אבל מתכשיטי שהם מעשה ידי אומן אינו יכול לגבות אבל אם האשה אינה מיוחסת גובה הבעל חוב אף מתכשיטין שהם מעשה ידי אומן ולזה העניות שאינם מיוחסות ענה טובה קא משמע לן שיעטרם בזהובים שהם מעות בעין שאם יגב׳ אותן הזהובים שהם בעין הבעל חוב אומרים שהם מיוחסות ומה שגבה הבעל חוב הזהובים שכך הוא הדין שאפילו מן המיוחסות גובה הבעל חוב מן הזהובים שהם מעות בעין ואם כן בגבייתו הבעל חוב מן הזהובים אינה נכרת אם היא מיוחס׳ או לא אבל אם תעטרונו בתכשיטין שהם מעשה ידי אומן ויבא בעל חוב ויגבה התכשיטין כיון שאינ׳ מיוחסו׳ וידעו הכל שהיא אינה מיוחס׳ ותגלה חרפת׳ בקהל דיאמרו הכל כיצד הבעל חוב גבה התכשיטין אלא ודאי שהיא אינה מיוחס׳ לכך אמרו ובלבד שתעטרונו בזהובים שאף אם יגבה אותם הזהובים הבעלי חוב יאמרו אפשר שהוא מיוחסת וכך הדין שאפילו מן המיוחסות גובה הזהובים שהם בעין · ובזה יבא על נכון כל כבודה בת מלך פנימה רוצה לומ׳ שהי׳ מיוחסת שהיא יושבת פנימה משבצות זהב שהם מעשה ידי אומן ואינה צריכה לעשו׳ כמו העניות שאין להם יחס והתנו שתעטרונו בזהובים כדי שלא יראה שאינם מיוחסות אלא אדרבה התנאי המיוחסות הוא בהיפוך שהתכשיטין צריכין להיות מעשה ידי אומן חדא אם יהיו הזהובים עליה׳ או יקחו אותם הבעלי חובות ואינם נכרות אם הם מיוחסות או לאו שיאמרו העולם אפשר שאינם מיוחסות ואם היו מעשה ידי אומן אפשר שהיה בעל חוב גובה אבל עתה שהם מעש׳ ידי אומן חדא דאין הבעל חוב לוקח אות׳ ועוד על ידי שלא יכול הבעל חוב ליקח אותם יודע לכל שהיא מיוחסת מדלא לקח אותם הבעל חוב ולכך תנאי המיוחסת הפך ממי שאינה מיוחסת דשאינה מיוחסת התנאי הוא שתעטרונו בזהובים ותנאי המעחסת אינה רוצה בזהובים אלא משבצו׳ זהב לבוש׳ דהיינו שהם מעשה ידי אומן :

(ט) **ונחזור** לענין התורה ונבין מה שאמר הכתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו · ויש להבין דהאי קרא לאו סיפיה רישיה ולאו רישיה סיפיה דרישיה אמר לקח משמע דרך מקח וממכר ולבסוף

אמר

אמר נתתי דמשמע לשון מתנה ועוד מה צריך לומר תורתי אל תעזובו כיון דאמר לקח טוב ודאי שלא יעזובו ועוד מה שאמרו במדרש אל תעזובו את המקח שנתתי לכם מאי אשמועינן חידושא והא קרא קאמר תורתי אל תעזובו :

אמנם יובן והוא במה שכתב הרב בעל בירך יצחק ז״לה בפרשתינו זאת על פסוק מה שאמרו בשמות רבה וז״ל עלית למרום שבית שבי יכול מפני שגבאה נטלה חנם תלמוד לומר לקחת יכול מפני שלקחה יהיה חיי׳ ליתן דמים תלמוד לומר מתנות ע״כ · וכתב הרב הנז״ל כמנא שבתחילה לקחה בדמים ואחר כך הדמים ניתנו לו במתנה ונראה לי הטעם שנעשה בדרך זה לפי שאם גופה של תורה היא במתנה יכול כל אדם לטעון אי אפשי בה משו׳ דבעינא אחייה ושונא מתנות יחיה וכדאמרינן בפרק חזקת ברין שותפין בקרקע לכך ניתנה במכר וכיון דגופה במכר אף אם אחר כך ניתנו לו הדמים במתנה אין בכך כלום דהדמים ענין אחר והא דאצטריך ליתן לו במתנה משום דהעולם ומלואו אינו כדאי לדמיה ע״כ · זה אומרו כי לקח טוב נתתי לכם שם רמז שהתורה ניתנה דרך מקח וכמו שאמרו במדרש לקחת דרך מקח וממכר ואמר נתתי על דמיה שנתתי במתנה לכך צריך להזהיר תורתי אל תעזובו שלא תאמר כיון שדמיה ניתנו במתנה וכתיב ושונא מתנות יחיה ואנא בציבא חיי ואם כן חס ושלום שלא יעסוק בתורה לפי שדמיה נתנו במתנה לזה איצטריך במדרש לומר אל תעזבו את המקח רוצ׳ לומר שלא תחשו׳ כיון שדמיה במתנ׳ יעזבו חס ושלום את התורה אלא אל תעזבו את המקח כיון שהיא עיקרה מקח אף על פי שדמיה במתנ׳ אין בכך כלום דהדמים ענין אחר משום דהעולם ומלואו אינו כדאי בדמיה לכך ניתנו הדמים במתנה :

במדרש כי שמעה בשדי מואב שמעה מהרוכלין המחזירין בעירות ומה שמעה כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם · ע״כ ויש להבין מנא להו דמהרוכלין שמעה דלמא מבני מואב כי בלי ספק מבני מואב הולכין לארץ ישראל ואח״ך היו חוזרין לשדי מואב לבתיהם ומהם שמעה לא מהרוכלין ישראל הבאים מארץ ישרא׳ לשדי מואב כי כפי משמעות לשונם משמע שהיו רוכלין ישראלים הבאים מארץ ישראל לשדי מואב שהם נקראים עירות ומהם שמעה ומנא להו שכך היה ועוד מהו ששאל בדרך שאלה ומה שמעה כי אין מקום לשאלה כלל דפשטיה דקרא הוא כי שמעה כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם :

אמנם יובן בהקדים מה שפירש רש״י ז״ל בפ׳ תולדות על פסוק גשה נא ואמושך אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו וזה אמר כי הקרה ה׳ אלהיך לפני ע״כ ובזה יבא על נכון שמה שהוצרכו לשאול ומה שמעה שנתקשו בקושיא ראשונה מנא להו דמרוכלין ישראל הבאים מארץ ישראל שמעה דלמא מרוכלין מואבים שהלכו לארץ ישראל וחזרו לבתיהם לשדי מואב מהם שמעה ומשני כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם כלומר כמו יצחק אבינו כיון שראה שאמר כי הקרה ה׳ הכיר שאינו עשו כי אם יעקב שגגור שם שמים בפיו גם בכאן דייקו חכמי המדרש מדכתי׳ כי פקד ה׳ מוכרח שאינם מואבים שאין שם שמים שגור בפיהם כמו עשו אלא ודאי מדאמרו כי פקד ה׳ ודאי רוכלין ישראל הם ששם שמים שגור בפיהם :

או כאמר באופן אחר והוא בהקדים מ״ש רז״ל כשישראל עושין רצונו של מקום נקראים עם ה׳ ואם ח״ו אין עושין רצונו של מקום נקראים עם הנביא כדכתיב שחת עמך שנקראים עם משה :

ובזה יבא על נכון שחכמי המדרש שדרשו מן הרוכלין שהם ישראלי׳ שמעה ולא מהמואבים וזהו ששאלו מה שמעה כלומר מי הכריח שמישראלים ולא מהמואבי׳ ויש׳ כמשי׳ כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם ר״ל מ דאמרו עמו ולא אמרו עם סתם משמע שחזרו ונקראו עמו וא לו היו מואבים ששמעה מהם מהיכן ידעו שחזרו בתשובה וגם מהיכן יודעי׳ שבזמן שאין עושין רצונו של מקום נקראים עם סתם ובזמן שעושין רצונו נקראים עמו עד שדייקו בלשונם ואמרו כי פקד עמו מהיכן ידעו זה אלא ודאי ישראלים היו ששמעה מהם ויודעים כל זה הענין וידעו שחזרו ישראל בתשובה ונקראו עמו לכך דייקו בלשונם ואמרו כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם ומילת עמו דייקא :

במדרש לקח טוב יעש ה׳ עמכם חסד מלמד שאין הגר שמח בעולם הזה ע״כ · ויש להבין מהיכן מלמד שאין הגר שמח בעולם הזה אדרבה מדכתיב יעש ה׳ עמכם חסד מלמד שיש שמחה לגר בעולם הזה · יש לומר מדאמרה להם יעש ה׳ עמכם חסד משמע שעמכם יעשה בתורת חסד ולא מן הדין דווקא עמכם שאני מתפלל עליכם יעש עמכם ה׳ חסד אבל שאר גרים שאין מי שיתפלל עליהם אפילו בתורת חסד אין להם וזהו מלמד שאין הגר שמח בעולם הזה מדכתיב עמכם חסד דייקא :

או כאמר באופן אחר מדכתיב יעשה וקרינן יעש עוד נקדים מה שאמרו בגמרא מפני מה גרים מעונים מפני ששהו להכנס תחת כנפי שכינה :

עוד נקדים מה שאמרו בגמרא על פסוק כי ביה״ה צור עולמים עולם הבא נברא ביו״ד ועולם הזה נברא בה״ה ע״כ וזה אומרו מלמד מדקרינן יעש חסר ה״ה מלמד שאין שמחה לגרים בעולם הזה שנברא בה״ה אלא שמחתם לעולם הבא יעש עמכם חסד :

או כאמ׳ באופן אחר והוא מדהוה ליה לומר יעש עמכם חסד ומה צריכה ליתן טעם כאשר עשיתם וכו׳ אלא לומר דווקא אתם שעשיתם חסד יעש עמכם חסד אבל שאר גרים שלא עשו חסד אין עושה עמכם חסד מכאן מלמד שאין שמחה לגרים בעולם הזה דדווקא אתם שעשיתם חסד יעש עמכם חסד :

או כאמ׳ באופן אחר והוא במה שאמרו רז״ל חסד שעושין עם המתים קרוי חסד של אמת נמצא שעיקר החסד הוא שעושים עם המתים וזה אומרו מלמד שאין הגר שמח בעולם הזה מדאמרה להם יעש עמכם חסד ולא אמרה להם שום ברכה מברכות עולם הזה אלא אמרה חסד דוקא משמע שכוונתה על חסד שעושין עם המתים וזהו מלמד שאין הגר שמח בעולם הזה מדקאמרה דווקא יעש עמכם חסד :

(יוד) **במדרש** ישלם ה׳ פעלך ותהי משכורתך שלימה אמר רבי חמא אשר באת לחסות תחת כנפיו ע״כ וכבר ידוע שכל המפרשי׳ נוחו בזה המאמר דמה חידש רבי חמא בפסוק ומה נתקשה בפסוק ישלם ה׳ פעלך ותהי משכורתך שלימה ומה תירץ במה שאמר תשלום הפסוק אשר באת לחסות תחת כנפיו וכל המפרשים כל אחד לדרכו פנה הלא בספרתם :

אמנם אענה אף אני חלקי והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא קידושין פרק קמא אמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל דהגרים היו גם כן במעמד הר סיני וקבלו התורה והמצות אלא דישראל עמדו בגוף ונפש והגרים נשמתם לבד עמדו במעמד הר סיני ולא גופן ומפיק לה מדכתיב את אשר ישנו פה עמנו עומד היום אלו ישראל ואת אשר איננו פה אלו הגרים שלא עמדו בגופן של נשמתן

לבד

לבר וז"ל מצוה ועושה קרינן בהו בגרי ופ"ל למה שכר משלם כיון שהיו במעמד הר סיני והוה יכיל לעכובי מיניה תמר הגד הודע לי את אשר עשית את חמותיך כמפ"ז שהם שאחר לה בועז יש"ם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה על גמילות חסד שעשתה עם חמותה והוה פלוקי דעתין שבשביל שעשתה חסד עם חמותה עדין לא נתגיירה וכיון דעברין היכה מיש' מצוה ועושה ולזה נתקשה ר' חסא דכיב' תמר יש"ם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה כמו שמצוה ועושה ולזה תירץ רבי חסא תמר בתר לחסות תחת כנפיו ר"ל כיון שבתגיירה נשבעה שבועת כמו שנזכרו רבותינו ז"ל מהלין וכלין ג"ויום וח"ך בשלו יש לם כן כיון שבתגיירה קודם כיון שעשתה חסד עם חמותה מצוה ועושה קיימו בה כיון דכשמת הגרים היו בשעת מתן תורה ולזה שכרם משלם וזש"ה תמר בתר לחסות דומה כי כבר מלו וזקדמ בתר לחסות תחת כנפיו :

(יח) **וזהו** שכיון ש"ז בזה שפירש תמר בתר תמר מיכרת דלכאורה קשה דלמאי תיכפי לפרי תמר מיכרת ומאי דוחקיה ויש הפסוק בפשוטו תמר בתר שבאה עכשיו להתגייר ומאי בקשה מיכה יש לה מיכרה תן ליה :

אמנם כפי דרכינו יבא על נכון שזהו שבתקשה רש"י ז"ל בפסוק כיון דקיימא לן דגדול המצוה ועושה יותר ממי שאינו מצוה ועושה גם פלוקי דעתין דזמן גיותי עשתה חסד עם חמותה כיצד תמר לה בועז יש"ם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה והוה בזמן גיותיה היכה מצוה ועושה ולזה תמר לה ותהי משכורתך שלימה כמי שמצוה ועושה · ולזה תיכיף תמר בתר לחסות תחת כנפיו דכיון דתמר בתר לחסות תחת כנפיו ר"ל שבתקשה רבי חסא דכיב' תמר לה בועז יש"ם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה דמשמע שתהיה בשלמה ולא יהיה לה עונש כלל והרי כל הגרים מיצוין ומשני תמר רבי חסא תמר בתר לחסות כלומר שמיקרת לחסות וכיון שלא שתת לתתגייר הלא מיקרת לך ותהי משכורתך שלימה :

(יט) **או** כלומר בחופן לחר קדוב לזה דמה חידש רב חסא והוה בהקדים מה שכתבו התוספות והרא"ש ז"ל בגמרא דעבודה זרה על מה שאמרו רבותינו ז"ל גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה יש בידו שכר קבלת הגוי ושכר עשיית המצות ע"כ וזהו שבתקשה רבי חסא בכפל הפסוק יש"ם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה כיון דכבר תמר יש"ם ה' פעלך למה בפל דבריו יגוד לומר ותהי משכורתך שלימה דהיינו הך הלא מדבפל דבריו לשמע' דמה שלמה יש"ם ה' פעלך היינו על עשיית המצות ותהי משכורתך שלימה היינו על קבלת המצות ולזה הוקרך רבי חסא לומר דהחסד שעשת עם חמותה קודם שנתגייר הוה ומש כן כיצד תמר לו בועז שישלם לה שכר עשיי' המצות שכר קבלת המצות והא דעתין שגדיין גויים היו ולא קבלה המצות וכיצד יש"ם לה שכר קבלת המצות ולזה תמר רבי חסא תמר בתר לחסות דומה לומר לרמוז שבתגיירה מקודם והגדיים שעשתה החסד עם חמותה וכיון שבתגיירה מקודם והגדיים גם כן קבלו המצות כהל מיכי כמו שהקדמנו ולזה תמר לה

חכם גד ול וכל גדולי העיר מעשקו בחכם וקרובי המכם מעשקו במוכם והוציאוהו לחרי המטה של החכם קפני לויכים עליהם והיתן המטה לרחמן לחם כלם היה עם תלמיד לחחר ול ל היה מטת רבן לחחר חזרו הגחלים לקבור את חכם וכת חלפה המטה וקברו המוכם בכבוד גדול והתלמי' פיס מוצץ ובוכה ולא סועיל וקרובי המוכם קברו את החכם בקבריהם והתלמי' מעטר ואחר מה חטה לבי שקבר כבויין והמוכם הרשע מה עשה שזכה לזה הכבוד בח לו רבו בחלום ואמר לו ל תעטר בח ואחרך מקומי בגן עדן ומקום המוכם בגיהנם וביר פת ח בגיגים מכבד בלחמו לכל פעם ר' שמעתי בבנות תלמיד חכם ול מחיתי ובעבתי והמוכם הרשע פעם אחת הכין מצודתם לשר העיר ולח בח וחלקח לעניים ובטל שברו עכ"ל · וכזה יבא על נכון לך ר' חסד כי אתה תעשה למים כמעשהו שהחסד שעשת עם חלדם שתעשה לו כח עשהו חף על פי שאין כוונתו שהכין המעודים בשביל העניים אלא לכבוד שר העיר וחפילו הכי עושה עמו חסד בשביל כן אין הקב"ה מקפח לו שברו כהחוא מוכם והחסד שעשת עם חלדם אלא חזיל כתר כוונתו לאת היתה כשביל החלדם על כוונתו לא היה לו שכר דכוונתו לא היתה כשביל העניים אלא בשביל שרו של העיר וחפילו הכי עושה עמו חסד ומשלם לו כמעשהו :

(כ) **או** כלומר בחופן לחר ובכין כיצד קרוי חסד וכמעשהו שבת אזוב למה חמר כמעשהו הוה ליה למימר מעשהו חמצם לכל יכא לכלל ישוב והוא בהקדים מה שכתב מרן בבית יוסף חורח חיי' בהלכו' יום הכפורי' בסוף סי' תקב"ח בשם הרוקח מה שפוסקין בדקא עבור המתים ומה מועיל בקברים יתן בדקה בשבוע אלא ר' בוחן לבות החייט ומתים מת שהיו יתן בדקה בחייט חייתו היה מתן בדק' ואם היה עני אותו המת לך לבו בטוב והיה מתן אם היה לו מעות לו תועיל לו ומהתינן לבבוד שמתים שהדיקים מלויים על נתוקיהם :

ובזה היה מפרש מר אחי החכם מ"ר שמואל דוד הכהן ס"ג ז"ל מ"ש הפסוק רודף בדקה וחסד ימצא חייט בדקה וכבוד ומקשי בגמרא משום דרודף בדקה ימצא בדקה ומשני בגמר' לבל עם מה שהקדמנו היה מפרש מר אחי הכ"ל זה לומדו מרוף בדקה וחסד בחייט דהיינו שם היה עשיר היה מתן בדקה ואם היה עני ואין משגת יד ליתן לך לבו בטוב והיה בותן בדקה אם היה לו ולזה משל' לו בגמולו ימצא בדקה ומאי ימצא ר"ל כמו מציאה שלא עשה כן הנדק שפוסקין בעבורו לאחר מותו מהניא ליה ולאם מהניא ליה ומה מועיל לאת שהחי מתן בדקה עבורו אמנם לפי שכוונו אמנם לבות ה' ורואה אותו אם היה בחייו חייתו שהוא רודף בדקה לכך ימצא בדקה אם שמותנין בעבורו ע"כ וזה יבא על נכון לך ר' חסד כי אתה עשה עם חלדם שעשה אם היה בחייו וכו' החסד שעשה עם חלדם שעשה לו כמעשהו אף על פי שהוא לא עשה אותה בדקה אלא שעשתו לחרים בעבורו מחסד לו כלו הוא עשוי ולפי שכוונו לבות החלדם יודע שהוא כמעשהו אם היה עשיר היה דרכו ליתן בדקה ואם היה עני היה לבו בטוב ואם היה לו היה מתן אף תועיל לו אותה הנדקה שעשתו בעבורו וזהו החסד שעשה לו כמעשהו לו היה עשה אותה המצוה אלא לחרים עשו אותה בשבילו מחסד כלומו הוא עשה אותה המצוה כיון שהוא כמעשהו :

(כא) **או** כלחר בחופן לחר כיצד קרוי חסד וכמעשהו ובדקדוק עוד דקדוק לחר דמילת אתה למחי לימעריך היה לי לומר ולך ר' חסד כי תעשה למים כמעשהו לו היה לומר אתה תעשה' שורחי שהוא משלם יתברך שלם ישלם כמיטבח לחמכם המפרשים מם שפירשו ז"ל על פסוק מלפניך משפטי יצא שורחי מלפניו יתברך ינא דין הכל וחם כן מחי בעי דוד המלך מלפניך משפטי יצא שורחי מלפניו יתברך יצא דין הכל ותירצו שמלכותא דרקיעא כעין מלכות' דחרעא ומנהג המלך לם רגש ליתן מתנה לחד לם יתן המלך מידו ליד המקבל המתנה חיכה חסדים בלוש וחם חמר המלך למשרתיו תנו ממה לפלוני יחסרו לו מן המתנה וחם רוגש ליסר שוש חדם חם ושלוש דרך משל חנוש מלות מכות חם מיסרין חותו בפני המלך בחני היסורין מרחש עליו וחם יחמר לשלוח לך והכה חותו ויסר לחתו ביסורין מיסר חותו משלם זהו שכתב דוד הע"ה מלפניך משפטי יצא בטוחה לו תחסר זכריעה חם ושלום מרחם עליו עד כחן תורף דבריהם של המפרשי' ז"ל זה לחמרו ולך ר' חסד כי חתה תעשה למים כמעשהו רוגש לומר החסד חזה שחתה בבבודך ובעצמך תעשה למים כמעשהו ולח על ידי שליח לפי שהשליח בטוחם הוא מחסר לו ובריעה משלם לו משלם וחינו מחסר לו כלום חלח הקב"ה בכבודו רן חת החדם והוא משלם לו ג' מולו לחדם זהו החסר שחם יש עליו ריעה חם ושלו מרחש עליו ומחסר לו מן היסורין ובטוחה לו תחסר כל בה וזהו ולך ר' חסד כי חתה תעשה למים כמעשהו :

(ד) **ומעתה** ניהדר לבסדרין במדבר סיני בחד לחדש השני ופירש רש"י ז"ל בחד בניסן סוקם המשכן ובחד בחייר מקמם ופירש רש"י ז"ל בפרשת תשח על פסוק לבפר על כפשותיכם ז"ל והשנית חף היח על ידי מיני שהיכן מבשרן מבשהוקם המשכן הוא המיני שחמור בחומש הפקודים בחחד לחדש השני בשנה השנית ובתנו יש בחד יש בחד מחצית השקל וחן לקמת מהן קרבנות נבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירי ועל זה חותם תרומה בחמר לכפר על כפשותיכם שהקריבמת בפרק הן בחין ע"כ ויש להבין דלמה מהיו בחייר בחדר מבחית השקל בשביל הקרבנות וזה תנן בחד בחדר מבחיינן על השקלים וכחמשה עשר בחדר ישבו הסולחנות כדי לגבות מהן בשביל להביח בניסן מתרומה חדשה וכמו שדרשו ז"ל על פסוק ועת עולת חדש בחדשו חדש וכתיב ועת מתרומה חדשה בניסן כתיב הכח זעת עולת חדש וכתיב התם בחדש הזה לכם ראש חדשי' מה להלן ניסן לף חיסן בחדשו שדרשו חדש בחדשו מתרומה חדשה בניסן חם כן היה נדיך למתן בחדר כדי להקריבו בניסן מתרומה חדשה וכי תימח חקריבו עולת תמיד עד חייר וחבך מהיו בחייר וכדי פירש ר"ש ז"ל בסוף פ' פקודי כשהקימים המשכן על פסוח ויעל עליו חת העולה עולת תמיד · וחת המנחה מנחת נסכים של תמיד כמו שנחמר עשרון סולת בלול בשמן ע"כ :

אם כן מבינו משהוקם המשכן הקריבו עולת תמיד וחס כן מהיכן הוכלו קרבנות נבור של חג שפסח ועולת תמיד של כל יום ויש מיסין עד חייר כיון שלא מהין עד חייר וכחייר לקח מהם השקלים שעשו הקרבנות תמיד כשהוקם המשכן ועוד דמקרח מלח כתיב שבשבת שבשבת ימים תכפר על המזבח דהיינו שבשת ימי המלואים כתיב וזה חשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום עולה תמיד חת הבבש חחד תעשה בבקר וחת הבבש השני תעשה בין הערבים וכ' עולת תמיד ואחר כך כתיב וקדשת חת חהל מועד ואת המזבח והיה המזבח קדש קדשים כל הנוגע במזבח יקדש ואם כן מהיכן הקריבו עולת תמיד כיון שלא מהין עד חייר וכחייר לקח מהם השקלים ולא מהיכן :

אמנם מובן לומר בהקדים מה שאמרו בגמרא בחגיגה דף ו' דחיכא בלוגת דתנחי דחיכא מהן דאמר שהקריבו

שהקריבו עולת תמיד במדבר ואיפשר מאן דאמר לית הקריבו
עולת תמי במדבר וקאמר רבי עקיבא לומר קרבה ושוב
לית פסקא אלא מה אני מקיים והזכתים ומנחתם הגשתם
לי במדבר תרבעים שנה בית ישראל כתמיהה שבטו של לוי
שלא עבדו עבודה זרה הקריבו לותה ע"כ ואם כן מכל
לומר דמשם הוקם המשכן שבטו לוי הם הקריבו עולת התמיד
וקרבנות נשור כיון שלא עבדו עבודה זרה תבל ישראל לא
הקריבו אלא עולת תמיד ולא קרבנות נשור כיון שעבדו ע"ז
כדכתיב והזכתים ומנחתם הגשתם לי במדבר תרבעים שנה
בית ישראל אבל עדיין דברי רשב"ל אין נריכין תלמוד שפירש
דמכיון של חייב הוה כדי ליקח ממה הקלעים בשביל קרבנות
נשור כמאן דרשב"ל אין חוזל שיבא דמאן דאמר בגמר שהקריבו
ישראל עולת תמיד במדבר ואם כן הדרך קושיא לעקומי
ומניחן ועד חייב מביאן הקריבו ודוחק לומר שמניחן ועד
תוכ הקריבו הלויים ומחייב ואילך הקריבו ישראל ולכך מפרש
בחייב כדי ליקח מישראל השקלי בשביל קרבנות נשור ובעת
מרוץ לי עיין בדברי רשב"ל אין:

(כ"ח) **ועדין** יש לשאול תלבא דתנאי דסברי שלא הקריבו עולת תמיד במדבר והרי
מקרא מלא שנאה כפרשת תמה בשבעת ימי המלואים את
הכבש אחד תעשה בבקר ואת וכו' שהכתו לעיל דכתיב
בהדיא שנה על עולת תמיד משהוקם המשכן שיעשו עולת
תמיד ודוחק לומר שנה אותה על עולת התמיד ושם לא
עשו ומרוץ לי עיין ויש לומר הקריבו משל לויים:

(כ"כ) **ועוד** יש להבין תלבא דתנאי דסברי שלא הקריבו
תמיד במדבר יפרשו ויעל עליו את העולה עולת
רחיה וכמו שאמרו בגמרא אילימא דבית שמאי על פסו ויעל
עולות ובית שמאי סברי עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת
רחיה הוה ופירש רשב"ל עולת רחיה הוה על פסו ויהו את
הקלעים גם אלו נאמר כיון שהוקם המשכן ושרתה שכינה
וכתיב וירא ככוד ה' אל כל העם לכך העלו עולת רחיה כמו
ויחזו את הקלעים שהקריבו עולת רחיה כן בגולה' דקתניב

וירא ככוד ה' אל כל העם הקריבו עולת החייב:

(כ"ג) **אבל** סוף סוף תליבא דמאן פירש רשב"ל
שמעון שהוא הפקודי' בשבי' קרבנו
של נשור אי תליבא דתנאי דסברי שהקריבו עולת תמיד
במדבר הרי תמריכין לעיל מן הגמרא לויים הם שביאו
מושלם ולא משל ישראל ואי רשב"ל תליבא דתנאי דסברי שלא
הקריבו עולת תמיד במדבר הרי לא הקריבו במדבר ואם כן
למאי מטרחי השקלים למכין חומש הפקודים:

(כ"ד) **ועוד** יש להבין לרשב"ל שפירש שמכין של חומש
הפקודים בשביל קרבנות נשור והא
דכתיב בפ' פקודי בימי המלואים ויערוך עליו ערך לחם
מיכן שבאו לחם הפנים והא לחם הפנים מתרומת הלשכה
הוה בא ולדברי רשב"ל תרומת הלשכה לא נבנו אותה עד חדש
שני וא"כ מיכן בא לחם הפנים משל לויים אלא בלא פירש"י
היינו תומרי דלחם הפנים משל לויים הוא ואמרו בגמ'

קיימת עד שתתברך:

פרשת נשא

(ז') **איש** איש כי תשטה אשתו ויש לאכין כאן איש
איש מהו אתא לאשמועי' היה רי לומר איש
כי תשטה אשתו:

אמנם יכון כתיב שפירש רשב"ל אך איש איש כי תשטה
אשתו מה שכתוב למעלה מן הענין ואיש את
קודשיו לו יהיו אם מעכב אתם מתנות שכהן חייב תצטרך
לבא אצלו להביא לו את הסוטה ובתיב הכא שפתי חכמים
קשיין ליה אלא הוה ליה להתחיל הפרשה כאיש איש אלא באשה
לומר אשה כי תשטה ומעלה וכו' שהוא עיקר החטא לכן
פירש מה כתיב למעלה וגו' ר"ל שהוא עיקר החטא ובא
דרשו תשטה רוח שוטות במה תלה הכתוב כו איש איש כי
תשטה אשתו אומה ליה לומר אשה כי תשטה עוד בקדים מה
שאמרו בגמ' בסוטה אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו
ופירש רשב"ל בגמרא לפרנסה ומוקים לה בגמרא
בזווג שני לפי מעשיו והוה יבא על ככן דלכך כפל איש איש
לרמוז דמיירי בזווג ב' ולכך כיון דמיירי בזווג שני והשאה לפי
מעשיו וכיון שבשב מתנות בסוטה תתדמן לו אשה פרוצה
ותכנס רוח שוטות בה לכך תלה בו ונטרוך על ידם להכין
להשקותה מי סוטה אבל אם היה בזווב ראשון שבי שהיה לפי
מעשיו אבל בזווב ראשון שהיה לפי המזל אף אם מעשיו מקולקלים תזדמן לו
אשה כשרה:

(ט) **והשביע** אותה הכהן ואמר אל האשה אם לא
שכב איש אותך ואם לא נטית טומאה
תחת אישך תהי ואם נטית טומאה תחת אישך:

(ג) **איתא** בגמרא בכרכות פרק חמישי אם רואה
תרואה וכו' אמר רבי אלעזר אמרה חנה
לפני הקב"ה רבונו של עולם אם רואה ואת לוקח מזרע אנשים

שהכתוב לעיל דעולת תמיד משל לויים כן יכולי' לומר גם כן
דלחם הפנים משל לויים הא אכל לדברי רשב"ל עדיין צריך לי
עיון מסיכן הא בימי המלואים:

(כ"ה) **ועוד** יש לומר לפי' דפיר' רשב"ל בפרש'
תרומה ז"ל ואחת תרומת המזבח בקע
לגולגולת לקופות לקנות מהם קרבנו' נשור תליבא דמאן דאמר
תפילו תליבא דתנאי דסברי שהקריבו עולת תמיד במדבר
משל לויים הקריבו לא משל ישראל כמו שהעתקנו לעיל מן
הגמרא ואם תנאי דסברי לא הקריבו עול' תמיד למאי נפקא
מינה שנבו בקע לגולגולת בשביל קרבנות נשור ודברי סברי

שלא הקריבו במדבר קרבנות נשור:

אמנם ליה ים לומר שהם שהוה תרומת בקע לגולגולת
לקרבנות נשור לא בזמן שהיו במדבר אלא
הניחו לאחר שיבכנסו לארץ ישראל שיבנו בקע לגולגולת
לקרבנות נשור אבל במדבר לא נבו בשביל קרבנות נשור
דלמאן דאמר לא הקריבו במדבר קרבנות נשור הוצרכו
לגבות בקע לגולגולת מישראל ולא למאן דאמר שהקריבו
עולת תמיד במדבר לא משל ישראל הקריבו אלא משל לויים
כדאמרן בגמרא שבא כאכוכה לעיל:

(כ"ו) **קהלת** בכל החכמה בכל הכסף ויתרון דעת
החכמה תחיה את בעליה:

יובן עם מה שאמרו בגמרא יגעת ולא מצאת אל תאמן
יגעת ומצאת האמן והבי מילי לאחדודי אבל לתוקומי
גירסא פיעתא דשמיא היא · עוד בקדים לחכמה הוא מה
שלמד מחברים והיינו גירסא שנותם מה שלמד מחברים וכמו
שאמרו ליגרס לינים והדר ליסבר ממנו דהחכמה מה שלמד
מחברים שהיא גירסא פיעתא דשמיא וכן הכסף בכל הכסף
דהיינו החכמה שהיא גירסא וכן הכסף דהיינו הממון ומתן
בכל לאחד הם תרוויהו אוין שהם תלוין בפיעתא דשמיא
לבל ויתרון דעת החכמה לידע החכמה וכמי שאמרו והדר
ליסבר דהיינו לאחדודי זה אין תלוי בפיעתא דשמיא אלא
צריך שעשה יגיעה כדי לאחדודי דהיינו דעת החכמה לידע
החכמה וכיון דעל ידי יגיעה בא לו דעת החכמה לזה נאמר
תחיה בעליה לפי שיגיע עד שהגיע' דעתו לדע' החכמה:

(כ"ז) **ובזה** נבין גם מה שאמר הפסוק אל תהלל
חכם בחכמתו ואל יתהלל עשיר בעושרו
וכו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כמו דע את
שהקדמנו יבא על ככן זה אומרו אל יתהלל החכם בחכמתו
דהיינו כמה שלמד מאחרים וגרם מאחריני ואוקים גירסא
יתהלל כמה דאוקים הגירסא לפי שמיכין אוקים גירסא
אלולי פיעתא דשמיא לא היה יכול לאוקומי גירסא לכך אל
יתהלל בחכמתו דהיינו בגירסתו לפי שפיעתא דשם יי
גרמה לו לאוקומי גירסא וכן אל יתהלל עשיר בעשרו לפי
שגם העושר הוא פיעתא דשמיא הוא לכך אל יתהלל בעשרו
אלולי שמייעוהו מן השמים לא היה לו בח העושר אבל כי
אם בזאת יתהלל כי במקום הזה כמו אלא דהיינו אלא כי אם
כזאת יתהלל השכל וידוע אותי כלומר השכל ודעת דהיינו
לאחדודי יתהלל לפי שלאחדודי צריך יגיעה וכמו שאמרו בגמרא
יגעת ומצאת והבי מילי לאחדודי וכיון שצריך יגיעה לאחדודי
דהיינו לקנות השכל ודעת לזה אין לו אלא לאלו למי שקנה
השכל ודעת והיינו לאחדודי:

(כ"ח) **או** כלומר כאופן אחר והוא כהקדים מה שאמרו
על פסוק אם יתן איש את כל הון ביתו
כאהבה בון יבוזו לו דהיינו אם רוצה אדם להחזיק כיד תלמיד
חכם על שלמד ככר אינו מועיל אבל מה שלומד מכאן ולהבא
יכול לומר לו להחזר' חלק מן ככר' שהוא לפד מכאן ולהבא

אליך ואסתתר בכפי אלקנה בעלי ויקנא בי וישקני מי סוטה ואין אתה עושה תורתך פלסתר שאמרה תורה ונקתה ונזרעה זרע ע"כ · והקשה מ"ר ישראל דלמאי זלהה וכי בשביל שיבא לה בן ימחה השם הס ושלום כיון שהאמת לא זינתה אבל תעשה ערמה על בעלה כדי שישקה אותה מי סוטה בשביל שיהיה לה בן וימחה השם על המים והנחה וצריך עיון :

אמנם נ"ל לתרץ בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש רבה על פסוק אסף אלהים את חרפתי והביאו רש"י ז"ל בפירוש החו' שז"ל אסף אלהים את חרפתי אמר רבי לוי בר זכריה עד שלא תלד האשה הסירחון נתלה בה לאחר שתלד תלוי בבנה מאן תבר הדא בנך מאן אכל הדא בנך ע"כ :

ובזה יבא על כיון שאף על פי שלא זינתה יכולה להסתתר בערמה דילפינן מסוטה כמו הסוטה שאמר הקב"ה ימחה שמי הס ושלום על המים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו כיון מי שאין לה בנים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו מותר לימחק השם ויהיה לה בנים לפי כשאין לה בנים הסרחון נתלה בה ויהיה קטטה בינו לבינה שאין לה במי לתלות אבל כשבא בינה בא זכר בעולם בא שלום שיש לה לתלות הסרחון בבינה וכמו שהקדמנו מאן תבר הדא בנך וכו' וכיון שהבן משים שלום בין אביו לאמו לכן מותר למחוק את השם כדי שיהיה לה בן לעשות שלום :

(ד) **שאלה** ראובן טען על שמעון שאחד עשר שנה היו באין בדרך ולנו בכפר אחד ובלילה כשהיה זמן השינה וישן ראובן קם שמעון ורבע את ראובן ועכשיו מבקש ראובן משמעון דמי צער ובושת ופגם והן עתה נסתפקנו בדין זה מי חשיב ראובן כעד אחד לחייבו שבועה לשמעון כיון ששמעון מוכיח ואומר לא היו דברים מעולם הדא למה לא צעק ראובן בכפר והלא הרבה בני אדם יש בכפר ועוד למה המתין אחת עשר' שנה עד שתבע ממנו צער וכו' והלא עברו שני בצורת וראובן איש עני הוא ולא היה לו שום דבר למכו' אותו ולהתפרנס בו ולמה לא בקש דמי בושתו עד עתה מי אמרי' דהוי ראובן כעד א' דלכאורה בגמרא משמע דהוי כעד אחד דקאמר בגמרא אמר פלוני רבעו לאונסו הוא ועד מצטרפין להרגו משמע לכאורה דהנרבע חשוב כעד אחד ואם כן מיחייב שמעון לישבע להכחישו לראובן ויפטור ואם לא נשבע שמעון מי מיחייב ליתן לראובן מה שמבקש או נימא דאם תמצי לומר כדברי ראובן שרבעו אף על פי כן שמעון פטור מכל ורל כיון דקים ליה בדרבא מיניה דחייב סקילה ופטור מן התשלומין ואף על פי שלא התרו בו ועוד שאף אם היו מתרין בזמן הזה כיון דאין ממיתין אותו בזמן הזה מי מחייב בתשלומין שמעון או שאף על פי שאין בידינו להורגו פטור :

תשובה אף על גב שאיני כדאי להשיב אבל עם כל זה תורה היא וללמוד אני צריך ראשונ' במה שנסתפקו מי חשיב הנרבע כעד א' דקי"ל דבממון דעד א' מחייבו שבועה וכאן ממונא הוא דקא תבע מיניה :

הנה כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות עדות פרק חמישי הלכה א' וזה לשונו אין חותכין דין מן הדינין על פי עד אחד לא דיני ממונות ולא דיני נפשות שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת ומפי השמועה למדו שקם הוא לשבועה ע"כ · וכתב בהגהו' מיימוניות וזה לשונו בספרי תניא לא יקום עד אחד באיש ר"ו רבי יוסי אומר לעון הוא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה מכאן למדנו שעד א' שיודע בחבירו עון דבר שאינו ראוי להשביעו לא יעיד עליו ואם העיד לוקה משום דמפיק שם ביש עליה כדאמרי' בפסחים גבי טוביה וזיגוד דנגדיה רבא לזיגוד שהעיד על טוביה פי' משום לאו דלא יקום וכו' · אבל לאפרושי מאיסורא מעיד כדאשכחן בקידושין פרק האומר גבי ההוא סמיא שהגיד לו שליח שמתה אמתו ולא גער בו מר שמואל וכו' ע"כ הרי לך בהדיא דאף על גב דזיגוד אינו נוגע בדבר ואפשר שכוונתו לשמים כדי לייסר לטוביה ואפילו הכי נגדיה רבי שילא ומכל שכן שודאי כל כונ' ראובן כדי ליקח ממון משמעון וקא מפיק שום ביש על שמעון שודאי מחייב ראובן נגידא משום דעבר אלאו דלא יקו' ואם כן אין ראוי להשבי' לשמעון כמו שכתבנו בשם ההגהות שעד אחד שיודע בחבירו עון דבר שאין ראוי להשביעו וכן אית' בסמ"ג לאוין רד"ר וזה לשונו למדנו שהיודע בחבירו עון שאינו ראוי להשביעו שלא יעיד עליו ואם העיד לוקה כמו שאמרו פרק ערבי פסחים דף קי"ג ע"ב טוביה חטא וזיגוד העיד ולקה דשם רע מפיק עליה ומה שאמרו פ' האומר בקידושין דף ס"ו ע"א ההוא סמיא אשתו זינת' בעד אחד אמר ליה מר שמואל אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקיה ולא גער בו שהוא יחידי יש לומר שפרשה איסור שאני ע"כ · ואשר אני אחוה לי אחר שמחיל' מן הסמ"ג ז"ל דקושי' מעיקר' ליתא דמר שמואל לא אמר לסמיא זיל אפקיה סתם אלא אמר ליה אי מהימן לך זיל אפקיה ואוקמא רבא בגמרא אי מהימן לך כבי תרי ואף על גב דאביי אוקמא אי מהימן לך דלאו גולנא הוא אפיקא וכיון דקיימא לן הלכתא כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם וכן פסק הרמב"ם ז"ל פרק כ"ד מה' אישות הלכה י"ז שאמרה לו אחת מקרובותיו וכו' כיון שהיה האומר איש או אשה הוגן וסמכה דעתו עליהם שהוא אמת יוציא ע"כ משמע דפסק כרבא ואם כן כיון דהלכת' כרבא דדוקא אי מהימן כבי תרי יוציא והרב בעצמו סבר כאוקמת' דרבא מדכתב אי מהימן לך כבי תרי ואם כן מאי קא מקשה מעובדא דנגדי לזיגוד התם זיגוד דלא הוה מהימן כבי תרי לכך נגדיה ואין הכי נמי דאי זיגוד הוה מהימן כבי תרי לא הוה נגדיה וכן איתא התם בפסחים גבי עובדא דזיגוד על הרואה דבר ערוה בחבירו יחידי אמר רב מות' לשנאתו ובגמרא מהו למימר ליה לרביה למסנייה אמר ליה אי ידע דמהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה ואי לא לא לימא ליה הרי דבכל אפייא שוין דבין סוגיא דפסחים ובין סוגי' דקדושין אי מהימן לימא ואי לא לא לימא ואם כן מאי מקשה הרב הנז"ל מעובדא דסמיא לעובדא דזיגוד וגם על תירוצו של הרב יש להבין דמאי משני לאפרושי מאיסורא שאני והא התם בפסחים ברואה דבר ערוה בחבירו קאמר דאי מהימן כבי תרי לימא והתם ממאי אפרושי מאיסורא איכא דמאי דהוה הוה דבשלמא גבי סמיא שייך לאפרושי מאיסור' דאם האמת זנתה נאסר' על בעלה וצריך לאפרושי מאיסורא לאעל' מינה אבל גבי הבא על הנכרית מאי דהוה הוה וא"כ אפי' אי הוה מהימן כבי תרי לא לימא :

אמנם דעיקר קושייתו של הרב אמאי לא גער בו מר שמואל כיון שהוא יחידי ואין צריך לשאול אם הוא נאמן כבי תרי או לאו כמו עובדא דזיגוד שלא שאל עליו רב ספרא אם הוא נאמן כבי תרי או לאו אלא נגדי' קוד' ששאל כן היה צריך למר שמוא' לנגדיה לשליח כיון שהו' יחידי ואין צריך לשאול עליו אם הוא נאמן ולזה תריץ אפרושי מאיסורא שאני רוצה לומר היכא דשייך אפרושי מאיסור' אין צריך לשאול אם נאמן ולא יגער בו אולי יפרוש הבעל מהאיסור ויאמין לשליח אבל הכא גבי זיגוד דלא שייך אפרושי מאיסור' דמאי דהוה הוה לכך לא שאל רב פפא על זיגוד אם נאמן אלא נגדיה מיד תכף קודם שישאל עליו אם הוא נאמן וזהו שאמרו בגמרא אי מהימן לרביה כבי תרי נימא רוצה לומר שכבר הוא נאמן אצל רבו ואינו צריך חקיר' חכם וידוע

לרבו שהוא נאמן לימא ואי לא לא לימא רוצה לומר שצריך לשאול עליו אחר כך יודע שהוא נאמן לא לימא כיון דליכא אפרושי מאיסורא מנגיד ליה קודם שישאל עליו ולענין תשלומין יש לומר ששמעון פטור מתשלומין שאף אם תימצי לומר כדברי ראובן שרבעו שמעון ש ראובן אפי' הכי שמעון פטור מתשלומין משום דקים ליה בדרבא מיניה וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות נערה ובתולה הלכה י"ב וזה לשונו היתה מחוייבת מיתות בית דין כגון בתו ואשת בנו וכיוצא בהם בין התרו בו בין לא התרו בו פטור מן הקנס שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יהיה אסון אין שם עונש ואף על פי שהריגת אשה בשגגה שהרי לא נתכוונו לה שנאמר כי ינצו אנשים יחדיו ונגפו אשה הרה הא למדת שלא חלק הכתוב באסון בין שוגג למזיד לפוטרו מן התשלומין והרי הוא אומר מכה נפש בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה נפש בהמה לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד לחייבו בתשלומין אף מכה אדם לא חלק הכתוב לפוטרו מן התשלומין בין שוגג למזיד וכן הדין לכל עבירה שיש בה מיתת בית דין שאין בה תשלומין ע"כ הרי לך בהדיא שכל עבירה שאם התרו בו היה חייב מיתת בית דין ואפילו שלא התרו בו שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הכי פטור מתשלומין דון מינה בנדון דידן נמי כיון דאלו התרו בו היה חייב סקילה וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל הבא על הזכור חייב סקילה אפילו עתה שלא התרו בו ואין ממיתין בבית דין כיון שלא התרו בו אפי' הכי אין חייב בתשלומין כיון שעיקר העבירה יש בה מיתת ב"ד וכמו שכתבנו בשם הרמב"ם ז"ל :

ועוד יש להביא ראיה שכל עבירה שחייב עליה מית' ב"ד אפי' שלא התרו בו ואין ממיתין אותו אפי' הכי פטור מתשלומין וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהל' גניבה פרק שלישי הלכה ג' וזה לשונו גנב וטבח בשבת או לעבוד' זרה אפילו בשגגה פטור מתשלומין ארבעה וחמשה ע"כ · הרי בהדיא דאפילו בשגגה שאין חייב מיתה אפי' הכי פטו' מתשלומין והטעם כיון שעיקר העבירה יש בה מיתת ב"ד אפילו עשאה בשגגה שאין חייב מיתה פטור מתשלומין :

ועוד יש ראיה לזה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות רוצח פרק רביעי הלכה א' וזה לשונו המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתת בית דין ומן התשלומין ומן הגלות הרי לך בהדי' גם כן דכל היכא דעיקר העבירה חייב מיתת ב"ד אפי' כשעשאה בשוגג שאין חייב מיתה אפ"ה פטור מתשלומין :

ועוד ראיה אחרת גם כן ממה שכתב הרמב"ם בהל' חובל ומזיק פרק רביעי הלכה ה' וזה לשונו הנוגף אשה ויצאו ילדיה ומתה אף על פי שהיה שוגג הרי זה פטור מן תשלומין ואינו משלם כלום שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש ולא חילק הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שיש בו מיתי' ב"ד לפוטרו מן התשלומין ע"כ :

הרי מכל האמור משמע בהדיא בנדון דידן אף אם תמצי לומר שרבע שמעון לראובן אפ"ה פטור שמעון מלשלם כיון דקים ליה בדרבה מיניה והבא על הזכור חייב סקילה ואפי' לא התרו ביה שאין חייב סקילה אפי' הכי פטור מלשלם וכמו שכתבנו וראובן הטוען חייב נגידא משום דעבר אלאו דלא יקום עד אחד · ועוד דלפי דברי ראובן שזה הענין יש לו אחד עשרה שנה למה לא תבע דמי בושתו וצערו תכף ומיד והמתין עד פה ודמי למה שפסק מרן ז"ל בחושן המשפט בענין שטרות ישנים שצריך דרישה וחקירה כיון שהם ישנים וכנדון דידן נמי כיון שיש לו זה אחת עשרה שנה צריך דרישה וחקירה ומה שאמרו בגמרא אמר פ' רבעו לאונסו הוא ואחד מצטרפי' להורגו משמע דהנרבע יש לו דין עד אחד שאני התם דיש עמו עד אחד שמעיד כדבריו אבל הכא שהוא לבדו אין לו רשות להעיד דכתיב לא יקום עד א' וכעובדא דרבי שילא דלא מבעיא דלא המניה כעד א' אלא אדרבה נגדיה ועוד דהתם אינו תובע ממון אבל הכא שבא על תביעת ממון ודאי מבין ריסי עיניו ניכר שכל דבריו שקר וכזב וכוונתו לגזול ממון משמעון בעלילה ולהוציא שם רע על שמעון :

מכל המורם שראובן חייב נגידא דעבר על לאו כמו עובדא דרבי שילא דנגדיה לזיגוד וגם אפשר שיש לראובן דין מוציא שם רע ושמעון פטור מלשלם אפילו פרוטה וכל זה אם יסכימו עמי רבני מתא השם ישמרם וגם צריך להטיל על ראובן חרם סתם שלא יטעון שקר וכמו שפ' מרן ז"ל בחושן המשפט שאם רצה הנתבע להטיל חרם על התובע שלא יטעון שקר הדין עמו וגוזרין על כל מי שיטעון שקר ואולי מיראת אדם של החרם יחזור מטעותו ויודה על האמת ה' ינחני בדרך אמת ויצילני משגיאות ויפתח לבנו בתורתו לידע האמת אכי"ר :

ובי תימא דהיכא אמרינן דכל עבירה שחייב עליה מיתת בית דין אם עשאה בשוגג פטור מתשלומין היינו דוקא בזמן בית דין שהיו הורגין לעוברין וכיון דאיכא דנהרג על אותה עבירה אם עשאה במזיד וכיון דאיכ' חיוב מיתה באותה עבירה אם כן אפילו אם עשאה בשוגג שפטו' ממיתה אפי' הכי פטור מתשלומין כמו כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו אבל מי שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ואם כן בזמן הזה דאפילו אם עבר במזיד שאין ממיתין אותו אם כן יתחייב בתשלומין אפילו אם עשה במזיד ומכל שכן אם עשה בשוגג יתחייב לשלם דליכא למימר קים ליה בדרבא מיניה כיון דלא איכא מיתת בית דין בזמן הזה לעוברי עבירה והוי כמו מי שאין ראוי לבילה ובילה מעכב' בו · ויש לומר כמו שאמרו בגמרא דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה נופל מן הגג וכו' ואם כן קים לי' בדרבא מיניה ושפיר מיקרי ראוי לבילה ואין בילה מעכבת בו וכיון דאפילו בזמן הזה דין ארבע מיתות לא בטלו לעובר במזיד לכך בין עובר במזיד בין עובר בשוגג פטור מתשלומין כמו בזמן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן :

ועוד ראיה דשמעון פטור אף על פי שלא התרו בו ממה שפסק מרן בחושן משפט סימן תכ"ד החובל באביו ובאמו ולא הוציא מהם דם חייב בה' דברים הוציא מהם דם חייב מיתה לפיכך פטור מתשלומין אפי' הוא שוגג כיון שיש בו מיתת בית דין ע"כ · וכתב הבאר היטב כיון שיש בו מיתת בית דין פירוש אם חבלו במזיד ומשו' הכי אפילו בשוגג פטור מתשלומין ע"כ · הרי לך בהדיא שכל מקום שיש בו מיתת בית דין כשיהיה במזי' אף בשוגג פטור גם בנדון דידן אף שהוא בזמן הזה כיון דאלו התרו בו היה חייב מיתת בית דין בזמן בית דין אף השתא שלא התרו בו ואף אם התרו בו אין ממיתין אותו אפ"ה פטו' להלכ' ולמעש' ופשוט כביעתא בכותחא :

(ה') **במדרש** יברכך ה' וישמרך יברכך ה' בממון דבר אחר יברכך ה' בבנים וישמרך מן החטא ויאר פניך בתורה ע"כ · ויובן במה שאמרו בגמרא בקידושין פרק קמא אמר רב יהודה אמר שמואל נושא אדם אשה ואחר כך ילמוד תורה ורבי יוחנן אמר ריחים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו וכתבו התוספות בדף כ"ט הקשה ר"ת על פירש"י ז"ל ופי' רבינו תם דר' יוחנן דאמר ריחים בצוארו ויעסוק בתורה לגבי בבל דיבר שאינו יכול להביא אשתו וילך וילמוד תורה ועוד שהם עניים ושמואל דאמר

נושא אשה ואח"ך לומד תורה לבני ארץ ישרא' דיבר שיכולים
ללמוד במקומם וגם הם עשירים וטוב לו שישא אשה ואח"ך
ילמוד תורה בטהרה עכ"ד · זה אומרו יברכך ה' בממון וכיון
שיהא לך ממון אז יברכך ה' בבנים שיהו שלך ולא יתמשכנו
בניו בשביל המזונות כמו שאמרו התוספות על ויתנו את
הילד בזונה שצריכין בניו להתמשכן בשביל המזונות אלא
אתה כיון שיברכך ה' בממון אז יברכך ה' בממון בבנים
וישמרך מן החטא ותוכל לישא אשה תחלה ותנצל מן ההרהור
ותלמוד תורה בטהרה ואז יאר פניך בתורה שתהא תורתך
שלימה בטהרה ולא תהיה בהרהור ובטרדת המזונות ויאר
פניך בתורה:

(ו') **אמר** עוד יברכך ה' בממון וישמרך מגהינם
יובן הסמיכות כמו שאמרו רז"ל על פסוק
עושר שמור לבעליו לרעתו זה עושרו של קרח שטרדו מן
העולם וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה זה אומרו יברכך
ה' בממון ואף על פי שיהא לך ממון הרבה לא תירא מגהינם
אלא וישמרך מגהינם :

(ז') **או** כמה שאמרו בעירובין פרק שמיני העשירים
האכזרים יורדי גהינם והעשירים העושים
צדקה לפני אלהים :

(ח') **עוד** במדרש יברכך ה' בממון דבר אחר יברכך
ה' בבנים וישמרך מן החטא ויאר פניך
בתורה · יובן במה שאמרו ישא אדם אשה ואחר כך ילמוד
תורה כדי שילמוד את התורה בטהרה ואיכא מאן דאמר
ילמוד תורה ואח"ך ישא אשה וטעמא משום דרחיים בצוארו
ויעסוק בתורה ובודאי אם יש לו ממון אליבא דכ"ע ישא
אשה ואחר כך ילמוד תורה כדי שילמוד תורה בטהרה עוד
נקדים שמעלת האשה כמו שאמרו בגמרא דיינו שמגדלות
בנינו ומצילות אותנו מן החטא זה אומרו יברכך ה' בממון
וכיון שיש לך ממון ואז אליבא דכולי עלמא מחוייב לישא אשה
קודם לימוד התורה זה אומרו יברכך ה' בבנים וישמרך מן
החטא על ידי האשה שתי המדות האלו באשה הבנים
ושמירת החטא ר"ל הם מן האשה ואז יאר פניך בתורה
שתהיה תורה טהורה בלי הרהור :

(ט') **באופן** אחר סמיכות ישמרך מן החטא ויאר
פניך בתורה כמו שאמרו כל שיראת
חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שאין יראת
חטאו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת זה אומרו
ישמרך מן החטא תחילה ואחר כך יאר פניך בתורה כדי
שתתקיים חכמתך :

(יו"ד) **ובזה** יובן הפסוקים פקודי ה' ישרים משמחי
לב יראת ה' טהורה עומדת לעד מצות
ה' ברה מאיר' עינים יובן עם מה שאמרו ז"ל עביר' מטמטמת
לבו של אדם ויש להבין דמה בא להשמיענו עומד' לעד והרי
כלל זה מסו' בידינו מאבותינו שלא תשתכ' אפי' אות מן התור'

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שאם יראת
חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת זה
אומרו פקודי ה' ישרים משמחי לב ר"ל שמחתו שלימה
בתורתו אימתי כשיראת ה' טהורה בלבו אז שמחתו שלימה
שתורתו עומדת לעד :

(י"א) **יאר** פניך בתורה ויחונך להוציאך מן שעבוד
מלכיות בהקדים מהפסוק שאמר חנינו
ה' חנינו כי רב שבענו בוז לרמוז למה שאמרו על פסו' הקול
קול יעקב מצפצף בתורה אין הידים ידי עשו זה אמר יאר
פניך בתורה רוצה לומר כשתעסוק בתור' אז ויחונך להוציאך
מן שעבוד מלכיות בזכות התורה כמו שהקדמנו בזמן שקול
יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בתורה אין
הידים ידי עשו :

(י"ב) **וכל** בניך לימודי ה' ורב שלום בניך ויש להבין
דכיצד אומר וכל בניך לימודי ה' וכי כל
ישראל הם תלמידי חכמים יובן במה שאמרו רז"ל דכשיש
שלום בישראל אם אחד עשה מצוה כאלו עשאוה כל ישראל
זה אומרו וכל בניך לימודי ה' חשובין כולם לימודי ה' בזמן
ורב שלום בניך כיון שיש שלום אעפ"י שאין כולם לימודי ה'
כיון שיש שלום חשובים כאלו כולם למודי ה' :

(י"ג) **יברכך** ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי
חייך וראה בנים לבניך שלום על ישרא'
יובן במה שאמרו שדורו של אחאב שהיה שלום ביניהם עולין
למלחמה ומנצחין ובדורו של דוד היו עולין למלחמה ומפלין
שהיה בהם דלטורא · עוד נקדים מה שאמרו במדרש זה
ספר תולדות אדם כמנין זה היה ראוי לצאת מאדם הראשון
ובשביל שהיה מחלוקת ביניהם לא יצאו מאדם הא' שא שני'
זה אומרו וראה בטוב ירושלים שישבו בשלוה ואם תבא
מלחמה יהיו מנצחין וראה בנים שתזכה לבנים כל זה על ידי
השלום :

(י"ד) **או** כאמר בטוב ירושלי' במה שאמרו שעשר קבין
חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל
ואחד כל העולם ועוד עם מה שאמרו שאם יש שלום וא' לומד
תורה כאלו כולם למדו זה אומרו וראה בטוב ירושלים רוצה
לומר שהיא התורה שתראה כמו מציאה שלא עמל בה אלא
בראיה בעלמא אימתי כשיהיה שלום על ישרא' :

(ט"ו) **אמר** רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי
חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל
בניך לימודי ה' ורב שלום בניך ויש להבין דמהיכא משמע
מן הפסוק שתלמידי חכמים מרבי' שלום בעולם דמן הפסוק
דמייתי לא משמע אלא שמרבים שלום לעצמם כדכתיב ורב
שלום בניך משמע בניך הלומדים ירבה שלומם להם לבדם
אבל לכל העולם מנא ליה ועוד מה יש קושיא בפסוק עד
שאמר אל תקרי בניך אלא בוניך :

אמנם יובן דקשי' ליה בפסוק שאמ' וכל בניך לימודי
ה' וכי כל ישראל הם תלמידי חכמים והא פוק
חזי כמה בטלני איכא בשוקא וכיצד אומר וכל בניך לימודי
ה' וזהו שנתקשה בפסוק ולזה אמר אל תקרי בניך אלא בוני'
רוצה לומר התלמידי חכמים שעוסקים בבנינו של
עולם ובזכותם ורב שלום בניך רוצה לומ' לכל ישרא' ולזה אמר
ת"ח מרבים שלום בעולם :

(ט"ז) **וכל** בניך לימודי ה' ורב שלום בניך · ויש להבין
דהוה ליה לומר והרבה שלום בניך מהו ורב
שלום בניך דמשמע ששלום שלהם גדול רוצה לומר משלום
של מקומות אחרים אלא יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל במסכ'
הכורם את החבית על מנת שתעלה שלום שלום מן השבר
ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה ר' שמעון אומ' מן הטומא'
עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל תורה מגנא ומצלא בין מן
החטא בין מן הפורענות · עוד נקדים צפה רשע לצדיק
ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ואינו יכול לו זה אומרו
וכל בניך לימודי ה' דהיינו שעוסקין בתורה לזה ורב שלום
בניך רוצה לומר שלום של תלמידי חכמים גדול משאר שלום
דבכל מקום שלום פירושו מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן
הטומאה כסברת תנא קמא אבל שלום של התלמי' חכם גדול
שלום שלו שפירושו אף את הטומא' שאי' יצר הרע יכו' לטמאו
בעונות לפי שהתורה מגנא ומצלא בין מן החטא בין מן
הפורענות וה' לא יעזבנו בידו זה אומרו ורב שלום בניך רוצ'
לומר גדול שלום של ת"ח :

(יז) **ובזה** יובן גם כן פסוק ה' עוז לעמו יתן ה'
יברך את עמו בשלום ויש להבין דהוה ליה
לומר ה' יברך את עמו שלום מהו בשלום · אמנם כפי מה
שהקדמנו יבא על נכון דעל ידי התורה שלו' לתלמידי חכמי'
בין מן השבר בין מן השפיכה בין מן הטומאה דהיינו שלום
התלמידי חכמים גדול משאר שלום זה אומרו ה' עוז לעמו
יתן דהיינו שנתן התורה לעמו שנקראת עוז או ע"ז התורה
יברך את עמו בשלום רוצה לומר שלום של לומדי תורה יש
בו ברכה שפיר שפירשו שלום אף מן הטומאה יש להם שלום
שאין יצה"ר יכול לטמאם בעונות זה אומרו ה' יברך את עמו
בשלום דהיינו שהשלום עצמו יש בו ברכה :

(יח) **ובזה** יובן גם כן שלום רב לאוהבי תורתך ואין
למו מכשול ויש להבין דכיון דאמ' שלום רב
ודאי דאין להם מכשול ועוד למה אמר שלום רב הוה ליה לו'
שלום הרבה ומהו רב :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דהשלום של
התלמידי חכמים הוא גדול מן השלום האמור
במקום אחר שפירושו מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן
הטומאה אבל השלום של התלמי' חכם פירושו אף מן הטומא'
זה אומרו שלום רב לאוהבי תורתך שהשלום של התלמיד חכם
רב מן השלום הנזכר במקום אחר שמצילו אף מן הטומאה
של יצר הרע שהתורה מגנא ומצלא מן החטא ולזה אמר אין
למו מכשול מיצר הרע שלא תאמ' שהשלום של התלמידי חכמי'
גם כן דוקא מן השבר ומן השפיכה דוקא ויש חס ושלום
מכשול מן הטומא' דהיינו יצר הרע לזה הוצרך לומר ואין למו
מכשול מן הי"נהר לפי שהשלום של הת"ח הוא רב מן השלום
הנזכר אותו במקום אחר ופירושו אף מן הטומאה ולזה ואין
למו מכשול מן הנזכר :

(יט) **אמר** רבי יהושע בן לוי לא מצא הקב"ה כלי
מחזיק ברכה אלא השלום · ויש להבין
דמה סמיכות למאמר הקודם עתיד להנחיל לכל צדיק ש"י
עולמות ועוד מהו כלי מחזיק הוה ליה למימר לא מצא ברכה
אלא השלום יובן במה שאמר הרמב"ם ז"ל העבד אם הניח
תפילין יצא לחירו' וכן כל כיוצ' בזה ופי' מהר"ח אבולעאפיא
על מה שאמרו שאמר מרדכי להמן אין שלום אמר ה' לרשעי'
וקיימא לן עבד שקנה נכסי' עבד למי נכסים למי לזה הוצר'
השלום כדי שיצאו בני חורין ויהיו כלי מחזיק ברכה :

(כ) **ובזה** וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך כיון
שלמודי ה' הם בני חורין לזה הוצרך השלו'
רבו יתירה זה אמר ורב שלום :

(כא) **ובזה** ליהודים היתה אורה זו תורה כיון שעסקו
בתורה סימן חירות מאחשורוש :

(כב) **ובזה** חרות על הלוחות חירות משעבוד
מלכיות :

(כג) **ובזה** והיה לאות על ידך סמיכו' וזכרת כי עבד
היית במצרים דקיימא לן עבד שהניח
תפילין יצא לחירות :

(כד) **זכור** את יום השבת לקדשו כי עבד היית
במצרים דקיימ' לן דעבד שבטל ממלאכ'
יצא לחירות לזה כוה על השבת סי' שיצאו
לחירות מגוזרים :

(כה) **ולזה** ושתי היתה מביאה בנות ישראל ביום
השבת ועושה בהם מלאכה כדי שלא יצאו
לחירות ולזה כוונו על השבת סימן אנו בני
חורין :

(כו) **ובזה** יובן מה שאמר הבה נתחכמה לו כבטל
מהם את השבת :

(כז) **באופן** אחר רחוקת העבד שלא יבטל
מלאכתו אפילו שעה אחת ובזה יובן כל
המאמרים דלעיל :

(כח) **ונבין** עוד בזה המאמר כיון שהגליתנו לבין
האומות בדין שלא נשמור את השבת :

(כט) **או** נאמר באופן אחר והוא דאם העבד הוציאו
רבו לחוצה לארץ יצא לחירות זו היא סברת
ישראל אבל האומות אם הוציאו על מנת
להחזירו לא יצא לחירות :

(ל) **ובזה** נבין כי גר יהיה זרעך וכו' ואחרי כן יצאו
ברכוש וכו' וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי
ונקדים מה שכתב מהר"ם אלשיך וכלי יקר על פסוק את כל
עבודתם אשר עבדו בהם בפרך שהדיחום לעבוד' זרה ולזה
אמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי אפילו אם ידחום
האומות לעבודה זרה דן אנכי :

(לא) **במדרש** אין שלום אמר ה' לרשעים מכאן
שהקב"ה נותן שלום לרשעי' ע"כ
וקשה דמהיכן משמע מכאן שהקב"ה נותן שלום לרשעים
דקאמר מכאן אדרבא מכאן משמע איפכא דכתיב אין
שלום :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא בפרק יש
נוחלין תנו רבנן איש כי ימות ובן אין לו אין לי
אלא בן בן הבן ובת הבן מנין תלמוד לומר ובן אין לו עיין לו
וכן דרשו על פסוק ואם אין לו בת אין לי וכו' אין לו עיין עליו
וכן דרשו ציון היא דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה מהיכן
משמע דבעיא דרישה והא קרא כתיב דורש אין לה שא ודאי
מדכתיב אין לה דרשינן עיין לה ולזה אמרו מכלל דבעיא
דרישה מדכתיב אין שפירושו עיין הכא נמי מדכתיב אין
שלום דרשינן עיין שלום וזהו שאמרו מכאן שהקב"ה נותן
שלום לרשעים שכוונתם מדכתיב אין דרשינן עיין שלום :

(לב) **בראשית** ברא אלהים את השמים ואת
הארץ · ויש להבין למה אמר את
השמים ואת הארץ בה"א הוה ליה לומר שמים וארץ בלא ה"א
דלעולם ישנה לתלמידיו דרך קצרה ועוד מאי את ואת לרבו'
הנה שכבר רז"ל דרשו את ואת לרבות תולדותיהן נוכל לומר
באופן אחר :

והוא דכבר כתבתי בספרי ברכת אליהו בפ' האזינו
עיין שם באורך דהיכא דכתי' שמים וארץ בלא
ה"א מיירי על זה הארץ ועל זה השמים שעתידין ליבטל
כדכתיב כי שמים כעשן נמלחו וארץ כבגד תבלה והיכא
דכתיב השמים והארץ בה"א מיירי בשמים וארץ החדשים
כדכתיב השמים החדשי' והארץ החדשה ולכך כתב בראשי'
ברא אלהים את השמים ואת הארץ בה"א לרמוז על שמים
וארץ החדשים וכתב גם כן את השמים ואת לרבות שמים של
עתה ואת הארץ ארץ של עתה לומר שהשני' והחדשי' משעת
ימי בראשית נבראו יהי רצון שיתחדשו במהרה בימינו
אכי"ר :

(לג) **במדרש** והארץ היתה תוהו ובוהו אלו
מעשיהם של רשעים ויאמר אלהים
יהי אור אלו מעשיהם של צדיקי' ואיני יודע באיזה מהם חפץ
כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר חפץ
במעשיהם של צדיקים ואינו חפץ במעשי' של רשעים ע"כ
והקושי ידוע · אמנם יובן במה שאמרו בזוהר בפ' בראשית
על פסוק ואיננו כי לקח אותו אלהים והמכוון כי מי שהוא
יותר מן נ"ב ופחות מעשרי' כיון שהוא יותר משלש עשר' שנה
אינו נענש בעון אביו שיצא מרשות אביו ובית דין של מעלה
אין מענישין פחות מבן עשרים מפני מה מת ומתרץ שנופה
הקב"ה

הקב"ה שעתיד לחטוא ימות זכאי ואל ימות חייב לכך לקחו פחות מבן עשרים שנה לטובתו ע"כ · ועוד יש לדייק במאמר למה אמר לו מעשיהם של רשעים ומעשיהם של צדיקים ואי מיירי ברשעים ובצדיקים היה די לומר אלו הרשעים ואלו הצדיקים אלא ודאי מדקאמר אלו מעשיהם דמעשיהם מעשה הרשעים אבל הם צדיקים עתה וסופם לעשות מעשה הרשעים כמו מי שהוא יותר מי"ג שנה ופחות מעשרים שנה ועתה הוא צדיק אבל אם היה מניחו בעולם היה מרשיע ועתה כטלו מן העולם כשהוא צדיק ועל כיוצא בזה אמר אלו מעשיהם של רשעים שעתיד לעשות מעשה הרשעים אבל עתה הוא צדיק וכן הוא בזוהר שמות דף ט' ע"ב יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים על המת פחות מעשרים שנה ולזה אמר איני יודע באיזה מהם חפץ רוצה לומר דיש לזה מה שאין בזה דמי שנפטר פחו' מעשרי' יש בו צד לטו' שאין עליו שום חטא לפי שאף על פי שיש בידו שום חטא בית דין של מעלה אין מעבישין פחות מעשרים אבל יש צד לריעותא שסופו אם היה חי היה מרשיע הרבה והיותר מבן עשרים גם כן יש בו צד טוב שאין סופו להרשיע שאם סופו להרשיע היה נוטלו מן העולם פחות מעשרי' אלא ודאי מדהניחו בעול' ודאי אין סופו להרשיע ויש צד לריעותא דאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ויש בידו מיעוט עונות שעתיד ליתן דין עליהם וזו היא שאלת המדר' דמי שמת פחות מעשרים חפץ בו לפי שאין עליו דין אבל הצדיק שנפטר יותר מעשרים כיון שיש עליו דין על מיעוט עונות אין חפץ בו או דילמא חפץ בצדיק שנפטר יותר מעשרי' אף על פי שיש בידו מיעוט עונות יותר חפץ בו כיון שאין סופו להרשי' יותר חפץ בו מצדיק שמת פחות מעשרי' אע"פ שאין עליו דין מ"מ כיון שספו היה מרשיע וזהו מה שנסתפק ואיני יודע באיז' מהן חפץ בתר דבעי' הדר פשטא כשהוא אומ' וירא אלהים את האור כי טוב חפץ במעשיה' של צדיקים ר"ל במי שכל ימיו עסוק במעשה הצדיקים אף על פי שיש מיעוט עונות דא זילכא בתר רובא וכיון שכל ימיו במעשה הצדיקי' קרוי אור טוב ואינו חפץ במעשה הרשעים דהיינו שסופו לעשו' מעשה הרשעי' אע"פ שעתה הוא צדיק:

או נאמר באופן אחר והוא כהקדים מה שאמרו בזוהר שמות דף ט' ע"ב ונבעת שאין ס' הזוהר מנוי אגלי אבל נאמר כוונתו שהביא על פסוק יש צדיקים שמגי' עליהם כמעשה הרשעים כההוא מעשה שכבכם לבית הכנרי' למכו' סלם וסגרה הפתח כדי לזנות עמה ועלה לגג והפיל עצמו מן הגג ובא אליהו ז"ל וקבלו וניצול מן הזונה וזהו יש צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים שבא ליד הזונה וכיצו' ממנ' ויש רשעים שמגיע עליהם כמעשה הצדיקים כגון ההוא לסטים שהיה חבר לחברת לסטים וכל ימיו במדברו' מלסטם את הבריות והורג נפשות ועובר עבירות וכהנה רבות אבל מדה אחת טובה היתה לו כשהיה נופל בן ישראל ביד הלסטי' והיו רוצים להורגו היה נותן נפשו עליו ומצילו וזהו יש רשעים שמגיע עליהם כמעשה הצדיקים וכגון גם כן כההוא רשע שהיה בא בשכיבותיה דרבי חייא מנא להיא אשה שהיתה הולכת אבל ביתה בלילה ותפשה לשכב עמה אמרה לו הכר כבוד בוראך ולא תחטא בי מיד הניחה והלך לו ולא נגע בה וזהו גם כן יש רשעים שמגיע עליהם כמעשה הצדיקים עד כאן תורף דברי הזוהר :

ומעתה נוכל לומר שזהו כוונת המדרש שבא לרמוז מה שהעתקנו משם הזוה' זה אומרו והארץ היתה תוהו ובוהו אלו מעשיה' של רשעים וכמו שאמרו בזוהר יש רשעים שמגיע עליהם כמעשה הצדיקים כההוא לסטים שהיה נותן נפשו להציל לכל בן ישראל ואף על פי שיש בידו עבירות הרבה ודאי בן העולם הבא שכל המקיים נפש אחד מישראל כאלו קיים עולם מלא וכן ההוא רשע שרצה לשכב עם האשה וכיון שאמרה לו למען כבוד בוראך לא תחטא בי ודאי בן עולם הבא שקנה עולמו בשעה אחת שפירש ממנה לכבוד הבורא יתברך ומה שאמרו גם כן ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים כוונת המדרש למה שאמרו בזוהר יש צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים כההוא מעשה שחבשה אותו הזונה לזנות וניצול ממנה ואם כן כל הכי דאמרן בפי העו"הב הן אבל יש בזה מה שאין בזה שהצדיק גמור שבא לידו דבר עבירה וניצול ממנו הוה אמינא דאין לו שכר כל כך לפי שאינו רגיל בעבירה אבל הרשע שמורגל בעבירות ובא לידו עבירה וניצול ממנה שכרו יותר אבל הכי דאמרן רובא עונות אבל הצדיקים רובם זכיות ולזה שאל ואיני יודע באיזה מהם חפץ ולזה השיב כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב חפץ במעשיהם של צדיקים דאף על פי שלא יש לו שכר כל כך כשפירש מן העבירה כדאמרן מכל מקום חפץ במעשיהם של צדיקים שרובן זכיות ואינו חפץ במעשיהם של רשעים שרובם עונות ואע"פ שפירשו מן העבירה שכרם יותר :

(לד) **ובזה** נבין מה שאמרו רבותינו ז"ל דדיה ירוק בכל עת מוטב לחבק דדיה של תורה שמביאך לידי זכות וא' תחבק דדיה של נכריה שמביאך לידי חובה ע"כ · והקושי ידוע דמהיכא סלקא דעתין לחבק דדי נכריה חס ושלום ולא לחבוק דדיה של תורה עד דאצטריך לומר מוטב לחבק דדיה של תורה ולא לחבק דדיה של נכריה:

אמנם כפי מה שהקדמנו דיש רשעי' שמגיע עליהם כמעשה הצדיקים כההוא לסטים כשנופל יהודי ביד הלסטים נותן נפשו עליו ומצילו זה אומרו מוטב לחבק דדיה של תורה שמביאך לידי זכות ולא לחבק דדיה של נכריה כלומר להיות חבר ללסטים כדי שאם יפול ישראל בידם להצילו ואף על פי שמצוה גדולה הצלת נפשות עם כל זה ולא לחבק דדיה של נכריה שמביאך לידי חובה שכמה עבירות עושה עמהם כדי לבא להציל נפשות ואולי לא יפול ישראל בידם כמצא שזה מביאך לידי חטא אלא תחבק דדיה של תורה שהרי מביאך לידי זכות · ה' יחננו ויזכינו לעשות רצונו אכי"ר כס"ו :

(לה) **וישם** ה' לקין אות דרשו רז"ל אות וא"ו מסר לו ע"כ · ויש להבין מה נשתנית אות וא"ו משאר אותיות אמנם יובן במה שאמר הזהר בפ' בראשי' דף ל"ב ע"ב וז"ל יהי מארת חסר וא"ו מאי טעמא דהא כלא ואו מותא הוא בעלמא ע"כ א"כ כשיש וא"ו חיים הוא בעלמא ·ובזה יבא על נכון דלכך אות וא"ו מסר לו לומ' חיים איתוספו לו הרמוזה באות וא"ו :

פרשת בהעלותך

(א) **בהעלותך** את הנרות וכו' עד יערוך אותו וכו' איתא בגמ' וחובל עול מפני שמן חובל עולו של סנחרי' מפני שמנו של חזקיה הדולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ע"כ · יובן במה שאמרו על פסוק יערוך אותו אהרן בזכות יערוך וכו' יכנלו מערוך מאתמול תפתה דהיינו גהינם עיד נקדים במה שאמרו אברהם אבינו בירר לו שעבוד מלכיות במקום גהינם וכיון שהדלקת הנר של מנוה מציל מדין של גהינם לזה חובל עול מפני שמן דהיינו עול של גלות שהוא שוה לגהינם חובל על ידי שמן הדולק בשביל התורה :

(ב') **במדרש** . ויעש כן אהרן להגיד שבחו של אהרן שלא שינה ע"כ וכל המפרשי' נתקשו בזה המאמר מהיכן היה סלקא דעתין שישנה עד שהוצרך להגיד שבחו של אהרן שלא שינה :

אמנם יובן במה שאמרו במדר' וזה לשונו למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב אמר לו המלך תדע שאכלך אכי סועד תקן לי הלך אוהבו והתקין לו מטה של הדיוט ומנורה של הדיוט ושולחן של הדיוט כיון שבא המלך באו עמו שמשין סביבו מכאן ומכאן ומנורות של זהב לפניו כיון שראה אוהבו את כל הכבוד הזה נתבייש והטמין את כל מה שהתקין לו שהיה הכל מעשה הדיוטות אמר לו המלך לא אמרתי לך שאכלך אכי סועד למה לא התקנת לי כלום אמ' לו אוהבו ראיתי את כל הכבו' הזה שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה שהתקנתי שהיו כלי הדיוטות אמר לו המלך חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך וכן הקב"ה כולו אורה שנאמר ונהורא עמיה שריה ואומר לישראל התקינו לי מנורה ונרות מה כתיב שם ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ועשית מנורת זהב טהור כיון שעשו באת שכינה מה כתיב שם ולא יכול משה לבא אל אוהל מועד מיד קרא למשה ע"כ ובזה יבא על נכון דלא תימא כיון שראה אהרן אור השכינה הצניע את המנורה כמו המשל לכך אצטריך לומר ויעש כן אהרן ולדרוש להגיד שבחו של אהרן שלא שינה שעשה כאשר צוה ה' :

גמרא סוכה פרק שני דף כ"ה ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם מי היו נושאי ארונו של יוסף היו דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר מישאל ואלצפן היו ע"כ ויש להבין דודאי כל דבריהם ברוח הקדש ואין להרהר אחר דבריהם אבל מכל מקום יש להבין מהיכן יש רמז בפסוק שאנשים טמאים היו אנשים גדולים עד שהוצרך רבי יוסי הגלילי לאמר נושאי ארונו של יוסף היו ורבי עקיבא גם כן לומר מישאל ואלצפן היו אימא סתם בני אדם שהיו טמאים ובאו לשאול אימתי יעשו קרבן פסח :

אמנם משום דקרא יתירה הוא לכאורה דהיה די לומ' ויהיו טמאים ולא יכלו לעשות הפסח ולמה הוצרך לומר ויהי אנשים דודאי אנשים היו ולא נשים דנשים פטורות הוא דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ועוד הא כתיב איש לפי אוכלו ולא אשה ואם כן למאי איצטריך לומר אנשים ומשום דיתורא דאנשים הוצרכו לזאת הדרשה דרבי יוסי ורבי עקיבא והוא על פי מה שאמרו במשנה איש סוכו איש יבנה שפירושה גדול של עיר סוכו גדול של עיר יבנה גם כן אנשים דהיינו גדולים וכיון דכתב קרא אנשים יתירה לדרוש שגדולים היו לכך הוצרך לומר רבי יוסי שהיו אנשים גדולי' והיו טמאים מי הם והשיב נושאי ארונו של יוסף היו ורבי עקיבא אמר מישאל ואלצפן היו לומר שגדולים היו לומר נושאי ארונו של יוסף ולומר מישאל ואלצפן היו ואף על פי שגדולי' היו היו טמאי' או בארונו של יוסף או בנדב ואביהוא:

(ד') **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו בספרי והובא בילקוט בפרשתנו זאת רמז תשכ"א וזה לשונו ויאמרו האנשים ההמה אליו מגיד שהיו בני אדם צדיקים וכשרים וחרידים על המצות ע"כ ויש להבין מי הגיד שהיו בני אדם כשרים וצדיקים וכו' :

אמנם כמה שהקדמנו דמילת אנשים יתרה לדרוש שהיו גדולים לכך אמרו בספרי מגיד דהיינו במלת אנשים יתירה לדרוש כשרים וצדיקים וחסידים וחרדים על המצות :

(ה') **ובזה** נבין ג"כ מה שאמרו בספרי זוטא והובא בילקו' שם סמוך ונראה וז"ל ויאמרו האנשי' ההמה אלין בעלי שמות היו ע"כ ויש להבין מהיכן יש רמז שבעלי שמות היו :

אמנם כפי דרכנו יבא על נכון דמילת אנשים שלכאורה נראת יתרה שפירשו אנשים לשון גדולים לכך דרשו בספרי אנשים בעלי שמות היו דהיינו ששמם ידוע מצד שהם גדולים :

(ו') **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו בספרי והובא בילקוט שם סמוך ונראה והביאו גם רש"י בפירוש החומש וזה לשונו ראויה היתה פרשת טמאים שתאמר על ידי משה אלא שנאמר על ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי ע"כ ויש להבין מי אמר שהיו זכאים הטמאים הללו עד שאמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי לכאורה אימא אדרבה איפכא מסתברא מדהיו טמאים ולא יכלו לעשות הפסח כמאעדו חס ושלום שלא היו זכאים :

אמנם לפי דרכנו יבא על נכון לפי שמילת אנשים לכאורה נראית יתירה ומדכתב אנשים ודרשוהו כשרים וצדיקים וגם כמו מה שפירשנו שאנשים פירושה גדולים אתי שפיר מה שאמרו בספרי שמגלגלין זכות על ידי זכאי :

(ז') **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו בספרי זוטא והובא בילקוט רמז תשכ"א וז"ל עמדו ואשמעה כדאים אתם שידבר עמכם דבר אחר כדאים אתם שידבר עימי על ידכם ע"כ ויש להבין מהיכא מפיק מן הפסוק כדאים אתם וכו' ואעפ"י שמשמע מדכתיב עמדו ואשמעה שמובטח לו שישבו על שאתם לכך דרשו כדאים אתם דלמא האי דקאמר עמדו ואשמעה כמו שפירש רש"י ז"ל עמדו ואשמעה כתלמיד שמובטח לו לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח לו שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה ואם כן מהיכא דרשו כדאים אתם · אמנם כפי מה שהקדמנו ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל כל מקום שנאמר אנשים גדולים משמע אתי שפיר כיון שבכאן לא אמר ויהיו טמאים ודי והוסיף ואמר ויהי אנשים לומר שהם גדולים וכיון שהם גדולים לכך אמר כדאים אתם :

(ח') **ובזה** נבין מה שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק והאיש בימי שאול בא באנשים זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא ע"כ ויש להבין מהיכן למדו רז"ל לדרוש מיל' והאיש על ישי שהיה גדול הדור ועוד במה שדרשו מלת באנשים אוכלוסא דהיינו ששים רבוא אימא אנשים בני אדם מרובין :

אמנם כפי דרכנו אתי שפיר דכל מילת איש נאמרה על אדם גדול כמו איש סוכו וכן אנשי' נאמרת לשון גדולי' לכך דרשו על ישי שנכנס באוכלוסא דאי על אדם אחד מיירי הוה ליה לומר ואדם בא בימי שאול בבני אדם ולמה אמר והאיש בא באנשים אלא ודאי לשון גדולה הוא לכך דרשו זה ישי שדרש באוכלוסא :

(ט') **ובזה** נבין מה שאמרו בגמרא בנדרים פרק ט' אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל מקום שאתה מוצא ניצים וניצבים אינם אלא דתן ואבירם אלא מאי מתו כל האנשים אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהם ע"כ ואיכא למידק מי הכריחו לרבי שמעון בן יוחאי לומר שכל מקום שנאמר ניצים וניצבים דתן ואבירם ויקשה עליו מאי כי מתו כל האנשים והוצרך לומר לתרץ שירדו מנכסיהם אימא ניצים לחוד וניצבים לחוד וניצים אחרים היו ולא דתן ואבירם ויניח כי מתו כל האנשים כמשמעה שמתו ממש ויש לומר משום דאי מתו ממש אם כן הוה ליה לפסוק למימר כי מתו כל המבקשים את נפשך ולמה יתיר בלשונו לומר כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ועוד דמילת אנשים

כתורת על נדולים וכי דין וחכירם נדולים היו עד שיאמר
עליהם תכעים והלא רשעי לבך הוסיף רשב"ג שכל מקום שב"ג
נימים וכיבים הם דין וחכירם ויקשה עליו מאי מתן כל
התנים ויבנך לתרץ שירדו מכבסיהם נמור שהלת התנים
שהיה להם עושר והיו דבריהם נשמעים מתו ומשום שהיו
נקראי' תנים שהיו עושירים ועתה נעשו עניים תכל
נאמר לו מת לבך הוכיח הפסוק להוסיף מלת תנים נומר
שנדולתם תלכם היה המיתה תכל הם לו מתו:

(יד) **ובזה** נכון מה שאמר חיש יהודי היה בשושן
הבירה ושמו מרדכי וש נלכון דמלת חיש
למאי נתת היה דיי לומר יהודי היה בשושן וכו' תאמם כפי
מה שהקדמנו אתי שפיר תיבת חיש לשמועינן שהיה נדול
היהודים ושהו חיש יהודי היה כלומר שהיה נדול ליהודים ושהו
חיש יהודי:

(טו) **ובזה** נכון מה שאמרה תכה ואתת לעבדך זרע
תחשים היש להכון דהיה די לומר לאתך
זרע ומאי תחשים לרמוז תחשים נדוליס:

(טז) **ויאמר** משה לחובב וכו' נוסעים אנחנו אל
המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם
לכם אתנו והיטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל ויאמר אליו
לא אלך כי אל ארצי וכו' היה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר
ייטיב ה' עמנו והיטבנו לך ע"כ. וש להכין מה הוסיף משה
רבינו ע"ה בשנית שומת שאמר לכם אתן להם חוך
ואמרו בפעם השנית והיה ליטוב לומר והיה רחוי למשה
שיסתוק בשלח רמה בפעם הראשון לו שיביא עמו אל יתקר
נועמה אחרת ולא שיכפול לו הטעם הראשון עצמו שכבר
שמע אותו יתברך ולא רצה:

אמנם יכון כהקדים מאי דתקן מי שיש לו מתים חוץ
לא יטול וכו' אפל בעל הבית שהיה עובר
במקום למקום יטול לפי שעתי הוא כאותה שעה עוד קדים
מאי דאיתא בספרי על זה הפסוק והוכח בילקוט וזה לשונו
אלא הרבה הולך לתרבי ואוכל פירות מתרבי ואותה יין מכרמי
עכ"ל. וזה יבא על נכון מה שלא רצה יתרו אילך לו עמהם
וייטיבו לו לפי שעתה כיון שיש לו ארץ וכרם שעתיד יותר
ממתנים וזו אם כן אמור לו ליטול וזהו אומרו כי אם אל ארצי
ואל מולדתי אלך כלומר כיון שיש לי ארץ אמור ליטול ולזה
לנטריך משה רבינו ע"ה לחזור ולומר לו והיה כי תלך עמנו
והיטבנו לך כדי לרמוז זה הדין של בעל הבית העובר ממקום
למקום שמותר ליקח זה אומרו והיה כי תלך עמנו רוצה לומר
כיון שאתה הוה ליה דין בעל הבית אף על פי שיש לו בעירו
מזון שהרבה מותר ליטול כל זמן שאינו בעירו. זה אומרו
והיה כי תלך עמנו כלומר כיון שאתה הולך ואינך עתיד
בעירך ולזה והיטבנו לך שמותר ליתן לך כדין בעל הבית
העובר ממקום למקום שמותר לו ליטול:

(יג) **ילקוט** רמז תשכ"ג אל נא תעזוב אותנו אמר
רבי יהודה אמר לו אתה שראית חן
שניתן לאחותינו במדרש שנאמר וה' נתן את חן העם בעיני
מצרים אל נא תעזוב אותנו עכ"ל. וש להכין דמאי רחיש
מייתי פסוק וה' נתן את חן העם למאי דקאמר ש אל נא תעזוב
אותנו דמשמע דאי לאו הכי טעמא עזוב אותם. ועוד יש
להכין על מה שאמרו רבותינו אל ויקח אלך חדש על מצרים
שדרשו בבעל חוב ושטרו בידו דהיה די לומר בבעל חוב
אם שטרו בידו או אין שטרו בידו דהיה די לומר בבעל חוב
ותו לא מידי ועוד מה יש בסמיכו' בפסוק ותמלא הארץ אותם
בפסוק ויקח אלך חדש ודרשו רבותינו אל שנתחדש גזירותיו
דמשמע דבשביל ותמלא הארץ אותם לכך חדש גזירותיו
אבל אם לא ותמלא הארץ אותם לא היה מחדש גזירותיו:

(טז) **אמנם** חון מדרכינו נתיר זאת הקושי' וכחזר
לשבחינו והוא כמה שאמרו רבותינו אל
שדרכו הקונלומין הנלים המכין ונם תוקף השיעבור הנלים
וכזה יבא על נכון שקודם ותמלא הארץ אותם לא היכין
הקב"ה לחדש נזירותיו כדי שיתמלא אותם כל מה שהנלים את המכין
ואתה שותמלא הארץ אותם דהיינו שנעשו ריבוי
הקונלומין לכך עתה היכין הקב"ה לחדש נזירותיו כיון
שנעשה ריבוי הקונלומין והנלים המכין כמהרה על ידי ריבוי
הקונלומין ותקוף השיעבור לכך סמך ותמלא הארץ אותם
לפסוק ויקח מלך חדש ודרשו רבותינו אל שנתחדשו נזירותיו
לפי שכבר נתרבו הקונלומין ותקוף השיעבור ווועלם המכין
במהרה:

(טז) **אמנם** נחזור לענין ונדייק עוד דיוק אחר והוא
דיש להכין דלמה קיים הקב"ה הבטחת
הרכוש נדול בדרך שהלם כדכתיב דבר נא באזני העם
וישאלו מהמצרים כלי כסף וכלי זהב דלמה קיים הרכוש נדול
בדרך שהלם ואחר כך יקחו וילכו להם כמו דרך נביבה דאם
תלילם חם ושנם דלא יוכל לקיים רכוש נדול הלא בערמה
ובדרך תחבולם היה יכול להכיאו על המצרי' שם נוכח ויאחר
להם בפירוש שיתנו לישראל רכוש נדול ומירתם מן המכס
לו יתנו לישראל את הרכוש הנדול כמו שהביאו עליהם מכת
בכורות עד שאמרו להם שאם לא עשה דבר בקשה ושלה
אשר לכם הלא ודאי משמע שאם לא עשה דבר בקשה ושלה
לא היו ישראל נוקחין רכוש נדול כפי הדין:

(יז) **אמנם** הכל יהא נכלל יחוד והוא בהקדים מה
שכתב מרן באולחו הטהור בחשן
המשפט בסימן ר"ם סעיף ד' וזה לשונו אין לדם מקנה דכך
שלח לה לעולם כיון בשכר בין בהפתה וכו' כיצד מה שתוציא
שדה זו יהיכר לך וכו' או מה שתלד שפחתי תכור לך או יתנו לך
בהתנה לא תמכר כלום וכו' ויכול לחזור בו אחר שתלד השפחה
ואחר שבדלו הפירות ובאו לעולם ואם קדם הלוקח ותפסם אין
מוציאין מידו וכתב מהר"ם בהנהג והוא הדין בשאר דברים
שלא באו לעולם ותפלו לא תפסם שלא כתב ליה השטר ומכר
ליה השטר כמאן דתפיש דתפיש עכ"ל:

ובזה יבא על נכון דבשעת שאמר הקב"ה לאברהם
תבינו כי גר יהיה זרעך עדין לא היו ישראל
בעולם ודמי לאומר מה שתלד שפחתי מכור לך או יתנו לך
ויכול לחזור בו אחר שתלד ואם כן מה שאמר לאברהם תבינו
כי גר יהיה זרעך אין יכולים המצרים לשלום בהם בישראל
ולקייים הנזירה כיון דישראל לא היו בעולם בשעת הנזירה
וגם לאחר שבאו ישראל לעולם יכול הקב"ה לחזור מן הנזירה
מן הדין כיון שבשעת שלו הנ נזירה עדיין לא היו ישראל בעולם
לכך דרשו רבותינו אל על פסוק ויקח מלך חדש בבעל חוב
ושטרו בידו לרמוז מה שכתב מוה"ם דאם כתב לו השטר ומכר
לו השטר ותפלו לא תפסם כיון שכתב לו השטר כמאן דתפיש
דמיית. זה אומרו בבעל חוב ושטרו בידו רוצה לומר שלא
דין לעצמו כמי שכתפסם שטר בידו וקנה בהם שהקנה לו קודם
שבא לעולם על ידי השטר שכתב ומכר לו השטר ליה אמרו
בבעל חוב ושטרו בידו ולכך חדש גזירותיו:

(יח) **ובזה** נבין הסמיכות ותמלא הארץ אותם ויקח מלך
חדש על מצרים ודרשו רבותינו אל שנתחדשו
גזירותיו לרמוז למה שהקדמנו בשם מרן אל דאם אמר לו מה
שתלד שפחתי מכור לך או יתנו לך שיכול לחזור בו אחר שתלד
לא תפסם אין מוציאין מידו וכתב מהר"ם בהנהג והוא הדין
בשאר דברים שלא באו לעולם ותפלו לא תפסם שלא כתב ליה
השטר ומכר ליה השטר כמאן דתפיש דתפיש לכך חדש
גזירותיו כיון שבשעת שלו הנ נזירה עדיין לא היו ישראל
בעולם אף לאחר שבאו ישראל לעולם ואם ישראל למצרים
היו יכולים לשעבד בישראל וכמו שהקדמנו דהמקנה דבר
שלא

שלא בא לעולם לא קנה אבל אם תפס הלוקח לאחר שבא
לעולם קנה לעולם לפיכך שישראל שנשתעבדו לאומות קודם שבאו
ישראל לעולם קודם שתפס אותם לא קנה לשעבדם אבל
עכשיו ותמלא הארץ אותם דהא ליה כתפס לכך נסמך ויקח
מלך חדש על מצרים ודרשו רבותינו אל שנתחדשו גזירותיו
אבל קודם שבאו לארצו לא היה יכול לחדש גזירו' לפי שבשעת
הגזירה לא היו ישראל בעולם ולא לאחר שבאו ישראל בעולם
לא קנה אותם כיון שבשעת הקנייה לא היו בעולם:

(יט) **ובזה** נבין נם כן דלמה בדרך שאלה נתן לפם
הרכוש נדול דמשמע דמן הדין לא היה
יכול ליתן להם להדיוט בלא דרך שאלה:

אמנם הוא הדבר אשר דברתי דמה שאמר נם כן
ואחריכן יצאו ברכוש נדול כאותה שעה הרבו
נדול לא היה בעולם ומן הדין לא קנו ישראל דמה שהקנה
להם הקב"ה הרכוש נדול לא היה בעולם ומן הדין לא קנו
ואם כן לפ לאחר שבא לעולם הרכוש נדול לא קנו ישראל
דבשעת הקנייה לא היה בעולם לכך נזר חכמתו יתברך
שיקחו דרך שאלה ובין שלקחוהו דרך שאלה הוה ליה כתפס
ובין דתפסו קנו לפ שבשעת הקנייה לא היה בעולם ובמו
שהקדמנו דהמקנה דבר שלא בא לעולם כאילו תפס לעולם אם
תפס קנה לכך הוה שיקחו דרך שאלה דהויא תפיסה ויקנו
הרכוש נדול מן הדין לפ דבשעת הקנייה לא היה בעולם
בשעת השאלה שהיא התפיסה קנו ואין מוציאין מידן ובמו
שהקדמנו בשם מרן:

(ך) **ומעתה** אל ה' ויאר לנו ובמזוז למאמר הנביא
פתח השער ל בת תעזוב אותנו אמר
רבי יהודה אמר לו אתה שראית חן שניתן לאחותינו שנאמר
וה' נתן את חן העם בעיני מצרי' ל בת תעזו' אותנו שהאמור
לנו אתה חן העם בעיני מצרים ושאילום דהיינו שיקחו דרך ששם
שיהיה תפיסה ובקנה הפירות לפ על פי שלא באו לעולם
לנך ל בת תעזוב אותנו ומן הטוב אשר ייטיב לישראל והטבנו
לך:

(כ"ח) **או** נאמר כמו שכתב עיר דוד דף ל"ב ע"ג
שדרשו רבותינו אל רכוש נדול לארץ ישראל
זה שאמרו אתה ידעת וכו' וה' נתן את חן העם בעיני מצרי'

כמו שניים שכתתו כפי הפשט דהיינו הכסף והזהב כן
יקיים נמו שכתתו כפי הדוש דהרכוש נדול דהיינו ארץ
ישראל וזהו והיה הטוב אשר ייטיב נמו והיטבנו לך שכיתן לך
בחלה בארץ ישראל:

(כ"ב) **או** נאמר כמה שאמרו רבותינו אל רכוש נדול
ארץ ישראל וזה יבא על נכון מניינו שקיים
במצרים כתן לת חן העם ושאילום ולפ על פי שלא הבטיח
בשלמה מכל שכן שקיים רכוש נדול בכתיב' ארץ ישראל שהיא
עיקר רכוש נדול שהבטיח ולו והיטבנו לך:

(כ"נ) **ספרי** והוכח בילקוט ואתה כפשמו יבפש אין
כל בלתי אל המן עיניהו והמן כורע נר
הוא לת שכר מי שאמר זה אמר זה ולא מי שאמר זה לא אמר
זה אלא ישראל אמרו בלתי אל המן עיניהו והקב"ה היה
מפייס את בני עולם ואמר להם בואו ואלו על מה אתם
מתרעמים שהרי המן הוא בזרע נד ע"כ. וש מקום
תיפוח היאך יעלם על דעת אדם לומר שישראל אמרו הכל
שהרי הם מבניו על המן כאומרים בלתי אל המן עיניהו ואתה
כפשמו יבפש אין כל היאך אלקא דעתין לומר שהם אמרו
והמן כורע נד לכן ועיניהו כעין הבדולח עד שהפרכו רז"ל
לומר מי שאמר זה לא אמר זה:

אמנם יכון במה שאמרו רבותינו אל שהמן מניד לם
כן תשעה לרשעים לם כן שבעה לאחרון ועוד
נקדים מה שאמרו רבותינו אל מה שבקשו בשר בקשו עלילה
להתיר להם ערוות ע"כ וש להכין למה כשיאכלו מן לא יכלו
לעשות זמות ולכך בקשו בשר כדי לעשות זמות שתמכם כל זמן
שיורד המן אין יכול לעשות זמות אבל אחר שפסק המן יכול לעשות זמות עם אשה
בעולת בעל ובעבית בעלה לא יתכן עמוד הבן לפי שאינו
בניהו של בועל ובעבית בעלה לא יתכן שיהא עומד הבן לפי שאינו
בנו ונלנל חרפתו בקהל לכך כל זמן שהמן יור' לא היה יכול
לעשות דבר זמות לכך בקשו בשר כי על ידי הבשר לא תנלה
חרפת' וזה יבא על נכון לפי שהיה בלתי' דעתין שמא שהמן
ושתת נפשנו יבפש אין כל בלתי אל המן עיניהו אף נם כן
תמרו והמן כורע נד הוא ועיניהו שהמן מניד שבע על מי
שאמרו זה הולד וזה היה רוצים לעשות זמות אבל כמו שאמרו
רבותינו אל בקשו עלילה להתיר להם ערוות אף כן היה
בלתי דעתין שבשל הפסוק ישראל לאמרו בנשות סמן לכך
הולכו רבותינו אל לאחר לא מי שאמר זה אמר זה הלא ישראל
אמרו בלתי אל המן עיניהו והקב"ה מפייס ואומר
כמה טוב המן כורע נד ועיניו כעין הבדולח:

(כ"ו) **ילקוט** תהלים רמז תק"ן מומור כ"ו זה
שהרבעים שבה במדבר אמר רבי יודן
בזכות שאמרתם זה אלי ואמיהו אתיה זה לכם שהרבעים שבה
לא חסרת דבר ויש להכין מה בשתניית מצוה זו מכל המצות
לומם כאר שקדמנו בפרשת ברלשית שכל המצוות טייך מי
הקדימני לתתם תתבאם לפניו במצות אין כח מי
הקדימני ולכך נקט זה אלי ואמיהו ודרשו רבותינו אל התבאם
לפניו במצות:

(כ"ה) **גרסינן** בנמרא בסנהדרין דף ל' על פסוק
אלנד ומידד מתנבאים משה מת ויש
להכין מה ו תעזבה מי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את
רוחו עליהם ובם יש להכין היה די לומר מי יתן כל עם ה'
נביאים ומה טריך לומר את כי יתן ה' את רוחו עליהם. ותמצם יוכן במה
שיהיו נביאים ותהי יתן את רוחו עליהם. ותמצם יוכן במה
שאמר הפסוק לעתיד לבא ותמלא הארץ דעה את ה' כמים

ליס מכסים · עוד נקדים מה שאמר הפסוק ואת רוחי אתן בקרבכם · ובזה יבא על נכון זה אומרו מי יתן כל עם ה' נביאים דהיינו שתתקיים ומלאה הארץ דעה את ה' וכיון שתקיים כל עם ה' נביאים אז יהיה תחיית המתי' ואז יתקי' גם כן ואת רוחי אתן בקרבכם וזה אומרו כי יתן את רוחו עליה' דהיינו שיתן רוח במתי' ויחיו ואז יכלה המות וממילא גם יחיה ויתבטל נבוא' משה מת משו' דהמתים יחיו החיים לא כל שכן שלא ימותו וישארו החיים :

(כ"ו) **ותדבר** מרים ואהרן במשה על אודו' האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח וכו' ויש להבין ראשונה למה כפלו דבריהם על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח שני לקיחות הללו ועוד דעיקר תלונותם היתה על משה על שפירש מן האשה כמו שאמרו רבותינו ז"ל ולמה אמר אשה כושית לקח כי אשה כושית לקח ומאי איכפת להו בלקיחה הלא עיקר התלונה על שפירש מן האשה לא על שלקח ועוד יש להבין בדברי רש"י ז"ל שפירש על אודות האשה הכושית על אודות גירושיה וקשה לי על זה הפירוש וכי נתן לה גט דהוצרך לומר גירושיה ועוד במה שאמר המתרגם על מה שאמר הכתו' כי אשה כושית לקח ארי אתתא שפירתא דנסיב רחיק למה בתחלת המקרא תרגם דנסיב דווקא ולא אמר רחיק ובסוף הפסוק הוסיף מלת רחיק :

אמנם העניין יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל והובא בילקוט בפרשת יתרו על פסו' ויקח יתרו את צפורה אשת משה אחר שלוחיה ר' יהושע אומ' מאחר שפטר הימינו בגט כתיב הכא שילוח וכתיב התם שילוח מה שילוח האמור להלן בגט אף שילוח האמור כאן בגט ע"כ :

(כ"ז) **וייש** לשאול שאלה אחת דכיצד משה רבינו עליו השלום החזיר גרושתו והא משה כהן הוה סברי שמש כל שמונת ימי המילואים וקיימא לן דריח הגט פוסל בכהונה וכי תימא דווקא בשמונת ימי המלואים הוה כהן ואחר כך שעבר בח' ימי המלואים אין לו דין כהן והרי מצינו כעין זה בגמרא כהן גדול שחלה ומינו אחר תחתיו ואחר כך נתרפא הראשון ראשון חוזר לעבודתו שני אינו לא כהן הדיוט ולא כהן גדו' לא כהן הדיוט משו' שמעלין בקדש ולא מורידין ואינו כהן גדול משום איבה דמשמע דאי לאו טעמא דאיבה היה ראוי להיות כהן גדול דמשום דמעלין בקדש ואם כן משה רבינו ע"ה ודאי דאיך מורידין אותו מגדולתו ויש לו דין כהן גדו' וכן מצינו ג"כ על מ"ש רבותינו ז"ל והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן שנטלה ממנו כהונה לפי שהקדים ברכת עבד לברכת רבו והכהונה לא נטלה אלא מזרעו ולא ממנו אף על פי שעשה שלא כהוגן שהקדים ברכת עבד לברכ' רבו ומכל שכן משה רבינו ע"ה כיון ששמש כל שמונת ימי מילואים ודאי אין ראוי ליטול הכהונה ממנו ועוד איתא בילקוט רמז תקי"ח אמר רב משה רבינו ע"ה כהן גדול הוה וחולק בקדשי קדשים ע"כ ואם כן הדרא קושייא לדוכתא כיצד החזיר גרושתו ויש לומ' דבשעה שהחזיר לצפורה עדיין לא נעשה כהן גדול שעדיין לא שמש בשמונת ימי המלואים לפי ששמונת ימי המלואים היו בשנה שנייה וכשהחזי' לצפורה היה בשנה ראשונה אחר מתן תורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וישמע יתרו מה שמע ובא מתן תורה שמע ובא ובאותה שעה כתיב ויקח יתרו את צפורה אשת משה אחר שילוחיה :

(כ"ח) **ועוד** יש לומר דאף אם תימצי לומר דיש לו למשה דין כהונה אף קודם ששמש בשמונה ימי מילואים דכל העומד ליגזז כגזוז דמי ומכל שכן העומד ליקדש כקדוש דמי שכבר קדוש הוא וקדשוהו שמים מרחם אמו ואם כן כיצד החזיר לצפור' נוכל לתרץ במ"ש הרב מהרי' קארו בשולחנו הטהור באבן העזר בסימן ו' אם נתן לה גט על תנאי ולא נתקיים התנאי אינו פוסל ורשאי הכהן לכתחלה לגרש על תנאי ונוכל לומר שמרע"ה גם כן נתן לה הגט על תנאי כל זמן שישראל בשעבוד במצרים לפי שלא גירש אותה אלא מפני צרת שעבוד וכמ"ש רבותינו ז"ל והובא בילקוט בפ' שמות על פסוק ויקח משה את אשתו ואת בניו באותה שעה נאמר לאהרן לך לקראת משה וכו' אמר ליה להיכן אתה מוליכם אמר ליה על הראשונים אנו מצטערים ועכשיו הבאת את האחרונים באותה שעה אמר לה לכי לבית אביך לכך נאמר אחר שילוחיה ע"כ וכבר הקדמנו שפסוק אחר שילוחיה דהיינו בגט נאמר כאן שילוח וכו' אם כן מה שגירש אותה בשביל צרת השעבוד וכיון שכלה השעבוד יכול להחזירה וכמו שהקדמנו דרשאי הכהן לכתחלה לגרש על תנאי :

(כ"ט) **ובזה** נבין מה שאמרו רז"ל וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא · אמנם כפי מה שהקדמנו דמשה גרש את אשתו בגט והכהן אסור להחזיר גרושתו ומשה כהן הוה ולזה נתקשה ז"ל מה שמוע' שמע ובא שהביא לו את צפורה והרי גירש אותה בגט ומשה כהן הוה וכיצד הביא לו את צפורה ולזה תירצו יציאת מצרים קריעת ים סוף שמע ובא ר"ל כיון שכלה השעבוד ויצאו לחירות אז נתבטל התנאי והגט בטל מאליו לפי שלא גירש אותה אלא מפני השעבוד וכיון שיצאו ממצרים בטל השעבוד ובטל הגט וצריך להביא את צפורה וכמו שהקדמנו דכהן לכתחלה יכול לגרש על תנאי וכשבטל התנאי בטל הגט ומותר להחזיר את אשתו :

(ל') **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו המפרשים דכיצד הקב"ה יכול להחזיר לישראל כיון שהקב"ה כהן הה"ד ויקחו לי תרומה וכיון שגירש את ישראל וישראל יש להם דין אשה לגבי הקב"ה והכהן אינו יכול להחזיר גרושתו :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דכהן יכול לכתחלה לגרש על תנאי וכשבטל התנאי יכול להחזיר את אשתו גם הקב"ה לא גירש את ישראל אלא בשביל שחטאו וכיון שיחזרו בתשובה אם כן בטל התנאי וכיון שבטל התנאי דהיינו החטא בטל הגט למפרע ויכול להחזירנו במהרה בימינו אמן :

(ל"א) **או** נאמר באופן אחר דכיצד החזיר משה לצפורה אחר שילוחיה דהיינו אחר שנתן לה גט והא משה כהן הוה וכהן אסור להחזיר גרושתו · אמנם הקושיא מעיקרא ליתא דמשה מיום שגרשה שוב לא נגע בה ואעפ"י שהביא אותה יתרו אפ"ה לא נגע בה וכמו שאמרו רז"ל והובא בילקוט בפ' בהעלותך אמרה לה צפורה למרים אחיך משמע' שקידש עצמו לדבור אינו מכיר למטה ואימתי הביא יתרו לצפורה אחר מתן תורה כמו שאמרו מתן תורה שמע ובא ואותה שעה הביא לצפורה וכבר הקדמנו שמיום שנתקדש לא הכיר המטה אם כן מיום שנגרשה שוב לא נגע בה :

(ל"ב) **ונחזור** לענינינו ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח דמה שאמרו לקח שני פעמים לרמוז על לקיחה ראשונה בשעה שנשא אותה ועל לקיחה שנייה שהיא אחר שלוחיה דכיצד החזיר גרושתו והרי הוא כהן וכהן אינו יכול להחזיר גרושתו ולא הבינו לדברי צפורה שאמרה מיום שנתקדש לא הכיר למיטה בשביל שנתגרשה ואם כן לא נגע בה אחר שנתגרשה אלא סברי דמה שאמר' צפורה מיום שנתקדש

שנתקדש

שנתקדש לא הכיר למטה בשביל שהוא נביא לזה אמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר והרי אנו נביאים גם כן ולא פירשנו מנשותינו וכמו שאנו נביאים לא פירשנו אם כן משה לא פירש מטעם נבואה ומדלא פירש מטעם נבואה אם כן נגע בה וכיצד החזיר לגרושתו דעיקר תלונותם על משה על שהחזיר גרושתו כיון שהוא כהן :

(ל"ג) **וזהו** שכיון רש"י ז"ל שפירש על אודות האשה על אודות גירושיה רוצה לומר על הגירושין שנתן לה קודם שבא למצרי' וביני' החזירה :

(ל"ד) **ולזה** כשדברו במשה אמרו ב' פעמים לקח אחת על ליקוחין הראשונים והשניה על ליקוחין לאחר שהחזירה :

(ל"ה) **וכפי** זה נוכל לפרש מה שאמרו רבותינו ז"ל שדברו במשה על שפירש מן האשה לא על עתה אלא על שפירש ממנה קודם ביאתו למצרים כיון שאותה פרישה היתה על ידי גט כמו שאמרו רז"ל וכיצד החזירה :

(ל"ו) **ולזה** תרגם דנסיב רחיק ר"ל מאי דכתיב דנסיב עתה כבר רחיק דהיינו שריחקה על ידי גירושין וכיצד החזירה והלא הוא כהן ואיך יכול להחזיר גרושתו :

או כיון המתרגם להלין בעד משה ארי אתתא דנסיב רחיק רוצה לומר אתם שאומרים שלקח שני פעמים אינו אלא לקיחה שנית שהביא לו יתרו לצפורה רחיק ר"ל רחיק אותה ולא נגע בה זה אומרו אתם אומרים אתתא נסיב בפעם שנייה רחיק מקדמת דנא כיון שכבר נתיחד עמו הדבור מקדמת דנא זהו שהלין המתרגם בעד משה ולזה בסוף הפסוק תרגם דרחיק דמיירי על שעה שהחזיר אותה ולא בתחלת הפסוק דמיירי על נישואיה הראשונים ·

(ל"ז) **והקב"ה** הלין בעדו לא כן עבדי משה ר"ל נבואה שלו איננה כנבואה של שאר נביאים כמוכם ואעפ"י שאתם לא פירשתם מטעם נבואה אבל הוא פירש מטעם נבואה וכיון דפירש מטעם נבואה ממילא אזלא קושית כיצד החזיר גרושתו כיון שקוד' שהביאה יתרו היה דעתו שלא לחזור אליה עוד וזהו שדייק המתרגם דמשמע מקדמת דנא קודם שחזרה דעתו שלא ליגע בה כלל ולא אמר המתרגם דיחק דהוה משמע שנגע ובא אליה אחר שהחזי' ואמ"ך פירש המיכה דהוה משמ' שנגע בגרושתו אלא תרגם רחיק דמשמע מקדמת דנא דעתו שלא ליגע בה ולא נגע בה :

(ל"ח) **ותדבר** מרים ואהרן במשה על אודו' האש' הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וישמ' ה' והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה :

וייש להבין ראשונה במה שאמרו רבותינו ז"ל מה כושי משונה בעורו אף צפורה משונה במעשיה הטובים ובנוייה מכל הנשים דמי הכריחם לפרש מה כושי וכו' אף צפורה וכו' ולהוציא הקרא מפשטיה הגם דיש לפרש ולתרץ דבגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב ומכל שכן שאינו מדבר בגנות ציפורה מכל מקום יש לומר תירוץ אחר כי שבעי' פנים לתור' ועוד מאי נפקא מינה אם היא כושי' או לאו והו"ל על אודות האשה אשר לקח ודי ועוד יש להבין דמה בא להשמיעינו עתה והאיש משה עניו מאד מכל האדם וכי אין אנו יודעים שמשה עניו עד שהוצרך עתה בכאן לומר והאיש משה עניו מאד :

אמנם העניין יובן במה שאמרו במסכת גיטין בסוף פ' ט' בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר ובית הלל אומרי' אפי' אם הקדיחה תבשילו שנאמ' כי מצא בה ערות דבר ר' עקיב' אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכו' ע"כ :

ובזה יבא על נכון ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית וכו' דמה שדברו באשה לפי שצפורה משונה במעשיה הטובים ובנוי' מכל הנשים כמו שהקדמנו דבשלמא אם מצא בה ערות דבר הוי אליבא דבי' שמאי או מצא אחרת נאה הימנה אליבא דרבי עקיבא שפיר עביד משה שגירש לצפורה אבל כיון שנאה במעשיה הטובים וביופיה מכל הנשים למה גירשה ולזה דברו מרים ואהרן במשה דצפורה אסור לגרשה בין אליבא דבי' שמאי בין אליבא דרבי עקיב' כיון שהיא שלימה מכל מידות הטובות ולא דברו במשה שפירש מצפורה אלא מסיבת שהיא כושית שמשונה במעשיה הטובים ובנוי' מכל הנשים או וישמע ה' ויחר אפו הבין כוונתם ואמר להם עדיין יש סברא אחרת סברת בית הלל דאמרי אפילו הקדיחה תבשילו שלא תאמר גם כן צפור' שמא הקדיחה תבשילו ולזה פירש המיכה דהאיש משה עניו מאד מכל האדם ואינו מקפיד על שום דבר ואפילו הקדיחה תבשילו אלא הטעם שפירש ממנה לפי שפה אל פה אדבר בו :

(ל"ט) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב מדרש שמואל בפ' במדבר שמשה כלול ככל ישראל ולכך לא יכול ליקח בת ישראל אלא בת יתרו שהיה גר ומזה הטעם הוא קבל התורה ולא אחר זה אומרו ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח למה לא לקח בת ישראל ולקח כושית ולזה השיב להם הקב"ה פה אל פה אדבר בו רוצה לומר למה דברתי עם משה ונתתי תורה על ידו ולא על ידי אחר אלא לפי שהוא כלול מכל ישראל ואם היה לוקח בת ישראל היא כמו בתו ולכך לקח כושית שהיא בת גר :

(מ) **לא** כן עבדי משה בכל וכו' פה אל פה אדבר בו יובן במה שאמרו ז"ל שהאב חייב ללמד את בנו תורה זה אומרו אף על פי שקראתיו עבדי אני נוהג בו כבן ופה אל פה אדבר בו :

(מ"א) **ישמח** משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו נתת יובן שמתחלה היה לומד משה תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה עוד נקדים דקשירת הכתרים לאותיות הוא שלא ישכח זה אומרו ישמח משה חדא מתנה שנתנה לו במתנה ועוד כליל תפארת דהיינו קשרי כתרים של אותיות ולזה שמחתו שלימה שלא תשתכח תורה ממנו על ידי המתנה וקשר כתרי אותיות :

(מ"ב) **פה** אל פה אדבר בו ופירש רש"י ז"ל לפרוש מן האשה והקשה הרב בעל שפתי חכמים ז"ל ואם תאמר והא אמרינן בגמרא בשבת דף פ"ז שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו ואחד מהם שפירש מן האשה משמע שלא צוה לו הקב"ה ועיין בתוספות יבמות דף פ"ב ע"ב ובעת אין מצוי לי יבמות לראות דברי התוס' :

אמנם יובן דלא קשה ולא מידי לפי מאי דאיתא בילקוט רמז תש"מ בשם אבות דרבי נתן במחלוקת שנוייה דתנא קמא סבר פירש משה מדעתו מן האשה והסכים הקב"ה עמו ורבי יהודה סבר פה אל פה אמרתי לו לפרו' ע"כ ודרכו של רש"י ז"ל להביא הקרו' לפשוטו

של

של מקרא וכאן כתיב פה ש פה אדב׳ כו וכמו שאמרו בספרי והובא בהגהת רש״י ז״ל וזה לשונו פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה וכת׳ בהגהת רש״י הוכרח ז״ל לפר׳ כך דאי כפשוטו שפה אל פה הוזכר לשבח דאם כן היה או ממש פה אל פה כפשוטו וזה אי אפשר דהא כתיב בסוף נשא מדבר אליו וכתב שם רש״י ז״ל מדבר כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו שלא פה ש פה פירושו אמר לו לפרוש מן האשה ופה ש פה לאו דווקא שלא רוצה לומר בהדייא ודוק ע״כ · וכיון דפשוטו שנצטווה בהדייא לפרוש מן האשה כמו שהקדמנו לכך נקט רש״י ז״ל סברת רבי יאודה דאית ליה שנצטווה בהדייא לפרוש מן האשה :

(מ״ג) **מדרש** פליאה והנה מרים מצורעת כשלג מזה נודע תחיית המתי׳ ע״כ ואיבא למידק מהיכן משמע תחיית המתים מדכתיב והנה וכו׳ :

אמנם יובן במה שפירש רש״י ז״ל על פסוק אל נא תהי כמת דמצורע חשוב כמת · ובזה יבא על נכון כיון דמצינו שמרי׳ על ידי שנצטרעה נחשב׳ כמת ועם כל זה נתרפאת מזה נודע תחיית המתים שגם המתים יחיו כמו מרים שנצטרעה היתה כמת ונתרפאת נקראה חיה כן המתים יחיו ויקראו חיים :

(מ״ד) **אבות** דרבי נתן פרק תשיעי אמר אהרן למשה סבור אתה שנצטרעה מרים ואינו רק לאבא עמרם תהים ע״כ ודבריו לכאורה אינם שא מן המתמיהין דכיצד אומר שאין הצרעת על מרים אלא על אבא עמרם והא קא חזינן בהיפך שמרים נצטרעה ועמרם לא היה באותה שעה בעולם הזה וכבר הלך אל המנוחה ואל הנחלה :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז״ל מי שאינו נזהר בנידה הוין ליה בנים מצורעים אם כן אם אין אתה מתפלל על מרי׳ ותרפא אותה יאמרו שחס ושלו׳ עמרם לא נזהר בנידה ולכך נצטרעה בתו מרים לכך צריך להתפל׳ שתתרפא׳ מרים כדי להוציא לעז מעל אבא של מרים · וזה אומרו סבור אתה שהצרעת על מרים לנו׳ שיתלו עון במרי׳ ולכך נצטרעה ואינו רק על אבא עמרם תהיה דהיינו שיתלו צרעת מרים מסיבת עמרם שלא נזהר בנידה לכך צריך להתפלל שתתרפא :

(מ״ה) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו ויש להבין כפל הפסו׳ דהיה די לומר של תשת עלינו חטאת ומה צריך לגמר עוד אשר נואלנו ואשר חטאנו :

אמנם כפי מה שהקדמנו ונקדים עוד מה שאמרו ביבמות פרק רביעי במשנה איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ופירש רבינו עובדיה ז״ל כל שאיסורו איסור כרת הולד ממזר חוץ מן הנדה שהבן פגום · זה אומרו אל נא תש׳ עלינו חטאת לשון חיסרון כמו הייתי אני ובני שלמה חטאים דהיינו שחסרים מן המלכות כן אנו נהיה חסירים מלבא בקהל לפי שיאמרו למה נצטרעה מרים לפי שלא שמר אביה מצות נידה חס ושלום והבא מביאת נדה הולד פגום וזהו אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו וכו׳ להיות פגומי׳ מלבא בקה׳ שאם תתפל׳ עליה ותתרפא ידעו הכל שבשביל שדברה באחיה לכך נצטרע׳ ועכשיו שמח׳ לה והתפלל עליה נתרפאת ולא ישימו אשמתה על אבא עמרם שלא שמר נידה ולא נהיה חסרי׳ מלבא בקהל אב׳ האמת אנו יודעין בעצמנו אש׳ נואלנו ואשר חטאנו לפי שדברה לשון הרע באחיה ולכך נצטרעה אבל העול׳ אינם יודעי׳ שאנו שחטאנו בלשון הרע נתולין תלעז בעמרם לכך צריך להוציא לעז מעל עמרם על ידי שהתפלל עליה ותתרפא :

(מ״ו) **ילקוט** והאספסוף אשר בקרבו וכו׳ רבי שמעון אומ׳ שו זקני׳ שבהם שנא׳ אספה לי שבעים איש מזקני ישראל בכאן שואלים למה בקשו בשר שאמרו מי יאכילנו בש׳ ולא בקשו דבר אח׳ כיון שכל מוכתם בשביל תרעומת :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא ביומא כתיב לחם וכתי׳ שמן וכתיב דבש הא כיצד לזקני׳ לשמן לנערים לחם לתנוקו׳ דבש ועוד אמרו שם בגמרא אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאין רואה ואוכל ע״כ · אם כן כיון שהזקנים צריכין דבר לסעוד לבם והיו טועמין שמן אבל כיון שאין רואין השמן בעין אין נסעד לבם וכמו שאמרו בגמרא מכאן לסומין שאוכלין ואינם שבעים גם במן אף על פי שהיו טועמין שמן כיון שאין רואין השמן הצריכין לו לא היו שביעין לכך התאוו תאוה ואמרו מי יאכילנו בשר דהיינו בשר הנראה לעינים כדי שישבעו ואף על פי שאמרו בילקוט אם כן הזקנים עושין קל וחומר לשאר כל אדם ע״כ · אם כן כיון שכל העם התאוו בשר חוזר קושיא למקומה למה שאלו בשר דבשלמא אם הזקנים לבד התאוו ניחא כדאמרן דהזקני׳ צריכין שמן לכך שאלו בשר אבל עתה שהכל התאוו למה בשר יש לומר דהכתוב שהזכיר והאספסוף שהם הזקני׳ והזקנים הם צריכין לבשר לכך הזכיר הפסוק הבשר ומה שדרשו קל וחומר לשאר העם כל אחד התאוו מה שצריך לו דהיינו לנערים לחם לתינוקות דבש שיראו לחם ודבש בעין כדי שישבעו :

סיפרי והובא בילקוט רמז תשמ״א וז״ל ויאכל חצי בשרו מגיד שהיא היתה מלמדת הנשים ואנו אנשים מכאן היה רבי שמעון אומר צריך אדם להיות מושל בשל עצמו משל אחרים ע״כ · ויש להבין תחלה ורא״ש במאי דקאמר מגיד שהיא היתה מלמדת הנשים ואנו אנשים דמאי הגיד לנו שהיא היתה מלמדת לנשים ואנו אנשים:

אמנם מוכל לומר דכבר ידוע מה שדרשו ז״ל על פסו׳ זאת תהיה תורת המצורע תורתו של מוצי׳ שם רע דהיינו המספר לשון הרע נידון בצרע׳ וכבר ידוע גם כן בשביל שאמר משה והן לא יאמינו לי לפי שדבר בישרא׳ שאינן מאמינים לכך אמר לו הקב״ה הבא נא ידך בחיקך ויוציאה מחיקו והנה ידו מצורעת ועוד דרשו רבותינו ז״ל ויפן אהרן אל מרים שפנה מצרעתו שנצטרע לפי שדבר במשה כמצאת מרים מלמדת לנשים דהיינו שילמדו הנשים ממנ׳ שלא יספרו לשון הרע שהרי מרים שדברה באחיה נצטרעה ואנו מלמדי׳ אנשי׳ רוצה לומר שילמדו האנשי׳ שלא לספר לשון הרע ממש׳ ומאהרן שהרי משה בשביל שאמר והן לא יאמינו לי והנה ידו מצורעת ואהרן לפי שדבר במשה עם מרים ויפן אהרן שפנה מצרעתו וזו היא ההגדה כמו שדרשו רבותינו ז״ל לא היו ישרא׳ ראויין לאותו מעשה ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטא רבים אומרים להם כלך אצל רבים וכאן גם כן מוכל לומר לא היתה מרים ראויה לדבר לשון הרע באחיה אלא ללמד לנשים שהמספר לשון הרע נידון בצרעת וגם משה לא היה ראוי לומ׳ על ישרא׳ והן לא יאמינו לי וגם אהרן לא היה ראוי לדבר עם מרים במשה אלא כדי ללמד לאנשים שכל המספר לשון הרע נידון בצרעת כמצאת מרים מלמדת לנשים שלא יספרו לשון הרע ומשה ואהרן מלמדין לאנשים שלא לספר ל״הר אבל שלשתן לא היו ראוין לאותו מעשה:

(מז) **וצריכא** ללמוד משלשתן דאי אשמועינן משה הוה אמינא דוקא איש שהוא חייב בכל המצות אם הספר לשון הרע נידון בצרעת אבל אשה אפילו

אפילו שהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה אבל סוף סוף כיון דהאשה ליתא בכל המצות אימא מדינה בדין הקל ואין דינה בצרעת אלא בדין הקל לכך איצטריך מעשה מרים ללמד לנשים שכל אשה המספרת לשון הרע דינה בצרעת :

(מח) **וכי** תימא אם כן היה די מעשה מרים ולא צריך מעשה משה ואהרן ואבא אמינא ומה אשה שאינה מחוייבת בכל המצות בשביל שדבר׳ לשון הרע נידונה בצרעת איש דמחויב בכל המצות לא כל שכן שדינו בצרע׳ אם מספר לשון הרע ואם כן מעשה דמשה ואהרן למאי אצטריך ודי לנו דיליף ממרים · ויש לומר דאצטריך מעשה משה ואהרן ללמד לאנשים דאי ממרים דוקא הוה אמינ׳ היינו טעמא שנידונה בצרעת לפי שהאשה אין לה זכות כאיש לפי שאינה מחוייבת בכל המצות לכך דינה בצרעת אבל האיש לפי שמחויב בכל המצות זכותו גדול ואין נידון בצרעת אלא בדין הקל לכך אצטרי׳ מעשה דמשה ואהרן לומר דאף האיש שמחויב בכל המצות ונפיש זכותיה עכ״ז אין זכות תולה למדבר ל״הר ונידון בצרעת :

(מט) **אבל** סוף סוף מעשה דאהרן למאי אצטריך היה די מעשה דמשה וילפינן ממשה במכל שכן ומה משה שעלה שמים והביא תורה לישראל עם כל זה לקה לפי שאמר והן לא יאמינו לי ואם כן מעש׳ דאהרן למאי אצטריך ויש לומר דאצטריך מעשה דאהרן דאי מעשה דמשה הוה אמינא דדוקא משום שדיבר בכל ישראל לכך לוק׳ אבל המדבר ביחיד הוה אמינא דנידון בדין הקל לכך אצטריך מעשה דאהרן דאע״פ שלא דבר אלא באחיו דוקא לקה :

(נ) **וכי** תימא אם כן היה די מעש׳ דאהרן ואבא אמינ׳ ומה אהרן שדבר ביחיד לקה מכ״ש המדבר ברבים שלוקה וא״כ מעשה המשה למאי אצטריך :

אמנם גם לזה יש לומר דאי לא אשמעינן מעשה דמשה הוה אמינא מי שיש לו זכות כמש׳ זכות תולה ואין נדון בדין חמור אלא בדין הקל לכך אצטרי׳ מעש׳ משה לומר דאפילו מי שיש לו זכות כמשה נידון כדינו וא״כ כולהו צריכי ושלשתן לא היו ראויין לאותו מעשה אלא כדי ללמד דעת את העם :

(נא) **או** כאמר באופן אחר למה שאמר מגיד שהיא היתה מלמדת לנשים ואנו אנשים והוא שכבר ידוע שמשה ואהרן ומרי׳ שלשתן מרחם אחד יצאו ולמה קורא אותם חצי בשרו הוה ליה לומר שליש בשרו שלשתן מרחם אחד יצאו ולמה קורא אות׳ חצי בשרו מכאן אנו לומדין מדלא אמר שליש בשרו ואמר חצי בשרו מגיד שהיא היתה מלמדת לנשים ואנו אנשים רוצה לומר שמעלה מטה החצי נשי׳ והחצי אנשים דקרוב בקרוב אף על גב שאין החשבון מכוון ממש בשוה אבל על כל פנים הנשים קרויין חצי והאנשים קרויים חצי א״כ שפיר קאמר חצי בשרו ולא שליש בשרו כיון דמרים מלמדת הנשים שהם החצי ואנו מלמדים את האנשים שהם החצי שפיר קרי ליה חצי בשרו זה אומרו מדכתיב חצי בשרו ולא אמר שליש בשרו מגיד שהיא היתה מלמדת לנשים ואנו מלמדים אנשים:

(נב) **אמנם** עדיין נשאר לנו לבאר תשלום דברי הספרי במאי דקאמר היה רבי שמעון אומר צריך אדם להיות מושל בעצמו משל אחרים יש להבין מהו פירוש להיות מושל בעצמו משל אחרים · ועוד בילקוט סמוך ונראה הביא משם מדרש אספה בהפך וזה לשונו אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו יש אדם אומר אעקור עיני שנשכה את לשוני תקטע ידי שחכת׳ בשרי אין הצדיקים מושלים בעצמם אלא באחרים עכ״ל · ויש להבין תחלה פי׳ דברי המדרש והמשל שידמ׳ לנמשל ועוד במאי פליגי הספרי דקאמר מושל בעצמו משל אחרים והמדרש דקאמר בהיפך אין הצדיקים מושלים בעצמם אלא באחרים · אמנם נוכל לומר והוא דהספרי סבר שהם אמרו מרחם אמנו אלא שכינה הכתוב וכן אמר חצי בשרנו אלא שכינה הכתוב אבל המדרש סבר שלא כינה אלא כמו שאמר חצי בשרו כן כתב הפסוק חצי בשרו :

ומעתה דבהא פליגי הספרי והמדרש דהספרי דסבר דהוא אמר חצי בשרנו אלא שכינה הכתוב ואמר חצי בשרו א״כ סבר הספרי דאהרן חצי בשרנו קאמר צריך אדם להיות מושל בעצמו משל אחרים רוצה לומ׳ שאף על פי שהוא דבר גנאי ימשול המשל על עצמו ואל יהי׳ תולה המשל באחרים וכמו שמצינו באהרן שהיה יכול להיות לתלות המשל דהיינו הקללה ולומר חצי בשרו ולתלות הקללה באחרים ואף על פי כן תלה המשל דהיינו הקללה בעצמו ואמר ויאכל חצי בשרנו אלא שכינה הכתוב וכתב בשרו וזהו שאמרו צריך אדם להיות מושל על עצמו משל אחרים דהיינו שיתלה הקללה דהיינו המשל ולא יתלה הקללה דהיינו המשל באחרים לכך אהרן אמר בשרינו אלא שכינה הכתוב וכתב בשרו אבל המדרש סבר שאהרן תלה הקללה באחרים ואמר בשרו ולא כינה הכתוב אלא כמו שאמר אהרן בשרו כן כתב הפסוק בשרו ואהרן תלה משל הקללה באחרים והא דאיים דבעל המדרש סבר דאהרן תלה קללתו באחרים מן המשל שהביא יש אדם אומר אעקור עיני שנשכה את לשוני דמאי נפקא ליה מעקיר׳ השן דמאי דהוה הוה תרתי שלשונו נישוך וגם יעקור את שינו כן בכאן דמאי דהוה הוה במרים ויקלל עצמו לומר בשרי או בשרנו כן במשל האחר שהביא אקטע את ידי שהכתה את בשרי ולזה לא אמר לא בשרי ולא בשרנו אלא בשרו וכמו שדרשו רבותינו ז״ל כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים וזהו שאמרו במדרש אין הצדיקים מושלים בעצמם אלא באחרים דהיינו שתלה המשל באחרים ולא בעצמו והפסוק לא כינה אלא הוא אמר בשרו והכתוב אומר בשרו אבל הספרי דסבר דהוא אמר בשרנו או בשרי לא שכינה הכתיב סבר שתלה המשל בעצמו ולא תלה המשל באחרים :

(נג) **או** כאמר למה שאמרו בספרי ויאכל חצי בשרו מגיד שהיא היתה מלמדת הנשים וכתב הרב בר ליה ז״ל וז״ל ויאכל חצי בשרו מגיד שהיא היתה מלמדת לנשים ע״כ וצריך לי עיון מהיכן יליף מדכתיב ויאכל חצי בשרו שהיא היתה מלמדת לנשים :

אמנם יובן עם מה שנקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ע״כ דהיינו שגיירום ולמדום תורה כאלו הם עשאום וכיון דהמלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו וכמו שמצינו באלישע הנביא שלמד תורה מאליהו היה צועק אלישע לאליהו אבי אבי וכיון דהתלמיד כבן וכמו כגופו :

ובזה יבא על נכון דהוה ליה למימר חצי בשרה [struck: אמר] חצי בשרו אלא ודאי חצי בשרו של כל אחד ואחד וכיצד תהיה חצי בשרו של כל אחד ואחד אלא ודאי שהיתה מלמדת לנשים וכיון שהיתה מלמדת לנשים קרויין בניה וכיון דקרויים בניה הוו כגופה ממש לכך נקרא׳ חצי בשרו של כל א׳ וא׳ לפי שהיתה מלמדת אותן תורה:

(נד) **או** כאמר באופן אחר והוא במה שכתב רש״י ז״ חצי בשרינו הוה ליה לומר אלא שכינה הכתו׳ ע״כ · ונוכל לומר דקרא אהרן למרים חצי בשרו אף על פי שהיא

שהיה לחותנו משה חני כשרו על אהרן משה ולמה קורא אותה חני כשרו מגיד שהיתה מלמדת לנשים ואהרן לאנשים ולכך קראה חני כשרו לפי שהיתה מלמדת כמו לחרן זמה שאמר חני כשרו ולא תמר כשרי שפירה הכתוב וכמו שפירש רש"י ז"ל:

(נח) **ומה** שאמרו מכאן אמר רבי שמעון נריך אדם להיות מוכן בעצמו מעל לחבירים כיצד כחופן לחר והוא לפי שמצינו רבקיה שדברה בהעלים ובמשה ולא נענשו כשביל שדברו במשה ובכאן שדברה מרי׳ במשה ונענשה לזה אמר מכאן היה אומר רבי שמעון נריך אדם להיות מוכן בעצמו מעל לחבירים רוצה לומר שמצינו שמרים לפי שהיא לחותנו שהיא בעצמה מדקדקת חני כשרו ונענשה לפי שדברה בחותנו שהיא כמו עצמו וישראל שהם לחבירים נבני משה שהיה קרובים דברו במשה דבקיי׳ ודבר העם בהלעים ובמשה ולא העניקם לפי שהם לחבירים נבני משה מכאן היה רבי שמעון אומר נריך אדם להיות מוכן בעצמו מעל לחבירים:

(סו) **אבל** מה שאמרו במדרש ויאכל חני כשרו יש לך אדם אומר מעקור את שיני שכשך׳ את לשוני תקטע ידי שהכתוב את כשרי אין כתיב כאן אלא בעצמה מעל לחבירים ע"כ. ויש לתמוה דרבינו למידק מהיכן יליף שאין הנדיקים מושלים בעצמה אלא בחבירים:

אמנם יובן במה דכתיב ויאכל חני כשרו ואחר חני כשרו כיצד לחבירים כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחבירו מכאן יליף שאין הנדיקי מושלים בעצמה אלא בחבירים רוצה לומר שאין תולין הקללה בעצמן אלא תולין קללתן בחבירים מדכתיב ויאכל חני כשרו אלא הפילת כשרו על אחר ולא תמר כשרי שפירה הכתוב כאמרם:

(נו) **בגמרא** דסושה מריש המתיסים למשה שעה אחת ליכיך המתינו לה כל ישראל שבעת ימים וכתבו התוספו׳ לתו דוקא שעה אלא אפילו יום אחד או שנים או שלשה ימים שהוכרכו התוספות לומר שעה כפי מה שאמרו בגמרא ליכא למימר דמדם טובא מרובה על מי מחמץ מאות פורעניות וליכא למימר דמדם טוב׳ מרובה על אחת מעשה מאות שבעה ימים ושבע׳ לילות הם קס"ח שעות ינפו מאות אלים שנו ויותר ולמאי דאמר מרובה על אחת מעשה מאות נריך רבינו שעה שהרבעה פעמים קס"ח קרוב לשבעה מאות רבינו שעה ולפי היה מתחת שעה שלימה היו צריכין ישראל להמתין לה שיב׳ דמאן דאמר על אחת מחמש מאות אלים שבועות וליכא דמאן דאמר על אחת מעשה מאות היו צריכין ישראל להמתין לה ד׳ שבועות ע"כ. וליכא למידק מאי לה להוסיף לכל זה להוסיף לומר דלאו דוקא שעה אלא אלים שעה או רבינו שעה לפי׳ שהמתינו יותר מעשה כיון שהיה יחידית המתינה לחוד והם ס׳ ריבוא המתינו לה שלמו לה על אחת טובא כפולה ומכופלת על ג׳ מעשה מאות ויותר הרבה. תחנם שיפה דקדקו התו׳ וכתבו לתו דוקא והוא מה שאמרו בהוכילתא היה רבי יוסי ודורש שילדה משה בשנים עשר רבוא אמר להם שילד׳ יוכבד לה משה את משה היה שקול כנגד כל ועוד אמרו שקול משה כנגד כל ישראל וישראל כמשה ועוד אמרו בגמרא פרשה בשביל רבים ומקשי בגמר׳ הרי מן בזכות משה ומאני שהי׳ משה כיון דאלים וזכותיה כרבים דמיבע"כ. ואם כן היו דמשה שקול כששים רבוא כשהתניבה מריש למשה שעה ג׳ כתלו המתינה מריש לששים רבוא שעה אחת אם כן נריך שיהיו מתינין לה ששים רבוא או על אחת מחמש מאות או על ג׳ מאות אלפים לכך הוסיפו התוספות לומר דלא דוקא שעה

ובזה יבא על נכון שבלוי ודוגמא לענין יתבאר שיתפ׳ גזר דיסם כשביל שלא יקיימו מצות סוכה ולבך סובך לכתוב סר נילם ופירושו כמו שדרשו ז"ל בזכו׳ סוכה כי היכי דלא תיעמ׳ יתמרו חומו׳ העולם תעכ׳ למו מלאך וקיימו מצות סוכה ושמח יקיימו ולא יגרום לו׳ חרון אפו לבך מקיימים סוכה וסס נלוי לפניו שאפילו מצות סוכה אין מקיימין ולזה סר נילם מעליהם וה׳ יתנו ל׳ תיראוהו:

(ד) **דרשינן** סמוכים למת כמסכת פרשת נימית לפרשת מקושש. תמנם יובן כפי מה שדרשו רבותינו ז"ל בפתן תזכרו כעבד וכור את יום עמדת לפני ה׳ בחורב ודרשו ברמז לפי שיש ט"ל חולניות בניתית כעבד ט"ל מלאכות שאסורות לעשות בשבת ולפי שמקושש חלל את השבת לכך סמך פרשת נימית שיש בה רמז לט"ל מלאכות שאסורות בשבת כדי להזהר בט"ל מלאכות שלא לעשותם בשבת:

(ה) **ואל** יאמר הסרים סן לפי ענין יבא כי כה אמר ה׳ לסרים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי ונתתי להם ביתי ובתוכותי טוב מבנים ובנות והכיולותים אל הר קדשי. ויש להבין למה מנוים על השבת. ורבותינו ז"ל דרשו על תלמידי חכמי׳ המסרסים עצמם משבת לשבת וקשה מה ענין סוף לתחלה ובחרו באשר חפצתי דמשמע שיש סרי׳ דבריהם וסס בחרו בחולי דחפץ ה׳. ויש להבין מה סס הסרי׳ דבריהם ועוד בחולי דקמר את שבתותי וקיימה לן כל את לברות ובכלן חולי לתת לברוני עוד בתוכותי ובחומותי שם יד וסס שבתי׳ ובכלן:

אמנם יובן כמו שפסק מרן בלורח חיים סימן ר"מ ונוהנת תלמידי חכמים משבת לשבת וכתב הרב מבן מהרהם תלמידי חכמים שבחול עוסקין בתורה בלילה שתותן תומנותן וחזק הדין בריה׳ חדש ויש טוב ע"כ עוד קשה לי שתנות פריס ודביס היה מנוס נדולה וכמו שתמרו רבותינו ז"ל מוכרין ספר תורה ליעיר תשה ותבילו הכי תמר בן עזחי נפשי חשקה בתורה. וכזה נדקו רבותינו ז"ל במה שדרשו על תלמידי חכמי׳ המסרסים עצמן משבת לשבת כדי נילה לו׳ תורה כלילה זה תומנו כה תמר ה׳ לסרים אשר ישמרו את שבתותי וכמו שדרשו רבותינו ז"ל מוכרין ספר תורה ליעיר תשה ותבילו הכי תמר בן עזחי נפשי חשקה בתורה. וכזה נדקו רבותינו ז"ל בגמרא מרשם לא תומל לסס עשו סוכה ולחר כך ב׳ ג׳ ח׳ מבעט בסוכה וזוכה וגל דבר זה בתב׳ בזר דיסם לפחר שחת ע"כ. וכזה מירצו הספסון ולת תניס חטאת מצרי׳ וחטאת כל הגוים אשר לא יבואו לחוג את חג הסוכות עניין בם תמור ותנוחתו סס במקומו בלורח:

מלת על ג׳ מחמת מאות או על ג׳ משבע מאות:

(נח) **ובזה** נכון גם כן מה שאמרו במדרש בשעה שאמר משה תעבורה נא ואעבר׳ את הארץ הטובה אמר לו הקב"ה למשה משה את תניס תכלה כתרין רישין אם תעבורה נא אתה מבקש בטל סלח נא ואם סלח נא אתה מבקש בטל תעבורה נא ע"כ. וכל הסברים מתקשו בזה וכי מגבורת דלית ליה קא בעי יתן לו סלח נא ותעבורה נא ועוד למה תניס אם יתן לו סלח נא ותעבור נא יקרא תניס תכלה כתרין רישין דמשמע דתרוייהו מחד טעמא נתנו:

אמנם כפי מה שהקדמנו ועוד נקדי׳ מה שאמר הרב רבי חיים מלבלפניה ז"ל משום הכי אמר משה אתה החלות בעבל אם חטא רבים כלך אצל רבים ואין לישראל עון בשביל העבל נמור כי אם חטא יחיד לחמרים לו כלך אצל יחיד ואיכך נריך לקחתין לדוד שסיבו רב לך שאתה יש לך דין רבים ומה תועלת ליחיד הסב בתשובה. ענך נקרים מה שאמרו בגמרא לא היו פריפים ישראל לחותו מעשה הלא שאם חטא רבים וכו׳ ולא היה דוד רחוי לחותו מעשה הלא שאם חטא יחיד וכו׳ ע"כ. ובזה יבא על נכון דתרוייהו מחד טעמא נתנו כין סלח נא כין תעבורה נא מטעם אם חטא רבים כלך אצל רבים כיון דמשה כרבים דמי זה תומרו אם תעבורה נא אתה מבקש ממנו מחילה טעם לתמול לך משום אם חטא רבים תומרים לו כלך אצל רבים אם כן בטל סלח נא מחילה טעם תמול לישראל מידי הוא טעמא הלא משום דאם חטא רבים שילמדו לעשות תשובה אם לתמול לך משה טעם לומר ומך ואם כן בחילה טעם תמול לישראל ואם סלח נא אתה מבקש מוה טעם אם חטא רבים וכו׳ אם כן בטל מעבורה נא מחילה ישראל למדו מישראל מה נריך עוד לומר ומך ולזה אמר אתה תניס תכלה כתרין רישין דתרוייהו מחד טעמא נתנו:

(נט) **מדרש** ילמדנו הוכה פילקוט רמז תשמ"ב ול"ל ואחר נסעו העם מחצירות וכי אתי חצירות היו שנסעו מזה ואחו לזה אלא כיון שנסעו ישראל לא הספיקו עד שנסעו שכינתו׳ מרי׳ ואחרו ואחו לאחוריהם לכך נאמר ואחר נסעו העם מחצירות ע"כ. ויש להבין דמי אמר שאתי חצירות היו וכי תימא מיתורא דקרא דכתיב ואחר נסעו העם מחצירות ומשום דכבר אמר לעיל ויהיו בחצירות ולכא ידענא דהיו בחצירות ולא כן היה די לומר ואחר נסעו ודי ולא צריך לומר מחצירות ומדכתיב נסעו מחצירות משמע שאתי חצירות היו ועל זה מקשי וכי אתי חצירות היו אי משום הא לא קשיא שכן דרך שכתוב לכתוב שם הנקוד בשעת חניה ולחזור ולכתוב פעם שנית בשעת נסיעה כמו ויחנו במדב׳ סיני והדר כתיב ויסעו ממדב׳ סיני ודוה דכתיב לכתוב ויסעו לחוד בלא מדבר סיני ולכא ידענא שנסעו ממדבר סיני כיון שכתבו כבר בחניה הלא שכך דרך הכתוב לכתוב שם המקום בחניה ולחזור ולכותבו בנסיעה וכן מנינו בכל המסעות שבל משם ומסע קורא שם המקום בחניה וחוזר וכותב פעם שנית בנסיעה שם המקום בנסיעה ואם כן נם חצירות אע"פ שכתבו בחניה נריך לכותבו נ"כ בנסיעה וה"ק מהיכן משמע שאתי חצירות היו עד דקאמר ואלה הם וכי ב׳ חצירות היו:

(ס) **אמנם** מכל לתרן ליתי דשאני הכא דלא נריך לכותבו בנסיעה דמדכתב לעיל ואחר נסעו העם מחצירות ויהיו בחצירות ותדבר מרים משמע משמע שבחצירות ותדבר ותנגר ודעם לא נסעו עד שחסף מרים ומדלא נסעו עד שחסף מרים והיכן היה המצורעה

(ו) **ובמה** שהקדמנו שמוכרי' ספר תורה לישא אשה כנין מה שאמרו בגמר' לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם וכן ימכור כל מה שיש לו וישיא בתו לתלמיד חכם · ואיכא למידק מילת כל לרבות מאי :

אמנם כמה שהקדמנו אתי שפיר מילת כל לרבות שימכור ספר תורה או לישא בת תלמיד חכם או להשיא בתו לתלמיד חכם דלא תימא דוקא בשביל עצמו התירו למכור ס"ת אלא אפילו בשביל בנו או בתו כדי להשיאם לת"ח :

(ז) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד במאי דקאמר שיש לו וכי אדם מוכ' דבר שאינו שלו דאצטרי' לומר דבר שיש לו והיה די לומר ימכור נכסיו וישיא או ישא:

אמנם נוכל לומר שימכור מחלק תורתו כדי להשיא לתלמיד חכם או כדי לישא בת תלמיד חכם · עוד נקדים שאין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב וכו' אלא תורה וכו' זה אומרו כל מה שיש לו כל לרבות מחלק תורתו שהיא קרויה שלו לפי שאין מלוין לו לא כסף ולא זהב וכו' את תורה וזה אמרו מה שיש לו דהיינו מחלק תורתו שהיא שלו דוקא ימכור כדי להשיא או לישא בת ת"ח :

(ח) **מדרש** הובא בשפתי כהן על התורה וזה לשונו עמלק יושב בארץ הנגב במקו' שבחר אברהם הלוך ונסוע הנגבה והחתי והאמורי והיבוסי היושב בהר בהר שנעקד יצחק והכנעני יושב על הים בברכה שנתברך זבולון לחוף ימים ישכון ועל יד הירדן שהולך לפיו של לויתן ע"כ · ויש להבין דמה היא הכוונה במקום שבחר אברהם ובמקום שנעקד יצחק ובמה שנתברך זבולון ועוד במאי דקאמר שהולך לפיו של לויתן מאי נפק' מינה אם הולך לפיו של לויתן :

אמנם נוכל לומר דכוונת המרגלים להפחידם שלא יבטחו בזכות אבות חס ושלום דמה שאתם בוטחים בזכות אברהם עמלק יושב בארץ הנגב במקום שבחר אברהם אם כן היכן זכותו ואם אתם בוטחים בזכות העקידה והחיתי וכו' · יושב בהר שנעקד יצחק היכן זכות העקידה ובברכה שנתברך זבולון והכנעני יושב על הים היכן ברכה שנתברך זבולון ומה שאמר שהולך לפיו של לויתן יובן במה שאמרו בילקוט בשעה שהטילו את יונה לים ובלעו הדג אמרה לו הדג בזה היום אני הולכת לפיו של לויתן לבלע' אותה וכו' ונצולו הוא והיא בזכות המילה עכ"ל תורף דבריו וזהו שהולך לפיו של לויתן רוצה לומר כמו שזכות אברהם חס ושלום לא הועיל וישב שם עמלק וזכות יצחק לא הועיל ובאו החתי והאמורי וישבו שם וברכת זבולון לא הועילה ובאו הכנענים שם כן חס ושלום לא יועיל זכות המילה ואם יפול אחד הולך לפיו של לויתן ולא יגול כשם שהצילה המילה ליונה מלויתן :

(ט) **סיפרי** והובא בילקוט רמז תשמ"ט וזה לשונו ויהיו בני ישראל במדבר בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו ישראל אלא שבת ראשונה ושניה חללו וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת וקשה משמע בהדיא שקיימו שבת ראשונה ואלו בגמרא בשבת בפרק כל כתבי אמר רב יהודה אמר רב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנאמ' ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתיב בתריה ויבא עמלק שמע דאפי' שבת ראשונה לא קיימו וכעת צריך לי עיון ואולי דאגדות חלוקות הן :

(יד) **דרשו** רבותינו ז"ל מקושש לשם שמים נתכוון כדי ליהרג ולא יחללו עוד ישראל את השבת ויש להבין דמנא לן הא דילמ' להנאתו נתכוון :

אמנם יובן בהקדים מה שדרשו בספרי והוב' בילקו' רמז תשל"ה וזה לשונו וטחנו ברחיי' והלא לא ירד לרחיים מעולם אלא מלמד שהיה משתנה להם לכל הנטחנים ברחיים וכו' ואומר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר מלמד שלא היו חסרים כלום ועוד אמרו רז"ל שהענן היה שף בגדיהם מעליהם ולא היו צריכין כיבוס לבגדיהם :

ובזה יבא על נכון דרבותינו ז"ל הם אמת ודבריהם אמת דכיון שלא היו צריכין עצים לא לבישול ולא לכיבוס שכל מה שצריכין היו טועמין במן כאלו הוא מבושל ולא היו צריכין גם כן עצים להחם מים כדי לכבס בגדיהם שהענן היה מכבסן מעליהם אם כן מקושש למה היה צריך לקושש עצים כיון שאין לו צורך בהם מוכרח לשם שמי' נתכוון כדי שימסו' עצמו על קדו' השם ובשביל שלא יחללו בני ישראל את השבת שיאמרו שזה שקשש עצים נהרג העושה מלאכה גמורה על אחת כמה וכמה שיהרגוהו ועל ידו ישמרו בני ישראל את השבת דבשלמא אם עשה מלאכה שיש לו הנאה ממנה הוה אמינא להנאת עצמו עשה ולא לשם שמים אבל עצים אין לו הנאה מהן כדאמרן אלא ודאי לשם שמים עשה :

(יח) **במדרש** פ' אמור וה' אלהים אמת למה הוא אמת מפני שהוא אלהים חיים ומלך עולם ע"כ · והוא תמוה מהו השאלה ולמה הוא אמת מהיב' סלקא דעתין חלילה וחס לומר שהקב"ה אינו אמת ועוד מהו התשובה על השאלה שהוא אלהים חיים ומלך עולם :

אמנם יובן בהקדי' מה שאמרו בגמ' בפ"ק דקדושין כל שזכיותיו מרובין על עונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפי' אות אחת וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חסר ממנה אפילו אות אחת · ופירש רש"י ז"ל מריעין לו בעולם הזה לנקותו מעונותיו שיטול שכר שלם מטיבין לו לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטורדו עכ"ל · וכבר ידוע שכל מקום דכתיב וה' הוא ובית דינו וגם כל מלת אלהים הוא דין וזהו ששאל כיון שפירוש וה' אלהי' הוא שדן מי שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות א' ממנה אדרב' איפכ' מסתברא מי שזכיותיו מרובין מעונותיו היה צריך להטיב לו כיון שרובו זכיות ומי שעונותיו מרובין על זכיותיו היה צריך להרע לו כיון שרובו עונות וכיון שכן חס ושלום חלילה למה נקרא דין אמת ולזה השיב מפני שהוא אלהים חיים ומלך עולם רוצה לומר כיון שחי וקיים הוא לעולם וזהו האמת דטב ליה עבדי ליה וכדפירש רש"י ז"ל מריעין לו בעול' הזה לנקותו מעונותיו שיטול שכרו משלם בעול' הבא ומי שעונותיו מרובין מטיבין לו לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטורדו מן העולם הבא דבשלמא אלו לא היה אלא עולם הזה דוקא הייתי או' שחלילה וחס ושלום שאין זה אמת שמי שזכיותיו מרובין מריעין לו ומי שעונותיו מרובין מטיבין לו אבל השתא דיש עולם הבא והוא חי וקיים לשלם בעול' הבא לעוש' הרעה כרעתו ולעושה הטובה כטובתו אם כן שפיר קרינן וה' אלהים אמת שהוא ודינו אמת לפי שהוא אלהים חיים ומלך עולם ועיקר הגמול הוא בעולם הגמול שכולו טוב · ה' יזכנו לעשות רצונו ונזכה לחיים טובים ולחיי העו"הב אכי"ר :

ההוא

(יב) **ההוא** מינא דאמר ליה לרבי יהושע בן לוי עמא דאהדרינהו מאריה לאפיה מיניה אחוי ליה ועוד ידו נטויה · ויש להבין דמה היא כוונת המין ומה השיב לו להוציא שיטותו במאי דאחוי ליה ועוד ידו נטויה :

אמנם דישראל כדין אשה לגבי הקב"ה ועוד נקדים מה שאמר המין שהיכם כהן הוא דכתי' ויקחו לי תרומה עוד נקדים משנה בכתובות האשה שנתכנסה בידי גוים על עסקי נפשות אסורה לבעלה דשמא נבעלה ובאשת כהן אפי' באונס ואם יש עדים הרי אלו נאמנים ואין אדם נאמן על ידי עצמו · ובגמרא ואם פדאה ומעיד עליה ישאנ' דלא שדי איניש זוזי בכדי עכ"ל · עוד נקדים מה שכתב הרב בעל עיר דוד ז"ל דבר תימה הוא מאח' שאומה ישראלית היו חבושים תחת יד מצרים אם כן איך אמר הקב"ה ולקחתי אתכם לי לעם שהרי שבויה היא על ידי נפשות ושבוי' אסורה לכהן ואף שהוא מעיד עליה שהיו טהורין הרי שביבו אין אדם נאמן על עצמו הני מילי במעיד עליה בסתם אבל אם פדא' מן השבי הרי זה מעיד עלי' ונוש' דלא שדי איניש זוזי בכדי דאם לא היא טהורה לא היה פודאה · ואיתא במדרש פרש' ויקרא הבן יקיר לי אפרים בדמים יקרים פדיתי אתכם כמה משפחות של ערוב וכנים וצפרדעים נתתי עבורכם עכ"ל · עוד נקדים מה שדרשו באגדה ביד חזקה שתים ובזרוע נטויה שתים ע"כ · וזהו כוונת המין במאי דאחוי עמא דאהדרינהו מאריה מיניה כלומר שהחזיר פניו מהם רוצה לומר שלא ישוב להוציאם מן הגלו' דיש לכם דין שבוי' והקב"ה כהן ונאסרו עליו ומאי נפקא ליה עוד מכם שנאסרתם עליו וזהו דאהדרינהו מאריה לאפיה מיניה דהיינו שלא יגאל אותם עוד חס ושלום וכדי להוציא בולעו מפיו סברתו הצקות' אחוי ליה ועוד ידו נטויה כלומר כמו שדרשו רבותינו ז"ל ובזרוע נטויה שתים רוצה לומר כמו שגלות מצרים היינו שבוי' הותרתם לו על ידי זרוע נטויה שהביא המכות על מצרים ועל ידי שפדאנו דיכא הכי הפודה את השבויה ישאנה כן עוד ידו נטויה שיביא מכות על האומות ויפדנו מידם ע"י מכות והוא פודה השבויה ישאנה :

(יג) **ונתנו** על ציצית הכנף פתיל תכלת וכו' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וכו' אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ויש להבין מה יש סמיכות למצות תכל' לפסוק שאחריו ולא תתורו אחרי לבבכם שדרשו רבותינו ז"ל זו מינות ועוד למה מזכיר יציאת מצרים אחר מצות תכלת הגם שכבר נתנו טעם רבותינו ז"ל למה מזכיר יציאת מצרים בפרשת ציצית נאמר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה והוא בהקדים מה שטעו המחקרים באומרם מרוב רוממות האל יתברך אינו משגיח בתחתונים ומסר את העולם תחת הכוכבים והמזלות ומזל הראשון הוא מזל טלה והמצרים החזיקו למזל טלה לעבודה זרה ובכח אותו המזל היה פרעה עושה כשפים שלא יוכל עבד לצאת ממצרים וכשהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים נתבטל כח אותו המזל וידעו שהקב"ה משגיח בתחתונים ואין כח לשום מזל בעולם בלתי לה' לבדו · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל מה נשתנה תכלת משאר מיני צבעונים לפי שתכל' דומ' לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד ע"כ · עוד נקדים מאי דאיתא בילקוט תהלי' רמז תקמ"א וז"ל אמר חזקיה אם לובשים ציצית ותכלת לא יהיו סבורי' שמא תכלת הם לובשים אלא שיהיו מסתכלין באותה ציצית כאילו שכינה שרויה עליהם וראיתם אותו וזכרתם עכ"ל · ובזה הטעם של התכלת יתפרש בשני אופנים האמת הוא כשאנו רואים נחשוב בדעתינו כיון שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד והוי כאלו כסא הכבוד עומד בפנינו זה אופן האחד ואופן השני יתפרש חס ושלום חלילה כסברת הכופרים שאינו משגיח בתחתונים לכן צוו על התכלת כדי שידאג כביכול כסא הכבוד ועל ידי שרוא' כסא הכבוד זוכר את הרקיע כיון שהרקיע דומה לכסא הכבוד וכיון שזוכר את הרקיע זוכר לים לפי שהוא כדמות הרקיע וכיון שזוכר לים זוכר למצות תכלת לפי שתכלת דומה לים אבל חלילה אינו משגיח בתחתונים ואינו רואה מעשה התחתונים לפיכך צוה על התכלת להסי' הסברה השני' אמר ולא תתורו אחרי לבבכם ודרשו רבותינו ז"ל זו מינות לפי שע"י התכלת יעלה שיבוש כסבר' הכופרי' שאינו משגי' בתחתוני' ומסר עולמו במזלות חס ושלום ל תחשו' כך כי האמת כסבר' הראשונה שמה שציונו על התכלת בשבילנו כדי שאנו נחשוב כאלו כסא הכבוד עומד לפנינו והראיה לזה אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרי' אדא מדביטל כישוף שעשו על ידי ראש המזלות שהוא מזל טלה שאין עבד יוצא ממצרי' והוציאנו ממצרים נמצא שאין כח למזלות אלא הוא יתברך שליט בעולמו ומשגיח בתחתונים וגם מודעא רבה שמשגיח בתחתונים כמו שדרשו רז"ל אני ה' אשר הוצאתי אתכם אני ולא מלאך אני ולא שרף אני הוא ולא אחר מלבד שמשגיח בתחתונים אלא בכבודו ובעצמו עבר בארץ מצרים ומכ"ש שמשגיח בתחתונים :

(יד) **ועדין** יש להבין לפי מה שדרשו רבותינו ז"ל אחרי עיניכם זו זנות למה נזה על הזנו' בפרשת ציצית יובן במ"ש רבותינו ז"ל במעשה דאלעזר בן דורדיא שטפחו לו ציציות על פניו ופירש מן הזנות · ובזה בפרשת ציצית לא בא לצוות על הזנות שכבר נזה עליו בי' הדברות ובפרשת עריות אבל בפרש' ציצית עצה טובה קא משמע לן הוו זהירין בציצית שעל ידי הציצית ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם זו זנות במצות ציצית :

(טו) **יעשו** עגל בחורב וישתחוו למסכה וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב שכחו אל מושיעם עושה גדולות במצרי' נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף ע"כ ויש להבין סמיכות הפסוקים דודאי עון העגל הוא עון חמור אפי' שלא עשה גדולו' במצרים והנפלאות שעל ים סוף ומה היא התמיה' דמשמ' דבשביל מה שעשה הגדולו' במצרים ועל ים סוף מן הראוי שלא יעשו העגל :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא סמיכות הפסוקים על נכון דעל ידי יציאת מצרים נתבטלה סברת הכופרי' שהיו אומרים שאין כביכול משגיח בתחתוני' ומסר עולמו במזלות ועל ידי זה השבוש עבדו מצריים למזל טלה שהוא ראש של המזלו' ועשו כשוף על ידי מזל טלה שאין עבד יוצא ממצרי' ועל ידי יציאת מצרים נתבטלה מחשבת המזלו' וידעו שהוא יתברך משגיח בתחתונים ואין כח למזלות כלל ועיקר וזהו שמתמיה דוד המלך עליו השלום עליהם יעשו עגל וכו' דהיינו שעבדו למזל שני שהוא מזל שור וכיון שראו על ידי יציאת מצרים אפילו מזל הראשון שהוא מזל טלה אין לו כח מכל שכן מזל שור שהוא שני שאין לו כח וכיצד יעשו עגל שהוא מזל שור מאחר שראו עושה גדולות במצרי' ובטל כח מזל טלה כיצד עשו את העגל זו היא התמיהא שמתמיה עליהם :

(יז) **ובזה** נבין גם כן מה שאמ' הפסו' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ע"כ · ויש להבין מה צורך להזכיר יציאת מצרי' עתה ועוד למה צרי' לומ' מבית עבדי' וכי אין אנו יודעים שהיינו עבדי' במצרים והיה די לומר אשר הוצאתיך מארץ מצרי' ומאי אצטרי' לומר מבית עבדי' ועוד על פני מאי אתא לאשמועי' היה די לומר לא יהיה לך אלהים

אחרים

לחריוס ודי ואל כפי לקרוא לינעטריך :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על כרחן דמוכח יציאת מצרים בתר תקנת שלח כח לנמלו׳ ושהוא יתברך משגיח בתר זמנים וזה יומרו לחכני ס׳ תלמיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים רוצה לומר מפני יציאת מצרי׳ בתר תקנת לך שלח כח למולות שנתבטל הכישוף שנעשו על ידי טלא שלח עבד וכח לומרו מפני עבדים שהיו העבדים משתעבדין כל ימיהם אצלן ואל זה נקראו מצרים בית עבדים דהיינו שהיו העבד שם כיתו כל ימיו ואני בפלתי שכשף והוצאתי אתכם מבית עבדים שהיו העבדים משוקעין שם כל ימיהם לא כן ידוע לכם שלח כח למולות וזה לומרו לחכני ס׳ תלמיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך תלמיד אחריהם על כני רוצה לומר בתר שלח כח למולות מובטח שלכני מצרים בתחתונים ולא יהיה לך אלהים אחרים על כני כלומר שמשגיח בתחתונים וזהו על פני שפני תמיד משגיח בתחתונים :

(יו) **או** כתוב בחומש והוא שכתב ידוע שיש בת קבוצי שהיו חומרים שהעולם קדמון ואין מודים בחדוש העולם והסכוזד הגדול שכתם לריסטו תמ׳ שלא היה רוצה מצרים וקריעת ים סוף מודים בחידוש קבולם ולזה מתניה דור המלך עליהם השלום יעשו עבל וכו׳ טושם גדולה במצרים מרוחק על ים סוף ושיון שדולו בעיניכם יציאת מצרי׳ וקריעת ים סוף כזב׳ עשו לת הבעל והל תפילו לריסטו הכומר הבדול הלו היה רוזה קריעת ים סוף ויציאת מצרי׳ היה מודים שהקב״ה ברא את העולם ובקל יתם ושמו מקת ושוא יבבר׳ חוד׳ לת העולם ובקל שכן לתם שדולות במצרים מוקלו על ים סוף ותמהת · וכוזה נכון גם כן לפני ס׳ לתלמיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך לאלהים אחרים על כני רוצה לומר שאתם יציאת מצרים לכן כוזה׳ אמר לחכני ס׳ לתלמיך כאמור למעלה :

(יח) **ועדין** צריכין אנו להבין במה שאנו אומרים לת ובמרים בכתובים שזה לוכל עשה היום ליום לומר ובמרו לת כבודו ומהו כבודם לומנם יכן במה שאמרו הבתיבם זה בשאנו אומרים בקב״ה לתה הרחמן וקול ודרך תבמוח לך זלנו עיניו המעות לאמר לפי ומחמדי בלכל בלתבם לתה שוה בקדי׳ מה שאמרו הבתיבם זה בשנת מתן תורה שנתבטלו כל הגזירות של הקללות מהלוך המות שלא גזירת המיתה שנגזרה על אדם הרחשון בטלה בתקן תורה שכן גזירת קין ודרך ופעשו בני חורין מן כל הגזירות ובשנת העגל חוזר לכל גזירת קין ודרך ובשעשו הם ובמתם הובלין בלבם שוב לוכל עשה רוצה לומר לכודם שנעשה לכודם בתבנית שוב לוכל עשה לכודם בתבנית שוב לוכל עשה להם בתקן תורה שיהלו מן קלל׳ וקין ודרך שלא יהלו לעשה לחכמה עתה שנשו לת העגל לתון ככוב בלם מהם וחזרו לוכל עשה לחכמו עשה כשור ויהיה לכודם כמו הסור וז״ב צריכין שהיו חובלין עשה כשור ויהיה לכודם כמו הסור וז״ב צריכין לחזור בתשובה כדי שיחזור לכודם :

(יט) **במדרש** חוד׳ חולך ודור בא והארץ לעולם עומדת ל הסי קורל דור חולך ודור בוזה כל שלא ארץ הולכ׳ ולארץ בלם ושדור לעולם קיים ע״כ והקושי ידוע ולא חוכלו בלכל לתמ׳ יכן במה שלמרו שישראל נקראו ארץ הדבתיב ולחכ הייו לי ארץ חפץ עוד נאם׳ מה שלמרו בזוהר בראשית דף ה״ב ע״ל וז״ל מלמלם לה׳ בעולם הדור חוד׳ מדור דור עד עמד כיא דור חולך ודור בוא כל שפת לוקבוה ולית דור בתו׳ תם׳ רבוא ואל עשה דלית כיא

שכן הוית ירושה מאבותינו עכ״ל :

וגלי לן בספרא ורשבקתא דרבנ׳יקא דלעולם בשכר כשכר מה שטרח בזה העולם שלא לו לפי שעשוו ולכל כל לתת ולתת בכוח לחכמתו על חביבו חבלי הבשב בן לוי תשרי בשלה כלומר להמשיל לכל בדיק שבדיק להמשיל לוקבוה יש ובכתלם כל הקבני׳ סוים לכל מכחיל לכל בדיק ובדיק יש עולמות ה׳ ויכנו להיות מחולקי׳ יש עולמות מכוז״ל :

(כג) **או** כתוב בחומש לחר והוא בתם שכתב הרב דבינו עובדיה ז״ל בפיהו על ואת המשבח וזה לשונו כלומר שהבתיה וקורת רוח שיש לכל בדיק ובדיק בעולם שכח הוא שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש העולם הזה כולו חלק חלק משלם מלו׳ ושער מהם שיש לכל בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל · ועוד נקרי׳ יש״ם רבותינו ז״ל פירושיהם בעולם הזה וכו׳ ומעתה לתי שפיר כשבר שהעולם שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם שכח הוא שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל · ועוד נקרי׳ יש״ם רבותינו ז״ל פירושיהם בעולם הזה וכו׳ ומעתה לתי שפיר כשבר שהעולם שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל :

(כד) **בזוהר** שמות דף קס״ב ע״ב על פסוק היה שמו לאו דמיכלו הוא אלא הוא ע״כ

וכתב כל הבעלי הוזהר מיוחדים על אחבי פו · ומשם בדי להבין לאיש כשנו בכל לשבח והוא שם תפתוח שם יש מלת כזה זוד ה״ מעלה בספר כ״ו כמפיין שם הוזה כריך הוא זה שלמרו לאו דאיהו הוא בלומר אף על פי שעולה משם יש מלת בקבץ הזה יחוסרים שלש אותיות שהיו דהיינו שהם יה מלת כזו כ״ו כנזכר דנו לשם הזה שמספרו כ״ו לומר שמספרם שם מלא בקביאים כל אחד יש לו קריאה בפני עצמו :

פרשת קרח

(ג׳) **בגמרא** על פסוק שהם ירחו עמוד זבולם שהם ורק בזכות מתי כעני שמרו לפניו כשבר שהם שטרח בזה העולם שלא לו לפי שעשוו ולכך כל לתת ולתת בכוח לחכמתו על חביבו חבלי הבשב בן לוי תשרי בשלה כלומר להמשיל לכל בדיק שבדיק להמשיל לוקבוה יש ובכתלם כל הקבני׳ סוים לכל מכחיל לכל בדיק ובדיק יש עולמות ה׳ ויכנו להיות מחולקי׳ יש עולמות מכוז״ל :

(כג) **או** כתוב בחומש לחר והוא בתם שכתב הרב דבינו עובדיה ז״ל בפיהו על ואת המשבח וזה לשונו כלומר שהבתיה וקורת רוח שיש לכל בדיק ובדיק בעולם שכח הוא שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש העולם הזה כולו חלק חלק משלם מלו׳ ושער מהם שיש לכל בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל · ועוד נקרי׳ יש״ם רבותינו ז״ל פירושיהם בעולם הזה וכו׳ ומעתה לתי שפיר כשבר שהעולם שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל :

(כה) **בזוהר** שמות דף קס״ב ע״ב על פסוק היה שמו לאו דמיכלו הוא אלא הוא ע״כ

וכתב כל הבעלי הוזהר מיוחדים על אחבי פו · ומשם כדי להבין לאיש כשנו בכל לשבח והוא שם תפתוח שם יש מלת כזה זוד ה״ מעלה בספר כ״ו כמפיין שם הוזה כריך הוא זה שלמרו לאו דאיהו הוא בלומר אף על פי שעולה משם יש מלת בקבץ הזה יחוסרים שלש אותיות שהיו דהיינו שהם יה מלת כזו כ״ו כנזכר דנו לשם הזה שמספרו כ״ו לומר שמספרם שם מלא בקביאים כל אחד יש לו קריאה בפני עצמו :

(ו׳) **או** כתוב בחומש לחר והוא בתם שכתב הרב דבינו עובדיה ז״ל בפיהו על ואת המשבח וזה לשונו כלומר שהבתיה וקורת רוח שיש לכל בדיק ובדיק בעולם שכח הוא שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש העולם הזה כולו חלק חלק משלם מלו׳ ושער מהם שיש לכל בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל · ועוד נקרי׳ יש״ם רבותינו ז״ל פירושיהם בעולם הזה וכו׳ ומעתה לתי שפיר כשבר שהעולם שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל :

(ז׳) **או** כתוב בחומש לחר והוא בתם שכתב הרב דבינו עובדיה ז״ל בפיהו על ואת המשבח וזה לשונו כלומר שהבתיה וקורת רוח שיש לכל בדיק ובדיק בעולם שכח הוא שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש העולם הזה כולו חלק חלק משלם מלו׳ ושער מהם שיש לכל בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל · ועוד נקרי׳ יש״ם רבותינו ז״ל פירושיהם בעולם הזה וכו׳ ומעתה לתי שפיר כשבר שהעולם שלם מלות ועשר פעמים כשבר כל העולם כזה שיש בדיק ובדיק בחלה לעול׳ הבח עכ״ל :

(ח׳) **ובזה** ניחל לתרץ מה שמקשים הלשמוים ממימר למימר בדבר׳ רבותינו ז״ל על מה שלמרו בגמרא מני בבלי טעשי דקייטי מקמי ספר תורה ולא קייטי מקמיה מרבנן מרבנן משמע דבכוח מרבנן קשיא ליה מרבנן עדיף מספר תורה ובמקום אחר לתרו בגמר׳ מקמי מרבנן קלמר מרבנן משמע דמשמע דמשמע

כבחור ובמו שאומרו בגמ' הלז מרכבת המרכבה למי לפרנסתו
דיהושע קלב כיון דכתב בכתב ובמקום אחר דקאמר מפני
לומדיה עומדין מפניה לו כל שכן דמשמע דכבוד תורה
עדיף מת לתלמיד חכם דקאמר לומדיה ולא קאמר מרכבת מרכבה
והוה מצינו ליה למימר כתרוייהו לומדיה דמשמע דמירי
דמירי בבחורים לו לומדיה דמשמע דמירי בתלמידי חכמי' גדולים ולמה שנה מלאומו המקום אחר אמר
מרכבת מרכבה ובמקום אחר אמר לומדיה דמשמע דמירי
בתלמידי חכמים גדולים :

אמנם יפה הכל בלבל יפה והוא בהקדים מה שכתבנו
להלשונים לו דבמקום אחד משמע בגמרא
דת"ח יכול למחול על כבודו ובמקום אחר משמע בגמרא
שאין תלמיד חכם יכול למחול על כבודו ותירצו הלשונים
לו דתלמיד חכם שהוא גדול בתורה תורתו נקראת על שמו
ויכול למחול על כבודו לכל תלמיד חכם שהוא כאחד מעדרין
לו לאדם כל נדרו אין התורה נקרא' על שמו וכאין שאין תורה'
שלו אינו יכול למחול על כבודו :

ובזה יפה על כאן שאמרו דקיימי מקמי ספר
תורה ולא קיימי מקמי מרכבת מרכבה דמשמע
דמרכב' מרכבה עדיף מיירי בבחור מדרכא מדרכה
וכיון דמיירי בבחור ואינו יכול למחול על כבודו לכך צריך
לקום מפניו יותר ממה שקמים מקמי ספר תורה ומה דקאמר'
מפני לומדיה עומדין מפניה לו כל שכן דמשמע דצריך
לעמוד מפני התורה יותר ממה שצריך לעמוד מפני החכם מיירי
בתלמיד חכם שהוא גדול בתורה דהתורה נקראת על שמו וכיון
למחול על כבודו לפניכך הם אין עומדים מפניו יכול למחול
להם :

(ו) **במדרש** תמר קרח לא דיו שנטל ממני הכהונה
אלא עשה אותי כפל שנאמר כי עבודת
הקדש עליהם בכתף ישאו ולא היה יודע פרשת פרה ע"כ
והוא תמוה דמפני מה הלז היה יודע פרשת פרה לא היה
חולק על משה על מה שעשה לאהרן כהן ועכשיו שלא ידע
פרשת פרה נחלק על משה למה עשה לאהרן כהן וכיוצא
בטענת נחלק על מה שעשה לאהרן כהן :

אמנם מאל לומר שעיקר טענתו של קרח על מה
שעשה לאהרן הכהן הוא כיון שאהרן הוא
עשה את העגל וניכר לאהרן יכפר על מעשה העגל והא
קיימא לן בדברי קטיגור כעשה סניגור והדרכה נריך היה
לעשות כהן לקרח שהוא היה לו לכבוד לומר שלי היה הכהונה יותר
מאהרן שהוא עשה את העגל ואני לא עשיתי העגל ונוטל
הכהונה ממני ונותנה לאהרן זו היא טענתו של קרח ולא היה
יודע פרשת פרה שלו היה יודע פרשת פרה דהיינו שפרה
קנחם על מעשה העגל אם כן לשלי להיות כהן ולא
היה מתרעם קרח על שנטל הכהונה ממנו ונתנה לאהרן כיון
שנתכפר מעשה העגל על ידי פרה וזהו מה שאמרו ולא היה
יודע פרשת פרה שלו היה יודע כלומר שעל ידי פרה ניתן
עון מה שעשה אהרן את העגל ולשלי לאהרן הכהונה ולא היה
קרח נחלק על משה על שעשה לאהרן כהן :

(ז) **איתא** במסרס החטאים הללה בפשוטם
החטיאום את עמלק כתיב אשר קרך ובמו שדרשו
רבותינו ז"ל שהיו ישראל בשיבתן ממדרים כיוצא ויתרתי ולא
היה שום מזמה ועצה יכולין ליגע כישראל ולא עמלק ויקרהו

לשעבר לא יתן ה' עמו מאן :

(יח) **ועוד** יש לומר דלעיל בשביל פסיקת שני פתחי'
יין היינו כל כך עושר שבשבילם יעבו אמן
והיו כבותיסס שמורת יבם בשביל שיפסקו לסס פתחים יין
ולכך לא עבו עוד אמן לכל הכתי שפסקו לה ר' מלות והכיצ
כלל יש לקופה של בשמים שום עושר מונלב קבלו עליסס
שיהו במתיסס עשירות ויפסקו לסס כלל יום תרבע מלות
והכיצ לקופים של בשמים ולפילו שיהיו ח"י תלמות לכך
בכתן עבו אמן :

(יט) **אי** נמי יש לומר דלעיל שמת בנו והכא כלתו
כדי לפסוק לה לכך לא עבו אמן לבל בכתן
דמיירי שבתה כיתו ומת תחתו לא תיכף' לה מיכף כל כך אם יעמוד
חתנם חם ושלום כיון שבתה תהיה עשירה תנשא לתי שתרצה
לכך עבו אמן בכתן כיון שבתה תהיה בחייט והיה עשיר :

(כ) **יקראני** ואעבה עבו לכבי בבדה אחלנסן
ואכבדה אוכך ימיט לשבישבן
ואראהו בישועתי יש להבין דהכי הוה ליה למימר יקרא
ואענהו למה אמר יקראני ואראה ע"ד כמה שאמרו ר"ל
המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה :

עוד בקדיסס שהשביעם עבמו בבלות ואמו מתפללים לה
למ"ס לא למו כי לשמך תן כבוד והקב"ס צריך
לעשות לבן תחילה טובה ואחר כך יעלה שביעת עוזיהו מן
הבלות זה לומרו יקראני ואענהו שיתפלל עלי ואענהו שלחי
מקבל תפלתו וכי תימא דמה צריך להתפלל עלין יתברך
לזה אמר עבמו תבבי בדבר שהשביעם עבמו בבלות וכיון שאמו
מתפללין על השביעם ואמו צריכים לאותו דבר עושה למ
הטובה תחיל' זה לומרו אחלנסן ממלחמ'בוב ומגוב ואכבדהו
אוכך ימיט השביעהו רוגם לומר שמתן לו תשועה תחילה
ואח"ך ואראהו בישועתי רוגם לומר ישועה שלי ודוק :

(כא) **רצון** ירחין יעשה את שועתם ישמע
ויושיעם ים לדקדק וכי מאחר שאמר
רצון ירחין יעשה דמשמע קודם שיתפללו וקודם שיאמרו
אום דבר עושה לסס רצונם והדר אמר ואת שועתם ישמע
ויושיעם דמשמע שאחר שיתפללו עושה לסס רצונם אלא
קודם שיתפללו אינו עושה לסס רצונם :

ונלע"ד יכן במם שאמרו בגמרא שהקב"ס מתעוות
לתפלתן של צדיקי' והכוונם הוא שמן הרחוק
רצון ירחין יעשה להיינו קודם שיתפללו יען לסס שאלתם של
בשביל שהקב"ס מתעוות לתפלת' של צדיקים בשביל זה אינו
מתן לסס עד שיתפללו ואח"ך מתן לסס שאלתם ודוק :

(כב) **בקראי** עבני אלהי צדקי בצר הרחבת לי
חנני ושמע תפלתי ויש להבין דהכי
הוה ליה למימר בצר תרחיב לי לחבא כמו שאמר בקראי
עבני ובראה ע"ד יכן בהקדים מה שאמרו אל פרק אלישי
דתענית שמש בזר תענית וכו' משל לעבד תמן לו ואל תראה
פניו פעם אחת בזר תענית לו אחת מארח משל לעבד וכו'
הניחו לו עד שיתמקמק היכי דמי שבח נבור אמר משיב
הרוח ומוריד הגשם ויקראני אמר מוריד הגשם אחת מטרת זה ומוריו
בקראי אלהי צדקי להמוו חלוקה רשומה בשאקרא
עבני לא מקודם שאקרא יעבני מקודם שתפלה ליני רוגם
הוא אלא בקראי עבני אמר עוד חנני ושמע תפלתי להמוו
על חלוקה שניה אלא שיתמקמק אלא חנני
ושמע תפלתי כמהרה :

(כג) **או** כאמר בחופן אחר קרוב לזה בקראי עבני
להמוו חלוקה שניה לא תניחני עד שיתמקמק
אלא בקראי עבני רוגם לו אמר בשאקרא תעבני מיד זה אומרו
בקראי עבני אמר עוד בצר תרחיב לי כמו חלוקת תמו לו

לותה בפני ה' ומות כן קרח קיריר לת משה ע"ה היה שום
אחר נאלק על משה וכא קרח וקיריר לת משה לבך סמך
במסרס החטאים שהלה בפשוטם החטיאום לת עמלק לומר
כשם שעמלק קיריר לת ישראל כן קרח קיריר לת משה :

(ט) **במדרש** דור הולך ודור בא והארץ לעולם
עומדת ל תהי קורלה דור הולך ודור
בא אלא ארץ הולכת וארץ בלים והדור לעולם עומד ע"כ והוא
תמוה מלה ומה קאמרינן כמו שאמר בלתוב דור הולך ודור בא
והארץ לעולם עומדת וכיצד יומר על תהי קורלה דור הולך
ודור בא אלא ארץ הולכת וארץ בלים והדור לעולם עומד :

אמנם יובן במם שאמרו בגמרא עיר קטנה ואנשים
בה מעט עיר קטנה זה בתוך עוד בקדים מה
שאמרו במדרש קבלת ז"ל אם יקללו סנבים נפש על הארץ
יוריקו אם יקללו תלמידי חכמים עוד על ישראל יוריקו
שנקראו ארץ שנאמר כי תהיו אתם ארץ חפץ ע"כ :

ובזה יבא על נכון ארץ הולכת וארץ בלים דהיינו
ישראל שנקראו ארץ כדכתיב ארץ חפץ
והדור לעולם עומד דהיינו השנים דרך משל שנתינו זאת
הבלה עלינו לחיים טובים ולעולם הבא שהוא שנת התקנ"ו
בן שנה נחשבת לו לשנה אחת וכן עשר נחשבת לו לעש' שנים
וכן על זה הדרך שהשנה נחשבת לכל אחד ואחד לפי שניו
וזהו מה שאמרו במדרש דהיינו שנומדים השנים
ונחשבים לכל אחד ואחד כפי שניו :

(יא) **או** כפרש והדור לעולם עומד על שמו יתברך
דכתיב זה שמי לעולל וזה זכרי לדור ודור
לעולם עומד :

גרסינן בגמרא דכתובות דף ס"ב ע"ל אמר רבי
חנינא מעשה בכלתו של בקדימון בן גוריון
שפסקו לה חכמים שתים עין לניהי קדירה מעריב שבת
לערב שבת אמרה להם כך תפסקו לבעלותיכם תנא שומרת
יום היתה ולא עוד אלא שחריש לאמן בן גרסינן שם בגמרא ר' ס"ת
ע"ב אמר רב יהודה אמר רב מעשה בכתו של בקדימון כן
גוריון שפסקו לה חכמים תרבע מלות והכיצ לקופה של
בשמים לבו כיום אמרה להם כך תפסקו לבעלותיכם ועבו
אחריה אמן ופירש רש"י ז"ל שפסקו לה חכמים שתא בעלא
ולחא לבית דין לפסוק לה פרנסה מפרסין לבו כיום לעורך
יום אחד ע"כ אבל התוספו' כתבו ויש לשונו ועבו אחריה אמן
למעלה לא עבו אחריה אמן שלא היה בעלה חי אבל כאן
שהיה חי עבו אחריה אמן ובעלה הטיל על חכמים שיפסקו
לה ע"כ והרואה יראה דלפי דברי התוספות ניחא דלעיל
שהיה בעלה מת לכך לא עבו אמן אבל בכאן שהיה בעלה
חי לכך עבו אמן אבל לפירוש רש"י ז"ל דלעיל ובכה מיירי
שנשתה מתיים קשה לומה לעיל לא עבו עוד אמן ובאן עבו
אמן ויש לומר דלעולם גם בכה נמי מיירי שמת בעלה
כדפרש רש"י ז"ל והיינו טעמ' דלעיל לא עבו אמן דלעיל מיירי
בשומרת יבם וכמו שאמרו בגמרא תנא שומרת יבם היתה
ושומרת יבם נערה יותר מן הלולמה לפי שומרת יבם
נריכה יותר מן הלולמה לפי שומרת יבם נריכה להמתין
עד שיגדל היבם ויהיה יכולה ליעק אחר ויבוד שמא היבם
ימות מוה כאחין שמת ואנדרלמון למי שתרנם נערה יותר
מן הלולמה לכך לא עבו אמן אבל הלולמה למי שתרנם
תנשא ואין נערה כל כך לכך עבו אמן דלעש' שיחות בעל
כיתה כיון שהיתה עשירה כל כך שפסקו לה כבל יום תרבע
מלות והכיצ לקופה של בשמים קבלו עליהם חכמים שיהיו
במתיסס עשירות כמותה אף על פי שיחותו מיד לכך עבו אמן אבל
לעיל דמיירי בשומרת יבם שנערה מרוסה כדאמרן לכך

או כתוב בילקוט אחר ובתוך הפסוק ויחלק עליהם גילם
הוא ועבדיו וכסח ויש לכתוב כיון דהיו הוא ועבדיו
לשון רבים הוה ליה למימר ויכום ויכום לשון רבים
לשון יחיד תקנם אמרו בילקוט על זה הפסוק
ויחלק עליהם׳ גילה אמר ר׳ יוחנן מלמד שכוונו לתכלית
לגלה שמו שבאמר והלילה אמר הודה בבר רבי יצחק נפתח
לומ׳ שיעשה לו מעשה גלה שבאמר׳ מן שמי׳ נלחמו וכו׳ ע״כ :

ובזה יבא על נכון לדבר אמר ויכם לשון יחיד נומר
שהגילה היה מכה לדבי יוחנן המלאך שמשו גילה
הוא המכה ולרבי יצחק נכתב שנעשה עמו מעשה גילה כיון
שהמעשה היה על ידי הגילה לכך אמר ויכם לשון יחיד נומר משום
דקרי גלילה :

ונחזור לענייני דלכך אמר ויקרא פרעה למשה ולאהרן
גילה נומר לו כדבי יוחנן המלאך המכה שמו
גילה או כדבי יצחק נפתח שנעשה עמו מעשה גילה דהייט
מן שמי׳ נלחמו כוכבי׳ מסלותם לכך פרעה אמר גילה כמו
כתבתם שבלחמו מן השמים וקתני ויחלק עליהם גילה כן
כפרעה שאמר גילה נוקר שמן השמים נלחמו עמו כן יאחרו
כל תוניבך ה׳ :

(כ) בפרשת וירא והוא אחריו פיר׳ רש״י ז״ל הפתח
היום אחר המלאך ע״כ ויש להבין
היום היה כוונת רש״י ז״ל · תמכם כוונתו שהתקשה רש״י ז״ל
מהו שהקשו בזוה״ק דהוה ליה למר והיה אחריו דפשטיה דקר׳
מקרי אלפניו דכתיב והרס אותה ההוא ואם כן הוה
ליה לומר והיה אחריו כיון דקרי על ברם נכן הנרך לפרש
הפתח היה אחר המלאך לומר דמילת והוא קרי על המלאך
ולא על ברם לכך אמר והוא הוא על הפתח או על המלאך :

פרשת חקת

(ע) הרמב״ם ז״ל פרק רביעי דפרה שחט את
הפרה וכשחטה לחדת עמה כשרה
שהרי לא נתכוון למלאכה ובתב מרן ז״ל ויש לעתוס על רביעו
שפסק כהלרות שחיטה דשחיט חולין לא בעי כוסה ואם כן
כיון דכשהוה כשרה מבלא פרה משו׳ ושחט אותה וכו׳ והיאך
פסק הכא פרה כשרה אפ רבא ובריך לומר דרביעו ברים
לר״ל שתיסן כשרו׳ וכו׳ פשיטא בר״ש ושחט אותה ולא אותה
ואת חבירתה ולפילו בהתם חולין קא משמע לן ע״כ
והקשה הם ס״ל הדיין סמנויין כה״ר חיים עמרם קשה לדין
דבישו דאותה לא מעטו אלא בהתם קדשים אבל לא בהתם
חולין ואלו בפרק טרף בקלפי תהריבו בפי פלוחתא דרבא
קתני ור״ש בר׳ שלישי דברה לא רצתה שכה לגלות אין מוציאין
עמה שחורה אלא יחמרו וכו׳ רש״י לומר משום דפתיב אותה
לברה וקתמר בגמרא דאיכא בנייהו דלפיק חמור ופירש
רש״י דלרל לסור משום דכתיב אותה הרי דקלותה מעטו׳
אלו ילו חמור ע״כ והכיתה וכריך עיון · ונרחה לבעית דעתי
דקלתר שם בגמרא נותן תבא קתני שמעון היא דדרים
פוטמה דקרא דמפנימה לתרם תורם והוציא אותה לבדה
ולא יוציא לתוך עמה אלא יחמרו שתיה שחטו ואם כן מובל
לומר דרביעו סוב׳ דרבי נתן סבירא ליה כרבי שמעון דדרים
טוטמה דקרא דמפני מה אמר תורם ושחט אותה אלא שחטו
לחדת עמה אלא יחמרו שתיה שחטו וזה קטע שיך שם
היכא ששחט בהמת קדשים היכא למיטעי ולמימר
שחטו אבל היכא ששחט בהמת חולין דליכא למיטעי ולמימר
שתיה שחטו לפיכ׳ שתיהן כשרות דמלותה לא ממעטינן אלא
בהמת קדשים אבל לא בהמת חולין דדרשינן טוטמה דקרא
ולמו דלא ממעטינן חמור מלותה לרבי שמעון משום דליכא
למיטעי ולמימר שתיה שחטו לרבי יתן גם כן דסבירא ליה
כרבי שמעון לא ממעטו מלותה בהמת חולין משום דליכא
למיטעי ולמימר שתיה שחטו :

(כ) והתוספות כתבו בחולין דף ל״ב בדיבור
התחיל בשחיטה וכו׳ ויש לומר
דאינטריך לשותט ב׳ פרו׳ ונתבון לשון׳ שתיה דמשו׳ מלאכה
לא מפני כיון דשחיטה לשם פרה ע״כ תו הקשה הה׳
קרב הנוזל׳ דהא מתניתין פרק שבשעה דפרה ממלא לשמיה
כאחד לף דהוי מלאכה אחת שניהם אחלין ואפי׳ שבא שתי
פרות לף דהוי בבת אחת ומלאכה אחת ליפסל דתניא
דמילוי והניח בקריק עיין · ונרחה לבעית דעתי דאיתא
התם בהתניתין המקדש לשנים כאחד שניהם כשרים ואין
טעם הראב״ד בפרק שבשעי דפרה ושטעה לך עלה טמא בקברות
ספיה דעתו אין לו בין לאחר ומקדיש אינו פוסל כו לאחר
מפני שמוטלין שבר על אחלו ואפילו באחד שניהם יש בו טוב׳ שהוא
וכמלמה לשעמו דמי לבל הקידו׳ כיון שאין בו שבר ולא טומאת
שהוה ואחים על אחר הם אין נפסלין בהסיה הדעת ע״כ ·
ואם כן אי אלו קרא הוה אמינא היכא דשם׳ שתי פרו׳ כשרו׳
דומיא דקידוש דכשר היכא שקידש לשנים כאחד ולא הוה
מדמינן למילוי לפי שהמילוי מטלין על שבר ואפילו לא טבל
טובת שהוה יש בו וכמלמה לשעמו דמי לבל פרה כיון שאין
בשבר יש בו בעורות דדוקא אוכן כיון שאין רלוי לעבודה אין
בו בעורות לבל טומאת בקברות שהר כיון שרלוי לעבודה יש
בו בעורות דקרא כתיב והבאן המקריב את עולת איש עור
העולה אם׳ הקרי׳ לבהן לו יהיה ואם כן שבור אחרו אתיסנו׳
ותימה עורה אחתי הי לבעלי מזבין כיון שבהן טומאת אחלי
לקדבות מבור הטור יהיה לבהן המקריב :

(ד) פסיקתא והנה בילקוט ברי׳ סדרין וזה לשונו
בסף נרוף בעניל נאדן מוקף
שבעתים שבעה שבע פרות שבע הזאות שבע שריפות שבע
כיבוסים

שבעה כפרים :

אמנם בתה שהקשיתו דלתם בעלן לומר שבע
ובטהורים ובטמאי׳ לומר שבעה יבא בכל
לכלל יוצה והוא בהקדיש עול תם שלמדו מבתי הלקדוש
בזכר יאמר שבעה ובנקבה יאמר שבע וכן מצינו בדברי
רז״ל ובפוסקי׳ ולפ כן ובילו לדין דהקבעה יש לה מעלה יתר
שבתנה לזכר בכל השבע שבין פרוחה מתנה בתנה לנקבה

לפי שהין מפלת הנקבה בתו זוכר :

ובזה יבא על נכון דלעניל בכל מני דקדוק תמיה לה יש בתן
בפסוק הלה תחשב תחשבו בדלמדן חוץ מטמאים
ומטהרי׳ בתי׳ בתן שבעה שבעה ולכך בשל מתלמ׳ בין בשרי׳
בין בהזאות בין בשריפו׳ בין בכיבוסין בין בכולם בכל מני
בתב בהו קרא תחשב וכת׳ בהו שבע לרמוז שלו תחשב בתו
חסרים מהשבעה דלת לשקין בקרא דבתיב בהו שבעה שלא
תחשב לכך בתב בהו שבע הנחתלת על הנקבה לומר בתו
שהנקיבה חסרה מעלה מן זוכר ולכך בתב בהו שבע בן אלו
החשב חסרים מהשבעה לפי שיין בהם שבעה שלימי׳ לכך
אמר בהו שבע שבע לומר לך שיין בהם שבעה שלא חסרים
מן השבעה בבל נבי טמאים וטהורים דבתיב בהו בקרא
שבעה שלימים לכך אמר בהו שבעה הנאמר בזכר שמעלתו
שלימה לומר לך שהטמאים והטהורים חשבתן בהו
בקרא שבעה שבעה ווהו מה שלמר בסוף דברי בהו יאמר
לך לחד חסרים סם כלומר דבשלמה טמאים והטהורי׳ בין
בתי׳ בקרא שבעה שביר דרים מזוקק שבעתי׳ בין דבתיב
בהו שבעה שבעה בקרא לבל בפרות והזאות ובשריפות
ובכיבוסים ובבהמים דלת בתיב בהו בקר׳ אלא בבל חד וחד
מיעייהו אלא חמשה דוקא ז בתיב ירמוז מזוקק שבעתים על
הטמוצה בתתנה מרובה לחיות נפש אחי ובתיב ובני בנלל
דהבר הוה הוו ואשתו ובניו חייב עד שבולה ותפקדהו ובבני
בריב לחייב בחיי בניו ושתה בבניו ובני בניו וביניהם לפרק
הטעה את הבתול׳ לחד הוה חברתם תניד יהיה שלם בגופו
יהיה שלם בתוריתו שלם בבניו שלם בממונו ולשתו בל
חותתי ברכות שבתקדש יחולו על ראש וברכת בהנים תן
המנין לתתם שלוש ובלך שלוש ובל תאחר לך שלוש וכו׳
תבלר :

ושבח לא יתברך למקום תורם בליתי בשהיימו יושבין
על השלחן אשר לפני ה׳ ואתמרי לפניו זה
אתמר על הסמיכתא פירש הוה ז״ל בלוקן אחר על פי הדין
והוה בהקדיש מה שלמרו רבותינו ז״ל בתענית בתחלת פרק
פרק שלישי ומוין עלין בל שבעת הימים מבל חג שלות שבו
שם ופירש הרב מברטנורא ז״ל מבל חג שלות שבו שם
מבל הפרות שנעשו מימות משה רבינו ועד אחרון זמן
ושוד תנן לא תנלו מן שבע עושין משם לא תנלו משם ורו׳ על
עושין מלחת ומי שעשלן בראשונה עשאה משה שנים עשרה
ואחת מעזרה ולילך ע״כ בתענית הרב ז״ל מפלו
משבע משום דאתמרן דמבל חטלות שבו שם מוין עלין משום
הבי

הרי קאמר דאם לא מצאו משבע מזין אפילו מאחת עכ"ל · אם כן דסבר התנא דכל הפרות לא היו אלא שבע וזהו כוונת הפסיקתא כמו שאמר התנא דלכתחילה צריך להיות משבע ואם לא עשו עדין שבע עושין מאחת דהיינו אותה שנעשת בימי משה ואהרן חשובה כשבע וזהו כוונת רבי חנן בר פפי בפסיקתא מוזקק שבעתים שיש בה משבע שבעה שבע הזאו' שבע שרפות והו' כלומר שמזין על העושה את הפרה משבע פרות שנעשו מקודם וכל אחת יש בה כיבוס והזאה וכו' זהו לכתחילה וכמו שאמרו במשנה ותנא והדר אם יאמר לך אדם חסירין הם רוצה לומר כיון שכל הפרות שעשו ישראל כל ימיהם אינן אלא שבע ואם כן לא נמצא באחת מהן שהזו עליו משבע וכיצד אתה אומר שצריך להזות משבע ומשני אמור לו אף משה ואהרן בכלל היו כלומר לכתחלה צריך להזות משבע אבל אם לא היו לפניו שבע מזין עליו מאותה שנעשית בימי משה ואהרן שחשובה כשבע וכמו שאמרו במשנה לא מצאו משבע וכו' עושין מאחת דהיינו מאותה שנעשית בימי משה ואהרן וזהו אומרו משה ואהרן בכלל היו דהיינו שהם שבעה דברים ובכל חדא יש שבעה דהוי שבעה שבעיות ושפתים ישק ודברי פי חכם חן :

(ו") **במדרש** יהי לבי תמים בחוקיך חוקת פסח ופרה למען לא אבוש ע"כ ויש להבין דמה שייך פסח ופרה לענין דוד המלך עליו השלום דקאמר יהי לבי תמים בחוקיך ודרשו אותו פסח ופר' למען לא אבוש· אמנם יובן דקיימא לן דטמ' שעשה פסח בכרת ויש לו תקנה לטמא טהרה בפרה כדי לעשות פסח· עוד נקדים שלש עבירות שקולות הן עבודה זרה גלוי עריות שפיכות דמים עוד מה שאמרו רבותינו ז"ל תבא פרה ותקנח צואת בנה על מעשה העגל ובזה יבא על נכון זה אומרו יהי לבי תמים ממעשי דבת שבע מחוקת פסח ופרה רוצה לומר שיש לי ראייה גמורה שמועיל לי תשובה חדא ראייה מקרבן פסח כמו טמא שעשה קרבן פסח בטומאה חייב כרת וכשנטהר ע"י הזאת מי פרה ישוב לטהרתו ראשונה ועושה קרבן פסח כשאר ישראל גם אני שנטמאתי באשת איש שחייב עליה מיתה יש לו תקנה בתשובה ועוד ראייה אחרת מפר' שכפרה על מעשה העגל ומעשה העגל הוא שקול כעון אשת איש לפי ששלש עבירות עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים שוים הם וכמו שמצינו שהפרה כפרה על מעשה העגל שהוא משלש עבירות החמורות נמצא שיש תקנה לעובד עבודה זרה כן עון גילוי עריות יש לו תקנה בתשובה כיון ששקולים הם וזהו למען לא אבוש שאיני מתבייש אני מעון בת שבע כיון שעשיתי תשובה וראייה מפסח ופרה ·

פרשת בלק

(א) **כי** הכיתני זה שלש רגלי' ודרשו רבותינו ז"ל והביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש זה שלש רגלים רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה וכתב הרב בעל שפתי חכמים ז"ל והא דרמזה לו מצוה זו ולא אחר משאר מצות ומה שתירץ הוא ז"ל יעויין בספרו· ואשר אני אחזה לי והוא במה שיש לדקדק דלמה קורא הפסוק הימים טובים רגלים וכן קורא אותם פעמים כדכתיב שלש פעמים והוא לשון רגלים כמו שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק מה יפו פעמיך בנעלים כמה יפים רגליהם של ישראל בשע' שעולין לרגל :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא סקבי דשתא רגלא כלומ' הדבר הרע שבשב' ימי הרגל לפי שאדם לובש בגדים טובים ואוכל ושותה וכתיב וישמן ישורון ויבעט וכמו שאמרו בגמרא אין ארי דוהס מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר לכך קורא הימים טובים פעמי' ורגלים כמו הרגלים שהוא גרוע שבכל הגוף כך הימים טובים הם גרועים מכל ימות השנה :

(ב) **ובזה** פירשנו מה שאמר הפסוק שלש רגלי' תחו' לי בשנה וכן שלש פעמים תחוג לי בשנה ויש להבין דלכאורה מלת לי יתירה כראית ההיה די לו' תחוג ומאי מילת לי דקאמר :

אמנם כפי דרכנו יבא על נכון דאעפ"י שהימי' טובי' נקראו רגלים כלומר סיקבי דשתא כדאמרן אבל אתה לא תעשה כמו רגלים דהיינו סיקבי דשתא אלא תחוג לי שעיקר הכונה לחוג לי וכמ"ש ז"ל לא ניתנו שבתות וי"ט אלא לעסוק בתורה :

(ג) **ובזה** יבא על נכון שרמזה לו זאת המצוה כדי ללמוד מן הרגלים בקל וחומר לשאר ימי השנה וזה אמרה אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה רוצה לומר ומה ימי הרגלי' שהם סיקבי דשתא חוגגת בהם ואינה עושה אותה סיקבי שאר ימות השנה על אחת כמה וכמה שעושה בהם מצות וזהו החוגגת דלכאורה החוגגת יתירה דהיה די לומר שלש רגלים אלא רמזה במיל' החוגגת לומר שעושין אותה לשם חג רוקא ולא להנאתם :

(ד) **או** נאמר באופן אחר למה שהקשה הרב שפתי חכמים למה רמזה שלש רגלי' יובן במה שאמרו בזוהר בפרשתינו זאת דף רנ"א ע"ב וז"ל אמר ר' חזקי' לקבל תלת זמנין דהוא מחא לאתביה יתברכון ישראל תלת זמנין רבי חייא אמר לקבליה אתברכון ישראל תלת זמנין דסלקין ישראל לאתחזאה קמי מלכא קדישא· עוד נקדי' מה שאמרו חכמים דכל ברכות של כל השנה באין לישראל ממצות שלש רגלים ע"כ זה אומרו למה הכיתני זה שלש פעמים וגרם לישראל שיזכו לשלש רגלים ויתברכו בשלש רגלים לכל השנה :

(ה) **או** נאמר הואיל ואתא לידן ענין הרגלים נתרץ מה שהקשה הרמב"ן ז"ל דבמשנה תורה למה לא זכר ענין שמיני עצרת ומה שתירץ הוא יעויין בספרו :

אמנם נוכל לומר דלא כל המצות נשנו במשנה תורה שהרי מצות מילה ומצות גיד הנשה לא נשנו וכי תימא דמילה משום דניתנה לאברה' וגם מצות גיד הנשה לפי שמימי יעקב לכך לא נשנו הרי מצינו כמה מצות חמורו' לא נשנו כמו קרבנות וראש השנה ותקיעת שופר ויוהך ור"ה אלא שכל מצוה שנשנית לחידוש וכמו שאמרו במציעא לאו דלא תשיך ולאו דלא תלין כדי לעבור עליו בלאוי יתירי והא דשנה פסח ועצרת וסוכות כדי לכופלם שני פעמים ללמוד לענין בל תאחר וכמ"ש בגמרא בראש השנה אבל שמיני עצרת שלא יש בו שום חידוש לא שנאו כמו ר"ה ויוהך וכיוצא שלא שנאם :

(ו) **בגמרא** בברכות שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה זועם בה וכמה זעמו רגע וכמה רגע אחד מחמשת אלפים רבוא ושמונ' אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונים בשעה ע"כ · ולכאורה לפי זה לא הבנתי מה שכתב רבינו בחיי ז"ל בפ' קדושים וז"ל על פסוק אל תפנו אל האלילים ועוד יכלול אל תפנו ממה שאמר דוד בידך עיתותי בא לרמוז שהשם הגדול שדרשו בו זה שמי לעולם לעלם כתיב כולל בצירופי השעות שהם י"ב ביום וי"ב בלילה וכולל גם הרגעים שהסימן בהם אפשע"ה גם שהרי בגלגול אות ראשון לארבעת' כולל כמנין הרגעים ולכך מסיי' הכתוב אני ה' יזהירנו שלא יפנה לבו בכל שעותיו ורגעיו כ"א בשמו הגדול הכולל את כולם והבן זה ע"כ· וא"כ כפי מה שאמרו בגמרא

בגמרא שהשעה היא חמשת רבוא וח' אלפים ופ"ח בשעה כיצד יהיה השם הגדול כזה המנין:

אמנם נוכל לומר שכוונת הרב הנזכר שיחלק השעה לתתר"ף חלקים כמו שכתבו חכמי העיבור ונתנו בה סימן אפשע"ה בם כלומר אלף שמונים שעה בה · עוד נקדים מה שכתב הרב האר"י ז"ל שע"ב צירופי הויה הם כנגד י"ב חדש כלומר שפעמי' כותב שם הויה כסדר פעמים מתחיל בה"ס פעמים מתחיל בוא"ו וכן על זה הדרך י"ב פנים עוד נאמר שהשם הגדול שכתב הרב הנזכר הוא שם ע"ב כשתפיר יו"ד מלאה כזה יו"ד דהיינו עשרים משם ע"ב ישאר נ"ב יו"ד מלאה שהיא עשרים עשרים פעמים כ"ן שף וארבעים ואות יו"ד שהיא פשוטה עולה עשר עם ארבע אותיות השם הרי שם ע"ב בצירופו יהיה אלף ושמונים סימן תתר"ף חלקים שבשעה :

ובזה יבא על נכון זה אומרו השם הגדו' כולל בצירופי השעות שהם י"ב ביום וי"ב בלילה כלו' י"ב צירופי הויה הם רמז שמשביח בי"ב שעות של היום ובי"ב שעות של הלילה וכולל גם הרגעים דהיינו החלקים של השעה שהסימן בהם אפשעה בם : כלומר אלף ושמונים חלקים שבשעה הם רמוזים במנין שם ע"ב וכמו שאמרנו יו"ד פעמים כ"ן וד' יודין עולים אלף ושמונים לרמוז בידך עיתותי שלא יפנה לבו בכל שעותיו ורגעיו כי אם בשם הגדול הכולל את כולם :

(ז) **או** נאמר באופן אחר דכיצד יהיה השם אלף ושמוני' כשתכתוב שם ע"ב כזה יו"ד ה"י וי"ו ה"י כשתצרף יו"ד פעמים ה"י כלומר עשרים פעמים ט"ו הוי שלש מאות ועוד יו"ד פעמים וי"ו דהיינו עשרים פעמים כ"ב הוי ארבע מאות וארבעים ועוד יו"ד פעמים ה"י אחרונה שבשם הוי שלש מאות סך הכל הה' ראשונה שלש מאו' ווי"ו ארבע מאו' וארבעי' הה' אחרונה גם כן שלש מאות הרי אלף וארבעים ועוד בגלגול אות א' לארבעתם דהיינו ארבעה פעמים עשרה כמנין יו"ד פשוטה הרי עוד ארבעים ואלף וארבעים שחשבנו בצירו' הרי השם הגדול אלף ושמונים כמנין תתר"ף חלקים שבשע' וזהו בידך עיתותי שלא יפנה לבו בכל רגעיו כי אם בשם הגדול הכולל את כולם :

וישם דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר ופירש"י ז"ל ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו וכו' על כרחך תשוב אל בלק וכה תדבר :

ומענין לענין באותו ענין איתא במדרש בראשית רבה פ' ס"ז על פסוק גם ברוך יהיה אמר רבי לוי ששה דברי' משמשין את האדם שלשה ברשותו ושלש' אינן ברשותו העין והאוזן והחוטם אינן ברשותו רואה מה שאינו רוצה שומע מה שאינו רוצה מריח מה שאינו רוצה הפה והיד והרגל ברשותו אם רוצה קורא בתורה אם רוצה מדבר ל"הר ומקלל היה אם רוצה עושה בה מצות אם רוצה גונב או מכה הרגל אם רוצה הולך לבית הכנסת או לבית המדרש אם רוצה הולך ויושב במושב לצים ובשעה שהוא זוכה הקב"ה עושה אותן שברשותו שלא ברשותו היד שרוב' להכות את עדו הנבי' ותיבש ידו הפה שרצה יצחק לקלל למי שלקח הברכות עשה ברשות הקב"ה ואמר גם ברוך יהיה הרגל בני אל תלך בדרך אתם ע"כ תורף דבריו :

מקשים בכאן דבשלמא היד והפה מצינו שמנעם מרעה לטובה אבל ברגל מאי ראיה מייתי מדכתיב אל תלך מנע רגלך זהו ציווי שלא ילך והאדם בחירי ברצון אם ירצה ילך בדרך רע ואם ירצה לא ילך ואם כן מנא לן אם זוכה עושה אותם הקב"ה ברשותו ומונעו מדרך רע ועיין במתנות כהונה מה שנדחק בזה :

אמנם נוכל לומ' שטעות נפל בספרי' והעיקר הראיה מן הפסוק כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד ופירשו המפרשים מלכד מלילך בדרך רעים ומכאן ראיה גמורה שאע"פ שהרגל היא ברשות האדם למקו' שירצה ילך בין רע ובין טוב אבל אם זוכה ושמר רגלך מלכד מלילך בדרך רעים והולך בדרך טובים :

(ח) **בגמרא** בראש השנה פרקא קמא למועד אשוב אליך וגו' אימת קאי וכו' אלא דקאי בחג וקאמר ליה בניסן ואכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר ימי טומאה בציר להו אמר מר זוטרא וכו' יולדת לשבעה יולדת למקוטעין וכתבו התוספות ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי מדלית מני ימי טומאה טבלה במי בליל ה' לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח ע"כ ומה שתירצו שם הלא בספרתם :

אמנם מקום הניחו לנו רבותינו והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל והוא במה שקיים אברהם אבינו אפילו מאי דאמור רבנן ואפילו עירובי תבשילין ואם כן אף מדאורייתא יכולה לטבול בליל ה' לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח וכמו שכתבו התו' מכל מקום כיון דקיים אברהם כל מצות דרבנן ומדרבנן צריכה ז' נקיים חוץ מימי טומאה אם כן טבילתה אחר החג ולידתה הוי אחר הפסח ולא אתי למועד אשוב אליך ולשרה בן לכך הוכרחו בגמרא לומר אותה שנה מעוברת היתה כדי לקיים מקרא למועד אשוב אליך ולשרה בן :

(ט) **לא** ישכב עד יאכל טרף איתא בתנחומא והובא בילקוט רמז תשכ"ט וזה לשונו כשהוא אומר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כאכלים המחבלי' מפניו ע"פ והביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש וקשה דהכא משמע דעל ידי קרית שמע אין יכולים המחבלים לחבלו ובגמרא מצינו שר' עקיבא יצאה נשמתו באחד וכמו שאמרו בגמרא כשהוציאו רבי עקיבא להריגה זמן קרית שמע והיה מאריך באחד אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה בכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו והיה מאריך באחד עד שיצאת נשמתו באחד ע"כ ואם כן מן הגמרא משמע שלאחר קרית שמע הרגו לר"ע ולא הצילתו ק"ש מן ההריגה ומתנחומא משמע שמצילתו מן המחבלים קריאת שמע ואם כן כיצד לא הצילה קרית שמע מן ההריגה לרבי עקיבא ויש לומר דלעולם קריאת שמע מצלת ושאני רבי עקיבא שהוא רצה לקיים ואפילו נוטל את נפשך אבל אלו לא היה רוצה למסור נפשו להריגה היה ניצול אלא רצה לקדש שמו יתברך :

(יוד) **וכמו** שאמרו בגמרא אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמ' להם כל ימי הייתי אומ' מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו ע"כ · ויש להבין דמה היא שאלת תלמידיו עד כאן אמכם כיון שהגי' זמן ק"ש וקריאה שמע מצלת וזהו עד כאן כלומר זמן ק"ש ועד כאן לא ניצולת אמר להם וכו' כלומר אלו הייתי רוצה הייתי ניצול אבל כל ימי הייתי מצטער מתי יבא :

ועוד יש לומר דלעול' קריאת שמע מצלת ושאני הכא רבי עקיבא שהיה מעשרה הרוגי מלוכה וכבר ידוע שעשרה הרוגי מלוכה הם כדי לתקן עשרה טיפות שיצאו מיוסף לבטלה וכדי לתקן לכך רצה שיהיה מי' הרוגי מלוכה ואלו רצה ר"ע היה ניצול בזכות ק"ש :

(יא) **או** כמה שאמרו ז״ל שעשרה הרוגי מלוכה כדי להקן עון מכירת יוסף וכדי לתקן לא רצה ליכנס ואלו היה רוצה היה יכול:

(יב) **אי** כמי דלעולם ק״ש מגלת והבא לא נהרג ממש אך נרא׳ כמי שהרגוהו כמו שאמרו המקובלים שהביא הב״ה שדים ודמותן ונראה כמי שהרגו את עשרה הרוגי מלוכה אבל לא נהרגו עשרה הרוגי מלוכה אלא בחיים חייתם הלכו לגן עדן למעלה:

אי כמי יש לחלק באופן אחר דמה שאמרו בתנחומא אומר ה׳ אחר כארב׳ המקובלים מפניו היינו המזיקים והשידים אבל ממיתה על ידי אדם איננה מגלת וזהו אמרו המקובלים ולא אמרו איננו מת או איננו נהרג אלא דוקא מן המקובלים מגלת ק״ש:

(יג) **אבל** עדין נשאר לנו לבאר דהכא משמע שהיו תלמידיו אצלו בשעת הריגה כפי פשוטן של דברים ואמרו לו רבינו עד כאן וגו׳ ויצאה נשמתו באחד ואלו במדרש משלי הובא בילקוט סי׳ ט׳ רמז תתקמ״ד על פסוק חכמות בנתה ביתה נראה שלא היו תלמידיו אצלו בשעת פטירתו וזה לשונו מעשה היה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורין ורבי יהושע הגרסי היה תלמידו ומשרתו ערב יום הכפורים נפטר ממנו והלך לו לביתו בא אליהו ז״ל ועמד על פתח ביתו אמר ליה שלום עליך רבי אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה כלום אתה צריך אמר לו מי אתה אמר ליה כהן אני ובאתי להגיד לך שרבי עקיבא מת בבית האסורים מיד הלכו שניהם לבית האסורים ומצאו פתח בית האסורים פתוח ושר בית האסורים היה ישן וכל האסורים היו ישנים והשכיבו רבי עקיבא על המיטה ויצאו מיד נטפל אליהו ז״ל ונטלו על כתיפו וכשראה רבי יהושע כך אמר לאליהו ז״ל רבי והלא אמש אמרתי לי שאתה כהן וכהן אסור לטמא במת דייך רבי יהושע בני שאין טומאה בתלמידי חכמים ואף בתלמידיהם והיו מוליכין אותו כל הלילה עד שהגיעו לאנטפרס של קיסרין כיון שהגיעו עלו שלש מעלות וירדו שלש מעלות ונפתח המערה לפניהם וראו שם כסא וספסל ושולחן ומנורה והשכיבו רבי עקיבא על המיטה ויצאו כיון שיצאו נסתמה המערה ודלקה הנר על המנורה וכשראה אליהו כך פתח ואמר אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה ואשריכם יראי אלהים שגנוז וטמון לכם ומשומר לכם מקום בגן עדן לעתיד לבא אשריך רבי עקיבא שנמצא לך מקום ערב בשעת מיתתך לכך נאמר אף ערכה שולחנה ע״כ · הרי מן הגמרא משמע שהיו תלמידיו אצלו בשעת פטירתו ומן המדרש משמע שלא היו שם עד שבא אליהו ז״ל והגיד לרבי יהושע ואו היו תלמידיו שם הם היו מגידין וליכא למימר שאגדות חלוקות דמחלוקת במציאות ליכא למימר ויש לומר דלעולם היו תלמידיו אצלו כמו שמשמע מן הגמרא ומה שלא התעסקו בו תלמידיו וגם לא הגידו שהיו חבושים עמו ולא היו מניחין לקוברו והראיה שנעשה נס ונמצא פתח פתוח והשומר היה ישן שאם היו מניחין לקוברו אפילו השומר עד שאמרו שצריכין לקוברו שא ודאי שלא היו מניחין לקוברו ולכך נעשה נס וזכותו יגן עלינו:

(יד) **ובעין** זה בענין מחלוקת במציאות נוכל לומר והוא בענין יוסף הצדיק עליו השלום בגמרא כסוטה פרק א׳ דף י״ג וזה לשונו ארון של מתכת עשו לו מצרים וטבעו בנילוס כדי שיתברכו מימיו וכו׳ רבי נתן אומר בקברניט של מלכים פירוש בית הקברות של מלכים היה קבור ע״כ ויש להבין דמחלוקת במציאות דחד אמר בנילוס וחד אמר בקברניט ובמדרש רבה בפ׳ וזאת הברכה אמרו ענין אחר וז״ל עשו ארון של ת״ק כיכרים והשליכוהו בנחל וכו׳ ואמרו לפרעה רצונך שלא תצא אומה זו מכאן וכו׳ העצמות של יוסף אם לא ימצאו אין יכולין לצאת ע״כ · ואם כן במדרש שאמרו בנחל היה יוסף חולקין עם תלמוד שלנו במציאות ויש לומר דבמקום לא פליגי דכולי עלמא מודו דבמקום אחד היה קבור אלא חד קרי ליה נילוס וחד קרי ליה קברניט וחד קרי ליה נחל ומחלוקתם היא בטעם קבורתו שם דמר סבר מה שקברוהו בנילוס כדי שיתברכו מימיו ורבי נתן סבר דטעמא שקברוהו בנילוס לפי שהוא קברניט של מלכים ויוסף מלך וקבורה של מלכים היתה בנילוס לפי שמצרים היו עובדים לנילוס לפי שגף ומשקה להם השדות והיו עושין ארון לכל מלך ומשליכין אותו בנילוס וחושבין כדעתם שנילוס אלוה לכך היו מניחין שם את המלכים ולכך קוריהו קברניט של מלכים ובמדרש סברי דמה שקברוהו בנחל שעשו לו ת״ק כיכרות ארון כדי שלא יצאו משם ולעולם הוא נילוס הוא קברניט הוא נחל:

שבת פרק ה׳ אמר רבי שמואל בר נחמני א״ר כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה שנאמר ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה׳ סבר לה כרב דאמר פנחס לא חטא מקיש חפני לפנחס מה פנחס לא חטא אף חפני לא חטא וכו׳ גופא אמר רב פנחס לא חטא שנאמר ואחייה בן אחי טוב אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה׳ אפשר חטא בא לידו והכתוב מייחסו והלא כבר נאמר יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה וכו׳ לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה׳ וכתב הרי״ף ז״ל אין להקשות בין לרבי יונתן בין לרב אמאי לא ילפי מדכתיב ושם שני בני עלי כהנים לה׳ ואם חטאו בעריות היאך היו כהנים לה׳ והא כתיב לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה׳ הא לא קשיא לפי שהכתוב הזה מדבר קודם לכן כשבא אלקנה ואשתו אל עלי ושם שני בני עלי כהנים לה׳ אבל אחר כך כתיב אשר ישכבון את הנשים ואפשר שחטאו אחר כך אבל מהאי קרא ואחיה בן אחי טוב בן פנחס כהן לה׳ מוכח שפיר דהאי קרא אחר כמה שנים כתיב אפשר חטא בא לידו והכתוב מייחסו וכו׳ עכ״ד · ונראה לענ״ד דליכא למימר קרא דושם שני בני עלי מיירי קודם דאשר ישכבון את הנשים דאי הכי היאך מייתי רבי יונתן ראייה מדהקיש חפני לפנחס דילמא הא דהקיש אותם היינו קודם דכתיב אשר ישכבון את הנשי׳ אלא ודאי מדמייתי ר׳ יונתן ראייה מדהקיש חפני לפנחס דילמא הא דהקיש אותם היינו קודם דכתיב את אשר ישכבון את הנשים אלא ודאי מדמייתי ר״י ראייה מפסוק ושם שני בני עלי משמ׳ ליה דבזמן דכתיב אשר ישכבון את הנשים באותו זמן היקישו הכתוב ושם שני בני עלי כהנים לה׳ ואם כן הדרא קושיית הרב הנז׳ לדוכתא אמאי לא ילפי מדכתיב ושם שני בני עלי כהנים לה׳ ונראה לענ״ד לתרץ דמפסוק ושם שני בני עלי כהנים לה׳ ליכא ראיה דאף על פי שישכבון את הנשי׳ קורא אותם הכתוב דקרא דיכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה לא קאמר אלא לא יהיה לו בן מגיש מנחה דמידה כנגד מידה לפי שהוא פוסל זרעו בזנות לא יהיה לו בן מגיש מנחה אבל הוא עצמו לא קללו שפסל מן הכהונה אלא זרעו דוקא אינם זוכין דאי לא תימא הכי לאשמועינן קרא דהוא עצמו נפסל מן הכהונה אבל הוא אינו נפסל לפיכך לא מצי לאתויי ראיה מפ׳ ושם שני בני עלי כהנים לה׳ שאע״פ שישכבון את הנשים קורא אותם הכתוב דקרא לא קאמר שא לא יהיה לו בן מגיש מנחה אבל על עצמו לא קאמר כלום לפיכך מייתי מפסוק ואחיה בן אחיטוב בן פנחס כהן ואם פנח׳ הם ושלו׳ שכב את הנשים כיצד הפסוק מיחס בן בנו כהן לה׳ והכתיב לא יהיה לו בן מגיש מנחה אלא ודאי לא חטא משום הכי ייחס בן בנו כהן לה׳ ודוק:

דרך

(יז) **דרך** מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי ויש להבין דמה נתינת טעם יש דאם רץ במצוה כי תרחיב לבי:

אמנם יובן שהרב האר״י ז״ל זכה לרוח הקדש לפי שהיה שמח במצו׳ ודאי גוי שהוא רץ למצו׳ ודאי הוא שמח במצוה דאם אינו שמח לא היה רץ במצוה ומדרך במצוה ודאי הוא שמח:

ובזה יבא על נכון דרך מצותיך ארוץ וכו׳ כיון שארוץ במצות ודאי אני שמח וכיון שאני שמח במצות תרחיב לבי ברוח הקודש כמו שמצינו בהאר״י ז״ל שזכה לרוח הקדש לפי שהיה שמח במצות ועוד כמו שכתב הרב בעל לוחות הברית שכל פסיעה של מצוה נברא ממנה מלאך טוב ומשומרו מכל רע כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ע״כ · וזהו דרך מצותיך ארוץ שאם יזדמן לי מצוה אני רץ לפי שתרחיב לבי על ידי שנברא מכל פסיעה מלאך ושמרני אותי ואין לבי מפחד מכל רע ואין לבי טרוד או תרחיב לבי בתורה:

(יז) **וענותך** תרבני ויש להבין מהו וענותך תרבני פשט הדברים שכל המשפיל את עצמו הקב״ה מגביהו וזהו על ידי ענותך דהיינו שמשפיל את עצמו תרבני דהיינו שהק״ה מגביהו · אמנם נאמר באופן אחר כמה ששמעתי מהרש״ל ז״להה ששמע מרבו שכל מי שאינו מסתכל בהליכתו חוץ לארבע אמות מתעברת בו נשמ׳ קדוש׳ של אדם גדול וקם מלפני רבו והלך לאכול וכשחזר לפני רבו קם רבו מלפניו ושאל אותו רבו מה עשי׳ בזה ההליכ׳ מצוה עד שנתעברה בך נשמת חזקיה מלך יהודה ואמר לו לא עשיתי שום מצוה בזו ההליכה אלא כמו שצויתני שלא הסתכלתי חוץ לארבע אמות אמר לא היינו דאהכיא לך שלא נסתכלת חוץ לארבע אמות לכך זכית שנתעברה בך נשמה של חזקיה מלך יהודה · ובזה יבא על נכון וענותך מי שאינו מסתכל חוץ לארבע אמות ומהלך בכפיפת ראש וקומה דרך ענוה אז תרבני שאפילו רבו קם מלפניו וזהו תרבני דהיינו מרבותי יעשו לי גדולה וכבוד על ידי שמהלך דרך ענו׳ שאין מסתכל חוץ לארבע אמות וזוכה לנשמה קדושה של אדם גדול:

(יח) **אז** תתענג על ה׳ וכו׳ ויש להבין במילת אז לכאורה איננה מובנ׳ · אמנם יובן במה שאמרו הראשוני׳ ז״ל שארבע ועשרים שעות של היום והלילה יחלקם האדם לג׳ חלקים שמונה מהם יקרא בתורה ושמונה מהם ילך לעסקיו ושמונה מהם ישן ורמזו רמז לזה אז תקרא אז תלך אז תישן דהיינו כמנין אז שהוא ח׳ תקרא וכמנין אז תלך וכמנין אז תישן · ובזה יבא על נכון אז דהיינו שתקיים הרמוז בא״ז דהיינו אז תקר׳ אז תלך אז תישן לזה תתענג על ה׳ והרכבתיך וכו׳ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו׳:

(יט) **עד** מה שאמרו בגמרא לכתחיל׳ צריך להדליק נר חנוכה קודם שתכלה רגל מן השוק ואם לא הדליק מדליק והולך כל הלילה ע״כ נוכל לומר דרך רמז למה שאמרו בגמרא אמר הקב״ה נרך בידי דהיינו הנשמה שנקראת נר אלהים נשמת אדם ונירי בידך דהיינו התורה והמצות כדכתיב כי נר מצוה תורה אור אם אתה משמר את נרי דהיינו התורה והמצות אני משמר את נרך דהיינו נשמתך ואם לאו חס ושלום איני משמר את נרך:

עוד נקדים מ״ש בגמר׳ עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך דהיינו כשהוא בכחו קודם שיבואו ימי הרעה אלו ימי הזקנה אשר תאמר אין לי בהם חפץ ע״כ · וזהו שרמזו ז״ל באמרם שצריך להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק דהיינו שעשה המצו׳ והתורה שנקראו נר קודם שתכלה רגל מן השוק דהיינו שהוא עדין בכחו קודם שתכלה רגלו מן השוק שעדין הוא בכחו שהולך ובא לשוק ואם לא הדליק עד לאחר כלתה רגל מן השוק דהיינו שלא עשה תשובה עד לאחר כלתה רגל מן השוק דהיינו שכלה כחו ואינו יכול להלך בשוק מחמת זקנה עם כל זה מדליק והולך כל הלילה דהיינו שידליק שיעשה תשובה כל הלילה דהיינו בימי הזקנה יש לו תקנה בתשובה וכמו שדרשו רבותינו ז״ל תשב אנוש עד דכא אפילו בדכדוכה של נפש ואפי׳ בשעת יציאת הנשמה מועיל התשובה וזהו מדליק והולך כל הלילה כלומ׳ שאימתי שיעשה האדם תשובה מקבלו בתשובה:

(ך) **מצות** ה׳ ברה מאירת עינים יובן במה שכתב הרב שיהו כהן ז״ל שכל אבר ואבר שבאדם יש בו חלק מן הנשמה וכשיעש׳ האדם המצוה הרמוזה באותו אבר אז מאירה הנשמה שבאותו אבר ע״כ וזהו אומרו מצות ה׳ ברה מאירת עינים דהיינו שכל מצוה שעושה מאירת עיני הנשמה שבאותו אבר שרמוז באותו המצוה וזהו מאיר׳ עינים של הנשמה שבאותו אבר שרמוז שם המצוה:

(כ) **לא** זזה שכינה מישראל אפילו שבתות של חול ע״כ ויש להבין שבתו׳ של חול היכי משכחת לה אמנם במה שאמרו בגמר׳ שמאי כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת כיצד מצא בהמה נאה אומר הרי זה לשבת מצא אחרת נאה הימנה אוכל את הראשונה ומניח את השניה לשבת נמצא כל ימיו אוכל לכבוד השבת ע״כ וזהו לא זזה שכינה אפילו בשבתות של חול שהיה אוכל בחול ומעלה עליו כאילו אוכל בשבת וכמו שאמרו שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת נמצא אכילת החול השובה היא כאכילת שבת:

(כ״ב) **ילקוט** תהילים קכ״ו על פסו׳ היינו כחולמים מייתי ירושלמי פרק ג׳ דתענית וזה לשונו חוני המעגל בר בריה דחוני המעג׳ הוה סמוך לחורבנ׳ דבי מקדש׳ נפק לטורא לגביה פועליה עד דיתיב תמן נחית מטרא עלל למערתא נם ודמך ליה ועביד שקיעא שבתיה שבעין שנין עד דחרב בי מקדשא ואתבני לסוף אתער משנתיה חזא עלמא מיחלף אמר ומה קלא בעלמא אמרו לו ומאן את כלומר ומי אתה שאינך יודע עסקי העול׳ אמר להם חוני המעגל אנא אמרו לו שמענו שהיה נכנס לעזרה והיתה מאיר׳ ואם אתה הוא כר׳ אם תאיר העזר׳ על ידך נכנס והאיר׳ קרא על עצמו כשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים ע״כ וכל זה רמזו דוד המלך עליו השלום במזמור כ״ז רמזו ונרמז וזה לשונו לדוד ה׳ אורי וישעי ממי אירא ה׳ מעוז חיי ממי אפחד כלומר בשאפי מתכשר במעשי ויהיה ה׳ עמי אם יתקבצו כל באי עולם עלי למלחמה לא אירא ולא אפחד בקרו׳ עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקו׳ עלי מלחמה בזאת אני בוטח כלומר בזאת התורה אני בוטח הקול קול יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו אין יכול לשלוט על ישראל חזר ואמר שבתי בבית ה׳ כל ימי חיי כמו חוני המעגל שכל ימיו היה בית המקדש בנוי ולא ראה בחרבנו שהיה ישן וזהו שבתי בבית ה׳ לאורך ימים כל ימי חיי לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו וכי תימא כיצד לא ראה המלחמות והחרבן ויהי כמשיב כי יצפנני בסוכה ביום רעה דהיינו ביום חורבן בית המקדש שאין יום רעה כמותו מה עשה לי הקב״ה כדי שלא אראה ביום רעה דהיינו יום חורבן בית המקדש יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני דהיינו שהסתיר אותי בנקרת הצור במער׳ כמו חוני המעגל שהסתירו במערה וישן ולא ראה החרבן ועתה כיון שעשה עמי כל הטובה הזאת שלא ראיתי החרבן ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשיר׳ ואזמרה לה׳

לה׳ על הטובה שעשה עמי׃

(כ״ג) **הללויה** אורו לה׳ שיר חדש תהלתו בקהל חסידים ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם יהללו שמו במחול בתף וכנור יזמרו לו׳ שיר חדש תהלתו בקהל חסידים שיר בגין יגילו במלכם דהיינו שתבא הגאולה כשיזמרים שיר אמנם בהקדים מה שתמרו בגמרא דסנהדרין פרק חלק וזה לשונו בקש הקב״ה לעשות חזקיהו משיח תמרה מידת הדין לפני הקב״ה רבונו של עולם ומה דור שתמר כמה שירות ותשבחות לך עשיתו משיח וחזקיה שעשיה לו כל הניסים הללו ולא תמר שירה לעניך תעשה משיח לכך נפתחה עי״כ בתניא למידין שעל שלא תמר שירה נעשה ולא נעשה משיח׃

ובזה יבא על פי הגלוים שיהו לה׳ שיר חדש תמר דוד המלך ע״ה לפני ה׳ שירה כדי שתזכה לגאולה וזהו שתמר ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם משיח דהיינו שעל ידי השירה תזכו לגאולה בקרוב אמן׃

(כ״ד) **ובזה** נכון גם כן מה שתמר דוד המלך ע״ה בספר תהלים יפיפית מכבי לדם הופך בן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם וכו׳ על כן משחך אלהים שמן משון מחבריך וים להבין מאי פתיחת טעם דקתמר על כן תמכם עם מה שקדמתו יבא על פי כלון שחוקים לפי שלא תמר שירה לא נעשה משיח ׃ וזה לומרו תומר לפי מעשי למלך המלך הידוע וזה מלך המשיח ומשבח למלך המשיח שעושה כמוני בשירות ותשבחות וזה לומרו מעשי למלך ולזה יפיפית מכבי לדם רוקם לומר מחזקים שלא תמר שירה על כן ברכך אלהיך לעולם ואמן לך זאת הברכה שתת׳ מלך המשיח זה תמרו על כן משחך אלהים שמן משון מחבריך שעל ידו יהיה שמן בעולם כדכתיב הן ימלא שחוק פיהו וכל זה זכות יתר מחבריך דהיינו מדוד וחזקיה לפי שהופך חן בשפתותיך׃

(כ״ה) **אן** נתמר בחופן לחך יפיפית מכבי לדם הופך בן בשפתותיך חבור חברך על ירך גבור הוד והדרך צניעות כל גבורתיך ׃ וים להבין מהו החן בשפתותיך ועוד כתוב שתמר כל גבורתיך מילת כל נרכוי מה תלת לומכם כתוב שתמרו בגמרא בפסחים דף ו׳ ע״ב גופא רבי אלעזר ורבי יוסי חניא חד אמר לא נזרו על ספק כלים ברזקין שבירושלים ע״כ זה לומרו יפיפית מכבי לדם והדקלמה יפיפית משמע שני יופי תבא והדר מפרש ומהו השני יופי שים לך משלה בני לדם הופך חן בשפתותיך רוצה לומר שאיר בני לדם קיימה לן בספק רוקים טמאים שמא רוקו של זב שהוא לב של הטמאים לכל ירושלים הוסק חן בם פרותיך שספק רוקים הממאים כה טהורים ועוד מעלה לחרת יש לה קניעות כל גבורתיך בכל כלים הממאים טהורים לפיכך מספק והוא מילת כל נרכות בספק כלים שטהורין׃

(כ״ו) **ובזה** נכון גם כן מה שתמר דוד המלך עליו השלום ה׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב נכבדות מדובר בך עיר האלהים סלה וים להבין מה שהתי כבודות׃

אמנם כפי האמור תתי שביר חד בכל ספק רוקים הממאים בירושלים טהורין וחד בכל כלים הממאים לפיכך ספק טהורין והוא נכבדות מדובר בך לפי שהיא עיר האלהים סלה׃

(כ״ז) **או** נתמר בחופן לחך מה שתמר דוד המלך ע״ה אודה ה׳ בכל לבי בסוד ישרים וערה כי גדולים מעשה ה׳ דרושים לכל חפציהם הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד ונתן קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה׃

הקדימני לכל הוא מצד הדין משו״ל דלא שייך נבחי מי הקדימני ברחמין ולפ על נב דבני פנחס נמי תלתא מיעוהו מן פשעים לא היה יכול לבחור המעשה שעשה וכמו שתמרו דכותיהו לא עשרה ניסים נעשו לפנחס ולא כן לכהורה היה נרחה לומר הוי מעשה פינחס כמו שאר המצות שים בהם מי הקדימני דכמו שאר מצות שלא נתן לו ממון לא היה עושה נדקה ולכך שייך מי הקדימני והוי שכרו מצד החסד כן פינחס תלתא לא מייעוהו בעשרה ניסים לא היה יכול להרוג את זמרי ולא כן היה נרחה שגם פינחס מצד החסד׃

ויש לומ׳ דלעולם פינחס שכרו מצד הדין לפי שתמר הקב״ה פתחו לי פתח כחודם של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם ועוד תמרו רבותינו ז״ל הבא ליטהר מסייעין אותו ועוד תמרו בזוהר לית תתערוהא אלעילא אלא כד את תתערוהא אלתתא ועוד תמרו ז״ל בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו ומבקש להורגו ושלמלא הקב״ה עזורו ואין יכול לו שנאמר נוסף רשע לנדיק ומבקש ימיתינו ה׳ לא יעזבנו בידו ע״כ ובין שהוא התחיל במעשה אף על פי שנעזרו לו עשרה ניסים עם כל זה שכרו מן הדין בין שהוא התחיל שכך רגונו יתברך שיתחיל האדם במעשה אף על פי שנמר המקום בידי שמים מכל מקום הני רחמנן עם כל זה שכרו מן הדין דאי משום נזירו בידי שמים שכרו מצד החסד למה נבי מה שתמרו ז״ל שאין לבריה אצל בורא כלום מצד הדין אלא מצד החסד משום מי הקדימני למה לא תמרו מר מכני טעמי דתמרן אי משום שפותה לו כפתחו של אולם אלא משום דמייעין לו משום התערותא דלעילא או משום דלעילא הקב״ה עזורו אלא ודאי משום דכל הני טעמי דתמרן אף על פי דהוי גזורו בידי שמים שכרו מצד הדין משום שהתרים התחיל במעשה פינחס כיון שהוא התחיל כדין הוא שיטול שכרו מן הדין׃

(ל׳) **ובזה** נכון גם כן מה שתמר דוד המלך ע״ה כי שמרתי דרכי ה׳ ולא רשעתי מאלהי ושם כי כל משפטיו לנגדי וחקיו לא אסיר ממני ואהי תמים לו ואשמר מעוני ויש׳ כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא׳ כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא׳ כי כל דרכי ה׳ ולא רשעתי מאלהי ואומר ואשר לא רשעתי מאלהי לומר לי׃

אמנם כיון דנזרו על מנת כידי שמים מכל מקום טעמי דתמרן הוא משלם כיון שהתחיל במעשה בידי שמים ואחר כך נזרו עליו בידי שמים שכר משלם כיון דהתחיל במעשה בידי שמים יתנו לו דוקא כיון דהנזר בידי שמים נעשה אלא אמרתי כי אמרתי דרכי ה׳ ולא רשעתי מאלהי דהיינו מסיבת שהי שמיעני והביאני לידי במר טוב מכל הני טעמי דתמרן עם כל זה מעל׳ עלי כאלו אמי עשיתי הכל כיון שהיי התחלתי ושם ה׳ לי כנדקי משלם׃

(ל״א) **או** נתמר בחופן לחך והוא בהקדים מה שכתוב בדבר שמות חיים בפרשת שמיני דף ק״ו ע״ב אלא יתן להקשות דהא פנחס כמי הוה עובדא דההיא מעשה דלעילא אף על נב דתמר לחתי לא לא נזה מפי לא לא נזה מפי אפילו הכי תאמרן דתענש על שהורם הלכה כפני משה רבינו נם בענין זמרי שנתעלמה הלכה ממשה והורם פינחס הכותל תלמיד קנאין בוגעין כו׳ וחדרכה קבל שכר על הוראתו ולעתיד לתת נעתיד לים לומר דמעשה דפינחס דהוה דבר שים לו הנלל השם ויתן חכמה ויתן תבונה ויתן עצה לנבר ב׳ כל מקום שים חלל השם יתן חולקין כבוד לרב ולכן קבל שכר ע״ב דכתיב ולזה אינטריך לומר בדין הוא שיטול שכרו משום דהוה בעידן דעתיד משיח לפיחם ושם ושנו׳ על מה שהורם הלכה כפני משה רבינו והיה לו לינצע בתו שלשה דתך׳ לחתי לא לא נזה מפי לא לא נזה מפי

כפנחס דף י״ו הדם ויתן והנתן והמים מעשה כי מדבחיא שנטמאו בפגיל והוציאן לחוץ טהורים ופירש רש״י שנטמאו בפגיל בעזרה והוציאן לחוץ וכפגיל בינה שתין רחוין עוד למזבח טהורין מלטמא לחבר׳ וזאתו עוד בגמרא נטמאו בחוץ והכניסן לפנים טמאין ופירש רש״י שכל נטמאו בחוץ קודם שיבא עם מדבחיא עליהן והכניסן לפנים טמאין ולפי׳ לטמא לחבים דטמאתן ככבר ירדה לסם ומי הפקיעון ע״כ ודיקין מדבבי רש״י דוקא שנטמאו קודם שיבא עם מדבחיא אבל קדם עם מדבחיא עליהן וזאתו לפי׳ הם בחוץ טהורין לפי שקדם עם מדבחיא עליהן וזהו שכתבו בכתורת ים לך הדיא שהם נטמאו בכגיל והוציאן לחוץ טהורין ועוד הפקיעון מהם טהורין עליהן לפיכך הוא שכתוב ומעם הכבודות שים לה לפי שעיר החלהים סלה מסיקין לה טהרה על טהרתה׃

פרשת פינחס

(ל׳) **במדרש** פינחס בן אלעזר בן אהרן הפהן אמר הקב״ה בדין הוא שיטול שכרו עכ״ל והנה כל המפרשים הביאו זה המאמר וכל אחד לדרכו פנה והקושי שים בזה המאמר בתחי דקאמר בדין הוא שיטול שכרו וכי נדיכה למימר שיטול שכרו ולא מצי הקב״ה מקפח שכר לפי שיחה בלה ומכל שכן פינחס שהיה עכשו על קדוש השם שבודאי יטול שכרו ולא כן למאי מצטרי לומר כדין הוא שיטול שכרו ׃

אבנם יבן והוא בהקדים מה שתמרו רבותינו ז״ל על פסוק מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא אמר הקב״ה מי עשה מזונות עבד אלא נתתי לו כיצד מי נתן נדקה עבד אלא נתתי לו ממון ובפנים רבות קרום הדבר לומר שאין לבריה אצל בורא כלום אלא מצד הדין והכל משום מי הקדימני ובל שכר שתשל׳ לעושי המצות מצד החסד וכדכתיב נכון מאמר תמוה לאחר כך נחזור לבאר והוא מה שתמרו במדרש ש״ט ואתחנן ז״ל על פסוק וחכותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם מי שים לו לאי מתן לו במידת רחמים זאת שאין לו אלא מתנת חנם ע״כ ׃ ושם לבחות שתמר הזה תמוה דכיצד אומר מי שים לו אלא מתן לו בתורת חבמים והלא מי שים לו מוטל בדיוק ובדיקה׃

אבנם כפי מה שהקדמנו יבא על נב שהרם עושה מצות שיטל שכרו שלא בתורת חסד משום מי הקדימני דמן הדין אין לו אלא מתנת נאדם שכר על עשיית המצות בתורת חסד ורחמים לכך אמר מי שים לו אלא מתן לו בתורת רחמים׃

(כ׳) **ובזה** יבא על נכון משום שכל שכר המצות הוא מצד החסד משום מי הקדימני לבי שהוא מצד המפרש במסר פינחס לא שייך מי הקדימני לפי שהוא מצד הדין הוא עצמו תחלת על קדוש השם לכך שיטריך לומר בדין הוא שיטול שכרו כלומר שיטול שכרו משלם מצד הדין ולא מצד החסד כמו שכר כל המצות משום דלא שייך בי כיצחם מי הקדימני כמו בשאר מצות לכך בדין הוא שיטול שכרו ואחר כותבי זה רחיתי להרב כסף כבתר תשובות כן׃

(נ׳) **ויבן** גם כן מה שדייקו בלשונם לומר שדין הוא שיטל שכרו מלת הוא לבחות נרחת כיתירים דשום תעשי ואם כן תיבת הוא למאי אטטריך דכיון משתעי ואם כן תיבת הוא למאי אטטריך

אמנם כפי מה שהקדמנו אתי שפיר דאטטריך הוא לגחוקי לחתים שכרם מצד החסד משום מי הקדימני

ונזרעה זרע ע"כ ובזה אתי שפיר משום דהוה סלקא דעתין לדחות אותו מכהונה מדכתיב ושחט את בן הבקר ודרשו אחרא ולא כהנא משו' דכהן אסור ואם כן פנחס שהרג זמרי דחס ושלום פגים בהתרא דאחיד ביה ואם כן מלבד שאין לו שכר על זה המעשה אלא היה צריך לדחותו מן הכהונה חס ושלום לכך אצטריך לומר בדין הוא שיטול שכרו לפי שהשיב את חמתי מעל בני ישראל וכפר על בני ישראל רוצה לומר על ידי זה המעשה אסגי שלמא בעלמא בפוטה לכך בדין הוא שיטול שכרו :

(י) **ובזה** אתי שפיר גם כן מה שאמרו בגמרא בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה בן משיב חמה ויש להבין דמאיזה טעם בקשו לדוחפו מאחר שמסר עצמו למיתה על זה המעשה וכי זו תורה וזו שכרה אמנם כפי האמו' אתי שפיר דהמלאכי' רצו לדוחפו מן הכהונה באמרם מדכתיב ושחט את בן הבקר ודרשו אחרא ולא כהנא מוכח דכהן אסור ואם כן פינחס דהרגו לזמרי חס ושלום יהיה דחוי מן הכהונה משום דפגים בהתרא דאחיד ולזה הוצרך הקב"ה לומר להם הניחו לו קנאי בן קנאי משיב חמה בן משיב חמה רוצה לומר כיון דהשיב חמה מעל בני ישרא' וכפר על בני ישראל והיינו דעל ידי זה אסגי שלמא בעלמא כסוטה לכך לו נאה ולו יאה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם :

(יא) **או** נאמר באופן אחר בדין הוא שיטול שכרו והוא דהוה סלקא דעתין לאמורה שלא לשם שמים עשה זה המעשה אלא שעשה לנקום נקמ' אבי אמו כדפירש רש"י ז"ל כשלחם לנקום מאת המדינים שלח לפינחס עמהם ופירש רש"י ז"ל למה שלח לפינחס בשביל לנקום נקמ' אבי אמו יוסף אשר מכרו את יוסף שנאמר והמדינים מכרו אותו לפוטיפר ועוד דידוע דהעיקר במכירת יוסף היה שמעון שנאמר ויאסור אותו לעיניהם ואם כן היה סלקא דעתין לדון את פינחס לכף חובה שכל מה שעשה פינחס לזמרי שהוא ראש לשבט שמעון לא עשה אלא כדי להנקם נקמת אבי אמו יוסף ששמעון השליך אותו לבור וגם מה שהרג לכזבי המדיני' כדי לנקום מהמדייני' נקמת אבי אמו לכך לאפוקי מהסלקא דעתין הזה אצטריך לומר בדין הוא שיטול שכרו לומר שכל כוונת פינחס לשם שמים דכתיב בקנאו את קנאתי לא נקמ' אבי אמו יוסף וזהו קנאתי דייקא לא קנאת אחרים :

(יב) **ובזה** יובן גם מה שאמרו בגמרא בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה הוא ויש להבין דמה היה כוונת המלאכים לדוחפו וכי לפי שעשה זה המעשה צריך לדוחפו :

אמנם כפי האמור אתי שפיר שהמלאכים סברי שמה שהרג פינחס לזמרי לפי שזמרי הוא ראש לשב' שמעון ועיקר מכירת של יוסף ע"י שמעון וגם שהשליכו הוא לבור לכך הרג פינחס לזמרי כדי לנקו' נקמת יוסף אבי אמו מאת שבט שמעון לכך הרג ראש השב' וגם מה שהרג לכזבי המדינית כדי לנקום מהמדינים שמכרו ליוסף זו היא סבר' המלאכים לכך רצו לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה בן משי' חמה הוא לומר שכל כוונתו לשם שמים להשיב חמה מעל בני ישרא' והא ראייה מדכתיב בקנאו את קנאתי דייקא ולא קנאת יוסף :

(יג) **ובזה** אתי שפיר מאי דהוה קשה מעיקרא למה אמר קנאתי דהיה די לומר בקנאו קנאה ודאי קנאת ה' היא ואם כן למה אמר קנאתי לאפוקי איזה קנאה אתי וכי יש קנאה אחרת דאצטריך לומ' קנאתי לאפוקי קנאה אחרת :

אמנם כפי האמור אתי שפיר דלא תימא מה שקינא פינחס בשביל קנאת יוסף לכך אצטריך לומר בקנאו את קנאתי דייקא לומר קנאתי דוקא היתה כוונתו ולא קנאת יוסף אבי אמו וכיון דכוונתו בשביל קנאתי דוקא לכן הנני נותן לו את בריתי שלום :

(יד) **או** נאמר באופן אחר בדין הוא שיטול שכרו ויש להבין מילת הוא למאי אצטריך והיה די לומר בדין שיטול שכרו ומלת הוא לאשמועינן מיעוטא למעוטי אחר שעשה כמותו ולא נטל שכר כמותו · יובן במה שכתב ושאל מהרמ"א ז"ל שגם משה רבינו עליו השלום עמד בפרץ כמו שאמרו עמוד אתה באף קומה ה' באפך ואני בחמה השיב חמתו מהשחית ולמה לא זכה כפינחס לכהונ' ויש לומ' דמשה קודם שהתחיל הנגף ופנחס אחר התחלת הנגף דייק אומרו מעל בני ישראל אחר שהתחיל על בני ישראל משום הכי זכה לכהונה עכ"ד ובזה יבא על נכון דלכך אמרו במדר' בדין הוא שיטול שכרו ואתא מילת הוא למעוטי משה דאף על פי שמשה גם כן עשה מעשה פינחס והשיב חמתו מהשחית אף על פי כן לא זכה משה לכהונה כמו פינחס וטעמא כמו שכתב מהרמ"א דמשה קודם שהתחיל הנגף ופנחס אחר התחלת הנגף דייק אומרו מעל בני ישראל אחר שהתחיל על בני ישראל משום הכי זכה לכהונה וזהו שאמרו במדרש בדין הוא שיטול שכרו דוקא לפי שהשיב את חמתי מעל בני ישראל לכן הנני נותן לו את בריתי שלום לו דייקא ולא למשה אלא לו דוקא וכמו שהקדמנו :

(טו) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה בדין הוא שיטול שכרו מילת הוא למעוטי מאי יובן במה שכתב הר' מהר"ר חיים אבולעפיא ז"ל על מה ששאל מהרמ"א שגם משה עמד בפרץ והשיב חמה למה לא זכה משה לכהונה כפינחס ותירץ הרב הנז"ל וזה לשונו משה על ידי תפילה לא היה בו כח רק קודם התחלת הנגף מה שאין כן פינחס על ידי קנאות היה בו כח אחר שהתחיל הנגף דייק אומרו תיב' בתוכם בתוך הנגף ותיבת השיב חמתי מעל וכו' מורה שהתחיל החמה מה שאין כן במשה להשיב חמתו מהשחית תיבת להשיב ותיבת מהשחית מורה שעדין לא התחיל החמה · ובזה יבא על נכון מה שאמרו במדרש בדין הוא שיטול שכרו ואתא תיבת הוא יתירה למעוטי משה שלא זכה לכהונה כפינחס אף על פי שגם הוא השיב חמה כפינחס וטעמא בקנאו את קנאתי רוצה לומר כמו שכתב הרב הנז' שפנחס כיון שעשה על ידי קנאות היה בו כח אחר שהתחי' הנגף ולכך זכה פינחס לכהונה מה שאין כן משה שעשה על ידי תפלה לא היה בו כח רק קודם שהתחיל הנגף לכך לא זכה משה לכהונ' כמו פינחס וזהו בדין הוא שיטול שכרו הוא דוקא ולא אחר שאף על פי שלכאורה שעשה כמותו אבל האמת לא עשה כמותו בקנאות ולכך דוקא הוא לבדו הנני נותן לו לו דייקא ולא לאחר :

(יו) **או** נאמר באופן אחר בדין הוא שיטול שכרו וכי מהיכא סלקא דעתין שלא יטול שכרו עד לומר בדין הוא שיטול שכרו :

אמנם יובן במה שכתב מהר"ר אבועלפיא ז"לה על מה שאמרו בגמרא בקשו מלאכי השר' לדוחפו וזה לשונו ואיכא למידק למה בקשו מלאכי השרת לדוחפו והלא הלכה למשה מסיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו ומשה רבינו ע"ה אמר לו קרייכא דאגרתא איהו להוי פרוונקא וכו' ומה בידו לעשות ויראה עם מה שכתב הרמב"ם ז"ל פ' י"ב מהל' איסורי ביאה הבועל ארמי' אם הרגוהו קנאין הרי אלו משובחין ודבר זה הלכה למשה מסיני ראיה לדבר מעשה דזמרי והשיגו הראב"ד ז"ל אם לא התרו בו אינ' משובחין ומשו'

הכי

הכי דחפוהו דסברי דבעי התרא' כהראב"ד ז"ל השיבן הקב"ה בן קנאי במעשה שכם שגם הבן נח נהרג בלא התראה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ט מהלכות מלכים אף זמרי לא בעי התראה והיינו טעמא משיב חימה בן וכו' הוא ואינו מחוייב בב"ד לא מ ניכו התראה בזה וכמו שכת' המגיד משנה עכ"ד ובזה יבא על נכון לכך אצטריך לומ' בדין הוא שיטול שכרו כי היכי דלא תימ' עבר ח"ו פינחס על הדין שהרגו בלא התרא' תלמוד לומר תחת אשר קנא ובענין כזה שהוא קנאה ולא מחוייבי מיתת בית דין אין צריך התראה וכמו שכת' הרמב"ם הרגוהו קנאין הרי אלו משובחין לכך בדין הוא שיטול שכרו לפי שקנא את קנאתי לכן הנני נותן לו את בריתי שלום :

(יז) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בזוהר בפרשתינו זאת דף רי"ד ע"ב וז"ל תא חזי כל כהן דקטל נפש פסיל ליה כהונתא לעלמין דהא ודאי פסיל הוא דרגא דיליה לגביה ופינחס מן דינא פסול לכהנא הוה ובגין דקנא ליה לקודשא בריך הוא אצטריך לייחסא כהונת עלמין ליה ולבניו אבתריה לדרי דרין ע"כ ובזה יבא על נכון שכוונת המדרש לרמוז למה שאמרו בזוהר זה אומרו בדין הוא שיטול שכרו והיתה לו כהונת עולם לו ולזרעו אחריו ולא תימא כיון שקטל נפש פסול לכהונה אלא אדרבא בזה המעשה שהרג לזמרי נתכהן וכמו שאמרו רז"ל לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי והטעם בקנאו את קנאתי וכמו שהקדמנו ובגין דקנא ליה קודשא בריך הוא וכו' :

(יח) **או** נאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שכתב הר' שנות חיים בפ' מסעי בתחילתה וזה לשונו ובכוונת הפסוק אפשר לומר לכן נאום ה' אלהי ישראל אמור אמרתי שתי אמירות לפינחס והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ואמרתי גם כן כשנעשה אותו מעשה על פלגש בגבעה שתהיה כהונה גדולה מאיתמר מפני שהיה לו לפינחס לסבב בעיירות ולהוכיחם ולא היה בא המעשה הרע ההוא ואם כן בשביל שלא מיחה פינחס לקחתי ממנו הכהונה הגדולה ונתתיה לביתך ולבי' אביך ואם כן אתה גם כן נכשלת בזאת שלא מחית דהיינו שלא מיחה עלי בבנו שהוא מזרע איתמר כמנא זרע אלעזר וזרע איתמר שוין בחטא זה ועתה חלילה לי נאום ה' דמה נשתנה זה מזה אלא לפינחס שבא לו על ידי מעשה שכבד אותי בשיטים אכבד אותו אבל לזרע איתמר שלא בא להם ממעשה עצמן אלא מהעדר זרע אלעזר דהיינו בשביל שלא מיחה פינחס ועכשיו בזוי יקלו ע"כ · ובזה יבא על נכון דאף על גב שגלוי לפניו יתברך שסוף סוף פינחס לא מחה בזמן פילגש בגבעה כמו זרע איתמר דהיינו עלי שלא מיחה בבניו והוה סלקא דעתין שלא יטול הכהונה גדולה עד סוף כל הדורות כמו בני עלי שנטלה מהם קא משמע לן בדין הוא שיטול שכרו דהיינו והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם והיינו טעמא בקנאו את קנאתי כלומר שבא לו על ידי מעשה שקנא קנאתי לאפוקי זרע איתמר שלא באת להם על ידי מעשה אלא על ידי העדר פינחס שלא מיחה באותו זמן לקחתי הכהונה מפינחס ונתתיה לזרע איתמר וסופו זרע איתמר נכשל שלא מיחה אם כן זרע אלעזר וזרע איתמר שוין אלא מן הראוי ראוייה לזרע פינח' שבא לו על ידי מעשה בקנאו את קנאתי לכך והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם :

(יט) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש פ' ואתחנן על פ' וחנותי את אשר אחון והעתקנו לעי"ל וז"ל ורחמתי את אשר ארחם מי שיש לו אני נותן לו במדת רחמים ומי שאין לו אני נותן לו מתנת חנם והקושי' ידוע דבשלמא מי שאין לו נותן לו מתנת חנם שפיר אבל מי שיש לו מה צרי' מידת רחמי' והלא מי שיש לו נוטל כדין ואינו צריך למדת רחמים אמנם שבא לרמוז כגון מעשה של פנחס שיש לו שכר ממעשה זמרי ואף על פי שביטל השכר ממנו בשביל פילגש בגבעה שלא מיחה אפי' הכי החזיר לו שכרו במידת רחמים והחזיר לו הכהונה לו ולזרעו וזהו מי שיש לו דהיינו מקודם אף על שחטא אחר כך חוזר ונותן לו במדת רחמים על מעשה הראשון ואף שחטא אפי' הכי משלם לו על מעשה הראשון במדת רחמים :

(ך) **מדרש** תנחומא והובא בילקוט תשע"ב צרור את המדיינים למה כי צוררים הם לכם מכאן אמרו חכמים הבא להורגך השכם להורגו רבי שמעון אומר מניין שכל המחטיא את האדם יותר מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם ויש לו חלק לעולם הבא ע"כ :

ויש להבין דמה נתקשה בעל המדרש בפסוק צרור את המדינים שאמר למה ומה תירץ במה שהשלים הפסוק כי צוררים הם לכם ועוד במה שאמר הבא להורגך השכם להורגו מהיכן למדו זאת הדרשה מכאן · אמנם יובן במה שאמרו בגמרא על פסוק אל תצר את מואב וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אמר ומה המדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה צרור את המדינים מואבים עצמם לא כל שכן אמר לו לא כשעלה על דעתך עלה על דעתי וכו' ובזה יבא על נכון כשאמר הפסוק צרור את המדינים נתקשה בעל המדרש למה כלומר והלא המואבים שהם היו עיקר המלחמה אמרה תורה אל תצר את מואב מדינים שהם היו טפלה למלחמה שבאו לעזור את מואב אמרה תורה צרור את המדינים וזה אומרו למה צרור את המדינים ואל תצר את מואב היה צריך לכאורה להיות עיקר הצרור למואבים שהם היו עיקר ומדין טפל לפי שמדין היו לעזרה במלחמה ולא הם היו עיקר המלחמה ומתרץ כי צוררים הם לכם רוצה לומר כי צררות מדין הם לכם דהיינו בחטא שהחטיאו אתכם הוא יותר ממלחמת של מואב לפי שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו שההורגו בעולם הזה והמחטיאו בעולם הזה ובעולם הבא וזהו כי צוררים הם לכם דהיינו שרצו לעקור אתכם מן עולם הבא על ידי החטא שהחטיאו אתכם שהמחטיאו הורגו בעולם הזה ובעולם הבא :

(כ"א) **ובזה** יבא ג"כ מה שאמרו מכאן אמרו חכמי' הבא להורגך השכם להורגו דהיינו הריגת עולם הבא שמה הריגה דהיינו המחטיאו לפי שהורגו בעולם הזה ובעולם הבא אבל ההורגו בעולם הזה לא שמה הריגה כל כך לפי שיש לו חלק לעולם הבא וכל זה למדנו מכאן לפי שהמואבים שהם עיקר המלחמה ואף פי כן צוה אל תצר את מואב לפי שאף על פי שהיו הורגים אותנו יש לנו חלק לעולם הבא אבל המדינים אף על פי שהם טפלים עמהו במלחמה כיון שרצו להחטיא אתכם שהיא עיקר ההריגה לכך צוה צרור את המדינים ואם כן שפיר קאמר וילפ' ילפותא מהבא הבא להורגך השכם להורגו דהיינו המחטיאך דהרוג אותו יותר ממי שרוצה להורגך :

(כ"ב) **או** נאמר באופן אחר למה שאמרנו והוא בהקדים מה שפירש רש"י ז"ל על פסוק נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מישראל שהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם ע"כ ובזה יבא על נכון מה שאמרו במדרש צרור את המדינים למה רוצה לומר כמו שאמרנו כיון שהמואבים עצמם שהם עיקר המלחמה אמרה אל תצר את מואב והמדיני' שהם תפל במלחמה אמר

צרור

צרור את המדינים והשיב כי צוררים הם לכם רוצה לומר שהמואבים היה להם להלחם לפי שהיו ישראל שוללים מן מואב אבל המדינים לא שללו ישראל מהן שום דבר ולמה להם למדין לבא להלחם בישראל אלא ודאי מחמת צררות שהיה להם בישראל לכך באו להלחם בכם וכיון שהמדין צורר לישראל לכך צוה צרור את המדינים כי צוררים הם לכם· גרסינן במנחות תנו רבנן ונסכו יין רביעית ההין חכמים אומרי' ילמד שחרי' מערבית רבי אומר ילמד ערבית משחרית בשלמא לרבנן דעיקר קרא בערבית דכתיב ואת הכבש השני וסמיך ליה ונסכו וכיון דעיקר קרא בערבית כתיב משום הכי אמרו ילמד שחרית מערבית אלא רבי מאי טעמא אמר לך רבי כיון דכתיב ונסכו יין לכבש האחד ומאי האחד זה של שחרי' לכך אמר ילמד ערבית משחרית ופירש רש"י ז"ל האחד טעון נסכים ע"כ הורף דבריו ודברי הגמרא ובעת שאין הגמרא מצוייה לי לא העתקתי מילה במילה שא לו מכוון דבריהם· ובכאן מקשים הראשונים והאחרונים בין אליבא דחכמים בין אליבא דרבי למה צריך למילף שחרית מערבית או ערבית משחרית והא בהדיא כתיב כמנחת הבוקר וכנסכו עכ"ד ועוד אני מוסיף מופך מסלי דלמה כתיב ונסכו כיון דקרא מיירי בשני כבשים הוה ליה לומר ונסכיהם שכן דרך הכתוב כשמיירי בקרבנות רבים אומר ונסכיהם אם כן למה אמר ונסכו ועוד יש להבין במה שפירש"י ז"ל האחד טעון נסכי' והא דמשמע הא' דוקא שניהם טעוני' נסכים וכיצד רש"י ז"ל אמר הא טעון נסכי' טעון ולא השני ויש לומ' דיבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדים מ"ש התו' דנפקא מינה במחלוקת חכמים ור' כשאין להם נסך א' לחכמי' יביאו אותו לתמיד של בין הערבי' כיון דעיקר ונסכו בין הערבים כתיב ולרבי מקריבין הנסך בשחרית כיון דעיקר ונסכו בכבש האחד כתיב ע"כ ת"ר ז"ל ובזה יבא על נכון דלעולם עיקר דין נסכים כתיב בקרא בהדיא ופלוגתיה דרבנן ורבי לענין איזהו עיקר כשאין להם אלא נסך אחד וכמו שכתבו התוספו' ז"ל ולזה לא אמר הפסוק ונסכיהם אלא ונסכו לומר שהאחד טעון נסך שהוא עיקר כגון שאין להם אלא נסך אחד וזהו גם כן כוונת רש"י ז"ל שאחד טעון נסך דהיינו כשאין להם אלא נסך אחד אבל אין הכי נמי אם יש להם שני נסכים יקריבו שניהם :

כתב הטור באורח חיים בסימן ער"ב יין לבן ביותר מקדשין עליו וכתב מרן ז"ל הכי גרסינן בגמר' בעא רב כהנא מרבא חמר חיורין מהו אמר ליה אל תרא יין כי יתאדם כלומר דאינו קרוי יין אלא אדום וכתב עוד מרן באורח סי' ויש לתמוה על הרמ"בם ז"ל שלא הזכיר יין חיורין לפסול לנסכים בפרק ו' מה' איסורי מזבח ואפשר שהוא ז"ל מפרש דלהכשיר פשט ליה דמדקאמר אל תרא יין כי יתאדם משמע דאף שאינו אדום יין מיקרי ודעת רבינו להכשיר גם כן ביין לבן לקידוש אפילו לכתחל' ע"כ והקשה בכאן החכם המר ומם כה"ר ישראל ששון נ"ע דהיאך כתב מרן דלהכשיר פשט ליה והא שמעינן ליה לרבא במנחות דף פ"ז ע"א על מחלוקת רבי ורבנן דאיתא במשנה אין מביאין יין ישן דברי רבי וחכמים מכשירין ובעי בגמרא מאי טעמא דרבי אמר רבא היינו טעמא דרבי אמר רבא דכתיב אל תרא יין כי יתאדם ופירש רש"י ז"ל היינו טעמא דאין מביאין ישן דכתיב אל תרא יין כי יתאדם דלא הוי חשיב יין אלא אדום ושנה ראשונה יש בו עיקר אדמומית טפי לא ע"כ הרי דאית ליה לרבא דפירוש של תרא יין כי יתאדם שאין יין נקרא של אדום ואם כן כיצד כתב מרן דלהכשיר פשיט ליה רבא דאף שאינו אדום נקרא יין ואם קשיא מרבא אדרבא עכ"ד פי חכם חן:

ויש לומר דליג ול'סבר רבא כמו שכת' מרן ז"ל דלהכשיר פשיטא ליה רבא דאף שאינו אדום יין מיקרי וזהא דקאמר רבא במנחות דלא חשיב יין אלא אדום אליבא דרבי מדקאמר רבא התם במנחות אמר רבא היינו טעמא דרבי אל תרא יין כי יתאדם וליה לא סבירא ליה ודייקא נמי דילה לא סבירא ליה מדקאמ' רבא היינו טעמ' דרבי למאי אצטרי' לומר רבא היינו טעמא דרבי דאליבא דרבי בעי שם בגמרא מאי טעמא דרבי והוה ליה לרבא לומר היינו טעמא דכתיב אל תרא יין וכו' דאי רבא סבירה ליה טעמא דרבי שאין נקרא יין אלא האדום למאי איצטריך לאדכורי שמיה דרבי אלא ודאי מדקאמר היינו טעמא דרבי וליה לא סבירא ליה אלא כדכתב מרן ז"ל דפשיט ליה רבא לרב כהנא להכשיר דאף שאינו אדום נקרא יין ולכך לא הזכירו הרמב"ם ז"ל לפיסול נסכים וגם רבינו הכשירו לקידוש דהלכתא כרבי מחבירו ולא מחביריו וכיון דחכמים מכשירין יין ישן שהלך מראה אדמימותו לנסכי' ודאי רבא השפשט פשט לו להכשיר אליבא דהלכתא כחכמים ובזה אזלא קושית הח' הנז' ונרקא דברי רבינו :

פרשת מטות

(א) **איש** כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה· ויש להבין דלמה אמר בנדר לה' ובשבועה לא אמר לה' אלא אמר על נפשו ועוד למה אמר בכפל לא יחל דברו וחזר ואמר ככל היוצא מפיו יעשה דהיינו לא יחל היינו ככל היוצא מפיו יעשה :

אמנם יובן בהקדי' מה שכת' הרשב"א ז"ל דלמה אם אמר שבו' שלא אוכל מצה בליל פסח או שבו' שלא אשב בסוכ' מלקין אותו ואוכל מצה ומלקין אותו ויושב בסוכ' משום דאמרינן דאתי עשה דמצה ודסוכה ודחי לא תעשה דשבועה אבל אם אמר קונם ישיבת סוכה עלי או קונם אכילת מצה אין מלקין אותו ואסור לישב בסוכה ואסור לאכול מצה בליל פסח ולמאי ליתי עשה דסוכה או עשה דמצה ולידחי לא תעשי דנדר ותירץ דבנדר איכא עשה ולא תעשה לא יחל וכל היוצא מפיו יעשה ולא אתי עשה דסוכה או עשה דמצה ולידחי עשה ולא תעשה דנדר ע"כ נמצינו למדין דהנדר חל אפילו על מצות ה' וכמו שנתן טעם הרשב"א דהנדר יש בו עשה ולא תעשה אבל השבועה לא חלה על מצות ה' משום דאין בה כי אם לא תעשה דוקא · ובזה יבא על נכון שהפסוק בא לרמוז קושיית הרשב"א ותירוצו זה אומרו איש כי ידור נדר לה' רוצה לומר אפילו על מצות ה' חל הנדר אבל בשבועה לא אמר לה' שאין חלה השבועה על מצות ה' אלא דוקא על נפשו וזהו שאמר או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו דוק' כמו אוכל או לא אוכל אבל לא על מצו' ה' ונתן טעם לשבח דלא תיקשי לך כמו שהקשה הרשב"א ז"ל דכמו שאין השבו' חלה על המצוה לפי דקיימא לן דאתי עשה דמצו' ודחי לא תעשי דשבועה כן הנדר ליתי עשה דמצוה ולידחי לא תעשה דנדר לזה תירץ דבנדר איכא לא יחל דברו וכל היוצא מפיו יעשה דהיינו לא תעשה ועשה ולזה חל הנדר אפילו על מצות ה' משום דלא אתי עשה דמצוה ודחי לא תעשה ועשה דנדר :

(ב') **או** נאמר באופן אחר ונדקד' עוד למה אמר ככל היוצא מפיו יעשה הוה ליה לומר היוצא מפיו יעשה ומיל' ככל מאי אתא לרבויי ועוד דמאי אתא לאשמוע' במה שאמר לאסו' אסר על נפשו ודאי שאין אדם יכול לישבע אלא עצמו דווקא וכי אדם יכול לישבע שיעשה פלוני כך או לא יעשה כך :

אמנם

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בשבועות דף כ"ח תנו רבנן חומר בנדרים מבשבועות שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות מה שאין כן בשבועות וכתבו התוספות מה שאין כן בשבועות בפרק שני דנדרים פריך מאי שנא נדרים דכתיב כי ידור נדר לה' שבועה נמי דכתיב או השבע שבועה לה' ומשני הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שלא אשב בסוכה וכו' ומקש' עוד התוספו' ותימה אם כן מה חומר יש בנדרים מבשבועות שבועה נמי חיילא כי האי גוונא כי אמר ישיבת סוכה עלי שבוע' דבאסר חפצא עליה נמי כדאמרינן בשלהי פרקין דבפרק דנדרים וכו' ויש לומר דהיינו חומר בנדרי' דבכל ענין דחייל על דבר הרשות חל על דבר מצו' וכו' אבל בשבועה בכל עניני שבועה איכה חלה על דבר מצוה כדבר הרשות דהיינו כשאוסר עצמו על החפץ עכ"ל לענינו · נמצינו למידין דבשבועה נמי אם אמר ישיבת סוכה עלי שבועה חלה אפילו לדבר מצוה ובזה יבא על נכון איש כי ידור נדר לה' דבכל ענין שחל הנדר על הרשות חל גם כן על מצות ה' זה אומרו איש כי ידור נדר לה' שחל על מצות ה' או לפעמים אף השבועה חלה גם כן על מצות ה' ואמתי כשאמר הלשון על דהיינו כשאמר ישיבת סוכה עלי שבועה זה אומרו או רוצה לומר שאף בשבועה חלה כמו הנדר בת כאי שהשבע שבועה לאסור אסר על נפשו וכיון דאסר חפצא על נפשיה לזה לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה ולזה כפל דבריו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה לא יחל דברו הוא ציווי על הנשבע לדבר הרשות וחזר ואמר ככל היוצא מפיו יעשה ואמר ככל לרבות אם נשבע על דבר מצוה שאמר על נפשו שאסר חפצא עליה ככל היוצא מפיו יעשה :

(ג) **איש** כי ידור נדר לה' וגו' ואשה כי תדור נדר לה' וגו' ויש להבין דתיבת לה' למאי אצטריך והא כל הנודר בודאי הוא נודר לה' והכי הוה ליה למימר איש כי ידור נדר ולשתוק ואנא ידענא שהנדר הוא לה' וכן גבי אשה דכתיב ואשה כי תדור נדר לה' יש לדקדק כן :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות נדרים פ' י"א וזה לשונו קטן בן י"ב שנה ויום אחד וקטנה בת י"א שנה ויום אחד שנשבעו או נדרו בודקים אותם ושואלין אותם אם ידעו לשם מי נדרו נדריהם קיימי' ואם לאו אין בדבריהם כלום ע"כ עוד נקדים מה שאמרו בגמרא במסכת נדה פרק חמישי דף מ"ו אמר רב הונא הקדיש ואכל לוקה שנאמר איש כי יפליא לנדור ולא יחל דברו כל שישנו בהפלאה ישנו בבל יחל וכל שאינו בהפלאה אינו בבל יחל ופירש רש"י ז"ל הקדיש תוך הזמן תינוק היודע להפליא לוקה אף על גב דבמלתא אחריתי לאו בר עונשין כי יפליא מינה מרבינן מופלא הסמוך לאיש מופלא היודע לפרש לשם מי נדר סמוך לאיש שהוא סמוך לבא לכלל גדול והיינו בתינוקות כל י"ב ובתינוק כל י"ג שנה שהוא בלא יחל אף על גב דהאי קרא דלא יחל לא כתיב כי יפליא מכל מקום כיון דמקרא דכי יפליא נפקא דהיודע להפלות נדרו נדר קאי בבל יחל דהא כתיב איש כי ידור דמופלא הסמוך לאיש בכלל איש וסמיך ליה לא יחל דברו דסבירא ליה לרב הונא דמופלא הסמוך לאיש קאי בבל יחל ולוקה ובזה אתי שפיר דקר' דאיש כי ידור מיירי בבן י"ג שנה ויום כמו שפירש"י לרב הונא וא"כ צריך לידע לשם מי נדר וכמו שהקדמנו בשם הרמב"ם ז"ל ומשום הכי אמר איש כי ידור נדר לה' שצריך לידע לשם מי נדר וכך גבי אשה מיירי בבת י"א שנה ויום אחד וכמו שפירש רש"י ז"ל לרב הונא וצריך גם שתדע לשם מי נדרה :

(ד') **או** נאמר באופן אחר אליבא דרב ולהבין כפל הפסוק דהיה די במה שאמר איש כי ידור למה צריך לומר עוד נדר לה' ועוד דהיה די לומר לא יחל דברו ומה צריך לומר עוד ככל היוצא מפיו יעשה אמנם כפי מה שהקדמנו אליבא דרב דמופלא הסמוך לאיש מדרבנן וקרא דכי ידור בבן י"ג ויום א' מיירי עוד נקדי' מה שכתב הרמב"ם ז"ל בן י"ג שנה ויום אחד ובת י"ב שנה ויום אחד אף על פי שאמרו אין אנו יודעין לשם מי נדרנו דבריהם קיימים זה אומרו איש דהיינו בן י"ג ויום אחד כי ידור משנדר קרוי נדר לה' ולזה לא יחל דברו כן אם ידע לשם מי נדר וכן אם לא ידע ככל היוצא מפיו יעשה ולזה אמר ככל היוצא מפיו לרבות כיון שהוציא מפיו קאי בלא יחל אף על פי שלא ידע לשם מי נדר כיון שהוא בן י"ג ויום אחד וכן אשה בת י"ב ויום אחד אף על פי שלא ידעה לשם מי נדרה קרוי לה' :

(ה') **או** נאמר באופן אחר ולהבין הכפל במה שאמר לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה ועוד לפי דרשת רבותינו ז"ל שדרשו לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרי' מוחלין לו כיצ' יבא היטיב דקר' ככל היוצא מפיו יעשה כיון שאחרים מחלו לו לפי דרשת רז"ל :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מרן בשולחנו הטהור ביורה דעה סי' רל"ח אמר שבועה שלא אוכל ככר זה שבועה שלא אוכל ככר זה אין השני' חלה ואם נשאל על הראשונה חלה השניה ע"כ · ובזה יבא על נכון שזה הדין בא לרמוז היכא שנשבע על שום דבר שני פעמים שאין חלה שניה עד שיתיר את הראשונ' זה אומרו איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו דהיינו שנשבע על שום דבר שני פעמים וסיים אחר כך כיצד דינו לא יחל דברו ודרשו רבותינו ז"ל הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו דהיינו שהוא ישאל על השבועה הראשונה והתירו לו או חלה שבועה השניה וקרינן ביה ככל היוצא מפיו יעשה על השבועה השניה כיון שהתירו לו הראשונה חלה השניה וכמו שהקדמנו :

(ו') **או** השבע שבועה וכו' נדקדק עוד דקדוק אחר לאסור אסר על נפשו יש להבין מלת על נפשו למאי אצטריך דאטו הנשבע הוא נשבע על אחרים על עצמו הוא נשבע אם יעשה דבר פלוני או לא יעשה ולמאי אצטריך מילת על נפשו בודאי הוא נשבע על עצמו ועל נפשו· אמנם יובן במאי דקיימא לן בדין שאין השבו' חלה על דורות הבאי' אך נשבע אדם לעצו' שום דבר בנו אינו מחוייב לקיים שבו' שנשבע אביו שאין השבו' חלה על דורות הבאים זה אומרו או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו על נפשו הוא דלא יחל אבל בנו מיחל שאין השבועה חלה על דורות הבאים · ובזה נבין מה שאמר אברהם אבינו ויאמר אברהם אנכי אשבע ויש לומר מלת אנכי למאי אתא הוה ליה למימר ויאמר אברהם השבע ודיו אמנם כפי מה שהקדמנו שאין השבועה חלה על דורות הבאים עוד נקדי' שבוע' שנשבעים המלכי' זה לזה חלה אפי' על דורות הבאים ואברהם היה מלך שהרי אמרו לו מלך את עלינו זה אומרו אנכי שאני מלך אשב' וחלה לדורו' הבאי' שאמרת לניני ולנכדי דהיינו לדורו' הבאים:

(ז) **אמר** עוד ואם ביום שמוע אישה וגו' והפר את נדרה וה' יסלח לה וכו' ויש לדקדק דמילת ה' יסלח לה למאי אצטריכא סליחה שהרי כבר הפר לה בעלה ורבותינו ז"ל תירצו באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והיפר לה והיא לא ידעה שהיפר לה והייתה שותה יין ומטמאה למתים שצריכה סליחה לפי שלא ידעה שהפר לה ועדיין יש להקשות דבשביל לימוד זה די שיכתוב הפסוק בנשואה למה כתבו גם כן בארוסה · ונראה לעניות דעתי שכתבו בארוסה לרמוז מה שכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכו' נדרים הלכה ט' וזה לשונו נערה המאורסה אין מפר לה נדריה אלא

האב

האב עם הארוס כאחד ואם הפר לה האחד לבדו אינו מופר ואם הפר לה הבעל לבדו ולא הפר לה האב צריכה סליחה וזה אומרו ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר את נדרה דהיינו הוא לבדו ולא האב וה' יסלח לה :

(ח') **איש** כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה ויש להבין דמילת על נפשו לכאורה נראית טפילה ויתירה דודאי שמי שאוסר דבר על נפשו אוסר וכי אוסר על אחרי' ועוד במאי דקאמ' לא יחל דברו ודאי שצריך לקיי' הנדר ומה נ"ל לא יחל אמנם יובן בהקדי' מאי דגרסינן בגמ' בפרק שתודה תני ר' חנינא תודה שנתערבה בתמורתה ומתה אחת מהם חבירתה אין לה תקנה היכי ניעביד נקרי' לחם בהדה דלמא תמורת תודה היא לא נקריב דלמא תודה היא ופריך היכי דמי אי דאמר הרי עלי לא סגייא דלא מייתי בהמה אחריתי ולימא אי הך דקיימא תמורה היא הא תודה והא לחמה ואי הא דקיימא תודה היא הא לחמה ומשני אי דאמר הרי עלי הכי נמי לא נצרכה דאמר הרי זו ע"כ ולזה אמר לאסור איסר על נפשו רוצה לומר בזמן שנדר הרי עלי שאז חייב באחריותו אפילו בזמן שנתערבה בתמורתה ומתה אחת מהם אפילו הכי לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה דהיינו שיעשה תקנה לזו הנשארת שהיא ספק תמורה משום שנדר בלשון הרי עלי אבל אם נדר הרי זו לא יש לה תקנה ואינו יכול לקיים ככל היוצא מפיו יעשה אלא דוקא כשאסר על נפשו כגון דאמר הרי עלי אז יכול לקיים ככל היוצא מפיו יעשה דהיינו שיקח אחרת ויקריבה וכמו שאמרו בגמרא :

או נאמר באופן אחר או השבע שבועה לאסור אסר ויש להבין לאסור אסר למאי אתא היה די בשבועה לחוד :

אמנם יובן במה שפסק מרן ביורה דעה סימן רט"ו סעיף ה' וזה לשונו שבועה שלא אוכל ככר זה וחזר ואמר ככר זה עלי איני חייב אלא אחת דהיינו משום לא יחל דשבועה ע"כ · ובזה יבא על נכון דלכך אצטריך לאסו' אסר לרמוז מה שפסק מרן שאין הנדר חל על השבועה אף על פי שהנדר חמור משבועה וזה אומרו או השבע שבועה תחילה כגון שאמר שלא אוכל ככר זה ואחר כך לאסור אסר על נפשו דהיינו נדר כגון שחזר ואמר ככר זה עלי אינו חייב אלא אחת דהיינו משום לא יחל דברו ואינו חייב על הנדר אם אכלה לפי שאין הנדר חל על השבועה וכמו שפסק מרן · או נאמר איש כי ידור נדר לה' ויש להבין מילת לה' למאי אתא ודאי הנודר נדר לה' ועוד נפל לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה דהיינו לא יחל היינו ככל היוצא מפיו יעשה ·

אמנם במה שאמרו בגמרא שנשבעין לקיים את המצות וכתב הר"ן אם לא קיים את המצו' שנשבע לעשותה שעובר בלא יחל אף על פי שמושבע ועומ' ואין שבועה חלה על שבועה אפ"ה עובר בלאו על השבועה שנשבע לקיים ולא קיים וזה אומרו כי ידור נדר לה' דהיינו שנשבע או נדר לקיים מצות ה' ולא תימא שאין שבועה חלה על שבועה לכך מזהירו לא יחל דברו דהייני שעובר בלאו אעפ"י שכבר מחוייב ככל היוצא מפיו יעשה דהיינו שמושבע ועומד אפילו הכי עובר בלא יחל :

ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומ' אשר תקחו מאתם וגו' ויש להבין מלת כל למאי אתא ועוד תרומתי בכינוי למה ועוד מאתם למאי אצטריך ודאי שמאתם יקחו וכי מאחרים יקחו עד דאצטריך לומר מאיתם :

אמנם כפי מה שהקדמנו לעיל בשם הרמב"ם ז"ל דבן י"ב שנה ויום אחד נדריהם נבדקים אם שנדר לה' דבריו קיימים וכמו שהקדמנו לעיל בשם רש"י ז"ל אף על גב דבמילתא אחריתי לאו בר עונשין הכא לוקח וכוזה יבא על נכון ולזה הוצרך רש"י ז"ל לפרש ויקחו לי לשמי זה אמר ויקחו לי לשמי אם יודע שנדר לשמי אז תקחו מאת כל איש את תרומתי ומילת כל לרבויי מופלא הסמוך לאיש כיון שיודע שנדר לשמי לכך קרא' תרומתי בכינוי לומר שקרויה תרומתי בכינוי וחלה עליה שם תרומה ולכך אצטרי' לומר נ"כ אשר תקחו מאתם ואף על גב דאין זכייה לקטן והוה אמינא שאין קרוי מאתם קא משמע לן שקנוייה מאתם כיון שיודע לשם מי נדר וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל דבריו קיימים :

(ט') **בגמרא** בפסחים פרק שני אמר רבי שמעון בן לקיש כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מנא לן ממשה דכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל וכתיב ויאמר אלעזר הכהן מכלל דמשה אעלם מיניה וכתב מהרש"א ז"ל דמתוך כעס אעלם מיניה והא דנענש אלעזר אחר כך דאמרינן בעירובין פרק הדר בענין המורה הלכה בפני רבו רבי אליעזר אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא ואף על גב דאמר לאחי אבא צוה לי לא צוה אפי' הכי אענשן דאיענש דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ולא אשכחן דאצטריך ליה יהושע וכיון דאעלם הלכה ממשה מתוך הכעס למה נענש אלעזר ולא אצטריך ליה יהושע וכתב מהרש"א ז"ל ודוק · ונראה דכוונתו לתרץ זאת הקושיא משום דהוה ליה לאלעזר שיזכיר ההלכה למשה ומשה יאמר ההלכה לישראל ולמה הוא אמרה בעצמו לישראל לכך נענש דלא אצטריך ליה יהושע :

אבל עדין יש להקשו' כיון דאלעזר מורה הלכה בפני רבו היה למה לא נתחייב מיתה שעזר כמו אחין נדב ואביהוא שנתחייבו מיתה על שהורו הלכה בפני רבם משה ויש לומר דהא דאמרינן המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה היינו דוקא כשיודע רבו ההלכה ואומרה הוא אז ודאי חייב מיתה אבל כשנעלמה מרבו ההלכה ואומרה אינו חייב מיתה דמאי הוה ליה למעבר כיון שנתעלמה מרבו ואי אפשר שלא יאמרה הוא אבל אף על גב שנעלמה ממשה הוה ליה לאלעזר שיזכיר ההלכה למשה ומשה יאמר אותה ההלכה לישראל ולפי שהוא אמרה מיד לכך נענש דלא אצטריך ליה יהושע אבל מיתה אינו חייב אלעזר על שהורה הלכה בפני רבו כיון דנעלמה הלכה ממשה :

בגמרא אליהו ז"ל הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד נגה וכו' וכתב בספר כפתור ופרח בשם הפרדס כיון דאליהו הוה שכיח גבי רב אמאי לא שאל לו רבי כל הני תיקו דאיתא בגמרא ופירוש תיק"ו תשבי יתרץ קושיות והויות ותירץ הפרדס דלאו אליהו התשבי הוה שכיח אלא זקן אחד והיו קורין אותו אליהו עכ"ד · ונלע"ד מלבד מה שדבריו דחוקים יש לומר דאליהו התשבי הוה שכיח גבי רבי ומה שלא שאל לו רבי על התיקו דמי אמר את התיקו חכמי הגמרא שהיו אחר רבי דרבי מן התנאים היה ורבי לא מספקא ליה בתיקו שאמרו בגמרא ואי הוה מספקא ליה הוה שאיל לאליהו דשכיח גביה אבל לפי דלא מספקא ליה לא שאיל ליה אבל חכמי הגמרא שנסתפקו בתיקו לא הוה שכיח אליהו גביה משום הכי לא שאלו לאליהו אבל אם היה שכיח גביה ודאי היו שואלין על התיקו :

פרשת מסעי

(א) **ירושלמי** מועד קטן רבי הוה מוקיר לבר אלעשה אמר ליה בר קפרא בוליה עלמא שאלין מרבי ואת לית את שאיל מן שמים נשקפ' הומי' בירכתי ביתה מפחדת כל בעל כנפים ראוה נערים נחבאו וישישים קמו עמדו הנס יאמר הו הו והנלכד בעונו חמתיה רבי נחיך אמר לית הוא זקן ידע דלא יתמני כל יומוי ע"כ · והנה המאמר הזה נוח כנרונבייא דרשוני וחיו וצריך נגר ובר נגר דיפרקיניה :

אמנם יובן דרבי הוה מוקיר לבר אלעשה שהיה חתנו של רבי הוה ולזה היה רבי עושה לו כבוד לבר אלעשה לפי שהוא חתנו אמר ליה בר קפרא לבר אלעשה כוליה עלמא שאילין ליה ואת לית שאיל לרמוז מה שאמרו בגמרא דרבי צוה לפני מותו לאמר שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב בראש וזהו שאמר לו בר קפרא אלעשה כולי עלמא שאלין מרבי רוצה לומר כל המעלות שאלין מרבי כמו שחילק רבי שמעון בני חכם וכו' ואת שאתה חתנו לית את שאיל שום גדולה ואל תאמר שאין לי עסק בגדולה לזה אמר לו שאין זה דבר קל שהרי מן שמים נשקפ' רוצה לומר שכל הגדולות הם מן השמים כמו שאמרו רבותינו ז"ל והמתנשא לכל לראש אפי' ריש גרגוניתא מן שמי' מוקמי ליה · זה אמר מן שמים נשקפה רוצה לומר שהגדולה היא מן השמים · אמר עוד הומיה בירכתי ביתה שם רמז מה שאמרו רבותינו ז"ל כיון שפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולבניו עד סוף כל הדורות ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו שנא' רומו מעט וכו' זה אמר הומיה בירכתי ביתה רוצה לומר הומיה מעלת הגדולה כמו המון מים שלוקח גדולה לו ולבניו עד סוף כל הדורות וזהו הומיה אבל בתנאי צריך שיהא בירכתי ביתה רוצ' לומר שישפיל דעתו כמו שדרשו רבותינו ז"ל שמוני בניך כחולדה זו שדרה בין עיקרי בתים או בירכתי ביתה כמו ירך וכמו שדרשו רבותינו ז"ל מה ירך בסתר דהיינו שיהיה שפל :

(ב) **או** נאמר באופן אחר הומיה בירכתי ביתה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על לוי בן סיסי שעשו לו בימה גדולה וזחה דעתו עליו ולא אגיבון זה אמר הומי' רוצה לומר מעלת הגדול' דוקא אם הוא בירכתי ביתה אז חכמתו ומעלתו עמדה לו לאפוקי לוי בן סיסי על ידי שעשו לו בימה ולא אגיבון · אמר עוד מפחדת כל בעלי כנפים רוצה לומר כיון שנתמנה ראש ועלה לגדולה אז יכול לשבר מתלעות עול כמו רב הונא קן ידא זה אמר מפחדת כל בעלי כנפים רוצה לומר בעלי זרוע מפחדים מן הרב · אמר עוד ראוה נערים נחבאו וישישים קמו עמדו לרמוז מה שאמרו רבותינו ז"ל בברכות פרק ט' אמר רבי אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו מאבשלום וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו מדרבה ורב יוסף דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרי' איצטריכא להו שעתא שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חיטייא אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתי שנין ופירש רש"י ז"ל אמר אם אמלוך תחלה ימות לסוף שתי שנים ונדחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשע' עמדה לו שלא הפסיד שנותיו בכך מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתי שנין ע"כ · זה אומרו ראוה נער' נחבאו וישישים קמו עמדו בגדולה דלהם נאה ואם הגדולה מיהו שנים רב יוסף מהגדולה זכה שחיה עשרין ותרתין שנין וזה אומרו הנס יאמר הו הו רוצה לומר כמו רב יוסף הנס מן הגדולה זכה לחיות שנים כמנין הטה ה"ו ה"ו דהיינו כ"ב שנין · אמר עוד והנלכד בעונו ימות שם רמז על ענין אבשלום שדחק את השעה והשעה דוחקתו אבל לא נתחייב מיתה בשביל שדחק את השעה לבד אלא לפי שיש לו עון אחר מקוד' כמו שאמרו רבותינו ז"ל לפי שבא על עשר פלגשי אביו · אמר עוד חמתיה רבי נחיך רוצה לומר הבין ר' מדברי בר קפרא שאמר לבין אלעשה על ענין הגדולה ואמר לבן אלעשה לשאול מרבי גדולה והאריך בעניני הגדולה לפי שרוצה גם כן בר קפרא לשאול גדולה לעצמו ולזה חמתי' רבי נחיך אמר לית הוא זקן רוצה לומר דבר קפרא אינו ראוי למנותו בגדולה ולזה ידע בר קפרא דלא יתמני כל יומוי לפי שכיון שאמר לו רבי לית הוא זקן ידע דלא אתמני כל יומוי כמו שמצינו ברבי שאמר חנינא בר חמא ישב בראש ומסיק בגמרא כיון דאמר רבי חנינא בר חמא ישב בראש לא סגי דלא מלך דכתיב בהו בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך אף כאן כיון דאמר רבי על בר קפרא לית הוא זקן לזה ידע בר קפר' דלא יתמני כל יומוי דכתיב בהו בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך :

(ג) **או** נאמר דאמר ליה בר קפרא דכולי עלמא שאלין ליה מרבי הגדול' והמעלה ואת לית את שאיל ליה מעלה כמו שאמרנו לעיל אבל מה שאמר לו מן שמים נשקפה נאמר באופן אחר רוצה לומר כיון שנשא בתו של ר' ראוי לגדולה שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכיון שנשא בתו של רבי ודאי ראוי לגדול' לפי שמן השמים נשקפה רוצה לומר שאין זווגו של אדם אלא מהקב"ה שנא' מה' אשה משכלת זה אומרו מן שמים נשקפה רוצה לומר מן השמים גזרו שבן אלעשה ישא בתו של רבי וכיון שהתחיל בשבח האשת חיל כמו בתו של רבי סיים בשבח האשת חיל ואמר הומיה בירכתי ביתה מפחדת כל בעלי כנפים רוצה לומר כמו בת רב חסדא אשתו של רבא כמו שאמרו בגמרא בת רב חסדא מקמיה דמלך רבא מקרקישא ליה אמנווא כדי שלא יפחד מן השדים בתר דמלך רבא עבדא ליה כוותיה ומנחא ידא על רישיה לפי שמלך צריך שמירה יותר זה אומרו הומיה רוצה לומר מעלת' של האשת חיל כמו המון מים הומי' בירכתי ביתה דהיינו מעלתה של האשת חיל כשהיא יושבת בירכתי ביתה משמרת בעלה ומפחדת כל בעלי כנפי' רוצ' לומר השדים שיש להם כנפים כמו שאמרו בגמרא זאת ועוד אחרת ראוה נערים נחבאו וישישים קמו עמדו כמו שאמרו רבותינו ז"ל אשת חבר הרי היא כחבר וצריך לעשות לה כבוד ולקום מפניה כמו תלמיד חכם זה אומרו ראוה נערים נחבאו וישישים קמו עמדו בשביל כבודה ועוד מצינו בגמר' דאפי' בשעה שבאה לדון אשת חבר עם אחד צריך הדיין לעשות אופן לקום מפני' ולא יכיר הבעל דין שלה כדי שלא יסתתמו טענותיו כמו שאמרו אפרח עלי בר אוזא כדי שלא יכיר הבעל דין שקמתי בשביל כבוד' ויסתתמו טענותיו שא יסבו' שקמתי בשביל הבר אווזא זה אומרו הנס יאמר הו הו רוצה לומר צריך שיאמר למה עשיתה דבר זה לאפרח בר אווזא כדי שלא יסתתמו טענותיו ואם לא יאמר כך ויסתתמו טענותיו אז יהיה העון לדיין זה אומרו והנלכד בעונו רוצה לומר הבעל דין יסתתמו טענותיו ונלכד כדין בעונו העון לדיין וחמתיה רבי נחיך וכו' כמו שאמרנו לעיל :

(ד') **או** נאמר דמה שאמר ליה בר קפרא לבן אלעשה שישאל גדולה מרבי לפי שאמר לו רבי גמליאל בני נשיא שמעון בני חכם חנינא בר חמא ישב בראש כמו שאמרו לעיל לפי זה כיון שלא נתן לבן לעשה שום גדולה יש לחוש שלא יבואו לידי מחלוקת כמחלוקתו של קרח כמו שאמרו רבותינו ז"ל אמר קרח משה מלך אחיו כהן בן אחיו סגן ולקרח לא נתן לו שום גדולה לזה בא לידי מחלוקת עם

משה והודיעו מן השמים לעשות דין עם קרח כמו שאמרו
רבותינו ז"ל על פסוק שמם ירח עמד וכולי שמש וירח כוכו'
מלי כעבו אמרו לה אתה עושה דין בקן עמך' מן מלירים זה
לומרו מן השמים כשקפה וכל השקפה לרעה הם ושלום רומה
לומר מה שהודעתני לומר לך לעשות גדולה מרבי לפי שרבי
חלק הגדולות ולה לה נתן כלום יש לומר שלא יבואו לידי
מיושלות כמו קרח ומן שהיו כשקפה וכל השקפה לרעה הם
ושלום ליה הודעתני לומר לך שאל מרבי גדולה וכיון שהביאו
ענין קרח חזר ואמר דבכאן לה שיי זה הענין כיון שבאו של
רבי לפה כן אלעשה ודאי אשתו לאותו כמו שאמרו
רבותינו ז"ל תבמת נשים בכתה כותה זו אשתו של לוט כן פלת
אמרה נשקיתים חגרה לבניהם למוזייה ויקבה
כתרעה דאשלה רל מתן דאתי סבר לה תורה תרעה למיקם
סבה כיני כיבלעו עדת קרח וחולת כידים תרסמו זו
אשתו של קרח אמרה לו חזית מה עשה בן עמרם לקח כל
שבחלה ולה נתן לך כלום מיד ויקבל עליהם קרח וכו' כמלה
שעל ידי אשתו של קרח נעשתה מחלוקת ואשתו של לוט
הניחו זה תומו הומיס בירבתי כיתה כשיתה יושבת
בירבתי כיתה כניל לת בעלה וכיצד מניחו מפחיד שפחיד'
לת עדת קרח שלא יבואו לביקה על ידי מה כל כעלי ככפי'
עשתה עתה כמו השדים שיש להם שער כמו שאמרו על
חשמה מבלחת שער כליהן וכשדים נקראו בעלי ככפי כמו
שאמרו רבותינו ז"ל שיש להם ככפים כמלאכי השרת וכיון
שעשתה כן שנלחה שערה רחוה נערים מחבלו ושלשים קטן
עמדו דניימו שבעערי נריכים להחבא שיגדל מן הזקנים
ולוה הנערים כאבלו כיון שראו שערה מגולה אבל השישים
קמו עמדו לא נאבלו ולא בכבלו לביא שלא יבואו לידי כיבי
כיבי קנם יאמר הן הן רומז לומר על ישראל דבתי' אבל ישראל
אשר סביבותיהם כמו לקולם והנלחר בעמו אלו עדת קרח
שנלחלו כניקמם בעמם שנתלקו על משה ואהרון רבי נחיך
כמו שמבואר לעיל :

(ס) **או** נאמר בלופן לאחר והוא דמק שאמר ליה בר
קפרא נבן תלעשה לשאול לו מלבי גדולה לפי
שמניו שעל ידי השוכטים נעשה תשועה לישראל על ידם
ואמו שהיה הרב בעל כלי יקר ז"ל על פסוק חדלו פרזון
בישראל חדלו יוד שקראתי דבורה שקמתי אם בישראל בירש
הרב ז"ל שבה חל' הדה"ו על הדקדו בהשפטו ואמור השיב על יד
ה' זמתי הדבורה מפש שיהו בחיב שלא בהיו כפיה ובצוקה רק ב' ח
ד' אחרי קוכתיך לות' בתורה ואחר כך על ידי המוסר הזה
שקמתי אם בישראל ונעשת הישועה על ידם ע"כ לזה אמר
לו לבקש גדולה שעל ידה והיה הישועה לישראל כשבי' שיהי'
בתעלה ויהיה לישראל בדברי מוסר השכל כמו שמניו
בדבורה שהוכיחה לישראל ונעשית תשועה על ידה מוסיר'
וכיון שהתחיל בעניו מוסרו סיים תלתא דמסרו ואמר מן
מים נשקפה דהיינו שמן השמים נשקפו ונלחמו
שאמר הכתוב מן שמים נלחמו הכוכבים מסילותם נלחמו
עם סיסרא וכנגד מלו של סיסרא אמר הוקיה בירבתי כיתה
רוצה לומר שהמו מעיים על כנס כשהיה בירבתי כיתה
ואמר עוד מפחדת כל בעלי ככפים לרמוז מה שכתב הרב
ז"ל על פסוק בעד החלון נשקפה ותייבב אם סיסרא שפי'
הרב ז"ל חלון מגדל בערבי והוא שהשביעו בשמות לשדים
ומביאים אותם שיהיו נרחין בתוך מרחק או בתוך עשרת
זכוכית אשר אורה לשערב ע"כ זה לומרו מפחדת דהיינו
שהפחדת לשדים בהשבעת השמות שיגידו לה מה שיהיה
בעתים נקראו בעלי ככפי כמו שאמרו רבותינו ז"ל שיש להם
בעתים כמלאכי השרת רחוה נערים מחבלו ושלשים קטנים

עמדו רוצה לומר על לחון של סיסרא לומר וה שלף היה תשיב
לחריה לה תנחומים לעצמה מה לכי מתמהת על עיכוב כבי
הלא ומצאו יחלקו שלל ומזו שכתב הרמב"ם פרק ד' מהלכו'
מלכים לוקרות מלכים למלך ושאר כיוצ מחבה למלך ומחבה
לעם ומוטל חלק בית' מתנין לכבין וכורר מגם יפת זה לומרו
רוחק נערים נחבאו בשעה שמחלקין לוקח השלל היה יכולים
לעמוד בפני המלך אלא נחבאים אל הכלים לחל כשישים
דהיינו שרי המלחמה קמו עמדו לחלוק עמו בשלל :

(ו) **או** נאמר כלופן לאחר רוח נערים נחבאו שישים
קמו עמדו כמו שכתוב בהדיא בעל כלי יקר
שלהם על פסוק בעד החלון והוא כי אם סיסרא רמה לדעת
בקשה מה לזיחו זה לבבה ולאתה שסיסרא היה נחלק בין כ'
נשים שהן היו בלחת רבורה ויעל ולזה תפתוך הדבריה בפי
רמזה ופותרת לוקם לעוכה החולמה מרוב בעילות ע"כ
תורף הדברים נלזה אמרה אם סיסרא רוחק נערים נחבאו רוצ'
לומר הנערים נחבאו שהרחו שלא יבואל לוקח השלל השישי'
קמו עמדו שהין לכה לפחד שלא יבואל לוקח כל זה אמרה
אם סיסרא בגדולת בנה לבל לוקחת קרא קרי בחיל וסיסרא
גם ברגליו ופירש הרב הנ' שהיה לומר סיסרא כשהם רגליו
דבר לריכים לומן עבריו לה לתרגם דמתבני תתן מובלין
יתיה זה לומרו הנם יאמר הו הן רוחק לומ' סיסרא שהם יאמר
הו הן לוי ואבוי על דשהו דרגליו דבר לריכים לומן עבדין
ליה לתרגם דמיתבני יתיה וידע סיסרא דלמיתה אזל אמר עוד והלכה בעומו ר"ש הרב הנזכר
על פסוק זה אמרו רבותינו ז"ל שבמיכה שהי הם מעי' שלא
נטלקים כמו שאמרו רבותינו ז"ל בשמיכה שהי הם מעי' שלא
נבע בה ומה שאמרו רבותינו ז"ל שבעת בעילות בעל לותו
רשע כיון שהיה שיור והניע לשבורותו של לוט וקיה זוהם
מבחון לבל לניעל לא נבע כלל וחשב בדעתו בחלו בעל לוה
אמר והנלחר בעומו. דקיימו סיסרא בעומו רוחק לומר בשבל
עומו שהיה לו מקודם שהיר לישראל לא בשבל עון שבא על
יעל לפי שלא נבע בה כלל כמו שהקדימנו אלא והלחר בעומו
שהיה לו מקודם שהכר לישראל ועל ידי דבורה שעשתה
לישראל והזכיחה לותם נעשית תשועה לישראל על ידה כל
זה אמר לו בר קפרא לבר אלעשה כדי לשאול גדולה מרבי
שעל ידי יהיה תשועה לישראל אמה רבי נחיך הבין רבי
דמה שאמר בר קפרא נבן אלעשה לשאול גדולה מרבי כדי
ליתן גדולה גם בן לבר קפרא לומר ליה רבי בר קפרא ליתי
הוא זקן ויהיו רחוי לגדולה שלף על פי שאתן גדולה לבן
אלעשה לבר קפרא לא אתן שאיהו רחוי לגדולה ידע הלא
יתבגי כל יומוי דכתיב בהו בנדיקים ותבור לומר ויקם לך
ועל דרכיך בנה אור כאלף :

(ז) **בגמרא** כי גדל חייה ברים לחיך לה וכו' אמר
ליה תיקו את לא תעביד הכי דכתיב
למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו ע"כ. ובקשה לומר לא
את לא תעביד הכי והרי אמרו בגמרא גדול השלום שאפילו
הקב"ה שינה דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני
זקנתי וכאן גם כן כמה דשינה כדי לעשות שלום בין איש
לאשתו :

ויש לומר דיש להקשות עוד ואדע מתרגם חכירתה
והוא דיש לדקדק בלאומו היה די לומר לא תעביד הכי ומה
צריך לומר ותיקו את מלי אתה לאקשויינן ותיקו את :

אמנם דיש לחלק בין גדול לקטן דגדול אם ישנה
בשבילו שלום ירגיל לשומו לשמות במקום אחר ובקטן
אם ישנה בשבילו שלום אין לו לשנות במקום אחר וזהן

שדיין בלשונו ומיהו בלומר לפי דמותה לשנות בשביל שלום
ומיהו את לא תעביד הכי דוקא לפי שעדין קטן לא
תעביד הכי לשמות שמא יורגל לשומו לשמות ולמוד לשקר
דכתיב למדו לשונם דבר שקר ולא הכביה לו רחייה מפסוק
למדו לשונם דבר שקר ולא הכביה לו רחייה מן תתורה מקרא
אלא אלא תשקרו לפי דמון מותר לשמות מפני השלום
אבל בבאן שלא יורגל לשומו לזה הכיה פסו' למדו לשונם דבר
כדי ללמוד ממנו דמתי דאסר למיעבד הכי כדי שלא ילמוד
לשקר אבל בגדול שלא ילמוד לשקר מותר לשמו' מפני השלו'
שאם ישים שלום ביניהם אהרן נס"ו ולוקף על גב דקאמר כי
גדל לא גדול ממש אלא כמו ויגדל הילד ויגמל וכמו ויגדל
הילד ותביאהו דהיינו שידע להבחין :

פרשת הדברים

(ח) **אלה** הדברים פירש רש"י אלה הדברים לפי שהן
דברי תוכחות וכו' וכתב הרמ"ם אלא ויש
לתמוה אם פירוש אלה הדברים הוא דברי תוכחו' למיך כתב
אחר זה ככל אשר צוה ה' אותו אליהם ואלה התוכחות לא היו
אלא מפי משה כמו שפירש רש"י אחר זה נבי ויקי כתרבעים
שנה בשנתו עשר הדש מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה
ומעתי למיך מיעבק שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה וכן
יהושע וכן שמואל וכן דוד וכן שלמה וכמו שלמה משה מפי
עצמו הוכיחן דומיא דכל הני ע"כ ומה שפיר' יעויין בספרו
אמנם הוכיחן תוכיח דומיא דכל הני ע"כ ומה שפיר' יעויין בספרו
לחכמה מקום הניח לנו והוא כיון שכבר מוה ה' הוכיח תוכיח
את עמיתך שפיר אמר ככל אשר מוה ה' אותי שיהם בפסוק
הוכיח תוכיח ומה שפירש רש"י מקי למיך על זמן התוכחה
ולמה לא הוכיחן בשעה שעמד אלא הדברים לקיים מנות
הוכיחו תוכיח ועל זמן התוכחה דן מעמו שלא יוכיחן אלא
סמוך למיתתו דומיא דיעקב ויהושע ושמואל ודוד :

באשר תעשינה הדבורי' פירש רש"י אל מה הדבורה
הזאת כשהיא מכה בלדם מיד מתם לף הם
כשהן מבעיין בכם מיד מתים ע"כ ויש להבין לפי מה שפיר'
רש"י כשמבעיט בכם מיד מתים שפיל לשיפים דקדה ויכתו
לאחם עד חרמה לדרכה ממ' כהיכך שהם החריבו לישראל
וכיצד לתי מה שפירש רש"י כשמבעיט בכם מיד מתים ום לומר
דהחמת כמו שפירש רש"י כשמבעיט בכם מיד מתים והא
דכתיב ויכתו לאחם עד חרמה כתרגומו וטרדו יתהון בשעיר
עד חרמה כלומר דרפו אחריהם מבעיר עד עיר חרמה לכל
לעולם כשמבעיט בכם מיד מתים כן יאבדו כל אויבי ה' :

(ט) **בגיטין** תנו רבנן מעשה ברבי יהושע בן חניניה
שהלך לכרך גדול שבחומי לומר ליה
תינו' לאחד יש בבית הלמוד' יפה עינים ושוה רגלי וקולותין
מדוקות לו תלמידים הלך ועמד על פתח בית הלמודים ואמר
מי נתן לישראל לבוזזים אמה אלו ואין תלמיד
ואחר קלא ה' זה חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו
בתורתו לומר מובטחני בו שמודע הדקות לישראל וכל
המפרסים קלקלה זה הגלות דמקי דבר חכמה לאחר רבי
יהושע בתורתו תלמיד בתוך שבמר לו אחד לדרבו
פנה הלה בפרקתם :

אמנם כמה שהקדמנו הקדמה בתוכה בתוך כף'
ניבבים ע"ב שאין הקב"ה דרכו ליפרע מישראל
על עוונותיהם עבה אחת אלא מעט מעט אבל אם מבטלין
את הקודם חם ושלום אז אין בעיוריהן לאומות העולם
שנפרע מהם כבל עבה אחת יבא על בנין שבש רבי יהושע
לתורתו תלמיד מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים רוצה
לומר שנפרע מהם כל עבה אחת ואין דרכו של הקב"ה

ליפרע מישראל עבה אחת אלא מעט מעט והתלמיד בחכמתו
הבין בוונת שאלתו והשיב לו חטאנו לו ולא אבו
בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו ומאי בל עבה אחת ולא
בתורתו שזו היא שתשוכח על שנפרע מהם עבה אחת אלא
מעט מעט ועל בן אמר מובטחני בו שמודע הדקות
בישראל על שהבין בוונת שאלתו והשיב עליהם מסיפיו דקרא
דשה לא היבין עומק שאלתו לא הוה ליה למימר אלא חטאנו
זו חטאתו לו ולשתוק ולמאי דמסיק מסתייק ולא שמעו בתורתו וזהו
הדבר של מכמה דשה בו ואמר מובטחני בו שמודע הדקות
בישראל :

(י) **או** נאמר בלופן לאחר והוא דמק שאמרו בתלמיד
חלוי עזר בן שבע בספר דק ודין על מה שכתב
הרב ריבלי"ף ז"ל בפרק חלוקים שלו יכול על מנן תלמוד לומר על רוב
פעמים והקשה הרב הנז' דמי חשיב קב"ה דעביד דיבלי
פעמים ולא נדיר לרשם חלוקים חכם זה שהיה לכתוב שלמה שלמוד
ומה תלמוד לומר שכתב חכם שהיה בבית שבי לו ערימת כמו
מה שאמרו בדרך שבי דומיא מנן דתלמוד ערי ית דכתיב חכם
ויש לומר דלא שייך חכם מחמ' שחטאו אלא בעבודה זרה חלוק
כל דור שלוק בו מעון הנגלל הוי חכם דלכותיהו חטאו ע"כ
ובזה יבא על בון שבשל המדרש הוה סלקא דעתין דכשבי'
עון הנגלל היו נריכ לרשם ותרגום חכם מנן זה לומר יכול על
מנן רובם לומר על עון הנגלל דוקא שלכותיהו חטאו וקרא
אותו מנן על בה שמתייה דאם בשבילו עון הנגלל לא היו נכשלים
כל הנדות הללו ומתרץ תלמוד לומר על רוב פעמים רוצה
לומר שגל פעמים שעשו שם כלו שנרו לא בשבילו עון הנגלל
דמלת פעמים דייקא רוצה לומר שעשו שם ודוק :

(כ) **או** נאמר בלופן לאחר והוא דמק שכתב ספר חסידי'
שיטרין של אחבה שקרויין חכם זה יזהרו יכול על
מנן בשבילו יטורין של אחבה שקרויין חכם היו נריכ לרשם
תלמוד לומר על רוב פעמים דאם בשבילו יטורין של אחבה
לא היו נעשים נריכ לרשם ונעשה בטול תורה ובטול עבודה

וכמו שאמרו בגמרא היכי דמי יכורין על לחמכם כל שהן
כהקם בפומל תורם :

(ו) **או** כתיב כאופן אחר והוא שלפעמים לחם חוטא
והוא כמו שחט כל הוא ואינו ראוי לייכרו יכורין
כל כך והשביעית עליו יכורין מתרומה דרבנית חוללת לחם
הסלוף דרכו ועל ס' יוסף לבו זה לומרו יכול על מנן כלומר
שלא ידענו פשיטים והיו מתרעמים ואומרים שעל מנן בא
עליהם הצרו לומר על רוב פשעיהם שלא היו מתרעמין
שלא ידעו שעל פשעיהם בחן עליהם הצרות והיו מצדיקים
עליהם את הדין כדכתיב צדיק הוא ס' כי פיהו מריתי :

(ו) **מדרש** והובא כילקוט רמז תת"ח וזה לשונו לא
חסרת דבר זה שרבעים שנה כו' ס"א
שאמרתם כיס זה אלי ואלוהו כתיב לך זה שרבעים שנה ע"כ
יש לתכין למה לא פרט לכם אלא זה וזה שאמרו זה אלי
ואלוהו בלבד והלא לא נתנו תורה אלא לישראל בלבד והלא
תרי"ג מצות כיצד בתורה ולא זכר שום וכות מתרי"ג מצות
אלא מצוה זו שאמרו כיס זה אלי ואלוהו וכי תימא לפי שהם
אמרו זאת המצוה ועושה יותר ממי שאינו מצוה ועושה :

אמנם יכון בקדיש מה שאמרו רז"ל דשכר מצות
בהאי עלמא ליכא היום לעשותם ולמחר ליטול
שכרן עתיד נקד' מה שאמרו רבותינו ז"ל זה שי ואלוהו התפלח
לפניו במצות סוכה כלח טליב כלח ורו' וכבר דיברתי
של הקב"ה מדת כנגד מדה ולפעלם שכר מצות בהאי עלמא
ליכא אבל שכר שמתפלח לפניו במנן שמוציא קונדס בשביל
המצוה כיצד מקניץ ידי לתקנלות במצוה כן הקב"ה
מוסיף לו על שכרו הבטוי לו לעולם הבא ומתן לו התוספת
שכר בעולם הזה מדה כנגד מדה כמו שהוא מוסיף בהונאת
כן הקב"ה מוסיף לו שכר בעולם הזה :

ובזה יבא על נכון מה שלא חיסר להר דבר כמ' שנם חיסן
משכר המנו' דשכר המצות בהאי עלמא ליכא ולבך
לא תמרו מה שלא חיסר להר דבר כל תרכעים שנה בשביל
שום מצוה מן המצות שלא דוקא בזרוח מה שאמרו כיס זה אלי
ואמרו כלומר כמו שדרכו רבותינו ז"ל להביא במצות
ולפי שהם קיימו מה שאמרו כיס זה אלי ואמרו דהיינו שהתפללו
במצות וכמו שהם עשו תוספת בהונאתם למצוה הרי
המצוה כך הקב"ה מוסיף להם על שכר הגמוי להם לעולם
הבא הן עיקר שכר המצוה ולא תוספת דבר כל תרכעים
שנה מן התוספת דוקא ולא מעיקר :

(ח) **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו במדרש על פסוק
מי ירפא לך אמר רבי תבין מי שאמרתם
לו שיש על היס זה אלי ואלוהו הוא ירפא לך ע"כ ויש להבין
למה פרט מכל המצות ומכל השירה דוקא זה אלי ואלוהו :

אמנם כפי מה שהקדמנו ונעזר בידים דבר כל המצות
שייך מי שהרדימוני ומשלם לו הקב"ה בהונת
חסד שכל השמח במצוה ומתפלח בה מופל שברו מן הדין
ובמו שהרדמנו בפ' ברתשית בהורך ולזה לא אמר רבי תבין
שאר מצות ברבה לך לפי שכלם מנד החסד שכל במצות זה
אלי ואלוהו דהיינו שישמח במצוה ומתפלח בה שאברו מן
הדין ירפא לך :

(ט) **במדרש** הטיח בכפליים דכתיב הטוח הטוח יש לו
ירושלים וים לתכין וכי הטוח יש לו
שיצור עד שאמר חטאו בכפליים ושם רוומזו לומר הטאו
הרבה הוה בו ליש לומר חטוי הרבה · תמכו יכן בהקדי
מה שאמרו בגמרא על פסוק כי שתים רעות עשה עמי
ומתקשה בגמרא תרתי הוי דיכול עשרין וחדתין שביק להן
ומשתני ון עבודים ולא משקולם בשתים ע"כ ובזה יבא על

הפסדת כיון שתקבלם ושם כן תזלת טעב' מוסר שדהו מפני
רעתה כיון שתקבלם ולמחזרם ויציר שקבלים היה בכסף כיון
שתזלת טעבת מוכר שדהו מפני רעתה זה לומר שדות בכסף
יקנו שלא יהיה קניין אלא בכסף ולא יועיל קניין השטר כיון
שלא יהיה טעבת מוכר שדהו מפני רעתה כיון שיחזרו וישבו
בשלום ודון :

(ב) **ישעיה** ג' נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם
ואתם ישראל עבדי ובו' אל תפתע
כי אני אלהיך ויש להבין למה לומר נחמו עמי הוא לישראל
ישראל ועוד במאי דקאמר כי אני אלהיך מי לא ידע שהוא
אלהינו ועוד מילת כי היא כתיבת טעם אל הקודם ומאי טעם
נתן אל הקודם :

אמנם יכון בהקדים מה שכתב הרב בעל דת ודין
שאלו היה לישראל דין לשם לנבי קב"ה לא
היה תקנם לישראל חם ושלום לשוב אל ס' וקב"ה כאן ואשת
כאן שוכחים כאשרם על בעלה אבל דין עבד יש לשם ועבד
שמכרו רבו כלום יש לשם זה על זה כלום · עוד נקדים במאי
דקייתה לן בדרין לשם שנתברשה ושלחת לאחם מותרת לאחו'
לדרשון :

זה לומרו נחמו נחמו אל תחשבו שיש לכם דין לשם
ואשת היש שוכחים לשוכם על בעלה אלא יש לכם
דין עבד זה לומרו עמי ב"ל ואתם עבדי וצוה אף שם תימני
לומ' שיש לכם דין לשם בשעת גדולת שלהיכם יש לכם תקנם
שאלו היה חם ושלום ממשלת בעבודה זרה היו יסורים אבל
כיון שאין כם ממש הוי כאלו שהלכה ושלחת לאחם אלא כאשר
על בעלה ועבדה זרה לנבי הקב"ה כאלו אחר ולזה תמר
יאמר אלהיכם ולזה תמר גם כן ואתם ישראל עבדי ש תשתע
כי אני אלהיך תניא והדר מפרש חדא ואתם ישראל עבדי וכיון
שאת דין עבד יש לכם עבד שמכרו רבו כלום יש לשם זה על
זה כלום ויש לכם תקנה לחזור ואל תשתע כי אני אלהיך ר"ל
שאף שם תמני לומר יש לכם דין לשם שפילו הכי יש לכם
תקנה לחזור אלי ונתן טעם לשבח ואל תשתע כי אני אלהיך
אלא יש כאומני שמעבודה זרה לנבי הקב"ה כאחם דמיא ולזה
יש לכם תקנה :

(ג) **ישעיה** ת"ך לאכזי אכזי הוא מוחה פשעיך
למעני ואני לא אזכור למעני
להוותך ברלתי יתר דדי מה שאמר
אכזי אכזי מוחה פשעיך :

אמנם במה שהקדמנו דעבודה זרה דין חרש וסרים
יש לם יבא על נכון דשם תימו מוחל לכם שם
כן נראה ס"ו שים ממש בעבודה זרה כשכיל זה נאמרו על
הקב"ה כמו שאת שים שבשלת לעקה שכאשרם על בעלה
לכך תימו מוחל להם אבל עכשיו שמוחל לכם נראה אמת
שמעבודה"ז דין סרים ודין חרש יש לה לעבודה זרה לנבי הקב"ה
ום אומרו נוחם פשעיך למעני כדי שלא יאמרו שים חם ושלום
ממש בעבודה זרה כשכיל זה מוחל לכם :

(ד) **ובזה** נכין מה שאמר דוד המלך עליו השלום כי
ידין ס' עמו ועל עבדיו יתנחם עכשיהם
כשפ וזהב מעשה ידי אדם ובו' בית ישראל ברכו את ה' ויש
להבין מה שמך יש ועל עבדיו יתנחם אל ועכשיהם כשפ
וזהב מעשה ידי אדם :

אמנם כי מה שהקדמנו לפי שהעבודה זרה דין סרים
יש לה לכך יש תקנה לישראל לחזור לנבי הקב"ה
זה אומרו כאיזה טעמם כי ידין ס' עמו ועל עבדיו יתנחם
ולא נאמרו ישראל כאן אלא עמו כמו שאת שומעת ויהי כמשיב עכשיהם
ובו' מעשה ידי אדם ואין כשם ממש והוא כמו סרים לכך בית
ישראל ברכו את ה' וחזרו אלו :

(י"ו) **ובזה** נבין גם לא נאמ' ה' לא נאמ כי לעולם תן
כבוד דקייתה בשביל כבוד שמך אלא ישוש
חם ושלום לעבודים זרה לכך לא החזיר לישראל בשביל שעבדו
עבודים זרה כמו שאת שים שבשלת לעקה ונלחמים על בעלה
כך ישראל חם ושלום ולא עשכיהם כשפ וזהב מעשה ידי
אדם ודאיית לסרים ולא פאסדו עליו ולזה לעולם תן כבוד
שידעו שמשך הוא כשמם ולבך יחזירו לבית קדשיהם
ותפארתינו בקולה תכלה :

(ט"ו) **ישעיה** ת' ולל מי תדמיון לל ומה דמות
תערכו לו הפסל כשך חרש ובו' וש
להבין דמה בא לשמיענו ולל מי תדמיון לל ובו' ומי לא ידע
כזה · ועוד שמזיכות הפסל כשך חרש ובו' מה ש קשר
ושמיכות לדלעיל ועוד במאי דכתיב ואתם ישראל עבדי
וכו' ואמר לך עבדי אתם בחרתיך ולא מאסתיך לל תיראי כי
עמך אני ובו' מאי אתא לאשמועינן שבקתלון עבד :

אמנם כפי מה שהקדמנו שלא תאמר כאשת איש
שכשאת לאחר כאשרם על בעלה אלא כמי
שכשאת לסרים שלא כאשרם זה אומרו ולל מי תדמיון ל לומר
שכאשרו והלא הפסל כשך חרש והוי כסרים ועוד טעמא
אחריתא אתם ישראל עבדי כלומר עבד שמכרו רבו יש לזה
על זה כלום ואמר לך עבדי אתה ולזה בחרתיך ולא מאסתיך
לל תיראי כי עמך אני :

(י"ו) **ילקוט** רמז תתקנ"ט ולל מי אלים החכם ויבן
את זאת בלילה אמר בני סנהדרין שלו
אין מה דהוה מגיד ביממא לא מגיד בלילה אמר ליה פטור
חוכח מבית פיצור קריא ומה דניגד ביממא לא מגיד בלילה
ע"כ ובתוב בגלילין עניו במדרש על פסוק אלים להבריח
ע"כ וזה לשון המדרש אמר ליה ומה עסקיהם דהכי דיבור אמ'
ליה כהדין ידידנא דלא פסיק ליה בלילה ולא פסיק ביממא
אמר ליה והדין ידידנא מהלך ביממא ופסיק בלילה אמר ליה
נטר הוה בבית פיצור ופירש יפה ענף נטר הוה בבית פיצור
בלילה שמותמין לותו וידרכו ומעבכין לותו אם ש תיב
לבו כאן שיהא מהלך בלילה ע"כ ופירוש לפירוש וזה ש תיב
בגלילין רומז לומר דמיירי על הר דיבור וכילקוט קצר הלשון
לא מבינ מאתו מתחלת ומו שאמרו במדרש אמר לו שבחר
דיבור כמו שידרן שמהלך בלילה ויום ולא בלילה ויום והמדרש ליכה גם כן
אמר מי אמר לו שאין הידידן הולך בלילה ויום ולא דוקא ביום
ובבריאתיה רבה פרשה ע"ח אומר סיבסדרין של ידידיאמם
ושו הוה הקשה לרבי יהושע בן חניכה שהידידן מהלך ביום
ופסיק בלילה ופירש הרב בעל מתנות כהונה סיבסדרין
יוצן המלך יושב אצלו בפ ע"כ :

ומעתה וזה כוונת הילקוט מה שאמר בלילה אמר
בני סנהדרין שלו אין מה דהוה מגיד ביממא
לא הוה מגיד בלילה הכי פירושו יוצן המלך בני אמו שהוא
סנהדרין אלו דהיינו שלהדי יאמם הוה מה דהוה מגיד
ביממא לא מגיד בלילה ופירש משך לומר מה שהוא
משך הידידן כיום הוא משך בלילה אלא פוסק בלילה וזהו
מה שהקשה היוצן לרבי יהושע ביצד אתה אומר שהידידן
מהלך יום ולילה והלא קל חזיזן שפוסק בלילה ואל תשכיח לו
רבי יהושע פטור כלומר חם ושלום שפוסק בלילה ומה שאתה
רואה שפוסק חוכח מבית פיצור קריא כלומר חוכח הוא לנו
שיוצן סנהדרין מבית פיצור קריא דהיינו שיוצן קיר הבית
כותל מבית פיצור קריא דהיינו שיוצן בלילה שמותמין לותו בלילה אבל בית
פיצור כדי להשקות השדות בלילה ולבן נראה מה דניגד
ביממא לא מגיד בלילה כלומר נראה שמהלך היום והוא
מהלך בלילה לפי שמותמין לותו בבית פיצור בלילה ולבך
פרשה שהיו מהלך בלילה לפי שפתוס מלבנין אבל הוא מת

רמו שאמר רבי יהושע שמהלך יומם ולילה :

(ז"ח) **אז** ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים ע"כ · ויש להבין אומות העולם מאי בעו למימר הגדיל ה' לעשות עם אלה והא על כן רמי לשבוחי ועוד כפל הדברים במלות שוות כיון שכבר אמר הגדיל ה' לעשו' עם אלה היה די ולמה חזר וכפל עוד הגדיל ה' לעשות עמנו :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא רבא אזל לגבי דבר שישך וחזא לבר שישך שהיה רוחץ בבריכה מליאה מי וורדים אמר ליה בר שישך לרבא אית לכו הכי בעלמא דאתי אמר ליה רבא יש לנו יותר טוב מזה לפי שהשמחה של עתיד שתהיה לישראל תהיה שמחה שלימה לפי שלא יהיה עוד עלינו עול מלכות אבל בר שישך אין שמחתו שמחה שלימה לפי שמפחד מן המלכות שלא יטלו את ממונו אדהכי שדרו בי קיסר וגרבוהו לבר שישך ע"כ · ובזה יבא על נכון זה אומרו אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה דהיינו שתהיה שמחתינו שלימה לפי שאין אנו מפחדים עוד משום אומה ולשון ולזה ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז אותה שעה יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה שנתמלא שחוק פיהם של ישראל וגם לשונם רנה דהיינו שמחתם של ישראל שלימה לפי שלא יש עליהם פחד משום אומה ולשון אבל כשהיו שמחי' האומות בזה העולם לא היתה שמחת' שלימה זה אומרו הגדיל ה' לעשות עמנו דהיינו עם האומות היינו שמחים דוקא שלא נתמלא שחוק פיהם ולא לשונם רנה אלא היו שמחים דוקא לפי שהיו מפחדים מן האומות :

(ז"ט) **תקרא** כיום מועד מגורי מסביב ע"כ · יובן עם מה שאמרו בגמרא על פסוק והיה כאשר שש ה' להיטיב אתכם כן ישיש ה' להרע אותם שש לא נאמר אלא ישיש שאין הקב"ה שש במפלתן של רשעים אלא משיש אחרים עליהם עוד נקדים מה שפירש רש"י ז"ל תקרא עתיד במקום עבר וגם פירש רש"י מגורי שכני הרעים ע"כ:

ובזה יבא על נכון תקרא כמו קראת כיום מועד דהיינו שהיה להם שמחה כיום מועד למגורי דהיינו שכני הרעים וקיימת בנו כן ישיש לאחרים ושמחו במפלתינו ואם כן צריך להשיב לבך עלינו ושפוך חרונך עליהם ולזה כתב תקרא עתיד במקום קראת לרמוז שתקרא לישראל שישמחו במפלת אויביהם ונעשה כיום מועד בעגלא ובזמן קריב אכי"ר נס"ו :

(ק) **פרק** קמא דראש השנה כתיב כבסי מרעה לבך ירושלים וכתיב כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין אמנם חוץ מדרך רבותינו ז"ל נוכל לתרץ באופן אחר כי שבעים פנים לתורה והוא דעיקר התשובה צריך שתהיה מלב ומנפש ולא לפנים דקרא כתיב כבסי מרעה לבך דמשמע דהתשובה הועיל מיירי בתשובה שהיא מלב כדכתיב כבסי מרעה לבך דהיינו שהעיקר תהא תשובה מן הלב ולא לפנים וקרא דכתיב כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני דמשמע שאין מועיל תשובה מיירי בתשובה שהיא לפנים ולא מלב ומנפש דמשמע מן הפסוק כי אם תכבסי בנתר כלומר כמו הנתר והבורית שרוחצין בהם מחוץ לגוף לא תוך הגוף כן אם תעשו תשובה מן הגוף ולחוץ דהיינו לפנים ולא מתוך הלב לכך נכתם עונך התשובה שהיא לפנים אינו מועיל דאי לאו הכי כיצד אומר אם תכבסי בנתר וכו' נכתם עונך לפני דהתשובה אינו מועיל והא כתיב בתורה ושבת עד ה' אלא ודאי כדאמרן שעיקר התשובה צריך לשוב מקירות לבו להתקבל :

(כ"א) **הלום** חלמתי בשחרית ושאלוני אותי בחלום מה מהו פירוש מה שאמרו במדרש אמרו מלאכי השרת ה' מלך ה' מלך ולא אמרו ה' ימלוך לעולם ואמרתי לא ידעתי זה המדרש אמרו לי כן הוא במדרש תפרש עיינתי ואמרתי להם כך פירושו והוא לפי שה' מלך ה' מלך שכל מלאכי השרת הם הכירו במלכותו בשלמות אבל כל באי עולם אין מכירין אלא ישראל דוקא ולא האומות לכך אמרו במדרש שמלאכי השרת אומרים ה' מלך ה' מלך אבל ה' ימלוך הכל יכירו מלכותו בשלמות העליונים והתחתונים כדכתיב והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד וכתיב לעובדו שכם אחד בעגלא ובזמן קריב אכי"ר וראייה לזה ממה שמנינו בסדר הקדושה שתקנו אנשי כנסת הגדולה שאומרים נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קדש וכו' וקרא זה אל זה ואמר קדוש וכו' ובה' ימלוך למה אומרי' ובדברי קדשך כתוב לאמר ה' ימלוך משמע שהמלאכים דווקא אומרים קדוש וברוך כבוד ה' ממקומו אבל ימלוך אין המלאכי' אומרים דאי ימלוך כמו אומרים המלאכים למה הוצרכו לומר ובדברי קדשך כתוב לאמור ימלוך ה' כמו קדוש וברוך אך על פי שכתובים בדברי קדשך אין אומרים ובדברי קדשך אלא אומרים כנועם שיח סוד שרפי קדש כן היה צריך להשלים ואומרים כמו ה' ימלוך כמו המלאכים אלא ודאי מדהוצרכו להביא מדברי קדשך ה' ימלוך משמע שהמלאכים אין אומרים ה' ימלוך לכך הוצרכו להביא מדברי קדשך כדי שנאמר ה' ימלוך וטעמא שאין אומרים המלאכים ה' ימלוך לפי שה' ימלוך אין צריכין ללמוד מהמלאכי' אלא אנו מכירין מלכותו בקרוב אכי"ר ונאמר ה' ימלוך לעולם ועד :

ועוד ראייה שאין המלאכי' אומרים ה' ימלוך מקדושת היוצר שאנו מספרים מה שאומרים המלאכים ואומרים קדוש וברוך ואין אומרים בה ה' ימלוך משמע בהדייא שאין המלאכים אומרים ה' ימלוך אלא הניחו ה' ימלוך לישראל שיאמרו אותה וכן מצינו בשירת הים שלא אמרו ישראל אלא ה' ימלוך לעולם ועד דבר שאין המלאכי' אומרים אותו שרוצים לומר דבר חדש שלא אמרוהו המלאכים :

אבל עדין יש לשאול לשאול למה ישראל אמרו ה' ימלוך ולמה דוד אמ' ימלוך ה' שינוי זה למה אמנם יובן במה שאמר בגמר' לא יאמר לה' עולה דלמא יאמר לה' ולא יספיק לומ' עולה וימות ונמצא שם שמים לבטלה לא יאמר עולה לה' גם אנו כאמ' דלכך דוד לא אמר ה' ימלוך דילמ' יאמר ה' וימות ולא יספיק לומר ימלוך ונמצא שם שמים מתחלל לבטלה אלא אמר ימלוך ה' אבל ישראל שנעשה להם קריעת ים סוף היו בטוחים שלא ימותו באותה שעה שאם רוצה להמית' באותה שעה היה ממיתם בים כשנהפך עליהם כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסו' והמים להם חומה חמה כתי' שנתמל' הים עליהם חימה ורצה לטובעם עד שגל' הקב"ה על הים ואותה חימה שנתמלא על ישראל נהפכה על המצרים אלא ודאי שהוציאם מן הים ודאי לא ימיתם באותה שעה כיון שעשה להם נס והוציאם לאו על היכא שימיתם באותה שעה וכמו שאמרו בגמרא כי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב הכא נמי כימא כו עביד רחמנא ניסא לחיי הוא דעביד לכך בטוחים שלא ימותו באותה שעה מהכי טעמי דאמרן ולכך אמרו ה' ימלוך כיון שבטוחים שלא ימותו באותה שעה :

אבל עדין יש לשאול למה תקנו בקדושה כמו שאמר דוד ימלך ה' ולא תקנו לומר ה' ימלוך כמו שאמרו בשירה וכתובה בתורה :

ויש לומר כדאמרן גבי דוד שאמ' ימלוך ה' כמו שאמרו בגמרא שיאמ' עולה לה' ולא יאמר לה' עולה דילמא

מת

מת ונמצ' שם שמים לבטל' הכא נמי תקנו בקדושה ימלוך ה' ולא ה' ימלוך דילמא מת ונמצא שם שמים לבטלה:

אבל סוף סוף למה בקדושת ובא לציון קדושה דסידרא תקנו לומר ה' ימלוך ויש לומר כיון שהעולם מתקיים על ידי קדושה דסידרא מכל שכן מי שאומר קדושה דסידרא שאינו מת באותה שעה כיון שהוא גורם קיום העולם וכמו שאמר התנא המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כדי שלא יאמרו הרב בגהינם ותלמידיו בגן עדן כיון שהוא גרם להם לילך לגן עדן הכא נמי כיון שהאומר קדושה דסידרא על ידו מתקיים העולם ודאי שלא ימות באות' שעה לכך תקנו לומר ה' ימלוך :

אבל סוף דבר כיצד אומרים בשירה בכל יום ה' ימלוך ולא חיישינן למיתה ונמצא שם שמים לבטלה ויש לומר כיון שמעיקרא אמרו ה' ימלוך על הים והטעם כדאמרן לא רצו לשנות ממה שאמרו רבותינו על הים ועוד טעמא אחריכא איכא שאומרים בשירה בכל יום ה' ימלוך ולא חשיינן למיתה והוא כמו שאמרו בגמרא ובמדרש כל האומר שירת הים בשמחה מוחלין לו על עונותיו שנאמר ויסע משה את ישראל שהסיען מעונותיהם ע"כ אם כן כיון שעל ידי השירה נמחלין העוונות ודאי לא ימותו באות' שעה לכך אומרים ה' ימלוך לעולם ועד :

אבל עדין נשאר לנו לבאר כיצד אומרים בכל יום ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך ולא חיישינן למיתה גם לזה יש לומר כמו מי שאומר השירה מוחלין לו עונותיו גם מי שאומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך מוחלין לו לו עונותיו וכיון שמוחלין לו עוונותיו ודאי לא ימות באותה שעה ולכך אמרו ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד אכי"ר :

(כ"ב) **על** הר ציון ששמם שועלים הלכו אתה ה' תשב כסאך לדור ודור למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים השיבנו ה' אליך ונשובה וכו' :

וכדי להבין קשר וסמיכות הפסוקים נקדים מה שאמרו בגמרא במכות פרק ג' וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ורבי עקיב' משחק וכו' אמר להם מפני מה אתם בוכים אמר להם מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת עכשיו נתקיי' בו על הר ציון ששמ' שועל' הלכו בו ולא נבכה אמר להם לכך אני מצחק וכו' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיים כלומר כיון שנתקיימו הרעו' ודאי יתקיימו הטובות ובלשון זה אמרו לו עקיבא נחמתנו ה' ינחמנו אמן :

ובזה יבא הסמיכות על נכון כיון שנתקיים על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו אם כן צריך לקיים אתה ה' לעול' תשב כסאך לדור ודור אם כן למה לנצח תשכחנו וכו' השיבנו ה' אליך וכו' :

(כ"ג) **ויש** גירסא עקיבא נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר ויש להבין למה אמרו ברגלי מבשר היה די לומר תתנחם במבשר ומילת רגלי מאי נפקא מינה :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בחולין פרק שלישי אמר רב יהודה רחם זו שרקרק ולמה נקרא רחם אמר רבי יוחנן כיון שבאתה רחם באו רחמים לעולם אמר רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק וגמירי דאי יתיב אארע' ושריק אתי משיח שנא' אשרקה להם ואקבצם וכזה פירש מהרש"א ז"ל מה נאוו על ההרים רגלי מבשר דהיינו דיתיב אארעא ע"כ ובזה יבא על נכון דלזה אצטריך לומר ברגלי מבשר דיתיב אארעא דאי אמרו

תתנחם במבשר הוה משמע דלא יתיב אארעא ואז אין בו ממש לכך אצטריך לומר תתנחם ברגלי מבשר לומ' דיתיב אארעא וזו היא נחמה האמיתית :

(כ"ד) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק אשר חרפו עקבות משיחך ויש להבין מהו עקבות משיחך אמנם כפי מה שהקדמנו שעיקר המבשר דיתיב אארעא ולזה אמר עקבות משיחך דהיינו אפילו דיתיב אארעא אינם מאמינים אבל אנו מאמינים בני מאמינים יראו עינינו וישמח לבנו בעגלא ובזמן קריב אכי"ר :

פרשת ואתחנן

(א') **אדני** אלהים פירש רש"י ז"ל רחום בדין · ויש להבין מהו רחום בדין כיון שעושה דין מהו רחום :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא דינן של צדיקים ביום בשעה שעוסקים במצות ודינם של רשעים בלילה בשעה שהם ישנים מן העבירות ע"כ · וזהו רחום בדין דהיינו בשעת הדין עושה רחמנות לצדיקים דן אותם ביום בשעה שהם עוסקים במצות כדי להרבות שכרן שאלו היה דן אותם את הצדיקים בלילה לא היה שכרם כל כך כיון שבלילה ישינים ובטלים מן המצות לכך מרחם עליהם ודן אותם בשעה שעוסקים במצות כדי להרבו' שכרן וגם רבו רחמיו שאף לרשעים מרחם שאילו היה דן את הרשעים ביום בשעה שעוסקים בעבירות לא היה להם תקומה בעול' אבל מרחמנותו יתברך דן את הרשעים בלילה בשעה שהם בטלים מן העבירות כדי שיהיה להם תקנה וזהו רחום בדין דהיינו שדן בשעה שיהיה רחמים לרשעים ולצדיקים :

או נאמר באופן אחר למה שפירש רש"י ז"ל ה' אלהים רחום בדין יובן במה שאמרו רז"ל על פסוק כי אקח מועד אני מישרים אשפוט שהקב"ה דן את ישראל כמו שבת ויום טוב שאין לו מלאכה ועוסק בתורה כן בחול אלו לא היה צריך למלאכה היה עוסק כל היום כולו בתורה ומעלה עליו הכתוב כאלו כל ימיו עסק בתורה ע"כ וזהו רחום בדין שבשעה שדן האדם על עסק התורה כמו שאמרו אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תור' רחו' בדין שכיון שעסק בתור' בשב' וי"ט או מרחם עליו ומעל' עליו כאלו כל ימיו עוסק בתור' :

(ב') **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה :

ויש להבין דלמה בצדקתך אמר כהררי אל ובמשפטיך אמר תהום רבה או בתרוייהו לימא כהררי אל או בתרוייהו לימא תהום אמנם עם מה שהקדמנו דהצדיקים דן אותם ביום בשעה שהם עוסקים במצות והרשעים דן אותם בלילה בשעה שהם ישינים מן העבירות · זה אומרו צדקתך כלומר הצדקה שאתה עושה עם הצדיקים שדן אותם ביום בשעה שהם עוסקים במצות כהררי אל דהיינו להגביה מעלתם כהר אבל משפטך שרוצה לעשות משפט ברשעים תהום כלומר כתהום שהי' למטה שאינו נראה כך דן במשפט לרשעים בלילה בשעה שהם ישינים מן העבירות שלא יראו עונותיהם לפי שחפץ ברחמים :

(ג) **במדרש** אעברה נא ואראה וכו' אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא ואם סלח נא אתה מבקש בטל אעברה נא ע"כ וכל המפרשי' אחוז שער בזה המאמ' וכל א' לדרכו פנה · ואמנ' אענה אף אני חלקי דלמא אם ירצה אעברה נא צריך ליבטל סלח נא ואם ירצה סלח נא יבטל אעברה נא דאטו מגברא דלית ליה קא בעי

אמנם

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב משה בסוף ספר שערי דורא בחידושי אגדות על מסכ' ברכות על פסוק ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת חורף דבריו ז"ל וכו' דלכאורה קשה היאך נשבע הקב"ה לכלותם הלא אין שבועה חלה על שבועה דהכבר נשבע לאברהם אבינו הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול והיאך נשבע לכלותם אין השבועה אחרונ' חלה כלל ועיקר. אכן לכאור' לא קשה מידי דאפשר לקיים שבועת האבות במשה וכמו שכתב רש"י ז"ל ואפשר שזה כוונת משה באומרו ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך ואז אין אחרונ' חלה כלל כי אי אפשר לקיי' בו דמחני נא ע"כ: ובזה יבא על נכון זה אומרו אם אעברה נא אתה מבקש וצריך שתהיה חי אם כן אקיים שבועת האבו' כך וכמו שאמר לו ואעשה אותך לגוי גדול ואם כן חלה שבועה אחרונה של לכלותם חס ושלום ולזה בטל סלח נא כיון דמתקיימת שבועת האבות בך או חלה שבועה אחרונה של לכלותם ח"ו ולזה אם סלח נא אתה מבקש כמו שאמרת ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא ואז אין אחרונה חלה כלל כי אי אפשר לקיים בך דמחני נא אם כן צריך לבטל אעברה נא דהיינו שימות משה כדי לקיים שבועת האבות בבניה' ואז אין חלה שבו' אחרונ' כלל ועי' עיין בפ' בהעלותך אופן אחר:

(ד') **ספרי** והובא בילקוט רמז תתקמ"ב על פסוק עלה ראש הפסג' מכאן אמרו העומדים בחוצה לארץ הופכים כלפי ארץ ישראל ומתפללים שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם עכ"ל ויש להבין דבשלמא מקרא דמייתי והתפללו אליך דרך ארצם משמ' שפיר שצריך העומד במזרח יתפלל למערב כנגד ארץ ישראל וכן העומד בדרום יהפוך פניו לצפון והעומד בצפון יהפוך פניו לדרום דכתיב דרך ארצם מאיזה צד שיהיה יהפוך פניו לצד ארץ ישראל ויתפלל אבל מכאן דהיינו מהפסוק של עלה ראש הפסגה מהיכן משמע אם עומד בדרום יחזיר פניו לצפון וכן העומד בצפון יחזיר פניו לדרום והעומד במזרח יחזיר פניו למערב והעומד במערב יחזיר פניו למזרח:

אמנם דהאי דקאמר מכאן אמרו וכו' סמיך אסיפיה דקרא דכתיב ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך והיה די לומר עלה ראש הפסגה וראה בעיניך ודאי שרואה כל מה שיכול לראות שכמה תפלות עשה עד שיתן לו רשות שיראה את הארץ וא"כ למאי איצטריך לומר ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה לכן מייתורא דקרא דרשו ושא עיניך לרמוז על התפילה וכמו שאמ' הכתוב נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים דהיינו תפילה ורמז לו דהתפילה או לצפונה או לימה או לתימנה או למזרחה והו"או לחלק וא"כ שפיר אמרו בסיפרי מכאן אמרו העומדי' בחוצה לארץ הופכים עצמם כלפי ארץ ישראל מדכתיב ימה וצפונה ותימנה ומזרחה כלומר מאיזה צד שיהיה בחוצה לארץ יהפוך פניו לצד ארץ ישר' ועוד דדייק דהוה ליה לומר ים וצפון ותימן ומזרח דקיימא לן לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה ולמה הוסיף באותיות וכתב ימה וצפונה ותימנה ומזרחה אלא ודאי ההוספת שהוסיף לרמוז כינוי של ארץ ישראל כלומ' אז יתפלל לים של ארץ ישראל דהיינו העומדים במזרח או לצפונה העומדי' בדרום או לתימנה של ארץ ישראל העומדים בצפון או למזרחה של ארץ ישראל העומדים במערבה של ארץ ישראל ואתי שפיר מאי דקאמר מכאן אמרו העומדים וכו':

(ה') **מדרש** תנחומא והובא בילקוט רמז תת"ך שפתח משה ואמ' ויעבור ה' על פניו וכו' מיד נתקרר' דעתו של הקב"ה אמר לו שתי שבועו' נשבעתי אחת שתמות ואחת לאבד את ישרא' לאבד את שתיהם אי אפשר ואם תרצה אתה ליחיות יאבדו ישרא' אמר לו בעלילה אתה בא שי יאבד משה ואלף כמותו ואל יאבד נפש אחד מישרא' ע"כ ויש להבין דמשמ' שתיהם אי אפש' לבטל אבל אחת מהם יכול לבטל ויש לתמוה אם יבטל אחת יבטל שתים ואם אי אפש' לבטל שתים גם אחת אינו יכול לבטל:

אמנם יובן במה שהקדמנו בשם המפרשים שאמר משה לפני הקב"ה כיצד נשבעת לכלות את ישראל חס ושלום והא כבר נשבעת לאבות שזרעם ירש את הארץ וקיימא לן דאין שבועה חלה על שבועה ואמר לו הקב"ה ואעשה אותך לגוי גדול ובך אני מקיים שבועתי שנשבעתי לאבות וירש זרעך את שער וכו' ובזה פירשו המפרשי' ז"ל פ' ועתה אם תשא חטאת' ואם אין מחני נא כלו' אם תשא חטאת' הנה מה טוב ואם אין נא מחני וכיון שתמחיני ואיך יכול לקיים כי שבועת האבות מוכרח שתבטל שבועה שנשבעת לכלותם לפי שכבר נשבעת לאבות שירבו בניהם ואין שבועה חלה על שבועה וזהו שאמר לו הקב"ה למשה שתי שבועות נשבעתי אחת שתמות ואחת לאבד את ישראל לבטל את שתיהם אי אפשר כלומר באיזו טענה תבטל את שתיהם אבל אחת מהם יכול לבטל ואם תרצה אתה ליחיות יאבדו ישראל דהיינו על ידי שאקיים אותך יתקיים בך מה שנשבעת לאבות ארבה את זרעכם ואם תרצה לקיים את ישראל מטעם השבועה שנשבעתי לאבות ארבה את זרעכם וכיון שנשבעתי תחלה לאבות ארבה את זרעכם ממילא לא חלה שבועה שנשבעתי לכלותם לפי שאין שבועה חלה על שבו' וכיון שאקיים שבועה שנשבעתי לאבות בישרא' וממילא בטילה שבועת אשר נשבעתי לכלותם אבל עדין שבועה שנשבעתי שתמות לא יש טענה לבטלה כיון שבב' נתקיימה שבועה האבות בבניהם:

(ו') **ובזה** נבין מה שמקשים המפרשים על מאי דגרסינן בגמר' ביומא כיצד מתודה אומר חטאתי עויתי פשעתי ומקשי בגמר' אם כן מהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה ומשני הכי קאמ' משה כשע' שישראל עושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות עכ"ל ומקשים המפרשים ז"ל דכיצד אומר מהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה וכי משה אמר זה והלא הקב"ה אמר השלש עשרה מידות וכמו שדרשו רז"ל נתעטף השם יתברך כשליח צבור ואמר משה בזמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה משמע שהקב"ה אמר נושא עון וכו':

(ז') **ולבאורה** הייתו יכולים לומר במה שאמרו בגמ' מהו שאמר משה כלומר מה שאמר משה בתורה משמו של הקב"ה אבל סוף סוף תשלום הדברים שאמר הכי קאמר משה בשעה שחוטאים ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות דמשמ' שמשה אמר נושא עון והיא ממה שאמרו שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור ואמר למשה יעשו לפני כסדר הזה ואמחול להם עונותיהם הם דברי הקב"ה:

(ח') **אמנם** דלעולם הקב"ה הראה למשה שיעשו כסדר השלש עשרה מידות ומה שאמרו בגמרא ומהו שאמר משה נושא עון וגו' ומשני הכי קאמר משה כשעושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות הוא כפי שהקדמנו בשם מדרש תנחומא שפתח משה ואמר ויעבור ה' על פניו ויקרא ונתקררה דעתו של הקב"ה · ובזה יבא על נכון דבשלמא מדברי שאמר לו הקב"ה למשה ויעבור לא קשייא להו בגמר' על סדר הוידוי דהוה אמינ' דדברי הקב"ה זו ואין צריך לומר זו כלומר זו שמוחל על העון דהיינו המזיד ואין צריך לומר זו כלומר שמוחל על השגגות אבל כשאמר

משה אותו בלשון תפלה אין מתפרש זו ואין צריך לומר זו דמי הודיע לך שנתקבלה תפילתך על הזדונות עד שתאמר ואין צריך לבקש עוד על השגגות אלא ודאי שדברי משה שאמר נושא עון וכו' משמע שכך הוא הסדר ועל זה מקשה על מה שאמרו שהסדר חטאתי עויתי פשעתי מהו שאמר משה נושא עון משמ' הסדר הוא עויתי פשעתי חטאתי ומשני הכי קאמר משה כשעושין תשוב' עשה להם זדונות כשגגו':

(ט') **אך** נאמר באופן אחר דלעולם נתעטף הקב"ה והראה למשה הסדר אבל משה אמר ויעבור דאייה לזה מדכתיב נושא עון ועובר וגו' דאי הקב"ה אמר ויעבור הוה ליה לומר אשא עון ואעבור על פשע אלא ודאי מדכתיב נושא ועובר דמשה אמרן ואחר כך מצאתי בפרקי רבי אליעזר שאמר שמשה אמרן וזה לשונו וראית את אחורי זו השכינה התחיל משה לצעוק ה' ה' אל רחום וחנון וכו':

(י') **בגמרא** בתענית גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה בו ופירש רש"י ז"ל מלאכים המלמדים זכות על ישראל והקשו המפרשים ז"ל דבגמרא אמר רבא ביומא דעיבא לא גזר תעניתא שנאמר שנאמר סכות בענן לך מעבור תפילה משמע דביו' הגשמים אין התפילה מקובלת וכיצד פירש"י ז"ל שהמלאכים מלמדים זכות על ישראל ביום הגשמים מה מועיל הלימוד זכות ביום הגשמים כיון שאין התפילה מקובלת ביום הגשם כדכתיב סכות בענן וכו' ומה שתירצו המפרשים הלא בספרתם:

אמנם דלעולם כדפירש רש"י ז"ל שמלמדים זכות המלאכים ביום הגשם ומועיל לישראל לפי שהמלאכי' הם למעלה מן הענן ואין מפסי' הענן בין הקב"ה ובין המלאכים לכך מועיל מה שמלמדים זכות המלאכים עלינו ביום הגשם אבל לגבי דידן אין מועיל התפילה ביום הענן לפי שהענן מפסיק בינינו ובין הקב"ה ולכך רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר סכות בענן לך מעבור תפילה אבל המלאכים שהם עומדים למעלה מן מן הענן מועילה תפלתם עלינו:

(י"א) **כי** תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ וכו' ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם וכו' אבד תאבדון מהר מעל הארץ וכו' והפיץ ה' אותם בגוים וגו' ועבדת' שם אלהים וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת ויש להבין דלמה כשהם יושבין על הארץ ועבדו עבודה זרה הם אובדים כמו שאמר ונושנתם בארץ וגו' ועשיתם פסל אבד תאבדון מהר וכשאין יושבין על אדמת' ועבדו עבוד' זרה יש להם תקנה כמו שאמר והפיץ ה' אותם בגוים וגו' ועבדתם שם אלהים וגו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת וכו':

ונראה לער"ן יובן והוא שישראל לגבי הקב"ה כדין אשה לגבי בעלה וכשישראל על אדמתם יש להם דין אשת איש וקיימא לן אשת איש שזנתה בחנק ואם יעבדו עבוד' זרה כמו זונות וחייבים מיתה ח"ו אבל כשהלכו בגולה הם כאשת איש שגרשה בעלה והלכה וזנתה מותרת לחזו' לבעלה כדאיתא בסוט' דף י"ח זה אומרו ונושנתם בארץ וכו' ועשית' פסל אבוד תאבדון מהר לפי שכשהם על אדמתם הם כמו אשת איש ואם יעבדו עבודה זרה הם חייבים מיתה אבל כשהלכו בגולה הם כאשת איש שגרשה בעלה והלכה וזנתה מותרת לחזור לבעלה זה אומרו והפיץ ה' אותם בגוי' וגו' ועבדתם שם אלהים ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצא' שיש להם תקנה ויכולים לחזור:

(י"ג) **אך** נאמ' באופן אחר בהקדי' מאי דאיתא במדרש פ' כי תשא ז"ל למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים מה ראה להזכיר יציאת מצרים אלא אמר משה מהיכן הוצאת אותם מארץ מצרים שהיו כולם עובדי עבודה זרה אמר רב הונא בשם רבי יוחנן משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים · בשוק של זונות המבוי עשה שלו וכו' והנער עשה שלו יצא לתרבות רעה בא אביו ותפסו עם הזונה רצה להורגו היה שם אוהבו אמר לו אתה אבדת את הנער הנחת כל אומניות שבעולם ולא למדתו אלא בשם והנחת כל המבואות ולא הנחת אותו ופתחת לו חנות אלא בשוק של זונות כך אמר משה רבון העולמים הנחת כל העול' ולא שעבדת לבניך אלא במצרים וכו' לפיכך אמר משה אשר הוצאת מארץ מצרים עכ"ל זה אומרו ונושנתם בארץ וגו' ועשיתם פסל אבוד תאבדון מהר לפי שאין להם שום טענה כלל לפי שאין להם ממי ללמוד ממנו אבל כשהם בחוצ' לארץ אם יעבדו עבודה זרה יש להם טענה ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם זה אומרו והפיץ ה' אותם בגוים ועבדתם שם אלהים אחרים וגו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת לפי שיש להם טענה ליפטר שעל ידי הגוים הם עבדו עבודה זרה בשביל זה יש להם תקוה:

(י"ב) **ובזה** נבין מה שאמר הנביא ירמיה כה אמר ה' רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' ושבו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך ושבו בנים לגבולם ויש להבין חדא כי איננם מיבעי ליה ומהו כי איננו דהכי הוה ליה למימר מאנה להנחם על בניה כי איננם ועוד יש להבין במאי דקאמ' ושבו מארץ אויב והוה ליה למימ' ושבו לארצם ומאי אשמועינן במאי דקאמר ושבו מארץ אויב דמשמע שארץ אויב היא סבה להשיבם ועוד במאי דקאמר ושבו בנים לגבולם מילת בנים למאי אצטריך הוה ל"ל ושבו לגבולם ולשתוק דמשמע שמסבת שהם בנים שבו לגבולם ועוד כפילא למה לי דדי במה שאמר ושבו מארץ אויב למה חזר ואמר לגבולם:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דמעיקרא סלקא דעתין כיון שעבדו עבודה זרה לא יש להם תקנה חס ושלום כמו אשת איש שזנתה בחנק אבל כיון שהלכו לחוצה לארץ הוו כמו אשת איש שגרשה בעלה והלכה וזנתה שמותרת לחזור לבעלה ועוד שמעיקרא דדינא פירכא שישראל לא יש להם דין אשה אלא דין בן לגבי הקב"ה הוא אבינו ואנו בניו ואי אפשר לבן שלא יהיה בן אף על פי שחטא וכמו שכת' הרב מהר"ש פרימו ז"ל זה אומרו כה אמר ה' רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו בברא שלא יש תקנה חס ושלום לבניה שעבדו עבוד' זרה כמו אשת איש שזנתה שאסורה לבעלה ולזה מאנה להנחם כי איננו קאי אהקב"ה שאיננו יכול להחזירם מטעם דאמרן ומשיב לה הקב"ה כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ואדרבה התנחמי על בניך מתרי טעמי חדא ושבו מארץ אויב מסיבת היותם בארץ אויב אעפ"י שעבדו עבודה זרה יש להם תקנה דכמו אשת איש שגרשה בעלה וזינתה שמותרת לחזור לבעלה זה אומרו ושבו מארץ אויב זו היא תקנתם כדאמרן ועוד טעמא אחרינא איכא דמעיקרא דדינא פירכא שישראל לא יש להם דין אשה לגבי הקב"ה אלא הוא אבינו ואנו בניו ואי אפשר לבן שלא יהא בן אעפ"י שחטא זה אומרו ושבו בנים לגבולם מטעם שהם בנים ישובו לגבולם בעגלא ובזמן קריב כו"ה:

(י"ד) **אך** נאמר באופן אחר דלמה בישראל על אדמתם אם יעבדו עבוד' זרה לא יש לה' תקנה וכשהם בחוצה לארץ יש להם תקנה אמנם יובן במה שהם האומות אומרים לישראל שיעבדו עבודה זרה דאחרי רבים להטות ועוד דקיימא לן בדין דרך משל תשעה חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת טרפה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהם לקח אסור משום דכל קבוע כמחצה על מחצה

דמי נמי כישראל על אדמתם יש להם דין קבוע אפילו יהיו ערי האומות מרובות כיון דקביעי כמחנה על מחנה דמי ואז לא יש טענה לאומות אחרי רבים להטות לכן לא יש תקנה אם יעבדו עבודה זרה בארץ ישראל אבל כשהם בחוצה לארץ אין להם דין קבוע אלא כל דפריש מרובה פריש ואז אלה טענה של הכל אחרי רבים להטות וכיון שיש טענה של הכל בעלמא אז רב חסד מטה כלפי חסד ולזה יש להם תקנה :

(טו) **ובזה** נבין מה שאמרו במדרש כיון שהגליתנו לבין האומות כדין הוא שלא נשמר שבת ע"כ ויש להבין מאי טענה יש כיון שהגליתנו שלא ישמרו שבת והלא שבת אינה ממצות התלויות בארץ שא שבת חובת הגוף ובאיזה מקום שיהיו חייבים לשמור שבת :

אמנם כפי מה שהקדמנו דבחוצה לארץ יש טענה אחרי רבים להטות עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל כל המקיים שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלין לו וגם אמרו כל המחלל את השבת כאלו בטל כל התורה זה אומרו כיון שהגליתנו לבין האומות ויש טענה של הכל אחרי רבים להטות ואפילו עבודה זרה הותר להם לפי טענתם אם כן למה ישמרו את השבת כיון דהמחלל שבת כעובד עבודה זרה וכיון דעבודה זרה הותרה מכל שכן שבת שמותר לזה אמרו כדין הוא שלא נשמור שבת שהמשמר שבת מוחלין עון עבודה זרה וכיון דלפי דעתם הותרה עבודה זרה אם כן אין צריך מחילה לעבודה זרה ואם כן למה ישמרו שבת :

(טז) **ובזה** נבין מה שאמרו בגמרא בחולין פרק ו' דף פ"ט אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי עשה אזנך כאפרכסת דדרש רבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מאי דכתי' לא מרובכם מכל העמי' אמר הקב"ה חושק אני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר למשה ולאהרן ונחנו מה דוד אמר ואנכי תולעת ולא איש אבל אומות העולם אינם כן ע"כ ויש להבין על מה ועל מה חבבו זאת הדרשה עד שאמרו עשה אזנך כאפרכסת דמשמע דיש בה טענה מעלייתא ועוד במאי דאמר אמר רבי אלעזר מאי דכתיב מאי יש קושייא בפסוק עד דאמר מאי דכתיב ועוד למה הוציא את הפסוק מפשוטו עד שדרשו שאין מרבי' עצמכם אלא ממעטי' עצמכם יניח הפסו' כפשוטו דהיינו שאין אתם רבים אלא מעט וגם כל זה חשק בכם · אמנם כפי דרכנו יבא הכל לכלל ישוב דאם יניח הפסוק כפשוטו שאין ישראל רבים אלא מעטים אתה נותן יד לפושעים שיתחזקו בשקרם ויאמרו כיון שהתורה העידה עליכם שאינכם רבים אלא מעטים אם כן יעבדו עבודה זרה דאחרי רבים להטות ועוד קשייא דאי כפשטיה שאינם רבים אם כן ההבטחה שהבטיח לאבות ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב היכן נתקיימה ואלו השתי קושיות נתקשה במאי דכתיב ומחמת אלו הקושיות החזקות הוכרח להוציא הפסוק מפשוטו ולדורשו דלעולם אתם רבים ונתקיימה מה שהבטיח לאבות שירבה זרעכם ואזלא טענת המין והא דכתיב לא מרובכם פרשו שאין אתם מרבים עצמכם אלא ממעטי' עצמכם ולזה אמרו עשה אזנך כאפרכסת דאזלו שני קושיות חזקות ובפרט שלא ליתן יד לפושעים ואזלא טענת המין שלא להתחזק בטענתו ולעולם ישראל רבים :

(יז) **או** יאמר באופן אחר דלמה כשישראל על אדמתם אם יעבדו עבודה זרה לא יש להם תקנה חס ושלום ואם יהיו בחוצה לארץ יש להם תקנה יובן עם מה שכתב הרב בעל כסף נבחר אשכנזי בפרשת שמות על מה שאמרו ז"ל שאומות העולם מוכין את ישראל לאמר לך עבוד עבודה זרה דכבר כתבה התורה אחרי רבים להטות והם רובא שעובדין עבודה זרה ואם לאו ויאה לילך בתר עבודה זרה חס ושלום וזה תיכה באשר אנחנו היום מפוזרים בכל הארצות יש לבעל דין לחלוק ולומר לך עבוד אלהים אחרים אבל אם ישראל במדינה אחת יש לומר דישראל יותר מן הגוים ואם כן לא מצאו מענה בפיהם לאמר לך עבוד אלהים אחרים דאחרי רבים להטות אבל אם הם מפוזרים אז מצאה קפידה מקום לנוח לאמר חלילה לך עבוד עבודה זרה עכ"ד ובזה יבא על נכון שכשהם על אדמתם לא יש להם טענה כלל לעבוד עבודה זרה כיון שישראל הם רוב אבל כשהם בחוצה לארץ יש להם התנצלות שיכולים לטעון כיון שהאומות הם הרוב לזה טעינו ועבדנו עבודה זרה ולזה יש להם תקנה בתשובה כיון שיש להם קצת טענה שהיינו סוברים שהיא טענת אמתית חס ושלום :

(יח) **או** יאמר באופן אחר דלמה כשישראל על אדמתם אם יעבדו עבודה זרה לא יש להם תקנה יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפץ אם כן במכ"ש למידין כשהאדם הוא בעירו ועושה עון אז עונו כפול ומכופל אבל אם הולך למקום שאין מקומו ועושה עון אותו עון הוא יותר קל וזהו אומרו ונושנתם בארץ ועשיתם פסל אבד תאבדון מהר לפי שהם על אדמתם העון הוא יותר חמור אבל כשהלכו בגולה אם יעשו עון הוא יותר קל לזה אמר והפיץ ה' אתכם בגוים ועבדתם שם אלהים וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת לפי שהעון הוא קל כמו שהקדמנו ילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שבלבו חפץ אם כן אם יעשה עון חוץ למקומו בקל יש לו תשובה :

(יט) **ועבדתם** שם אלהים עץ ואבן מעשה ידי אדם וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת ויש להבין דמה צריך לומר מעשה ידי אדם עץ ואבן היה די לומר ועבדתם שם אלהים אחרים ובקשת' משם את ה' אלהיך ומצאת :

ונראה לעניות דעתי במה שאמרו במדרש שתמה משה רבינו ע"ה כיון שהקב"ה כהן כמו שאמרו ויקחו לי תרומה ואם כן אסורים אנו לחזור להקב"ה ממה נפשך אם הגט גט הרי היא גרושה ואם כן אסורים אנו לחזור להקב"ה ואם אינו גט הרי נבעלה לפסול לה ועדיין אסור יש בדבר ותירץ לו הקב"ה דעבודה זרה סרים איקרי וכו' וכן איתא במדרש על פסוק למה ה' יחרה אפך בעמך אמר ליה הקב"ה והלא אין בו ממש אמר לו אם כן למה יחרה אפך בעמך עכ"ד וזהו אומרו ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן רוצה לומר כיון שהעבודה זרה עץ ואבן היא כמו סרים שאין בו ממש לזה ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת דהיינו שיכולין לחזור להקב"ה אבל אם חס ושלו' היה בה ממש אין אנו יכולין לחזור כמו אשת איש שזנתה שאסורה על בעלה ואנו יש לנו דין אשה אבל עכשיו שעבדו עבוד' זרה עץ ואבן שאין בו ממש כמו הסרים אז יכולין לחזו' להקב"ה :

(כ') **באופן** במה שהקדמנו שעבוד' זרה דין סרים יש לה בזה נבין מה שאמר הנביא ישעיה סי' מ"ד כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים ומי כמוני וכו' אל תפחדו ואל תרהו הלא מאז השמעתיך והגדתי ואתם עדי היש אלוה מבלעדי וגו' יוצרי פסל כולם תוהו ע"כ ויש להבין ראשונה מה צריך עכשיו לומר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים

אלהים ומי כמוני שנית במה שאמרו אל תפחדו ואל תרהו יש להבין מהיכן היו מתפחדי' עד שיצטרכו לומר אל תפחדו ואל תרהו שלישית במה שאמר אחר כך יוצרי פסל כולם תוהו מה ענין לכאן :

ונלע"ד שיובן והוא דישראל היו מפחדים שמא חס ושלום לא יש להם תקנה כמו אשת איש שנתגרשה והלכה ונשאת שנאסרה על בעלה והקב"ה אומר שיש להם תקנה כדין אשה שנתגרשה ונשאת לחרש אז מותרת לחזור לבעל' דנשואי חרש לאו כלום הוא דקרא כתי' והיתה לאיש אחר אם יהיה כמו הראשון אז נאסרת אבל אם נשאת לחרש לא נאסרה וכמו שכתב מהר"ש פרימו ז"ל בפר' תרומה ששאל משה להקב"ה כיצד יהיה להם תקנה לישראל דממה נפשך אשת איש שזנתה בחנק ואם גרש אותם ואח"ך עשו העגל הקב"ה כהן וכהן אסור להחזיר גרושתו והשיב לו הקב"ה עבודה זרה דין סרים יש לה ואין נישואי סרים כלום :

עוד נקדים מה שכתב מהרי"ט סוף פ' נדרים למה הדבר דומה למי שקדש אשה על מנת שלא תזנה שאם זנתה הופקעו הקדושין למפרע וגם נעקרו לגמרי ומעתה ודאי לא נאסרה על בעלה אפילו זינתה אף הקב"ה כשלקחם לו לעם היה על מנת שיקבלו אלהותו יתברך ולא יזנו אחרי אלהים אחרים עתה שעבדו עבודה זרה נתבטל התנאי ובטלו הקדושין למפרע זה אומרו כה אמר ה' מלך יש' וגואלו וכי תימא כיצד יכול לגאול אותם ולהחזירם הא כיון שעבדו עבודה זרה הוי כמו אשה שנתגרשה ונשאת לאחר שאסורה לחזור לו לזה אמר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים ומי כמוני ר"ל אלו היה חס ושלום ממש בעבודה זרה אז הייתם אסורים כמו אשת איש שנתגרשה ונשאת לאחר שאסורה לחזור לראשון אבל עכשיו מי כמוני והוי כמו נשאת לחרש דמותרת לחזו' לראשון דלא הוי דומיא דראשון אז היתה נאסרת אבל כיון שאין כמוני לזה אגאלם ואחזירם אלי לזה אמר אל תפחדו ואל תרהו שתחשבו כמו אשה שנתגרשה ונשאת לאחר שאסורה לחזור לראשון אל יעלה בדעתכם כך ועוד איכא טעמא אחריכא דמותרים לחזור להקב"ה כמו שכתבנו משם מהרי"ט כשהקב"ה לקחם לעם לו היה תנאי שיקבלו אלהותו יתברך ולא יזנו אחרי אלהים אחרים עתה שעבדו עבודה זרה נתבטל התנאי ובטל הקידושין והוו כמו פנויה ומותרי' לחזו' זה אומרו הלא מאז השמעתיך והגדתיך ואתם עדי היש אלוה מבלעדי ר"ל השמעתיך עשיתי עמך תנאי שתקבל אלהותי ולא תעבוד עבודה זרה וכיון שעבדת עבודה זרה נתבטל התנאי ונתבטלו הקדושין לגמרי ומותר לחזור לו ועוד טעמא אחריכא איכא דמותרים לחזור לו כמו שכתב בשם המדרש דעבודה זרה דין סרים יש לה ואינם נאסרים זה אומרו יוצרי פסל כולם תוהו וכיון שאין בהם ממש מותרים לחזור להקב"ה זכור אלה יעקב וגו' אתה ישראל לא תנשני רוצה לומר זכור שמעשה העבודה זרה כולה תוהו ואם כן יש לך תקנה כמו שהקדמנו לכן חזור אלי זה אומרו אתה ישרא' לא תנשני ואני מחיתי כעב פשעיך שובה אלי כי גאלתיך :

(כ"א) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה :

ויש להבין דמאחר שאומר להם כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה לכאור' משמע שאינו חפץ בהם חס ושלום והיאך סיים אחר כך ותסר זנוניה מפניה דמשמע שחפץ בהם ורוצה שיחזרו אליו דקרא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה ועוד קשה הכפל כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה דכיון דאינה אשתו פשיטא דהוא אינו אישה ומה תלמוד לומ' ואנכי לא אישה היה די במה שאמר היא לא אשתי :

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם מהרי"ט אמאי דכתיב איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי' הכונ' היא כלום אתם יצאתם ממני על ידי גט למה הדבר דומה למה שמקדש אשה על מנת שלא תזנה שאם זינתה הופקעו הקידושין למפרע ונעקרו לגמרי ומעתה ודאי לא נאסרה על בעלה אפילו זינתה אף הקב"ה כשלקחם לו לעם היה על מנת שיקבלו אלהותו ולא יזנו אחרי אלהים עתה שעבדו ע"ז נתבטל התנאי ועוד יש טעם אחר דמעיקרא אינם כדין אשה ובעלה אלא כאב הוא לנו ואנו בניו ואי אפשר לבן שלא יהיה בן אעפ"י שחטא · לזה אמר איזה ספר כריתות כלומ' שפטרתיה על ידי גט אין הדבר כן כי בפשעכ' שלחה אמכם מאליה נתבטלו הקדושין הראשונים ע"כ תורף דבריו :

ובזה יבא על נכון ריבו באמכם ריבו למה אתם מתרשלים שלא תעשו תשובה שאתם סוברים שנתקיימו הקדושין והגט גט ואם כן אסורים אתם לחזור והעולה על רוחכם היו לא תהיה כי היא לא אשתי כיון שעבדו עבודה זרה פקעו הקידושין למפרע ונתבטלו וגם טעם אחר ואנכי לא אישה אלא דמעיקרא דדינא פירכא דאנכי לא אישה שלא אביה ולא בתורת אישות אתם שלא חוזרו בתשובה ואני מקבל אתכם זה אומרו ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה :

(כ"ב) **או** יאמר באופן אחר דלמה כשישראל בארץ ישראל אם יעבדו עבודה זרה אמר אבוד יאבדו ואם הם חוץ לארץ ישראל אם יעבדו עבודה זרה אמר ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו בגמרא בנדרים פ' ג' וזה לשונו עולא כי סליק לארעא דישראל אתלויין בהדיה תרין בני חוזאי קם חד ושחטיה לחבריה אמר ליה לעולא לאו יאי עבדי אמ' ליה אין ופרע ליה בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר דלמא חס ושלום אחזיקית ידי עוברי עבירה אמר ליה נפשך הצלת קא תמה רבי יוחנן וכתיב ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב אמר ליה ההיא שעתא לא הוה עבר לן ירדנא וכתב מהרש"א ז"ל בבבל כתיב וכו' כי היצר הרע שולט בחוצה לארץ יותר מארץ ישראל והטעם הוא ממדת יצר הרע · וזהו כוונת הכתוב כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאנו אל הארץ וגו' רוצה לומר אחר שידעתי את יצרו אשר שולט בו והוא עושה היום במדבר בטרם אביאנו אל הארץ וכו' ואין לי לענוש אותם כל כך אבל כבואו לארץ ישראל אם יעשה עוד רעות כזאת ראוי לענוש יותר מאחר שאין היצר שולט בו כל כך בארץ ישראל ע"כ ובזה יבא על נכון דבארץ ישראל שאין שולט היצר הרע כל כך למה יעבדו עבוד' זרה לכך אמ' אבוד יאבדון אם יעבדו אלהים אחרים כיון שאין להם טענה מצד היצר כיון שאינו שולט כל כך בארץ ישראל אבל והפיץ אותם ועבדו שם אלהים אחרים ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת והטעם שיש להם תקנה בקל אם יעבדו בחוצה לארץ לפי שיש להם טענה כיון ששולט כל כך יצר הרע בחוצה לארץ אין לענוש אותם כל כך וכמו שכתב מהרש"א ז"ל לכך ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת דהיינו שיש לך תקנה בתשובה :

(כ"ג) **ועבדתם** שם אלהים מעשה ידי אדם ופירש רש"י ז"ל כתרגומו ותפלחו תמן לעממיא פלחי טעותא משאתם עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדי' להם ע"כ ויש להבין דמי הכריחו לרש"י ז"ל להוצי' הפסוק מפשוטו אימא שיעבדו לעבודה זרה ממש :

אמנם יובן משום דלעיל מיניה כתיב אל קנא ופירש רש"י ז"ל מקנא לנקום להפרע מעובדי ע"ז

וכיצד

וכיוצא בהם לאחר כך ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם וגו׳
ובקשתם משם את ה׳ אלהיך ומצאת וכו׳ לכך הוכרח רשׁ״י ז״ל
להוציא הפסוק מפשוטו דהיי כפשוטו שיעבדו עבודה זרה
משם ויצוד ומבקשתם משם את ה׳ אלהיך ומצאת והא
כתיב ז״ל קצ׳ וכדפירש רשׁ״י ז״ל מקצת לעקוב להפריע מעבודה
עבודה ורק כדי לתרץ זאת הקושיא דרשו שיהיו עבדים
לעובדי עבודה זרה דלעולם העובד עבודה זרה מקצת
להפריע ממנו ושהי הכח שיהי עובדין לעבודה ורק משם
אלה עובדים לעובדיהם לכך יש להם תקנה ובקשתם משם
וכו׳ ומצאת׃

(כ״ד) **שקלים** פרק ג׳ והוכח בילקוט רמז תתכ״ה
וזה לשונו רבי סימאי אמר ארבעים
דברות על לוח זה וארבעים על לוח זה שנאמר מזה ומזה כתוב
כתובים ע״כ ויש להבין מהיכא משמע מן הפסוק שארבעים
היו על לוח זה וארבעים על לוח זה ועוד כיצד היו כתובים
ארבעים על כל לוח׃

אמנם דדריש מדכתיב מכאן עבריהם מזה ומזה כתוב
כתובים היו לפניו לכאורה נראים הדברים
כפולים הן לימא מכאן עבריהם מזה ומזה כתוב
כתובים ודי ולא היה צריך לכתוב מכאן עבריהם ואחת ועשרה
שכתובים מכאן נדרים חלה ורמי מדכתב מכאן עבריהם
וכתב גם כן מזה ומזה משמע מיהא מארבע׳ נדרים היו כתובים
ובכל זה היה כתוב עשרה הם כן היו שכתובים מארבע
נדרים היו לפו על כל לוח ארבעים והשתא שפיר מיימי רבי׳
רבי סימאי מן הפסוק שארבעים היו על לוח זה וארבעים
היו על לוח זה ולכן כתב הפסוק מכאן עבריהם לרמוז על
הפנים של כל לוח ועל האחור של כל לוח וכתב גם מזה ומזה
לרמוז ש״ם על כל לוח ולוח היו כתובים דהיינו
של כל לוח ולוח כתובים בו עשרת הדברות מארבעה פנים
דהוו להו מאה ועשים על כל לוח׃

(כ״ה) **קרבו** רודפי זמה מתוכתך רחקו ויש להבין
כמה שאמר קרבו להיכן היו רוצים
להתקרב ומסיבת התורה רחקו כמו
שאמר מתוכתך רחקו׃

אמנם כהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל יודעים היו
ישראל שהעבודה זרה אין כח ממש ולא עברו
עבודה זרה אלא להתיר להם הערוית׃

ובזה יבא על כאן קרבו רודפי זמה רוצה לומר שקרבו
לעבוד את ה׳ ולהתרחק מן העבודה זרה לפי
שיודעין אתין כח ממש אלא רודפי זמה שחושבים את
הזמות מתוכתך שאמרת להם הזמות רחקו ממך לעבוד עו״ז
כדי להתיר להם הערוית׃

סיפרי והוכח בילקוט ישעיה רמז תנ״ה על פסוק
כל נישק ינשק דיתיב כשמת ישראל לומר לפני
הקב״ה רבונו של עולם הריני רוחה מקומות שקלקלתי בהם
וכושני משם שנאמר רוחה דרכך בניגי לומר לו הקב״ה הריני
מעבירם שכל נישק וכו׳ לומרת לו שמי הרי קיים לומ׳
לה הריני מעביר כשאמר וקורא לך שם חדש ע״כ ויש להבין
דכשלמת מקומות שקלקלה צריכין שיהי שלא להתביי׳ משם
אלא שמה נאמר צריך שיהי והא העיקר התשובה ואין לך דבר
שעומד בפני התשובה ואם כן שיהי משם נאמר צריך׃

אמנם יובן כהקדים מה שכתב הרב תלמיד הכתן ז״ל
משם הר תשובה דשם הרב את הנפש או תחלה
שכת או בה על תשת חיל ועשה תשובה לותן הנפש שהרב
או שכת שחלל או תשת חיל שחטרם על בעלה וכי הנפש
חייבה או נתקנה שכת שחילל או לוהרהה תשת חיל לבעל׳ שם
יתקנו כל הנ״ל גם הבעל תשובה נתקן ואם אלו הנזכרי׳ לא

תקנו כיצד יהיה לו תיקון לבעל תשובה ותירצו התשובים
ז״ל דהבעל תשובה כקטן שמול׳ דמי והלזו הבעל תשובה נוף
אחר דמי היה ולא זה הנוף שהרב תחלת את השכת
ולא זה שכח על תשת חיל אלא אחר הוה הבעל תשובה ע״כ
וזהו יבא על כאן שהשלמת בכפת ישראל היה ממש שהלמת
מה שכתבנו משם התשובים ז״ל וזהו מה שהומרת בכפת
ישראל הרי שמי קיים לומר זה כלומר שמי קיים היולך
ים לי תקנה על העוונות שעשיתי כבר כיצד יתתקן
העוונות שעשיתי הרי שהתקנתן גם כן אני והרי מה שעשיתי
עדיין בישמרון עומד ולו משיב לה הקב״ה כמו מה שתירצו
התשובים ז״ל דהבעל תשובה כקטן שמול׳ דמי והרי הוה אחר
וזין זה הנוף שחטא לכן משיב לה הקב״ה הריני מעבירן
וקורא לך שם חדש כלומר כיון שהי קורא לך שם חדש נמצא
שלא זה השם הוה אחד שחטא שלא את תשים בבריח חדשה
והבן׃

או כתוב בתוכן והוה כמה שאמרו בגמרא ב׳
דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואחר מהם שיהי
השם לכף קורא שם חדש הרי לקרוע גזר דינו׃

וצדקה תשים לנו כי נשמור לעשות וכו׳ ויש להבין
דלטו נצדקה תשים לנו כי נשמור לעשות והלא
על נזהרינו ומחוייבים אנו לשמור לעשות׃

אמנם יובן במה שכתב הרב משם ז״ל בסוף פערי
דורות בחידושי אגדות על מסכת שבת דף פ״ט
על מה שאמרו בגמרא על פסוק ושם משה את דברי השם
אל ה׳ וכו׳ ויבד משם רבי יומר בתחלת פירש לשם עונשים
דכתיב ושם משה דברים שמשבשין פירוש שמשכיחין דעתו
של אדם ואחר כך אמר מתן שכרן של אדם כלומר כתיב ויבד משה
דברים שמוסכין לנו של אדם כלומר כתיב ויבד משה
בפירש לשם מתן שכרן דכתיב ושם דברים שמייסרין דעתו
של אדם ואחר כך פירש להם עונשים דכתיב ויבד משה
דברים שקשין כגידין ע״כ וכתב הרב הנזכר ז״ל וזה לשונו
ונראין לקבין מזה שפקח מיהא היה משה אמר להם כראשה
ותירץ הוא ז״ל דבתחלת רכתה פליגי דתיתא במסכת
קידושין דף ס״ח כל תנאי שתינן כתנאי כבי נך וכבי דלוכן
תנאי דתניך להיות כפול דאמר להם משה שם יעברו
ואתתם ואם לא יעברו ונחזון בתוכה׳ ופירש רשׁ״י ז״ל הוא הדין
דתניך להיות תנאי קודם למעשה ויש קודם לזאת
דכל זה היה כתנאי כבי נך וכבי דלוכן רבי חניכא אומר תניך
היתה לאומרו ופירש רשׁ״י ז״ל דרבי חניכא תנאי לאודויי
פליג אכל לעגל׳ מודם הוא דכבל יפליגו מכבי נך וכבי דלוכן
הון מתנאי כפול אכל תוספות הקשו על פירוש רשׁ״י ז״ל
ופשטו דלכולהו פליג דאין תניך קודם למעשה ואין
תניך גם כן הן קודם לזאת ואם כן בהא פליגי הך תנאי
דלעיל דסח על כרחך מתן שכרן הייני הן אם תשמעו
אל מצות ה׳ אלהיכם או תהיה לכם שכר ועונ בתוכ
שרוצה היינו הן כמו שכתבנו התוספות בקידושין
והעונש דהיינו את לא תשמעו היינו לאו אם כן
רבי דסבירא ליה דבתחלה פירש להם עונשין מבירא
ליה כרבי חניכא דלא תניך תנאי כפול והוי הדין דלא תניך
הן קודם לזאת כמו שכתבנו התוספות דלכולהו פליג אם כן
שפיר יכול לפרש כן לכל היכא דאמרי מבירא להו כרבי
מאיר דכל תנאי מבבי נך יליפינן אם שפיר היה מוכרח
לומר להם הן קודם לזאת היינו מתן שכרן בתחלה ע״כ
וזה יבא על כאן כיון דתחלה קיימת לן כר׳ מאיר דבעינן
הן קודם לזאת אם לאמר הלזו קודם למתן שכרן בתחלה והמעשה
קיים דהיינו את לא תשמעו אל מצות ה׳ אלהיכם ועשיתם
הישר והטוב בעיני ה׳ אלהיך כלומר אם תשמעו כמו שפי׳ רשׁ״י
ז״ל על הפ׳ את הברכה אשר תשמעו על מנת אשר תשמעו

משם ׳ דאם תשמעו הן לא תשמעו הייני התנאי ח״כ אם כיום
הזה קודם לכן לעשות ר׳ מאיר הן במעש׳ דהיינו הברכה כיון
שמעשו וכן לא שמעו ׳ קיימת התנאי בטל והמעשה
קיים ושיבח רר׳ דפי׳ העונש התחלה ח״כ הוי הלזו קודם לכן
ז״ל התנאי ח״ו ובטל והמעשה דהיינו ברכה קיים כיון אם
יקיימו התנאי וכיון אם לא יקיימו התנאי זה תומרו ודקה
תיכיי למ כי נשמור לעשו׳ ז״ל דכל השמר להו דכתלמ׳ שיבח
דאיכא דאמרי ספירש מתן שכרן בתחלה ח״כ הן קודם להזו
לא יש למ שום יתרון בקיום התנאי דאם נקיים התנאי יתן
הברכה דכך הוא הדין אכל עתה דקיימוה לן הלכתה כרבי
דפירש הלזו קודם להן וקיימוה לן כרבי מאיר דאם תמר
הלזו קודם להן התנאי בטל והמעשה קיים דהיינו הברכה
כיון בקיום התנאי כיון אם לא נקיים התנאי לזה תמר ודקה
תיכיי למ בקיום התנאי התנאי לפי שהזו נשמור
דהיינו הלזו קודם להן הייני התנאי בטל והמעשה
קיים וכיצד יתמר ואקלמ אם לא נקיים התנאי לא תתן
הברכה מה שכתוב בעשרת הדברות תבבי ה׳ אלהיך כלומר
כפי סדר של עשרת הדברות דאבבי כאמר תחלה דהיינו הן
ואחר כך נאמר לא יהיה לך דהיינו הלזו אם כן הוה לזה
קודם לזאת ואם כן אלישה דכולי עלמא אם נקיימו התנאי
יקיים להם המעשה ואם לא יקיימו התנאי אין צריך לקיים
להם המעשה אם כן שפיר אמר את הברכה אשר תשמעו
ואקלמ אם לא תשמעו׃

(כ״ו) **ירושלמי** פרק ראשון דשבת אם אתה יכול
לשלם את השמועה עם משה שלם
ואם לאו תן לו תפוש ראשון ראשון אחרון אחרון ומה טעם
ולמדתם לבניך ודברת בם וגו׳ ותקדבון
תעמדון תחת הסר ע״כ והנה המאמר דזה לומר דרשונו
וחיו דלכולהו דברין סהדומים וחתומים לחנם נביא עוד מה
שכתוב בירושלמי בתחלת הענין ואחר כך נפרש דברינו ומה
היה כוונתו ואולי דאיתיא בירושלמי וזה לשונו רבי יהושע בן

לוי הוה ליה שמע פירושא מן כד כריה כבל עלובת שבת
אחד ומן לבני ועל מסתי בסהן דיממין דשבתי והוה מסתמך
על כתפי דרבי חייה בר בא אומיכל דלא שמע פרשתיה מן
כד כריה וחזר ובקר ליה מה הוה רבי אלעזר בין רבי יוסי
אומר אליה ממי אמר ליה רבי חייה ולא כן אלמן רבי הוה
אתחיל ליון מפסיקין אמר ליה חייה בני קלה היה בעיניך
שכל השומע פרשה מן פן בן בנו כאלו הוה שומעה מסר סיני
ומה טעם והודעתם לבניך יום תסר עמדת לפני ה׳ אלהיך
בחורב עכ״ל ואחר כך מייתי בירושלמי מה שכתבנו לעיל
אם אתה יכול לשלם השמיעה וכו׳ עוד בקדים דאתחיל׳ אמר
משם בן תשכח את הדברים והודעתם לבניך ולבני בניך
ומניך ליום יום תסר עמדת נתם שמשם הזהיר שכניך שילמוד
הוא ובנו ילמד לבנו ולבן בנו דהיינו ג׳ דורות הוא ובנו בן בנו
אכל הקב״ה מה שילמוד הוא ובנו ילמוד לבנו ולא הוה על כן
כמו דכתיב כאומר לי את העם והשמיעם את דברי
אשר ילמדון ובא בניהם ילמדון משם לילמדון וגם לבניהם
כדכתיב כדיפרש״י ז״ל במקרא הזה אם יכול אתה לשלשל את
השמועה שלשה אתי נמי שפיר כדיפירשתן כלומר שילשל
את השמוע׳ עד משה שלכל דהיינו לקבוע הלכה כמו שאומר
משם בן תשכח את הדברים דהיינו שהוא ילמוד ולא תשכח וגם
והודעתם לבניך ולבני בניך שגם ילמד לבנו ולבן בנו
כדפירשתן בגירסת הילקוט בירוש׳ כן גם כן כפרש בגירסת
הירושלמי׃

(כ״ח) **על** מה שאמרו במדרש כשאמר ישעיה נחמו
נחמו עמי רצו אחדין לאורבנו אמ׳ להם יאמר
אלהיכם ע״ל וכל המפרשים אחזו שגר ובי מכבי שאמר
להם נחמו נחמו עמי שהיה מבשר אותם בנחמה רצו לאורבנו
וכי זו תורה וו שכרה ועוד למה כשאמר יאמר אלהיכם
שמבקשו מה אחיזת עודי יודעים שדברינו הם מה׳ וכל אחד
לדרכו פנה כדי לישב מאמר זה׃

אמנם יובן והוא בהקדים מה שאמרו במדרש והובא בילקוט ישעיה רמז תמ"ה על זה הפסוק וז"ל יאמר אלהיכם רבי חנינא בר פפא אמר אמרו ישראל לישעיה ישעיה רבינו תאמר שלא באת לנחם את לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו אמר להם לכל הדורות באתי לנחם אמר אלהיכם אין כתיב כאן אלא יאמר אלהיכם ע"כ· ובזה יבא על נכון כשרמז אחריו להורנו סברו שלא בא לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו לפי שלא אמר נחמו לישראל דהוה משמע לכל הדורות אלא אמר נחמו עמי סברי לאותו הדור עם שהיה בזמן החרבן אבל כיון שאמר יאמר אלהיכם ולא אמר אלהיכם לכל הדורות בא לנחם ולכך שבקוהו ופטרוהו לשלום:

(כ"ט) **או** כאמר באופן אחר שרמז להורנו לפי שלא ניחם אותם הקב"ה בכבודו ובעצמו שלא על ידי הנביא אם כן חס ושלום עזבנו וה' שכחנו אבל כיון שאמר להם יאמר אלהיכם כלומר אני שליח מאת ה' וקיימא לן דשלוחו של אדם כמותו הוי שפיר כאלו הקב"ה בכבודו ובעצמו ניחם אתכם ולא עזב ולא יעזוב אתכם אכי"ר:

(ל') **או** כאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רז"ל על פסוק אהיה אשר אהיה אהיה עמכם בשעבוד זה ואהיה עמכם בשעבוד אחר:

ובזה יבא על נכון כיון שאמר לשון כפול נחמו נחמו משמע שנחמו בשעבוד זה ונחמו בשעבוד אחר אם כן בשר על שעבוד אחר לכך רמז אחריו להורנו והשיב יאמר אלהיכם כלומר אני מה פשעי מה שאמר ה' אמרתי לכם כדי שלא אכבוש נבואתי אין יכול לחסר דבר ממה שאמר לי ה':

(ל"א) **תהלים** זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חייתני ויש להבין וכי התורה היא נחמה דוקא בימי עוני עד שהוצרך לומר נחמתי בעניי:

אמנם מכל לומר כשהוא עשיר יש לו נחמה בעושרו גם כן אבל כשהוא עני אין לו נחמה של דוקא בתורה הוא מתנחם שהיא מנחמת אפילו בימי עוני לכך הוצרך לומר זאת נחמתי דהיינו התורה שנאמר בה וזאת התורה היא נחמתי אפילו בעניי שאין לי נחמה אלא נחמת התורה כשאני קורא בה:

(ל"ב) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר דוד המלך ע"ה לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי ויש להבין דלמה אמר אז אבדתי בעניי וכי דוקא התורה בימי עוני מועילה ובימי עושר חס ושלום אינה מועילה עד שהוצרך לומר לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי:

אמנם כפי האמור אתי שפיר דכשהוא עשיר יש לו שמחה בעושרו גם כן אבל כשהוא עני אין לו להשתעשע אלא בתורה דוקא שהתורה משעשעתו אפילו בימי עוני לזה אמר לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי דהיינו שבימי עוניי לא יש לי שום דבר להשתעשע בו כי אם התורה ולולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי לפי שלא יש לי שום דבר להשתעשע בו אלא דוקא היא התורה שעשועי:

(ל"ג) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר דוד המלך ע"ה שבטך ומשענתך המה ינחמוני ודרשו רבותינו ז"ל שבטך אלו יסורין ומשענתך זו תורה ויש להבין כיון דשבטך אלו יסורין כיצד אומר המה ינחמוני וכי היסורין מנחמין הם אמנם כפי מה שהקדמנו אתי שפיר דשלא בשע' יסורין יש לו שמחת בעולם הזה בעושר באכילה ושתייה אבל כשמביא עליו יסורין אין לו שמחה בעולם לא באכילה ולא בשתייה ומדאגת היסורין כל אוכל תתעב נפשם אין לו שמחה אלא דוקא שמחת התורה היא שמחה שאין לה הפסק בין בעניותי בין בעשירותי שמחת התורה היא מנחמת את האדם בכל עת וזה אומרו שבטך אלו יסורין ומעתה אין לי שום נחמה אלא משענתך זו תורה מנחמת אותי זה אומרו המה ינחמוני רוצה לומר דברי תורה המה ינחמוני:

(ל"ד) **או** כאמר באופן אחר שבטך אלו יסורין ומשענתך זו תורה המה ינחמוני והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא בברכות פרק קמא כל יסורין שיש בהם ביטול תורה אינם יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ע"כ זה אומרו שבט' אלו יסורין אימתי היסורין הם של אהבה ומנחמין ובזמן ומשענתך זו תורה שאין בהם ביטול תורה או המה ינחמוני כיון שאני עוסק בתורה ודאי יסורין של אהבה ופי' מהרש"א ז"ל כדי לזכות את הרבים שחטאו שיתכפרו ביסורי הצדיק עכ"ל · ובזה נבין מה שאמרו רז"ל אין לך אדם בלא יסורין אשריו לאדם שיסורין באים עליו והקושי ידוע אתמה כפי זה יובן אין לך אדם בלא יסורין או לכפ' חטאתיו או לכפר חטאת של אחרים אבל איזהו אשריו שיסורים באין עליו מעלמא כדי לכפר חטאת של אחרים לזכותם אלו הם יסורין של אהבה כדפירש מהרש"א ז"ל ועיין בפ' שמות באופן אחר:

שלחן ערוך הלכות כבוד אביו ביורה דעה סי' ר"ם סעיף ב' וזה לשונו איזהו מורא וכו' לא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו לומר נראין דברי אבא וכתב בטורי זהב והא דמצינו בטור חשן משפט שהטור נחלק כמה פעמים עם אביו היינו שלא בפניו כמו שכתב כאן בפניו אסור ע"כ ואני שמעתי ולא אבין כמה שחילק דבשלא בפניו מות' לחלוק עם אביו דהא מפשט לשון הש"ע משמע דבסותר אפילו שלא בפניו אסור דבמכריע כתב בפניו אבל בסותר כתב סתם ולא סותר ואין לומר דמה שכתב בש"ע בפניו קאי גם למה שכתב ולא סותר שהרי הטורי זהב כתב הוא בעצמו בהלכו' כבוד רבו בסימן רמ"ב בסעיף קטן יו"ד כתב לא יסתור את דבריו כאן אסור שלא בפניו ומכל מקום לענין פסק שרי כמו שכתב רמ"א סעיף ג' עיין שם ע"כ ודוחק לומר דבסימן ר"מ דמיירי בכבוד רבו דעדיף מכבוד אביו לכך כתב דסותר אפילו שלא בפניו אסור וכל זה דוחק דמנא ליה לחלק בין כבוד אביו לכבוד רבו · ואולי מכל לומר דמה שחילק בין כבוד אביו לכבוד רבו והוא מלשון של השלחן ערוך מדשינה לשונו דבסימן ר"מ כתב לא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו משמ' ליה דמילת לפניו קאי גם אלפני פניו דהיינו לסותר ושו בסי' רמ"ב כתב ולא יכריע את דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו מדכת' בפניו קודם לא יסתור משמ' דבפניו קאי על המכריע דוקא בפניו אסור שלא בפניו מותר אבל סותר אפילו שלא בפניו אסור ולכך באביו אפילו לסתור שלא בפניו שרי ולכך הטור חלק עם אביו אבל רבו אפילו שלא בפניו אסור לסתור דבריו:

אבל עדיין לפי מה שחילק דברבו אפילו שלא בפניו אסור לסתור דבריו מהו שסיים בסוף דברא שהעתקנו לעיל ומ"מ לענין פסק שרי והרי בפסק סותר את דבריו של אביו והוא בעצמו כתב בתחלת לשונו ולא יסתור את דבריו כאן אסור אפילו שלא בפניו וכיצד סיים דבריו ומ"מ לענין פסק שרי דלכאורה לאו רישיה סיפיה ולא סיפיה רישיה דברישא אסר לסתור אפילו שלא בפניו ובסיפא התיר לענין פסק וכדאי בפסק סותר דבריו וכיצד שרי:

ועוד במה שהתיר לחלוק על אביו שלא בפניו ומוכרח שהבין כדברי השולחן ערוך ולא סותר את דבריו דוקא בפניו הרב שפתי כהן כתב ונראה דסותר את דבריו

אסור

אסור אפילו שלא בפניו וכן משמע בדרישה ס"ד וכן כתב בפרישה בהדיא לקמן סי' רמ"ב סעיף ב' ואם כן יש להבין לפי דברי השפתי כהן והדריש' והפרישה דלפי' באביו ולפי' שלא בפניו אסור לסתור דבריו כיצד הטור נחלק על אביו:

וגם יש להבין במה שכתב מור"ס בסי' רמ"ב בסעיף ג' וז"ל אבל מותר לחלוק על רבו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחו' לדבריו שהדין עמו ע"כ והא לכולי עלמא דברבו אפי' שלא בפניו אסור לסתור את דבריו ואם כן כיצד כתב דמותר לחלוק בפסק והרי ודאי סותר דבריו:

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא דיש לחלק כמ"ש מרן ביורה דעה בסי' רמ"ב סעיף ט' וז"ל יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורו' בימי רבו לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא דמילתא מעצמו ע"כ:

ובזה יבא על נכון דמה שאמרו ולא סותר את דבריו ואפילו שלא בפניו היינו היכא דמדמי מילתא למילתא מעצמו ומה שמצינו שהטור נחלק על אביו היינו בראיות הכתובים בפירוש בפסקי הגאונים וכן מה שהתיר מור"ס לחלוק בפסק היינו כמי בראיות המפרשים בפסקי הגאונים והיינו שכתב מור"ס אם יש לו ראיות והוכחו' כלומר ראיות המפרשים והוכחות לדבריו מותר:

פרשת עקב

(א') **והיה** עקב תשמעון פירש רש"י ז"ל אם המצות קלות שאדם דש בעקיביו תשמעון· ואיכא למידק למה לא פירש"י ז"ל שפירוש עקב יען כמו עקב אשר שמע אברהם בקולי והוצרך לפ' מצות קלו' שאד' דש בעקיביו ואף על פי שהרא"ם ז"ל והרב בעל שפתי חכמים ז"ל עמדו על זה הלא בספרתם גם אני אענ' חלקי ועוד יש להבין מהו מצות קלות ומהו מצות חמורות והא תנן אין אתה יודע מתן שכרן של מצות עד שתדע קלות וחמורות:

אמנם יובן מה שהוצרך רש"י ז"ל לומר מצות קלות וכו' ולא פירש עקב יען לפי שאם תפר' עקב כמו יען קשייא והא תנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ועוד דשכר מצות בהאי עלמא ליכ' לכך הוצרך רש"י ז"ל לפר' עקב מצות קלות שאדם דש בעקיביו והא דפירש גבי אברהם אבינו עקב יען התם לפי שכבר קיים אברהם אבינו את המצות תחילה ולכך שייך לומר עקב יען אבל הכא שמצוה לישראל על המצו' שיעשו אם היה מפרש עקב לשון יען הוי על מנת לקבל פרס והא דקאמר מצות קלות כגון מצות שאין מחוייב בהם מן הדין כגון זקן ואינה לפי כבודו דכתיב והתעלמת מהם או שמצא מציאה במקום שרובו כותים שאין מחויי' להחזיר מן הדין או אבידתו ואביד' חבירו דשלו קודם מן הדין ועיין חלוקי דינים אלו בפרשת ראה באורך לכך הוצרך רש"י ז"ל לפרש מצות קלות כגון הני דאמרן שאין מחוייב בהם מן הדין והוא עושה לפנים משורת הדין ומידותיו יתברך מידה כנגד מידה כן הקב"ה דן אותנו לפנים משורת הדין דאף על פי שמן הדין שכר מצות בהאי עלמא ליכא עושה עמנו לפנים משורת הדין ומוסיף לך שכרך על שכר עולם הבא ואהבך וברכך והרבך:

(ב') **והיה** עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר וגו' וברכך והרבך וברך פרי וגו' ויש להבין דהיינו ושמרת' היינו ועשיתם ולמה כפל דבריו במילות שונות ועוד הא קיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ובכאן אומר על דבר שהוא בזה העולם וברך פרי בטנך ופרי אדמתך וכו' ועוד למה כתיב אתם וקרינן אותם בוא"ו ועוד אל תהיו כעבדי' המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס:

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדים מה שכתב הרב בעל עשרה מאמרות וזה לשונו הא דיש לאדם עושר בעולם הזה הוא בסיבת משפטים שדן את ישראל והוא מקיים את העולם להיות שדין הוא מעמודי עולם על כן נותנים לו שכר בעולם הזה ובעולם הבא וגם דרשו ששכר יש שכר יש לו שכר בעולם הזה ובעולם הבא בשכר המשפטים וזהו יודעי בינה לעיתים שתי עיתים בעולם הזה ובעולם הבא עוד נקדים מה שאמרו בגמרא כל הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל ועשית' אותם ע"כ ובזה יבא על נכון והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם דהיינו שתקיימו את המשפטים מעלה אני עליכם כאלו ועשיתם אתם דהיינו שנעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כאלו אתם עשיתם את המשפטים ואת העולם ואף על פי דקיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא שאני משפטים דהם קיום העולם שהוא אחד מעמודי עולם וכיון דע"י המשפט מתקיים העול' ומידותיו ית' מדה כנגד מדה לכן הדן דין אמת לאמתו וזהו ושמרתם ועשיתם דהיינו שתעשה משמרת למשמרתי בחקירה ודרישה וכיון שעל ידי המשפט מתקיי' העולם בדין הוא שיטול שכרו בעולם הזה ובעולם הבא לכך ואהבך וברכך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך שיבא לך מברכות העולם הזה ועיקר השכר שמור לעולם הבא וכמו שדרשו והי' עקב השכר בעקב דהיינו באחרי' הימים דהיינו עולם הבא ובזה יובן את משפטי תשמרו עיין פ' בהר:

(ג') **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדי' מה שאמרו בגמ' לא חרבה ירושלים אלא על שדנו דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין זה אומרו והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה רוצה לומר שתבין כיצד תעשה לפעמים ושמרתם כמו ואביו שמר את הדבר כלומר תכניע הדין דהיינו שתעשה לפנים משורת הדין ולפעמים ועשיתם אותם דהיינו שיקוב הדין את ההר ואין לדיין אלא מה שעיניו רואו' לפי צורך השעה ואם תעשה כך ושמר ה' לך את הברי' ואת החסד אשר נשבע לאבותיך דהיינו שתירש את הארץ אשר נשבע לאבותיך שאם כשיצטרך לעשות לפנים משורת הדין ואינך מקיים ושמרתם כמו ואביו שמר את הדבר אלא תעשה דין תורה יחרב ארץ ישראל כאשר חרבה ירושלים ומהיכן יקיים ושמר אשר נשבע לאבותיך לתת לך לכן מגוך לפעמי' ושמר' בשביל לקיים ושמר אשר נשבע לאבותיך:

(ד') **או** כאמר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו בגמרא בפרק האומנין רבה בר בר חנא תברו ליה חביתא אמרו להו הב להו גלימייהו וכו' דינא הכי למען תלך בדרך טובים אמרו עניי אנן הב להו אגרייהו דינא הכי וארחות צדיקים תשמור זה אומרו המשפטים האלה ושמרתם כמו ואביו שמר את הדבר דהיינו שלא לעשותם אף שהדין מחייב הפועל לשלם ומלבד זה ועשית' אותם שתשלמו אותם שכר הפועל ומידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה וכמו שאת' אינך מחוייב ליתן לפועל שאדרבה הפועל מחוייב ליתן לך ואתה עושה לפנים משורת הדין ואתה נותן לפועל כן הקב"ה נותן לך לפנים משורת הדין ואף על גב דשכר מצות בהאי עלמא ליכא עושה עמך לפנים משורת הדין ואהבך וברכך וכו' או כאמר באופן אחר עם מה שאמרו רבותינו ז"ל זוקן ואינה לפי כבודו והתעלמת זה אומרו המשפטים האלה לפעמים ושמרתם כמו ואביו שמר את הדבר שלא לעשות אם היה זקן ואינה לפי כבודו ולפעמים

ולפעמים ועשיתם אותם כשאר בני אדם חייבים לעשותם :

(ה) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרמב"ם ז"ל דבמצות גזריות יאמר אפשי בבשר חזיר והש"ת גזר עלי מה שאין כן מצות שכליות נפש רשע אותה רע אם יאמר אפשי בהם זה אומרו את המשפטים האלה לפי שהן שכליות בזה שני דברים אחד ושמרתם דהיינו מדעתכם שאם לא כן נפש רשע אותה רע שנית ועשיתם אותם מגזירת הש"ת לכך אצטריך כפילא ושמרתם ועשיתם וכיון שאתה עושה המצוה בכפילא דהיינו מדעתך ומגזיר' הש"ת לכן אף על פי דשכר מצות בהאי עלמא ליכא כמו שאתה עושה המצוה בכפילא כן הקב"ה כופל לך שכרך מלבד מה שמתוקן לך בעקב דהיינו לעולם הבא יכפול לך על שכרך ואהבך וברכך וברך בעולם הזה מלבד מה שמזומן לך לעולם הבא :

(ו) **או** נאמר באופן אחר והיה עקב תשמעון וגו' אמנם יובן במה שכתבו הראשונים על הא דאמרו שכר מצות בהאי ליכא והא קא חזינן כמה צדיקים שיש להם כמה טובות בהאי עלמא ותירצו דמה שיש לצדיקים בעולם הזה הוי דוגמת מוסיפין מחול על הקדש לכך שורת הדין נותן להיות להם טובות בעולם הזה ע"כ ועוד נקדים מה שאמרו ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי אם כן מילת שמירה נאמר על הסייג עוד נקדים מה שאמרו ולא אשא פנים לישראל שכתבתי בתורה ואכלת ושבעת והם החמירו על עצמם עד כזית ועד כביצה נמצא כשישראל מחמירין על עצמם ועושין משמרת שורת הדין נותן להם טובות בעולם הזה דוגמת מוסיפין מחול על הקדש כך הקב"ה מוסיף להם על שכר עולם הבא ונותן להם בעולם הזה מידה כנגד מידה זה אומרו והיה עקב תשמעון רוצה לומר עיקר שכרם לעתיד כמו שאמרו במדרש השכר בעקב רוצה לומר לעולם הבא דוקא מה שאמרתי בעקב שכר את המשפטים האלה רוצה לומר עיקר המצות אבל ושמרתם דהיינו השמירה לחוד שעשו רוצה לומר הסייגים שכרם בעה"ז זה אומרו ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ברכות השייכי' בעה"ז הם שכר ושמרתם דהיינו הסייגים :

(ז) **או** נאמר ושמרתם כמו ואביו שמר את הדבר לפעמים ושמרתם תבטלו המצוה כמו חלל עליו שבת אחת ועשיתם אותם כדי שישמרו שבתות הרבה ובזה נבין גם כן הפסוק נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך ויש להבין ראשונה למה אמר נתון תתן לו לשון כפול היה די לומר או נתון לו או תתן לו ותו לא ועוד במאי דקאמר ולא ירע לבבך בתתך לו מהיכא סלקא דעתין שירע לו עד שהוצרך לומר ולא ירע לבבך בתתך לו והוצרך גם כן ליתן טעם כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך ועוד הא קיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא :

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דעיקר שכר המצוה היא לעולם הבא אבל אם מחמיר על עצמו ועושה המצוה ביותר ממה שצריך הקב"ה מוסיף לו שכר המצוה היא לעולם הזה כמו שאמרו ולא אשא פנים לישראל שהם החמירו על עצמם זה אומרו נתון תתן לו וכמו שדרשו רבותינו ז"ל יתן ויחזור ויתן לזה אמר ולא ירע לבבך בתתך לו דהיינו על הנתינה השניה ותאמר בלבך די לי בנתינה ראשונה וכבר קיימתי מצות נתינה ועוד דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ואם אתן לעני כמה פעמים מה אעשה אני לביתי ותאמר שחייך קודמין לחיי חבירך ואיך מחוייב ליתן כמה פעמים לזה השיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בעולם הזה לרמוז למה שהקדמנו דכמו שאתה מחמיר על עצמך ועושה המצוה בתוספת מרובה על העיקר כך הקב"ה מוסיף לך על שכרך של עולם הבא ונותן לך שכר :

(ח) **או** נאמר באופן אחר והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ויש להבין דכיון דאמר והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה די, למה נ"ל עוד ושמרתם ועשיתם אותם מאי אשמועינן. יובן בהקדים מ"ש בפרק שני דנזיר גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה שנאמר תבורך מנשים יעל ע"כ. וכבר ידוע דכל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה זה אומרו והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה שכל כוונתם לעשות רצוני או ושמרתם ועשיתם אותם פלו' גם הלאוין שהזהרתיך בשמירת' ושמרתם יהיה מותר לך ועשיתם אותם לשם שמים והיינו ועשיתם אותם תעשה המצות של לא תעשה :

(ט) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות ויש להבין במאי דקאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וכי צדקה היא לנו כי נשמור לעשות והא עול על צוארינו עשיית המצות וכיצד אומר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות ועוד דכל השמר אינו אלא לא תעשה וכיצד אומר נשמור לעשות היה די לו לומר לשמור שלא לעשות אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שהצדקה שעשה לנו הקב"ה כי נשמור דהיינו הלאוין לעשות דהיינו כמו עבירה לשמה לעשות הלאוין בקום עשה תחשב לנו צדקה ולא עון וכמו מחלל שבת בשבי' פיקוח נפש שאעפ"י שעשה מלאכה בשבת צדקה תחשב לו וכמו הצד דגים בשבת והיה שם תינוק שנפל והוא לא ידע שיש שם תינוק ונתכוון לצוד דגים והעלה תינוק הרי זה צדיק גמור זה אמור וצדקה תהיה לנו שיחשוב לנו הקב"ה צדקה כי נשמור דהיינו הלאוין לעשות אותם בידים דהם צריכים שמירה שלא לעשות אותם אלא לקיימם בשב ואל תעשה לפעמים אף על פי שנעשה אותם בידים כמו עבירה לשמה וכמו פיקוח נפש שדוחה את השבת בקום עשה מלאכה וכמו הצד דגים בשבת והעלה תינוק כל אלו וכיוצא בהן צדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות דהיינו שנעשה הלאוין בקום עשה יחשב לנו צדקה מצוה רבה :

(יד) **והיה** אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעובדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך וכו' ויש להבין ראשונה במאי דקאמר אם שמע תשמעו למה כפל דבריו שמע תשמעו היה די לומר או שמע או תשמעו לבד ואף על פי שכבר דרשו רבותינו ז"ל אם שמע בישן תשמע בחדש אמנם נאמר באופן אחר כי שבעים פנים לתורה ועוד במאי דקאמר ונתתי מטר ארצכם וכו' והא תנן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס וכיצד אומר אם שמע תשמעו וכו' ונתתי מטר ארצכם וכו' ועוד דקיימא לן שכר מצות בהאי עלמא ליכא :

אמנם יובן במה שכתב הרב בעל כסף נבחר אשכנזי שכבר נתקשו הראשונים על הא דאמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא והלא מצינו כמה צדיקים שיש להם כמה טובות בהאי עלמא ותירצו דמה שיש לצדיקים בעולם הזה הוי דוגמת מוסיפין מחול על הקדש לכך שורת הדין נותן להיות להם טובות בעולם הזה ע"כ זה אומרו והיה אם שמע תשמעו שמוע רוצה לומר על עיקר המצוה תשמעו דהיינו מה שאתם מוסיפין סייג ונדר לתור' לזה ונתתי מטר וכו' מדה כנגד מדה כמו שאתם מוסיפין מחול על הקדש

ועושין גדר לתורה כן הקב"ה מוסיף על שכרם שכר המצוה לעולם הבא ושכר התוספת בעולם הזה :

(יא) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד למה אמר אשר אנכי היה די במה שאמר תשמעו אל מצותי ומאי אשמועינן במאי דקאמר אשר אנכי ועוד במאי דקאמ' לאהבה את ה' אלהיכם ולעובדו בכל לבבכם ובכל נפשכם היה די לומר או לאהבה את ה' לבד או לעובדו בכל לבבכם ובכל נפשכם לבד דהיינו הך דמי שעובד מאהבה הוא עובד בכל לב ובכל נפש ומי שעובד בכל נפש ובכל לב הוא עובד מאהבה אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדי' מה שאמרו במדרש בפ' בחוקתי אשרי ואשרכם לכשתקיימו כל התנאי' הללו שהתניתי עמכם אימתי כשתשמרו את תורתי :

(יב) **ויש** להבין במה שאמר אשרי ואשריכם דבשלמא אשריכם ניחא אלא אשרי לא ידעינן מאי קאמר דהא כתיב אם צדקת מה תתן לו ועוד במאי דקאמר גם כן אשריכם קשה דאין צריך אשרי דעול על צוארינו וחייבי' לקיים המצות ומה צריך לומר אשריכם :

אמנם יובן בהקדים מאי שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק נצר מטעי מעשה ידי להתפאר והוא במאי דכתי' נעשה אדם ולא כתיב אעשה כביכו' נתייעץ במלאכי' ללמד דרך ארץ שלא יעשה אדם דבר בלא עצה ברא כת ראשונה אמר לה' נעשה אדם אמרו ליה אל יברא שסופו לחטא הושיט אצבעו בניהם ושרפן וכן כת שניה עד שברא כת ג' אמרו ראשונים שאמרו אל יברא מה הועילו עשה מה שאתה חפץ ואם חס ושלום יחטא אדם חס ושלום יש פתחון פה למלאכים אומרים לפניו רבונו של עולם ראשונים שאמרו לפניך אל יברא לא יפה אמרו אבל כשהאדם עושה רצונו של מקום כביכול מעשה ידי להתפאר וזהו תנו עוז לאלהים וזהו כוונת המדרש שאמר אשרי לכשתקיימו התנאים הללו שהתניתי אימתי כשתשמרו את תורתי וזהו אשרי שאני מתפאר על המלאכים במעשה ידי· או נאמר באופן אחר למה אמר אשרי שאם לא יקיימו המצות חס ושלום ולא יביא טובות אין אומרים בשביל שלא קיימו דבריו לא אומרים חס ושלום מבלי יכולת ה' ולזה אמר אשרי לכשתקיימו התנאים הללו שהתניתי עמכם אימתי כשתשמרו תורתי רוצה לומר כשתקיימו מצותי ואביא עליכ' טובה תדעו שיש יכולת בידי לקיים ואם חס ושלום יחטאו ולא אביא טובה אומרים שחס ושלום אינו יכול חלילה ולזה אשרי כשתקיימו ואביא עליכם הטובו' ותדעו יכולתי ומה שאמר אשריכם יובן במה שאמרו ז"ל שמעולם לא יצאת מדה טובה וחזר בה אפילו לא קיימו התנאי כדי שלא יהיה הנבואה לנביא כמנא שלפעמים מביא הטובה אף על פי שלא נתקיים התנאי בשביל שלא יהיה הנבואה לנביא זה אומרו אשרי ואשריכם לכשתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי אימתי כשתשמרו את תורתי רוצה לומר דלעולם הטובה שאמרתי אני מביא בין תקיימו התנאי בין אם לא תקיימו כדי שלא תהיה הנבואה לנביא אבל אם אביא הטובה ולא תקיימו התנאי בשביל שלא יהיה הנבואה לנביא אין לכם אשרי אבל אם תקיימו התנאים אביא לכם הטובה זהו ודאי אשריכם לזה אמר אשרי אם תקיימו כדי להתפאר במעשה ידי ולא יהיה פתחון פה למלאכים ואם כדי שלא יאמרו מבלי יכול' ה' חס ושלום ואשריכ' לכשתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי אימתי כשתשמרו את תורתי ולא יתקיימו מחמ' שלא יהיה הנבואה הנביא אלא בשביל שתקיימו את תורתי יתקיימו ובזה יבא על נכון והיה אם שמע תשמעו אל מצותי רוצה לומר שתקיימו המצות אותה שעה אשר אנכי רוצה לומר אשרי כמו שאמרו במדרש אשרי אם מפני שלא יהיה פתחון פה למלאכים ואם מפני שלא יאמרו מבלי יכולת ה' חס ושלום וזהו לאהבה את ה' אלהיכם שלא יאמרו מבלי יכולת ה' חס ושלום כמו מי שיש לו אהוב מלב ומנפש שאין רוצה לו שיאמרו עליו עדי שקר כן אתם תקיימו המצות לאהבה את ה' בכל לבבכם שלא יאמרו עליו שקר מבלי יכול' ה' חס ושלום ויביא לכם טובות :

(יג) **והיה** אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעובדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך וגו' ויש להבין דלמה אמר אם שמע בלשון שלילה הוה ליה לומר בלשון חיוב כמו שאר המצו' כך הוה ליה לומר שמע תשמעו וכן יש לשאול על פסוק אם בחוקתי דהוה ליה לומר בחוקתי תלכו בלשון ציווי בלא אם ולמה אמר אם בחוקתי דהוה ליה לומר בלא אם ועוד למה בכאן אמר מטר ובפרש' בחוקתי אמר גשמיכ' בלשון נכוי ולא אמר גשם ועוד דכאן לא אמר ברכות הרבה אלא ואספת דגנך ותירושך ויצהר דהיינו מה שצריך לחיי נפש דגן תירוש ויצהר ואלו בפרשת בחוקתי פירש הרבה ברכות ונתנה הארץ יבולה וגו' והשיג לכם דיש וגו' ואכלתם לחמכם וגו' ונתתי שלום בארץ וגו' והפריתי והרביתי וכו' ואכלתם ישן וגו' :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא דבכאן מיירי שעובדי' מאהבה כדכתיב לאהבה את ה' ובפרשת בחוקתי מיירי שעובדים מיראה כמו שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק אם בחוקתי תלכו חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך רבי תנינא בשם רבי אחא אמר חשבתי מתן שכרן של מצות והפסידן של עבירות ואשיבה רגלי אל עדותיך ע"כ ומדקאמר מתן שכרן של מצות וכו' משמע מאהבת השכר ומיראת העונש לא כמו העובד מאהבת ה' לא בשביל לקבל פרס ועוד בפרשת בחוקתי שלא הזכיר אהבה כמו שאמר בכאן לאהבה משמ' שלא מאהבה אלא מיראה ועוד מדכתי' מצותי תשמרו כמו המשמר דבר שמתיירא עליו ועוד שכבר ידוע שהעובד מאהבה אינו עובד בשביל הנאת עולם הזה ומספק עצמו במועט ואינו רוצה אלא כדי קיום הנפש דוקא וכמו שמצינו ברבי שאמר יגעתי בעש' אצבעותי ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה ואם היה רוצה היה נהנה שהיה עשיר וכמו יעקב אבינו שלא בקש אלא לחם לאכול ובגד ללבוש וכו' אבל העובד מיראה הוא רוצה הנאות העולם הזה שהרי עוב' מיראה מיראתו על בניו ועל ממונו ומיראת גהינם ועיקר עבודתו בשביל הנא' עולם הזה וגם כן על הנאת עולם הבא עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו עוד נקדים מה שכתב הרב בעל עשרה מאמרות וז"ל מה בין מטר לגשם היינו מטר היינו גשם ומשני מטר הוא על ידי עצמו וגשם הוא על ידי שלוחו ומביאין המפרשים משל על זה משל למלך כשהוא נותן למטרוניתא נותן על ידי עצמו וכשהוא נותן לפילגשו הוא שולח על ידי שליח כללא דמלתא שהמטר הוא הוראה שהוא על ידי עצמו לבדו ולא על ידי שלוחו וכמו שאמרו מפתח של מטר הוא ביד הקב"ה רוצה לומר שאינו מוסרו על ידי שום שליח מה שאין כן גשם הוא בא על ידי שליח שהעבים שואבים מים מאוקיאנוס ומגשימים לכל מקום אשר נצטוו להגשים עכ"ד· דברים אלו הובאו בספר עיר דוד :

(יד) **ואני** שמעתי ולא אבין במה שאמר מטר על ידי עצמו וגשם הוא על ידי שליח והרי בספרי הובא בילקוט רמז תתרע"א על פסוק ונתתי גשמיכם אני ולא על ידי מלאך ולא על ידי שליח ועוד במה שאמר הרב הנזכר וכמו שאמרו מפתח של מטר הוא ביד הקב"ה רוצה לומר שאינו מוסרו על ידי שום שליח מה שאין כן גשם הוא

בה על ידי שליח והרי בגמרא בתענית בפרק קמא דמרו מפתח של גיהם ונפתחים כיד הקב"ה ולא למרו מפתח של מטר ולא אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות הן ביד הקב"ה ולא נמסרו לשליח ולאו הן של חיים ושל נפשות ושל גשמים אלא של תחיית המתים וכיצד לומר ברך הכולל דשל מטר ביד הקב"ה ושל גשמים ביד שליח והיא בגמרא ליתיה בהאי :

ויש לומר שהגירסא נריך להיות מפתח של מטר והכוונה לזה מדמייתי רחים מדכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו' לתת מטר ארצכם בעתו ומדכתי' בקולו מטר ולא כתיב נפש מוכרחת שבגמרא מפתח של מטר כדברי ברב הכולל לפי דסברי דבין מטר ובין נפש על ידו יתברך ולא על ידי שליח כמו שהבאתי דבריו לעיל אין נריך לנפש גירסת הגמרא ולפיכך בדפיסת גשמים שפיר מייתי מפסוק לתת מטר ארצך דלולי רבי יוחנן סבר בסברת של ברב הכולל דהמטר רוקח על ידו יתברך והנפש על ידי שליח נריך להיות הגירסת כדברי רבי יוחנן מפתח של מטר אבל פוקח עדין נריך לי עיון בדברי ברב הנ' שכתב שהמטר על ידו יתברך והנפש על ידי שליח ולפי מדבריו שהבאתי שהגירסת שבהאי לעיל משמע בהדיא דבין מטר לנפש גירסת הגמרא ולפיכך בדפיסת גשמים שפיר מייתי מפסוק לתת מטר ארצך דלולי רבי יוחנן סבר בסברת של ברב הכולל דהמטר רוקח על ידו יתברך והנפש על ידי שליח כמו שהבאתי בסברת ברב הנ' שכתב שהמטר על ידו יתברך והנפש על ידי שליח ולפי מדבריו שהבאתי שהגירסת בגמרא מפתח של מטר אבל פוקח עדין נריך לי עיון בדברי ברב הנ' שכתב שהמטר על ידו יתברך והנפש על ידי שליח ולפי מדבריו שהבאתי שהגירסת בגמרא מפתח של מטר ולא אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות הן ביד הקב"ה ולא נמסרו לשליח ולאו הן של חיים ושל נפשות ושל גשמים ושל תחיית המתים וכיצד לומר ברך הכולל דשל מטר ביד הקב"ה ושל גשמים ביד שליח והיא בגמרא ליתיה בהאי :

ויש לומר שהגירסא נריך להיות מפתח של מטר והכוונה לזה מדמייתי רחים מדכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו' לתת מטר ארצכם בעתו ומדכתי' בקולו מטר ולא כתיב נפש מוכרחת שבגמרא מפתח של מטר כדברי ברב הכולל דהמטר רוקח על ידו יתברך והנפש על ידי שליח כמו שהבאתי בסברת ברב הנ' שכתב שהמטר על ידו יתברך והנפש על ידי שליח ולפי מדבריו שהבאתי שהגירסת בגמרא מפתח של מטר אבל פוקח עדין נריך לי עיון בדברי ברב הנ' שכתב שהמטר על ידו יתברך והנפש על ידי שליח ולפי מדבריו שהבאתי שהגירסת בגמרא מפתח של מטר ולא אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות הן ביד הקב"ה ולא נמסרו לשליח ולאו הן של חיים ושל נפשות ושל גשמים ושל תחיית המתים וכיצד לומר ברך הכולל דשל מטר ביד הקב"ה ושל גשמים ביד שליח והיא בגמרא ליתיה בהאי :

עוד נקדים מה שאמרו בספרי והוכח בילקוט רמז תתס"ד וז"ל דבר אחר עשה כשרך לבסותך זה פשתן וכן הוא אומר מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם ע"כ :

ובזה יבא על נכון דבכאן דמיירי בעובד מלאכה ובכר הקדימו דקעובד מלאכה חינו רוצה ליהנות מהעולם הזה אלא כדי חיי נפש כדי שהיה עסוק בתורה ומצות אבל כשאינו עושה מלאכה אינו יכול לעסוק בתורה ומצות כראוי ולפיכך אמרו שאינו רוצה ליהנות מהעולם הזה אלא כדי שיהיה עסוק בתורה ומצות ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו לכך העובד מלאכה' מה כתיב ביה ואספת דגנך ותירושך ויצהרך דבריה שיש בכפה חיי נפש דהיינו דגן ותירוש ויצהר שמביאין לכל ועוד מה כתיב תמן ונתתי עשב בשדך לבהמתך וכמו שדרשו בספרי זה פשתן כדי לעשות ממנו בגד ללבוש אלא הרבה לו לעובד מלאכה בברכות לפי שאינו רוצה ליהנות מן העולם הזה אלא לחם לאכול ובגד ללבוש ונפ כתיב בו ונתתי מטר ארצכם ולא אמר נפש לרמוז מה שכתבנו בשם הרב בעל עשרה מאמרות דמטר הוא בעצמו על ידו ולא על ידי שלי' משל למלך שאמר למטרונית מידו לידם ולא על ידי שלי' כן העובד מלאכה הוא המטרונית לכך מתן לו מטר שהוא על ידו יתברך ולא שולח נפש שהוא על ידי שליח כמו הפלגש ששולח לה על ידי שליח כיון שכאלו מיירי בעובד מלאכה לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם וכו' אבל בפרשת בחוקותי דמיירי בעובד מירא כדהוכחנו לעיל מדברי הספרי שכתב שמחשב הפסידו של עבירות ומתן שברן של מצות ונפ מדכתיב מצותי תשמרו ודרשינן כאדם שאומר דבר ומתיירא עליו כן הענוד מירא כל עבודתו מירא שיורע על כניו ועל מעומו אם כן כל עבודתו היא בשביל הנאת העולם ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו לכך הרבה לו ברכות של העולם עליכן כתי' ביה נשמיכה ולא כתב מטר לרמוז מה שכתב בשל עשרה מאמרות שהנפש היא על ידי שליח כמו הפלגש ששולח לה על ידי שליח כן העובד מירא דומה לפלגש שהמטר על ידו יתברך ולא כתב נמי ביה מטר שמתן לו על ידו יתברך אלא כתב ביה נשמיכה וסיל דכתב נשמיכה והיה די לכתוב נפש כלומר נשמיכה רוצה לומר שאדם להנאתו כיון שהן עובדין בשביל הנאת עולם הזה ולפ על פי שהנפש דרכו על ידי

גד"ן ומפתיש יפק וחן חן שלח הניחדברי הלל כך"ע :

(יז) אבל סוף סוף עדיין יש לעמול על דברי הרב הגדול שאמר שיש חלוק בין מטר לנפש וזלו בגמרא בתענית פרק קמא משמע בהדיא דלא יש חילוק בין מטר לנפש וזה לשונו תנו רבנן ארץ שרעב אותה מי גשמים כל העולם כולו שותה מתפלת וכו' ארץ ישראל מפק"ה בעצמו וכל העולם כולו מפקהו על ידי שליח שכתוב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות לכל סוף סוף מהספוק משמע בהדיא דמטר ונפש חד הוא דכתיב כי לשבע יאמר היי לארץ ונפש מטר ונפש ומטורות עזוז ואי כדברי הרב הכי ליה לומר ונפש ומטר ומטורות ונפש ומטר חדא ואי מדכתי' מטר מטורות בלא ו"ו משמע בהדיא דנפש ומטר חדא הוא ניהו לכך כתיב נפש מטר נפש מטורות לומר דנפש הוא המטר וצ"ע :

(יח) מדרש והוכח בילקוט רמז תתכ"ה וז"ל חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום ושאל הקב"ה משראל מיתנו לו שני פסוקים בכל יום כל ימי חייהם וכמה ימי חייו של אדם שבעים שנה שנאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכו' וכמה מנין ימים של שבעים שנה חמשה ושערים שלש מאות ושמונים וחשבון ימי שנה שלש מאות וחשבון פסוקים של חומש חמש עשרה אלפים ושמנה מאות ושנים ורכיבים ופסוקים של כתובים תשעה אלפים ומאתים וחמשה ושלשים ופסוקים של כתובים שמונת אלפי ושלשה ושלשים לכך הכל שלשים אלף ומאה ותשעה ותשעים לכך מוספרים החיסונים טול מהם השבתות וימים טובים שאינם מן המנין שהם ימי משתה ושמחה ותענוג ונמצאו מנין ימי שבתות שלשת אלפים ותר"מ ומנין ימי החגים לחשבון ל' ימים לכל שנה שהם שלשים אלף ור"ם ונשתיירו ימי החול עשרים אלף ות"ק ושמונים שך הכל כ"ה אלף ות"פ ורמז הוא בני ישראל וקבלו על עצמם כדי שיוסיפו על מאה ברכות שני פסוקים בכל יום אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע ומתן תיגון שני פסוקים ומקבלין דין מן דין ואמרינן וכו' ונטלתני רוחא וכו' ואומר סדר זה בשבתות וביום טובים וביומות החול כיוצר מצ"ל. וזש לכאן חושבנא למה לי ועוד למה שלא הקב"ה שני פסוקים כנגד שני פסוקי, לא פחות ולא יותר שני פסוקים כנגד מי ועוד למה נתתלם הוסיף השבתות וימים טובים מן החשבון ואמ"כ חזר וכללן בחשבון :

אמנם מכל מקום דמה שאמר הקב"ה שני פסוקים בכל יום הוא כדי להשלים כנגד ומנין של הפסוקים לפי שסך הפסוקים שלשים וימים חמשה ושערים הלף החמשה ושערים הלף של כל יום מהם ברכות כנגד כ"ה הלף משלשים הלף של הפסוקים כשאר משלשים הלף של הפסוקים חמשה שלשים של פסוקים שאין כנגדם שום דבר לכך שאל שני פסוקים כנגד יום כדי שיהיה כנגד חמשת הלפים של פסוקים הנשארים חמשת רבוא פסוקים לפי שימיו של אדם חמשה ושערים שלף כל יום קורא שני פסוקים נמצא בכל ימיו קורא חמשים שלף פסוקים דהוו חמשת רבוא פסוקי, קורא בכל ימיו כמו כנגד חמשת הלפים הנשארים מן הפסוקים שאין כנגדם ימים שאומרים בהם מהם ברכות חומרת רבוא פסוקים כנגד חמשת הלפים פסוקים הנשארים מן משים הלף של טובים ומה שהוציא מתחלה חשבון של השבתות וימים הפסוקים. טובים מן חמשה ושערי הלף ולחר כך חשב אותם עם חמש ושערי הלף בסך הכל הטעם לפי שבשבת ויום טוב אין אומרים שמונה עשרה ברכו, וכשרי להו הימים שאומרי, בהם מהם ברכות לכך הוציאם מן החשבון בתחלה ולבסוף סבר כיון דמשלים הברכות בשירות אם כן הוו להו חמש, ושערים הלף שאומר בהם מהם ברכו לכך חזר וחשב השבתו, והימים טובים בכלל כ"ה הלף שאומרים מהם ברכות לפי שהף ע"פ שאין מתפללין שמנה עשרה ברכות בשבת ויום טוב הכל משלימין מהם ברכות בשירות הכל הפרשתו דהיינו מה שבנגד קנ"ט העודפי' על ל' הלף של הפסוקי' לית קא חשיב לפי שיש כנגדם ת"ק ימים העודפים על חמשה ושערים של ימים וכל יום קורים שני פסוקים דהוי שני פעמים תרבב מאות ושמונים דהוו הלף ושש מאות ושמונים שהם כנגד קנ"ט העודפי' על ל' הלף של הפסוקי' דהוו להו כנגד כל אחד קורא לחמשה ולכך לית חשיב לפרוטרוטי ועוד ת"ק הוי יש בהם מהם ברכות שהם כנגד קנ"ט פסוקים הנשארים ויותר :

(יט) במדרש ויעבך וירעיבך מכאן שהלילקין מר בשבת. ויש להביא מהיכן הוא שהלילקין מר מדכתיב ויעבך וירעיבך ומנה מי שרותה ואוכל למי שאינו רוחה ואוכל אמר רב יוסף מכאן רמז לסומין שאוכלים ואינם שבעים אמר רבי וירא מאי קרא טוב מראה עינים מהלך נפש אמר אביי הילכך מאן דאית ליה עיורתא לא ניכלי, שלא ביומא דשבתא ואמרינן בגמרא ביומא סלקא דעתך אלא אימת כעין יומא דשבתא שירלין להו כשבת שעורה ופירש רש"י שהיו רוחה ואוכל לכילת המן אלא טועם טעם כל המיני, ואינו רוחה אלא מן. עוד נקדים מה שאיתא בילקוט סוף פרשת טהור ולקוטת לשבת עונג זו הדלקת נר בשבת ע"כ :

ובזה יבא על נכון מה שאמרו בתדבא ויעבך וירעיבך מכאן שהלילקין מר בשבת רוחה לומר מנה שתניגו כמן שאכלו מן ולפי שאין רוחין לוחו מה שהיו מתאוין קדי ליה עינוי ובשבת בעינן ולקוטת לשבת עונג ואסור להתענות בשבת לכך נדרי להלילק נר בשבת כדי שיהיה מתוכל ויהיה שבע ואם חם ושלום לא ידליק נר בשבת אלא על פי שיאכל כל מעדני עולם קרוי עיפו כמו שמניגו במן אלא שהיו טועמין כל המינין כיון שאין רוחים אלא מן קדי עינוי ומעתה לתי שיהי מתאוין במדבר ויעבך וירעיבך מכאן שהלילקין מר בשבת משום דבעינן ולקוטת לשבת עונג וכמו שאמרו בילקוט זו הדלק נר בשבת :

(ז) **בגמרא** אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה פתכת בתור' אשר לא ישא פני' וכתיב ישא ה' פניו אליך אמר להם וכו' · ויש לתרץ בענין אחר ואף על גב שכבר תירץ להם הקב"ה מכל לומר עוד כי שבעים פנים לתורה · והוא בהקדים מה שכתב הרב בעל ראשית חכמה שער היראה פ' י"ד דף כ"ו · ע"א וז"ל לא ישא פנים מי שיש לו ב' פנים למצוה פנים לבני אדם שיכבדוהו או ישמר ממקרה היצר ופנים למצוה אין הקב"ה מקבל אותה ע"כ · וגלה לן חספא ואשכחנא מרגניתא וכימא מה שאמר ישא ה' פניו אליך מיירי במי שעשה מצוה שאין בה שני פנים ולא לשום פניית העולם הזה אלא לשמו יתברך דוקא לזה אמר ישא ה' פניו אליך יקבלה ה' ממנו לפי שהיא לשם פניו יתבר' דוקא שאין לה שני פנים ואתי שפיר גם כן מאי דהוה קשה בקראי למה בפסוק לא ישא פנים אמר פנים לשון רבים · ובפסוק ישא ה' פניו כתב פניו לשון יחיד או לימא בתרוייהו לשון רבים או לשון יחיד שינוי זה למה · אבל עם האמור אתי שפיר דפסוק לא ישא פנים אמר לשון רבים שעושה המצוה לשני פנים לשמו יתברך וגם להנאת עולם לכך אמר פנים לשון רבים ולכך לא ישא ה' דהיינו שלא יקבל אותה מנו' לפי שיש לה פנים לכאן ולכאן ובפסוק ישא ה' פניו דהיינו שיקבל המצוה לכך כתב פניו לשון יחיד לומר שלא יש לה שני פנים אלא פניו לשון יחיד לכך ישא ה' דהיינו שיקבל ממך המצוה לפי שאין בה פנייה אחרת אלא דוקא לשמו יתברך :

פרשת ראה

(א') **ראה** אנכי נותן וגו' את הברכה אשר תשמעו ופי' רש"י ז"ל את הברכה על מנת אשר תשמעו וכתב הרא"ם ז"ל ומה שלא פירש מלת אשר במקום אם הוה מפני שלא נמצא בשום מקום אשר במקום אם וכו' אך קשה ממה שפירש רש"י ז"ל גבי ומולדתך אשר הולדת אם תוליד עוד וכ"ע ע"כ :

ויש לומר דמוכרח רש"י ז"ל שלא לפרש כאן אשר במקום אם אף על פי שפירש אשר תוליד אם תוליד בכאן אם היה מפרש אשר תשמעו אם תשמעו הוה משמע על מנת לקבל פרס והא תנן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ועוד דקיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא לכן פירש על מנת והוא כמו שכתב הרא"ם בעצמו גבי ומולדתך אשר הולדת אחריהם וזה לשונו ופירש אשר תשמעו על מנת אשר תשמעו וכו' מפני שעל מנת בכל מקום מורה על שהמעשה קודם קיום לתנאי שכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי וכאלו אמר ראה אנכי נותן לפניכם מעכשיו ברכה על מנת שתשמעו אחר זה כמובן ממלת היום שפירשו מעכשיו ע"כ :

עוד נקדים מה שהקשה הרמב"ם ז"ל והא קיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא וכל יעודי התורה הם להנאת עולם הזה ותירץ דלעולם שכר מצות בהאי עלמא ליכא אלא כדי שיוכלו לקיים המצות דאם אין קמח אין תורה עד כאן :

ובזה יבא על נכון דאפילו שמצינו אשר במקום אם במקום אחר ומה שלא פירש בכאן אשר תשמעו אם תשמעו דאם היה מפרש אם תשמעו הוה משמע דשכר מצות בהאי עלמא איכא דהברכה היא בעולם הזה והא קיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ועוד דאם היה מפרש אם תשמעו היה משמע גם כן על מנת לקבל פרס והא תנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס לכן פירש על מנת וכמו שפירש הרא"ם ז"ל גבי ומולדתך על זה הפסוק והעתקנו לשונו לעיל מפני שעל מנת בכל מקום מורה על שהמעשה קודם קיום התנאי שכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי וכאלו אמר ראה אנכי נותן לפניכם מעכשיו ברכה דהיינו קודם קיום התנאי הם המצות נותן הברכה והוי כמו שכתבנו בשם הרמב"ם ז"ל לא בשביל שכר מצות ולא על מנת לקבל פרס אלא כדי שנוכל לקיים המצות דאם אין קמח אין תורה לכן נותן לנו הברכה מקודם כדי שנוכל לקיים המצות ואורא ליה הצריך עיון של הרא"ם ז"ל :

(ב') **ראה** אנכי נותן לפניכם וכו' הברכה אשר תשמעו נדקדק דקדוק אחר דלמה אמר והברכה אשר תשמעו הוה ליה למימר והברכה אם תשמעו כמו שאמרו והקללה אם לא תשמעו למה שינה ואמר אשר ועוד נדקדק דכיצד אומר והברכה אשר תשמעו דהא תנן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא וכו' ואם כן כיצד אומר והברכה אשר תשמעו דמשמע דהוי על מנת לקבל פרס ועוד דקיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב בהקדי' מה שכתב הרמב"ם ז"ל על מה שאמרה תורה אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם וכו' כל הברכו' והא קיימא לן דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ותירץ דכל יעודי התורה אינן שכר המצות אלא כדי שיוכלו לקיים המצות דאם אין קמח אין תורה ובזה יבא על נכון שלא אמר והברכה אם תשמעו דאי אמר הכי הוה משמ' על מנת לקבל פרס אבל השתא דקאמ' אשר תשמעו רוצה לומר בשביל שתשמעו יהיה לכם ברכה עד בלי די כדי שתוכלו לקיים המצו' שאם אין קמח אין תורה ואם יש קמח יש תורה לזה אמר את הברכה אשר תשמעו :

(ג) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו במדרש פרשת בחוקותי אשרי ואשריכם לכשתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי עמכם אימתי כשתשמרו את תורתי ע"כ ונוכל לומר דכוונת המדרש במה שאמר אשרי ואשריכם וכו' דאם לא יקיימו התורה ולא יביא הטובו' יאמרו חס ושלום מבלי יכולת ה' ולא בשביל שלא קיימו אבל אם תקיימו ויביא הטובות אז אשרי תדעו גבורתי :

או נאמר על דרך מה שאמרו על פסוק נצר מטעי מעשה ידי להתפאר שבשעה שרצה לברא האדם נתייעץ עם המלאכים כדי ללמד דרך ארץ אם יחטא האדם יש פתחון פה למלאכים אבל אם יעשה טוב הקב"ה מתפאר בבריאת האדם וזהו תמו עון לאלהים וזהו אשרי שאני מפחד על המלאכים בבריאת האדם שלא יהיה להם פתחון פה וזה אומרו והברכה אשר תשמעו אל מצות וכו' ולא אמר אם לרמוז מה שאמרו במדרש אשרי ואשריכם לכשתקיימו התנאים הללו דהיינו הברכות וזה אומרו אשר תשמעו כמו אשרי שפירושו והברכה כשתביא הברכה אשרי ואשריכם תשמעו רוצה לומ' תקיימו את תורתי או כמו שאמרו שמעול' לא יצאת מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה זה אומרו אשרי ואשריכם לכשתקיימו תנאים הללו אימתי כשתשמרו את תורתי דכיון בין אם תשמרו ובין אם לא תשמרו אביא הברכה והטובה אבל אימתי אשרי כשתשמרו את תורתי :

(ד) **כתב** בעל הטורים ז"ל על פסוק ראה אנכי רמז לאנכי ה' אלהיך · ויש להבין מה בא ללמדנו ומה נתקשה בפסוק ראה אנכי עד שהוצרך לומר רמז לאנכי ה' אלהיך :

אמנם נראה לעניות דעתי שנתקשה הרב בעל הטורי' בפסוק ראה אנכי דכיצד אומ' להם את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו הברכה ניחא אבל

הקללות אינם מחויבים כיון שיש להם טענת אונס בקבלת התורה אינם מחוייבים קללה :

אמנם כפי מה שאמרו רבותינו ז"ל בשם התנחומא רמז שכפה עליהם את ההר בשביל תורה שבעל פה ומה שאמרו נעשה ונשמע על תורה שבכתב שקבלו עליהם ברצון זה אומרו ראה אנכי וגו' והקללה אם לא תשמעו שנתקשה בעל הטורים כיצד והקללה אם לא תשמעו והלא אין חייבים קללה כיון שיש להם טענת אונס ותירץ רמז לאנכי ה' אלהיך דמה שאמר הכתוב והקללה אם לא תשמעו היינו בשביל אנכי ה' אלהיך רוצה לומ' תורה שבכתב שאמרו נעשה ונשמע שקבלו אותה ברצון :

(ה) **ובזה** נבין ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות ויש להבין דכיצד אומר לטוב לנו כל הימים והא קיימא לן אל תהיו כעבדי' המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס · ועוד במה שאמרו לחיותינו כהיו' הזה והא קיימא לן דשכ' מצות בהאי עלמא ליכא וכיצד אומר לחיותינו כהיום הזה ועוד במאי דקאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וכי צדקה היא לנו עשות המצות והא המצות הם עול על צוארינו גזרת מלך מלכו של עולם וכיצד אומר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות :

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הרמב"ם לעיל דכל יעודי התורה אינם שכר דשכר מצות בהאי עלמא ליכא אלא כדי שנוכל לקיים המצות · בזה יבא על נכון ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה רוצה לומר חוקה חקקתי גזרה גזרתי וכי תימא והא קא חזינן לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה והיאך קרי להו חוקים והשיב וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות רוצה לומר דהטובה שהוא מטיב לנו ולחיותינו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו מאת ה' כדי שנשמור לעשות · או נפרש כי נשמור לעשו' כמו ואביו שמר את הדבר זה אומרו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות רוצה לומר מצוה תהיה לנו כי נשמור דהיינו שנצניע את המצוה כמו חלל עליו שבת אחד וכמו אליהו בהר הכרמל כלומר אותם שאסורים לנו לעשותם לפעמים שיהיה מותר לנו לעשותם ולא תאמר שעבירה היא אלא אדרבה וצדקה תהיה לנו כמו שאמרו כל המחלל את השבת מפני פיקוח נפש הרי זה משובח :

(ו) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שאמר התנא שכר מצוה מצוה ועוד נקדים שכבר ידוע ששכר המלאכים שעושים ציווי האל יתברך מפיו יתברך ציווי אחר וכמש"ה גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו רוצה לומר עושים דברו כדי לשמוע בקול דברו פעם שנית נקטינן מהכא דהמלאכים שכר שלהם שכר מצוה מצוה דוקא אבל אנו מלבד השכר והטובות שמטיב האל יתברך עמנו יש לנו גם כן שכר מצוה מצוה זה אומרו ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה אם כן כבר הגיענו שכר המצות משלם מן הטובה שמטיב לנו ולחיותינו כהיום הזה ואף על פי כן עושה עמנו צדקה יותר שמלבד השכר שיש לנו יש לנו גם כן שכר מצוה מצוה זה אומרו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות רוצה לומ' מלבד השכר שנותן לנו אלא גם כן עושה עמנו צדקה כי נשמור המצוה לעשות מצוה אחרת ששכר מצוה מצוה :

(ז) **או** נאמר באופן אחר ונדקדק עוד דלמה כפל את דבריו כי נשמור לעשות דהיינו נשמור היינו לעשות והיה די לומר או נשמור לבד או לעשות לבד :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב הרב בעל כסף נבחר אשכנזי ז"ל בשם הראשונים על הא דאמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא והלא כמה צדיקים מצינו שיש להם כל הטובות בהאי עלמא ותירצו דמה שיש לצדיקים בהאי עלמא הוי דוגמת מוסיפין מחול על הקדש לכך שורת הדין נותן להיות להם טובות לעולם הזה :

עוד נקדים שמילת שמירה היא תוספת על המצוה כמו שדרשו ז"ל ושמרת את משמרתי עשו משמרת למשמרתי דהיינו סייג וגדר וכמו שאנו מוסיפין ועושין גדר גם כן הקב"ה מוסיף לנו שכר מצות בעה"ז ובזה יבא על נכון ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה רוצה לומר חוקה חקקתי גזרה גזרתי וכי תימא והא קא חזינן לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה והיאך קרי להו חוקים והשיב וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות רוצה לומר כמו שאנו עושים שמירה דהיינו תוספת כדי לקיים את המצות מלבד עשיית המצות · וזהו אומרו נשמור דהיינו תוספת לעשות על עיקר המצוה דוגמה לזה מוסיף לנו על שכר עולם הבא שכר התוספת לקיים המצות דאם אין קמח אין תורה ואם יש קמח יש תורה :

(ח) **סיפרי** והובא בילקוט בסוף רמז תתפ"ד וזה לשונו את הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום שתהא מצוה קלה חביב' עליך כמצוה חמורה כי תעשה הטוב והישר הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי רבי עקיבא רבי ישמעאל אומר הישר בעיני שמים והטוב בעיני אדם וכן הוא אומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם ע"כ :

ואיכא למידק במאי דקאמר שתהא מצוה קלה חביבה בעיניך כמצוה חמורה והי במצו' אנו יודעין איזה קלה ואיזה חמורה והא אין אנו יודעים שכרן של מצות דבשלמא אם היינו יודעים שכרן משכרן אנו יודעין איזהי קלה ואיזהי חמור' אם שכרה הרבה ודאי לזאת יקרא חמורה ואם שכרה מועט אותה נמנה קלה אבל עתה שאין אנו יודעין מתן שכרן של מצות מהיכן נדע קלה וחמורה עד שהוצרך לומר שתהא מצוה קלה חביבה בעיניך כמצו' חמור' והלא כל המצות שוין · וכן הקשה הרב מהר"ש אוזידה ז"ל בפירושו על מסכת אבות על משנת והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה כיון שאין אדם יודע מתן שכרן של מצות מהיכן יודע קל וחומר ומה שתירץ יעויין בספרו · ועוד איכ' למידק במאי דקאמר שתהא חביבה דמשמע מידת חסידות שנו כאן והא חובה עלינו לקיים כל המצות · ועוד איכא למידק דבמאי פליגי רבי עקיבא ור' ישמעאל דמר מוקי הטוב לשמים והישר לאדם ומר מוקי הטוב לאדם והישר לשמים :

אמנם לזה יש לומר בדרך פשוטה ואחר כך נחזור לפרש כל המאמר מראש ועד סוף והוא דמשמעות דורשין איכא ביניהו ולא פליגי לענין דינא דרבי עקיבא סבר כיון דהטוב כתיב בתחילה מוקמינן ליה לגבי שמים והישר דכתיב לבסוף מוקים לאדם ור' ישמעאל סבר דרשינן סמוכים וכיון דהישר סמוכה לה' מוקי הישר אל ה' והטוב שאינה סמוכה אל ה' מוקים הטוב לאדם:

(ט) **אמנם** נאמר באופן אחר ויבא הכל לכלל ישוב והוא בהקדים מה שכתב הטור בחשן המשפט סי' רע"ב סעיף ט' וזה לשונו · כתב הרמב"ם ז"ל ואם הוא חכם ועושה לפנים משורת הדין אפילו הוא הנשיא הגדול ורואה בהמת חבירו תחת משאו וכו' פורק וטוען עמו אבל אדוני אבי ז"ל כתב כיון דהתורה פטרה לזקן אין לו לזלזל בכבוד תורתו והחכם שבא לעשות לפנים משורת הדין יותר ממונו כמו שעשה רבי ישמעאל בר רבי יוסי שאמר לו אדם אחד בא וסייעני לטעון משא של עצים וקנאם ממנו רבי ישמעאל בר רבי יוסי כדי שלא יצטרך לסייעו אבל אין לו רשות לזלזל

כבבודו ע"כ וכן הכניח הטור בסי' רמ"ג לענין הכידה יכול למחול הזקן על כבודו והרמ"ם אינו יכול למחול הזקן על כבודו וכתב מרן ז"ל סי' רס"ג בסופו וזה לשונו כתב הרמב"ם ז"ל הסולך בדרך פטור והישר ושופה לפניה משורת הדין מחויב לת הפלידה בכל מקום ולפ על פי שהיה לפי כבודו וכו' וכתב בשם הרמ"ם ז"ל וילפה לי כיון שפטרה תורה לת הזקן שוין לו לזלזל בכבודו הוא לגבי דידיה שמזלזל בכבוד התורה במקום שהינו חייב וכו' ולדעת הרמב"ם יש לומר דלא מיקרי מזלזל בכבוד התורה בשביל כך לדדב' זה בכור שהין דרכו בכך בשלו והוא מטפל בשל חבירו לפניה משורת הדין ע"כ ומכן פסק בשולחנו הטהור כהרמב"ם כין בלידה כין לטעון דוקן יכול למחול:

(יוד) **ומעתה** אל ס' ויאל למו דמאי דקאמר התם הוי זהיר במקום שלא כנהגו מיירי כבון זקן ואינה לפי כבודו לכך קרי לה שלא כיון דמן הדין פטור ואף על פי כן קאמר הוי זהיר במקום שלא כנהגו שלא לבחמורה כמו שפסק מרן כהרמב"ם ז"ל שהוקן כדרך הטוב והישר לפניה משורת הדין מחויב לת הפלידה ואפילו הינה לפי כבודו ואפילו להרמ"ם ז"ל שכתב שהין יכול הזקן למחול עם כל זה כתב כדי לעשות לפניה משורת הדין יותר מדאי כעובדת דר' שמעלת שקנה העניה ממנו ולזה מזהי בלהו שהוא מילי דחסידותא הוי והיה במקום שלא נהגו בלחמורה דהיינו כמו זקן ואינ לפי כבודו ולכך קרי ליה שלא לפי שהינו מחויי כה מן הדין ואף על פי כן הוי והיה להרמב"ם יכול למחול על כבודו ויעשה כגופו ולהרמ"ם שהינו יכול למחול יקיימנה כמונו כעובדת דרבי שמעלת:

ובזה יבא על כון מה שאמרו בספרי לשר לכבי מנוך שתהא מוסר קלס מביבה עליך לפי שעשה המוסר כתקנה וגם חמורה מיירי כמו נדון דידן כבון זקן ואינה לפי כבודו ולפי שהן הדין פטור תהא מביבה לכך קרי ליה מוסר קלס ואף על פי שהיה לפי כבודו שלא לבחמורה דהיינו שלא נהגו כן בלחמול לפניה משורת הדין ויכול למחול בל כבודו וגם שהביבה מוסר קלס היה לפי שהין דרכו בכך בשלו והוא מטפל בשל חבירו לפניה משורת הדין ומחויב כהרמב"ם ז"ל כמו זקן ואינ לפי כבודו ולכך קרי ליה קלס לפי שהינו מחויי כה מן הדין ואף על פי כן הוי והיה להרמב"ם יכול למחול על כבודו ויעשה כגופו ולהרמ"ם שהינו יכול למחול יקיימנה כמונו כעובדת דרבי שמעלת:

(יח) **ובזה** יבא על כון דרבי עקיבא סבר כסברת הרמב"ם שהלך בדרך הטוב והישר ועושה לפניה משורת הדין וקיימה פלוגתא דרבי עקיבא ורבי שמעלת אמרי דסלין מיניה דקאמר שתהא מוסר קלס מביבה עליך וכדפירשנו דמיירי בוקן ואינה לפי כבודו שהין מחויב כה מדר הדין אלא לפניה משורת הדין ויכול למחול בל כבודו וגם מדקתני הטוב והישר משמע דמיירי לפניה משורת הדין וכמו שהקדמנו בשם הרמב"ם ז"ל בהלך בדרך הטוב והישר ועושה לפניה משורת הדין ורבי עקיבא סבר כסברת הרמב"ם ז"ל דיכול למחול על כבודו ולקיים המוסר כגופו לזה אמרו בספרי הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי רבי עקיבא וכיון דמוחל על כבודו ולקיים המוסר

סוף כח לידי עבירת וכמו שכתב מרן ז"ל וסוף שיעטרך לברוית לו מה דקדי מלוה קלס כבון שמצא במקום טרוכו כותים וכתן ישראל סימן דמן הדין הינו חייב להחזיר לבעלו הכי קאמר מצידת חסידות והי זהיר בעובה קלס כבון דלו וכמו שכתב הסמ"ע טוב וישר להחזיר לישראל שנתן סימן וכן מה שאמרו בספרי שתהא מביבה עליך מלוה קלס דמשמע דמן הדין הינו חייב להחזיר אבידת חבירך כמו שכתב מרן בדי שלא תעטרך לברוית לך תהא חביבה עליך מלוה קלס דהיינו להחזיר אבידת חחיך ותניח אבידתך כמו שכתב מרן בדי שלא תעטרך לברוית לך תהא חביבה עליך מלוה קלס כבון דך:

(יג) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך:

ויש להבין דלכאורה נראה כפול שמור ושמעת דהיינו שמור היינו ושמעת ותסבי בחד תי שמור לאוד תי שמעת לאוד ושוד במאי דקאמר את כל הדברים את לרבות וכל גם כן לרבות וכל הני ריבויין למאי אתו היה די לומר ושמעת הדברים האלה ושוד במאי דקאמר למען ייטב לך וכו' והי קיימה גן דאל תפיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ושוד דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ושוד למאי לימנך מהיכן טעם כי תעשה הטוב והישר והי כבר לומר שמור וכו' ייטב לך:

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הספרי דקאמר על זה הפסוק שתהא חביב עליך מן קלס כבחמור

ופירשנו דבריו דמלוה קלס כבון הוא דאמרין כבון לבידתו ואבידת חבירו לו כבון שמצא במקום כותים ואתי ואתלי הכי קאמר לם עשה לפניה משורת הדין לו כבון זקן ואינו לפי כבודו שלא על פי שלין חייב להחזיר לבעלו אבידת חבירו כבון דלו וכמו שכתב הסמ"ע טוב וישר להחזיר לישראל שנתן סימן וכן מה שאמרו בספרי שתהא מביבה עליך מלוה קלס דמשמע דמן הדין הינו חייב להחזיר אבידת חבירך כמו שכתב מרן בדי שלא תעטרך לברוית לך תהא חביבה עליך מלוה קלס כבון דך:

(יג) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך:

ויש להבין דלכאורה נראה כפול שמור ושמעת דהיינו שמור היינו ושמעת ותסבי בחד תי שמור לאוד תי שמעת לאוד ושוד במאי דקאמר את כל הדברים את לרבות וכל גם כן לרבות וכל הני ריבויין למאי אתו היה די לומר ושמעת הדברים האלה ושוד במאי דקאמר למען ייטב לך וכו' והי קיימה גן דאל תפיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ושוד דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ושוד למאי לימנך מהיכן טעם כי תעשה הטוב והישר והי כבר לומר שמור וכו' ייטב לך:

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם הספרי דקאמר על זה הפסוק שתהא חביב עליך מן קלס כבחמור

ופירשנו דבריו דמלוה קלס כבון הוא דאמרין כבון לבידתו ואבידת חבירו לו כבון שמצא במקום כותים ואתי ואתלי הכי קאמר לם עשה לפניה משורת הדין לו כבון זקן ואינו לפי כבודו שלא על פי שלין חייב להחזיר לבעלו אבידת חבירו כבון דלו וכמו שכתב הסמ"ע טוב וישר להחזיר לישראל שנתן סימן וכן מה שאמרו בספרי שתהא מביבה עליך מלוה קלס דמשמע דמן הדין הינו חייב להחזיר אבידת חבירך כמו שכתב מרן בדי שלא תעטרך לברוית לך תהא חביבה עליך מלוה קלס כבון דך:

(יד) **או** נאמר כאופן אחר ולאו קושיא מלוה קלס ואת כל המלות שות לפי שלין שתא יוצא מתן שכרן של מלות ועוד דמסכת אבות הוא מילי דחסידותא והמלות כולן חובה עלינו לקיים ומה נדרך שתהא לומר ומי זהיר במלוה קלס וכן יש לשאול גם כן על מה שאמרו בספרי שתהא חביבה עליך מלוה קלס כבחמורה יש לתבין מה חביבה דמשמע מידת חסידות אמו כאן מלוה חיבובי מלוה ואת חובה עלינו לקיים כל המלות ואם כן מאי קאמר שתהא חביבה מלוה קלס הוה ליה לומר שתהא חובה עליך מלוה קלס:

אמנם יובן בהקדים מה שפסק מרן בחשן המשפט סי' רס"ד וזה לשונו מי שהבדה לו אבידה ופגע בהבידתו ואבידת חבירו וכו' יחזיר את שלו שאבידתו קודמ' וכו' כדדרשינן מתפה לת יקיה כך תהין ואף על פי כן יש לו לאדם ליכנס לפניה משורת הדין ולת לדקדק ולומר שלי קודם שם לת בהספד מרובה ואם תמיר מדקדק פורק ממנו עול גמילות חסדים ואף שיעטרך לברוית ע"כ עוד בקדיש על כי הא דאיתא שם דאינו חייב להכריז אלא אם מצא מציאה במקום שישראל מצויים אבל אם רוב העיר כותים אינו חייב ובסעיף ה' כתב הסמ"ע וזה לשונו לעפי' שמן הדין במקום שרוב כותים מצויים אפילו נתן לו כם ישראל סימן אינו חייב להחזיר טוב וישר לעשות לפניה משורת הדין להחזיר לישראל שנתן לו סימן עכ"ל:

ובזה יבא על כון דבמסכת אבות הוא מוסר מילי דחסידותא ואת כן מאי דקאמר הוי זהיר במוסר קלס לומר שכך הוא דאמרין כבון לבידתו ואבידת חבירם לעפי' שמן הדין אבידתו קודם אפילו כהי יעשה לפניה משורת הדין ויעשה אבידת חבירו שלא יפרוש ממנו עול גמילות חסדים ולכך קרי ליה קלס לפי שמן הדין הינו חייב להניח לבידתו ולהחזיר אבידת חבירו ולכך מזהירו ביותר דקאמר הוי זהיר במוסר קלס שלא יהא במוסר כבון דך

ואסר עלי והן תלויה דרכי שמעון לכל לרבי יהודה קרי קלס
לדם שאין בו חסרון כיס כל כך והשתא תליא בלונתא דרבי
עקיבא ורבי שמעאל כפלונתא דרבי יהודה ורבי שמעון כן
עזאי וכבר ירוע שמלית טוב הוא יותר מן יסיר דטוב הוא
טוב מכל עצמן ויסר הוא מחנית ישראל כדי לעשות בעיני
שמים וכעיני אדם ומכל לומר דרבי עקיבא סבר כרבי יהודה
שיש שטופים כדם לכך אמר רבי עקיבא טוב בעיני שמים
מכל בעיני אדם יסר משום ישראל כדי לעשות שלין
לפי שטופי כדם היו ורבי שמעאל סבר כרבי שמעון שלין
אדם מתאוה לדם ולכך אמר רבי שמעאל יסיר בעיני שמים
והטוב בעיני אדם רופא לומר שטוב בעיני אדם לפרוש מן
הדם שלין מתאוה לו ובם יאמרו אם הדם שלין מתאוה לו
הפרוש ים לו שכר קל וחומר לשאר מצות :

או כתב בלוקוט אחר דמק היה קלס ומק היה חמורה
כיון שלין לתת יודע מתן שכרן של מצות יבין מצוה
שלוכל פירושיה בעבד׳ חמורה ומצוה שלין לוכל בעולם
פירושים בעולם הזה קלס. וזה לומרו והו יזיר במשום קלס
שלא יש לה פירות בעולם הזה כשחמורה יש לה פירות
הזה ולמה מזהירנו על הקלה שלין לתת יודע מתן שכרן של
מצות כלומר שאפשר שמתן שכר הקלה שלין לה פירות בעבד׳
שקול כנגד הפירות והקרן של החמורה לכך הוי יזיר
וכו׳ :

(ט״ו) **כי** תעשה הטוב והישר בעיני ה׳ אלהיך ופירש
רש״י ז״ל הטוב בעיני השמים והישר בעיני אדם
ע״כ וקשה דלמה לי׳ הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם
והא אי׳כה כתוב ליה לא׳ הישר בעיני שמים והטוב בעיני אדם
ותכי ליתיא כילקו׳ סוף רמז תתע״ד ול״ל כי תעשה הטוב והישר
הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם רבי עקיבא רבי
שמעאל אומר הישר בעיני שמים והטוב בעיני אדם וכן הוא
אומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם ע״כ ואפשר
לורחין לפרש מקיבא נפקא ליה דלייה רבי שמעאל הטוב
בעיני אדם מדכתיב ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם
אדרבה מרסמך הפסוק מלת טוב למלת אלהים אימא הטוב
בעיני שמים . ויש לומר דהפסוק כתב ומצא חן תחלה ושכל
טוב אחר כך ודייק בעיני אלהים ואדם מכלחו׳ אמו לומר מאי
דכתב בתחלה ומצא חן ודאי היא שכם על מילת אלהים וכן
הוא אומר וכח מצא חן בעיני ה׳ וכמו חן הכתוב לגבי כח היא
בעיני ה׳ גם קרא דכתיב ומצא חן שהאן הוא בעיני אלהים
דייתר ושכל טוב מוקים ליה בעיני אדם מדכתיב שכל טוב
לכסוף מוקים ליה בארם ואם כן שפיר אמינא רבי ישמעאל
דדייק לדברין כי היכי דקרא דשכל טוב מוסיף הוא לארם
כדאמרן כן הוא קרא הטוב והישר מוקים הטוב בעיני
ארם :

(י״ו) **ונחזור** לענין כיון דקרא דשכל טוב מפייש לר׳
ישמעאל למה רש״י הניח סברת ר׳ ישמעאל
ותפס סברת רבי עקיבא :

גם קשה לי על דברי הרמ״ם ז״ל שכתב וזה לשונו והישר
בעיני אדם בספרי כגון דיבר דבר מגרע וכיוצא בה
שיהיו רק בכלל הישר בעיני אדם שכך אמרו בהדי׳ בבי דיבר
דבר מגרע אחרת מצות התוב והישר וז״ל בעיני
ה׳ אלהיך שב אל הטוב לא אל הישר ע״כ ואשר לי לחוק לי
אחר המחילה שמעתי ולא ידעין דמאי ליה דדיבר דבר מגרע
דווקא בכלל הישר בעיני אדם ולא בעיני שמים גם כן ומשום
הכי הכריח ואם כן יהיה בעיני ה׳ אלהיך שב אל הטוב הטוב
ולא אל הישר אימא דדיבר דבר מגרע לית ליה כלל דבעיני טוב
לשמים וטוב לבריות כדאיתא בספרי׳ כלפניט
תשובת הדין כדאמרינן מנוח לבנוע וגם מקרא דמייתי

ועשית הטוב והישר שאמרו רבותינו ז״ל נבי דיבה דבר מגרע
משמע בהדיה דדבר מגרע אתי בלא אתי טו׳ והישר
ואם כן מנא ליה בעיני ה׳ אלהיך שב אל הטוב ולא אל הישר
כיון דכתיב דמייתי סתמא׳ נבי דיבה דבר מגרע כתיב ביה
הטוב והישר אם כן מנין למימר דגם הישר שב אל ה׳ אלהיך
וכתב צדיק לי עיון בדברי הרמ״ם ז״ל דפסקה שפסקינן מעשה
לדברי רש״י ז״ל שבעיני ה׳ אלהיך שב אל הטוב ולא אל הישר
נראה שלימו סעד ול״ע ועוד קשה על דברי רש״י ז״ל שפסקינן
הטוב בעיני שמים כדברי ר׳ עקיבא ולא הכינו הישר בעיני
שמים כדברי רבי ישמעאל קשה מקח דאיתא בספרי והוכח
בילקוט רמז תת״ך וזה לשונו לעשות הישר בעיני ה׳ אלהיך
זה שאמר רבי ישמעאל הישר בעיני שמים ע״כ הרי שפסקינן
שפסקינן לעיל בפסוק הטוב והישר בלונתא דר׳
עקיבא ורבי ישמעאל הכא בפסוק לעשות הישר בעיני ה׳
אלהיך דלא כתיב בים טוב אמר רבי ישמעאל הישר בעיני שמים משמע בספרי נמוח אחר דספרי׳ נמוח
כתיב רבי ישמעאל משום דקרא מסיימו דכתיב לעשות
הישר בעיני ה׳ אלהיך ולא כתיב בים טוב וכמו שפסוק לעשות
הישר בעיני שב אל׳ גם פסוק הטוב והישר שב אל
ה׳ והטוב שב אל אלהים ואם כן רש״י ז״ל למה אמר הטוב בעיני
שמים ולא אמר הישר בעיני שמים :

ויש לומר דכבר ידוע דרכו של רש״י ז״ל לפרש אחר
פשוטו של מקרא ובכאן פשוטו של מקרא משמע
דהטוב הוא בעיני שמים מדכתיב הטוב תחילה ואחר כך
הישר ואין דרך ארץ לקדים כבוד עבד קודם לכבוד רבו
לכך פירש רש״י ז״ל הטוב בעיני שמים משום דהטוב כתיב
תחילה בקרא והישר שכתוב לבסוף פירש הישר בעיני אדם
וזהו גם כן טעמו של רבי עקיבא שאמר הטוב בעיני שמים
משום דהטוב כתיב תחילה והישר שכתוב לבסוף אמר בעיני
אדם ולפי שדברי רבי עקיבא יותר קרובים לפשוטו של
מקרא לפי דהטוב כתוב בתחילה לכך רש״י ז״ל הביא סברת
רבי עקיבא :

כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו
יובן במ״ש התוד״ז ז״ל טיעות לבטלה גורם מיתת בנים
קטנים וה אומרו כי עם קדוש וכו׳ דסיימו שתקדש עצמך
במותרות ועל ידי זה לא יבא ממך טיעות לבטלה לא
תבשל גדי בחלב כלומר שלא יתותו בניך בכשפים קטנים
שמיתת הקטן כמו המבשל גדי בחלב אמו דסיימו כשהוא
יונק שלימו מביאו להיות גדול ואכל אתה לא תבשל גדי בחלב
אמו דסיימו שלא יתותו בניך הקטנים כי עם קדוש תקדש
עצמך :

(י״ו) **נתון** תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל
הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשך
ובכל משלח ידך כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי
מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך
בארצך וקשה לרבי שמעאל מקום דקרא מסיימו דכתיב לעשות
סברת רבי ישמעאל מקום דקרא מסיימו דכתיב לעשות
הישר בעיני ה׳ אלהיך ולא כתיב בים טוב וכמו שפסוק לעשות
הישר בעיני שב אל׳ גם פסוק הטוב והישר שב אל
ה׳ והטוב שב אל האדם ואם כן רש״י ז״ל למה אמר הטוב בעיני
שמים ולא אמר הישר בעיני שמים :

ויש לומר דכבר ידוע דרכו של רש״י ז״ל לפרש אחר
פשוטו של מקרא ובכאן פשוטו של מקרא משמע
דהטוב הוא בעיני שמים מדכתיב הטוב תחילה ואחר כך
הישר ואין דרך ארץ לקדים כבוד עבד קודם לכבוד רבו
לכך פירש רש״י ז״ל הטוב בעיני שמים משום דהטוב כתיב
תחילה בקרא והישר שכתוב לבסוף פירש הישר בעיני אדם
וזהו גם כן טעמו של רבי עקיבא שאמר הטוב בעיני שמים
משום דהטוב כתיב תחילה והישר שכתוב לבסוף אמר בעיני
אדם ולפי שדברי רבי עקיבא יותר קרובים לפשוטו של
מקרא לפי דהטוב כתוב בתחילה לכך רש״י ז״ל הביא סברת
רבי עקיבא :

כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו
יובן במ״ש התוד״ז ז״ל טיעות לבטלה גורם מיתת בנים
קטנים וה אומרו כי עם קדוש וכו׳ דסיימו שתקדש עצמך
במותרות ועל ידי זה לא יבא ממך טיעות לבטלה לא
תבשל גדי בחלב כלומר שלא יתותו בניך בכשפים קטנים
שמיתת הקטן כמו המבשל גדי בחלב אמו דסיימו כשהוא
יונק שלימו מביאו להיות גדול ואכל אתה לא תבשל גדי בחלב
אמו דסיימו שלא יתותו בניך הקטנים כי עם קדוש תקדש
עצמך :

(י״ו) **נתון** תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל
הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשך
ובכל משלח ידך כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי
מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך
בארצך וקשה לרבי שמעאל מקום דקרא מסיימו דכתיב לעשות
סברת רבי ישמעאל מקום דקרא מסיימו דכתיב לעשות
הישר בעיני ה׳ אלהיך ולא כתיב בים טוב וכמו שפסוק לעשות
הישר בעיני שב אל׳ גם פסוק הטוב והישר שב אל
ה׳ והטוב שב אל האדם ואם כן רש״י ז״ל למה אמר הטוב בעיני
שמים ולא אמר הישר בעיני שמים :

לתיתר מתברך בשבעה עשר הכך שמה דלעיל והכי קאמר
עשר עד כאן . ומעתה דבמחלוקת היא שנויה דתיכא תלת
דברים ומסיימו הוא ומוסיף על עניין ראשון שנריך ליתן לו
לעני וגם לפיימו בדברי ותיכא תלת דברים המסיימו בלא ו״ו
דבמסיימו דברים לחוד בלא נתינה נתברך בחמד עשר
ברכות :

ובזה יבא על נכון דהפסוק תתן לתשמועינן כמלך
דלמוד והמפיימו הוא״ו מוסיף על עניין ראשון
שהוא ציווי פרוטה וגם יפיימו דברכתיב ובפי הענה תשביע
שלא יפיימו בלא נתינה מהיכן ישבע והעני כשהוא בעניותו
וכי פיום דברים בלא נתינה מהיכן ישבע . זה לומרו ותון
תתן לו לומר שהציווי קיים בנתינה ולא ירע לבבך בתתך
לו לומר שלין נריך נתינה פנים׳ המפיימו בלא ו״ו וכפיום
לחוד אני מתברך יותר שלא תתן לי מתברך בשפה ברכו׳
ואם תפיימו בלא נתינה אני מתברך בחמד עשר ברכות
וזהו נתינת טעם למה נריך לומר לך ולא ירע לבבך כדי שלא
תאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ כלומר דבדיבור לחוד
בלא נתינה יברכך יותר ולא כן למה תתן כדי לפסי׳ הסברא
הזאת תתן טעם לשכח כי לא יחדל אביון מקרב הארץ כלומר
לא תעשה כשברא קוראת שתפיימו בלא נתינה כי לא יחדל
הביון דיימו שנאמר העני בעניותו מהיכן ישבע וקרא כתיב
תשביע לוה כח הכתוב העני וכשרוצה כיצד תעשה וישבע
העני ואתה תתברך ויכי כמשמיע על כן אנכי מצוך לאמר
כלומר כשבאת שתתן אליבא דכולי עלמא ותתברך לאחר
פתוח דהיינו תמיכת של פיום וגם פתוח תפתח את ידך
דהיינו גם נתינה עם הפיום דהא בלא הא לא סגייא ותרוייהו
בעי נתינה וגם פיום דברים :

(י״ח) **שפיל** נסיפיק דקרא כמאי דקאמר פתוח תפתח
את ידך לעניך ולאביונך בארצך יש לסבין
דלכאורה מילת בארצך מרחית יתירה היא דיי לומר פתוח
תפתח את ידך לעניך ולאביונך ודי אם כן בארצך מאי
לאתא לאשמועינן . יובן במה שאמרו בגמרא דקוב״ה אדי חטו
ושערי אחרא דכל דהוה כסיף למשקל ביממא הוה אתי
ושקיל בלילי ע״כ והכר ידוע דמילת עני שכבר הורגל
בעניותו ואין כוח ליכול כיוצא אליו אלא שתאב לכל דבר
וכסיפא ליה מילתא למשקל בפני בעל חוב ונריך ליתן לו
בפתח כדי שלא להתביים . זה אומרו פתוח תפתח את
ידך לעניך כלומר לעני׳ תתן לו מידך לידו לפי שאין מתביים
לכל לאביונך בארצך דהיינו שהיים לו בסדקים בארץ ותעלים
עיניך ממנו בדי שלא להתביים וכעובדא דמר עוקבא דהוה
שדי ווי לעני׳ בניסור׳ דדשף כדי שלא להתביים וזהו ולאביונך
בארצך כלומר שתתן בסדקים בארץ לאביון ולא תתן לו מידך
לידו :

(י״ט) **נידרר** לרשי״ם דקרא ויש לסבין במאי דקאמר
נתון תתן לו ומילת לו לכאורה נראית
כיתירה דסיים לומר נתון תתן לאחר ידי ומילת לו למאי
אתא דודאי קמתיבים היא לו ועוד במאי קאמר גם כן ולא
ירע לבבך בתתך לו דמסיכן סלקא דעתין שיירע לו עד
שהנריך לומר ולא ירע ועוד מילת לו דקאמר בתתך לו היא
די לומר בתתך ומה נריך לומר לו ועוד כפל נתון תתן לומה
היה די לומר לו נתון לאחר לו תתן לאחד ואעפ״י שכבר דרשוהו
רבותינו ז״ל יתן ויחזור ויתן לפיום כמה פעמים אבל היכא
דליתיה למדרש דרשינן כי שבעים פנים לתורה :

אמנם יובן במה דאיתא בילקוט על פסוק לשון יחסר
לו וו לשון וכן הוא לומר לעשות לו עוד כעבדו
עד כאן :

ועור מצינו מילת נתינה בשפה כדכתיב את כתי
נתתי לאיש הזה ועוד דכתיב בלא לשון שרוי
ברכה ועוד דמירותיו של הקב״ה מדה כנגד מדה . וזהו
שנאמר בה נתינה וגם נאמר בה לעשה לו עזר כנגדו וזה
הוכרך לומר ולא יבא לבבך כתתך לו כלומר שלא יבא על
שתתך מקום ליתן לו לשון ותאמר תינח מי מחייב לפרנסו
לכל מיני מחייב ליתן לו לשון וזהו לא יבא לבבך כתתך לו
דסיימו על נתינת לשון שנאמר בה נתינה וגם נאמר בה לו
ונתן טעם כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשך
שהשרוי בלא לשון שרוי בלא ברכה ואתה על ידי שנתת לו
לשון תבא לו ברכה על ידך ומידותיו יתברך מדה כנגד
מדה וכמו שאתה נראות לו ברכה על ידי שנתת לו לשון גם
הקב״ה יברכך וזהו בגלל הדבר הזה שאתה מסיים לשון

שקל ואין מספיק לכסם יתנו סלע אף על פי שאמר שקל ואם
כן למה נאמר מחצית השקל לא יתנו פחות ולא יותר ואפשר
כהקהיל שאמר אל תתנו סלע שקל אין מוסיפין על
שקל אף על פי שאין מספיק לכסם ובמה שאמר עוד במשל
ואם אמר אם מתו ירבו אחרים תחתיהם הרי שאמר תנו כיון
שאמר אל תתנו אין מתנין סלע שקל רובה נמצי במשל ואם
כן השמים חמרו עלינו ועזבו לאחרים חלף אם לא ירויח
סחרה אין מספיק מכס סלע מעט כדי לקיים ועזבו לאחרי
ואם כן מאי נפקא ליה מן המלוכה שלף אם לא ירויח ממכס
כשברה יעזוב אותו לאחרים ולא נפקא ליה סלע סטורה לכך
הכתוב לו זאת המלכה:

(כג) **גרסינן** בפרק קמא דכתובות בתלת אמר רבי
אבהו שלשה את שלמים בן דוד עד היכן
כותח על גדקה אמר לחם נקוד ולולו מה פירוש דוד אבל
נתן לאביונים נדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד רבה
אמר מלכא ורומיס יכתבון מגדות שלבי משבנו לחמו
ניתן מימיו כתובים מה טעם קול מרומי יכתבון משום דלחמו
ניתן מימיו כתובים ע"כ וצריך להבין מה זו שלמה עד היכן
כותח על גדקה דמה אמר שלמה בחכמתו על גדקה עד
שהודיעו לעולם עד היכן כותח של גדק' ולמה השיבן מדברי
דוד תבין וכי מי שמעיל אותו חבירו דבר יאמר לו בא ושעול
את תבא ולמה אמר שלמה דבר בעניין גדקה ולזה
תמהו עליו עד היכן כותח של גדקה עד שהודיעך להשיב
לחם מדברי דוד תבין ולזה שבקיבלו לכל הני קראי שאמר
שלמה בחכמתו ואתעדיך לאתויי מקרא דדוד תבין ובה רבה
דלייתי מקרא דישעיה לחם לא הוכח לו בקרא דאמר מלכא
הקודם ותו ליכא למידק כמה שאמר לחמו ניתן ולא אמר
ניתן שהוא בעמנו הכתוב ואומרי ניתן כתב המשמש ממלא:

אמנם יכה הכל לכלל שוה והוא הקדישים מה שאמרו
בתמדים רבי אלעזר בן עזריה אומר הרי הוא
אומר כי תקנור קניך כשדך ושכחת עומר בשדה וכו' נמצין
יברכך ה' אלהיך קבע ברכה למי שבאת לו מעות בלי יגיעה
אמור מעתה הרי שהיתה סלע שדורה לו בכיסו ונפלה ממנו
ומכאה עני ונתפרנס כו' הרי הקב"ה קובע לו ברכה ע"כ
ומכל לומר שזהו שאמרו שלמה בחכמתו שאמר תתן בסתר
יכפה לף ורוסף לומר בסתר דהיינו שאפלו הנותן לא ידע
קנין שבאלה ממנו סלע ונתפרנס הא עבי ולזה שלמה לא
שלמה כן דוד עד היכן כותח של גדקה דהיינו שכל כך גדול
כותח של גדקה והוא לא ידע שלא עשה מעות בכווכף שלא
מלויה נעשית המעות ותשכח לו לגדקה עד שאמרת מתן
בסתר יכפה לף ויכי כמשיב שדברים אלו שאמרתי מתן
בסתר יכפה לף שלף בלי ידיעה תשכח לגדקה למדת
מדברי דוד תבא שאמר פזר נתן לאביונים ושם להבין דדברי
דוד תבא ולמה אמר פזר היפך לומר נתן לאביונים ולמה
אמר פזר וכי דרך המתנים מעותיהם בארץ עד
שהודיעך לומר פזר שלא ידעתי שכוונת דוד תבא להגיד זה הענין
דהיינו שהיו לו מעות ומתפזרו ולקטום העניים כדקה תשכח
לו לבעל המעות זה לומרו פזר דהיינו שנתפזרו המעות
בלא ידיעה וניתנו לאביונים קרנו תרום בכבוד ומדברים
למדתי ואמרתי מתן בסתר יכפה לף רבא אמר מהכא
שכינה לסם רמיזה לדברים נאמרו כיון ולא אמר נתן דהיינו
שבכווכף נתן לעבי שלא ניתן מלוין דהיינו שבאלה הסלע
מתנו ונטלה הינו שנתנה לעבי מלוין לף על גב דלא ידע
כה מרומים ישכון דקוף קוף דלחמו ניתן לאביונים לם לו שכר
משלם כתי שנתנה הוא מדעתו לכך אמר שלמה מתן בסתר
יכפה לף:

פרשת שופטים

(ל) **שופטים** ושוטרים תתן לך בכל שעריך וכו'
למען תחיה וירשת את הארץ וכו'
וש להבין מהו קיומן לן דשבר מצות בחלי עלמא ליכא ואם
כן כיצד אומר שבשבר שעשה דין למען תחיה וירשת ועוד
תנן אלו תלויו בעבדים המשמשים את הרבה על מנת לקבל
פרס ואם כן כיצד אומר שופטים ושוטרים תתן לך וכו' למען
תחיה וירשת את הארץ:

אמנם יכון דהקדים מה שאמרו רבותינו אל בגמרא
כל הדן דין אמת לאמתו מעלה עליו הלו כאלו
עשה שותף להקב"ה במעשה בראשית עד כאן:

ועוד נקדים מה שכתב הרב בעל עשרה מאמרות
וזה תוכף דבריו מה שאמרו רבותינו אל דשבר
מצות בחלי עלמא ליכא ואם כן כיצד השיבונו וכו לעשר
בזה העולם ותירץ דשבשכל שמקיימים שהעולם מתקיים עליהם
שהדין הוא אחד משלשה עמודים שהעולם נתלה בהם:
והוא בתעסק הקיום העולם לכך זוכה לעשר בעולם הזה:

ובזה יבא על פון שופטים שתתן לך כדי לקיים
את הדין הוזל ובתעסק בקיום העולם שהרי
שנוי אחד משלשה עמודים שהעולם מתקיים על
ידן ועוד שבשעה שאתה נפתח בהקב"ה במעשה בראשית על ידי
הדין מתרי טעמי שן ללמוי שתתיחס קיום בעולם דמידותיו של
הקב"ה מידה כנגד מידה כמו שאתה מקיים העולם על ידי
הדין כן נדריך שאתה תתקיים בעולם שתתיחס וירשת ועוד
מטעם הנמי שהדין למת כלומי שעשה בראשית מנ'
שכר מצות בחלי עלמא ליכא לכל שהי שכר הדין כיון
דשעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ושותף כוחל אן
קריוה לפי שהשכון קודם שיעלם ואן השותפות לכל השכירות
ליכא משתלמת אלא לבסוף ובכל מקום שיעלם ואן השותפות לכל השכירות
שכיר ולכן שכר מצות בחלי עלמא ליכא מטעם דאין שכירו
משתלמת אל לבסוף לכל שכר הדין אין נדריך להמתין לבסוף
ליטול מן קריוה לכך אמר שופטים ושוטרים ודו למען תחיה
וירשת כלומר שאין דיינו כשכיר שמוטל לבסוף אלא כדאין שותף
שמטל קודם שיעלימון ואן השותפות לזה הוא מעשה:

(כ) **איש** כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך
שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וש
להבין שמיכות שאל הפרשה הקודמת ישמחך ואשר כברכת ה'
אלהיך אשר נתן לך לשופטים ושוטרים וכו' ועוד יש לכאין
במה שאמר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך דהוה ליה לומר
מברכת ה' דהיינו שתתן מהברכה שנתן לך כמו שאמר הפ'
כי ממך הכל ומידך נתנו לך והשתא דקתמהת כברכת כ"ף
הדמיון משמע דאתה נשתמוינן כמי שברכך כן תתן וכיצ'
יפיה זה הדבר והרי ברכתו מרובה והם כן חייב ליתן כל מה
שברכו ה' אם כן מימתי יעשה הוא לביתו נם כן:

אמנם כדי להבין את זה ואחר כך נחזור ונדרוש
שמוכים הוא בהקדים מה שאמרו בגמרא
ונקדימון לן עשה נדקה הא כלי מילת היו מציינין מביתו עד
בית המדרש בכל יום והיו עניים באין ומוטלין לותן ומשני
תיובתיה ליתא לכבודו הוא דעבד ואי בעית אימא כדבעי
ליה למעבד לן עבד ע"כ:

ובזה יבא על נכון שבא לרמוז הפסוק שני תירושים
של הגמרא במה שכתב בברכת כלף של הדמיון
זה לומרו אים במתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך
ר"ל אתן לו כברכת ה' כמו שהוא נתן לך במידת רחמיו
ולא להתכבד עליך נתן לך לפי שהוא יתברך אים לו שפיט שלפים
ורוכי ריבוות אין מקצה מלאכים וחיות ושרפים
וכהנים

פרשת שופטים

(ל) **שופטים** ושוטרים תתן לך בכל שעריך וכו'
למען תחיה וירשת את הארץ וכו'
וש להבין מהו קיומן לן דשבר מצות בחלי עלמא ליכא ואם
כן כיצד אומר שבשבר שעשה דין למען תחיה וירשת ועוד
תנן אלו תלויו בעבדים המשמשים את הרבה על מנת לקבל
פרס ואם כן כיצד אומר שופטים ושוטרים תתן לך וכו' למען
תחיה וירשת את הארץ:

אמנם יכון דהקדים מה שאמרו רבותינו אל בגמרא
כל הדן דין אמת לאמתו מעלה עליו הלו כאלו
עשה שותף להקב"ה במעשה בראשית עד כאן:

ועוד נקדים מה שכתב הרב בעל עשרה מאמרות
וזה תוכף דבריו מה שאמרו רבותינו אל דשבר
מצות בחלי עלמא ליכא ואם כן כיצד השיבונו וכו לעשר
בזה העולם ותירץ דשבשכל שמקיימים שהעולם מתקיים עליהם
שהדין הוא אחד משלשה עמודים שהעולם נתלה בהם:
והוא בתעסק הקיום העולם לכך זוכה לעשר בעולם הזה:

ובזה יבא על נכון שבא לרמוז הפסוק שני תירושים
של הגמרא במה שכתב בברכת כלף של הדמיון
זה לומרו אים במתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך
ר"ל אתן לו כברכת ה' כמו שהוא נתן לך במידת רחמיו
ולא להתכבד עליך נתן לך לפי שהוא יתברך אים לו שפיט שלפים
ורוכי ריבוות אין מקצה מלאכים וחיות ושרפים
וכהנים

פרשת שופטים

אמנם כפו הוא שפיר שהדין הוא אחד מעמודי
שהעולם עומד והמקיים את הדין על עצמו
לקיים את דברי התורה ראוי לעשר ולברכה וזה יבא
הסמיכות שפיר בברכת ה' אלהיך אשר נתן לך מהיכן בית
לברכת ה' לפי שופטים ושוטרים תתן לך ולפי שאת' מקיים
הדין שהוא ג' מעמודי עולם שהעולם מתקיי' בהם לכך תזכה
לברכת ה' לפי שופטים ושוטרי' תתן לך בכל שעריך וזהו
לומר שעריך שאתה משער בדיעתך הפסד מזה בנגד
שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה ואתה מקיים הדין על
עצמך תזכה לברכת ה':

(ו) **או** כאמר בחופן אחר לקשר הסמיכות והוא כמה
שפירשו חכמי המוסר על פסו שופטים ושוטרים
תתן לך בכל שעריך שנדין האדם שיהיה הוא שופט בשעריו
שבנופו כמו שיבי שלא ירהוס כרע האחים שלא ישמע בהם
דברים בטלים הסם שלא ידבר כרע כי הם דבר הנריך לחיי
נפש ויעסוק בפיו בתורה ובכל השעריס על הנוף יתהפ
בהם על פי הדין ע"כ · עוד כקדים מה שאמרו רבותינו
אל עזיפה וליכא תרי סרסורי דעבירה רוחם בעיניו ואומר
בלבו ושקר אוהביה גומרים המעשה עוד נקדים שעל ידי
זכות כא לידי עבירה דכתיב כי בעד משה וכח שנאמר פן
יאמר אל אשר הוציאתנו משם מלחטוא לנו יבא לידי עבירה · וזה
ואין שמואל אלא עשרה כמו שאמרו כרע שיש אומרים וכו'
ואם כן כיצד אומר כל איש וכו' ומנדקתיו
במאי דאמר ועלי יבא כל איש לשון יחיד וכי יבא
לברו בלא בעל דיבו ואם שכיפה באיש לדין כיחד ויהיה לו
לומר ועלי יבואו כל אנשים אשר לפה הריב והנדקתים לשון
רבים ואמה אמר לשון יחיד:

אמנם יבא הכל לכלל שוה והוא בפלי דקיימה לן
בדין שאסור לדון לדיין לשמוע דברי בעל דין
קודם שיבא חבירו ודריך שישמע מציאס כאחר כל אחד
בפני חבירו וזה בפני זה:

ובזה יבא על נכון שבזה הדין היה נוהג אבשלום את
לב ישראל זה שהזהו רחם דבריך טובים ונכוחים

אם היה שומע לך מאת המלך קודם שיבא בעל דין חבירך והיו דבריך כרוחים ונכנסים באזניו והיה מהפך בזכותך קוד' שיבא בעל דינך ואחר כך אף אם יבא בעל דינך ויטעון טענות אחרות כבר נכנסו דבריך באזניו ותצא זכאי אבל שומע אין לך מאת המלך כלומר שאין שומע לך לבדך אלא בפני חבירך אבל אני איני עושה כמו המלך אלא עלי יבא כלומר שיבא לבדו כל אשר לו ריב ומשפט ואשמע בטענות קודם שיבא בעל דינו ונכנסים דבריו באזני ואהפך בזכותו ואף אם אחר כך יבא בעל דינו ויטעון כבר הפכתי בזכותו ועל ידי כך והצדקתיו דהיינו שודאי יצא זכאי דצדיק הראשון בריבו ולזה ויגנב אבשלום את לב ישראל שישרו דבריו בעיניהם לפי ששומע מבעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ועל ידי זה יצא זכאי :

(ט) **תהלים** עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה ויש להבין במאי דקאמ' ופני רשעי' תשאו סלה וכי לרשעים דוקא אסור לישא פנים ולצדיקים מותר והוה ליה לומר ופנים תשאו סלה סתם דמשמע דבין לצדיק ובין לרשע אסור לישא פנים בדין אלא ודאי מדלא אמר הכי סתם אלא ופני רשעים וכו' משמע שכוונתו אחרת היא :

אמנם יובן והוא בהקדים מה שכתב הרב בעל משכנו' יעקב ז"ל וזה תורף דבריו דיש שרטוטין בפני האדם המורי' עליו ועל מעשיו יש שירטוט שמורה עליו שהוא כעסן ויש שרטוט שמורה עליו שמעוות את הדין ויש שמורה עליו שהוא זכאי וכן לכל עון ועון ואף על פי שהשרטוטין ההוא מורה עליו ועל אותו העון אם ירצה האדם יכפה הטבע ולא יעשה אותו עון אף אם השירטוט מורה עליו שיעשה אם ירצה לא יעשה ויכפה הטבע עד כאן לשונו של הרב ז"ל · וזה אומרו עד מתי תשפטו עול וכי תימא שהשרטוט מורה עליו שישפו' עול להסיר זאת המענה אמר ופני רשעים תשאו סלה כלומר השרטוטים שהם קרויים פני רשעים למה תשאו סלה אותם כמשא כבד דהיינו לעולם עד שימותו ישארו השרטוטים על פניהם והרי מעתה ומעכשיו תוכלו להסיר השירטוטים על ידי שתכפו טבע שלכם ומורו השירטוטים המורים על הרע שנו הטבע ושאו פני צדיקים דהיינו השירטוטים שמורים על מעשה הטוב ולא תשפטו עוד עול אלא תשפטו צדק זה אומרו שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו דהיינו שתשפטו צדק :

(יוד) **בצדק** כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש ויש להבין כיון דאמר בצדק ודאי אין בהם נפתל ועקש :

אמנם יובן והוא בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל כל מי שאינו מוציא דבר מגונה מפיו זוכה ומורה הוראות בישראל וזה אומרו בצדק כל אמרי פי ונתן טעם לשבח למה זכיתי שבצד' כל אמרי פי לפי שלא היה מעיקרא נפתל ועקש דהיינו שלא הוצאתי דב' שלא כהוגן ומגונה מפי לכך זכיתי שמורה הוראות בישראל והיינו בצדק כל אמרי פי :

(יא) **או** יאמר באופן אחר והוא כמה שאמרו בגמרא בני גליל דהוו דייקי ליסנא נתקיים תלמודן בני יהודה דלא הוו דייקי ליסנא לא נתקיים תלמודן בידן וזה אומרו בצדק כל אמרי פי דהיינו שנתקיים תלמודי בידי ועל ידי זה בצדק כל אמרי פי ונתן טעם לדבריו מפני מה זכיתי שנתקיים תלמודי בידי לפי שלא היה בהם נפתל ועקש דהיינו שלא במגמגמתי בלשוני הסיפה דאמר אמר למאן ונשמע מדבריו עמר אמר אמר אלא אין בהם נפתל ועקש שלא נשמע מדברי לבמה אנפי הייתי מדקדק בלשוני ועל ידי שדייקתי בלשוני נתקיים תלמודי בידי ולזה זכיתי בצד' כל אמרי פי לפי שלא היה בהם מעיקרא נפתל ועקש :

(יב) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר דוד המלך עליו השלום בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא ויש לדקדק ולהבין דהיה די לומר בשרתי צדק בקהל רב ומה צריך לומר עוד הנה שפתי לא אכלא :

אמנם כפי מה שהקדמנו דמי שמדייק בלישניה נתקיים תלמודו בידו יבא על נכון עוד בהקדי' מה שאמרו רבותינו ז"ל למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו דהיינו מי שהוא ראוי לדרוש ברבים מי שבקי בכל התלמוד וזה אומרו בשרתי צדק בקהל רב דהיינו שדרשתי ברבים מוכרח שנתקיים תלמודי בידי ונתן טעם לשבח לדבריו דמפני מה זכיתי להתקיים תלמודי בידי על ידי שהנה שפתי לא אכלא רוצה לומר איני מונע שפתי מלהוציא הדברים ברורים לפי שהבעל מחמת עצלותו אינו מטריח שפתיו להוציא דבר שלם משפתיו וכדי שלא לטרוח מלדבר שפת נחות מדבר מן השפה ולחוץ ועל ידי שמדבר מן השפה ולחוץ יהיו דבריו מגומגמים ואין מבין דבריו ואין תלמודו מתקיים בידו אבל אני לא מנעתי שפתי מחמת שלא אטרח אלא בכל כחי מוציא הדברים ברורים ונחים משפתי ועל ידי כך נתקיים תלמודי בידי וזכיתי ובשרתי צדק בקהל רב לפי ששפתי לא אכלא מלדבר ככל הצריך ובשביל זה בשרתי צדק :

(יג) **ובמה** דאכן קיימין בענין שופטים נבין מה שאמרו בגמרא על פסוק שם שם לו חק ומשפט שבת ודינין במרה אפקוד :

ויש להבין מה נשתנו שבת ודינין מכל מצות שבתורה שהקדים לצוותם במרה ולא המתין לצוותם בהר סיני עם כל המצות :

אמנם יובן בהקדים במאי דקיימא לן בדין השותף לית ביה דינא דבר מצרא כלומר אם מכר קרקע לשותפו אין בן המצר יכול לטעון אני בן המצר דלגבי שותף בן המצר אין לו טענה :

עוד נקדים מה שאמרו בגמרא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית · עוד נקדים מה שאמרו בגמרא כל הדן דין אמת לאמתו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעש' בראשית · וגם גלוי לפניו יתברך שעתידין מלאכי השרת במתן תורה לומר טענת בן המצר שהם יקחו את התורה לכך הקדים וצוה לישראל במרה קודם מתן תורה שבת ודינין שאם יטענו המלאכים בשביל התור' דין בן המצר כיון שקבלו עליהם כבר שבת ודינין ונעשו שותפים להקדוש ברוך הוא אם כן ליכא כאן טענת בן המצר לכך הקדים במרה קודם וצוה לישראל על השבת והדינין כדי שתתבטל טענת בן המצר של המלאכים · ומזה הטעם גם כן קרא הקב"ה לישראל בנים אתם לה' וקראם גם כן אחים למען אחי וקרא' גם כן אשתי משום דקימא לן בדין אם מכר קרקע לאחיו או לבנו או לאשתו כל אלו אין בן המצר יכול לסלקם :

ובזה נבין גם כן מה שאמרו במדרש ויקחו לי תרומה הה"ד תורה צוה לנו משה מורשה · ויש להבין מה יש קשר וסמיכות ויקחו לי תרומה עם פסוק תורה צוה לנו משה מורשה :

אמנם עם מה שהקדמנו שאם מכר לבנו אין יכול לסלקו בן המצר · עוד נקדים מה שאמרו בגמרא אמר ליה הקב"ה אימא אלהיכם כהן דכתיב ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל אמר ליה בנורא וכתבו התוספות הא לא קשיא היאך נטמא לפי שישראל נקראו בנים

וכהן

וכהן מטמא לבנו עד כאן :

ובזה יבא על נכון סמיכות הדברים כיון דכתיב ויקחו לי תרומה משמע שהקב"ה כהן ואז קשיא כי קבריה למשה במאי טביל וקשיא גם כן היאך ניטמא ומוכר' שארץ ישראל נקראו בנים וכיון שנקראו בנים אזלא טענת בן המצר ולכך תורה צוה לנו משה מורשה דאי לאו שנקראו בנים היאך יכיחו המלאכים למשה לקבל התורה והא יטענו דין בן המצר אבל מה ויקחו לי תרומה נפקא לן שישראל יש להם דין בנים ואזלא טענת בן המצר של המלאכים לכך תורה צוה לנו ולא למלאכים :

ובזה נבין מה שאמרו במדרש דבר אחר ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתי' כי לקח טוב נתתי לכם יבא קשר וסמיכות כיון דנפקא לן מויקחו לי תרומה שישרא' יש להם דין בנים כדאמרן לזה כי לקח טוב נתתי לכם ולא למלאכים כיון שיש לכם דין בנים אזלא טענת דינא דבר מצרא של המלאכים :

(יד) **ומענין** לענין בענין שבת למה בפרשת ויכולו כתיב שלשה פעמים שביעי היה די באחד אמנם יובן במה שכתבו הראשוני' למה בשבת בערבי' אומרים אתה קדשת ובשחרית ישמח משה ובמנחה אתה אחד היה די באחת מהם לאומרה בערבית ובשחרי' ובמנחה שהעיקר להזכיר ענין שבת כמו ביום טוב בכל התפלות אומרים אתה בחרתנו להזכיר ענין יום טוב כן בשבת היה די אחת מהם בכולן ותירצו כנגד שלש שבתות שבת בראשי' שבת מתן תורה שבת שלעתיד יום שכולו שבת ולזה בערבי' כנגד שבת בראשי' אתה קדשת שכתוב ענין שבת בראשית ויכולו וכו' שחרית כנגד שבת מתן תורה לכך אומרים ישמח משה וכו' בעומדו לפניך על הר סיני וכו' במנחה כנגד שבת העתיד לכך אומרים אתה אחד וכו' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ע"כ ולזה כתב שלשה פעמים שביעי בפרשת ויכולו כדי לרמוז כנגד שלש שבתות שבת בראשית שבת מתן תורה שבת העתיד :

אבל עדיין סוף סוף יש לשאול לשאול כפ' תשא כתיב ארבעה פעמים שבת היה די בשלשה לרמוז שלש שבתות הנז' ומה יש שבת רביעית :

אמנם דגם יש שבת מרה ולכך כתב ארבעה פעמים שבת כדי לרמוז שבת בראשית שבת מרה שבת מתן תורה שבת העתיד :

(ט"ו) **אז** תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך וכו' ויש להבין למה אמר אז הוה ליה לומר אם תתענג :

אמנם יובן עם מה שאמרו הראשונים ארבע ועשרים שעות של כל לילה ויום יחלקם לשלשה חלקים שמונה שעות יקרא בתורה שמונה שעות ילך לעסקיו שמונה שעות ישן ומביאין רמז לדבר אז תקרא דהיינו כמנין אז" שהוא שמונ' תקרא אז" תלך אז" תישן וזהו יבא על נכון שאמ' אז תתענג כלומר אם תקיים אז תקרא אז תלך אז תישן ועל ידי שקיימת אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר · ויש להבין למה ברכו באלו הברכות הנזכרים ולא באחרים · אמנם שכבר ידוע שמידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה וכמו שאמרנו דמיירי במי שמקיים אז תקרא אז תישן כנגד אז תישן תתענג כמו שינה בשבת תענוג וכמו ושכב' וערבה שנתיך וגם והרכבתיך על במותי ארץ כתרגומו ואשרינך בתוקפי ארעא דהיינו שיהיה מושבך כמבחר שבארץ וכנגד אז תלך לבטח דרכך שתהא בטוח בה ותשא ותתן באמונ' והאכלתי' נחלת יעקב אביך ולא מן הגזל וכנגד אז תקרא כי פי ה' דיבר לרמוז למה שאמרו רבותינו ז"ל בזה העולם אדם שלומד מאדם כמו שהאדם עובר כך מה שלמד ממנו משכח אבל לעתיד לבא שלמד מפי הקב"ה אינו שוכח כמו שהקב"ה חי וקיים כך התורה שלמדין ממנו יתברך אינה משתכחת ועל ידי אז תקרא תזכה כי פי ה' דבר ללמוד תור' מפי ה' שאינה משתכחת לעולם :

(טז) **או** יאמר באופן אחר קרוב לזה אז תישן כנגדה אז תתענג בשינה שלא ובהלוך חלומות רעים והרהורים רעים וכנגד אז תלך לבטח והרכבתיך על במותי ארץ דהיינו שתשכון במבחר שבארץ וכנג' אז תקר' והאכלתי' נחלת יעקב אביך לרמוז למה שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ודרשו לחם זה מקרא ובגד זה משנה וכל אלו ההבטחות כי פי ה' דיבר וכמו שהוא קיים כך הבטחתו קיימת וקיים כמו מקרא שכתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה' וכו' ויביא לנו הגאולה ובא לציון גואל בעגלא ובזמן קריב אכי"ר כן"ו :

במדרש והיה ביום השישי אין והיה אלא לשון שמחה שיוציא הוצאת השבת בשמחה · גם כתבו המקובלים והיה הוא צירוף שוים ברוך הוא ולכך דרשו והיה לשון שמחה אך מדכתיב והיה אם שכוח תשכח וכי השכחה היא שמחה לכתוב בה והיה :

אמנם יובן במאי דאיתא בפליאה והביאו הרב כסף נבחר אשכנזי ז"ל וזה לשונו והנה טוב מאד זו שכחה ומקשי הר' הנז"ל וכי שכחה היא טוב מאד ותירץ הרב הנזכר שאלמלא שכחה היה אדם לומד תורה פעם אחת ושוב אינו לומד עוד אבל עתה שיש שכחה מתיירא שמא ישכח תלמודו לכך חוזר עליה תמי' עכ"ל ובזה יבא על נכון דלכך כתב והיה שהיא שמחה בשכחה כדי שעל ידי שמתיירא שמא ישכח חוזר תלמודו תמיד :

אבל עדיין יש להקשות מדכתיב והיה כי יבואו עליך הקללה והברכה תינח בברכה יש שמחה אבל בקללה מה שייך שמחה :

אמנם בקללה חס ושלום שייך שמחה כמו שאמרו בגמרא כמו שמברך על הטובה בשמחה כן צריך לברך על קללה חס ושלום בשמחה שנאמ' לקבל היסורין בשמחה :

או יאמר באופן אחר והוא בהקדים מ"ש ז"ל מי שעונותיו מרובין על זכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת ומי שזכיותיו מרובין על עונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה ולא קיים ממנה אפילו אות אחת :

עוד נקדים כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ובזה יבא על נכון דלכך כתב והיה לשון שמחה בקללה דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואם עליו קללה מוכרח שזכיותיו מרובין על עונותיו לכך מביא עליו קללה בעולם הזה כדי לנקותו לעולם הבא שאם היו עונות מרובין לא בא עליו קללה אלא אדרבה מטיבין לו בעולם הזה כדי לטורדו מן העולם הבא נמצא שהקללה היא לטובה לכך כתב בה והיה לשון שמחה :

במדרש חזר אגל רבי עקיבא אמר לו אם כדבריך שהקב"ה מכבד את השבת אל ישיב רוחות אל ירד גשמים בה ואל יצמיח בה עשב א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא אמשול לך משל לשנים שהיו דרים בחצר אחת אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרין לטלטל בחצר אבל אם היה אחד דר בחצר הרי הוא מות' בכל החצר כולה אף כאן הקב"ה לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו מותר בכל העולם כולו ע"כ וכאן שאלין דתינח

דמותר

דמותר לטלטל לפי שכל העולם הוא שלו אבל כיצד משקה זרעים ומצמיח עשבים בשבת :

אמנם יובן במה שפסק מרן בא"ח סי' רנ"ב וז"ל מותר להתחיל במלאכה בע"ש סמוך לחשיכה אף על פי שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת כגון לשרות דיו וסממנין במים והם נשרים כל השבת ולתת אונין של פשתן כדי שיתלבנו וכו' ומותר לפרוס מצודו' חיה ועופות ודגים והם ניצודים מאליהן בשבת ע"כ ונוכל לומר שגם הגשמים הבאי' בשבת כבר התחילו מערב שבת להשקות במקומות אחרים ולא הגיעו אצלינו עד יום השבת וכיון שהתחילו מערב שבת והם נגמרין מאליהן בשבת מותר וגם העשבי' כיון שהתחילו לצמוח מערב שבת נגמרין מאליהן בשבת ומותר כמו שהקדמנו ומה שזורעין האומות בשבת אין צומחין ביומם שכן דרך הצמחים לאחר כמה ימים צומחים :

פרשת כי תצא

(א) **מדרש** שוחר טוב וזה לשונו יהי לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עול' קדרה שאכלתי בה חולין לא אכלתי בה קדשי' למען לא אבוש ולכך אומר יהי לבי תמים בחוקיך ע"כ :

יובן זה המדרש במה שאמרו בגמרא בקידושין כהן מהו ביפת תואר רב אמר מותר ושמואל אמר אסו' ביאה ראשונה כולי עלמא לא פליגי דשרי שלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע כי פליגי בבאה שנייה רב אמר מותר הואיל ואשתרי אשתרי ושמואל אמר אסור הא הוייא ליה גיורת וגיורת לכהן לא חזייא ע"כ ונודע דאשה מכונה בשם קדרה כמו שאמרו אל תבשל בקדרה שבשל בה חבירך מאי היא גרושה בחיי בעלה ותשמיש מכונה בשם אכילה דכתיב אשה מכאפת אכלה ומחתה פיה :

עוד נקדים מה שאמרו קדש עצמך במותר לך ודוד נסב יפת תואר כמו שאמרו רבותינו ז"ל תמר בת יפת תואר היתה מדאמרה ליה לאמנון דבר אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי לאו בת יפת תואר היתה אחותו מאביו מי שרייא דאמרה לא ימנעני ממך אלא בת יפת תואר היתה ונוכל לומ' שדוד לא בא על אם תמר של ביאה ראשונה דוקא ואף על גב דקיימא לן הלכתא כרב באיסורי ורב אית ליה כיון דאשתרי אשתרי אפילו לכהן אפילו הכי דוד לא בא עליה ביאה שנייה הואיל ושמואל אוסר לכהן ביאה שנייה כדי לקדש עצמו במותר לו לא בא על אם תמר ביאה שנייה · וזה אומרו קדרה שבשלתי בה חולין דהיינו שבאתי על אם תמר שהיתה בת יפת תואר וקרי לה חולין כמו שדרשו על פסוק חלילה לך מעשו' כדב' הזה חולין הוא לך לא הוא ולא דכוותיה ולא דפחיתא מיני' אם כן כל דבר שאינו הגון קרוי חולין גם היפת תואר לא התירה התורה אלא מפני יצר הרע מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכל בשר נבילות ולזה אמר קדרה שאכלתי בה חולין שאכלתי שבאתי על אם תמר שאינה הוגנת לפי דקרי לה בשר תמותות שחוטות ובגמרא לא אכלתי מבהמת כוס כוס דהיינו תמותות דהיינו ששוחטין קודם שתמות וכוס פירושו שחוט ועם כל זה לא אכלתי בה קדשים רוצה לומר שלא באתי עליה ביאה שנייה אף על פי שמותרת אפילו הכי לא באתי כדי לקדש את עצמי והיינו שאמר לא אכלתי שפירושו שלא באתי עוד ונתן טעם קדשי' דהיינו לקדש את עצמו במותר לו :

(ב) **כי** תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכו' לשניאה והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהוב' על פני בן השנוא' הבכור כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה :

ויש להבין מהיכן סלקא דעתין לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה כיון שהבכור הוא בן השנואה ועוד יש להבין למה אמר השנואה משמע שהיא שנואה לכל העולם והכי הוה ליה למימ' שונא אותה דמשמע שהוא דוקא שונא אותה ולא אחרים שונאים אותה אבל השתא דכתיב השנואה משמע שהיא שנואה לכל וכן יש להבין למה אמר אהובה ולא אמר אוהב אותה ועוד יש להבין כיון דהאמת בן השנואה הוא הבכור למה הקדים הכתוב לידת בן האהובה דכתיב וילדו לו בנים האהובה והשנואה הוה ליה לומר וילדו לו בנים השנואה והאהובה כיון שבן השנואה הוא הבכור הוה להקדים בן השנואה בלידה קודם :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מרן בחושן משפט סי' רע"ח סעיף א' וזה לשונו בכור לנחלה הוא הנולד לאב ראשון שנאמר כי הוא ראשית אונו הוא שלא נולד לו קוד' לזה ואין משגיחין על האם אפילו ילדה כמה בנים הואיל וזה ראשון לאביו יורש פי שנים עכ"ל :

עוד נקדי' מה שדרשו רז"ל אהובה לפני המקום שנואה לפני המקום ונוכל לומר שנואה לפני המקום דהיינו גרושה דלמה גירשה דכתיב כי מצא בה ערות דבר וכיון דמצא בה ערות דבר ודאי שנואה היא לפני המקום ועוד דרשו כי שנא שלח ואפשר לומ' שהאהובה עדין לא ילדה והשנואה כבר ילדה אבל בעלה הראשון אשר שלחה ועתה אבל זה ילדה השנואה תחלה ואחר כך ילדה האהובה הוא סבר כיון שהאהובה זה פטר רחמה והשנואה אף על פי שילדה קודם האהובה כיון שהשנואה אין זה פטר רחמה כיון שכבר ילדה אבל הראשון הוה סלקא דעתין לבכר את בן האהובה לפי שהוא פטר רחם בא הכתוב לאפוקי מסברתיה אמר הפסוק לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכו' בזה הטענה לפי שהוא פטר רחם אלא כי את הבכו' בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אש' ימצא לו וכי תימא דאדרבה בן האהובה יותר ראוי להיות בכור אף על פי שנולד לבסוף לפי שהוא פטר רחם לזה נתן טעם לשבח כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה רוצה לומר כמו שדרשו רבותינו ז"ל כי הוא ראשית אונו הוא שלא נולד לו קודם לזה אבלו אף על פי שילדה אבל הראשון כיון שאבלו ילדה השנואה קודם לו משפט הבכורה וכמו שפסק מרן ואין משגיחין על האם אפילו ילדה כמה בנים הואיל וזה ראשון לאביו יורש פי שנים והיינו טעמא שהקדים הפסוק לידת בן האהובה קודם אף על פי שאינו בכור לרמוז שהוא פטר רחם שהאהובה זה תחילת לידתה והשנואה אין זה תחלת לידתה לפי שכבר ילדה אבל הראשון לכך הקדים הפסוק וכתב וילדו לו בנים האהובה והשנואה לומ' שהאהובה תחלת לידתה והשנואה אין זה תחלת לידתה אף על פי כן יהיה הבן הבכור לשנואה אף על פי שאינו פטר רחם והיינו כי הוא ראשית אונו וכמו שדרשו רבותינו ז"ל הוא שלא נולד לו קודם לזה :

או נאמר באופן אחר כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאח' שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור · ויש להבין מהיכא סלקא דעתיה לבכר את בן האהובה כיון שבן השנואה הבכור ועוד כיון שבן השנואה הבכו' הוה ליה לומ' וילדו בני' השנואה והאהובה כיון שכן הסדר שהשנואה ילדה קוד' כיון שהוא הבכור ולמה כתב וילדו לו בנים האהובה והשנואה עד שיעלה על דעתו לבכר

לבכר את בן האהובה והוצרך הכתוב להסיר מה שעלה על דעתו ולומר לא יוכל לבכר את בן האהובה ·

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא במה שכתב הטור בח"מ בסימן רע"ז בסעיף ד' וז"ל בכור שנולד טומטום ואחר כך נקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים דבעינן שיהא זכר משעת לידה וכתב מרן בב"י בפרק יש נוחלין אמר רבי אמי טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים דאמר קרא והיה הבן הבכור לשנואה עד שיהא בן משע' הויה ע"כ · ובזה יבא על נכון שבא לרמוז דין הטומטו' שהאהובה ילדה טומטום תחילה ואחר כך ילדה השנואה זכר ולזה היה סלקא דעתיה דבעל כיון שהאהובה היתה ילדה תחילה כדכתיב וילדו לו בנים האהובה והשנואה משמע ילדה תחילה האהובה אף על פי שבשעה שנולד היה טומטו' כיון שנקרע ונמצא זכר לו משפט הבכורה כיון שנולד תחילה אבל האמת והיה הבן הבכור לשנואה וכמו שפירש רש"י ז"ל בגמ' שיהא בן משעת הוייה אבל בן האהובה עתה נעשה בן לאחר שנקרע ולזה לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה כלומ' שנעשה בן אחר שרב' נולד בן השנואה והיה לו הוייה לבן השנואה ולזה בן השנואה לו משפ' הבכורה:

או נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הטור שם בסעיף ה' וז"ל בכור שילדה אמו נפל תחלה אפילו שיצא רוח הנפל חי לאויר העולם זה שנולד אחריו הוא בכור לנחלה וכתב מרן ז"ל בשם רש"י ז"ל דגבי נחלה כתיב ראשית אונו מי שלבו דוה עליו אם מת יצא נפל שהוציא ראשו ראשון והוי כילוד דלאו קיימא הוא ואין לבו דוה עליו ע"כ · ובזה יבא על נכון ונוכל לומר שבא הכתוב לרמוז דין נפל הבא אחריו בן שהוא בכור לנחלה ולזה אמר וילדו לו בנים האהובה והשנואה והקדים האהובה לשנואה אעפ"י שהשנואה ילדה קודם לרמוז שילדה נפל ואחר כך בן חי והאהוב' תחלת לידתה בן חי ולזה עלה על דעת הבעל כיון שפטר רחם של השנואה נפל אעפ"י שילדה בן קודם האהובה כיון שהאהובה פטר רחם בן קיימא לו משפט הבכורה ולזה הקדים לידת האהובה ללידת השנואה לרמוז שהאהובה פטר רחם בן חי והשנוא' פטר רחם נפל ואחרין בן חי שהוא קודם לבן האהוב' דסוף סוף בשעה שנולד לשנואה בן קיימא עדיין לא נולד בן האהובה לזה להסיר סברת האב בא הכתוב ואמר לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור כלומר כיון שבן השנואה נולד קודם בן האהובה בן השנואה הבכור וכי תימא אעפ"י שבן השנואה נולד קודם בן האהובה אבל פטר רחם של שנואה היה נפל ולזה נתן טעם לשבח כי הוא ראשי' אונו לרמוז למה שפירש רש"י ז"ל מי שלב אביו דוה עליו אם מת יצא נפל שאין אביו דוה עליו והבן קיימ' הבא אחר הנפל אביו דוה עליו אם מת קרוי ראשית אונו ולו משפט הבכורה :

או נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הטור עוד שם ופסקו מרן בשולחנו הטהור וז"ל ישראל שיש לו בן משפחה או מנכרית בן הנולד לו אחר כך הוא בכור לנחלה ע"כ · ונוכל לומר שבא לרמוז זה הדין והאהובה היא שפחה כמו שדרשו רז"ל על פסו' אהבתי את אדוני את אשתי השפח' זה אומרו אחת אהובה שפחה ואחת שנואה ישראלית וילדו לו בנים האהובה דהיינו השפחה ילדה תחילה ואח"כ ילדה השנואה שהיא הישראלית לא יוכל לבכר את בן האהובה וכו' דהיינו בן השפח' לפי שנולד קודם בן השנוא' דהיינו הישראלי' אלא כי את הבכור בן השנואה יכיר שהיא הישר' שי' יכיר לתת לו פי שנים כי הוא ראשית אונו כלומר בן הישראלי' דוקא קרוי בנו אעפ"י שנולד אחר בן השפחה דבן השפחה אינו קרוי בנו אלא כמה אלא בן הישראלית דוקא קרוי בנו ולו משפט הבכורה :

או נאמר באופן אחר והוא במה שכת' הרמב"ם ז"ל בפ' שני מהלכות נחלות וז"ל היה הבכור ממזר נוטל פי שנים שנאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שני' זו שנואה בנישואיה ואם כן אין צריך לומר בן גרושה או בן חלוצה עכ"ל · וזה אומרו אחת אהובה בנישואיה ואח' שנואה בנישואיה דהיינו ממזר או בן גרושה או בן חלוצה וילדו לו האהובה והשנואה אעפ"י שהשנואה ילדה קודם האב אינו קורא לידת השנואה לידה אלא קורא לידת האהוב' היא עיקר ולידת השנואה היא טפילה וילדו לו האהוב' והשנואה הקדים האהובה לפי טענת האב כדי שלא יסבור כך לזה בא הכתו' להוציא סברת האב לזה אמר לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה בטענת שהיא שנואה בנשואיה אלא בן השנואה הבכור כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה וכמו שהקדמנו בשם הרמב"ם ז"ל :

(ג) **לא** יבא עמוני ומואבי בקהל ה' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים · ויש להבין דהוה ליה לומ' על אשר לא קדמו אתכ' בלחם ובמים דעיק' שנתרחקו עמון ומואב בשביל שלא קדמו אתכם וכמו שאמרו בגמרא בסנהדרין פ' חלק א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה ב' משפחו' מישראל שנאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואם כן עיקר עונם על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואם כן על דבר למה לי והוצרכו רבותינו ז"ל לדרוש בספרי והביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש על דבר על העצה שיעצו להחטיאכם ועוד מה צריך לומר בדרך בצאתכם ממצרים וכי לא היינו יודעים כשהיו בדרך לא קדמו להם וריוה והלא ידוע כשהיו בדרך ישראל לא קדמו ולכך גזר עליהם לא יבא עמוני ומואבי ואם כן מה צריך לומר בדרך ועוד דעיקר בשביל לגימא כמו שאמרו בגמרא גדולה לגימה ואם כן במים למה לי ועוד דמים לא היו צריכין שהיה להם באר מרים :

אמנם יובן בהקדים מה שפסק מרן ביורה דעה סי' ק' פת של בעלי בתים אין שם מי שגזרה בה להקל שעיקר הגזרה משום חתנות ואם יאכל פת בעלי בתי' יבא לסעוד אצלם עוד נקדים מה שכתב ספר אורחות חיים בשם הרא"ה וכל בו ופסקו מרן בסי' קי"ב יש אומרי' דבמקום שאין פלטר מצוי כלל מותר אפילו של בעלי בתים ע"כ ובזה יבא על נכון דלא תימא הא דלא קדמו אפשר דהוו ידעי שפת בעל הבית אסורה לישראל ולכך לא קדמו לחם ואם כן למה ריחקן לכך הוצרך לומר על דבר לרמוז מה שדרשו רבותינו ז"ל על העצה שיעצו להחטיאם וכיון שהם רוצים להחטיאם בזנות היה להם לקדם לחם כדי שתעשה עצתם אלא ודאי מה שלא קדמו לחם אין כוונתם לטובה שלא להחטיאם שאדרבה הם רוצין להחטיאם אלא ודאי מה שלא קדמו לחם להם מפני צרות העין ובליותם · וזה אומרו על דבר דהיינו על עצה רבה שיעצו להחטיאם וא"כ כיון שרוצים להחטיאם אין להם טענה על מה שלא קדמו להם ועוד מטעמא אחרינא לא יש להם טענה על מה שלא קדמו לחם דהא בדרך בצאתכם ממצרי' רוצה לומר דבדרך מותר אפילו פת של בעל הבית כמו שהעתקנו משם אורחו' חיים והרא"ה והכל בו ופסק מרן כדבריהם וכיון שהייתם בדרך הוידין הלחם כדין המים מה מים מותרין אף לחם מותר בדרך ולכך כתב מים אף על פי שלא היו צריכים שהיה להם באר של מרים ומה שהוצרך לכתוב מים לאורויי לחם ומים מה מים מותרין אף לחם מותר בדרך וכיון שהיה מותר לחם בדרך ולא קדמו אין להם שום טענה לפטור אלא ודאי מה שלא קדמו משום צרות עין ובליות לכך לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' :

וכמאי

(ד) **ובמאי** דאכן קיימין גדולה לגימה מעניין לענייין כימא מלתא במה שאמרו בגמרא פרק עשירי דפסחים אמר רבי אלעזר קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף שנאמר נותן לחם לכל בשר וסמיך ליה לגוזר ים סוף לגזרים וכתב מהרש"א ז"ל וסמיך ליה לגוזר ים סוף לגזרים לא ידענא מאי סמיך ליה דהא כמה קראי אפסיקו ביניהו והניחה בצריך עיון ׃ ונראה לעניות דעתי לתרץ דאף על גב דאיכא כמה קראי קרי ליה סמוך דכל הני קראי דמפסקי כולהו חד ענייכא ניכהו משום דכלהו מיירי בסיפור הנס מה שעשה לישראל מה שגזר הים והעביר ישראל בתוכו וניער פרעה וחילו בים סוף ולמוליך עמו במדבר ויהרוג מלכי אדירים סיחון ועוג ונתן ארצם לנחלה שבשפלנו זכר לנו ויפרקנו מצרינו התחיל עניין קריעת ים סוף עד שהשלים עניין ישראל שהנחילם את הארץ ואחר שהשלים העניין סמך נותן לחם לכל בשר אם כן שפיר קאמר רבי אלעזר נותן לחם וסמיך ליה לגוזר ים סוף כיון דכל הני עניין אחד לכך קרי ליה סמוך וסמיך ליה נותן לחם לכל בשר ׃

(ה) **לא** תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך ויש להבין למה כתב והתעלמת מהם באמצע הוה ליה להשלים העניין השב תשיבם לאחיך ואחר כך יאמר והתעלמת מהם כדי לדרוש זקן ואינה לפי כבודו שיוכל להתעלם ועוד כפל השב תשיבם למה ליה אף על פי שכבר דרשוהו רבותינו ז"ל השב תשיבם אפילו מאה פעמים מכל מקום כי שבעים פנים לתורה וכל היכא דאיכא למדרש דרשינן ׃

אמנם יובן במה שהקדמנו בפרשת ראה באורך דאיכא פלוגתא בין הרמב"ם ז"ל ובין הרא"ש ז"ל דזקן ואינה לפי כבודו להרמב"ם ימחול על כבודו וישיב אבל להרא"ש ישיב על ידי אחרים על ידי ממון שיתן לחבירו ויקיימו המצוה במקומו או שנמצא במקום שרובו כותים אף על פי שמן הדין אינו חייב להחזיר מ"מ לפנים משורת הדין ישיב או אבידתו ואבידת חבירו אף על פי שמן הדין שלו קודם מכל מקום יעשה לפנים משורת הדין וישיב של חבירו לכך פסק באמצע העניין וכתב והתעלמת דאי כתב והתעלמת לאחר השב תשיבם הוה אמינא והתעלמת כמו שדרשו בג"מ פעמים שאתה מתעלם ואפי' אם רצה למחול על כבודו אין כבודו מחול כדאמרן בכל הני דאמרן לכך כתיב והתעלמת מהם באמצע ואחר כך השב תשיבם כדי לחזור השב תשיבם על והתעלמת לומר שאף על פי שאמרתי לך שמן הדין פעמים שאתה מתעלם בכל הני דאמרן מכל מקום תעשה לפנים משורת הדין ותשיב ולכך כפל גם כן השב תשיבם חד לגופיה היכא שאין יכול להתעל' וחד להיכא שיכול להתעלם וזהו להרמב"ם ז"ל ולהרא"ש ז"ל שאין יכול למחול על כבודו תשיבם על ידי אחרים בשכר כדי לעשות לפנים משורת הדין ׃

(ו) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר הפסוק לא תראה חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו ויש להבין למה הפסיק העניין וכתב והתעלמת קודם שיאמר הקם תקים עמו הוה ליה להשלים תחילה הקם תקים ואחר כך יאמר והתעלמת מהם כדי לדרוש פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינה לפי כבודו ועוד כפל הקם תקים למה ליואף על פי שכבר דרשוהו רבותינו ז"ל הקם תקים אפילו כמה פעמים מכל מקום היכא דאיכא למדרש דרשינן ׃

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון דאי כתב והתעלמת לבסוף הוה אמינא שאין יכול למחול על כבודו ולכך הקדים והתעלמת וכתביה קודם הקם תקים כדי לחזור הקם תקים עמו על והתעלמת לומר שאף על פי שאמרתי לך פעמים שאתה מתעלם הייכו מן הדין אבל כדי לעשות לפנים משורת הדין ולכך אתא כפל הקם תקים חד להיכא שאין אתה יכול להתעלם וחד להיכא שאתה יכול להתעלם תעשה לפנים משורת הדין ותקים ותמחול על כבודך וזהו להרמב"ם ז"ל אבל להרא"ש שאין יכול למחול על כבודו מכל מקום יקיים המצוה שישכור לאחרים ויקיימו במקומו וזה אומרו הקם על ידי עצמך ואם אתה זקן ואינה לפי כבודך תקים על ידי אחרים בשכר כדי לעשות לפנים משורת הדין ׃

(ז) **וירקה** בפניו טעם הרקיקה נוכל לומר בהקדים מה שאמרו בפרקי רבי אליעזר רפואת צרעת שירוק בו אביו שנאמר ואביה ירוק ירק בפניה וכו' עוד נקדים שאין הדין מתמתק אלא בשורשו לכך צריך אביו לרוק בו ועוד נקדים דאיתא בלבא דגופא כנוצא שהאשה היא משורש האיש ועוד דמצורע חשוב כמת ובזה אתי שפיר דכמו שמצינו במצורע מתתקן על ידי אביו שהוא שורשו ברקיקה כן המת בלא בנים מתתקן על ידי אשתו שהיא משורשו ברקיקה שרוקקת בפני אחי המת שאחיו גם הוא משורש המת לכך צותה התורה וירקה בפניו כדי שיתתקן המת אף על פי שדברי תורה אינן צריכין טעם מכל מקום היכא דאיכא למדרש דרשינן ׃

(ח') **פרקי** רבי אליעזר כתיב זכור את יום השבת וכתי' זכור את אשר עשה לך עמלק היאך יתקיימו שני כתובים הללו זה זכור וזה זכור אלא אינו דומה שותה כוס של קונדיטון לשותה כוס של יין זה להשמידו ולאבד זרעו של עמלק וזה זכור לקדשו על היין ע"כ ׃ והוא תמוה מאד אמנם יובן בהקדים מאי דאיתא בספרי והובא בילקוט רמז תת"ם וזה לשונו כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה כתיב וזכרתי את בריתי יעקב וכו' והארץ אזכור מן הפסוק הזה אתה למד שני דברים שארץ ישראל שקולה כנגד המילה כשם שהמילה דוחה שבת כך כבושה של ארץ ישראל ועוד שהיא שקולה כנגד כל מה שנברא בששת ימי בראשית וכו' ע"כ ויש להבין מהיכא נפקא ליה כבוש של ארץ ישראל דוחה שבת ויש לומר דאתיא זכירה זכירה משבת דבשבת כתוב זכור את יום השבת לקדשו ובמילה כתיב זכירה וזכרתי את בריתי יעקב ובארץ כתיב זכירה והארץ אזכור מה זכירה האמורה במילה דוחה את זכור את יום השבת דכתיב ביום השמיני ימול ודרשו רז"ל אפילו בשבת אף זכירה האמור בארץ דוחה את זכור את יום השבת ׃

עוד נקדים מה שדרשו רבותינו ז"ל ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וסמיך ליה ויבא עמלק דבשביל שחללו שבת בא עמלק והשתא אתי שפיר והיינו דקא פריך כתיב זכור את יום השבת דהיינו כל מידי דכתיב ביה זכירה כגון מילה כיבוש ארץ ישראל דוחה את השבת כדאמרן לעיל ומחללים שבת בשבילם וכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק דהיינו שתזכור על ענין עמלק על מה בא על חלול שבת אם כן צריך שישמור שבת ולא יחללו כדי שלא יבא עמלק ואם כן כיצד אומר שמילה וארץ ישרא' שכתי' בהם זכירה דוחין את זכור יום השבת והוי הם ושלום כמחלל שבת ואנו יראים שלא יבא עמלק חס ושלום והיאך יתקיימו שני כתובין זה זכור וזה זכור ומי נדחה מפני מי ומשני אינו דומה שותה כוס קונדיטון לשותה כוס של חומץ רוצה לומר אינו דומה המחלל שבת בשביל מילה ובשביל כיבוש ארץ ישראל כמו המחלל שבת בשביל עסקיו לפי שזה המחלל בשביל מילה לקדשו שמתקדש האדם על ידי המילה וגם מקדשו על היין בכוס של מילה וזהו מצותו וכן כיבוש ארץ ישראל

ישראל גם כן היא לקדוש ארץ ישראל שהיא מקודשת מכל הארצות ויקדשו על היין שמשובח שבארץ ישרא' אבל המחלל את השבת בשביל עסקיו אין זה מקדש אלא מחלל להשמיד להרוג ולאבד את המחלל שבת אבל אתה תשמור שבת בעסקיך ותשמור ותשמיד ותאבד את זרעו של עמלק וימחה זכרו של עמלק מן העולם אכו"ר ׃

(ט') **או** כאמר באופן אחר והוא במה שפירש רש"י ז"ל זכור את אשר עשה לך עמלק אם שקרת במדות ובמשקולות הוי דואג מן גירוי האויב שנאמ' מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון ע"כ ׃ עוד נקדים מה דקיימא לן בדין שביום טוב או בשבת אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה שאסור למדוד או לשקול בשבת אלא נותן בלא מידה ובלא משקל בשבת או ביום טוב הן חסר הן יתר והשתא שפיר פריך כתי' זכור את יום השבת לקדשו שלא יעשה בו מלאכה כלל שלא ישקול ושלא ימדוד ואם כן שמא אפשר שיתן לו חסר ונמצא המוכר בא לידי גזל ואם יותר לו יותר הלוקח בא לידי גזל וכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק ומדסמכה פרשת משקולות לפרשת עמלק שהאויב מתגרי מעון המשקולות דהיינו מעון הגזל ואם כן היה צריך לשקול בשבת ותדחה את השב' כדי שלא יבא עמלק וקרא קאמר זכור את יום השבת לקדשו שלא תעשה מלאכה בשבת כלל ולא תשקול וגם קרא אמר זכור את אשר עשה לך עמלק דהיינו שלא תתן חסר והיאך יתקיימו שני כתובים הללו זה זכור וזה זכור כלומר מזכור דשבת שלא ישקול ומזכור דעמלק משמע שצריך לשקול שלא יבא לידי גזל ואם כן מי נדחה מפני מי ומשני אינו דומה כוס של קונדיטון לשותה כוס של חומץ כלומר אינו דומה הנותן לחבירו בשבת בלא משקל אף על פי שאין נותן לו בשוה אלא הן חסר הן יתר בשביל שלא ישקול בשבת לקדש את השבת שלא לעשות מלאכה אין זה קרוי גזל לפי שאין כוונתם לגזול זה את זה וידעי ומחלי זה לזה ודומה למי ששותה כוס של קונדיטון ויערב לו גם מי שבא לידו יתר ממון חבירו יערב לו משום דמחלי אהדדי אבל השותה כוס של חומץ דהיינו ששוקל לחבירו חסר בחול זהו כוס של חומץ שמקהה את שיניו ומתגרה בו האויב וזה זכור לאבד דהיינו מי ששוקל בחול חסר שמאבדו האויב לפי ששוקל חסר אבל צריך שישקול משלם בחול כדי שיזכ' הוא ויאבד וימחה ויהרג זרעו של עמלק וימחה זכר עמלק מן העולם ואם כן בין שבחול נותן לחבירו משלם אף על פי שבשבת מחמת שאינו שוקל נותן חסר לחבירו אין כן משום גזל חדא דמחלי זה לזה ועוד שזה זכור לקדש את יום השבת מלעשות מלאכה וכיון שמה שאין שוקל בשבת אין כוונתם לגזול אלא לקדש את יום השבת אל תתירא מעמלק בשביל שלא נתן לחבירו בשבת בשוה שכל כוונתם דלא שקלי במשקל בשבת כדי לקדש את יום השבת ׃

(יוד) **פסיקתא** והובא בילקו' בסוף פרשתינו זאת על פסוק זכור את אשר עשה לך עמלק וזה לשונו יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח וכי אבותיו של עשו רשעי' היו צדיקים היו אברהם זקנו יצחק בא מכח אברהם חיה ק"פ שנה אברהם חיה קע"ה שנה ה' שנים שמנעו לאברהם ואמרתי לו ואתה תבא אל אבותיך בשלום והבא שיבו טבא רואה את בן בנו מגלה עריות ושופך דמים וגונב טב ליה מתכנים בשלם טוב חסרך מחיים ומה חטא חטא על אביו גרם לו שכהו עיניו שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות למה שהעמיד בן רשע לעשיו הרשע ומה חטא חטא על אמו כשהוא יצא ממעי אמו חתך מיטרין שלה שלא תלד זכו' ע"כ ויש להבין דקושיא קא חזינא ופירוקא לא קא חזינא דהקושיא שהקשה וכי אבותיו רשעים היו צדיקים היו במאי אולא על מאי דאמר קרא עון אבותיו ׃

אמנם שכוונתם ז"ל דהמקשה סבר שפירוש עון אבותיו כמשמעו שאבותיו עשו עון וע"ל זה קא מתמה וכי אבותיו רשעים היו צדיקים היו וכיצד אומר עון אבותיו וע"ל זה תירץ לו שאין פירוש עון אבותיו עון שעשו אבותיו אלא הפי' ירוש האמיתי עון שעשה עשו הרשע עם אבותיו ורמזו וכרמז במאי דקאמר יצחק בא מכח אברהם חיה ק"פ שנה אברהם לא כל שכן שצריך לפחות לחיות ק"פ שנה כמו יצחק ולמה נחסר לאברה' חמש שנים אלא שעונותיו של עשו הרשע גרמו שמנעו מאברהם חמש שנים כדי שלא יראה בן בנו יוצא לתרבות רעה וזה העון שעשה עשו עם אברהם ועל זה שאל ומה חטא חטא על אביו דלכאורה כרא' שאין זה מקומו למה בכאן שאל ומה חטא חטא עם אביו ׃ אמנם כפי דרכנו אתי שפיר שבכאן ראוי לשאול ומה חטא חטא עם אביו כיון דפירש עון אבותיו הוא עון שעשה עשיו הרשע עם אבותיו ורמזו במה שחסר מאברהם חמש שנים ועל זה הוצרך לשאול בכאן ומה חטא חטא עם אביו כיון דכתיב עון אבותיו משמ' שעשה עון עם אביו ועם אבי אביו תינח עון שעשה עם אברהם שחסר לו ה' שנים אבל עם אביו אדרב' כי ציד בפיו שהיה מרמה את אביו כיצד מעשרין והיה אומר יצחק המה בני מדקדק במצו' משמע שהיה עושה נחת רוח לאביו וא"כ כיצד תפרש עון אבותיו עון שעש' עשו עם אבותיו עם יצחק וע"ל זה השיב שחטא עם אביו ושפיר הא' מר קרא עון אבותיו שחטא עם אביו ועם אבי אביו שגרם לאביו שכהו עיניו ולזה של ב"כ ומה הטא חטא עם אמו כלו' תירצת רישיה דקרא עון אבותיו סיפיה דקרא דכתי' וחטאת אמו מאי מפרשת ליה מה חטא חטא עם אמו והשיב כשהוא יצא ממעי אמו חתך מיטרין שלה שלא תלד עוד ולכן כוליה קרא אתי שפיר דמיירי במה שחטא עם אבותיו ועם אמו ׃

(יא) **ובזה** נבין מאי דהוה קשה בקרא דלמה גבי אבותיו כתיב עון דכתיב עון אבותיו וגבי אמו כתיב חטאת דכתיב וחטאת אמו ׃

אמנם כפי מה שאמרנו לעיל אתי שפיר כיון שחתך מיטרין שלה א"כ חסרה דבר מגופה ודרשינן וחטאת לשון חיסור שחיסר מאמו כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים שפירושו חסרים מן המלכות גם כאן כפרש וחטאת אמו שחסר מאמו דבר ולכך שנה הפסוק לשונו ולא כתב עון אמו כמו שכתב עון אבותיו כדי לישמע לתרי אכפי חדא כמשמעו שחטא עם אמו ומדשנה ולא כתב עון וכתב חטא' לדרוש כמי לשון חסרון שחסר מטרין שלה ׃

(יב) **עוד** שם סמוך ונראה רבי לוי פתח גערת גויים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד גערת גויים זה עמלק דכתיב ביה ראשית גוים עמלק אבדת רשע זה עשיו הרשע דכתיב ביה וקראו להם גבול רשעה אם יאמ' לך אדם אף יעקב היה בכלל אמור לו רשעים אין כתיב כאן אלא רשע אבדת רשע זה עשו הרשע שמם מחית לעול' ועד תמחה את זכר עמלק ע"כ והמאמר הזה תמוה עד מאד ואומר דרשוני וחיו דמהיכא היה סלקא דעתין שהיה יעקב בכלל עד דאצטריך לומר שאינו בכלל ועוד למה אמר יעקב היה בכלל היה די לומר כפי הסלקא דעתין שאף יעקב בכלל ומלת היה למאי איצטריך דמלת היה לשעבר היא ׃

אמנם נוכל לומר דמאי דהוה סלקא דעתין לומ' שאף יעקב היה בכלל הייכו בכלל גערת גוים לפי מה שאמר הפסוק שני גוים בבטנך וגם נאמר על יעקב ועשיו ומה שני גוים יעקב היה בכלל אף גערת גוים היה בכלל

בכלל וזהו דקאמר היה בכלל וכמו שהקדמנו דמילת היה לשעבר משמע דהיינו היה לשעבר בכלל שני גוים גם א"ו יעקב בכלל גערת גוים ועוד כיון דכתיב אבדת רשע לשון יחיד היה לו לומר גם כן שמו מחית לעולם ועד לשון יחיד ומדקאמר שמם לשון רבים היה סלקא דעתין שחס ושלום שגם יעקב בכלל ועל זה השיב לו רשעים אין כתיב כאן אלא רשע רוצה לומר דאי כדהוה סלקא דעתיך שיעקב בכלל אין צריך היה לכוללו עם עמלק אלא כוללו עם אחיו עשו והיה אומר רשעים חס ושלום והשתא דאמר רשע משמע שאין יעקב בכלל אבדת רשע גם בכלל גערת גוים אינו בכלל אפילו גערה ומה דכתיב שמם מחית לשון רבים אע"ג דכתיב אבדת רשע לשון יחיד דשמם מחית לשון רבים קאי על עשו ועמלק האמורים והיינו דסיים דבריו שמם מחית לעולם ועד תמחה את זכר עמלק ר"ל דשמם מחית קאי על עשו ועמלק שימחה שמם וזכרם מן העולם בקרוב והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד אמן כן יהי רצון כס"ו :

(י"ג) **סיפרי** והובא בילקוט בסוף הפרשה וזה לשונו זכור את אשר עשה לך עמלק זכור בפה ואל תשכח בלב וכן הוא אומר שמעו עמים ירגזון ע"כ ויש להבין דמה קשר וסמיכות יש למאי דאמר זכור בפה ואל תשכח בלב לפסוק שמעו עמים ירגזון :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל אשר קרך רבנן אמרי הקירך בפני האומות משל לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד בה ובא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אף על פי שנכוה הקירה בפני אחרים כך כיון שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל האומות שנאמ' שמעו עמים ירגזון ע"כ ובזה יבא על נכון זכור בפה ואל תשכח בלב וכי תימא למה זה על עמלק דוקא יותר משאר אומות זכור בפה ואל תשכח בלב והא כולם הרעו לנו ומה נשתנה עמלק מכולם ולזה אמר וכן הוא אומ' שמעו עמי' ירגזון כלומר שהייתם כזורה רותחת והא ראייה שמעו עמים ירגזון ולא היה שום בריה בעולם שנותן דעתו ליגע בכם אבל עמלק הוא קרך ולימד את האומות כמנא שהקולר תלוי בצואר עמלק וכל מה שהריעו האומות עמלק הוא גרמא בנזיקין לכך צוותה תורה זכור בפה ואל תשכח בלב בעגלא ובזמן קריב ימחה עמל' ושמו וזכרו אכ"ר כס"ו ואחר שאמרתי זה הפירוש ראיתי להרב גדלייא ז"ל שאמר זה ושמחתי כמוצא כל הון שכוונתי לדעת גדול ואף על פי כן לא נמנעתי מלכותבו אמרא למריה וטיבותא לשקייה למי שאין לו רב גדלייא ז"ל :

(י"ד) **פסיקתא** והובא בילקוט סוף סדרין וז"ל רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא האזכה במאזני רשע וכו' אפשר כן דור שמידותיו של שקר אלא ובכיס אבני מרמה ע"כ · והנה המאמר הזה כולו מוקשה ואומר דרשוני וחיו דיש להבין מהיכן סלקא דעתין שאזכה במאזני רשע עד שהוצרך לומר אפשר כן ועוד מאי דמסיים אלא ובכיס אבני מרמה כספר החתום :

אמנם יובן והוא במה שכתב בספר חמדת ימים וז"ל בפ' עמלק כי הנה גלוי וידוע העוות אשר עות עמלק הרע ההוא כי בא לקראתינו וישוה את עצמו כנגדנו ואת שרו עד ה' כי שם אותו בכף מאזנים ואת אלהי עולם ה' בכף שניה ויכריע את עצמו ואת שרו לעומתו יתברך וכו' ע"כ עוד נקדים מה שאמרו במדרש זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים היינו בשביל המשקולות ועל עון זה בא עמלק דבתר פר' משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק והיינו דכתיב במשלי מאזני מרמה תועבת ה' וסמיך ליה בא זדון ויבא קלון שעל עון זה בא זדון וקלון של עמלק ע"כ כמנא שעמלק עשה מאזני רשע שהכריע את עצמו ואת שרו · זה אומרו האזכה במאזני רשע כלומר אם אוכל לנצח את עמלק שעשה מאזני רשע שאני אכריע אותו ואת שרו ולזה השיב אפשר כן דור שמידותיו שקר כלומ' שכל כוחו של עמלק שבא בשביל מדו' שקר וכל זמן שמידות שקר היאך יכול לנצח ומה שסיים אלא ובכיס כל אבני מרמה כמו ולא עוד אלא ובכיס כל אבני מרמה כלומר שלא די שהמידו' שקר ולא עוד אלא שגם ובכיס כל אבני מרמה שגם האבנים ששוקלים בהם הם מרמה אבן ואבן גדולה וקטנה אלא צריך שיעשו מאזני צדק ואבני צדק כדי שנוכל לקיים תמחה את זכר עמלק :

(ט"ו) **והנה** יש להבין מה שאמרו וישוה עצמו כנגדינו ואת שרו עד ה' כי שם אותו בכף מאזנים ואת אלהי עולם ה' בכף שניה ועוד מה שאמרו ויכריע את עצמו ואת שרו לעומתו יתבר' וכי בידו תלייא מלתא להכריע את עצמו ואת שרו :

אמנם יובן והוא במה שאמרו בגמרא בסנהדרין פרק ח' דף צ"ט על פסוק ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו תמנע בת מלכים הות דכתיב אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תגא הוא בעא לדבוקי בזרעיה דאברהם אתיא לגבי דיעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב שאהיה שפחה לפסולת של אומה זו ואל אהיה גברת באומה אחרת וכו' נפק מינה עמלק דצעריניהו לישראל דלא הוה מבעייא להו לרחקה ע"כ ובזה יבא על נכון שהשוה עצמו כנגדינו לומ' ומה שאמו אינה מצוה ואמרה שרוצה שתהיה שפחה לפסולת של אומה זו ולא תהיה גבר' באומה אחרת ישראל שהם בני אברהם יצחק ויעקב וכנגדו על אחת כמה וכמה שחייבים לקיים המצות ועם כל זה אינם מקיימים בזה הקטרוג הכריע את עצמו כנגד ישראל לומר שראוי הוא לשלוט בשונאי ישראל ובזה הקטרוג נעשה פתחון פה לשרו של עמלק וכבר ידוע בשעה שאין עושין רצונו של מקום נעשה שונאו של הקב"ה מך וכתיב צור ילדך תשי שאין לפניו משוא פנים וזהו אומרו כי שם שרו בכף מאזנים ואת אלהי עולם ה' בכף שניה דהיינו בקטיגורייא שאמר עמלק אבל בזמן שישראל עושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון יכולים לשלוט בהם :

(ט"ז) **תמחה** את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח ויש להבין למה לא בטרחא דמשמע שלא תמחה לא תשכח הוה ליה לכתו' לא במאריך דליהוי משמע שלא תשכח אלא תמחה ועוד מה יש סמוך תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח לוהיה כי תבא אל הארץ :

אמנם יובן הכל במה שכתב הרב חמדת ימים בשבת זכור וזה לשונו והנה הוא יתברך מגיד מראשי' אחרית והוא כי אחרי אומרו כי מחה תמחה את זכר עמלק דהיינו מה שצוה להם כשיכנסו לארץ למחות את זכר עמלק אמר הוא יתברך הנה זה אמרתי לעשות על פי צווי אבל ידעתי כי לא יתקיים בדורות אלו כאשר היה וישאר הדבר עד עת קץ וזה שאמר פה לא תשכח בטרחא לומר הלא אמרתי והיה בהניח וכו' תמחה וכו' שהוא בימי שאול אך ידעתי כי לא ימחה אז וישאר לדורות עולם עד כאן :

ובזה אתי סמיכו' שפיר שצוה כשיכנסו לארץ למחות זכר עמלק זה אומרו תמחה את זכר עמלק אימתי זה הצווי והיה כי תבא אל הארץ אז מחוייב תמחה את זכר עמלק וכתב לא בטרחא לרמוז שאיכך מוחה זכר עמלק כמו שצויתיך והיה בהניח תמחה וכו' לא איכך עושה כן אלא תשכח הצווי כמו שעשה שאול שלא מחה הכל אלא אימתי

יתקיים מחיית עמלק עד עת קץ וזהו והיה כי תבא אל הארץ ביאה העיקרית במהרה בימינו אכי"ר כס"ו :

(י"ז) **פסחים** פרק עשירי אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב מושיבי עקרת הבית אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שמוני בניך כחולדה זו שדרה בעיקרי בתים ופירש רש"י ז"ל אמרה כנסת ישראל הזקנים והחשובים שבהם אמרו על שאינם חשובים כל כך כדמשמע מדכתיב אם הבנים צועקת על הבנים שמוה עקרת הבית : שמוני בניך מרוב חטאתם בגלוי : כחולדה זו שדרה בעיקרי הבתי' והיינו עקרת הבית : וכתב מהרש"א ז"ל שמוני בניך כחולדה זו וכו' לעניין שפלות וגריעות מדמה לחולדה זו כפירוש רש"י ורשב"ם אבל אם הבנים שמחה לא יתפרש היטיב דתוגה מבעי ליה ע"כ ומה שתירץ הוא ז"ל יעויין בספרו :

אמנם יוכל לתרץ באופן אחר למה שהק' כיון דמיירי לעניין שפלו' וגריעות נדמה לחולדה דתוגה מבעי ליה ולמה אמר שמחה יש לומר בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל תנו רבנן הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפת' ואינם משיבי' עושין מאהבה ושמחים ביסורין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו :

עוד נקדים מה שאמרו בגמרא בתענית פרק ראשון אמר רבי יהושע בן לוי כל השמח ביסורין הבאים עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע · ובכאן מיירי הפכו' במשפלים עצמם כדכתיב לעיל מיניה שיודעי' גדולתו של הקב"ה ומשפילין עצמם ומתוך שפלותם צועקים להקב"ה שיקימם דכתיב רם על כל גוים ה' על השמים כבודו וכו' מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון וכו' וכיון דמיירי ב משפלים עצמן ודאי שמחים ביסורין וכיון דשמחים ביסורין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו · זה אומרו מושיבי עקרת הבי' רוצה לומר מושיבי עקרת דהיינו שמחזירין לישובן שהם עתה בעונות הדור היו כחולדה שדרה בעיקרי הבית דהיינו שנחבאים בבית מפני הצרות יחזרו לישובן ונתן טעם לשבח באיזה זכות יחזרו לישובן ולא יתחבאו עוד בבית · ויהי כמשיב לפי שאם הבני' היתה שמחה דהיינו שהיתה שמחה ביסורין לכך יזכו לשוב כבראשונה שלא יפחדו ולא יתחבאו עוד בבית :

(י"ח) **ובזה** אתי שפיר מאי דהוה קשה בפסוק למה אמר שמחה לשון עבר הוה ליה לומר תשמח לשון עתיד :

אמנם כפי דרכנו שהיתה מקודם שמחה ביסורין לכך אמר לשון עבר אם הבנים שמחה ולפי ששמחה ביסורין לכך אמר לשון עבר ויזכו להסיר הצרות בקרוב אכי"ר ועל ישראל יאמר בא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כס"ו :

שבע ביום הללתיך יש להבין וכי שבע פעמים מתפלל בכל יום והלא אינו מתפלל אלא שלש פעמים ביום · ויש לומר בהקדי' מה שכתב הרב אבודרהם ז"ל תפילה שאדם מתפלל עם הציבו' חשובה כמו שלש תפילו' שמתפלל ביחיד חדא בלחש וחדא כששומעה מן הש"צ בחזרה דשומע כעונה וחדא כשעונה אמן דקיימא לן גדול העונה אמן יותר מן המברך עכ"ד · ובזה יבא על נכון דכשמתפלל עם הציבור שחרית שיש בה חזרה חשובה כשלשה וכן מנחה שיש בה חזרה חשובה כשלשה וערבית שאין בה חזרה חשובה כאח' וזהו שבע ביום הללתיך לרמוז את האמור שעל ידי שמתפלל עם הצבור השלש תפלות חשובות שבע כאמור :

בגמרא שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם ואלו הן המאריך בתפילתו והמאריך על שולחנו והמאריך בבית הכסא ע"כ ויש להבין דלמה שלשה דברים אלו מאריכין ימיו של אדם חוץ מדרך רז"ל יובן כמה שאמרו שם בגמרא אמר יצחק לפני הקב"ה כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל עשרים דלא ענשת להו פשו להו חמשים שנה דל כ"ה דלילותא פשו להו כ"ה דל תרתי'שני ופלגא דאכילה ותפילה ודבית הכסא וכו' כמנא מי שמאריך בשלשה הנזכרים אינם נחשבים מימיו כמו שאמר יצחק דל כלומר שאינן נחשבים כלל מחשבון ימיו לכך אילופיהן מאריכין לו ימיו כדי להשלי' כל מה שקצוב לו :

בגמרא פ"ב דשבת אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד · וכתב הרי"ף ז"ל כל אדם שיש בו תורה וכו' ויש לדקדק דמשמע דהיראה היא מפתח החיצון וכתוב אומר יראת ה' היא אוצרו ועוד קשה שמכריז רבי ינאי הפך מזה דאמר חבל על דליה ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד דהיראה הוא בית וקרא לחכמה פתח ודוחק לומר דפליגי עכ"ד · ומה שתירץ יעויין בספרו ואף על פי שכבר תירצתי תירוצים לעיל נאמר באופן אחר והוא ממה שכתב מהרש"ו ז"ל בפירושו על מסכת אבות בפ"ג על משנת אם אין חכמה אין יראה וכו' וז"ל כתב הר"ן ז"ל שיש יראת המעלה כי בצייר האדם רוממות הש"י ומעלתו יפחד ויירא ממנו וזה תקרא יראת מאהבה · ויש מין אחר מהיראה והיא יראת העונש ע"כ :

ובזה יבא על נכון דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דרבה בר רב הונא דקרי ליראה מפתח החיצון מיירי ביראת העונש שאם לא תקדים יראת העונש אי אפשר שישיג חכמה כי צריך שיראת חטאו קודם לחכמתו וזה אומרו בהי עייל אם לא תקדים יראת העונש אי אפשר שישיג חכמה אין חכמתו מתקיימת ורבי ינאי מיירי ביראת מאהב' שזו לא תושג כי אם מצד שלמד חכמה וממנ' יכיר וידע יתברך ורוממותו ולזה קרא רבי ינאי ליראה בית ולחכמה פתח דעל ידי החכמה ישיג יראת האהבה ומה שאמר הפסו' יראת ה' היא אוצרו מיירי גם כן ביראה מאהבה שהיא עיקר וקרי לה אוצרו כחפץ הטוב הניתן באוצר ובודאי על יראת שמאהבה מיירי מדקרי לה אוצרו :

לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי ויש להבין למה דימה התורה ללחם ולא לשאר מן מיני תבשילין החשובים :

אמנם יובן כמה שאמרו הראשונים על פסוק אוכלי עמי אכלו לחם למה דימה אכילת האומות מישרא' ללחם ותירצו שדרך העולם תבשיל שאכל ממנו שלשה או ארבעה פעמים אף על פי שתבשיל משובח הרבה קץ ממנו אבל הלחם אוכל ממנו אלפים ורבבות ואינו קץ ממנו לכך דימה אכילת האומות מישרא' ללחם שאינם קצים ממון ישראל ע"כ גם אנו נאמר לכך דימה התורה ללחם ולא לשאר תבשיל שאלו היה מדמה התורה לשאר תבשיל הוה אמינא מה תבשיל אף על פי שהוא טוב הרבה אדם קץ ממנו בכמה פעמים כך התורה ח"ו אדם קץ ממנה לכך דימה התורה ללחם שאין אדם קץ ממנו אפילו באלפים ורבבות פעמים :

אי נמי יש לומר דלכך דימה התורה ללחם ולא לשאר תבשיל לפי ששאר תבשיל אינו סועד הלב כמו הלחם דכתיב ולחם לבב אנוש יסעד כך כל החכמות שלומד אינו נקרא חכם אלא מחכמ' התורה דוקא לכך דימה ללחם שסועד יותר מכל התבשילין כך חכמ' התורה יותר מן כל החכמות :

אי נמי דלכך דימה ללחם כמו שאמרו בגמרא למאן דאמר עץ הדעת שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה שאין

תתיעוק יודע עד שיטעון טעם נחש נכף דימה תתורים לנחש
כמו שעל ידי הלחש יורד לתחתון כך על ידי התורים יורד
להבחין כדכתיב מחכימת פתי :

אי כמי יש לומר במאי דקיימת לן בריש שלוח תתיעוק
תיעוק מסרחת ויקיק תסור לקלות בשבת עד שיפול
כזית דבן עוד נקדים שהעופות נקראו זוחה כדכתיב כי יש
רוחץ ס' אותה בבית גיון ׳ עוד נקדים מה שתמרו בגמרא על
פסוק הגד לנעמי פעמים הלז ת"ח שמצנעות נחשבות להם
כזוחו ולבית יעקב חטאתם שן נעמי יקרת תורת נחש שכמו הלחש שעל ידו
לחם כשבנות ולכך דימה התורה ללחש שכמו הלחש שעל ידו
מסרחת הצואה כן על ידי התורים מסרחת צואת העופות
כדכתיב לנעמי פעמים הלז ת"ח שמצנעות נחשבות לפעמים
ולכך נריכין ת"ח העוסקים בתורה הנקראת לחש שלא יהיה
להם מירמון ח"ו הלז יהיו נקייס :

ועדיין ישלשול בסיפיה דקרא שרימה התורה ליין ולא
ליחר משקין המתוקין כמו דבש ויש שמחה לבב למשם שלא משקים
שיין משמח כדכתיב ויין שמח לבב למשם שלא משקים
לא מצינו בקרא שמשמחין לכך דימה התורה ליין שמשמח
כדכתיב פיקודי ס' ישרים משמחי לב :

בי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו ויש לקבין דסיפא
לי לומר כי לקח טוב נתתי לכם אל תעזבו ומה לריך
לומר תורתי וכי לא ידענו שתורת ס' קיל ועוב למה לומר
תורתי בכינוי סיפא לי לומר תורה של עצמו :

אמנם יובן במה שתמרו במדרש תנחומא על זה הפסוק
וכאשר לין הספר כידי וזהו תורף דבריהן כי לקח
טוב נתתי לכם משל לשני סוחרים בא אחד ים לו מין סחורה
החליפו סחורתו וקיבל זה בזה כשבא כל אחד מה שהיה לין
כיד חבירו לכך בתורה אומר לן אחד מכל זרעים ואחד
לאחד סדר מועד למדנו זה את זה במנה כיד כל אחד שניים הוי
כי לקח טוב נתתי לכם ע"כ וכבל לומר שזהו כוונת המדרש
בפסוק כי לקח טוב נתתי לכם תדע שהוא לקח טוב שנדיין
הוא תורתי שבשאר חכמי לוף על פי שנתתיו לכם לכך לא
תעזובו :

פרשת כי תבא

(ג) **כפרי** והיכא דיליקוט ויקיק כי תבא על הארץ
אין ויקיק שלא מיד כי תבא על הארץ עכשיו
מנוח הסחורה בעניו שבשכרה תבשם לארץ עכ"ל ובתב
עליו הרב גדלייה זל אין ויקיק אלא מיד שהרי שמוהו
לומר שבתחילה בביכורים מיד בביאתן דקא כתיב תשר
תביא מארצך המיוחדת לך דהיינו תחר יהושע וישיבה אלא
משום דכתיב ויקיק בתחילת הימים ויקיק ביום הה' דמשמע
הוי לזמן מרובה להכי אמר דהכא אינו כן אלא מיד תחר
יהושע וישיבה ע"כ דברין והאמת ניתן בקידושין
בבכורים אלא לתחר יהושע וישיבה והכי איתא בקידושין
פרק ראשון דף ל"ו חד תנא דבי רבי ישמעאל שבר כל מקום
שאתה מוצא ומשה אומר אלא לתחר יהושע וישיבה
ותנא אידך דבי רבי ישמעאל שבר הוציא ונאמרו בתורה
בילות סתם ופר"ך הכתוב בתחר משה לתחר יהושע וישיבה
אף כל לתחר יהושע וישיבה ועד כאן לא פליגי אלא במקום
שבתוב בילות סתם דתנא קמא שבר דדוקא היכא דכתיב
בילה ומשה לתחר יהושע וישיבה היא אבל היכא דכתיב
בילה סתם קודם יהושע וישיבה ואידך תנא שבר בילה סתם
דכתיב בילה סתם היא לתחר יהושע וישיבה היא ואם כן
גבי בביכורים דכתיב בילה סתם וכתיב גם כן וירשתה
וישבת בה כולי עלמא תורן לתחר יהושע היא וא"כ ל"ל להר'

משמע דתחר יהושע וישיבה דלעולם לימא לך שמיחייב
ומאי מיירבת לך שמיחדת לך מזמן התובות וכמו שכתב הוא
זל ונראיה לומר בשיעתא דשמעיה מאחר שבבניו
לתובות מיתננה לכם כלומר מתנה כבר דכתיב הבי ס' דברתי
ועשיתי ואם כן מהיכא נפקא ליה לתחר יהושע וישיבה
מדכתיב מארצך ודרש המיוחדת לך לימא מיוחדת לך מזמן
דתובות ולימא שחייב לביאת בביכורים מיד ובריך עיין :

(ד) **ועוד** יש לומר דלמאי דתמרן בספרי לין ושיס
שלא מיד וכו' והוא בהדיא בספרי הבי שתחרו
בספרי עוד שם שמוך ובריך וזה לשונו ויבשת בה
משתירש תבבות וכתב הרב גדליה זל ואם תאחר תחרכה
לימו יכול לימים עד שיכבוש יש לומר דדרים אשר ס' אלהיך
נותן לך ליה קרוי יהושע דכתיב ואותי אותה לכם מושה
אני ס' וכתי קרוי אחר לתחר שבבניו אותך הקב"ה שיתנה
לכם בשלו נתנה לכם דכתיב אני ס' דברתי ועשיתי עבשיו
אתם יכולים לבבוש ע"כ ודבר יבא על בבון דלעולם כמו
שתמר לין ושיס שלא מיד ובזה מדקתמר עשה מנה תחמיל
בעניו שבשכרה תבבש לארץ ויש תנא אחריבא דמשייע לתב'
דספרי והוא דגרסי בפ"ק דידיס דף מ"ז פרק ה' הניח נבי חלק
לו נאמר כי תבואו הייתי אומר משעה שבבשו לא שניש לו'
מרגלים תלמוד לומר בבואבם אל ארץ בנעאן אשר אני
אתן לבם אבשית בולשם שאין לו שלשה מדבני אתתיבן בבבורי
כי תבא משבבשו אלא בבורים אתתיבן דתתיב בבורי
בבורים קודש ירושה וישיבה ולבך תאמר לין ושיס שלא מיד
עשה מנה תחמיל בעניו שבשכרה תבבש לארץ לבל ערדיו
קשה דספרי נבי חלק משמע דשבר כרבי ישמעאל אלא
נתחייבו בבורים לתחר יהושע וישיבה אלא לשמו של
ספרי רבי ישמעאל אומר שיהא הכתוב בית' ן מבל בילות
שבתורה קרי אומר והיה כי תבואו אל הארץ אשר ס' אלהיך
נותן לך בילה אחת ויורשתה וישבת בה כולי עלמא תורן
לתחר יהושע היא וא"כ ל"ל להר'

משמע

המקדש אמר ויביאנו אל המקום הזה ובארץ ישראל ויתן לנו את הארץ הזאת שינוי זה למה לא יאמר בתרוייהו ויביאנו או יאמר ויתן לנו ולמה בבית המקדש אמר לשון ביאה ובאר' ישראל אמר לשון נתינה :

אמנם כפי דרכנו אתי שפיר אינו אומר על ביאה העיקרית שבאו לארץ ישראל לבית המקדש דאי על ביאה העיקרית שבאו לארץ ישראל איירי אדרבא מיבעי ליה כדאמרן אלא הפסוק על ביאת שבאנו עם יצחק ויעקב לבית המקדש כדאמרן ובאותה שעה לא באנו אלא דוקא לבית המקדש אבל ארץ ישראל נתינה דוקא ולא ביאה כדכתיב הארץ אשר שוכב עליה לך אתננה ולזרעך נמצא שנתינת הארץ דוקא בזמן האבות ולא ביאת הארץ היה וזהו ויביאנו אל המקום הזה זה בית המקדש ביאה ממש עם האבות כדאמרן ואח"כ ג"כ בזמן האבות נתינה דוקא וזהו ויתן לנו את הארץ והשתא אתי שפיר לכך שני קרא כדבוריה וכתב ויבאנו בבית המקדש ובארץ ישראל שלא היתה ביאה אלא נתינה דוקא לכך אמר ויתן לנו את הארץ הזאת משום דהפסוק לא איירי אלא על זמן האבות שבאנו עמהם לבית המקדש ובאותה שעה דוקא נתן לנו את הארץ ועדיין לא באו לארץ ישר' אבל עתה בעגלא ובזמן קריב נזכה ונבא לארץ ישראל ולבית המקדש אכי"ר כה"ו :

(ח') **ונחזור** אל הענין למה שאמרו בסיפרי בשכר ביאתנו אל המקום הזה נתן לנו את הארץ הזאת ויש להבין דמי הכריחם לדרשה הזאת אימא דהפסוקים כפשטן שמשבחין ישרא' לה' על מה שהביאם ל המקום הזה ונתן לנו את הארץ :

אמנם משום דקשיא להו דאי קרא כפשטיה שמשבחים ישראל על מה שהביא ונתן אדרבא מבעי ליה למימר מתחילה ויתן לנו את הארץ זו ארץ ישראל ואחר כך ויביאנו אל המקום הזה זה בית המקדש דבך הוא הסדר דמתחלה באו אל ארץ ישראל ואחר כך באו אל בית המקדש ומשום קושיא זו דרשו בשכר ביאתינו אל המקום הזה דהיינו שכל עיקר כוונתינו לבא אל בית המקדש זכינו נתן לנו את הארץ הזאת והשתא כפי זאת הדרשה אתו הפסוקים על הסדר ולפי זה אתי שפיר מאי דהוה קשה דלכאורה מילת לנו נראית יתירה דהיה די לומ' ויתן את הארץ ודי ודאי שנתן לנו וכי לאחרים נתנה והלא לנו ואם כן מלת לנו לאפוקי מאן קאתי :

אמנם כפי דרכנו אתי שפיר דמלת לנו לאפוקי דור המדבר קא אתי לפי שדור המדבר היו מבקשים בשר ומבקשים תאוות הגוף כמו שאמרו זכרנו את הדגה וכו' והקשואים וכו' וכן שלחו מרגלים לידע אם טובה הארץ אם לא נמצא שכל כוונתם בשביל הארץ לאכול מפריה ולשבוע מטובה לכן לא זכו לבא אל הארץ אבל אנו בשכר ביאתינו אל המקום הזה דהיינו שכל כוונתינו בשביל בית המקדש לכן זכינו ויתן לנו לאפוקי דור המדבר שלא זכו לכך:

(ט') **או** נפרש באופן אחר מה שאמרו בסיפרי בשכר ביאתינו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת הוא כמו שאמרנו לעיל שבאנו עם יצחק ויעקב להר המוריה שהוא בית המקדש ואותה שעה ויתן לנו את הארץ שאמר לו ויירש זרעך את שער אויביו ואף על פי שקודם העקידה אמר לאברהם לזרעך אתן את הארץ וכן אמר לו כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם לא קנינו באלו האמירות משום שאמר אתן אתננה לא זכינו ולא קנינו שכן פסק מרן בח"מ סי' רמ"ה וזה לשונו כתב בשטר אתננו לו לא זכה וכתב בהגהה ואפילו קנו מידו דהוי קנין דברים ע"כ אם כן כמה שאמר אתן אתננה לא זכו ואעפ"י שאמר לאברהם גם כן קודם העקידה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה קנה אף על פי כן לא קנינו אנו לפי שאמר לו כשהלך לאורכה ולרחבה לך אתננה ולא אמר לזרעך אבל בעקידה וירש זרעך אז קנינו דירושה אין לה הפסק :

(יוד) **ברוך** אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ופירש רש"י ז"ל שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם וכתב הרא"ם ז"ל אבל לא ידעתי מה נעשה בארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך ע"כ · יש לומר כמו שפירש רש"י ז"ל ברוך אתה בבואך כביאתך לעולם וגם ארור אתה בבואך כביאתך לעולם והוא כמה שאמרו בגמרא בנידה שמשביעין לולד קודם שיצא מבטן אמו תהי צדיק ואל תהי רשע עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל ארור בו נידוי בו שבועה בו קללה וזהו ארור בבואך כביאתך לעולם דהיינו שנשבע יהי צדיק ואל יהי רשע ועתה שנעשה רשע ארור בצאתך על שלא קיים צוויו של יתברך תבא עליו קללה · ומה שהכריחו לרש"י לפרש ברוך אתה בבואך בביאתך לעולם ולא בבואך לעיר משום דהוה ליה לכתוב ברוך אתה בצאתך תחלה ואחר כך ברוך אתה בבואך שכן דרך העולם שמתחילה יוצא מן העיר ואחר כך בא לעיר ומדשינה הכתוב וכתב ברוך אתה בבואך תחלה לכך פירש ברוך אתה בבואך כביאתך לעולם :

(יא) **ובזה** נבין מאמר תמוה והביאוהו המפרשים ז"ל וז"ל ברוך אתה בבואך בפרקמטיא שלך וברוך אתה בצאתך בפרקמטיא שלך ודוד מפרשה ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם ע"כ · וצריך פירוש לפירושו דמה היה סלקא דעתין בפירוש הפסוק עד שהוצרך בעל המאמר להביא דברי דוד הנאמנין לחזק פירושו · ועוד יש להבין במאי דקאמר שלך שלך תרי זמני היה די לומר בפרקמטיא והנא ידענא שהיא שלך דאי של אחרים מה איכפת ליה מברכתם :

אמנם יובן בהקדים מה שאמרו במשנה בשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים ע"כ · נמצא שאין לאדם פרקמטיא שהיא שלו אלא דוקא תורה ומעשים טובים אבל הכסף והזהב אינם שלו שאין מוליכין עמו כסף וזהב :

ובזה יבא על נכון משום שהיה סלקא דעתין ברוך בבואך וברוך בצאתך בבואך ובצאתך מעיר לעיר וממדינה למדינ' אבל בעל המאמ' כוונתו לפ' כביאתך לעולם וביציאתך מן העולם לכך אמר ברוך אתה בבואך בפרקמטיא שלך דהיינו עינים ופה ואזנים וידים ושאר איברים גופך לעשות בהם רצון האל שאלו הם הפרקמטיא שלך וכמו הפרקמטיא שמביא עמו ממקום אחר כדי להרויח בהם כן איבריו של אדם הם פרקמטיא שקרויים שלו הם כדי להרויח בהם מצות וכמו הסוחר מביא עמו סחורה א' ולוקח בו סחורה אחרת להוליך לעירו שאותה סחורה שהביא אין מוליך עמו לעיר אלא אחרת כן האדם מביא עמו איברין הוליך עמו מצות · זהו אומרו ברוך אתה בבואך בפרקמטי' שלך דהיינו איבריך שהם שלך וברוך אתה בצאתך מן העולם בפרקמטיא שלך דהיינו התורה והמצות שהן קרויין שלך לאפוקי שאר הסחורו' שאין קרויין שלך שאין אתה מוליך אותם עמך אלא דוקא התורה והמצות שאתה מוליך אותם עמך קרויים שלך ולזה הוצרך בעל המאמר להביא סעד לדבריו מדברי דוד משום דלא תיקשי דאימא כמו דהוה סלקא דעתין ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך מעיר לעיר ובהתם פרקמטיא שאינה שלו שהם סחורות העולם ממש לכך הביא סעד מדברי דוד שפירש מהו צאתך ובואך

מעתה

מעתה ועד עולם רוצה לומר מעתה ביאתך לעולם עולם ועד דהיינו יציאתך מן עולם הזה ועד עולם דהיינו עולם הבא ומוכרח לפרש דברי דוד על ביאת העולם ויצאתך מן העולם דאי על ביאה ויציאה מעיר לעיר מהו ועד עולם דקאמר וכי אדם יחיה לעולם עד שהוצרך לברכו ועד עולם אלא ודאי מיירי בביאה וביציאה מן העולם ולכך קאמר ועד עולם דהיינו עולם הבא אם כן כיון שפירש דוד בואך ביאתך לעולם וצאתך יציאתך מן העולם אם כן תו לא שייך לומר על סחורו' העולם שאין מוליכם עמו לכך הוצרך לפ' פרקמטייא שלך איבריך ותורה ומצות שהן הולכין עמך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך :

(יב) **ארור** אשר לא יקים את דברי התורה הזאת פירש רש"י ז"ל כאן כלל כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה וכן פירש רש"י ז"ל על פסוק והנגלות לנו ולבנינו על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליה' את השבו' בהר גריזי' ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה וכן פירש רש"י ז"ל בפרשת לך לך על פסוק אלוני מורה הראהו הר גריזי' והר עיבל ששם קבלו ישראל שבועת התורה :

וקשה על מה שאמרו בגמרא בשבת פרק ט' ויתיצבו בתחתי' ההר אמר רב אבדימי בר חמא מלמד שכפה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רב אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר ע"כ ואם כן מה צריך קבלה בימי אחשורוש והרי כבר קבלו בהר גריזים ובהר עיבל ואחר כך מצאתי לתוספו' שהקשו כעין זה ומה שתרצו יעויין במקומם:

אמנם נוכל לתרץ לקושייתי והוא בהקדים מאי דקיימא לן בדין תחלתו באונס וסופו ברצון אונס מיקרי · עוד נקדים מה שאמרו בגמרא תליוה וזבין זביניה זביניה זבני אונסא דזוזי גמר ומקני · ובזה יבא על נכון דאף על פי שקבלו ברצון בהר גריזים ובהר עיבל אונס מיקרי כיון דתחלתו באונס אפילו סופו ברצון אונס מיקרי אבל בימי אחשורוש מאהבת הנס ממו' לחיים דמייא לתליוה וזבין אגב אונסא דזוזי גמר ומקני גם בימי אחשורוש מאהב' הנס ממות לחיים גמרי ומקנו לכך קרוייה קבלה ברצון · או נוכל לומר באופן אחר והוא בהקדים מה שאמרו במדרש תנחומא ומה שאמרו נעשה ונשמע ברצון על תורה שבכתב ומה שכפה ההר על תורה שבעל פה ע"כ ונוכל לומר דמה שקבלו בהר גריזים ובהר עיבל דומייא דסיני תורה שבכת' ועדיין תורה שבעל פה באונס עד זמן אחשורוש מאהבת הנס ממו' לחיים קבלו גם תורה שבעל פה ברצון הוא יזכינו לקיים כל התורה בכלל ובפרט אכי"ר כה"ו :

(יג) **חגיגה** דף ג' ע"א ועוד דרש את ה' האמרת היום וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה א' בעולם דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ע"כ :

וכתבו התוספות בדיבור המתחיל ומי כעמך ישרא' אמרינן במדר' שלשה מעידין זה על זה ישרא' ושבת והקב"ה ע"כ ויש להבין למה הוצרכו התוספו' להביא המדרש דשלשה הם מאי נפקא מינה אם הם שלשה או אם שנים :

אמנם יובנו דבריהם בהקדים מה שכתב באר היטב ביורה דעה סימן רל"א ס"ק א' וז"ל אמ' לאשתו תנה תקיעת כף שלא תינשאי לאיש אחר אחר מותי וגם אני

אדור ל' שלא אשא אשה אחר' אחר מותיך אין נדרו חל אפילו בכר קיים פרייה ורבייה בשעת הנדר ומעתה גם נדרה אינו חל כי לא נדרה אלא על דעת אם הוא יקיים נדרו אור זרוע וטורי זהב ע"כ :

עוד נקדים מה שפסק מרן ביורה דעה סימן רל"ו סעיף ו' וז"ל שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה השני פטור וכתב בהגה ואם הם שלשה או יותר אם עובר האח' השנים הנשארים צריכין לקיים שבועתן מהר"ם מפאדווא סימן כ"ו וכריב"ש סימן תכ"ג ע"כ · עוד נקדים מה שאמרו בגמר' על זה הפסוק את ה' האמרת היום וה' האמירך אנו נשבענו להקב"ה שאין ממירין אותו באל אחר והקב"ה נשבע שאין ממיר אותנו באומה אחרת · ובזה יבא על נכון דלכך הוצרכו התוספות לומר במדרש אמרינן שלשה דמן הגמרא שאמרו אנו נשבענו והקב"ה נשבע הוה ליה כמו שנים שנשבעו זה לזה וכיון שעבר האח' על השבועה השני פטור וכמו שפסק מרן וכמו שהקדמנו גם כן באיש ואשה שנדרו שהוא לא ישא אחרת והיא לא תשא אחר וכו' גם נדרה לא חל כי לא נדרה אלא אם יקיים נדרו והנדון דידן גם כן לא נשבע הקב"ה שלא ימיר אותנו באומה אחרת אלא אדעתא שלא נמיר אותו חס ושלום באל אחר אבל עתה בעוונותינו שהמירנו אותו חס ושלום אם כן הקב"ה פטור מן השבועה ויכול חלילה להמיר אותנו ולכך התוספות הוצרכו לומר אמרינן במדרש שלשה לומר שאף על פי שאנו עברנו על השבועה כיון שעדיין יש שנים אין הקב"ה יכול עבור על השבועה ולא ימיר אותנו וכמו שהקדמנו דאם הם שלשה אם עובר האחד או השנים הנשארים צריכין לקיים שבועתן :

(יד) **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש הבה נתחכמה לו ונבטל מהם את השבת ע"כ · להבין מאי נפקא להו בביטול השבת אמנם עם האמו' אתי שפיר כל זמן שמשמרין את השבת הוו שלשה ואף על פי שיבטלו את השבועה חס ושלו' עדיין השבועה חלה על השני' לקיימה אבל אם ח"ו יבטלו את השב' נשארו שנים ואם יבטל האח' את השבועה או השני פטור ולכך רצו לבטל את השבת כדי שישארו שנים ואם ח"ו נמיר אותו או פטור ועשוי אם ימיר אותנו והופר עצתם וקיימנו את השבת כדי שלא ימיר אותנו :

ובפי האמור נבין מה שאמר הפסוק על עמך יערימו סוד ויתייעצו על צפוניך אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו ואף על פי שהרב כירך יצחק כבר דרש אלו הפסוקים לא נמנעתי מלכותבו שקפיתי בשינוי לשון ועוד יש לדקדק מה שלא דקדק הרב הנזכר והוא מהו ברית יכרותו :

אמנם עם האמור אתי שפיר שעל ידי ביטול של השבת יפטר הקב"ה מן השבועה שנשבע שלא ימיר אותנו באומה אחרת כמו שנים שנשבעו זה לזה כיון שעבר האחד השני פטור ובזה יבואו הפסוקים על נכון על עמך יערימו סוד הכינו הסוד שאם ישראל יקיימו את השבת אז הוו שלשה ואף אם חס ושלום יעברו ישראל השבועה וימירו כבודו באח' עדיין מחוייב הקב"ה בשבועה שלא ימיר אותנו באומה אחרת כמו שלשה שנשבעו שאף על פי שעבר האחד השבועה עדיין השנים חייבים לקיים השבועה ויתייעצו על צפוניך שהוא שבת שהוא צפון כמו שאמרו בגמרא אמר הקב"ה למשה לך אמור לישראל מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה הרי השבת היא צפון ונגנז בבית גנזיו והיינו ויתייעצו על צפוניך שהוא השבת כלומר נבטלם את השבת ועל ידי כן נכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד כלומר לא יזכר שם ישראל בשבח גוי אחד בארץ שמייחדים לו ולא

ימיר

ימיר את ישראל באומה אחרת דכיון דשבת בטל חס ושלום תו ליכא שלשה והיינו הערמה והסוד שהעדימו האומות על ישראל והשתא באו ישראל לומר לפני הקב"ה כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו כלומ' הברית הזאת היא השבועה שנשבעת לנו שלא תמיר אותנו באומה אחרת רוצים לכרותה דהיינו לבטלה ממך ע"י ביטול שבת ועל ידי כן יתייאשו ישראל מן התשובה ולא יכבדוך וזהו עליך שגם עליך ח"ו כיוונו שחשבו רעה תן להם כפעלם ואנו לשמך תתן כבוד ונחזור אליך ולשמך תן כבוד על ידי ישראל :

(טו) **ובזה** נבין מה שאמרו רז"ל כל המחלל את השבת כאלו בטל כל התורה כולה וכל המקיים את השבת כאלו קיים כל התורה כולה וכי כל התורה תרי"ג מצות כולם תלויים בשבת והלא שבת היא אחת מתרי"ג מצות :

אמנם עם האמור אתי שפיר שעל ידי שבת נהיה שלשה ואף על פי שנמיר אותו באל אחר חס ושלום על ידי השבת נהיה שלשה ואז מחוייב לקיים שבועתו שלא ימיר אותנו ולזה כל המקיים את השבת כאלו קיים כל התורה לפי שעל ידי השבת לא ימי' אותנו ונקיים את התורה שאם חס ושלום ימיר מי יעזור לנו לקיים התורה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל ושמא הקב"ה [illegible] יכול לו שנא' ה' לא יעזבנו:

(יו) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק ושמרו בני ישרא' את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם:

ויש להבין למה אמר לדורותם ודאי דכל המצות לדורו' ועוד מהו הברית ועוד לעולם למאי אצטריך והא כל המצות הם לעולם ועוד מהו האות אמ' בינו לביניכו אמנם כפי האמור אתי שפיר שאלמלא שבת כיון שישראל המירו כבודו יתברך היה יכול להמיר אותנו כמו שנים שנשבעו זה לזה כיון שעבר האחד את השבועה השני פטור אבל עתה שנקיים שבת אף אם עברו על השבועה שאין ממירים אותו באל אחר אין הוא יתברך יכול להמיר אותנו כיון שנקיים את השבת והוו שלשה ואף על פי שאחד מהם יעבו' על השבועה השנים חייבים לקיים את השבועה :

זה אומרו ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם עוד נקדים מה שאמרו שאפילו עובד עבודה זרה כאנוש ושמר את השבת כהלכתו מוחלין לו על כל עונותיו לזה אצטריך לדורותם דלא תימא אם עבדו עבודה זרה לא ישמרו שבת כיון שכפרו בעיקר לכך אמר לדורותם לומר דאפילו לדורות שיעבדו עבודה זרה ישמרו שבת ומילת לדורות לכלול כל הדורות בין עובד אלהים לאשר לא עבדו יהיה מה שיהיה ובלבד שיקיים את השבת ונתן טעם לשבח למה מזהירך על השבת לדורו' ויהיה מה שיהיה תרץ ברי' עולם רוצה לומר ברי' דהיינו שהשבועה שנשבעתי שלא אמיר אתכם באומה אחרת קיימת לעולם אף אם אתם תמירו אותי באל אחר לפי שביני ובין בני ישראל אות היא דהיינו השבת הייתה עמנו כשנשבעתי כשעה שאמרתי שאין ממיר אותנו כמו שאמרו התוספו' במדר' שלשה הקב"ה ושבת וישראל ולזה אצטריך לעולם לומר לעולם לא אמיר אתכם אפילו אם ח"ו תמירו אותי לפי שהשבת אות היא ביני וביניכם :

(יז) **או** נאמר באופן אחר והוא כמ"ש המפרשים על דברי תוספות שהעתקנו לעיל על מה שהביאו במדרש יש שלשה מעידין זה על זה כוונתם דהוקשה לתוס' על פשט הגמרא דאיך ישראל והקב"ה מעידין זה על זה והלא חיישינן לגומלין וכדתנן פ"ה דדמאי שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן אינן נאמנין ותירצו דאיתא במדרש שלשה מעידין זה על זה וכיון דהוו ב' תו לא חיישינן לגומלין ע"כ :

זה אומרו ביני ובין בני ישראל אות היא כלומר השבת מועילה לי ולכם וכדי שלא נהיה כגומלין והוו ביני ובין בני ישראל אות היא כלומר השבת מועילה לכך ושמרו בני ישראל ונהיה ג' ותו לא חיישינן לגומלין · ובזה פירשתי מאמרם ז"ל כבטל מהם את השבת עיין עליו בספרי שכתבתי לי בספר ברכת אליהו בפ' שמות :

(יח) **ובזה** נבין המאמר שהבאנו לעיל כל המחלל את השב' כאלו חלל כל התורה וכל המקיים את השבת כאלו קיים כל התורה כולה לפי שאם יחלל או הוי כגומלין וזה את זה ואם יקיים תו לא הוי גומלין וכעיד שהוא אחד ולזה כאלו קיים כל התורה :

פרשת נצבים

(א) **אתם** נצבים היום כולכם וכו' למען הקים אותך היום לו לעם וכו' כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום וכו' פן יש בכם איש או אשה או משפח' או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבוד את אלהי הגוים ההם וכו' והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך לא יאבה ה' סלוח לו ומחה ה' את שמו והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל :

ויש להבין למה צריך לומר ניצבים ומתרגמינן קיימין ודאי כשהן קיימין היה מדבר עמהם ואם כן מה צריך לומר ניצבים וכך הוה ליה לומר אתם כולכם וכו' ועוד אתם וגם מילת היום למאי אצטריך והיה די להתחיל כולכם וכו' ועוד מה כתיבת טעם יש בניצבים עם למען הקים אותך לו לעם ועוד כיצד ידבר עם את אשר איננו פה דבשלמא עם הנמצאים שפיר ידבר עמהם אבל אשר איננו פה מה שייך טעם לדבר עמו ועוד במאי דקאמר פן יש בכם איש או אשה וכו' אשר לבבו פונה היום באיזה טעם לבבו פונה · ועוד במאי דקאמר והיה בשמעו את דברי האלה והתברך בלבבו כיון ששומע דברי האלה מאי טעמ' יש בלבבו להתברך ואומר שלום יהיה לי והא אין שלום אמר ה' לרשעים גם מאי דקאמר ומחה ה' את שמו והוה ליה למימר וימיתהו גם במאי דקאמר והבדילו מכל שבטי ישראל צריך להבין מה היא ההבדלה :

אמנם יבא הכל לכלל ישוב והוא במאי שמוכין אומות העול' לישרא' דליהוי כוותהון חס ושלו' בטענה שהם רבים שבעים אומות וישראל אומה אחת וכתיב אחרי רבים להטות :

אמנם המפרשים נתנו תשובה לדבריהם דישראל נקראים רוב נגד האומות משום דרשעים בחייהם קרויין מתים וישראל במיתתם קרויין חיים אם כן ישראל המה הרוב נגד האומות · ובזה יבא על נכון שכוונת משה רבינו עליו השלום במאי דקאמר אתם ניצבי' כתרגומו אתון קיימין להסיר טענת האומו' פן יפתו את ישרא' בטענה שהם רבי' בא משה לרמוז תירוץ המפרשי' לישרא' כדי שישיבו לאומות העולם ולהסיר טענת האויב המשובשת :

זה אומרו אתם ניצבים היום כולכם כתרגומו אתון קיימין כלומר כיון שאתם אפילו מתי' קרויים חיים יכול לכרות עמכם ברית ולא תחושו לטענת האומו' שאומרים שהם רבים ותאמרו אם כן כיצד נכרות ברית שלא לעבוד לזולתו ומה נשיב לאומו' על טענתם שהם רבים ולזה לימד טענה לישרא' כדי להשיב לאומות אתם ניצבי' לכך באה מילת אתם ומילת ניצבים אתם למעוטי האומות כלומר אתם דוקא ניצבים דהיינו שקרויין חיים בין בחיים בין לאחר מיתה ולזה אצטריך גם כן מילת היום מה היום אינו בטל דכתיב ויום ולילה לא
ישבותו

ישבותו כן אתם איננכם בטלי' לעולם שאפילו המתים קרויין חיים והוי כאלו הם בעולם לאפוקי האומות שאפילו בחייהם קרויין מתים ואם כן אתם קרויין רבים ולזה נתן טעם לשבח למה אני אומר לכם זאת הטענה ויהי' כמשיב למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים רלומ' בזאת הטענה למען בשביל שתהי' לו לעם והוא יהיה לך לאלהים ולא יוכל שום אדם בטענ' של שקר שהם רבים שלא אדרבה אתם הרבים לפי דכיון שיש פה עמנו ובין אשר איננו פה דהיינו המתים שכבר מתו עמנו עומד היום דהיינו שקרויין חיים והוי כל ישראל כאלו מימות אברהם ועד עתה כאלו כולם עומדים עמנו היום ואם כן ישראל הם הרבים ולזה אמר פן יש בכם איש או אשה אם לבבו פונה מעם ה' אלהינו בטענה שהאומות הם רבים וכתיב אחרי רבים להטות ומזאת הטענה לבבו פונה מעם ה' אלהינו ואם כן אף אם ישמע דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי בחושבו בלבו שטענת האומות שאומרים שהם רבים ואם כן חס ושלום הוא רוצה למיהוי כוותהון וכיון שהוא לא סבירא ליה זאת הטענה שישראל קרויים חיים אפילו במיתתן לכן ישוב עמלו בראשו ומחה ה' את שמו שאפילו בחייו קרוי מת ואז והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישרא' כלומר שהוא בחייו נקרא מת וימחה שמו ואינו בכלל ישראל שאפילו במיתתן קרויים חיים אבל זה האיש מובדל ומפורש מן הקצה אל הקצה :

(ב') **והיה** בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך וכו' לא יאבה ה' סלוח לו והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ורבצה בו כל האלה :

ויש להבין כיון ששמע את דברי האלה כיצד והתברך בלבבו שלום יהיה לי והא אין שלום אמר ה' לרשעי' ועוד דמשמע לפי ששמע את דברי האלה לכך והתברך בלבבו ותו במאי דקא אמר לא יאבה ה' סלוח לו ודאי לא יסלח לו צריכה למימר שלא יסלח לו מהיכא תיתי שיסלח לו עד דאיצטריך למימר לא יאבה ה' סלוח לו ועוד למה אמר והבדילו הוה ליה לומר ומביא עליו רעה :

אמנם יובן בהקדי' מ"ש הר' מהר"ש אווידא בפירושו על מסכת אבות פרק שני על משנת ואל תהי רשע בפני עצמך וזה לשונו אל תחשוב כי אתה לבדך רשע וכל שאר העולם הם צדיקים ואינו מעלה ומוריד רשעך כי תאמר העולם נידון אחר רובו והרי הוא מוכרע לכף זכות וגם אתה בכללם תתעדן עמהם מהטוב והשבע הבא לעולם ובחשבך שאתה בפני עצמך הרשעת ואין רשעים אחרים בעולם ולא תשתדל לשוב בתשובה בחשבך כי בלאו תשובה דידך עולם נידון אחר רובו לכף זכות עכ"ל :

ובזה יבא על נכון והיה בשומעו את דברי האלה כלומר כיון ששומע את דברי האלה הזאת ושמעו גם כן כל ישראל את דברי האלה ודאי יהיו צדיקים וקיימא לן דהעולם נידון אחר רובו ואינו מעלה ומוריד הרשעות שהוא עושה והרי כל העולם כולו הוא מוכרע לכף זכות ויתעדן גם הוא עמהם מטובו של עולם ומן השבע הבא לעולם וזה אומרו שלום יהיה לי בכלל העולם כיון שנדון העולם אחר רובו והוא בשרירות לבו ילך ואינו מגיע לו רע כיון שהוא לבדו וילך ויעשה מה שלבו חפץ ולזה אמר לא יאבה ה' סלוח לו דלא תימא כיון שהעולם נידון אחר רובו יסלח לו עם מיעוט החוטאים רזה כיון שעל ידי המחשבה הזא' שעל ידי שהעולם נידון אחר רובו גרם לחטוא מה עושה לו הקב"ה והבדילו השם לרעה מכל שבטי ישראל דהיינו שאין דן אותו עם שאר שבטי ישראל ויאכל מן הטובה שתבא לעולם לכללות שבטי ישראל אלא והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ודן אותו בפני עצמו כדי שלא יראה בטובה שתבא לשבטי ישרא' וזה גם כן מה שאמר ורבצה בו כל האלה בו דייקא דהיינו לו לבדו תהיה האלה ולכל שבטי ישראל יביא להם טובה ולא יתערב זה בתוך בני ישראל :

(ג) **או** נאמר באופן אחר ונדייק עוד דלמה אמר בשמעו את דברי האלה ולא אמר הכתובה בספר הזה וכי כתיב ורבצה בו כל האלה אמר הכתובה בספר הזה או בשניהם יאמר בספר הזה או בשניהם יאמר את דברי האלה ועוד למה בדבריו אמר את דברי ובדברי ה' אמר הכתובה בספר :

אמנם יובן מאי דשני קרא בלישניה בהקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש על פסוק גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזה זה סילוקן של תלמידי חכמי' ע"כ ובכבר ידוע שאם יעשו מיעוט עונות יבואו אלות הכתובה בספר שאינן קשין כל כך אבל אם יעשו הרבה עונות יביא אשר לא כתוב בספ' שהן קשין יותר זה אומרו בשומעו את דברי האלה ולא אמר אשר כתובים בספר הזה אלא אותן שאינם כתובים בספר דהיינו סילוקן של תלמידי חכמים חס ושלום אז והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כיון שהוא אינו תלמיד חכם לירא על עצמו לכן אומר כי בשרירות לבי אלך דהיינו יעשה מה שלבו חפץ למען ספות הרוה את הצמאה וכמו שפירש רש"י ז"ל רווה שוגג צמא מזיד דהיינו שמוסיף על חטאתם פשע שיחשוב בלבו אם יעשה מעט עונות יבואו עליו אשר כתוב בספר ואם יעשה הרבה עוונות יבואו אשר לא כתוב בספר דהיינו סילוקן של צדיקים חס ושלום והוא אינו צדיק מאי איכפת ליה בסילוקן של צדיקים חס ושלום מה עושה הקב"ה עמו שכוונתו לרעה והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל דהיינו שאינו דן אותו כמו שאר ישראל שאם עושין הרבה עוונות שמביא אשר לא כתוב בספר דהיינו סילוקן של תלמידי חכמים חס ושלו' אבל מה עושה לו הקב"ה והבדילו כלומר שאין דן אותו כשאר ישראל אלא אף על פי שעשה הרבה עוונות מבי' עליו האלות הכתובות בספר זה אומרו ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר דאם יביא אשר לא כתוב בספר מה איכפת ליה איהו לכך מביא עליו לבדו אשר כתוב בספר כדי שתחול עליו הרעה וצדיקי דהכא ודהכא פטירי :

(ד') **או** נאמר באופן אחר במה שאמ' אשר לבבו פונה היום וכו' ויש להבין מיל' לבבו למאי איצטריך היה די לומר אשר הוא פונה היום וגם כי בשרירות לבי והתברך בלבבו כל הלבבות הללו למה :

אמנם יובן הכל במאי דקיימא לן דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה זה אומרו אשר לבבו פונה היום רוצה לומר שחטא במחשבה רעה של עבודה זרה שיעבוד אותה בלבו וזהו אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבוד כלומר בלבו כמו ולעבדו בכל לבבכם והתברך בלבבו דהיינו שאומר מה שהוא עובד בלבבו לא יבא אליו רעה אלא שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך כלומר שאיני עובד עבודה בידים אלא בשרירות לבי דהיינו שבלבו דוקא יעבוד משום דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ולא ידע שיש חילוק בין מחשבה רעה דעבודה זרה לשאר מחשבות של שאר עבירות דמחשבה רעה של עבודה זרה מצרפה למעשה מה כתיב לא יאבה ה' סלוח לו ורבצה בו כל האלה כאלו עשה בידים דמחשבה רעה של עבודה זרה מצרפה כאלו עשה מעשה:

(ה) **למען** הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבותיך וגו' והיה בשומעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו
לאמר

לעתיד שלום יהיה לי כי בצרות גבי תלך לא יתכן ס' שלום
לומר שלום יהיה לי ולא יהיה לך ולתלמיד ולתלמיד
לו' ויש לתבין דדי כתורתו ויהי לך ולתלמיד
תיטרך לומר כתיב כשבע לתלמידיך ויכור בתלי דקתמר
ויהיה בשומעו את דברי התלה שלום יהיה לי ולתלמיד
יהיה לי דתמשע' דבדברי התלה שלום יהיה לו ולתלמיד בדברי
התלה אין שלום:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שהקב"ה
התנה עם ישראל על מנת שיקבלו התורה
ולא יזנו מנת אלהים אחרים והברית אשר כרת משה עם ישראל
גם כן על תנאי שיקבלו התורה ושם יעבדו עבודה זרה
יתבטל הברית וזה לומר למען תוכיח היה לו לשעה
כאשר דבר לך ובאשר נשבע לאבותיך רומז כמו שהתנה
עם אבותיך על מנת שיקבלו התורה ולא יזנו אחרי אלהים
אחרים ושם יעבדו עבודה זרה יתבטל תנאי ויתבטל גם כן
הקידושין גם כן עמכם כורת ברית על מנת שתקבלו
התורה ולא תעבדו עבודה זרה ושם תעבדו עז יתבטל
הברית לפרש זה אומרו והיה כשומעו את דברי התלה
הזאת רומז לומר אלו לא היה עושה הברית עלתנאי הוי כמו
אמת שיש שומרים בחנם לכל שכשהיו עשה התנאי עשה
הברית ושם לא יקיימו התנאי נעקרו לגמרי הקידושין זיש
כשומעו את דברי התלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום
יהיה לי שלא יש לי דין הרשע ביום הב' כיון שנעקרו הקידושין
לפרש חלף על פי כן לא יהבה ס' כלום לו דלף שלא נתחרו
על הקב"ה מכל מקום השוה לשאר עבודי זרה חייב והוי כמו
לחטא ולשוב שהן מספיקין בידו לעשות תשובה ומשום הכי
תמר לא יהבה ס' כלום לו:

(ו) **ומענין** לענין בתוכו ענין נכון שהוא הכניה
הוסיף ריבו בתוכה ריבו כי היה לא תשתי
ולכבי לא תשפה ותבר ומוכיח מפיים ונלחופי' מבין שדיים ע"כ
ויש לתבין כי מתחר שהוא לשם כי היה לא תשתי ולכבי לא
תשפה משמע שהפך בשם ותחר כך תמר ותבר ומוכיח
מפיים דומשמע שהפך בשם והתי קרא לבחורה לאו רישיה
סיפיה ולאו סיפיה רישיה ועוד לסיפיה תוכה לתשתנ לשם לו
לצוותה שתבר ומוכיח מפיים:

אמנם יובן בשם שהזהרו במדרש על שם שנאמר משה
מהקב"ה כיון שהקב"ה נגמה כשמך
ויקהו לי תרומה ושם כן תמריה לתזור להקב"ה נגמה כשמך
שם שבטו בה הרי היא נרשמה ולמדה להקב"ה כיון שהוא
כהן ושם הוזו בטו הרי כבעלה לשמול לה ותמר לו הקב"ה
שישראל דין בן לו בת יש לשם ובכן המורד בתבין כל שם
שנשמה כהן וכל שם שהוא שם יהזור בתשובה תבין שלא
ויהיו כאשר על תבין בתלהזהו לזו הושיב הכניה שלא
יש לזו דין רשע ויש לזו הקיש לא עשיו תשובה זה אמר
ריבו בשמכם ריבו ור' לשה לא תעשו תשובה שהשם סוברים
שדין רשע יש לכם הלא יש לכם הקיש שם ושלום זה אמר
כי היה לא תשתי רוב לומר לא תשין לה דין רשע ולכבי לא תשפה
משין לי דין כעבל שלא תב לחי ושם תמורו בתשובה שלא יש
לכם הקיש זה לומרו ותסר זוסיפה מפניה ולשופיפה מבין
שדים רומה לומר שתעשו תשובה ולחי מקבל שהשם
רומה לומר שתעשו תשובה ולחי מקבל שהשם:

(ז) **באופן** שישר לא יש לשם דין רשע לשבני הקב"ה
שלא הוא לבינו ושמו בניו ובזה נבין
פתיחת הפסוקים שאמר הכניה שלא קרקלו לי לחי לוקף
בעורי שהשם לא תשוב שישראל שלי תשוב כשם ס' וש לתבין
דמחלי נתינת טעם יש בשם שקרקלו לשקב"ה לא
שישובו להקב"ה כמו שאמר שלא קרקלו לי לחי ורו' שם
תשוב דתמשע שלי תשוב ישראל לא יהיה לו קרקלו לא לא יש
לשם שהשם שלום ושלום לומר כמו שהקדמנו ושם הגט נט

ושלום ממש בעבודה זרה כשביל זה מוהלשם:

(ז) **בהמשך** הכתוב שאמר על כי אין אלהי
בקרבי מצאוני הרעות הזאת ואנכי
הסתר אסתיר פני מהם ע"כ יש להבין דכשביל שהשתחוו על
עונו שאמר על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות הזאת
זה שבהו ואנכי הסתר אסתיר פני מהם זו שבהם:

אמנם יובן בהם שאמרו רבותינו זל על פסוק רק
אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן
לפקוד עליכם את כל עונותיכם משל לאוהב ושונא שלוח אחד
לאוהבו כפר' ממנו מעט ושוהו כפרע ממנו כבת אחת:

ובזה יבא על נכון שמתחילם שלח עשו תשובה תאמר
וחרם אפי שנפרע ממם שכל בבת אחת שכל
כשעשו תשובה שאמר על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות
הזאת שהשתחוו על עונו זו ואנכי הסתר אסתיר פני ממם
רומה לומר שנפרע ממם מעט מעט ושוהו לשם שהשתחוו פעם
ושוהו כפרע ממם כבת אחת:

(ח) **כנין** מה שאמר הכניה לולכיכם לא נחלי
מים בדרך יען לא יכשלו בם כי הייתי
לישראל לאב ואפרים בכורי סוד ויש לתבין מה נדרש בתיבת
טעם כי הייתי לאב דבלא זה הטעם שם רומה להחזירם תמן
יכול עד שנדרש ליתן טעם כי הייתי לישראל לאב תאמר כפי
מה שהקדמנו יבא על נכון שם הוא לשם דין שהם לא יש
לשם תקנה חם ושלום שכל כיון שיש לשם דין יכול להחזירם
זה אומרו לולכיכם לא נחלי מים וזו' ויש לשם תקנה מסיבת
כי הייתי לישראל לאב:

(ט) **ובזה** נבין מה שאמר הכניה גם כן סבן יקיף
לי אפרים שם ילך שעשיעים וכו' על כן
המו מעי לו רחם ארחמנו כשם ס' ויש לתבין דמה נדרש
נתינת טעם דמפני שהוא בן רחם ארחמנו כשם ס' ושם תין
לו דין בן תימו יכול לדחם עליו חם ושלום:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שהם הוא לא
דין שהם לו יש לשם תקנה חם ושלום שכל
כיון שיש לשם דין בן יש לשם תקנה חם ושלום שכל
תאפרים שלא יעשו שעשועים מטעה שיש לו דין בן על כן שמו
מעי לו רחם ארחמנו:

(י) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר לאחר זה וישם תקום
לאחריה ושבו כבי לגבול דמשמ' כטעמת
שהם כניה וישם תקום לאחריתך:

(יא) **ובזה** נבין מה שאמר הכניה שקיש שקיש
וגילי ארץ ופצחו הרים רנה כי ניחם ס'
עמו ועניין זרחר ותאמר ציון עזבני ס' וס' שרחני התשכח
אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא
אשכחך ע"כ ויש להבין דמחליף טעם סבירה לה לבסוף ש'
שלא יש לשם תקנה חם ושלום כמו שאמרם עזבני ס' וס'
שכחני ומחליף טעם הסיבה לה הקב"ה ואנכי לא אשכחך:

אמנם כפי מה שהקדמנו יבא על נכון שרשות ישרא
סביבותיה לה שדין לשת שיש לה הלא יש לה
תקנה ח"ו ולזה כשאלה הקב"ה עם הכניה ותאמר לה רבו שמיש
וגילי ארץ כי ניחם ס' עמו תמרה בלשון נקבה ותאמר ציון
עזבני ס' וס' שכחני רומה לומר שדין לשת יש לה הלא יש לה
תקנה חם ושלום והשיב לה הקב"ה התשכח לשת עולה
מרחם בן בטנה שאתה יש לבסוף דין בן לו בת ודמון זה בחה
שאמר התשכח לשת עולה ופירש רש"י עולה עולל שלם
וגם אמר מרחם בן בטנה בשביל זה יש לבסוף תקנה זה
אומרו גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך פירש רש"י
לפילו אם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך:

(יב) **ובזה** נבין מה שאמר ושעיה הכניה נחמו נחמו
עמי יאמר אלהיכם בשם שהקדמנו
שעבודה זרה דין סרים יש לה וכמו שלם לשת נתגרשה ונשלח
לסרים שמותרת לחזור לבעלה:

עוד נקדים מה שכתב הרב בעל דת דין שלו היה
להם דין לשת לא היה להם תקנה חם ושלום לבעל
כיון שיש להם דין עבד שאכרו רבו כלום יש להם זה על זה
זה אומרו נחמו נחמו עמי אל תחשבו שיש לכם דין לשת זה
ואת שיש שאתם אומרים לבעלה אלה יש לכם דין עבד זה
אמר עמי רומה לומר עבדי ויעוד לף אם תימי לומר שיש
להם דין לשת יאמר אלהיכם ר"ל בעונת גדולת אלהיכם
יש לכם תקנה שאלו חם ושלום היה מתשות בעבודה זרה

ביטול התורה אלא עונש רובה לומר שלא החזיקו ביד לומדי התורה וכמו שאמרו בירושלמי :

(ך) **במדרש** אמר משה לישראל אם שמרתם את התורה לא על עצמכם עושין צדקה אלא עלי ועליכם ע"כ :

ויש להבין בשלמא לעצמם אם משמרים את התורה הוה להו צדקה אלא למשה אם צדקת מה תתן לו עד שאמר עלי עושין צדקה אם משמרים את התורה :

אמנם יובן במה שאמרו רבותינו ז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ע"כ וכיון שמשה הוא לימד את התורה לישראל אם יקיימוה ישראל אם כן הוי משה מזכה את הרבים ואין חטא בא על ידו לכך אמר משה עושין גם כן צדקה עלי כשתקיימו התורה ואהיה מזכה את הרבים ושוב אין חטא בא על ידי :

(כא) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק אין פרץ שלא יהיה לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים ע"כ וזהו מה שאמר משה לא על עצמכם לבד עושין צדקה כשתקיימו התורה אלא עלי ועליכם דהיינו שלא יהיה לי תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים :

(כב) **ובזה** נבין גם כן מה שאמרו במדרש אמר הקב"ה אשרי ואשריכם כשתקיימו התנאים הללו ואיכא למידק דבשלמא אשריכם ניחא אלא אשרי מה יש לי תועלת כי יכול כשיקיימו ישראל המצות עד שאמר אשרי כשתקיימו התנאים והא כתיב אם צדקת מה תתן לו ומה מידך יקח :

אמנם כפי מה שהקדמנו אתי שפיר ועוד נקדים שישראל נקראו בנים דכתיב בנים אתם לה' אלהיכם ונקראו בנים וגם כן נקראו תלמידים דכתיב וכל בניך למודי ה' ובזה אתי שפיר מאי דקאמר אשרי כשתקיימו כיון דנקראו בנים ותלמידים וכמו שהקדמנו שלא יהיה לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים שפיר קאמר אשרי ואשריכם כשתקיימו תנאים הללו כדי שלא יהיו ישראל נקראים בנים ותלמידים שמקדיחים תבשילם ברבים חס ושלום :

(כג) **ובזה** נבין מה שאמר הפסוק ויאמר שאול ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה' ויש להבין במה שאמר שאול לשמואל ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה' דלמה יהיה ברוך שמואל כשקיים שאול את דבר ה' :

אמנם כפי מה שהקדמנו אתי שפיר כיון שקיים שאול את דבר ה' או נתקיים בשמואל שלא היה לו תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים לכך אמר ויאמר שאול ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה' וכיון שהקימותי את דבר ה' לכך ברוך אתה שלא היה לך תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים :

(כד) **או** נאמר באופן אחר והוא כמה שהקדמנו כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כדי שלא יהיה הרב בגיהנם ותלמידו בגן עדן וזה אומרו ברוך אתה לה' דהיינו שאין חטא בא על ידך ותהיה ברוך לה' לפי שהקימותי את דבר ה' וכדי שלא יהיה חס ושלו' הרב בגיהנם ותלמידו בגן עדן לכך מובט' לך שאתה ברו' כיון שהקימותי את דבר ה' :

(כה) **או** נאמר באופן אחר והוא במה שכתב רש"י ז"ל בפרשת כי תשא על פסוק לך רד כי שחת עמך באותה שעה נתנדה משה מפי בית דין של מעלה ע"כ זה אומרו ויאמר שאול ברוך אתה לה' רוצה לומר שאין צריך להתנדות מפי בית דין של מעלה כמו משה לפי שלא קיימו תלמידיו את דבר ה' אלא אתה ברוך ונתן טעם לדבריו לפי שהקימותי את דבר ה' דאלו לא הקימותי את דבר ה' היה צריך חס ושלום להתנדות כמו משה ומהיכן היה ברוך שמא אבל עתה שהקימותי את דבר ה' לא מבעייא שאין צריך נידוי אלא אדרבה ברוך אתה לה' לפי שהקימותי את דבר ה' :

(כו) **ובזה** נבין מה שאמרו בשם המדרש אמר משה לישראל אם שמרתם את התורה לא על עצמם עושין צדקה אלא עלי ועליכם רוצה לומר שאין צריך להתנדות כמו במעשה העגל כיון שמשמרים את התורה וזוהי הצדק' שתעשו עמי שאין צריך להתנדו' עוד בשבילכם :

דרשו רבותינו ז"ל והיה ביום השמיני אין והיה אלא לשון שמחה ע"כ ואם כן כיצד יתפר' כפי זה הפסוק והיה כי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות והיה לשון שמחה :

אמנם גם זה לשון שמחה כמו שאמרו בגמרא על משנת חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ופירשו בגמרא כשם שמברך על הטובה בשמחה כך צריך לברך על הרעה בשמחה וגם אמרו בגמר' על היסורין לא נברכה אלא לקבולינהו באהבה ע"כ לכך כתב והיה גבי רעות וצרות כדי לברך עליהם בשמחה ובאהבה ולעולם והיה לשון של שמחה :

או נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בזוהר על פסוק מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי ליה וכו' ותירצו שהשמחה שאמר מזמור שבאו עליו יסורין בעולם הזה ולא הניח לו היסורין לעולם הבא ע"כ גם אנו נאמר לכך אמר והיה לשון שמחה גבי רעות וצרות שהשמחה שיבואו היסורין בעולם הזה ולא יניח לו לפרוע ממנו בעולם הבא ולעולם כל והיה לשון שמחה :

וכבר כתבתי במקום אחר על פסוק והיה אם שכוח תשכח שגם שם והיה לשון שמחה לפי שאם לא ישכח כיון שלומד המסכתא שוב אינו לומדה פעם אחרת אבל לפי שמתיירא שמא ישכח תמיד מחזר על לימודו :

וזהו שפירשו הראשונים על מה שדרשו רז"ל והנה טוב מאד זה שכחה לפי שמתיירא שמא ישכח לכך מחזר על לימודו ולכך כתב גבי שכחה והיה לשון שמחה :

יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ע"כ ובגמרא שאלו על הטוב למה יביאו במשפט ומה שתירצו בגמרא יעויין במקומו :

אמנם נוכל לתרץ לע"ד באופן אחר כי שבעים פנים לתורה והוא כמה שאמרו בגמרא על פסוק כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם שנים שאכלו את פסחיהם זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם ע"כ :

ובזה יבא על נכון דמה שיביא במשפט על וכו' אם טוב כגון שאכלו לשם אכילה גסה אלא צריך לעשות המצוה לתיאבון ובשמחה ה' יזכינו לעשות רצונו בשמחה ובטוב לבב וברוב כל אכו"ר :

או נאמר באופן אחר דלמה על הטוב יביא במשפט והוא במה שאמרו במדרש על פסוק ופקדתי על כל לוחציו דרשו ז"ל אלו גבאי צדקה ע"כ ובזה יובן על נכון דמה שמביא במשפט על כל נעלם על הטוב דהיינו גבאי צדקה שאין מדקדקין אם הוא אמוד ליתן יביא במשפט לגבאין הלוחצין אף על פי דעבדי טוב מצות צדקה שמעלתה רמה וגדולה שהיה להם לדקדק אם הוא אמוד :

או נאמר באופן אחר והוא במה שכתבו המפרשים על מה שאמרו בגמרא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה ושאלו

ושאלו וכי עון ביטול תורה קל הוא על שלא מצא אותו בתחילה והא עון ביטול תורה אין לך עון גדול ממנו ולמה לא מצא אותו בתחילה ותירצו יתלה בביטול תורה על שהיה לו לבטל ולא ביטל כגון להוצאת המת ולהכנסת כלה ע"כ :

ובזה יבא על נכון הטוב שמביא במשפט שעסק בתורה ולא ביטל להוצאת המת ולהכנסת כלה :

או נאמר באופן אחר והוא במאי דקיימא לן בדין פתחו כולם לחוב' זכאי אם רואה כל חבריו מחברין מחייבי' והוא דעתו גם כן לחייב אל יאמר אם אומר עליו חייב יצא זכאי ואני דעתי שהוא חייב אומר עליו זכאי כדי לרובו אחר הרוב ויהיה חייב לפי סברתי אלא צריך מה שבדעתו יאמר בפיו אף על פי שיצא זכאי כדינו ע"כ :

ובזה יבא על נכון אם אמר זכאי כדי לחייבו ויעשה כסברתו יביא במשפט שצ"ל חייב כפי סברתו אף על פי שיצא זכאי :

או נאמר באופן אחר והוא במאי דתנן במשנה בשבת העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים וכו' ונתן בעל הבית לתוך ידו של עני בעל הבית חייב ע"כ וזהו שעשה טוב בעל הבית עם העני שנתן לו צדקה ועם כל זה יביאו במשפט לפי שחילל שבת בנתינת צדקה אבל היה צריך להכניסו לבית ולהאכילו בבית ותהיה מצוה שלימה :

במדרש וידע אלהים ידע שעתידין לומר זה אלי ואנוהו וכל המפרשים ז"ל שאלו למה ידע זאת המצוה דוקא ובאלה בשבילה ולא זכר להם מצוה אחרת שעתידין לעשות ויגאלם בזכותה :

אמנם יובן במה שאמרו רז"ל כל האומר שירת הים בכל יום בשמחה מוחלין לו כל עוונותיו שנאמ' ויסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם מעוונות יחם בזכו' שאמרו שירה עוד דרשו גוי מקרב גוי מה אלו עובדי עבודה זרה אף אלו עובדי עבודה זרה ע"כ ובזה יבא על נכון דלכך דרשו ידע שעתידין לומר זה אלי ואנוהו דהיינו לומר שירה ועל ידי השירה נמחלין העוונות לכך ראוי לגואלם מי שגאל את האבות הוא יגאל את הבנים בקרוב אכי"ר :

במשנה באבות מרבה צדקה מרבה שלום ע"כ ויש להבין דלמה אמרו מרבה צדקה מרבה שלום מה שייך ענין הצדקה לענין השלום אמנם יובן לפי שהעני מתרעם על הקב"ה לפי שאין לו מה יאכל ומי שנותן לו צדקה לעני אז יעשה שלום בין הקב"ה ובין העני וזהו מרבה צדקה מרבה שלום :

ילקוט תורת ה' תמימה רבי ירמיה ורבנן חד מינהון אמר למה היא תמימה שהיא משיבת נפש וחריכא אמר למה היא משיבת נפש מפני שהיא תמימה ע"כ והרואה ידוע דמה שאל ומה השי' וחריפא היפך השאלה מסיפיה לרישיה דריש :

אמנם יובן דהכר ידוע שהתורה נקראת תושיה שמתשת כוחו של אדם ונוכל לומר דמר אמר חדא ומר אמר הדא ולא פליגי וכל חד וחד אשמועינן חידושא כדי שיובן הפסוק ומר קשיא ליה מרישיה ותירצו בסיפיה דקרא ומר קשיא ליה מסיפיה דקרא ותירצו ברישיה דקרא והוא דתנא קמא קשייא ליה דכיצד קורא התורה תמימה והא מתשת כוחו של אדם ותירץ שהיא משיבת נפש כלומר אותו הכח שהלך ביגיעת התורה וכמו שאמרו יגעת ומצאת אותו החלישות שנחלש בעסק התורה משיבתו התורה וזהו אומרו משיבת נפש ואורך ימים ועושר וכבוד נותנים לו ובא רעהו וחקרו למה משיבת נפש והוי כאלו אכל עולמו בחייו היה לו להניח שכרו לעולם הבא ותירץ שהיא תמימים כלומר הקרן קיים לעולם הבא ומה שמשיבת נפש הוא מן הפירו' :

ילקוט דברי תורה מתוקים מדבש אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם אם תאמר מאחר שהם מתוקים מדבש כפרתי בהם חס ושלום אלא גם עבדך נזהר בהם ע"כ והנה המאמר הלזה צוח ככרוכיא דרשוני וחיו דכיצד אומר מאחר שהם מתוקים כפרתי מהם דבשלמ' אם ח"ו היו מרורי' היה צריך לכפור אבל עתה שהם מתוקים למה לו לכפור עד שאמר וסיים בדבריו גם עבדך נזהר בהם אדרבה מפני שהם מתוקים צריך לקיימם יותר . אמנם יובן במה שאמר שלמה המלך ע"ה ז"ל דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקיאתו ע"כ ואם כן כיון שהמשלתי את התורה לדבש שמא כפרתי חס ושלום שנראה שיש בהם קלקול כמו הדבש אם אוכל ממנו הרבה מקיאו וכן אם אומר תורה הרבה מקיאה חס ושלום לזה אמר גם עבדך נזהר בהם בשמירם עקב רב אף על פי שאלמוד אותם הרבה עם כל זה אין מקיא אותם ולא נמשלו לדבש אלא לענין המתיקות כי הם מתוקים מדבש :

פרשת וילך

(א') **רבי** אומר איזהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפאר' לו מן האדם יובן במה שכתב הר"ן ז"ל בשם הרא"ש ז"ל בחולה שיש בו סכנה דשוחטין לו בשבת דלמה לא נאכילהו נבלה שהיא אסו' לאו וצריך מלשחוט שהוא איסור סקילה ותירץ דנהי דאיסור נבלה הוא איסור לאו ושבת איסור סקילה מכל מקום איכא חומרא אחרת בנבלה שהנבלה האוכלה עובר על כל כזית וכזית שבה אבל לענין שבת לא עבר אלא בענין שחיטה חד איסור הוא דאיכא ומשום הכי לאוין הרבה דנבלה לא מיקרו איסור קל לגבי חד לאו דשבת אף על גב דהוי אסור סקילה ע"כ עוד נקדים מה שפסק מרן באורח חיים סימן שכ"ח סעיף י"ג כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח וכו' היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו ואין אומרים נאכילנו נבלה וכתב בבאר היטיב שוחטים כי בנבילה עובר על כל כזית וכזית ועוד שמא יקוץ בנבילה וכתב עוד מרן אבל אם היה החולה צריך אכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו מאכילין את הנבלה ע"כ זה אומרו רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כלו' כגון אם היה חולה שיש בו סכנה שצריך בשר איזו היא דרך ישרה אם נאכילנו נבילה שהיא אסור סקילה דאיסור לאו ועדיף מלשחוט שהוא איסור סקילה או נשחוט יותר טוב דאיכא חד לאו אעפ"י שהוא איסור סקילה ממה שנאכילנו נבלה דאיכא לאוין הרבה דעל כל כזית וכזית איכא לאו ומשום הכי לאוין הרבה דנבלה לא מיקרו איסור קל לגבי חד לאו דשבת אף על גב דהוי איסור סקילה בתר דבעייא הדר פשטה כל שהיא תפארת לעושיה רוצה לומר כמו שפסק מרן ז"ל כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח ואם יאכילנו נבלה לא יחלל שבת מהיכן נקרא משובח לכן צריך לשחוט ויחלל את השבת וזוהי תפארת לעושיה דהיינו הרי זה משובח ועוד טעמא אחרינא ותפאר' לו מן האדם דהיינו כמו שכתב הבאר היטיב שוחטים כי בנבלה עובר על כל כזית וכזית ועוד שמא יקוץ בנבלה וזהו שאמר ותפארת לו מן האדם דהיינו מן החולה שמחללין בשבילו הדרא כי היכי שלא לעבור על כל כזית וכזית אם יאכילנו נבילה ועוד שמא יקוץ החולה בנבלה אבל אם ישחוט לו אינו עובר על כל זית וזית ועוד שאינו קץ בשחוטה :

(ב') **או** נאמר באופן אחר כל שהיא תפארת לעושיה כמו שאמרנו שכל הזריז לחלל את השב' בשביל החולה

החולה שיש בו סכנה הרי זה משובח ונמצא שתפאר' לעושיה בתנאי אימתי אמרתי הרי זה משובח בזמן שתפארת לו מן האדם דהיינו מן החולה שיכול להמתין החולה עד שישחוט או אמרינן מוטב שיחלל שבת אחד ממה שיאכילנו נבלות אבל אם אין תפארת לו מן האדם דהיינו מן החולה כגון שהחולה צריך אכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחוטה מתאחרת לו שמאכילין אותו הנבלה וכמו שפסק מרן ועיין בפרשת בראשית יש אופנים אחרים על זה הענין ושם תמצאם :

(ג') **בגמרא** סוטה פרק ראשון דף י"ב והנה נער בוכה קרי ליה נער וקרי ליה ילד תינוק הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה אם כן עשית למשה בעל מום אלא מלמד שעשתה לו חופת נעורים ע"כ אבל נוכל לפרש בענין אחר כי שבעים פנים לתורה דהא דקרי ליה נער וקרי ליה ילד יובן במה שאמרו במדרש והובא בילקוט אני בן עמרם שיצאתי ממעי אמי מהול ביום שנולדתי מצאתי פתחון פה והלכתי ברגלי ודברתי עם אבי ואמי ואפילו חלב לא ינקתי ע"כ ולזה קרי ליה נער לרמוז שמהלך ברגליו כנער והא דקרי ליה ילד שרך בימים כילד :

(ד') **אבל** קשה לפי זה שאפילו חלב לא ינק והא מקרא מלא הוא וקראתי לך אשה מניקת ותניק לך את הילד ועוד דכתיב ותניקהו לי · אמנם נקשה עוד קושיא בפסוקים והקושיא מתרצה לחבירתה דקשה דלכאורה נראה שיש תיבות יתירות ראשונה דהיה די לומר וקראתי אשה מנקת ומלת לך למאי אתא ועוד דהיה די לומר ותניק את הילד ומילת לך למאי אתא ועוד דהיה לו לומר והניקהו ותיבת לי למאי איצטריך ונקדים עוד מה שאמרו בגמרא ותלך העלמה שהעלימה את דבריה ופי' שפירושו שהעלימה את דבריה שלא אמרה שאמו היא המנקת אלא אמרה אשה מנקת סתם אבל כפי האמו' שמשה לא ינק חלב אתי שפיר שפירוש שהעלימה את דבריה שלא אמרה שאינו צריך הנקה אלא אדרבה עשתה עצמה כאלו צריך לינק ואמרה ליה האלך וקראתי לך אשה מנקת ורמזתה ולא נרמזה במה שאמרה לה וקראתי לך אשה מנקת וזהו שרמוזה במלת לך היתירה לומר לסברתיך שצריך לינק וקראתי לך כלומר לדעתיך וזהו גם כן במה שאמרה ותניק לך דהיינו לדעתיך שצריך הנקה והיא גם כן נתכוונה ולא ידעה מה נתכוונה ואמרה והניקיהו לי כלומר לדעתי שצריך לינק אבל האמת אפילו חלב לא ינק :

(ה') **אך** נאמר באופן לתרץ למה שהקשו רבותינו ז"ל קרי ליה ילד וקרי ליה נער ולתרץ זאת הקושי' בהקדים מה שכתב הרב בעל הטורים על זה הפסוק והנה נער בוכ' זה אהרן שהניחתו אבל התיב' נער בוכה בגימטרי' זה אהרן ע"כ ויש להבין הגימטריא במספר קטן כשנחשוב נ' כחמשה ע' שבעה ר' עשרים ב' שתים ו' ששה כ' שתים ה' חמשה סך הכל שבעה וארבעים וזה שנים עשר א' אחת ה' חמשה ר' עשרים נו"ן חמשה וארבע אותיות של אהרן סך הכל שבעה וארבעים נמצא נער בוכה זה אהרן שהיה בוכה על פרישת אחיו ובזה יבא על נכון ותראהו את הילד על משה נאמר והנה נער בוכה על אהרן נאמ' לפי שהיה גדול ממשה שלש שנים קרי ליה נער וזהו ותחמול עליו לפי שראתה אהרן בוכה על פרישתו לכך ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה מנא ידעה והא אף על עמו גזר ודילמא מצרי הוא אלא לפי שראתה אהרן בוכה אבל התיבה אמרה מדאהרן עברי גם הילד עברי לכך אמרה מילדי העברים · דאם שאם היה מצרי למה לו לבכות אהרן :

(ו') **אך** נאמר באופן אחר על מה שאמרו בגמרא קרי ליה ילד וקרי ליה נער והוא במה שאמרו במדרש אבכיר והובא בילקוט על זה הפסוק והנה נער בוכה זה אהרן דבר אחר המלאך שהיה מתלו' עמו שהמלאך נקרא נער שנאמר רוץ אל הנער הלז לומר פרזות תשב ירושלים ע"כ · ובזה יבא על נכון ותפתח ותראהו את הילד על משה נאמר ומה שאמר והנה נער בוכה או על אהרן נאמר או על המלאך נאמר וכמו שהקדמנו בשם מדרש אבכיר :

(ז') **מקשים** הראשונים ז"ל על מה שאמרו שמשה מת בשבת והרי בילקו' רמז תתקמ"א וזה לשונו כאדם שאומר פלוני קובל עליך כך היום קובל עליו אמר השמש רבונו של עולם איני זז ואיני שוקע ומשה קיים בעולם מה עשה משה באותו היום כתב שנים עשר תורות לשנים עשר שבטים ואחת שתהא בארון שאם יבקשו לזייף דבר שיהיו מוציאין אותה שבארון אמר משה מתוך שאני עסוק בתורה שכולה חיים היום שוקע והגזרה בטלה מה עשה הקב"ה רמז לשמ' והיה עומד ומקשה כנגדו איני שוקע ומשה קיים בעולם מיד א"ל קרא את יהושע א"ל רבש"ע יטול יהושע ארכי שלי ואהיה חי א"ל עשה לו כמו שהיה עושה לך מיד השכים משה והלך לביתו של יהושע וגו' ע"כ הרי שביום שמת משה כתב שלש עשרה ספרי תורות וכיצד אמרו שביום שבת מת משה וכי חס ושלום שחלל שבת וכתב בו :

אמנם נוכל לתרץ בהקדי' מה שאמרו במדר' הסדרין אתמול היה אומר קומה ה' שובה ה' ועכשיו כל שבעת הימים אמר לו לסוף הקב"ה הן קרבו ימיך · עוד נקדים מה שאמרו במדרש אמר רבי יוחנן עשרה מיתות כתובות על משה ואלו הן קרבו ימיך למות ומות בהר כי אנכי מת כי ידעתי כי אחרי מותי ואף כי אחרי מותי לפני מותו בן מאה ועשרים שנה במותו וימת שם משה ויהי אחרי מות משה משה עבדי מת ומלמד שעשרה פעמים נגזר עליו מיתה שלא יכנס לארץ ישראל עוד נקדים מה שאמרו בגמר' במועד קטן דף כ"ח חלה חמשה ימים ומת זוהי מיתת כל אדם אמר רב חנן מאי קראה ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרבו תרי ימיך תרי הן חדא שכן בלשון יוני קורין הינא ע"כ נקטינן מכל מה שהקדמנו שידע משה מקודם שימות שהיה מת ונוכל לומר שמה שכתב שלשה עשר ספר תורה בשעה שאמר לו למות קודם והא ראיה שהתפלל ז' ימים וגם ראיה שאמר לו הקב' אבל יהושע משמ' שלא ביום שאמר לו אותו היום נפטר שהרי השכים ממחרת ומה שאמרו שהיום קובל עליו ואמ' השמש איני שוקע ומשה קיים בעול' הוא ודאי על יום הפטירה וכל זה אמר לו קודם יום הפטירה וכיון ששמ' משה שהיום קובל עליו אמ' משה מתוך שאני מתעסק עכשיו בתורה שהיא חיים אותו היום של הגזרה שוקע ומשה ישאר קיים בעולם ולעולם נפטר משה בשבת והספרי' כתבם קודם יום שנפטר' כדי שהגזר' תמחה בזכו' התורה בשביל שהיא חיים

(ח) **חגיגה** פרק ראשון רבי יעקב איש כפר חטייא הוה רגיל דהוה מקבל אפיה דרביה כל יומא כי קש אמר ליה לא ליטעור מר דלא יכיל מר אמר ליה מי זוטר מאי דכתיב בקו ברבנן ויחי עוד לנצח לא יראה השחת מאי טעמא לא יראה כי יראה חכמים ימותו ומה הרואה חכמים במיתתם כך בחייהם על אחת כמה וכמה וכתבו התוספות ויחי עוד לנצח וכו' פשטיה דקרא בתמיהא הוא וכי הרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותו וכתב הרי"ף ז"ל ודברי התוספות סתומים וחתומים כי בגמרא משמע דדרך יש לה בניחותא ולמה הזכיר שהוא בתמיהא מה שאינו ענין לזאת הדרשה ע"כ ומה שתירץ יעויין בספרו :

אמנם

אמנם משום דהתוספו' נתקשו כפי מה שדרשו בגמרא מה טעם לא יראה כי יראה חכמי' ימותו משמע דקרא אתא לאשמועינן דמי שרואה חכמים בין במיתתם בין בחייהם שלא ימות אם כן מהו שאמר הפסוק אחריו יחד כסיל ובער יאבדו והא כיון דמיירי רישיה דקרא במי שרואה חכמים שלא ימות וכיצד אומר בסיפיה דקרא יחד כסיל ובער יאבדו אם כן קשייא רישיה דקר' לסיפיה וזהו שנתקשו התוספות כפי דרשת הגמר' וכדי לתרץ זאת הקושייא כתבו פשטיה דקרא בתמיהא וכי הרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותו רוצה לומר ומה אם חכמים ימותו רשעים לא כל שכן שימותו והשתא אתי שפיר סיפיה דקרא יחד כסיל ובער יאבדו ולפי זה כוונת התוספות שאמרו פשטיה דקרא בתמיהא הפך דרשת הגמרא דהגמרא דריש קרא בניחותא רמז בעלמא דמי שרואה חכמים לא ימו' אבל האמת פשטיה דקרא בתמיהא כדי שיבא סיפיה דקרא דקאמר יחד כסיל ובער יאבדו אלא דהגמרא דריש רישיה דקרא דוקא לרמוז דמי שרואה חכמים שיחייה :

(ט) **אך** נוכל לומר דאפילו כפי דרשה של הגמ' דמי שרואה חכמים שיחיה אתי שפי' ג"כ סיפיה דקרא דקאמר יחד כסיל ובער יאבדו דהיינו מי שרואה חכמים יחיה אבל מי שהוא כסיל ובער ואינו רואה חכמים יחד יאבדו דהפך מי שרואה חכמים שיוסיפו לו חיים כן מי שאינו רואה חכמים יתקצרו ימיו אלא צריך שיראה חכמים כדי שיחיה :

(יוד) **בגמרא** אין לך אדם בלא יסורין אשריו לאדם שיסורין באין עליו וכב' כל המפרשי' עמדו על זה המאמר וכבר כתבנו על זה אופן אחר וכתוב בפרשת שמות :

אמנם נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל מי שזכיותיו מרובים על עוונותיו דומה כמי ששרף כל התורה חס ושלום ולא קיים ממנה אפילו אות אחת דהיינו שבאין עליו יסורין בעול' הזה כדי למרק מיעוט עוונותיו ויהיה שכרו שמור לעולם הבא אבל מי שעוונותיו מרובים מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת דהיינו שמשלמין לו שכר מצותיו בעולם הזה והיסורין שמורין לו לעולם הבא · וזה אומרו אין לך אדם בלא יסורין או בעולם הזה או בעולם הבא לפי שאין צדיק בארץ אם יעשה טוב ולא יחטא אבל איזה מהם משובח אשריו לאדם שיסורין באים עליו דהיינו בעולם הזה כדי למרק מיעוט עוונות שיש בידו בעולם הזה כדי שיהיה שכרו שמור לעולם הבא :

(יא) **אך** נאמר באופן אחר והוא במה שאמרו בגמרא ירושלמי דכלאים תלת עשרה שנין דחשש רבי בשיניה אמר רבי בון כל שלש עשרה שנה לא מתה חיה בארץ ישראל ולא הפילה עוברה בארץ ישראל וכו' אגשימת דהיינו שנתרפאת באותה שעה אמר אי לבון חיות שבארץ ישראל ע"כ נמצא שפעמים שיסורין באין על צדיק ומכפר על הדור כמו רבי שהיסורין שבאו עליו הוא כדי לכפר על הדור :

ובזה יבא על נכון אין לך אדם בלא יסורין דהיינו או כפרה על עוונותיו או לכפר על הדור כמו רבי שבאו עליו לבדו היסורין ולא מתה חיה ולא הפילה עוברה ולזה קאמר אשריו לאדם שיסורין באין עליו לבדו ולא יצטרכו העולם יסורין :

אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה ויש להבין למה אמר נשאת לשון עבר וכי נושא עון קודם שיעשה תשובה עד שאמר נשאת משמע שכבר נשאת הוה ליה למימר תשא לשון עתיד לאחר שיעשה תשובה :

אמנם יובן במה שאמרו בזוהר דף רכ"ט ע"ב וז"ל על פסוק כרחם אב על בנים ריחם ה' וכיון דאשכח לון חובין מעבר לון ראשון ראשון עד אעבר לכולהו מקמיה וכיון דאעבר לון מקמיה לא אשתאר עלייהו חובין למיהב שולטנו לסטרא אחרא דדיכא עלייהו וכו' ועל דא כתיב אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך ע"כ וזה אומרו אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה כלומר שאין צריך של וידוי דוקא לפי שכבר נשאת וכמו שהקדמנו בשם הזוהר מעבר לון ראשון ראשון כרחם אב על בנים ועוד שקוד' שבראת העול' כבר בראת תשובה כדכתי' בטרם הרים יולדו וכו' תשב אנוש עד דכא אם כן אינו צריך אלא וידוי :

פרשת האזינו

(א) **האזינו** השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי ויש להבין דהוה ליה לומר האזינו שמים ותשמע ארץ וה"א יתירה למה עד שהוצרך לומר השמי' והארץ ב"הא יתירה ועוד יש להבין כמה שפירש רש"י האזינו שאני מתרה בישראל ותהיו עדים בדבר וכו' וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם שמים וארץ וכו' לפיכך העיד בהם שמים וארץ שהן קיימים לעולם ועד ובגמרא בברכות רש"י הביאה פרשת תשא אמר בהיפך על פסוק אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אלו בשמים ובארץ נשבעת להם הייתי אומר מה שמים וארץ בטלין כך שבועתך בטלה עכשיו שנשבעת להם בך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת ע"כ הרי מן הגמרא משמע דשמים וארץ בטלין ואלו מכאן משמע דשמים וארץ אינם בטלים דכתב לפיכך העיד בהם שמים וארץ שהם קיימים לעולם ועד וכן כתב רש"י בנצבים על פסוק העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ שהם קיימים לעולם ועוד היה די לומר שמים וארץ בלא ה"א גם בנצבים · ויש לתרץ לקושייא שניה דלגבי הקב"ה שמים וארץ בטלין דכתיב ונשגב ה' לבדו ביום ההוא והצדיקים עושה להם כנפים ושטים על פני המים ולכך אמרו בגמרא שמים וארץ בטלין לגבי הקב"ה ומה שפירש רש"י בכאן שמים וארץ קיימים לגבי ישראל קרוין קיימים דכל זמן שישראל קיימים בעולם שמים וארץ קיימים ולכך העיד בישראל שמים וארץ שהן קיימין כל זמן שישראל קיימין וזהו שסיים רש"י שאם לא יקיימו המצות העדים נפרעין מהם ועצר את השמים ואם ישראל יקיימו המצות השמים יתנו טלם והארץ תתן פריה :

(ב) **אך** נאמר באופן אחר ולתרץ השתי קושיות והוא בהקדים מאי דאיתא במדרש רבה פרשה א' רב הונא בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר אפילו אותן שכתוב בהן כי הנני בורא שמי' חדשים כבר הן ברואין מששת ימי בראשית הדא הוא דכתי' כי כאשר השמי' החדשים והארץ החדשה הארץ חדשה אין כתיב כאן אלא החדשה ופירש מתנות כהונה אלא החדשה עם ה"א הידיעה משמע הארץ הנבראת כבר וכן השמים עוד נקדים מאי דאיתא בפרקי רבי אליעזר והובא בילקוט ישעיה בסוף רמז תקי"ב קל וחומר ומה שמים וארץ שלא נבראו אלא לכבודו של ישרא' חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים צדיקים שבשבילם נברא העולם על אחת כמה וכמה שחיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמי' ע"כ ובזה יבא הכל לכלל ישוב דמאי דקאמר בגמרא אלו נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר מה

שמים

שמים וארץ בטלנין מיירי על שמים וארץ שהם עכשיו וגלו
בטלנין דכתיב כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה
ומוכרח דכמרכא מיירי כאן שמי׳ וארץ מדלץ קתני כנגדה
אלו כשבעת ימים כהשמי׳ וכהארץ כה״ל הידיעה היתי אומר
על השמים ועל הארץ החדשים אבל עכשיו דקתני בשמים
וכארץ כלה ה״ל הידיעה מיירי באלו שמים וארץ שעתידין
ליבטל ומה דקתני כאלו החדשים השמים ותשמע הארץ כתם
הידיעה מיירי בשמים וארץ החדשים שהיום בטלין כמו
שהקדמנו לפי מיירי כאן שמים וארץ שהן עתה הוה ליה לומ׳
החזיקו שמים ותשמע ארץ כלה ה״ל הידיעה ומדכתבם בהא
הידיעה משמע ודאי דמיירי בשמים וארץ החדשים שהם
חיים וקיימים לעולם כמו שהקדמנו ולכך פירש רש״י בכאן
לפיכך הציר בהם שמים וארץ שהם קיימים לעולם ועוד כיון
דמיירי בשמים ובארץ החדשים :

(ג) **ובזה** נכון הם שאמר הפסוק למען ירבו ימיכם וימי
ובניכם על האדמה אשר נשבע ה׳ לאבותיכם כימי שמים
על הארץ . ויש לפרש דלמה אמר שמים וארץ כה״ל הידיעה
הוה ליה למימר כימי שמים על ארץ כלה הל הידיעה ועוד
למה אמר כימי הוה ליה למימר כמו :

אמנם כפי מה שהקדמנו ועוד נקדים מלי דלויתא
במדרש תנחומא והוכח בילקוט שעתיד רמז
תקלב שהלה מטרונא לת״ר יוסי בן חלפתא כתוב את ותדכם
למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו׳ כימי השמים על הארץ מין
אתם קיימין של כל זמן שהשמים והארץ קיימים ועתידים שהם
להתבלות ואתם בלים אמר שמים שלו לשמים עיכבם
והבימו וכו׳ אמר ליה חייך מלותו בביה שהוכחתני מתוכו הני
מילי שאתה כי כאחד השמים החדשים אשר אני עושה
עומדים לפני נאם ה׳ כן יעמוד זרעכם ושמכם ר׳ יצחק אמר
כל מצות השמים עובדים ומתחדשים בכל יום ומה הן
מצות השמים היום וכוכבים ומזלות תדע לך שהוא כן כה
ולהלה כשהשמש בתה ונוטה למערב הוא רואה במזלי לוקוס
ובהותיו מתבכיין בתחה שהוא מכבה את האש בתוך המים
כך מי לוקוימוס מכבין את השלהבת של שמש ואין מובה לו
כל הלילה עד שיצא במזרח ורואה בנהר שם הנקרא נהר
דיסון בתחה שהוא מדליק את פרו מתוך האש כך השמש
מדליק בירותיו לוגוס שלכאורה והלך להאיר על האדמה וכן
הירח והכוכבים לעתיד לבא הקב״ה מתחדש להם כבתחי׳
עד כאן :

ובזה יבא על נכון דאי אמר למען ירבו ימיכם וימי
בניכם וכו׳ כימי שמים על ארץ כלה הל הידיעה
הוה לחיות כמו שאתה מתרגמ כמו שמי׳ וארץ כלים כן
שם ושלום ישראל כלים אבל השתא דכתיב השמים הארץ
בהא הידיעה לומר לעולם שמים וארץ דמיירי ישראל לעולם
וארץ החדשים הידועים שחיים וקיימים לעולם כך ישראל יהיו
חיים וקיימים לעולם ולכך גם כן לא אמר כמו שמים על
הארץ ואמר כימי למימן כמו ימי השמי׳ דהיינו השמש והירח
שמתחדשים בכל יום כן ישראל יתחדשו בקרוב בקרוב :

(ד) **ובזה** נכון מלי דלויתא בספרי והכי בילקוט
שעתיד בשעה שהוא עתיד רמז יהושע בן
קרחה לומר דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת אבל
תקרי כן אלא ארץ כתה והדור לעולם עומד וכל
חכמי לב יתמהו דכיצד לומר לבי יהושע אבל תקרי כן והא
קחזינן קלא כדכתי׳ דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומד :

אמנם שהקשה בפסוק כיצד אמר והארץ לעולם
עומדת והא כתיב והארץ כבגד תבלה לכך
אמר אבל תקרי וכסי פירושו כפי מה שהקדמנו שאלת הארץ
יבלה והלכות ועתיד הקב״ה לחדש ארץ חדשה וישראל יהיו

חיים וקיימים לעולם אתי שפיר לכך אמר רבי יהושע אל
תקרי דור הולך ודור בא דהיינו שילכו דור ישראל ויבוא דור
אחר מלומה לאחרת והארץ קיומת תהיה קיומת לעולם והא
כתיב והארץ כבגד תבלה לכך אמר אבל תקרי כן
אלא ארץ הולכת דהיינו שנדיק שאלת ארץ ואמר כאלו
דהיינו ארץ החדשה והדור לעולם עומד דהיינו שיהיו ישראל
בחיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים ולכך לו שהתורה
נקראת ארץ מארצו יצאו תרגומו מבית חולבן נפקו עמו
נקראים עתידה תורה שתשכח מישראל ונשלח
אחר׳ דעיה זה את ארץ הולכ׳ דהיינו שתשכח תורה שבכתב
ארץ והארץ כאלו היינו ונשלח אחר׳ דעה והדור עומד ישראל :

(ה) **או** נאמר באופן כיוצא בדברים ארץ הולכת והארץ כאלו
והדור עומד :

אמנם יובן במה שכתב בספר חסידים על פסוק
המעתיק הרים והרים אלו הרבנים חכם הולך
וחכם בא להוכיח את הדור ועוד נקדים מה שרשמו רבותינו
ז״ל מדלא על הסדרים בזכות תורת מקפין על הנבעות בזכו׳
תמלות ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל לא נתת עלמה
מסלעים נדיקים כמו שכתוב ואכרסם היה ואכרסם היה
יהיה כמכניין יהיה דהיינו מלעים עוד נקדים מה שאמרו
בגמר׳ ביומא פרק שלישי רשה הקב״ה נדיקי׳ מועטין עמד
ואתלן בכל דור ודור שכולם לה׳ מנוקי ארץ ומנוקי ארץ
מנוקי ארץ ונקרא כל דהיינו ארץ זה שאמרו ארץ הולכת וארץ
בחה דהיינו נדיק שנקרא מנוקי מ׳ ואמר בחה דהיינו שיבא
נדיק לאחר כדי שיכופיה הדור ועל ידי זה והדור עומד או נדיק
הולך ונדיק בא שבזכותה הדור עומד :

(ו) **או** נאמר באופן אחר קרוב לזה והוא במה שאמרו
רבותינו ז״ל מוטל נדיק ר׳ מן הדור ומכפר על
הדור עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל על פסו׳ וזרח השמש
ובא השמש אין נדיק כפטר מן העולם עד שנכנית נדיק
כמותו . זה לשון ארץ הולכת דהיינו שנדיק שנקרא ארץ
כדאמרן הולך כדי לכפר על הדור ולא תימא שלא נשאר
נדיק כמותו ולא ארץ בחה כלומר שמלך נדיק כמותו וכי
תימא למה לך נדיק ובא נדיק לזה אל׳ והדור לעולם עומד
רוצה לומר כדי שהנדיק שהלך כפרה על הדור ונדיק הבא
כדי שבזכותו יתקיים הדור והוא והדור עומד :

(ז) **או** נאמר באופן אחר שבושת שספרי לרמוז מה
שאמרו במדרש על זה הפסוק דור הולך ודור
בא רבי יהודן בשם רבי לוי אומר אין כאן כולל יום ויום שאין כולל׳
בו שמש רבוה ומתים בו שמש רבוה ומה טעם דור הולך ודור
בא וזרח השמש ובא השמש ר׳ כרכיה ור׳ יעקב בר אחא
ורבי חייה בשם רבי לוי בר סיסי משורח השמש ובא השמש
דור הולך ודור בא ומכינין לדור שהוא שמש רבוה שנאמר שם
זרחה היה ע״ב ומדשנה בדיבורו שנא׳ תחלה כולדין בו שמש
רבוה ואחר כך ומתים בו שמש רבוה שנא׳ בסדר הפסוק
שאמר דור הולך ואחר כך ומתים בו שמש רבוה שמולדין תחלה
שמש רבוה ואחר כך מתים שמש רבוה כדי שישאר דור שלם
שמש רבוה בעולם לפי שהיו מלעים שמש רבוה ואחר כך
מולדין שמש רבוה ואחר תחלה מולדין ואחר כך מתים
כדי שישאר בעולם דור שלם עוד נקדים מה שאמרו במדרש
על פסוק עד יום גבות הארץ וכי ארץ גובה או מוטלת של
שי״ש שנקראו ארץ שכ׳ כי תהו נתתם ארץ חפץ תתם תקראו
ארץ חפץ ע״כ יכוה יבא על נכון לכך אמר ש׳ תקרי דור הולך
ודור בא דיו קרינן ביה משמ׳ שמתחלה דור הולך דהיינו
שמתים שמש רבוה ואחר כך דור בא דהיינו שמולדים תחב

(יד) **ובזה** נבין גם כן מה שאמר דוד המלך ע"ה
ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים
ה' מלך יעלוץ הארץ ישמח רבים אי אפשר שיהיו שמחים
כל שלא נשפוט את הארץ ויש להבין למה זה יעשה שאמר
כי נשפוט את הארץ ויש להבין למה זה יעשה שאמר
ישמחו השמים ותגל הארץ ובזה היה לי לומר שמים וארץ
ולמה אמר השמים והארץ כה"ל הידיעה ועוד מה יש במיכו'
ויאמרו בגוים ה' מלך ולמה הניח ישראל ובקרוב גוים ובזה נמ'
שאמר לשפוט את הארץ תיבת את יתיר ועוד כאלו אמר מה שיך
משפט:

אמנם כפי מה שהתבונו השמים הארץ בה"ל הידיעה
רמז השמי הארץ החדשי עור נקדים ולעתיד
לבא כתיב לעובדו שכם אחד שכל האומות יעבדו לה' לבדו
עור נקדים ישראל בקרוא ארץ כדכתיב ותקם ארץ חפץ
עור נקדים מה שמדים רמז"ל ברלשית ברא בשביל ישראל
שנקרלו רלשית נכרלו שמים וארץ זה לומרו ישמחו השמים
ותגל הארץ וכתכם בה"ל הידיעה רמז על השמים והארץ
החדשים ולז יאמרו בגוים ה' מלך לפיכך הגוים יאמרו ה'
מלך והחידוש על הגוים דהיי דוש על ישראל לז מידוש כללו
שכי שם לומרים ה' מלך ולז יעלוץ השדה לז ירננו עצי היער
ואמר מלפני ה' כי בא לשפוט הארץ כלומר שהמשפט לאת
הטפל לארץ דהיינו לאומות שהם טפילים לפי שהעולם נברל
בשביל ישראל שנקרלו ארץ חפץ והאומות
הם טפל לז שהמשפט לארץ:

או כלומר בקופן לאחר מה שאמרו במדרש רבה
וארץ בתה והדור קיים יזכן כמה שאמרו במדרש רבה
פרשת לז על פסוק הן ה' בורא חדשה יברא נקבה תסובב גבר
יצא משור כיון שארתה כתיב לתוק על הקב"ה פנה
ע"כ כמיכו לעתיד ישתיבת ארץ עבינה עבה · עוד נקדים
מה שאמרו בגמרל מחשבה מועלת בירוש מבטלת כל
מחשבה שהרם משה בדעתו לעשות בטלה מחשבה
כדכתיב רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' תעמוד זה לומרו
ארץ הולכת וארץ בתה כלומר מחשבות מחשבות היעות כמו שאמר
דהיינו שחושבין עלינו האומות מחשבות היעות ובזה נבן בכלי
מחי דאיכא בבן קרו לן מלכותא קטיעתא וכל מחשבות
היעות שחושבין האומות על ישראל כטילות והדור לעולם
קיים דהיינו ישראל קיימים לעולם ולעולמי עולמים:

(טו) **מדרש** הנחומה הוכ' בילקוט על פסו' יעדוף
כתור ומי יעמוד המלאכים להורגו אמר לסה בשביל שכי דברים
שנתנו לי אתה רואים להרגני ע"כ ויש להבין כיצד חם ושלום
משה לומר שקר שלומר שכי דברי' נתנו לי והלז כתיב תרוכה
מארץ מידם וראתה מכי יש וגבי יש כתי תרוכה מנות ואת כן
כיצד לומר שכי מדברים שנתנו לי מן השמים ועוד מה הען
שכי דברים:

אמנם יכן דהמנות יש מסה מנות עשה ויש מסה
מנות לז תעשה ולכך קרי להו שכי דברים
בכולל לרמוז על עשה ועל לז תעשה ולפ על פי שיש בניהת
דעת כיון שלז הוניח שקר מפי שכשבול לומם שלז יהרגוהו
שכי וכמו שלומרו בגמר' על מה שלומרו מודיע לאומות שסה
שכי כית המלך לפ על פי שלוים על כית המלך ומק' בגמרל
כיון שלוים על כית המלך כיצד מדר לשקר ומשכי כלומר
יאמרו כל פירות העולם עלי אם לוי על כית המלך ולומר
כלנו היום ולותו היום לתכול לאכול פירות ע"כ מדי מצינו
לפ על פי שנאמר דעתם שהם מוכרים לשוכר כל הימים
שנתנו בפירות כיון שלוינו מונים שקר מפי שכי להניל

את במוהו מן פלהבין ומכל שכן משה כדי להניל עצמו מן
הקלהכי' שלז יהרגוהו לפ על פי שנאמר דעתם שהם סוכרים
שכי דברים מתם דוקא כיון שלז הוכי' שקר מפיו שכוונתו
שכי דברים על מנות עשה ועל מנות לז תעשה שכי:

(טז) **ילקוט** על פסו' ילדך תשי שכחתה לותי בזכות
לכותיכם וכן הוא לומר הכיתו ל גור חוכת'
הכיתו לל לכרשם לכיכם ולל שרם תחולכם ע"כ ויש להבין
מה היה כוונתו במה שלומר שכחתה לותי בזכות לכותיכם
וכי כשכיל זכות לכות שכחוהו ויש לומר דהכי פילושו דלפ
על פי שכחתה לותי בזכות לכותיכם לגל לתכם לי נתי
ים שכחתה לותי כפי שלת' לבוותי' על זכות לכותיכם:

(יז) **ילקוט** על פסוק וחק ועתידות למן כשהקדוש
הכיח לו מודעני על ים לין ממתין לשם הש
כיצד מוסרן למרכע מלכיות שיהו משעבדין בשם וכן הוא
לומר ל תיירא כי לתך לני להושיעך להניל ע"כ ויש להבין
דהלי רלים מייתי לזה שלת' מוסרן למרכע מלכיות מפסוק
הלת יר' ועוד במלי דהקה' שיהיו משעבדין בהן כיון שמוסרן
כיצד ולמי משעבדין בשם:

אמנם כתם שלומרו בגמרל לומר שהוה מיפה לרבי
למן מעלינן מסיימי דהכיא כי משה חדשים
יפה שם נעלה עד הכרית כל זכר בלדום ולתון כמה שני
יתבתין בהן ולז קטלין להו טפל לו הלמוד לחד לומר ליה
ליה מהו' דלת יהיעיתו היבי תיבליהו לבולהו ליתפסי
נביהו תיבלון מלי לומר נביהו קרי להו מלכותא קטיעתא
לומר ליה נפק דרומי בהת סלקין וכה' נחת ין וסיהו דכתיב
נדקות פרזונו בישראל נדקה עשה הקב"ה לישראל שגורן
לעבכם בגלות הדי מוסרן לאדב' מלכיו' וכיון שהמשעבדין
רבים מוכרח כן ירבה ובן יסרון וריבוי הלוכלוסין משלים
המנין ועוד לאחת הדי לומר הגחול משעבדין בשם דהיינו
בכובד השיעבוד והוקף השיעבד שלים המנין ועל זה מייתי
דאיתיה להושיעך להניל לומר שישראל נדקים הדברי' כפני' שלז
לכך הפל להושיעך להניל לומר שישראל במהרה וכיצד יתהי
סגלולה על ידי הוקף השיעבוד ועל ריבוי הלוכלוסין ולז
להושיעך

להושיעך ולהניל כמהרה:

(יח) **במדרש** על פסו' כי ידין ה' עמו ועל עבדיו
יתנחם עבכי הגוים כסף וזהב
מעשה ידי לדם פה להם ולז ידברו וכו' ויש להבין דמיה
סמיכות כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם לעבכיהם כסף
וזהב מעשה ידי לדם פה להם ולז ידברו חוזים להם ולז
ישמעו:

אמנם כפי מה שהקדמנו בפרשת נבכים יבא על
נכון לדם היה מתם בעבודה זרה חס ושלו' לז
היה תקנה לישראל חס ושלום כמו שהם שנרשם בעלם ונשל'
לאחר שלמוהם לחזור לתשון לבל הם בשלת לפרים לו
לתם לן מותרת לחזור לבעלה הרלשון וזהו יבא על נכון
כי ידין ה' על עמו על המעשה שעשו שעבדו עבודה זרה
ונוקם להנתם עליהם והחזירם חלין וזה לומר ועל עבדיו
יתנחם כתיב טעמם מחזירם לזה לומר עבכיהם כסף וזהב
מעשה ידי לדם פה להם ולז ידברו חוזים להם ולז ישמעו
וזה ממש העבודה זרה כמו חרש וחרס ולז מותרת לחזור
לבעבת ישראל להקב"ה:

(יט) **ובזה** נבין מה שאמר הכתוב לז למו ה' לז למו
כי לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמיתך
למה יאמרו הגוים היה כת שהיהם עבכיהם כסף וזהב מעשה
ידי לדם פה להם ולז ידברו חוזים להם ולז ישמעו ויש
לדקדק מהו כי לשמך תן כבוד ולם היו מחזיר לותנו מה
בירושין כבוד לשמו הם ושלום ועוד מה סמיכות יש לעבכיהם
וגו' חוזים להם ולז ישמעו:

אמנם כפי מה שהקדמנו דלשם שבעלם בעלם
הם בשלת לאחר כמו הרלשון לז אמרתי לחזור
לבעלה ולם בשלת לאחר כמו הרלשון לז אמרתי לחזור
לחזור לבעל הרלשון זה אומרו לז למו ה' לז למו כי לשמך תן
כבוד שבריך להחזיר לותנו כדי שלת יאמרו הם ושלום כל
העולם שהקב"ה זה לז החזיר לישראל לבל בשביל כבוד
שמך שהיו דומה להם לעבודה זרה תן ברוך להחזירם ונתן
טעם שמן הדין יבול להחזיר לישראל לפי שעבדיהם וכו'
חוזים להם ולז ישמעו וכו' והו כמו הם ושלום:

(כ"ה) **בגמרא** שלשה ספרים נפתחין בראש השנה
שלחמר יחתו מספר חיים וכולי
ומקשים דלמה היה מתפלל על חויבו שלת יכתבו עם
הרשעים תחכם יתכן במה שלמר בזוהר פ' חיי שרה בתוספתא
דף קכ"ב ע"ח ול"ל לומר רבי יצחק הכי גרסינן כל תמן
דיכתיבן בידוי דדומה ומתמן על ידוי יקומון לזמנא דזמין
לתחיית לדיירי עפרא וי לתן לרשיעיא דלת כתיבן על
ידוי כפתקא שיהבדו בגיהנם לעלמין ועל דה לומר ובעת
ההיא ימלט עמך כל הנמלא כתוב ע"כ · ובזה יבא על נכון
שהיה דוד המלך ע"ה מתפלל על חויבו שלת יכתבו עם
הרשעים הנמסרים לדומה בדי שלת יהו בתחיית המתים
הנמסרים בכתב לדומה שלת לת יכתבו עם הרשעים בדי
שיפרדו בניהם בזמן התחיים וכן משה חס ושלום לת
יחתול לשם הקב"ה לישראל לת יכתב עם הנמסרים לדומה:

(כ"ב) **או** נלמר בחופן לאחר והוא שכתיב על רשעי'
למיתה ברשם הפקיד בדי לשלם לשם שכר
מצות שעשו בעולם הזה ולפ היה מתפלל שלת יכתבו עם
הצדיקים שמשלם לשם בעולם הבא ולת עם הרשעים שמשלם
להם בעולם הזה שלת שלם לשם שכר לת בעולם הבא וכן משה חס ושלום:

(כ"ג) **ירושלמי** סוף מסכת רשם השנה רבי
אלעזר בר רבי יוסי משום רבי
יוסי בר קנרתה בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתי'

פרשת וזאת הברכה

(א) **פסיקתא** והנה בילקוט רמז תתקכ"ג על
פסוק ימי ראובן במעשה יוסף ואל
ימות במעשה בלהה רבי חניכא בן בתניל אל לומר לעולם אין
מתלוין לת זכות בחובה ולת חובה בזכות חון מבל ראובן
וכו' וחכמים לומרים לעולם אין מתלוין לת זכות בחובה
ולת חובה בזכות אלא מתבין מתן שכר על המצות ועונשין
על העבירות ומה תלמוד לומר ימי ראובן ואל ימות מעשה
תשובה ע"כ ויש להבין דמה שייך מעשה יוסף למעשה בלהה
עד שלומר ימי ראובן במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה
ועוד יש להבין בדברי רבי חניכא שלומר אלא מתבין מתן
שכר על המצות ועונשין על העבירות ומה תלמוד לומר ימי
ראובן ואל ימות במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה
ומצא שרט על ידי מעשה יוסף שהלילו מדרישים שכל
שכן הוא לפי שכרת רבי חניכא דלרבי חניכא מתלוין מעשה
בלהה במעשה יוסף לפי שהיו שתי בחורות בלהה ובחורת מקום
והלז דלמר אין מתלוין אם עשה מצוה שלת בחורת פרק
של לותו עון ואם כן מת דלמר רבי חניכא לעולם אין
מתלוין

פרשת וזאת הברכה

(ב) **אמנם** יכן בתם שכתב הרב הלילו הכתן ז"ל בשם
ספר הניקרים ז"ל השכל מחייב שלת תקובל
הבעל תשובה בשעה תשובה משום שהשובה נפש הוא
מחלל שבת עם התשובה תעשה תשוב הנפש הוא לם חלל שם
עם התשובה שעשה שכבת הממלל כשמר ותירן הוא ז"ל
שהשעל תשובה בקטן שגדל דמי ובלולו חלף הלך לו ואחר
בה בתקומו וכיון שכן כל השעשה שגור הקב"ה שהוא בלתי
תבלית על החטוא בעת שחטא עבירה ועשה תשובה
לת הוא ומה לו עם לותו השעשה שגגה שלו בשחטא שהרי
עתה אחר בה בתקומו משום שעל לותו שעבר היה חפץ
להעשיתו חבל לת אחר שעה אחר בה בתקומו שלת עשה כל חלו ומה לו לזה לסשיב לת
הנפש חלף על פי שחלל שבת ורבה לת הנפש אחר היה מי
שעשה כל זה חבל עשה תשובה אחר בה בתקומו שלת עשה
כל חלו ומה לו לזה לסשיב לת הנפש המת בתקבו כי הוא לת
שמע שבת במעשה בלהה והבעל תשובה טעה יפתה בשעה
שהיו שרוי בעל המדרש המחזיק טעה יפתה בשעה שעשיתה
וכי השעות שעשיתה מי יקבל עונשה חבלו שעשיתה
תשובה והיך פתקח ויסי בחשיב בילו בבחורתה בריה חדשה
וגם כן השעות והשובים שמגזרו לת נגזרו על השבים דחלו
אחריס הם לת הם חטלו כיון שבבלו בריה חדשה

(ג) **אמנם** יכן בתם שכתב הרב הלילו הכתן ז"ל בשם
ספר הניקרים ז"ל השכל מחייב שלת תקובל
הבעל תשובה בשעה תשובה משום שהשובה נפש הוא
מחלל שבת עם התשובה תעשה תשוב הנפש הוא לם חלל שם
עם התשובה שעשה שכבת הממלל כשמר ותירן הוא ז"ל
שהשעל תשובה בקטן שגדל דמי ובלולו חלף הלך לו ואחר
בה בתקומו וכיון שכן כל השעשה שגור הקב"ה שהוא בלתי
תבלית על החטוא בעת שחטא עבירה ועשה תשובה
לת הוא ומה לו עם לותו השעשה שגגה שלו בשחטא שהרי
עתה אחר בה בתקומו משום שעל לותו שעבר היה חפץ
להעשיתו חבל לת אחר שעה אחר בה בתקומו שלת עשה כל חלו ומה לו לזה לסשיב לת
הנפש חלף על פי שחלל שבת ורבה לת הנפש אחר היה מי
שעשה כל זה חבל עשה תשובה אחר בה בתקומו שלת עשה
כל חלו ומה לו לזה לסשיב לת הנפש המת בתקבו כי הוא לת
שמע שבת במעשה בלהה והבעל תשובה טעה יפתה בשעה
שהיו שרוי בעל המדרש המחזיק טעה יפתה בשעה שעשיתה
וכי השעות שעשיתה מי יקבל עונשה חבלו שעשיתה
תשובה והיך פתקח ויסי בחשיב בילו בבחורתה בריה חדשה
וגם כן השעות והשובים שמגזרו לת נגזרו על השבים דחלו
אחריס הם לת הם חטלו כיון שבבלו בריה חדשה

מחליפין זכות בחובה היינו כשאינה באותו פרק ובאותו מקום חוץ מראובן שהחליפו מעשה בלהה במעשה יוסף כמו שאמר יחי ראובן במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה לפי שהיה באותו פרק ובאותו מקום ופליגי רבנן עליה וסברו אף אם המצוה היא באותו פרק של אותו עון אין מחליפין ואף לראובן לא החליפו אף שהיה באותו פר׳ ובאותו מקו׳ וראובן עשה תשובה על מעשה בלהה ושכר הצלת יוסף שמור לעול׳ הבא ולזה חכמים הוסיפו כדברי׳ על דברי רבי חנינא דרבי חנינא קאמר לעולם אין מחליפין זכות בחובה וכו׳ וחכמים אומרים הוסיפו על דבריו מלבד מה שאמרו אין מחליפין זכות בחובה וכו׳ והוסיפו בדבריהם ואמרו אלא נותנין מתן שכר על המצו׳ ועונשין על העבירו׳ דלכאורה נראין הדברים כפולים דכבר אמרו אין מחליפין וכיון דאין מחליפין אנא ידענא שנותנין מתן שכר על המצות ועונשין על העבירות ואם כן מה צריך תו למימר נותנין מתן שכר על המצות ועונשין על העבירות. אלא לכך כפלו דבריהם מלבד מה שאמרו אין מחליפין אמרו עוד נותנין שכר על המצוה ועונשין על העבירה לומר שאף אם המצוה היא באותו פרק של העון על המצוה נותנין שכר ועל העון עונשין ואין מחליפין זה בזה וזהו שסיימו בדבריהם ומהו דכתי׳ יחי ראובן ואל ימות שעשה תשובה כלומר בשלמא לרבי חנינא שמחליפין כשהמצוה באותו פרק של עון אתי שפיר יחי ראובן במעשה יוסף ואל ימות במעש׳ בלהה לפי שהצלת יוסף באותו פרק של מעשה בלהה אלא לדידן דסברי שנותנין לראובן שכר על מעשה יוסף ואם כן ראוי לעונש על מעשה בלהה ומהו שאמר יחי ראובן ואל ימות שעשה תשובה דהיינו שעשה תשובה מלבד הצלת יוסף וניצול מעונש בלהה על ידי תשובה ושכר הצלת יוסף שמור לעולם הבא :

(ג) **בגמרא** יומא פרק שני אמר רבי יהודה אמר שמואל שבטו של לוי לא עבדו ע״ז וכו׳ איתיביה האומר לאביו וגו׳ וכתב מהרש״א ז״ל קצת קשה אדפריך מקרא דוזאת הברכה אמאי לא פריך מקרא דפרש׳ כי תשא והרגו איש את אחיו וגו׳ מלאו ידכם היום לה׳ כי איש בבנו ובאחיו עכ״ד והניחה בצריך עיון · ויש לומר דמקרא דכי תשא לא היה יכול להקשות לפי שהוא ציווי שנוה לבני לוי לרבותא בעלמא שאפילו אם יהיה בנו עובד עבודה זרה יהרגוהו ותפשו ולא מצאו אחד מבני לוי שעבד עבודה זרה ולעולם שבטו של לוי לא עבדו עבודה זרה לכך לא הקשה בגמרא מקרא דכי תשא אבל מקרא דוזאת הברכה שפיר פריך לפי שמשבח לבני לוי על מה שעשו כפועל האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת בניו לא הכיר דמשמע שעשו בפועל שהרג לאביו ולבניו וכיצד אומר שבט לוי לא עבדו עבודה זרה ומשני אביו אבי אמו מישראל בנו בני בתו מישראל וכו׳ אבל מקרא דכי תשא לא קשה ולא מידי :

(ג) **כפרי** והובא בילקוט רמז תתקכ״ה כי שמרו אמרתיך במצרים ובריתך ינצורו במדבר דבר אחר כי שמרו אמרתיך במדבר ובריתך ינצורו במצרים ויש להבין דהכי תרי לישני במאי פליגי ועוד פירושן של דברי׳ ומהו בריתך דפליגי בהו מר מוקים לחדא במצרים וחדא במדבר ומר מוקים בהיפך חדא במדבר וחדא במצרים :

אמנם יובן בהקדים מאי דאיתא עוד בספרי שם סמוך וכראה ישראל עבדו עבודה זרה שבטו של לוי לא עבדו עבודה זרה שנאמר כי שמרו אמרתך ואומר כי מולים היו כל העם היוצא ממצרים וכל העם הילודים במדבר בדרך לא מלו ישרא׳ לא היו מלין מי היה מל שבטו של לוי שנאמר ובריתך ינצורו ע״כ · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל ישראל במצרים היו עובדי עבודה זרה מה אלו עובדי עבודה זרה אף אלו עובדי ע״ז אבל שבט לוי לא עבדו עבודה זרה לא במצרים ולא במדבר · עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ושאר המצו׳ מפי משה שמענום ולכך דרשו כי שמרו אמרתיך שלא עבדו שבט לוי עבוד׳ זרה לפי שציוו שלא לעבוד עבודה זרה היא קרויה אמרתיך לפי ששמענוה מאמרי פיך ולא מפי משה ששמענוה כמו שאר המצות · עוד נקדים שבט לוי לא היה בשעבוד · עוד נקדים ספר בראשית הוא עמהם במצרים · ובזה יבא הכל לכלל ישוב דהכי תרי לישני לא פליגי אלא במשמעות דורשין ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי אלא כל אחד אשמועינן חידושא מה שלא אמר חבירו והוא דלישנא קמא דאמר כי שמרו אמרתיך במצרים נקט על סדר שהיו תחלה במצרים ואחר כך היו במדבר לכך דריש מצרי׳ תחלה ואחר כך מדבר ומה שאמ׳ שמרו אמרתיך במצרים לרמוז שלא עבדו שבט לוי עבודה זרה במצרים וקרי ליה אמרתיך כדאמרן לפי שציוו שלא לעבוד עבודה זרה מפי הגבורה שמענו לכך קרי ליה אמרתיך והא דאמר ובריתך במדבר שמלו שבט לוי במדבר אף על פי שישראל לא מלו במדבר כמו שהקדמנו ולישנא בתרא אשמועינן חידושא אחרינא כי שמרו אמרתך במדבר דהיינו שלא עשו העגל עם ישראל ובריתך ינצורו במצרים שעסקו בתורה שנקראת ברית כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה ולא היו בשעבוד והיו פנויים ועסקו בתורה שנקראת ברית וזהו ובריתך ינצורו תורה :

(ד) **אף** חובב עמים כל קדושיו בידך והם תוכו לרגליך ישא מדברותיך וכדי להבין המשך הדברים יש להבין דמתחלה אמר כל קדושיו בידך דמשמע שהם בידיך לקבל כל מה שתצום ואחר כך אמר והם תוכו לרגליך משמע על ידי כפייה כדי שיקבלו מה שתצום ועוד במה שאמר ישא מדברותיך למה אמר מדברותיך במה דמשמע מקצת דברותיך הוה ליה לומר ישא דברותיך :

אמנם יובן בהקדים מה שכתבו התוספות ואם תאמר והא כבר אמרו ישר׳ נעשה ונשמע ולמה הוצרך כפיית ההר ומה שתרצו הלא בספרתם :

אמנם כדי לתרץ קושייתם נקדים מה שאמרו במדרש תנחומא שהתורה שבכתב קבלו ברצון ועל תורה שבעל פה כפה עליהם את ההר כגיגית ובזה אתי שפיר דמה שאמרו נעשה ונשמע על תורה שבכתב ומה שכפה ההר בשביל תורה שבעל פה :

ובזה יבא על נכון שהפסוק מקשה קושיית התוספות ומתרץ כמו שהקדמנו בשם התנחומ׳ זה אומרו אף חובב עמים דהיינו ישראל שנקרא עמים כדכתי׳ אחריך בנימין בעממיך שחביב לישראל כמו שאמרו רבותינו ז״ל בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע ירדו ששים ריבוא של מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע ולזה מתמה קרא ואמר והם תוכו לרגליך בתמיהא רוצה לומר למה כפית את ההר כקושיית התוספות ומתרץ ישא מדברותיך רוצה לומר בשביל תורה שבעל פה ודייק ואמר מדברותיך מקצת דיברותיך דהיינו תורה שבעל פה ולזה לא אמר ישא דברותיך דהוה משמע אפילו על תורה שבכת׳ היה צריך כפייה לא אמר מדברותיך לומר דדוקא על מקצת דברותיך דהיינו תורה שבעל פה תוכו לרגליך דהיינו כפית ההר אבל בשביל תורה שבכתב כבר קבלו ברצון ואמרו נעשה ונשמע והכבם עיין בפרשת תולדות על פסוק תורה צוה לנו משה וגו׳ שכתוב שם פירושו :

עוד נדייק למה אמר תוכו לשון עתיד דאי על כפית ההר הוה ליה למימר הוכו לשון עבר :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא בברכות שלשה דברים אין באין אלא על ידי יסורין ואחד מהם תורה עוד אמרו מצאת ולא יגעת אל תאמן יגעת ולא מצאת אל תאמן יגעת ומצאת תאמן עוד אמרו תלמידי חכמים שמכתתין רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה כמצא שצריך יגיעה ללמוד תורה זה אומרו והם תוכו לרגליך דהיינו שיגיעם ומכתתין את רגליהם אז ישא מדברותיך יודעין לישא וליתן במלחמתה של תורה :

במדרש ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק מה נתן לו בכורה נתן לו הוא מה דאת אמר וימכור את בכורתו ליעקב ויש להבין מה ענין וימכור את בכורתו לויתן את כל אשר לו ליצחק ועוד מה נתקשה בענין הקודם עד שתירץ בפסוק וימכור את בכורתו ויש לומר שנתקשה במה שדרש ויתן את כל אשר לו ליצחק בכורה נתן וכי תימא הבכורה שייך בה נתינה או מקח או ממכר עד דדרשת ויתן את כל אשר לו ליצחק בכורה נתן לכך איצטריך הוא מה דאת אמר וימכור את בכורתו ליעקב אם כן מכינו מקרא מלא שייך מכירה בבכורה אם כן שפיר דרשינן ויתן לו את כל אשר לו ליצחק בכורה נתן לו דשייך בבכורה מכירה ונתינה כשאר כל מקח וממכר :

(ה׳) **במדרש** תורה צוה לנו משה ציווי זה אינו שלא לנו אינו אלא בעבורינו היך מה דאת אמר ואבנה את הבית לשם ה׳ אלהי ישראל למה ואשי׳ שם מקום לארון ע״כ והנה זה המאמר לכאורה לא ידעינן דמאי קאמר ציוי זה אינו אלא לנו דהא קרא כתיב בהדיא צוה לנו משה ומאי אשמועינן בעל המאמר ועוד מאי ראיה מייתי מפסוק ואבנה את הבית שגוה ציווי זה לנו לא נגע ולא ועוד במאי דקאמר למה מה נתקשה פסוק ואבנה את הבית ומאי תירץ בפסוק ואשים שם מקום לארון :

אמנם הכל יבא לכלל ישוב במאי דאמרו רבותינו ז״ל במסכת נדרים פרק ג׳ אמר רבי יוסי בר חנינא מתחילה לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל וכו׳ ומקשי עוד והכתיב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ומתרץ שירה לחודה ועוד מקשים והיתה השירה הזאת לעד בבני ישראל לא פילפולא בעלמא ע״כ ובזה יבא על נכון שזהו הפסוק של תורה צוה לנו יסבול שני פירושים האחד צוה לנו משה צוה לנו לא נכטווה בשבילנו אלא היה למשה והוא נהג בה טובת עין וצוה לנו כמו סלקא דעתין של הגמרא והפירוש השני כמו מסקנא דגמרא שמתחילה נכטוה בשבילנו לזות אותנו לזה בעל המאמר בא לשלול הפירוש הראשון שהוא כמו הסלק׳ דעתין של הגמרא ולומר שהעיקר כפירוש השני כמו המסקנא שעיקר הציווי אינו אלא לנו אינו אלא בשבילנו ומייתי ראיה שהציווי לנו ואבנה את הבית לשם ה׳ אלהי ישראל ומדקרא אותו אלהי ישראל ולא אלהי משה משמע הציווי לנו ועל זה קא מתמה למה מי אמר לו לשלמה שקרוי אלהי ישראל והציווי בשבילנו דלמא אלהי משה כמו שאמרו רבותינו ז״ל בשעה שהתפלל משה על עון העגל אמר כלום אמרת אנכי ה׳ אלהיכם אנכי ה׳ אלהיך לי אמרת ולא להם אם כן הדרא קושיא לדוכתא שהוא אלהי משה והציווי למשה לזה הביא הפסוק ואשים שם מקום לארון אשר שם ברית ה׳ אשר כרת עם אבותינו משמע שעיקר הברית כרת עם אבותינו ולא עם משה לבדו אלא עם כל ישראל כמו מסקנת הגמרא הוי ציוי זה אינו אלא לנו אינו אלא בעבורינו ודוק :

(ו׳) **פסיקתא** והובא בילקוט רמז תתקכ״ב על פסוק יחד שבטי ישראל וז״ל זה אלי ואנוהו כשאני מודה לו היא נאה וכשאין אני מודה לו כביכול בשמו הוא נאה ויש להבין מהיכא מפיק מזה אלי ואנוהו בזמן שאני מודה לו היא נאה :

אמנם יובן במה שאמרו בגמרא הוי דומה לו מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון · ובזה יבא על נכון כשאני מודה לו רוצה לומר מודה למידותיו ועושה אותם אז שפיר אתי היא נאה דהיינו שפיר מדריש ואנוהו כמו שדרשו בגמרא הוי דומה לו וכשאין אני מודה לו דהיינו שאיני עושה כמידותיו אז לא מדריש ואנוהו הוי דומה לו אלא דרשינן כביכול כשמו הוא נאה לבדו לפי שאין עושין מידותיו אלא כביכול כשמו הוא נאה לבדו לפי שהוא לבדו רחום :

(ז׳) **ובזה** נבין מה דאיתא במדרש אבכיר והובא בילקוט רמז קס״ו על פסוק ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה שעל ידו יהיו עתידין ישראל לומר זה אלי ואנוהו ע״כ נראה דפשוטן של דברים דדריש גזרה שוה כתיב הכא מילדי העברים זה וכתיב התם זה אלי ואנוהו לכך דרשו עתידין ישראל לומר זה אלי ואנוהו על ידו :

(ח׳) **אמנם** עדיין יש לשואל לשאול דמאי שייך ותחמול עליו לפי שעתידין על ידו לומר זה אלי ואנוהו אמנם כפי האמור אתי שפיר כפי מה שדרשו רבותינו ז״ל ואנוהו הוי דומה לו מה הוא רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון לכך ותחמול עליו שהמו רחמיה עליו לפי שעתידין לומר ישראל על ידו זה אלי ואנוהו וכמו שדרשו ואנוהו הוי דומה לו מה הוא רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון לכך ותחמול עליו משום דהוי מדה כנגד מדה :

(ט׳) **או** נאמר באופן אחר דלמה ותחמול עליו דוקא לפי שעתידין לומר ישראל על ידו זה אלי ואנוהו ולא נקט אחת משאר מצות שעתידין לעשות ישראל על ידו אמנם ההקדמה היא ארוכה וכבר כתובה בפרשת בראשית באורך עיין שם אבל נאמר בקיצור מה שייך לענין והוא דכל המצו׳ שייך בהן מי הקדימני ואשלם חוץ מהמילה במצוה שהוא מקדים ועוד נקדים מה שדרשו רבותינו ז״ל זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות ובזה אתי שפיר ותחמול שנתן הקב״ה חמל בליבה עליו דוקא בשביל זה אלי ואנוהו שהוא מקדים לבוראו במצוה אבל בשאר מצות צריך הקב״ה להקדים לאדם כדי לעשות ולכך אין לחמול עליו דמה הקדים לבוראו אבל בזה אלי ואנוהו שדרשו התנאה לפניו במצות ונוטל שכרו כורוע לכך בשביל מצות זה אלי ואנוהו דוקא ותחמול עליו לפי שעתידין ישראל לומר על ידו זה אל ואנוהו :

(יוד) **במשנה** בסוטה מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב״ה בכאן הקשה ה׳ יעקב לוי אשכנזי יצ״ו וכי לא יש גדול בישרא׳ יותר ממשה עד שהוצרך הקב״ה להתעסק בו והא הוה פנחס שהיה גדול ממשה וכמו שדרשו רבותינו ז״ל אמר משה לאהרן כשאמר לי הקב״ה בקרובי אקדש הייתי סבור או בי או בך ועכשיו שני בניך קרובים יותר ממני וממך במצא שנדב ואביהוא היו יותר ממשה ואהרן ונתעברה נשמתם בפנחס אם כן פנחס גדול יותר ממשה ואם כן כיצד אמרו מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב״ה והרי פנחס גדול ממשה והיה צריך פנחס להתעסק במשה ותירצתי לו כיון דפנחס היה כהן ואינו יכול להתעסק במשה אם כן שפיר קאמר מי לנו גדול ממשה כלומר מי יש לנו גדול ממשה שיכול להתעסק במשה ואף על פי שפנחס גדול ממשה כדאמרן אבל כיון שהיה כהן ואינו יכול להתעסק במשה מפני שפנחס כהן שפיר קאמר מי לנו גדול ממשה להתעסק בו אלא הקב״ה · אבל עדיין קשה כיון דהקב״ה כהן כדכתיב ויקחו לי תרומה היאך נתעסק במשה ואף על פי שישראל נקראו בנים וכהן

משמח לבבו תיכף בקדושת כסף הדיוט לחבל כסף גדול וחיזו מעטרת לבבו ומי לבו כהן גדול יותר מסקב"ה דכתיב גדול תפארתו והק כן לף על פי שישראל נקראו בניס והקב"ה כהן גדול יכול להתעסק במשה לף פי שקדוי בבו ויש לומר כיון דלא ידע היס את קבורתו הוה ליס מת מצוה שחין לו קוברין וכהן גדול יכול להתטמא למת מצוה שחין לו קוברין וכיון שלא ידע היס את קבורתו לכך נתעסק בו והק ולף על פי שהקב"ה כהן גדול · ועוד יש לומר דהיינו לפי שרלת הסיון שבטחה חס ושלום לבבי הלמת לבבי הב"ה לה שיך פוחתה שלא נתעסק במשה כדיהם שלף בדיבורו יתברך קבר לבשה שהעולם כולו בדבר ה' שמים ומלל שבן קבורת משה שורתי היתה בדיבור יתברך :

(יז) **ולא** קם נביה עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פניס ל פניס לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מלרים לפרעה ולו' ולכל ליר החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל ע"ב יש להבין למה לה אמר ולכל האותות בוי"ו כמו שאמר אחר כך ולכל המורא הגדול ולכל ליר החזקה ואמר בלא וי"ו לכל האותות ובוי"ו לכל המופתים ולכאורה היה לו לומר אשר שידעו ה' פניס בפניס מה נדיך תו לומר כהאותות והמופתים :

אמנם עדיין קשה לי דמתחלה היה לו לכתוב לכל האותות וכו' ולכל ליד החזקה וכו' ואחר כך אשר ידעו ה' פניס לל פניס שנעשה אחר כך ולימה לומר לין מוקדם ומאוחר דבאמת ענייה לה אמרינן לין מוקדם ומאוחר :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה שלא נתגלה אלהים אל שום נביה מהנביאים כמשה רבינו שנ' פה אל פה אדבר בו ולא בחלום ולא בחידות ולא בדמות הגוף ולא בשלוח מלאך אלא הוא בעלמו ראה את הנבואה בבהירות גדול שלא יהיה ספק בלבו ולא בלב שום אדם מהנביאים הראשונים ולא בלב מי שיבוא אחריו שנ' פה אל פה אדבר בו ע"כ · ובזה יבח על כון שכתב לבל לל פניס שנעשה אחר כך ולימה לומר לין מוקדם ומאוחר דבאמת ענייה לה אמרינן לין מוקדם ומאוחר :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה שלא נתגלה אלהים אל שום נביה מהנביאים כמשה רבינו שנ' פה אל פה אדבר בו ולא בחלום ולא בחידות ולא בדמות הגוף ולא בשלוח מלאך אלא הוא בעלמו ראה את הנבואה בבהירות גדול שלא יהיה ספק בלבו ולא בלב שום אדם מהנביאים הראשונים ולא בלב מי שיבוא אחריו שנ' פה אל פה אדבר בו ע"כ · ובזה יבח על כון שכתב לבל לל פניס שנעשה אחר כך ולימה לומר לין מוקדם ומאוחר דבאמת ענייה לה אמרינן לין מוקדם ומאוחר :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה שלא נתגלה אלהים אל שום נביה מהנביאים כמשה רבינו שנ' פה אל פה אדבר בו ולא בחלום ולא בחידות ולא בדמות הגוף ולא בשלוח מלאך אלא הוא בעלמו ראה את הנבואה בבהירות גדול שלא יהיה ספק בלבו ולא בלב שום אדם מהנביאים הראשונים ולא בלב מי שיבוא אחריו שנ' פה אל פה אדבר בו ע"כ · ובזה יבח על כון שכתב לבל לל פניס שנעשה אחר כך ולימה לומר לין מוקדם ומאוחר דבאמת ענייה לה אמרינן לין מוקדם ומאוחר :

אמנם יובן במה שכתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה שלא נתגלה אלהים אל שום נביה מהנביאים כמשה רבינו שנ' פה אל פה אדבר בו ולא בחלום ולא בחידות ולא בדמות הגוף ולא בשלוח מלאך אלא הוא בעלמו ראה את הנבואה בבהירות גדול שלא יהיה ספק בלבו ולא בלב שום אדם מהנביאים הראשונים ולא בלב מי שיבוא אחריו שנ' פה אל פה אדבר בו ע"כ · ובזה יבח על כון שכתב לבל לל פניס שנעשה אחר כך ולימה לומר לין מוקדם ומאוחר דבאמת ענייה לה אמרינן לין מוקדם ומאוחר :

(יח) **לבל** האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מלרים לפרעה ולבל עבדיו ולבל ארלו ולבל ליד החזקה ולבל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכו' ויש להבין מה ישקר ושמיות לעיני כל ישראל לבראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ :

אמנם יובן בהקדים מה שכתב מהר"ר חיים אבושעיפיה בספר עץ החיים בפרשת בא וזה לשונו שהריבטו מלו היס רואה יציאת מלרים וקריעת יס סוף לה היה לומר שהעולם קדמון כמנא שהפילו הכופרים שהומרים שהעולם קדמון אלו היו רואין ניסי יציאת מלרים וגם קריעת יס סוף :

ובזה יבח סמיכות התורה מסופה לתחלתה בקשר לומר לכל האותות והמופתים וכו' בארץ מלרים לפרעה וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל מכאן מודעה ליבח בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ דהיינו שהוא יתברך הרס את העולם ולבטל דעת הכופרים שהומרים שהעולם קדמון הה רואים מיניי יציאת מלרים

הפניניס לפי שהס יתנלו לחבים מוזייפו' יפסיד הלוקח לבל בקניית התורה לף על פי שהחכס לומד שלא לשמה כשה בה לב כעלה ושלל לא יחסר שהתוך שלא לשמה בה לשמה שהוא תוכיחו של חכס שהופו לומ' לשמה וכמו שכת' מסרס"ף אל וזהו כשה בה לב כעל' וכמו שלמרו רבותינו אל הס בקשת לעשות נדקה עשה עס עמילי תורה דיניו שהתה מחויב בתורה לשמה לף הס יזדמן לך חכס לומד שלא לשמה מכל מקום חין לך לדחוק על זה שהרי לעולם יעסוק לדם בתורה ובמלות לפילו שלא לשמה שהתוך שלא לשמה בה לשמה ולף כן רלי לך לזכות שהתה מזכה לת החכס שהתה מחזיק בידו שהופו שילמוד לשמה ולף על פי שהתה לומד לשם מתן לו לו לשם פנייס לחרת מכל מקום על ידי שופו לעסוק בתורה לשמה ומכוח שהתה הוא הגורס בכוונתו וזהו מוכח בשה בה לב כעלה דהיינו המחזיק שלף לשמה על פי שהחכס שלף לשמה שכך כדכת' מתוך שלא לשמה בה לשמה שכך שלא יחסר כלומר שהוא הדיוח שהתה מוצה שכרך שלא יחסר לפי שמתוך שלא לשמה בה לשמה בידו ועסק בתורה לף על פי שלא לשמה בה לשמה בה לשמה במצה שכל ידו גרם לו טובה וכל לשמה לדם בשה בה לב כעלה שהוא כשהיו המחזיק של תורה שכל ידו עסק בתור' בשה הוא משכרו ושלל לא יחסר לותו שכיוח שמתוך שלא לשמה הוא בא לשמה שכך כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה שהמחזיק בתורה שלא לשמה לא יחסר המחזיק ונתן טעם לשבח לפי שמלמדו רוצה לומר המחזיק שלא לשמה בה לשמה שכל ימי חייו יעסוק לשמה שמתוך שלא לשמה בה לשמה וזהו נמלמדו טוב ולא רב כל ימי חייו דהיינו שכל ימי חייו של החכס יעסוק והמחזיק גרם לו זאת השובה :

(יט) **או** כלמר כלופן לחר לפשל מי ימלה וחוק מפניים מכרס כשה בה לב כעלה ושלל לא יחסר כמה שפתיך משמו של מר זקיני סרב המסמך מוסר"ר שמוא דוד הכהן הנדול ז"ל הה על פסוק שמה זכולון בלוליך ושמכר בלוהליך ושוא שלא ירלה המחזיק לחיו' בשה

רשלי להתפות עם המחזיק פירוש דפיפלגו בהדדי לפי תכלו וסיומו שמעון לחי עזריס שהתה קודס שעשק בתורה לף כהלל ושכח שהתה לחר שעשק בתורה דעלין נלמר מס יתן לים את כל כוח כיתו כלהכה בזו יבוון לו · עוד נקדיס מלי דלימלה כילקוט מס שלמרו בתכילתה והכה בילקוט נמון ס' על פסוק ומת בית תחלק שלל לין שלל חלה תורס לעשות נדקה עשה עס עמילי תורה דיניו שלתה מחויב בתורה לשמה לף הס יזדמן לך הכס לומד שלל לשמה מכל מקום לין לך לדחוק על זה שהרי לעולם יעסוק לדם בתורה ובמלות לפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בה לשמה ולף כן רלי לך לזכות שהתה מזכה לת החכס שהתה מחזיק בידו שסופו שילמוד לשמה ולף על פי שהתה לומד לשם מתן לו לו לשם פנייס לחרת מכל מקום לשם ממון שהתה מוצה שכרך שלא יחסר כלומר שהוא הדיוח שהתה מוצה שכרך שלא יחסר לפי שמתוך שלא לשמה בה לשמה בידו ועסק בתורה לף על פי שלא לשמה בה לשמה בה לשמה במצה שכל ידו גרם לו טובה וכל לשמה לדם בשה בה לב כעלה שהוא כשהיו המחזיק של תורה שכל ידו עסק בתור' בשה הוא משכרו ושלל לא יחסר לותו שכיוח שמתוך שלא לשמה הוא בא לשמה שכך כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה שהמחזיק בתורה שלא לשמה לא יחסר המחזיק ונתן טעם לשבח לפי שמלמדו רוצה לומר המחזיק שלא לשמה בה לשמה שכל ימי חייו יעסוק לשמה שמתוך שלא לשמה בה לשמה וזהו נמלמדו טוב ולא רב כל ימי חייו דהיינו שכל ימי חייו של החכס יעסוק והמחזיק גרם לו זאת השובה :

(יט) **או** כלמר כלופן לחר לפשל מי ימלה וחוק מפניים מכרס כשה בה לב כעלה ושלל לא יחסר כמה שפתיך משמו של מר זקיני סרב המסמך מוסר"ר שמוא דוד הכהן הנדול ז"ל הה על פסוק שמה זכולון בלוליך ושמכר בלוהליך ושוא שלא ירלה המחזיק לחיו' בשה מפניים מכרס כלומר קנייתי התורה לחוק מפניים מכרס כלומר קנייתי התורה

בשבת ושאכר כתוכיך והוא המורה תלמיד חכם בתוך
ביתו ומקילו ומקשקו ומקנטנו מכבדו אין יכול לחזור בו
שהרי תלמיד חכם ולומר לבעל הבית כמה הוצאות עלי הוסיפית
טול ואיני נותן לך עוד חלק מתורתי אינו יכול לחזור בו לפי
שבעל הבית אין בכסף תוכיח ויכול לטעון בעל הבית
על אחת מאה ואם כן בעל כרחו של החכם אינו יכול לחזור
בו וימר לבעל הבי׳ טול מה שנתתיה לי ולא פלגינא בהדך
לבעל אם יתן לו בעל הבי׳ בכסף או יהב לו פגינים טובות
יכול החכם לחזור בו וימר לבעל הבית כמה נתת לי כך
וכך טול ואל ולא יתן למחזיק בלוס מתורתו וכעובדת דרבי
יהושע בן פוי דלעיל מה שאין כן התורה תלמיד חכם בתוך
ביתו ועז היא מו׳ מר זקיני מורי בלוז בגמת כזמן שישכר
כתוכיך שהנחת לותי בתוך תוכיך לשבעה ולכסף
שכוח שמחתך שלימה שאין יכול ישכר לחזור בו ולומר
לזבולון היני נותן לך חלק מתורתי כיון שסיק בתוכלו עד
כאן תוכ הברי׳ :

ובזה יבח על ככון שתת חיל מי ימנח דהיינו תתורה
וכמו שתמרו בילקוט תשת חיל זו תורה מי ימנח
דומה לומר מי שהוא טרוד במלאכתו ואין לו פנאי לעסוק
בתורה אלא רומה להחזיק ביד לומדי התורה ותיות שתורה
תלמוד אומה לפי שאין לו פנאי ליגע בתורה ולזה עצה
טובה קל משמוע לן שלמה המלך עליו השלום בחכמתו ורחוק
מפגינים מכרה רומה לומר קניתה כמו שפירש הכי דבי
תכרתם בן עזרה כמו תמכרו מיתיה שפירושו קניה רומה
לומר שתת נתן המחזיק לחכם בסף או זהב או פגינים תלא
התורה תלא לא תתן לו בסף או יהב לו פגינים תלא
לביתך כמו ישתכר וזבולן שבתיך וזבולן לישתכר
לאהלי ולזה בטח בה בעלה דהיינו המחזיק ושלא לא יחם׳
לותו השלא שרוצה לחלק עם התלמיד חכם לפי שאין החכם
סוב יכול לחזור בו שהרי התכילו בביתו והשתכח והלי בעל
הבית אין בהם תוכלה ויכול בעל הבית לטעון על החכם שם
ירבה לחזור בו על כל תכילה שהי רוצה בפלי בפלים ועל זה
אין תוכ בו החכם ולזה המחזיק בטוח בשכרו והו בטח בה
בעלה ושלא לא יחסר :

(ך) **או** נאמר בתוכן אחר והוא בחוכ שאמרו בתנחומ׳
אמר רבי שמעון בן לוי שני סופרים יש לזה
בגדים ויש לזה פלפלין אמרו זה לזה בואו ונחליף זה את
בגדיו מזה וזה את פלפלין שלו אבל פלפלין שלו אין ריח
התורה תיכה כן זה שהם סדר זרעים וזה שהם סדר מועד
הללו וזה נמצא ריח זה שניס וריח זה שניס ש פרקמטיא
יפה תזו הוי כי לקח טוב נתתי לכם ע״כ ומעתה ניחא
דקדוק אחר בפסוק למה אמר תורתי הוא ליה לומר תורתי
אל תעזובו :

אמנם עם האמור אתי שפיר כי לקח טוב נתתי לכם
כלומר תדעו שלקח טוב הוא שהרי נתתי לכם
ועדיין הוא תורתי בכימו דהיינו שבאחר תלני לכך אל תעזובו
לפי שאין מקח כמותו שימכור אותו בעלין ולא יאחר תחת
ועשתה גם זאת כמאמר המוכר לוקח אל תלמיד חכם
אל המוכר תלא לא הלוקח אל תלמיד חכם וכעל הנמוסל
לא יחסר מחלק החכם כלום וכעל הנמוסל ישלם למחזיק
מלתו יתברך . זה שאמרו לשת חיל מי ימנח כמו שדרשו
זו תורה והכתוב משבחה ורחוק מפגינים מכרה לוקח מהיינו אדם
שיש לו פגינים המוכר לוקח המעות והלוקח לוקח הפגינים

פסק סמ״ג והמרדכי כתב יש מפרשים דכפל׳ כבמות לעשות
ניצית וכו׳ ור״ת דחק דבריהם ופסק הרב רבי משה וכן רבינו
תם כתב דכפלו לכבוש כ׳ תב ולענין הלכה נהוג עלמה
ברבי׳ מכבשים פסולו לכבוש כ׳ תב ונקו כי טעם נכון יש להם
ע״כ

ונוכל לומר שבח לרמוז שהראשת חיל דרשה שיין
חייב מן התורה בניצית חלא מהר ופשתים
דוקא כגדים חלו וכדאמרת תנח דבי׳ ישמעאל ווהו דרשה
מהר ופשתים רומה לומר שיין חייב מן התורה בניצית חלא
מהר ופשתים בלבד ועוד והעם בהפך כפיה לרמוז במלו
דאמר הראשת כשרה לעשות ניצית וזהו והעם בהפך כפיה
דהיינו שיין בעצמה ע שתה בניצית לבעלה וכמו שכתב
מהן דסכפירים רובא ׳ או מהר והעם בהפך כפיה לרמוז
לשם שכתב מהן כשולהמו הטהור בהורח חייס מי׳ ג״ש פעיף
ב יחתוך לשני הלוטין הלבבעה ויתכתם בכף ונתב בכל׳
היטיב בפעיף ג״ש כשם שני לוחות הברית שש יחתוך בפכין
חלא בפה וכשכם בשיני ע״כ עוד נקדים מה שדרשו ר״ל
על פסוק ועשתה את בפרים הבי חלעזר אומר תקון ווהו
שדרשו דרשה מהר ופשתים דהיינו דרשה של פניצית כמו
שפירשו שלא לעשותם חלא מהמר ופשתים דוקא ועוד אומר
תחלת עשתה בסברת לחות הברית שיין לקון הניצית
בפכין חלא בפיה ר״ל כפיה ר״ל שתתכה בפכין
בכפיה ולא בפכין ותעשה תקון כמו שדרשו ועשתה תקון נפ
לפו שאמר ותעש תקון כדי לעשות המלוס כתקנה

(כ״ך) **ותקם** בעוד לילה ותתן טרף לביתה · ויש
להבין למה אמר ותקם בעוד לילה
ותתן טרף לביתה וכי ביום תיכם לילה
ותתן טרף לביתה :

אמנם שכבר פירשנו שפסוקים חלו הם המדברים
על התורה עוד נקדים מה שאמרו בגמרא
אמרו ליה בתיתיי לרב תסדא לרב תכלו לא בעי מר דניסום
פורתא רוכא לומר רוב הלילה לתקם עוסק בתורה ולא תתן
שינה לעיניך ואמר להם תורתין רחיקא וזודין קלילא רוכא
אמר להבין אדם לעבול הבא עולם שכולו ארוך עוד נקדים מ״ש
ר״ל דקאי עלמה לזקני תשפיעו והנה עלמה לזקני בית :
וזהו יבא על ככון ותקם בעוד לילה לשכוך כתורה קודם
שהגיע עמוד השחר שעדין לילה ופי תיבו לשם ליה כולי להי
די כתב שיעסוק ביום בתורה וזהו תירץ ותתן טרף לביתה
דהיינו מזונות לביתה דהיינו העולם הבא דאקרי בית וכמו
שנודע דרב תסדא סהיה עוסק גם בלילה בתול׳ כדי להבין
מידה לעולם שכולו עולם שכולו ארוך :

(כ״ם) **כפה** פרשה לעני וידיה שלחה לאביון לא
תירא לביתה השלג כי כל ביתה לבוש
שנים ויש להבין דקוה ליה לומר נתנה לעני וכודאי שביתה
נתנה לו · ועוד למה בעני אמר כפה ובאביון ידיה שביתה
התיתרגם ידה פשטה לעני ודרשה חושיטה לעולה מהו
כוונתו ועוד מה יש רמז בהתיבת הנדקה בסמיכות לא תירא
לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים · ועוד דעיקר הכתוב
הוא לשבח מעשה הטוב ומהו שהשמיענו שהוא לבוש
שני לו דבר אחר ועוד מה יש בסמיכות לא תירא לביתה למהי
דאקאמר מעיקרא כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון :

אמנם יבין במה שכתב הטור בסימן ר״ן במה מתיין
לעני די מספרו ו אשר יחסר לו וכו׳ ולפלוני סוס
לרוכב עליו ועבר לרוץ לפניו וכו׳ ובעני המחזיר על הפתחי׳
כתב הרמב״ם אל תן מתיין לו מתנה מרובה אלא מתנה
מועטת וכו׳ והסתבלת כד׳ הרמב״ם אל · עוד נקדים מה

מיתה חזל יפד סרע מיכיס וחן ירחת חטאו קודמת לתקנתו ותכמתו מתקיימת וזהו ותורת חסד על לשונה שתתנה לו כמתנה בתורת חסד וכיון שמתנה לו במתנה עולה לגדולה ותורת וכו׳ וזהו פותיה תליכות ביתה ומפיים פירשו כמו שהם פופים דהיינו מקום נבוה רופף לומר שעולה לגדולה לו פירוש פופייה תליכות ביתה פופף ומכיוו על תליכותיו מזה העולם לעולם הבא דלקרי ביה וכיון שכל ימיו מנפף על תליכותיו לעולם הבא והלי הני זה בדיין גמור וזה משכחתו פופייה וגו׳ :

פיה (כה) פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה פופייה תליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה רבות עשו חיל ואת עליית כולן :

ויש להבין למה כפל דבריו כמלות שוות דכיון דאמר פיה פתחה בחכמה למה חזר ואמר ותורת חסד על לשונה ועוד מה מופייה תליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל ועוד במאי דקאמר קמו בניה ויאשרוה למה מיכיח לקום כדי לשבחה וכי הינו מועיל להם משבחין אותה מיושב עד שהגרך עומד קמו בניה ועוד שעיקר השבח שתחדים ושבחו ולא בניו ומאשי ביתו כדכתיב יהללך זר ולא פיך ועוד במאי דקאמר רבות בנות עשו חיל למה לומר בנות הוה לימ דלומר רבות נשים עשו חיל כדכתיב תבורך מבנות יעל ועוד דרישא דעבייכא בחשא מפתעי קרא ולא בבנות כדכתיב לפתח חיל ואם כן הוה ליה למימר רבות נשים :

אמנם יבא הכל לכלל יאוב והוה בהקדים מה שאמרו רבותינו ז״ל בגמרא על זה הפסוק מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד אלא תורה שאינה של חסד שלא לשמה ושלא לגדולה היא תורה של חסד לשמה ושלא לגדולה היא תורה של חסד : תניא דתורה לגמרי תורה ללמדה זוהי תורת חסד וכמו שאמרו רבותינו ז״ל הרבה למדתי מרבותי ומלמידי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן זה שאמרו פיה פתחה בחכמה ר״ל למה זכתה לפתוח בחכמה קודם מתיבתא דרקיעא ויהי כמשיב תורה ללמדה זוהי תורת חסד ולומד כיון שתורתו של חסד דהיינו שמלמדה לזה זוכה שהוא פתח תחילה קודם מתיבתא דרקיעא כיון שמלמדה לתחרים ומקיים היא ומתלמידי יותר מכולם וזה זוכה שהוא פותח בחכמה תחילה וזהו פיה פתחה בחכמה :

(ל״ח) **או** כתיב בהופן אחר למה כפל פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כמה שכתיב הרבה בעל חמדת ימים משם הרב בעל רחשית חכמה שפתיב בשער ל״ח שער לחכמה כי על זה אמרו הרופא שיחכים ידרים בירוש הרופא לזכות במדת של חכמה נריך שיחזן במדת החסד הנקר׳ דרופ כי החסד כפה לחכמה וכחחיות ו במידת החסד בודאי יזכה לחכמה שעליה ע״כ זה שאומר פיה פתחה בחכמה למה זכה לחכמה והיי במושיב ותורת חסד על לשונה רופא לומר לפי שאמו במדת החסד זוה זכה לחכמה :

(ל״ב) **ונחזור** לענין למה שאמרו רבותינו ז״ל תורה לשמה זו היא תורת של חסד ועוד במה שפירשנו על פסוק אשת חיל דמיירי במחזיק ביד לומדי התורה וזה שכתו וכו׳ ובזה יבא על כמן קשר הפסוק׳ כיון דמיירי בעוסק בתורה לשמה לזה אמר נופיה תליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל רופא לומר דעיקר עסקן בתורה נופים תליכות ביתה דהיינו שמופה ומכיוו שתליכות ביתה דהיינו בעולם הבא דלקרי ביה ולא מכיוו כהאי עלמא דלקרי לופיף בית כמו שאמרו רבותינו ז״ל הרבה למדתי מרבותי ומלמידי יותר מכולם זה שהוא פותח בחכמה תחילה וזהו פיה פתחה בחכמה :

(ל״ח) **או** כתיב בהופן אחר למה כפל פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כמה שכתיב הרבה בעל חמדת ימים משם הרב בעל רחשית חכמה שפתיב בשער ל״ח שער לחכמה כי על זה אמרו הרופא שיחכים ידרים בירוש הרופא לזכות במדת של חכמה נריך שיחזן במדת החסד הנקר׳ דרופ כי החסד כפה לחכמה וכחחיות ו במידת החסד בודאי יזכה לחכמה שעליה ע״כ זה שאומר פיה פתחה בחכמה למה זכה לחכמה והיי במושיב ותורת חסד על לשונה רופא לומר לפי שאמו במדת החסד זוה זכה לחכמה :

(ל״ב) **ונחזור** לענין למה שאמרו רבותינו ז״ל תורה לשמה זו היא תורת של חסד ועוד במה שפירשנו על פסוק אשת חיל דמיירי במחזיק ביד לומדי התורה וזה שכתו וכו׳ ובזה יבא על כמן קשר הפסוק׳ כיון דמיירי בעוסק בתורה לשמה לזה אמר נופיה תליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל רופא לומר דעיקר עסקן בתורה נופים תליכות ביתה דהיינו שמופה ומכיוו שתליכות ביתה דהיינו בעולם הבא דלקרי ביה ולא מכיוו כהאי עלמא דלקרי לופיף בית כמו שאמרו רבותינו ז״ל הרבה למדתי מרבותי ומלמידי יותר מכולם זה שהוא פותח בחכמה תחילה וזהו פיה פתחה בחכמה :

(כה) **או** כתיב בהופן אחר לפרש תחלת הפסוק ונחזור לתרץ סדקדוקים שאמרנו והוא במה שהקדימו תורה לשמה זו היא תורה של חסד שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד ונקדים עוד מה שאמרו רבותינו ז״ל רבי מתי

לשמה וכבר כתבנו לעיל דהיכא דמחזיק לשמה והת״ח עוסק שלא לשמה היכ׳ לגדודי בשכר שמחזיק בו שכרו משלם לי שכרו כמו שלא לשמה וכמו שכתבנו כשם מהר״ם יפה לכל בכאן המיירי בעוסק לשמה לזה אמר קמו בניה ויאשרוה רומה לומר בניה בניה שהוא מלומר שכרשו ז״ל של תיקרי ביה כוניך הלא יראה מעלה עליה כאילו ילדו ועוד כמו שאמרו ז״ל שאחיו הכיאו לעולם הזה וכמו שלמדו חכמים הביאו לחיי עולם הבא וזה נקראו התלמידים בניה וזה אמרו קמו בניה ר״ל שקיימה היתה לתלמידים בניה וכמ״ש על פסוק ויקם שרם עפרון קיימה היתה לו לף תאמר בלשם קמו בניה שקיימה היתה להם לפי שאינו משלם לשם שמים לפי שכוונתן לזכות על ידם לחיי עולם הבא וגם לא לתרום בעצלות הלא כדאיות וזה ויאשרוה ר״ל שהתאשרו וכתחזוקו בתורה ולמדו כל ברכה ולזה בעלה ויהללה דהיינו המלמד לעצמו שהלל בם דהיינו שיין חטא בא על ידו לפי שלמדם סיטוב ועשו תלמידי חכמים וכא רעשו וחקרו דבות בנות עשו חיל וכמו שאמרו רבותינו ז״ל של תיקרי ביך הלא בזיך שהתלמידי חכמים נקראים בניה לפי שעוסקים בבניהו של עולם וזה רבות בנות עשו חיל דהיינו שהרבה תלמידי חכמים שנקראו בניה עשו חיל דהיינו שלמדו תורה לכל לא כל אפייה שון ואת עליית על כלנה לפי שלמד לשמה :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

ברכת אליהו

שאלות ותשובות

(א') **שאלה** ראובן ושמעון שותפים בחצר ובתים שוה בשוה ובנו בית מדעת שניהם ואחר שבנו הבית אמר שמעון סככה עליה על זה הבית אמר לו ראובן אין יכולת בידי לבנות עליה לפי שאני דחוק ביותר וצריך הוצאה יתירה על השבת ואמר לו שמעון אני אוציא הכל מכיסי ובשירויח לך הקב"ה תתן לי חצי ההוצאה ואחר כך הוציא שמעון הוצאה מרובה ולא הגיע לחצי שיעור של הבנין ולא היה יכולת בידם להשלים ולא נהנו מן הבנין כלום אחר כך עשו חשבון ונתן ראובן כתב ידו לשמעון שהוא חייב לו כך וכך מעות ולא כתב לו ראובן לשמעון זמן הפירעון לפי שדבר זה תלוי בידו יתברך אימתי ירויח ראובן ולפיכך לא כתב זמן הפירעון אבל לא פירש ראובן בכת' ידו שתנאי היה ביניהם שזמן הפירעון כשירויח אלא כתב לו שהוא חייב לו סך כך ועכשיו עברו דברי ריבות ביניהם ושמעון רוצה את מעותיו ואומ' שלא היה ביניהם לא תנאי ולא שום דבר וראובן טוען שעל תנאי הנז"ל הוציא שמעון ההוצאות אם תמתין עד שירויח הקב"ה אשלם במיטבא אף על פי שלא יש לי הנאה מזה הבנין כדי שלא להקרות עבריין בדיבורי ואם לא תמתין טול עניך ואבניך לפי שמתחילה לא נתרצת אלא על ענין זה ותנאי זה הנז"ל ועל הכל יורו המורים ושכמ"ה:

תשובה תחילה וראש מה שפסק מרן בחושן משפט סימן כ"ט סעיף ב' או שטוען אמנה היתה הוראתי זאת ביני לבינו אבל לא לויתי הלואה זו מעולם כאמן בהיסת במיגו שאם היה רוצה היה אומר פרעתי ע"כ · דון מינה דכמו דאם טען אמנה הוא דנאמן במיגו דפרעתי כן נאמר בנדון דידן דנאמן בהיסת במה שאמר תנאי היה בינינו כשארויח אתן וכל זמן שאיני בריוח איני מחוייב ליתן במגו דפרעתי : ועוד יש להביא ראייה ממה שפסק מרן בחושן משפט סימן פ"ב ס"א וזה לשונו מלוה שהוציא שטר מקויים ואינו מוציא עדים לקיימו והלוה מודה שכתבו אלא שטוען פרעתי נאמן וכו' והוא הדין לכל מי שיטען בו דבר שמבטל השטר כגון אמנה או כתבתי ללות ולא לויתי או על תנאי כעשה ולא נתקיים התנאי נאמן ע"כ וקיימא לן דשטר שאין עדים מכוין לקיימו וכתב ידו דינם שוה דבשניהם יכול לומר פרעתי וכמו שפסק מרן דבשטר שאין מכוין לקיימו לפי שיכול לטעון פרעתי כן יכול לטעון תנאי היה בינינו כן בנדון דידן בכתב ידו שיכול לטעון פרעתי כן יכול לטעון תנאי היה בינינו כשארוי' אתן ועכשיו שכבר ידוע ומפורסם שהוא בצער ולא בריוח אין מחוייב ליתן שכך היה התנאי בינינו ואם אינו רוצה להמתין יטול עציו ואבניו שמתחילה בשרצה לבנות אני לא רציתי ואדרבה אמרתי לו בפירוש שאין יכולת בידי ליתן לך חלקי ואמר לי עכשיו אתה מה יש לך אני אוציא מכיסי ובשירויח לך הקב"ה תתן לי חלקך : ועוד יש ראיה ממה שפסק מרן בחושן משפט סימן מ"ו סעיף א' וזה לשונו המוציא שטר חוב על חבירו כל זמן שלא נתקיים יכול הלוה לומר מזוייף הוא וכו' ואפילו אם מודה ואומר אמת שאני צויתי לכותבו אבל פרעתיו או אמנ' הוא או כתבתי ללות ולא לויתי וכל כיוצא בזה הואיל ואם רצה ואמר לו לא היו דברים מעולם והרי מפיו נתקיי' הרי זה נאמן וישבע היסת ויפטר ע"כ הרי לך בהדיא כל היכא דאיכא מגו יכול לטעון כל מה שירצה ונאמן בהיסת כן בנדון דידן כיון דאיכא מגו דפרעתי נאמן בהיסת שיכול זה התנאי בשארויח אתן לו והאמנתיו שלא יתבע אותי אלא כשארויח ולזה כתבתי כתב ידי ונתתי לו :

ועוד יש ראייה אחרת ממה שכתב הרב בעל כנה"ג בחשן משפט סי' ס"ט בהגהת בית יוסף אות ז' והוא הדין אם טוען אמת הוא אבל יש לי בידך כנגדו כך וכך דנאמן הרשד"ם חלק חושן משפט סי' קנ"ב ותנ"ב · הרי לך דכתב ידו אף על פי שאומר שאמת הוא יכול לטעון כל מה שירצה כן אכן בדידן יכול לטעון שתנאי היה בינינו אעפ"י שאינו מפורש בכתב ידו שתנאי היה ביניהם ואף על פי ששמעון עכשיו הוא דר בעליה שהיא מחלקו של ראובן לא מיקרי תפיסה דקרקע בחזקת בעליה קיימת ועומדת וכמו שפסק מרן בחושן משפט סי' קי"ח וז"ל קרקע בחזקת בעליה עומדת שקרקע הידוע בעדים שיודעים שהיה בחזקתו אפי' יום אחד והוא עתה בחזקת שמעון ומחזיק בו ואוכל פירותיו וטוען שלקחו וראובן מערער לומר שהיא גזולה בידו נאמן ונשבע שבועת היסת ונוטל את שלו ע"כ הרי אף על פי שהוא עתה ביד שמעון ישבע ראובן היסת ונוטל את שלו גם בנדון דידן אעפ"י שהיא עתה ביד של שמעון ואומר לפי שיש לי עליו כתב ידו שהוא חייב לי לפיכך אני דר בעליה אעפ"י כן נשבע ראובן היסת שתנאי היה ביניהם ונוטל את שלו דקרקע בחזקת בעליה עומדת וכן כתב הרב בעל כנסת הגדולה וזה לשונו קרקע בחזקת בעליה עומדת נכתב בנדון אפילו אחר שנכנס בו השוכר מהר"ם אלשקר סי' ז"ח ועיין במהר"י אדרבי ז"ל סי' ר"א ושכ"א וז"ל מהר"ם אלשקר הצריך לענינו אע"ג דהבר דר בה השוכר חודש העיבור אפילו הכי קרקע בחזקת בעליה וצריך ליתן לו שכר מספק שמעינן דאף בשנה שדר ביה השוכר קרקע בחזקת המשכיר ע"כ הרי בהדיא דאף בשנה שדר ביה השוכר קרקע בחזקת המשכיר עומדת ואם כן תפיסת שמעון שדר בעליית ראובן לא מיקרי תפיסה ונשבע ראובן היסת שתנאי היה ביניהם ונוטל את שלו ואפשר שאפילו היסת אין צריך ראובן מדלא כתב לו בכתב ידו זמן הפירעון אימת שכן דרך מי שחייב לחבירו שום דבר שכותב לו שאתן לך בזמן פלוני ומדלא כתב לו זמן הפירעון אימת מכאן הודעה רבה שהזמן אינו בידו אלא כמו שאומר ראובן שהזמן בידו יתברך אימתי שירויח לו לפיכך לא כתב לו זמן הפירעון אימת צריך אפילו היסת ולא עוד אלא שראובן ת"ח הוא וקיימא לן דת"ח לגבי אבידה שהאמינוהו בטביעות עינא ואין צריך ליתן סימן ואלו איכא דיבלמא צריך ליתן סימן ולא מהדרינן ליה בטביעות עינא משמע דתלמיד חכם מהימנינן ליה גם בנדון דידן מדלא כתב לו זמן פירעון מהימנא לראובן שתנאי היה ביניהם :

ועוד ראיה ממה שפסק מרן בחשן משפט סימן פ"ב סימן ז' וז"ל היה המלוה תלמי' חכם אין משביעין אותו ואין מגבין אותו אבל אם תפס משל לוה אין מוציאין מידו וכת' השפתי כהן אין משביעין אותו שלא לזלזל בכבודו לחושדו שרוצה לגבות בשטר פרוע אבל אם תפס משל לוה אין מוציאין מידו ושבקינן לית בלא שבועה ואין אומרין לו חייב אתה שבועה אלא כיון שתפס תפס וכן כתב בס' גידולי תרומה סוף דף ק"ב וכל שכן שאין מנדין אותו וכן כת' הבית חדש אבל באיניש אחרינא כהי דלא נחתינן לנכסיה לאפוקי

מידו מכל מקום מנדינן ליה וכמו שכתב הטור לקמן ע"כ · הרי במה דתפיס דתלמיד חכם לא משביעינן ולא מנדינן ליה והכא נמי במאי דתפיס לוה ואומר שתנאי היה בינינו אפשר שנאמן בלא שבועה :

לאל משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ב') **שאלה** ראובן מיחידי קהל קדוש השם ישמרם נתפשר עם ק"ק בשביל עריכה לסך כמה שנים בסך מה שמכאן עד סוף הזמן שקצבו שפטרוהו בין ממסים הקצובים ובין מכל צרה שלא תבא וכן עתה טוענים הק"ק שנתאנו בפשרה שנתפשרו עמו לפי שמצאוהו עתה יותר ממה שאמדוהו כשיעור מקח טעות ויותר ואף מי שפטרוהו הק"ק אין צריך קנין כדפסק מור"ם בסימן קס"ג מכל מקום מי הוי כפשרה בטעות ועוד בנדון דידן אף קנין לא מהני לפי שצרה שלא תבא אין לה קצבה ועוד שהקהל קדוש הם המוכרין וקיימ' לן דמוכר לעול' חוזר ועוד דקיימא לן ויד הקהל על העליונה וראובן טוען שאני יש בידי שטר שחתומין בו כל יחידי הק"ק וכתוב בו שאין להם עלי שום תביעה ועל הכל יורו המורים ושכמ"ה :

תשובה בדין פשרה בטעות כתב מרן בחשן משפט בשולחנו הטהור בסימן כ"ה סעיף ה' אף על פי שקנו מידו על הפשרה אינו כלום דקנין בטעות הוא וחוזר ע"כ ומכל שכן בנידון דידן שלא יש קנין אלא דברי הק"ק הם כקניין וכיון דטעות הוא שטעו במה שאמדוהו ודאי חוזרים אפילו אם היה בקנין וכל שכן הכא שלא היה קנין ועוד ראייה ממה שכתב הסמ"ע בסימן הנז' סעיף קטן ל' דקנין בטעו' הוא וכתב בד"מ בש"ם זה בשם מהרי"ק שורש קו"א אם א' נתפשר בחלק ירושתו בדבר מועט כי אמרו לו שלא היו נכסים מרובים ואחר כך נודע לו שהיו נכסים מרובים ושהיה מגיע לחלקו כמעט כפלים הוה פשרה בטעות ע"כ ואני קריתי מזמן משנ' שעברה ואת התשו' של מהרי"ק ובעת אין מצוי בידי מהרי"ק וכתו' שם אפי' שמחל על הנשא' מחלקו אין מחול דילי' לא מדין אונא' עד דידע כמה נשאר לו אז הויא מחילה אבל כל זמן דלא ידע כמה לא הויא מחילה ומכל שכן בנדון דידן שלא מחלו מה שנשאר להם עם ראובן ואפי' אם מחלו כל כמה דלא ידעי כמה לאו מחילה וכמו שכתב מהרי"ק ז"ל :

ועוד ראייה ממה שכתב הבאר היטב בסימן הנז' סעיף קטן ב' אפילו טען דלא אסיק אדעתיה שיהיה הדין עמו אי הוי מילתא דעביד למטעי הוי כפשרה בטעות ר"מ אלשיך סימן י"ד ועיין בתשובות ר"מ איסרלן סי' ע"ד ע"כ הרי בכל מידי דטעין דלא אסיק אדעתיה הוי פשרה בטעות גם בנידון דידן דטעני הקהל קדוש דלא אסיקנא אדעתין שהיה לו כמו שאמדנוהו הוי פשרה בטעות וכן כתב כה"ג חושן משפט סימן י"ב בהגהת הטור אות ו' בשטעה בפשר' חוזר הר"מ מטראני ז"ל ח"ג סימן קמ"ז מורי הרב ז"ל חלק חושן משפט סי' כ"ח ועוד כה"ג בח"מ סימן ת"ו בהגהת בית יוסף אות כ"ו וכתב בענין פשרה בטעות וכתב מהרשד"ם ז"ל חלק ח"מ סי' שמ"ח דאפילו כתב שטר מחילה ואפילו בקנין חוזר :

וכתב עוד אות ס"ב כטל קנין על הפשרה בשביל שהיה כתוב בשטר מאתיים ואחר כך נתגלה שהיה זיוף ושלא היה רק מנה קניין בטעות הוא וחוזר :

וכתב עוד באו' ס"ה קהל אשר העריכו לראובן בסך כך בחשבם שהיה לו סך זה והוא גם כן סבר וקביל עריכת' בחושבו שהיה לו סך זה ושוב נתגלה שבשעת העריכה לא היה לו הסך ההוא הוי' עריכה בטעות וחוזרת הרשד"ם חלק ח"מ סימן ת"ה ואף אם אשתו פרעה הסך שהעריכוהו והוא לא ידע חייבין הקהל לפרוע לו מה שפרע יותר ממה שהיה ראוי לפרוע מהרי' אדרבי סי' שע"ו ועיין בספר משא מלך חלק א' שער ד' משפט ג' ע"כ דון מינה ואוקי באתרין כי היכי דאם העריכוהו יותר הויא עריכה בטעות וחוזר כך בנדון דידן שהעריכוהו בפחו' הויא עריכה בטעות. וחוזרין הקהל ומעריכין אותו מחדש וכתב עוד באות ס"ז ראובן שנתפס מן המלכות ואמר שנתפס בעבור הכולל ונתפשרו לתת לו סך כך ושוב ידעו הכולל שמן הדין אף על פי שנתפס בעבר הכולל אין חייבין לפרוע לו פשרה בטעות היא ובטלה הר"ש הלוי ז"ל בתשובותיו חלק ח"מ סי' כ"ו בשם מהרח"ש ז"ל וכן כתב הוא ז"ל ע"כ הרי לך בהדייא דכל שהוא בטעות אף על פי שהקהל אין צריכין קנין כל שנודע הטעו' חוזרין ומכל שכן בנדון דידן שטעות גמורה היא אכן סהדי אלו היו יודעים שאמוד יותר ודאי לא היו עושין פשרה עמו אלא היו מעריכין כמו שאר היחידים :

וכתב עוד באות ע"ד ראובן פטל קניין להתדיין בפני חכם קהלו של שמעון נתבע שלו בחושבו שהוא היה התובע ושמעון היה נתבע ואחר כך נתגל' שמצד הדין הוא נתבע קנין בטעות הוא וחוזר אף על פי שלא פירש בשעת הקנין כלום אומדנא דמוכח הוא הר"ם קאשטילנץ ז"ל בתשובה כ' ע"כ :

הרי אף על פי שבטל בקנין ולא פירש בשעת הקנין כלום כיון דאיכא אומדנא דמוכח אמרינן קנין בטעות הוא וחוזר כל שכן בנדון דידן שלא נטלו הקהל בקניין ואיכא אומדנא דמוכח אפילו שלא אמרו שום דבר בשעת הפשרה חוזרים מן הפשרה שנתפשרו עם ראובן כיון דאיכא אומדנא דמוכח הויא פשרה בטעות וחוזרים :

וכתב עוד באות ע"ז כל שהוא קנין בטעות אפילו פרע הממון חוזר וכטלו מורי הרב ז"ל בתשובה חושן משפט סי' פ"ד הרי אדרבי ז"ל סימן שע"ו וכן כתב בספר מישרים נתיב ט"ו ח"ב ע"כ הרי דאפילו פרע הממון כל שהוא קנין בטעו' חוזר כל שכן בנדון דידן שהקהל חוזרים שלא נטלו קנין :

וכתב עוד באות פ"א מחילה בטעות אפילו נשבע שבועה על המחילה קנין אין כאן שבועה אין כאן מהרי"ק שורש קו"א תומת ישרים סימ' קז' הרשד"ם חלק ח"מ סי' מ"ד וע"ד תרומת הדשן הר"ש הלוי חלק ח"מ סי' ב' ע"כ :

הרי אפילו אם נשבע שבועה על המחילה כיון שהיא בטעות חוזר כ"ש בנדון דידן שלא נשבעו הקהל לראובן וכיון שהפשרה בטעות ודאי חוזרין :

וכתב עוד באות פ"ב פי היכי דמחילה בטעות ונשבע קנין אין כאן שבועה אין כאן הוא הדין פשרה בטעות ונשבע לקיים הפשרה פשרה אין כאן שבוע' אין כאן וכן כתב רשד"ם בחלק י"ד סימן ק"א והרי' אדרבי ז"ל בסי' פ"א והרש"ך ח"א סי' קכ"ט והרי' הלוי סי' ס"ו וכן מתבאר מדברי רוב הפוס' ז"ל ע"כ· הרי לך בהדייא בפשרה בטעו' פשרה אין כאן שבו' אין כאן כל שכן בנדון דידן שלא יש שבו' עם הפשר' ודאי אמרינן פשרה אין כאן כלל ועיקר :

וכי תימא כיון שכבר ידעו מעתים ושלש שנים שמה שאמדוהו בשעה שנתפשרו עם ראובן היה אמוד יותר ועבר זמן רב ולא תבעוהו על מה שאמוד יותר הויא כמו מחילה · לזה יש לומר דלא הויא מחילה אף על פי שעבר זמן רב ולא תבעוהו והוא ממה שכתב מור"ם בהגה' בחשן משפט סימן קס"ב סעיף ב' וזה לשונו מי ששהא בעי' שנים רבות ולא תבעו ממנו תם לא הוי מחילה ולשיתבעו

ממנו צריך ליתן למפרע ע"כ ונלע"ד שמי שחולק בדבר לא
כן נלפענ"ד הלכה דלקח על פי שלא תבעו ממנו שכיח רבות
לא הוי מחיל"ם בנדון דידן דלקח על פי שלא תבעו מרלוכן
זמן רב לא הוי מחילה ועכשיו שתבעו מרלוכן הקהל מהוייב
ליתן למפרע כל מה שמעריכין לוקחן עתה שידעו כתה הוא
תחוב משלם · ועוד דקיימא לן יד הקהל על העליונה
וכמו שכתב הסמ"ע בסימן קס"ב סעיף קטן מ' ואם כן כל
מלי דמקח למטעין מכן טעיגין להו ועוד דקיימא לן המוכר
לעכו"ם חוזר ובנדון דידן הקהל הם המוכרים ולוכן לוקח
מכן דרך הלוקח מתן המעות ומוכר לוקח המעות ובנדון
דידן רלוכן נתן והקהל לקחו אם כן הקהל הדום יש להם דין
מוכר ומוכר לעו"ם חוזר גם הקהל יכולין לחזור לעו"ם :

ועוד חיכא טעמא דמסתבר דמה שלא תבעוהו עד
עכשיו משום שלא ידעו שיכולין לחזור מן הפשרה
שנתפשרו עמו מקודם כיון שיש כידו שטר שחזומין בו בל
יחידי ק"ק הוא ועתה מתוך דוחק הקהל נפשם לשקול הניעה
הולי יש תקום מדין תורה שיכולין לחזור בהם מן הפשרה :

וכבר שעתקנו לעיל משם מהר"ם מלונזיך זל והבלוח
הרב בה"ג והבלוח סיפוי לפילו פוענו לקו"ח סי' פשרה בטעות גם בנדון
דידן אמן שהדי דלא אסקיה לדעתייהו שיכיח הדין שהשם
שיכולין לחזור בפשרה דלהכי בלי עלמא דיכח נמירי ולפי
שלא ידעו שיכולין לחזור בפשרה בפי הדין ולבך לא הבעו
ממנו אבל אם היו יודעים שיכולים לחזור בפשרה בפי הדין
ודאי לא קוו שתקבי ואם כן עתה שמודע להם שיכולין
לקבל מה שנתן למוכרע כל מה שלומדין עתה חובעין ממנו
למוכרע וחייב ליתן להם לק"ק ה"ל כעד סוף ברוטה לחבירה
ויניל עצמו מנגל רבי' עמייס וממלו כל מה שנמשערו הר"ק
בשכיל עיכוב מתמתין אבל לחזור אף שלא יש לו עון שסבו'
שפטור לבל עתה שמודע שחייב ליתן מרוך ליתן תכף כדי
שימלו לו למפרע על מה שעבר ולא יעבור כתיב :

ובי תיקח תיכת על מה שעבר מפשרה הרלשונה יכולין
לחזור שלא ידעו כלה היה אומר בשעה הפשרה
ושמודע להם לחבר לך שברי שלא יכולין לחזור בפי הדין
לבל מה שנמו הק"ק הוא על הפשרה שעשו מהדש שהיא בתו'
מימשך הדשים ובבר נורע בשערים שמו של רלוכן ואם כן
שברו וקבלו וכיוצ יכולין לחזור מפשרה שנעשית מהדש :

אומנם גם לזה יש לומר שיכולין לחזור גם מפשרה
החדשה והוא לפי שבתוב בשטר הפשרה שגם
שרים שלא תבא לא יקמו ממנו וזה לא שייך בנדון שלנו תבא
מוקח ומכור משו"ה דהוי דבר שאין נו הכנה ופסק מרן בחושן
המשפט סימן ר"ט סעיף ב' וזה לשונו הלומר להבירו בל מה
שים בבית וזה לפי שכך נך בבך ובך ובל מה שים בתיבה ו
לו בסך זה ולבה הלוקח ומשך אין בלן קניין ע"ב · הרי
שאין לרש מוקח דבר שאינו מסוייב גם בנדון דידן נרש שלא
תבא דבר שאינו מסוייב לא קנה רלוכן מהקהל מה שיניע
חלקן מנרש שלא תבא בשה שנתן לקהל שלא חייב ליתן חלקן
מה שיעריכוהו :

ועוד מנה שפסק מרן בחושן משפט סימן רמ"ו סעי'
ד' וזה לשונו יש לומרי' בשם שצריך לסיים המוכר
בך המוחן וכו' וים חולקים שבין במבר בין במתנה יבול
להקנות דבר שאינו מסויים ע"ב ומדבתב זל ולא בתב
ים לומרים וים לומרים דלי בתב ים לומרי' וים לומרים הוא
הלבתא בים לומרים בתרת לבל השתא דבתב ים לומרין
ים חולקין משמע דבבר מרן לפסוק בים לומרין ולבך בתב
הסברא הפנית בשם יח לומר דלא פסק במו יש חולקין ועוד
בבר השתקנו לעיל משם הסמ"ע דיד הקהל על העליונה

ואם בן בפסקינן בים לומרים שלא נא סיים המבר נא קלא
נם בברה שלא הבה הוי במי שלא סיים המבר ואם בן יבולין
הק"ק לחזור נם מפשרה החדשה לפי שברה שלא הבה הוינה
בבוייתית ולא שייך בם מבר ולא קנה רלוכן בלום שנתן
לקהל :

ועוד ראיים מימה שפסק מרן בבית יוסף בסימן רל"ב
סעיף ו' בל הלוקח סתם אינו לוקח אלא דבר
שלם מבל מום ואם פירש המוכר ואמר על מנת שאין לתך
חוזר עלי בלום בדי זה חוזר עד שפירש המום וכו' שהמוחל
ברין לידע הדבר שמחל לו בו ויפרש לותו בלום שמפרש בלוכח
הלוכחים ובתב הסמ"ע זל ויפרש לותו בלום שמפרש בלוכח
בן הוא לו הרמב"ם פרק ט"ו ממבירה וכן בתב המגיד משנה
דדין זה נלמד מדין לוכח הקל ואומר ואם לוכח דיניה
חוזרת אלא שלא בבדי שירלה לתבר ולקרובו אבל אי אמרי
שאינם מחילה עד שיזבור לו המום בפירוש קל ואומר לעינ'
מום שחוזר בו לעולם ויניע בטור לדבתב הרמב"ם
הלבה זל וזה נוטה לבך דבריו שבתב שאין לדם מקנה לחבירו
דבר שאין לו קנבה וקשה דלפי זה דברי המחבר סותרין זה
את זה דבאן סתם ופסק בדברי הרמב"ם משמע דבבירלה
ליה דאין מתנתי' לחבירו אלא בשהוא קנוי ובסימן ר"ן
וסימן ס' ס"ב בתב שם המחבר שבל החזרונים חלקו על
הרמב"ם בזה ושם בסימן ס' בתב בהדיא דקטיפין בזה דלא
בהרמב"ם ע"ב ומה שתירץ הוא זל יעיין בספרו :

ונלע"ד דדברי מרן ז"ל תלוין דברי לחלק דיש לחלק
דבסימן ס' גזירי בתחייב עצמו בדבר שאינו
בלוי בנון שבתחייב לאין את חבירו וכו' דלהרמב"ם לא
בשתעבד ולבן בל הבתים לחבירו שהוא משתעבד
ועלה קאמר ואפי' בקיימא משום דקיימא לן בל סמתני בעין
יפה הוי מתן ולבך קאמר מרן ואפי' בקטינין בין שבן הדין
הינו מחוייב לשעבד את עצמו לאין את חבירו והוי דומה לאת
בשתבה לאין את חבירו ולבך בעין יפה הוי מתן ואינם בדומה
היזיק לשעבד עצמו לפילו בדבר שאינו קנוי וכן בסוף סימן
ר"ו מיירי בפי הוי נוזק בשחייב עצמו לאין את חבירו ולבך
בסימן ס' וסוף סימן ר"ן בסק דלא בהרמב"ם משום
דקיימא לן בל המתן בעין יפה הוי מתן ולבך משעבד
עצמו לפילו בדבר שאינו קנוי בלוכח בל בלוכח ובמקח טעות
בין שהוא דרך מקח ומבר ודרך פעול במקח ומבר לדם
מקפיד לפילו על פרוטה ולבך פסק בהרמב"ם דאין לדם
מוחל עד שידע במה יש עמו ולפי שבמקח ומבר לדם
מקפיד ולבך בתב בתחילת דבריו בל הלוקח סתם לינו לוקח
אלא דבר השלם מבל מום אבל בשתתם משתעבד עצמו לפילו
לדבר שאינו קנוי וכן בסימן ק"ל סעיף ב' מי שלא פירש
קנאו הדבר שערב בנון שלמר לו בל מה שתתן לזה תן לו
וזאני ערב להרמב"ם אין זה הערב חייב ובל בשאים לחבירו
חלבו עליו והבי נקטינן ע"ב גם בזה פסק מרן בסימן ס' ס"ב
ומשתעבד בדבר שאינו קנוי היינו טעמא גם בן משום
דבעי למעבד טובה עם חבירו הוי במו שתתם ובעין יפה
הוי ערב לבך פסק מרן דמשתעבד בדבר שאינו קנוי אבל
במקח ומבר דלדם מקפיד לבך פסק מרן בל במה דלא
ידע במה לא מחיל ואם בן בנדון דידן דהוי במו מקח ומבר
בל במה דלא ידעינ במה לא הוי מחילה ולבן בשרב שלא קבע
דלא ידעינ במה המקח בטל ואם בן יבולין הקהל קדוש משם
ישמרם לחזו על רלוכן לפילו בפשרה שעשה מהדש ולסערי'
רלוכן לתת ערבן בבל שרב שלא תבא משלם · בל זה
לאבלה בבל למעשה במו שיורה מרן בלבה למעלמין חיי סי"ן

וכעת בקשתי לי מבר ומצאתי לי רב מהרח"ם מסס
סר"ם ן' מוכחר חסן מקפט סימן ס"ב ועיי
לשונו על הבפטרוס שפטרוס טובי העיר והבלו לסס אם
הפטור הזה יש לסס מקום פטור לגום שתה ולהפגל משם
מלעשות בתשם שתשם אם סס הפיטור הזה לאר הפטירו
בשפט הוא בפטורי ניזוק וכיון יצא וימל וכדברי שאין בסס
תשם ש לין לסס עיקר ושורש יהוב שאינם נקנים לא בחמירה
ולא בתחילה ולא בחיוב עם קניין ושקיל וטרי וכתב בדף פ'
ע"ב ובחיבה התם בלע"ד שסס בשוחפים בחבר שאין בה דין
חלוקה ואפילו אם בתרלו לחלוק יבולים לחזור בסס ואפילו
אם חלקו בקניין דקניין דברים בעלמא הוא לפי שאין בל
אחד משם מבירו את חלקו הכוונב לו בהיזק התם וכו' ואף
יבירו הבאים בפטורים חלק היזק הבאים הרוצים ליפטר
לפטור לאותם בקניין אם בתחילת דבקניין זה הוא קניין דברים
בעלמא ותחילת היתה מחילה בטעות לפי שהיו יודע על
מה מחל ותתם מחל לפי שזה התם בלתי תבלית וכן בתב
הרתב"ם זל בפרק הניזבי מה"ן הדברים שאין בסס ממש
אין הקניין מועיל בסס וכו' וכתב עוד הרמב"ם זל בפ"ב
מהלבות זביים בשם שהמוכר צריך לסיים המבר בך המתן
וכו' בל שבן בנדון דידן שהמתן הוא מתן דבר שאינו שלו
ודבר שלא בא לעולם ולינו דבר מסויים ומיבר שלא קנה
בלום :

ועוד יש לי לומר שאפילו פטורים בלשון חיוב שבתחייבו
לפרוע בעבדם בל מה שיגיע לסס מהזיקין לא
על פי שהיו מידם לא בתחייבו שבן בתב הרמב"ם וכן לוא
על פי שהשיב הראב"ד ונם הרמב"ן והריטב"א
וכו' מבל מקום יש לנו לחלק וכו' לבל בנדון דידן בעשם עולן
עד לדקיע ובעשם בוקעות ויורדות לתהום ואין לסס קבבה
בלל ובקיר וכו' ולהי שבל החולקים על הרמב"ם זל בנדון
בזה יסבימו לדעתן וכו' ולף לם יתבארו שבתחם ויקחו מסם
בך מה שיעור המוצא לסס בבל בך שני פשרתם תיבם פשרם
ושטורם ואינו פיטור מבמח אלפי תדא דסס חיבם יודעים
ואינם מבירים את החלק המוצא לסס בדבתיבתו לעיל ואין
דבינן דסתם הוא בבר ומשו בבר יבבר עליהם עד לשר לא
יבולון שלח וכו' בלשר בשומתיהו אלו רואים שהמשתרי בעיר
בימוקים ואותם שפרקו מעליהם הטול שהם ממש
שמריהם שהם בבי' הרמב"ם זל ואין מתמות בבל מה שעשו ויבולים
לחזו בסס בבל וילקח מהם התם מן הבפתרי וכו' ומה שלמדו
מהרי מהר"י חלילו בן חייש בימן מ"ש ושב מה שלמדו
הפיטור בתסמר חרם וכידוי אבל בנדון דידן אין לומר בי
הפיטור הוא על התמון התשוער ואם יקחו מהם התמון
הוקבע שיעבו'נופם שלפי' אם יקחו מהם בל הן בידם לעול'
הם משעבדי' לתלך אין בח בידי הקבלות לפרוע מאחד מהם
עול התשעבד וכו' וידעתי גם אני שבל מה שפסקו רבבי
שלוניקי הדין עמהם בידי שלת והיה להם להסביד עולם
עוד ולבזוד על הבתבעים שיקיימו מה שבזו אלא שהם
בדרקתם בקשו נדק בקשו עמהם וכו' שלם יתנו עתה בך מה
בתוכת פשרם אין בפשרתם ממש והחיוב במקומו מונח
שאין בידי לבמי העיר להתפשר בדבר שהם חייבים יבולין
לעמוד :

ומה שקשה גם בן מנדון של מהרשד"ם סימן ש"ע לא
דמי לנדון דידן חדא שהם היקם בקבם בח"ם וגם
מה שבתב לבלל עמהן דבבין חיימי' גם בזה חילוק דבבדון
של הרשד"ם היה דבר קנוי שבל בנדון דידן אין הדבר קנוי
וכו' ועוד גם שהפוטרים והבלתרים בעיר לא יבולו שתת
שהחזיק הוא ממון רב ובלתה פרוטה מן הבים וכו' ואם בן

טוען הרבה וים לומר פחות משתות אבל כנגד דידן דאיכ׳
שתי טענות גדולות חדא שמצא על מה שהעריכוהו על לח׳
כמה רפולה ומכופלת ועוד במה שגם שהעשיר לחבר כך על׳
כדרך כל הארץ לא ראינו ולא שמענו מימינו בטענות כאלו
לכך לא חזרו הקהל מפיטורם וכיון שכן הקהל נקראים
מוחזקים ורחוק מיקרי מוכיח והמוכיח מחכירו עליו הראיה
אם תייתי ראובן ראיי שהמחכ בכאן לפיכך אם טען בטענ׳
גדולות כמו שטען ענמו ולא חזרו הקהל מפיטורם גם בנדון
דידן אין חוזרין הקהל מפיטורו אבל אי לא מייתי
ראובן ראייה חייב לשלם למפרע ולשלם משלם׃

ועוד בנדון דידן הטענות מעיקרא הוי שלא ידעו
כמה יהיה להן מתחילה וראיה לזה מ״ש מהר״ם
וזה לשונו וכל שכן דכשעת עשייה לא היה טענות ע״כ הרי
משמע בהדיא דאם היה טענות בשעת עשיה חוזרין ועוד
דמה שהעשיר לחבר כך שלא כדרך הרץ לא לחסרו לדעת ייהו
מדלא מהדרינן בסוף פרק כל הגט מיהא שכיחא עשירות לא
שכיחא מכל שכן עשירו׳ כהאי גוונא דשקרתא לא שכיח׳ וכיון
דלא שכיחא לא לחסרו לדעת ייהו שיהיה עשיר מופלג כל כך
בשעה שהפסידו ענמו ואלו שהי׳ יודעי שיהי׳ כמו שהוא
ודאי לא היו מתפשרין עמו שלא היו מטלין כפי ערכו ו״כ
היה פשרה בטענות וחוזרין מפיטור שפטרוהו ועוד רחיש
מ״ש הרשב״ץ ז״ל סי׳ תתקכ״ה והכיולה מרן בבית יוסף
חשן משפט סי׳ כ״ה מחודשין ס׳ וז״ל וכן כתב כה״ג מהר״
משפט כהנהת בית יוסף בסימן ד׳ לות ל״ב כתב מהר״
וז״ל כמי קמ״ל דדרכים מוחזקים נגד היחיד לפילו היכא
דחיכא פפיקא הקהל מוחזקים וכמי קמ״ל כתב לפילו היכא
פלוגתא דרבוותא הקהל מוחזקין׃

נלע״ד הדבר פשוט בכיוצא בזה שחייב ראובן
לתת למפרע משלם כפי מה שיעריכוהו בתי׳
לכל לרווחא דמילתא נעתיק מה שכתב מהר״ם מלובלין בחלק ג׳
סי׳ כ״ן משם מהרשד״ם מה שכתב בסימן עם״ד דשמי לחיים
וזת לחד משם בתוך זמן הערכה וטוען שהם שכשאר כי
בתחים הפשי וכבר נפטר לחיי מן הפירעון והם תובעים
ממנו שיפרע בעד לחיי וזה טוען הוי ליה כשכשי דלתו
מעלמא שהיכו חייב לפרוע מם בעדם כפי שיסכימו שבתוך
הזמן הערכה יפרע הקבצה כיון שעשיר כיו יעמי הי מילתא
דתוקמ׳ קול שילך ישלם על הדעת לפוטרו לגמרי הוחיל
והכנסים כידם וכחולו הקהל קדום משמי נדדים אם לין
קבצתיכו קבצה עד זמן הערכה תפרע אתם שהרי העשרת
ואם קבצתיכו קבצה לעשר שניס וכו׳ ע״כ הא למדת שקבצה
שעושין הקהל קדום הי עכ היחידים לזמן קבוע ספק היה
אם מה שקבצו אם היה קבצ׳ אם לאו ואפילו אם התנו בפירו׳
אפילו אם יעשיר לא יתן יותר ממה שקבוע עליו היה בפק
ומכל שכן בנדון דידן שלא התנו בפירוש אפילו אם יעשיר
שלא יקחו ממנו יותר על מה שנתפשרו עמו ובנדון דידן גם
כן הוחיל והנכנסים בידם מה שנתן בעד קבצה השניה
יחשבו לאותם ממה שמחוייב למפרע ומכאן ואילך כפי חשב
יעריכוהו יתן ויכולו מב׳ בדדים אם לין קבצתיכו קבצה עד
הזמן שקבצו חייב לתת ליתן שהרי העשרת ומכל שכן שלא
התניעו עמך אפילו אם תעשיר לא ניקח ממך יותר שמה
שקבצו עמך דעתיכו בדרך כל הארץ לכל בן פורת יוסף
יהי רצון שלא תשלוט בך עיגה ביטוי וברך ס׳ לחמך ולרוב
מדעתא דהכי לא קבצו ואף אם תימני לומר שקבצתיכו
קבצה קבצתך חינם קבצה לפי שהיתה בטענות וכמו שכתב
הרשב״ץ בחלק רביעי סי׳ כ׳ אם לאחר הקבצה בין העני בין
העשיר נדיך ליתן בשעת הקבצה לכל אם מעיקרא טעו
בקבצה לא חזלינן בתר הקבצה שלא אחר עכשיו ובנדון דידן

לפי שהוא תורגמן׳ לכל מה שהיתר לקהל בשביל שיקחו
מראובן ויתנו לו והקהל נוטקים חמם שבשביל ראובן
נתנו הלטים והוא לא יתן שכל החמם בא עליהם בשביל
ראובן׃

תשובה לזה שהחמת טענת הקהל שהמת היתה
והוא ממה שכתב מהר״מט בחלק ג׳ בסי׳
ס׳ וזה לשונו על דבר מה שהביא השלטון ליושבי ירושלים
תוב״ת שבל הבא לדור בה מזה ג׳ שנים שיבנה ויגר לו
וכו׳ ושוב נתפשרו על ידי טובי העיר בסכום ממון ונסתלקה
תביעה מעל כל הקהל ראיתי דברי כת׳ טובים ונכוחים
שמאחר שבל עיט של מושל אינו אלא שהמון ראוי לבל הניחו׳
להשתתף בהערמן כי אין כוונתו של מושל שילכו מושעיר כי
מה הנאה יש לו כי תוחלת הוא מבקש כי ידע שיגר גם אל
בללות הקהל מבלי היות להם מי שיסייעם בפרעונות הסוים
יום יום והוחיל ונתפשרו עם המושל בסך הקהל ראוי שתהיה
הסתלקה בשני דרכים חלק כולל לפי ממון וחלק אחד לאותם
שבאים מבחוץ ע״כ׃

הרי מציאו לף על פי שלא תבע הקהל אלא מהבאים
מבחוץ מקרוב עם כל זה חייב גם כן לקהל שיתפו
משום שבל עיטו של מושל על הממון גם בנדון דידן לף על פי
שלא תבע מראובן אלא מבללות הקהל עם בל זה חייב ראובן
ליתן עם הקהל לפי שבל עיטו של מושל בממון של ראובן
שאחר הסר בפירוש כמו שראובן הלוה יתבם בעלילם
שעברה גם עתה ילוה יתבם׃

ואעפ״י שלא חייב מהר״מט לקהל אלא משום בי
ידע שיגר גם אל בללות הק״ק מבלי היות
להם מי שיסייעם וכו׳ ובנדון דידן אין יכול הסר להניח לראובן
עכ״ז חייב ראובן ליתן בדתיבינן דהפשרם שנתפשרו עם
ראובן היתה בטענות ואם כן ראובן הוא מבללות הקהל וחייב
ליתן להם עבדו בשר הוא שכ׃

ועוד מטעמא אחדינא יכולין הקהל לחזור ממה שעשו
הגדולים לפי שגדולי הקהל הם שלוחים של הקהל
זכשטעה השליח בפסק מדין בחשן משפט סי׳ רכ״ז סעיף ל׳
שליח שטעה ונתלמה בבל שהוא בין במטלטלין בין בקרקע
חוזר ע״ב גם בנדון דידן כיון שטעו הפשרנים והם שלוחין
של הקהל חוזרין הקהל מן הפשרה שעשו הגדולים דאפילו
שליח לוכחה לקרקעות היכא דנתלמה שליח חוזר בל שבן
הכא שטעות גדולה טעו הגדולים שוודאי חוזרין הקהל
בפשרה ועוד דאייב שיכולין לחזור ממה שפסק מו״ר בהגה
בחשן משפט סי׳ קס״ג סעיף ב׳ לפי היה עני והעשיר הולכין
אחר זמן הבבייה ולא תמרינן כיון שהיה עני בשעת שנתחייב
בשטר ומכל שבן הכא שהיה עשיר בין בשעת ההנחה וכין
בשעת הגבייה אלא שטעו שודאי לוקחין ממנו משלם בפי
מה שיעריכוהו ועוד דאייב ממה שכתב שם בהגה אבל אם
נותנין על פי השבועה יכול לומר שטעו ע״כ וכאן כיון
שנותנין על פי השבועה ודאי טעו פשוט שחוזרין׃

ועוד מטעמא אחרינ׳ יש לחוש לפי שקודם הפשרה
הרבה בני אדם לא היו נותנין מם ושבאו״ה שם מתנין
לפי שהיו עניים והעשירו ולו שקמו תחת אחוסיהם וכל אלא
היו נותנין קודם הפשרה ונתנו אחר הפשרה יכולין לטעון
הרשאוני כתרמו בפשרה אלו היו מתרצים בפשרה
ודאייב לזה ממה שכתב הרב בשיירי כנסת הגדולה בשורה
דעה בסימן רכ״ח דאם השבועה אלא על דעות הבאים
לדעת מהר״כל והר״ב אם היתה השבועה במעמד גדול
עשיר אלא על דעות הבאים ולעת הגדולים אפילו היתה
השבועה במעמד גדולי עשיר היכם אלא על דעות הבאים
ע״כ ולעת הסמר של הכנסת הגדולה היכו מגלי אבל

מועתקין דבריו בעניו אחר בקיצור ומה שכתוב בקוס
אחר שעתקתיו וכמדומה לי שעיקר דברי הכנסת על מי
שנתפשר עם הקהל ונשבעו וכלו בניסם לחזור מן הפשרה
וזה נחלקו אם השבועה שנשבעו אביסם חלה על דעות
הבאים או לאו׃

הרי ומה שכתוב שנשבעו אביסם על שוסדבר בניסם
כניסה לבטל מה שנשבעו אביסם ולדע׳ מה״ר בל
והרבה אם היתה השבועה במעמד גדולי הדור חייבים
לקיים שבועת אביסם ואם לא היתה במעמד גדולי הדור
אפילו להר״ב ולהר״ב אין חייבים לקיים שבועת אביסם
ולדעת הגדולים אפילו היתה במעמד גדולי הדור אין חייב׳
לקיים שבועת אביסם אם כן בל שבן וקל וחומר לן חייב׳
קל וחומר שהחדשים שנתקנין אם לאחר הפשרה ולא היו
נותנין קודם הפשרה שיכולין לבטל פשרה שעשו הראשונים
אפילו אם היתה בשבועה דקיימא לן דכל היכא דאיכא
עלונתא דרבוותא יד הקהל על העליונה כדתניבא לעיל
ומכל שבן שיכולין לבטל פשרם שנעשית בדרכים לף על פי
שהראשונים אין יכולין לבטל החדשים יכולין לבטל דקיימא
לן דכדיני העריכה אפילו יחוד מעכב ואם כן בטלה הפשר׳
בולם מעיקרא ויעריכו נראובן למפרע ויתן משלם ויגיל לא
עשו מנגל עניוה ונגל דבים בטרם יגיעם פניים ואם לא
יהכם אם יעבה ליום פקודם בעד שעניים שנתעשרו בבית
הסורים ובמהות שלקו בשביל שלקו׳ יתן בלבו לשוב
בתשובה שלימה ויתן משלם ויבקש מחילה על העבר ממם
שנתעשרו שעניים בעבודו וכל זה לפרוה הבל לחשבה בפני
מה שיזדמן מן השמים למרן מלכה כי מלאך ס׳ נבחות סוף
כסתו לעד יבון וכניו חיים עד העולם בבני סמיני ובחיי
תריבי ומזמני רוחי להודות לה שיגיל לה הדרך ילכו בם
ואת הנעשה אשר יעשון כי״ו תהלר׃

ועוד הקהל הרוש הי טוענין שבפשרה ראשונה הק״ה
מימו שכתב טובי העיר והל׳ הלך לרושטוליצא וע״ש
והשם שהתפשרו עמו ועתה טוענין הקהל דבעיניהן רוב מחוך
בל והקהל לא מימו בשם שלא שבעה וכיון דשבעה לא חזו
בפשרה אין במעשה השפה בלום לחתם הקהל טענתם
טענה והוי ממה שכתב בכסת הגדולה בחשן משפט סימן
ג״ב בהג״ה בית יוסף לות ב״ל בל שלא במעמד לחד מהבירורים
אין בהסכמתם בלום מלתתי בתוב בשמי מהדשים ואת שמו
לא הביה וכן מתבאר מדברי הפוסקים אל ע״ב גם בנדון
דידן כיון דלא במעמד ל׳ מהשבעה אין הפשרה בלום ואף אם
תימני לומר בשבת לחר בך השביעי והפרו לן ונתרצה בהם
שבשו אפילו הבי אין קרוי רוב מתוך בל והוי ממה שהתנה
בה״ג שם לות ב״ל לא היה הסמך ומתן יחד לשפל
שיחזרו וישלו ויתנו בולם והרשונים שהסכימו שלא במעמד
בלם עדיין הם בהפרתם לף על פי שהן רוב לנגדי האחרים
אין הסכמתם קיימת מטעם רובי ע״ב הרי אפילו הסכמת
שניה חמורה אם לא היה מתחילה ביחד לף על פי שבשו
ונהמ לחר בך אין הסכמתם קיימת מבל שבן בנדון דידן כיון
שניה פשרה בדבר׳ בעלמ׳ כיון שלא נמצא השביעי בפשרה
לף על פי שהחזיר הסכים עמהם אין הפשרה בלום לפי
שבשת הפשרה לא היו רוב מתוך בל כ׃

עוד אם לות ב״ל שלא היה רוב מתוך בל לף על פי
שלא נתלקו בדבר היכם הסכמה לזון על פיסם
לגבת אחריהם עד שיסכימו רובן מרוב הולן זה בעבי זה
מורי הרב זל״ח סימן ס״ח ע״ב׃

הרי דאפילו בהסכמת שניה חמורה בעיכן זה
בפני

כפני זה משום דיש הפסיעי עמסם תפסר שלא היה
מתרגם בפשרה והיה אומר להם דבריכם של טעם ולא טין
עושים פשרה ויש הולבין אחר דבריו ואחר עצתו והלא רואים
כשבא לא אמר להם שום דבר מעו' שכב' עשו אלקי
מקח רע ישבחוהו בעיניו ואלו היה שם מתחלה הפסיעי
היה אומר לכל אחד שכר שכר אין אחר מיעשם כלום ואלו היה
יודע שכפי הדין יכולין לחזור היה אומר לכל לפי שכבר דלה
בעיני רוב מתוך כל לכך שתק :

עוד שם אות לד כל שלא היה רוב מתוך כל ואפי' אחד
מהבירורין בין בפרנלך בדין ושלא בדין כל שלא
הכר במקומו אי לא הכלו הבשתרי מאחר שין בהסכמתם
כלום :

מצאתי כתוב לגבי מקדושים ולא ידענא מנו ועיין
בתשובו' הרמ"ם ז"ל בלב ז' סימן ל"ו ובמהרי"ל
כן לב ז"ל סי' מ"ה חלק ראשון ובמהרש"ך ז"ל חלק ו' סימן
קכ"ט וחלק שני סימן פ"ט ע"ב אי אלא שלא הכלו הבשתרים
מחדש אין בהסכמת כלום גם בכדון דידן לא הכלו הבשתרים
מחדש אם כן אין בפשרתם כלום :

עוד שם אות ט"ל ויש שם הפסד לשום אחד בעיני רוב
מתוך כולו משא חלק ה' שער ו' משפט ג'
ע"ב אי הפסד לשום אחד בעיני רוב מתוך כל בכדון דידן היש
הפסד לכל הקהל לא כל שכן בפעיני רוב מתוך כל וכיון דלא
הוי רוב מתוך כל אין מעשיהם כלום :

עוד שם אות מ"ו אם כתבו עשרה מן הקהל שיהיה
במעמד ואפילו שהתנו שילכו אחר הרוב ונראך
שהכיתו להוציא עוד מבני המעמד כפי הפסכמתם משא
חלק ה' שער ו' משפט ג' ע"ב ואף על גב שכתב בתוך
מ"ב דבריו המפיס לא בעיני רוב מתוך כולו משא חלק
ה' שער ו' משפט ג' ואף על גב דלבתורם דברי משא חלק
סתרי אהדדי ובעת הספק של משא חלק אין בידי כדי להכין
דבריו כדי דלא לקשו דבריו אהדדי :

אמנם מכל מ"מ היכא דליכא פסידא לשום ו' לו בעיני
רוב מתוך כולו אבל היכא דליכא פסידא לשום
אחד לו לא בעיני רוב מתוך כל ובנדון דידן כיון דליכא
פסידא לכל הקהל בעיני רוב מתוך כולו נמצא שהפשרה
הרשונה בטילה ומבוטלת לא שריא ולא קיימת משום שלא
היו כל השבעה טובי העיר בשעת הפשרה ו' משם לא היה
בכאן בשעת הפשרה :

ועוד טענו הקהל שהפשרה השניה גם כן לאחד מיחידי
סק"ק הי' לא רצה לחתום והשאר כדי ליקח
הממון מהלוחן של בפרט הפסייה תתמנו כשמו שלא רצה
בפשרה ואמרו לרובן שיולם חתמנו כשמות כידם אבל
שתמת הו' לא תתם וקיימה לן דשפיר מעבב ואם כן
פשטר שביד רובן של הפשרה השנית מזוייף מתוכו והלוכן
טובן לף על פי שמזוייף מתוכו לא תיכפת לי כיון שמקוייס :

תשובה לזה מ"ש הטור בחושן משפט סי' ס"ב
סעיף ה' טען הלוה על שטר מקוים שתמנה
לו פרוע וכו' וכתב מהרן בכ"י וכ"ש אם טען מזוייף וכו'
מעשה ע' חזקת ושמיקיה דבשטר הלוחה הלבתה כרב
יוסף דאמר שמכת שהיי שטרא הוי שטרא חספא בעלמא
הוי ופסק בשולחן ערוך הוסיף עליו שטר מקוייס ואמר הלוה
מזוייף לו שמכם והלוה כן הדבר אבל שטר בשר
היה לי ואבד נשבע הלוה היסית ובשטר ע"כ :

הרי דבשטר מקוייס ואמר הלוה מזוייף אף על פי
שאמר הלוה שטר בשר היה לי ואבד היי שטרא
חספא בעלמא הוי ואבל אף על פי שאין מודה שהשטר
מזוייף הוי מהן שהרי מודה שלא חתם

דבשעה שבשטר לוהבן עדיין לא סיימה קיימת
בשום ואבל נכשי יעקב מטוענדין לבתובתה ואין לוהבן
בסס כלום ואחר בך כיון שבשטרה לא כללו הבסיסים קמי
יתמי וה"ל כאן היתומי מחויבי לתתן לאחם מזונות
משיורית של המכם או לא לפי שהבה מלוים דהתרת ע"ו אין
יכול ליעשו ואיתן דהיין זה לפי שהות שבי בשני עם לוהבן
ואלמנתו של לוהבן גם כן היו יכול לה להזדקק לה דהיין
דבעל כשעתו לבן בתבי בשוטרתים אלא עם חבירי שם
יפכיזו עמי חבירי ושבמ"ש :

תשובה מתחילה נפתה בעיני עיקר שכתובה
ומתוו כלשון לעיני המזונות שהות תנאי
כתובה כתב רבינו יעקב בעל הטורים בחבן העזר סי'
ק' וזה לשונו אין שכתובה נבנית מדיני דגמר אלא מקרקעי
ומן הויבורית שבבסיו ולא משבח שהשביחו הבסיס אחר
ומתו וכו' ולא מן שלוי וכתב מרן בבית יוסף ומה שכתב
ולא בשבח שהשביחו הבסיס אחר מותו וכו' ולא מהלוי
משמע ס' יש בבור שאין שאשה בכתובתה מוכלת בשבח ולא
בהלוי בבמוחזק ותמיהין עלה בגמרא תיבי ושמר שמוזל
בעל חוב גובה את השבח אחר רבי חבא מקולי כתובה
שאו כתן ע"כ וכן פסק מרן בשולחן הטור וזה לשונו אין
עיקר כתובה ותוספת נבנים וכו' ואיפה נבנים אלא
מהמוחזק לבל לא מן הלוי ע"כ וכתב הרב בעל בנסת
הגדולה בהגהות הטור הלבה ו' וזה לשונו ולא משבח שבחו
בסיס נבתב בבדין בן דין המזונו' מהלי ויל סי' מ"ב וכיון
שאשה מרן בשולחן ערוך דאין בכתובה נבנית מן הלוי
בלמוד ממנו בם כן דאין המזונו' נבנין מן הלוי אין
מהלי' ויל דדימה המזונות לכתובה' לענייו השבח שבמו שאין
נבנית בכתובה מן המזונות אין נבנין מהשב' בם
למוד בכמוהו שפסק מרן דאין בכתובה נבנית מן הלוי
בן המזונות אין נבנין מן הלוי בלבד מתחי' מתחיו
מרן השבח והלוי לבל עדיין בשאר למו לבאר אי שיורית
המכם מיקרי לוי ואין נובין מסם מזונות או מוחזק מיקרי
ובו נובין מסם מזונות לוה יש לומר דלוי מיקרי שיורית המכם
דעדיפא מיכה כתב הרב בעל בנסת הגדול בחושן המשפט
סי' קז בהגהת ב"י ס"ק ז"ח רבינו שעתיד לעשות לוי מקרי
מהרי"ל בתשובה סי' ע"ד ע"ב דין מיכה ואקרי בתתרין ומה
דבינו שוודאי יבא מיקרי לוי כיון שעתיד לעשות ומבל שכן
שיורית המכם שעתיד לעשות בוה ולא עוד שהרבה פעמים
מברש אותם המוכם ואומר לכם למשרתים אין רוצה בשיורית
שלבם אלי מיה שלכי רוצה הוא ישהיתיה ואם בן מיקרי לוי
ולא מיקרי מוחזק ואם בן אין נובין משיורית המכם לגלמנה
כיון דמיקרי לוי לפי מה שכתבנו :

עוד כתב הרב בבנה"ג שם ס"ק ז"ח וזה לשונו שבא
פעולה שלא בא לידן לוי מיקרי מהדבי פרק יש
מוחלין מהרי"ל בתשובה סי' ע"ד ס' מהרי"ו ויל סי' מ' ע"ב
ע"ב . ופסקה מהר"ם בהגה"ה ונעתיק לשונו לקמן ואם
בן בל ואומר ומה שכר פעולה שטרח בו כיון שלא בא לידן
מיקרי לוי ובל שיורית המכם שהוא כמו פועל שעבר
טורחו הוא לוקח ולקיו הוא נוטל את בשבח בל זמן שלא טרח
בו ועדיין לא בא לידן דומיא מיקרי לוי ואין לשאר נובה מאחר:

עוד שם ס"ק ז"ח אין בעל חוב גובה מאה שיורית
בני לוהבן מבשבי לחות' שאתה בלי ודע של קיימת
בין ישהו קרקעות בין ישהו מטלטלין ושבשבר בשטר החוב
מטלטלין לבד מקרקעי בין ישהו בסי לקן בדול בין ישהו
בשבי מלוג בין קדם חוב לוהבן לשיורי בתו בין לא קדם
מהרי"ם ז"ל חלק לבן סעיר סימן כ"ח ועיין שם בסימן כ'

ידוע לבל וידוע שלא זה לחוקה בשטר הפשרה היה
חתיקה שלא התם הלה חתימ' ידי לחבר ולם בן מזוייף מהובו
ולפילו מקויים חספא בעלמא הוי ומבל שבן בבא שלא
טובן לוהבן שטר בשר היה לי ואבד ומה התם שים לו מינו
דלי בבי תלוה לחבר מזויי' ולפילו הבי מהמיבינן ליה לומר
שטר בשר היה לי ואבד בל שבן הבא שלא יבול לומר שלא
מזוייף לוהבן בסדי שהוא מזוייף ובם היו יבול לטעון שטר
בשר היה לי ואבד לפי שבבר בעין שהוא מקויי' לא לך טענה
בד ולא מזו ולא ידע שלף על פי שהוא מקויים בעין
שמזוייף מתוכו חספא בעלמא בעין שאחר לא רצה
ולא חתם ולקיימה לן בדיחד מוחה ומבטל בל מה שעשו ועוד
טענה הק"ק שבאה לו לוהבן ירושה אחר הפשרה שלף אם
תימבי לומר שנתפשרו עימו על ממון על ממון שירושה
שבאה לאחר הפשרה לא נתפשרו :

גם לזה יש לומ' שטעה בקבל אחת זהות מאם שהעיד אבן
לפיל משם הרב מהריט"ו ז"ל שבת' משם מהרשד"ם
על שני לחים ואת אחד מהם בתוך ואת העריבה ובא לו
לבשאר ירושה מאחיו וכתב הרשב"ם ז"ל ויבואו עליו בקבל
מעשי בדיים אין קבהיתו קבה עד זמן העריבה תפריב
אתה שהרי העשרת וכו' ע"ב גם אנו נבא על לוהבן מאחי
בדין אם אין קבהותיו בבה הרי העשרת מן הירושה ואם
קבהיתו קבה בבל אתה קבהתך היב בקבה שאף לדברי הפוסק
שהבהו שהקבה היה בין אחי בין אם יעשיר יתן עד
זמן הקבה במו שהעריבו בה חילה היינו דוקא שהעשיר
אחר בך אבל בבלו העריבה בולה בטענות מעיקרא הייתה
וכמו שהעתקנו לעיל מהם הרשב"ץ ז"ל היבא שהייתה
העריבה בטענות העיקר חורין ועוד יש לחלק היב לוהבן
דאף אם יעשיר יתן בפי מה שקבלו מתחילה היינו היבא
שהתעשר בדרך בל הארץ אבל הבא אחד שלא
העשיר בדרך בל הארץ ועוד ירושה מילתא דלא שביחא
ירושה גדולה בוזות ומילתא דלא שביחא לא תיירו בה רבנן
וכל זה לרווחא דמילתא אבל בבר יש לומ שבי טענות חזקות
שיבא דבולי עלמ' אחד שהפשרה ז"ל היה אחד מן השבעה
בבאן בשעת הפשרה והבהתיבא שהפשרה בטילה והפשרה
שבנייה גם בן אחד מן היחידים לא חתם וה קיימא לן שיחיד
מוחה בעומקי ליבו' :

וכל זה להלבה אבל למעשה במו שיורה מרבא ורבינו
הלוך שלמה ובבולל לו שם שלחם על אחת בחם
וכמה טובה בפול' ומבוטלת לו ולבניו חיים עד העולם בפולו

לעד יהן הוא בהן בם ן' אהלר :

ועדין לא הוטלתי לפי בשהייתי מחפש בספרי הפוסקי'
בזה שבנין מנחתי לבם"ב שחבם שבתב בפק
בחותו ענין לאסור לשיית דיין בחותו ענין לבך פרשתי שמא
יזמינו לי הק"ק יע"ו להיות ח' מן הדיינים ובשם שים לי
שבר על הבתיבה בך יש לי שבר על הפרישה:
לולי מסרת ומבחן שבעיר אלישו דויך הבהן ס"ט

רחמנא ונם כנדין דידן כל הכתיב והמטלטלין ושירות המכם
היו כולם משועבדין לאה רחמנא בשביל כתובתה ומזונותיה
ועוד כדתניבא לעיל מפני שאי אפשר לאם שירות המכם מיקרי
מוחזק הרי היא משועבד לאם רחמנא בשביל מזונותיה
וכתובתה ואם תאמר אם רחמנא זיכה בכל שירות של המכם
ליתנהו ואם כן ירשו אותן אחי מיתת תכיסם וכל מה שירשו
אחר מיתת תכיסם אין לה לאלמנת רחמנא כלום תמנו
כדתניבא בשם המרדכי דכל שירשו אחר מיתת תכיסם
אין לה לגבות ממנו ולא יש שום חולק בדבר ואם תאמר שהירו
המכם מקרי רחוי ולא נשתעבד לאלמנת יעקב אם כן נם
לגבי אלמנת רחמנא מקרי רחוי ואין לה לגבות משירות של
המכם לא כתובה ולא תכי כתובה דהיינו מזונות:

וראיתי להרב מהרימ"ט ז"ל בחלק חשן משפט סימן
ע"ב שהביא זאת התשובה של מהר"ם שהביא
לותה המרדכי וכתבהו בשמו וז"ל נכח דאיתי תשובה
למהר"ם ז"ל שהביא המרדכי פרק נערה דכל אלמנה שמת
תמיד קודם בעלה דאין לה לגבות מנכסי חמיה מחלק
ירושתו של בעל כיון דאלמנת חמיה וקיימא לן כיחנני
בעלת חוב דאלמנה חוב הוא לגבי בעלה ואינה מוטלת בדאוי
ואפילו יש במוחזק יותר על כתובת חמותה ופריך לעמוד על
דבר זה דמשמע דאפילו אתה אלמנה לא תניא בביה לה
מחלק בעלה דאשיב להו רחוי לגבי בעלה דלא זכה בהם
שבעל בחיין דאילו בחיי הזקנה כלו טענת דלאו מהיכא
גביה לה עדיף מיבעיא דאלמנה מחמתיה:

מיהו קשה דאם נימא מהא שנלוי למפרע שלא היה
לה שעבוד על הנכסים אלו משעלאו ואילך קרו
להו רחוי מאחר דנכסי בחזקת בעלה היורש קיימי והזקנה
דכתובתה מוחזקת בוביינא היא כיון דכתובתה ממתין
וקיימא לן בפר' כל שעה דבעל חוב מקחן ולקחה הוא נובה
וקיימא לן נמי דשטר הטומר לגבות לאו דאפילו
אם לא נבתה כתובתה והרי לא נשתעבד קיימא לן דאין
לדם מורי' שבועה לבניו דאיכא למימר דלדידי מיפטרא היא
לה לאלמנת יעקב כתובתה מניחה ולא מקרי רחוי
שהני לומר שכבר נפרעה כתובתה ואלו הנכסים שירשה
בעלה מהניו וזכה בהם למפרע משא' מיהה תיבעי דבקה
יכולין היורשי' לומר אין מכוח אחוי אלא קחתינהו נבתה
בחזקת דידן קיימי ואלו כל כמיני לומר שזקפתינהו נבתה
כתובה לאלמנתי נכסי' מחזקתייהו דלא אמרו אין אדם מוריש
שבועה לבניו אלא בימיו דמחזיק גוביינא אבל נכסים אלו
מונחין ועומדין סה כיד היורשי' וכבר כתבתי כזה בתשובה
מיהי דאיכא למשקל ולמיתב בה אבל לענין מזונות שהין
להם קצבה אלא על ימי מיבר אלמנותה כשמתה או תבעה
פחות דאיבעי מילתא למפרע שלא היה שיעבוד בנכסים
יתר על כן אלא משעת דסבירא ליה ז"ל דכיון דאלמנת תביו
בעלת חוב דאלמנה היא אין לבן במקו' בעל חוב כלום ואפי'
לכל הנכסים רחוקים לגבי הבן וזכה בהן בחייו הרי לך
מהדרייתא שכתבו לגבי הבן וכל מה שכתבתי לעיל
שהוא יותר על כתובת הזקנה ואפילו הוא בעין ואפילו
מתה הזקנה ולא נשתעבד ולא נבתה כתובתה מקרי רחוי
לגבי בעלה ואין לאלמנה בהם כלום דטוענין ליתמי דנכסי
בחזק' אבות הלכה ואלו מכח אבות הלכה קא ירתינהו ושקיל
ושתי לקיים דברים אלו עיין שם בחולק כתקדימ"ט ולקמן על
נמ דכתוב דברי אלו מקום לעניין בדין דידן אין לחם
סריכין כיון שכל זמן שהאלמנה קיימת בחזקת משמע
הוא שם מתה הלאלמנה מפקפק ליה מקום לו שהיה שלא
ספק ומי יכול להוציא ממון מחזקת יתומים קטנים ולתת
לאלמנה דמוחזקת מחבירו עלין הלחייב ואתי דחייב

מתיסם הוא מדרבנן לאחת אלמנה ואין אחרת אלא מדרבנן
ממונה לשיעבודא מודם הלה"מ ז"ל וכעין זה מצאתי
לתוספות בשיטה ע"ב שהביא משם מהר"ם ז"ל שאין הלשון
נובה כתובתן עד"ב שהביא משם מהר"ם ז"ל שאין נדעת
נובה כתובתה אלא לזה ולאחר זה ולאחר נדעת
הכובי כלאחמלינן בפרק יש מוכלין מקולי כתובה שנו בפלן
ע"ב ולף על נב דירושת הבן דחוביתיה ושיעבוד אמו
דרבנן ואפילו הכי קאי ליה מהר"ם ז"ל דאחי לגבי הבן כיון
דסוף סוף הלאחת לשיעבוד אחת מדרבנן משום הכי אחמי
דשיעבוד לחמות קודם לשיעבוד לאחת הבן כיון שהחמות
קדמה וחל שיעבוד שלה אחי שיעבוד לאחת הבן ומפקיע
שיעבוד ממתיסם זהו הכלע"ד ליישב הלה"ש
לחמר"ם ואם כן בנדון דידן כולי עלמא מודו דמיקרי רחוי
לגבי לאחת הבן:

וכתב עוד הרב בעל כנסת הנדולה וכיוצא עיין אם
לחמר מהר"ם למילתיה לפילו לאחר מות
האלמנה לו דילמא לאחר מיתת האלמנה הבעור מוכל פי
כיוצא ואלמנה נובה כתובתה ולאיתי למוני הרב ז"ל
בתשובה חלק ח' סי' נב תבין מדברי הר"ם דלפילו מתה
האלמנה אין האלמנה נובה כתובתה ע"כ הרי בהדיא
דאפילו לאחר לפילו מתה האלמנה הוקנה לאחת נובה
כתובתה מסה ונ"ל בסוף דבריו שהביא פוסקים דשקלי
וטרי בהאי עניתא ובעת אין בידי הפוסקים שהביא משמה
ואם כן היכן הרשד"ם שהביא מהר"ם לאחי' שם במוחזק
יותר מכתובתה ולפילו לא בשבעה הוקנה אין לאחת הבן
נובה כתובתה וגם הביא משם מהר"ם לאחי' מיתה הוקנה
אין לאחת הבן נובה כתובתה ולפילו אם תימני לומר שיש
פוסקים שחולקין הילך יכולין להוציא מן היתומי' ואם כן
אפילו לפילו בנכסים שהם בעולם בעין כיון שהשבח

דאין דברי מהר"ם לחמרים אלא דוקא אם קיימת הלאחמלינ
אלא כונית מן היתומים אבל כל זמן דלא מיתי לחייב דברי
מהר"ם לחמרים שהם לפילו מתה הלאחמלינ בחשבת שאין
מוציאין מהיתומים לאת לאלמנה משום דמספקא ליה
למהר"ם אם הלאחי דברי מהר"ם ז"ל דוקא אם קיימת הלאחמלינ
או מיקרי רחוי אבל אם מתה הלאחמלינ אין מיקרי מוחזק לגבי
השניים או דלפילו אם מתה הלאחמלינ אפי' מיקרי רחוי
לגבי השניים ואין נובה משום אם ימים אלא ספק
ואפילו הכי מנכה משום אלמנה השניים כיון דבשני
כחזקה יתמי קיימי וקיימא לן המוציא מחבירו עלין הלחייב
תיתי דחייב דהכי מהר"ם נא מיירי אלא דוקא אם קיימת
הלאחמלינ אבל אם מתה הלאחמלינ דהכירא ליה למהר"ם ז"ל
דמיקרי מוחזק ותפיק מן היתומים אבל כל זמן דלא מיתי
לחייב מי יכול להוציא מן חזקת היתומים ואת לאלמנה כיון
דאבל דברי מהלימט מתחילה ועד סוף הכין שדברי מהר"ם
לאו מתה הלאחמלינ מיקרי רחוי לגבי השניים ואין לשנית כה"
כלום ואף שבשוף שבתב בשדין דידן אין לנו לחוש
בדיכיון דאם בעולם קרי לה רחוי לגבי אחת הבן אבל
בנדון דידן שלא יש שום דבר עכשיו בעולם דשירות המכם
אינו עכשיו בעולם ואפשר שאפילו הרמ"ן ז"ל מודה בדין
דידן דלא אמר הרמ"ן דמיקרי מוחזק אלא בדבר שהוא
בעולם אבל בנדון דידן ששירות המכם אינו בעולם מודה
הרמ"ן דמיקרי רחוי לגבי אחת הבן ואין נובה ממנו לא
כתובה ולא מזונות ועוד כתב הרב בעל כנסת הנדולה שני
תירוצי' לנוקר דהרמ"ן ז"ל לא פליג אהמהר"ם ז"ל ויודה הרמ"ן
למהר"ם יעויין בספרו ובע"ב לנוקר בחובן אחר דלא אמר
הרמ"ן דמיקרי מוחזק אלא דוקא לגבי כובר שמן התוקף
יש לו פי שניים ושיעבוד כתובתה הוא מדרבנן משום הכי לא
אתי שיעבוד כתובה דרבנן ומפקיע שיעבוד פי שניים שהוא
דחוי אתי אלא מדאורייתא הרמ"ן ז"ל בנדון דמהר"ם כיון דשיעבוד

גדיים לו שנה מלא כלומר שלים מיקרי וכמו מכולם
וכתב משם הרשב"ץ ז"ל דהכא דכתיב לומר לפיקדון ושלים אומר
לו ירושלים דשלים נתנו לפלוני יש עדים שאומרים לפיקדון ע"כ
הרי דשלים נתנו עדים לפיקדון השלים נתנו ומתירים לשת
חיש לעצמו על פי הים השלים כל שכן לגבי ממון לחוקמי
ממונא כחזקת יתמי שכתמין נשלים :

וכיון דכגדון דידך הכפקר מיני שכמו של הכפקר קרע
לעשר כתובת הוקבה שלא בתתכוין שם כן
קיימו לו כשני כחזקת הוקבה ושם כן אכן טעכינן ליתמי
הקטנים מכח חימת דאכא קאתינן ואין לחימתו שום דבר
כיון דכשני דאכות דאכא היו משועבדי לאם הכיתו לכתובת
ולמזונות ומזונות אין לאם שיעור מי ידע יכן כמה תחיה
שם כן כל הכנכסים כחזקת אם אכיהו שם :

שוב ראיתי מה שכת' בית יוסף מחודשין גב וזה לשונו
כתב הרא"ש בתשובה בתחילת ס' כלל ס"ח משם
המשאת ומתנת בתוך הבית ואפוטרופוס המומנה על נכסי
בעל הבית ומת הבעל הבית ויורשים שהיו לכ"ה נכסים של
אחרים והממון נשאר בידם ומשלים עליהם ויורשים של מי
הם חייבים לחזיר, לכל אחד מהם שלו וכו' ובגדון זה שהשאר
היתה שלטת בבית בכל השר לו וכל הממון היה תחת ידה
אחר מיתת בעלה ויודעת כל עסק של מי הוא ויתכוסם
הוא קטן יוכל שרייס וכ' חייבת השלטנית להחזיר לכל אחד
שלו נקיים מנת השהה ונמנוע היתום מלישור גדול ושם
יש הממון מתחת ידה ובא ליד השפטרופוס לו ליד בית דין
עשו בית דין ככל אשר ראתר השלטנית במינו דמיד ראתר
מות בעלה היתה מקור לכל אחד שלו עכ"ל הרי דשהה
בעלמא פסולה להעיד כאמנת כבי הרי בא להוציא הממון
מחזקת היתום קטן ולהחזיר הממון לבעלים כיון ש הי בפירוד
על נכסי בעלה וכיון שלים נאמן בלא מינו ושקיל
ושרי כדברי הכימוקי שם הכא הכימוקי יוסף בלא
מינו כלל קאמר כגון דאיכא עדים ואלא ליכא מינו
בלל לו דילמא בלא מינו דהשתא קאמר אבל מינו דמעיקרא
כיני וכתב עוד משם שגאות מדרכי דאפילו בלא מינו כלל
שלים נאמן ואם כן כמנא שלשם שכרות ר' דבעינן מינו נמי
סיה בעל התרומות ולדעת הכימוקי יוסף ושיעתו אפילו
מינו דמעיקרא שני ולדעת הרשב"ץ ז"ל והתוספות והגאות
מוכרכי לא בעינן מינו כלל ע"כ ואם כן בגדון דידן איכא
למימר דאיכא מינו מעיקרא דאי בעי היה מוזכר בית

הכפקר מעיקרא וכעין זה מצינו מינו בגמרא דאיבעי להו
קלתים חלף על גב דשטר בכפיפו גם כן נאמר דאי בעי הוה
מוסיר חלף על גב דשטר בקרקע ואם בגדון דידן איכא מינו
דמעיקרא ואפילו לשבעת שקרקע יוסף ושיעתו הכפקר
נאמן ועוד כיון דשלושתן לא בעינן מינו לא בעינן
בעינן מינו כלל טוענין ליתמי ראתר' לא בעינן

מינו ואכפקר נאמן ואוקי ממונא כחזקת יתמי :

עוד מצאתי להרב בעל כנסת הגדולה בחלק שכי
בהגהת הטור סימן רע"ח הלכה ז' וזה לשונו הר
שנוסח בשעת מותו שפתח פלונית שיש לי תהא משועבדת
לבתותי עד השעור ואחר שיעשקו תסיס משועבדת לבני אין
לבכור פי שנים בשעת השעור" ס חלק חסן משפט סי' שע"ם
ע"כ הרי לך בהדיא דאפילו השפתח שיעשה בעולם כיון
דמשועבדת לבנות עד שיעשקו מקרי רחוי ומדחי בחלת פי
שנים שהיו לזכורים כל שכן שירות המכח שלא מן שוק דכד
בעולם שלין כתובת השעור ומזונותיה נגבין משם דורתי
מיקרי רחוי :

ואחר שפתבתי זה הרא"י מורינו הרב יצ"ו מהרש"ל
סי' פסק כתיבת יד מהר"ם בן חביב יצ"ו מהרש"ל
שכתב שהשירות של המכח מקרי מוחזק כמו קרקע ושיעה
גובה כתובתה ממנו והוקשה הרב הנ' מהניה השבירות
בועל שלא גבה שלין לשה גובה מהשבירות שכתבתי לעיל
ומה שתרץ מהר"ם ז"ל לא הבנתי ואמר לי מרן זצ"ל שלין מובן
ואמתי לגרון שם קבלה בקבלה ושם לדין יש תשובה ודוחק
ירחה :

לחל מהרת ומכתן הנעיר חלישו דוויך הכהן ס"ט

שאלה (ד') יהודי אחד שלחו לו יהודי' מעיר אחרת
כלי מלא חתלה סתומה וחתומה כדין
וכהלבה והביאה הגוי פתחה וחסר מעט ממנה ושלחו לגוי
לתת פתוחה והשיב שהגבנו בו לשטיס בדרך וחשבו שהכלי
מלא דבש ולא הודיעו לו שהוא חתלה והניחוהו והלכו להם
הביאה הגוי לתי שהשלחה לו ואחר כך בא יהודי מעיר
שהשלחו לו ושאלו לו כיצד היתה מלאה או חסירה והשיב
שעד כאן מלינו אותה כמות שהיה ואן עתה שתקתן לו כיון
דיהודי מעיד שעד כאן מילא אותה מי הוי כמו טבילות
עירה ולא חיישינן שמא הגוי החליף אותה בחמאה שלו או
דילמא שמא הגוי החליף אותה וכוון הגוי לתלות אותה
כמו שהייתה בתחלה כדי שלא יכירו שהחליף ואמנם הם
שטוענין הגוי שלשטיס בגבנו בו בדרך ולכך פתח אותה לשפר
לתלות בלשטיס לפי שהדרכים בזה זמון הרבה לשטיס
בדרך ונאמר שבעל בוראו פתח אותה ולא החליף ועוד שם
יכולו מאותה חתלה שבשאר ממכח אצל היהודי וכדמתה אחת
לאחת ויסיו במראה ובריח שוין מי הוי כמו טבילות עירה
ולא חיישינן תי לאיזהו שלא היה מחליף ואלא שהגוי שלח
בהחליף כיון דשוין במראה ובריחן אלא ודאי מדשוין שמריץ
שלא החליף והיה היה :

תשובה תחלה ודאי כעתיק מה שפסק מרן בירוש
דעה סי' קי"ח סעי' כ' וזה לשונו כיון שאחת מן
כרוני וכו' אין כדיך לחזר ולבדוקה אבל חזר על אותה
ולא הכירו לחזר וכתב בהגה ומיהו דוקא שם הוא דבר שיש
לחוש שמא יחליפנו ובהגה בהליפין או שם הוא יין ויש לחוש
שחזרו בגביעה אבל אם רואה הדבר שנעלם או הפקיד והוא
טוב כמו שנעלם ולא בהגה הגוי שם החליפו לא חיישינן לא
שהחזיקו מקולקל עד כאן · הרי בהדיא שם הדבר
שנעלם והוא טוב כמו רואה שנעלם ולא נהגה הגוי
שם

שם החליפו לא חיישינן שם החזיקו מקולקל נם אמו כאמר
כגדון דידן שם יהיה מרחיקין שוה ויהין שוה שהביא
הגוי ושם שיכולו עוד מאכל מי שנעלמו על ידי חזקה
כרחוי ויהיה מרחיקין שוה ודאי לן לנאמר שם החליף שלילו
שם שהביא הגוי תניה תניה משום לן לאמרינן משום הנאה החליף
לבל שם יהין שוין שם הנאה שם החליפם כיון שאוין
וכיון שלין לו הנאה ודאי לא חיישינן לאחלופי וכמו שפסק
מהר"ם :

ועוד ראיתי דכל שמרחיקין כהתיל' לא חיישינן לאחלופי
ממה שכתב טורי זהב סעיף קטן ס"ק על מה שכת'
בהגה שהעתקנו חוחה ויין ויש לחוש שאסרו בנגיעה וכתב
הטורי זהב דכר זה תמוה ודאי שיכנה מחלינין זה שאת'
מתנו ויתן שם מים וכזה לין שייך לומר שרוחה שהיין הוא
טוב כהתחלה ודוקא בכשר שייך לומר כן שמרחקו שהין
וטוב כהתחלה שרי גם בגדון דידן שם ראוין שמרחיקין שוה לא
חיישינן לאחלופי :

וכתב עוד מרן בסעיף ס' שם שלח על ידי נוי יין
בלא חותם שם היה חותם כדרך שישרלל
חותם שחר חטיטת סגיר כשרה וכן כל תחיכה שניכר שם
ניקור הישרלל כגון בשוק' חוט דיד וחוט שחלל החזה וכיוצא
בו · וכתב שפתי כהן בסעיף קטן כ"ם שם שלח על ידי נוי
וכו' כשרה מלשון זה משמע קצת דדוקא דיעבד הוי ניקור
וכיוצא בו סימן שבל להתחלה לא יכן טעור כתב גם כן
כלשון זה ואפילו הכי כתב להדיא בסי' ס"ם דמותר לשלוי
אפילו להתחלה על ידי נוי על ידי סימן ניקור ע"כ הרי
ישרלל בבשר שחבשר שיכול הגוי לזייף ולחתכו כמו חתיכת
טבילות עירה כתב שלא מכל שכן בחמאה דשרינן שום מרחיקין שוה
דמי כמו טבילות עירה וכתב עוד בהגה כאותו סעיף
בניכות שיש לחוש שמא החליפם הגוי שם מכיר קצתם שלא
החליפו כולם מותרות וכו' ע"כ הרי בהדיא שם מכיר
שלא החלפו מותרות גם בגדון דידן שם מרחיקין שוה הוי
כמכיר כיון דמרחיקין שוה ומותר :

ועוד ראיתי ממה שפסק מרן בסי' ס"ג בדין בשר
שנעלם מן העין שהיה לו בו טבילות עין והוה
מכירו ודאי שהוא זה מותר וכתב שפתי כהן לו שהיה לו
טבילות עין וכתבו הפוסקים דבל מדה שהיה לו
טבילות עין ע"כ הרי בטבילות עין
נאמן לומר שיש לו טבילות עין ע"כ הרי בטבילות עין
שלחינו אפילו לעם הארץ גם בגדון דידן שם מרחיקין וריחן
שוין הרי הוי טבילות עין יותר מטבילות עין של עם הארץ
ואח"ך ראיתי בכנ"י בסי' ס"ג שהביא משם הרב התניד שהביא
משם הרמב"ן שבל מדם נאמן לומר טבילות עין יש לו בו וכת'
עוד בבל וכן כתב בהגהו לשיטי בשם תור זהוב דשם טבילות
עירה הרי לפי' בשם הארח ובברא זו דהרמב"ן ב"ב הרשב"ץ
בשמו ובביאו משם ר"ח ור"ם בת"ח ודחק דברין · ועוד כתב
הבית יוסף כתב המרדכי מעשה בא לידי בתרנגולת שחוט
ונשלחוש כיד גוי וכו' ובבל בתרנגולת היה מכיר חותם ואותו
שוו היה ותירתי חותם ע"כ וזאת התשובה הביאה שפתי
כהן בסימן קי"ח ס"ק כ"ו וכן הביא משם מהרש"ל :

וכתב עוד בית יוסף סוף סימן ס"ג משהל הרשבם
על פרש אחד שעשה ניסיון לבבו והיה לו ענבל
ורצה שיחטטו טבח ישרלל כדי לשלוח מנות לישרל מיודעיו
וכן עשה ושלח המנות על ידי נערו נכרי בלי שומר ושם
חותרות והשיב וכו' שם טבילות עין מותרות ע"כ · הרי
לך בהדיא דאפילו בבשר שיכול הגוי לזייף ולחתכו כמו חתיכת
טבילות עירה מותרות בשלמא שידמה שוו היא ואפשר שחיכה

היא ואפילו הכי סתירו הפוסקים בל שכן הבא כיון שאוין
כמרחה וכדיה שודאי חשוב יותר מטבילות עין · ועוד כיון
שמרחיקין שוה וריחן שוה ודאי לא שחלף כיון שלין לו הנאה
ודאיה לזה ממה שכתב הטור כמי' קי"ח שמניח בכרי בחנות
וכו' מדברים שלא שוחלפו יש בשם חיסור תורה ולא
חיישינן שמא החליף להכשילו אלא שם כן נתנם בחלופין
וכתב בבית יוסף כן כתבו הפוסקות וכו' ע"ש ודי בשר
כאוזא שלו ושקיל בשר שמיכה כדי להרויח אבל בהנם כדי
להכשיל את ישראל לא חיישינן אפילו אוכל בחנם ובכתב
עוד משם הר"ן דמלתא דפשיטא היא דלעולם לא חיישינן
שיחליף הגוי או יעבד אלא דוקא שיש לו תועלת בדבר אבל
כל שאין לו תועלת לא חיישינן שמא יבקיר לאבידי את
ישראל ובבית הלויים מדברי הוספות וכן כתב הסמ"ק
והרשב"א ע"כ הרי לך בהדיא כל שאין לו הנאה לא חיישינן
לאחלופי וכן פסק מרן בשולחן ערוך ואם היו נתנם בחליפין
מותר בכל ענין דלא חיישינן שמא החליף להכשילו כיון שאין
לו הנאה בדבר ע"כ גם בגדון דידן כיון שרואין שהוא
חם יש לו הנאה בחליפין ואם כן לא חיישינן לאחלופי ומוד
כיון שמצוין בזה סומן נסטיס ויש לתלות בלשטיס תלינן
ונלמד מזה שפסק בשנם בסי' ק"ל ודוקא שם רואים שנתנה
בכוונה על ידי שדה אבל במקום שיכולים לתלות שנתנה
ומקולקל מעצמו או על ידי בהמה לן תיעוקות שלא בכוונה
מותר כדיעבד ע"כ גם בגדון דידן דאיכא למתלי בלשטיס
אפילו שרואים שנתנה בכוונה על ידי שדה תלינן בלשטיס
כיון דלשטיס שכיחי טובא כמו ערב שפדה לחרן חלין השלים
על המעות ולקח שלים שלח בחנר והבתים לפי שלא קנה שעל
חוב בחנר והבתים לפי שלא נתן הנכרי הכסף בשעה שקנה
מנברי"אל אלא בחוב שהיה לו על נברי"אל קנה וכמו שכתבתי
לקמן דחנר היה נקנית בחוב ויורש של חחרן טוען שלא מכ'
נברי"אל לבעל חוב אלא לנכרי אחר מכר בכסף ובשטר

שאלה (ה') ר"ל נברי"אל היה לו חנר ובתים וירועי'
והיה עליו חוב לאומות וגם בעל חוב
וקנה מנברי"אל החנר והבתים בחוב שיש עליו בשטר
בערכאות שלהם ובפני נברי"אל ובניו אחרין ה"ר חחרן
ז' שלמה ואחרים אחר כך קנה אחרון מבעל חוב הנכרי
החנר והבתים שהיו לנכרי בשטר בערכאות והן עתה טוען
יורש של ח' שלמה על יורש של אחרון שלא על פי שאחרון קנה
מנכרי אחר והבתים אחרון לבם שלים המעות שנתן אחרון
וגקח שלים החנר והבתים לפי שהכירה שמכר נברי"אל
לבעל חוב היכה מכירה גמה כמו שנתן שמשכן החנר
והבתים אצל בעל חוב וכמו ערך שפדה אחרון אחרון השלים
של המעות וגקח שלים החנר והבתים לפי שלא קנה בעל
חוב החנר והבתים לפי שלא נתן הנכרי הכסף בשעה שקנה
מנברי"אל אלא בחוב שהיה לו על נברי"אל קנה וכמו שכתבתי
לקמן דחנר היה נקנית בחוב ויורש של אחרון טוען שלא מכ'
נברי"אל לבעל חוב אלא לנכרי אחר מכר בכסף ובשטר

העשוי בערכאות ולקח הכסף מן הקונה ושלם לבעל חוב ואם כן מכירת גבריאל מכירה גמורה ואחר כך גם כן קנה קנין גמור אהרן מהנכרי שלקח מגבריאל ואין לך עלי למהדר ועוד טוען היורש של ח' שלמה שאף אם תימצי לומר שמכר גבריאל לנכרי אחר שאינו בעל חוב בכסף כיון שלא מכר גבריאל לנכרי אלא בשטר העשוי בערכאות אינו קנין ולא ממכר כמו שכתוב בדין השטר העשוי בערכאות ואם כן כיון דלא הוי מכר של גבריאל אלא כמו משכון וכיון שפדה אותו אהרן אתן לך שליש המעות ואקח שליש החצר והבתים ועל הכל יורינו מורינו ושכמ"ה ולפי שהפציר בי הרבה יורש של ח' שלמה שאיש עני הוא וכדי להציל עשוק מיד עושקו כתבתי שורותים אלה · וגם שואל יורש ח' שלמה מה שהניח מטלטלין ה"ר גבריאל יתנו לו השליש של המטלטלין:

תשובה תחילה וראש מה שטוען יורש של ח' שלמה לפי שקנה הבעל חוב בחוב שהיה לו מקודם ובשעת המכירה לא נתן הנכרי כסף לגבריאל ואינה מכירה זה דבר פשוט והאמת אתו והוא ממה שפסק מרן בחשן המשפט סימן ק"ץ קרקע נקנה בכסף ע"כ וכתב הרב בעל שפתי כהן ז"ל וזה לשונו בכסף בשיטה מדרי פרק האיש מקדש מבואר דכי היכא דאמרינן דהמקדש במלוה אינה מקודשת משום דמלוה להוצאה ניתנה הוא הדין הקונה במלוה אינו קנין מהאי טעמא וכן כתב הבעל העיטור וכן הר"ן טבא בקידושין וכתב שכן אמרו בירושלמי רבי חייא בש' רבי יוחנן קידושי מלוה ובקרקעות לא קנה ע"כ הרי לך בהידיא שהקונה קרקע במלוה לא קנה ולא הביא שום חולק בדבר אם כן מה שקנה הבעל חוב מגבריאל במלוה שיש לו מקודם מגבריאל אינו קנין והוי כמשכון על חובו ויתן יורש ח' שלמה שליש המעות ויקח שליש החצר והבתים · וכי תימא כיון דאכלה שני חזקה הוי אהרן מוחזק זה אינו והוא פשוט ממה שפסק מרן בח"מ סימן קמ"ט סעיף י"ד וזה לשונו כותי שאכל כמה שנים קרקע הידוע לישראל אין אכילתו ראייה ואם לא הביא שטר תחזור השדה לבעלים בלא שבועה וישראל שקנה מכותי קרקע הידוע שהיה של ישראל דינו כמותו ואין אכילתו ראייה ע"כ · הרי לך בהידיא דחזקת אהרן אינה חזקה כיון דאהרן בא מכח כותי דינו כמותו ואין חזקתו חזקה:

וכ"ת שיורש אהרן טוען שהוא ירשה מאהרן ואין ליורש ח' שלמה עליו טענה זה אינו והוא פשוט ממה שפסק מרן בחשן המשפט סימן קנ"ב סעיף א' וזה לשונו כל אלו שאמרו אין להם חזקה בניהם יש להם חזקה שאם אכלה הבן שלש שנים וטוען שהבעלים מכרוה או נתנוה לו יש לו חזקה אבל אם טוען שהיא ירושה לו מאביו ושאכלה שני חזק' אין לו חזקה ע"כ · הרי לך בהידיא שאם טוען שהיא ירושה לו מאביו ושאכלה שני חזקה אין לו חזק' גם יורש אהרן שטוען שירש מאהרן אף על פי שאכל שני חזקה אינה חזקה ואף אם תימצי לומר שגבריאל לא לבעל חובו מכרה אלא מכרה לגוי אחר בטענת יורש אהרן ואם כן קנאה הגוי בכסף והגוי שקנה הוא מכרה לאהרן והויה של אהרן והיורש ירשה מאהרן שזה גם כן פשוט שאף שקנאה הגוי בכסף לא קנה והוא פשוט ממה שפסק מרן בחשן משפט סי' ק"ץ סעיף ז' וז"ל במה דברים אמורים שקנה בכסף לבדו במקום שאין כותבין שטר אבל במקום שדרכן לכתוב שטר לא קנה עד שיכתוב את השטר ע"כ · ואנו במקומנו דרכינו לכתוב שטר ואם כן כיון שלא כתב גבריאל שטר לגוי הקונה לא קנה הגוי בכסף לבדו וכיון שלא קנה הגוי גם אהרן הבא מכוחו לא קנה והדר הויא החצר ממושכן לגוי ולא מכר:

וכי תימא שיטעון יורש אהרן דילמא אמר הגוי הקונה לאהרן אי בעי אקנה בכספא אי בעי אקני בשטר' פסק מרן בסימן קנ"ו סעיף ה' התנה הלוקח ואמר אם ארצה אקנה בכסף ואם ארצה אקנה בשטר ונתן הכסף על תנאי הרי זה קיים ואין המוכר יכול לחזור בו מפני התנאי ע"כ ואם כן יכול לטעון יורש אהרן דילמא התנה הגוי אם ארצה אקנה בכסף ואם ארצה אקנה בשטר ונתן הכסף על תנאי הרי זה קיים · גם לזה יש לומר דאינה טענה דהיינו דווקא ישראל מישראל יכול להתנות אם ארצה אקנה בכסף ואם ארצה אקנה בשטר אבל ישראל מגוי וגוי מישראל אינו קונה בכסף לחוד והוא פשוט ממה שפסק מרן בחשן משפט סי' קנ"ד סעיף א' וזה לשונו הכותי אינו קונה בחזקה אלא בשטר הוא שקונה עם נתינת הכסף וישראל הקונה מכותי הרי הוא ככותי ואינו קונה אלא בשטר וכתב הסמ"ע אינו קונה בחזקה נקט חזקה לרבותא וכל שכן בכסף דהרי קנין חזקה עדיף מכסף כמו שכתב בסי' ק"ץ וקנ"א וקנ"ד דאף במקום דאין קונין בכסף לחוד ולא בשטר לחוד קונין בחזקה לחוד ומשום הכי הוסיף מור"ם וכתב ולא בכסף גם מוכח כן מדמיים וכתב אלא בשטר עם נתינת הכסף דמוכח מינה דבכסף לחוד לא קנה ע"כ:

הרי לך בהידיא דגוי אינו קונה בכסף לחוד אלא עם כתיבת השטר וכיון דגבריאל לא כתב שטר מכירה לגוי בכסף לחוד לא קנה הגוי · וכי תימא כיון דאנן לא כתבינן בשטר שדי מכורה לך הוה ליה במקום שאין כותבין שטר ואם כן קנה הגוי בכסף לחוד תשובתה בצידה כיון שאנו כותבין שטר ראייה הוא דינו כשטרי מכר וכן פסק מרן בשלחן ערוך חשן משפט סימן קנ"א סעיף ג' וזה לשונו שטרי דידן שטרי מכר הם וכתב הסמ"ע שטרי קנין הם והטעם כיון דנזכר בהם ענין מכירה ואף על פי שכתב בהן לשון עבר מכרתי או נתתי וכד"מ וגם בקרא מצינו לשון עבר במקח שנאמר נתתי כסף השדה קח ממני ע"כ ועוד ראייה ממה שפסק מרן בחשן משפט סימן ק"ץ סעיף ז' במה דברים אמורים שקנה בכסף לבדו במקום שאין כותבין שטר אבל במקום שדרכן לכתוב שטר לא קנה עד שיכתוב את השטר וכתב הסמ"ע ז"ל לא קנה עד שיכתוב את השטר הן שמדרכם לכתו' שדה מכורה לך הן שמדרכם עד שיכתבו שטר ראייה לחוד כפי המנהג כן יקום וכדברי המחבר בסי' קנ"א ע"כ:

ואם כן כיון דמנהג שלנו לכתוב שטר ראייה הוה ליה שטר ראייה דידן כשטר מכר וכמו שפסק מרן דשטרי דידן דהיינו שטר ראייה שטרי מכר הם ואם כן כמו במקום שכותבין שטר מכר בכסף לחוד לא קני כן אנן שמנהגנו לכתוב שטר ראייה אם לא כתב שטר ראייה בכסף לחוד לא קנה גם בנדון דידן שלא כתב שטר ראייה לגוי אף על פי שנתן הכסף לא קנה הגוי ועדיין הקרקע בחזקת גבריאל היא ואם כן במה קנה אהרן מן הגוי כיון שהגוי לא קנה כיצד מקנה הגוי לאהרן ואם כן דהקרקע עדיין היא בחזקת גבריאל ויורשיו יורשי בניו חלק כחלק · וכי תימא כיון שכתב לו גבריאל שטר לגוי בערכאות אם כן קנין הגוי קנין הוא ליכא למימר ממה שפסק מרן בח"מ סימן ס"ח והוא שיהיו עשויות בערכאות שלהם וכו' וכן צריכין עדי ישראל שיעידו על אלו הכותים שהן עדי השטר וכו' שאינם ידועים בקבלת שוחד ואם חסרו שטרי הכותים דבר מכל שו הרי הם כחרס ע"כ ואנן סהדי בזמנינו הכל חסר ושני פעמים בזמנינו לקחו שוחד וזייפו בשטרי מכר קרקע והבעלים מכרו מכר גמור ואחר כך עשו הבעלים קנוניא וכתבו שטר בערכאות שכבר מכרו מזמן מוקדם לאנשים אחרים

אחרים וכתבו זמן לשניים שהוא מוקדם למכירה האמתית כדי להוציא הקרקעות מן הקונים האמיתיים ואם כן השטר שכתב גבריאל לכותי בערכאות של גוים הרי הוא כחרס ואין לו דין שטר ואם כן לא קנה הכותי בכסף לחוד ועוד לפי טענת היורש של ח' שלמה שאפילו כסף לא נתן הכותי בשע' שקנה אלא בחוב שהיה לו מקודם קנה ואם כן לא הוי קנין הכותי קנין ואף אם נתן בכסף בשעת הקנין לא הוי קנין דכסף לחוד לא קני ואם כן עדיין הקרקע בחזקת גבריאל קיימא ויורשי בני גבריאל ירשוה ועוד מה שטוען יורש של ח' שלמה שיתנו לו שליש מטלטלין של גבריאל צריך שיתנו לו וכל זה להלכה אבל לענין מעשה אם יורו המורים הרבנים המובהקים יעשו ואם לאו מה שיורו המורים:

לאל תשרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ו) **שאלה** ראובן ושמעון זה יותר מעשרים שנה שותפים שמלוים לנכרים ברבית וזורעים להם הנכרים תבואה למחצית שכר והן עתה בזה השנ' לאחר שזרעו התבואה כמנהגם בכל שנה ושנה ועדיין נשאר להם תבואה בלא זריעה וגם יש להם צמר גפן ויש להם חובות הרבה אצל הנכרים ממעותם וגם ממעון אחרים ראה ראובן את פני שמעון איננו אליו כתמול שלשום ויאמר ראובן לשמעון תן לי מה שתרצה בעד החובות ובעד מה שזרענו ובעד התבואה ובעד הצמר גפן ובעד כל מה שיש לי חלק בשותפות והשיב שמעון אתן לך הקרן שיש לך מקודם בעד אחריות החובות ובעד הזריעה והתבואה והצמר גפן ונתרצו שניהם בזה האופן שלא ישאר לראובן כי אם הקרן שחייב שמעון עצמו שיתן לראובן לזמן בין שירויח בזריעה או בחובות או חס ושלום יפסיד חייב שמעון לתת לראובן כל הקרן שלו בימי הגורן וכל זה היה בדברים לבד בלא קנין ובלא שום דבר ואחר כך הלכו לפני שני עדים ולא זכרו שום דבר מזה הענין רק אמרו להם הוו עלינו עדים שנתפרדנו זה מזה ולא נשאר לראובן אצל שמעון שום דבר ומחלו זה לזה ואם נשאר לראובן אצל שמעון עד אלף גרושים מחלו זה לזה וכל זה היה בקנין גמור ושלם ושבועה וכו' כל זה היה ביום י"ג לשבט · וכשהלך ראובן לביתו נתחרט על המעשה אשר עשה באומרו כיצד עשיתי זה הדבר מה שרוצ' ליתן לי קרן דווקא אני בימי הגורן בכל שנה ושנה הייתי לוקח ריוח והקרן קיימת ועכשיו אני לוקח קרן בלא ריוח · למחר הלך אצל העדים ואמר חזרתי בי בכל הענין לפי שאני אם הייתי רוצ' להשביע את שמעון היה נותן לי יותר מהקרן בשביל ששמעון היה הכל מסור בידו הוא שמעון המוציא והמביא וזה יותר מעשרים שנה בכל שנה אומר היה לי כך וכך יצא לך ריוח הייתי מאמינו ועתה שאמר לי תמחול לי עד סך אלף גרושים אלולי שגזל אותי אלף גרוש לא היה מבקש מחילה סך שף גרוש והן עתה מבקש ממנו אני חשבון כל זמן משך השותפות לפי שהוא הרוחב והמחילה שמחלתי בטעו' הייתה לפי שלא ידעתי כמה גזל אותי ואף על פי שאמר סך אלף גרושים שמא פחות וכיון שלא פירש כמה הויא מחילה בטעות וקנין אין כאן שבועה אין כאן ועוד מי אמרינן כיון דבפני עדים לא הזכירו על ענין מכירת השותפות והתבוא' והחובות והזריעה אלא דוקא מחילה ואם כן המכירה של השותפות אינה אלא בדברים בעלמ' ואין בה ממש כיון שלא היה קנין כדין על התבואה ועל הזריעה ועל הצמר גפן ועל החובות שיש להם אצל הנכרים ואם כן ראובן יכול לחזור בו ולחלוק עם שמעון בתבוא' שהוא בעין וגם בצמר גפן שהוא בעין או כיון שהם ברשות שמעון קנה בדברים ומה שיבא ריוח גם כן מן הזריעה כמנהגם בכל שנה ושנה · ואם תימצי לומר כיון שהיו עסוקים באותו ענין כונס לבין עצמם ואחר כך כשהלכו אצל העדים ותפסו קנין כוונתם על ענין שהיו בו עסוקים ואעפ"י שלא הזכירו זה הענין בפני העדים כוונתם גם על ענין שהיו עוסקים בו אפילו הכי יכול ראובן לחזור מכל הענין כיון שיכול לחזור מן המחילה כמו שנכתוב לקמן בעזור האל והוי כמו קני את וחמור כי יש אומרים שלא קנה ואם תימצי לומר קני את וחמור קנה אפילו הכי כאן יכול לחזור חדא דהזריעה דבר שלא בא לעולם הוא ולא שייך בו קנין ולא מתנה ולא מחילה ואף אם תימצי לומר דאיכא מאן דאמר כיון שנשבע מכח השבועה חייב לקיים שבועתו אף בדבר שלא בא לעולם עם כל זה מי יכול ראובן להתיר את שבועתו כיון שלא קבל הנאה משמעון יכולין להתיר לראובן מדעת שמעון אף שלא מרצונו כיון שלא קבל הנאה משמעון בשביל השבועה ועוד אם יכול גם כן ראובן לחזור בו ולחלוק גם מן הצמר גפן והתבואה שהם בעין משום דבשעת הקנין לא נזכר לא קנין ולא מתנה אלא מחילה דווקא ובמידי שהוא בעין לא שייך בו מחילה ואם כן קנין אין כאן שבועה אין כאן ועוד שמכירת החובות היא צריך כתיבה ומסירה וכיון שלא עשו כתיבה ומסירה וגם לא עשו מעמד שלשתן עם בעלי החובות לא הויא מכירת החובות כלום וכיון ששמעון יכול לחזור בו מן החובות אם כן גם ראובן חוזר בו מן הכל ואף אם שמעון לא יחזור ואף על פי שאין צריך לפני' עם כל זה לא נמנעתי את עצמי מלכתוב לפי שיש בהם חילוקי דינים ולהתלמד אני צריך ולזה כתבתי כל זה ואף על פי שיש בה' שפת יתר כדי להבין אני הארכתי במקו' שאמרו לקצר ועל הכל אם יורו המורים ושכמ"ה:

תשובה תחילה וראש במאי דשאילנא קודמיכון על ענין מחילה בטעות אף על פי שפירש דבריו עד אלף גרו"ש כיון שלא פירש כמה בדקדוק הויא מחילה בטעות וכמו שפסק מרן בשולחנו הטהור בסי' רל"ב סעיף ז' בחשן משפט שהמוחל צריך לידע הדבר שמוחל לו בו ויפרש אותו כמו שמפרש האונאה ע"כ · ובדין האונאה פסק מרן בסימן רכ"ז סעיף כ"ב עד שיפרש כדי האונא' שיש במקחו בודאי או קרוב לה בכדי שהדעת טועה שהרי ידע בודאי הדבר שמחל לו ע"כ וכן ראיתי לפוסקים שלמדו דין המחילה מדין אונאה וכעת לא יש לי הפוסקים אבל ברור לי שלמדו מן האונאה כמו שבאונאה צריך לידע כמה אונאה בקרוב הדעת ואם לאו יש לו אונאה כן בדין המחילה שצריך לידע כמה כדי שימחול כן בנדון דידן כיון שאמר עד אלף גרו"ש כיון שלא אמר בקרוב מה שגזלו שאפשר חסר או יתר הויא מחילה בטעות והדרה וכמו שהעתקנו משם מרן צריך לידע הדבר שמוחל לו בו וכיון שהמחילה שלא ידע כמה הויה בטעות וחוזר אם כן קנין אין כאן שבועה אין כאן וכמו שכתב בכנסת הגדולה סימן כ"ה בהגהת בית יוסף הלכות פ"א מחילה בטעות אפילו נשבע על המחילה קנין אין כאן שבועה אין כאן מהרי"ק שורש ק"א תומת ישרים סימן קי' הרשד"ם חלק ח"מ סי' מ"ד וע"ד ות"ה הר"ש הלוי חלק ח"מ סי' ג' ע"כ · ולא הביא שום חולק בדבר גם בנדון דידן אמרינן כיון דמחילה בטעות וקנין אין כאן שבועה אין כאן:

ועוד דהקנין בטעות גמור הוא כיון שלא אמרו שעדיין נשאר קרן ראובן אצל שמעון אלא שכך העידו על עצמם בפני העדים וכך כתוב בשטר שלא נשאר להם זה אצל זה כלום לא כסף וכו' ולא כל מידי דמתקרי נכסי וכל זה היה בקנין גמור ושבועה וכו' וכי מחל ראובן על הקרן שלו ולא נשאר לראובן כלום אצל שמעון והרי הודה אחר כך

שמעון

שמעון כפני שהקרן של ראובן הוא עדיין אבל שמעון לזמן ואם כן הקנין בטעות וכיון דקנין אין כאן שבועה אין כאן · וגם טוען ראובן שהיו שותפים במה שהיה שמעון קונה חלב מאכלם של הערביים ועושה אותו שמעון לבדו גבינה והיה שמעון נותן לו לראובן חלק מהריוח משנים קדמוניות והן עתה זה כמה שנים שלא נתן שמעון לראובן מריוח הערביי' שהיה אומר ראובן אניח אותו ריוח אצל שמעון וכשנכ' חשבון אוסיף אותו על קרן שלי לפי שקרן שמעון הוא יותר מקרן ראו' ועתה טוען ראובן בשעה שעשינו מחיל' לא זכרתי חלקי של ריוח הערביים ואם כן טעיתי בחשבוני והויא מחילה בטעות שאני' לא מחלתי על ריוח הערביים וגם שמעון לא זכר ריוח הערבים בשעת המחילה ודאי אם יודה שמעון שאלו הדברים הויה מחילה בטעות וגם על מה שנסתפקנו כיון שהיו עסוקים מתחילה על ענין פרידת השותפות ושלא יחלוק ראובן עם שמעון לא בתבואה ולא בשאר דברים הנז' לעיל ואחר כך עמדו אצל העדים ותפסו קנין היה כוונתם גם על מה שהיו מדברים מתחילה אף על פי שלא הזכירו בפני העדים דברים שבתחילה היו מדברים ביניהם:

נפשוט לה ממאי דאמרינן בגמרא בכתובות פרק המשא והביאה הטור באבן העזר סימן כ"א ופסקה מרן בשולחנו הטהור אמר רב גידל אמר רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתיך כך וכך הן הן הדברים הנקנין באמירה ע"כ · ויש לדקדק למה כפל דבריהן הן שני פעמים היה די לומר פעם אחת הן הדברים וכו' אלא ודאי למעוטי כמו כדון דידן היכא שדיברו תחילה על ענין אחד ואחר כך תפסו קנין ולא הזכירו ענין הראשון בשעת הקנין אין הקנין על ענין הראשון דדוקא בקדשו הן הן הדברים וכו' דאי בגם אם קנו קנין אחר ענין הראשון שלא הזכירוהו בשעת הקנין קנו הוה ליה לאשמועינן חידוש' עמדו וקנו הן הן הדברים וכו' אלא ודאי דדוקא בעמדו וקידשו אבל בעמדו וקנו לא קנו :

ועוד אף אם תימצי לומר עמדו וקנו קנו שכוונתם בשעת הקנין גם על ענין הראשון אבל בכאן כיון דבקנין הוזכירו המחילה והמחיל' היא בטעו' כדכתיבנא ואף אם היו מוזכירים בפירוש ענין הא' עם המחילה בקנין לא קנה שמעון משום דאמרינן בחמור ואת לא קנה את וחמור רב נחמן אמר קנה מחצה וכתב מרן בב"י בסימן ר"ז ומרדכי סתם תלמודא בחמור ואת לא קנה שמא הכי קיימא לן וכן פסקו כל הפוסקים אבל אמר את וחמור רב נחמן אמר קנה מחצה ורב המנונא אמר לא קנה ולא כלום וידוע דהלכה כרב"נ בדיני וכן פסקו כל הפוס' וכן פסק מור"ם וכת' מור"ם בהגה בסימן ר' סעיף ד' החליף מעות ומטלטלין או מעות וקרקע כיחד יש אומרים הואיל וחליפין אינם קונין במעות נתבטל כל הקנין ויש אומרים דכל הקנין קיים ויש אומרים בקיים אבל הקרקע והמטלטלין ובטל אבל המעות והוא הדין אם קנו באיזה דבר המועיל בו קנין עם דבר שאין בו ממש דהוי קנין דברים ע"כ · וכתב הסמ"ע ואפשר משום דכיון דאיכא פלוגתא בגמרא אוקמינן ממון בחזקת מרא קמא ואמרינן דלא קנה כלום ע"כ :

תבנא לדינא כיון דהמחילה נזכרה בקנין וענין הראשון לא נזכר בקנין אף אם היה בדעתם על ענין של הראשון כיון דלא נזכר בקנין מדמינן ליה לקני בחמור ואת דלכולי עלמא לא קנה · ועוד אף אם תימצי לומר כיון דענין הראשון נזכר בתחלה ביניהם אף שלא נזכר בקנין כיון שנזכר בתחילה מדמינן ליה לקני את וחמור אפילו הכי כיון דהוי פלוגתא אוקימנן הממון בחזקת ראובן שהוא מרא קמא ואמרינן שלא קנה שמעון כלום וכמו שכתב הסמ"ע ועוד בנדון דידן כל שכן הוא כיון שענין הראשון לא נזכר כלל בקניין ודאי מוקמינן ממונא בחזקת מרא קמא ועוד אף אם תימצי לומר משום חומרא דשבועה דלמא היה כוונתם גם על ענין ראשון בשעת השבועה אף שלא נזכר גם לזה יש לומר ממה שכתב הטור ביורה דעה סימן רי"ו אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו ויהיה פיו ולבו שוין וכתב מרן בבית יוסף בסוף פרק שלישי דשבועות אמר שמואל גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו שנא' לבטא בשפתים וכתב הרא"ש אם גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא פת שעורים אינו אסור לא בחטי' ולא בשעורים אין אסור בחטים שהרי לא הוציא בשפתיו וכו' וכן כתב הרמב"ם בפרק שני דשבועות ובפרק שני מהלכות נדרים כתב שדין הנדר שוה לדין השבועה כדברים אלו וכן כתב הרא"ש גם כן וכן פסק מרן בשולחן ערוך :

ומעתה אף אם נאמר דבשעת השבועה היה בדעתם גם על ענין הראשון כיון שלא הוציא בשפתיו לא חלה שבועה על ענין ראשון שלא אף אם היה מוזכיר בקנין ענין הראשון לא קנה שמעון דהוריעה דבר שלא בא לעולם וכבר פסק בטור חשן המשפט סי' ר"ט סעיף ג' אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם בין במכר בין במתנה וכן פסק מרן וכתב מור"ם בהגה משם תשובת הרן וכשם שאין אדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם כך אינו יכול למחול דבר שלא בא לעולם · ואם כן בנדון דידן אף אם היו מוזכירין הוריעה בשעת הקנין לא קנה שמעון את הוריעה כיון דהוריעה דבר שלא בא לעולם הוא וכל דבר שלא בא לעולם אין מועיל בו לא מכר ולא מתנה ולא מחילה והכא בקנין אמרו שמחלו לא קנה שמעון הוריעה ומכל שכן הכא שלא נזכר בקנין הוריעה ואף שקודם שבאו העדים זכרו הוריעה כיון דבשעת הקנין לא זכרו את הוריעה ובעינן שיוציא בשפתיו בשעת השבועה וכיון שלא הוציא בשפתיו אין הוריעה בכלל הקנין והשבועה ואף על גב שכתב מור"ם בהגה ואם נשבע לקיים המקח אף על פי שלא בא לעולם צריך לקיים שבועתו לזה יש לומר חדא דמור"ם מיירי שמכר דרך מקח אבל בכאן שאמרו לשון מחילה מודה מור"ם שאין צריך לקיים המחילה לא שייך אלא במידי שכבר היה חייב לו מקודם שייך לשון מחילה אבל במידי שלא נתחייב בו מעולם מה שייך בו לשון מחילה וכיון דקנין אין כאן שבוע' אין כאן ועוד דהכא לא נזכר הוריעה בשעת השבועה ואף שהוזכרה קודם שבאו עדים כיון שלא הוזכרה בשעת השבועה אינה בכלל השבועה כדכתיבנא דבעי שיוציא בשפתיו בשעת השבועה ועוד אף תימצי לומר כיון שנזכרה הוריעה קודם שבאו עדים משום חומרא דשבועה שמא הוריעה בכלל השבועה היתה כוונתם יכול ראובן לישאל על שבועה וכמו שפסק מרן ביורה דעה סימן רכ"ח סעיף כ' דכל שלא קבל הנאה ממנו כמו משה שנשבע ליתרו בשביל שיתן לו בתו שלא נשבע בלא טובת הנאה יכול לישאל מדעתו אף שלא כרצונו גם כאן ישאל ראובן על השבועה מדעת שמעון אף שלא ברצון שמעון · ואף אם יטעון שמעון שקבל ראובן הנאה בשביל שיקבל שמעון אחריות החובות והוריע' והוי ראובן קבל הנאה משמע זו ואם כן אין יכול ראובן להתי' שבועתו שלא מרצון שמעון ושמעון לא יתן רשות לראובן להתיר את השבועה ולזה ישיב ראובן לשמעון שקילה טיבותיך ושדייה אחיזרי לאו איהו בעינא ולאו אגריה בעינא ועוד אם היה לי טובה למה אחזור בי אלא ודאי אין זה טובה אלא רעה · וכל זה לרווחא דמילתא דכבר כתיבנא כיון שלא נזכר ענין הראשון בשעת השבועה אינה בכלל השבוע' וגם על התבואה והצמר גפן שהם בעין עדיין הם ברשות ראובן

ראובן יכול לטול חלקו ושלם כיון שלא נזכרו בשעת הקניין והשבועה אלא כדברים בעלמא לא קנה אותם שמעון וראייה ממה שפסק מרן בחושן משפט סי' קפ"ט אין המקח נגמר בדברים שהאומר לחבירו היאך אתה נותן לי חפץ זה ואמר ליה בכך וכך ונתרצו שניהם ופסקו הדמים יכולים לחזור שניהם אפילו היה הדבר בפני עדים ואמרו הוו עלינו עדים שמכר זה ושלקח זה הרי זה אינו כלום עד שיגמור המקח כל דבר כראוי לו וכו' המטלטלין לפי קניני ע"כ וכיון דהמטלטלין נקנין במשיכה ושמעון לא משך לא קנה שמעון במה שפסק עם ראובן בדברים · ואף אם תימצי לומר כיון שנזכר ענין הראשון ביניהם ואחר כך באו ותפסו קנין הוי הענין הראשון בכלל הקנין · גם לזה יש לומר כיון דהמחילה לא שייכא במידי שהוא בעין וראייה ממה שכתב מרן בבית יוסף חושן משפט סימן רמ"א בשם מהרי"ק שורש נ"ד דאין מועיל במטלטלין שהם בעין לשון מחילה אלא לשון מתנה וכן כת' מור"ם בהגה ולשון מחילה אינו שייך אלא במעות שחייב לו אבל אם היה לו חפץ ביד חבירו ואמר לו מחול לך אינו כלום וכן כת' מרן מחל לחבירו חוב שיש לו עליו או נתן לו הפיקדון שהיה מופקד אצלו הרי זו מתנה הנקנית בדברים בלבד וכתב סמ"ע או נותן הפקדון שהיה מופקד אצלו פירוש שהיה מופקד אצלו פירוש שהיה מופקד ביד המקבל ודקדק וכתב בפיקדון לשון נתן משום דלשון מחילה לא שייך בדבר שהוא בעין ביד המקבל אלא דווקא בחוב שחייב לו דלהלואה ניתנה ואינה בעין ע"כ ואם כן בנדון דידן שבקנין נזכר בו לשון מחילה דוקא מהיכן שמעון קנה התבואה והצמר גפן בלשון מחילה כיון שהם בעיין לא שייך בהם לשון מחילה ואם כן קנין דברים בעלמא הוא וקנין אין כאן שבועה אין כאן ועוד החובות שיש לשניהם אצל הנכרים במאי קנה אותם שמעון שיתחייב באחריותם ושיתן הקרן משלם לראובן והרי קיימא לן בדין דאין נקנין אלא בכתיבה ומסירה וכמו שפסק מרן בחשן משפט סימן ס"ו אותיות אין נקנין אלא בכתיבה ומסירה וכי תימא דדוקא במוכר לו דרך ממכר צריך כתיבה ומסירה אבל במחילה מהני בלא כתיבה ומסירה וכאן כיון שעשו מחילה קנה שמעון גם לזה יש לומר דאף במחילה לא מהני וראייה ממה שכתב מור"ם בסימן הנז' סעיף ד' ראובן שיש לו שטרות משמעון מופקדים בידו ושמעון מחל לו עליה' לא קנאן ראובן דכתיבה ומסירה בעינן הרי לך בהדיא אף במחילה צריך כתיבה ומסירה ואם כן בנדון דידן נמי היה צריך כתיבה ומסירה אף שמחל להם לא מהני בלא כתיבה ומסירה · וכי תימא דדווקא במוכר שטר חוב לחבירו שלא היה לו בו כלום מתחילה צריך כתיבה ומסירה אבל שותפים שהיה להם שטרי חובות על אחרים שחלקו ומחלו זה לזה אין צריך כתיבה ומסירה · גם יש להביא ראייה לזה ממה שכתב הרב שפתי כהן בסימן הנז' סעיף קטן י"ח כתב בתשובת מהרשד"ם סי' י"ט נראה בעיני בחלוק מה שחלקו השותפים שטרות שכתובים על שניהם צריך כתיבה ומסירה כשאר שטרות וכו' והן כמו שהיו בזמן שותפותם וכו' ואם כן הכא נמי בשותפים אין החלוקה כלום לענין שיכול השותף לחזור בו ע"כ הרי בהדיא דגם בשותפים שיש להם שטרות על אחרים צריך כתיבה ומסירה וכיון שלא עשו כתיבה ומסירה יכולין לחזור בהם · ולא עוד אלא שהשטרות שיש להם לראובן ולשמעון על הנכרים הם בכתב של הנכרים וכת' הטור בסי' הנז' בסעיף ה' ושטר העשוי בערכאות של גוים וכתב בבית יוסף בשם בעל התרומות אבל אם השטר פסול בדיניהו אף על פי שהנכרים נוהגים בו הוה ליה כמלוה על פה ולא מהניא כתיבה ומסירה ע"כ וכתב מרן בשולחן ערוך אם היה עשוי בענין שהוא כשר וכתב בשפתי כהן על פי מה שכתב אור בסימן ס"ח ובסימן ס"ח פסק מרן ואם מסרו דבר שטרי הנכרים מכל אלו הרי הן כחרס · ואם כן בנדון דידן שהשטרות עשויי' בכתבי הנכרים הרי הם כחרס והוו כמלוה על פה ואפילו כתיבה ומסירה לא מהני בהו ומכל שכן הכא שלא עשו כתיבה ומסירה ודאי נשארו כבתחלה ברשות שניהם ולא קנה שמעון השטרו' וכיון שלא קנה שמעון השטרות ויכול לחזור בו מקניית השטרו' אם כן כל מה שקנה שמעון התבואה והצמר גפן והוריעה חוזר בו גם כן דהיאך יקנה דבר ויחזור בדבר וכיון ששמעון יכול לחזור בו מן הכל גם ראובן יכול לחזור בו מן הכל ואף על פי ששמעון מקבל עליו הכל כיון שאם רצה שמעון לחזור מטעמי דאמרן אם כן גם ראובן יכול לחזור מן הכל וכחזור לענין הוריעה שמכ' לו דבר שלא בא לעולם ראיתי להריב"ש בסימן שכ"ח וז"ל עוד כתבת שראית כתוב בשם הרב רבינו יעקב בן אשר ז"ל שכתב בשם אביו הרא"ש ז"ל דהמקנה דבר שלא בא לעולם אם נשבע על ככה שקנה הקונה ואפילו מת המקנה המקח קיים וראייתו ממכירת הבכורה שמכר עשיו ליעקב וכתיב השבעה לי ואמרת שאודיעך דעתי · תשובה לאו הרא"ש ז"ל ולא הרב רבינו יעקב חתימי עלה ואיני רוצה לתלות בגברי רברבי כוותייהו סברה זו שאין לה על מה שתסמוך גם הראייה שהביאו בשמם אין לה עיקר לפי שהיה קודם הדבר ומאן לימא לן שלא היה אדם מקנה אז דבר שלא בא לעולם והשבועה היתה לרווחא דמילתא שלא יערער עשו כדבר כי הכירו יעקב כזד יהיר ואיש זרוע לפיכך השביעו ע"כ · הרי מצינו בהדיא דאף אם נשבע על דבר שלא בא לעולם כתב הריב"ש שלא קנה ומכל שכן הכא בנדון דידן שלא היה לא קניין ולא שבועה אלא דברים בעלמא שודאי לא קנה שמעון ועוד ראייה ממה שכתב הריב"ש בסוף סימן של"ה אבל לומר שקנה מן הדין ושהשבועה תקיים הקנין ותעשה מה שלא בא לעולם כאלו בא לעולם אין זה נכון ואין ראוי להבין זה מכוונתו ע"כ הרי דאף בשבועה לא קנה דבר שלא בא לעולם כל שכן הכא שלא נשבע אלא כדברים בעלמא שלא קנה שמעון דבר שלא בא לעולם · ומה שנשבע ראובן שלא ישא ויתן עם הנכרי' שלוו מהם כל זמן שלא גבה שמעון כל חובות מהם יש להתיר לראובן לפי שאי אפש' לראובן שלא ישא ויתן עמהם שזה היא פרנסת אנשי ביתו זה יותר מעשרים שנה ואינו יודע לעשות אומנות אחרת שמיום שעמד על דעתו זו היא פרנסתו וכבר ידוע שפרנסת אנשי ביתו מצוה ופסק מור"ם ביורה דעה סימן רכ"ח סעיף כ' יש אומרים דלצורך מצוה מתירין נדר שנשבע על דעת חבירו אפילו בלא דעת חבירו וכתב השפתי כהן דלצורך מצוה מתירין משמע דרוצה לומר אפילו כשהנשבע קבל טובה וכתב מרן בבית יוסף בשם הר"ש בר צמח על מי שנשבע על דעת רבים שלא למכור יין ונתחרט שמתירין לו דלדבר מצוה הוא כיון שהוא צורך פרנסתו כדאמרינן בפרק שו מגלחין למזונ' כולי עלמא לא פליגי דשרי ע"כ :

דון מינה ואוקי באתרין כי היכי דמי שנשבע על דעת חבירו מתירין לו לצורך פרנסתו ומכל שכן הכא שלא קבל טובת הנאה ועוד צריך להתיר שודאי יעבור על השבועה לפי שאין יכול להתפרנס אם לא ישא ויתן עמהם וכדי להסיר מכשול מתירין וכמו שכתב בבית יוסף בשם רבינו טוביה דעתה בזמן הזה יש להתיר נדר של קוביא כי כמו שגנבה היא שאינם יכולים להתאפק ולמשול ברוחם ע"כ ומכל שכן הכא שהיא פרנסתו שאין יכול להתאפק שודאי מתירין לו ואף על פי שהביא הפוסקים שאין להתיר שחוק הקוביא משום דשחוק הקוביא עבירה היא ואין מתירין לעבור אבל במשא ומתן שהיא מצוה וגם משום דאין יכול להתאפק

להתאפק מתירין וכן הביא הבית יוסף משם הרא"ש והביאו שפתי כהן סעיף ק"ס ר דלהסיר מכשול השבועה אין לך דבר מצוה גדול מזה ע"כ וכדבר מצוה כבר כתבנו משם שפתי כהן אפי' קבל טובה מתירין שלא מדעתו של המשביע והכא חדא שלא קבל טובה ועוד אף תימצי לומר שקבל טוב' תרי מצות איכא האחד משום פרנסתו שהיא מצוה כדכתיבנ' ועוד שאינו יכול להתאפק שלא ישא ויתן עמהם בשביל פרנסתו שהיא מצוה ודאי יעבור וכדי שלא יעבור אין לך מצו' גדולה מזה וכמו שכתבנו בשם שפתי כהן :

הכלל העולה שכל מה שמכר ראובן לשמעון בין התבואה בין הנמר גפן בין הזריעה הכל היה בדברים בעלמא כמו שמפורש בשטר שלא כתוב בו אלא דווקא המחילה ולא נזכר בשטר שום דבר מדברים אלו וגם לעדים שאלו אם יודעים שום דבר מזה הענין אמרו אין אנו מעידין כי אם על המחילה דוקא לפי שלא אמר לנו מקודם שהעדנו שום דבר מזה הענין ואין אנו יודעין מה שיש ביניהם כלל ועקר ואם כן כדברים שבינם לבין עצמם דווקא וכבר כתבנו משם מרן דאפילו אמרו לעדים הוו עלן עדים שמכר זה ושלקח זה הרי זה אינו כלום ומה שנשבע ראובן בקנין ושבועה לפני העדים על המחילה ושלא ישא ויתן עם הנכרי' כל זמן ששמעון לא גבה חובותיו מהם גם לזה כבר כתבנו שמחיל' בטעות וקנין אין כאן שבוע' אין כאן וכיון דהשבועה בטעות מצד המחילה גם לענין שלא ישא ולא יתן עם הלווים הותרה דקיימא לן נדר שהותר מקצתו הותר כולו :

ועוד כדכתיבנא דמשום פרנסתו ומשום שלא יעבור מיקרי דבר מצוה ומתירין לראובן השבועה אף שלא מדעת שמעון · וכל זה להלכה אבל למעשה אם יסכימו רבותי ושכמ"ה :

נאם משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ו') שאלה שאלנו מעיר בגדאד יע"א לארם צובה יע"א ה"ר אליהו לוה מהר"ר אברהם ומה"ר אהרן ושלח ה"ר אליהו סחורות לה"ר יוסף לארם צובה וה"ר יוסף יש לו גם כן חוב אצל ה"ר אליהו וכשבאו הסחורות ליד יוסף שלח ואמר לה"ר אליהו אני תפסתי כל הסחורות תשלח לי מה שיש לי עמך ולמי שתרצה אמסור הסחורות וכעת ה"ר אברה' תבע מאליהו שיתן לו ההלוא' שיש לאברה' אצל אליהו או אמר ה"ר אליהו לה"ר אברהם אני אכתוב לך תימוסוך בלשון האומות וככתיבת האומות שתתן ליוסף כל מה שיש לו עמי ותקח אתה כל הסחורות ותמכרם וכל מה שיותר מן הסחורו' אחר שתפרע ליוסף תקח בשביל ההלואה שיש לך עמי וכן עשו וכתבו תימוסוך בכתיבת האומות ובלשונם והעיד עדים מן האומות וגם מישראל אבל כל זה היה בלא קנין מיד אליהו ובלא שבועה אלא בדברים בעלמ' ואחר כך בא ה"ר אהרן אצל אליהו ואמר אהרן לאליהו תתן לי מה שיש לי עמך או אמר גם כן ה"ר אליהו לה"ר אהרן שיש לי סחורות אצל יוסף תתן ליוסף מה שיש לו ותקח הנשא' מן הסחורות או אהרן הביא עדים והם מישראל ונטלו קנין ושבועה בזיכוי ארבע אמות קרקע וכתבו שטר וחתמו בו עדים מישראל וכך נוסח השטר וקניגא מיד ה"ר אליהו בקנין ושבועה וכו' בזיכוי ארבע אמות קרקע שהקנה ה"ר אליהו לה"ר אהרן כל הסחורות שיש לו לה"ר אליהו אצל ה"ר יוסף דהיינו שיגבה אהרן מה שיש לו עם ה"ר אליהו מן הסחורות ותנאי היה ביניהם שאם יותירו הסחורות יותר ממה שיש לאהרן יחזיר המותר לאליהו ואם יפחתו הסחורות מחוב אהרן חייב ה"ר אליהו לשלם לאהרן כל מחסורו אשר יחסר לו מחובו ואחר כך כשמוע אברהם שכת' ה"ר אליהו לאהרן בשט' כל הסחורות שאצל יוסף בא אברהם ועשה מריבה עם אהרן ואמר אברהם אני כתב לי הסחורות קודם שכתב אותם לך או השיב לו אהרן ואמר אף על פי שאתה כתב לך קוד' ממני אבל אתה בלא קנין וגם עדים של האומות של ישראל ואני בקנין ושבועה וגם בזיכוי ארבע אמות קרקע ובשט' ובעדי ישראל לכך ועשו קטטה גדולה עד הכאה עד כוויה והלך ה"ר אהרן אצל בית דין ואמרו בית דין שאמת ביד ה"ר אהרן ואחר כך באו מתווכי השלום ועשו שלום ביניהם שיתן ה"ר אברהם חצי חוב שיש ליוסף וגם ה"ר אהרן שיתן חצי חוב ליוסף ואחר כך אם ירצו ימכרו הסחורו' ויחלקו או יחלוקו הסחורות מחצה לאברהם ומחצה לאהרן ואחר כך קנו מאליהו בקנין ושבועה ובזיכוי ארבע אמות קרקע שהקנה אליהו מחצה לאהרן ומחצה לאברהם כל מה שיותיר אחר שיפרעו ליוסף מה שיש לו והשאר מחצה לאהרן ומחצה לאברהם ואחר כך תקעו כפם אברהם ואהרן זה לזה וכן עתה חזר בו אהרן ואמר כיון שאני כבר קניתי מאליהו מה מועיל מה שקנו מאליהו היה צריך לקנות ממני בקנין סודר וכיון שלא קנו ממני בקנין סודר כל זה דברים בעלמא ובמה קנה אברהם ממני ועל הכל יורו המורים ושכמ"ה ולא כתבתי כדרי השאלה לפי שהשאלה היא ארוכה ביותר מצד עצמה ועיין בתשובה ותמצא הצדדים של השאלה :

תשובה והנה בריש כל אמו"ר הספק הראשון אם המכירה שמכר אליהו לאהרן אם היא מכירה גמורה או היא שיעבוד אם יראה בעיני מורי ורבותי כפשוט לה ממה שכתב הרב בעל תרומת הדשן בסימן ש"א ועיין עליו בהג"ה בסימן קפ"ט ועיי' גם כן על הרא"ש וכעת הרא"ש אין מצוי לי אבל שבח לאל יתברך נמצא לי ספר תרומת הדשן וזה לשונו שאל' ראובן ושמעון היו מתקוטטים יחד לפני הקהל אמר ראובן לשמעון אני נותן מס מממוני יותר ממה שאתה נותן מממונך לפי הערך וכן אני נותן יותר מלוי לפי הערך והנני אני נגדיכם תקיעת כף ובקנס מאה זהובים לצדקה שאחליף עמכם ואתן כל אשר לי מקרקעי מטלטלי כסף ושוה כסף עבור כל אשר לכם גם כן כל נכסי' ושוה כסף והשיב שמעון אני מרוצה וקרא ללוי ואמר ללוי עשה כמוני וכן תקעו כף ראובן עם שמעון ולוי וגם קבלו עליהם קנס לצדקה משני נדרים לקיים עליהם החילוף והתמורה כדלעיל וכמו לאחר יום או יומים בקש ראובן לחזו' כי נתחרט והפציר על ידי רעים ואהובים משמעון ולוי שיתרצו גם הם לחזור ונתפייס שמעון אבל לוי לא רצה להתפייס וכו' וטוען עוד ראובן שאף אם יצטרך להחליף אין רצונו להחליף כדרך זה טול אתה כל ממוני ואני אטול כל ממונך אלא אוציא כל אשר לי בשבועה וכן אתם ויעומו בית דין ממון של מי שוה יותר ונתן המותר לחבירו שהרי אדעתא דהכי באנו מתחילה לידי חלוף זה שכל אחד חושב שיש לחבירו יותר ממנו עד כאן תורף השאלה הצריך לעניננו :

וזה לשון התשוב' הצריך לעניננו אבל בכל מילי דמכוון בתנאי להרויח הואיל ונתפייס הרי הוא כאלו נתקיים לו התנאי ממש דמחילה בקבלה היא כדפירש רש"י ז"ל התם וכדון דידן נמי לא הוו מכוונים רק להרויח וכו' וכתב עוד אמנם נראה אם קבלו קנין סודר או באיזה קנין המועיל לקיים החילוף שבקנין הנכסים מזה לזה על ידו כדרך זה ישתנה הדין לגמרי ולא מבעייא כחו דלוי דלא פקע דאם נתרצה שמעון למחול על החילוף אלא אפילו כח שמעון נמי לא פקע במחילתו כיון דהוזקק ראובן להרבות עליו ריעים לפייסו שימחול לו אם כן אגלייא מילתא דמעיקרא רצה לזכות בחילוף וכיון דזכה בה כבר אין בידו לזכותו לחבירו

אלא

אלא כדרך מתנה כדאמר פרק השולח מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת לידו אי אפשי תבטל הוא לא אמר כלום ומוכח התם בתוספות בהדייא דלאו דווקא שבאת מתנה לידו אלא אפילו קרקע כמי שלא החזיק בה נמי לא אמר כלום כיון דזכה כבר במתנתו עכ"ל הצריך לעניננו :

משמע מדבריו דאף על גב שלא היתה כוונתם אלא להרויח היותר ולא היתה כוונתם לקנות כל איש אשר לרעהו אפילו הכי כתב אם היה בקנין סודר הוי קנין גמור ולא היה די במחילה שימחלו זה לזה אלא כדרך מתנה ואם כן בנדון דידן נמי אף על גב שלא הקנה ה"ר אליהו הסחורות לה"ר אהרן אלא כדי לגבות את חובות ואם יותרו או יחסרו על אליהו ליהדר אפילו הכי כיון דהקנה אליהו לאהרן בקנין סודר ובזיכוי ארבע אמות קרקע דהוי קנין גמור ולא סגי שימחול אהרן הקנין של הסחורות אלא היה צריך לקנות מאהרן בקנין סודר וכיון שלא קנו מאהרן בקנין סודר אף על גב דמחל אהרן עדין הסחורות לאהרן כמו כדון של הרב תרומת הדשן דאף על גב דלא היתה כוונת ההחלפה אלא על היותר אפילו הכי כתב דאם היה בקנין סודר לא מהני מחילה והוא הדין נמי בנדון דידן ואף על גב דמדברי הרב תרומת הדשן נראה לכאורה דהא דלא מהני מחילה משום דהוזקק ראובן להרבות עליו רעים לפייסו שימחול לו אם כן אגלייא מילתא דמעיקרא רצה לזכו' בחילוף אין זה עיקר הטעם דלא מהני מחילה בנדון של תרומת הדשן דאם איתא דעיקר משום שהפציר והרבה ריעים למה ליה למימר אם היה בקנין סודר לישמעינן חידוש אפילו בתקיעת כף לחוד כיון דהפציר והרבה ריעים כוונתו לקנות ממש אלא ודאי דעיקר הטעם משום קנין סודר לא מהני מחילה והא דנקט משום שהפציר וכו' לסניף בעלמא אבל עיקר הטעם משום קנין סודר ועוד שהרב בעצמו בסוף דבריו לא חשש לטעם שהפציר אלא עיקר הטעם אם היה הקנין בסודר ואם כן אפילו סניף לא הוי טעם שהפציר :

ועוד ראייה אחרת דאף על גב דלא הקנה אלא לאהרן הסחורות אלא כדי לגבות מהם חובו הוי קנין גמור ולא מהני ביה מחילה ממה שפסק מרן בחשן משפט סימן קנ"ה סעיף י"וד וזה לשונו שכירות ומשכונה אינם נקנים במלוה וכתב בהג"ה משום דהויין כמכר ואין קונים במלוה וכתב הסמ"ע ז"ל אינם נקנים במלוה משום דשכירות ליומיה ממכר הוא ודין מכר יש לו וכו' ומשכונה דכתב המחבר כאן רוצה לומר שהלוה לו על גבי קרקע להיות ממושכן בידו ולאכול פירות בנכייתא עד שיחזיר לו מעותיו או עד זמן קצוב וכמבואר ביורה דעה סימן ·תע"ב עיין שם דמשכונה כזו יש לה דין שכירות ומכר עכ"ד הרי לך בהדיא דמשכנת' לזמן קרוייה מכר אף על גב דסוף סוף הדרא ארעא בעינה למרא קמא אבל כל זמן שהיא בידו של השוכר קרוייה מכר גם בנדון דידן אף על גב דמצי אליהו מסלק לאהרן בזוזי אבל כל זמן שלא סילק אליהו לאהרן בזוזי קרוי מכר כמו דין המשכנתא וכיון דקרוי מכר לא מהני ביה מחילה וצריך למקני מאהרן בקנין המועיל וכיון דלא קנו מאהרן בקנין המועיל עדיין הסחורות הם לאהרן :

ועוד ראייה ממה שכתב המבי"ט ז"ל ח"א סימן ר"א משם תשובת הגאונים ותשובת רב עמרם ז"ל ותשובת הרא"ש ז"ל בענין שכותבין שטר הטבה דהוי קנין גמור ללוקח והלוקח אוכל פירות כל זמן שלא החזיר לו את מעותיו וכן כתב הרב בעל דרכי נועם בחשן משפט סימן מ"ב שכל מכר בהטבה ממכר קרוי לגמרי ובשחזור ומביא המשכנתא כאלו חוזר בו וקונה קרקע ע"כ הרי בהדיא דאף על גב כשמחזיר המוכר המעות ללוקח חוזר הקרקע למוכר ואפילו הכי כל זמן שלא החזירו לו המעות ללוקח התירו לו ללוקח לאכול פירו' וקרוי מכר כל זמן שלא החזירו לו מעותיו ללוקח הכא נמי בנדון דידן אף על פי שאם נותן אליהו לאהרן מעותיו יחזרו הסחורות לה"ר אליהו אפילו הכי כל זמן שלא נתן אליהו לאהרן מעותיו קנויים הסחורות לאהרן מכר גמור ולא מהני בהו מחילה :

ועוד דהא' כדאמרן דקנין גמור יש לו לאהרן בסחורות כיון דאין יכול בעל חוב של אליהו לגבות מהם ולא אליהו יכול להגבותם לבעל חוב אחר ועוד דמלשון של השטר משמע ומוכח דלשון קנין ולא לשון שיעבוד שכתוב והקנה לו אליהו לאהרן ולא כתב ושיעבד אליהו לאהרן משמע דקנין גמור הוא ומה שכתב אם פיחתו או הותירו לאליהו ואם לא ימכרו יתן אליהו מעות לאהרן כל זה להבטחה לאהרן שלא יהיה ירא שמא יפחתו לו מן הסך :

ועוד יש להביא ראייה ממה שכתב מהרי"ק ז"ל בשורש כ"ד דף כ"ח וז"ל כשאומר לחבירו המוחזק בנכסים אני מניח לך מה שבידך דהוו כמו מחילה דמועיל בדיבור בעלמא עכ"ל השואל וכתב הוא ז"ל דבר פשוט הוא כביעתא בכותחא דלא מהני לשון מחילה במטלטלין ואינהו בעינייהו כי אם גבי חוב ומלוה דלהוצאה ניתנה ולית ליה עליה אלא שיעבוד בעלמא ונבהלתי עליך מה עלה על דעתך להוציא ממון מחזקת היורשים עכ"ד הרי אפילו מטלטלין שהם ביד המקבל מתנה אפילו מחילה לא מהני בהו מכל שכן הכא בנדון דידן שאין הסחורות ביד אברהם שלא הם בחזקת אהר' מכח קנין סודר ובזיכוי ארבע אמות קרקע שקנה מאליהו ואהרן אפילו מחילה לא מחל לאברהם בפירוש ואם כן מהיכן יזכה בהם אברהם ואם תאמר מכח תקיעת כף לקמן נבאר בסייעתא דשמיא :

ועוד כתב מהרי"ק זה לשונו שם וזה לשונו וכן יש לדקדק מתוך דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק שלישי מהלכות זכייה ומתנה וזה לשונו הנותן מתנה לחבירו אין המקבל זוכה בו אלא באחד מן הדרכים שקונה וזוכה בהם במקחו אם במטלטלין רוצ' ליתן לו עד שיגבי' או עד שימשו' וכו' עד מחל לחבירו חוב שיש לו עליו או נתן פיקדון שהיה מופקד אצלו הרי זו מתנה הנקנית בדברים בלבד ואין צריך לדבר אחר כמו שביארנו עכ"ל : ובלשון הזה כתוב בטור חשן המשפט ומדכתבו מחל לחבירו חוב או נתן הפיקדון ולא כתבו מחל או נתן לחבירו חוב או פיקדון וכו' משמע בהדייא דדווקא בחוב מהני מחילה דאין לו עליו אלא שיעבו' כדפירשית לעיל אבל גבי פיקדון דממונא דאיתיה בעיניה הוא צריך שיאמר בלשון מתנה ולא בלשון מחילה ואף על גב שהפקדון ביד הנפקד המקבל מתנה וכן משמע מל ראב"ן והביאו המרדכי בריש פרק קמ' דסנהדרין וכו' עכ"ד הרי אפילו פיקדון שביד הנפקד המקבל מתנה צריך הנותן ליתן לו בלשון מתנה ולא מהני לשון מחילה ומכל שכן בנדון דידן שאין הסחורות ביד אברהם אלא ביד אהרן הם מוחזק ואם כן במאי קנאם אברהם · ועוד כתב מהרי"ק בשורש הנז"ל דף כ"ט והלא תלמוד ערוך הוא בהדיא בבבא מציעא פרק המקבל יתומים אמרו אנו השבחנו ובעל חוב אומר אביכם השביח סבר רב חנה למימר קרקע בחזקת יתומים עומדת ועל בעל חוב להביא ראייה אמ' ליה הוה סבא הכי אמר רבי יוחנן קרקע בחזקת בעלי החוב עומדת ועל היתומים להביא ראייה מאי טעמא ארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמייא אמר אביי אף אנן נמי תנינא ספק זה קדם וכו' ע"כ הא קמן כיון דמשעבדא לבעל חוב קרי לה כמאן דגביא דמי ואף על גב דהיורשים מצו לסלוקי

לבעל

לבעל חוב בזוזי אבל כל כמה דלא מסלקי ארעא בחזקת בעל חוב קיימא הכה נמי כל כמה דלא מסלק אליהו לאהרן בזוזי בחזקת אהרן קיימי וקיימא לן דאפילו מטלטלים משתעבדי לבעל חוב אי לאו דעשו רבנן תקנתא דלא לישתעבדיה משו' תקנת השוק אבל במטלטלי דהכא שהקנ' לו כדי שיגבה מהם כל כמה דלא יהיב ליה זוזי כמאן דגבוי' דמו ואם כן הם קנויין לאהרן ובמאי קונה אותם אברהם בלא קנין גמור מיד אהרן וכיון דבחזקת אהרן קיימי הוה ליה אברהם מוציא והמוציא מחבירו עליו הראיה אומר אהרן לאברהם אייתי ראיה שהקניתי לך קנין גמור אבל כל כמה דלא מייתי אברהם ראייה אינו יכול ליד בעל השטר על התחתונה ואברהם מיקרי בעל השטר :

ואם תאמר מחמת תקיעת כף שתקע כפו אהרן לאברהם וקיימא לן דתקיעת כף היא שבועה בכאן אינו כמו שכתב מרן בבית יוסף ביורה דעה סימן רל"ט וכן כתב הסמ"ע ז"ל בחשן משפט סימן ר"א על מה שכתב מרן בשלחן ערוך או שתוקע כפו אם מנהג הסוחרי' לקנות עובר בכך הוי קנין גמור ואם אין מנהג הסוחרים לקנות עובר במי שפרע כתב הסמ"ע או על ידי התוקע כפו אינו ר"ל שנותן לו תקיעת כפו שהוא שבועה על זה דהא לא איירי כאן שבועה אלא מדרכי הקניין אלא דרך התגרים בקצת מקומות כשגומרים בלבם ובפיהם זה למכו' וזה לקנות מכין זרועותיהן זה על גב זה ע"כ · הרי מידי שבועה של תקיעת כף יצא אהרן ואין התקיעת כף שבועה בכאן כמו שכתב מרן והסמ"ע וכי תימא אף אם יצא אהרן מידי שבועה כדאמרן אבל סוף סוף אם מנהג הסוחרים באותו מקום לקנות קנין גמור אם כן קנה אברה' קנין גמור בתקיעת כף ואם אין מנהג של הסוחרים לקנות בתקיעת כף חייב לקבל אהרן מי שפרע אם אין נותן לאברהם מה שהתנו ביניהם :

גם לזה יש לומר שאף אם מנהג הסוחרים לקנות באותו מקום בתקיע' כף קנין גמו' עם כל זה אינו מחוייב אהרן לאברהם לפי שהתנאי שאהרן יתן סך כך ואברהם גם כן יתן כמותו וישתתפו ולא אמר מעכשיו ולא בתורת חיוב ואפילו אם היה בקניין סודר קניין דברים הוא כמו שנעתיק דברי הפוסקים בסייעתא דשמיא ומכל שכן עתה שהוא תקיעת כף אמרינן שהוא קנין דברים שאין בו ממש והא לך לשון הטו' בחשן המשפ' סימן רמ"ה וזה לשונו אמר אתננו לו אפילו אם קנו מידו לא קנה דקניין דברי' בעלמא הוא ולא מחייב לקיימו ע"כ וכתב מרן בבי' יוסף ומה שאומ' דבאומר אתננה אפילו אם קנו מידו לא קנה כתב הר"ש בר צמח שכן כתב הרמב"ן בפרק גט פשוט בשם תשובת הרי"ף וכן נראה דעת הרא"ש ואפילו המתנה המפורסמת ע"כ הרי דאפילו במתנה מפורסמת וקנו מיניה פסקו דקנין דברים הוא ולא מחייב לקיים כל שכן בנדון דידן דליכא מתנה מפורסמת כי אם תקיעת כף דודאי קניין דברים הוא ולא מחייב אהרן לקיימה ואם כן המתנה בטלה וגם על השיתוף קניין דברי' הוא וכן כתב הטור בסימן קנ"ז סעיף כ' וז"ל וכתב הרמ"ה ומיהו דוקא דקנו מיניה דמחייב ליתן כך וכך דדרך הודאה היא אי נמי דרך שיעבוד דשעביד נפשיה להכי ולאו קניין דברי' הוא אבל אם קנו מידו לתת כך וכך או לבנות כיון שאין קניין נופל על החיוב ולא על גוף הממון אלא על הנתינה עצמה והנתינה אין בה ממש אלא מעשה בעלמא הוי קנין דברי' דמי הדר ביה ואיכא מיבוותא דסברי להו קנין לתת לאו קנין דברים הוא דלא מקרי קנין דברים אלא במי שקנו מידו לחלוק או להשתתף או לילך ע"כ הרי דלהשתתף כולי עלמא מודו דקנין דברים הוא אפילו בקנין גמור, דסתם קניין הוא קניין גמור ואפילו הכי בלהשתתף קרו ליה קניין דברים מכל שכן שתקיעת כף בלהשתתף קניין דברים הוא וא"כ אין חייב להשתתף וליתן כך וכך ולאלו מה שישאר אלא פטור אהרן להשתתף בסחורות עם אברהם אבל נשאר לן בקניין לתת דאיכא פלוגתא שהעתקנו משם הרמ"ה חדא דכבר העתקנו לעיל משם מרן שהביא משם הרשב"ץ וממש הרמב"ן שהביא משם הרי"ף והרא"ש דכולהו סברי דקנין לתת קניין דברים הוא ולא הביא שום חולק בדבר משמע דמרן סבר כוותייהו ועו' דהרי"ף והרא"ש קיימא לן כוותייהו בכל דוכתא כיון דאיכא שני עמודי הורא' ודאי דהכי קיימא לן כוותייהו ועוד אף אם תימצי לומר דספק אם הלכתא כמאן דאמ' בקניין לתת לאו קניין הוא אפילו הכי אין מחויי' אהרן לתת לאברהם שאין ספק מוציא מידי ודאי דלגבי אברהם ספק אם הלכתא כמאן דאמר לאו קנין דברים הוא ואהרן מוחזק מכח שקנה כדין מאליהו ואם כן אין ספק מוציא מידי ודאי ועוד דבנדון דידן הוי ספק ספיקא ספק אם הלכה כמאן דאמ' קניין לתת לא הוי קניין דברי' ואם תימצי לומר הלכה כוותיה ספק אם מנהגם אותו מקום כמנהג הסוחרים אם קונים קנין גמו' בתקיעת כף אם לאו הוה ליה ספק ספיקא ולקולא :

ועוד נוכל לומר דאף מאן דאמר דקנין לתת לאו הוי קניין דברים היינו בקניין סודר דאלים קנייניה בכל מקום לכך אמר אפילו בלתת לאו קנין דברים אבל בתקיעת כף דאיכא קניין אלא משום מנהג הסוחרים ויש מקו' שנהגו ויש מקו' שלא נהגו כיון דאיכא תרתי לריעותא חדא דתקיעת כף מנהג הסוחרים ועוד לתת דברים בעלמ' נוכל לומ' דכולי עלמא מודו בתקיעת כף ולתת קניין דברים הוא ואין בו ממש וכל זה לרווחא דמלתא אבל כבר העתקנו לעיל משם הרי"ף ז"ל והרא"ש ז"ל דקיימא לן כוותייהו דאפילו בקנין גמור בלתת קנין דברים בעלמא הוא ומכל שכן בשיתוף ודאי סברי שקניין דברים בעלמא הוא דהא אפילו מאן דפליג בלתת ולא קרי ליה קנין דברי' מודה בלהשתתף קניין דברים הוא מכל שכן הרי"ף והרא"ש ז"ל דסברי אפילו בלת' קנין דברי' הוא מכל שכן וכל שכן שיסברו בלהשתתף קנין דברים הוא ואם כן כפי האמו' דהרי"ף והרא"ש ז"ל סברי דבין לתת בין להשתתף קניין דברים הוא אם כן אהרן פטו' בין המתנה בין השיתוף אפילו אם יהיה בקנין סודר כל שכן עתה שלא היה קנין סודר של תקיעת כף לחוד שודאי פטו' ועוד ראייה ממה שכתב מרן על דברי הרמ"ה בנימוקי יוסף בריש בתרא ולא העתיק לשונו ואנו נעתיק לשונו וזה לשונו בשם הגאונים ז"ל האומר לחבירו אתן לך מאתים זוז וקנו מידו דלא מהני דקנין דברי' הוא וכו' אבל בדאמר מעכשיו וכו' וכך העמידה הרי"ף ז"ל בהלכותיו ע"כ :

גם מה שהתנה אברהם עם אהרן שיבטל השטרות ושיקרע השטר שקנה אהרן הסחורו' מאליהו והשטר של מעשה בית דין הוי דינא נמי כמו אתן אף על פי שקנו מידו קניין דברים הוא כל שכן תקיעת כף שיבטל השטרות שקניין דברים הוא והשטרות הם בחזקתם קיימי ואין חייב לא לקורעם ולא לבטלם וכל מה שכתבתי לא להלכה ולא למעשה אלא להתלמד כי תורה היא וללמוד אני צריך אלא יורו המורים כאשר יראה בעיניהם ואם יראה בעיני מורי ורבותי שבא לאל יתברך שכוונתי אל האמת ואם לא יראה בעיניהם מקצת או הכל לא יטרחו לכתו' להשיב לי דאטרוחי רבנן בכדי לא בעינן של כל דבר שלא יראה להם יעיינו עליו עיון בעלמא :

ועוד אפילו אם תימצי לומר מה שמכר אליהו לאהרן אינו קרוי מכירה אלא שיעבוד ששעבד הסחורו'

לאהרן

לאהרן כב' וכה בהן אהרן מקניין שקנו תחילה בזיכוי ארבע אמות קרקע מאליהו לאהרן ואין הקניין השני שקנה שיהו לאברהם כלום והוא ממה שפסק מרן בחשן משפט בסימן קי"ב סעיף ב' וזה לשונו בזמן הזה אפי' שיעבד לו מטלטלין אגב מקרקעי ואינו טורף מטלטלים שמכר או נתן משום תקנת השוק ומיהו אם כתב לו דאקנה ואחר כך לוה מאחר וכתב לו דאקנה ובשניהם שיעבד מטלטלי אגב מקרקעי וקדם השני ותפס מטלטלין שקנה קודם שלוה ממנו בא ראשון ומוציא ממנו אפילו בזמן הזה מפני שאין בזה משום תקנת השוק ע"כ וכתב הסמ"ע שם' עיין וכו' היה ללמדנו האי דינא בהיה לו מטלטלין קודם הלוואת שניהם ושעבדם אחר כך לכל אחד אגב קרקע וקדם השני ותפס דהראשון מוציא מיד השני משום דלא תקנו תקנת השוק בלוה ולוה ויש לומר דכתב הדין בהאי סיגנון לרבותא ללמדנו עוד חידוש וכו' וכתב עוד הסמ"ע שאין בזה משום תקנת השוק והוא משום הטעם שכתבתי בסימן ק"א דלא שייך תקנת השוק של לגבי לקוחו' דממכנו מליקח וה"ה במקבל מתנה דמתנ' בכלל מכר היא כמ"ש סי' ס"א עיין שם מה שאין כן בשני מלוין ודוק ע"כ הרי לך בהדייא דהיכא דשיעבד אגב קרקע לשני מלוין אף שקדם השני ותפס הראשון מוציא מיד השני ולא עשו תקנת השוק כל שכן בנדון דידן דעדיין לא תפס אברהם וכיון ששעבד מתחילה לאהרן אגב קרקע ואף על פי ששעבד אגב קרקע אחר כך לאברהם לא קנה אברהם אלא כבר זכה בהם אהרן :

ועוד ראייה שפסק מרן בסימן קי"ו סעיף ד' והוא שלא שעבדם לו אגב קרקע שאם שעבדם לו אגב קרקע אם קדם מלוה מאוחר וגבאם לא זכה וכתב הסמ"ע ז"ל אם קדם מלוה מאוחר וכו' וכב' נתבאר סי' ס' וק"ד וקי"א וקי"ב דבלוה ולוה לא עשו תקנ' השו' משום הכי סתם המחבר כאן וכתב לא יזכה וכתב עוד לא זכה מיירי אפילו לא עשאן אפותיקי כל שעבד אגב קרקע דינו כקרקע וכמ"ש בסי' קי"ב ע"כ וכיון ששעביד לו אגב קרקע דינו כקרקע וכמו שאם שעביד לו קרקע לא מהני מחילה וכמו שכת' בפרישה בפירוש שאם שעביד לו קרקע לא מהני מחילה אלא צריך לקנות בקניין מן המשועב' אלו כך בנדון דידן כיון ששעבי' אליהו לאהרן באגב קרקע הסחורות הוי כקרקע ומחילה שמחל אהרן לא מהני של היה צריך לקנות ממנו בקניין מיד אהרן וכיון שלא קנו מיד אהרן זכה בהם אהרן ואין לאברהם בהם כלום ומכ"ש הכא שהקנה לו אליהו לאהרן קנין גמור שכן כתוב בשטר והקנה אליהו לאהרן הסחורות בזיכוי ד' אמות קרקע ולא כתב לשון שיעבוד כלל ודאי לא מהני לשון מחילה אלא היה צריך לקנות מיד אהרן וכיון שלא קנו מיד אהרן זכה בהם אהרן :

ועוד כיון דמדינא דגמרא היכא דשיעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי דין קרקע יש להם ודווקא משום תקנת השוק אמרו שלא יש להם דין קרקע אבל בלוה ולוה שלא יש לו משום תקנת השוק כמו שפסק מרן אם כן בלוה ולוה הדרינן לדינא דגמרא דמטלטלי היכא שעבד לו אגב קרקע דין קרקע יש להם וכמו שכתבנו בשם הסמ"ע כל שעבד לו אגב קרקע דינו כקרקע וכיון דפסק מרן בא"ה סי' ק' סעיף ב' וז"ל ואפילו כתרבית למה שמכר או נתן אינו מועיל כלום אלא א"כ קנה ממנו תחיל' ע"כ הרי דהאשה אין לה של שיעבוד על הקרקע ואפי' הכי לא מהני אלא א"כ קנו ממנה דאי מחילה מהני לישמעינן של א"כ מחלה ומכל שכן ידעינן היכא דקנו מינה של ודאי מדלא אמר של א"כ מחלה ואמר אלא אם כן קנו ממנה משמע בהדייא דמחילה לא מהני בשיעבוד אלא אם כן קנו ממנה גם אנו נאמר בנדון דידן כיון דשעבד לו אגב קרקע ודינו כקרקע כדכתיבנא לא מהני מחילה אלא היה צריך לקנות מיד אהרן וכיון דלא קנו מיד אהרן זכה אהרן :

ועוד ראייה ממה שכתב הטור בח"מ בסימן קי"ז ופסקו מרן בשלחנו הטהור בסי' הנז' סעיף י"ב וזה לשונו הניחו הלקוחות בני חורין ביד הלוה ונתקלקלו בעל חוב טורף מהלקוחו' ודוקא נתקלקלו אבל לא נתקלקלו אלא שאין יכול לגבות מהם מחמת פשיעותו כגון שסלק שיעבודו ולקח בקנין שלא יגבה מהם אינו גובה מהלקוחות ע"כ הרי לך בהדייא דסלוק שיעבו' לחוד לא מהני של בקנין ואף על גב דשיעבוד לאו קנין גמור הוא דהא מנו מסליק ליה בזוזי אפילו הכי צריך קנין ולא מהני סילוק או מחילה הכי נמי בנדון דידן גם כן דשעבד לו אגב קרקע ודינו כקרקע כדאמרן לא מהני מחילה אלא היה צריך לקנות מיד אהרן וכיון דלא קנו מיד אהרן בקנין לא זכה אברהם ועדין הם בחזקת אהרן ואין אנו יכולין להוציאם מאהרן :

לאל משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ח) **שאלה** לאה הוציאה שטר עיסקא על ראובן ועדים כשרים וידוע חתימתן וכתוב בו שזה שנתים ימים נתנה לאה לראובן מאה גרוש בהכשר כנהוג והן עתה נתרצו בדבר קצוב מכאן ואילך והכל זה בקנין ושבועה ותקיעת כף מיד ראובן · והן עתה עברו ח' שנים והיה נותן ראובן ללאה הקצבה מידי שבת בשבתו והן עתה חזר בו ראובן ואומ' שכל מה שנתן הוא מן הקרן שהוא אבד את המעות זה כמה שנים ולא נשאר לה לא קרן ולא ריוח ולאה האלמנה בוכה ומבכה להוציא לאור דינה כדין תורה מכח שטר שבידה ונתלית באילן גדול מהרי"ק ז"ל ובאה אלי על לשונו שעתה אין לו כח לעיין בדינא וזאת נוס לי לאמר אלי לעיין בדינא גם אמרה האלמנה שהרב מארי' דאתרא ז"ל קרוב לראובן ואינו יכול לדון ומרוב בכייתה שבכתה לפני נס לבי בקרבי וראיתי מצעקת אלמנה לכן כתבתי שורותים אלה כמורה מקום אם יראה בעיני רבנן וה' יצילנו משגיאות ויורו המורים ושכמ"א :

תשובה תחילה וראש מה שכתב הרב בית יוסף בסימן קע"ז ביורה דעה משם הגהות המרדכי ופסקה מרן בשולחנו הטהור בסימן הנז' סעיף ז' וזה לשונו הנותן לחבירו מעות למחצית שכר שנתים ואלא ושוב נמלכו ועשו קצבה ביניהם לתת לו כך לשנה אם הלוה הוציא המעות ביציאותיו ונתן ריוח הוי רבית אבל אם היה מתעסק והולך ופרע מריוח שהרויחו הנכסי' כיון דמעיקר' לאו בתורת איסורא אתא לידיה אם חני הריוח שהרויחו המעות יעלה למה שנתן לו מותר · וכתב טורי זהב אם חני הריוח וכו' וכתב שם המרדכי דניתן למקבל על נאמנות שלו אם דומה לו שעלה כל כך ואין משביעין אותו על ספק אלא אומרים לו שעל נאמנות שלך אנו סמוכין עכ"ל · וכן כתב הש"ך כהן ז"ל בדבריו ומיים ולי נראה דאפילו כועבו ודאי המלוה פטור בלא שבועה אם אומר בהיתר לקחתי כדלעיל ע"כ : הרי מה שכתב המרדכי בתחילת דבריו אם הלוה הוציא המעות ביציאותיו ונתן ריוח הוי רבית היינו דוקא כשידע בפירוש שהוציא הלוה המעות ביציאותיו אבל אם טען הלוה שהוציא אינו נאמן דאם לא כן קשיא רישא לסיפא דבתחל' דבריו האמין ללוה במה שטען שהוציא וכו' והוי ריבית ובסוף דבריו כתב שנותנין למקבל על נאמנות שלו ולא סמכינן על טענת הלוה אלא מוכרח דלעולם סמכי' על נאמנות של מלוה וכמו שכתב הטעם דלאו במזיד איסור'

אתא

אתה ליחיד לכך מתחילין למלוה ואם כן ומי שכתב בתחי'
דברים אם הלוה סומיא וכו' הוי ריבית כדתמרן דיינו דוקא
כשידוע בודאי שהסומיא הלוה המעות לכך הוי ריבית ואם כן
בכגון דידן שטוענת הלמנכ"ר שהרויח כבלי כפלים במעותיה
ודאי נתתין לגלמנכה שמה שגטלה הוא מן הריוח המגיע
לחלקה והקרן שכתב בשטר קיים ומחוייב לאוכן ליתן
לגלמנכה כל הקרן משלם עתה ואם יהיו רוצים ליתן עתה
עדיין הטעסקא קיימת ומחוייב לאוכן ליתן לגלמנכה
חלקה בל זמן שמעותיה בידו · ועוד שהגלמנכה
ממה שכתב בשטרי וכב כ"ד סי' קע"ז ס"ק ג"ל. שהלה
המקבל עיסקא מחבירו חייב לך ממון על זמן ואחר זמן
הפירעון התעכב המקבל מלהו את המעות והתעסק בהם
וחיבי רוצה ליתן ריוח ממה שמגיע אחר זמן הפירעון כי
לומר שאחר זמנו היו המעות בקדון מלמי כי אין לו ריוחיה
עמו עד הזמן ואח"כ הוה רבית מה שיתן לו:

תשובה נלענ"ד בדור הדרין עם המתן וחייב לתת
לו רווחי' גם מהעסק שאחר זמן הפירעון
והסיבה שבתחילה נמשך גם אחר כך עד שיודעו אחר זמנן
שחייב רוצה לקבל עוד בעסקא חותו המעות והבית ראיה
לדברינו וכתב עוד הרי לפניך שהעסק דמיניקרא לא כשלם
בכשלמת הזמן אלא כשאר מסחרות ואכ"ל בריוח ע"כ
הרי לך בהדיא דאפילו בסתם אלא התנו לקיים שתפותם
אחר הזמן ואפילו הכי פסק שהפיתה נמשך גם אחר כך כל
שכן בנדון דידן שהתנו בפירוש בקנין ושבועה שתמשך
שותפותם מכח הייבה הראשון ומכח השבוע' ויתקנם לאפר
ויקיים שבועתו · ואם כן מה שנתן לאוכן ללוה בתורת ריוח
אינו יכול לחשבו מן הקרן · ועוד כתב הוא ז"ל וזה בקיצור
אלא לאוכן שקיבל הרבה מלות והוכיח קרן בעיסק וקבל
עליו להתעסק בכך שיתעכב אצלו אחר הזמן ובח המתן
ואמר שיתן לו ריוח גם מה שיתן לו ריוח בכל שבח
בשביל קרן אי יכיר ליה רווחא כאפי סהדי אי נמי מודה
ליה דכי יהיב ליה בשם רווחא אמר ליה לאו כל כמיניה למחשב
השתא נשם קרנא וגבי כוליה חף עלי נב דלא אמר אתם
עידי · וכתב בהגה מיהו אם יכול לברר שטעה טענתו
שטעה ע"כ אבל אי יהיב ליה בסתמא משתבע דלא הוה
רווחא כיה ויחשוב מה שנתן לו בקרן · וכתב הרב שפתי
כהן בסעיף קטן על זה מודי ליה וכו' משמע אבל אי כופר
ואומר לא נתתי לשם ריוח וכדלקמן סעיף ג"ל ועל כן צריך
לומר דעל כרחיך לא פליג הרמב"ן והוא מקיים לומרים
שחזרה ומחבר אם כן על כעל העיטור אלא בכה"ג שה"ל
הקרן כעל פה אבל אם ע"י לוגל הקרן שטר וכה"ג בעכין
שקיים מוכרח שלשם לו הקרן כלי שום טענה מודים ליה דלא

המקבל

המקבל נתתן ואח"כ אמר תיובו פלתן המקבל ואם כן מים
שפסק מרן בסעיף י' שהמקבל נתתן מיירי בלא שטר ומה
שפסק בסעיף ך' שאין המקבל נתתן מיירי בשטר ואם כן
בנדון דידן שיש שטר ושבוע' שייך לה ריוח אינו נתתן שאכר
הקרן מכח שטר ושבועה שכתוב עליו שייכן לה ריוח וקרן
ועוד ראיה שהגלמנכה יפלו שבועה אינה ראיה מן
המקבל בכח שטר שבידה והוא ממה שפסק מור"ם בהגה
בסי מן קס"ט בירור דעה סעיף כ"ה וז"ל וכן בשאר טענות
שבין לוה למלוה שזה טוען שהלוה לו בחיסור וזה טוען שהלו'
בהיתר המלוה פטור אפילו בלא שבועה וכו' ואם יש שטר
בידי המלוה בשבע ומטל ואתה השפתי כהן בשבע ומטל
וכתב הסמ"ע בה"ס ק"ב דדוקא הכא שמודה שיש
בו רבית אלא שאומר שבהיתר נעשה בשבע ומטל בבקיטת
חבן כדין כל בשבע בשטר אבל אם המלוה עומד בשטרו
ואומר לא היו דברים מעולם שאין בו רבית כלל אין צריך
לישבע קודם שיתן המעות בבקיטת חבן אלא משלם ואחר
כך יתבענו וישבע הסת וכן כתב הכיתחדש עם ע"כ · דין
מיכח ואוקי בחתרין דהתם דוקא שייך להשביעו היסת לפי
שטוענו שנעשה בחיסור אבל בנדון דידן אינו טוען שנעשה
בחיסור מודה המקבל שנעשה בהיתר אלא טוען שאחרו
המעות מה שייך לישב' שלא אחרן ואם כן מכח שטר שבידה
תבעה כמו בטוען שנעשה בחיסור שפסק מור"ם סיבבה
בכח שטר ושם הטעין אחר כך שבועת היסת ששייך שם
אבל בכאן אלא שבועה אפילו היסת אינו שייך שם
דין וכריכין להפיה ממו משלם עד סוף פרוטה אחרונה:

וכתה שכתב השפתי כהן בסי' קע"ז ס"ק כ"ג אם חני
וכו' אם דומה לך שחני הייטב עלה לתה שכתת
טוענת סופר ודיך להיות לומה שהתרנית וכן הוכח בכית יוסף
בשם הגהות מרדכי דקיוהשין וכוה תני דברי השפתי כהן
במין חומר וזקו שמיים השפתי כהן ולי נדאה דאפילו טוענו
ודאי · המלוה פטור בלא שבועה אם חומר בהיתר לקחתי
ע"כ כלומר אפילו טוען הלוה שלא הרויח המלוה פטור בלא
שבועה אם חמר בהיתר לקחתי וחרן מיכח כמו אם הלוה
טוען ודאי לא הרויח מחמירין למלוה בלא שבועה כמו שכתב
השפתי כהן לפי שיאמר לקחתי כן בנדון דידן שטוענו
המקבל לאכר המעות הגלמנכה פטורה בלא שבועה לפי
שאומרת בהיתר לקחתי:

ועוד רמה זה מצאתי בבית יוסף בירורה דעה סוף סי'
קס"ט וזה לשונו ודע. שהמרדכי פ' השולח כתוב
על אחד שתובע מחבירו ק"ק דינרים והלה משיב אינו חייב
בלא ק' בק"ק והמלוה מכחישו ואומר שהלוהו ק' דינרים
שתמר ליה שהיה רוצה להלוותם בק"ק ריוח לשמה והמותר
יהיה שלו שתלמוד המלוה בלא שבועה ובראה לי דשטר לא
משכחן היה בידו ולפיכך נתתן המלוה ע"כ · דין מיכח כמו
שטוענו הלוה ריבית אם יש שטר נתתן המלוה בלא שבועה
כן בנדון דידן שטוענו שאחרו המעות מתחיבין לשתר
בלא שבועה אם יש שטר בידם:

ועוד רמ"ה מה שפסק מרן בירורה דעה בסי' קס"ט
סעיף כ"ה לאוכן שתתר לשמעון לקחת מחבי
רבית מיד ליד ושמעון חומר לו לקחתי אלא על ידי כברים
נתתן בלא שבועה:

ומעתה אלא ראיר לנו שכל טענת שטוענו המקבל
שיש נתתן אלא מחמירין לגלוה מכל הני
ראיות שהעתקנו וליכא שום חולק בדבר וכי תימא מאי שנא
בהיא שהוציא ביניאותיו שמחמירים לגלוה הכא טוען אלא
שיש ביניאותיו תדע דבכל הני ראיות שהעתקנו כתיב בהו וטוען הלוה

(ט) **שאלה** מה שהיה פה מוהר אלעזר ממלה זמלה
כיום טוב שני של חג השבועות והיה
אחר מארץ ישראל תובב"ח שיום טוב שני לבבי דידיה כחול
שיוה רבנן ואמר שהוא רוצה למול ולא יחול אחד מבני העיר
משום דהיכא דאמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה היכא דאיכא
לאפשר לקיים שניהם לכל היכא דאפשר לעשות שניהם לא
אתי עשה ודחי לא תעשה ובנדון דידן כיון דאפשר לקיים
המילה על ידי גבי דידיה חול במוד יום טוב שני מיקי
אפשר לקיים שניהם ואם כן לפידברין אמור לאחד מן
המוהלים שהשכים כאן למול לאחל יום טוב ללא מורך כיון
דאפשר להקיים המילה על ידי משום דלבבי מוליך
הוה ומוהלים לומדים אנו רוצים לבטל בשביל אחד שלא יבא
השבת טורחים בזאת שמוהלים מבית לבית ומביאין לבית
לעיר ולפעמים מתבטלים ממלאכתם בשביל המילה ועתה
שאל המילה בזמנה כאן מתן תורתינו לפנינו לפי כה
דתידיר ושאינו תדיר תדיר קודם · ועתה אחר בית לענין
ושפוט שפוט ועל אבל כמו שיהיו שמחים שהגיעו עם מי
ושבמ"ה:

תשובה ליתדין ורך בשם ושפוט בבוטחה ולא מרך בכיתה ולא מרפה ידי
לא מסתבר לשליח לבן בתתיים תהלה דרחיק בבר דידוה
שפסק מרן בשולחן שטחור בא"ח בשעיף קטן ח' הסוסקים שכתבו ההיא דהוניא ולומר ושנן ולא כולם פה'
שם הניא תורה ושרשם בהבחות מדרבי ותכיא שבית יוסף
ושם כתוב שם הוניא משמע שברור לנו שהניא ולא פליגן
לגבלה בכל מה שיטעון כיון שהמתין יש כידו שטר וכל זה
לגלמה אבל במעשה שם שכיון רבותי ושבמ"ה:

חתת וחפילו שהיה חסד של אמת מכל מקום היכא תשוב שלא
מקום לחת והיינו במכשירים לפילו מלאכות גמורות על
ידי ישראל וקף על פי לפטר בעמתן כל שכן מלות המיל שהי'
שקולם כתר"ב מלות וכנוף המלות כתיר מלאכה גרועה קף
על פי לפטר על ידי כן אלו כיון שהמלאים הם טורחים בהם כל
הצבה וכודמנם לפי שמלה הוקת ניתן בחג לוקף ויקף
לוקף לחר שהיו מבני הציר שהרבה נער יש לאוהלים :

וראיה לזה ממה שכתב הבאר היטב בחורח חיים
סי' תקכ"ו סעיף קטן ה' וזה לשונו · וכתב
מוהר"ר רחיתי בכתבים חבורת קדישת סה פרנה כשנסטר הצחון
מוהר"ר חפרים ז"ל וכלו תלמידיו וכתבן ולנו לטהרו דתל מיד
מכח רלוי יותר לטהרו תלמידיו ולהתעסק בו ושלחו להצחון
מוהר"ר יעשיה ז"ל ר"ס בסק מלחר שהקברנים כל השב' הם
מוכנלים ממלחכתם בשבל המתים · גם בכלן דיינו קף
שהפשר בלחד מבני מ"ו כיון שהם מוכנלים בטבלים ממלחכתם
לפעמים מתעבבים יותר משעה בשבל המילה עד שפר
יפלפו כל ההדי"ם הקדושים נדחה ט"ו שני מפניהם:

ועוד מינו מילה שלה בזמנה דוחה יום טוב כ' כדתנן
פרק ט"ו דשבת קמן ניחול לח' לט' לי' וכו' וכיצד
וכו' ט"ו לחר השבת ל"ף והרי ל"ה ט' שני וחם לחיתה דמילה
שלה בזמנה דוחה יום טוב שני כיצד ניחול ל"ף חם היה
לילון ב"ה ל"ף יום טוב שני חלה ודחי דמילה שלה בזמנה
דוחה יום טוב שני ולכך ניחול ל"ה וכי חיתה דוחה חת שחע מספיקה
ט"ו לחר השב' מיירי ב"ט שני ולוכה דוחה חת שחע מספיקה
שני ימים טובים שלרחש השנה ניחול ל"ה וחם חיתה דשחר
יום טוב שני לוכה דוחה לחה לי למימר שני ימים טובים של
רחש השנה הוה ליה למימר שני יומב טובים חתה ולפי שחר
ימים טובים של ל"ה ודחי דדוקה יום טוב שני של ר"ה מילה שלה
בזמנה וכן כתב רבינו עובדיה ז"ל שני ימים טובים של ר"ה
דקדושה לחת הן ואין מילה שלה בזמנה דוחה לת ט' השני
של ר"ה ניחול ל"ה ע"כ · ורי בהדיה דדוקה יום טוב כ' של
רחש השנה דקדושה לחת שלה בזמנה לוכה דוחה לבל שחר
יום טוב שני קדושת מילה שלה בזמנה דוחה · ועוד
ק"ו ומה מילה שלה בזמנה דוחה יום טוב שני בל שכן מילה
בזמנה כיום טוב שני חף לפשר בבני חרץ ישרחל עם בל זה
בני העיר חף שהם בני חיבה לחרץ הם קודמין לבני חרץ
ישרחל בין שהם מתבטלין ממלחכתן בשחר ימות השנה
בשביל לנהל לת בני עירם ועוד חף שהם היה לדין דיינו בזמן
בני המקדש קיים והיינו עושין שני ימים טובים מספק עם
בל זה היה יבול לומל בן חוקה לחרץ חף שם יומה חחד מבני
חרץ ישרחל בבחן מהה בספק שם היום קדש בן חו וכן מ"ל
מוין ושם היום מוב שבימם מוין ומפל שכן הבח שחנו עושי' יום
טוב שני משום מנהג חבותינו בידינו ובקיחין בקיבועה
דירחח שבימם מוין בן חו וכן ח"ל והוה ליה לידי ושחיכו לידי
תדיר קודם וכל זה שם יורו המורים בן ברשם מוריהו הרב
מלרחם דחתלת בר"ו יחי המלך שלמה מלבח לעלמין חיי
מדנח ורבנח בבשו לעד יכון סוד ובניו בל יחריך ימים על
ממלבתו סוד ובניו על ישרחל ועל רבנן חבו"ר :
פחם ועיניה ולפי מן חברייה לחתלת לי בריך לבני בל יודעי
דת ודין הבעיר חליהו דוויך הבהן ס"ט
ולח"ב מולנו הרב נ"ו עשה מעשה והוח בעמנו מל ב"ט שני
ולח הניח לבן חרץ ישרחל למול:

(יח) שאלה השמן שומשמין מהו לשוכלו בפסח
למחן דחי ליה חוזר וניע וכו' ושבח"ס :

תשובה חפח בבר חמר בדברי שמשובים הרב
בעל דרבי מפח שתירו נם שמעת הרב
משם ר' חביב ז"ל שתירו בפסק מכתיב יודו
הרב מרי חדם ז"ל חסר ויש לומר שלפילו
הרב מרי חדם נ"ע חסר חלה משום דהבר
דיש ממשו לו טעמו של החיטים בשמן השומשמין ולה יש
מה שהעשם חשר ישנו שמן השומשמין לבל חלה חיטים יוצא
בידב עושין ולפי שהיה מתי לפי שחין בו טעמו ולה ממשו
ושוה שהעידו שלשם חמשים והחחד מהם הוה שליח ניבור
שהיו עושין במלחכת השמן השומשמין בשחרותם וזה נוסף
השלשה בנוסף לחחד וז"ל בתחיל' סורין השומשמין בחיים לבה
מחני היום עד חני הלילה ולחחר בך מוסיפין לותן מן החיים
ונותן לותם בכלי יותר משעה בדי שיוכו החיים מהם ולחר
בך כותשין לותן בעלי ולחר בך זורקין מעט מעט בחיים
סרוחין מבהה שהיה שחין הבלב יכול לשתותן ומלוחים הרב'
ומניחין בהם ושוהין מעט מיד קף לב של השומשמין לבר
דוקה והקליפות וכל מה שיהיה עמהן נפלל למט' ולין שוהין
בחי המלה הנ"ל כי הם לחד מעשרה בשעה ולחר שמוציחין
לותן ממי המלוחין והסרוחין מדיחין לותם בחיים הרבה
פעמים עד שילך ריח הסרוחן וטעם המלח ומסיקין הסורי"ן
בעניים יותר מט"ו רוט"ל עניים עד שיהיה חומן יותר מחוש
הסורי"ן לשר לופין בו הפת ולחר בך נותנין לך השומשמין
בסורי"ן מוקרין עניים בסורין ולחר בך טוחנין השומשמין
בסורי"ן ומוניחין מהן שמן עב"ד :

ומעתה נמחי' בהם נרעיני חטים לין מתנין טעם
בשומשמין בשעורו עמהם לפי שבמוכן ולין שוהין מעת לעת
בהדחה שני ב"פ מדן ז"ל בלי סי' ק"ם וז"ל לישור שבשרה
עם היתר מעת לעת בחמין מקלי בבוש והלי הוה בתבשיל
בלי שום מלוח ולין בו מלח ולין בו חומן ולין בו חומן
בהדחה קל וחומר בן בחו על קל וחומר ותלי דרבנן · וספק
לם

מעצמו הלי הוה שלו לבד עוד שם בסוף החג"ם ווה לשולו
לם עובד לבר ועל ידי בך פטרו חייב · ויש להבין דלמה
בריעת בסק לם בפטרו מעצמו הלי הוה שלו ובסיפה בסק לם
עובד לבר ועל ידי בך פטרו חייב ולך סיפה בחלי לי
פטרו מעצמו חלה שלה דריעת דפטור ובסיפ' חייב חלה מיירי
בסיפה דעל ידי בקשתו לבך חייב הה בבר שחעינן דעל ידי
דחם על ידי בקשתו וחלי חייב והלי חדוש לשחעינן דעל ידי
עובד לבר ועל ידי בך פטרו בין המיירי דעל ידי בקשתו
הם לי עובד והם לי היו עובד בין דעל ידי בקשתו פטרו
והלי חיי וש לומר דריעת וסיפה מיירי שפטרו מעצמו ודריעת
היה לחדעיל המיירי בחם בטל שפטרו המלך ובדומה
קלי לחדעיל דבריו הם לחרם בטל וכו' ועליה קלי ותלי דחם בה
מתחילת דבריו הם לחרם בטל וכו' ועליה קלי ותלי דחם בה
על ידי בקשתו לין לך בהל והם שמוכך לשם מעינן
ענין זה לפי שחדברי מרן הסם"ך דדווקה לפי שבתי העיר
פיסו בשבילו בשבילן לבך חייב לפי שהם פיסו בשבילו
וחדה לפי שבבה הסם חלקן בחפורש בדבריו ובוה הם לם
בקשו עליו והסייעתה על ידם לבך לין לך סיוע לשבטר בבך
בלה שם הוה שיעורו הם הסם לחינה שבטר בבך
על ידי בקשתו לין לך בהל והם שמוכך לשם מעינן
ענין זה לפי שחדברי מרן הסם"ך דדווקה לפי שבתי העיר
פיסו בשבילו בשבילן לבך חייב לפי שהם פיסו בשבילו
וחדה לפי שבבה הסם חלקן בחפורש בדבריו ובוה הם לם
בקשו עליו והסייעתה על ידם לבך לין לך סיוע לשבטר בבך
בלה שם הוה שיעורו הם הסם לחינה שבטר בבך
בקשתן חייב · וכך דעובד בם בן מיקרי על ידי בקשתו לבך
חייב בבלע"ד :

לחל מערת ומבהן הגדיר חליהו דוויך הבהן ס"ט

(י"ב) שאלה על דבית שבונחפ"ם שחופין במחב'
על ידי הלור בינד הבפירים של בלר סי' קכ"ל
פמחבת וכבר ידוע שהמחבת פסק מרן זל בלר סי' קכ"ל
לענין שלר לישורים בריהם ליבון ובליבון פסק נורן זל בס"ל
סי' תנ"ל והליבון הוה עד שיהיו נצוצות ניבזים מהם ודבר
זה לפשר שמקובל המחבת · ויש שמתן לומר בשם נפן על נפי
המחבת ובין שבשרף הבמר נפן סברי שהותרה ומבין מלחו
היקר זה לשמוך עליו והם בעינן בליבון בף בשרף עליו בין
שחמשו על ידי הלור ופעמים לותין במחבת הבופפ"ל
בחמלה שלהם שמוערב בה חלב ושומן חליה והיו בשר בחל
ובליות וטריפות בינד ול"ב הבשירים ושבח"ם :

תשובה נלע"ד כלנוד הכשר ומוטב שיאכלו ישראל כשירות ולא יאכלו בשר וחלב ונבילות וטריפות והוא ממה שפסק מרן ז"ל בי"ד סי' ק"ח סעיף ב' אם יש שמנונית של איסור על המרדה שקורין פאל"א אסור ליתן עליה היתר כל היום מיהו כשאינה בת יומא מותר להשתמש משום דאי אפשר בענין אחר וכתב מור"ס בהגה כל זמן שהיא בת יומא לא מהני בה הגעלה ולא קליפה בכלי אומנות וכת' הרב בשפתי כהן דמרדה דינה בכלי שתשמישו על ידי האור דנתבאר בא"ח סי' תנ"א ס"ד דצריך ליבון ע"כ כמבינו למידין דהמרדה דינה כמחבת שצריך ליבון וכו' הט"ז בס"ק ז' וז"ל אסור ליתן היתר עליה כל היום באיסור והיתר כלל ט"ל ס' ז' שאסרו אפילו בדיעבד אם הניחו הנכרי מן התנור על כלי אחר עוגות עם פשטיד"א של איסור וסיים אח"ך מיהו לא אסר אלא הפת הראשון שידוע בבירור שהוציאוהו מיד אחר הפשטיד"א משום שמנונית של איסור שעל המרדה ואם אין מכירו חדא בתרי בטיל וכו' ואם אינה בת יומא פשיטא שאינה אוסרת ע"כ דון מינה ואוקי באתרין כי היכי דהמרדה צריך ליבון ואפי' הכי פסק באיסור והיתר דפת שניה מותר גם בנ"ד אעפ"י שהמחבת צריכה ליבון כנאפיא"ה השניה מותרת ואעפ"י שפסק מרן ז"ל שכתבנו לשונו לעיל אסו' ליתן עליה היתר כל היום היינו שלא יתן לכתחילה אבל בדיעבד למרן ז"ל אפי' פת ראשונה מותר' מדלא קאמר אם נתן אסור דמרן לא איירי אלא לכתחילה אסור ליתן וא"כ כיון שמרן איירי לכתחילה אבל בדיעבד אפי' פת ראשונה מותרת ודאי מודה להאיסור והתיר דהשנייה מותר לכתחילה וק"ו דהראשו' לאו"ה אפי' בדיעבד אסור ואפ"ה היתיר הב' כ"ש למרן ז"ל דהא' מותר בדיעבד דמתיר הב' לכתחילה וכתב מור"ס ז"ל בי"ד סי' קמ"ב בסעיף ו' וז"ל אעפ"י שהוא של נכרי וישראל קונה ממנו לכתחילה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד הנכרי מיקרי דיעבד ועוד דהתם המרדה היא ודאי בת יומא ולנ"ע פת שניה מותר כ"ש בנ"ד שהמחבת אינה בת יומא ולפעמים לותתין בחמאה אבל רוב תשמישה בעיסה במי' לבד וק"ל דבכל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו ודאי השנייה מותרת ואעפ"י שפסק מרן ז"ל בי"ד סי' קכ"ב ס' ד' וז"ל קדרה הבלוע מבשר וחלב אם קודם שעבר לילה אחת חממו בה מים חשיב כאלו חזר ונתבשל בה האיסור ומונים מעת לעת משעה שחממו המים מה שאין כן בשאר איסורים ע"כ ובנ"ד בכל יום ויום אופין במחבת וא"כ לעולם היא בת יומא וז"ל דדייק מרן ז"ל לכתו' קודם שעבר לילה אחת ולא כת' קודם מעת לעת משמ' דסבר כיון שעבר לילה אחת תו לא מנינן מעת שהוחמו המי' ובנ"ד בכל לילה בטילין א"כ תו לא מנינן מעת שהוחמו המים ולאו' שדייקתי מדברי מרן ז"ל מצאתי בבה"ז בסי' ק"ב שזהו כוונתו וז"ל ונראה לי דאם כבר עבר עליו לילה אחת קודם שהוחמו המים אפי' בבלוע מבשר וחלב אין מונין מע"ל אלא משעה שבשלו בה האיסו' כיון דאיכ' רבות' דסברי שכבר אינה בת יומא ואע"ג דלא סמכינן עלייהו להתי' מה שנתבשל בה או מ"מ לענין זה ש"ד לסמוך עלייהו ע"כ והביא דברי מרן אלו בט"ז בסי' זה :

ומעתה כיון דפסק מרן ז"ל דלא מנינן מעת בישול המים אלא מעת האיסור כיון שעבר לילה א' קודם בישול המים נמצא בנ"ד ספק ספיקא ספק אם בישל איסור ספק לא בישל איסור ואת"ל בישל איסור ספק אם עבר מעת לעת מעת האיסור עד עתה פירוש שמא בישל איסור אתמול ואפה בה עד הערב כיון שלא עבר לילה א' קודם שאפה כמנא עדיין היא בת יומא או שמא משני ימי' בישל איסור וכיון שעבר לילה א' ליל של אתמול אעפ"י שאפ' בה אתמול מנינן משעה שבישל האסור כיון שעבר ליל של אתמול קודם שאפה בה אתמול לא מנינן משעת אפייה של אתמול שא מב' ימים משעת בישול האסו' וא"כ אינה בת יומא והוצרכתי לכתו' לאיש אשר כמוני שמא לא יבין הספק ספיק' לכך, כתבתי הפי' ומתהפך ספק אם עבר מע"ל או לאו ואת"ל לא עבר מע"ל שמא לא בישל איסור אתמול ולמדתי ס"ס זה מתורתו של הרש"ך ז"ל בסי' קי' בדיני ס"ס ס"ק ה' וז"ל אם יש בתרנגולת רק ספק טריפות ויש ג"כ תרנגולת כשרה ומצא ביצה הביצה מותרת אפי' בלתי תערובת כלל מטעם ס"ס דשמא לא הטילה ואת"ל הטילה שמא אינה טריפה וכיון שהי' ספק בלועה תבנא לדיננא שפסק מרן ז"ל בי"ד סי' קכ"ב סעיף ו' סתם כלי גוים הם בחזקת שאינם בני יומן לפיכך אם עבר ונשתמש קודם הכשר התבשיל מותר וכתב מור"ס בהג"ה אבל וכו' אעפ"י שהוא של נכרי וישראל קונהו ממנו לכתחילה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד הנכרי מיקרי דיעבד :

וכתב מרן ז"ל בב"י וז"ל וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן והמרדכי בפ' אין מעמידין דטעמא דמילתא מפני שהוא ס"ס ספק ישתמשו בו היום או אתמול ואת"ל נשתמשו היום שמא נשתמשו בדבר שהוא פוגם בעין או דבר שאינו נותן טעם וכתבו רבינו בסמוך וכתב הר"ן ז"ל דיש דוחקים לומר דחיישינן לבני יומן אלא שאלו כולם כפגמים הם אפי' בבני יומן אבל בדברים אחרים חיישינן ואין זה מחוור שכיון שהוזכרו בגמרא הרבה פת ושמן וכו' וחמץ וכו' דוחק הוא לומר שכל אלו כפגמין בבני יומן ושכחום לכל הדברים שלא הוזכרו בגמרא אלא ודאי לכלי בני יומן לא חיישינן עכ"ל הרי דאפי' בני יומן לא חיישינן ומכ"ש דלאתמול דלא חיישינן דילמא אתמול בישל בו איסור ואנו מה שרוצין להתיר שילך בבוקר ויקנה קודם שיאתמש בו שום דבר ודאי לא חיישינן דילמא אתמול אפה בו איסור וכ"ת דהמחבת תשמישה תדיר לזה ז"ל מ"מ מרן ז"ל משם הר"ן ז"ל לשונו שהעתקנו וז"ל וא"ת הא אמרינן בפ"ק דחולין השוחט בסכין של חולין רב אמר קולף וכו' אלמא חיישינן לבו' וכו' יש מי שתירץ שכיון שהסכין תשמישו תדיר חיישינן לבן יומו והרמב"ן ז"ל הקשה וכו' ולפיכך נראה דסכין כמי אינו ב"י מסתמא וכו' וכי אמרינן קולף וכו' ליתא אלא בסכין בו' דוקא עכ"ל וכך הם דברי הרא"ש ז"ל וכו' התם מיירי בידוע שהוא בו' ע"כ הרי דאפי' בסכין שתשמישו תדיר לא חיישינן לבו' אלא דווקא בידוע שהוא בו' גם בנ"ד ועוד דהמחבת אין תשמישה תדיר באיסור ועוד דבכלי נכרי לא חלקו בין תשמיש תדיר לאין תדיר אלא סתם אמרו אעפ"י שתשמישה תדיר אעפ"י שתשמישה תדיר באפייה לא חיישינן שמא אפה בה איסור :

ובזה כמו א"ש מאי דהוה קשה לכאורה לנ"ד ממ"ש הטור ז"ל בסי' נ"ב משם הרשב"א ז"ל אבל בלע איסור לעול' באיסורו עד שיגעיל הראוי להגעיל וילבן הראוי ללבן ע"כ התם נמי מיירי שבלע איסור ודאי אבל בנ"ד שהו' כלי נכרים כמ"ש שפסק מרן ז"ל דסתם כלי נכרים אינן בו' :

והנלע"ד הכשר המחבת של נ"ד ילך בבוקר קודם שיאפה שום דבר וישפשף במים ובאפר מקלה ובסובין היטיב וידיח ואח"כ ישפשף בחול ובמי' ואח"ך יחמם המחבת כדרכו של כל יום ויום ויקח סמרטוט מכובס יפה לקבץ הפירורין הנשארין במחב' וימתין כדי שיאפה כמו רוט"ל אחד ואח"ך יביא סמרטוט אחר ויקח מן הכאפה אחר הרוט"ל הא' כמו המרדה שכתבנו לעיל הפת הא' אסורות והשניו' מותרו' ומה המרדה שיש שמנוני' השניים מותרים כ"ש בנ"ד שאין ידוע בודאי לא כ"ש הב' מותרת משום דספק אם אפה בה הנכרי איסו' מקוד' ואת"ל שאפה בה איסו' מקוד' קי"ל בבולעו

בבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י חימום המחבת כך פולטו ברוט"ל הא' ע"י חימום המחבת שכל הימים מחמם המחבת בשום זה הטעם אם יש בתוכה בלוע מאיסור יוצא ע"י אפיית הרוט"ל הא' ואם יש בו שמנונית על פניה נפגם ע"י האפר כמ"ש מרן ז"ל בי"ד סי' צ"ה סעיף ד' אעפ"י שהשומן דבוק בהם מותר דהאפר הוא נ"ט לפגם ועוד דקי"ל הולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו ובנ"ד רוב תשמישה בעיסה בלא חמאה ועוד דסתם כלי נכרים מותרי' בו ביום ומחבת בכלל מדלא הוציאו המחבת מכלל סתם כלים של הנכרים משמע דהמחבת בכלל ומותרת לכתחילה אם בשל בה הנכרי אפי' כדכתיבנא לעיל משם מור"ס ז"ל כ"ש בנ"ד שביומא עדין שלא אפה שום דבר וגם כשירצה למשוח המחבת בין אפייה לאפייה ימשח המחבת בשמן שומשמין ועוד יש להביא ראיו' ממה שפסק מרן ז"ל בי"ד בסי' צ"ו בסעיף ד' וז"ל מי למונו"ש שמביאים הנכרים וכולי מותרים וכתב מור"ס ז"ל בהג"ה מפני שמביאים הרבה ביחד ואף אם נאסרו מקצתן שנחתכו בראשונה עם סכין נכרי נתבטלו באחרים הנחתכים אח"ך שאינן נאסרין כי כבר נתבטל טעם הסכין בראשונה ולכן כולם מותרים וכל כיוצא בזה וכתב הש"ך ז"ל וז"ל בקיצור ואף על גב שפסק מרן ז"ל בזיתים שנחתכו בסכין של נכרי דאסו' שאני זיתים דחריפי יותר ואעפ"י שהפרי חדש ז"ל לא נראה לו זה החילוק הרב בכ"ה הסכים לחילוק זה דש"ך הנז' וא"כ מרן התיר הא' והב' ואנו נתיר השנים וכל זה להלכה אבל למעשה עד שיסכים מרן מלכא לעלמין חיי המלך שלמה כסאו לעד יכון הוא ובניו עד כי יבא שילה אכי"ר כנ"ו :

ועוד ראה זה מצאתי וכעת אין הבו' מנוי אצלי לפיכך הוצרכתי להעתיק לשונו מס' חמדת ימים בח' המועדים בה' פסח פ"ג דף י"ד ע"ב וז"ל והמרקחות והדבש שעושין מתירוש, ויין מבושל וכיוצא בזה אם נעשו בכלי שתשמישו תדיר כגון מחבות וקדירות של כל השנה חיישינן להו לבו' ואסורין בפסח אבל אם הם כלים מיוחדים לכך אף על פי שלפעמים מבשלים בה פתיתי לחם עם דבש הוה ליה כאילו אינם בו' בודאי כמ"ש הבו' ז"ל וכן בסתם כלים אינם בו' והוה ליה נותן טעם לפגם ואף לדעת האוסרים נותן טעם לפגם בפסח אם נתבטל קודם הפסח אינו חוזר וניעור בפס' לכולי עלמא ולפיכך מותרים בפסח עכ"ל ובנ"ד כמי דמי לכלים המיוחדים לכך אעפ"י שלפעמים מבשלי' בהם פתיתי חמץ עם דבש הוה ליה כאילו אינם בו' בודאי כמ"ש הבו' גם המחבת מיוחדת לאפית הכנפייא עיסה במים לבד ואעפ"י שלפעמים אופין בחמאה שלהם הוה ליה כאלו אינן בו' בודאי כמ"ש הבית יוסף והוה ליה נותן טעם לפגם דסתם כלים ומותר ואעפ"י שנותן טעם לפגם לכתחילה אסור ה"מ קודם שנתבטל אבל בנ"ד שנתבטל באפיית רוט"ל א' מותר לכתחילה ועוד כדכתיבנא לעיל משם מור"ס ז"ל אעפ"י שהו' של נכרי וישראל קונה ממנו לכתחילה מותר דמאחר הכבר נעשה ביד הנכרי מקרי דיעבד ואל תקשה מתחילת לשונו שכתב כלים שתשמישן תדיר וכו' חיישינן לבו' היינו תשמישן תדיר בחמץ לכך חיישינן לבו' אבל בנ"ד תשמישה תדיר בהיתר ולפעמים באיסור דמיא לכלים המיוחדי' לכך אעפ"י שלפעמים וכו' כאילו אינן בו' בודאי ומוכרחי' אנו לפרש דמאי דאסר בתשמישו תדיר היינו דווקא תשמישו תדיר בחמץ דאי לא תימא הכי כיצד התיר במיוחדי' לכך והא האומני' בכל יום ויום עושין מרקחות למכור תדיר אלא ודאי תשמישו תדיר דאסר היינו תשמישו תדיר בחמץ לכך אסר אבל כלים המיוחדים למרקחו' אעפ"י שתשמישן תדיר למרקחו' לא מקרי תשמישו תדיר וכנ"ד כמי אעפ"י שתשמישה תדיר באפיית היתר לא מקרי תשמישו תדיר אלא כשתשמישו תדיר באיסור דבכל כלי הולכין אחר רוב תשמישו כמ"ש מרן ז"ל : כאם וצעירה ולא מן חברייא לאל משרת ומכהן הצעיר אליהו רוויך הכהן ס"ט

(י"ג) **שאלה** ראובן ושמעון אחים הניח להם אביהם חצרו' ובתים וכלי בית וחזקה של נאר"ף באשו' ומת שמעון הקטן ואלמנת שמעון היתה נזונת אצל אחי בעלה ופעמים אצל קרוביה שהם עשירים לפעמים שנה או פעמי' ששה חדשים אצל קרוביה וגם היתה עושה מלאכה ומה שהיתה מרווחת היתה מוציאה אותם בצרכי בית אחי בעלה ועתה נפטר ראובן ובאתה אלמנת שמעון לתבוע כתובתה מעזבון בעלה וטענו יורשי ראובן שראובן יש עליו חוב לנכרים ורוצים למכור העזבון כדי לשלם לנכרי' שלא יחבישו' והיא אומרת שאני מישראל ואני קודמת לגבות ואעפ"י שיחבשו אתכם שטר כתובתי קודם :

ועוד טענו שרוצים לגבות מכתובתה לפי שזן אותה ראובן ומה שזן אותה ראובן ולא תבע ממנה דמי מזונות שהיה סבור שחייב לזונה משכירות הנאר"ף באשו' שהניח להם אביהם חזקה של הנאר"ף באשו' ואלו היה יודע שאינו חייב לזונה לא היה זן אותה והיא משיב' חדא שהשכירות והבתים חציים לבעלי ושוה שכירות' יותר ממזונותי ועוד כמה פעמים בקשו לשכור ממנו והוא לא רצה ואם היה משכיר הייתי מרווחת יותר ממזונותי ועוד שאחי בעלי היה נדיב והיה זן כל המשפחה ואינו משורת דרך ארץ שלא יזון אשת אחיו ורואי לשם מתנה זן אותי כאחד מנושרתיו [?] שהיה זן אותם ונותן להם שכר ואני הייתי משרתת עמהם במזונות דוקא בלא שכר :

ועוד טענו שהחוב היה מזמן אביהם ובעלת מחוייב בחובות והיא אומר' שכל החוב מזמן אחי בעלה שהיה ויתרן הרבה והיה לווה ברבית בכפלי כפלים והחוב בלו מזמן אחי בעלה ולא מזמן אביהם והיא אינה מחוייבת בחובות ועל הכל יורו המורים ויבא שכמ"ה [?] :

תשובה ממה שפסק מרן בחשן משפט הלכות שכירות הבית סי' שמ"ג ואם החצר עשויה לשכר אף על פי שאין דרך זה לשכור צריך להעלות לו שכר שהרי חסרו ממון וכתב מור"ס בהג"ה וסתם בתי' בזמן הזה קיימא לאיגרא וכיון מרדכי בשם הרשב"א והגהו' מיימוני וכתב במאור הגולה על מ"ש מרן אם החצר עשויה לשכר אעפ"י שאין דרך זה לשכור וז"ל כתב הרב המגיד הוא מדברי הרי"ף ז"ל בהלכות לפי שמידה זו לא נזכרה בגמרא כלל וכן כתב הטור בשמם ושלוה הסכים הרא"ש ז"ל ופסק מרן הוא ממ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ג מה' גזילה וז"ל ואם החצר עשויה להשכיר ואף על פי שאין דרך זה לשכור וכו' הוא מדברי ההלכות שכתב הרב אלפסי ז"ל דאמר דקיימא לאיגרא וגברא דלא עביד למיגר שהוא חייב בשכירות לפי שמידה זו לא נזכרה בגמרא כלל אבל דעת התוספות שהוא פטור ומ"מ המפרשים ז"ל אמרו שאם חסר הבית בכל שהוא כגון שהיה חדש והשחיר הכותלים וחסרו מערכו אף על פי שהיא חצר שאינה עשויה לשכר כיון שהוא מחסר קצת מגלגלין עליו את הכל והכין מוכח בגמרא עכ"ל ומכל שכן בנדון דידן שהרבה עשירים רצו לשכור שאין כמותו וא' פתן לו עשרת אלפים ואחי בעלה לא רצה להשכיר וכיון שזנה לפרקים לכך לא אמרה לו להשכיר אבל אלו הייתה יודעת שהוזם [?] לתבוע דמי מזונות ודאי היתה משכרת חלקם בע"כ :

ולעניין מה שטוענין שרוצים לפרוע לנכרים פסק מרן בסי' ק"ז בסופו היו לו מטלטלין או קרקע ויש עליו חובות לנכרים ואומר הרי כל נכסי משועבדים לנכרים

לנכרים ואם שלום ישראל יכאו הנכרים ויאמרו לותו ויסיח
כשכים אין שומעין לו אלא יבא הישראל מוכו ואם יאמרו ו
הנכרים הרי כל ישראל מסוים בפרוטה וכתב הב"ח בהגהת
הטור אות כ"ה וז"ל כ' שוקפים שחולקי"ן אומר כפרע לישראל
זאתר אומר כפרע לנכרי ואלו לישראל נאמי שאומ' כפרע לישראל
שומעין הרשד"ם חלק ח"מ סי' קפ"ד עוד כתב וכדין שלנו
הוא הפסד מכל וכל מכח הסברא ש לדון דכל שיש הפסד
לישראל מבטין לישראל עכ"ד · דין מיכח ואוקי באתרין ומה
התם שיש עניו אחד לנכרים כודאי פסקו שיתן לישראל ואלא
לנכרי כ"ש בנדון דידן מי יימר שאחוב שיש מזמן לחבירו של
בעלה ואפילו שיש שאחוב מזמן לחבין של בעלה כבר פסקו
שיתן לישראל ואלא לגבי ושוה שטטר של כתובתה כידה ומוקדם
לאחובת הנכרים ודאי שאחוב קודם לכל האחובות ועוד אלן מהדי
שאחוב שיש על אחי בעלה שכל ימיו היה לוה בריבית בשבילי
כשלים ודאי כל האחובות שיש מהריבית שהיה על אחי בעלה
ובעלה ליכו חייב כלום לנכרים ואם כן חייבים יורשי אחיו
ליתן לה משלם מעזבון בעלה :

ומה שטענו עוד שאחי בעלה היה זן לאוחה ושכור
שאחייב לאוחה משורות שאניאי לשם לחייסם שכל אלו
היה יודע שאין חייב לוחה מכאשים מאחה מה שוחה אין ז
טענה חדא שאחי בעלה היה זן לכל קרוביו ואיהו מטור דרך
ארן להניח אשת אחיו בלא מזונות לפי שרגילים אוכלי שולחנו
ואלא היה מניח הנאה בשבילה אחת כיון שהיה מתנה זן אותה וענ'
מוהדת ואחי בעלה היה פריב ודאי לשם מתנה זן אותה וענ'
אם היתה יודעת שן אותה לשם הלוואה לא היתה ניחותת כ"
התשחיים בתורת נדקה אלא היתה מצמצמת עצמה וניוונית
מוועשה ידיה לו משכירו דכריס ועוד יש לה קרובים עשירי'
פעם אשה אשת תמיחה אצל זה ופעם אשה ' אצל אלו
וכיוצא ודוב יניח לא היתה נוהג אצל אלו אצל קרובי'
וכל טענתה היא משפע שאת לא וכא במקצה אלא בהלואה
אבל היא טענתה שיש לה שכירות הוא ודאית כאומר לעיל
שכומן הזה כל האחובות קיימת לאחריו ואלא אם הוא לא היה
שוכר חייבים ליתן לה שכרה משלם :

ובמ"ש לעיל משם הרב המגיד שאם חיסר הבית בכל
שהוא וחסרו מעריכו ואע"פ שהיה חוב שאינו
עשויים לאחרא וכו' מבלבלין עליו את הכל בנדון דידן לאחי
בעלה מסרו מעריכו בידים לפי שגב של הקלעי"ם נת מחוטט
ולא ידי שלא מכרו אלא בטל הקורות ומכר לותם והקורות
תרומת הרבה לא יצתה כמותם בכלל ועל ידי שבטל הקורו'
ומכרם ודאי נפחת מערך הבית וכן נשאר בגב של מרבדי"ם
ובגני מהלוקח שלקח הקורות ומכר לותם ודאי נפחת ערך
הבית מבלבלין עליו את הכל כמ"ש ה"ם ופוד תובעת ממנו
מני דמים של הקורות ועוד שבאו לשכור ולא ידעה לשעבר
מכל מהמר חייבי' לשלם לה כתובתה משלם מעזבון בעלה
ויהרניתי הדברים לפני מורינו הרב כמהר"ר נרו ואמר לי
שכן הלכה :

לשל מערת ומכהן מצויר אלא לוחץ הכהן ס"ט ·

(ד) **שאלה** מ' אם בזמן הזה יכול לדון יחידי או
לא · שבית אם יכולים לאחוב בשם קודם
לדון בתחילה ביחיד · שלישית אם יכולים לאחוב בשם קודם
בתר דין אלא שקבלוהו עליהם אם יכול
לדון בתחילה ביחיד · רביעית ואלא אם קבלוהו מתחילה ואחר
כך שלח אחריו ולא רצה לדון לפניו אם יכול לכפות בגירו'
לדון לפניו ביחידי או לא · חמישית אם קבלת ת"ח לפילו
לפטרות או מני לאתיר כיון שאחת ת"ח לא קבלוהו אלא
לדיעת רבינו ן דין תורה ואם טעה אחרי בהדרי הפוסקי'
אם חייב לשלם או לא · ששית אם קבלת יחיד בחקום ג' או

כמון ולא רחיתי בכל הספרים המצויים אלנו שום ר' מהם
שמתיר יחיד לבתחילה ו"ל כבדון דידן כל דיינו שדן אין
דיינו דין אחרי שהרי בדיעבד אלו בא בתחילה שיבחו זולתי
שיבא דר"ת שבדיעבד דיינו דין אבל לבתחילה שיבא בש"ע

אחור נדון אחרי אלו שבא בתחילה דר"ת שפסק כשמואל :

ועוד יש לבחוב רחייה מן הירושלמי שבידו כך"ת
כח"מ סי' ג' בהגהת הטור אות ט"ו וז"ל ירושלמי
ר' יהבאו הוא דיין לאחוריו אמרו לו תלמידיו למחר אתיתנו רבינו ש
תסיר דין יחידי אמר להם כיון דאתא יתיבנא ואיתון אתיין
ואיינין קמן כמו דמקבלים עליהם דמי ע"כ הרי אחרי רבי
אבהו לא היה כופה אלא דוקא כשבאין מאליהן כל שכן אחר
שאין יחיד יכול לדון לבוף לבפיו · בקשיון מהכא דאחרי רבי
אבהו שקשו תלמידיו ש תסיר דין יחידי כ"ש בזמן הזה דיכולים
לומר למי שדן יחידי · ועוד כתב הרשב"ן ז"ל בח"א בסי' ק"ם
וז"ל בגמרא דיליף בפרק מרובה אחרינן ר"י שמעון שזורי
מבעלי כתיס שבגלגל היו בית אבא ואחרי מה אחרו מרגיין
שבריבין ליעשה ק"ו ובן בעו של קל וחומר שבכ"ד דליכא טעמ'
דיבא דאלבותא אבל בכה"ג בח"א בשימון ג' הלין בעד
הליכם ז"ל אחרי טעמי משום דיבא דאלבות' ומשום שאלבותו
משמע משום הרי טעמי הלין אבל בחד' טעמא לא היה
הלין דאי אחרי' בחדא טעמא היה הלין היה לאחמועינן
חידושא בחדא אלא ודאי דוקא משום הרי טעמי הלין אבל
בחדא סעמא הלין היה הלין ש"ס בכ"ד כיון דליכא הרי טעמי
אין יכול לדון ביחידי :

ועוד ראה זה מ"ש מרן בכ"מ בלד סי' רמ"ב וז"ל ברסיטן
בירושלמי פ' כל סיד ר' חניבא הוה שרי בצפורי
והון אחאי קאמי עובריו ומפקי מן קראיו וימסין והון ר"ל ור"ל
שריין ולא הוה מגרש לון עמיה אחרין חכים הסוא סבא
דפרזלי חריפין חד זמן נהפכו עמיה אחרין מה אחא רבי
משנה עלן יוקא דין אחר לון ויתי עלי' אם לא כל מעשה

קבלת יחיד בחקום ג' דוקא · ם ביעית אם בשעת קבלה
אם נדיב נותר להם על מנת שאין יודע לדון דין תורה או
אחא מקבלין אותי · ועוד בנדון דידן כשבאים לזמרים לא
רוצים דין תורה · ח' אם נשבעו לקבל אותו ונשא אם הוא
שבועה בטעות ויכולין לחזור בהם או לא · ט' אם קבלוהו
בפירוש לפי שכלו אם יכולין לחזור בהם קודם גמר דין או
לא · יוד אם כבר נתנו רבנים מובהקים לדון ביחידי אם
יכולין לומר המקבל לו לא · יא אם שינו המקבל ודנו בג' אם יש
משם כחוקיא לענו על הא' או נאחר שאא' יש להם אחר מן
הפוסקים ואם לאחר נמי לילך בדרך רחוק יותר טוב ללכת
בדחוק ודון בג' אלינא דר"ע · יב כתב ברשא הדף מקבלים
אותי עליכ' לדון לפי שכלי לחזר כשאחתו שאות' על הקבלה
אחר מעשרה יבנם כתיבתו והעשרה יפילו הנדון כתיבת
אינם יודעים לקרות כם לפי שכתיבתו היא משונה מכל
כתיבת בני העיר וכשעה שקבלוהו לא אחר להם לפי שכלי
אלא אחר לשם דוקא מקבלים אותי בג' אי מהני או לא
יג ואפילו מי שידע לקרות ולא שכתוב לפי שכלי אם יכולים
לחזור בהם ואפילו ולא שכתוב לפי שכלי לא הכינו לדון אפי'
בטעות אלא סברי כיון שהוא ת"ח אפילו אחר לפי שכלי
אדעתא לדון דין תורה והוי קבלה בטעו' ויכולין לחזור בהם
אפילו לאחר גמר דין או לא · יד אם קבל עליו אב בית
בקחקס ג' אם יכול לחזור בו אפילו לאחר גמר דין או לא :

תשובה בשיב על ג' ג' ראם יחיד בזמן הזה יכול
לדון בעל כרחו ואם דן אם דיינו דיני תכן
ברים שנהדרין דיני ממונות כב' וכגמרא בשנים שדנו לב'
לבבו אין לחוש שמא דן אחר בשלשה כמו שכתב ב"י
חושן משפט סימן ח' סעיף ב' ובהגהת אשר"י פרק הגוזל
ופסקו הרי"ף וכן הר"ן ז"ל והרא"ש ז"ל והרמב"ם ז"ל כפ'
שני מהלכות סנהדרין כתבו אבל השנים שדנו אין דיינים
דין והמדבבי ז"ל הביא שם הם ב"ג דהלכתא כב' אבל אחר
משם ר"ת דהלכתא כשמואל ולא כבריב וכיון דב' עתודי
להוראה פסקו וכל הפוסקים שבאחרונים פסקו כר' אבהו זולתי
שר"ת פסק כשמואל וקל"ז ליחיד ורבים הלכה כרבים אם כן
קל"ל דשנים שדנו אין דיינים כלל ואפילו ת"ח כמ"ש שכן
יחיד בזמן הזה שאינו יודע לדון דין תורה אין לו
סמיכה בשום מקום ואפילו בשנים שדנו אין דיינים
כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל בפרק הגוזל ובפרק
שני מהלכות סנהדרין ובשאר הפוסקים ז"ל ואפילו בשנים
שדנו אין דיינים כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל בפרק
הגוזל ובפרק שני מהלכות סנהדרין ובשאר הפוסקים ז"ל ואפילו
בשנים שדנו אין דיינים כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל
בפרק הגוזל ובפרק שני מהלכות סנהדרין ובשאר הפוסקים ז"ל
ואפילו בשנים שדנו אין דיינים כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל והרא"ש
ז"ל בפרק הגוזל ובפרק שני מהלכות סנהדרין ובשאר הפוסקים
ז"ל ואפילו בשנים שדנו אין דיינים כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל
והרא"ש ז"ל בפרק הגוזל ובפרק שני מהלכות סנהדרין ובשאר
הפוסקים ז"ל ואפילו בשנים שדנו אין דיינים כמו שכתבו
הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל בפרק הגוזל ובפרק שני מהלכות
סנהדרין ובשאר הפוסקים ז"ל ואפילו בשנים שדנו אין דיינים
כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל בפרק הגוזל ובפרק
שני מהלכות סנהדרין ובשאר הפוסקים ז"ל ואפילו בשנים
שדנו אין דיינים כמו שכתבו הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל בפרק
הגוזל ובפרק שני מהלכות סנהדרין ובשאר הפוסקים ז"ל

בג"א כיצד יעשה להתחילה לקבלו במקום ג' וכן כתב הש"ך סעיף קטן כ' יחיד שאינו מומחה אפילו קבלוהו אסור לדון להתחילה וכמ"ש לקמן ע"כ וכתב עוד הש"ך ז"ל והדיוט סתם קבלה דידיה הוי דוקא לדעת' דלידון דין תודה וכמ"ש הרמ"ק ז"ל בפ"ק דסנהדרין וכתי מוכח כהדיא דלקמן דפריך תרבי תבהו מדן את הדין ומשני דקבלים עלויה ופריך מי סברי לתמי משלם דאמר ליה דיינית לן דין תורה ומ"ל לרבי ז"ל דסתם סתם ע"כ בשעת קבלם מתחילה לא אמרו לן בפירוש אלו מקבלים עליהם אלא דעת' דידון לן דין תורה וא"כ והתי בשלח דן דין תורה הדר דיינ' דקא על תכלי זה קבלוהו וכיון שלא נתקיי' התנאי ק"ל דקבלה כמאן דליתא ולא קם"ל דס"ל כהני דסנהדרין כשם שחזרונים ע"ש וא"כ הדר דיינ' לר' יהבה ולא ולהכי לית ליה כהני פירושו דלקבי יעלם מביאו דיבלי למימר ליה כי קבלנו אותך מתחילה בסתם היתה כוונתינו ודעת' דבכי קבילנא לך עלן דדיינת לן דין תורה וכיון דטעה לאו דין תורה הוא לן וכן פירש מהרש"ל סתם כם' חכמת שלמה ומשמע שם להדיא בהרמ"ק דגם רשז"ל ס"ל כפירוש הך ע"ש וכן מוכח להדיא בהרמ"ק דמפרש הכי ע"ש וכן משמע להדיא בהרי"ף פ' אלו מ"ז ז"ל מי שלם מכיתו דאמרי כי קבילנא לך עילון אלא דעת' דדייני' לן דין תורה ע"כ וא"כ נמי כהי דקבלוהו סתם יכלי למימר ליה כי קבלנך עלון אלא דעת' דתידון דין תורה ולא עוד אלא כשבאין לומרים אמרים דין תורה ודין תורה נדיק ג' ואם כן כיצד דן יחידי לעצ"ע שקבלוהו בכתובות דף ק"ג ב' במ"ר כ"ה בהגהת כתוב ועדיפא מינה כתב הר"ב בח"מ בסי' כ"ה בהגהת הטור תוי"ט ז"ל אם בשבע בעל דין לבל אשר יאמר אותו מכח וטעם כדבר משנה שבועה בטענות היא וחזור הדבר ז"ל סי' פ"ו אלא יאמר המתפלף מודים לנאמן לדברי הרב ז"ל בכ"ד שקיבל עליו דינו של תלמיד חכם דאיכא למימר דלדעת' שידין לו דין תורה קבלו ע"כ הרי לך בהדיא דאפי' קבלו בשבוע יכול לחזור בו וא"כ כ"ש שקבלו בדברים בעלמא כלא קנין וכלא שבועה שיכול לחזור ואם שלם אחריו ואינו רוצה לבא אינו יכול לכופו לבא ועוד אפילו קבלה מהי מהכי הקבלה לפי מה שפסק מרן ז"ל בח"מ סי' כ"ד סעיף ג' ז"ל ולו שלא היה ממחה אלא קבלו אותו בעלי דינים עליו' בסה"מ לריכין להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון דין תורה כי מאד נתמעטו הלבבות ובדמיון בירושלמי פ"ק דסנהדרין בימי רשב"ג בטלו דיני ממונות ארשב"ג לית דאכיס בדין רו"ן בן חלפתא כהן כ' אמשים לבביו אמרו לו עד מתי אתדיכון דין תורה מ"ל אימי יודע לדון אתכם דין תורה ע"כ וק"ן כן בכו של ק"ו ומק בזמן התבאים לית דאכיס בדין אלא מי שהוא לב חכם מכל אדם כי פירושו דלכבי טבור משמע לפי' הדיינין שם כבים ומכ"ש שהיחיד שבידו לדון דין תורה ולא ר' עקיבא ור"ו בן חלפתא שבזמרו בירושלמי אמרו אין אנו יודעין דין ובימי רשב"ג אמר לית דאכיס דין תורה כ"ש וכ"ש שמתעטו הלבבות שבדיקין לומר שם לבעלי דינין שאין אנו יודעין דין תורה . וכן נראה להדיא מדברי הטור ז"ל בהגהת הרא"ש פ' אלו מ"ז ואפי' הכי אם טעה ישלם וז"ל הטור יחיד שאינו מומחה לא אפי' בניס שאינן מומחין וקבלו עליהם מה שעשה עשוי וישלמו מביתם וכו' כמה דברים אמרים בשקבלום שתם וכן עליהם בעלי דינים וטעה בשיקול הדעת ואפי' נתן כיד מדין ול"ז בבי' להרא"ש ז"ל בבא ד' דליתיה מומחה וקבלוה עליהם בעלי דינים וטעה בשיקול הדעת ואפי' נתן כיד וכו' וישלם כדתנן דן את הדין וכו' וישלם וכו' ואוקימנא בדקבלוה בעלי דינים אי הכי אמאי ישלם דאמרי ליה כי קבילנא לדעת' דלידון דין תורה וקי"ל כר' אחבו זה לסברת הרא"ש דבעי פשע ואנן בידי הכל לסברת הרמ"ק ז"ל נ"ל כבעי פשע ואנן בידי הכל ודברינו הללו ברורים מדברי הרמ"ק ז"ל שהביא מי שהוא חזור · ועוד דאיירי ממ"ש כה"ב מ"ח סי' כ"ה בהגהת הטור מ"ח ז"ל אפי' אם נתבע בעל דין לקייים כל מה שיאמר לותו חכם וטעה בשיקול הדעת ולא הספיק התובע להוציאו מיד הכתבע שבועה בטענות היא והדר דינא הדר' לדרבי ז"ל סי' ע"ח ע"כ הרי דאפילו שבועה בטענות ובשיקול הדעת חזור ומי יוכל לומר כן אלא בזמן הזה כיחיד ובזמן הזה כ"ו

כרב"ז והרדב"ז המובר שקבל עליו כל מה שיאמר לותו חכם ובשבועה ועכ כל זה פסקו שחזר והרב מהרי"ק ז"ל בתיבור על הש"ע בח"מ סי' ג' כתב ומלשון הפוסקים נראה שאין יכולין לכוף ולכברו פחות מג' ע"כ והרב בעל פנים חדשות ז"ל כתב בהלכות דיינים הביא דברי ר"י חשוב לו סבי דעיר לחודי' בלתי שנים עמו מהר"ם מינץ ז"ל וזה תורף דברי הרב משמטי שמעתי ז"ל בתייב חייתן הרב הגדול מהר"י יעקב ז"ל סדר הסכמה וגו' קבלנו עליהם את כל תוקף דברי הרב ז"ל בהלכות ובשבועות ושאר תומרות רבות ונמנעות להיות הממונים של לנסי קבלנו מנסיבים אותנו על פי בעל תורם הנמצא בקבלנו ועוד רלינו לחכר לת שלשל להיות אחד מניני כל הממונים נמשבים אחר רוב ממונים שקבלוה ובעל תורם עליהם על פיו יחתו ועל פיו יסבו בין בדיני ממונות בין בדיני חונשים וקנסות וחכלות וכתבנו ואחתמו בתוך ההסכמה שכולל בפירוש וכו' וקמו בעלי תורם וכו' שלא יסיח לותו שבעל תורם דן יחידי בדיני חונשים וקנסים וחכלות שאין דן יחידי אלא בשעת הקנם יסיח בעל תורם אחר עמו וחבירתו כי טובים השנים מן האחד שלא תבא מבשלה מתחת ידם וגו' על זה יורינו מוריגו שאם יוכלו לכוף לותה להסיחינו בפופי תחת בעל תורם אחד וכו' מבלי משתף עמו בעל תורם אחר ומדבר שקר ירחק:

תשובה דבריה פשוטים לני דוקא דאין בח לאדם לחדם לכוף לתבכה להסיחכם בדוכים בדיני קנסות וחבלות וחונשים אבל החכם השלם נבדו וסיעתו ואפי' דוב הקהלות אין לאדם יכולת לכוף אפי' למיעוט במילתא דאיכא רווחא לאדם ושפיתא לאת וגו' לקיים הסכמתם וכ"ש בעל תורם ואפי' שאתם בדיני קנסות אחרים בעלמא וכ"ש בדיני ממונות וכתב הרמב"ם ז"ל וז"ל אבל אם אמרו אנו נדון לך אבל לא נקבל עליך מומחה אלא מי שנטל רשות מב"ד הגדול מותר לדון יחידי מ"מ וכולי עד אפי' שיחיד וכו' חנות חכמים שיושב לחדי עמו כנ"ל ז"ל אלא אפי' דן יחידי ואפי' בש"ד של ג' שלם הוא כל זמן שאתם רב ניכר שהוא ומוטב שיתחיל הדין בלא מבעיא שיהיו כל היושבים עם ת"ח ותחויים עכ"ל אתם רואה בעיניך שדרך הדן יחידי ליטול רשות מב"ד מגדול ואפי' בראות ראוי להושיב אלנו ת"ח אחד אב לדב לדון יחידי וכ"ש שאין דן יחידי אלא מומחה וגו' כבר נחתו ופשיטא ליה ואין בו ספק לכל יודע שמעטים הם שיכלו לכוף ולדון וכו' וכל זמן שאנו בעיר על כל דברי המשפט החושך עמנו מן הדין וכולי ואי"ב פשוט הוא שהסכמת הזאת שהסכימו הממונים והחכם בטלה ומבוטלת ואינכם חייבים לקבלם וכו' הבא לסכרים לכוף אתכם עתיד ליתן את הדין וכו' שנמנע כתוב שיכולין לכוף את המושפט קן לקבל קן להחמיר אימו תיקון גדר אבל כ"ש דאיכא קבלת התורם ופסידא לאחי ומפשלם יצא לדון יחידי אין שום פוסק יפסוק כזה ב"ד ואתי' בית דין של דבי אתי ודבי לא אלינהי לאקוקיי ממונא כי הלי וכ"ש לדון את ולהחרים ולאשרוני כסיון וכו' לבן דאתי לאחוז לסברי בכל עוז להיות כל דבר נדון שלפי רוב חכמה ותקנם דיין תורתנו הקדושה אחרי רבים להטות אבל כפי התקנם שוות אחר כח בשלהתכם שרגו לעשות אין רוח חכמי' נוחה היטיבו וכו"ש מכל מ"ד הדין עם מכם ולא תחושו להסכמתן ומכרי' לתכסם עתיד ליתן את הדין ע"כ תורף דבריו הנלוים

הרי דאפילו בהסכמה שהסכימו בקבלת חכם ג' אפסק שאין ההסכמה מבטלת דין תורה שבידך לבטל פ"ש וכ"ש בשכיל כתיבה שכתבו שמותם שיכולין לבטל שכתיבה כדי לעצו' דין תורה כנ' ועוד רלינו לאדם מעשה חייב ז"ל שקבלוהו עליהם לדון לפי שכלו כל זמן שלא נגמר הדין יכולין לחזור בהם ע"כ וז"ל כיון שיכול לחזור כו קודם שיעמוד ואם שלח אחריו ולא רלה לבא חזינן יכול לבופו בכוחיר וחרם כיון דמקבלים יכול לחזור מן הדין ק"ל סתם לית ביחיד שלא קבלוהו אלא לדון לפנים :

וכ"ת כיון דכבר נתנו במקומינו לדון כרב ג' היאך יכולין לבטל המנהג ז"ל על פי מה שפסק מהרי"ק בשרש ח' וז"ל דבר פשוט יותר מביאתך בכתחתך שאין במנהג זה ממש שהרי כתב המרדכי ז"ל וזה לשונו שנהגו עלם דמתניתין בירושלמי המנהג מבטל הלכה וכתב כה"ג וכו' הכל מנהג שאין לו רחיים מן התורה אין לחוש בשעיקל סדעת וכמה מנהגים נהוגים דלא אול בתריי' ר"ת ב"ב וכו' כתבה קרא קום שנוקר דין תורה שאין לנכת אחריו חלילה וכו' פשיטא דאין עקירה מה שכתוב בתורה יותר מזה ע"כ הרי לך בהדיא דלא סוי מנהג מבטל הלכה אלא דוקא בשיש לו מקור מתורה אבל בשאין לו רחייה מן התורה ואדרבה שנוקר דין תורה שאין לנכת אחריו וכ"ל ג"כ מהמנהג שנהגו לדון כיחידי הוא עיקר דין תורה שאין לנכת אחריו אלא כדי שלא לעקור דין תורה צריך שיושיבו ג' בית דין שלם כדי לקיים דין התורה על התחת :

וראיתי להר' מקור ברוך ז"ל שכתב תשובת מהרי"ק ז"ל שהעתקנו בתשובה ג' וכתב סוף ז"ל וז"ל תשובה תיברה דגדול כח המנהג וכמ"ש בגמרא בכמה מקומות מנהג אבותינו תורה היא וכו' עם כל זה כ"ל רואי הוא למחותו במנהג הפוך דדוקא בחוסר אחת ממות לגדר ולפרים אמרו רואי הוא לפנהג הדרך שכתבו אבותיכם אבל במתיר את הקטור ח"ן לדבריהם רואי לבטלו כמנהג שכתבו לא יסור מן הקטור שכבקיען להן וכמ"ש הרמ"ק ז"ל בתשובה כלל ל' סי' ו"ד וז"ל אבל אם נמנו מנהג שיש בידמר עבירה יש לשנות המנהג ההוא אפי' המנהג הפוך נדונין דאין כ"ד מתנין לעקור וכו' עד ולא מבעיא המנהג של עביר' אלא אפי' המנהג שנעשה לטיב והרהקה ויכול לבא ממנו קלקול יש לבטל המנהג ע"ל וכ"כ מהרי"ק שר"ן ז"ל והרשב"א ז"ל בתשובותיהם סי' ס"ח וסי"ט ע"ש על מה שהבאנו לסברין בשב' ועוש ודקדק הר"ן ז"ל במוצה מקום לומנהג הזה על פי הדין אלא לא היה מוצא מקום היה מבטלו אעפ"י שנעשה בעצת הרמ"ה ז"ל שהיה רב מובהק ונכנו כמה שנים מזמן הרמ"ה ז"ל עד זמן הר"ן וכו' ואפי' אם הוא מנהג שיש בתוך ספונקי ז"ל אם שיש מנהג אחר טוב ממנו כפי שאין בידינו למחות בתחילה הואיל וש לאם על מה שיסמוכו פוסקים ומחברים כמנהג מ"מ אם בח חכם ותקן מנהג אחר יפה וטוב ואולי ולתקן להם מנהג יפה שאין בו דופי כמ"ש הר"ן ז"ל בתשובה דהכא"ם ז"ל על עניו שכתבו כמה שניס לקרות המגילה לאחי ז"ל דאף אם יש לאם על מה שיסמוכו במנהג עכ"ל הש"ב רואה אני שיבא בדרכיך טובי' וכבואים על"ה לתוסיף שלפי' בעסקי העולם כל מסכיל בוחר לנעשו הדרך שכבושו והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו בהפשר רחוק כ"ש שיש לנו לעשות כן בדברי התורה ומצות שהם כבשונו של עולם ואיך ניתן הדרך ישר לפני אחר דרכו דבות יפו הקדושים וכבשים עצמו במקום גד ובמשנתו הברתים שלא תדחוק כלל ז"ל ולו היה דבר שהיה שעה גדולה כך שהרגיש לבך שהרגיש חדתי ולהסוף את הספק בעניני שתולה ומצות יהיינו רואי

בשום פנים לק"ק מכובד כמוהו עכ"ל:

הרי לך בהדיא דאפי' מנהג שנהגו רבנים מובהקים שיש בו כדמות עבירה מבטלין אותו כ"ש בנ"ד אם דן יחידי בזמן הזה שעוקר דין שאמר תורה דיני ממונות בג' ואפי' קבלוהו כבר כתבנו בשם הש"ך ז"ל שאפילו קבלוהו לכתחילה אסור לדון ביחיד:

ובכ"ת אם נבטל המנהג לדון ביחיד מוציא לעז על הראשונים ליתא ממ"ש הרב מקור ברוך ז"ל שהר"ן הקשה על מנהג שהיה בימי הרא"ש שהיה רב מובהק וכמ"ש לעיל משמו כהי שאין בידינו למחות בתחילה הואיל ויש להם על מה שיסמוכו פוסקים ומחברים כמנהגם מ"מ לתקן להם מנהג יפה שאין בו שום דופי כמ"ש הר"ן בתשו' דסרי"בש ואם איתא דמבטל מנהג מוציא לעז על הא' היאך הר"ן ז"ל פלפל על המנהג שהיה מזמן הרא"ש עד זמנו ולא חייש ללעז אלא שהא' יש להם סמך על הפוסקים דמתירים ועוד דראשוני' לבם כפתחו של אולם אחרוני' כנקב מחט סדקי' ואיך נניח דרך הישר ונלך בדרך עקלתון במקום נר אלא הדרך הטוב והישר להושיב ב"ד של ג' ובזה יוצא הדין לאמיתו:

ולענין שנסתפקנו אם קבל כשר אחד במקום ג' אם יכול לחזור בו ואפי' לאחר גמר דין ניפשוט לה ממתניתין בפ' ז"ב נאמן עלי אבא ר"מ או' יכול לחזור בו וחכמים או' אינו יכול לחזור בו ובגמרא א"ר דימי בריה דרב נחמן כגון דקבליה עליה כחד ואוקימנא בגמ' דלאחר גמר דין מחלוקת וכתב הרא"ש ז"ל דרב דימי דקאמ' דקבליה עליה כחד משמע דאמילתייהו דרבנן קאי דסברי רבנן דווקא קביל עליה כחד דליכא אלא חדא לריעותא הוא דאין יכול לחזור בו אבל קבליה עליה כבי תרי לריעותא הוא דאיכא ואין יכול לחזור בו ע"כ משמע להדיא דסבר הרא"ש ז"ל דקבלת פסול כחד וקבלת כשר כבי תרי לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו משום דבכל חד איכא חדא לריעותא אבל קבל פסול כבי תרי או קבל כשר כב' דאיכא בכל חד תרתי לריעותא אפי' לאחר גמר דין ואפי' לרבנן יכול לחזור בו וכן כתב הטור ז"ל בח"מ סימן כ"ב וז"ל והא דמהני קבלת פסול דווקא שקבלו במקום א' דליכא אלא חדא לריעותא הוא הדין נמי אם קבל כשר א' במקום ב' אבל אם קבל עליו פסול א' במקום ב' כשרים דאיכא תרתי לריעותא אפי' נגמר הדין יכול לחזור ע"כ מדקאמר אם קבל כשר במקום ב' ולא אמר במקום ג' משמע דסבר כאביו הרא"ש ז"ל דאם קבל כשר במקום ג' יכול לחזור בו אפילו לאחר גמר דין וכן משמע מדברי הרי"ף ז"ל וז"ל א"ר דימי וכו' כגון קבליה עליה כחד וכו' והיכא דקביל עליה קרוב או פסול כבי תרי חזינן לגאון דקאמ' אפילו קנו מיניה כב"ד מני מיהדר ביה דקנין בטעות הוא ורבוותא אחריני אמרי וכו' וקנו מיניה לא מצי למיהדר ע"כ לא פליגי אי קבל פסול כבי תרי אלא בקנו מיניה אבל בלא קנו כ"ע מודו שיכול לחזור בו וכתב הרב בנ' ז"ל וז"ל בגמרא הסכימו המפרשים ז"ל לפירוש רבינו האי גאון והרי"ף ז"ל דלרבנן קאי כלומר הא דאמרי רבנן אין יכול לחזור בו כגון דקבליה עליה כחד עם ב' דיינים דלית ביה אלא חדא לריעותא להכשיר זה שאינו כשר לו לדון אבל לקבוליה עליה בתלת כדין דיינים דעלמא לא מהניא קבלתו לכך כיון דאיכא תרתי לריעותא ע"כ הרי שהסכימו המפרשים ז"ל דהגאון ז"ל והרי"ף ז"ל דאיכא תרתי לריעות' יכול לחזור אפי' לאחר גמר דין ואפי' לרבנן גם המרדכי כתב וז"ל האלפסי פסק דאם קבל עליו חד קרוב או פסול כבי תרי וקנו מיניה לא מצי הדר ביה וכ"פ המיימוני וכן בא מעשה לפני ר"מ וכו' ונראה לה"ר מרדכי ז"ל דבלא קנין יכול לחזור בו ואפילו

אחר גמר דין היכא דאיכא תרתי לריעותא כגון חד פסול כבי תרי דבת למודא יהא נאמן אביך עלי וכו' א"ר דימי כגון דקבלי' עליה כחד וכת' ר"ש משנ"ץ מדקא' רב דימי כגון ולא קאמר לא צריכה דאפילו קבליה כחד משמע דאמילתייהו דרבנן קאמר ובקבליה בתרי אפי' רבנן מודו דיכול לחזור בו כיון דאיכא תרתי לריעותא וכן מוכח וכו' וכן רבינו מאיר ז"ל וכו' כדאמרינן בגמרא והוא דקבלי' עליה כחד וכו' אבל במקום תרי לא הוי אפי' קבליה ע"כ הרי לך בהדיא היכא דאיכא תרתי לריעותא כל הפוסקים שהבינו כולם פה אחד אומרים אפי' לאחר גמר דין יכול לחזור בו וכן כתבו התוס' בפ' ז"ב ודחו פי' הקונטרים דפי' דרב דימי ארבי מאיר קאי אלא אדרבנן קאי מדקאמר כגון ולא אמר לא צריכה וסיימו דבריהם דלרבנן כגון דקבליה כחד דאיכא חדא לריעותא אינו יכול לחזור בו אבל אי קבליה בתרי דאיכא תרתי לריעותא אף לרבנן יכול לחזור בו אף לאחר גמר דין וכל הפוסקים אזלו כפירוש התוספות מהכרח שהכריחו התוספו' מדאמר רב דימי כגון ולא אמר לא צריכה לכך כולם פסקו היכא דאיכא תרתי לריעותא יכול לחזור בו לרבנן אפי' לאח' גמר דין זולתי הרמב"ם ז"ל אזיל כפירוש רש"י ז"ל ולכך פ' פ"ו מהלכות סנהדרין אפי' איכא תרתי לריעותא לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו אבל קודם גמר דין יכול לחזור בו ואם כן בנ"ד דאיכא תרתי לריעותא שקבלו ליחיד במקום ג' למה יניח דברי הפוסקים שזכרנו וילך כדברי יחיד ועוד כיון ששני עמודי הוראה הרא"ש ז"ל והרי"ף ז"ל סברי כפירוש התוספות מחמת ההכרח שכתבו התוספות וילך כדבר חד ועוד אפילו אזיל לשיטת הרמב"ם ז"ל כיון שמרן ז"ל פסק כהרמב"ם ז"ל אפי' הכי פסקו קוד' גמר דין יכול לחזור בו וכיון דיכול לחזור בו אם שולח אחריו לדין ולא רצה לדון לפניו אינו יכול לכופו לא בנידוי ולא בחרם. וכ"ת בקרוב או פסול איכא תרתי לריעותא אבל בחד שקבלו בג' לא איכא תרתי לריעותא לא היא אלא בחד כשר נמי שקבלו בג' איכא תרתי לריעות' חדא ממה שכתבנו לעיל בשם הרא"ש ז"ל והטור ז"ל בהדיא ביחיד שקבלו בג' איכא תרתי לריעותא ועוד ממה שכתב הש"ך ז"ל בח"מ בסי' כ"ב על מ"ש מרן ז"ל וז"ל אפילו קבל א' מהפסולים וכו' או בג' ב"ד מומחין לדון לו וכתב בהגה וים חולקין וס"ל דדווקא אם קבל קרוב או פסול בדיין א' או בשר א' אבל קבלו בתרי דאיכא תרתי לריעותא אפילו אחר גמר דין יכול לחזור בו וכן הסכמת רוב הפוסקים וכ' הש"ך ז"ל על מ"ש דאיכא תרתי לריעותא וכו' כת' הסמ"ע ז"ל נראה דאם קבל עליו כשר א' במקום ג' לא מיקרי תרתי לריעותא וכן מוכח ממ"ש הטור בסי' שאח"ז וכן מוכח מתשובות הרא"ש כלל כ"ו דין ח' והביאו הר"מ סי' זה ס"ב ובב"ה מא' ו' עכ"ל ואין נ"ל כן וכן משמע ממ"ש הרא"ש פ' ז"ב והטור והאב"ן דף קי"ב ע"א וז"ל והא דמהני קבלת פסול דווקא שקבלו במקו' אחד דליכא אלא חדא לריעותא וה"ה נמי אם קבל כשר א' במקום ב' וכו' ולא כתבו במקום ג' משמע דווקא שנים וכן להדיא בעיר שושן דאם קבל פסול כב' וכן אם קבל כשר כב' הוי תרתי לריעות' ע"ש והטור שבסי' שאח"ז ז"ל דמיירי כשקנו מידו ותשוב' הרא"ש ז"ל ז"ל דמיירי בקבלו מומחה שהוא קרוב או פסול דבכה"ג לא הוי רק חדא לריעותא וכמ"ש בתשובת מהר"י מינץ ס"ס נ"ד ע"ש ע"כ ותירץ תירוץ אחר ע"ש וכן כה"ג בח"מ בסי' כב' בהגהת הטור אות ג"מ וא"כ כיון דרוב הפוסקים סברי דקבלת כשר כב' הוי תרתי לריעותא למה יעשה הפך סברת רוב הפוסקים ואף לסברת מרן דקבלת כשר כב' לאחר גמר דין מהני כבר סיים מרן ז"ל בדבריו והוא שלא נודע שטעו משמע בהדיא שאם טעו אפילו לאחר גמר דין יכול לחזור בו ונמי יכול להגלל מטעות בדיני ממונו'

שאין

שאין לך מקצוע בתורה יותר מזה ואפי' שכתב בקבלה לפי שכלו חדא דלאו כולי' עלמא ידעו כתיבתו ואפילו היודעין כתיבתו לאו דיקא במירי שפירוש לפי שכלו אפילו אם יטעה אלא שהם קבלת ת"ח לדון דין תורה כאמור לעיל ועוד לא אמר לשום אדם לפי שכלו אלא כך אמר מקבל אותי בג' וכיון שאמר סתם ניהדר לט"ש מרן ז"ל אם נודע שטעה אפילו לאחר גמר דין יכול לחזור בו ואפי' אם קנו מידו וא"כ הקבלה לא הויא קבלה ועוד דאם זה מצאתי לט"ש אם נבטל המנהג שנהגו לדון ביחיד אם יש חשש להוציא לעז על הראשונים ניפשוט דליכא לעז והוא ממ"ש הרב פרי חדש בהלכות ז"ט בסי' תנ"ו וז"ל יש לדקדק קהל א' שזה כמה שנים שנהגו קול' בדבר א' ורוצים להסכים לבטל אותו מנהג ולהחמיר בדבר אם יש לחוש להוצאת לעז הראשונים או לא ושקיל וטרי ומסיק שהקהל יכול לבטל המנהג של קולא ולהחמיר בדבר כל שיש בדבר פקפוק מעיקר הדין או דהויא פלוגתא דרבוותא וכיוצא בכ"ל עכ"ל הרי לך בהדיא דכל שהוא מעיקר הדין לא חיישינן ללעז ובנ"ד עיקר דיני ממונות בג':

לאל משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ט"ו) **שאלה** ראובן היה משרת אצל בעל הבית ונתן לו חפצים להוליכם לבית בעל הבית שהיתה שם אשה משרתת בית בעל הבית ויש מן החפצים ארבעה בגדים של צמר והוליך כל החפצים אצל האשה והארבעה בגדים הוליך אותם המשרת לביתו ובאה האשה המשרתת אצל בעל הבית ושאל אותה בעל הבית הביא המשרת הבגדים לבית אמרה לו הביא הכל חוץ מבגדים של הצמר וכשבא המשרת אצל בעל הבית אמר לו למה לא הולכת שאר החפצי' לביתי אמר לו המשרת מתיירא עליהם מהעש שלא יאכלם אני תולה אותם בביתי בשביל שלא יבא עש עליהם אמר בעל הבית לשותפו אני מתיירא שמא יעשה בהם שום דבר או ימכור אותם אמר לו שותפו לא תתיירא לפי שיש לו אצלי משכון שלוה ממני ושוה יותר מהלוואה והלך המשרת לדרכו ואחר כך חלה המשרת ומת הוא ואשתו והניח שתי בנות קטנות אינם יודעים מאומה ואחיו של המשרת היה חולה מסוכן ובא שמש של הקהל אמר לחולה היכן הבגדים של בעל הבית רוצים אותם אמר לו החולה תלויים כנגדך לקח אותם השמש והלך לו אחר שנתרפ' החולה אמר לו בעל הבית היכן בגדי אמר לו השמש בא על שמך ושלחתים עמו אמר לשמש היכן הבגדים אמר אשה אחת לקחה אותם א"ל מי האשה א' איני יודע מי היא וכעת לשאול הגיעו אם יכול בעל הבית לתפוס המשכון שאצל שותפו בשביל בגדיו אם חייבים לפרוע דמי הבגדים לפי שאביהם נושא שכר או אינם חייבים לפי שכלתה שמירת אביהם כיון שמת ואם כן בא הערמן ולקח אותם בערמה ויורו המורים ושכמ"ה:

תשובה אף על פי שאין הדברים צריכין להכתב אמנם תורה היא וללמוד אני צריך ונשיב על ראשון ראשון והוא ממה שפסק מרן ז"ל בשולחנו הטהור בחושן משפט סי' פ"ו ס' ב' וז"ל ואם טענו בדבר שאין לקטן הנאה כגון נזיקים וחבלות אעפ"י שמודה ואף על פי שיש לו ממה לשלם פטור ואפי' לאחר שהגדיל ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין ומה במה שהזיק הוא פטור מכל שכן במה שפשעו אחרים ומסרו החפצים לאחר שאינו נאמן שהקטן פטור ועוד דקיי"ל דכל מאי דאבין טעין אנן טענינן לקטן ואביו הוה מצי למטען כמ"ש מרן ז"ל בח"מ סי' ש"ה וז"ל שומר שכר דינו כשומר חנם לענין אם כפר או טענות אחרות שאביהם כגון

אם אמר לו כשתמשת בחפץ וקלקלתו וכיוצא בזה נשבע היסת ונפטר ע"כ. גם אנו נאמר שמא אביו היה כופר או טענות אחרות ולא היה מחוייב אלא שבועת היסת וכן פסק מרן ז"ל בסי' פ"ז אבל הכופר בכל ואין עד א' מכחישו פטור משבועת התורה בין במלוה בין בפקדון אבל חייב שבועת היסת ע"כ כיון שאביו לא היה מתחייב אלא שבועת היסת בקטן קיי"ל דאין משביעין לקטן כמ"ש מרן בסי' פ"ו בסעיף ב' וז"ל שאין משביעין את הקטן כלל ואפי' חרם סתם אינו מקבל ע"כ ועוד בנ"ד השומר השכר היה משרת אצל בעלי החפצים וכיון שחלה ובזמן חוליו לא נתנו לו שכר הוה ליה שומר שכר שכלה זמנו ופסק מרן בסוף סי' ר"ש וז"ל שומר שכר כיון שכלה זמנו כלתה שמירתו ואפי' היא עדין בביתו אינו עליה אלא שומר חנם ע"כ. ומכל שכן שאחר שמת שכלתה שמירתו והויא ברשות הקטן וכבר כתבנו שאפי' הוא הפסידה שאינו חייב ומכל שכן כשנתנו קרוביו החפצים לאחר ששאל אותם על שם בעליהם והם היו חולים ולא היו יודעים מאומה ונתנו החפצים שאין הקטן חייב שאפילו אם היה מלוה על אביו אם אין בה תנאים שכתב מרן בסי' ק"ח פטור:

ועוד ראייה שפטור ממה שפסק מרן בסי' רצ"ז וז"ל המפקיד אצל חבירו שלא בעדים נאמן לומר להד"מ אעפ"י שאין הנפקד אמוד שיהיה לו חפץ כזה והמפקי' נותן בו סי' ואפי' הפקיד אצלו בעדים אם לא ראו עתה בידו נאמן לומר החזרתיו לך או נתת' לי במתנה כ"ש לגבי יתום קטן דאנן טענינן כל מה שהיה אביו יכול לטעון ואם כן הקטן פטור וכיון שהקטן פטור שכבר כלתה שמירת אביו וא"כ לקח אותם הערמן היאך יכולים לתפוס משכונו ואעפ"י שפסק מרן ז"ל בסימן ע"ב סעיף י"ז וז"ל אם לא נאבד המשכון וחולקים בעיקר ההלוואה שהמלוה אומר שהלוהו סלע והלוה אומר שהלוהו שקל אם הוא בענין שהיה המלוה יכול להחזיק במשכון ולטעון לקוח הוא בידי או להד"מ או החזרתיו לך נאמן לומר שהלוהו עליו עד כדי דמיו בשבועה בנקיטת חפץ ואפי' מת הלוה וכו' כפרע ממה שתחת ידו ע"כ היינו דוקא היכא שטוען שהלוהו עליו. אבל אם טוען שום טענה שלא נתחייב בה הלוה בחייתו אלא לאחר מיתת הלוה טוען שיש לו טענה כנדון דידן שהלוה לא נתחייב והיתומים לא נתחייבו כאמור ודאי אין יכול לתפוס המשכון וכענין זה כתב מור"ם בהגה וז"ל ז"א דבכל מקום שיכול לטעון על מה שתחת ידו יכול לישבע סתם שאינו חייב לו כלום ובלבד שידע בודאי שזה שכנגדו חייב לו כגון שיש לו מלוה בידו או פיקדון וברור לו שלא נאנס משכנגדו ושהוא חייב ליתן לו פקדונו או דמיו וכיוצא בזה הרי לך בהדיא דבפיקדון צריך שידע בבירור שלא נאנס ושהוא חייב ליתן לו פקדונו או דמיו אז יכול לטעון על מה שתחת ידו ובנ"ד יודע בבירור שעשה הערמן עורמ' ולקח הפיקדון והיתומים אינם חייבים א"כ כיצד יכול לטעון על מה שתחת ידו ואחר שכתבתי זה מצאתי ב"כ שפסק מרן ז"ל בסי' ע"ב סעי' ט"ל מלה במלה וז"ל ראובן היו בידו משכונות של שמעון ומת שמעון ויורשיו תובעים משכונות וראובן טוען אותם המשכונות אני תופס מפני שאמר לי לוי שותפי שמעון חייב לי מדמי השותפות ורוצה לוי לישבע על המשכונות אלו אין בדברי לוי כלום מאחר שאינם בידו ע"כ הרי לך בהדיא דאפי' טוען דמי השותפות חייב לו אמר אין בדברי לוי כלום ואין יכול לתופס' מכל שכן שאין יכול לתפוס המשכון בשביל בגדי שותפו וביאר הטעם במאור הגולה משום דאין מגו אלא במה שבידו לטעון אבל מה שביד אחר לטעון אין כאן מגו כי שמא חבירו לא היה רוצה לשקר ולומר לא היו דברים מעולם או החזרתי לך ע"כ:

כלל

כלל הגולה שאין השותף יכול לתפוס המשכון בשביל בגדיו אפי' בשבועה ואם כן חייב הבעל הבית להחזיר המשכונות ליורשים אבל במה שהוא טוען שנשאר לו על המשכון צריך לישבע בנקיטת חפץ כמה יש לו עליו ויטול כמ"ש מרן ז"ל בסי' ק"ח ס' ג' וז"ל צריך לישבע בעין של תורה בנקיטת חפץ וגובה ואפי' תפס משלהם בלא עדים משביעין ליה ושלו"ת הרצתי הדברים לפני מרן יצו מהרש"ל כר"ו ורבני מתא יצו והסכימו עמי להלכה כנז' :
לאל משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ט"ז) **שאלה** ראובן מיחידי ק"ק יצו תבעו ממנו הק"ק יצו שיתן עמהם בברכי הק"ק יצו כפי שיעריכו אותו כמו שאר היחידי' הנ"ו, והוא משיב שיש לו פסקי' ממקומו' אחרים שהוא פטור והראה הפסק האחד למרן מלכא כר"ו שהוא מארי דאתרא ומומחה לרבים ודחה מרן כר"ו כל הראיות של הפסק והביא ראיות עצומים וחזקים כהר תבור וכל חכמי העיר יצו הסכימו עם מרן יצו שחייב ראובן בכל מה שיעריכוהו ושלחו לו הזמנה מבי דינא ראשונה ושניה ולא אבה לבא לב"ד שטוען שיש לו פסקים אחרים ממקומו' אחרים שהוא פטור ואינו רוצה להראו' לב"ד יצו וכעת הק"ק יצ"ו בספק לשאו"ל הגיעה אם יכולים לכופו לדון בעירם כיון שיש ב"ד מומחה שאף אם יש לו פסקים שהוא פטור אנן קיי"ל ככי דינכא וא"כ עבר על הזמנת ב"ד וגם על מה שלא רצה להראות הפסקים שמא היה הרב יצו דוחה הראיות כמו שדחה הראיות של פסק הא' ואף אם לא ידחה אותם אנן כבר קבלנו עלינו מרן מלכא יצו ומרן יצו כבר חייבו בפסקו וראיותיו הברורות ועוד אם חייבים לכתוב לו הראיות שנתחייב בהם או לאו ועוד אף אם ירבו הפוטרים על המחייבים הק"ק יצו הם המוחזקים ויכולים לומר קיי"ל כמרן יצו אף שהוא יחיד נגד רבים · גם טען ראובן שיכתבו הק"ק טענותיהן בכתב וישלחו למקום אחר · גם טען שמורינו הרב כר"ו ישלח הפסק שחייבו למקום אחר ועל זה תשובתו מהרה תצמח ושכת"ה :

תשובה תחילה ורא"ש אחוה דייעי וכי ישאל האיש למה לך להכנס בין הגאונים שדבר זה כבר נפתח בגדולים ואם כן אגא אכי בא אמנם תורה היא וללמוד אני צריך ומה שאני כותב אינה חכמה אלא מעתיק דברי הפוסקים כדי להתלמד מהם לענין דינא :

והנה לפי מה שנסתפקתי אם ירבו הפוסקי' הפוטרים אפי' הכי יכולים הקהל יצו לומר קים לן כמרן יצו והוא ממה שכתב הסמ"ע ז"ל בח"מ סי' ד' על מה שכת' מור"ם ז"ל הקהל נקראים מוחזקים וכו' דיכולין לומר קים לן כהאי מ"ד במקום שיש פלוגתא והביאו משם ת"ה וגם הספתי כהן ז"ל הביא דברי ת"ה ז"ל וגם הביא הש"ך משם תשובת ן'לב ומתשובת ר'ניסים סמ' וכעת התשובות הנז"ל אינן מצויות אצלי וגם מאור הגולה ז"ל וכולן הסכימו לדעת דברי ת"ה ולא מצינו שנחלק עליו ומדקאמר קים לן כהאי מ"ד במקום שיש פלוגתא משמע בהדיא אפילו יחיד לגבי רבים יכולי' הקהל לומ' קיי"ל כיחיד כיון שהם מוחזקים וכ"ש הכא שכל חכמי המדינה יצו הסכימו עם מרן כר"ו ודאי יכולים הקהל לומר קיי"ל כב"ד יצו של מדינתנו וכן סברת מהרשד"ם ואעפ"י שלדעת הרמב"ם ז"ל והרמ"ה ז"ל שהביא הטור בסי' קנ"ב והרא"ש ז"ל והוא הטור ז"ל שהביא דבריהם בו"ד סתם כולם מסכימים שאפי' מזה פטורים הת"ח וחייבים הציבור לפרוע בעדם מ"מ כיון דהוי פלוגת' דרבוותא אפשר לומר דהוי דינא כדין המוציא מחבירו עליו הראיה] והציבור יאמרו קיי"ל כהכי ולא מבעייא דמהכי לא האי טענה שלא לפרוע בעדם אלא דמהכי נ"כ להוציא מן הת"ח דהא כתב המרדכי שלהי פ' לא יחפור דבענין מסים הצבור לעולם מוחזקים וכן הביא מהרי"ק שורש פ' ע"כ :

הרי לך בהדיא דסבר מהרשד"ם ז"ל אע"ג דהרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל שהם שני עמודי ההוראה וקיי"ל כוותייהו בכל מקום וגם הרמ"ה ז"ל וגם הטור שסתם דבריו כוותייהו בדבר שהוא לחובת הצבור יכלי הצבור לומר אנן קיי"ל כמאן דפליגי וסברי לזכות הצבור ואפי' בדין ת"ח שאמרו בגמר' לא מזיגנא רישאי אבי סדייא עד דמהפיכנא בזכותיה ואפי' הכי קאמר הצבור מוחזקים וכן כ' הכנה"ג בח"מ סי' ד' בהגהת בנ"י אות ל"ב וז"ל כתב מהר"ז ווי"ל בסי' קמ"ז בדין דהרבים מוחזקים נגד היחיד אפי' דאיכא ספיק' הקהל מוחזקים ובסי' קל"ב פ' אפי' דאיכא פלוגת' דרבות' הקהל מוחזקי' ועיין בנימוקי ר"מ מרטנבורק ז"ל ובעל משא מלך בחלק ו' כ' בפלוגת' דרבוות' הקהל מוחזקים ע"כ · הרי לך בהדיא כל הפוסקים פה אחד שווין דהיכא שיש פלוגתא דרבוותא הקהל אומרים קיי"ל כמאן דמזכי לן גם בכ"ד אעפ"י שיש חולקין ומזכין לראובן אנן קיי"ל כמרן יצו שכבר קבלו עלינו לראש ולעטרה לראשנו ועל פיו אנו חיים ומכ"ש שכל החכמים יצו שבמדינתנו הסכימו עם מרן ז"ל ולא כל כמיניה דראובן לומר קיי"ל כפסקים שיש עמי ואינו רוצה להראותן לב"ד ומה שלא הראה הפסקים קרוב לזה ראיתי במהרי"ק ז"ל בשורש א' וז"ל כי ראוי וראוי לכל ירא שמים לקנאות בדבר כי הדברים מוכיחים שבאו בעקיפין ובמרמ' כי תשובה השיבו על אשר שאל מיחס טופס ההסכמה ולא שלחו הרי שלא נתכוונו אלא לדברי דחוי שאין בו ממש דא"כ לקתה מידת הדין וכל א' וא' יהיה תוקף בטליתו של חבירו ויאמר על פי רבנים אני עושה אבל איני רוצה להראותו מי שמע כזאת ומי ראה כאלה ע"כ · גם בכ"ד היאך סומך על הפסקים אשר אתו והזמינהו לדין ולא בא דילמא אם היה מראה הפסקים לב"ד היו דוחין הראיות שבפסקים ועוד אף אם יהיה לו זכות הציבו' טוענין אנן קיי"ל כמרן יצו וסיעתו וא"כ כיצד יזמינוהו לדין א' וכו' ולא בא :

גם לענין דשאילנא קודמיכון אם יכולים הציבור לדון בעירם כיון שיש בכאן ב"ד מומחים ואפשר שלא יש גדול מהם במקומות אחרים :

תשובה לזה ממה שכתב מרן בב"י ח"מ סי' י"ד מחודשין ד' משם מהרי"ק בתשובה סי' י"ד וז"ל על דבר הרב שרוצה לכוף לדון בעירו הנה מנהג פשוט בין האשכנזים כשמוחא בעל דינו במקו' שיש שם ב"ד שמכריחו לדון שם ע"כ והביאו מור"ם בהגה והביאו בכה"ג בהגהת הטור אות כ"ג וגם משם הר"ם איסרלש ז"ל סי' ע"ג הר"ם מפדווא סי' ע"ה · הרי לך בהדיא כל היכא שיש ב"ד בעירו יכולים לכוף לדון שם וכ"ש בכאן שמרן יצו שמודע שמו בכל העולם שיכולים הקהל לכוף לראובן לדון בכאן ולא יכול לומר אני שולח לב"ד אחר והוא ממה שכתב הר"ן ז"ל בתשובה ז"א וז"ל ולענין מה שבא בשאלה אם יהודה מוכרח לקבל ב"ד קהל ג'ירונא או אם יכול לשאול להם ב"ד אחר :

תשובה אין ספק שבני העיר יכולים להתקין ביניהם חוקים והנהגות והם קיימין עליה' ע"כ הרי לך בהדיא שאין יכול לשאול ב"ד אחר וכופין אותו לדון בכאן ועוד ראייה ממ"ש מרן בב"י בח"מ סי' י"ד וז"ל כ' המרדכי בשם א"ז כל היכא שיש בעיר מומחה ויודע דין תורה לאמיתו הרי זה דן בעירו בעל כרחו לא שנא תובע ולא שנא נתבע לא מצי למימר נלך לבית הוועד או לב"ד הגדול

אלא

אלא דן בעירו מפני הרמאים שלא ירחו עצמן מן הדין לילך מקום הוועד קבוץ חכמים שיתבייש מהם ע"כ . הרי לך בהדיא כמו בזמנינו שאין בית הוועד כופין אותו ודן בעיר וכן הביא מור"ם בהגה ככר נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש ב"ד בעיר אין א' יכול לכוף את חבירו שילך עמו לב"ד אחר כי אין לנו עכשיו ב"ד הגדול או בית הוועד ולכך לא יוכל לדחותו ע"כ גם בכ"ד לא יוכל ראובן לדחות הקהל עד שישלח למקומות אחרים כיון שאין לנו ב"ד הגדול ולא בית הוועד וכ"כ הב"ח בח"מ סי' י"ד סעיף ב' במחודשין וז"ל המרדכי ס"פ ז"ב כתב על שם מהר"ם ז"ל דראה בתקנות הקהלות שאף על פי שאותו חכם רחוק חכם יותר מן החכם שבסמוך דאין שומעין לילך למרחקים וכו' אבל היכא דשולין ע"י שליח דלא שייך לומר בוש מהם אין לשלוח למרחקים וכו' והיינו דקאמר כיון דהדברים ניכרים שהוא מתכוון לדחייה אין שומעין לו ואין חילוק בין תובע לנתבע ע"כ · דון מינה ואוקי באתרין ומה התם שודאי שחכם הרחוק יותר חכם אף על פי כן קא' שאין שומעין לו כ"ש וכ"ש בכ"ד מי יינור שיש א' יותר ממרן מלכא יצו ודאי אין שומעין לו ועוד שראובן רוצה לשלוח ע"י כתב ודאי הדברים ניכרים שכוונת ראובן לדחייה וכמ"ש הב"ח ודאי אין שומעין לו · אבל לכאורה קש' ממ"ש הב"ח בח"מ סי' י"ד בסעיף ב' במחודשים וז"ל כ' במרדכי הארוך וז"ל נשאלתי על א' שהזמינו לדון גדולי העיר ופרנסיה והנדון אומר לא אדון בעיר והלא אימתכם על הדיינים וגם יסתמו טענותי בפניכם אמרתי כי טוב הדיינים ועל הנדונים לילך למקום הגון וכו' ובכל יום ויום הדורות מתקלקלים והדיינים לפי הדור וכו' שלא לכוף הנידון וילכו א' שילכו למקום אחר אבל בכ"ד שלו"ת שאימת מורינו הרב כר"ו ועל הכל מגדול ועד קטון לפי שמרן מלכא יצו שומעו הולך בכל המדינות ומדמשק ומבבל ומבצרה ומכל הסביבו' כל הדבר הקשה יביאון אליו לפי שהוא משיירי אנשי כנסת הגדולה מן הרבנים אשר היו לפנינו ושלו"ת השאיר לנו שריד שמאיר עיני הגולה ורב תנא הוא ופליג מי הקשה אליו וישלם ומעיד עלי שמים וארץ מכל החכמים ומכל שלוחי או"ה אשר ראיתי לא יש כמותו בחכמה ובחסידות ודן דין אמת לאמיתו יחד עשיר ואביון כל אפייא שוין לפניו בדין ועיני ראו ולמפורסמות א"צ ראייה שב' יחידים מיחידי ק"ק יצו מן המיוחדים שבעדה שיש להם כתב מהשררה יר"ה פטורים מן הכל ועכ"ז כיון שראה שחייבים בכל מיני מסים כפי הדין והם לא רצו לתת עם הק"ק יצו החרימם בבית הכנסת בפרהסייא ולא פחד לא מהם ולא מן המחזיקים בידם וממש מסר עצמו על קיום דין תורה כפי האמת וברוך ה' וחזרו ליתן כמו שפסק מרן ז"ל וכמה פעמים עשה כן כהנה וכהנה וא"כ אזלת טענת אימת הגבירים על הדיינים ואדרבא בכ"ד אימת מורינו הרב יצו על הגבירים ושלו"ת שכך עלה בימינו שהגבירים יצו מנשאים החכמי' ואפי' לקטן שבחכמים קמים מפניו ומושיבים אותו לעילא מהם וא"כ אזלא טענת אימתם על הדייני' גם לטענת מסתתמי' טענותיו בכ"ד ראו' אין מסתתמין טענותיו לפי שהוא מופלג מהם אבל בנדון המרדכי הם היו מופלגים מן הנידון · לכך קאמר מסתתמים טענותיו אבל בכ"ד שראובן מופלג מהם וגם ששלחו לו הזמנ' פעם א' וב' וחתום בה מורינו הרב יצו וכל החכמים יצו והעיז פנים ולא בא איש כזה לא מסתתמים טענתיה וגם הוא בעל דברים א"כ אזלא ג"כ טענת מסתתמים טענתיה גם מ"ש המרדכי ז"ל והדיינים הדור וזהו שבנדון דידיה היו הדייני' לפי הדור אבל בכ"ד כמו שכתבנא' לעיל שממש מוסר נפשו מורינו הרב יצו לקיים את דבר המשפט כאשר יורוהו מן השמי' ודאי יודה המרדכי בכ"ד שכופין אותו ודן במחנ' קדשנו על פי מה שהורה מורינו הרב יצו וסיעתו:

ומעתה לא פליגי המרדכי וכל הפוסקים שהעתקנו לעיל דלכאור' נרא' דפליגי דמכל הפוסקים נראה שכופין אותו ודן בעירו ומהמרדכי נר' שאין כופין לדון אמנם כפי האמור לא פליגי דנדון המרדכי כשהית' אימתם על הדיינים כאמור לכך פסק שילכו למקו' אחר אבל שאר הפוסקים מיירו כמו כ"ד לכך כופין אותו ודן בעירו גם מה שטען ראובן שיכתבו הק"ק יצ"ו טענותיהם וישלחו למקום אחר גם זה איכה טענה ממ"ש בח"מ בב"י סי' י"ד מחודשים ה' וז"ל כ' המרדכי בפ' ז"ב אם אמר הלוה כתבו לי דבריו וישאר בביתו לאו כל כמיניה כי יברר דבריו אל הדיין פה אל פה יותר מעל פי הכתב ע"כ · הרי בהדיא שאין יכול לטעון שיכתבו הטענות בכתב אלא פה אל פה יותר יברר דבריו · גם מה שטען ראובן שיתנו לו הפסק שכתב מורינו הרב יצ"ו וישלח אותו למקו' אחר איכה טענה ממ"ש בב"י בח"מ סי' י"ד מחודשין ט' וז"ל וכו' מדברי הרמב"ם ז"ל דאפי' כשנתעצמו ולא אמרו שכותבים ונותנים אלא כשדן אותם ב"ד קטן משום דחיישינן שמא טעו אבל אם דן אותם ב"ד הגדול אין כותבים ונותנים דלא חיישינן בהו לטעותא דאם באנו לחוש לכך אין לדבר סוף ונתבאר בדברי הרמב"ם בפ' הנז' שבזמן הזה מקום שיש בו חכמים וגדולים ומומחים דין ב"ד הגדול יש להם והביאו מור"ם ז"ל בהג"ה כתב כנ' אהא דאמר רב פפא כגון דא צריך לאודועי אבל בעלמא היכא דליכא חשדא אם היה מגלגל על הדין לא מודעי ליה טעמא דדינא אדרבא משמתינן ליה כגברא דמיפקר בכ"ד עכ"ל · אם כן בכ"ד שמורינו הרב כר"ו מומחה לרבים אינו לשלוח פסקו למקום אחר לטעותא ח"ו לא חיישינן וכ"ש כל החכמים יצ"ו הסכימו עמו · גם המבי"ט בסי' ר"ף בשם המרדכי שהביא דברי ר"ת ז"ל פ' ז"ב דגדול הדור הוי ב"ד הגדול וכן הביא משם הרא"ש ז"ל וכו' ולכ"ע נראה לי דאי איכא ב"ד מומחה קבוע בעיר אחת אין אחד מבעלי הדין יכול לומר לחבירו שלא מרצון חבירו תברור אתה ואברור אני אלא ילכו לב"ד שבעיר וכו' ובתוס' פ"ק על יחיד מומחה שיכול לכוף את האדם בע"כ וכן בר"פ דקיימי במקום יחיד מומחה והא דתכן זה בורר וכו' דמשמע דמדעתו אין בע"כ לא ה"מ כשאו' לא אדון בפני זה אלא בפני זה אבל אם אומ' שלא יבא כלל לב"ד וכו' כופין אותו ודנין אותו בע"כ ע"כ וכ"כ הרא"ש ז"ל ואפי' הכי אני אומר דכשיש ב"ד קבוע ומומחה בעיר אין א' מהם יכול לברור וכו' וילכו לב"ד הקבו' כדאמרן ע"כ וא"כ כ"ש בכ"ד שמורינו הרב יצו מומח' וקבוע בעיר וכל החכמים יצו שבעיר הסכימו עמו שודאי כופין את ראובן לדון בעיר:
לאל משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(י"ז) **שאלה** ראובן ושמעון היו שותפים זה כמה שנים וכתבו שטר שותפות ואחר כמה שנים טיהרו חשבונם וזה נוסח תורף בייאן קרן דראובן סך מה והשיב שמעון יש לי סחורות והלוואות כנגד הקרן ואנא באקיר מריון סך של הקרן ואם יפסיד ההלוואות והסחורות לא רכייה לבד מהשותפות שנשתתפתי עם אחר אני משעבד מטלטלי ומקרקעי בעד שיש עם שותפי ואחריותו עלי ואתם שמעון בסוף שמו ואחר כתבו עדים בפנינו עדים כל הנעש' למעלה לפום דינא ולראיית האמת א"ש פ' וא' ואחר זמן הכתב של החשבון מכר שמעון לבנו החצר והבתים ואחר זמן של מכירת בנו מכר שמעון לראובן עוד פעם אחרת החצר והבתים שמכר לבנו ואחר כך בא ראובן ותבע החצר

והבתים

ושבתים מבני שמעון ומאשתו ואמר להם תפנו ואני רוצה לדור ובשמע בנו של שמעון הקונה הראשון לא אמר כלום ולא אפי' חצי דבר שאני קניתי תחיל' ופינו את הבתים והלכו להם ובא ראובן ודר בבתים ועברו שני חזקה ולא אמר בנו של שמעון שום דבר ואחר עבור שני חזקה בא בנו של שמעון והוציא שטר שזמנו קודם לשטר ראובן ובאו לב"ד ותבע הבתים מראובן ששטרי קודם לשטרך :

והנה · בנדון זה יש כמה ספיקות א' אם שטר שותפות גובה ממשעבדי לית דין ולית דיין שזכאי ראובן בדינו כיון ששטר של השותפות קודם למכירת שמעון לבנו טורף ראובן מבנו של שמעון כיון שעדיין חייב שמעון לראובן או דילמא שטר שותפות אינו טורף ממשעבדי אם כן בן שמעון מוציא הבית מראובן כיון ששטרו קודם ואת"ל ששטר שותפות אינו טורף ממשעבדי האי כתב של החשבון יש לו דין שטר שותפות כיון שכתוב אם יחסר או יעדיף תחזו' לשותפות ואינו טורף ממשעבדי או דילמא דין שטר חוב יש לו כיון שאמר מריון וטורף אף ממשעבדי כיון שקדם לשטר בן שמעון · ג' חתימת העדים משויה ליה שטר למיגבי ביה ממשעבדי או דילמא חתימת העדים לזכרון דברים כיון שחתמו על טהרת החשבון ועוד שכתוב ברים אמיר באיין ולא גבי ממשעבדי · ד' ועוד כתב של החשבון אינו כתוב בכתיבת כל השטרות מתחילת השיטה ועד סופה אלא שיט' משלמת בחצייה ושיטה בשליש ואם כן אין לו דין שטר למגבי ממשעבדי כיון שי' ול להזדייף אעפ"י שלא זייף או דילמ' כיון שלבסוף כתוב בכל השטרו' מתחילת השיטה עד סופה קודם חתימת שמעון וחתימ' העדים ה' כמה שאמר שמ' שמשעבד מטלטלי ומקרקעי בדיבור בעלמא בלא קנין וגם לאחר מתן מעות מי משתעבד או לא' חזקת ראו' שדר שני חזקה מי הוי חזקה או לא כיון שיכול לטעון המערער שלא דר ראובן בלילות ולא הוי חזקה אעפ"י שלא מיחה בו בן שמעון · ז' כיון שפינו הבתים מי הוי מעשה כמו שחתם המערער שמו עליה וכמו שנעשה סירסור וכמו שהטעינו סל של פירות שאינו יכול לערער אם עשה אחת מהנה או לא · ח' בן שמעון היה סומך על שולחן אביו מי אמרינן שכל מה שהרויח הוא לאביו ואם כן מה שלקח ראובן מבן שמעון כאלו לקח ראובן משמעון או לא · ט' ועוד כיון ששטר בן שמעון מוקדם במה קנה ראובן בשתיקת בן שמעון אי במתנה בלא קנין אי במחילה :

יו"ד במה ששאלו לבן שמעון בשעה ששאל ראובן הבי' למה לא הראית לו ששטרך קודם והשיב אביו היה חבוש באותו הזמן בשביל חוב שחייב לראובן ואביו זקן ומפחד עליו שלא יחלה בבית האסורין מי הוי אונס וטענתו טענה או לא · י"א מה שמכר שמעון לבנו אי הוי מברחת או לא . י"ב מה שכתוב אבא מריון אי הוי כמי שזקפה עליו במלוה וגובה ממשעבדי או כיון שכתב לבסוף אם יחסר או יעדיף לשורכייה משכתב בתחילה מריון רוצה לומר אתסלת' הל קרן כיון שכתב לבסוף לשורכייה משמע שלא זקפן עליו במלוה· כל אלו הספיקות מתורתו של רבי מימיו אנו שותין ואת שמו אין אנו מזכירין מרן מלכא יחי המלך שלמה כר"ו כסאו לעד יכון מורינו ורבינו הרב המובהק יצ"ו גלי לן חספא ואשכחנא מרגניתא שאלת חכם חצי תשובה כדי ללמוד כדי שהרב ותלמידו יהיו נשכין לשנים :

תשובה נשיב על א'א' אם שטר שותפות גובה ממשעבדי עיין בכה"ג ח"מ סי' קע"ו בהגהת הטור אות ל"ג שכתב אעפ"י שמודע החיסרון ואח"ך קנה הלוקח אינו טורף השותף מהלוקח וזהו תורף דבריו ובעת אין הספר של כנה"ג מצוי אצלי :

הספק השני הכתב של החשבון אעפ"י שכתוב למעל' מריון כיון שכתב למטה אם יחסיר או יעדיף לשורכייה אזלינן בתר לשון אחרון וכמ"ש מרן ז"ל בח"מ סי' ה' הולכין אחר התחתון ועוד כיון שבכ"ד לא לקח מתחילה לשם הלואה כמו סתם הלואה שלהוצאה ניתנה אלא לקח לישא וליתן בשותפות וא"כ כונת דבריו שאמר מריון ר"ל אתסלמ' וכמ"ש מרן ז"ל בח"מ סימן ס"א סעיף י"ו יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה עם חבירו אין הולכין אחר הלשון הכתוב אלא אחר הכוונה ע"כ גם בכ"ד כוונת מריון ר"ל אתסלמת וא"כ אין לו דין שטר חוב אלא שטר שותפות וכבר כתיבנא ששטר שותפות אינו גובה ממשעבדי וא"כ בן שמעון זכה במקחו :

הספק השלישי אי חתימת העדים על טהרת חשבון כיון שכריש אמיר כתוב באיאן ר"ל ביאור אי משויה ליה שטר לגבות ממשעבדי או לזכרון דברים חתמו העדים ולא גבי ממשעבדי גם לזה ז"ל ממה שפסק הרא"ש ז"ל והביאה הטור ז"ל ופסקה מרן בח"מ סי' ס"א סעיף יו"ד וז"ל שטר שכתוב בלשון זה ביאור מה שהודה בפנינו ראובן שיש עליו ממון עזבון יעקב כך וכך אין לו דין שטר לגבות ממשעבדי כי אין בו קנין אלא הודאה בעלמא ומוכיח הלשון שלא כיוונו בכתיבה זו אלא לזכרון דברים בעלמא ולא לשם שטר שכתבו ביאור מה שהודה בפנינו ולא כתבו העדרנו על עצמו וכו' ולא הודה בפנינו וכו' ע"כ דון מינה ואוקי באתרין ומה התם שיש בידו מעזבון יעקב כך וכך אעפ"י כן כיון שאין כתוב בו קנין ולא העדרנו על עצמו ולא הודה בפנינו פסק מרן ז"ל שאין גובה בו ממשעבדי כ"ש וק"ו וכן בנו של ק"ו שבכ"ד שלא יש בידו כלום אלא הודאתו שכך סחורות יש שכך הלוואות יש ככגד סך הקרן ואין כתוב קנין וגם לא כתוב העדרנו על עצמו ולא הודה בפנינו אלא כתוב ביאן דהיינו ביאור וגם כתוב בפנינו עדים כל הנעשה למעלה לפום ריהטא ולראיית וכולי ודאי לזכרון דברים בעלמא ואין גובה בו ממשעבדי וכמ"ש מרן ז"ל :

הספק הרביעי הכת' של החשבון אינו כתוב בכתיב' של השטרות כל שיטה ושיטה מתחילת השיטה ועד סופה אלא שיטה משלמת בחצי שיטה ושיטה משלמת בשליש שיטה ושיטה בשני שלישי שיטה ומניח שאר השיטה חלק ומתחיל משיטה שלפניה וכיון שיכול להזדייף אעפ"י שלא זייף אין לו דין שטר ואעפ"י ששיטות שלבסוף שלימות וגם לזה ז"ל ממה שפסק מרן ז"ל בח"מ סי' מ"ה ס' ו' ידקדקו העדים שלא ירחיקו מהכתב רוחב שני שיטין ואם הרחיקו שני שיטין פסול אפי' כתב שריר ובריר וקיים אפילו ידוע שלא הוסיף ולא זייף בו שום דבר וציין באר הגולה לפי שכל שלא נעשה כתיקון חכמים אינו שטר הרב המגיד בשם המפרשי' ז"ל ע"כ הרי כל שלא נעשה כתיקון חכמי' ז"ל אינו שטר וכיון שחכמים תיקנו שצריך שישלים השיטות העליונות אעפ"י שלא זייף אין לו דין שטר לגבות ממשעבדי וכמ"ש בשם מרן ז"ל אפי' ידוע שלא זייף ולא הוסיף בו שום דבר אינו שטר וכן כת' הרמב"ם ז"ל פ' כ"ז מה' מלוה וז"ל שטר וכו' אם היה עשוי כתיקון שטרי ישראל שאינן יכולים להזדייף ולא להוסיף ולא לגרוע וכו' הרי הוא כשר וגובין בו מן המשועבדים :

הספק החמישי במה שאמר בדיבור בעלמא בלא קנין ולאחר מתן מעות אי משעבד מטלטלי ומקרקעי אי משתעבד או לא · גם לזה יש ללמוד שבלא קנין אין לו דין שטר ממ"ש מרן ז"ל והעתקנו אותו לעיל אין לו דין שטר לגבות ממשעבדי כי אין בו קנין אלא הודאה בעלמא הוא ע"כ הרי לך בהדיא דווקא ע"י הקנין גובה ממשעבדי אבל בלא קנין אינו גובה ממשעבדי אפי' אמר הודאה

בעלמא

בעלמא היא ואפי' לפי מ"ש הפוסקים אם הרויח לו זמן בשט' מתן מעות דמי בהדיא הכא דמרויח ליה זמן גמר ומשעב' אבל בשותפות שיש לו סחורות והלוואות אין החוב מוטל עליו אלא עד שימכרו הסחורות ויגבה ההלוואות ואם כן בשותפות לא שייך בהדיא הכא הרוחת הזמן גמר ומשעבד :

הספק הששי חזקת ראובן שדר יותר משני חזקה אינה חזקה כמ"ש מרן ז"ל בח"מ סי' ק"מ ס' ח' בתים שהם לדירה וכו' צריך להביא עדים שדר בו או השכירו ג' רצופו' וכו' ואם שמעון טוען שיצא ממנו בלילו' וכו' שא"כ יביא עדי' ששכרו ממנו ג' שנים ודר בו ג' שנים ימים ולילו' ע"כ הרי שאינה קרויה חזקה אלא ע"י ששכרו ממנו אבל אם דר הוא יכול לטעון המערער שלא דר בלילות ולא הוי חזקה וסיים מרן ולהרמב"ם ז"ל אפי' לא טען המערער אלא שמא לא דר בה ביום ובלילה וציין בבאר הגולה וכ'ה"ה סובר רבינו בשמא מקבלין אותה וכ' על זה יש שחלקו על רבי' וכו' ונראין דברי רבי' ע"כ נמצא שדירה שדר ראובן אינה חזקה שיכול לטעון בן שמעון דלמא לא דר בלילות ולכך לא מיחה קודם שני חזקה :

הספק השביעי כשפינו הבית שמעון ובנו מי דמי למי שחתם שמו עד עליה או הטעינו סל של פירות או נעשה סירסור דהוי חזקה מיד גם כאן כיון שפינו הבית הוי חזקה מיד :

תשובה לא דמי דהת' מרצונו העיר ומרצונו הגביה הסל ומרצונו נעשה סירסור אמרי' כיון שעשה מעשה לקיים העניין וכמ"ש הסמ"ע ז"ל אמרינן שודאי חזר ומכרו לו לכך איבד את זכותו מי כפאו לקיים העניין אבל בכ"ד על ידי כפייה יצאו מן הבית לא אמרינן אבד את זכותו ואם כן לא הוי חזקה מיד עד שישכיר הבית ג' שנים כאמור לעיל אם כן החזקה שהחזיק ראובן אינה חזקה :

הספק השמיני כיון שבן שמעון היה סומך על שולחן אביו וכל מה שהרויח הוא לאביו וא"כ כל מה שלקח ראובן מבן שמעון כאלו לקח משל שמעון כיון שעדיין שמעון חייב לראובן ואין לבן שמעון דין עם ראובן :

תשובה עיין בס' כה"ג בח"מ סי' ע"ר שהביא כמה תשובות שכל מה שהרויח הבן הוא לבן ובעת אין הספר מצוי אצלי וא"כ כיון ששטר בן שמעון קודם לשט' ראובן הבי' לבן שמעון ואחר שכתבתי זה החילוק מת"ש כה"ג בח"מ סי' ק"מ בהגה' הטור אות קע"א וז"ל יצא מן העיר לאונסו והניח אשר לו בעיר שדעתו לחזור לא אבד חזקתו הרלב"ח ז"ל סי' קל"ב אמר המאסף ונר' מדבריו שאם לא היה דעתו לחזור ולא הניח כלום בעיר שאבד חזקתו לי נר' דאפ"ה לא הפסיד חזקתו וכן ראיתי להרשד"ם בח"מ סי' רכ"ז ומהרי"ט בס' שארית יהודה דף פ"ב כתבו דאנסוהו לעקור דירתו לא אבד חזקתו ואפשר דלא פליגי עם הרלב"ח ז"ל דהרלב"ח מדבר בשלא אנסוהו לעקור דירתו אלא שמפני אונס אחר יצא מן העיר ומהרי"ט ומהרשד"ם ז"ל מדברים בשאנסוהו לעקור דירתו וכן מתברר מדברי הרשד"ם סימן הנז' עכ"ד · הרי לך בהדיא דהיכא דאנסוהו לעקור דירתו לא אבד חזקתו · וא"כ בכ"ד כיון שלא מרצונו יצא אלא באונס לא אבד חזקתו :

הספק התשיעי כיון ששטר בן שמעון מוקדם במה קנה ראובן בשתיקת בן שמעון אי במתנה בלא קנין אי במחילה כיון ששתק מחל לו לראובן או לא קנה :

תשובה כמ"ש בכה"ג בח"מ סי' ק"מ בהגה' הטור אות ק"ו וז"ל בעל חזקה שעמד שנים הרב' ולא תבע חזקתו אם יש טעם לשתיקה לא איבד חזקתו הרשד"ם ז"ל ח"מ אמר המאסף ונראה ברור מדבריו דאם אין טעם לשתיקה אבד חזקתו ואני תמיה הרבה דודאי שתיקה מטעם מחילה היא וכבר הסכים הרב ז"ל בסי' רל"ה דמחילה בחזקות לא מהני וכמ"ש בס' ד' באות קנ"ח וכו' מחילה לא מהני וכו' דאפי' בקניין מחילה בקרקע לא מהני עד כאן :

עוד כה"ג אות קנ"א וז"ל חזקות שלנו אין מועיל בם לשון מחילה אם דינן כהם דין קרקע וכו' מהר"ם מטראני ז"ל ח"ב סי' קי"ב ובח"א סי' רל"ט כ' דדין קרקע יש להם ואין להם אונאה והרשד"ם ז"ל בח' ח"מ סי' רל"ה כ' ולא מהני בהו מחילה ע"כ ודון מינה ואוקי באתרין ומה בחזקות דאיכא מ"ד דדין מטלטלין יש להם ואפי' הכי לא מהני בהו מחילה כ"ש וכ"ש בקרק' ממש דלא מהני מחילה ועוד דאפי' אין טעם לשתיקה כתב דלא מהני השתיקה שהיא מטעם מחילה כ"ש בכ"ד דכתן טעם לשתיק' שהיה אנוס כדכתיבנ' דלא מהני השתיקה שהיא מטעם מחילה ועוד דאפילו בקנין מחילה בקרקע לא מהני כמ"ש בכנה"ג כ"ש בכ"ד שלא היה קנין דלא מהני מחילה ועוד ראיה ממ"ש מרן בח"מ סי' ר"ה ס' ר' אבל אם כופהו ליתן לו בפחות משוויו אף בקרקע אין כאן תורת מקח והוי כמי שאנסוהו ליתן שאינה מתנה וציין בבאר הגולה פי' ואין מסירת מודעה מעלה ומוריד אלא כשידעינן באונסיה המקח בטל ע"כ הרי דאפילו נתן לו שוה כתן לו פחות משוויו המקח בטל אף בלא מסירת מודעא כ"ש בכ"ד שלא נתן לו שום דבר אף בלא מסירת מודעא המקח בטל ועוד ממ"ש מרן בח"מ סי' קפ"ט אין המקח נגמר בדברים וכו' קרקע לפי קנינו וכו' ולאחר שנגמר המקח כל א' לפי קנינו אין שום אחד מהם יכול לחזור בו ואפי' מחלו זה לזה לא מהני אלא צריכין לחזור ולהקנות זה לזה תה"ד סי' ש"א ורג"ם ע"כ הרי לך בהדיא דמחילה לא מהני אפילו למי שהיה הקרקע שלו מתחלה כ"ש למי שלא היה הקרקע שלו מתחלה דלא מהני מחילה וכיון שלא קנה מיד בן שמעון במה קנה ראובן בשתיק' בן שמעון שהיא במחילה לא קנה ראובן כאמור :

ואל תשיבני ממ"ש מרן בח"מ סי' קנ"ב ס' ב' ואם מסר לו המפתח הוי כאומר לך חזק וקנה ע"כ ובכ"ד כיון שנמסר המפתח ביד ראובן כחזק וקני· לא דמי התם שבעל הקרקע מסר לו המפתח לקונה הוי כאומר לך חזק וקנה אבל בכ"ד לא מסר המפת' בן שמעון לראובן וכיון שמסירת המפתח היא לחובת בן שמעון אין חבין לאדם שלא מדעתו אלא זכין :

נאם משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(י"ח) **נשאלה** שאלה זו בבית המדרש ראובן יש לו חזקת באר"ף באש"ה אל באלאר מאבי אביו יותר מחמשים שנה והוא ב"כ החזיק יותר משלשים שנה וגם יש לו מאמר מאת המלך לו ולדורו שלא יוכל שום נברא להשיג גבולם והיה נותן מירי למלך בכל שנה ושנה כדי לשרת בבר"ף באש"ה אל באלאר ודודו נפטר מכמה שנים והיה הוא לבדו נותן המירי ומשרת לבדו בשירות הנז' והן עתה חלוש ונפטר ראובן והניח יתום קטן והיה האפוטרופוס רוצה לחד' מאמר המלך על שם היתום שכך הוא המנהג וקדם ושלח לוי והביא מאמר מאת המלך שהחצי של החזקה על שם היתום והחצי על שמו והמירי יתנו כנהוג בכל שנה ושנה וביני ביני שלחה האלמנה אבל שמעון שהוא קרוב אל ראובן שיעמוד

במקום

במקום רחוק כדי לברכסם ויקח שכר טורחו ועמיד שמעון
כמה חדשים ועכ"פ ראין שהביא לו מאמר המלך תמיד
קילקלתה ולפטרוכום של היתום לשמעון לך לך למלכותך אין
אנו נרגילין לך עוד ואין שמעון כפני כ"ר אני כבר הוחזקתי
קודם לזו ואתם קרלתים לי אם יש בדברי שמעון ממש או לא
וגם לזו אם כשעשה לו חזוקה ראין שהביא מאמר וכתב המלך
שאני של החזוקה שלו אם כאמר דינה דמלכות דינה גם כ"ד
תו לא ויבא שכמ"ס :

תשובה דהנה דבר זה כשהוא כביעת כרוחת הלא
מבעיא דשמעון אין לו חזוקה הלא אפי' לזו
שים לו מאמר מלך אין לו חזוקה כדכתיבינן למימר לקמן ומה
שהזכרתי לכאורה לפי שהים מחלוקין בדולקם בין אחרי היתי"ב'
הוא לא שחזוקת לזו אעפ"י שים בידו כתב מן המלך אין לו חזוק'
ולא שלזו נעשה לו חזוקה מכח דינה דמלכותא דינה ואמרו לי
רופא לקרו' כזה שבעין אחריתי אפי שלא נבי אפה מזרעא דאהרן
קלתיניה שהים רודף שלום נריך למעבד עובדא דאהרן ודי
לית ליה בשלום בין אחרי היתי"ב אלא כל שיהיה הוא אחרי ה"ר
ואפשרתי תחילה ורחם על מ"ש בנמרא בפרק לא יחפור ה"ר
סוגא דבר אחת אחר אחת אחריתי אי שייך בכרגא דסכא
לא אפי מעבדא ע"כ :

ואב לכאורה יכולין לזו ושמעון ליכנס במלאכת רחובן
כיון דלזו ושמעון יחבי כרבא אחים נחלקתם בדיינינו
דחוקה כל זה בשלין רחובן אחין מירי על מלאכתו ואין לו כח'
מהמלך שלא יש לו רשו' לשום אדם לעכב מלאכתו אבל בכ"ד
שהים רחובן אחין מירי על מלאכתו וגם יש לו כתב מאת
המלך שלא יכול שום אדם לעכב מלאכתו ובכ"ד
אבין המלך אימו מובר אחר שרך אחרי חזקה ראחרי
החזקה שהים רחובן אחין מירי על מלאכתו ואפי' אחרי
שלא שהים לזו וקנה אחי החזקה בעצמו והחבי ליהים זלזו אפי
שקנה אחבי כרמזות קנה שלזו ידע המלך שהיהים רוצה
לקנות כל חזקה לאחרי ודאי שלא היה מוכר ללזו ולא היה סבור
מכשל חזקה שהמלכות בשביל לזו שלא יש שהים למלך מלזו
יותר מהיהים ואפ"כ לזו קנה אחי כרמזות ופשוט שאין לו דינה
דמלכותא לבטל אחי חזקה היהים ואפ"ם שאין לשמעון
להשיב בגול היהים שאין לו כתב מהמלך הלא שהמלך מעצמו
וכה הוא שלזו נעשה לו חזוקה מכח דינה דמלכות' מתשובת
פרי משה ח"מ סי' ט"ל והרואה יראה שכל הטעמים שכתב
הרב הגו' נלע אחד כהם דומה לכ"ד הלא אדרבה בהפך מכ"ד
ומשם אתו למדין לכ"ד כמ"ש :

והנה דאשמעי שברשאמרו והשלמה של הרב הגו' ד'
סיפרורים שהחזיקו כתב שהים מלזיהם בלא
הורחקה דמלכה בפרהסיה המשי וכת ר' יצחק והביא כתב
מהמלך שלא יוכל שום אדם לעשות פרהסיה בחשי הלא רבי
ישראל לברו אם הדין עם ר"ו או לאו והשיב לזכות לר"ו הלא מצו
מעכבי ע"ז אין משם מהפרש"ם אל ואל דכל הדינים הללו דבר
אחר אבר אחת אצי מעכב היינו דוקא בזמיהם וכו' אבל
בחלכות הוא שפתח פהוח לרוחק לכל בחי עולם וכו' ברלה
אחין דיינים אן מסנים ע"כ . ודון מינה ואוקי בחתרין דמתין'
אף עם זיכה לר"ו לפי שהפתח פתוח אבל בכ"ד שהפתח סגור
לכל בחי עולם לפי שרחובן נותן מירי אחין לכלל גדול בפל המדינ'
רבל חי שמותן מירי אחין שום אדם יכול להנדר בחלכתו וא"כ

מ"ם אחר הכו' לפי שהקומים פנים חדשות לכך כתב כהרון
דידיה דלא שייך דין מערופייא אבל כב"ד שלא יש פנים
חדשות יורה אחר הכו' דשייך דין מער ופייא וכשהיינו כבית
המדרש כוה קענין שלזו בא מערתו שפירת לרחובן קרוב
לשלשי שנה ושלזו חבמי הישיבה זו למערתו רחובן היה
נאר"ף כשאר לעיר לו לשרים הבאים מאת המלך בכל שנה
ושנה והשי' רחובן היה נאר"ף בשאר ניל בלאך דקיימו למדינ'
דהיינו כל מרכי המדינה ההנהלות על ידו והוא יודע השרים
הדרים במדינה כל אר ושר כמה כפרים על שמו והוא מקבל
מסם ההנהלות של המדינה והוא מחלק ההנהלות כפי חשבון
הכפרים דרך משל מי שים לו עשרה כפרים יתן מלא מי
שים לו עשרים כפרים יתן מחצי וכן על זה הדרך לפי חשבון
הכפרים היה נוהג מסם ויודע חשבונם כלו"ש לפי מעלתו
ויש לו פנקס מלאים חשבון של כלו"ש ודא היא חומכתיה
ושמעון ולזו לית לה יכלו לעשות שום דבר עד שלקחו הפנקס של
רחובן מלחמתו והשרים של המדינה חיכם מתחדשים חלא
קבועים תמיד וכשמת ר' מסם כמו יורם ומת כמו שהים
נותן לחבי בכל שנה ושנה ולוקח מעל לחבי ורחובן היה מביר
לחחת ולבניהם והלם מבירין ומיודעין של רחובן ופעם אחת
כא אר מחת המלך שהים חלם הרבה והביא עמו נאר"ף
בלשה ערל ולקח מחוקו של רחובן שלחר לו לת נאר"ף בלשה
ואחי נם נאר"ף בלשה ועלם רחובן לבני השר וקבל על הערל
ואחר השר לערל תחזיר לו לרחובן כל מה שלקחת מחוקו
והחזיר לרחובן כל מה שלקח ממנו כל זה העיד המשרת
בפני חבמי הישיבה זלו"ל כיון שרחובן הוא מביר לת
שרי מלרן ולבניהם ואשרים חיכם מתחדשים שלא הם מדידי
בקדימה לו הם לו בניהם יודע הרב הגו' שרבים דין מערופייא
ואין שום אדם יכול להשיב בגול רחובן וכיון שברין תורה
החזוקה היא לרחובן לעפ"י שלזו בשיא בתב מהמלך אחני
החזוקה תהא שלו אין לבטל דין משם רבינו ע"ם משום דר"ח
בלחוד לעיל :

עוד כ' הרב הגו' שעכ"ל לא היה נעמד המקום ועכ"ל היה
כח הדבר לידי נמר ובכה"נ לא שייכה דין עני
המתפך בחברה ע"כ דין מינה וחוקי בחתרין דבכ"ד לא יש
פרסורית הלא חוק לשם מלת סמדינה ובלבו לת חוקה ודאי
יודע הרב הגו' דשייך דין עני המתפך בחברה ומשיב בגול
רחובן נקרא רשע כדין המתפך בחברה ובא אחר ובטל
המינו שנקרא רשע נם מ"ש הרב הגו' בשלשה ומוק המלכים
הוא שלא יודשה לשות סירסור משני בכורה הלא מי שים לו
תומלת למלך וכו' ויש לו חוק למשקל משפח של משני לכך
שיהיו הסירסורים לשעים נאמני שלא יבריחו משני מהמשלח
וכו' כנון דא"ר מיקרי ולא דינה דמלכה וכמ"ש הר"ן ז"ל
וכו' ובנבו לב המלך להחזיק בסרסריה הגו' שלא בדת המלך
וכו' ואיכה ר' מן הדין מדר"ד ע"כ ולמדו מכאן לכ"ד היא
שלזו נעשה לו חזקה דר"ד והוא משום דמחילה שרחובן
נדודו שהביאו לכתב המלך שהם יהיו נאר"ף בלשה בחר"ן
ועל וכשמת דודו הים לו לחדש חני של דודו מאת המלך וכך
היה המנהג ורחובן ששאר לבדו בלא הורמת דמלכה ומנהג
שגוב מהמלך שכך הכתב שהים לו ליהן למלך אבל המיני
הים נאמן כאו שהים מתן בימי דודו וכיון שגוב שכך הכתב
ולמדנו כאן מדין של הסירסורים שעל שהחזיקו בסרסרות שלא
מדעת המלך ואיכה לר' מעשה שהחזיקו בלא דעת המלך
גם כ"ך זיכו ללזו לפי שישרת רחובן בחני החזקה שלא
מדעת המלך ואיכה זיכו ללזו מכח דר"ד זהו תורף דברי הלא
המוכיח ללזו :

ועל"ע דלא דמיי כ"ך לכ"ד הרב הגו' בני מירסורים
חוק זמלכות קודם שהחזיקו הם לפי שהמלך
רוצה שים נאמן שיעשה הברסרות שים נאמן בשביל המשקל
שים למלך חוק הבאים מן המשקל והם החזיקו מעצמן בלא
דעת המלך ועברו על חוק המלך שלא יעשה סרסור שלא
מדעת המלך וגם היו בוזלין למלך מן הים של משקל דהיינו
המיללן ולזה כ' הרב הגו' שאין להם חוזק לפי שהחזיקו שלא
כרצון המלך ואיכא לר' מעשה דר"ד אבל בכ"ך לבותיו של
רחובן כבר הוחזק כמה שנים בצאר"ף בחא' כמו שאר
המלאכות שכל מי שירצה יעשה ואין נריך רשות מהמלך
וחא"ך כח ערל ר' וקביל כתב מהמלך שיתנו מירי והם יחזרו לאיתים
הא' ואין החזקת לבותיו של רחובן כדין היתה ובשביל שלא
קביל כתב מהמלך כשמת דודו לא ביבל חוקת לבותיו
שהיתה כדין ועוד דאפי רחובן כיון דמעיקרא חזקתם היתי'
בלא כתב המלך ישאר על חזקתו דלשמונה שהו מחזקים
בלא כתב המלך ומה שהמילו לקבול כתב מהמלך הוא
ודודו כדי לבלל סערל ואין שכתלק הערל ולא יש עלין שום
מעצער למה נריך לטרוח ולהוציא הוצאות עד שיהיו כתב
על החני מהמלך ולא דמי לחזקת הסירסורים דהתם היתה
קבל חוקי המלכות לכך פסק הרב הגו' שאין חזקתם חוזקה
וגם מוזקין למלך החזקתן אבל בכ"ך לא היו מוזקין למלך
כחזקתן וגם היו בוזלין המירי של המיללן אבל בכ"ך היה
רחובן מתן המירי משלם זה כתם שהים מי יימר שאיבד
חזקתו וטוב ר' הביא כתב מהמלך כחוקי המלכות לכך דחם
חזקתם משום דר"ד אבל בכ"ד שלזו הכתב של המלך שהבי
שלא כחוקי המלכות היו יכולין לסלק
כתב מהמלך שלא יורש שרוחם ומחזקין
ודאי חוקי המלכות ניחן מיניה לחחר כמ"ש לעיל
ולא מהמלך אין חוקי המלכות ניחן מיניה לחחר כמ"ש לעיל
כתב לזו אין לו ר"ד לעקור חזקת חיתום וכיון שברחב
לזו שלא כחוקי המלך אין לו דר"ד ולברכם לכך בחזקת
חיתום שב"ד אבישם של יתומים וכל מילי דמקיבן לעיתים
לעיתום טבעינן לזהוה ועוד דהיכא דהחזק של אבותיו בלוים
ומפורסמת לעינים כל ישראל והרוצה לטופיף חיתום מנחלת

ועוד דלא דמיי כ"ך לכהן הסירסורי דהתם היו בוזלין מיש
למלך שהיו נוולים המירי של המיללן שהוא מיון של
המלך לכל הלא נזל מהמלך שלא מיעצ הריוח שהיו לוקחין
בשביל הבת הלא נתן לכל המילי שהוא ממון המלך היה יודע
כ"ל שבח ושנה ור"ל לא דמיי מניעת הריוח לחנוול ממון ועוד
דהתם תבתי ריוחות לסרסורים הרא שחזקת היה הפך רצון
המלך ועוד שב' רב כחוקי המלך לכך זיכה לו ולכך לתי כ' רב
שהוא כחוקי המלך ודחי חזקת הסרסורים שהיא שלא כדין
לכל כ"ך תרתי טיבותא ליתום הרא חזקת חיתום
בדין ועוד שכתב של לזו שלא כחוקי המלכות כתמר לעיל
ור"ל לא לתי כתב לזו שהוא שלא כחוקי המלכות כתמר
לעיל ודחי חזקת היתום שהיא כדין וכלכלה ועוד מוסם
הטעם לכך זיכה לר' הלא מכחם טעמים החמורים לעיל
וכבר כתבתי לכל הטעמים שחייב לסרסורים משם שאין
זכות ליתום וכיון שהטעמים החמורים כ"ע מודן דיש וכות
ליתום ומוסם הטעם שמצא לכאן מניעת הריוח מן המלך
לבד בעבור היתום מבטלין חלוקם וחם . ועוד הלזו היה
הרב רוצה לסשיב בחלת היתום בלא כתב המלך ודאי שהיו
מחזקין אותו ולא היו מניחין אותו ואיכא משום כתב שהיו
כחוקי המלכות בעבור אותו מחלתו ולכך כבר כתבתי
שלפי' כתב שהוא כחוקי המלכות אמרו שלא בלך לחר חוקי
המלכות ובניח הדת הבאים משם הבשוע"ת בשביל לר' לא משום

שקנה בדמים שיהיה סרסור כדי ללמוד לכ"ר בשביל שלוי
קנה מאת המלך חצי חזקה נאר"ף באשו' וידחה היתום מחצי
החזקה אלא התם שהמלך עשה עמו חסד כמו שכתוב בשאל'
ולמה עשה חסד לפי שראהו איש נאמן והמלך רוצה איש נאמן
שיהיה סרסור כדי לגבות לו המירי של המיזאן בנאמנות
וכמ"ש הרב הנז' ז"ל והד' לא היו נאמנים אבל המלך לכך
זיכה לר"ו שעיקר חזקה היתה בנאמנות מהמלך וכמ"ש בשאל'
שחוק המלכות שלא יעמוד בסורסרות בלא הורמנא דמלכא
אבל בכ"ד מאי אכפת ליה למלך אם היה ראובן נאר"ף באשו'
או אחר שאין מקבלים למלך שום דבר שירבה איש נאמן או
יהיה מה שיהיה והתם הזרתה שלא כדין המלכות אבל בכ"ד
שחזקתם היתה כדין והלכה דלא אכפת למלך בחזקתם
כלום והרי כמה שנים ושמיטין עברו ולא אמר להם שום אדם
מאומה עד שבא ערל אחד והשיג גבולם ושלו"ת שהעבירוהו
וחזרו לחזקתם וא"כ היה ללוי לומר להם אם תרצו את להוציא
מאמר מהמלך הנה מה טוב ואם לא תרצו להביא כתב
מהמלך אני אביא ועכשיו שגנב את לבם שלא מדעתם והבי'
מאמר מהמלך ודאי השיג גבולם ועוד שהזיק להם כמה
שצריכין ליתן לו חצי מה שמוציא על חצי החזקה והם היו
יושבים בחזקתם בלא שום דבר כמו שהיה אביהם זה כמה
שנים בחצי חזקת דודו ואין פוצה פה :

ונחזור לכ"ר דמוכרחים החילוקים שחילקנו בדברי
הרב הנז' מגד עצמם דאי לא תיקשי מדידיה
אדידיה דמהתשובה שכתבנו משמו דחה החזקה של ד'
סירסורים מכח דד"ר ואלו בח"ב בסי' קכ"ב דחה מה שהביא
הטשקו'ירי מפני שהם מוחזקים וזהו תורף השאלה של סימן
קכ"ב ראובן ושמעון ולוי היו משרתי של המכס במדינתם
מזמן רב ואח"כ בא עליהם יהודה בכח זרוע עם טשקו'ירי
מאדם גדול לשבת במכס וזה תורף התשובה תחילה הביא
תשובת מהרש"ך ז"ל ח"א סי' נא שנשאל על ככה והסכים
הרב הנז' וגם כמוהר"ר דוד בן נחמייאש ז"ל שאין שום אדם
רשאי להשיג גבול חבירו שהחזיק כבר בשירות המכס דאף
על גב דאפליגו רבוותא בההיא דעני המהפך בחררה וכו'
דפשיטא דאין שום אדם יכול ליטלה ממנו והנוטלו ממנו גזל
גמור מדאורייתא וחייב להחזירו ועדיף טפי מההיא דמרחקין
מצודת הדג וכו' דעדיף טפי מגה שכתב הרשב"א ז"ל על
אורן ההיוט שהיה עושה מלאכה העירוני וכו' וא"כ במכ"ש
מרל אלו אף שנכיח שערות המכס דין הפקר יש לו כל שכבר
זכה בו הא' דין הוא שלא יהיה שום אדם רשאי להוציא מתחת
יד הא' ע"כ דברי הרב מהרש"ך ז"ל לאו מכלל אתאמרן
אלא בפירושא אתאמרו שהבא להשיג גבול הא' שקדמו
בשירות המכס נקרא גזלן וראוי לגוערו ולעשות בו נזיפה
ודוגמא לזה כתב מהר"ר מרדכי ז"ל בתשובה בסי' ס"ח וכו'
וכתב הרב שכדיש לו יותר מדין עני המהפך בחררה לפי
שעדין לא באה החררה ליד העני"ש באברהם מינדים
שכבר החזיק במקומו ע"כ הרי תלת רברבי מסכימין היו
שבענין המכס הבא לסלק לחבירו שקדם נקרא רשע ומיקרי
גזלן אברהם מינדים לא קנה המכס רק היה אחד ממשרתי
המכס וכבר הוחזק בשירותו עכ"ל · עוד כתב הרב הנז'
העולה מהמקובץ דלכ"ע כל הבא להשיג גבול מי שקדמו
בשירות המלך דל"מ דרשע מיקרי מדין עני המהפך בחררה
אלא אף גזלן מיקרי כיון שכבר החזיק האחד במקומו והבא
להפקיע ממקומו כולו או חלק ממנו גזלן מקרי ע"כ ת"ד וה"כ
כיון דתלת רברבי וה"הנז' פסק של ד' רבנים והרב הנז' השוה
מהרשד"ם בהסכמתם והחמישי קורש ולא יש שום חולק אלא
כולן שוין לטובה שכל מי שיש לו חזקה בשירות המכס הבא
להשיג גבולו רשע מיקרי וגזלן מיקרי וא"ב בח"א סי' ט"ל

למה זיכה הרב הנז' לר"ו והלא הד' סירסורים יש להם חזקה
הכמה שנים וכמ"ש הרב הנז' בשאלה וכיון דהיה להם חזקה
כיצד ר"ו השיג גבולם והוציא מאמר מהמלך לבטל חזקתם
אלא ודאי כדאמרן לפי שהסירסורים הפרו חוק המלכות
שאין יכול שום אדם לעשות סרסור בלא רשות המלך וכמ"ש
הרב הנז' בשאלה וחוק המלכות שאין רשאי שום אדם לעשות
סרסור במשי בלא הורמנא דמלכא לפי שהמלך רוצה אדם
נאמן שיהיה סרסור כדי שיגבה לו המס בשעה ששוקלין
המשי למכור וכיון דאית ליה הנאה למלך שהסרסור שיגבה
לו המס וחוק המלכות בטלו הד' סרסורים לכך זיכה לר"ו
שהאמין אותו המלך אבל בשאר שירות שאין הנאה למלך
שיגבה לו שום דבר וכמ"ש הרב בהה"ג דלא שייך יד המלך
על העליונה אמטו להכי כתב הרב שהבא להשיג גבול
אברהם מינדים רשע מיקרי ונתן טעם ע"ש ודון מינה לכ"ד
שראובן הנרא"ף באשו' לא היה גובה שום דבר למלך אלא
לבני המדינה ומאי איכפת ליה המלך שיהיה מה שיהיה כיון
דלית הנאה למלך מן הנרא"ף באשו' של המדינה כל הבא
להשיג גבולו רשע מיקרי וגזלן מיקרי כיון דאין למלך הנאה
מן הנרא"ף באשו' ועוד כיון דלא קנה ראובן מהמלך נאר"ף
באשו' אלא היו אבותיו ואבות אבותיו והחזיקו והוא החזיק
קרוב לשלשים שנה כה"ג לא שייך יד המלך על העליונה
וכ"ת דבכ"ד נמי אית ליה הנאה למלך שכר הכתיבה ולוי
עושה הנאה למלך שנתן למלך שכר הכתיבה לזה י"ל דההנאה'
שנתן לוי היה אפוטרופוס מוכן ומזומן להביא כתב מהמלך
בשביל היתו' וא"כ מה הנאה עשה לוי למלך יותר כדי להשיג
נחלת אבותיו ואבות אבותיו של היתום וכ"ת כיון שראובן
כשמת דודו גזל למלך שלא נתן שכר הכתיבה לכן לוי בא
להשיב וכי לוי השיב הגזלה למלך כדי להשיג גבול והלא לוי
לא השיב למלך מה שגזל ראובן שכר הכתיבה של עכשיו
והאפוטרופוס היה מזומן לתת שכר הכתיבה של עכשיו
דבשלמא בכרון של ר"ו עושה למלך הנאה בכל יום ויום
מיום שעמד בסרסרות וגובה המס של המשקל באמונה אבל
הא' היו גוזלין למלך בכל יום ויום המס של המשקל לכך ר"ו
דחה חזקתם של האחד וכמ"ש לעיל דהתם איכא תרתי
לריעותא חדא שגוזלין למלך בכל יום ויום וחדא שעברו חוק
המלכות כאמור וזהו כוונת הרב הנז' במ"ש שזיכה לר"ו מכח
דד"ר ר"ל שעשה ר"ו חוקי המלך שבא ברשו' המלך לאפוקי
הא' שאין להם חזקה לפי שעשו שלא כחוקי המלכות וכמ"ש
הרב הנז' ד"ר ולא דינא דמלכא אבל בכ"ד הרא שלא היה
גוזל למלך בשום דבר שאין לו הנאה למלך במה שגובה ועוד
דליכא ד"ד בכ"ד לפי שכך המנהג שכל מי שהיה נאר"ף
באשו' יהיה מה שיהיה ואין צריך רשות מהמלך ואדרבא לוי
עשה שלא כחוקי המלכות שהביא רשות מהמלך קוד' שבמלך
ביורשים שכך חוקי המלכות שאם היורשים רוצין חזקת המת
אין שום אדם יכול ליטול חזקתם ולוי לא נטל רשות מהיורשים
אין דד"ר לפי שעבר חוק של המלכות :

סוף אעפ"י שלא הביא ראובן כתב מהמלך כשמת
דודו לא מיקרי גזלן המלך שאיבד חזקתו מפני
שלא נתן שכר הכתב של המלך דזה מיקרי הפקעת הלוואתו
הפי' בד"ד שרי וכמ"ש בח"מ סי' שכ"ט ס' ו' בהגה וז"א
דאפי' המוכס ישראל אם לא קראו לעצמו רק גובה למלך
אע"ג דאסור להבריח משום ד"ד מ"מ אם אדם מבריח אין
למוכס לכוף אותו ליתן דהוי כהפקעת הלוואתו דשרי ע"כ
הרי לך בהדיא ויש לדון ק"ו ומה המכס שהוא פשוט ד"ד
פסק הפקעת הלוואתו דשרי מכ"ש בכ"ד דלא מיקרי ד"ד
כמ"ש שם בהגה ס' ח' ואם חקק לבטל אומנות אחד וכו' ז"א
דלא אמרינן דד"ר הואיל ואינו חקוק לכל ז"א דלא אמרינן
דד"ר

דד"ר אלא במסים ומכסים התלויים בקרקע כי המלך גוזר
שלא ידורו בארצו אלא בדרך זה אבל בשאר דברי' לא הרא"ש
ז"ל ומרדכי ז"ל וא"כ בכ"ד לא מיקרי דד"ר חדא שלא גזר על
כל אומנות שלא יעשו כי אם ברשותו ועוד שאין נוגע
בקרקעות א"כ בכ"ד לא הוי דד"ר וק"ו בן בנו של קל וחומר
ומכ"ש ומה אם המכס שהוא פשוט אליבא דכ"ע שאין בו
דד"ר דיש בו דד"ר אמרינן הפקע' הלוואתו שרי ומכ"ש בכ"ד
כאמור דודאי הפקע' הלוואתו שרי וא"כ בכ"ד משום שהפקיע
הלוואתו דשרי לא אמרינן איבד חזקתו משום הפקעת
הלוואתו :

עוד נקדים מ"ש מרן בח"מ סי' שנ"ט אסור לגזול או
לעשוק בין ישראל בין גוי ע"כ ומעתה אל ה'ואמר
לנו שיש הרבה בין כ"ר לכ"ד דר"ו ברחוק מזרח ממערב חדא
שהחזקה של הסירסוריא היא למלך שהוא ימנה איש ישר
כעיניו כדי לגבות לו המס של המשקל בנאמנות אבל בכ"ד
אין החזקה מתחילה למלך שאין גובה שום דבר למלך ואעפ"י
שמחדש נכתבה בפנקס המלך כיון שלא חידש על כל אומנו'
לית בה משום דד"ר כאמור לבטל החוקה ועוד הסירסורי' היו
גוזלין המס של המשקל וגזילו אסור מדינא אבל בכ"ד הפקע'
הלוואתו דשרי כאמור ולכן חזקת ראו' במקומה עומדת לבנו
ואסור להשיג גבולו והמשיג רשע מיקרי וגם גזלן מיקרי לפי
שחזקתו היא כדין והלכה ומה לו ללוי להכנס בעובי הקורה
עובר ומתעבר על ריב לא לו לרשת משכנות לא לו וידע אוכן
כי לא לו הוי הרבה לא לו ולא לו תהיה בראשונה דהיינו
היתום שאין לו ידו תהיה בראשונה לו משפט החוק' ואדרבא
לוי הפסיד ליתום בהוצאה של כתב המלך שאילו לוי לא הביא
כתב של המלך היה האפוטרופוס זנו שהוא מן הפרנכוס הא'
ולו שם בגדולים היה מדבר עד הקונצול וכותב לאולב"י
והואלב"י הוא בשלום עם המלך והיה שולח מנחה למלך והיה
כותב המלך ליתום כל החזקה עתה הפסיד לוי ליתום משני
צדדים חדא שכתב לו חצי החזקה ועוד בהוצאה שהוציא
הרבה :

וכ"ת הא תינח לדעת מור"ם ז"ל דאית ליה דהמבריח
מן המכס הפקעת הלוואתו שרי אבל לדעת מרן
ז"ל דאית ליה דהמבריח מן המכס שהוא גוזל מנת המלך מאי
איכא למימר וי"ל כמ"ש מרן ז"ל שם ס' ח' וז"ל כללו של דבר
כל דין שיחקוק אותו המלך לכל ולא יהיה לאדם אחד בפני
עצמו אינו גזל וכל שיקח מאיש זה בלבד שלא כדת הידוע
לכל אלא חמס את זה הו' גזל ע"כ וכב"ד לא חקק לכל בעלי
אומנות אלא לזה בלבד לית ביה דד"ר דע"כ לא קאמר מרן
ז"ל דהמבריח מן המכס יש בו משום גזל אלא דוקא במכס
שהוא חקוק על הכל בשוה אבל בכ"ד שלא נחקק אלא על זה
בלבד יודה מרן ז"ל דהפקעת הלוואתו שרי וכמ"ש משמו ז"ל
וא"כ ראובן אינו נקרא גזלן וחזקתו לו ולבנו אחריו :

וכ"ת דיש לחלק חילוק אחר דבח"א סי' ט"ל שדחה
החזקה מכח דד"ר מיירי במאמר המלך וכח"ב
סי' קפ"ה שקיים החזקה ודחה מה שהביא הטסכירא לפי
שלא היתה מאת המלך אלא מאדם גדול דלית ביה משום
דד"ר הא ליתא וכמ"ש כה"ג ח"מ סימן שס"ט בהגהת ב"י
אות ס"ב וז"ל לאו דוקא דד"ד כדין המלך אלא אפי' שלטון
ושר בעירו הרשב"א ז"ל ח"א סי' תרל"ב ותרל"ז ח"ב סי' שכ"ו
ומהר"י קולון שורש קפ"ה תומת ישרים סי' י"ו ע"כ וא"כ אין
לחלק בין טסכרא לכתב המלך וא"כ הדרא קושייא לדוכתה
אלא ודאי כדאמרן וא"כ החזקה של היתום ואסור להשיג
בגבולו וכל המחזיק בידו אשריו ואשרי חלקו :
לא"ל משרת ומכהן הצעיר אליהו דוויך הכהן ס"ט

(ל"ט) **שאלה** ראובן אמר לשמעון יש לי סחורה שהי'
ראוי' לך כמו סחורה שיש אצל לוי וידע
שמעון שסחורה של לוי היא טובה והסחורה שקורין בערבי
מילא באה"ר שמתיכין בו זהב וכסף ולקח שמעון וסמך על
אמונת ראובן שהוא נאמן ולא ניסה בסתכה אם היא טובה
או לאו ולאחר זמן ניסה אותה מן העשרה אינו כשאר ארבעה
ועתה רוצה להחזיר הסחורה שאומר שהוא מקח טעות וגם
שמעון מוחזק מהחליפין של הסחורה שלא לקח ראובן
החליפין ושאלו אם שמעון יכול לחזור בו לאחר זמן שיראה
לתגר או לא ויבא שכמ"ה :

תשובה האמת מ"ש מעכ"ת מי יכול להוציא מיד
המוחזק הן לזאת ליהוי ידיע לכת"ר כשספרו
לי הענין כשהייתי בביתם הם מוחזקים מהקרנפול וכודאי
לא נתנו לו כיון שיש בכיהם דין ודברים ואם נתנו לו ודאי
האמת איתך שהוא מוחזק :

עוד מ"ש כת"ר יבררו על ידי הברוגי"ה חדא שמלאכת
הברוג"ה לחוד והחלילין לחוד ועוד הברוג"ס כולם
נכרים נאמין לנכרי אדרבה יברר על ידי החלילין שהיא
מלאכתם ממש והם ישראל · גם מ"ש מעכ"ת אעפ"י שהרי"ף
ז"ל והרא"ש ז"ל נפסוק כהרדב"ז ז"ל וכסמ"ע ז"ל מי יוכל להניח
עמודי ההוראה ולפסוק כאחרים ואעפ"י שכתב מעכ"ת
דוקא הרב משנה למלך הבין כסברת הרי"ף ז"ל והרא"ש ז"ל וכי
מי זוטר הרב משנה למלך ז"ל שאנו יכולים להשיג על דבריו
אדרבה כיון שהרב משנה למלך הביא כסברה עמודי ההורא'
כן ראוי לפסוק כמותם · ועוד הם רבים שהם ר' והרדב"ז
וסמ"ע ז"ל הם שנים :

עוד מ"ש מעכ"ת שהם גם סוחרי' במשא ומתן אפשר
שלקחו בשביל משא ומתן כיון שאמר להם המוכר
בתחילת דיבורו האדה ביסלוך פי כרכון משמע לבשל אמר
להם דאי למשא ומתן דווקא אצלם ביסלוך אצל כל הסוחרים
ביסלוך אלא ודאי אצלם דווקא ביסלוך בשביל בישול ולא
בשביל משא ומתן ועוד דאף את"ל מדין אונאה וכיון שעבר
הזמן שיראה לתגר וכו' לזה י"ל כמו שפסק מרן בסי' רכ"ו ס'
ז' ואם יברר שהיה לו אונס וע"כ לא חקר תוך הזמן הזה לידע
אם נתאנה יכול לחזור עדין עד כאן אם כן בכ"ד שלא יכול
להתברר כי אם ע"י בישול והקדרה היתה נקובה באותו זמן
אין לך אונס גדול מזה וא"כ יכול לחזור בו אף לאחר הזמן
אף אם הוא דין אונאה ועוד טעמא רבא איכא שסמך על
אמונתו שהמוכר איש נאמן כיון שאמר לו ביסלוך פי' כאחך
ועוד אמר מאת מריכי ויודע הלוקח שהמילה שאצל מריכי הוא
טוב לבישול וסמך על אמונתו לכך לא ניסהו בתוך הזמן וכמו
שפסק מרן ז"ל בסי' רל"ב בס' י"ז וז"ל ראובן שמוכר לשמעון
כאד שמן ולא פתחו שאמר לו שהוא טוב וכשפתחו מצאו עכור
ישבע המוכר שנתן לו שמן טוב כמו שהתנה עמו או ישומו
כמה דמיו פחותים משמן טוב ואם ירצה הלוקח לקחתו יחזיר
לו הפחת ע"כ וכ' באר הגולה תשו' הרא"ש ובאר שם שאפי'
אם שמ' יכול למוכרו בלא הפסד וכיון תגרא מיקרי אם
היה טוב היה מרויח בו ועתה אינו מרויח בו וזהו הפסד התגר
וגם למה יעכבנו לרמו' העולם כיון שהתנה ליתן לו שמן טוב
צריך לקיים תנאו ועל מ"ש מרן ז"ל אם ירצה הלוקח כתב באר
הגולה אבל אם אינו רוצה ליקח יכול לחזור בו דלא צריך
חיטי' יפות ונמצאו רעות דלקמן סי' רל"ב וכ' כ"כ הב"ח ע"כ
וכמדומה לי שכן כ' הסמ"ע ז"ל ובעת אין הסמ"ע אצלי · גם
מ"ש כת"ר שיש מי שקונס אותו בהלואה לזה יש לומ' חדא כל
אשראי ספק אתי ספק לא אתי ועוד כמ"ש בשם הרא"ש ז"ל
למה יעכבנו גם בכ"ד למה יעכב הלוקח מעותיו גם אפשר
שהקונה

שהקונה דבר מדומים שיקנה כל המעות הלוקח כשיבא למוכר
לתבוע המעות יש לו טענה גדולה לומר מכרתי לי עפר
וחכי לתן מעות חלופי עפר ועוד שם גברייתל כיום שמי תמר
בבבלי כל החכמים זכו שהתנאי היה כמו מילה של מריבי וזה
יהיו כמותו ולא דבורתא ולא דפחית' מיהם ועוד תמ"ל שתמר
לו המוכר הדה ביטלוך עבדכון למה ביטלוך עבדו דווקא דהי
למשקל ומתן כמ"ש כתי"ר ביטלוך עוד כל הטיטורין חלה והי
עבדכון פירוש לבישול:

ועוד ראיה זה מצאתי מ"ש מרן ז"ל בסי' רל"ב סעיף ז'
כל הלוקח סתם היינו לוקח חלה הדבר השלם מכל
מום ע"כ וכ"ש בכ"ד שהתנה המוכר שהוא כמו מיליח מריבי
ועוד שאמר ביטלוך עבדכון והי לה קנה הלוקח חלה דבר
טוב ולא קנה עפר ואם כן יכול הלוקח לחזור בו והי לאחר
זמן חדע לפי שסמך על תמונתו ועוד שהיה חום כחמור
לעיל. ועוד שאחר מיליח בארוך כשהתנין לותו בחיים כמם
כולו חעפ"י שהוא רע וזה כמם חניו וחניו כשאר חול אין לך
מקח רע וטעות יותר מזה ועוד מ"ש שהטוב שזה ק"ן ברו"ם
וזה שקנה בשבעים במעות מוכח מזה שקנה רע גם לזה ז"ל
שמילח הכי הוי ג' מעלות יש לו והוא הכא מהברונקו"ם
אין צריך בישול ולא הוצאה לפשר שהוא ק"ן ברו"ם. המילח
הקיסרלי הוא חמצעי צריך בישול אבל אינו חסר שום דבר
בבישול וכזה הזמן קנה משה מדמשק קיסרלי בקב"ה ומכר
לותו בק"ל ברו"ם ליטעים משנן והלמטס אבל הבבדירי
והבבדירי לפעמים נמוכר בסך ע' ברו"ם לו בסך פ' ברו"ם
וכשיוקר הרבה יהיה בסך ק' ברו"ם ויותר על כן אינו בשבר
ומזה משה מדמשק שמכר לו בבדירי והבבדירי לפעמים
בשאר מן הטשרה תשעה ואחי לו תשעה ומקודם זה קנו סי'
משה מכוכח וישני משנן מאבל מתלון בבדירי ובלו הטשרה
שמוכה והחזירוהו למתלון וכ"ם שזה הטשרה עלו מרבעה
ואחי' החרבעה אינן מועילין ואמר לי הקונה אחי מפחד
שלמר שאפילו החרבעה אינם מועיל יש שמא ילחטייב כדין
וכשישמע שאין מועיל לשום דבר מי יקנה לותו ממנו ואם כן
ליח דין ולית דיין שיאמר שאין יכול לחזור הלוקח ואחי' לאחר
זמן ואם אין מאמינין שמוכר יקח מן המילח מעט לו שרוף
ויבאל לותו אבל לומר לאחר י"ם לומנים יקודים הי"ו וירלוף אם
דברי הלוקח אמת או לאו:

ועוד טענ הלוקח שיש ג' סרסורים ישראל שמעידים
כשמכר הגוי המילח לאברהם אמר לו דע שזה
המילח קנו לותו נ"ם והחזירוהו לפי שבאלו ממנו ולא נמצא
טוב ואחי מוכר לך עפר על מנת כן אחי מוכר לך וכיון שידע
לאברהם שאינו טוב כיצד אמר ללוקח שזה כמו המילח של
מריבי ועוד טוענ הלוקח שאלוס דייר בבבילי קנה זה המילח
בעצמו מאבל הגוי וכיון שיש דע שאינו טוב החזירו לגוי כדאתם
וכיון שכן אין לך מקח טעות גדול מזה:

עוד ראייה ממ"ש מרן בסי' רל"ב ס"ג ראובן שמכר
לשמעון בבית ולאחר ג' ימים פתחם ומצאו
מוקבות וכו' במצא שהיה מקח טעות ע"כ הרי לעפ"ז שהיה
יכול לפותחן לאלתר ולא פתחן אלא לאחר ג' ימים מחזיר
כיון שהוא מקח טעות ומכ"ש בכ"ד שהיה חומם כדבר כנו'
שחזר ע"ם כ"ב המוכר שור לחבירו ומצא בגחן וכו' ואם
הלוקח אינו רגיל לקנות אלא לאחרים והמוכר מכירו הז' מקח
טעות ע"כ נם בכ"ד הלוקח אינו רגיל לקנות אלא לבישול ונם
המוכר מ"ל ביטלוך עבדך אפילו לבישול כדאתיבא ונם
בכ"ד המוכר מכירו שאינו מועיל לבישול כמו שמעידים
העדים מ"ב הוי מקח טעות ומחזיר לפי' לאחר זמן. עוד
בסי' רל"ב אם מכר לו חטים יפות ומצאו רעות לוקח יכול
לחזור בו לפי' לא נתלה בסכום והמוכר אינו יכול לחזור בו

ואמו רוצין הנכרים שילכו לאחר שמוציאין ממחבת מן
הפורון לאחר שלשת עדין שמן בף על פניה שכך דרכם
להרבות שומן וי"ב ד' בהבעלה כמ"ש סרב מ"ל ועוד כיון
שאינה בת יומה ר' בהבעלה אף ת"ל שאסף אישור ועוד

מת"ש מין זל בכלי של אישור אם הוא כ' צריך בחים ס' ואם
תימה כ' אינו צריך ס' גם אמן כב"ד בכלי חצריך ליכון אם הוא
כ' צריך ליכון ואם אינו כ' די בהבעלה:
לחלן משרת ומכהן חצעיר חלישו דווקא קבמן ב"ש

תמו ונשלמו שאלות ותשובות •
שבח לאל בורא עולם
מהלל בתשבחות •

ברוך חנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה •

(ך) שאלה ישראל קנה מן העוק שולמן של נחושת
קטנה שקורין בערבי ניגילה והשולמן
לצעמים חופין בה פשטידה בפורו"ן ע"י חלוד ורואין שנתפקק אם
צריכה ליבון לפי שתשמישה ע"י חלוד ורואין בהבעלה וגם
היה חנלן חודש יניס שלח נשתמש בה ושכח"ם:

תשובה אין זו צריכה לבנים ופשוט לכל לפשים
דעתיו של שואל לפי שהוא לחוה כתבתי
שורת"ים חלה חדש ס"ם ספק אם היה של ישראל או של נכרי
שאסה בה איסור ואת"ל של נכרי שמא לא אסה בה חלה
נשתמש בה כדרכה לתת בה קערות שכך הוא רוב תשמישם
ודיים בהבעלה שהתורם חסם אחי' על כלי חרס כ"ם של
נחושת שמתקלקלין בליבון ועוד דקיל כל כלי הולבין בו אחר
רוב תשמישו וזו רוב תשמישם לתת בם קערות ועוד אף
את"ל שהוא של נכרי ואסה בה בי בהבעלה וכמ"ש סרב מנן
חברתם זל בם' פסח וכתת אין הספר מצוי אצלי וזה תורף
דבריו אם השמן הרבה דיבה כמו ביטול ודי בהבעלה ע"כ

ואמו

מהדורא בתרא ברכת אליהו

מדרש פליאה ז"ל תוצח הארץ דשח מכאן שהרואה
הקב"ה למשה מכאן היה המקדש ע"כ והכי
המדרש הזה פליאה כאמו כן סוף למעשה יבוא כמים שאמרו ז"ל
על פסוק דרכי ציון אבלות וכי הדרך מתאבל ותרגם שכבר
ידוע במסילה יושבו מגדל שבשים מפני העוברים והשבים
שהולכין ובאין וכבר ידוע שהולכו מגדל שער ודרכי ציון
מתחילה מחמת עולי רגלים שהרוכין ג' רגלים בשנה לא היו
מגדלין עשבים אבל אחר החורבן שפסקו עולי רגלים נגדלו
עשבים כמו אבל מגדל שערו וזהו דרכי ציון אבלות שגדלו
עשבים כמו אבל המגדל שער ואין טעם מפני מה נגדלו
עשבים והלא עוברי רגלים מחמת שעוברים ושבים היו
מגדל עשבים ותירץ מכלי בתי מועד ואין עובר ושב לכך
עשבים והוי כאבל שמגדל שער :

ובזה יבואו דברי המדרש כמין חומר שבעל המדרש
נתקשה בפסוק למה אמר הנוצח הארץ כה"ל
ירמיעה דיימו ארץ ישראל ירמיעה דווקא הנוצח הארץ כלה ה"ל
בכל הארצות יוצח דשח והוה ליה לומר הנוצח הארץ כלה ה"ל
ירמיעה והוה משמע בכל הארץ וארץ כיון דכתי כיון ה"ל הנוצח
דשח והוה משמע בפשטה בכל השטח דכתי הארץ כה"ל
ירמיעה משמע דעל ארץ ישראל דווקא קאמר ובזכור יהיה זה
הדבר ולזה אמר מכאן שהרואה לו חרבן בית המקדש כלו'
כדדייקינן מדאמר הנוצח הארץ דשח כה"ל ירמיעה דהיינו
מה הנוצח דשח שהגדל שער האבל כמו שהקדמנו דברי ציון
אבלות מכאן שהרואה לו חורבן בית המקדש ובשביל מבלי
בתי מועד הנוצח הארץ דשח שיגדל עשבים ה' שיכבו"ם
במהרה בימינו אמן :

פ"ק דע"ז רלה ויתר גויה שאין מקיימין לותן עמד
והתירן להם להתגודד לתגור להם כן מניחו חוטח
כשכר אמר מר בריה דרבינא לומר שלא מקיימין לותם אין
מקבלין עליהן שכר ע"כ וכתב הרמ"ח ז"ל משם רשי
דיתירין ליתן את הדין וכתב מהרש"ל ז"ל ולפיכך דאי הכי יש
עוד בחורו יהכרך חם ושלום דיכון דאין שכר אין עונש גם
ל' הרמב"ם ז"ל דשם שפסק בהלכות מלכים שכן נח נהרג על
שבע מצות והלא התירון להם ול"ע ע"כ · ואחר המחילה
ממהרש"ל ז"ל יש לומר דקיימא לן דהעולם נידון אחר רובו
וכיון דרובם אין מקיימו' לפי המיעוט שמקיימין אין להם שכר
ולפיכך הכי שאין למיעוט שכר אם לא יקיימו יעניש כיון
דרובם אין מקיימים אויל ליתר לכל אם אין הכי כמי
אם היו דרוב מקיימין לא היה מעניש למיעוט שאין מקיימין
כיון דרובו שמקיימין אין להם שכר לו אם היה מעניש
למיעוט שאין מקיימין היה עול בחוקו חם ושלום לכל השתא
דרובו אין מקיימין לכך מעניש לפי המיעוט שמקיימין
אין להם שכר אין זה עול אלא כך הוא הדין דאולינן בתר
רובא ולכך כתב רשי ז"ל שנתירין ליתן את הדין וגם
הרמב"ם ז"ל פסק שבן נח נהרג על שבע מצות ושעמ' דאולינן
בתר רובא :

גמרא היש עבודה זרה במשמ' לפני תיריהן של נכרי'
שלשה יכיס לסור לשלח ולתת עמהם וכגמ'
לימיניה לה בשלח ואמן מאי רבי יוחנן אמר בשלח ואמן לסיים
היש לקיים אמר בשלח ואמן מותר ורבי' תניא כותים דריש לקיים
וכתוספות תניא כותים דרשים לקיים נרחם לה' הלכה כרבי
יוחנן אע"ג דתניא דרשים לקיים ומיתיי דאיכא מהיא דהחולץ
דקא חשיב הכי הלכה כרשב"ג לגבי רבי יוחנן ולא חשיב
הא ואין לומר דקא לא חשיב הא דהכא היינו משום דתניא
כותים ולא משטרי לתשמש ועוד דלקמן מסיק בשלח ואמן

משעת כתיבת תפילין בלא קנין ואם יעמוד יחזור לתפילין אם
הייתה בקנין ואתה מרן בבל ומה שאמרו קונם לבשימות
למפרע משעת כתיבת תפילין אפי' בלא קנין ק"ל שאמרי אמרינן
סתם מרע מרע לחיים קונם שלא לאחר מיתתי ע"כ ולא תירץ בלום
מהיו ז"ל על זאת הקושיא לחמם כלי"ר ז"ל בס"ד שתום' בפוף
פ"ק דביומין דשביב מרע לו בכתיבתה לו כתמיר קנס למפרע
ומ"ש לאחר מיתתי היינו שיכול לחזור בו ול"ע. ומזה נתיר ק"ת
שהקשה הר"ן ז"ל על דבינרדיא דחיילא ליתי למקבל חיילא
קנס ואין לרן קיימן למת לחמם שהקדמנו בשם תום'
ז"ל לו בכתיבתה לו בחתימה קנס למפרע ומ"ש לאחר מיתתי
לעניין שיכול לחזור בו כיחה ל"ע שמת המקבל בחיי הכותן
כיון דמשעת חתימה קנס וכשעת חתימה היה המקבל חי
לף על פי שמת המקבל בחיי הכותן קנס למפרע משעת
חתימה שהיה חי :

ובזה ניחא ג"כ מ"ש מרן על דברי הטור שכתב קונם
לכשיעמות למפרע משעת כתיבה אפילו בלא
קנין ק"ל שהרי אמרו מתנת ש"מ חיטה קונם שלא לאחר מיתתי
גם לזה יש לומר כמו שהקדמנו בשם התוספות או בכתיבה
או בחתימה קנס למפרע ומ"ש לאחר מיתתי היינו לעניין שיכול
לחזור בו ודרקן דברי רבינו ותולה לה קושיות מרן ושפיר כתב
רבינו קונם למפרע :

ובזה יתורץ מ"ש בית חדש מ"ש על דברי הטור בסי'
ר"ן סעיף ב' וז"ל הטור ואם יעמוד חוזר וכו' ואין
צריך לומר בפירוש כשיעמוד ולומר חוזרני בי אלא מיד
כשיעמוד תתבטל המתנה לכתחלה אפילו אינו לומר כלום וכתי מזלי
כשתתבטל לגמרי אבל אם לא תתבטל לגמרי אלא מיתק
מחולי זה לחולי אחר אם לא מחמת חולי הראשון את מתנתו
מתנה ובתב בית חדש ואיכא לתמוה על דברי רבינו בס"ם
דכיוצא מחולי זה לחולי אחר אם מחמת חולי הראשון את
מתנתו מתנה דון מכיון לו וכו' דלגבי מתנה לא פקלא לן
מידי אם את מחולי חולי שמוה מחמתו או כיצא לחולי אחר
ולא את מחמת חולי הראשון דמ"מ כיון שלא עמד מחולי
מתנתו מתנה ולפעמ"ד דהאי אם מחמת חולי הראשון את
טעות סופר הוא וכ"ל ולפילו לא את מחמת חולי הראשון

עד כאן דברין :

אמנם כפי מה שהקדמנו בשם תוספות לו בכתיבה
או בחתימה קנה למפרע ומ"ש לאחר מיתתי
היינו שיכול לחזור בו אין צריך לומר דברי רבינו ופשיר
גרסי' אם מחמת חולי הראשון ואם שהקנה בבית חדש אם
את מחולי חולי שמוה או כיצא לחולי אחר ולא מחמת חולי
הראשון דמ"מ כיון שלא עמד מחולי מתנתו מתנה · לזה יש
לומר כמו שהקדמנו בשם התוס' ומ"ש לאחר מיתתי היינו
שיכול לחזור וכיון שיכול לחזור בו ובשם כמו שכתב הטור ואין
צריך לחזור בפירוש כשיעמוד לומר חוזרני בי אלא מיד
כשיעמוד תתבטל המתנה לכך סוברך לכתוב הטור את
מחמת חולי הראשון דוקא דאי לא ידעינן בפירוש שמת
מחמת חולי הראשון לף על פי שמת דילמא חולי הראשון
הלך לו וכיון שמתרפא מהראשון לף על פי שלא חזר מהמתנה
בפירוש בטלה המתנה וכיון שניתק מחולי זה לחולי אחר
דילמא מתרפא כין חולי לחולי וכמו שכתבו התוס' בס"ם
רשי ז"ל שניתק מחולי אל חולי ואין זו עמידה אלא ר"ל
מתרפא שעה אחת ע"כ · וכיון שלם מתרפא שעה אחת כין
חולי לחולי שמוה עמידה ובטלה המתנה מיהיה לם ניתק
מחולי לחולי דילמא מתרפא כין חולי לחולי שעה אחת ול לא
וכיון דספק לם מתרפא כיצי כיצי אין לא לגבי
המקבל ספק לם נתקיימה המתנה או לא ואוקי ממונא
בחזקת מרעיה והיינו מחבירו עליו הראיה שלא מתרפא

אמנם יבא הכל לכלל יאוש והוי בהקדיש מה שאמרו
בגמרא פרק סיניקין אמר רבי יוחנן משום
ר' בנאה מתנה מגילה מתנה וכו' ר"ש בן לקיש אומר
תורה חתומה כיתנה ופירש"י ז"ל דמתחילה בכתבה מגילת
ברחשית והדר מגילת נח והדר מגילת אברהם · חתומה
מסויימת ושלימה ע"כ דבשלמא למאן דאמר מגילה מגילה
ג"ם דכל פרשה שהוגהכה בכתבה בכבי עצמה כשהוהרכו
פרשת טמאין נכתבה על ידן ובשהוהרכו פרשת בחלות
בכתבה ב"כ על ידי בפות בלאחר חלה למ"ד חתומה כיתבה
מסויימת ושלימה כיצד יוכן פרשת טמאים כתבה על ידן
ופרשת בחלות בכתבה על ידי בפות בלאחר חמנם גם למ"ד
חתומה כיתנה ג"ם והוא בשם שכת' אחרים ז"ל ז"ל מגילה
מגילה כיתנה מחולקים בשימי עמיים לפי המקבל ומאמר
חתומה כיתנה היינו חתומה וסתומה בחיבור לחד לפי המוהן
יתבדך כרוך הוא ע"כ ולפי שכוונת אחרים ז"ל דאמר אמר
חדש ואמר אמר חדש ולא פליגי דאמלן דאמר מגילה מיתנה
לפי המקבל וכ"ך חתומה כיתנה לפי המוהן ויש להבין מה
נתקשה אחרים ז"ל לפי המקבל ולפי המוהן ולפליגי ניחי
לותה כפשוטה דפליגי דאמר סבר מגילה כיתנה ואת סבר
חתומה ומסויימת ושלימה כדפירש"י ז"ל :

אמנם הוא הדבר אשר אמרנו שנתקשה לם כלאמר
דפליגי ואמלן דאמר חתומה כדפי' רשי ז"ל מה
יעשה כפרשת טמאים ופרשת בחלות שנכתבו על ידו טמאי'
ועל ידי בפות שלאחר לכך הוסרך לפרש פליגי ואמלן
דאמר מגילה לפי המקבל ואמלן דאמר חתומה לפי המוהן ואם
כן גם ל"ך חתומה יורה הפי המקבל מגילה כיתנה וזה
יתי שפיר פרשת טמאים ופרשת בחלות שנכתבו בנוהן
שהוסרכו לשם

אמנם רש"י ז"ל דסבר דפליגי ונקט כר' יוחנן דהלכת' כוותיה לגבי רשב"ל דסבר מגילה ניתנה ועוד דרכו של רש"י ז"ל לפרש הקרוב לפשוטו של מקרא וכיון דהקרוב לפשוטו של מקרא דפרשת טמאין נכתבה על ידן לכך כתב שזכו שלו שתכתב על ידן וגם פרשת נחלות נראה מפשוטו של מקרא שנכתבה על ידן לכך כתב ראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה וכיון דסדר רש"י ז"ל כר' יוחנן מגילה ניתנה לכך פי' על ואתנה לך התורה והמצוה תרי"ג מצות רמוזים בעשרת הדברים ולא כמו שדרשו בגמרא התורה זו מקרא והמצוה זו משנה דההוא סבר כמאן דאמר תורה חתומה ניתנה ואיהו סבר כרבי יוחנן דמגילה ניתנה :

או נאמר באופן אחר אליבא דמאן דאמר חתומה ניתנ' ואהרי נראה דפרשת טמאין על ידן נכתבה גם פרשת נחלות נראה שנכתבה על ידן וא"כ כבר אומר חתומה ניתנ' אמנם יובן כמה שאמרו בגמרא דפריך אליבא דמ"ד חתומ' ניתנה והא כתיב במגילת ספר כתוב עלי כר' לוי דאמר שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן אלו הן פרשת כהנים ופ' לויים ופרשת טמאים וכו' ופירש"י ז"ל לכדר' לוי אקרי מגילה אותן שמנה פרשיות שהוזכרו ליום נאמרו ונכתבו ונמסרו בו ביום ונכתבה כל אחד במגילה לבדה לפי שמובדלות ורחוקות זו מזו הלכך קרי לשארא כמי מגילה משום דכשחזר והשלימה הוצרך לכתוב מבראשית עד כהנים לבד ודילג פרשת כהנים דכתובה כבר וכתב מפ' כהנים עד פ' טמאים וכן כולם ע"כ · וא"כ מ"ד חתומה ניתנה היינו אשארא אבל מודה דפרשיות שהוזכרו להם נכתבו ונמסרו להם בזמן שלהם גם פ' נחלות בשעה שהוזכרו לה על ידי בנות צלפחד נכתבה על ידן :

סייך לויקרא

במדרש רבה ויקרא סוף פרשת כ' בשור הוא אומר וקרבו והכרעים ירחץ במים והקטיר ובאיל הוא אומר והקרב והכרעים ירחץ במים והקריב מה בין איל לשור שור חסר שתי וערב איל אין חסר שתי וערב עד כאן והנה המאמר הזה אומר דרשוני וחיו ומה שפירש הרב מ"כ יעויין בספרו :

אמנם נאמר באופן אחר והוא במה שכת' מרן בא"ח בסי' ס"א בענין ק"ש ויש נוהגין להטות הרא' כפי המחשבה מעלה ומטה ולארבע רוחות העולם עד כאן וכתבו הראשונים על זה כשיטה לצד ימין ויטה לצד שמאל לא יטה עוד לצד ימין שנראה כשתי וערב ע"כ וכבר ידוע שהאיל שמהלך האליה הולכת מצד ימין לצד שמאל ומצד שמאל לצד ימין ונראה כשתי וערב ולכך קרי לאליה שתי וערב שהולכת ובאה כשמהלך גם האורג מוליך ומביא הער' בתוך השתי מצד זה לצד זה לכך האליה קרויה שתי וערב שהולכת ובאה מצד זה לצד זה וגם מילת והקריב יותר מן והקטיר וכן פי' במתנות כהונה על תשלום זה המאמ' שאמר ואעלם על גבי המזבח והריני עמו פי' במתנות כהונה והריני עמו פירוש עם הקב"ה לכך נאמר הקרבה באיל שהוא לשון מנה ומתנה כדאמרי' במס' ע"ז רבא שדר קורבנא לבר שש"ך וכן כל קרבן שבתורה ואב לכולם ונקרב את קרבן ה' ע"כ ובזה יבאו דברי המדרש כמין חומר בשור הוא אומר והקטיר ובאיל והקריב מה בין איל לשור כלומר למה באיל אומר והקריב שהוא יותר מעולה מן והקטיר ותירץ שור חסר שתי וערב דהיינו האליה שדומה לשתי וערב ואיל אינו חסר שתי וערב כלומר שאינו חסר אליה וכיון שיש לו אליה קרבנו יותר מהודר ולכך נאמר באיל והקריב שהוא לשון מנה ומתנה שמתקרב אליו יתברך כמו שאמרו במדרש והריני עמו פי' עם הקב"ה על ידי הקרבן וזוכה ונחיה ונקריב תמידין כסדרן ומוספים כהלכתן בעגלא ובזמן קריב אכי"ר :

לפרשת קרח

במדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה ע"כ ויש להבין דלמה בחר' פרשת פרה אדומה נחלק על משה יובן במה שאמרו רז"ל תבא פרה ותקנח מעשה העגל · עוד נקדים מ"ש פירש"י ז"ל על פסוק שם שם לו חוק ומשפט במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסק בהם שבת ופרה אדומה ודינין וכתב הרב בעל שפתי חכמים פרה אדומה מדכתיב חק ובכי פרה אדומה כתיב בהי חוקות ע"כ ובזה יבא על נכון כיון שראה קרח שפרשת פרה אדומה נצטוו עליה במרה קודם מעשה העגל א"כ תו ליכא למימר תבא פרה ותקנח מעשה העגל וא"כ אהרן שעשה את העגל לא נתכפר עונו ח"ו ואינו ראוי לשרת אלא אדרבה קרח שהוא משבט לוי שלא עשו העגל לו נאה ויאה להיות במקום אהרן אבל האמת כמו שדרשו רז"ל תבא פרה ותקנח מעשה העגל ומה שהקדים פרה אדומה במרה שגלוי וידוע שיעשו העגל וטרם מכה בין רפואה כדי לרפאת מעשה של העגל ונמחל לאהרן ועוד כמו שדרשו רז"ל ויבן מזבח לפניו ראה את חור הזובח לפניו ונתיירא על שלא יתקיים אם יהרג כהן ונביא וכוונת אהרן לשם שמים והכהונה לאהרן ולזרעו אחריו וחזי מאי סליק בקרח ולאהרן מטהו יפרח ויראו עינינו בתחיית המתים ונראה לאהרן משמש בכהונה גדולה בעגלא ובזמן קריב אכי"ר כס"ו :

במשנה ביומא פ' ה' ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל ע"כ ופירוש בית החיצון הוא ההיכל וא"כ למה לא היה מאריך בתפלתו ביוה"כ ביום קבול תפלות וכיון שבהיכל היה מתפלל יכולין לראותו ויודעין שהוא חי ולא היו נבעתין והלא מהר המשחה היו רואין פתח ההיכל כמו שאמרו רז"ל על פסוק והזה אל נוכח פני אהל מועד הכתוב בפרה אדומה שהיו כל פתחי העזרות והר הבית היו מכוונין כנגד פתחו של היכל וכן רש"י ז"ל פירש על פסוק והזה אל נוכח פני אוהל מוע' עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם ע"כ · וחוץ לשלש מחנות היתה כעשת כדפירש"י ז"ל על פסוק אל מחוץ וכיון שמחוץ לשלש מחנות היה נראה פתח ההיכל מכל שכן העומדים בעזר' ודאי היו רואין אותו וא"כ מהיכן נבעתין אם היה מאריך בתפלתו וכ"ת הר המשחה היה גבוה ולכך היה רואה פתחו של ההיכל אבל בעזרה אינו נראה לפי שהמזבח גבוה עשר אמות והיה כנגד פתחו של היכל ומפסיק ביניהם להיכל לכך לא היו רואין אותו לא היא שהרי כ' הרמב"ם ז"ל בפרק ד' הלכות עבודת יוה"כ הלכה ב' וז"ל בשעת הקטרת הקטורת בקודש הקדשים כל העם פורשים מן ההיכל בלבד ואינן פורשין מבין האולם ולמזבח שאין פורשין מבין האולם ולמזבח אלא בשעת הקטרה בהיכל בכל יום ויום ע"כ הרי לך בהדיא שהיו עומדין בין האולם ולמזבח וא"כ רואין כשהוא בהיכל ולמה נבעתין וקא יכול להאריך בתפלתו ולמה אמרו לא היה מאריך שלא להבעית :

אמנם במה שכת' הרמב"ם ז"ל בהלכות בית הבחיר' פ' ו' הלכה ד' וז"ל ובין האולם ולמזבח בשוה ועולה משם לאולם בשתים עשרה מעלות רום כל מעלה חצי אמה

אמה ע"כ עוד נקדים מ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכו' בית הבחירה פ' ד' הלכה' והאולם ל"ג אמה ע"כ ובזה יבא על נכון דאף על פי שעומדין בין האולם והמזבח אין יכולין לראותו כשהו' בהיכל לפי שהאולם גבוה שש אמות ואורך האולם שבינו להיכל ל"ב אמות דרך משל אם גג גבוה שש אמה אם אדם עומד על שפת הגג נראה אבל אם יתרחק אחד עשר אמות משפת הגג אין נראה להעומדים בארץ ובזה יבואו דברי המשנ' כמין חומר שלא היה מאריך בתפילתו שלא להבעית יראו עינינו עבודת בית אלהינו בקרוב כו"ר ומה שהיה רואה מהר המשח' דווקא פתחו של היכל כמו שכת' הרמב"ם ז"ל פ"ו מהלכות בית הבחירה הלכה ד' ופתח ההיכל היה גבוה עשרים אמה וכמ"ש הרמב"ם שם פ' ג' הלכה ו' קרקע ההיכל לא היה רואה אלא דווקא הפתח היה רואה :

באבות פ' ה' בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשר' מאמרות ע"כ וכ' מהר"ש אוזידא ז"ל משם החסיד ז"ל וז"ל כי אין זו סיבה שמספקת להעניש לרשעים כי אם האל יתב' היה יכול לבראתו במאמר א' ובראו בעשרה למה יפרע מן הרשעים בטענה זו והלא ראובן שקנה כלי שוה זוז בעשרה זוזים ונכנו שמעון היתכן שיפרע לו עשרה זוזים והלא עד האלהים יבא דבר שניהם ולא יחייבוהו אלא כשווין :

יובן כמ"ש הרא"ש ז"ל על מאמר ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרב' להם תורה ומצות ופירשו שהרבה מצות נכפלו בתורה כמה פעמים כדי לשלם שכר טוב הרבה על כל מצוה כמנין שנכפלה ד"מ מצוה כפולה ד' פעמים תחשב לו כאלו קיים ד' מצות כמנין הכפלים ועוד נקדים מ"ש בגמרא בכמה מקומות לעבור עליו בשני לאוין ועשה אף על פי שלא עשה אלא אחת מחשב כאלו עשה כמנין הלאוין שבה :

ובזה יבע"ן דלכך נברא העולם בי' מאמרות כדי להפרע ולשלם כמו הלאוין שמחוייב כמנין הלאוין כן העולם שנברא בעשרה מאמרות נפרע כמנין המאמרי' ולשלם שכר טוב ובזה אתי שפיר מלת טוב דלכאור' נר' מילת טוב יתירה והיה די לומר לשלם שכר ודאי שהוא שכר טוב וא"כ מילת טוב למאי אתא :

אמנם עם האמור א"ש דאי הוה לשלם שכר הוה אמינא שכר אחד אבל השתא דאמר שכר טוב לומר שהשכר כפול ומכופל כמנין המאמרים :

ובזה כנין מ"ש הפסו' לאוהביו ולשומרי מצותיו דכתי' מצותו לשון יחיד וקרינן מצותיו לשון רבים אבל עם האמור אתי שפיר לרמוז שאף על פי שעשה אחת יש לו שכר כמנין הצווין לכך קרינן מצותיו לשון רבים וכל זה כדי לזכותינו ה' יזכנו לעשות רצונו כו"ר :

סייך לפרשת צו

פירש"י ז"ל אין צו אלא זירוז מיד ולדורות א"ר שמעון וביותר במקום שיש חסרון כיס ע"כ וכל המפרשים כל אחד לדרכו פנה בדברי רש"י ז"ל וכבר אמרנו כמה פנים והנם במקומו אבל נאמר באופן אחר והוא במה שכתב הרב בעל שבט מוסר בסוף פ' כ"ד וז"ל ורמז לדבר לקשר אהבה איש ואשה פסוק בפרשת צו זאת תורת העולה היא העולה על המוקדה כל הלילה ואש המזבח תוקד בו כתיב הוא לשון זכר וקרינן היא לשון נקבה כי הנה האשה בחינת קרבן עולה המכפרת על הרהור הלב כך האשה מזבח כפרה לכפ' על כל הרהורין שעל ידה אין מהרהר עוד בעבירה ושיעור רמז הכתוב זאת תורת העולה שרומז לאש' כמדובר כדי שתכפר על האיש צריך שיהיו נחשבים כאלו היא יהוא היא וזהו הוא העולה וקרינן היא מוקדה אהבת איש על המזבח הרומז לאשה כמדובר כל הלילה וגם אש המזבח תוקד בו אש אהבתה תוקד בו תמיד ועל ידי כך מתכפר עם האשה מכל הרהור שאם יש פירוד עמה ח"ו מהרהר באשה אחרת ואיך יתכפר ע"כ עוד נקדים מ"ש במדרש ביום שעשו העגל לא פסק המן וביום מחלוקת קרח פסק המן עוד נקדים מ"ש בגמרא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו ועוד מה שאמר דוד המלך השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך :

מכל סמורס דעל ידי אהבה ושלום תהיה הפרנסה בריוח ועל ידי הפירוד לבבות והקטטה חס ושלום הפרנסה איננה בריוח וכיון שרמז הפסוק בענין אהבה ואחוה דאיש ואשה כאמור וזהו שרמז רש"י ז"ל במתק לשונו אין צו אלא זירוז לומר על דבר הרמוז ענין האהבה והשלום שבין איש לאשתו צריך להזדרז בו מיד ולדורות ר"ל מיד לאוכלי המן שהיתה פרנסתם בלא עמל וטורח ואף על פי כן ביום מחלוקת קרח פסק ולדורות כמו הזמן הזה שקשים מזונותיו של אדם שצריך שיהיה באהבה ובשלום כדי שיהיו מזונותיו בריוח או כאמר מיד ולדורות מיד שעדיין לא כתליכהו לעיני דיבר הרע והיה מגרי בקרובים שצריך להיות באהבה עם אשתו כדי שלא יתגרה בקרוביו דשכיחי ליה אלא אפי' לדורו' שאין מגרי בקרובותיו עכ"ז צריך להיות באהבה עם אשתו כדי שלא יתגרה באחרים או"ש ביותר במקום שיש חסרון כיס ר"ל ביותר צריך ליזהר בשלום שאם אינו אוהב שלום יהיה לו חסרון כיס ח"ו או כמי במקום שיש חסרון כיס שאם יש לו חסרון כיס בלא"ה צריך להזדרז בשלום ומה מי שאין לו חסרון כיס צריך שיהא בשלום כדי שלא יבא לחסרון כיס מי שיש לו חסרון כיס לא כ"ש שצריך שיזדרז בשלום כדי שיהיו מזונותיו בריוח :

ואתחנן פי' רש"י ז"ל אעפ"י שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אינן מבקשים אלא מתנת חנם ע"כ והקשה הרב כסף נבחר אשכנזי הא אמרי' במדרש מי הקדימני ואשלם מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה מי מל בנו עד שלא נתתי לו בן וכו' שאין לשום בריה אצל בוראה כלום ולפי זה מאי קאמר אעפ"י שיש לתלות לצדיקים במעשיהם הטובים הא אין לשום בריה אצל בוראה כלום וצריך לבקש מתנת חנם ומה שתירץ יעויין בספרו :

אמנם מוכל לומר במה שמדקדק עוד בדברי רש"י ז"ל וחדא מתרצה חבירתה והוא דלמה אמר במעשיהם הטובים והיה די לומר במעשיהם ומילת הטובים מאי אתא לאשמועינן ודאי מעשיהם טובים אלא שבא לרמוז במילת הטובים למה שכתבנו בפ' בראשית באורך ותורף הדברים דמי שעושה המצוה בלא שמחה אלא כמי שפורע חובו על זה אמרו שאין לבריה אצל בוראה כלום אלא בתורת חסד ובמתנת חנם אבל מי שעושה המצוה בשמחה אז ודאי שכרו מן הדין ולא במתנת חנם וזהו שרמז רש"י ז"ל במילת הטובים לומר כשמעשיהם שעושים בשמחה הם עושים ועל זה אמר אעפ"י שיש לתלות במעשיהם הטובים דהיינו שעושין אותם בשמחה ושכרם מן הדין אין מבקשין אלא במתנת חנם כדין להניח שכרם לעוה"ב :

במדרש בעת ההיא בעת שאמר לו ועניתם את נפשותיכם ויש להבין מה היא כונת המדר' לפרש בעת ההיא בעת שאמר ועניתם את נפשותיכם והוא שנתקשה בעל המדרש לאורה בעת ההיא יתירה ומאי אתא

אתא לאשמעינן אלא בדרך פשוטה כאמר שסבר משה כיון שהוא עת סליחה וכפרה אולי יכפר לי לכך כתב בתורה בעת ההיא ודרשו בעת שאמר לי ועניתם את נפשותיכם :

אמנם נוכל לומר דרך דרש והוא בהקדים מה שכתב הרב כסף נבחר אשכנזי ז"ל וז"ל שמה שהכה במטה והוציא המים סבר משה אעפ"י שהמטה כתוב עליו שם המפורש סבר שתייה לאו בכלל אכילה דכתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה באכילה יש מעילה אבל בשתייה אין מעילה לכך אעפ"י שנהניתי ע"י המטה שהוא קדש שכתוב עליו שם המפורש אבל נהניתי בשתייה מן הקדש ושתייה לאו בכלל אכילה ואיכי חייב מעילה ואין צריך תפלה שלא יש בידו עון ע"כ תורף דבריו :

עוד נקדים מ"ש ר"ע ז"ל בפי' המשנה וז"ל דבכיפור ה' עינויים כתיבי ואנו אוסרים ששה דברי' אכילה שתייה רחיצה סיכה נעילת הסנדל תשמיש המטה מכאן דאייה שתייה בכלל אכילה דאכיל' ושתייה נפקי מעינוי אח' נשארו ד' עינויים לארבעה הדברים זהו מ"ר ז"ל ע"כ ובכן במסילה נעלה דמה חילה כבר משה רבי' ע"ה דשתייה לאו בכלל אכילה ואכי נהניתי בשתייה מן ההקדש ולא יש בידי עון ואין צריך תפילה ולא היכה אבל בעת שאמר לי ועניתם את נפשותיכם ואמר לי ה' עינויים ונוני על ששה דברים אז הבנתי דשתייה בכלל אכילה א"כ כי אמר לי כי יאכל קדש בשגגה כאלו אמר יאכל וישתה דשתייה בכלל אכילה אם כן יש בידי עון נהנה מן ההקדש לכך ואתחנן בעת ההיא ודרשו בעת שאמר לי ועניתם את נפשותיכם לכך ואתחנן בעת ההיא · למה נמשלה התורה ללחם דכתיב לכו לחמו בלחמי היה להמשיל התורה בשום תבשיל יפה ויובן במ"ש הראשוני' ז"ל על פסוק אוכלי עמי אכלו לחם שכל התבשילים אפילו תבשיל המשובח מן הכל אם אוכל ממנו ג' או ד' פעמים קץ ממנו אבל הלחם איכו קץ ממנו אפי' אוכל ממנו ערב ובוקר וצהרים בכל יום ויום אין קץ ממנו זה אומרו אוכלי עמי אכלו לחם רמז הלחם שאין אדם קץ ממנו כן בעונות כל מה שאוכלין מישראל איכם קצים כמו הלחם שאין אדם קץ · ובזה יבא על נכון שלא המשיל התורה לתבשיל שאלו היה ממשיל התורה לתבשיל הייתי אומר כמו התבשיל אם אדם אוכל ממנו כמה פעמים קץ ממנו כן הם ושלו' אם אדם לומד כמה פעמים בתורה הו"א קץ לכך המשיל התורה ללחם כמו הלחם שאין קץ ממנו כן התורה אף שלומד כמה פעמים איכו קץ :

או נאמר באופן אחר והוא במ"ש ג"כ על פסוק אוכלי עמי אכלו לחם לפי שאין סועד לב האדם אלא הלחם כדכתי' ואקחה פת לחם וסעדו לבכם וכתיב ולחם לבב אנוש יסעד כן האומות אף על פי שיש להם ממון הרבה אין סועד לבם אלא ממון שלוקחין מישראל לזה אמר אוכלי עמי אכלו לחם :

ובזה יבא על נכון דלכך המשיל התורה ללחם לומר לך מה הלחם סועד הלב אף אין לך דבר שסועד הלב אלא התורה בלבד דווקא :

עצת עני תבישו כי ה' מחסהו מי יתן מציון ישועת ישראל ויש להבין מה יש קשר וסמך עצת עני תבישו כי ה' מחסהו לתשלום הפסוק מי יתן מציון וכו' אמנם יובן במה שאמרו רז"ל אין ירושלים נפדית אלא בצדקה וז"א עצת עני תבישו כלומר העני מתייעץ עם עצמו אלך אצל העשיר ואבקש ממנו שאלתי והולך אצל העשיר ומבקש ממנו ומה משיב העשיר לעני כי ה' מחסהו ה' יתן שאלתך ואיכו נותן לו צדקה בטענת כי ה' מחסהו ולזה סמך הפסוק מי יתן מציון ישועת ישראל ר"ל כיון שאיכו נותן צדקה מי יתן מציון ישועת ישראל באיזה זכות תבא הישועה והא אין ירושלים נפדית אלא בצדקה :

גרסינן בברכות בפ"ק נסתכל היום ביום המיתה ואמר שירה הקשה מהרש"א ז"ל שירה ליום המיתה קינה מיבעי ליה ומה שתירץ יעויין בספרו אמנם יובן במ"ש רז"ל על פסוק כי לא יראני האדם וחי בחייהם איכם רואים אותו אבל במיתתו רואה את הקב"ה ולזה כיון שראה יום המיתה שנגלית עליו השכינה דבר שאיכו זוכה בחייו לכך אמר שירה על גילוי השכינה ובזה נבין מ"ש במדרש על פסוק והנה טוב מאד זה מות לכאורה ק' וכי המות טוב אמנם כפי מה שהקדמנו שנגלית עליו השכינה בשעת מיתה מה שלא זכה בחיי' חייתו לכך דרשו והנה טוב מאד זה מות שעל ידי המיתה יזכה לראות השכינה :

או נאמר באופן אחר כמו שדרשו רז"ל שאמר לו הקב"ה לחירם שרצה לעשות עצמו אוה כך נסתכלתי וגזרתי מיתה בעולם א"כ המיתה מבטלת סברת מי שרוצה לעשות עצמו אלוה לכך דרשו והנה טוב מאד זה מות לפי שעל ידי המיתה יתבטל דברי של האומרי' שהם אלוהות דכיון שימות מתבטל אלהותו ולזה ג"כ דהע"ה לכך אמר שירה על יום המיתה שעל ידי המיתה יתבטל דברי מי שאומר שהוא אוה ויהיה ה' אחד ושמו אחד לכך אמר על המיתה שירה · גרסינן בגמ' על פסוק תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית והו' עתים למובה וכו' הרי שהיו ישראל רשעים גמורים בר"ה ופסקו להם גשמים מועטים ולבסוף חזרו בהם וכו' וקשה הא תנן ובחג נידונין על המים וכיצד אומר בכאן הרי שהיו ישראל בר"ה ופסקו להם גשמים וה"ל לא ר"ה של האדם אמרו בגמר' הרי שהיו וכו' אלא ר"ה של הגשמים דהיינו בחג שהוא ר"ה של הגשמים גרסי' בגמ' על פסוק את מספר ימיך אמלא לא זכה פוחתין לו וק' והא אמרו בגמר' כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי איכו חוזר בו וכיצד אמרו לא זכה פוחתין לו וצור מילת לו לכאורה מיותרת וכך היה לו לומר לו זכה פוחתין ולשתוק ואנא ידענא שפוחתין למי שלא זכה וא"כ מלת לו מאי אתא לאשמעינן אמנם יובן במה שאמרו בגמר' בענין מרים מגדלא שער נשייא ואמר לו שכי מאי עבדת להו ו"ל דחזינא נורבא מרבנן דמעביר במיליה מוסיפין להו ליה ע"כ ויש להבין למה לשאול לו שכי מאי עבדת להו כיון דאתרע מזלה נתה אמנם נוכל לומר שמוכת השנים אלה שכי מאי עבדת ר"ל כמו שאמרו בגמר' דכל דיבור שהוא לטובה איכו חוזר בו ושכגזר שתחיה כל כך שנים מאי עבדת בהו כדי לקיים מה שאמר כל דיבור שהוא לטובה איכו חוזר בו והשיב לו מוסיפנא להו לצורבא מרבנן כדי לקיים כל דיבור שהוא לטובה מפי הקב"ה שאיכו חוזר בו · ובזה יצא דלעולם כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה איכו חוזר ולזה דייקו' בלשונם לא זכה פוחתין לו דייקא ואיכם הולכין לריק אלא מוסיפין אותם לצ"מ כדי לקיים דיבורו יתברך · ובזה נבין ג"כ מ"ש רז"ל אור שברא הקב"ה אדם צופה מסוף העולם ועד סופו וכיון שראה דיש רשעי' בעולם שאינן ראויין להשתמש בו גנזו לצדיקים לע"ל וכאן הבן שואל והא אמרו רז"ל כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' ע"ת איכו חוזר בו וכיצד גנזו אמנם כמו שאמרנו כגזרת ימי האדם כיון שמוסיפין להו לצורבא מרבנן אעפ"י שנגזרו לרשע פוחתין לרשע כיון שמוסיפין אותם לצורבא מרבנן מתקיים דיבורו יתברך כן כאור שגנזו לצדיקים לע"ל מיקרי נתקיים דברו יתברך לע"ל שלא ביטלו מן העולם אלא גנזו לצדיקים · או נאמר באופן אחר והוא במה שכת' הרא"ם ז"ל דדיבור שנאמ' על ידי נביא איכו חוזר בו משום הכזבת הנביא כדי שלא יאמרו שהוא נביא שקר לכך איכו חוזר בו אבל שני האדם לא על ידי נביא נאמר כמה שנים יחיה לכך לא זכה פוחתין לו

משום דאין בה הכזבת הנביא ובזה יתור הדיוק גנזו לאור והא כל דיבור וכו' אמנם בשם הרא"ם ז"ל דדוקא מה שנאמר על ידי נביא משום שלא יהיה הכזבת הנביא לכך אפי' על תנאי איכו חוזר בו אבל דבר שלא נאמר על ידי נביא אם מטיבין מעשיהם יבא הטוב ואם אין מטיבין מעשיהם לא יבא הטוב ח"ו ולכך האור שגנזו אין בו הכזבת הנביא :

ואולך אתכם קוממיות יובן במה דקיימא לן שכחת קמה איכה שכחה דכתיב ושכחת עומר ולא כתיב ושכחת קמה עוד נקדים מה שאמרו ישראל ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני אם כן ח"ו שיש להם דין שכחה וקרא כתיב לא תשוב לקחתו לכך אמר ואולך אתכם קוממיו' כלומר שיש לכם דין קמה ושכחת קמה איכה שכחה :

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכ' אלי יובן במה דקיימא לן בדין העומר ששכחו אם יכול לפשוט את ידו וליטלו איכו שכחה דכתיב לא תשוב וזה איכו צריך לשוב אלא פושט ידו ונוטלו ובזה יע"ן שבא לרמוז שאף אם תתעכבו בגלות שלא תאמרו ששכח אותם בגלות וחס ושלום יש להם דין שכחה אלא הוא ממקומו יוציאנו מן הגלות ואין צריך לבא להוציאנו וא"כ אין להם דין שכחה זה אומרו אתם ראיתם וכו' ואשא אתכם וכו' ואביא אתכם אלי ר"ל כמו יציאת מצרים ואביא אתכם אלי ולא הלכתי אצלכם להביא אתכם א"כ אין לכם דין שכחה בכטות את ידי על מצרים והיה יהיה לכם דין עומר שיכול לנטות את ידו וליטלו שאין לו דין שכחה כן בשאר גליות אטה את ידי ואביא אתכם אלי · ואעפ"י שכתוב והכיתי כל בכור בארץ אני ודרשו אני ולא מלאך וכו' אני ה' ולא אחר וכיון שהקב"ה בא בכבודו ובעצמו למצרים אם כן הוה ליה דין עומר שאין יכול לפשוט את ידו וליטלו יש לו שכחה וי"ל היינו דווקא בשביל מכת בכורות כמו שדרשו רז"ל בשביל שאין מלאך יכול להבחין בין טפה של בכור לטפה של שאיכו בכור לכך בכבודו ובעצמו וה' הכה כל בכור אבל יציאת ישראל ממצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי וא"כ יש לנו דין שכחה כאמור :

זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך ויש להבין דלמה דימה את ישראל לזית רענן וכו' יובן במה שאמרו במשנה כל זית שיש לו שם במקומו ובמעשיו אין לו שכחה ע"כ ולזה דימה את ישראל לזית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך כדי שלא יהיה לנו דין שכחה ויגיל אותנו בקרוב כן יהי רצון :

מי זה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם ויש להבין דלמה דימה את ישרא' ליונים לשון רבי' ראי לאשמעי' לענין קלות ומרוצה די במ"ש כעב תעופינה ואי משו' דהיונה עפה יותר מן העב היה לו לומר וכיונה אל ארובתה ולמה אמר וכיונים לשון רבים · אמנם יובן במאי דקיימא לן אם שכח עומדים איכם שכחה דכתיב ושכחת עומר ולא עומרים ולזה דימה את ישראל ליונים לשון רבים דאין להם שכחה · גרסינן בגמרא מ"ד ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו מקשה בגמר' היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו איכו עובד אלהים ומה שתירצו בגמרא יעו"ש · אמנם נוכל לתרץ בענין אחר והוא כי יש שני מיני יראה יש יראה מיראת העונש ויש יראת הרוממות מאהבתו יתברך וזה אומרו ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע דהיינו כמו שיש הפרש בין צדיק לרשע גם יש הפרש בין צדיק לצדיק העובד מיראת הרוממות זה נקרא עובד אלהים ועברו מאלם והעובד מיראת העונש וזו לא עבדו ואין לו שכר כמו העובד מאהבה :

שפת אמת תיכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר יובן במה שאמרו בגמרא דאקלע לאתרא השמה קשוט וכסיב איתתא וכולדו לו ב' בניא ולפי שסנה בדיבורו מתו שני בניו ואתו כל בני העיר ואמרו לך מאיתנו שלא יביא עליהם מיתה לפי שהם מדברי' אמת אין בעירם מיתה והוא ששקר מתו בניו ז"א שפת אמת תיכון לעד דהיינו שאין מיתה ועד ארגיעה לשון שקר ברגע שיקר מתו בניו לכך צריך לדבר אמת כדי שיחיה :

הקשה מהרח"א ז"ל על מה שכתב הרמב"ם בעל קרי חייב בק"ש ופטור מן התפילה והרי הרמב"ם ז"ל פסק דתפילה דאורייתא וכיון דק"ש ותפילה שניהם דאורייתא למה בתפילה פטור ובק"ש חייב ומה שתירץ יעו"ש אמנם נתרץ בענין אחר והוא במה שחילק מוהר"ם אלאשקאר ז"ל לענין תוכחה דדבר שמפורש בתורה חייב להוכיח ודבר דאתי מדרשא אעפ"י שהיא דאוריית' איכו חייב להוכיח גם בנ"ד ק"ש דכתיבה בפי' ודברת בם לכך פסק הרמב"ם ז"ל בעל קרי חייב אבל תפילה אעפ"י שהי' מדאורי' כיון דמדרשא קא אתייא דדרשו לעובדו בכל לבבכם זו תפילה כיון שאיכו בפירוש לכך פסק בעל קרי פטור מן התפילה · שואלין הראשונים על מה שאמרו בגמר' מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה למשה סדר תפילה ואמר לו בזמן שעושין כסדר הזה ואומרים י"ג מידות מיד נענים משמע מכאן שהקב"ה אמר י"ג מדות ואלו במקום אחר אמרו בגמרא לענין וידוי אומר חטאתי עויתי פשעתי ומקשי' בגמרא ומהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה וגו' ומקשין למה אמרו בגמרא ומהו שאמר משה וכי משה אמר י"ג מדות והלא הקב"ה בעצמו נתעטף וכו' ואמר י"ג מדות והכי הול"ל ומהו שאמר הקב"ה נושא עון וכו' :

אמנם יובן במה שכתב רש"י ז"ל בפרשת כי תשא על פסוק ויקרא בשם ה' וז"ל מתרגמינן וקרא בשם דה' וכתב השפתי חכמים בשם הרא"ם ז"ל וז"ל ומוכח מן התרגום שהיה משה הקורא שאלו היה ה' הקורא מתורגם וקרא בשם ה' שפירושו וקרא ה' בשם ע"כ ע"כ · ובזה יע"ן דלעולם נתעטף ה' והראה לו סדר שלש עשרה מידות אבל השלש עשרה מדות הכתובות בתורה משה אמרן כמו שפי' רש"י ז"ל כתרגומו וקרא בשמא דה' וכמו שפירשו הרא"ם שמשה היה הקורא לכך אמרו בגמרא ומהו שאמר משה נושא עון וגו' לפי שהי"ג מדות הכתובות בתורה משה אמרן :

זוהר בראשית ד' ק"ף ע"ב שאל מי שהוא צדיק ורע לו אין חדוה ליה כדי שתשרה עליו שכינה שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה ומה שתירץ לא הבנתי מקוצר דעתי אמנם נוכל לומר במ"ש במשנה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ומפרש בגמ' שצריך לברך על הרעה בשמחה כשם שמברך על הטובה בשמחה גם אמרו לא נצרכה אלא לקבוליכהו מאהבה עוד אמרו ושמחים ביסורין שאף על פי שרע לו שמח ולזה אתייא שכינה גביה ובזה כבין מ"ש בגמר' בברכות יכול אפילו לא קבלן מאהבה ואימא אין הכי נמי אמנם כפי מ"ש א"ש דאם לא קבלן מאהבה אין השכינה שורה עליו לכך צריך שיקבלם מאהבה כדי שתשרה עליו שכינה :

ובזה נבין מ"ש אם תלמודו מתקיים בידו ז"ל מה ענין אם קבלן מאהבה לתלמודו מתקיים בידו אמנם מ"ש אם תלמודו יובן כפי מ"ש ועוד נקדים מה שאמרו רז"ל וכן לדבר הלכה דהיינו שצריך שמחה ולזה אם קבלן מאהבה א"כ יש לו שמחה ודבר הלכה צריך שמחה ולזה תלמודו מתקיים בידו אבל אם לא קבלן מאהבה אין לו שמחה וכיון שאין לו שמחה ואיכן תלמודו מתקיים בידו

visible fragment from bookbinding قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ

visible fragment from bookbinding قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ

visible fragment from bookbinding قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ visible fragment from bookbinding

قطعة شظية مرئية من كتاب مجلدّ visible fragment from bookbinding